1882
KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

KONYA KİTABI
XVIII

KONYA VAKIFLARI

II. CİLT

1882
KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

KONYA KİTABI
XVIII

KONYA VAKIFLARI

Editörler

Prof. Dr. Caner ARABACI
Prof. Dr. Nesimi YAZICI
Prof. Dr. İsmail KIVRIM
Doç. Dr. Ahmet AKMAN
Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ

KONYA - 2021

1882
KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

KONYA KİTABI XVIII

İMTİYAZ SAHİBİ
Konya Ticaret Odası Adına
Yönetim Kurulu Başkanı
Selçuk ÖZTÜRK

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Özhan SAY

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mustafa AKGÖL

EDİTÖRLER
Prof. Dr. Caner ARABACI
Prof. Dr. Nesimi YAZICI
Prof. Dr. İsmail KIVRIM
Doç. Dr. Ahmet AKMAN
Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ

YAYIN KURULU
Abdullah ACIBADEM
Arif AYYILDIZ
Mustafa KARAMERCAN
Salih ÖZKAN
Teoman YILMAZ

BU SAYIYA KATKIDA BULUNAN
BİLİM KURULU
Prof. Dr. Ayşe Dudu KUŞÇU
Prof. Dr. Caner ARABACI
Prof. Dr. İsmail KIVRIM
Prof. Dr. İzzet SAK
Prof. Dr. Mehmet Ali HACIGÖKMEN
Prof. Dr. Mustafa GÜLER
Prof. Dr. Nesimi YAZICI
Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ
Doç. Dr. Ahmet AKMAN
Doç. Dr. Hasan Ali POLAT
Doç. Dr. Mehmet KUTLU
Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ
Doç. Dr. Yahya BAŞKAN
Doç. Dr. Yakup KAYA
Doç. Dr. Zehra ODABAŞI
Dr. Öğr. Üyesi Sami AĞAOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Şükriye Pınar ÖZYALVAÇ
Dr. Öğr. Üyesi Ümit ESER
Dr. Nazif ÖZTÜRK
Bekir ŞAHİN
Mevlüt ÇAM

GÖRSEL SANAT YÖNETMENİ
M. Fatih ÖZSOY

GRAFİK TASARIM
ÇİZGİ MEDYA • Mehmet ÇAKIR
Telefon : 0 507 443 81 07

KAPAK MİNYATÜRÜ
M. Fatih ÖZSOY

İLETİŞİM ADRESİ
KONYA TİCARET ODASI
Vatan Caddesi No.: 1 • Selçuklu/KONYA
www.kto.org.tr
Tel: 0332 221 52 52 • Faks: 0332 353 05 46

BASKI-CİLT
Anadolu Ofset – İbrahim GÜVENÇ
Matbaacılar Sitesi Muhabir Caddesi
6. Blok No: 13 • Karatay/KONYA
Telefon: 0332 342 01 60 (pbx) • 0332 342 03 76
www.anadolumatbaa42.com • anadolumatbaa42@hotmail.com
Matbaa Sertifika No: 51489

BASIM TARİHİ
ARALIK 2021

ISBN: 978-605-137-864-0

• Kitabın her hakkı Konya Ticaret Odası'na aittir.
• Kitapta yayınlanan yazılar, kaynak gösterilerek alınabilir.
• Makalelerdeki görüş, düşünceler, görseller ve bilimsel materyallerin hukuki sorumlulukları yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

II. CİLT

2. BÖLÜM
OSMANLI

İsmail KIVRIM, Osmanlı Dönemi Konya Vakıfları 11

Bekir ŞAHİN, Osmanlı Dönemi Konya Kütüphane Vakfiyeleri 153

İzzet SAK, Şer'iye Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Câmi ve Mescidlerle İlgili Vakıflar (1650-1910) . . 191

Ahmet AKMAN, Avarız Vakıfları ve Konya 221

Yusuf KÜÇÜKDAĞ, Konya'da Mahmut Dede Zaviyesi Vakıfları. 237

Şükriye Pınar ÖZYALVAÇ, Osmanlı Dönemi Konya Zaviyeleri 245

Yusuf KÜÇÜKDAĞ, Piri Mehmet Paşa Zaviyesi Vakıfları 273

Mustafa GÜLER-Ramazan Hüseyin BİÇER, Haremeyn'e İntikal Şartı Bulunan Konya Vakıfları 283

Adnan TÜZEN, Hicri 1280 Tarihli Muhasebe Kayıtlarına Göre Konya Vakıfları 301

Yusuf KÜÇÜKDAĞ, Konya Sultan Selim İmareti Vakıfları. 323

Sami AĞAOĞLU, Şeyh Ahmed Efendi Vakfı 337

Hasan Ali POLAT, Osmanlı Dönemi Konya'daki Ulema Vakıfları 361

3. BÖLÜM
CUMHURİYET

Caner ARABACI-Ahmet TURAN, Cumhuriyet Devri Konya Vakıfları 387

Ümit ESER, Reddedilen Miras: Geç Osmanlı Devrinden Erken Cumhuriyet Dönemine Geçişte Konya'daki Vakıf Kurumları Üzerinde Devlet Kontrolü. 403

Nazif ÖZTÜRK, Evkâfın Tasfiyesi ve Konya'da Sergilenen Uygulamalar 417

Halil İbrahim ÇELİK, Cumhuriyet Devrinde Osmanlı Eğitim Vakıflarının Kullanımı (Konya Örneği) 459

Yakup KAYA-Halil İbrahim ÇELİK, Cumhuriyet Dönemi Konya "Tesis"leri 489

Seyida ERKEK, Yerel Hizmetlerin Yerine Getirilmesinde Günümüz Vakıfları: Konya Örneği. 509

Ahmet ÇELİK-Mustafa AKGÖL-Özhan SAY, Konya Ticaret Odası Vakıfları 525

Ahmet TURAN, Bir Söyleşi: Vakıf İnsan: Ali Taha Özaydın 537

2. BÖLÜM

OSMANLI

OSMANLI DÖNEMİ KONYA VAKIFLARI

İsmail KIVRIM*

ÖZET

Türk tarihinin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında rol oynamış olan dinî, hukukî ve sosyal yönleri bulunan kurumlardan biri de vakıftır. Bir kişi mülkiyetine sahip olduğu menkul ve gayrimenkul mallardan bir kısmını veya tamamını, Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla halkın ihtiyacını karşılamak için tahsis ederse, malını vakfetmiş, yani bir vakıf müessesesi kurmuş olur. Nitekim temelinde insanlar arasında yardımlaşma ve dayanışma anlayışı yatan vakıf müessesesi dinî, sosyal, ekonomik, hukukî ve kültürel yönleriyle insan hayatına etkisi sebebiyle farklı adlarla bile olsa geçmişten günümüze varlığını sürdürmüştür.

Bu çalışmada Konya'da Osmanlı döneminde kurulan, Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür Tescil Dairesi Başkanlığı Vakıf Kayıtları Arşivi'nden vakfiye defterlerinde, Konya şer'iye sicillerinde ve Başkanlık Osmanlı Arşivi vakfiyeler kataloğunda tespit edilen 565 vakıf ele alınmıştır. Bu vakıfların kurucularının özellikleri ve sosyal statüleri, vakfedilen malların menkul veya gayrimen-

*Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. ikivrim@gmail.com
ORCID No: 0000-0002-4556-7524

kul durumları, vâkıfların şartları, yöneticileri, dini ve sosyal alanlara yaptıkları hizmetler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konya, vakıf, cami, mescit, medrese, zaviye

THE OTTOMAN PERIOD KONYA FOUNDATIONS

Abstract

One of the institutions of Turkish history is waqf. They served a function in the social, cultural and economic life of Turkish history and they have also contributed to the religious, judicial and social aspects of life. If one man donates some or all of his moveable and real properties in the name of Allah for requirements of people, that is called as waqf in Islam. The waqf institution has carried out its its existence from past to present under various names as it contributes to the religious, social, economic, judicial and cultural aspects of human life. The conception of helping and solidarity is existed on the basis of waqf.

In this study, 565 waqfs are analyzed based on the sources of archival records of General Directorate of Foundations of Turkey, Konya Şer'iye registry and the catalogue of waqfs in the Ottoman Archives at the Turkish Presidency. We have underlined the following subjects in our study: the characteristics and social status of the founders of these waqfs, the current status of the moveable and real properties that were donated, the conditions of the waqfs, their managers and their contributions for religious and social life.

Key Words: Konya, waqf, mosque, Masjid, madrasa, lodges

Giriş

Vakıf, İslâm hukuku şartlarına göre kurulmuş, dinî temelleri olan bir yardım kuruluşudur. Bütün Türk İslâm devletlerinde yaygın bir şekilde görülen vakıflar, bilhassa Osmanlı Devleti döneminde gelişmesinin en üst noktalarına ulaşmış, İslâm hukukunun en zengin ve en etkili kuruluşlarından biri hâline gelmiştir[1].

Osmanlılar zamanında vakıf kurma geleneği, devlet henüz beylik durumunda iken başlamıştı. Beyliğin sınırlarının genişleyip devlet hâline dönüşmesi sürecinde, imkânların da genişlemesiyle, Osmanlı topraklarına katılan şehirlerde peş peşe vakıf müesseseleri kurulmaya başlandı. Osmanlı sultanlarından ilk defa vakıf kuran Orhan Bey'dir. Kendisinin ikinci Osmanlı hükümdarı olması dolayısıyla, kurmuş olduğu vakıflar son derece önemlidir.

İslâm devletlerinde önemli bir yere sahip olan vakıflar, tarih, boyunca toplumun her türlü ihtiyacını karşılamak üzere tesis edilmiş, sosyal ve iktisadi hayat üzerinde derin tesirler bırakmış dinî ve hukuki bir müessesedir[2]. İslâm devletlerinde Müslümanların âdeta birbirleriyle yarışırcasına oluşturdukları vakıflar, Anadolu'da hem Selçuklular hem de Osmanlılar döneminde, Türk kültür hayatı içerisinde son derece önemli roller üstlenen müesseselerden biri olmuştur[3]. Örneğin, Osmanlılar döneminde bir kimse, doğumundan ölümüne kadar, bütün hayatı boyunca vakıfla iç içe yaşar ve ihtiyaçlarının tamamını vakıflardan karşılayabilirdi[4].

Askerî meselelerde ve asayiş meselesinde varını yoğunu ortaya koyan Osmanlı Devleti, sosyal hayata yönelik hiçbir yatırıma girişmemiştir. Gerçi devlet; birçok yol, köprü, kale, kışla vs. yaptırmıştır. Ancak bunlar da doğrudan doğruya askeri amaçlıdır. Devlet kendi bütçesinden medrese, imarethane, cami, mescit, hastane, zaviye, kervansaray,

[1] Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1995, s. 155.

[2] Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara 2003, s. VII.

[3] Halaçoğlu, *Devlet Teşkilâtı*, s. 155.

[4] Esat Arsebük, *Medeni Hukuk, Başlangıç ve Şahsın Hukuku I*, İstanbul 1938, s. 298.

han, hamam, çeşme ve sebil gibi herhangi bir sosyal tesis yaptırmamıştır. Çünkü Osmanlı'ya göre bunları yaptırmak devletin asli görevi değildir. Nitekim Osmanlı yönetim anlayışına göre devletin görevi, adaleti sağlamak, tebaanın can ve mal emniyetini temin etmek ve insanlara dilediği gibi inanma fırsatı vermekten ibarettir. Bunların dışında kalan eğitim, kültür, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım hizmetlerini varlıklı kimselerce kurulan vakıflar tarafından yerine getirilmiştir. Hayır sahibi kimseler tarafından kurulan vakıflar tarafından gerçekleştirilen mektep, medrese, dergâh ve kütüphane gibi eğitim ve ilim müesseseleri; cami, mescit, namazgâh gibi dinî müesseseler; hastane, misafirhane, imaret ve kabristan gibi sosyal ve beledî müesseseler; yol, su, köprü, kaldırım, çeşme ve sebil gibi bayındırlıkla ilgili hizmetler hep vakıflar tarafından yapılmış ve yürütülmüşlerdir[5].

Osmanlı Devleti'nde, vakıf müessesesi kişilerin hayatında da toplum hayatında da önemli bir yere sahiptir. Devlet mülkiyeti ve özel mülkiyet yanında üçüncü bir kategori oluşturan vakıflar, idari ve mali açıdan bağımsız kurumlar olarak, Osmanlı şehirleri için gerekli altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi, eğitim-bayındırlık ve toplumun ihtiyaç duyduğu temel hizmetlerin yürütülmesinde önemli bir fonksiyon icra etmişlerdir[6]. Devletin yapması gereken temel hizmetler, vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Vakıflar kanalıyla sunulan hizmet ve yardım alanları o kadar geniş ve çeşitli idi ki, sadece insanlara hizmet sunmakla yetinilmemiş, hayvanlar bile hizmet hususunda unutulmamıştı. Örneğin, kışın yiyecek bulamayan hayvanları beslemek üzere yem temin eden, ağaçlara ve uygun yerlere kuş yuvaları yapan vakıflar oluşturulmuştu[7]. Kısacası, bir toplumun ve hatta çevrenin ihtiyaç duyabileceği her türlü hizmet ve yardım vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma Osmanlı döneminde Konya ve çevresinde kurulmuş Müslüman vakıflarını kapsamaktadır. Başlangıç olarak şehrin Osmanlı idaresine geçişini, Fatih Sultan Mehmed'in önce Konya'yı koruyan Gevele Kalesini, hemen ardından da şehir merkezini aldıktan sonra, Manisa'da bulunan Şehzade Mustafa'yı getirtip sancak beyi tayin ettiği Nisan 1468 (Ramazan 872) tarihi alınmış, bitiş olarak da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihi olan 1923 kabul edilmiştir. Nitekim 455 yıllık bir dönemi kapsayan çalışmada vakfiyelerine ulaşabildiğimiz 565 vakfı kapsamaktır. Ancak şehirde kurulan vakıf sayısının daha fazla olma ihtimali yüksektir. Çünkü Konya şer'iye sicillerinin bir kısmının eksik olduğundan pek çok vakıf tespit edilememiştir.

A-Kaynaklar

Bu çalışmanın ana kaynağını, Osmanlı döneminde Konya'da kurulan tespit ettiğimiz 565 vakfiye oluşturmaktadır. Bu vakfiyelerin yer aldığı kaynaklar ise, Konya Şer'iye Sicilleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki vakfiye defterleri ve Başkanlık Osmanlı Arşivi'ndeki vakfiyeler kataloğudur. Ancak burada işaret edilmesi gereken bir diğer husus da bazı vakfiye suretlerinin birden fazla kaynakta yer almasıdır. Bu vakfiyelerden 150 adedi sadece şer'iye sicilinde yer alırken, 264'ü Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki vakfiye defterlerinde, biri Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki vakfiyeler kataloğunda ve bir diğeri ise Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'ndedir. Yine bu vakfiyelerden 146'sı şer'iye sicili ve vakfiye defterlerinde

[5] Doğan Kuban, "Anadolu-Türk Şehri. Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler," *VD*, III, İstanbul 1968, s. 67; Ahmet Akman, "Eski Vakıflar Hukuku Bağlamında Vakıf Müessesesi ve Günümüzdeki Etkileri", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 26, S.2, 2018, s.189-224.

[6] Mehmet Bayartan, "Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler", *Osmanlı Bilim Araştırmaları*, X, 1, İstanbul 2008, s. 161-170.

[7] Bk. Halim Baki Kunter, "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd", *VD*, I, Ankara 1938, s. 107; Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü", *VD*, II, Ankara 1942, s. 7.

Tablo 1: Vakfiyelerin yer aldığı Konya şer'iye sicilleri ve vakfiye adetleri

No	Sicil Numara	Vakfiye Adedi	No	Sicil Numara	Vakfiye Adedi	No	Sicil Numara	Vakfiye Adedi
1	1	1	32	59	1	63	101	1
2	3	1	33	60	1	64	103	25
3	6	1	34	62	1	65	104	7
4	8	3	35	65	2	66	105	9
5	10	2	36	66	3	67	106	9
6	11	2	37	67	3	68	108	7
7	12	4	38	68	1	69	109	2
8	13-	1	39	69	3	70	110	15
9	16	1	40	71	7	71	111	1
10	18	4	41	72	2	72	112	4
11	19	2	42	73	8	73	113	3
12	20	1	43	74	2	74	114	3
13	21	1	44	76	2	75	115	4
14	23	1	45	78	1	76	116	7
15	27	1	46	79	1	77	125	6
16	29	1	47	80	1	78	126	2
17	31	2	48	83	2	79	127	3
18	33	3	49	84	2	80	130	1
19	39	4	50	85	2	81	131	1
20	40	3	51	86	2	82	132	2
21	41	2	52	87	1	83	133	3
22	43	1	53	89	1	84	139	1
23	44	1	54	90	3	85	141	4
24	46	2	55	91	5	86	142	4
25	48	1	56	92	5	87	143	3
26	49	1	57	93	2	88	147	1
27	50	1	58	95	2	89	150	1
28	51	2	59	96	7	90	265	3
29	53	1	59	97	2	91	267	2
30	54	2	60	98	5	92	336	1
30	57	1	61	99	19	93	338	2
31	58	2	62	100	7			
		56			**102**			**137**
Genel toplam								**299**

kayıtlı iken, ikisi şer'iye sicili, vakfiye defterleri ve vakfiyeler kataloğundadır. Ayrıca yine biri şer'iye sicili ve vakfiyeler kataloğunda, diğer ikisi de vakfiye defterleri ve vakfiyeler kataloğunda kayıtlıdır.

1-Konya Şer'iye Sicilleri

Şer'iye sicilleri, Osmanlı Devleti'nde merkez ve taşrada her tabakadan insan arasındaki hukuki ilişkilere dair kayıtları içerir. Şer'iye sicil defterleri, kadı sicilleri, kadı defteri, zabt-ı vakâyi', zabt-ı dava cerideleri ve mahkeme kayıtları isimleriyle anılır[8].

Osmanlı tarihinin, özellikle şehir tarihi çalışmalarının en önemli birinci el kaynakları arasında

[8] Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 8.

yer alan şer'iye sicillerinde tarihin hemen her kolu ile ilgili pek çok belge bulunmaktadır. Örneğin aile hukuku açısından; nişanlanma, nikâh, mihr, boşanma, nafaka, miras, vasi ve nâzır kayıtları, insanlar arası ilişkiler açısından şetm (küfür), hırsızlık, zina, fiil-i şenî', iftira, cinayet, darp ve yaralama kayıtları, mahallede komşular arasındaki ilişkiler açısından avarız, aklama, şuf'a, mesken ya da yol anlaşmazlık kayıtları, iktisadi hayat için ev, bağ, bahçe, tarla, ağaç ve bostan satışları ile narh kayıtları, alacak zimmet, borç, vergi, iflas vb. kayıtları, dinî ve sosyal yapılar için imam, müezzin, müderris, mütevelli ve ferraş gibi görevli atamaları ya da tamir ve keşif kayıtları, vakfiyelerin tescili, muhasebesi, bir kısım vakıfların idaresi, vakıf evlâdiyet ve tevliyet kayıtları, gayrimüslimlerle ilgili kayıtları ilk akla gelenler olarak sıralayabiliriz.

Ayrıca devlet merkezinden gönderilen ve merkezî yönetimle taşra idaresinin ilişkilerini içeren ferman, berat, buyruldu, tezkire gibi belgeleri de unutmamak gerekir. Bütün bu kayıtlar da ait oldukları yerleşim yerlerinde, farklı konumlarda bulunan insanların hayatlarını veya hayatlarından birtakım kesitleri günümüze taşımaktadır.

Araştırmanın temel kaynaklarından ilkini Konya şer'iye sicilleri oluşturmaktadır. Nitekim 349 yıllık bir döneme ait bu şer'iye sicillerinin büyük bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Bugün hem Ankara'da Millî Kütüphane'de hem de Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde Konya merkezine ait 151 adet şer'iye sicili bulunmaktadır. Bu sicillerin ilki, şehrin Osmanlı hâkimiyetine geçişinin yaklaşık 90 yıl sonrasına, H 970-1019/M 1563-1610 senelerini ihtiva etmektedir. Ancak envanter kaydındaki bu tarihlendirmeye rağmen, defterde H 965/ M 1558 ve H 1050-1051/M 1640-1641 senelerini ihtiva eden bölümler de yer almaktadır[9]. Sonuncusu da H 1324/M 1906-1907 yıllarına aittir.

[9] Leyla Özpolat, İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (970-1019/1563-1610) Defter 1*, Konya 2017, s. LIX.

Osmanlı döneminde Konya'da tespit ettiğimiz 565 vakfın 299'u (%52,82) şer'iye sicil defterlerinde bulunmaktadır[10] (bk. Tablo 1). Ancak Tablo 1'de de görüleceği üzere vakfiyelere sadece 93 adet sicil defterinde rastlanmıştır. Ayrıca bu sicillerden ikisi Bozkır (336-338) ve ikisi de Ilgın'a (265-267) aittir. En fazla vakfiyenin kaydedildiği şer'iye sicil defteri 103 numaralı olandır. Bu defterde 25 adet vakfiye sureti bulunmaktadır. Bunu 19 adet vakfiye ile 99 numaralı defter takip ederken, bunları 15 adetle 110 numaralı defter takip etmektedir. 34 şer'iye sicil defterinde birer adet vakfiye suretine rastlanırken, 61 şer'iye sicil defterinde hiç bir vakfiye kaydına rastlanmamıştır.

2-Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki vakfiye defterleri, Evkaf nezareti 1242/1826 tarihinde kurulduğunda vakıfların merkezi denetim altına alınmasından sonra mütevellilerin veya nazırların uhdesinde bulunan vakfiyeler toplanarak bu kayıtların bir araya getirildiği istinsah defterlerdir. Bu defterlerde, vakıf idarecilerinin arz ettikleri vakfiyeler kayıtlı olmakla beraber, şer'iye sicillerinde mevcut olan fakat aslı bulunmayan bazı vakfiyelerinde yer aldığı görülür. Nitekim, vakfiyelerin bir kısmın dua, dibace ve hüküm kısımlarının atlanarak defterlere kaydedilmesine rastlanır. Asıl vakfiyeler ile söz konusu defterlerde bulunan suretleri arasında bazı hükümler, akar veya hayrat bakımından farklılıklar olabildiği gözlenir. Bu defterlerde, başka defterlerde yer alan vakfiye, zeyil vakfiye vb. belgelerde kayıtlıdır. Belgelerden asıl olanı tescile esas belge kabul edilir, istinsah olanı ise "mükerrer belge" olarak adlandırılır. Zaman içerisinde orijinalleri kaybolan vakfiyelerin örneklerine bu defterlerden ulaşılabilmektedir[11].

[10] Bu çalışmada İzzet Sak'ın Kadı Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Vakıflar (1650- 1910) adlı eserinde faydalanılmıştır. Ancak Konya şer'iye siciller tekrar gözden geçirilmiş, bu çalışmaya dahil edilmeyen siciller ilave edilmiştir. İzzet Sak, *Kadı Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Vakıflar (1650- 1910)*, Konya 2012.

[11] Mevlüt Çam, İbrahim Turhan, Rıdvan Enes Akçatepe, *Vakıflar*

Tablo 2: Vakıflar Genel Müdürlüğünde arşivinde bulunan vakfiye defterlerinde Konya'ya ait vakfiye defterleri ve vakfiye adetleri

No	Vakfiye defter Numarası	Vakfiye sayısı	No	Vakfiye defter Numarası	Vakfiye sayısı	No	Vakfiye defter Numarası	Vakfiye Sayısı
1	449	2	22	598	5	43	624	3
2	579	1	23	599	5	44	626	1
3	580	11	24	600	10	45	626/2	1
4	581/2	4	25	601	9	46	628	1
5	582/1	10	26	602	30	47	630	1
6	582/2	4	27	603	21	48	730	1
7	583	5	28	604	20	49	731	1
8	584	13	29	605	6	50	733	1
9	585	10	30	606	18	51	734	2
10	586	16	31	607	9	52	739	1
11	587	15	32	608/1	7	53	740	1
12	588	5	33	608/2	4	54	747	2
13	589	23	34	609	2	55	790	1
14	590	4	35	610	1	56	990	4
15	591	7	36	612	1	57	1751	2
16	592	3	37	614	1	58	1763	1
17	593	1	38	615	1	59	2141	2
18	594	4	39	618	1	60	2176	27
19	595	17	40	619	2	61	2178	21
20	596	10	41	623	1	62	2179	1
21	597	7	42	623	1	63	2181	12
		172			**155**			**87**
Genel toplam								**414**

a-Mücedded Anadolu Vakfiye Defteri

Bu vakfiye defterlerinin serisi H 440-1341/M 1048-1922 yılları arasında, 578'den 619 numaraya kadar olan, toplam 46 defter ve defterlerde bulunan toplam 11.697 adet vakfiyeden oluşmaktadır. Defterler ağırlıklı olarak Osmanlı idare sisteminde Anadolu olarak ifade edilen ve İstanbul'un Anadolu yakasından başlayıp günümüzde Irak, Suriye, Lübnan, Mısır, Ürdün, Libya, Azerbaycan, Gürcistan, Ukrayna, Kırım ve Kıbrıs'tan oluşan coğrafyaya ait kayıtları kapsamaktadır. Ancak defterlerde Rumeli'de kalan vilayet ve kazalarda kurulan vakfiyelerde rastlanmaktadır. Bunun sebebi, bazı vakıfların hem Anadolu hem Rumeli'de akar ve hayratının bulunması ya da vakfın tescil edildiği kadılığın Anadolu vilayetlerinden birinde bulunmasıdır[12].

Bu defter serisinde Konya'ya ve çevresine ait tablo 2'de görüleceği üzere 322 adet vakfiye bulunmaktadır.

b-Konya Vakıf Defteri

Konya vakıflar idaresinde bulunur iken, vakıflar genel müdürlüğüne götürülen ve günümüzde 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181 ve 2182 numaralarla

Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi, Ankara 2020, s. 35

[12] Çam, *Arşiv Rehberi*, s. 35-36.

kayıtlı, Konya vakıflarına ait yedi ciltlik defterdir. Ancak bunlardan 2176, 2178, 2179 ve 2181 numaralı defterler vakfiye kayıtları vardır.

1-2176 Numaralı Defter

Defterin kapağında "*Konya'ya ait muhtelif vakfiyeler defteridir*" olarak etiketlidir. Defter 617 sayfa olup sonradan günümüz rakamları ile numaralandırılmıştır. İçerisinde vakfiye örnekleri, atama beratları ve muhasebe kayıtları bulunmaktadır. Bu defterde mükerrer olmayan 27 adet vakfiye tespit edilmiştir.

2- 2178 Numaralı Defter

Defterde H 863-1306/ M 1459-1888 yıları arasında Konya ve çevresine ait 609 kayıt bulunmaktadır. 2178 numaralı defter 531 sayfa olup, sonradan günümüz rakamları ile numralandırılmıştır. Bu defterde mükerrer bulunmayan 21 adet vakfiye tespit edilmiştir.

3- 2179 Numaralı Defter

2179 numaralı defterin başında "Konya'ya ait tevcih ve berat defteri" yazılıdır. Bu defterde diğer defterler gibi sonradan numaralandırılmış olup 297 sayfadır. Defterde bir adet vakfiye tespit edilmiştir.

4- 2181 Numaralı Defter

Defterin kapağında "Konya'ya ait bir diğer vakfiye defteri" olarak kayıtlıdır. İlk iki sayfasında fihrist bulunmaktadır. H 1051-1331/M 1642-1913 yılları arasında 296 adet kayıt bulunmaktadır. Bu defterde diğer defterler gibi sonradan numaralandırılmış olup 302 sayfadır. Nitekim defterde kayıtlı olan 12 adet vakfiye bu çalışmada kullanılmıştır.

3- Başkanlık Osmanlı Arşivi

Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde Evkaf vakfiyeler evrakında Konya'ya ait 15 adet vakfiye kayıtlıdır. Ancak bunların ikisi mükerrer kayıttır. Nitekim bu vakfiyelerden altısı Osmanlı dönemine aittir.

B- Vakfiyelerin Yüzyıllara Göre Değerlendirilmesi

Osmanlı döneminde Konya ve çevresinde vakfiyelerine ulaşabildiğimiz 565 vakıf kurulmuştur (bk. Ek 4). Bu vakıfların 525'ini (%93) erkekler, 32'sini (%6) kadınlar ve sekizini de (%1) erkek ve kadınlar tarafından müştereken kurmuşlardır.

Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan günümüz Türkiye sınırları içerisinde kalan idari birimlere ait kurucuları bilenen vakıf sayısı 23.823'tür. Bu vakıfların 20.486'sını erkekler (%86), 3337'si de (%14) kadınlar tarafından kurulmuştur. Bu durum hane reisinin erkek olduğu ataerkil bir toplumda, erkeklere oranla kadınların %10-15 düzeyinde vakıf kurabilecek mal ve mülke sahip olmasının diğer bir ifadesidir[13]. Nitekim, vakıf kurucularının erkek ve kadın oranına bazı şehirlerden örnek vermek gerekirse, Samsun'da kurucuları belli olan M 1423-1922 yılları arasında kurulan 248 vakfın, 217'si (%87,5) erkeler, 31'i de (%12,5) kadınlar tarafından kurulmuştur[14]. Ayrıca Osmanlı döneminde Ayntab şehrinde kurulan 582'i vakfın 369'unu (%63,4) erkekler, 213'ünü de (%36,6) kadınlar kurmuştur[15]. Bu araştırmalara göre Konya'da vakıf kuran kadınların sayısı daha az olduğu görülmektedir.

Bu 565 vakfın kuruluşunu yüzyıllara göre değerlendirdiğinde, tablo 3'te de görüldüğü üzere şehirde 15. yüzyılda sekiz adet vakıf kurulmuştur. Bunların yedisinin kurucusu erkek iken birisininki kadındır. 16. yüzyılda ise şehirde 19 vakıf kurulmuş, 18'inin kurucusu erkek iken, birininki kadındır. 17. yüzyılda vakıf sayısı 43'tür. Bu yüzyıldaki vakıfların 37'sini erkekler dördünü kadınlar ve

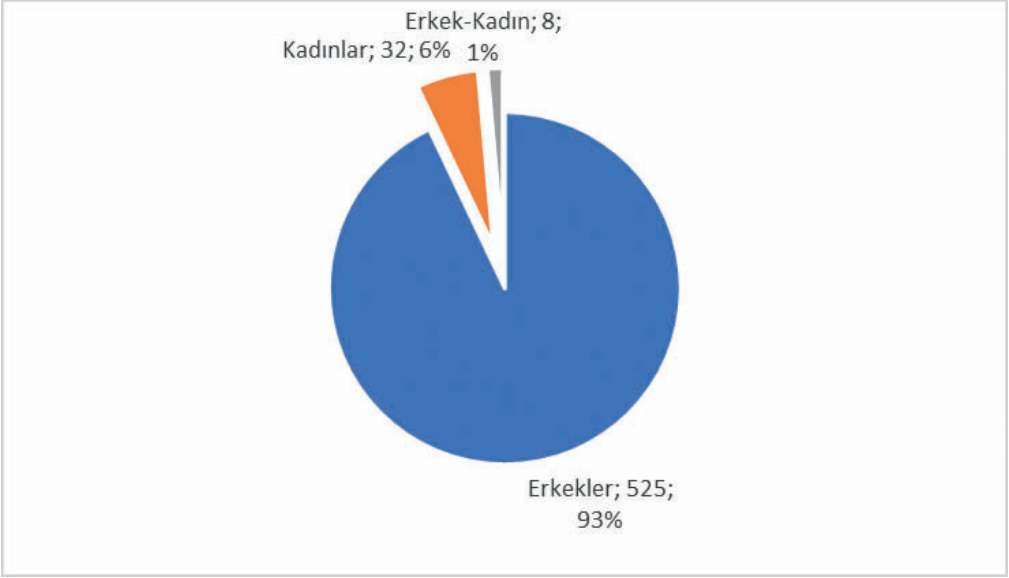
[13] İsmail Kıvrım, *Osmanlı Döneminde Ayntâb'da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sahibi Kadınlar)*, Ankara 2017, s. 55.

[14] İsmail Kıvrım, "Osmanlı Döneminde Samsun ve Çevresinde Kurulan Vakıflar", *Geçmişten Günümüze Samsun/Canik ve Değerleri I*, Samsun 2015, s. 716.

[15] İsmail Kıvrım, *Ayntâb'da Sâlihât-ı Nisvan*, s. 57.

Tablo 3: Yüzyıllara göre Konya'da erkek ve kadınların kurdukları vakıf adetleri

Yüzyıl	Vakıf adeti	%	Vakıf adeti Erkek	%	Vakıf adeti Kadın	%	Kadın-Erkek ortak	%
15	8	1,4	7	87,5	1	12,5	-	-
16	19	3,35	18	94,7	1	5,3	-	-
17	43	7,6	37	85,3	4	9,7	2	5
18	69	12,15	58	83,8	10	14,7	1	1,5
19	248	44	230	92,8	13	5,2	5	2
20	178	31,5	175	98,4	3	1,6	-	-
Toplam	**565**	**100**	**525**		**32**		**8**	

Grafik 1: Konya'da erkek ve kadınların kurdukları vakıf adetleri

ikisini ise kadın ve erkek ortaklaşa kurmuşlardır. 18. yüzyılda ise kurulan vakıf adeti 69 olup, bunun 58'ini erkekler ve 10'unu da kadınlar tarafından kurulmuştur. Bu yüzyılda bir vakıf da ortaklaşa kurulmuştur. Konya'da Osmanlı döneminde kurulan vakıfların %44'ü 19. yüzyılda kurulmuştur. Bu dönemde Avrupa'daki gelişimler Osmanlı toplumunada yansımış, nüfus artışı ile ekonomik gelişmeler oluşmuştur. Bu durum Konya'nın fiziki, ekonomik ve demografik yapısına da yansımıştır. Nitekim gelişmeler vakıf kurulmasını etkilemiş ve vakıf sayısının da arttığı görülmüştür. Bu yüzyılda kurulan vakıf adeti 248 olup, bunun 230'unu erkekler, 13'ünü kadınlar ve beşini de erkeklerle ile kadınlar ortaklaşa kurmuşlardır. 20. yüzyılda da vakıf artışı devam etmiştir. Nitekim bu dönemde 178 adet vakıf kurulmuş olup bu da kurulan vakıfların %31'ini oluşturmaktadır. Tablo 3'te de görüldüğü üzere Konya ve çevresinde kurulan vakıfları %75,9'u 19 ve 20. yüzyılda kurulmuştur.

Bu vakıfların en erken tarihlisi, 1 Eylül 1470 tarihinde Seyyid Ahmed ibn Mahmud'un kurduğu vakıftır[16]. Seyyid Ahmed, Vadi-i Meram'da bulunan bağını, Şeyh Vefa Camii'nin giderlerine kullanılmasını istemiştir. En son tarihli vakıf ise 24 Ağustos 1923 tarihinde Gedik-zade Mustafa Ağa

[16] VGMA VD, nr. 596-209.

bin İsmail'in 3.000 kuruşluk para vakfıdır[17]. Mustafa Ağa paranın kâra verilmesini, elde edilen gelirin üç hisseye ayrılmasını istemiştir. Bu hissenin birini Çaldere Köyü'ndeki caminin tamirine, bir diğerini aynı caminin imamına ve bir diğer hisseyi de caminin hatibine verilmesini şart koşmuştur.

Bu vakıfların, kurucuları göz önüne alınınca 565 vakfın, 489'unu tek vâkıf kurarken, 51 vakfı 23 vâkıf ve 25 vakfı da 102 vâkıf kurmuştur. Birden fazla vakıf kuranlardan Musahib-i Şehriyarî Vezir Mustafa Paşa dört[18], Hacı Hasan Ağa bin Yahya[19], Eşenlerli-zade es-Seyyid Abdurrahman Efendi ibn es-Seyyid el-Hac Mehmed Efendi[20], Konya naibi (kadısı) es-Seyyid el-Hac Ahmed Necib Efendi bin el-Hac Mehmed Efendi[21], Attar Hacı Osman Efendi ibn Hacı Emin Ağa[22] ve eş-Şeyh Ahmed Efendi ibn Receb Halife üçer[23], Valide Sultanın Kethüdası Yusuf Ağa ibn İsmail Ağa[24], el-Hace Asiye Hatun ibnt-i Emrullah[25], Saraç-zade Kadı Abdulkerim Efendi ibn Abdulkerim Efendi[26], Yeniçeri Çavuşlarından el-Hac Abdulfettah Çavuş bin Mustafa[27], es-Seyyid Şeyh Mehmed Efendi ibn es-Seyyid Şeyh Muslihiddin Efendi[28], Şeyhü'l-İslam İsmail ibn-i Ebu İshak'ın emektarı el-Hac Mehmed Ağa ibn Ramazan[29], Usta es- Seyyid Ali bin Mehmed[30], el-Hac Hafız Mehmed Efendi ibn Mustafa[31], Ticaret Mahkemesi Reisi el-Hac Mehmed Efendi bin Memiş Efendi[32], Nimet-zade el-Hac Hasan Efendi ibn Mehmed Şakir Efendi[33], Hindistanlı eş-Şeyh Hüseyin Fazıl ibn Abdullah[34], Hacı Receb Ağa ibn Süleyman Ağa[35] Konya Müftüsü el-Hac Abdulkadir Efendi ibn Ali Efendi[36], Mevlâna türbesi türbedarı Osman Vehbi Dede Efendi[37], Asakir-i hassa süvarisi Ahmed bin Molla Süleyman[38], el-Hac Osman Efendi ibn el-Hac Hasan Ağa[39] ve el-Hac Receb ibn Eyyüb[40] ikişer ayrı vakıf kurmuşlardır.

Konya'da birden fazla vakıf kuranlara örnek vermek gerekirse, üç vakıf kuran Eşenlerli-zade es-Seyyid Abdurrahman Efendi ibni'l-merhûm es-Seyyid el-Hac Mehmed Efendi'nin vakıflarını verebiliriz. Seyyid Abdurrahman Efendi ilk vakfını 12 Eylül 1808'de kurmuştur[41]. Bu vakfa, Sipahi Pazarı'nda bir adet, Haffafhne'de bir adet, Keçeciler içinde bir adet, Haffafhane bitişiğinde üç adet dikici dükkânlarını ve bir adette Nalçacı dükkânı ki, toplam yedi adet dükkânını vakfetmiştir. Vâkıf Seyyid Abdurrahman Efendi dükkanların kiraya verilmesini, elde edilen gelirden Haffafhane civarında olan Hacı Hasan Camii'nin ve minaresinin kandilerini önemli gün ve gecelerde yakılmasını, caminin damlarına bakılmasını ve kış aylarında da-

[17] VGMA VD, nr. 2178/244

[18] KŞS 19/11-13; KŞS 20/184; KŞS 71/58; VGMA VD, nr. 2178-163; VGMA VD, nr. 449/125; KŞS 27/74. Bu vakıf hakkında geniş bilgi için bk. Sami Ağaoğlu, "Musâhip Mustafa Paşa Vakfı", *SÜ. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Konya 2004, s. 377-399

[19] VGMA VD, nr. 2178/426; KŞS 13/135; VGMA VD, nr. 623/2.

[20] KŞS 69/47; BOA Ev. Vkf. 11/34; VGMA VD, nr. 607/175; VGMA VD, nr. 2176/402.

[21] KŞS 73/77; KŞS 73/109; KŞS 73/149; VGMA VD, nr. 580/416.

[22] KŞS 116/150; VGMA VD, nr. 614/30; KŞS 116/151; VGMA VD, nr. 1751/24.

[23] KŞS 12/101; KŞS 16/92; VGMA VD, nr. 449/109.

[24] KŞS 67/19; VGMA VD, nr. 2176/290; KŞS 111/9; VGMA VD, nr. 630/1108.

[25] KŞS 31/73; KŞS 31/80.

[26] VGMA VD, nr. 2176/413; KŞS 40/130.

[27] KŞS 39/54; VGMA VD, nr. 581/2-343.

[28] VGMA VD, nr. 2176/48; KŞS 49/216; VGMA VD, nr. 2178-265.

[29] VGMA VD, nr. 596/8; VGMA VD, nr. 626/1-125.

[30] KŞS 101/25; VGMA VD, nr. 2178-101 BOA Ev. Vkf 25/12; KŞS 66/48; VGMA VD, nr. 2176/314.

[31] KŞS 69/90; KŞS 71/8; VGMA VD, nr. 2178-360.

[32] KŞS 99/56; 604/197; KŞS 99/57; VGMA VD, nr. 606/73.

[33] KŞS 103/134-3/4.

[34] KŞS 104/89; VGMA VD, nr. 2176/231; KŞS 108/45; VGMA VD, nr. 591/251.

[35] KŞS 108/17; KŞS 127/8.

[36] KŞS 110/173; KŞS 133/100; VGMA VD, nr. 2181/175.

[37] KŞS 113/106; KŞS 142/100

[38] VGMA VD, nr. 580/371; VGMA VD, nr. 580/372.

[39] VGMA VD, nr. 588/223; KŞS 103/190; VGMA VD, nr. 600/232.

[40] VGMA VD, nr. 601/37; VGMA VD, nr. 608/2-207.

[41] BOA Ev. Vkf. 11/34.

mın karlarının temizlenmesini, fazla kalanı ise hasır döşemesine ve diğer giderlerine kullanılmasını istemiştir. İkinci vakfını 1 Temmuz 1811 tarihinde kurmuştur[42]. Atpazarı'nda Kapu Camii diye bilinen Hz. Mevlâna soyundan Çelebi Hüseyin Efendi'nin yaptırdığı caminin, cemaatının fazla olmasıyla darlık çekilmesi ve zamanla harabe olmasıyla yeniden daha geniş bir cami ve yazlık mescit inşa ettirmiştir. Ayrıca caminin hizasında taş musluk, civarına yedi adet tuvalet, yine cami yakınında diğer bir su kuyusu, Ağaççılar Çarşısı'nda diğer bir musluk, Çalıklı yolu üzerinde tatlı su toplayan, ancak harap olan kârgir sarnıcın yeniden inşası, Şeyhaliman Mahallesi'nde su kuyusu, Ağacılar Çarşısı'nda ana yol üzerinde beş adet tuvalet yaptırmıştır. Bunların giderlerini karşılamak için de yazlık mescidin altına 10 adet mağaza tabir olunur dükkân ile adı geçen caminin hizasında eskilerin Salih Ağa Sarayı dedikleri boş arazide harap ve yıkılmış olan hanın yerine tüccarların kalabileceği sekiz dükkân ve altı mağaza, adı geçen camin yakınında Akmaz Çeşme diye biline çeşmenin harap olması üzerine yerine bir dükkân, Ağaççılar çarşısındaki musluğa bitişik nalbant dükkânı inşa etmiştir. Ayrıca demirciler çarşısında kendi mülkü olan demirci dükkânı ile toplam 29 adet dükkânı ile mağazalarını vakfetmiştir.

Dükkânlar ve mağazalar mütevelli tarafından aylık veya yıllık olarak kiraya verilmesini ve elde edilen gelirden;

a-Kapu Camiin ve diğer yapıların (dükkân ve mağazalar) tamir gerektiğinde tamir ettirilmesi,

b- Camiinin yazlık ve kışlık bakımının yapılması,

c- İçerisindeki kandillerin yakılması ve bu kandillerde yakılması için yeterli miktarda zeytinyağının alınması,

d- Camide 40 talebeye çeşitli ilmi alanlarda ders verecek kişiye verdiği ders karşılığı 16 kuruş, ders veren iki veya üç kişi olursa vazife eşit olarak dağıtılması,

e- Camide Ramazan ve Kurban bayramlarında vaaz ve nasihat eden azize beş kuruş verilmesi,

f- Sesi güzel bir kimsenin Cuma namazı öncesi Kur'an-ı Kerim okuması ve buna günlük dört akçe verilmesi,

g- Câmide üç aylarda öğle ve ikindi namazlarından sonra mukâbele okuyan hafızlara eşit olarak 50 kuruşun dağıtılması,

h- Câmide kayyım olanlara yıllık 40 kuruş ücret verilmesi,

ı- çeşmelerin mütevellisi ve su yolcusu için yıllık yedi kuruş ücret verilmesi,

i- İki adet muslukların her birine aylık âbkeş ücretleri verilip, masrafları tanzim olunması,

j- iki adet tatlı su kuyusu ve adı geçen sarnıcın gerekli malzeme ve masrafların tanzim edilmesini istemiştir.

Seyyid Abdurrahman Efendi'nin üçüncü vakfı ise vasiyeti üzerine vefatından sonra 18 Ekim 1816 tarihinde kurulmuştur[43]. Malının üçte biri olan 2.083 kuruşun %15 ile kâra verilmesini, elde edilen gelirin ise Türbe-i Celaliye Vakfı mahallelerinden Durakfakih Mahallesi'nde Bostan Efendi konağında olan çeşmenin giderlerine kullanılmasını istemiştir.

Konya'da birden fazla vakıf kuralardan biri de Giritli fakir bir aileden gelen ve III. Selim'in annesi Mihrişah Sultan'ın kethüdası olan, barut-hane nâzırlığı, darphane eminliği gibi görevlerde bulunan Yusuf Ağa ibn İsmail Ağa'dır[44]. Yusuf Ağa'nın ilk vakfı 17 Ocak 1795'te kütüphane

[42] VGMA VD, nr. 607/175.

[43] VGMA VD, nr. 2176/402.

[44] Mehmed Süreyya, *Sicili Osmanî*, IV, Matbaa-yı Âmire 1308, s. 668-69.

vakfı iken[45], ikinci vakfı ise 2 Nisan 1798 tarihinde kütüphanenin yanına yaptırdığı medrese vakfıdır[46]. Yusuf Ağa kütüphane ve medrese inşa etmek istediğinde bunun için en çok ihtiyaç duyulan bölgeyi araştırmış ve Konya'da karar kılmıştır. Burayı seçmesinin sebebini vakfiyesinin giriş bölümünde, eskiden beri ilim ve ulema merkezi olan Konya'da talebelerin kitap bulmakta güçlük çektiklerini görmesi şeklinde açıklamakta, diğer bir sebebinin de bu şehrin manevi havasının olduğunu bildirmektedir.

Bir diğer iki vakfı olan ise Zincirlikuyu Mahallesi'nden el-Hâce Asiye bint-i Emrullah nam Hatun'dur. Hacı Asiye, birinci vakfiyesinde, Mushaf-ı Şerîf, aynı mahallede sofa, avlu, içerisinde iki armut, iki zerdali ağacı ve meyveli meyvesiz ağaçları olan, erkek tabir olunur bir hark üç puşta bağını, Mustafa Beşe'ye vefatından sonra çocuklarına ve çocuklarının nesli sona ererse Zincirlikuyu Mahallesi'nde Ak Alioğlu Mescidi'ne vakfetmiştir. Ayrıca Mushaf-ı Şerîf'den her gün birkaç ayet-i kerime okuyup sevabını kendi ruhuna bağışlamalarını da istemiştir[47]. İkinci vakfiyesinde Hacı Asiye Hatun, aynı mahallede olan bir beyt (ev), örtme, etrafı çevrili avlu içinde su kuyusu ve ağaçları olan sekiz tahta, erkek tabir olunur iki hark bağını vakfederek el-Hac Receb bin Mustafa'yı hasbi mütevelli tayin etmiştir. Mütevelli Hacı Receb tarafından, ağaçlardan, bağdan ve kiradan her sene hâsıl olan mahsulatı aşure gününde, Konya Debbağhanesi'nde bulunan Ahî Evran Zaviyesi'nde Mevlûd-i şerif okutulmasını, dinlemek için toplanan fukaraya yemek yedirmek suretiyle harcanmasını, vakfın şartlarını herhangi bir şekilde değiştirilememesini ve vakfedilen mallar da her ne surette olursa olsun satılamamasını istemiştir[48].

İki vakfiyesi olanlardan biri de Hindistan'ın Allahâbâd şehrine tabi Ahmed Seyyid Serâme Köyü'nden, Hz. Osman'ın imamı Hz. Zeynel Abidin'in sülalesinden, Konya'da ikamet eden Mîr Fâzıl Hüseyin Şehîd Haşbetî Efendi ibn Mîr Gevher Ali ibn Bediü'z-zaman ibn Mâlik Ömer'dir. Şeyh Hüseyin Fâzıl ilk vakfiyesinde, Konya hâricinde Kanlıgöl[49] mevkiinde yeniden inşa ettiği iki adet hücre ve etrafı duvar ile çevrili bahçesine diktiği meyve ağaçları olan hanesini vakfetmiştir[50]. Yaşadığı sürece kendisinin mütevelli olmasını, vefatından sonra yaptırdığı hücreden birine defnedilmesini şart koşmuştur. Vâkıf Şeyh Hüseyin Fâzıl, vakfına yönetici olarak da Konyalı Eskici Mehmed bin Ahmed'i atamıştır. Mehmed'in diğer hücrede oturmasını, mülkün tamir gerektiren yerlerini tamir ettirmesini, vefatından sonra da evlatlarının mütevelli olmasını istemiştir. Ancak Şeyh Hüseyin Fâzıl ikinci bir vakfiye daha düzenlemiştir[51]. Düzenleme sebebi ise mütevelli tayin ettiği Mehmed Usta'nın hıyanetinin ortaya çıkmasıyla Konya Müftülüğünden alınan fetva gereğince Mehmed Usta'yı tevliyetten çıkarıp daha önceki vakfiyedeki şartlarından dönmüştür. Bu yeni vakfiyesinde daha önce bina ettiği vakfına ilave olarak 3600 zirâ mülk arsasına yeniden örtme ile üç göz oda, ahır, su kuyusu (bi'r-i mâ) ve abdesthaneden (memşâ) oluşan zaviyesini vakfetmiştir. Yine yaşadığı sürece kendisinin mütevelli olmasını, vefatından sonra Hacı Abdullah Çeşni Efendi'nin mütevelli olup zaviyede oturmasını, vefatından sonra da onun evlatlarının mutasarrıf olmasını, evlatlarının nesli sona erer ise, Konya hâkimi tarafından Konya'da bulunan mütedeyyin bir

[45] VGMA VD, nr. 2176/290.

[46] VGMA VD, nr. 630/1108.

[47] KŞS 31/73.

[48] KŞS 31/80.

[49] Kanlıgöl, günümüzde Aziziye caminin güneyinde Ahmed Efendi Hamamı'nın olduğu yerdir. Buraya Kanlıgöl demesini nedeni eskiden idamlar hamamın önündeki kuyunun yerinde yapılırmış, kelleleri uçurulanların kanları hamamın yerindeki su birikintisine aktığı için buraya Kanlıgöl denmiştir. Bu ad sonradan Söylemez tekkesinin altındaki gölcüğe gitmiştir. Eski mezbahanın kanları aktığı için burasıda Kanlıgöl diye şöhret bulmuştur. İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, Ankara 1997, s. 1070

[50] VGMA VD, nr 2176/231.

[51] VGMA VD, nr 591/251.

Hind fukarasına verilmesini istemiştir. Ayrıca vefatından sonra zaviyedeki odaya defnedilmesini, odanın bitişiğindeki 1127 zira boş arsanın vefatından sonra zaviyenin mütevellilerinin uygun gördükleri Müslümanların kabri olmasını, geri kalan 1360 zira arsaya da ağaç dikilip, sebze ekilmesi için mütevelli olanların kullanmasını şart koşmuştur.

Bir diğer iki vakfiye düzenleyenlerden biri de Konya Sancağı'nın Aladağ Kazası'na tabi Habiller Köyü'nden Asakir-i hassa süvarilerinden Ahmed bin Molla Süleyman'dır. Ahmed ilk vakfiyesinde[52] Konya'da Tavik? Mahallesinde olan evini ve köyündeki 11 kıta bağını vakfederek bunların kiraya verilmesini istemiştir. Elde edilen gelirlerden, Konya'da Hazreti Mevlâna dergahındaki şadırvanın aydınlatılması için mütevelliye her sene beş kuruş mum akçesi, yine Hazreti Mevlâna'nın Yeşil türbenin türbedarına her sene onar kuruş verilip türbenin tamire ihtiyacı oldukça tamir için harcanmasını istemiştir. Vâkıf Ahmed kalan geliride çocuklarının aralarında paylaşmalarını istemiştir. Ancak dokuz ay sonra Ahmed ikinci vakfiyesinde[53], ilk vakfiyede belirttiği şartlardan vaz geçerek yeni şartlar belirtmiştir. Bu defa elde edilen gelirden her sene beş kuruş Şeyh Ahmed Efendi Camii'nin, her sene 10 kuruşta Şeyhahmed Mahallesi'nde bulunan çeşmenin tamir ve bakımı için verilmesini şart koşmuştur. Ayrıca kalan geliri ise çocuklarının aralarında paylaşmalarını istemiştir.

Osmanlı döneminde Konya'da kurulan 565 vakfın 25'i 102 vâkıf tarafından kurulmuştur. Bu kurucular genellikler, kardeşler, eşler ve aynı köylülerdir. Bu vakıfların 12'sini[54] iki kişi kurarken, üçünü[55] üç kişi, üçünü[56] dört kişi, dördünü[57] beş kişi ve geriye kalan üç vakfı ise birini sekiz[58], bir diğerini 13[59] ve sonuncusunu 16[60] kişi kurmuştur.

Örnek olarak, 26 Kasım 1641 tarihinde Fakihdedesultan Mahallesi'nden eski Konya kadısı olan Mevlânâ Abdülkerim Efendi ve kardeşleri Mahmud Ağa, Mehmed Ağa, Memiş ve Rahime'nin kurdukları vakfı verebiliriz[61]. Abdülkerim Efendi ve kardeşleri, vefat eden babaları Mustafa Efendi ve anneleri Emine Hatun'dan kendilerine intikal eden ve ortak mülkleri olan birbirine bitişik Atpazarı Kapısı dışında iki adet bakkal dükkânlarını, kendi mülkleri olan 7.000 akçeyi vakfetmişlerdir. Nitekim vâkıflar, dükkânları günlük beş akçe kiraya ve 7.000 akçeyi de %15 ile kâra verilmesini şart koşmuşlardır. Elde edilen gelirden;

a- her gün iki kişinin Fakihdedesultan Mahallesi mescidinde Hazreti Peygamber'in ruhu için 11'er salât-ı şerife getirmelerini, sonra her biri Cuma günü hariç diğer günlerde Kur'an-ı Kerim'den birer cüz okuyup, birinin sevabını babaları Mustafa Efendi'nin ve diğerinin sevabını da anneleri Emine Hatun'un ruhlarına hediye edilmesini, bu kişilere dükkânların kirasından günlük bir buçuk akçeden üç akçe verilmesini, ancak bu cüzleri kendi evlatlarından okumaya ehil olanların okumasını, şayet yok ise kadı tarafından ehil olanlara verilmesini,

b- Adı geçen mahalle mescidinde her kim müezzin olur ise, her sabah ve akşam ezanından önce üç İhlâs-ı Şerif okuyup sevabını babaları ve annelerinin ruhlarına hediye edip, dükkânların kirasından günlük bir akçe verilmesini,

[52] VGMA VD, nr. 580/371.

[53] VGMA VD, nr. 580/372.

[54] VGMA VD, nr. 596/208 KŞS 11/80 KŞS 106/67 VGMA VD, nr. 592/89 KŞS 100/73 KŞS 58/89 VGMA VD, nr. 597/93 VGMA VD, nr. 990/126 VGMA VD, nr. 594/41 VGMA VD, nr. 599/265 VGMA VD, nr. 603/285 VGMA VD, nr. 595/40.

[55] VGMA VD, nr. 2176/404 KŞS 265/17 VGMA VD, nr. 590/243.

[56] VGMA VD, nr. 582/2-359; VGMA VD, nr. 582/2; VGMA VD, nr. 599/56.

[57] VGMA VD, nr. 2181/179 VGMA VD, nr. 2181/171 VGMA VD, nr. 2178/291 VGMA VD, nr. 602/105.

[58] KŞS 92/226.

[59] VGMA VD, nr. 604/91.

[60] VGMA VD, nr. 605/17.

[61] VGMA VD, nr. 2181/179.

c- Yine Fakihdedesultan Mahallesi Mescidinde iki mum (çerâğ) yakılıp dükkânların kirasından günlük bir akçe mum parası verilmesini,

d- Adı geçen mescitte her kim imam olur ise yatsı namazından önce Süre-i Mülk okuyup yine sevabını babaları ve annelerinin ruhlarına hediye edip, 7.000 akçenin gelirinden günlük bir akçe verilmesini,

e-Pir Esed Sultan Mescidi'nde her kim imam olur ise, her gün mihrabında üç İhlâs-ı Şerif okuyup, sevabını babaları ve annelerinin ruhlarına hediye eyleyip günlük bir akçe verilmesini,

f- Fakihdede Mahallesi mescidinde imam olan Mustafa Halife ibn Keyvan'ın yaşadığı müddetçe mütevelli olup günlük bir akçe verilmesini, Mustafa Halife'nin vefatından sonra vâkıfların kendi evlatlarından müstahak olanın vakfın mütevellisi olmasını istemişlerdir.

Bir diğer örnek ise 25 Mart 1763'te Aksinle ve Ahmedefendi Mahalleleri sakinlerinden Seyyid el-Hac Abdulkadir Ağa, Seyyid Ebubekir ibn İsmail ve Ayşe bint-i Osman'ın kurdukları vakıftır[62]. Nitekim hayır sahibi Seyyid Hacı Abdulkadir Ağa, Seyyid Ebubekir ve Ayşe'nin Aksinle Mahallesi'nde birbirine bitişik olan boş arsalarını, hayır sahiplerinin medrese inşa etmeleri şartı ile vakfetmişlerdir.

Birden fazla hayır sahibinin kurduğu vakfa bir diğer örnek ise, 19 Mart 1868 tarihinde Turgud Kazasına tabi Cihanbeyli Aşireti köylerinden Hacıfakihli Köyü ahalisinden sekiz kişinin, hayır sahibi Hacı İbrahim Efendi'nin köylerinde yaptırdığı caminin giderlerini karşılamak üzere kurdukları 2000 kuruşluk vakıftır. Bu sekiz kişi ve vakfettikleri para miktarları ise, Hacı İbrahim Efendi 250 kuruş, Ayşe Hatun 800 kuruş, Hacı Kamber Ağa 230 kuruş, Kamberoğlu Ebubekir Ağa 150 kuruş, Mustafa 150 kuruş, Kezban Hatun 200 kuruş, Mustafa 120 kuruş ve Seyyid Mehmed Efendi 100 kuruş ki, toplam 2.000 kuruşudur. Nitekim hayır sahipleri bu paranın mütevelli tarafından %15 ile kâra verilmesini, elde edilen gelirden adı geçen camiin yıllık 125 kuruş hatibine ve 75 kuruş da mütevelliye verilmesini istemişlerdir. Ayrıca yaşadığı müddetçe Hacı İbrahim Efendi'nin, onun vefatından sonra da çocuklarının vakfın mütevellisi olmasını şart koşmuşlardır.

C-Vakıf Kurucuların Statüleri

Osmanlı sosyal hayatında hiçbir zaman bir sınıf ayırımı olmamıştır. Bunun yerine bir tabakalaşma söz konusudur. Bu tabakalaşmayı malî düşünce yönlendirmiş olup belirleyen ayırım ise yönetenler ve yönetilenlerdi. Yönetenler (askerî) saraydaki yöneticiler, seyfiye, ilmiye ve kalemiye diye formasyonlarına göre ayrılan gruplarda görev alan zümrelerdir. Yönetilen grup ise halktır. Askerî zümre kendilerine tımar kesiminden, hazineden veya vakıflardan gelir ayrılan zümredir. Reaya ise üretim yapan ve vergi veren kesimdir. Yani yönetenlerle yönetilenler arasında askerî zümrenin reayanın ödediği bazı vergilerden muaf olması gibi bir fark mevcuttur. Osmanlı iktisadî ve sosyal düşüncesinde reayanın yani üreticilerin mümkün olduğu kadar fazla, askerî zümrenin ise az olması hedeflenmiştir. Yönetenlerle yönetilenler arasında tahakküm değil bir sorumluluk ilişkisi vardır. Sosyal gruplar dünya işlerinde birbirinden üstün değillerdir. Toplumda iş bölümü halindedirler. İş bölümünü oluşturan bu zümreler, zirai üreticiler, ticaret ve sanat ehli, memurlar, âlimler ve askerlerdir. Yöneten ve yönetilen gruplar arasında geçişler mümkündür[63].

Osmanlı ülkesinde hükümdar ve yakınları ile devlet ileri gelenleri, yüksek paye ve mansıp sahipleri, aynı zamanda toplumun iktisadi bakımdan

[62] VGMA VD, nr. 2176/404.

[63] Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi II (1453-1559)*, İstanbul 1995, s. 80-90.

da en güçlü sınıfını oluşturmaktadır. Bu üst yönetici (askeri) sınıftan sonra, bunlara yakın olan zümreler, siyasi iktidardan kuvvet olan feodal sınıflar (eşraf ve ayan) gelmektedir. Bunları da halk içinde itibar sahibi olan, aynı zamanda devlet ileri gelenleri ile iyi ilişkiler içinde bulunan ulema ve tarikat mensubu ruhani liderler ile orta tabakayı oluşturan tüccarlar, esnaf ve zanaatkarlar takip etmektedir[64].

Nitekim, Osmanlı Devleti'nde vakıf kuranların daha çok hangi zümreye mensup olduğu yolunda yapılan araştırmalar, toplumdaki gelir ve servet dağılımında en üst sıralarda yer alanlarla vakıf kuranlar arasında bir paralellik olduğunu açıkça göstermektedir. Vakıf kuranların, özellikle büyük vakıf külliyesi tesis edenlerin başında hükümdar ve yakın çevresi, şehzâdeler, valide sultanlar ve sultan hanımları gelmektedir. İkinci sırada ise en yüksek idareci sınıf, vezirler, beylerbeyleri, zeamet ve has sâhipleri; üçüncü sırada da toplumdaki diğer zenginler ve orta sınıf, esnaf ve zanaatkârlar, özellikle yöneticilere yakın olan ilim adamları ile sanatkârlar yer almaktadır[65].

Osmanlı döneminde zirvesini yaşayan vakıf kültürü bir medeniyete dönüşmüş; padişahtan, devletin en ücra köşesindeki reayaya (Halka) kadar pek çok kimse vakıf kurmuştur. Öte yandan Konya ve çeversinde karşılaştığımız vakıf kurma geleneği, diğer Osmanlı şehir ve beldelerinde olduğu gibi yaygın bir uygulama alanı bulmuş, padişahtan reayaya kadar pek çok hayır severin vakıf kurduğu görülmektedir.

Konya'da Osmanlı döneminde kurulan vakıfların kurucusunun %13'ünü (81) askeri sınıf oluştururken, %87'sini eşraf ve halk oluşturmaktadır. Bunun nedeni ise kurulan vakıfların %76'sı 19 ve 20. yüzyıllarda kurulmuş olup, hayır sahiplerinin büyük bir çoğunluğu köylerindeki cami veya mescitlerin tamiri ve görevlilerinin maaşlarının karşılanması için vakıf kurmuşlardır.

Aşağıda tablo 4'te görüleceği üzere Konya'da pek çok üst düzey yöneticinin vakıf kurduğu görülmektedir. Bunlardan ilki II. Sultan Selim'in (1524-1574) kurduğu vakıftır[66]. Sultan Selim, Mevlâna Celâleddin Hazretleri'nin türbesi civarında, gelip giden Müslüman fukarasını doyurmak ve konaklaması için bir imaret yaptırmıştır. İmareti, iki kubbeli mutfak, bir kubbeli fırın, iki kubbeli kiler ve iki kemerli buğday ambarı ile odunluk, ahır, tabhane, kenef, havuzlu ve taş kemerli çeşme ve şadırvandan meydana geliyordu. İmaretin giderlerini karşılaması için aşağıdaki, köy, mezra ve cemaatlerin gelirlerinin vakfetmiştir. Bunlar;

Silifke Kazası'nda: Kebez (Kepez), Kargucak, İblisler, Ortaviran köyleri ve Çeltik'tir. Çeltik, pirinç tarlası olup Tekfurpınarı'ndan akan su ile sulanır. Cülâhlar (Cüllâhlar) köyüdür. Bu köyün halkı, padişahın ve zikredilen mezranın hizmetini görmek üzere tayin edilmişlerdir. Silifke Kazası'nda bulunan Susma Pazarı'nın geliri ve eski âdet üzere ondan hasıl olan diğer gelirlerden alınanlardır. Bu, Kayılardan Alemdar diye bilinen cemaatin mahsulüdür.

Mut Kazası'nda: Çömlek mezrası ile Susun, Tura ve Kınıklar köyleridir. Bu sonuncu köy Divanlar diye de bilinir. Eymir Dâd mezrası ve Faldak köyüdür. Bunlar, Kayı cemaati tasarrufundadır.

Konya Sahrası'nda: Kabız Ali mezrası.

Bayburt Kazası'nda: Karakaya, Gencek, Çakırdin, Gazikurt, Göcü köyleridir ki, bu sonuncu köy Susuzca diye de anılır. İbrim, Çetük, Gökköy,

[64] Mustafa Can, "Klasik Dönem Osmanlı Toplum Yapısı", *Osmanlı Toplum Yapısı ve Millet Sistemi* (ed. Nejla Günay), Ankara 2020, s. 6-26.

[65] Hilmi Ziya Ülken, "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği", *VD*, 9/1971, s. 32

[66] VGMA VD, nr. 734/168. Sultan II. Selim İmareti Vakfiyesinin aslı olmayıp, istinsah sureti vardır. Bu surette düzenlendiği tarih tam olarak belirtilmemekte, H. 900 sene yazmaktadır. İbrahim Hakkı Konyalı, vakfiyeyi kopya eden kişinin özel bir kastı yoksa vakfiyenin tarihide hata yaptığı üzerinde durmaktadır. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 971.

Oğuzhanlu köyleri ki, bu sonuncu köy, Parlak diye de bilinir. Bu yedi adet köye "Aşağı Kayı" da denir. Bu köylerin her birinin hududu içinde olan dağlar, tarlalar, meralar, otlaklar ve kuyular vakıftır. Aşağıdaki Bayburt Kazası'na bağlı Göçü, Hayıröyüğü, Ortaca, Saruhanlar, Tosun, Kumarular, Kızılviran, Kumtömek, Süleler, Veliler ve İblice köyleridir ki, bunlar on adet olup "Kayı" diye bilinir.

Konya Kazası'nda: Kebeçal cemaatinin tasarrufundaki Kebeçal mezrası, Kayı cemaatinin tasarrufundaki Körkuyu mezrası, Büyükerli cemaatinin tasarrufundaki Kayı muzafatından olan el-Hac Hamza mezrası ile Kayı cemaati tasarrufundaki Tutak ve Karabaşlu köyleridir.

Turgut Kazası'nda: Çeltek köyü ve Köse mezrasıdır ki bunlar, Yapalı yakınlarında olup Kayı cemaatinin tasarrufundadır.

Vâkıfın şartları ise,

İmarette günde iki defa yemek hazırlanıp misafirlerle burada çalışanlara yedirilecektir.

Normal günlerde sabahları pirinç, akşamları bulgur pilavı pişirilecektir.

Ekmek yapmak için her gün iki buçuk kile buğday unu tahsis edilmiştir.

Her gün akşam ve sabah yemeğine 36 vukiye koyun eti alınacaktır. Bunun yarısı sabah, yarısı da akşam yemeği için pişirilecektir.

Ramazan gecelerinde durum farklı olup, diğer günlerde iki vakit için hazırlanan yemek, o zaman sadece akşamları pişirilecektir.

İmaretin görevlileri ise, mütevelli, kâtip, câbi (3 adet), imaret şeyhi, vekilharç, nakib, kilerdar, ambarcı, pirinç ayıklayıcısı, ferraş (2 adet), bevvab (2 adet), ahurdar, odun kesici, aşçı (2 adet), aşçı çırağı, ekmek pişirici (habbazlar) ve ekmek pişiricinin yardımcısı (şakird-i habbaz), bulaşık yıkayan (kâse-şûy), garson (kâse-keş) ve bakım onarımcıdır (meremmetçi).

Konya'da vakıf tesis edenlerden biri de Veziriazam Piri Mehmed Paşa'dır. Piri Mehmed Paşa, Mevlâna dergahına yakın kendi ismi ile anılan mahallede Siyavuş türbesinin yanına birçok hücreler, matbah, kileri, odunluk, ahır ve mescitten oluşan bir imaret, hankah ve cami inşa ettirmiştir. Bu Zaviyenin giderlerini karşılamak içinde pek çok akar vakfetmiştir[67]. Bunlar;

1- Konya şehrinde vaki Müstevfi hamamın yarısı, zaviyeye bitişik hamamın tamamı, yine bitişik biri büyük diğeri küçük olmak üzere iki bahçenin tamamı ve şehirde bir dükkânın tamamı.

2- Kayseri şehrinde halkın bildiği, önünde dükkanlar bulunan Kapan Hanın tamamı, hanın kapısı yakınında bir dükkân ve Hallaçlar çarşısında bir dükkân.

3-Niğde Kazası'na tabi Gölcük köyü.

4- Larende (Karaman) şehrinde Piri Mehmed Paşa zaviyesinin vakfı olarak bilinen han ve dükkanlar.

5- Hamideli'ne (Isparta) tabi Keçiborlu Kasabası'nda pazaryeri diye bilinen dükkanlar

6- Tarhala Kazası'na tabi Eynez Köyü.

7- Nazilli Kazası'nda Pazar yerindeki dükkanlar ve hamam.

8-Kestel Kasabası'na tabi Gürağaç Nahiyesi'nde Pazar yerindeki dükkanlar ve bu pazar yerinin vergi gelirleri.

9- Şeyhlü Kazası'na tabi Kavaklu Köyü'nde Piri Mehmed Paşa'nın yaptırdığı hamamın tamamı, ayrıca köyde bulunan Pazar yeri ve buradaki dükkanlar.

10- Şeyhlü Kazası'nda Piri Mehmed Paşa'nın yaptırdığı dükkanlar.

11- Uşak'a tabi Banaz Köyü yakınında Piri Mehmed Paşa'nın yaptırdığı dükkanlar ve Pazar yeri.

[67] VGMA VD, nr. 747/178 (2 Receb 927/8 Haziran 1521).

12- Soma içinde bulunan dükkanlar.

13- Aksaray şehrinde Kirişhane'de şehre akan su ile dönen bir dam altında beş adet değirmenin tamamı, şehir dışında Çolaki değirmeni, Aksaray çevresinde Karayer ve Bekirinöyüğü, Çerçi Hızıröyüğü adı ile biline mezralar, Tacüddin ve Danışmendlü köyleri

14-Boye Kazası'nda Kayaöyüğü ve Malu mezraları.

15-2000 gümüş akçe %10 ile kâra verilmesi.

Piri Mehmed Paşa vakfiyesinde, zaviyenin mutfağında, günde iki öğün (kuşluk- akşam) olmak üzere yemek pişirilmesini, Konya dışından gelen misafirlere, Mevlevî dervişlerine ve fakirlere yedirilmesini, pişirilecek yemekler için günlük ete 20, ekmeğe 16, pirince 15, buğdaya 8, tuz, soğan, nohut, karabiber, odun için 10, cuma ve bayram geceleri içinde verilecek ziyafetler içinde 20 dirhem verilmesini istemiştir.

İmaretin görevlileri ise, seccade şeyhi, vekil harcı, kilerci, aşçı, yamak, nakib, ferraş ve buka'a şeyhi'dir.

Konya'da vakıf tesis eden bir diğer veziriazam ise Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'dır. Akşehir ile Ilgın arasında bulunan, eşkıya tehdidi altında olan, önemli bir mevkide Anadolu'nun orta kolunda, hac ve Haleb yolu üzerinde olan Argıt Kasabası'nı yeniden imar edip bir imaret inşa ettirmiştir.

İbrahim Paşa, burada mevcut olan Selçuklu dönemine ait kervansarayın zamanla harap olmasıyla, bunun yapı malzemesinden faydalanılmak suretiyle, cami, mektep, mahkeme binası (tahtânî iki oda, matbah, sofa, samanlık, helâ, geniş ahır, su kuyusu, abdest alınacak bir yer ve avlu), kış mevsiminde gelenlerin kalacağı han (içerisinde 16 ocağı ve iki sofası, geniş bir ahırı ve meydanlığı, avlusu ve helası), 14 dükkân, suyu tatlı iki çeşme, Pazar yeri ve han ağasının evini inşa ettirmiştir[68]. İmaretin görevlileri ise, mütevelli, kâtib, âlim bir müderris, vaiz, hatib, imam, müezzin, hafız, kayyım, muallim, halife (kalfa) ve tamircidir (meremmetci).

Konya'da vakıf kuran devlet yöneticilerinden bir diğeri de Kıbrıs fatihi vezir Lala Mustafa Paşa'dır. Mustafa Paşa 1576-1584 yılları arasında Mimar Koca Sinan'a Ilgın'da bir külliye yaptırılmıştır[69].

Ilgın coğrafî konumu ve özellikleri itibariyle, Osmanlı Devleti yol sistemine göre İstanbul'dan çıkıp, Hicaz'a kadar giden Anadolu'nun sağ kol güzergâhı olan işlek bir yol üzerinde bulunuyordu. Nitekim sağ kol güzergâhı, Şam üzerinden Mekke ve Medine'ye ulaşan, hacıların, sürre alaylarının ve ulakların ana yol güzergâhı idi. Konaklama ve ticari amaçla yapılan külliye, câmi, şadırvan, imaret, mutfak, hanlar, bedesten, fırın, odunluk, sıbyan mektebi, tabhane, depo, samanlık ve kapalı çarşıdan oluşmaktadır. Lala Mustafa Paşa yaptırmış olduğu bu külliyenin ayakta kalabilmesi için gelir getiren birçok mülkünü vakfetmiştir. Bunlar, Konya, Ilgın, Ayntab (Gaziantep), Kilis, Kayseri, Tokat, Eskişehir ve Bursa şehirlerinde külliyeye gelir sağlayan, han, hamam, dükkanlar ve arazilerdir.

Külliyenin ve bağlı bulunan akarların işletilebilmesi için pek çok görevli tayin edilmiştir. Vakfiyede belirtilen külliyedeki görevliler şunlardır; mütevelli, nazır, mukim cabi, atlı cabi, kâtibü'l-kebir (büyük katib), kâtibü'l-sagir (küçük kâtib), imam, hatib, müezzin, devirhanlar, cüzhanlar, Fatiha okuyanlar, Yâsin, Amme ve Tebârake okuyanlar, muarrif, munakkıd, tesbihatçılar, kayyum, mektebin muallimi ve halifesi, imaret şeyhi, vekilü'l-harç, nakib, tabbah ve yardımcısı, hâzin, habbaz ve yardımcısı, gassal, odun yaran, cami haremini süpüren, bevvab ve meremmetçidir

[68] VGMA VD, nr. 734/248.

[69] Yusuf Ağa Kütüphanesi 7710.

Konya'da hayır yapan bir diğer devlet görevlisi de Karamanlı kazasker Muhsin-zade Mehmed oğlu İbrahim Paşa'dır. Vâkıf İbrahim Paşa Belviran Nahiyesi'ne tabi Sakalar Köyü'nün gelirlerinin tamamını vakfetmiştir[70]. Paşa, Pir Esad Zaviyesinde pazartesi ve perşembe günleri kuşluk vaktinde Kur'an-ı Kerim'den dört cüz-i şerif okunup, bir cüzün sevabını Peygamber efendimizin ruhuna, bir cüzünün sevabını dört halife Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin ruhlarına, diğer iki cüzün sevabını ise bütün müminlerin ruhlarına hediye edilmesini istemiştir. İbrahim Paşa cüzü, hâfız, mücevvid[71] ve müzeyyin (süsleyen) kimselerin okumasını ve zaviyeye vakfedilmiş bulunan otuz eczâ-yi şerifeden tilavet edilmesini şart koşmuştur.

Bir diğer hayır sahibi, Adliye Nazırı Kütahyalı es-Seyyid el-Hac Abdurrahman Nureddin Paşa'dır[72]. Paşa, İstasyon Caddesi'nde, etrafı duvarlarla çevrili bahçe içerisinde yapılmış, fevkânî iki oda, sofa, abdesthane ve tahtânî iki oda, gezinti, abdesthane ve bahçe içinde matbahı olan mülkünü vakfetmiştir[73]. Abdurrahman Nureddin Paşa, adı geçen evde Turuk-ı âliye-i Çiştiyye ve Kâdiriye ve Nakşibendiyye müntesip olan Şeyh Fâzıl Hüseyin Efendi'nin yaşadığı sürece oturmasını, vefatından sonra Fâzıl Hüseyin Efendi Hazretleri'nin derviş ve şakirtlerinde olan ve ona hayatta iken türbedar ve zaviyedarlığı intihap etmiş, Hindistan ahalisinden Hacı Abdullah Efendi'nin oturmasını istemiştir.

D-Vakıf Kurucuların Unvanları

Osmanlı toplumunda bireyler, sahip oldukları mesleki, dinî ve sosyal özelliklere bağlı olarak unvan ya da lakaplarla anılırlardı. Unvan, resmî olarak verilen paye, kazanılan sıfat veya iş, durum belirten ve isimden sonra gelen addır[74]. Unvanlar belli bir eğitimden veya hizmet sürecinden sonra kazanılmaktadır. Kısaca unvanlar, kullanıcılarının meslek ve statüsünü net bir şekilde vermektedir. Lakaplar isimlerin önüne; unvanlar sonuna gelmektedir.

Konya'da vakıf kurucuların beşi kadın olmak üzere 153 kişi (%29) hacı unvanına sahiptir (bk. Tablo 4). el-Hac unvanının hacca gidip gelmiş olanlara verildiği bilinir. İslâm dininin temel ibadetlerinden olan hac, belli bir mal varlığı olan kimselerin yerine getirmesi gereken bir vazifedir. Osmanlı döneminde bir kimsenin hele kadınların ulaşım zorlukları bulunan ve maddi güç isteyen hac ibadetini yerine getirmesi bir hayli zordu. İslami şartlardan birisini yerine getiren hacıların Osmanlı toplumunda belli bir saygınlık kazandığı söylenebilir. Ayrıca yeterli ekonomik güce sahip olduğunun ve zenginliğinin bir göstergesi olabilir.

Tablo 4'te görüleceği üzere vakıf kurucularından 93'ü (%15) ağa unvanlıdır. Ağa, genellikle köy ve kasabalarda sözü geçen, nüfuzlu, zengin kimselere, büyük, hatırı sayılan, saygı gösterilen, kerem

[70] VGMA VD, nr. 581/2-490.

[71] Kur'ân'ı Kerimi tecvit üzere, tecvit kurallarına uygun olarak okuyan kimse

[72] Abdurrahman Nureddin Paşa, Germiyanoğlu ailesine mensup olup, Nisan-1836'da Kütahya'da doğmuştur. Babası Vezir Hacı Ali Paşa'dır. Hacı Ali Paşa, oğlunun iyi bir eğitim almasını sağlamış; daha sonra da idari işlerin inceliklerini öğretmiş, Kastamonu'ya vali olarak atanmış ve orada hayatını kaybetmiştir. Abdurrahman Nureddin Paşa, bazı küçük memurluklardan sonra Şumnu, Varna ve Niş, mutasarrıflıkları yaptı. Vezirlik rütbesiyle Prizren valiliğine tayin edildi. Daha sonra Tuna, Ankara, Bağdat, Diyarbakır valiliklerinde bulundu. Abdurrahman Nureddin Paşa 2 Mayıs 1882'de Sadrazam Küçük Mehmed Said Paşa'nın yerine kısa bir süre Sadrazam oldu. Bu görevden alınan paşa 1882-1891 yılları arasında dokuz yıl boyunca Kastamonu valiliği yaptı. Bu görevinden sonra Aydın ve Edirne valiliklerinde bulundu. II. Abdülhamid, Abdurrahman Paşa›nın saffet, iffet ve iyi ahlâkından iyice emin olduktan sonra onu 1895'ten II. Meşrutiyet'in ilanına kadar 12 yıl Adliye Nazırlığı yaptı. Abdurrahman Nureddin Paşa, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra emekli oldu. 7 Ağustos 1912 yılında hayatını kaybeden Abdurrahman Paşa, Fatih Sultan Mehmed türbesi avlusu içinde bir mezara defnedilmiştir. Abdulkerim Abdulkadiroglu, "Abdurrahman Nureddin Paşa", *ilmi Araştırmalar* 13, İstanbul 2002, s. 7-16.

[73] VGMA VD, nr. 595/259; VGMA VD, nr. 2181/178.

[74] D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 1994, s. 1097.

Tablo 4: Konya'da Osmanlı döneminde vakıf kuranların unvan ve meslekleri

No	Unvan	Adedi	No	Unvan	Adedi
1	Adliye nâzırı	1	23	Molla	4
2	Ağa	93	24	Muallim-i sıbyan	1
3	Beyşehir sancağı ferîki	1	25	Muhtar	4
4	Binbaşı	1	26	Müderris	5
5	Beg	8	27	Müftü	3
6	Çavuş	13	28	Mütesellim	1
7	Çelebi	5	29	Nakibüleşraf	1
8	Ders-i âmm	4	30	Onbaşı	1
9	Efendi	74	31	Padişah	1
10	Hacı	153	32	Postahane müdürü	1
11	Hafız	4	33	Paşa	1
12	Halife	1	34	Ser-kâtip	1
13	Hassa süvarisi	1	35	Reisülküttap	1
14	Hatip	2	36	Seyyid	41
15	Hoca	1	37	Şerife	10
16	İmam	1	38	Şeyh	7
17	Kadı	13	39	Ticaret mahkemesi başkanı	1
18	Karaman eyaleti valisi	4	40	Ulema	11
19	Karaman müşiri	3	41	Unvansız	130
20	Kazasker	1	42	Valide sultan kethüdası	1
21	Konya defterdarı	1	43	Vezir	2
22	Konya valisi	1	44	Veziriazam	2
Genel Toplam					616

sâhibi halk adamlarına verilmektedir. Ayrıca ağa, halk arasında saygı değer kimselere hitap ederken bey, beyefendi yerine kullanılan ve daha çok ismin sonuna getirilen hitap sözüdür. Ancak Osmanlı Devleti teşkilâtının genişleme ve gelişmesi üzerine ağa, askerî teşkilâtta en çok kullanılan unvan haline geldi. Öyle ki, eyalet ve sancakların askerî valileri olan paşa ve beylerden sonra devletin askerî teşkilâtındaki bütün âmirler, saray teşkilâtındaki kuruluşların başında bulunanların ve hatta bazı mülkî reislerin bu unvanı taşıdıkları görülür. Ağa unvanını taşıyanların çok defa vazifeleri ile tarif edilmeleri de bu unvanın yaygın bir şekilde kullanılmasından ileri gelmiştir[75].

Vakıf kurucuların sayı itibariyle dikkati çeken bir başka unvan ise 74 (%12) kişi ile "efendi"dir. Bu unvan, okuyup yazması olanlara verilen bir tabirdir. Bizans Rumcasından Türkçeye geçmiş olan bu kelime, daha Selçuklular zamanında kullanılmaya başlanmış olmakla beraber, yaygın olarak Osmanlılar arasında 15. yüzyılın ikinci yarısından sonra tahsil görmüş saygıdeğer ve itibar sahibi kimselere mahsus bir tabir olarak kullanılmaya başlanmıştır. Öte yandan sosyal, siyasî, ilmî, dinî ve tasavvufî çevrelerde giderek geniş bir kullanım alanı bulmuştur[76]. 19. yüzyılın ikinci yarısında şehzadelere resmen efendi denilmeye, padişahlar hakkında "efendimiz" tabiri kullanılmaya başlanmıştır. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti "efendi" kelimesinin kullanılışını bir usule bağlamıştır. Padişah zevcelerine "kadınefendi" denildiği gibi hanım ve bey unvanları da efendi ile birleştirilerek "hanımefendi" ve "beyefendi" şeklini almıştır. Tanzimat'tan sonra ise resmî olarak sadece okur yazarlar ve mektep talebeleri bu unvanla anılmıştır.

[75] Faruk Sümer, "Ağa", *DİA*, I, 1988, s. 451-2.

[76] Orhan F. Köprülü, "Efendi", *DİA*, X, 1994, s. 455-6.

Bir diğer lakap da "seyyid"dir. Konya'da vakıf kurucuları arasında 52 (%8,5) kişi bu unvana sahiptir (10 şerife biri nakibüleşraf). Seyyid terim olarak "şerefli, asil soylu, onurlu, kutsal, mübarek" manasına gelen şerif ile "nesl-i pak-i Muhammedî'ye mensup olup yüceltmiş olan" anlamında Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile Fâtıma'dan doğan torunlarıyla onların soyundan gelenler için unvan olarak kullanılmıştır.

Osmanlı toplumunda seyyid ve şeriflere büyük saygı gösterilir ve ayrıcalıklar tanınırdı. Osmanlı Devleti'nde "hâne-i gayr ez-avârız"a dahil olan kesimden sayılan seyyid ve şerifler avârız-ı dîvâniyye ve tekâlîf-i örfiyye gibi vergilerden muaftı[77]. Osmanlılarda bürokrasi ve ilmiye kesiminde görev alan çok sayıda seyyid ve şerifin bulunması bunların etkinliğinin bir işareti olmalıdır. Çünkü seyyid ve şeriflerin sıradan işlerle uğraşmaları hoş görülmemiş, vakıflar başta olmak üzere üst düzey görevlerde bunlara öncelik verilmesi istenmiştir. Bununla birlikte seyyid ve şerifler geçimlerini sağlamak için bazan sıradan işlerle uğraşmışlarsa da birtakım örfî vergilerden muaf tutulmaları mültezimlik gibi servet ve nüfuz gerektiren işlere girmelerine sebep olmuştur. Osmanlılarda seyyid ve şeriflerin hukukî ihtilâfları, mahkemeye başvurulmadan hukukî kurallar ve mahallî teamüller yardımıyla nakîbüleşraf tarafından çözülürdü[78]. Ayrıca Harun Reşid zamanında, seyyid ve şeriflerin yeşil cübbe kullanmaları ve yeşil sarık sarmaları kural haline getirilmiştir. Bu uygulamayı sürdüren Osmanlılar yeşil sarığa emirlik sarığı veya siyâdet alâmeti adını vermek suretiyle sadat ve eşraftan kadın erkek herkesin bu alâmeti takmasını istemiştir[79]. Seyyid veya şerifliği tasdik edilen kişi yeşil siyâdet sarığını ömür boyu giymek zorundaydı.

Konya'da vakıf kuranlardan 13'ü (%2) çavuş unvanlıdır. Çavuş kelimesi "bağırma, çağırma, ses, şan, şöhret" manalarına gelen çav kökünden türemiş ve genellikle askerî bir unvan olarak kullanılmıştır. Orduda nizam ve intizamın korunmasıyla görevli olan çavuşlar, hükümdarın ve diğer büyük kumandanların emirlerini askerî birliklere yüksek sesle bildirdikleri için bu unvanı almış olmalıdırlar. Osmanlı Devleti'nde Divan-ı Hümâyun çavuşlarından başka, başta Yeniçeri Ocağı olmak üzere öteki Kapıkulu ocaklarında da çeşitli rütbelerde çavuşlar kullanılmıştır[80].

Yukarıda tablo 4'te görüleceği üzere vakıf kuranlardan sekiz kişide beg unvanlıdır. Beg, bir beyliğin, küçük bir devletin başında bulunan veya toplumun ileri geleni, nüfuzlu kimse ve eşrafıdır. Nitekim bu unvan Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında binbaşıdan albaya kadar olan askerler için de kullanılmıştır.

Konya'da vakıf yapanlar arasında ilmiye sınıfına mensup veya çeşitli devlet görevleri yürüten kadı, nâib, müftü, müderris, muallim-i sıbyân, ders-i âmm, defterdarı, mahkeme-i ticâret reisi ve postahane müdürü gibi devlet görevlileri yanında, dülger (marangoz), mücellid (ciltçi) ve demirci gibi halktan kimselerin de bulunduğu görülmektedir.

Konya 'da vakıf yapanlar arasında vezir, eyalet valisi, paşa gibi unvan ve lakap taşıyan üst düzey devlet görevlisi yanında hiçbir unvan ve lakabı bulunmayan halktan kimselerin olduğu da görülmektedir (130 kişi (%21). Bu da Osmanlı toplumunda gücü yeten herkesin, kendi maddî gücü nispetinde, vakıf yapmaya gayret ettiğinin bir göstergesidir.

E- Yerleşim Yerine Göre Dağılışı

Vakfiyelerden Konya şehrinde Osmanlı döneminde vakıf kuranların oturdukları mahalle ve köylerini öğrenebilmekteyiz. Nitekim 565 vakfın 265'i (%47) Konya merkezinde, 300'ü (%53,1) ise kaza, kasaba ve köylerde oturmaktadır (bk. Ek 4).

[77] Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Seyyid", *DİA*, XXXVII, 2009, s. 40-43.

[78] Rüya Kılıç, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, İstanbul 2005, s. 94, 105.

[79] Kılıç, Seyyidler ve Şerifler, s. 77-78.

[80] Orhan F. Köprülü, "Çavuş", *DİA*, VIII, 1993, s. 236-8.

Tablo 5: Konya'da vakıfların mahallelere göre adedi ve dağılımı

No	Mahalle Adı	Adeti	No	Mahalle Adı	Adeti
1	Abdurreşid	1	40	Kemalgarib	1
2	Abid	1	41	Kerimdede	7
3	Affansultan	1	42	Kozağaç	1
4	Ahmeddede	1	43	Köşk kavak	1
5	Ahmedfakih	4	44	Kurb-ı Cedid	3
6	Ahmedefendi	1	45	Kuzgunkavak	2
7	Aksinle	1	46	Küçüksinan	1
8	Aksinle	1	47	Küçüksinanperakende	2
9	Aligav	1	48	Medrese	1
10	Babasultan	1	49	Mihmandar	1
11	Bab-ı Aksaray	3	50	Nehr-i Kafûr	1
12	Bağ-ı Evliya	1	51	Öylebanladı	1
13	Bağrı	1	52	Piresad	3
14	Bimari	1	53	Piripaşa	5
15	Bürdebaşı	7	54	Polatlar	1
16	Bulgurimam	1	55	Pürçüklü	5
17	Cedid	1	56	Sarıhasan	1
18	Civar	2	57	Sarıyakub	2
19	Debbağhane	1	58	Sarnıç	1
20	Dedeler	1	59	Seb'ahavan	5
21	Divle	3	60	Sedirler	4
22	Dolapmektep	1	61	Sırçalı	4
23	Durakfakih	4	62	Sinanperakendesi	1
24	Durunday	1	63	Sürücü Sokağı	1
25	Esenli	4	64	Şemseddin Tebrizi	2
26	Fakihdede	7	65	Şerefşirin	4
27	Ferhuniye	1	66	Şeyhahmed	2
28	Gemalmaz	1	67	Şeyhaliman	1
29	Harmancık	2	68	Şükran	4
30	Hocacihan	2	69	Tarhana	1
31	Hocahabib	4	70	Tercüman	1
32	Hoşhavan	4	71	Türbe-i Celaliye	1
33	İhtiyareddin	2	72	Vadi-i Meram	7
34	İmaret	1	73	Yanıkcami	1
35	Kalecik	7	74	Yedilersultan	1
36	Kalenderhane	1	75	Yunusoğlu	1
37	Karaarslan	1	76	Zenbûri	1
38	Karacığan	1	77	Zincirlikuyu	2
39	Kasabsinan	1	78	Mahallesi belli olmayan	96

1-Mahalle

Konya merkezinde kurulan 265 vakıf kurucusunun 163'ünün (%62) mahallesi belli iken 96'sının (%35,4) mahallesi belirtilmemiştir. Ayrıca yedi vâkıfta (%2,6) İstanbul'da ikamet etmektedir. Ancak 163 vâkıf 77 mahallede oturmaktadır. En fazla vâkıfın oturduğu mahalleler, Bürdebaşı Fakihdede, Kalecik, Kerimdede ve Vadi-i Meram'da yedişer, Piripaşa, Pürçüklü ve Seb'ahan 'da beşer, Ahmedfakih, Durakfakih, Esenli, Hocahabib, Hoşhan, Sedirler, Sırçalı, Şerefşirin ve Şükran'da dörder, Bab-ı Aksaray, Divle, Kurb-ı Cedid ve Piresad'a üçer, Civar, Harmancık, Hocacihan, İhtiyareddin, Kuzgunkavak, Küçüksinanperakende, Sarıyakub, Şemseddin

Tebrizi, Şeyhahmed ve Zincirlikuyu'da ikişer vâkıf oturmaktadır. Tablo 5'te görüldüğü üzere 45 mahallede ise birer vâkıf bulunmaktadır. Genellikle eşraftan olanların mahalleri belirtilmektedir.

2-Kaza, Köy ve Kasaba

Konya'da Osmanlı döneminde kurulan vakıfların kurucularının 300'ü kaza ve köylerdedir. Tablo 6'da görüldüğü üzere en fazla vakıf Konya merkeze bağlı köylerde kurulurken, bunu 38 vakıfla Kadınhanı, 33 vakıfla Ilgın, 31 vakıfla Cihanbeyli, 29 vakıfla Akşehir, 28 vakıfla Bozkır, 25 vakıfla Ereğli, 20 vakıfla Karapınar, 16 vakıfla Beyşehir, 14 vakıfla Çumra, 9 vakıfla Seydişehir, 6 vakıfla Hadim ve 4 vakıfla Doğanhisar izlemektedir.

Kazalardan Akşehir ve Kadınhanı merkezinde sekizer, Ilgın'da beş, Doğanhisar'da üç ve Beyşehir'de iki vakıf kurulmuştur. Diğer ilçelerde ise tamamı köylerde kurulmuştur.

Tablo 6: Konya'da vakıfların kaza ve köylere göre adedi ve dağılımı

No	Yerleşim yeri	Adedi
1	Konya Merkez köyler	47
11	Kadınhanı	38
10	Ilgın	33
5	Cihanbeyli	31
2	Akşehir	29
4	Bozkır	28
8	Ereğli	25
12	Karapınar	20
3	Beyşehir	16
6	Çumra	14
13	Seydişehir	9
9	Hadim	6
7	Doğanhisar	4
Toplam		**300**

F- Vakıfların Gelir Kaynakları (Vakfedilen Mallar-Mevkûf)

1-Tarım İşletmeleri

Sanayi öncesi toplumlarda olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin ekonomisinin ağırlıklı olarak tarıma dayandığı bilinmektedir[81]. Tarım işletmeleri vakıfların da en önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Konya'da hayır sahiplerinin kurduğu vakıflara gelir sağlayan tarım işletmeleri; bağ, bahçe ve tarladır.

a-Bağ

Konya'da bağlar hemen şehrin kenar mahallelerinde veya şehre yakın bölgelerde yer almaktadır. Fakat bağ sahipleri şehir merkezinde ikamet etmektedirler. Konya'daki bağların tamamında bir oda ve örtmeden meydana gelen bağ evleri ve etrafında ağaçlar bulunmaktadır. Eski bir âdet olan yazın bağa kışın şehre göçme adeti yakın bir zamana kadar Konya'da bulunmaktaydı. Şehirde bağ için kullanılan ölçü, *tahta*, *puşta*, *erkek* gibi birimlerdir. Konya'daki bağlar, bakımı ve sulama durumuna göre bölümlere ayrılmıştır. Bölümlere ayrılan bağın her bölümüne tahta, tahtalar arasındaki su harklarına da erkek denilmektedir. Puşta ise, bağların dikili olduğu, tahminen bir metre yüksekliğindeki tepelerdir.

Vakfiyelerde bağın sınırı belirtildikten sonra, "on puşta bağ"[82], bir tahta mülk bağı[83], erkek tabir olunur bir hark üç puşta bağ[84], yarım dönüm miktarı kürûmu müştemil bağ[85], kürûmu hâvî dört dönüm mülk bağ[86] gibi belirtilmektedir.

Konya'da hayır sahipleri 30 adet bağ vakfetmişlerdir. Ancak bunların sekizi sadece bağ vakfederken, 11'i bağ ile ev vakfetmiştir. 11 vâkıfta bağ ile birlikte diğer gayrimenkuller vakfetmişlerdir.

b-Bahçe

Konya'da evlerin önünde, arkasında veya yanında şehir içinde veya dışında ya da daha ziyade çevresinde bulunan, genellikle etrafı duvarlarla çevrili içerisinde çeşitli meyveli meyvesiz ağaçlar

[81] Akdağ, *İktisadi ve İçtimai Tarihi*, s. 198.

[82] KŞS 8/229.

[83] KŞS 21/230.

[84] KŞS 31/73.

[85] KŞS 73/173.

[86] KŞS 62/37.

ve sebze yetiştirilen toprak parçasına bahçe denilmektedir. Vakfiyelerde bahçelerde yetişen meyveler belirtilmemektedir. Ancak Evliya Çelebi "Meyvelerinden Meram dağında 'kamerü'd-devle ve kamerü'ddin' adıyla iki çeşit kayısı yetişir ki, Şam'ın kaysısından daha lezzetli, sulu ve tatlıdır. Yirmi çeşit armudu, kiraz, şeftali, üzüm sarması ve badem kırması olur. Burada tabiat şartları gereğince limon, turunç, nar, incir ve zeytin gibi meyveler olmaz." diye Osmanlı döneminde Konya'da yetişen meyveler hakkında bilgi vermektedir.

Vakfiyelerde geçen bahçeler genellikle "eşcâr ve kürûmu müştemil yarım dönüm bağçe[87], bir mikdâr eşcâr ve kürûmu müştemil bağçe[88], Hisarönün'de bulunup ağaçlar ve bağ çubuklarını ihtivâ eden bahçesi[89], bazı meyveli ve meyvesiz ağaçları ihtiva eden iki dönüm harîmini[90] gibi geçmektedir.

Konya'da vâkıflar 11 adet bahçe vakfetmişler, bunun üçü sadece bahçe vakfederken, beşi sadece ev ile bahçe, üçü de ev bahçe ile birlikte diğer gayrimenkuller vakfetmişlerdir.

c- Tarla

Sınırları belirli ve tarıma elverişli toprak parçası olan tarla, bostan ve bahçeden daha büyük arazilerdir. Konya'da hayır sahipleri şehrin civarında ve yakın köylerinde ziraat ettikleri mülk tarlarını vakfetmişlerdir. Vakfiyelerde tarlanın sınırları belirtildikten sonra "10 dönüm tarla" gibi belirtilmektedir. Konya'da bir dönüm ise, 2500 $m^{2'}$dir.

Osmanlı Döneminde Konya'da vakıf kuran 14 hayır sahibi tarla vakfetmiştir. Bunlardan üçü sadece tarla vakfederken, 11'i tarla ile beraber diğer gayrimenkuller de vakfetmişlerdir. Vakfedilen tarla miktarı ise toplam 437 dönümdür. Örneğin, Bürdebaşı Mahallesi'nde sakin es-Seyyid el-Hac Abdulvâhid Ağa bin Seyyid Sinân Ağa, Kovanağzı, Uluırmak, Hasanköy, Büyükçay yakınında, Demirli Havzan civarında, Harmanyeri yakınında, Hangâh yakınında, Halvet nam mevziide ve Küçükçay yakınında bulunan toplam 199 dönüm tarlasını vakfetmiştir[91].

2-Binalar

a-Ev

Konyalı 34 vâkıf ev vakfetmiştir. Bunun 15'i sadece ev vakfederken 19'u ev ile bazı gayrimenkullerini de vakfetmişlerdir. Vakfiyelerden tespit edebildiğimiz Konya evlerinin kendine has bazı özellikler vardır. Ev, vakfiyelerde menzil olarak geçmektedir. Menzil, vakfiyelerde Türkçe "konak" kelimesine karşılık olarak kullanılmıştır. Menzil, imar görmüş, genellikle belli bir lükse sâhip, ikamete mahsus yer anlamındadır.

Ancak Konya'da, menzil olarak ifade edilen meskenler, geleneksel Konya evleri olup, genellikle, avlu içerisinde, kerpiçten yapılmış ve "bir bâb" (tek odalı) evlerdi. Bunun yanında iki odalı ve az da olsa üç odalı evlere de rastlanılmaktadır. Nitekim yapılan bir çalışmada, 17. yüzyılda satışı yapılan 450 Konya evinden 403'ü tek katlı ev iken 47'si iki katlı ve evlerinin %80'i tek oda, sofa-oda veya oda-tabhaneden[92] oluşmaktadır[93]. 17. yüzyılda %90'ı tek katlı olan Konya evleri kerpiçten yapılmaktaydı ve üstleri ise düz damdı. Evlerde yapı malzemesi olarak kerpicin kullanılmasından hareketle, Konya evinin şekillenmesinde Hitit etkisinin olduğu söylenebilir[94]. Tek katlı evlerden

[87] KŞS 51/57.

[88] KŞS 54/292.

[89] KŞS 53/218.

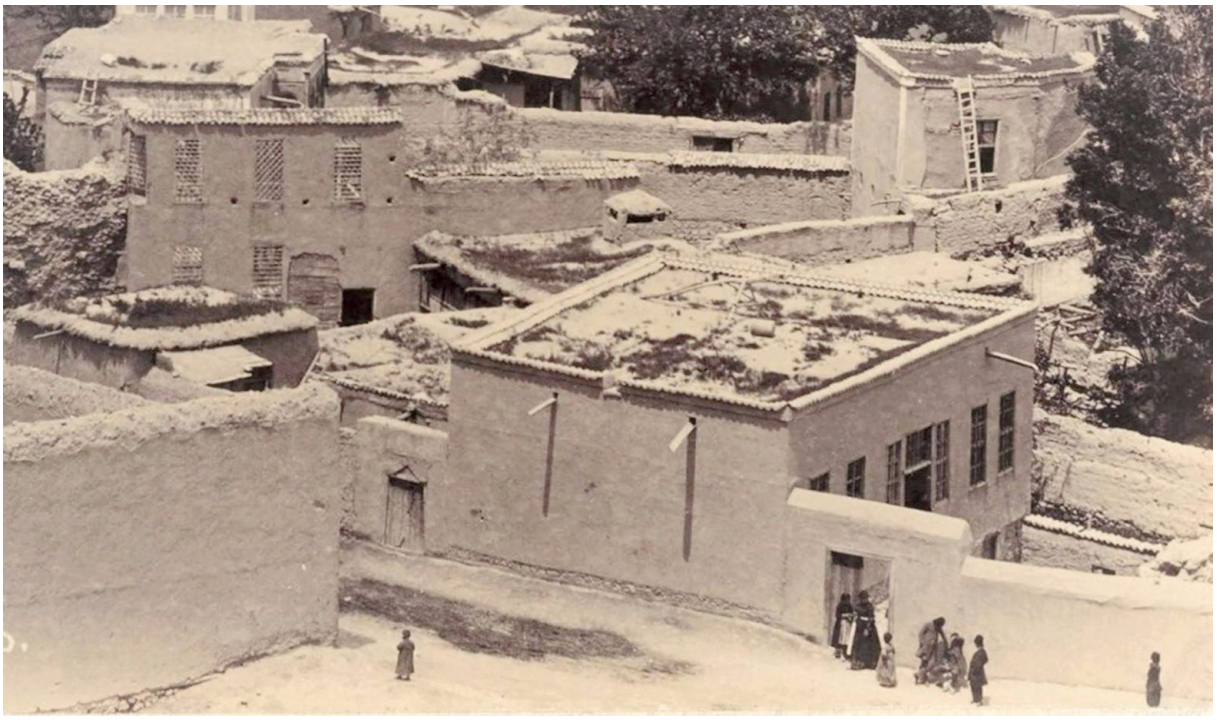
[90] KŞS 100/13.

[91] KŞS 66/53.

[92] Suraiya Faroqhi, tabhaneyi evin asıl odası veya tek merkeze bağlı misafir odası (başoda) olarak tanımlamaktadır. Suraiya Faroqhi, "Şehir Evinin Fizikî Şekli", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. III, Ankara 1992, s. 1152.

[93] İsmail Kıvrım, *Şer'iye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Konya ve Ayıntâb Şehirlerinde Gündelik Hayat (1670-1680)*, SÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış Doktora tezi, Konya 2005, s. 205-213.

[94] Celile Berk, *Konya Evleri*, İstanbul 1951, s. 72.

Resim 1: Toprak damlı Konya evleri

başka, Konya'da iki katlı konak diyebileceğimiz evler de bulunmaktadır. Bu evlerin odaları bazen fevkânî (yukarı) ve tahtânî (aşağı) diye adlandırıldıkları gibi bazen dâhiliye (iç) ve hâriciye (dış) diye de anılmaktaydı. Geleneksel Konya evlerinde ifade edilen odaların yanı sıra, evin servis bölümü olan örtme, ahır, samanlık ve odunluk avlunun içinde ana binadan ayrıdır[95]. Konya içindeki evlerle etrafındaki bağ evleri hemen hemen aynı karakteri taşır[96].

Çalışma dönemimizde vakfedilen evlerden bazı örnekler verebiliriz. Örneğin, Seb'ahan Mahallesi'nden Ayşe bint-i Yusuf Hoca nam hatun, oda, örtme ve tabhânesi olan evini[97]; Aksinle Mahallesi'nden Davud Beg, tabhane, ahır, oda ve avlusu olan evini[98]; Şükran Mahallesi'nden el-Hac Ahmed bin Mehmed, sofa, bir kışlık ev, tabhane, samanlık, ahır, misafirlerin kışın ikamet edebilecekleri bir kışlık kat, biri boş, biri meyve ağaçları olan iki avlusu olan evini[99]; Kemalgarib Mahallesi'nden el-Hac Hasan bin Yahya, üç bâb oda, fevkânî yazlık, ahır, samanlık, avlu ve dâhiliyesi fevkânî ve tahtânî dokuz oda, iki yazlık, üç avlusu olan evini[100] vakfetmiştir.

Büyük iki katlı ve geniş ev vakfedenlerde vardı. Örneğin, Debbağhane Mahallesi'nden el-Hac Ahmed bin el-Hac İsmail, hariciye oda, ahır, samanlık, örtme, kenef, bir parça avlu ve dâhiliye bir mefâze (sığınak) odası, tabhâne, çarâş örtmesi (pekmez kaynatmak için yapılan yer), izbe ve üstünde örtme, sofa, dört oda ve diğer iki örtme, su kuyusu, bir kenef, bir parça avlu, bir dönüm meyve ağaçları olan tarla, üç tahta bağ ve arada fevkânî iki oda, bir yarım sofa, tahtânî iki oda, örtme, bir parça

[95] Arif Nüshet Turgut, *Eski Konya Evleri***,** Konya 2003, s. 17.

[96] Berk, *Konya Evleri***,** s. 46.

[97] KŞS 8/127.

[98] KŞS 18/242.

[99] KŞS 12/191.

[100] KŞS 13/135.

Resim 2: Konya evleri

avlusu olan evini vakfetmiştir[101]. Bir diğer büyük ev vakfenden ise Konya Kadısı Kasım Efendi oğlu Seyyid Mehmed Efendi'dir. Mehmed Efendi, Divle Mahallesi'nde olan dâhiliye ve hariciyeci evinin tamamını vakfetmiştir. Dâhiliye kısmı tahtâni iki kışlık oda ve onların üstünde iki oda ki birisi kitâbhâne olup, matbah, kenef, bir bahçe ve avludan oluşmaktadır. Hariciye kısmı ise: üstlerinde sofa, iki oda ve çardağı bulunan iki yer oda, bir bahçe kenef ve avludan meydana gelmektedir[102]. Bir diğer geniş ve büyük ev vakfeden Hoşhan Mahallesi'nden el-Hac Mehmed ibn Ramazan'dır. Hacı Mehmed aynı mahallede oturduğu, dahiliyede oda ve derununda hamam, evliya odası demekle maruf oda, sagir (küçük) oda, diğer oda, matbah, kiler, iki örtme tabir olunur odalar, avlu, kenefler ve harem kapısı, hariciyede kebir (büyük) köşklü oda, ahır, derununda oda, samanlık, örtme ve avluda havuz-ı sagir (küçük havuz), içerisinde meyveli ve meyvesiz ağaçları olan tahminen bir buçuk dönüm bahçe ve içerisinde örtme ve ikişer kanatlı iki sokak kapısı olan evini vakfetmiştir[103].

Vakfedilen evler arasında en büyüğü ve saray diyebileceğimiz, Ahmedfakîh Mahallesi'nde Mevlânâ es-Seyyid el-Hac İbrahim Efendi'nin vakfettiği evdir. Ev, hâriciye ahır dairesinde iki ahır, bir samanhane, iki küçük (sagîr) anbar, iki tane develik örtmesi, bi'r-i mâ (su kuyusu), mukassem-i âb (su taksim edilen yer), bir miktar avlu ve yine hâriciye-i selâmlık dairesinde tahtânî altı oda, iki adet dehliz, memşâ (abdesthâne), büyük (kebîr) yazlık ve pîşgâhında (önünde) kebir avlu, burma lüleli sikâye-i câriye (akan su); taraf-ı cenûbîsin-

[101] KŞS 51/94.

[102] VGMA VD, nr. 619/10.

[103] VGMA VD, nr. 596/8; VGMA VD, nr. 626/1-125.

de (güneyinde) iki kenef ve bir miktar diğer avlu derûnunda ambar, örtme, harem ve iki daire-i kebîre olup daire-i ulâsında (ilkinde) tahtânî beş oda, iki adet dehliz, üç sofalı kebîr yazlık ve pîşgâhında mâ-i câri (akar su) ile büyük havuz; taraf-ı şimâlinde (kuzeyinde) fıskiyeli kasır (köşk) ve şarkîsinde (doğusunda) nişîmen (oturacak yer), avlu, kenef, fevkânî üç oda, kasr-ı âli, iki dehliz ve etrafında kürûm ve meyve ağaçları olan yedi tahta bağ; dört dönüm miktarı bostan yeri; çemenzâr ve gülzâr ve dâire-i sâniyesi (ikincisi) dahî iki kıta olup, kıta-i ulâsında (ilkinde) tahtânî altı oda, hamam, fevvâreli (fıskiyeli) hamam odası, gülhan, memşâ, kiler, fevvâreli bir kasr, pîşgâhında küçük havuz, burma lüleli sikâye ve meyve ağaçları olan hadîka (etrafına duvar çekilmiş bahçe), avlu, fevkânî iki oda, iki adet dehliz, kasr-ı âli ve kıta-i sâniyesinde (ikincisinde) tahtânî iki oda, bir bâb serdâb (yer altında olan serin oda), fevkânî iki oda, dehliz, bir miktar avlu, memşâ, matbah ve dairesinde iki adet kebîr örtme, mahtabe (odunluk), birbiri içinde iki kiler, bir kebîr matbah ve derûnunda iki aşçı odaları, bir miktar avlu ve verâsında (arka) bir kıta arsa-i hâliye (boş arsa) ihtiva etmektedir[104].

b- Dükkân

Esnaf veya küçük zanaat sahiplerinin imalat veya satış yaptıkları iş yerleridir. Ayrıca içinde alışveriş başta olmak üzere çeşitli ticaret faaliyetlerinin yapıldığı, kapısı doğrudan çarşıya, caddeye, sokağa veya bir pasaja açılan ve içinde perakende satış veya küçük imalat işleri yapılan yerdir. Dükkân ticaretin yapıldığı en küçük birimdir. Sadece ticarete sahne olabildiği gibi, kimi yerde üretimin de içinde yer aldığı ahşap ya da kâgir malzemeden inşa edilmiş çoğunlukla tek cepheli ünitelerdir. Dükkânlar bir sokağın iki tarafında açık olarak yer aldığı gibi, arasta, han ve bedesten gibi ticari binalarda kapalı olarak da yer alır.

[104] VGMA VD, nr. 590/191.

Konya'da Osmanlı döneminde vakfedilen gayrimenkuller arasında ilk sırada çok çeşitli işlevi olan dükkânlar gelmektedir. Nitekim 60 vâkıf toplam 213 dükkân vakfetmiştir. Bu vâkıflardan 39'u sadece 153 adet dükkân vakfederken, 21'i ise 60 adet dükkân ile diğer mallarda vakfetmişleridir. Ayrıca dört vakıf sadece dokuz mağaza, bir vâkıfta diğer mallar ile altı adet mağaza vakfetmiştir. Bir vâkıf sadece kahvehane vakfederken, üç vâkıf dört kahvehane ile diğer gayrimenkul vakfetmiş, bir vâkıf sadece boyahane vakfederken, biri de boyahane ile diğer mallarını vakfetmiştir. Bir vâkıf sadece yağhane vakfederken, bir başka vâkıfta tahinhane ile bir başka malını vakfetmiştir.

Vakfedilen dükkanlar ise, kahveci, leblebici, kebapçı, gözlemeci, ekmekçi, katmerci, arpacı, kerdeci, duhancı (tütüncü), kasap, berber, saraç, kürkçü, semerci, demirci, neccâr (marangoz), nalbant, hallaç yağhane, tahinhane, boyahane ve ekmek fırınıdır.

Resim 3: Aziziye Camii ve dükkanlar

c- Değirmen

Osmanlı Devleti'nin ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Tarım ürünlerinden tahılların (Buğday-Arpa) işlendiği küçük sanayi işletmelerine değirmen denilmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti'nde buğdayın ve arpanın öğütülüp un hâline getirilmesi su ile çalışan değirmenlerle gerçekleştirilmektedir. Bu değirmenlere asiyâb denirdi. Bu değirmenlerden büyüklüklerine ve yıl içindeki çalışma sürelerine göre vergi alınmaktadır. Vakfiyelerde değirmen taşları göz olarak belirtilmiştir.

Değirmen vakfeden vâkıflar ise, Piri Mehmed Paşa, Aksaray şehrinde Kirişhane'de şehre akan su ile dönen bir dam altında beş adet değirmenin tamamını ve şehir dışında Çolaki değirmeni[105], Kasım Halife, Turud mevkiinde yaptırdığı cami yakınındaki bir bina altında iki ocaklı bir değirmenin tamamını[106], Cihan Hatun, Said-ili Nahiyesi'nde olan Kâfir Değirmen'inin yarısını[107], es-Seyyid el-Hac Mehmed Ağa ibn el-Hac Mustafa Ağa, Turud mevkiinde bir bab iki göz değirmenini[108], Kadınhanı derbend ağası el-Hac Eyyüb Ağa ibn Abdullah Ilgın Kazası'na tabi Mahmudhisarı Köyü'nde olup Başdeğirmen diye bilinen ve aynı çatı altında bulunan iki göz değirmenini[109], el-Hac Arif Ağa ibn Ahmed Ağa, Turgud Kazası'na tabi Çakır köyünde olan bir göz değirmenini[110], es-Seyyid Dede İbrahim Beg ibn Ali Beg, Akşehir'de Baş Değirmen diye bilinen bir göz değirmende olan yarım hissesini, yine adı geçen kazaya tabi Angülü ve Elfiraş köylerindeki birer göz değirmenini[111], Mevlâna Hatiboğlu Mahmud Efendi bin Cüneyd, Akşehir'e tabi Dibek Köyü'ndeki iki ocak değirmenini[112] vakfetmiştir.

Değirmen hissesi vakfedenler ise, Ayşe Hatun Vadi-i Meram'da İlahi Değirmeni diye bilinen, her biri dörder kıyye itibarıyla üç taş üzerine deveran eden (dönen) değirmenin alt tarafındaki değirmende olan dört kıyye itibarıyla 150 dirhem değirmen hissesini[113], müderris Mesud-zade el-Hac es-Seyyid Âdil Efendi bin Mustafa Efendi, Vadi-i Meram'da yeri Şeyh Sadreddin Konevî Vakfı'na ait senevî üç kuruş mukataalı vakıf arsa üzerine inşa edilen Kavak Değirmen'inde olan bir kıyye hissesini, yine Vadi-i Meram'da yeri Şeyh Sadreddin Konevî Vakfı'na ait senevî 10 kuruş mukataalı vakıf arsa üzerine mütevelli izniyle 14 sene önce inşa ettiği Çaşnigir Değirmen'inde olan bir göz değirmenini[114], Şerife bint-i Mustafa nam hatunun, Vadi-i Meram'da bulunan Midilli mevkide iki çarh (çark) üzere iki göz değirmenin bir gözünde olan 100 dirhemini[115]; el-Hac Mustafa bin Süleyman Vadi-i Meram'da Ulaş Değirmeni diye bilinen üç taş üzerine deverân eden 12 kıyye itibarıyla bir bâb değirmen olup yarım kıyye hissesini[116], Seyyidi Ahmed Derviş ibn Durmuş, Dereköy deresinde olan Hacı Hümam değirmeni diye bilinen değirmenin 12 hisseden sekiz hissesini[117], el-Hac Fazlı Ağa ibn el-Hac Ömer, Ilgın kazasına tabi Dibek Köyünde olan iki göz değirmenden yarım hissesini ve Bindiken mevkide Bindiken değirmeni diye bilinen iki göz değirmende olan sülüs hissesini[118] ve Mehmed Efendi bin el-Hac Abdulkasım, Seydişehir'e tabi Başkaraviran Köyünde Bademli mevkiinde bir bâb ve bir taş devran eden değirmenin

[105] VGMA VD, nr. 747/178.

[106] VGMA VD, nr. 582/1-18.

[107] VGMA VD, nr. 596/208.

[108] VGMA VD, nr. 587/70.

[109] KŞS 100/13.

[110] KŞS 53/218, KŞS 219/1

[111] VGMA VD, nr. 626/2-578.

[112] VGMA VD, nr. 584/168.

[113] KŞS 105/116.

[114] KŞS 91/5.

[115] KŞS 73/173.

[116] KŞS 92/30.

[117] VGMA VD, nr. 581/2-439.

[118] VGMA VD, nr. 739/171.

altı kıyye hissesini[119] ve Hasan bin Ahmed, Pirlavgondo Köyü'ndeki değirmenin süslüs hissesini[120] vakfetmiştir.

d- Han

İşlek caddelerde, konak yerlerinde, ticaretgâh şehirlerde yolcuları barındırmak, kervanları dinlendirmek, malları sahiplerine ve tüccara teslim edinceye kadar muhafaza eylemek için som kâgir olarak yapılan binalara verilen addır. Han Farsça bir kelimedir. Han, kervansaray yerine de kullanılmasına rağmen aralarında mimari yönden ve kullanım açısından ayrılıklar bulunmaktadır. Kervansaraylar, şehirlerarasında kervan yolları üzerinde inşa edilmiş; çarşı, hamam ve ahır bölümleri bulunan yapılardır[121].

Şehirlerde iktisadî hayatın geliştiği yerlerden biri de şehir hanlarıdır. Şehir hanları kervansarayların aksine gelir getirmek için ticarî mahiyette yapılmışlardır[122]. Şehirlerin siyasi hayata göre önem kazanarak gelişmeleri, şehir hanlarında da bazı farklar yaratmış, bazı hanlar ticaretin ve pazarların önemli merkezleri olmuştur. Artık sadece gece konaklanan yerler olmaktan çıkıp ticaret ve iş hayatının büroları olarak kullanılmaya başlanmışlardır[123].

Konyalı hayır severler dokuz han vakfetmişlerdir. Bunlardan biri Musahip Mustafa Paşa'nın göndermiş olduğu parayla Şeyh Ahmet Efendi tarafından 2.000 kuruşa Konya suru hâricinde Atpazarı yakınında şehrin en işlek bölgesinde inşa ettiği "Han-ı Cedid" ismiyle bilinen iki katlı, 57 odası, ahırı ve samanlığı olan handır[124]. Bir diğeri ise, Ulemadan Nakibüleşraf Mevlâna es-Seyyid el-Hac İbrahim Efendi bin Ahmed Efendi, Pürçüklü Mahallesi'nde iki katlı 105 odası, fevkânî mescidi, iki avlusu, bir devamlı akan şadırvanı (daimü'l-ceyran), iki adet örtmesi, bir kebîr (büyük) ahır, kenef ve kapısı dâhilinde altı adet dükkânı olan yeni handır[125].

Şehirde hayır sahipleri tarafından vakfedilen diğer hanlar ise, Küçük-zade Hacı Ahmed Ağa'nın, Çadırçeşme civarında bulunan bir hanını[126], es-Seyyid Şeyh Mehmed Efendi ibn es-Seyyid Şeyh Muslihiddin Efendi'nin, Atpazarı Kapısı haricinde Valide Hanı diye bilinen hanın kıble tarafında olan 10 odası ve büyük avlusu olan hanını[127], Yeniçeri Çavuşlarından el-Hac Abdulfettah Çavuş bin Mustafa'nın Çadırçeşme'de olan medreseye bitişik, yıllık Pir Esed Vakfı'na 120 cedid (yeni) akçe yer kirası (icâre-i zemîni) olan iki katlı, odaları, ahır ve avludan meydana gelen yeni inşa ettiği hanını[128], es-Seyyid el-Hac Mehmed Ağa ibn el-Hac Mustafa Ağa'nın, Karakurt Mahallesi yakınında inşa ettiği medreseye bitişik, büyük ahır, dört oda, küçük ahır ve avlusu olan hanını[129], Şeyh Seyyid Hacı Mehmed Arif Efendi, Atpazarı Kapısı dâhilinde Alaca Han yakınında iki katlı 100 oda, ahır, kenef ve dahiliye dört dükkân ve hariciyede 25 dükkân ve avlusu olan hanını[130], Şeyh Hasan Efendi ibn es-Seyyid Hüseyin Efendi'nin, Hasan Efendi Hanı yakınında iki katlı odaları, bir ahır ve avlusu olan hanını[131] ve es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Said Efendi'nin Türbe Çarşısında, fevkani oda altına ahırı olan hanını[132] vakfetmiştir.

---

[119] VGMA VD, nr. 590/133.

[120] VGMA VD, nr. 2181/184.

[121] Ceylan Gürcan, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*, Ankara 1976, s. 12.

[122] Mustafa Cezar, "Türk Tarihinde Kervansaray", *VIII. Türk Tarihi Kongresi*, C II, Ankara 11–15 Ekim 1976, s. 937.

[123] Gürcan, *Türk Hanlarının Gelişimi*, s. 12.

[124] KŞS 126/47.

[125] VGMA VD, nr. 590/191.

[126] KŞS 126/47.

[127] KŞS 49/216.

[128] VGMA VD, nr. 581/2-343.

[129] VGMA VD, nr. 587/70.

[130] VGMA VD, nr. 624/357.

[131] VGMA VD, nr. 730/54.

[132] VGMA VD, nr. 2181-177.

Resim 4: Şeyh Ahmed Efendi Hamamı

e- Hamam

Türk şehirlerinin en önemli özelliklerinden birisi de şehirde halk için hamamların bulunmasıdır. Hamamlar, halkın temizlik ihtiyacına cevap veren sıhhi tesislerdir.

Türk hamamları, dinî ve ticari yapılarla birlikte şehir hayatının çekirdeğini oluşturmuşlardır[133]. Hamamlar, han ve dükkân gibi gelir getirici türden yapılardır. Cami, medrese ve hastane gibi sosyal yapıların yaşatılması için hamamlar yapılarak gelirleri bu gibi yerlere vakfedilmiştir.

Piri Mehmed Paşa inşa ettiği zaviyesine bitişik bir hamam yaptırarak vakfetmiştir[134]. Bir diğer hamam vakfeden ise Musahip Mustafa Paşa'dır[135]. Şeyh Ahmed Efendi paşanın göndermiş olduğu paralarla, Atpazarı Kapısı hâricinde Kanlıgöl diye bilinen arsa üzerine kadınlar ve erkekler kısmı bulunan bir çifte hamam ve debbağların keçe pişirmek için ihtiyacı olan sıcak su ve nemli ortam olan bir debbağlar hamamı inşa ettirmiştir. Hamam vakfeden diğer hayır severler ise, Doğanhisar'dan el-Hac Mehmed Ağa bin Musa Beg, kendi mülkü üzerine yeni inşa ettiği hamamını[136] ve Reisü'l-küttab Şami-zade Mehmed Efendi, Ilgın'da inşa ettirdiği çifte hamamı[137] vakfetmiştir.

G-Vakıf Gelirlerinin Kullanım Şartları

Osmanlı döneminde Konya'daki hayır sahiple-

[133] Osman Ergin, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, İstanbul 1939, s. 42.

[134] VGMA VD, nr. 747/178.

[135] KŞS 19/11-13.

[136] VGMA VD, nr. 790/61.

[137] VGMA VD, nr. 582-2 369.

rinin %63'ü, vakfettikleri menkul veya gayrimenkullerinin gelirlerini, mahalle, köy ve kasabalarında bulunan cami ve mescitlerin aydınlatılmasına, tamirlerine ve görevlilerinin maaşlarının verilmesine ayırmışlardır (% 52'si camilere, %11'de mescitlere). Yine 61 hayır sahibi (%11) şehirde eğitim için medrese ve mekteplerin giderleri ve personelin maaşlarının ödenmesini istemişlerdir. Hayır sahiplerinden 41'i (%7,25) türbe, dergâh, tekke ve zaviyelerin bakım onarımı, aydınlatılması ve oralarda kalan dervişlerin masrafları ile görevlilerin maaşlarının ödenmesini isterken, yine 41 hayır sahibi de şehrin su hizmetlerine yönelik vakıf yapıp, inşa ettikleri çeşme ve şadırvanların su yollarının bakımı, tamiri ve görevlilerin ücretlerinin ödenmesini istemişlerdir.

Hayır sahiplerinden bazıları ise, aşure gününde Konya Debbâğhânesinde bulunan Ahi Evran Zaviyesinde Mevlûd dinlemek için toplanan Müslüman fukarasına yemek yedirmek, Kapu Camii'nde pazartesi günleri hazır olan müslimine öğle namazı sonrasında vaaz ve nasihat eden kimselere, Kur'an-ı Kerim okutulmasını ve sevabının bağışlanmasını, köprü tamirine, her sene hac mevsiminde Konya'dan hacca gidecek kişilerden, dürüstlüğü ile tanınan iki kişiye bir miktar paranın teslim olunup onlar tarafından Medine-i Münevvere fukarasına dağıtılmasını, bir büyük kazan, bir küçük kazan ve bir demir sacayağını, Müslüman cenazelerinin yıkanmasında kullanılmasını, inşa ettiği taş musluğa her sene yaz mevsiminde haziran başından ağustos sonuna kadar üç ay müddetle her gün dört batman yani 28 kıyye buz satın alınıp konulmasını ve Kapu Camii'nin minber bitişiğine koyduğu büyük çalar saatin tamiratının yapılmasını ve gerektiğinde yenilenmesini, köyünde inşa ettiği misafirhanenin giderleri için ve gurebâ hastanesinde hastaların yiyecekleri, içecekleri, ilaçları ve sair malzemelerine sarf olunması için kullanılmasını şart koşmuşlardır.

H-Yönetim Sistemi

Her vakfın mütevelli, nazır ve diğer hizmetlilerden oluşan bir yönetici ve hizmet kadrosu bulunuyordu[138].

1-Mütevelli

Kelime olarak mütevelli, "başkasının işini gören, dostluk gösteren, bakımını üstlenen" gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak vâkıfın şartları doğrultusunda kadı tarafından tayin olunur ve vakıf işlerini vakfiye şartları ve şer'î hükümler doğrultusunda idare eder[139]. Görevleri, vakıfların muhafaza ve imarı, görev yapacak personelin seçimi, gerekli tasarrufların yapılması, vakfın yararına olan işlerin yapılarak elde edilecek gelirin görevlilere ve "mevkûfun aleyhe" dağıtılması olarak özetlenebilir. Nitekim bu görev ve yetkiye "velâyet"; görevlendirmeye ise "tevliyet" denilmektedir. Osmanlı uygulamasında mütevellinin yaptığı iş için, çoğunlukla tevliyet kullanılırdı[140]. Ancak mütevelli hukuken mükellef (âkıl, bâliğ ve reşid) ve emin bir kimse olmalıdır.

Mütevelliler, vazifelerinin sınırları ve alacakları ücretler de dâhil, vakfın kuruluşu sırasında vâkıf tarafından belirlenirdi. Özellikle aile vakıflarında ise mütevelliler, çoğu zaman bizzat vakıf kurucusu olur, onun ölümü durumunda, yerine yönetim işini bilen evlâdından birisi geçerdi. Aile içinde yetişkin evlât bulunduğu sürece bu durum nesilden nesile devam ederdi[141]. Neslin kesilmesi hâlinde ise, ma-

---

[138] Vakfın idaresi ve görevlilerin yetki ve sorumlulukları hakkında detaylı bilgi için bk. Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul1996, s. 297-340.

[139] M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, II*, İstanbul 1993, s. 641; Ali Himmet Berki, *Vakfa Dair Yazılan Belgeler Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istılah ve Tabirler*, Ankara 1966, s. 43.

[140] Nazif Öztürk, "Mütevelli", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 217.

[141] VGMA VD, nr. 2176/413; VGMA VD, nr. 615/74; 2176/48; VGMA VD, nr. 2176/419; VGMA VD, nr. 2141/178; VGMA VD, nr. 2176/410; VGMA VD, nr. 2176/407; VGMA VD, nr. 2178/250; VGMA VD, nr. 581/2-439; VGMA VD, nr. 2176/234; VGMA VD, nr. 624/514; VGMA VD, nr. 584/168; VGMA VD, nr. 2176/367.

hallin kadısının belirlediği ehil birisi mütevellilik vazifesine getirilirdi. Bu durumdaki vakıfların genel kontrolü vakfın bulunduğu mahallin kadılığı tarafından teftiş ve kontrol edilirdi. Her kadı, bölgesindeki vakıfları emrinde çalışan müfettişlerce teftiş ettirirdi. Teftiş ve kontrol işleri zaman zaman bizzat kadılar tarafından da gerçekleştirilirdi[142].

Vâkıfların tevliyet şartları arasında yer alan, özellikle neslin bitmesinden sonra tevliyet görevlerini üstlenecek üçüncü şahıslarda aranan şartlar dikkat çekicidir. Mesela, mütevellinin câmi cemaatinden, dindar ve salih bir kişi olması gibi dinî özellikler yanında, tevliyeti yapabilecek kadar işin ehli, muhtar (seçilmiş) bir kişi olması da istenmiştir. Çok önemsenen bir diğer özellik ise, vakıf gelir ve giderlerinin paraya dayanması dolayısıyla mütevellinin mutemet, muhkem ve müstahkem yani emin (âdil ve güvenilir) bir kişi olması şartıdır. Bu özellikleri hemen hemen bütün vakfiyelerde görmek mümkündür[143].

Osmanlı döneminde Konya'da kurulan 565 vakfın yönetimi nasıldı, kimler tayin edildi, mütevellilerde aranan şartlar nelerdir, tayin mercii neresidir ve bu yapıda tarihî süreç içinde ne gibi değişim olmuştur, gibi soruların cevaplarını öncelikle vakfiyeler vermektedir.

İncelen vakıflardan 324'ü (%57,25) kurdukları vakıfların yönetimi (tevliyeti) için, yaşadıkları sürece kendilerinin, vefatlarından sonra erkek çocuklarının en büyüğünün, akıllı, güzel ahlâklı olanlarının, bunların vefatından sonra çocuklarının nesilden nesile yönetici olmasını şart koşmuştur. 60 (%10,60) vâkıf ise, kendileri yönetici olmayıp katkıda bulundukları vakıfların yöneticisinin olmasını istemişlerdir. 35 (%6,18) vâkıf ise, yine kendileri yönetici olmayıp, bir başkasını yönetici tayin edip, onun vefatından sonra da tayin ettikleri kişinin çocuklarının nesilden nesile yönetici olmasını, 19 (%3.35) vâkıfta, vakfın tescil işlemlerini yürütmek üzere belirledikleri mütevellilerin yetkisi tescil işlemlerinin tamamlanmasıyla sona ermesine rağmen, vakıflarının yöneticisi olmalarını şart koşmuştur. 17 (%3) vâkıf ise, kendisi mütevelli olmayıp, vakıf yaptıkları medrese, cami, mescit veya zaviye gibi kurumların görevlisinin vakfının yöneticisi olmasını, diğer 17 (%3) vâkıf, kendileri yönetici olmayıp, çocuklarını ve onların çocuklarının olmasını istemiştir. Konya'daki vakıf kurucularının 13'ü (%2,3) ise kendileri yönetici olmayıp, bir başkasını mütevelli tayin edip, onun vefatından sonra, köy/mahalle ahalisinin seçeceği mutemet/güvenilir bir kişinin, hâkimin onayı ile vakfın yöneticisi olmasını, 12 (%2,12) vakıf kurucusu da yaşadıkları sürece kendilerinin, vefatlarından sonra vakıf yaptıkları kurumların görevlilerinden birini, 10 (%1,76) vâkıf ise, kendileri yönetici olmayıp, bir başkasını mütevelli tayin edip, onun vefatından sonra, hâkim tarafından mütedeyyin ve müstakim bir kişinin atanmasını, diğer 10 vâkıf, yaşadıkları sürece kendilerinin, vefatlarından sonra köy/mahalle ahalisinin seçeceği mutemet/güvenilir bir kişinin, hâkimin onayı ile vakfın yöneticisi olmasını şart koşmuştur. Bir diğer 10 vâkıf ise, yaşadıkları sürece kendilerinin, vefatlarından sonra, akrabalarından birinin yönetici olmasını, yedi vâkıf da, yaşadıkları sürece kendilerinin, vefatlarından sonra hâkim tarafından seçilen kişileri, beş vâkıf ise, kendileri yönetici olmayıp, bir başkasını mütevelli tayin edip, onun vefatından sonra, vakıf yaptıkları kurumların görevlisinin olmasını istemiştir. Hayrı sahibi beş vâkıf, vakıflarına yönetici olmayıp, vakıf yaptıkları kurumun görevlisini yönetici olmasını, onun vefatından sonra evlatlarının nesilden nesile mütevelli olmasını şart koşmuştur. Dört vâkıf kendileri yönetici olmayıp, hâkim tarafından mütedeyyin ve müstakim bir kişinin atanmasını is-

[142] Şinasi Altundağ, "Osmanlılarda Kadıların Salâhiyeti ve Vazifeleri Hakkında", *VI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1967, s. 351; İlber Ortaylı, "Osmanlı Kadı'sının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine", *Amme İdaresi Dergisi*, C IX/1, Mart 1976, s. 96.

[143] Ahmet Akman, *Eski Vakıflar Hukuku ve İdaresi*, Ankara 2019, s. 111-202.

temiştir. Üç vâkıf, yaşadıkları sürece kendilerinin, vefatlarından sonra tayin ettikleri kişi ve onların vefatlarından sonra evlatlarının nesilden nesile yönetici olmasını, diğer üç vâkıf kendileri mütevelli olmayıp, azatlı kölelerinden birini mütevelli tayin edip, onun vefatından sonra, evlatlarının nesilden nesile mütevelli olmasını istemiştir. İki vakıf sahibi de kendileri yönetici olmayıp, kaza nukûd-ı mevkûfesi mütevellisini, diğer iki vâkıf ise, kendileri yönetici olmayıp, akrabasından bir kişiyi mütevelli tayin edip, onun vefatından sonra evlatlarının nesilden nesile mütevelli olmasını şart koşmuştur. Bir vâkıf, hayır yaptığı yerin halkının seçtiği kişinin olmasını istemiştir. Altı vakıf da ise, vakıf yöneticisinin kim olduğu belirtilmemiştir.

Konya'da Osmanlı döneminde vakıf kuranlardan bir de padişah II. Selim'dir. Bilindiği üzere padişah ve sultanlar kendi kurdukları vakıfların yönetimi ve denetimiyle yeterince meşgul olamadıkları için bu selâtin vakıflarının nezâreti sadrazam, şeyhülislâm ve kapı ağaları gibi yetkililere şart koşuluyordu. Ancak II. Selim vakfiyesinde, "*vakfının tevliyeti sağ olduğu müddetçe kendi elinde olup dilediğini azl ve nasb eder istediği gibi tasarruf eyler bunları tekrar tekrar yapmak elindedir. Ölümünden sonra nezâret saltanatı seniyyede hilâfet makamına geçenlerin reylerine menuttur"*[144] diye belirtmektedir.

2-Nâzır

Mütevellinin tasarruf ve muamelelerine nezâret eden ve bunları kontrol altında bulunduran kişiler için kullanılan bir ifadedir. Nâzır, mütevellinin tasarruf muamelelerine müdahalede bulunmaz, sadece bunların vâkıfın şart ve vakfiyesine uyup uymadığını kontrol eder[145], gerektiğinde tavsiyelerde bulunur, yolsuzluklarda yetkili mercileri haberdar eder. Bir vakfın nâzırına o vakfın tevliyeti, mütevellisine de o vakfın nezâreti verilmez[146]. Nâzır, kadın ve erkeklerden seçilebilmektedir.

Osmanlı döneminde Konya'da kurulan 565 vakfın 32'si (%5,66) nazır tayin etmiştir. Bunlardan yedisi, katkıda bulundukları vakıfların nazırını kendi vakıflarının nazırı olmasını istemişlerdir. Diğer yedisi ise, kendisinin tayin ettiği kişi ve onların çocukları, dört vâkıf yaşadıkları sürece kendilerinin, vefatlarından sonra evlatlarının, üç vâkıf oğullarının, onların vefatlarından sonra evlatlarının, bir diğer üç vâkıf, hâkim tarafından mütedeyyin ve müstakim bir kişinin atanmasını, iki vâkıf, vakıf yaptıkları kurumların görevlisinin olmasını şart koşmuştur. Birer olmak üzere, damadını, kardeşinin oğlunu, utekasından, inşa ettiği zaviyenin şeyhini, inşa ettiği muallimhanenin muallim-i sıbyanı ve Haffafhane ahalisinin ihtiyarları arasından seçeceği birinin olmasını istemiştir.

Vakıf Çeşitleri

A-Vakfedilen Mallara Göre Vakıflar

1-Menkul Vakıflar

Menkul, bir yerden başka yere nakli mümkün olan şeydir. Para, kumaş, silah, at vs. gibi. Vakıfta süreklilik esas olduğundan, vakıf yapılacak şeyin akar (ev, dükkân, tarla vs. gibi gelir getiren mülk) veya akar hükmünde olması lâzımdır. Süreklilik ancak akarda mümkündür. Menkulün sürekli vakfı mümkün olmadığından, vakfiyetinin sahih olmaması gerekir ise de bazı asâr ve örfe nazaran caiz görülmüştür. Bir çiftlik vakfedilse, beraberinde traktör, tohum ve içerisinde bulunan hayvanların da vakfiyeti sahih olur. Arsaya tabi olarak binanın, tarlaya tabi olarak da ağaçların vakfı böyledir. Bunlar gibi herhangi bir gayri menkule dayandırılması mümkün olmayan kitap, para, elbise, silah ve hububat gibi menkullerin vakfolunması, hakkında örf ve âdetin mevcut olmasıyla mümkündür. Aksi

[144] VGMA VD, nr. 734/168.

[145] Pakalın, *Terimleri Sözlüğü*, II, s. 666.

[146] Berki, *Istılah ve Tabirler*, s. 44.

halde vakfiyeti bilinmeyen menkulün vakfı caiz değildir[147].

Hanefî hukukçuları ayrıca mevkufun (akar) gayrimenkul olmasını gerekli görmüşlerse de zaman içinde ihtiyaçlara göre bu kaideye bazı istisnalar getirilmiş, bu çerçevede akarların mütemmim cüzü kabul edilen menkullerle akarların işleyiş ve devamına hizmet edebilecek malların akara tâbi olarak vakfı geçerli sayılmıştır. Arsa ile binanın, arazi ile bazı hayvanların ve tarım aletlerinin, gayri menkule bağlı yol, geçit, su içme ve su alma gibi irtifak haklarının vakfı bunun örnekleri arasındadır. Diğer taraftan Ebu Yusuf'a göre akara tâbi olmasa bile silâh ve at gibi savaş araçlarının, İmam Muhammed'e göre de mushaf, kitap, cenaze aletleri, balta ve yemek kapları gibi vakfedilmesine örf ve teamül gereği ihtiyaç duyulan menkullerin vakfı câiz ve geçerli kabul edilmiştir. Osmanlı uygulamasında vakıf konusunda İmam Muhammed'in görüşü esas alınmış, fakir çiftçiler için tohumluk buğday vb. hububat, fakirlerin yararlanması için süt hayvanları, fakir kız ve kadınlar için gelinlik ve süs eşyaları gibi menkul malların vakfı örf ve teamüldeki ihtiyaç göz önüne alınarak geçerli kabul edilmiştir[148].

Osmanlı döneminde Konya'da vakfiyelerini tespit ettiğimiz 565 vakfın 382'si menkul vakfetmişlerdir. Bunlardan 367'si para, 14'ü kitap ve biri de kazan ve demir saç ayağı vakfetmiştir.

Hayır sahipleri kurdukları vakıflarına gelir getirmesi için ev, dükkân, bostan, tarla, bahçe, han ve hamam gibi gayrimenkulleri vakfetmişler. Ancak hayırseverlerin bunların dışında bazı taşınır mallarını da insanların kullanımına vakfettiklerini görüyoruz. Para ve kitaplardan başka vakfedilen menkuller ise, Müderris Keçeci-zade Mehmed Arif Efendi ibn Mustafa Efendi bir büyük (kebîr), bir küçük (sagîr) kazan ile demir sacayağını[149], el-Hac Veli bin Pir Ahmed, çeşitli gayrimenkul ile birlikte 23 vukıye ağırlığında kazanını[150], Kemalgarib Mahallesi'nden el-Hac Hasan bin Yahya da, evinde bulunan bakır eşyadan dört el leğeni, dört ibrik, üç şamdan, dört kebir sini, dört tepsi, dokuz kapaklı sahan, 24 lengeri (büyük, yayvan, kenarları geniş bakır yemek kabı) sahan, 17 ayaklı sahan, dört kapaklı hoşaf tası, iki kapaksız hoşaf tası, cam tas, iki yahni sahanı, iki kapaklı tas, iki güğüm, kebîr leğen, bakraç, beş tencere, çorba sahanı, iki tava, 14 vukıyelik bir kebir kazan, sekiz vukıyelik bir kebir kazan, beş demir balta, demir varya (büyük çekiç, balyoz), üç demir belden oluşan eşyasını[151], Hoşhan Mahallesi'nden el-Hac Mehmed ibn-i Ramazan, bakır evanından me'zunen 80 vukiye bakır evani, kebir ve sağir iki sini, bir kebir pekmez leğeni, iki güğüm, iki kazan, iki çamaşır leğeni, 25 lengeri ve sahan, 10 kapaklı tas, iki leğen ile ibrik, dört tencere, üç bakır şamdan, üç tabe (tava), bakraç ve iki demir mangalını[152] vakfetmiştir.

a-Para Vakıfları

Vakfeden (vâkıf) tarafından nakit para ile oluşturulan vakıflara para vakıfları denilmektedir. Para vakıflarının diğer vakıflardan ayırt edilmesini sağlayan en önemli özelliği, vakfedilen malın tamamının veya bir kısmının işletilmek üzere vakfedilmiş nakit paradan oluşmasıdır.

Para vakıfları, Hanefî mezhebi dışındaki diğer fıkıh mezhepleri tarafından caiz görülürken[153], Hanefî mezhebinde ise Ebu Hanife'nin talebesi İmam Züfer dışında hiçbir hukukçu tarafından caiz görülmemiştir[154]. Araştırmacıların Osmanlılara özgü

[147] Ali Himmet Berki, *Vakıflar Kitap I*, İstanbul, 1940 s. 51 53.

[148] Hacı Mehmet Günay, "Vakıf, *DİA*, XLII, İstanbul 2012. s. 477.

[149] KŞS 67/114.

[150] KŞS 18/128.

[151] KŞS 13/135.

[152] VGMA VD, nr. 596/8.

[153] Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 215-216.

[154] Jon E Mandaville, "Faizli Dindarlık: Osmanlı İmparatorluğunda Para Vakfı Tartışması", (çev: Fethi Gedikli), *Türkiye Günlüğü*, Yaz

bir uygulama olduğunu düşündüğü para vakıflarının ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı konusunda tatmin edici bir veri bulunmamasına rağmen[155] ilk para vakıflarına II. Murad (1421-1451) ve Fatih (II. Mehmed) (1451-1481) devirlerinde rastlandığı bilinmektedir. Bunların ilki, Evâhir-i Cumâdize'l-ûlâ 826 (2-11 Mayıs 1423) tarihinde Edirne'nin Kenise/Kilise Cami Mahallesi'nden Yağcı Hacı Muslihuddin'in kurduğu vakıftır. Yağcı Hacı Muslihuddin, Ağaçpazarı'ndaki dükkanları ile 10.000 akçe nakit parasını vakfetmiştir. Bu paranın onu on bir hesabı üzere (%10) kâra verilmesi istenmiş, elde edilen gelirden Kenise/Kilise Cami'nde üç kişinin günde birer akçe yevmiye ile Kur'an-ı Kerim'den birer cüz okumaları istenmiştir[156]. Ayrıca Fatih Sultan Mehmed, Yeniçeri Ocağı'nın ihtiyacı olan etlerin zamanla oluşacak fiyat artışını karşılamak üzere 24.000 altın vakfetmiştir. Bu vakıf bir padişah tarafından kurulan ilk para vakfı kabul edilmektedir[157]. Yine İstanbul'un et ihtiyacı için Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), kendisinden önce bu iş için tesis edilen vakıfları bir araya getirerek 698.000 akçelik bir vakıf kurmuştur. Bu paranın gelirinin de İstanbul kasaplarına sermaye olarak verilmesi istenmiştir[158]. Ö. Lütfi Barkan ve E. Hakkı Ayverdi'nin tespitlerine göre, Fatih'ten itibaren, 1456-1551 yılları arasında İstanbul'da kurulmuş olan 2.517 vakıftan 1.161'i para vakfıdır. Bu para vakıflarının da %56'sı, 1520-1546 yılları arasında (653 adet) kurulmuştur[159].

Osmanlılarda para vakıflarının meşruiyetini ilk defa kabul edip uygulanmasına cevaz veren 15. yüzyıl Osmanlı ulemasından Molla Hüsrev ve öğrencisi Ahizâde Yusuf İbn Cüneyd'dir[160]. Ayrıca para vakıfları ile ilgili ilk müstakil çalışma şeyhülislam İbn Kemal'e (öl. 940/1534) (Kemalpaşazade) aittir. 1526-1536 yılları arasında şeyhülislamlık da yapan İbn Kemal, *Risâle fî Cevâzı Vakfi'd-Derâhim ve'd-Denânîr* adı ile bilinen bir risale yazmıştır. Bu risalenin tarihi tam olarak tespit edilememiş olsa da diğer ulema arasındaki tartışmalar ve yazılan risaleler İbn Kemal'in ölümünden sonra gerçekleştiği için, İbn Kemal'in bu konuda öncü olduğu söylenebilir. Nitekim bu risalede İbn Kemal, konuyla ilgili Hanefi ulemasına ait leh ve aleyhteki görüşleri değerlendirilerek sonuçta para vakıflarının cevazına hükmetmiştir[161].

İslâm hukukuna dair kitaplarda küçük bir hukukî mesele olan para vakıfları, Osmanlı Devleti'nde uygulamada önem kazanmasıyla, Osmanlı hukukçuları ve şeyhülislâmları arasında uzun süre münakaşa konusu olmuştur[162].

Para vakıfları ile ilgili tartışma İbni Kemal'in vefatından yaklaşık 10 yıl sonra Anadolu Kazaskeri Çivi-zade Muhyiddin Mehmed Efendi (öl. 954/1547) ile Rumeli Kazaskeri Ebussuûd Efendi (öl. 982/1574) arasında yaşanmıştır. Ebussuûd Efendi *Risâle fi Vakfi'l-Menkûl* adını taşıyan risale kaleme alarak İbni Kemal'in görüşünü devam ettirmiştir. Ancak Çivi-zade, para vakfının cevazının zayıf görüşe dayandığını, tescilinin mümkün olmadığını ve mütevelliler tarafından muamele-i şer'iyye işlemi yapılmaması nedeniyle ribaya düşüldüğü gibi gerekçelerle karşı çıkmıştır. Nitekim Rumeli kazaskeri bulunduğu esnada bu görüşlerini Kanuni Sultan Süleyman'a iletmesi üzerine padişah da onun

1998/51, s.128-129.

[155] Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları, Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, Ankara 2003, s. 10.

[156] Mandaville, "Faizli Dindarlık", s. 130,

[157] Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Faiz Konusu Para Vakıfları ve Bankacılık", *VD*, 1971/ IX, s. 48.

[158] Hamdi Döndüren, "Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 17/1, 2008 s. 4.

[159] Ömer Lütfü Barkan, Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 1546 Tarihli*, İstanbul1970, s. XXX

[160] İsmail Kurt, *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*, İstanbul 1996, s. 22.

[161] Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları*, s. 32-33.

[162] Kurt, Para Vakıfları Nazariyat, s.10-21; Colin Imber, *Şeriattan Kanuna Ebussuud ve Osmanlı'da İslâmî Hukuku*, İstanbul 2004, s. 155.

görüşlerini benimsemiş, 1538 yılında bir emr-i şerif düzenleyerek hayır sahipleri para vakfetmekten, kadılar da bu nevi vakıfları tescilden menedilmiştir[163]. Çivi-zade'nin fetvası ile yaklaşık 10 yıl, Osmanlı Devleti'nde para vakıfları yasaklanmıştır[164].

Çivi-zade'nin görüşüne en önemli muhalefet, Sofyalı Bâlî Efendi (öl. 1552)'den gelmiştir. Şeyh Bâlî Efendi Rumeli'de yaygın halde bulunan para vakıflarının, Çivi-zade tarafından yasaklanması üzerine başta Kanuni Sultan Süleyman, Çivi-zade ve öğrencisi Şah Çelebi'ye ayrı ayrı mektuplar göndermiş ve bu mektuplarda Rumeli'deki hizmetlerini anlatmış, mubah olan bir şeyi zaruret olmadıkça yasaklamanın doğru olmadığını belirtmiştir. Nakit paranın caiz olduğunu, bu vakıfların halka büyük hizmet verdiğini, yasaklanması halinde para vakıflarına dayanan müesseselerin kapanacağını, bundan da en fazla halkın, dinî müesseselerin ve bunlardan geçimini sağlayan kimselerin zarar göreceğini, toplumun huzuru için bu vakıfların devam etmesi gerektiğini belirten görüşlerini iletmiştir[165].

Çivi-zade'nin fetvası ile para vakıflarına gelen yasak, 1545'te şeyhülislam olan Ebussuûd Efendi'nin girişimi ile 1548'de yine bir fermanla kaldırılmıştır. Ancak İmam Birgivî (öl. 1573), 1572 yılında Ebussuûd Efendi'nin fetvasına karşı *es-Seyfü's-Sarim fi-'Adem-i Cevâz-ı Vakfi'l-Menkûlî ve'd-Derâhîm*, isimli bir risale kaleme almıştır. Bu risalede, para vakıflarının uygulamasına cevaz veren Ebussuûd Efendi oldukça sert bir şekilde eleştirilmiştir. Bu risaleden başka "İkâzu'n-Nâimin *ve* İfhâmu'l-Kâsirîn*"* isimli bir diğer risalesinde de para vakıflarının kurulmasına karşı çıkan İmam Birgivi, bunu para vakıflarının fakihler nezdinde helal olmamasına bağlamıştır. Ayrıca İmam Züfer'e atfedilen görüşün zayıf olduğunu savunan İmam Birgivî, Ebu Hanife ve İmam Züfer'e göre vakfın helal olmasının koşulunun vasiyete bağlı olması gerektiğini anlatmıştır[166].

Genel olarak Osmanlı Devleti'nde para vakıfları üzerinde ulemanın tartışmasına bakıldığında, para vakıfları konusunda olumlu fikir beyan edenlerin üzerinde durduğu mevzunun toplumsal ihtiyaçlar ve yıllardır süregelen uygulamalar olduğu görülmektedir. Bu ulema para vakıflarındaki geliri de faiz olarak nitelemekten kaçınmış ve rıbh terimini kullanmıştır[167]. Bununla birlikte, uygulamada İbn Kemal'le başlayan ve Ebussuûd Efendi ile devam eden çizgi etkili olmuş ve para vakıfları meşru kabul edilerek vakıf sistemi içindeki varlığını da güçlendirerek devam ettirmiştir.

Para vakıflarında ana para, şu yöntemlerden biri veya birkaçı ile işletilmektedir. Bunlar; karz-ı hasen (ödünç verme), mudârebe (emek-sermaye ortaklığı yoluyla işletme), müşâreke (sermaye ortaklığı), murâbaha (malı peşin fiyatla satın alıp yıllık belli kârla alıcıya devretme), bidâ'a (vakıf parayı Allah rızası için meccanen işletip kârın ve anaparanın tamamını vakfa verme), veya bey' bi'l-vefâ'dır (mülkiyeti muhafaza kayıtlı geçici satış)[168].

Para vakıfları yaygın geleneğe göre, mütevelli eliyle, "…onu on bir buçuk…" (%15) nispetinde bir gelir karşılığında ihtiyaç sahiplerine kredi olarak verilmek suretiyle işletilmişlerdir. Bu durum vakfiyelerde, *"rehn-i kavî ve kefîl-i melî veya ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesabı ile mu'âmele-i* şer*'iyye veya murâbaha-i mer'iyye ile bâ-yedd-i mütevelli beher sene 'alâ-vechi'l-helâl istirbâh ve istiğlâl oluna"* şeklinde geçmektedir.

[163] Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları*, s. 109

[164] Kurt, *Para Vakıfları Nazariyat*, s. 16; Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları*, s. 36-38.

[165] Kurt, *Para Vakıfları Nazariyat*, s. 15; Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları*, s. 38-44.

[166] Mehmet Şimşek, "Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münakaşalar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27/1, Ankara 1986, s. 215.

[167] Mehmet Bulut, Cem Korkut, "Finansal İstikrar ve Para Vakıfları Etkisi: Rumeli Para Vakıfları Örnekleri", *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 2016/1, s. 61.

[168] Döndüren, "Faizsiz Bankacılık", s. 6.

Hemen bütün para vakıflarının vakfiyelerinde geçen bu hukuki hüküm biraz açıklanacak olursa; *rehn-i kavî*, borcu karşılayabilecek bir rehin, teminat; *kefîl-i melî*, borçlu borcu ödeyemediği zaman borcu ödeyecek kadar zengin olan kefil; *onu on bir buçuk hesabı*, %15 kâr veya ribh; *istirbâh*, kâr getirmek için paranın işletmeye verilmesi; *istiğlâl*, gelir getirme; işletme tarzına da "*mu'âmele-i* şer'iyye *veya murâbaha-i mer'iyye*" veya sadece mu'âmele veya murâbaha denilir. *Mu'âmele-i* şer'*iyye*, vakıf paralarının işletme usulünün İslam hukukundaki "*bey'ü'l-ine*" denilen satım akdi esas alınarak geliştirilmiş bir usuldür[169] . "Murâbahâ-i mer'iyye" ise, ticaret muamelesinde uyulması gereken veya devletin belirlediği kâr haddi için kullanılmıştır.

Vakıf paralar Osmanlı iktisadî hayatında önemli bir kredi ve finans kaynağı olmuştur. Bu paralardan elde edilen kazanç, vakıf kurucularının belirledikleri hayır işlerine harcandığı gibi, çeşitli kamu hizmetlerinin yerine getirilmesini de sağlamıştır. Mu'âmele-i şer'iyye konusundaki en önemli sınırlama muamele oranları üzerinde olmuştur. Değişik tarihlerde farklı oranların tespit edildiği görülmekle birlikte, daha çok onu on bir (%10) oranı ile muamele olunması fermanlara konu olmuş, fazlası yasaklanmıştır. Ebussuûd Efendi'nin bir fetvasında da 1536 yılı sonlarında, kadıların muamele işlemlerinde onu on bir buçuktan (%15) fazlaya hükmetmemeleri istenmiştir[170]. Vakıf paraların muamele oranı, zaman içinde çeşitli farklılıklar göstermiş ve %10 ilâ %20 arasında değişmiş; ancak genelde bu oran ona on bir ya da ona on bir buçuk (%10-15) olarak gerçekleşmiştir.

Para vakıfları kuruluş amaçları açısından değerlendirildiğinde çok geniş bir faaliyet alanı ortaya çıkmaktadır. Prensip olarak şunu söylemek mümkündür. Para vakıfları vakıf müessesesinin bir şubesi olarak başta dinî kurumlar olmak üzere eğitim ve sağlık kurumlarının finansmanı ile her türlü bayındırlık faaliyetinin yürütülmesinde etkin bir rol oynamışlardır. Yine bu kurumlar hayır yapmak isteyen ancak yeterli malî gücü olmayan, ya da malî gücü yeterli olmakla birlikte vâkıf olma yeterliliğine sahip kişilerin de hayır yapmalarına imkân tanımıştır. Bir de para vakıflarının, ihtiyaç sahiplerini daha yüksek faiz oranlarıyla tefecilik yapanların elinden kurtarma ve onlara uygun şartlarda kredi sağlama gayesine yönelik kurumlar olduğu söylenebilir.

Osmanlı döneminde Konya'da 367 adet para vakfı kurulmuştur. Bunların en erken tarihlisi 8-16 Aralık 1563'te Mustafa bin Salih'in dört altın vakfederek kurduğu vakıftır[171]. Mustafa, altınının mu'âmele-i şer'iye olunup elde edilen geliri Tavuk Mescidinde kim imam olursa ona verilmesini istemiştir. Konya ve çevresinde en son vakıf ise, 24 Ağustos 1923'te Sırçalı Mahallesi'nden Gedik-zade Mustafa Ağa bin İsmail'in kurduğu 3000 kuruşluk vakıftır[172]. Mustafa Ağa, adı geçen miktarın %15 ile mu'âmele-i şer'iye olunmasını, elde edilen gelirin üç hisseye ayırılıp, birini Çaldere Köyü Camii'nin tamirine, bir diğer hisseyi imamına, bir diğerini ise hatibine verilmesini şart koşmuştur.

Para vakfı kuran 367 hayır sahibinden 354'ü sadece para vakfederken, 11'i para birlikte dükkân, mağaza, han, hamam gibi gelir getiren gayrimenkullerde vakfetmişlerdir. İki vâkıf ise para ile kitap vakfetmiştir. Ayrıca Tablo 7'de görüldüğü üzere bu vakıfların %39,5'i Konya merkez ve merkeze bağlı mahalle ve köylerde kurulmuştur (145 adet). Bunu 35 adetle Kadınhanı, 30 adetle Cihanbeyli, 27 adetle Bozkır, 26 adetle Akşehir, 24 adetle Ilgın,

[169] Buna göre, bir malın veresiye olarak satılıp, alıcıya teslim edildikten sonra, yine alıcıdan peşin, ama daha az bir bedelle satın alınmasıdır. Bu uygulama ile kişi veresiye alıp, peşin satarak ödünç para bulmak ve para sahibine de bir miktar para kazandırmaktadır, Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 1996.

[170] Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları*, s. 59.

[171] KŞS 1/162.

[172] VGMA VD, nr. 2178/244.

23 adetle Ereğli, 20 adetle Karapınar, 14'er adetle Beyşehir ve Çumra, altı adetle Seydişehir, iki adetle Doğanhisar ve bir adetle Hadim takip etmiştir.

Tablo 7: Para vakıflarının yerleşim yerlerine göre adet ve yüzde dağılımı

No	Yerleşim yeri	Adedi	Yüzde %
1	Konya-Merkez	99	27
2	Konya Merkez köyler	46	12,5
3	Kadınhanı	35	9,5
4	Cihanbeyli	30	8,2
5	Bozkır	27	7,5
6	Akşehir	26	7,1
7	Ilgın	24	6,5
8	Ereğli	23	6,2
9	Karapınar	20	5,5
10	Beyşehir	14	3,8
11	Çumra	14	3,8
12	Seydişehir	6	1,7
13	Doğanhisar	2	0,5
14	Hadim	1	0,2
Toplam		**367**	**100**

Çalışma 1468-1923 yılları arasını ihtiva eden uzun bir zaman dilimini içerdiği için, dönem içerisinde kullanılan para birimleri de değişmektedir. 15 ve 17. yüzyıllar arasında devletin ilk sikkesi ve gümüş para birimi akçe, altın ve yabancı para birimi olan Hollanda taleriydi. Üzerindeki aslan resminden dolayı bu sikke Osmanlı piyasalarında "esedî guruş" ya da "aslanlı guruş" olarak anılıyordu. Nitekim bu dönemde 280.400 akçe vakfedilmiştir. En fazla akçe vakfeden Kadınhanı Derbendi ağası olan el-Hac Eyyüb Ağa ibn Abdullah'tır[173]. Hacı Eyyüb Ağa 121.440 akçe vakfetmiştir. Bunu 90.000 akçe ile Yedilersultan Mahallesi'nden Arık-zade Memi Beg bin Mehmed Çavuş[174], onu da 36.000 akçe ile Akşehir'den es-Seyyid Dede İbrahim Bey ibn Ali Bey[175], 20.000 akçe ile Konya'dan Mustafa bin Mehmed el-Konevi[176], 7.000 akçe ile Fakihdede Mahallesi'nden sabıkan Konya kadısı olan Mevlânâ Abdülkerim Efendi ile kardeşleri[177], 5.000 akçe ile el-Hac İdris ibn el-Hac İsmail ve 1.000 akçe Emine bint-i Mehmed nam hatun[178] izlemiştir. Bu dönemde altın vakfeden tek kişi yukarıda da belirtildiği gibi dört altın vakfeden Mustafa bin Salih'tir. Ayrıca 15 vâkıfta Hollanda parası olan esedî kuruş vakfetmiştir.

18 yüzyıldan itibaren vakfedilen para guruş ve altındır. Nitekim, III. Ahmed döneminden (1703-1730) itibaren Osmanlı Devleti piyasadaki esedî guruşların standartlarını örnek alarak ilk Osmanlı kuruşlarını darp etmeye başladı. Böylece 1 Osmanlı kuruşu = 120 akçe = 40 para üzerinden yeni bir para birimi oluşturuldu. Akçe ve para kuruşun kesirleri olarak kabul edildi[179]. Bu dönemde Konya'da para vakfı kuran 299 vâkıf, 636.821 guruş vakfetmiştir. Vakfedilen miktarlara bakıldığında en az 20 kuruş ve en fazla 30. 000 kuruştur. Tablo 8'den de görüleceği üzere en fazla 148 adetle 2000 kuruş vakfedilmiştir. Bunu 28 adetle 3.000 kuruş, 25 adetle 2.500 kuruş, 24 adetle 1.500 kuruş ve 19 adetle 1.000 kuruş izlemektedir.

Para vakfı kuran 46 vâkıfta altın para vakfetmişlerdir. Ancak bunlardan 38'i tam yüzlük mecidiye altınından 885 adet vakfederken, sekiz vâkıf da 700 adet lira-yı Osmanî vakfetmişlerdir. Mecidiye, Osmanlı Padişahı Abdülmecid'in tahta çıkışının altıncı yılı dolayısıyla 1260'ta (1844) onun adına basılan altın ve gümüş paraların genel adıdır. Bu tabir, daha çok 20 kuruş değerindeki gümüş sikkeleri belirtmek üzere yaygın olarak kullanılmıştır. Paranın basılma sebebi, Abdülmecid'in cülûsunun ilk yıllarında piyasada bol miktarda değişik türde ve bir kısmı mağşûş (saf ve halis olmayan) sikkelerin bulunmasıdır. Karışıklığı gidermek için 26

[173] VGMA VD, nr. 740/121.

[174] VGMA VD, nr. 2176/96.

[175] VGMA VD, nr. 626/2-578.

[176] VGMA VD, nr. 731/15.

[177] VGMA VD, nr. 2181/179.

[178] KŞS 11/80.

[179] Şevket Pamuk, "Kuruş", *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 458.

Tablo 8: Vakfedilen para miktarları ve adetleri

No	Akçe	Vakıf Adedi	Esedî Kuruş	Vakıf Adedi	Kuruş	Vakıf Adedi	Tam yüzlük Mecidiye Altın	Vakıf Adedi	Lira-yı Osmanî	Vakıf Adedi	Sim mec. 20 krş	Vakıf Adedi
1	6.000	1	5	1	20	1	10	1	10	1	500	1
2	7.000	1	10	1	30	1	20	30	20	3	1500	1
3	20.000	1	20	1	40	1	25	1	30	1	2000	9
4	36.000	1	25	1	50	1	30	3	100	1	2500	2
5	90.000	1	30	1	100	2	40	2	150	1	3000	2
6	121.400	1	50	1	200	3	80	1	300	1		
7			90	2	300	2						
8			100	2	350	1						
9			150	1	500	7						
10			400	1	600	1						
11			700	2	700	2						
12			1500	1	720	1						
13					800	2						
14					1000	19						
15					1200	1						
16					1500	23						
17					1600	1						
18					1620	1						
19					1700	1						
20					1836	1						
21					2000	139						
22					2052	1						
23					2083	1						
24					2200	1						
25					2250	1						
26					2500	23						
27					2520	1						
28					2550	1						
29					3000	26						
30					3500	1						
31					4000	9						
32					6000	2						
33					7500	2						
34					8000	1						
35					10.000	1						
36					20.000	1						
37					30.000	1						
Toplam		**6**		**15**		**284**		**38**		**8**		**15**

Safer 1256'da (29 Nisan 1840) çıkan bir fermanla paraların toplanıp yeni bir paranın basılması kararlaştırıldı. 1844'te çıkarılan Tashîh-i Ayar Fermanı ile sikke konusu düzenlendi ve 1 altın lira = 100 gümüş kuruş esası benimsenerek tekrar çift metal sistemine geçildi. Osmanlı sikkeleri bu fermanla 100 ve 50 kuruşluk altın, 20, 10 ve 5 kuruşluk gümüş sikkeler olarak tespit edildi. Öncelikle 22 ayar altından 100 ve ardından 17 Haziran 1844'te 50 kuruşluk altın sikkeler hazırlandı. Fermanda yer almamasına rağmen daha sonra 25 kuruşlukla 2,5 ve 5 liralık altın paralar piyasaya sürüldü. Böylece piyasada tedavül eden altın para çeşidi beşe çıktı[180].

[180] Ali Akyıldız, "Para", *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007, s. 165.

Bu vakfedilen paraları işletilmesiyle ilgili örneklere şer'iyye sicillerinde rastlanmamıştır. Bu nedenle bu vakıflardan kimlerin faydalandığını tespit edemiyoruz. Ancak nakit para ihtiyacı olan esnaf, tüccar veya sıradan kişilerin faydalandığı düşünülmektedir.

Konya ve çevresinde kurulan 367 adet para vakfındaki ribh hadleri ele alındığında, bunlardan 268'sinde ribh %15 (onu on bir buçuk hesabı üzre istirbâh olunup) iken altısı %10, dördü %20, üçü %9, birer ise %12 ve %12,5 olarak belirtilmiştir. Ayrıca altısı "şehr-i yüzü kırk pâre hesâbı üzere" ve üçü de "mâhiyesi yüzde bir kuruş hesabıyla" diye belirtmişler, bu da %12'ye gelmektedir. Geriye kalan 75 para vakfında ise hiçbir oran belirtilmeyerek sadece "istirbâh oluna" denilerek paraların işletilmesi istenmiştir. Ancak bu 75 vâkıftan bazıları yıllık gelir miktarını belirtmiştir. Bu oran da %15'e tekabül etmektedir. Nitekim bu dönemde yürürlükte olan murabaha nizamnamesi de oranı %15 olarak tespit etmektedir[181]. Vakfiyelerde muameleye verilmek istenen paraların vadeleri bir yıllık olarak belirtilmektedir.

Tablo 9: Dini ve sosyal kurumlara göre vakıfların adet ve yüzde dağılımı

No	Dini ve Sosyal kurum Adı	Adedi	Yüzde %
1	Cami	244	66,49
2	Mescit	38	10,35
3	Medrese	31	8,45
4	Hangâh-zaviye	19	5,18
5	Çeşme-Sarnıç	15	4,08
6	Avarız	8	2,18
7	Kütüphane	3	0,81
8	Kur'an-ı Kerim okuma	3	0,81
9	Mektep	2	0,55
10	Yemek	2	0,55
11	Diğer	2	0,55
Toplam		**367**	**100**

[181] Çağatay, "Para Vakıfları ve Bankacılık", s. 53.

Tablo 9'da da görüleceği üzere bulundukları yerde halkın dinî ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayan cami, mescit, medrese, mektep, tekke ve çeşme gibi yerlerin görevlilerinin maaşlarını karşılamak, binaların tamir ve aydınlatılması için Konya'da kurulan 367 para vakfının 282's, (%76,84) bir dini kurum olan cami ve mescitler için kurulmuştur (bk. Ek 5). Cami görevlilerinin maaşını karşılamak üzere kurulan vakfa örnek vermek gerekirse, Şerafeddin Camii vakfını verebiliriz. Nitekim, camii harap ve yıkılmaya yüz tutmuş olduğundan, hayır sahibi Arık-zade Mehmed Çavuş, kendi malıyla camiyi yeniden güzelce kârgir (taş ve tuğladan yapılmış) olarak bina ettirmiştir. Ayrıca kârından caminin tamiri ve görevlilerinin maaşlarının verilmesi için 260.000 akçe vakfetmiştir[182]. Mehmed Çavuş'un vefat etmesi üzerine Yediler Sultan Mahallesi'nde oturan oğlu Arık-zade Memi Bey ibn Mehmed Çavuş, bu paranın 170.000 akçesi ile cami yanına iki katlı odaları, ahırı ve dükkanları bulunan Arık-zade Hanı diye bilinen hanı yaptırmıştır. Ayrıca ana paradan kalan 90.000 akçeyi de caminin giderlerinin karşılanması için kâra verilmesini istemiştir. Memi Bey elde edilen geliri ve dükkân kira gelirlerinin dörtte birini şu şekilde sarf edilmesini şart koşmuştur;

1- Caminin hatibine günlük beş akçe,

2- Nöbet ile imamet eden iki imamın her birine günlük beş akçe,

3- İki nefer müezzinin her birine günlük beş akçe,

4- Cuma günleri cuma namazından önce kuran okuyan dört hafızın her birine günde birer akçe,

5- Sermahfil'e[183] günlük iki akçe,

6- Muarrif[184] dâî olan kişiye günlük bir akçe,

7- Kayyum ve ferraş olan kişiye günlük sekiz akçe,

[182] VGMA VD, nr. 2176/96-97.

[183] Câmilerde vâkıfın şartı olarak okunacak cüzleri, temcit vb.nin okunuşunu yöneten kimse.

[184] Bir şey veya bir kimse hakkında etraflıca bilgi veren, tanıtan, tarif eden.

8- Cuma günü cuma namazından sonra merhum Mehmed Çavuş'un koyduğu kürsüde vaaz eden vâize günlük beş akçe,

9- Meremetçi (geçici tamir eden) olan kişiye günlük üç akçe,

10- Kâtip olan kişiye günlük iki akçe,

11- Gecelerde kandil ve mum için günlük üç buçuk akçe ki toplam 53.5 akçe etmekte,

12- mütevelliye günlük bir akçe,

Konya ve çevresinde kurulan para vakıflarından 31'i (%8,45) de eğitim kurumu olan medreseler için kurulmuştur (bk. Ek 6). Örnek olarak, Şükran Mahallesi'nden es-Seyyid el-Hac Mustafa Efendi bin es-Seyyid Abdulfettah Efendi bin es-Seyyid Mustafa Konevi'nin kurduğu 500 kuruşluk vakfını verebiliriz[185]. Seyyid Hacı Mustafa Efendi adı geçen paranın %15 ile kâra verilmesini, elde edilen gelirin, Abdülfettah medresesinin müderrisine günlük altı akçe, bevvab (kapıcı) ve kennas (süpürücü) olana günlük üç akçe ve kalanını da mütevelli tarafından korunup medresenin tamiri için kullanılmasını istemiştir.

Bir diğer dini kurum olan hangâh-zaviyeler içinde Konya'da 19 adet (%5,18) para vakfı tesis edilmişidir (bk. Ek 7). Bunlara örnek vermek gerekirse, Tanzimat dönemi Konya valisi olan Ebubekir Sami Paşa'nın Şemsitebrizi Hazretleri Mahallesi'nde inşa ettiği Nakşî-Halidî Zaviyesini verebiliriz. Ebubekir Sami Paşa zaviye ve caminin masraflarını karşılamak içinde 20.000 kuruş vakfetmiştir[186]. Adı geçen miktarın %15 ile kâra verilmesini ve elde edilen 3000 kuruşun şöyle kullanılmasını istemiştir;

1- Nakşibendiye-i Halidiye Zaviyesi post-nişinde bulunan es-Seyyid el-Hac Mehmed Himmet Efendi'ye ve ondan sonra gelecek zatlara mahsus taamiye olarak senelik 700 kuruş,

2- Zaviye içerisinde yeni inşa edilen caminin hatibine yıllık 250 kuruş,

3- Zaviye post-nişi tarafından seçile imama yıllık 250 kuruş,

4- Müezzine yıllık 150 kuruş,

5- Ferrâş ve kayyuma yıllık 50 kuruş,

6- Her sene 500 kuruşluk balmumu ve zeytinyağı alınıp, mübarek gecelerde minarenin kandillerinde yakılmasını,

7- Gelirden kalan fazla miktar zaviyenin, caminin, minarenin, tatlı su çeşmesinin su yolunun tamirine harcanmasını, bunlardan arta kalan gelir ise aslı mala ilave olunmasını,

8- Zaviyenin post-nişini Hacı Mehmed Himmet Efendi hayatta olduğu sürece göreve devam etmesini, vefatından sonra dönemin Konya valisi, Defterdarı ve Kadı vekili tarafından üzerinde ittifak edilen Nakşi-Halidî halifelerinden irşada muktedir, züht, ilim ve irfan sahibi birinin atamasını, sonraki dönemlerde de buna riayet edilmesini,

9- Zaviye ve caminin imam, müezzin, ferraş, kayyum tayin ve ataması ve hücre-nişin olan dervişlerin durumu zaviye şeyhi tarafından yürütülmesini,

10- Zaviyede her gün usûl-i celîle-i nakşibendiye üzere hatme şerif okunup ve zaviyedeki bütün dervişlerin katılımının sağlanmasını istemiştir.

Şehir halkının su ihtiyacını karşılayan sarnıç ve çeşmelerin inşası, bunların tamir ve bakımlarının gerçekleştirilmesi, künklerinin, su yollarının tamiri için 15 adet (%4,08) para vakfı kurulmuştur (bk. Ek 8). Çeşme vakıflarına örnek ise, Abid Mahallesi'nden Sarı Hacı Mehmed Ağa ibn Ali Efendi'nin, mahallesinde inşa ettirdiği çeşme için vakfettiği 3.000 kuruşluk vakfını verebiliriz[187]. Sarı Hacı Mehmed Ağa adı geçen paranın %15 ile kâra ve-

[185] VGMA VD, nr. 580/80.

[186] VGMA VD, nr. 581/2-279.

[187] KŞS 98/197.

rilmesini, elde edilen geliri gerektiğinde çeşmenin kanavatının (su yolları, kanallar) tamirine harcanmasını istemiştir. Ayrıca mütevelliye 50 kuruş ve her sene yapılan muhasebesi içinde 25 kuruş verilmesini şart koşmuştur.

Kurulan para vakıflarından sekizi avarız, üçü kütüphane, üçü Kur'an-ı Kerim okutmak, ikişer olmak üzere mektep, yemek ve diğer ikisi ise vakfedilen paralar ile dükkân satın alınıp, biri yaptırdığı medresenin müderrisine ve kuran okuyanlara verilmesini isterken[188], diğer biri de gelirini her sene hacca gidenlerle gönderilip, Medine fukarasına dağıtılmasını istemiştir[189].

Çalışmamızın konusunu oluşturan bu 367 para vakfından, cami, mescit, medrese, hangâh, çeşme, kütüphane ve mektep için tesis edilen 354 vakfı kuruluş amaçlarına göre üç grupta incelenebilir:

Birinci grup daha önce inşa edilmiş sosyal ve dinî kurumlara yapılan vakıflardır. Bu da kendi içerisinde kurucusu aynı şehirden veya köyden olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayrılabilir. Bunlardan ilki olan kurucusu aynı şehirden veya köyden olanların adedi 68 iken, olmayanların adeti ise 17'dir. O şehirden olanlara örnek ise, Kuzgunkavak Mahallesi'nden el-Hac İbrahim Ethem Efendi ibn el-Hac Mehmed'in 2.000 kuruşluk vakfı verilebilir[190]. Hacı İbrahim Ethem Efendi, adı geçen paranın %15 ile kâra verilmesini istemiştir. Elde edilen geliri Larende Kapısı hâricinde Pîrâbî Hazretleri Zaviyesi'nin aydınlatılmasında kullanılmak için 100 kuruşluk zeytinyağı alınmasını, mütevelliye 100 kuruş verilmesini ve kalan ile zaviyenin tamiratı için harcanmasını şart koşmuştur.

Aynı şehirden veya köyden olmayana örnek vermek gerekirse, İstanbul'dan es-Seyyid Ömer Ağa'nın, Hazret-i Mevlânâ Dergâhı için vakfettiği 3.000 kuruşluk vakfını verebiliriz[191]. Seyyid Ömer adı geçen paranın %15 ile kâra verilmesini, elde edilen gelirin, 54 kuruşunu vakfın nâzırı olan çelebiye, 72 kuruşu, 18'er kuruş olarak ser-tarikat-ı dergâh olan dede efendiye, ser-tabbah ve vakfın mütevellisi olan dede efendiye, türbedar dede ve ser-neyzen dedeye, kalan 324 kuruşu da dergâhta hücre-nişin, mutfak hizmetkârına ve çilekeşte bulunan dervişlere eşit şekilde dağıtılmasını istemiştir.

Bunların her ikisi de sosyal ve dinî yapılarda görev yapan görevlilerin ihtiyaçlarını ve bu yapıların aydınlatılmasını, tamir ve onarımını karşılamak için kurulmuştur.

İkinci grup ise yeni inşa edilen sosyal ve dinî kurumlara yapılan vakıflardır. Bu da kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Bunların birincisi, hayır sahiplerinin kendi yaptırdıkları kurumları yaşatmak için meydana getirdikleri vakıflardır (82 adet). Örneğin, Karapınar'a tabi Hotamış Derbendi'nin Sugur Mahallesi'nden Hafız Osman Efendi ibn Hacı Osman'ın Kamen Köyü'nde inşa ettirdiği cami için kurduğu 2.000 kuruşluk vakıftır. Hafız Osman Efendi, adı geçen meblağın, %15 ile kâra verilmesini, elde edilen geliri ise, caminin hatip ve imamına 75'er kuruş ve 50 kuruş da mütevelliye verilmesini istemiştir[192].

Bu grubun ikincisi, bir hayır sahibi veya köy ahalisi tarafından inşa edilen dinî ve sosyal kurumlara, bir başka hayır sahibi tarafından yapılan vakıflar oluşturur (158 adet). Örneğin Kıreli Kasabası'na tabii Kubbe köyünden Aişe bint-i Abdullah, 1.000 kuruş vakfedip, %15 ile mütevelli tarafından kâra verilmesini istemiştir. Elde edilen gelirin 100 kuruşunu aynı köyden hayır sahibi Hacı Halil'in inşa ettirdiği caminin imamına, 25 kuruşunu hatibe ve 25 kuruşunu da mütevelliye verilmesini istemiştir[193]. Bir diğer örnek ise Saidili (Kadınhanı)

[188] KŞS 40/130.

[189] VGMA VD, nr. 2178/214.

[190] VGMA VD, nr. 589/15.

[191] KŞS 73/159.

[192] VGMA VD, nr. 585/105.

[193] VGM 582/1-211.

Nahiyesi'ne tabi Hacıoflazlar Köyünden Oflazoğlu Hüseyin Çavuş ibn Ali bin Mustafa'nın kurduğu 2.000 kuruşluk vakfıdır. Hüseyin Çavuş adı geçen paranın %15 ile kâra verilmesini, elde edilen geliri ise, hayır sahiplerinin inşa ettirdiği caminin hatibine verilmesini istemiştir[194].

Bu iki grubun dışında olan, üçüncü vakıf türü de daha önce mescit olarak yapılmış, fakat bölge halkının ihtiyaçlarına cevap veremediği için camiye çevrilmiş olan yeni camilere yapılan vakıflardır. Bu da 29 adettir. Örneğin Ilgın'ın Barakmuslu Köyün'deki mescide minber konularak cami çevrilmiştir. Bu köyden hayır sahibi Kör İsmail oğlu Ali bin Mehmed 2.500 kuruş vakfederek, bu paranın %15 ile kâra verilmesini, elde edilen geliri ise, camide cuma ve bayram namazı kıldıracak görevliye verilmesini şart koşmuştur[195].

b- Kitap ve Kütüphane Vakıfları

İslam hukukunda vakfına cevaz verilen menkullerden biri de kitaplardır. Nitekim ilim âlemine ve halka hizmet sunmak gayesiyle kitap ve kütüphane vakıfları kurulmuştur. Ancak kütüphanelerdeki kitaplar, vakfı konusunda teamül bulunduğundan, asaleten mi, yoksa kütüphane binasına ve dolayısı ile arsasına tabiiyetle mi vakfedilmişlerdir? Bu konu tartışmalıdır. Eğer ikinci görüş tercih edilirse teamül şartı aranmayacaktır. Ancak kitaplar, tabii oldukları kütüphanelerden ayrılmayacak, bina yıkılmadıkça dışarıya çıkarılmayacaklardır. Eğer birinci görüş tercih edilirse, bu durumda karşımıza üç ihtimal çıkmaktadır. Birincisi vakıf, kitapları bir yere koyar ve hariçte okunmasını mevzubahis etmeden vakfeder. Bu durumda kitaplar dışarıya çıkarılabilir. Çünkü amaç kitapların okunmasıdır. İkincisi; vâkıf, vakfettiği kitapların, koyduğu kütüphane veya başka bir bina dâhilinde okunmasını ister, ancak hariçte okunmasın da demez. Bu ifade ile kitaplar hukuken ve ilmen dışarı çıkarılabilir. Vakfın gayesi de bunu gerektirir. Üçüncüsü ise; vakfettiği kitapların belli bir bina dâhilinde okunmasını ve başka bir tarafa asla nakledilmemesini şart koşmasıdır. Bu durumda vâkıfın şartlarına riayet edilmesi gerekir; ancak bu şart, vakfa zarar verdiği takdirde, hâkim kararı ile değiştirilebilir. Kütüphanelerin yapılması ve vakfedilmesinde asıl maksat kitap olduğuna, kitaplar da bina için değil, bina kitap için yapıldığına göre, kitabı bir "*menkûl-i müt'âref*" kabul ederek, asaleten vakfedildiği kabul edilebilir[196].

Diğer vakıflarda olduğu gibi kitap vakıflarında da esas gaye Allah'ın rızasını kazanmaktır. Görünen maddî amaç ise kitap okumak istediği halde parasızlık ya da diğer imkânsızlıklar nedeni ile kitaba ulaşamayanlara gereken imkânı sağlamaktır[197].

İlim faaliyetin bu denli yoğun olduğu bir şehirde haliyle kitap kullanımı ihtiyacı artmış olmalıdır. Bu durum, ulemadan olan hayır sahiplerinin, vefatlarından öncesi veya vasiyet üzerine vefatları sonrası kütüphanelerindeki kitaplarını vakfetmeleri suretiyle karşılanmıştır.

Konya'da kitap vakfeden hayır sahiplerinden ilki, Mevlâna Kasım ibn Hayrüddin Halife'dir. Kasım Halife, Ekim 1526 tarihinde çeşitli gayrimenkullerle beraber, tefsir, hadis, fıkıh, ahlak ve tasavvufla ilgi 76 cilt kitabını vakfetmiştir[198]. Kitap vakfedenlerden biri de Kalenderhane Mahallesi'nden el-Hac İsa bin el-Hac Musa'dır. Hacı İsa, farklı ilim dallarında yazılmış 110 cilt kitap ile 12 dönüm tarlasını ve 4 dönüm bağını vakfetmiştir. Kitaplarının korumasını ise (hâfız-ı kütüb) ulemadan Mehmed Millî Efendi ibn Abdullah'ı tayin

[194] VGMA VD, nr. 606/88.

[195] VGMA VD, nr. 602/197.

[196] Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 214-215.

[197] İsmail Kıvrım, "Osmanlı Döneminde Ayntâb'da Kurulan Kitap ve Kütüphane Vakıfları", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, 4 (4), s. 160.

[198] VGMA VD, nr. 582/1-18; VGMA VD, nr. 2176/5.

Resim 4: Selimiye Camii ve Yusuf Ağa Kütüphanesi

etmiştir[199]. Kitap vakfeden hayır sahiplerinden biri de Mevlânâ Şeyh Kösec Ahmed Efendi ibn Receb Dede'dir. Musâhib-i Şehriyârî Mustafa Paşa'nın vakfının mütevellisi de olan Şeyh Ahmed Efendi çeşitli İslâm âlimlerine ait tefsir ve hadis kitapları yanında farklı mevzularda yazılmış kitaplar ve risâleler ile muhtelif konulardaki kitaplara yazılan haşiyelerden oluşan ve bir hayli yekûn teşkil eden bir kitap külliyatı vakfetmiştir[200]. Kitaplardan faydalanmak isteyenler ise kuvvetli bir rehin göstereceklerdir. Konya'da kitap vakfedenlerden biri de Sırçalı Mahallesi'nden meşhur âlimlerden Aladağlı Hoca-zade Hoca Ahmed Efendi ibn Mehmed Efendi'dir. Ahmed Efendi, 217 cilt kitabıyla birlikte 300 kuruş da nakit para vakfetmiştir. Vakfettiği kitaplarını inşa ettiği Zaferiye Medresesi'nde bulunan dershaneye konulmasını, kitaplardan birinin veya birkaçının geçici olarak istifade edeceklere bir seneyi geçmeyecek şekilde "*rehn-i kavî ve kefîl-i melî* "ile borç verilmesini istemiştir. Ayrıca vakfettiği 300 kuruşun %15 ile kâra verilmesini istemiş, elde edilen gelirle kitaplardan tamire muhtaç olanlarının tamir ettirilmesini şart koşmuştur[201].

[199] KŞS 62/37.

[200] KŞS 12/101.

[201] KŞS 106/73.

Şehir merkezinde kitap vakfeden hayır sahiplerinden bir de eski Trablus kadısı olan Mustafa Efendi el-Konevî'dir. Tefsir, fıkıh ve hadis alanlarında 10 cilt kitap vakfetmiştir. Kitapların sorumluluğunu Esenli Mahallesi'nden Abdullah Efendi'ye vermiş ve onun salı günleri Sultan Süleyman Han'ın Konya'da yaptırmış olduğu camide cemaate vermiş olduğu vaazlarında ve derslerinde bu kitapları kullanmasını şart koşmuştur. Ayrıca her kim kitapları ödünç alacak olursa, kuvvetli bir rehin ve kefil de gösterecektir[202]. Bir diğer kitap vakfeden vâkıf ise Ahmedfakîh Mahallesi'nden Nimet-zade el-Hac Hasan Efendi ibn Mehmed Şakir Efendi'dir. Hacı Hasan Efendi'nin vakfettiği kitaplar; yedi cilt Tefsîr-i Konevî, bir cilt Mutavvel, bir cilt Ahter-i Kebîr, bir cilt Şifâ-i Şerîf Metni, bir cilt Dürer'dir. Kitaplardan faydalanmak için dışarıya verildiği zaman "*rehn-i kavî ve kefîl-i melî*" ile verilmesini istemiştir[203].

Konya defterdarı olan es-Seyyid İbrahim Nâmık Efendi bin Hasan el-İstanbulî, satın alınmış olduğu Hanefi mezhebine ait dört ciltlik Tahtâvî Hâşiyesi'ni vakfetmiştir[204]. Muallim-i sıbyân Ahmed Efendi, Hâşiyetü'l-Kâdı ve Şeyhzâde'nin beş ciltlik kitabını,[205] İnliceli İsmail Efendi, İsmail el-Konevî'nin altı ciltlik kitâbı ile İbn Tescîd'in Hâşiyetü'l-Kâdı adlı kitabını, satılmamak ve rehin verilmemek şartıyla, Konya ulema ve talebelerinin istifadeleri için vakfetmişlerdir[206].

Şehirde kitap vakfeden bir başka hayır sahibi de es-Seyyid el-Hac Abdurrahim Efendi ibn el-Hac Hüseyin'dir. Seyyid Hacı Abdurrahim Efendi, Sipahi pazarı yakınında 12 hücre, mescit ve avlusu olan kendi malından inşa ettirdiği medrese binasını, beş dükkânı ile 132 cilt kitabını vakfetmiştir[207]. Dükkanlar mütevelli tarafından kiraya verilip, elde edilen gelirin 15 hisseye ayrılmasını, mütevelli olan Halil Efendi'nin aynı zamanda medresenin müderrisi de olup, her gün medresede sakin olan ilim talebelerine ders okutup, kitapları müderrise ait oda da koruyup, medresede ve başka medreselerdeki talebelere ve dini ulemaya "*rehn-i kavi ve kefîl-i melî ile*" adı geçen kitapları rehinsiz veya kefilsiz vermemesini şart koşmuştur.

Konya'da kitap ve kütüphane vakfı kuranlardan biri de Valide Sultanın Kethüdası Yusuf Ağa ibn İsmail Ağa'dır. Yusuf Ağa kütüphane binasını Selimiye Camii'nin batı duvarına bitişik olarak 1796 yılında yaptırmış ve 750 cilt kitap vakfetmiştir[208]. Yusuf Ağa vakfiyesinde kütüphanede görevli olanlarda bulunması gereken özellikleri şöyle belirtmiştir. Her şeyden önce ve önemli olarak Konya'da oturmaları, güven verici, doğru, bilgili, istidatlı, tavırları övülmeye değer, hoş yaradılışlı, dindar, güzel tutumları ile tanınmış, iyi ahlâklı, beğenilir vasıflı, seçkin, geçmiş durumları denenmiş kimseler olmasını istemiştir. Görevlilere ise birinci hafız-ı kütübe (kütüphaneci) günlük 100, ikinci hafız-ı kütübe günlük 90 akçe, birinci ve ikinci yamaklara da günlük 50'şer akçe verilmesini istemiştir.

Vakfiyede görevlilerin görevleri ve dikkat etmeleri gerek bazı hususlarda belirtilmiştir. Nitekim yamakların görevleri olarak, kitapların gerek yerlerinden çıkarılmasında gerekse konulmasında kütüphaneciye dikkatle yardımcı olmaları, kütüphanecilere ve yardımcılarına Konya'da kendilerini fazlasıyla geçindirecek kadar maaş verildiği için, başka vazife ile meşgul olmamaları, iş saatlerinde görevlerinin başında bulunmalarını, vekâlet ve nöbetleşme gibi hususlarda ısrar etmemeleri istenmiştir. Ayrıca kütüphane hizmetlerine, kadı, nâib, müderris, kâtib, imamlarla sanatkârların ve tüccarların alınmayacağı kesinlikle belirtilmiştir.

[202] KŞS 19/105.

[203] KŞS 103/134.

[204] KŞS 86/155.

[205] KŞS 103/72.

[206] KŞS 103/72.

[207] VGMA VD, nr. 582/1-119.

[208] VGMA VD, nr. 630/1090.

Kütüphanenin, cuma günleri müstesna, haftanın altı gününde sabah gün doğuşundan bir saat sonra açılacak, arada öğle ve ikindi namazları kılınacak kadar bir süre tatil edildikten sonra, akşamları gün batışına bir saat kalıncaya kadar okuyuculara açık bulundurulmasını, kütüphane açılırken vâkıf hayatta bulunduğu müddetçe ömrü için, öldükten sonra da ruhu için dua edilmesi de istenmiştir. Ayrıca gerek üstat gerekse talebe yani bütün okuyucuların istedikleri kitaplar tereddüt edilmeden, bekletilmeden verilecek, okuyucuya iyi muamele yapılacak, okumalarına ve kitap çoğaltmalarına engel olunmayacak, ancak kitaplardan kütüphane içinde yararlanılacak, dışarıya katiyen kitap çıkarılmayacak, okuma sırasında kitap kaybolmaması ve yaprak yırtılmaması için göz ucu ile okuyucuların kontrol edilmesi de belirtilmiştir.

Vakfiyede vâkıf, görevlilerin maaşlarını, biri yılın receb, diğeri muharrem ayları başında olmak üzere altı ayda bir kere topluca ödenmesini, maaşları, hâkimin, müftünün ve şehir bilginlerinden bazılarının huzurunda mütevelli kaim-makamı tarafından verilmesini istemiştir. Mütevelli kaim-makamının ücreti günlük 20 akçedir. Yine ayni şahıslar, kütüphanedeki görevliler huzurunda kütüphanenin, yılda bir kere muharrem ayı başında, sayımı yapılmasını istemiştir. Ayrıca sayım heyeti kütüphane mevcudunu, kitapların bibliyografik künyelerini havi ve vakıf mührü ile mühürlenmiş büyük defterle tek tek karşılaştırıp dikkatle sayacaklar, ciltlenmesi ve onarılması gerekli görülen kitapları, ciltlenip onarttıktan sonra, masrafını mütevelliye bildireceklerdir. Bu hizmetlerine karşılık hâkime günlük 20 kuruş ve heyete de ziyafet verilecektir. Vâkıf bu ziyafet ve kahve bahası olarak 30 kuruş tahsis etmiştir.

Vakfiyeyi takip eden kitap listesine gelince, bu kısımda kitaplar konularına göre ayrılmış, her kitabın künyesinde kitap adı, yazar adı, yazı şekli, satır adedi, cetveli, cilt ebadı, cilt sayısı hakkında bilgi verilmiştir. Bazı kitaplarda kâğıt cinsi, nüshanın güzelliği, el yazısı olduğu da belirtilmiştir. Kitaplar

Tablo10: Yusuf Ağa Kütüphanesinde bulunan kitapların kategorisi ve adetleri

No	Kitabın Adı	Adedi	No	Kitabın Adı	Adedi
1	El-kitabü's-semâviye	1	14	el-Kitabü'l-müteallik bi-ilmü'l-me'ani	37
2	el-Kitabü'l-müteallik bi't-tefâsir	34	15	el-Kitabü'l-müteallik bi-ilmü'l-nahv	54
3	el-Kitabü'l-müteallik bi-havaşiü't-tefâsir	29	16	el-Kitabü'l-müteallik bi İlmü's-sarf	25
4	el-Kitabü'l-müteallikbi'l-kırâtü'l-kerim	14	17	el-Kitabü'l-müteallik bi İlmü'l-adâb	17
5	el-Kitabü'l-müteallik bilâ ehâdis	80	18	el-Kitabü'l-müteallik bi'l-hikme, ve'l-mantık, ve'l-hey'et, ve'l-hendese ve'l- hisab	58
6	el-Kitabü'l-müteallik bi usûlü'l-ehâdis	18	19	el-Kitabü'l-müteallik bi'l-mev'ize, ve't-tezakir, ve'l- ed'iye, ve't- tasavvuf ve'l-ahlâk	36
7	el-Kitabü'l-müteallik bi's-siyer	15	20	el-Kitabü'l-müteallik bi'l- edebiyat	24
8	el-Kitabü'l-müteallik bi'l-fıkhu'ş-şerife	112	21	el-Kitabü'l-müteallik bi'l- muhâzarat	2
9	el-Kitabü'l-müteallik bi'l-ferâiz	4	22	el-Kitabü'l-fârisiyye ve't-türkiyeti ve'd-devain divani	14
10	el-Kitabü'l-müteallik bi usul-i fıkıh	34	23	el-Kitabü'l-müteallik bi't-tıb	1
11	el-Kitabü'l-müteallik bi ilmü'l-kelâm	77	24	el-Kitabü'l-müteallik ta'bir-i rüya	1
12	el-Kitabü'l-müteallik bi't-tababâkat ve't-tarih	23	25	Mecamiü'l-mütuni'l-mütedâvile ve'r-risale-tü'l-mutebere ve'l-fevaidü'l-müteferrika	14
13	el-Kitabü'l-müteallik bi-lüğat	26			
Toplam					**750**

numaralanmış olup kitapların ilimlere göre dağılışı yukarıda Tablo 10'da verilmiştir[209].

İstanbul'da olup da Konya'da kitap vakfı kuran bir diğer vâkıf ise, Divan-ı Hümayun hâcegânından Şehdî Osman Efendi'dir. Şehdî Osman Efendi Aladağ Kazâsı'na tâbi Hadim Köyü'nde bulunan kütüphaneye, farklı ilim dallarında yazılmış 340 cilt kitabını, bu kitapların yanında ayrıca dönemin büyük hattatlarının yazmış olduğu hüsn-i hat örnekleri ile, bir adet murakka'ât ve kıta'ât mahfûzası, marangoz işi ceviz ağacından rahle, yeşil çukadan Mushaf-ı Şerif puşidesi ve bir adet de mühür vakfetmiştir. Şehdî Osman Efendi sonraki tarihlerde, Hadim Kütüphanesi'ne sekiz adet kitap daha göndererek bunlarla birlikte vakfetmiş olduğu kitaplarının sayısı 348 olmuştur[210].

Bir diğer kitap ve kütüphane vakfı kuran vâkıf ise, Galata'ya tabi Ortaköy civarında Çırağan sahilinde sultana ait sahilhanede oturan el-Hac Ömer Efendi ibn Abdullah Ağa'dır[211]. Hacı Ömer Efendi Akşehir'de Hasan Paşa'nın inşa ettirdiği İmaret Camii'nin minber ile duvar arasında demir parmaklıklarla inşa ettiği kütüphane ve içerisinde olan büyük dolap içine konulan 455 cilt kitap ile 30.000 kuruşunu vakfetmiştir. Vâkıf Hacı Ömer Efendi, paranın %15 ile kâra verilmesini ve elde edilen gelirden hâfız-ı kütüb-i evvele (birinci kütüphaneci) aylık 100 kuruş, hâfız-ı kütüb-i sâniye (ikinci kütüphaneci) aylık 80 kuruş, bevvâb ve ferrâşa aylık 50 kuruş, mütevelliye aylık 40 kuruş verilmesini ve kütüphanenin ısıtmasında kullanılmak üzere yıllık 120 kuruş ile kömür satın alınmasını istemiştir. Ayrıca kalan miktarla dolabın, kitapların tamiri gerektiğinde tamir ettirilmesini ve kalan ne olursa olsun ana mala ilave edilmesini şart koşmuştur. Yine kitapların cami dışına çıkarılmamasına kütüb-i evvel sanî ve bevvab'ın dikkat etmelerini belirtmiştir. Vâkıf Hacı Ömer Efendi'nin vefatından sonra 16 Ağustos 1851 tarihinde 22 cilt kitap daha kütüphane gönderilip ilave edilmiş böylece kitap sayısı 477 ulaşmıştır[212].

Tablo 11: Hacı Ömer Efendi'nin vakfettiği kitapların kategorisi ve adetleri

No	Kitabın Adı	Adedi	No	Kitabın Adı	Adedi
1	Tefâsîru'l-Kur'âni'l-Azîm	22	12	el-Kütübü'l-Mîzaniyye	30
2	Havâşi Alâ Tefâsîri'l-Azîm	12	13	el-Kütübü'l-Hikemiyye	16
3	Kütüb-i Havâşi	2	14	el-Kütübü'n-Nahviyye	31
4	Kütübü'l-Ehadîsi'ş-Şerîfe	14	15	el-Kütübü's-Sarfiyye	11
5	Şurûhu›l-Ehadîsi's-Şerîfe	33	16	Kütübü'l-Luğa	14
6	Kütübü'l-Ulûmi'l-Ahlâkiyye	27	17	el-Kütübü'l-ğayri'l-müte'allika bi Fennin Vâhid	24
7	Kütübü'l-Ulûmi'l-Fıkhiyye	66	18	el-Kütübü'd-Devâvîn ve'l-Ebyât ve'l-Kasâid	39
8	Kütübü Usûli'l-Fıkhi	22	19	Kütübü't-Tevârih ve's-Siyer ve'l-Menâkib	24
9	el-Kütübü'l-Kelâmiyye	40	20	el-Kütübü'l-Müte'allika bi't-Tasavvuf	6
10	el-Kütübü'l-Me'âniyye	14	21	el-Kütubü't-Tıbbiyye	3
11	el-Kütübü'l-Müte'allika Bi'l-Vaz'i	5			
Toplam					**455**

[209] KŞS 67/ 23-51.

[210] KŞS 100/28. Şehdî Osman Efendi'nin vakfettiği kitaplar hakkında geniş bilgi için bk. İzzet Sak, "Şehdî Osman Efendi'nin Hâdim Kütüphânesi'ne Vakfettiği Kitaplar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, Konya 2003, s. 83-119.

[211] VGMA VD, nr. 747/143.

[212] VGMA VD, nr. 747/182.

B-Gayrimenkul Vakıfları

Gayrimenkul, başka bir yere taşınması ve götürülmesi mümkün olmayan mal ve mülklerdir. Bunlar arsa, bağ, bahçe, ev dükkân, han, hamam ve tarladır. İslâm hukukçuları gayrimenkullerin vakfedileceği konusunda hem fikirlerdir[213]. Ayrıca İslâm Hukuku'nun öngördüğü, vakıfta süreklilik, vakfedilen şeyin gayrimenkul olmasıyla mümkündür. Bu bakımdan mevkufun "akar veya akar hükmünde" olması esas kabul edilmiştir. Nitekim kurulan vakfın sahih olması için mevkufun, vâkıfın malı ve mülkü olması gerekir[214]. Vakfedilen gayrimenkuller işlevlerine göre konutlar, iktisadi kuruluşlar, eğitim ve dinî hizmetlere yönelik kuruluşlar ve tarım işletmeleri olarak sınıflandırılmıştır. Gayrimenkullerden binalar için *müsakkafat*, tarım arazileri için ise *müstegıllât* terimleri kullanılmaktadır[215].

Osmanlı döneminde Konya'da vakfiyelerini tespit ettiğimiz 565 vakfın 183'ü gayrimenkul vakfetmiştir. Vakfedilen gayrimenkuller arasında bağ, bahçe, ev, arsa, tarla, çiftlik, köy, mezra, dükkân, han, hamam, mağaza, mahzen, kahvehane, kahve tahmisi, boyahane, dolap, değirmen, ekmek fırını gibi ticari değeri olan mülkler yanında çeşme, sarnıç, su kuyusu, harman yeri, muallimhane, medrese, dârü'l-hadîs, kütüphane, zaviye, mescit ve câmi gibi sosyal amaçlı kullanılan gayrimenkuller de bulunmaktadır. Bu gayrimenkullerin bir kısmı hizmet veren müesseseler olarak vakfedilirken bir kısmı da bu müesseselere gelir getiren akarlar olarak vakfedilmişlerdir.

Hayır sahipleri inşa ettikleri medreselerin binalarını vakfetmişlerdir. Örneğin, Şükran Mahallesi'nden eş-Şeyh Mehmed Efendi ibn İbrahim 21 hücre, mescit ve dershanesi olan medreseyi[216]; ulemadan Sarı Hafız es-Seyyid Süleyman Efendi ibn Halil Efendi bir mescit ile 24 hücresi olan ve Avniye ismiyle anılan medreseyi[217]; Sırçalı Mahallesi'nden Hoca-zade Ahmed Efendi ibn Mehmed Efendi mescit, dershane ve 20 adet hücre ve ahırı olan Zaferiye ismiyle bilinen medreseyi[218]; Konya eşrafından Ticaret Mahkemesi Başkanı, el-Hac Mehmed Efendi bin Memiş Efendi, Hazreti Şemsitebrîzî Mahallesi'nde Devlet Hatun Mescidinin bitişiğinde bulunan ve Devlet Hatun Vakfı'na ait arsa üzerine mütevelli izniyle, kendi malından bina ettiği hücreleri ve dershanesi olan Hatuniye ismi ile anılan medreseyi[219], yine Hacı Mehmed Efendi, kendi malından inşa ettiği ve dershanesi ve hücreleri olan Atâ'iye ismi ile anılan medrese binasını vakfetmiştir[220]. Ayrıca Pürçüklü Mahallesi'nden el-Hac Mustafa Muhtar Efendi'nin kerimesi Safiye Hanım, Kalecik Mahallesi'nde bulunan Yağmuroğlu Mahallesi içinde vakıf arasa üzerine kendi malından inşa ettiği bir dershane ile üç adet hücreden oluşan medrese binasını vakfetmiştir[221].

Bu dönemde 17 vâkıf hem menkul hem de gayrimenkule vakfetmişlerdir. Örneğin, Kemalgarib Mahallesi'nden el-Hac Hasan bin Yahya, aynı mahallede olan evini ve evin içinde olan mutfak eşyalarını, Ertaş Kapısı dışında olan bir yazlık içinde harabe iki oda ve içinde ağaçları olan bahçesini[222] Zincirlikuyu Mahallesi'nden el-Hâce Asiye bint-i Emrullah nam hatun, Mushaf-ı Şerif'ini ve aynı mahallede olan sofa, avlu, iki armut, iki zerdali ağaçları olan erkek tabir olunur bir hark üç puşta bağını vakfetmiştir[223] Akşehir'de Nakkaş Mahallesi'nde oturan Şirbâncı-zade es-Seyyid el-Hac Ömer Ağa bin el-Hac Mehmed, 200 kuruş ile Akşehir çarşısında olan bir berber dükkânını vakfetmiştir[224]

[213] Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 188.

[214] Günay, "Vakıf, *DİA*, s. 478.

[215] Berki, *Istılah ve Tabirler*, s. 41- 42.

[216] VGMA VD, nr. 582/1-152.

[217] VGMA VD, nr. 586/38.

[218] VGMA VD, nr. 586/158.

[219] VGMA VD, nr. 604/197

[220] VGMA VD, nr. 606/73

[221] KŞS 126/79.

[222] KŞS 13/135.

[223] KŞS 31/73.

[224] VGMA VD, nr. 580/75.

Konya şehrinde Osmanlı döneminde kurulan 183 gayrimenkul vakfın çoğu küçük vakıflardır. Vakfiyelerde vakıf gelirlerine yer verilmediğinden, bu vakıfların boyutlarını ve göreli iktisadi önemlerini, vakfın temelini oluşturan mülklerin sayısına göre tahmin etmek gerekiyor. Gayrimenkul vakfedilen vakıfların %44'ü (80) tek mülk, %22'si (42) iki mülk, %10'u (20) üç mülk, %22'si (41) ise dört ve üzerinde mülk vakfetmişlerdir. Bu vakıflardan en büyükleri, Sultan II. Selim'in, Veziriazam Piri Mehmed Paşa'nın, Vezir Lala Mustafa'nın ve Veziriazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın imaret vakıfları, Vezir Mustafa Paşa'nın, Valide Sultan Kethüdası Yusuf Ağa'nın, Ulemadan Nakibüleşraf Mevlâna es-Seyyid el-Hac İbrahim Efendi bin Ahmed Efendi'nin ve Mevlâna Kasım ibn Hayrüddin Halife'nin vakıflarını verebiliriz.

C-Sosyal Hizmetlere Yönelik Vakıflar

1- Avârız Vakıfları

Avârız veya avârız-ı divanîye, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'ın ilan tarihine kadar, fevkalâde hâllerde ve bilhassa harp masraflarını karşılamak üzere, hükümdarın emri ile halkın doğrudan doğruya devlete vermeye mecbur tutulduğu, her türlü hizmet, eşya ve para şeklindeki tekâlife verilen isimdir[225]. Nitekim avârız vergileri, "hali vakti yerinde Müslümanların cihada manen yardım etmeleri" şeklinde bir Müslümanlık görevi sayılması ile şer'i temele dayandırılmıştır[226]. Böylece "avârız-ı divaniye" vergileri varlıklı Müslümanların cihat harcamalarında, devlete yardım etmeleri gereğinden hareketle, bir "sevap" işi olarak doğmuş görünüyor. Fakat, İslam devletleri, tarihinde düzenli maliye hayatı geliştikçe, reayanın isteğe bağlı yardım ödemleri, yerine getirilmesi gerekli olan bir devlet ödevi şekline dönüştürülmüş oluyordu. O kadar ki, örnek olarak 15. ve 16. yüzyılın Müslüman-Hristiyan bütün Osmanlı reayası vergilerin her çeşidini (cizye hariç) birbirlerine eşit şekilde ve resim-vergi adı altında ödüyorlardı[227].

Osmanlılarda örfi vergiler (tekâlîf-i örfiyye), başlangıçta nadiren ve çok cüzi miktarlarda toplanırken giderek ihtiyaçların artması ve devlet hazinesinin bunları karşılayamaz hâle gelmesi üzerine daha sık aralıklarla ve artan miktarlarda toplanır olmuştu. Nitekim bu vergileri ödemekte güçlük çeken fakir halka akar veya para olarak tahsis edilen vakıflardan yardım edilirdi[228].

Avârız vakfı ise, bir köy veya mahalle halkının ödemekte güçlük çektikleri avârız, kürekçi bedeli ve diğer ihtiyaçlarına sarf edilmek üzere kurulmuş olan akar ve para vakfıdır[229]. Bu çeşit vakıflar başlangıçta doğrudan doğruya avârız vergisi ve örfi tekâlifin karşılanmasına tahsis edilmektedir. Ancak adı geçen vergilerin halktan toplanması uygulamasının eski önemini kaybetmesi üzerine, bu maksatla kurulmuş olan vakıfların gelirlerinin de köy veya mahalle heyetleri kararıyla uygun yerlere sarf edilmesi usulü getirilmiştir[230]. Bu şekilde elde edilen gelir halkın karşılaştığı yangın, deprem, su baskını, salgın hastalık gibi afetlerle fakir, dul ve yetimlerin ihtiyaçlarına, kimsesiz kızların evlendirilmesine, sahipsiz cenazelerin masraflarının karşılanmasına ve iş hayatına atılanların sermaye ihtiyacına sarf edildiği gibi, ayrıca su yolu, kaldırım ve sıbyan mektebi tamiri vb. kamu hizmetleri için de kullanılmaktaydı[231]. Böylece zamanla değişik bir mahiyet kazanan avârız vakfı daha sonra "avârız akçesi" ve "avârız sandığı" olarak da adlandırılmıştır[232].

[225] Ömer Lütfü Barkan, "Avarız", İA, II, Eskişehir 1997, s. 13.

[226] Akdağ, *İktisadi ve İçtimai Tarihi*, s. 190.

[227] Akdağ, *İktisadi ve İçtimai Tarihi*, s. 191.

[228] Mehmet İpşirli, "Avârız Vakfı", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 109.

[229] Ziya Kazıcı, İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar, İstanbul 1985, s. 89-91.

[230] İpşirli, "Avârız Vakfı", s. 109.

[231] Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle"nin İşlev Nitelikleri Üzerine", *OA*, S IV, İstanbul 1984, s. 77.

[232] Osman Nuri Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul 1936, s. 27, 28-108.

Bazı hayır sahipleri tarafından, kendi mahalleleri halkını avârız vergi yükünden kurtarmak için vakıflar kurmuşlardır. Vakıf gelirleri avârıza tahsis edilir, gelir yetmediği zaman verginin geri kalan kısmını mahalle halkı kendi aralarında paylaşarak öderlerdi. Vergi konmadığı zamanlar ise vakfın geliri kamu yararına kullanılırdı. Avârız vergisinin kaldırılması ile vakfın geliri mahalle ihtiyaçları için kullanılmaya devam etmiştir. Ayrıca, Müslim ve gayrimüslimlerin karışık olarak oturdukları mahalle veya köylerde avârız vakfı her iki zümrenin de ihtiyaçlarına sarf edilir, vakfı yapanın Müslüman veya gayrimüslim olması buna tesir etmezdi[233].

Konya'da Osmanlı döneminde mahalle avarız vakıflarına yapılan vakıf sayısı 16'dır. Bunlardan sekizi gayrimenkul, sekizi de para vakfetmişlerdir. Mahalle avarız vakfına mülk vakfedenlerden bazıları herhangi bir şart ileri sürmeden vakfetmişlerdir. Örneğin, 23 Kasım 1646 tarihinde Seb'ahan Mahallesi'nden Ayşe bint-i Yusuf Hoca nam hatun aynı mahallede olan oda, örtme, tabhane ve bahçesinde ağaçları olan evini[234], 24 Nisan 1647'de Bağrı Mahallesi'nden el-Hac Mehmed ibn Hacı, aynı mahalledeki iki oda, sofa, tabhane, ahır ve ambarı olan, iki caddeye bakan ve iki kapısı olan evini[235], 22 Kasım 1659'da Aksinle Mahallesi'nden Davud Beg ibn Hacı, aynı mahallede tabhane, ahır, oda ve avlusu olan evini[236] ve 4 Ocak 1660'da da Esenli Mahallesi'nden el-Hac Mehmed bin Yusuf Dede de aynı mahallede, tabhane ve bir miktar avlusu olan evini[237], 9 Aralık 1828'te Esenli Mahallesi'nden Abdulcelil bin Hüseyin 20 kuruş[238], 9 Şubat 1830'da Sarıhasan Mahallesi'nden Hacı Ali 40 kuruş[239] ve 5 Şubat 1833'te Esenli Mahallesi'nden Veli bin Mehmed de 30 kuruş[240] mahallelerindeki avarız vakıflarına vakfetmişlerdir. 30 Aralık 1707'de Hocahabib Mahallesi'nden Ayşe bint-i Abdullah ise adı geçen mahallede, iki tabhane ve avlusu olan evini, kendisi hayatta oldukça içinde oturup, vefatından sonra da mahalle avarız vakfına vakfetmiştir[241].

Bazı hayır severler kendisinin veya varislerinin mahalleye isabet eden tekaliften muaf tutulmaları şartını ile avarız vakıflarına gayrimenkul veya para vakfetmişlerdir. Örneğin 30 Kasım 1704 tarihinde Pürçüklü Mahallesi'nden Molla Mehmed ibn el-Hac Abdi, adı geçen mahallede bulunan bir ev, tahinhane ve birkaç dükkânı için, kendisi hayatta oldukça kendinden ve vefat ettikten sonra da varislerinden tekalif-i örfiyye ve şakka taleb edilmemek şartı ile aynı mahallede bulunan tabhane, oda, kiler ve bir avluyu ihtiva eden bir başka evini adı geçen mahallenin avarızın vakfetmiştir[242]. Bir diğer hayırseverde Divle Mahallesi'nden Emine binti Ahmed'dir. Emine Hatun, aynı mahallede oda, tabhane, ahır, samanlık, örtme ve avlusu olan evini, Buzhane yöresinde tahminen beş buçuk dönüm tarlasını ve içindeki ağaçlarını, kendisinden tekalif alınmaması şartı ile mahalle avarız vakfına vakfetmiştir[243]. 26 Ocak 1685'te Bab-ı Aksaray Mahallesi'nden el-Hac Abdurrahman bin Mahmud, aynı mahallenin avarız hanesine kayıtlı bulunan dükkanından tekalif talep edilmemesi için 20 esedi kuruş[244], 26 Nisan 1765'te Ahmeddede Mahallesi'nden İsmail ve Mehmed ibn Molla Osman nam kardeşler, aynı mahallede sakin oldukları evden tekalif talep olunmamak üzere 50 kuruş[245], 16 Temmuz 1765'te Şükran Mahallesi'nden Hanife bint-i es-Seyyid Mehmed Ağa nam hatun, aynı mahallede bulunan evinden tekalif-i örfiyye ve şakka talep edil-

[233] İpşirli, "Avârız Vakfı", s. 191.

[234] KŞS 8-127.

[235] KŞS 8-193.

[236] KŞS 18-242.

[237] KŞS 18-265.

[238] KŞS 74/1.

[239] KŞS 74/28.

[240] KŞS 72/15.

[241] KŞS 43-174.

[242] KŞS 41-209.

[243] VGMA VD, nr. 2176/400.

[244] KŞS 33- 40.

[245] KŞS 58- 89.

Resim 6: Konya Gurebâ Hastanesi

memesi şartı ile 30 kuruş[246], 30 Nisan 1685'te İmaret Mahallesi'nden el-Hac Nurullah bin Mesih, 25 esedî kuruş mahalle avarızına, ayrıca bir 25 esedi kuruşta aynı mahallede olan evinden tekalif alınmamak şartı ile[247] toplam 50 esedî kuruş vakfetmiştir.

Mahalle avârız vakfına vakıf yapan bir diğer hayır sahibi ise, Divle Mahallesi'nden Rahime bint-i Mustafa'dır. Rahime Hatun, aynı mahallede oda, izbe ve avlusu olan evini önce Şerefeddîn Camii'nde Muhammediye kitabını okuyanlara vakfetmiş iken, daha sonra bu şarttan vazgeçerek, vefat edinceye kadar kendisinin oturmasını, vefatından sonra adı geçen evin satılıp, yarısı Divle Mahallesi avarızına, diğer yarısı da Karaarslan Mahallesi avarızına verilip, bu miktarın her sene mu'âmele-i şer'iye ile kâra verilmesini ve elde edilen geliri mahallelerde bulunan Müslümanların avârız ve bedel-i nüzul tekaliflerine sarf edilmesini istemiştir[248]. Aynı şekilde 20 Ocak 1685'te Sedirler Mahallesi'nden Hüseyin bin Halil, aynı mahallede olan evini 78 esedî kuruşa satıp, bu paranın 10 kuruşunu adı geçen mahallede Durali Mescidi cemaatinin avarızına vakfetmiştir[249].

2- Sağlık Kuruluşlarına Yapılan Vakıflar

Konya Gureba Hastanesi, şehrin[250] en latif ve havadar mevkiinde 120.000 kuruş harcanarak bir han olarak inşa edilmiştir. Hastane için münasip olan bina, 40.000 kuruşa belediye satın alınmıştır. Belediye, binanın hastaneye çevrilmesi için teşrifatına 30.000 kuruş harcayarak gureba hastanesine dönüştürmüştür. 31 Temmuz 1900 tarihinde vilayet memurları, askeri amirler, eşraf, ulema, şehrin saygın ve itibarlı kimselerin hazır olduğu halde hastanenin resmi açılışı yapılmıştır[251].

[246] KŞS 58- 103.

[247] KŞS 33- 170.

[248] KŞS 40- 10.

[249] KŞS 33/58.

[250] Muhtemelen bugünkü Numune Hastanesi karşısında bulunan Mümtaz Koru Verem Savaş Dispanserinin bulunduğu yer olması gerek.

[251] BOA. DH. MKT.-2381-134.

Konyalı hayır severlerden üçü bu hastanede yatan hastaların yiyecek, içecek ve ilaç giderlerinin karşılanması için dükkan vakfetmişlerdir. Şerefşirin Mahallesi'nden Hacı Halil Ağa ibn Ali bin Halil, 8 Ağustos 1907 tarihinde Aziziye Camii civarında yeni ihtisap önünde bulunan boş arsayı satın alıp 13 dükkân inşa ettirmiştir. Hacı Halil Ağa dükkanları her sene belediye başkanı tarafından kiraya verilmesini, elde edilen geliri gureba hastanesinde hastalarının yiyecekleri, içecekleri, ilaçları ve sair malzemelerine sarf olunmasını istemiştir[252]. Gureba hastanesi vakıf yapan bir diğer vâkıf ise, Bürdebaşı Mahallesi'nden Hacı Emin-zade Attar Hacı Osman Efendi ibn Hacı Emin Ağa'dır[253]. 21 Kasım 1907 tarihinde Hacı Osman Efendi, Atpazarı Caddesi'nde Hacı Tevfîk Efendi Hanı önünde, köşede yol fazlası olan arsayı Konya Belediye Meclisinden satın alıp 16 ve 17 numaralı iki dükkân inşa etmiştir. Bu dükkanları Gurbe hastanesine vakfetmiştir. Dükkanlar her sene mütevelli tarafından Konya Vilâyeti merkez belediye başkanı oyuyla talibine kiraya verilmesini, elde edilen gelirden 200 kuruşunu mütevelliye geri kalanı ise gureba hastanesinde, hastaların yiyecekleri, içecekleri, ilaçları ve sair malzemelerine sarf olunmasını istemiştir. 16 Nisan 1908 tarihinde Dolapmektep Mahallesi'nden Havva Hatun bint-i Hacı Hafız Mehmed, Meram Caddesi'nde olan iki mağazasını vakfetmiştir. Havva Hatun mağazaların kiraya verilmesini, elde edilen gelirden Durunday Yorgancı yöresinde Hüseyin Çay-zade Molla es- Seyyid Hüseyin Efendi'nin bina ettiği caminin imam ve hatibine 50 şer kuruş verilmesini istemiştir. Ayrıca 100 kuruş da Gureba hastanesinde, hastaların, yiyecek, içecek, ilaç ve sair masraflarının karşılanmasında kullanılmasını şart koşmuştur[254].

[252] KŞS 116 / 136-3.

[253] KŞS 116 / 151-2.

[254] VGMA VD, nr. 2181/183.

D- Dinî ve Kültürel Hizmete Yönelik Vakıflar

1- Cami ve Mescit Vakıfları

Cami, bir araya gelinen ve toplu olarak namaz kılınan yerdir. En önemli özelliği minberinin olması ve Cuma namazının kılınmasıdır. Minberi olmayan, dolayısıyla Cuma namazı kılınmayan daha küçük mekânlara ise mescit denmektedir. Hem cami hem de mescitler İslâm'ın ilk devirlerinde ibadetin yanı sıra hem ilim öğrenilen hem de sosyal ve siyasî işlerin görüşüldüğü yerlerdir[255].

Cami, gündelik hayatın şehir ölçeğindeki önemli ögelerinden biridir. Yerel mescitlerin mahalle birimlerinde gerçekleştirdikleri dinî cemaat oluşturma görevini, şehrin bütünsel dokusunda camiler üstlenir. Cami, cemaatin belirli zamanlarda toplandığı bir çeşit forum işlevini de görür. Yönetim ile halk arasında bir iletişim odağı durumundaki bu mekânlar**,** şehir hayatını ilgilendiren kararların cemaate duyurularak, tepkisinin ölçüldüğü yerlerdir. Böylece cami, dinî ve dünyevî sorunların İslâm şeriatına uygun olarak çözümlendiği bir toplumsal kurum niteliği kazanmaktadır. Ayrıca camiler gündelik hayatın kamu düzenini yönetim adına kontrol altında tutulduğu yerdir.

Osmanlı döneminde Konya'da yapılan vakıfların %52'si (295 adet) camilerin yapımı, tamiri, onarımı, aydınlatma ve görevlilerin maaşlarının karşılanması için kurulmuştur. Nitekim 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra, nüfus artışına bağlı olarak mahalle, köy ve kasabaların cami ve mescit ihtiyaçlarının ortaya çıkması sonucu pek çok köy ve kasabada yeni cami ve mescitler inşa edilerek bunların tamir, onarım ve personel giderleri hayır sahipleri tarafından kurulan para vakıfları ile karşılanmıştır (bk. Ek 5)

Konya'da bazı camilere yapılan vakıflar aşağıda verilmiştir.

[255] Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul 1983, s. 25.

Şeyh Vefa Camii

Meramda Turud bölgesindedir. Âlim ve mutasavvıf[256], Mustafa Çelebi ibn Hacı Ahmed ibn Hacı Yahya (Şeyh Ebü'l-Vefa) tarafından 14. yüzyılın ortalarında inşa ettirilmiştir. Caminin giderlerinin karşılanması için 1 Eylül 1473 tarihinde Ahmed bin Mahmud, Vadi-i Meram'da olan arazisini ve bağını[257], 24 Şubat 1471'de de Şemseddin bin Mahmud, Turut mevkiindeki bağını[258] vakfetmiştir. Camiye hayır yapan bir diğer vâkıf ise Cihan Hatun'dur[259]. Cihan Hatun, 03 Aralık 1480 tarihinde Ilgın'a tabi Yakasalur Köyü'nün gelirinin yarısı ile Saidili Nahiyesinde Kafir Değirmenin yarısını vakfederek, camiinde cuma günleri Kur'an-ı Kerim'den iki cüz okunmasını istemiştir.

Kasım Halife Camii

Mevlâna Kasım ibn Hayreddin Halife, Turut mevkiinde cami ve gelip gidenlerin, muhtaçların kalması için de zaviye yaptırmıştır[260]. Bunların giderlerini karşılamak için ise; cami yakınında bir bina altında iki ocaklı bir değirmenini, adı geçen değirmenin üst tarafında hudutları belli araziyi, cami yakınında hudutları belli ağaçlı arazinin tamamını, aynı mevkide Nevvecik Sungur Ağa bağı yeri denilen hudutları belli arazisini, adı geçen mevkide hudutları belli arazinin yarısını, yine aynı mevkide hudutları belli bağ ve arazisini, Halil Bey mezrasının yarısını, Konya sahrasında Tıkırtam diye tanınan mezrayı, Hatunsaray Nahiyesi köylerinden Yarımca, Üçkilise ve Karahöyük köylerinin tamamını, Belviran Nahiyesi köylerinden Saraycık Köyü'nün üstünde Kayaağzı vadisinde olan araziyi, Kayaağzı Köprüsü ile Şehir Köprüsü arasındaki bölgedeki araziyi, çayırlı ve harman yerlerinin tamamını, Aladağ üstünde halk arasında Yaylak denilen mahaldeki yazlık ev ve ekilen arazisini ve Konya'da İğneciler Çarşısı'nda olan iğneci dükkânını vakfetmiştir. Ayrıca camiye 17 Ağustos 1585 tarihinde Kasım Halife'nin oğlu olan Konya Kadısı Seyyid Mehmed Efendi, Divle Mahallesi'nde ve Şerafeddin Camii yakınında dâhiliye (iç) ve hâriciyeli (dış) olan evini vakfetmiştir[261]. Evin dahiliye kısmı ise, tahtani iki kışlık oda ve onların üstünde iki oda, bunlardan birisi kütüphanedir. Ayrıca matbah, kenef (tuvalet), bahçe ve avlusu vardır. Hariciye kısmı ise, üstlerinde sofa, iki oda ve çardağı bulunan iki yer odası ile bahçe, kenef ve avlusu mevcuttur. Vâkıf evin kiraya verilmesini, elde edilen gelirden evin bakımı yapıldıktan sonra caminin işlerine kullanılmasını şart koşmuştur. Ayrıca evde kendisinin kira ile oturmasını, vefatından sonra da çocuklarının nesilden nesile ikamet etmesini istemiştir.

Kapu Camii

eş-Şeyh Hüseyin Efendi ibn Hasan Çelebi es-Sıddık el-Mevlevî tarafından şehir suru haricinde Atpazarı yakınlarında bir cami ile çeşmeler yaptırmıştır. Bunların giderlerini karşılamak için Pir Hüseyin Efendi, 13 Nisan 1659 tarihinde bir vakfiye düzenletmiştir[262]. Buna göre, vâkıfın, türbe yakınlarında kendi malıyla yaptırdığı han ile kahve dükkânlarını ve diğer mülklerini vakfetmiştir. Pir Hüseyin, camide hatip olana günlük iki akçe, iki müezzine ikişer akçe, dört devirhana birer akçe, cuma günü muhaddis olarak görev yapana iki akçe, üç vakte imam olana iki akçe, kayyum, ferraş ve çerağdar olana üçer akçe ve kandil mumu için bir akçe olmak üzere günlük 18 akçe verilmesini istemiştir. Ayrıca akrabasından Mustafa Çelebi ibn Ahmed'i hayatta oldukça günlük bir akçe ile mütevelli tayin etmiştir.

Nitekim 19. yüzyılı başlarında Şeyh Hüseyin Efendi'nin inşa ettirdiği cami, harabe olması, ay-

[256] VGMA VD, nr. 596/208.

[257] VGMA VD, nr. 596/209.

[258] VGMA VD, nr. 596/208.

[259] VGMA VD, nr. 596/208.

[260] VGMA VD, nr. 582/1-19.

[261] VGMA VD, nr. 619/10.

[262] VGMA VD, nr. 2178/38.

Resim 7: Kapu Camii

rıca cematının fazla olması ve darlık çekilmesi ile Eşenlerli-zade es-Seyyid Abdurrahman Efendi yeniden daha geniş bir cami inşa ettirmiştir. Ayrıca caminin hizasında bir taş musluk ve civarına yedi adet tuvalet yaptırmıştır[263]. Ancak 1867 yılında Konya Çarşısı yanarken cami de yanmıştır. Yanan cami yeniden Eşenlerli-zade Abdurrahman Efendi'nin torunu Abdurrahman Efendi ile halkın yardımıyla taş malzemeden 1871 yılında üçüncü kez inşa edilmiştir[264].

Kapu Camii'ne vakıf yapan diğer hayır sahiplerinden biri de Tarhana Mahallesi'nden Şerife Fatıma ibnite es-Seyyid Mehmed Arif Efendi nam Hatun'dur. Şerife Fatıma Hatun Miskinler çarşısında bir tuzcu dükkânı vakfetmiştir. Vâkıfe vefat edinceye kadar dükkânın kirasını kendisinin almasını, vefatından sonra Kapu Camii'nde pazartesi günü (yevmü'l-isneyn) öğle namazından sonra Müslümanlara vaz ve nasihat eden vaizin tasarruf etmesini istemiştir[265]. Camiye vakıf yapan bir diğer hayır sahibi ise Hacı Emin Ağa-zade Attar el-Hac Osman ibn Hacı Emin Ağa'dır. Attar Hacı Osman iki dükkânını vakfederek kiraya verilmesini, elde edilen gelirden camiinin minberinin bitişiğine koyduğu büyük çalar saatin tamiratına kullanılmasını istemiştir[266]. Ayrıca camiye Konya eşrafından Hacı Mehmed Efendi, 30 ciltten ibaret olan Mushaf-ı Şerif'ini vakfetmiştir[267].

[263] VGMA VD, nr. 607/175.

[264] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 430-431.

[265] KŞS 67/88.

[266] KŞS 116/150.

[267] KŞS 103/73.

Resim 8: Şerafeddin Camii

Şeyh Ahmed Efendi Camii

Musahip Mustafa Paşa tarafından mütevellisi Şeyh Ahmet Efendi'ye verilen dört kese yani 2.000 kuruş ile Mevlâna Dergâhı'nın batısında, Atpazarı Kapısı yakınında Fevkani Camii diye bilinen camiyi yaptırmıştır. Caminin ve diğer vakıflarının giderlerini karşılamak üzere, çifte hamamı, debbağlar hamamını, fevkani ve tahtani 57 hücresi (oda), ahırı, samanhanesi olan Han-ı Cedid diye bilinen bezirgânlar hanını, adı geçen camiinin altında bulunan altı adet dükkânı, hamama bitişik şerbetçi dükkânını, kahvehane, üç adet mahzen, kahve tahmisi ve karbansaray hanında çeşitli ticari faaliyetlerin sürdürüldüğü 10 adet dükkânı vakfetmiştir[268]. Ancak cami 1867 yılında Konya Çarşısı yanarken Şeyh Ahmet Efendi Camii de yanmıştır[269]. Camii, Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan'ın 28.000 liralık önemli katkısı, Sultan Abdülaziz'in, Şeyh Ahmet Efendi Camii Vakfı ve halkın yardımlarıyla 1872'de tekrar yaptırılmış ve "Aziziye" ismi ile anılmaya başlamıştır[270].

Şerafeddin Camii

13. yüzyılda Şeyh Şerafeddin tarafından inşa ettirilmiştir. Zamanla harap olan cami, Konyalı Memi Bey b. Mehmed Çavuş tarafından 1046/1636 yılında yıktırılmış ve malzemesinden de faydalanı-

[268] KŞS 19/11-13; 20/184; VGMA VD, nr. 2178-163; VGMA VD, nr. 449/125.

[269] Bu yangın üç gün devam etmiş, yüz doksan iki dükkân, birçok mülk, Kapu Camii ve Şeyh Ahmet Efendi Camii'nin yanmasına sebep olmuştur. Mehmet Önder, *Mevlâna Şehri Konya*, Ankara 1971, s. 245.

[270] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 205.

larak, yeniden güzelce kârgir (taş ve tuğladan yapılmış) olarak bina ettirmiştir[271]. Ayrıca kârından caminin tamiri ve görevlilerinin maaşlarının verilmesini için 260.000 akçe vakfetmiştir[272]. Mehmed Çavuş'un vefat etmesi üzerine Yedilersultan Mahallesi'nde oturan oğlu Arık-zade Memi Bey ibn Mehmed Çavuş, bu paranın 170.000 akçesi ile cami yanına iki katlı Arık-zade Hanı diye bilinen hanı yaptırmış, ana paradan kalan 90.000 akçeyi de kâra verilmesini istemiştir. Ayrıca camiye Vezir Seyyid Hacı İbrahim Paşa, kendi mülkünden Divle Mahallesi'nde olan, dört adet fevkani, üç adet tahtânî oda, sofa ve tahtında oda, ahır ve avlusu olan evini vakfetmiştir[273]. Seyyid Hacı İbrahim Paşa, evin talibine kiraya verilmesini, elde edilen gelirden pazartesi günü ikindi namazından sonra, Cafer Efendi'nin hayatta oldukça Müslümanlara vaaz etmesini, bundan dolayı günlük iki akçe verilmesini istemiştir. Cafer Efendi'nin vefatından sonra vaizlik görevini hâkim tarafından ehil bir kimseye verilmesini şart koşmuştur. Ayrıca Hacı İbrahim Paşa, günlük bir akçe nat-hân olanlara verilip kendisi için dua edilmesini, günlük altı akçeden bir sene boyunca toplanan akçeye berat gecesinde büyük bir mum yaptırılıp caminin mihrabı yanında yeni konan şamdanda yakılmasını istemiştir.

Hacı Hasan Camii

Hasan b. Yahya tarafından Kalecik Mahallesi'nde yaptırılmıştır. Caminin giderlerini karışılmak için Hacı Hasan Ağa, 28 Aralık 1666 tarihinde düzenlediği vakfiyede[274], İzmir'de Kasabhızır Mahallesi'nde Küçük Arasta'da iki dükkânı, Frenkhane denilen hanı, buna bitişik iki dükkânı, bir leblebici dükkânı vakfetmiştir. Ayrıca camiye, Yemenici Hacı Mehmed bin Murtaza 09 Mayıs 1787 tarihinde Atpazarı Kapısı dâhilinde Helvacı dükkânı, camiinin imamı olanların tasarruf etmesi şartı ile vakfetmiştir[275]. Cami Eşenlerli-zade es-Seyyid Abdurrahman Efendi tarafından tamir edilmiş ve Konya çarşısında bulunan yedi adet dükkanını camiye vakfetmiştir[276]. Dükkanların mütevelli tarafından kiraya verilmesini, elde edilen gelirden caminin içinde ve minaresinde olan kandillerin yakılmasını, damının bakımının yapılmasını, kışın karının temizlenmesini, hasır döşemesinin alınmasını ve kalan geliri diğer gerekli tamiratında kullanılmasını istemiştir. Bir diğer hayır sahibi Fâtıma Hanım bint-i Mustafa Efendi, 13 Ocak 1896 tarihinde üç dükkânını vakfetmiştir. Dükkanlardan birinin kirasını mütevelli olanların almasını, iki dükkânın kirasını ise vefat edinceye kadar kendisinin, vefatından sonra Kalecik Mahallesi'nde bulunan Hacı Hasan bin Yahya Camii'nin imam ve müezzinlerine verilmesini istemiştir.

Diğin Camii

Debbağhane yakınındadır. Karamanoğulları döneminde yaptırılmıştır. 21 Aralık 1574 tarihinde Mustafa bin Mehmed el-Konevi cami için 20.000 akçe vakfederek, bu paranın %12,5 ile kâra verilmesini istemiştir[277]. Elde edilen gelir ile cuma namazından sonra Müslümanlara vaaz ve nasihat edene günde iki akçe, hafızların reisine bir akçe, üç hafızdan her birine günde yarımşar akçe, iki müezzine günde her birine yarımşar akçe, vakfın mütevellisine senelik 500 akçe verilmesini, kalan ile caminin masraflarının karşılanmasını şart koşmuştur. Camiye vakıf yapan bir diğer hayır severde ulemadan Ömer Sadık Efendi ibn Ahmed Efendi'dir[278]. Ömer Sadık Efendi, 23 Temmuz 1901 tarihinde dokuz dükkanını vakfetmiştir. Dükkanların kiraya verilmesini, elde edilen gelirden dükkânların ve caminin tamirinin yapılmasını, caminin aydınla-

[271] Önder, *Mevlâna Şehri Konya*, s. 243.

[272] VGMA VD, nr. 2176/ 96-97.

[273] KŞS 50/142.

[274] VGMA VD, nr. 2178/426.

[275] VGMA VD, nr. 65/19.

[276] BOA Ev. Vkf. 11/34.

[277] VGMA VD, nr. 731/15.

[278] VGMA VD, nr. 609/234; VGMA VD, nr. 2176/113.

tılmasında kullanılan şamdan ve kandiller için yağ satın alınmasını, caminin imam ve hatibine aylık 40'ar kuruş, mütevelliye ise 50 kuruş verilmesini istemiştir.

Konya'da diğer camilere yapılan vakıflar ise, Cennet bint-i el-Hac Kaya nam hatun, bir kıta bağını Sedirler Mahallesi'nde merhum Kenan Dede Camii imamına[279], Mustafa bin el-Hac Budak, bir tahta mülk bağını, Sinanperakendesi Mahallesinde Arab-zade Hacı Davud'un inşa ettiği camiinde imam olanlara[280] vakfetmiştir. el-Hac Mehmed Efendi ibn Mehmed Ağa, Sipahi Pazarı'nda olan dükkanın Sami Bekir Paşa Hangâhı içerisinde olan camiye vakfetmiştir. Adı geçen dükkânın kiraya verilmesini, elde edilen gelir ile, her sene Şaban ayında 10 vukıye mum satın alınıp, caminin mihrabının iki tarafında olan mumlara ilave edilip, mübarek gecelerde yakılmasını istemiştir. Ayrıca, camiye kandil ve kandillerinde mübarek gecelerde yakılması için beş vukıye zeytin yağı satın alınmasını, kandilleri yakan ile mütevelliye senelik 25'er kuruş verilmesini istemiştir[281].

Konya'da camilere hayır yapan bir diğer hayır sahibi Pürçüklü Mahallesi'nden Kalacı-zade Hasan Efendi ibn el-Hac İsmail Ağa'dır. Hasan Efendi, 3.000 kuruş hayır sahiplerinin Kovanağzı yöresinde hayır sahiplerinin inşa ettikleri cami için 3000 kuruş vakfetmiştir. Hasan Efendi adı geçen paranın %15 ile kâra verilmesini, elde edilen gelirin üçe ayrılıp, ikisini caminin hatibine ve diğerini de mütevelliye verilmesini istemiştir[282]. Bir diğer hayır sahibi es-Seyyid Şeyh Hasan Efendi ibn es-Seyyid Hüseyin Efendi'dir. Şeyh Hasan Efendi, Hasan Efendi Hanı yakınındaki fevkani ve tahtani odaları, ahır ve avlusu olan hanı ile Yeni Kapı haricinde Kozluçeşme yakınında satın aldığı boş arsaya inşa ettiği üç beyt (oda), iki örtme, bir çömlekçi ve kireçci fırınını, avlusu olan çömlekçi ve kireçci kârhânesini (imalathane), Kerimdede Mahallesi'nde kendisinin izin alarak minber koyduğu cami için vakfetmiştir[283]. Han ve kârhâne kiraya verilip, hasıl olan gelirden, adı geçen caminin hatibine, camide cuma ve bayram günleri vaaz eden vaize günlük üçer cedid akçe, kayyuma günlük bir cedid akçe ve ser-mahfile[284] günlük iki cedid akçe verilmesini şart koşmuştur. Fakıdede Mahallesinden hayır sahibi Bapuşcu-zade Ahmed Ağa ibn Mehmed, Konya Çarşısı'nda bulunan beş adet dükkânını Cıvıloğlu Camiine vakfetmiştir[285].

Konya'da camiler için vakıf yapan bazı vâkıflar ise, es-Seyyid el-Hac Mustafa bin Ömer, Atpazarı kapısı taşrasında satın aldığı iki dükkânı, yine Atpazarı Kapısı haricinde Hüseyin Efendi Camii'nde perşembe günü vaaz eden kişi için vakfetmiştir[286]. 04 Haziran 1721 tarihinde Türbe-i Celaliye'den Civar Mahallesi'nden Neslihan Hatun binti Ebubekir, Çandır ırmağı yakınında bir dönüm tarlasını ve 12 puşta bağını, Şeyh Ahmed Efendi Camii'nde pazartesi, çarşamba ve cuma günleri ders vermek şartıyla Şeyh Musa Efendi'ye vakfetmiştir[287]. Konya'nın Bâb-ı Aksarây Mahallesi sakinlerinden Mevlâna sülâlesinden Selâhaddin Efendi ibn Hüseyin Çelebi Efendi, attarlar sokağında bir attar dükkânı, Meram'da Yorgancı yöresinde bağ hanesi, aynı mevkide meyveli ağaçları ve bağ çubukları olan bir dönüm mülk bahçesini, Yorgancı yöresinde yeni inşa ettiği camiye vakfetmiştir[288]. Dükkân, bağ ve bahçe kiraya verilip, elde edilen gelirin dört hisseye ayrılmasını, biri ile caminin tamirine, bir hissesi caminin hatibine, bir hissesi imamına ve

[279] KŞS 12/127.

[280] KŞS 21/230.

[281] KŞS 98/191.

[282] KŞS 105/41.

[283] VGMA VD, nr. 730/54.

[284] Câmilerde vakfedenin şartı olarak okunacak cüzleri, temcit vb.nin okunuşunu yöneten kimse.

[285] VGMA VD, nr. 2181/191.

[286] VGMA VD, nr. 600/258.

[287] VGMA VD, nr. 2178/76.

[288] VGMA VD, nr. 604/204.

bir hissesi de cüzhana verilmesini istemiştir. Aynı camiye 16 Nisan 1908'de Dolapmektep Mahallesi'nden Havva Hatun binti Hacı Hafız Mehmed nam hatun Meram caddesindeki iki mağazasını vakfetmişidir[289]. Havva Hatun, mağazaların kiraya verilmesini, elde edilen gelirden adı geçen caminin imam ve hatibine 50'şer kuruş verilmesini istemiştir. 10 Nisan 1913'te Yunusoğlu Mahallesi'nden el-Hac Veli Efendi ibn el-Hac İsmail Ağa, içinde ağaçlar olan bağını, Hocahabib Mahallesinde olan Ahi Baba Camii'nde hatib olanlara vakfetmiştir[290].

01 Temmuz 1910 tarihine Durakfakih Mahallesi'nden Hatib Hacı Hüseyin Efendi ibn Hacı Abdürrahman Efendi, Çumra Köyü'nde minare altında iki adet dükkânını, Konya'da Yağlıkaş mevkiinde yaptırdığı camiye vakfetmiştir. Dükkanların kiraya verilip, elde edilen gelirin sekiz hisseye ayrılmasını, birini dükkanlar ve caminin tamiratına, bir hissesini de caminin kandillerinde yakılması için yağ alınmasına, bir hissesine de mütevelli marifetiyle medrese öğrencilerinden sesi güzel ve edaya malik birine vazife verilmesini, kalan beş hisse de camide hatip ve imam olanlara verilmesini istemiştir[291]. Konya'nın Seb'ahan Mahallesi eşrafından ve meclis-i idare-i vilayet azasından olup, aynı zamanda Tahir Paşa'nın kardeşi olan Ali Ramiz Efendi ibn Hacı Mehmed Efendi, Konya Çarşısı'nda Kapu Camii Caddesinde bulunan bir tabhane ve helvacı dükkânını, harap olup kendi malından yeniden tamir ve inşa ettiği Dursunoğlu Camii'ne vakfetmiştir[292]. Ali Ramiz Efendi, gelirlerden caminin imam ve hatip olanlarının maaşlarının verilmesini, ayrıca caminin aydınlatılmasında kullanılan şamdan ve kandillerine yağ alınmasını şart koşmuştur.

Kadınhanı eşrafından el-Hac Osman Efendi bin el-Hac Hasan Ağa, Kadınhanı kasabasından Cami-i Kebir (Büyük Camii) altında birbirine bitişik beş dükkanını, bu dükkanlar hizasında iki dükkanını, yine adı geçen caminin önünde birbirine bitişik 20 dükkanını, aynı kasabada bulunan iki dükkânını, yine aynı kasabada olan iki kahvehanesini Cami-i Kebir'e vakfetmiştir. Dükkanların ve kahvehanelerin kiraya verilmesini, elde edilen gelirden, caminin imamına yıllık 100 kuruş, hatibine yıllık 30 kuruş, senelik mütevelliye 100 kuruş, müezzine yıllık 70 kuruş, camiyi süpüren süpürgeciye yıllık 40 kuruş, caminin damının karını kürüyene yıllık 30 kuruş verilmesini, ayrıca tamirat gerektiğinde yapılmasını ve gelirden fazla kalanı ise mütevelli tarafından %15 ile kâra verilmesini, elde edilen geliri asıl mala ilave edilmesini istemiştir[293]. Ayrıca 30 Haziran1869 tarihinde Mehmet Efendi bin el-Hac Abdulkasım, Seydişehir kazasına tabi Başkaraviran Köyü'nde, Bademli mevkide bulunan değirmenin yarı hâsılatını adı geçen köyde Süleyman Ağa bin Abdullah'ın yeni inşa ettiği caminin[294], yine Kırımini Köyü'nde Yusuf Ağa ibni Boz Musa, aynı köyde Karaağaç mevkiinde 50 dönüm arazisini ve Göke Köyü'nde olan yağhane'nin 12 kıyye hisseden iki kıyyesi gelirini, adı geçen köyde Yusuf Ağa′nın inşa ettiği caminin tamiratına ve imamın maaşına sarf edilmek üzere vakfetmiştir[295].

Mescitler ise, mahallelerde bulunanlardan başka, medrese, zaviye ve esnaf çarşılarında da vardı. Bulundukları mahalleye adlarını verirlerdi. Bazıları ise yaptıran kişilerin adlarıyla anılmaktaydı.

Konya'da mescit inşa edip ona vakıf yapan hayır sahiplerinden biri de Demirci Hacı Ahmed bin Abdullah'tır. Demirci Hacı Ahmed, Bürdebaşı Mahallesi'nde Yağlıtaş kabristanı yakınında bir yer satın alıp, mescit inşa etmiştir. Mescidin masraflarını karışılmak içinde Konya'nın güneyinde

[289] VGMA VD, nr. 2181/183.

[290] VGMA VD, nr. 604/173.

[291] VGMA VD, nr. 606/259.

[292] VGMA VD, nr. 2181/251.

[293] VGMA VD, nr. 600/232.

[294] VGMA VD, nr. 590/133.

[295] VGMA VD, nr. 607/135

Resim 9: Bulgur Tekkesi Mescidi

Çevrik ve Kepez mezralarını vakfetmiştir[296]. Bunların gelirlerinin iki hisseye ayırılmasını, birini mescidin tamiri, mum ve sergisine, diğer hisseyi de imama verilmesini şart koşmuştur. Bir diğeri ise es-Seyyid Sinan Çelebi ibn es-Seyyid Şahin'dir. Sinan Çelebi, Bürdebaşı Mahallesi'ndeki evini, Kovanağzı'ndaki 60 dönüm tarlasını, aynı mahallede kendisinin yeni inşa ettirdiği mescidin tamiri, aydınlatılması, imam ve müezzini için vakfetmiştir[297].

Bazı hayır sahipleri mahallelerinde bulunan mescitlere vakıf yapmışlardır. Bunlardan, 10 Haziran 1499 tarihinde Mevlânâ Ebûssuûd Efendi ibn es-Seyyid Mesûd Efendi, Külahçılar Çarşısı'ndaki sekiz dükkanını, Keçeciler Çarşısı'ndaki bir dükkânını Alişerbeti Mahallesi mescidine vakfetmiştir. Dükkanların gelirlerini adı geçen mescidin imamına verilmesini istemiştir[298]. Cedîd Mahallesi'nden Mehmed bin Bostan, Fahrünnisa Mahallesi'ndeki evini, aynı mahalle mescidine vakfetmiştir. Adı geçen mescitte kim imam olursa onun tasarruf etmesini istemiştir[299]. Seyyide Şerife Saliha bint-i es-Seyyid Lütfullah Efendi nam hatun, çarşıda bir berber dükkânını, Tarhana Mahallesi mescidinin aydınlatılması ve imamına vakfetmiştir[300]. Karacığan Mahallesi'nden Tatar Mehmed'de, aynı mahalledeki evini mahalle mescidine vakfetmiştir[301]. İbrahim bin Hüseyin, Atpazarı Kapısı'nda olan attar dükkânının ¼'ünü, Şemseddintebrizi Mahallesi mescidinin aydınlatılmasına ve ¾'üne de imamına vakfetmiştir[302].

İzmitli eski Konya Postahane Müdürü olan Salih Efendi ibn Mehmed, Konya çarşısında Abdulfettah Hanı bitişiğinde bulunan yeni inşa ettiği altı mağaza, bir yarıcı dükkânı ve 100 kuruşunu Bulgur Dede mescidine vakfetmiştir[303]. Salih Efendi,

[296] VGMA VD, nr. 594/20.

[297] KŞS 40/17.

[298] KŞS 8/229.

[299] KŞS 11/141.

[300] KŞS 76/81.

[301] KŞS 12/58.

[302] KŞS 29/225.

[303] KŞS 85/66.

adı geçen paranın %15 ile kâra, mağaza ve dükkanında kiraya verilmesini, elde edilen geliri, adı geçen hanın bitişiğinde defnedilmiş olan Bulgur Dede Hazretleri'nin mescidinde öğle ve ikindi namazlarını kıldıran imama, mescidin tamiratına ve her sene Ramazan ayında mescidin kandillerinde kullanılmasını istemiştir.

2- Medrese Vakıfları

Medrese, ders okutulan yer anlamına gelmektedir. İslâm tarihinde eğitim ve öğretim kurumlarının genel adıdır[304]. Medreseler bütün toplumun eğitim ihtiyacını karşılamaya yönelik müesseselerdir. Büyük Selçukluların kurdukları medreselerin yanı sıra Anadolu Selçukları da Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde önemli ilmî eğitim veren medreseler inşa etmişlerdir[305]. Bu medreseler de Osmanlı medreselerine örnek olmuştur[306]. Anadolu medreselerinde görülen ve kurulan eğitim tesislerinin devamlılığını teminat altına alan vakıf müesseseleri sayesinde ilmî faaliyetler aksamadan Osmanlılarda da aynen devam etmiştir[307]. Osmanlı toplumunda, diğer hizmetler gibi, eğitim hizmeti de vakıflar yolu ile gerçekleştirilmiştir.

Konya'da da eğitim hizmetleri hayırseverler tarafından yaptırılıp vakfedilen medrese ve mekteplerde veriliyordu[308]. Osmanlı dönemi içerisinde Konya'da vakfiyeleri tespit edilen 565 vakıftan 61'i (%10,8) eğitim müesseseleri ile ilgilidir. Bunlardan 41'i şehir merkezinde, 20'si de kaza ve köylerdedir. Medrese vakıflarından 28'i gayrimenkul iken, 33'ü menkul (para) vakıflardır (bk. Ek 6).

Konya'da hayır severler çeşitli gayrimenkul (tarla, bağ, bağçe, arsa, han, hamam, dükkân, boyahane ve değirmen) ve menkul (para) vakfederek çok sayıda medrese, muallimhane ve dershane gibi eğitim kurumları yaptırarak vakfetmişlerdir.

Örneğin, Musâhib-i Şehriyârî vezir Mustafa Paşa, vekili ve vakfının mütevellisi olan Şeyh Ahmed Efendi vasıtası ile Konya'nın Tavuk Mahallesi'nde satın alınmış arsası üzerine 14 hücre ve dershanesi olan dârü'l-hadis medresesi inşa ettirterek vakfetmiştir[309]. Medrese inşa ettiren bir hayır sahibi de Valide Sultan Kethüdası İsmail oğlu Yusuf Ağa'dır. Yusuf Ağa Konya'da yaptırdığı kütüphanenin yanına 10 hücre ve bir adet dershanesi olan medrese inşa ettirmişidir[310].

Ayrıca, Malas Köyü'nden el-Hac Hasan bin Hacı Ali, iki medrese yaptırarak vakfedenlerden biridir[311]. Malaslı Hacı Hasan, medresesinin ilkini Fakihdede Mahallesi'nde inşa etmiştir. Medrese, sekiz oda, dershane ve bir miktar içerisinde ağaçları olan bahçeden oluşmaktadır. İkinci medresesini de iki katlı olarak Hocahasan Mahallesi'nde inşa etmiştir. Bu medresede 10 oda, dershane, cami ve avludan oluşmaktadır. Bir diğer medrese yaptırarak vakfeden hayır sahibi de Pürçüklü Mahallesi'nden el-Hac Mustafa Muhtar Efendi'nin kerimesi Safiye Hanım'dır. Vâkıfe kendi malından Kalecik Mahallesi'nde bulunan Yağmuroğlu Mahallesi'nde olan vakıf arsa üzerine mütevelli izniyle bir dershane ile üç adet hücre inşa ederek vakfetmiştir[312].

Bir diğer medrese inşa eden hayır sahibi de Şerefşirin Mahallesi'nden el-Hac Mehmed bin Abdullah'tır. Hacı Mehmed, Şeyh Şemseddin Tebrizi Mahallesi'nde bulunan evini yıkarak, arsası üzerine kendi malından inşa ettiği, mescit, dershane,

[304] Nebi Bozkurt, "Medrese", *DİA*, XXVIII/323.

[305] Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Eğitim Öğretim*, İstanbul 2004, s. 47-49.

[306] Şehabettin Tekindağ, "Medrese Dönemi", *Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul Üniversitesi*, İstanbul 1973, s. 11.

[307] Halaçoğlu, *Devlet Teşkilâtı*, s. 129.

[308] Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri hakkında geniş bilgi için bk. Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya 2017.

[309] KŞS 27/74.

[310] VGMA VD, nr. 630/1108.

[311] VGMA VD, nr. 582/1-201.

[312] KŞS 126/79.

18 hücre, avlusu ve tuvaleti olan medrese inşa etmiştir[313]. Diğer medrese inşa edenler ise, Şükran Mahallesi'nden eş-Şeyh Mehmed Efendi ibn İbrahim, 21 hücre, mescit ve dershanesi olan medreseyi[314]; ulemadan Sarı Hafız es-Seyyid Süleyman Efendi ibn Halil Efendi mescit ile 24 hücresi olan ve Avniye ismiyle anılan medreseyi[315]; Müderris Müsevvid-zade el-Hac es-Seyyid Adil Efendi ibn Mustafa Efendi, Zincirlikuyu'da Çelebi Sokağı Mahallesi'nde 18 hücre ile dershanesi olan ve Adliye ismiyle anılan medreseyi[316]; Sırçalı Mahallesi'nden Hoca-zade Ahmed Efendi ibn Mehmed Efendi mescit, dershane, 20 hücre ve ahırı olan Zaferiye ismiyle bilinen medreseyi[317]; Tercüman Mahallesi'nden Hadimli Mehmed Vehbi Efendi ibn Hüseyin Efendi de, Mahmudiye Medresesi diye bilene dört adet hücresi olan medreseyi[318], es-Seyyid el-Hac Abdurrahim Efendi ibn el-Hac Hüseyin, Sipahi pazarı yakınında 12 hücre, mescit ve avlusu olan kendi malından inşa eylediği medreseyi vakfetmiştir[319].

Ulemadan Nakibüleşraf Mevlâna es-Seyyid el-Hac İbrahim Efendi bin Ahmed Efendi Ahmedfakîh Mahallesi'nde 15 hürce, camii, buk'a[320], küçük şadırvân-ı selsâl ve'l-cereyân, bir miktar avlu ve kenefi olan, yeni inşa ettiği medreseyi[321], Şükran Mahallesi'nden eş-Şeyh Mehmed Efendi ibn İbrahim, Kalecik Mahallesinde 14 sene önce kendi malı ile inşa ettiği 21 adet hücre, mescid ve dershanesi olan medresesini vakfetmiştir[322].

Konya eşrafından Ticaret Mahkemesi başkanı el-Hac Mehmed Efendi ibn Memiş Efendi, Hazret-i Şems-i Tebrizî Mahallesi'nde Devlet Hatun Mescidi'nin bitişiğinde bulunan, Devlet Hatun Vakfı'na ait arsa üzerine mütevelli izniyle, kendi malından hücreler ve bir dershane yaptırıp Hatuniye ismiyle[323], aynı vâkıf tarafından, Sipahi Pazarı'nda zemini Karamanoğlu İbrahim Beg Vakfı'na yıllık 60 para kirası olan, satın aldığı arsa üzerine hücreler ve bir dershane yaptırıp, Atâiye ismiyle adlandırdığı medreseyi vakfetmiştir[324].

Yalnızca şehir merkezinde değil, kaza ve köylerde de medrese ve diğer eğitim kurumları yaptırarak vakfedenler de vardı. Mesela Hatunsaray Nahiyesi'ne tabi Botsa Köyü'nden Abdulbaki bin Musa, adı geçen köyde bir muallimhane bina edip vakfetmiştir[325]. Yine Sille Kasabası'ndan Musa Efendi ibn Hafız Mehmed Efendi, 23 adet hücre ve iki dershanesi olan medreseyi[326]; Karabağ Köyü'nden el-Hac Mehmed Ağa ibn Mehmed, 20 hücre ve dershanesi olan ve Hamidiye isimli Medresesi'ni[327]; Alibeghüyüğü Köyü'nden Hacı Mehmed Efendi ibn el-Hac Ahmed Efendi de, 28 adet hücresi ve iki dershanesi olan medreseyi[328] yaptırarak vakfetmişlerdir.

Beyşehir'e tabi Ararime Köyü'nden Mehmed bin Pir, aynı köyde dört adet hücre, dershane ve mescit inşa etmiştir. Bunların giderlerini karşılamak üzere de iki demirci dükkânın vakfetmiştir. Dükkanların kiraya verilerek elde edilen gelirden, yıllık 25 kuruş müderrise verilmesini ve gelirin fazlasını da mütevelli tarafından medresenin tamirine harcanmasını istemiştir[329]. Ereğli Çayhanyukarı

[313] VGMA VD, nr. 582/1-163.

[314] VGMA VD, nr. 582/1-152.

[315] VGMA VD, nr. 586/38.

[316] VGMA VD, nr. 612/2.

[317] VGMA VD, nr. 586/158.

[318] VGMA VD, nr. 603/248.

[319] VGMA VD, nr. 582/1-119.

[320] Medrese ile sıbyan mektebi arasındaki bir eğitim kurumunu, bk. Mehmet İpşirli, "Buk'a", *DİA*, VI, İstanbul 1996, s. 386.

[321] VGMA VD, nr. 590/191.

[322] VGMA VD, nr. 582/1-152.

[323] VGMA VD, nr. 604/197.

[324] VGMA VD, nr. 606/73.

[325] KŞS 41/76.

[326] VGMA VD, nr. 590/243.

[327] KŞS 106/44.

[328] VGMA VD, nr. 2181/167.

[329] VGMA VD, nr. 580/296.

Köyü'nden Hacı Kara Ahmed oğlu Mehmed Ağa, Ereğli çarşısında olan bir mülk dükkânını vakfederek, gelirini aynı köyde hayır sahiplerinden Ahmed Efendi'nin inşa ettiği medresede ilim öğreten müderrise verilmesini istemiştir[330]. Reisülküttap Şami-zade Mehmed Efendi ibn Mustafa, Ilgın'da bir hamam ile mektep inşa ettirmiştir. Hamamın kirasından mektebin muallimine günlük altışar akçe, halifesine ikişer akçe ve mektepte olan sıbyana da günlük yedişer akçe ekmek bahası ve fazla kalanın da mütevelliye verilmesini istemiştir[331]. Ayrıca, Kadınhanı Kasabası'nın Şahverdi Mahallesi'nde, ulemadan el-Hac Ahmed Efendi ibn el-Hac Hasan Efendi, kasaba çarşısında bir mağaza ile bitişik iki dükkânını vakfetmiştir. Hacı Ahmed Efendi, dükkân ve mağazanın kiraya verilmesini, elde edile gelirin beşe ayrılmasını istemiştir. Biri mütevelli olanlara, kalan dördü de adı geçen mağazaya bitişik olan mektep ile çarşı içerisindeki şadırvanın tamir ve su yoluna sarf olunmasını şart koşmuştur[332].

Vakıf tesis edenlerin sadece medreselerin binalarını vakfettikleri gibi aynı zamanda o medreselerin yapılacağı arsaları da vakfettikleri görülmektedir. Mesela, Divle Mahallesi'nden Zeyneb bint-i Mehmed, aynı mahallede bulunan bir arsasını, üzerine hayır sahibi kimseler tarafından ilim talebelerinin kalması için hücerat ve okumaları için de bir medrese inşa edilmesi şartı ile vakfetmiştir[333]. Aynı şekilde Aksinle ve Ahmedefendi mahallelerinden Seyyid el-Hac Abdulkadir Ağa, Seyyid Ebubekir ibn İsmail ve Ayşe bint-i Osman nam kimseler de arsalarını, üzerine hayır sahibi kimseler tarafından ilim talebelerinin kalmaları için hücreler ve medrese binası yapılması şartı ile vakfetmişlerdir[334].

Bazı hayır sahipleri de mevcut bulunan medrese ve muallimhanelerin giderlerini karışılmak için vakıf kurmuşlardır. Örneğin, Hoşhan Mahallesi'nden el-Hac Mehmed ibn Ramazan, halen aynı mahallede oturduğu evini, dükkanlarını ve tarlalarını vakfetmiştir. Hacı Mehmed, elde edilen gelirden aynı mahallede olan muallimhanede taallim-i sibyan edenlere günlük bir akçe, tamiri için de günlük bir akçe verilmesini istemiştir[335]. Konyalı ders-i âmm Hafız İsmail Efendi ibn Mehmed, İstanbul Cübbecibaşı Mahallesi'nde olan evini vakfetmiştir. Hafız İsmail Efendi evinin kiraya verilmesini, elde edilen gelirden, Konya'da Şükrün Mahallesi'nde yeni inşa ettiği dershaneye atanan müderrise, günlük bir akçe verilmesini istemiştir[336]. Bir diğer hayır sever, el-Hac Mehmed bin el-Hac Mehmed, bir kıta bağını hayatta oldukça kendisinin, vefatından sonra da Cıvıloğlu medresenin gerektiğinde tamir edilmesi için vakfetmiştir[337]. İhtiyareddin Mahallesi'nden Şerife bint-i Ahmed nam hatun, Çömlek Pazarı'ndaki kahvehanesinin ¼'ünü Fevziye Medresesi'nin tamirine, kalanını müderris ve mütevelliye verilmesini istemiştir[338].

es-Seyyid Mehmed Said Efendi ibn Mustafa, Kürkçü Mahallesi'nde arsası Altunapa Vakfı'ndan senevî yedi kuruş mukataalı olan malından, 17 adet hücresi olan Saîdiye ismi ile bina ettiği medreseyi ve ona bitişik batı tarafında adı geçen vakfın arsa üzerine mütevelli izniyle inşa ettiği üç adet dükkânını vakfetmiştir. Mehmed Said Efendi dükkanların kiraya verilmesini, elde edilen gelirden yıllık 60'ar kuruş medresenin müderrisine ve mütevellisine vazife verilip, kalan miktarda da medrese ve dükkanların tamiratına sarf olunmasını istemiştir[339].

[330] VGMA VD, nr. 603/10.

[331] VGMA VD, nr. 582/1-277.

[332] VGMA VD, nr. 594/202.

[333] VGMA VD, nr. 2176/404.

[334] VGMA VD, nr. 2176/404.

[335] VGMA VD, nr. 596/8.

[336] VGMA VD, nr. 628/660.

[337] KŞS 76/20.

[338] KŞS 79/128.

[339] VGMA VD, nr. 584/79.

Kalecik Mahallesi'nden ders-i âmmdan Abdürrahim Efendi ve Hacı Ahmed Efendi ibn el-Hac Mustafa Muhtar Efendiler, Kalecik Mahallesi'nde babaları merhum Hacı Mustafa'nın hayır sahiplerinin yardımı ile inşa ettiği 33 hücre, iki dershane, bir memişhanesi (tuvalet) olan medrese ile, Kalecik Mahallesi'nde hükümet konağı yanında hayır sahiplerinin yardımı ile inşa ettikleri, 13 hücre ve dershanesi olan Fethiye ismiyle bilenen bir diğer medrese için, Aziziye Camii civarında bir adet dükkân ile Orta Şadırvan civarında bulunan bir adet terzi dükkânlarını vakfetmişlerdir. Dükkanların kiraya verilmesini, elde edilen gelirin üçe ayrılmasını, ikisinin medreselerin ve dükkânların tamirine harcanmasını ve birinin de mütevelliye verilmesini istemişlerdir[340].

3- Hangâh ve Zaviye Vakıfları

Zaviye herhangi bir tarikata mensup dervişlerin, bir şeyhin idaresinde topluca yaşadıkları ve gelip geçen yolculara bedava yiyecek, içecek ve yatacak yer sağlayan yerleşme merkezlerinde veya yol üzerindeki binalardır[341]. İslâm kültür tarihinde önemli bir yer tutan zaviye, tekke, hangâh ve dergâh gibi isimlerle anılan ve birbirinden farksız olan bu yerler, tasavvuf düşüncesinin ve anlayışının işlendiği, halka anlatıldığı yerlerdir[342]. Osmanlılarda 16. yüzyıldan itibaren zaviye terimi, şehir, kasaba ve köylerdeki küçük tekkeler ile geçit, derbent ve yol üzerinde bulunan misafirhaneler için kullanılmaya başlanmıştır. Geçit ve derbentlerde kurulanlar dinî bir hüviyet taşımazlar[343]. Tekke ve zaviyeler sosyal bir yardım müessesesi oldukları kadar imar ve iskân vasıtasıyla, emniyet ve haberleşmenin de tesis edildiği yerlerdir[344]. Zaviyeler, her şeyden evvel bir dinî terbiye yeri olmasına rağmen, civar halkla ilişki kurmuş ve karşılıklı kültür alışverişinde bulunmuşlardır[345].

Camilerde toplanan cemaat, şehir yaşamını idari ve hukuki açıdan düzenleyen ehl-i sünnet kurallarını medrese ulemasından öğrenmiş, fakat gündelik hayatın insan ilişkileri, meslek ahlâkı ve manevî kişilik oluşturma gibi temel konularında çok daha yaygın örgütlenmeye gitmişler ve tarikatlara bağlanmışlardır[346]. Cami ve medresenin eğiticilik rolüne karşılık tekke ve zaviyeler, gündelik hayatın yaşam biçimlerini farklı seçenekler hâlinde cemaate sunarak onları örgütlemiştir. Tekke şeyhleri, örgütleyici insan tipini teşkil ederler ve manevi otoriteleri altındaki tarikatlarda ideolojik yapılarına göre bazen muhalefette veya iktidar tarafında olabilirlerdi[347].

Konya'da Osmanlı döneminde tespit edilen 565 vakfiyeden 41'i (%7,25) türbe, dergâh, tekke ve zaviyelerle ilgilidir. Bu vakıfların 22'si gayrimenkul vakıflar iken 19'u menkul (para) vakıflardır (bk. Ek 7).

Vakfedilen gayrimenkullerin daha çok zaviye ve türbe olarak kullanılmasının istendiği görülmektedir. Bunlardan biri, Konya kadısı es-Seyyid el-Hac Ahmed Necib Efendi'nin, Öylebekledi Mahallesi'nde satın aldığı odaları ve bir miktar avlusu olan evi, Nakşibendi Zaviyesi olmak üzere vakfetmiştir[348]. Bir diğer zaviye binası vakfeden ise, Hindistan asıllı eş-Şeyh Hüseyin Fazıl ibn Abdullah Efendi'dir[349]. Şeyh Hüseyin Fazıl Efendi, 15 Kasım 1887 tarihinde, Konya haricinde Kanlıgöl adlı mevkide boş arsa üzerine inşa ettiği iki hücre ve içerisinde meyve ağaçları olan etrafı duvarlarla çevrili evini zaviye olarak vakfetmiştir. Bu zaviyeye Adliye Nazırı Kü-

---

[340] VGMA VD, nr. 592/89.

[341] Ahmet Yaşar Ocak-Suraiya Farûki, "Zaviye", *İA*, XIII, Eskişehir 1997, s. 468.

[342] Kazıcı, Sosyal Açıdan Vakıflar, s. 111.

[343] Ahmet Yaşar Ocak, "Zaviyeler Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme", *VD*, XII, Ankara 1978, s. 258.

[344] Ömer L. Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *VD*, II, Ankara 1942, s. 304.

[345] Ocak-Farûki, "Zaviye", s. 475.

[346] Ekrem Işın, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, İstanbul 1995, s. 27.

[347] Işın, *Gündelik Hayat*, s. 27.

[348] VGMA VD, nr. 580/416; KŞS 73/77.

[349] KŞS 104/89-1; KŞS 108/45.

Resim 10: Şeyh Hüseyin Fazıl Efendi (Söylemez) zaviyesi

tahyalı es-Seyyid el-Hac Abdurrahman Nureddin Paşa, İstasyon Caddesi'nde, dört tarafı duvarla çevrili olan iki kıta arsa ve bahçe ile üzerinde yapılmış fevkânî iki oda, sofa, abdesthane ve tahtânî iki oda, gezinti, abdesthane, bahçe ve içeride matbahı olan mülkünü, Fâzıl Hüseyin Efendi'nin ve dervişlerinin oturması için vakfetmiştir[350].

Mihmandar Mahallesi'nden Emetullah bint-i Şeyh Sunullah nam hatun, aynı mahallede olan bir odası, kiler ve örtmesi olan evinin yarısını vakfetmiştir. Emetullah vefat edinceye kadar kendisinin evde oturmasını, vefatından sonra Nakşibendiyye Şeyhi el-Hac Himmet Efendi bin Hüseyin'in evi satmasını elde edilen geliri ise %15 ile kâra verip, gelirinide adı geçen şeyhin istediği dergahına sarf etmesini şart koşmuştur[351].

Meşayihi Nakşibendiyeden eş-Şeyh el-Hac Halil Efendi ibn Veliyyiddin, Sırçalı Mahallesi'nde bir arsa üzerine kendi malından 11 adet hücre ve bir adet hangâh inşa etmiştir[352]. Hangâhın masraflarını karşılamak üzere de 1.500 kuruş vakfetmiştir. Adı geçen paranın %15 ile kâra verilmesini, elde edilen gelirden 125 kuruş mütevelliye, kalanı da mütevelli tarafından lazım oldukça hangâhın tamirine ve diğer ihtiyaçlarına kullanılmasını istemiştir. Ayrıca hangâhda Tarîkat-ı Aliyye-i Nakşibendiyye-i Halidiyyeye mahsus olan şeyhler oturup, adı geçen vakfa mütevelli olup, hangah-ı mezkûrda usûl-i Tarîkat-ı Aliyye-i Nakşibendiyye-i Halidiyye üzere hatme hâcegân okumalarını da şart kılmıştır. Hangâhın tamirinde ve gerekli levazımları için 14 Temmuz 1863'te Nakşibendiyye'den ve müderrisin-i kiramdan es-Seyyid Süley-

[350] VGMA VD, nr. 595/259; VGMA VD, nr. 2181/178

[351] KŞS 80/173.

[352] VGMA VD, nr. 583/167.

man Salim Efendi ibni's-Seyyid İbrahim de 500 kuruş vakfetmiştir[353].

Tanzimat dönemi Konya valisi olan Ebubekir Sami Paşa'nın[354] Şemsi Tebrizi Hazretleri Mahallesi'nde, avlu içerisinde camii, dahiliye ve hariciye odaları olan Nakşî-Halidî Zaviyesini inşa ettirmiştir. Ebubekir Sami Paşa zaviye ve caminin masraflarını karşılamak içinde 20.000 kuruş vakfetmiştir[355]. Adı geçen miktarın %15 ile kâra verilmesini, elde edilen 3.000 kuruş geliri şöyle kullanılmasını istemiştir;

1- Nakşibendiye-i Halidiye Zaviyesi post-nişinde bulunan es-Seyyid el-Hac Mehmed Himmet Efendi'ye ve ondan sonra gelecek zatlara mahsus taamiye (erzak veya yemek bedeli) olarak senelik 700 kuruş,

2- Zaviye içerisinde yeni inşa edilen caminin hatibine yıllık 250 kuruş,

3- Zaviye post-nişi tarafından seçile imama yıllık 250 kuruş,

4- Müezzine yıllık 150 kuruş,

5- Ferrâş ve kayyuma yıllık 50 kuruş,

6- Her sene 500 kuruşluk balmumu ve zeytinyağı alınıp, mübarek gecelerde minarenin kandillerinde yakılmasını,

7- Gelirden kalan fazla miktar zaviyenin, caminin, minarenin, tatlı su çeşmesinin su yoluna ve tamirine harcanması, bunlardan arta kalan gelir ise aslı mala ilave olunmasını,

8- Zaviyenin post-nişini Hacı Mehmed Himmet Efendi hayatta olduğu sürece göreve devam edecek, vefatından sonra dönemin Konya valisi, Defterdarı ve Kadı vekili tarafından üzerinde ittifak edilen Nakşi-Halidi halifelerinden irşada muktedir, züht, ilim ve irfan sahibi biri atanacaktır. Sonraki dönemlerde de buna riayet edilecektir.

9- Zaviye ve caminin imam, müezzin, ferraş, kayyum tayin ve ataması ve hücre-nişin olan dervişlerin durumu zaviye şeyhi tarafından yürütülmesi,

10- Zaviyede her gün usûl-i celîle-i nakşibendiye üzere hatme şerif okunup, zaviyedeki bütün dervişlerin katılımı sağlanacaktır.

Bazı hayır sahipleri mevcut olan zaviyelerin giderlerinin karşılanması için vakıflar yapmışlardır. Örneğin, Server Ağa bin Abdullah, 13 Mayıs 1565 tarihinde Belviran Nahiyesine tabi Kuzviran Köyü'nde olan Hocenti bin Abdullah Paşa Zaviyesi'ne, Karacahisar, Sultancık, Gündoğmuş, Karaağaç ve Yukarıbük, Ovacık Yazısı ve Kızılkuyu mezralarının ve Kuzviran Köyü'ndeki Hocenti Çiftliğin gelirlerini vakfetmiştir[356].

Konya'da zaviye inşa ettiren hayır sahiplerinden biri de Veziriazam Piri Mehmed Paşa ibn Mehmed Cemalüddini Aksarayî'dir. Piri Paşa Mevlâna dergahına yakın Siyavuş mevkiinde bir cami ve o bölgeye gelenler için zaviye inşa ettirmiştir[357]. Zaviyeye Pîrimehmedpaşa Mahallesi sakinlerinden Derviş Ali Ağa ibn Mustafa, aynı mahallede adı geçen zaviye bahçesine bitişik inşa ettiği evini ve Meram'da Turud mevkiinde bulunan içinde meyve ağaçları olan bağını vakfetmiştir. Derviş Ali Ağa ev ve bağın mü-

[353] VGMA VD, nr. 583/167.

[354] Tanzimat devrinde Konya valilerinden olan Ebubekir Sami Paşa, Hacı Mustafa Efendi oğludur (öl. 1844/H 1260). Askerliğe intisap edip zabit çıktıktan sonra Avrupa'ya tahsile gönderilmiştir. Memlekete döner dönmez mirlivalığa yükselmiş ve ondan sonra ise ferik olmuştur. 1845 ocakta (1261 Muharrem) vezarete yükselerek Erzurum valiliğine tayin edilmiştir. Buradan Konya valiliğine tayin edilen Ebubekir Sami Paşa, valilik dönemi kısa sürmüştür. Görevden azledilip yeteri miktar maaşla Bursa'da daha sonra da bir müddette İstanbul'da ikamet eden paşa, 1264 şabanında Kastamonu valiliğine, aynı yılın zilhiccesinde Selanik valiliğine tayin edilmiş olan Ebubekir Sami Paşa, 1265 yılı şaban ayı içinde (Mart 1849) vefat etmiştir. Muzaffer Erdoğan, "Ebubekir Sami Paşa", *Konya Aylık Halkevi Kültür Dergisi*, XI, Ağustos- Eylül 1948, S. 11-119, s. 33-35.

[355] VGMA VD, nr. 581/2-279.

[356] VGMA VD, nr. 2178/81.

[357] VGMA VD, nr. 747/178.

Resim 11: Şemsi Tebrizi Zaviye ve Türbesi

tevelli tarafından kiraya verilip, elde edilen gelirin üçe ayrılmasını, biri ile ev ve bağın tamirine, birini mütevelliye, biri de Piri Paşa'nın zaviyesi hücrelerinde mevcut fukaranın, her sene Ramazan ayında sahur yemeklerine sarf olunmasını istemiştir[358].

eş-Şeyh Ahmed bin İbrahim, Şeyhaliman Mahallesinde bulunan, Şeyh Ahmed Zaviyesi'nin türbesinin aydınlatılması ve tamirine sarf edilmesi için, bağ, bahçe ve tarlasını vakfetmiştir[359]. Bir diğer hayır sahibi Konya valisi Ahmed Tevfik Paşa'dır. Paşa Konya hâricinde Çeşme Kapısı'nda tahminen bir dönüm arsasını vakfetmiştir[360]. Adı geçen arsa mütevelli elliye ekilmesi veya kiraya verilmesini, hasıl olan geliri de İmam Beğavi Hazretleri'nin türbesinin kandillerini yakan türbedara verilmesini istemiştir.

Şeyh Sadreddin Konevi Zaviyesi'ne, Karaman Eyaleti valisi Mustafa Paşa, Şeyhsadreddin Mahallesi'nde bulunan zaviyeye bitişik, bir kıta bahçesini vakfetmiştir. Mustafa Paşa, bahçeden hasıl olacak meyvenin zaviye fukarası tarafından yenilmesini ve kendisine hayır dua edilmesini istemiştir[361].

Şemseddin Tebrizî Zaviyesine, Piripaşa Mahallesi sakinlerinden, Mesnevihan-zade es-Seyyid Musa Efendi bin es-Seyyid Abdulhay Efendi, Şemseddintebrizî Mahallesi'nde sınırları belli olan arsasını, adı geçen zaviyenin türbedarına meşruta olarak vakfetmiştir[362]. Şeyh Şemseddin Tebrizî Zaviyesi'ne vakıf yapan bir diğer hayır sahibi, Karaman Müşiri Ebubekir Faik Paşa'dır. Paşa, Şemsitebrizî Mahallesi'nde bir oda, örtme ve avlusu olan evini, zaviyeye gelip giden fukaranın kalması için

[358] VGMA VD, nr. 2179/224.

[359] VGMA VD, nr. 2178/116.

[360] KŞS 97/67.

[361] KŞS 18/164.

[362] VGMA VD, nr. 2181/171.

Resim 12: Mevlâna Dergâhı

vakfetmiştir[363]. Ayrıca Konya kadısı es-Seyyid eş-Şeyh Mustafa Efendi'de, zaviyeye 200 kuruş vakfederek, %20 ile kâra verilmesini, elde edilen gelir ile Şemsi Tebrizi'nin türbesinde, kabri başında her hafta çarşamba ve cuma akşamları mum yakılmasını istemiştir[364].

Pîrâbî Hazretleri Zaviyesine, Babasultan Mahallesi'nden Mehmed Said Efendi ibn Ahmed Efendi, 19 Haziran 1879 tarihinde 6.000 kuruş vakfetmiştir[365]. Adı geçen paranın %15 ile kâra verilmesini, elde edilen gelirden, perşembe ve cuma geceleri kandilleri yakan ve kapıya açana aylık 10 kuruş, mütevelliye de yıllık 130 kuruş verilmesini istemiştir. Ayrıca kandillerde yakılması için mütevelli tarafından yıllık 150 kuruşluk zeytinyağı alınmasını da şart koşmuştur. 19 Haziran 1879'da aynı zaviyeye Kuzgunkavak Mahallesi'den, el-Hac Edhem Efendi ibn el-Hac Mehmed Efendi 2.000 kuruş vakfetmiştir[366]. Adı geçen paranın %15 ile kâra verilmesini, elde edilen gelirden, zaviyenin tamirine, ayrıca aydınlatılmasında kullanılmak üzere mütevelli tarafından 100 kuruşluk zeytinyağı alınmasını ve 100 kuruş da mütevelliye verilmesini istemiştir.

Mevlâna Dergâhı

Konya'da Osmanlı döneminde zaviye, türbe ve dergahlar içerisinde en çok Mevlâna Dergâhı'na vakıf yapılmıştır. Dergâha yapılan gayrimenkul ve para vakıflarının sayısı 17 olup, bunlardan yedisi gayrimenkul, 10'u ise para vakfıdır[367].

Hazreti Mevlânâ Dergâhı'na daha önce Konya kadısı olan es-Seyyid Hâfız Mehmed Emin Efen-

[363] VGMA VD, nr. 2176/401.

[364] KŞS 72/31-1.

[365] VGMA VD, nr. 589/14; KŞS 99/173.

[366] VGMA VD, nr. 589/15; KŞS 99/176.

[367] Mevlânâ Dergâhına yapılan vakıflar için bk. İzzet Sak, "Mevlânâ Dergâhı'na Yapılan Bazı Vakıflar (1826-1907)", *VD*, 34, Ankara 2010, s.1-18

di, 300 kuruş vakfetmiştir. Hâfız Mehmed Emin Efendi, adı geçen paranın mütevelli tarafından, mutemet kimesnelere kâra verilmesini, elde edilen 60 kuruşun şu şekilde harcanmasını istemiştir; dergâhının mescidinin mihrabı önünde güzel sesli bir hafızın Ramazan'ın ilk gününden itibaren, imsak vaktinden sabah namazı vaktine kadar Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okuyup, bayram gecesinde hatim edip, hâsıl olan sevabı Mevlana'nın ruhuna hediye edilmesini, okuyana 30 kuruş, Kur'an-ı Kerim okunurken aydınlatma için yakılan mum için 20 kuruş harcanmasını, imsak vakti mescidi açan türbedara da 10 kuruş verilmesini istemiştir. Mevlâna dergahında Kur'an-ı Kerim okutulması için para vakfeden bir diğer hayırsever de, 500 kuruş vakfeden es-Seyyid Mehmed Necib Efendi'dir. Adı geçen miktarın mütevelli tarafında kâra verilmesini, elde edilen gelirden 20 kuruşu mütevelliye, geri kalanı ise hafızlardan birine verilip, Hazreti Mevlânâ Türbesinde Ramazan'ın başından sonuna değin, günlük bir cüz okuyup, tamamlayıp sevabını Mevlana'nın ruhuna hediye etmesini istemiştir.

Mevlâna Dergâhına para vakfeden bir diğer hayır sahibi, Fakîhdede Mahallesi'nden Hacı Mehmed Ceri Dede Efendi ibn Ahmed'dir. Vâkıf 300 adet tam yüzlük mecîdî altını vakfetmiştir. Adı geçen para ile zemini Pîr Es'ad Vakfı'na yıllık kirası olan, Atpazarı civarında, Buğday Pazarı Sokağı'ndaki eski hanın harap olması ile Pîr Es'ad vakfının mütevellisinin izni ile tahtânî sekiz mağaza ve yedi oda, samanlık ve ahır inşa edilerek mütevelli tarafından kiraya verilmesini, kiradan 150 kuruş mütevelliye, adı geçen dergâhta, hücrede sakin olan dervişlerin sıra ile günlük Kur'an-ı Kerîm'den bir cüz okuyup, karşılığında aylık 50 kuruş verilip, aralarında eşit olarak dağıtılmasını, fazla kalan gelirle ise dergahın kandillerinde yakılması için yağ satın alınmasını şart koşmuştur. Hazreti Mevlânâ Dergâhında Kur'an-ı Kerîm okutulup sevabını Hazreti Mevlânâ'nın ruhuna hediye edilmesini isteyen bir başka hayır sahibi 500 kuruş vakfeden es-Seyyid Mehmed Ali Efendi'dir. Adı geçen paranın mütevelli tarafından istirbâh olunup, hâsıl olan gelirin 25 kuruşu mütevelliye, geri kalanı ise hafızlardan birine verilip, Ramazan'ın başından sonuna değin günlük bir cüz okuyup, Hazreti Mevlânâ Türbesinde tamamlayıp, sevabını Mevlana'nın ruhuna hediye etmesini istemiştir.

Mevlevi şeyhi olan es-Seyyid el-Hac Mehmed Arif Efendi ibn es-Seyyid Abdurrahman Efendi, üç cilt mushâf-ı şerîf ile Atpazarı kapısı dâhilinde Alaca Hân yakınında iki katlı 100 odası, ahırı, kenefi ve avlusu, içeride dört dükkân ve dışarıda 25 dükkânı olan hanını vakfetmiştir[368]. Mehmed Arif Efendi, hanın mütevelli tarafından kiraya verilmesini, elde edilen gelirden, önce hanın bakıma ihtiyacı olan yerlerin tamirini, kalan gelirle günlük bir buçuk cedîd akçe ile vakfettiği Mushaf-ı şerifin biri ile türbede mesnevi okuyucusu Derviş Mehmed Efendi, günlük birer hizb (Kur'ân-ı Kerîm'in otuz cüzünden her birinin dörtte biri) okuyup senede üç hatim edip, sevabını peygamberimizin ruhuna hediye etmesini, diğer bir Mushaf-ı şerifi günlük bir buçuk cedit akçe ile türbede aşçıbaşı olan Derviş Cafer, günlük birer hizb okuyup, senede üç hatim edip, sevabını ceddi Hazreti Mevlânâ Celâleddin ile diğer Müslümanların ruhuna, diğer bir Mushaf-ı şerifi günlük bir buçuk cedit akçe ile türbedar olan Derviş Mehmed, günlük birer hizb okuyup, senede üç hatim edip, sevabını vâkıfın ruhuna, diğer bir Mushaf-ı şerifi günlük bir buçuk cedit akçe ile türbede sakin dervişlerin ser-tarikleri olan diğer Derviş Mehmed, günlük birer hizb okuyup, senede üç hatim edip, sevabını eşi merhume Şerife Safiyye Hatun'un ruhuna, günlük bir buçuk cedit akçe ile adı geçen üç cilt Mushaf-ı şerifin birinden türbede bevvab (kapıcı) olan Derviş Ahmed, günlük birer hizb okuyup, senede üç hatim edip sevabını vâkıfın merhum babası es-Seyyid Abdurrahman Efendi'nin

[368] VGMA VD, nr. 624/357.

Resim 13: Mevlâna Dergâhı ve Dervişler

ruhuna, günlük bir buçuk cedit akçe ile adı geçen üç cilt Mushaf-ı şerifin birinden türbede bevvab-ı sânî (ikinci kapıcı) olan Derviş Ali, vâkıfın annesi merhume Rabia Hatun'un ruhuna hediye etmeleri, ayrıca hanın gelirinden türbede olan 18 hücrede gece kalan Mevlevi fukarasına hücre başı bir buçuk akçe verilmesini istemiştir.

Mevlânâ Dergâhı Türbedarı Osman Vehbi Dede Efendi, Konya Çarşısı'nda Türbe Önü'nde bir dükkânını vakfetmiştir. Dükkânın kiraya verilmesini, elde edilen gelirini hazreti Pir'in huzurunda okunan Mirâciye (Hz. Muhammed'in miracını konu alan manzum eser, miraçnâme) masrafına kullanılmasını istemiştir[369].

[369] KŞS 113/106.

Hazreti Mevlânâ Dergâhı'na para vakfı yapan bir başka hayırsever de Der-Saadet'ten 3.000 kuruş vakfeden es-Seyyid Ömer Ağa'dır. Hayır sahibi Ömer Ağa, adı geçen miktarın %15 ile kâra verilmesini, elde edilen 450 kuruşun, 54 kurşunu yıllık olarak vakfın nazırı olan çelebi efendiye, 72 kuruşunu, 18'er kuruş olarak ser-tarîkat-ı dergâh olan dede efendiye, ser-tabbâha (aşçıbaşı) ve vakfın mütevellisi olan dede efendiye, türbedar dedeye ve ser-neyzen dedeye verilmesini, kalan 324 kuruşu da her yıl dergâhta hücre-nişîne, mutfak hizmetkarlarına, çilekeşte bulunan dervişlere eşit şekilde dağıtılmasını istemiştir. Aynı şekilde kârı dergahtaki görevlilere dağıtılmasını için 7.500 kuruş vakfeden Karaman Eyaleti valisi olan Vezir es-Seyyid el-Hac Ali Paşa'dır. Ali Paşa adı geçen paranın %15 ile kâra ve-

rilmesini, elde edilen 1.125 kuruşun, yıllık olarak 75 kuruşunu vakfın nâzırı olan çelebi efendiye, 54 kuruşunu ser-tarikat-ı dergâh olan dede efendiye, 54 kuruşunu vakfın mütevellisi olan dede efendiye, 27 kuruşunu dergâhın ser-neyzeni olan dede efendiye, 15 kuruşunu dergâhta türbedar olan dede efendiye ve geri kalan 900 kuruşu da dergâhta hücre-nişin, mutfak hizmetkarı ve çilekeşte bulunan dervişlerin fukarasına eşit şekilde dağıtılması istemiştir.

Beyşehir Sancağı Ferîki Eyyüb Paşa ibn Mustafa'da Hazreti Mevlânâ Dergâhına para vakfedenlerdendir[370]. Eyyüb Paşa 6.000 kuruş vakfedip %20 ile kâra verilmesini, elde edilen 1.200 kuruşu, her ay kıyyesi dörder kuruştan 20'şer kıyye yağ, bu da aylık 80 kuruş, yıllık 960 kuruş olup, adı geçen dergâhtaki dervişlere mahsus 18 hücre de bulunan kandiller de yakılmasını, yıllık 100 kuruş vakfın nâzırı olan post-nişin çelebi efendiye, yıllık 50 kuruş vakfın mütevellisi olan dergâhın ser-tabbâhı dede efendiye, yıllık 25 kuruş ser-tarikat olan dede efendiye, yıllık 25 kuruş türbedara ve kandilleri yakana da aylık üç kuruştan yıllık 36 kuruş verilmesini şart koşmuştur. Ayrıca Mevlâna Dergâhı'nda bulunan tatlı su şadırvanın aydınlatılması için para vakfı yapan bir diğer hayır sahibi de 350 kuruş vakfeden, Konya kadısı Şeyh-zade Ahmed Reşid Efendi'dir[371]. Mevlânâ Dergâhı'na para vakfeden bir diğer hayır sever ise daha önce Halep valisi olan vezir es-Seyyid Mehmed Emin Paşa'dır. Mehmed Emin Paşa 10.000 kuruş vakfetmiştir[372].

Mevlâna Dergâhına hayır yapan bir diğer hayır sahibi ise, 10 Aralık 1540 tarihinde el-Hac Mustafa b. el-Hac Süleyman'dır. Hacı Mustafa Mevlâna Dergâhına yakın evini ve bahçesini Mevlâna hangâhı'na gelen fakirler ve yolcuların kalması için vakfetmiştir[373].

Mevlâna Dergâhında olan dervişler için de vakıflar yapılmıştır. Bunlar; Durakfakîh Mahallesi'nden Şerife İsmihan Hanım bint-i Nakîb-zade es-Seyyid el-Hac İbrahim Efendi nam hatun, Sultan Selim Camii yakınlarında Kiremitli Han'a bitişik ekmek fırınını dergâhta kalan fakir dervişlerin ekmek bahasına sarf edilmesi için[374], 11 Ağustos 1822 tarihinde es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Said Efendi, Türbe çarşısında, fevkani oda tahtani ahır ve tuvaleti olan hanını ve aynı çarşıda bir kahvehanesi ile dört dükkanını, Mevlâna Dergâhı'ndaki dervişler için[375], Mevlânâ Dergâhı Post-nişi Abdulvahid Çelebi ibn Mehmed Saîd Hemdem Çelebi Efendi, Bınarî Mahallesi'nde kâin Evkâf-ı Celâliye mülhakatından Dede Bahçesi diye bilinen iki dönüm, 18 evlek 38 arşın bahçesini, dergâhtaki hücrelerde kalan dervişlerin yemeklerine sarf edilmesi için vakfetmiştir[376].

Mevlânâ Dergâhı Ser-tarîki Ahmed Âdil Çelebi Efendi ibn Mehmed Arif Çelebi Efendi, Türbe Caddesi'nde bulunan bir ekmekçi dükkânını vakfetmiştir. Dükkânın kiraya verilmesini, elde edilen gelirin dört hisseye ayrılmasını, bunun iki hissesini dükkân ile, Meram yolunda olan tarikat ricâlinden Ateşbâz-ı Veli diye bilinen, Yusuf Şemseddin bin İzzeddin hazretlerinin türbesinin tamirine, diğer iki hissede mütevellide olup, ihtiyaç oldukça dükkân ve türbenin tamirinde kullanılmasını istemiştir[377].

4- Su Vakıfları

Konya şehrinin su ihtiyacı, Selçuklulardan önce Meram Çayı'nın, muhtemelen Şehir Irmağı vasıtasıyla şehir merkezi durumundaki Alaaddin Tepesi ve civarına kanal sistemi ile ulaştırılmıştır. Ancak Selçuklular, Konya'yı fethedince muhtemelen hazır buldukları su kanalı sistemini ilk önce olduğu gibi kullanmışlar, daha sonraları geliştir-

[370] KŞS 83/49.

[371] KŞS 71/67.

[372] KŞS 71/64.

[373] BOA Ev. Vkf 16/68.

[374] KŞS 65/12.

[375] VGMA VD, nr. 2181/177.

[376] KŞS 142/111.

[377] KŞS 142/43.

mişlerdir. Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahrettin Ali, bu sisteme kendi adıyla anılan bir kanal eklemiş ve tüm sistemi belli bir esasa bağlamıştır. Nitekim şehirde kanallar vasıtasıyla hem içme ve kullanma suyunun sağlanmasının, hem de civar bağ ve bahçelerin sulanmasının yanı sıra, su kaynaklarından künkler ve kanallar vasıtasıyla getirilen sular, çok geniş hazneli, Havzan Su Deposu'nda toplanarak, yine künkler vasıtasıyla şehir içindeki çeşmeler ile han, hamam, medrese ve saray gibi yapılara dağıtılmıştır[378].

Osmanlı Devleti döneminde, şehirlerin su ihtiyacı genellikle hayırsever zengin Müslümanlar tarafından gerçekleştirilen vakıflar sayesinde karşılanmıştır. Nitekim vakfiyelerde, Konya'da, su hizmetlerine yönelik yapılan vakıfların daha çok çeşmelerin inşası, bunların tamir ve bakımlarının gerçekleştirilmesi, künklerinin, su yollarının ve avgınlarının tamiri için, menkul veya gayrimenkul vakıflar kurulmuştur.

Konya'da Osmanlı döneminde tespit edilen 565 vakfiyeden 41'i (%7,25) şehrin su hizmetlerine yönelik yapılan vakıflarla ilgili vakfiyelerdir. Bu vakıfların 26'sı gayrimenkul vakıflar iken, 15'i menkul (para) vakıflardır (Ek 8).

a- Çeşme vakıfları

Şehrin her mahallesinde, her sokağında, her köşe başında, cami ve mescitlerde, mektep ve medreselerde, en azından, birer çeşme olduğu ve insanlarının ihtiyaçlarını buralardan karşıladıkları, mahkeme kayıtlarından tespit edilen çeşme isimlerinden ortaya çıkmaktadır. Çeşmeler genellikle bulundukları mahalle veya banilerinin isimleri ile anılmaktadır[379].

Hayrı sahipleri inşa ettikleri çeşmelerin bakım ve onarımları için vakıflar tesis etmişlerdir. Örneğin, Ağustos 1519'da es-Seyyid Ömer Ağa bin İbrahim, Konya kapılarından Yeni Kapı'da inşa ettirdiği dört çeşmenin bakımı için, Bulumya Köyü'nün gelirlerinin yarısını çeşmeler için diğer yarısını da mütevelliye vakfetmiştir. Vakfın yöneticisi olarak da kendisini, vefatından sonra da evlatlarının olmasını istemiştir[380]. Bir diğer hayır sahibi, eş-Şeyh el-Hac es-Seyyid Bostan Efendi, 23 Kasım 1701'de, Atpazarı Kapısı dahilinde bulunan bir kahve tahmisini, Konya'da inşa ettiği çeşmelerin masraflarına harcanması için vakfetmiştir[381]. Vadi-i Meram Mahallesi'nden Usta es-Seyyid Ali bin Mehmed'de adı geçen mahallede büyük mezarlık yakınında bir çeşme yaptırmıştır. Bu çeşmenin su yolunun bakımı için aynı mahallede bulunan değirmendeki hissesini vakfetmiştir[382]. Aynı hayır sahibi Altunapa Hanı yakınında Yahya Pınar'ında bir çeşme inşa edip vakfetmiştir[383]. Yine Konya'nın Seb'ahan Mahallesi eşrafından ve meclis-i idare-i vilayet azasından olup, aynı zamanda Tahir Paşa'nın kardeşi olan Ali Ramiz Efendi ibn Hacı Mehmed Efendi, babası Hacı Mehmed Efendi ile validesi Havva Hanım adına biri Hamidiye Mahallesi'nde İnce Minare Caddesi'nde, bir diğeri de Selimiye Mahallesi Selimiye Caddesi'nde iki çeşme inşa ettirip, bunların su yollarının tamirat ve temizlenmesi ile su yolcularının ücretlerinin ödenmesini için iki dükkân vakfetmiştir[384].

Konya'da su hayratı yapanlardan biri de IV. Mehmed'in veziri ve damadı Musâhib Mustafa Paşa'dır. Mustafa Paşa vekili ve mütevellisi eş-Şeyh el-Hac Ahmed Efendi ibn Receb vasıtası ile pek çok hayır yapmıştır. Onlardan biri de yaptırmış olduğu çeşmelerdir. Mustafa Paşa, 8 Şubat 1673 tarihli vakfiyesinde, Şeyh Ahmed Efendi'yi

[378] A. Fatih Özerdem, Aytekin Diken, "Konya Suyunun Dünü Bugünü" *I. Konya Kent Sempozyumu 26-27 Kasım* 2011, s. 103.

[379] Sak, *Konya'da Yapılan Vakıflar*, s. 251.

[380] VGMA VD, nr. 582/1-136.

[381] KŞS 39/113.

[382] KŞS 101/25.

[383] KŞS 66/48.

[384] VGMA VD, nr. 2181/251.

vakfına mütevelli tayin ettikten sonra, Konya'da Atpazarı haricinde Kanlıgöl diye meşhur mevkide bir çifte hamam, bir debbağlar hamamı, 20 dükkân ve dört kargir mahzen bina edip cümlesini vakfetmiştir. Bunlardan elde edilecek gelirlerden Şeyh Ahmed Efendi'nin yaptırıp vakfettiği toplam 12 çeşmenin tamir ve su yolarının temizlenmesi ile gerekli yerlerin yenilenmesine harcanmasını şart koşmuştur[385]. Bu çeşmelerden altısı Konya merkezinde iken, diğer altısı Konya'ya bağlı köy ve nahiyelerdedir. Ancak, Mustafa Paşa, 23 Nisan 1682 tarihli bir başka vakfiyesinde, 12 çeşmenin yanında Hatunsaray ve Gürelma köylerinde icra ettirdiği üç çeşme ile toplam 15 çeşmenin her sene tamir edilerek temizlenmesi ve su yolcularının ücretlerinin ödenmesini istemiştir[386].

Şehrin su ihtiyacını karşılamaya yönelik hayır yapanlar arasında yöneticiler de bulunmaktadır. Nitekim, Karaman eyaleti valisi el-Hac Mehmed Paşa ile Hacı İsa, daha önce inşa edilmiş, Musalla, Parshane, Medrese ve Aligav Mahallelerinde bulunan dört adet çeşme ile Paşa'nın kendisinin Parshane Mahallesi'nde bulunan sarayına, Kalenderhane Mahallesi'nde sakin Derviş Mehmed Efendi'nin bahçesine ve yine aynı mahallede sakin Hacı İsa'nın evine akan tatlı suyun dağıtıldığı mahalden Havzan'a varıncaya kadar olan su yolunun yıkılıp harap olan yerler ile bir kısmın künklerini tamir ettirmesi için 700 esedi kuruşluk para vakfı kurmuşlardır[387]. Su vakfı kuran bir diğer yönetici ise, Eyalet-i Karaman müşiri Hacı Ali Paşa'dır. Paşa, Konya mahallelerinde bulunan çeşmelere cereyan eden tatlı suyun taksim olunduğu havzan tabir olunan mahallin içine sel gelip doldukça temizlemek ve gerekli masraflarına sarf etmek için 7.500 kuruş vakfetmiştir[388]. Ayrıca, Konya kadısı olan Yağlıkcı-zade es-Seyyid el-Hac Ahmed Necib Efendi de mahkeme içinde bulunan çeşme ile altı adet çeşmenin ayrıca Kale altında bulunan bir çeşmenin, su yollarının tamiri ve bakımı için 3.500 kuruş vakfetmiştir[389]. Su hayrı için vakıf kuran bir diğer kadı da, Üsküdar eşrafından olup, hala Konya kadısı olan Mekke-i Mükerreme payesine sahip Hafız Hızır İlyas Efendi ibn Mehmed Efendi'dir. İlyas Efendi, mahkeme içinde bulunan çeşmenin su yolunun temizlenmesi ve gerekli yerlerinin tamirine harcaması için 1.000 kuruş vakfetmiştir[390].

Resim 14: Konya Valisi Eğinli Sait Paşa ve Çeşme

Konya eşrafından bazı kimseler de, halkın su ihtiyacını karşılamaya yönelik gayrimenkuller vakfetmişlerdir. Ahmedfakih Mahallesi'nden Mevlâna es-Seyyid el-Hac İbrahim Efendi'nin vakfını örnek olarak verilebilir. Seyyid Hacı İbrahim Efendi, Konya'nın Debbağhane, Ahmeddede, Sürücü

[385] KŞS 19/11-13.

[386] KŞS 27/74.

[387] KŞS 100/73.

[388] KŞS 83/27.

[389] KŞS 73/109.

[390] KŞS 85/130.

ve Poladlar mahallerine birer çeşme inşa ettirmiştir. Ayrıca evinde havuzlar, medrese ve hanında şadırvanlarda yaptırmıştır. Öte yandan İbrahim Efendi, oturduğu evin dahilinde bulunan tatlı suyun, altı hisseye ayrılarak yukarıda belirtilen dört mahalledeki çeşmelere, birer hissenin eşit seviyede verilmesini, yarım hissesinin dahi israf edilmeden, medrese şadırvanında gerektikçe akıtılıp, fazlasının Han-ı Cedid'de olan şadırvan da devamlı surette akıtılmasını, hisselere bölünmüş olan sudan geriye kalan bir buçuk hissenin ise, evinin hariciye ve dahiliyesinde bulunan havuzlara, fevvare ve fıskiyelere, hamam ve sakiyelere yeteri kadar akıtılmasını istemiştir. Bunların giderlerini karşılamak için, 11 Şubat 1763 tarihinde, hanlar, dükkanlar ve geniş bir evini vakfetmiştir. Adı geçen çeşmelerin, şadırvanların ve havuzların su yollarını temizleyen ve tamir eden bir çeşmeci bulunmakta ve günlük sekiz akçe almaktadır[391].

Su hayrı için vakıf yapanlardan bir diğer eşraf ise, Eşenlerli-zade Seyyid Abdurrahman Efendi'dir. Vâkıf, Kapu Camii hizasında ve Ağaççılar Çarşı'sında birer burma lüleli taş musluk, Çalıklı yolu üzerinde tatlı su toplayan, zamanla harap olan kârgir sarnıcı yeniden inşa ettirmiştir. Ayrıca Şeyhaliman Mahallesi'nde beş yol başında, gelip geçen Müslümanlara mahsus su kuyusu yaptırmış, aynı cami yakınında su kuyusu kazdırmıştır[392]. Seyyid Abdurrahman Efendi, Türbe-i Celaliye Vakfı mahallelerinden Durakfakih Mahallesi'nde Bostan Efendi konağında olan çeşmenin giderlerine kullanılmak üzere 2.083 kuruş vakfetmiştir [393].

Bazı hayır sahipleri, inşa ettirdikleri çeşmeler için karhâneden[394] su satın almışlardır. Örneğin, Kerimdede Mahallesi'nden Hacı Receb Ağa ibn Hacı Süleyman, Saracoğlu Medresesi bitişiğinde bir çeşme inşa etmiştir. Çeşmenin suyunu yarım evlek (su yolu, ark, cetvel) tatlı su olarak Saracoğlu karhânesi'nden almıştır. Çeşmenin giderlerini karışılmak için bir kunduracı dükkanını vakfetmiştir[395]. Yine aynı karhâneden, Sarıyakub ve Pires'ad Hacı Hüseyin Cemaati Mahallesi'nden el-Hac Ali Ağa ibn Hacı Yahya ile Bozkırî Hacı Abdullah ibn Mustafa Ağa'da 1.000 kuruş karşılığında ortaklaşa yarım lüle[396] tatlı su satın alıp, bu su ile aynı mahallede bulunan Saracoğlu Medresesi'nin kıble tarafında, cümle kapısına bitişik duvar hizasına kendi mallarından bir çeşme inşa etmişlerdir. Çeşmenin tamiri ve bakımı içinde 3000 kuruş vakfetmişlerdir[397]. Cıvıloğlu karhânesinden ise Tevfikiye Medresesinin müderrisi olan, ulemadan es-Seyyid Hafız Ali Efendi ibn Ali Efendi de, medrese içinde hayır sahiplerinin yardımlarıyla inşa etmiş olduğu çeşmeye bir miktar tatlı su almıştır. Bu suyun mecrasının gerekli masrafları için kendi malından 1.000 kuruş vakfetmiştir[398].

Bazı hayır sahipleri çeşmelerin bakım ve onarımı için para vakfetmişlerdir. Örneğin, el-Hac İdris ibn el-Hac İsmail ile Emine bint-i Mehmed nam hatun, Konya'da Hergele Çeşmeleri diye bilinen çeşmelerin harap olan künklerinin tamir edilmesi için 6.000 akçe[399], Hace Hadice Hanım bint-i Said Efendi, Saraç-zade Medresesi'nde bundan daha önce kendi malından inşa ettirdiği çeşmenin su yollarının ve gereken yerlerin tamiri için 2.000 kuruş[400], Abid Mahallesi'nden Sarı Hacı Mehmed

[391] KŞS 100/80.

[392] VGMA VD, nr. 607/175.

[393] VGMA VD, nr. 2176/402.

[394] Yazın çıkarılıp kullanılmak üzere kışın içine kar bastırılan kar kuyusu.

[395] KŞS 127/8.

[396] Bir akarsu ölçü birimi [Su saatlerinin bulunmadığı dönemde suyun miktarını akışının kalınlığına göre değerlendiren ölçü sisteminde iki hilâl bir çuvaldız, dört çuvaldız bir masura, iki masura bir kamış ve dört kamış bir lüle ederdi], Suyun istenen miktarda akması için çeşme, musluk vb.ne takılan, akacak su miktarına göre muhtelif çapta, içi boş boru parçası:

[397] KŞS 106/67.

[398] KŞS 99/407.

[399] KŞS 11/80.

[400] KŞS 95/19.

Ağa ibn Ali Efendi, aynı mahallede daha önce inşa ettirdiği çeşmenin künklerini gerektiğinde temizlemek ve tamir etmek için 3.000 kuruş[401] vakfetmiştir.

Bazı hayır sahipleri de çeşmelerin bakım ve onarımı için gayrimenkuller vakfetmişlerdir. Örneğin, Konya'da ikamete memur ikinci alayın üçüncü binbaşısı Âsitaneli Hasan Ağa ibn Abdullah, Sarıhasan Mahallesi'nde bulunan sınırları belli boş arsanın dört tarafına duvar çekip, içine meyveli ve meyvesiz ağaçlar dikerek, bostan ekilir bahçe haline getirmiştir. Hasan Ağa, bahçenin gelirlerini adı geçen mahallede, Sarıhasan sokağı başında olan çeşmenin giderlerine vakfetmiştir. Yine Vadi-i Meram Mahallesi'nden Şerife bint-i Mustafa nam hatun, aynı mahallede olan iki gözlü değirmenin bir gözünde olan 100 dirhemini, yarım dönüm bağını, evini ve bir pekmez leğenini vakfetmiştir. Şerife hatun vefat edinceye kadar kendisinin, vefat ettikten sonrada gelirin dörde ayrılmasını, birini mütevelliye, diğer üçünü de Yaka yöresinde olan çeşmenin su yoluna ve tamirine harcanmasını istemiştir[402]. Kurb-ı Cedîd Mahallesi'nden Yeşil Ahmed Çavuş ibn İbrahim Efendi, Bürdebaşı Mahallesi'nde olan evini, aynı mahallede olan Bezirci Çeşmesi'nin tamir ve bakımı için vakfetmiştir[403]. Aladağ Kazası'na tabi Habiller Köyü'nden Asakir-i hassa süvarilerinden Ahmed bin Molla Süleyman, Konya'da Tavik? Mahallesinde olan evini ve köyündeki 11 kıta bağını vakfetmiştir. Ahmed, elde edilen gelirden her sene Şeyhahmed Mahallesi'nde bulunan çeşmenin bakımı için 10 kuruş verilmesi istemiştir[404].

Konya'da çeşme inşa edip bunların bakımları için vakıf kuran hayır sahiplerinde biri de Şeyh Hasan Efendi ibn es-Seyyid Hüseyin Efendi'dir[405]. Hasan Efendi, Yeni Kapı dahilinde Ömer Ağa'nın inşa ettiği iki adet çeşmenin su yolları tamamen kırılmış ve 30 seneden beri akmayan çeşmelerin su yolunu tamir ettirmiş, ayrıca kendi malından Fakihdede, Kerimdede ve Topraklık mahallelerinde birer çeşme inşa ettirmiştir. Bu beş çeşmenin tamir ve bakımı için han ve karhâne vakfetmiştir.

Kaza ve köylerde de çeşme için vakıflar kurulmuştur. Örneğin, Beyşehir'e tabi Doğan Köyü Aşağı Mahallesi'nden el-Hac Mehmed Ağa bin Hidayet, Sudirhemi nahiyesinde, Kızılviran Köyü'nde, müderris Ahmed Kudûs Efendi'nin yaptırdığı medresenin yakınında inşa ettiği üç adet çeşmenin su yolunun tamirine sarf edilmesi için, İzmir'de Beş Hancılar başındaki dükkânını vakfetmiştir[406]. Bir diğer hayır sahibi ise, Ilgında 21 adet çeşme ve iki şadırvan inşa ettiren es-Seyyid el-Hac Numan Efendi ibn es-Seyyid Mustafa Efendi'dir[407] (bk. Ek 3).

İnşa ettirdiği çeşmeler,

1- Bulcuk Köyü'nde Budik Bağları mevkide,

2- Saraycık Bağları yolu üzerinde Kulagoz mevkide,

3- Havşi Mahallesi'nde cami önünde,

4- Turabi Mahallesi'nde,

5- Kasab Ali Mahallesi'nde,

6- Kefeli Kapısı önünde,

7- Câmi-i atik önünde,

8- Bâlı Fakih Mahallesi'nde,

9- Hacı Ömer Ağa'nın evinin karşısında,

10- Evcari Mahallesi'nde,

11- Zincirli Mahallesi'nde,

12- Şeyh Bedreddin Mahallesi'nde,

[401] KŞS 98/197.

[402] KŞS 73/173.

[403] KŞS 110/39.

[404] VGMA VD, nr. 580/372.

[405] VGMA VD, nr. 730/54.

[406] VGMA VD, nr. 2181/168.

[407] VGMA VD, nr. 733/97.

13- Ahi Evrân Mahallesi'nde,

14- Yeni Hamam önünde,

15- Eski Hamam önünde,

16- Oturduğu evinin içinde ve dışında,

17- Pazaristan Kapısında,

Şadırvanlar;

1- Yeni câmi-i şerif avlusunda,

2- Çarlıda (sûk-ı sultaniye),

Hacı Numan Efendi, şadırvan ve çeşmelerin giderlerini karışılmak için, Ilgın Kasabası hâricinde Saraycık Bağları mevkiinde tahminen üç dönüm olup içerisinde üzüm çubuğu ve meyveli meyvesi ağaçları olan bağını, Yeni Hamam ve Eski Hamam diye bilinen iki hamamını, adı geçen kasaba çarşısında ekmekçi, attar, ağdacı, boyacı dükkânını, Cömert Mahallesi'nde bir bezirhâne, aynı mahallede bir birine bitişik tahminen sekiz dönüm miktarı içerisinde ağaçlar olan iki bahçe, Havşi Mahallesi'nde tahminen iki dönüm miktarı bahçe, Cömert Mahallesi ile Köşk Mahallesi arasında bahçe ile sınırlı fevkânî ve tahtânî odalar, ambar, kiler, matbah, ahır, samanhane, bir miktar avlu ve bahçesi olan oturduğu evi ile 2.000 kuruşunu vakfetmiştir.

Su hayrı ile alakalı bir diğer vakıfta Bürdebaşı Mahallesi'nden Hacı Emin Ağa-zade Attar el-Hac Osman ibn Hacı Emin Ağa'nın buz vakfıdır[408]. Hacı Osman Ağa Tevfikiye Caddesi'nde kendi malından bir taş musluk ve üzerine bir dükkân inşa etmiştir. Vâkıf taş musluğa, her sene yaz mevsiminde, haziran başından ağustos sonuna kadar, üç ay süreyle, herkesin istifadesi için, her gün 4 batman yani 28 kıyye (1 kıyye 1.283 gram) buz satın alınıp konulmasını istemiştir. Bunun giderlerinin karşılanması içinde Bakırcılar Caddesi'nde bulunan bir mestçi dükkânı ile taş musluk üzerine inşa ettiği dükkanını vakfetmiştir.

[408] KŞS 116/150.

b- Sarnıç ve Su Kuyusu Vakıfları

Hayır sahiplerinden, ana yollar üzerinde, gelip geçen yolcuların ve hayvanların su ihtiyaçlarını karşılamak için, sarnıçlar ve kuyular yaptırarak vakfetmişlerdir. Örneğin, Küçük Sinanperakendesi Mahallesi'nden el-Hac Hâfız Mehmed Efendi ibn Mustafa, İstanbul Caddesi üzerinde Buzlukbaşı mevkiinde, yer altından toplanan sularının toplandığı bir sarnıç ve onun bitişiğinede bir taş musluk inşa etmiştir. Hacı Hafız Mehmed, sarnıç ve musluğun tamiri ve bakımı için 1.500 kuruş vakfetmiştir[409]. Ancak, Hacı Hafız Mehmed Efendi, aradan 14 sene geçtikten sonra, sarnıç ve musluk için, kendi malından ve bazı hayır severlerin verdiği paralardan oluşan 2.500 kuruş daha vakfetmiştir. Vâkıf, adı geçen paranın %15 ile kâra verilmesini, elde edilen gelirden, adı geçen sarnıç ile musluğun, İstanbul Caddesi üzerinde Bağıkutlu Köyü toprağında bulunan çeşmenin ve Akyokuş yolunda han yakınında olan çeşmenin gerekli bakım ve tamirlerinin yapılmasını istemiştir[410]. Daha önce yaptırmış olduğu sarnıca gelir olması için vakıf yapanlardan biri, Konya'nın Kerimdede Camii Mahallesi'nden Karpuzcu Hacı Ali Ağa ibn Mustafa Ağa'dır. Hacı Ali Ağa, Kapu Camii civarında Un Kapanı yakınında bulunan dülger dükkanını vakfederek, dükkânın her sene mütevelli tarafından kiraya verilmesini, elde edilen gelirin, Karapınar Kazasına tabi Karacaevran Boğazı'nda daha önce yaptırdığı sarnıcın tamirine sarf olunmasını ve her sene tamiri vuku' bulmazsa, elde edilen kira gelirinin mütevelli tarafından alınıp ihtiyaç halinde adı geçen sarnıcın tamir ve bakımına harcanmasını talep etmiştir[411].

Konya'da, şehir merkezinde ve ulaşımın sağlandığı yol güzergahları üzerinde, insanların ve hayvanların su ihtiyacını karşılama yollarından

[409] KŞS 69/90.

[410] KŞS 71/8.

[411] KŞS 130/14.

biri de su kuyularıdır. Yeraltı sularına kolayca ulaşıldığı için evlerin bahçelerine kuyular kazılmak suretiyle su temin edilmesinin yaygın bir yöntem olduğu bilinmektedir[412]. Nitekim pek çok hayırseverler, kuyular kazdırarak, gerektiğinde bu kuyuların bakım ve onarımlarının yapılabilmesi için, gelir getiren gayrimenkuller ve paralar vakfederek, bu hizmete katkıda bulunmuşlardır. Örneğin, Şerefşirin Mahallesi'nden Şerife Akife bint-i el-Hac Muhammed ve Saliha bint-i Abdullah ve es-Seyyid Ahmed ve Şerife Emetullah binteyi's-Seyyid el-Hac Muhammed kardeşler[413], hayır sahibi Hacı Mehmed'in kazdırdığı (hafr) su kuyusu ile bir maslakın[414] tamir ve bakımı için, Miskinler çarşısında iki adet nalbant dükkânını vakfetmişlerdir. Ayrıca Affânsultân Mahallesi'nden Fatıma bint-i İbrahim nam hatun, Meram bağları yolu üzerinde Bürümşekbaşı (Bürümcekbaşı) mevzide, tatlı su için su kuyusu kazdırmıştır. Fatma Hatun kuyunun bakım, tamiratı, gerekli kova ve urgan masrafları için aynı mevkide bulunan yarım dönüm bağını vakfetmiştir[415]. Ayrıca Kalenderhane Mahallesi'nden el-Hac İsa ibn el-Hac Musa, Musalla mevkiinde harman yerinde, Bağlarbaşı'nda iki kuyu ve Kozağaç Hanı bitişiğinde bulunan çeşmenin masraflarına kullanılmak üzere, 12 dönüm iki tarla ile dört dönüm bağını vakfetmiştir[416].

Hoca Şerife Hatun bint-i Mustafa, Vadi-i Meram'da olan bağını[417] ve Seb'ahan Mahallesi'nden el-Hac Mehmed Efendi ibn Hacı Ali Efendi, Meram'da Kürden Yöresinde bulunan tahminen yedi dönüm miktarı arazisini[418] Sudirhemi Nahiyesinde olan Keklikpınarı'nın tamiri için vakfetmiştir.

[412] Sak, *Konya'da Yapılan Vakıflar*, s. 257.

[413] VGMA VD, nr. 582/2-359.

[414] Maslak, Su yolları üzerinde bulunan, içinde toplanan suyun ufak boru veya künklerle çeşitli yönlere dağıtıldığı küçük havuz

[415] KŞS 71/28.

[416] KŞS 62/37.

[417] VGMA VD, nr. 2176/316.

[418] KŞS 103/25.

E-Amaçlarına Göre Vakıflar

Vakıfları, yapılış şekilleri, hizmet alanları, nitelikleri, kendilerinden faydalanan insanların durumları gibi farklı açılardan farklı şekillerde tasnif edilebilir.

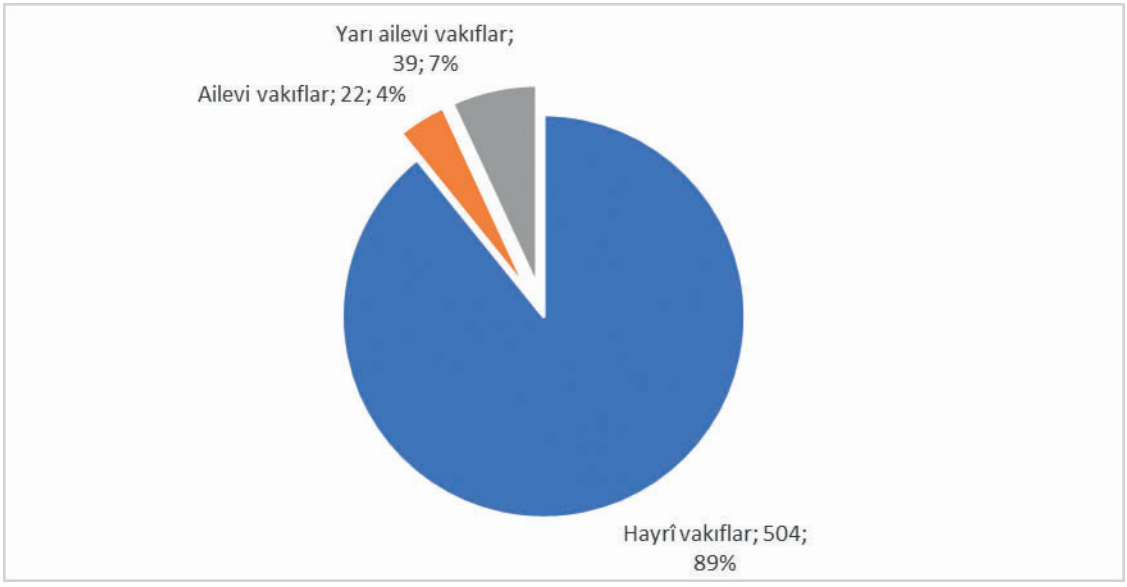
Genelde vakıflar, temelde iki ana gruba ayrılır[419]. Birincisi, doğrudan hizmet üreten vakıflar; ikincisi ise, birinci grupta yer alan vakıfları ayakta tutmak ve hizmet üretmelerini sağlamak üzere kurulan vakıflardır. Birinci grupta bulunanlara, aynıyla intifa olunan vakıflar denir ki cami, mescit, medrese, mektep, imarethane, tekke, zaviye, misafirhane, kütüphane, köprü, hastane, çeşme, sebil gibi yapılardan oluşan kuruluşlar bu türdendir. İnsanlar, bu tür vakıf müesseselerinin bizzat kendilerinden faydalanırlar, yani hiçbir sınırlama olmadan camiye giderler, medrese ve mekteplerde eğitim görürler, çeşmelerden su içer, yol ve köprülerden gelip geçerler. Bu tür vakıflara müessesat-ı hayriyye (hayır kuruluşları) de denmiştir[420]. İkinci grupta yer alan vakıflar ise, gelirleriyle intifa olunan vakıflar adıyla bilinir. Bunlar diğer vakıfların finans kaynaklarıdır. Birinci grupta yer alan vakıf müesseselerini ayakta tutmak için, onlara gelir sağlarlar. Arazi, han, hamam, dükkân, bina, para ve benzeri mal ve mülklerin vakfedilmeleri bu türdendir. Bu tür vakıflara, Osmanlı döneminde gerçek vakıf (aslı vakf) denmiştir[421]. Bunlara vakıf gelirleri demek de mümkündür.

Ancak ikinci gruba giren vakıflar, gerçekte birinci grupta yer alan vakıfları ayakta tutmak üzere kurulmuş bulunmalarına rağmen, bunların bazılarından öncelikle vakıf kurucuları ve onların soyundan gelenler veya üçüncü şahıslar faydalanabiliyorlardı. Bu tür vakıflar, kurucularının neslinin kesilmesi durumunda tam manasıyla dinî veya

[419] Yediyıldız, "Vakıf", s. 156.

[420] Öztürk, *Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, s. 82.

[421] Yediyıldız, "Vakıf Tarih", s. 479; Bilmen, *Kamus*, IV, s. 286.

Grafik 2: Konya'da Osmanlı Döneminde Kurulmuş Vakıfların Tasnifi

hayrî vakıflar hâline dönüşebiliyorlardı[422]. Buna göre araştırmacılar, vakıfları üç gruba ayırarak incelemişlerdir[423]. Bunlar: 1- Hayrî vakıflar, 2- Ailevi vakıflar, 3- Yarı ailevi vakıflar.

1- Hayrî Vakıflar

Vakıf kurucusunun, mülklerinden birkaçını vakıf hâline getirdikten sonra, onlardan gelen gelirlerin, ya bizzat kendisi tarafından veya başkaları tarafından tesis edilmiş kamu kuruluşlarına tahsis ettiği vakıftır. Nitekim vakıf kurucusunun, vakfettiği ve vakfın tescil edildiği andan itibaren, eskiden mülkü olan mal üzerinde hiçbir tasarruf hakkı kalmaz. Bu tür vakıflardan vakfı yapan kişinin tek beklentisi, ilahi lütfa mazhar olmak, sevap kazanmaktır[424]. Diğer bir deyişle, bu tür vakıflarda hayır işlemek esastır.

Konya'da Osmanlı Döneminde kurulmuş vakıfların %89'u (504 adet) hayrî vakıftır (bk. Grafik 2). Hayri vakfa örnek vermek gerekirse, Kadınhanı kasabası eşrafından el-Hac Osman Efendi ibni'l-Merhum el-Hac Hasan Ağa'nın 4 Ekim 1886 tarihinde kurmuş olduğu vakfı verebiliriz[425]. Hacı Osman Efendi, adı geçen kasabada hayır sahiplerinin yardımı ile inşa ettiği Cami-i Kebir (Büyük Camii) altında birbirine bitişik beş dükkânını, bu dükkanların hizasında ana cadde üzerinde olan iki dükkânını, yine adı geçen caminin ön tarafında birbirine bitişik 20 dükkânını, adı geçen kasabada ana cadde üzerinde olan diğer iki dükkânını ve iki kahvehanesini (toplam 29 dükkânını ve iki kahvehane) vakfetmiştir. Vâkıf Hacı Osman Efendi, dükkanların ve kahvehanelerin kiraya verilmesini, hasıl olan gelirden, yıllık olarak, caminin imamına 100 kuruş, hatibine 30 kuruş, mütevelliye 100 kuruş, müezzine 70 kuruş, camiyi süpüren süpürgeciye 40 kuruş, caminin damının karını kürüyene 30 kuruş verilmesini istemiştir. Ayrıca tamirat gerektiğinde yapılmasını, gelirden fazla kalanı ise mütevelli tarafından %15 ile kâra verilip, elde edilen gelirin asıl

[422] VGMA VD, nr. 624/514; VGMA VD, nr. 2176/234; VGMA VD, nr. 2176/407; VGMA VD, nr. 2178/250; VGMA VD, nr. 615/74.

[423] Yediyıldız, *Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s. 14.

[424] Yediyıldız, *Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s. 14-15.

[425] VGMA VD, nr. 600/232.

mala ilave edilmesini şart koşmuştur[426]. Öte yandan vakfın yönetimini, hayatta oldukça kendisinin olmasını, vefatından sonra adı geçen kasabanın hâkimi ve ulemasının görüşüyle kasaba ahalisinden, tevliyete kadir ve müstakim bir kişinin atanmasını istemiştir. Hayri vakfa bir diğer örnek ise, Piripaşa Mahallesi'nden Kişnişci-zade el-Hac Osman Efendi ibn Mehmed Efendi'nin kurmuş olduğu 2.000 kuruşluk vakfıdır[427]. Hacı Osman Efendi, adı geçen meblağın "*rehn-i kavî ve kefîl-i melî veyahud ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesabıyla*" yani %15 ile mütevelli eliyle "*alâ vechi'l-helâl istirbâh ve i'mâl*" kâra verilmesini, elde edilen gelirin dört hisseye ayrılmasını şart koşmuştur. Bu hisselerden birini, Konya hâricinde Çarıklar Köyü'nde hayır sahiplerinin yeni inşa ettikleri caminin tamirine, iki hisseyi de adı geçen caminin imam ve hatibine, kalan bir hisseyi de mütevelli olanlara verilmesini istemiştir.

Konya ve çevresinde kurulan hayrî vakfa bir diğer örnek ise, Akşehir'de Hacı Paşa evladından es-Seyyid Dede İbrahim Beg ibn Ali Beg'in kurmuş olduğu vakıftır[428]. Vâkıf Seyyid Dede İbrahim Beg, Akşehir'de Baş değirmen diye bilinen bir göz değirmende olan yarım hissesini, Engeli Köyü'nde bir göz değirmenini, Elferaş Köyü'nde bir göz değirmenini, Akşehir çarşısında kuyumcular başında Atik Acem Hanı'na bitişik kahvehanesini ve 36.000 akçesini vakfetmiştir. Hayır sahibi Dede İbrahim Beg, değirmenler ve kahvehanenin mütevelli tarafından kiraya verilmesini, adı geçen meblağ dahi veçhi helal üzere istirbah ve istiğlal olunmasını istemiştir. Vâkıf Dede İbrahim Beg, kiradan ve paranın kârından elde edilen gelirin bir sülsünü (üçte biri), Ahi Reis Mahallesi'nde dokuz hücresi olan, her bir hücrede ikişer talebenin kalacağı şekilde yeni inşa ettiği medresede, ilim tahsil eden talebelere eşit şekilde dağıtılmasını, bir sülüsünü dahi, medresede salı ve cuma günleri hariç diğer günlerde ders veren müderrise verilmesini, kalan son sülsüden ise, mütevelliye günlük dört akçe verilmesini, binaların tamiratının yapılmasını ve kalan miktarın nakit paraya dahil edilmesini, kahvehanenin kirasından elde edilen gelirden dokuz hücrenin her birine her ay yarım kıyye kandil yağı alınıp verilmesini şart koşmuştur. Öte yandan vakfın tevliyetini, adı geçen şehir hâkimi reyi ile müstakim ve dindar kimesnenin atanmasını, ayrıca vakfa kendisinin hasbi olarak (bir karşılık beklemeden gönüllü olarak) nâzır olup, senede bir defa mütevellinin hesabını görmek, şayet hıyaneti olursa, hâkimin reyi ile azledilmesini istemiştir.

2-Ailevi Vakıflar

Vâkıfın, vakfının tevliyetini ve bütün gelirlerini kendisine tahsis ettiği vakıflardır[429]. Nitekim bu vakıfları, bir tür aile işletmesi gibi düşünmek de mümkündür. Çünkü vakfedilen gelir kaynaklarının tasarrufunda birtakım kısıtlayıcı şartlar bulunmaktadır. Örneğin, mallarını vakfeden kişi, vakfının idaresini (tevliyetini) de genellikle kendisi üstlenmekte, kendisinin ölümünden sonra aynı vazifenin çocuklarına geçmesini şart koşmaktadır[430]. Gelirlerin tasarrufu da bu şekildedir. Kişi ve aile fertleri hayatta oldukları sürece, bu tür vakıfların gelirlerinin tamamı kendisi ve ailesi tarafından kullanılacaktır. Böyle bir vakıf, vakıf kurucusunun nesli devam ettikçe, bu şekilde tasarruf da devam edecektir. Bu gibi vakıflar ancak kurucusunun nesli kesilince, yani ailesinden yaşayan kimse kalmaması durumunda, birinci grup vakıflara, şer'î veya *hayrî* vakıflara dönüşür; tahsis edildiği kuruluş ve kimseler adına tasarrufa başlanır. Zira vakıf kuru-

[426] VGMA VD, nr. 600/232.

[427] VGMA VD, nr. 591/101.

[428] VGMA VD, nr. 626/2-578.

[429] Yediyıldız, *Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s. 16.

[430] VGMA *VD*, *nr*. 2176/367; VGMA *VD*, *nr*. 584/168; VGMA *VD*, *nr*. 581/2-439; VGMA *VD*, *nr*. 2176/234; VGMA *VD*, *nr*. 581/2-439; VGMA *VD*, *nr*. 624/514; VGMA *VD*, *nr*. 2176/234; VGMA *VD*, *nr*. 2176/407; VGMA *VD*, *nr*. 2178/250; VGMA *VD*, *nr*. 615/74.

cusu, daha başlangıçta, nesli kesildiği takdirde kurduğu vakfın gelirlerinin adı zikredilen bir kuruluşa veya kimselere harcanmasını şart koşmuştur.

Konya'da Osmanlı Döneminde kurulan vakıfların %4'ü (22 adet) ailevi vakıftır (bk. Grafik 2).

Ailevî vakıflara Şeyhahmed Mahallesi'nden el-Hâc Mehmed Beg ibn İbrahim'in vakfını örnek verebiliriz[431]. Vâkıf Hacı Mehmed Beg,

1- Şeyhahmed Mahallesi'nde olan iki oda, yazlık, izbe, ahır, odunluk, fevkânî beyt, sofa, samanlık ve sair birçok odaları olan, babasından ve kardeşinden irsen intikal eden evini ve içinde mevcut bakır evânî (Yemek, çay, kahve takımları, kâse, testi, ibrik vb. kaplar, kap-kacak), bisât (Halı, kilim, keçe, minder gibi yere yayılan şey, yaygı) ve esâs-ı beyt (ev eşyaları),

2- Atpazarı Kapısı hâricinde Nalbantlar Çarşısı yakınında bulunan Diğin Camii'ne yıllık 40'ar akçe mukâta'a-i zemîni olan mutaf (kıl dokuyan) odasını, mutaf dükkânı ile avlusu olan mülkün yarısını,

3- Nalbantlar Çarşısı'nda bulunan ahırı ve kapısı olan nalbant dükkânını,

4- Atpazarı Kapısı taşrasında merhum Şeyh Hüseyin Efendi'nin inşa ettiği caminin yakınında berber dükkânını,

5- Atpazarı Kapısı taşrasında olan arpacı dükkânını,

6- Atpazarı Kapısı hâricinde Çömlekçiler Çarşısı'nda olan kerdeci dükkânını,

7- Cedîd-i Kurbu Bürde Mahallesi'nde Fahrünnisâ Mescidi yakınında bulunan, bir oda, iki örtme ve mutfağı olan evi ile bağını,

8- Konya hâricinde Vâdi-i Meram'a giden yol üzerinde Çandır Değirmeni yakınında olan iki örtme, iki oda, iki avlu, bir parça arsası olan evi ile ağaçları olan dokuz tahta bağını,

9- Konya hâricinde Hocacihan Mahallesi'nde Hüsam Ali Merkadi (mezarı) yakınında bulunan, sınırları komşuları tarafından bilinen bir kıta tarladan, babasından intikal eden yarısı, kardeşi müteveffa Süleyman Efendi'nin hissesi olan diğer yarısından kendisine isabet eden 648 hisseden 191 hissesini,

10- Bezzâzistân'da olan bir dolabını (bedestenlerde peyke (peyke, dar ve alçak tahta sedir) şeklindeki dükkân),

11- Konya hâricinde Güzelcekavak mevziide bulunan tahminen dört dönüm tarlasını,

12- Atpazarı Kapısı taşrasında olan kasap dükkânını,

13- Atpazarı Kapısı taşrasında Nalbantlar Çarşısı'nda bulunan kahveci ve semerci dükkânı,

14- Atpazarı Kapısı taşrasında bulunan berber dükkânını,

15- Atpazarı Kapısı hâricinde Diğin Camii'ne her sene icâre-i zemini olan sekiz dükkândan ve Diğin Câmii Vakfı'na senede icâre-i zemini olan bir dükkân ki, toplam dokuz dükkândan kendi mülkü olan dörtte birini ve zikrolunan dokuz dükkânın diğer dörtte birinin de 216 hisseden 36 hissesini,

16- Konya hâricinde Hark Irmağı üzerinde bulunan Kazganbendi yakınındaki bir odanın yarısı ile avlu, iki parça tarlanın üçte ikisi ve ağaçları ihtiva eden bağını,

17- Atpazarı Kapısı hâricinde olan birbirine bitişik kasap, nalbant ve iki semerci dükkânlarını önünde olan sekilerle birlikte tuz mahzeni, tabhâne, bir küçük parça arsasını,

18- Atpazarı Kapısı hâricinde Semerciler Çarşısı'nda bulunan dükkânını sekisiyle birlikte,

19- Atpazarı Kapısı hâricinde Pürçüklü Mahallesi yakınında bulunan bir başka nalbant dükkânını sekisiyle birlikte vakfetmiştir.

[431] VGMA VD, nr. 615/74.

Her birinin usul ve şartlarında, değiştirme, menfaatleri ve kullanımı vefatına kadar kendisinde olmasını istemiştir. Vâkıf Hacı Mehmed Beg vefatından sonra şartların değiştirilmesi ve kullanımı, batnen ba'de batn evlâdının, evlâd-ı evlâdının ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdının arasında dağıtılmasını, şayet evlâdının nesli sona ererse, kardeşi müteveffa Süleyman Efendi'nin evlâdı, evlâd-ı evlâdı ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdı arasında dağıtılmasını, bunlarında nesli sona ererse utekası (azat edilmiş köleler veya cariyeler) ve evlâdları, evlâd-ı evlâdları ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdları arasında taksim olunmasını, onlarında nesli sona ererse adı geçen mevkufların satılıp değerleri Medine-i Münevvere fukarasına tasadduk olunmasını şart koşmuştur.

Konya'da kurulan bir diğer ailevi vakfa örnek ise, Ilgın'da Mevlânâ Hatib oğlu Mahmud Efendi ibn Cüneyd'in vakfıdır[432]. Vâkıf Mahmud Efendi,

1- Akşehir Kazasında malikâne olarak tasarruf ettiği Eğrigöz ve Gedil köylerini ve Kağlıcak mezrasını,

2- Ilgın Kazasında Zibiller ve Sadık köylerini,

3- Ilgın'da hudutları belli olan evlerini ve bahçesiyle,

4- Dibek köyünde olan iki ocak değirmenini,

5- Kefil köyünde hudutları belli olan bağlarını,

6- Eğrigöz köyünde hudutları belli olan bağını,

7- Akşehir hâricinde Bürçek Köyü yakınında birbirine bitişik bağlar ve evlerini,

8- Akşehir'de üç dükkânını,

Evlatları için vakfedip, erkek ve kız evladlarının nesilde nesile tasarrufu etmelerini, tevliyeti de kendi yaşadığı müddetçe kendisi, vefatından sonra da aslah (uygun, iyi) evlâdının olmasını, evladlarının nesli sona ererse adı geçen köylerin ve diğer akarın mahsulünü Medine-i münevvere fukarasına sarf olunmasını istedi.

3- Yarı Ailevi Vakıflar

Bu gruba giren vakıflar, bir yönüyle yukarıda zikredilen aile vakıflarına, diğer yönüyle, birinci grupta yer alan şer'î veya hayrî vakıf unsurlarını ihtiva ettiği söylenebilir[433]. Çünkü bunlar, gelirlerinin, belirli şartlar çerçevesinde vakfı kuranın ailesiyle şer'î veya hayrî kuruluşlar arasında pay edildiği vakıflardır. Örneğin herhangi bir kişi, cami, medrese, hastane, tekke, mektep, çeşme gibi bazı kamu müesseseleri kuruyor ve bu kuruluşlarının muhtelif masraflarının ve oralarda çalışan personelin ücretlerinin karşılanması için mülklerinden bir kısmını vakfediyor. Fakat bu tip bir vakfın idaresi zarurî olarak vakfın kurucusuna ve sülalesine ait oluyor. Ayrıca, gelir fazlası genellikle vâkıfın aile fertleri arasında paylaşılıyor. Bazı durumlarda, bizzat vakıf-kurucusu, vakfın mütevelliliği dışında, kurmuş olduğu müesseselerdeki diğer bazı görevleri de üstleniyor veya bu görevleri ya çocuklarına ya da yakın akrabalarına tevdi ediyor ki, bunların nesilleri ailenin gelecekteki en son ferdinin yok oluşuna kadar, belki asırlar boyunca, işgal ettikleri görevlerde birbirlerine halef ve selef oluyorlar. Böylece, yarı-ailevi bir vakıf kuran kişi, bir taraftan, mülkiyetine sahip olduğu bazı mallarını vakıflaştırıp kutsallaştırarak ailesine sürekli ve sağlam bir gelir kaynağı temin ediyor; diğer taraftan, bizzat kendisinin kurmuş olduğu kurumlarda, kendi şahsı ve ailesinin bazı üyeleriyle, halka büyük hizmetlerde bulunuyordu. Nitekim aile vakıflarında olduğu gibi, vakıf kurucusunun neslinin kesilmesi durumunda ise, söz konusu gelirlerin tamamı şer'î veya hayrî kuruluşlara geçer; onların gelir getiren birimleri hâline dönüşür.

Konya'da Osmanlı Döneminde kurulan 565 vakfın %7'si (39 adet) yâri ailevi vakıftır (bk. Grafik 2). Bu dönemde yâri ailevi vakfa Ahmedfakîh Mahallesi'nden Ulemadan Nakibüleşraf Mevlâna

[432] VGMA VD, nr. 584/168.

[433] Yediyıldız, *Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s. 17.

es-Seyyid el-Hac İbrahim Efendi bin Ahmed Efendi'nin vakfını örnek verebiliriz[434]. Vâkıf Seyyid Hacı İbrahim Efendi;

1- Vâkıfın Ahmedfakîh Mahallesi'nde yeni inşa ettirdiği evini. Bu evin özellikleri, hariciye ahır dairesinde iki ahır, samanhane, iki küçük (sagîr) ambar, iki tane develik örtmesi, bi'r-i mâ (su kuyusu), mukassem-i âb (su taksim edilen yer), bir miktar avlu ve yine hariciye-i selâmlık dairesinde tahtânî altı oda, iki adet dehliz, memşâ (abdesthâne), büyük (kebîr) yazlık ve pîşgâhında (önünde) kebir avlu, burma lüleli sikâye-i câriye (akan su); taraf-ı cenûbîsinde (güneyinde) iki kenef ve bir miktar diğer avlu içerisinde ambar, örtme, harem ve iki daire-i kebîre olup daire-i ulâsında (ilkinde) tahtânî beş oda, iki adet dehliz, üç sofalı bir kebîr yazlık ve pîşgâhında mâ-i câri (akar su) ile büyük havuz; taraf-ı şimâlinde (kuzeyinde) fıskiyeli kasır (köşk) ve şarkîsinde (doğusunda) nişîmen (oturacak yer), avlu, kenef, fevkânî üç oda, kasr-ı âli, iki dehliz ve etrafında kürüm (üzüm çubuğu) ve meyve ağaçları olan yedi tahta bağ; dört dönüm miktarı bostan yeri; çemenzâr ve gülzâr, dâire-i sâniyesi (ikincisi) dahi iki kıta olup, kıta-i ulâsında (ilkinde) tahtânî altı oda, hamam, fevvâreli (fıskiyeli) hamam odası, gülhan, memşâ, kiler, fevvâreli kasr, pîşgâhında küçük havuz, burma lüleli sikâye ve meyve ağaçları olan hadîka (etrafına duvar çekilmiş bahçe), avlu, fevkânî iki oda, iki adet dehliz, kasr-ı âli ve kıta-i sâniyesinde (ikincisinde) tahtânî iki oda, serdâb (yer altında olan serin oda), fevkânî iki oda, dehliz, bir miktar avlu, memşâ, matbah ve dairesinde iki adet kebîr örtme, mahtabe (odunluk), birbiri içinde iki kiler, kebîr matbah ve derûnunda iki aşçı odaları, bir miktar avlu ve verâsında (arka) bir kıta arsa-i haliye (boş arsa),

2- Pürçüklü Mahallesi'nde 12 dükkân ile Hüseyin Efendi Câmii meşîhatına mevkûf şalvarcı dükkânı ile bitişiğinde berber dükkânı, tahtânî ve fevkânî 105 oda, fevkânî mescid-i şerîf, iki kıta avlu, şadırvan-ı dâimü'l-cereyân (devamlı akan şadırvan), iki örtme, kebîr ahır, kenef ve kapısı dâhilinde altı adet dükkânı olan yeni inşa ettiği Yeni Han,

3- Adı geçen hanın kapısı hâricinde birbirine bitişik yeni inşa ettiği dokuz dükkân ile hanın kapısının güneyinde birbirine bitişik üç dükkân ki, toplam yeni inşa ettiği 12 dükkân,

4- Atpazarı'nda tahtânî ve fevkânî 60 oda, ahır, kenef, bi'r-i mâ (su kuyusu) ve avlusu olan, Hacı Abdulfettâh Hanı diye bilinen hanın kıble tarafında olan tahtânî buçuk odasının sağ tarafında birbirine bitişik müstakil mülkü olan üç adet tahtânî odasını ve adı geçen hana bâki 57 bâb odalarını, ahır, kenef, su kuyusu (bi'r-i mâ) ve avlusu olan hanın yarı hissesini,

5- Adı geçen han yakınında birbirine bitişik 10 adet mahzen,

6- Pürçüklü Mahallesi'nde birbirine bitişik yağhane ile mûtâb imalathanesini,

7- Pürçüklü Mahallesi'nde iki oda, ahır, samanhane, bir miktar avlusu olan Cebecioğlu Hanı diye bilinen küçük han ile bitişiğinde kahveci dükkânı ve kasap dükkânını,

8- Hocahabib Mahallesi'nde satın aldığı bir diğer mûtâb imalathanesini,

9- Hocahabib Mahallesi'nde satın aldığı bir diğer yağhanesini,

10- Ahmed Efendi Hamamı yakınında satın aldığı cambaz (at alıp satan ve yetiştirip terbiye eden kimse) ahırı,

11- Ahmed Efendi Câmii yakınında satın almış olduğu birbirilerine bitişik üç mûtâb dükkânı, iki hallaç dükkânı ve bir berber dükkânını (toplam altı dükkân),

[434] VGMA VD, nr. 590/191.

12- Hüseyin Efendi Câmii yakınında duhancı (Tütüncü) dükkânını,

13- Konya Kalesi içinde kürkçü dükkânını,

14- Konya Saraçhanesinde zemini Ayıcıoğlu vakfı ve binası kendi mülkü olan saraç dükkânını,

15- Şerefeddin Câmii karşısında zemini merhum İbrahim Beg vakfı ve binası kendi mülkü olan birbirine bitişik iki berber dükkânını,

16- Vakfettiği evin bitişiğinde sınırları komşuları tarafından bilinen 15 hücresi, camii, buk'a, küçük şadırvan, bir miktar avlusu ve kenefi olan medrese binasını,

17- Adı geçen Han-ı Cedid bitişiğinde yeni inşa ettiği bir miktar avlusu olan mektebi,

18- Debbâğhâne, Ahmeddede, Sürücü ve Poladlar mahallerinde yeni inşa ettiği dört adet çeşmeyi,

19- Atpazarı Kapısı hâricinde Çukuryer demekle bilinen mevkide zemini Diğin Camii'ne bütün binası kendi mülkü olan Memioğlu Köşesi diye adlandırılan hallaç dükkânındaki 83 hisseden 60 hissesini,

20- Adı geçen dükkânın batı tarafına olan duhancı dükkânın üçte iki hissesini,

21- Yine adı geçen dükkânın batı tarafına bitişik ekmekçi dükkânındaki 120 hisseden 85 hissesini,

22- Yine adı geçen dükkânın batı tarafına birbirine bitişik olan leblebici, kahveci ve kebapçı dükkânı (toplam üç dükkân),

23-Yine adı geçen çarşıda demirci dükkânını,

24- Aynı çarşıda birbirine bitişik boyahane, nalbant ve semerci dükkânını,

25- Aynı çarşıda bir diğer nalbant dükkânını,

26- Aynı çarşıda bir diğer nalbant dükkânını,

27- Aynı çarşıda birbirine bitişik gözlemeci dükkânı ile kahveci dükkânını,

28- Yine adı geçen mahalde iki neccâr (marangoz) dükkânı ve kürkçü dükkânını,

29- Yine Çömlekçiler Çarşısı'nda bir diğer nalbant dükkânını,

30- Buğday Pazarı karşısında, dâhilinde yağhane ve hâricinde bir geniş helvacı dükkânını,

31- Aynı yerde yine dâhilinde yağhane ve hâricinde bir diğer geniş helvacı dükkânını,

32- Yine aynı mahalde bulunan katmerci dükkânını,

33- Ve yine aynı mahalde kahveci dükkânını,

34- Aynı mahalde adı geçen şadırvan karşısında kasap dükkânını,

Toplam 22 dükkân, bir boyahane ve iki yağhane;

35- Ilgın Kazasında, Ilgın Çarşısı'nda birkaç odayı ve bitişiğinde bulunan fevkânî kahvehane, nalbant dükkânı, bi'r-i mâ (su kuyusu), samanhâne ve kenefi olan tahtânî mülk hanın, 54 hisseden 40 hissesini vakfetmiştir.

Mevlânâ es-Seyyid el-Hac İbrahim Efendi, vakfının şartlarını da şöyle sıralamıştır,

a-Yukarıda hudutları ve evsafı sayılan evinden başka, önceden ve sonradan vakfettiği bil cümle dükkanlar, hanlar ve diğer gayrimenkuller, her sene mütevelli tarafından kiraya verilmesini, hasıl olan gelirden adı geçen çeşmelerin, şadırvanların ve havuzların su yollarının temizlenmesi ve tamir edilmesini, bunu yapan bir çeşmeciye de günlük sekiz akçe verilmesini,

b- Vakfettiği medresenin 15 hücresinde kalan ve ilim tahsil eden talebelerin, sabah namazını kıldıktan sonra bir Fatiha-i Şerife okuyup, akabinde üç salavat-ı şerife getirip, Hazret-i Peygamber'in ve vâkıfın ruhuna hediye etmelerini ve bunlara da günlük ikişer akçe verilmesini,

c- Adı geçen medresede tedris-i ilim eden müderris efendiye günlük 10 akçe, aynı zamanda müderris, camide beş vakit namazda cemaat-ı müslimine imam ve bunun yanında cuma, bayram, mübarek geceler ve sair mübarek günlerde vaiz olup, imamlık hizmeti için günlük beş akçe, vaizlik hizmeti için de günlük dört akçe, günlük toplam dokuz akçe verilmesini,

d- Yine adı geçen camide bir edip kimsenin hatip olup günlük dört akçe verilmesini,

e-Huffâz-ı Kur'ân'dan bir kimse cuma günlerinde devr-hân olup günlük iki akçe verilmesini,

f- Beş vakitte hoş-nevâ (güzel sesli) bir kimsenin müezzin olup günlük dört akçe verilmesini,

g-Hizmetine sadık bir kimesne ferrâş ve kayyım olup günlük dört akçe verilmesini,

ğ- Adı geçen caminin şem-i asel (bal mumu), şem-i revgan (yağ mumu) ve duhn-ı kanâdili (kandîl yağı) için günlük10 akçe verilmesini,

h- Talebe-i ulûmdan biri adı geçen medresede ve adı geçen türbenin harîmini tanzîf (temizlemek) için bevvâb ve ferrâşa günlük iki akçe verilmesini,

ı- Ulemadan bir kimse mescitte öğle ve ikindi namazlarında imam olup, ikindiden sonra cemaat-ı müslimine tahsil günlerinde tedrîs-i risâle-i birgiviyye ve ta'lîm-i mesâil-i diniyye edip günlük altı akçe verilmesini,

i- Adı geçen mescitte bir kimse hem müezzin, hem de kayyım olup günlük iki akçe verilmesini,

j- Adı geçen mektebe edip, lebîb (akıllı) ve Kur'ân-ı Kerîm'i güzel okuyan bir kimse muallim-i sıbyân olup günlük üç akçe verilmesini,

k-Vakfın mütevellisine tevliyet hizmeti karşılığında günlük 10 akçe verilmesini,

l- Adı geçen evin dahli kapısında olan tatlı su, altı hisse itibar olunup, adı geçen mahallelerdeki dört adet çeşmeye eşit seviyede birer müstakil hisse verilmesi, yarım hissede medrese şadırvana, kalan ise Han-ı Cedîd'de olan şadırvanda devamlı surette akıtılması, hisselere bölünmüş olan sudan geriye kalan bir buçuk hisse, vakfettiği evin hariciye ve dâhiliyesinde bulunan havuzlara, fevvâre ve fıskiyelere, hamam ve sakiyelerinde gerektikçe yeteri kadar verilmesini,

m- Ücretlerin dağıtılmasından sonra kiradan kalan meblağ genel olarak evkafın günlük olarak ortaya çıkacak ihtiyaç ve masraflarına sarf olunmasını, eğer bâki kalan meblağ günlük ihtiyaç ve masraflara kâfi gelmezse, bunların karşılanması bütün görevlilerin ücretleri üzerine taksim olunmasını,

n- Bütün ihtiyaç ve ücretlerden bâki kalan meblağ bütün evlâdı arasında taksim olunmasını, evlâdının nesli sona ermesinden sonra, azatlıları ve azatlılarının evlâdı arasında taksim olunmasını, onların da nesli sona ererse kalan meblağın yarısı adı geçen medresenin müderris ve camiinin imam, hatip ve şeyh olanlara eşit seviyede taksim olunup, diğer yarısı da adı geçen medresede sakin olan bütün talebe-i ulûma eşit seviyede taksim olunmasını,

o- Vakfettiği evde oturma hakkı ve menfaatleri, adı geçen medresenin müderrisliği, camiinin imamet ve meşihatı hayatta oldukça kendine, vefatından sonra evde oturma hakkı ve menfaatleri, adı geçen medresenin müderrisliği, camiinin imam ve meşihatı evlâdından es-Seyyid Mehmed Emin Efendi'ye, onun vefatından sonra evde oturma hakkı ve menfaatleri öncelikle erkek evlâdının büyüklerine ve onların da erkek evlâdlarına, onların nesillerinin sona ermesinden sonra kız evlâdının erkek evlâdına ve onların da erkek evlâdlarına, onlarında nesilleri sona ererse, kız evlâdına ve onların da kız evlâdlarına meşruta olamasını, onların da nesilleri sona ererse evde oturma hakkı ve menfaatleri azatlı kölelerine ve onların erkek evlâdına, onların inkırazından sonra azatlı cariyelerine ve onların erkek evlâdına ve onların da erkek evlâdlarına, onların da nesilleri sona ererse, azatlı

cariyelerine, onların kız evlâdına ve onların da kız çocuklarına, onların da nesli sona ererse, vakfettiği evde oturma hakkı ve menfaatleri Konya ahalisinin salih fukarasından üç müstahak kimseye eşit seviyede meşruta olmasını,

ö- Oğlu es-Seyyid Mehmed Emîn Efendi'nin vefatından sonra adı geçen medrese müderrisliği, camiinin imameti ve meşihatı erkek evlâdının büyüğüne ve onların da erkek evlâdlarına, onların nesli sona ererse kız evlâdının büyüklerinin erkek evlâdına ve onların da erkek evlâdlarına, onların nesli sona ererse, azatlı kölelerine ve onların erkek evlâdına, onlarında nesli sona ererse, azatlı cariyelerine ve onların erkek evlâdına ve onların da erkek evlâdına meşruta olması, onların da nesli sona ererse, adı geçen medresenin müderrisliği, camiinin imamet ve meşihatı müstahakkından ve ulemadan üç kimesneye birer birer verilmesini,

p- Vakfettiği mescidin imamet ve dersiyesi ekber (en büyük) erkek evlâdına ve erkek evlâdının evlâdına, onların nesli sona ererse, kız evlâdının büyüklerine ve onların erkek evlâdına ve erkek evlâdının evlâdına, onların nesli sona ererse, azatlı kölelerine ve onların erkek evlâdına ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdına, onların da nesli sona ererse, azatlı cariyelerine ve onların erkek evlâdına ve onların da erkek evlâdlarına, onların da nesli sona ererse, ulemadan müstahak olana verilmesini,

r- Yukarıda vasıfları sayılan evkafına hayatta oldukça kendisi mütevelli olup daha önceden olduğu gibi vakfın şartlarının tebdil ve tağyiri, görevlerin artırılıp eksiltilmesi ölünceye kadar kendi elinde olmasını, vefatından sonra vakfın şartlarının tebdil ve tağyiri münsed (kapalı) olup tevliyet ücretiyle oğlu es-Seyyid Mehmed Emin Efendi'ye, onun vefatından sonra tevliyet ücretiyle erkek evlâdının büyüklerine ve onların da erkek evlâdlarına, onların nesli sona ererse, kız evlâdının büyüklerine ve onların erkek evlâdına, onların da erkek evlâdlarına, onlarında nesli sona ererse, kız evlâdına ve onların evlâd-ı evlâd-ı evlâdına, onlarında nesli sona ererse, azatlı kölelerine, onların erkek evlâdına ve onların da erkek evlâdlarına, onlarında nesli sona ererse, azatlı cariyelerine, onların erkek evlâdına ve onların da erkek evlâdlarına, onların da nesli sona ererse, azatlı cariyelerinin kız evlâdlarına, onların da nesli sona ererse, tevliyet belirtilen ücretle hâkim tarafından medresenin müderrisi olanlara verilmesini şart koşmuştur.

Yarı ailevi vakfa bir diğer örnek ise, Bürdebaşı Mahallesi'nden es-Seyyid Sinan Çelebi ibn es-Seyyid Şahin'in vakfıdır[435]. Vâkıf Seyyid Sinan Çelebi,

1- Bürdebaşı Mahallesi'nde yeni inşa ettirip içinde oturduğu evini,

2- Kovanağzı mevzide 40 dönüm tarlasını,

3- Yine Kovanağzı'nda 20 dönüm tarla ki, toplam 60 dönüm iki kıta tarlasını vakfetmiştir.

Seyyid Sinan Çelebi, tarlaların her sene hâsıl olan mahsulünün öşrü verildikten sonra, hâsıl olan gelirden ilk önce adı geçen mahallede inşa ettirdiği mescidin tamirine, hasır ve aydınlatılmasına, kalanının yarısını dört hisseye ayrılmasını, üç hissesini mescidin imamına, bir hissesini de mescidin müezzinine, ferrâş ve çerâğdâr olan bir kimseye verilmesi istemiştir. Ayrıca gelirin kalan yarısını ise, beş hisseye ayrılıp, bir hissesini tevliyete, kalan dört hissesini ise çocuklarına nesilden nesile aralarında erkek ve kızlara eşit şekilde dağıtılmasını şart koşmuştur.

SONUÇ

Osmanlı döneminde diğer şehirlerde olduğu gibi Konya'da vakıf kurma geleneğinin yaygın olduğu görülür. Şehirde vakıflar yoluyla birçok medrese, kütüphane, han, hamam, cami ve bedesten gibi topluma faydalı tesisler yapılarak şehrin sosyal yönden gelişmesi sağlanmıştır.

[435] VGMA VD, nr. 589/217.

Konya şehri Osmanlı yönetiminde kaldığı 455 yıl boyunca kurulduğu tespit edilen vakıf sayısı 565'tir. Bu rakamdan daha fazlası da olabilir. Bu vakıfların 525'ini (%93) erkekler kurarken, 32'sini (%6) kadınlar ve sekizini de (%1) erkek ve kadınlar tarafından müştereken kurmuşlardır. Şehirde en fazla vakıf 19. yüzyılda kurulmuştur. Nitekim Şehirde Osmanlı döneminde kurulan vakfın %44'ü bu yüzyılda kurulmuştur. Çünkü bu yüzyılın ortalarından itibaren hem Osmanlı Devleti'nin bünyesinde hem de Avrupa'daki canlanmayla eş zamanlı olarak yeni bir büyüme dalgası yaşanmıştır. Bu durum şehrin fiziki, ekonomik ve demografik yapısında da görülür. Nitekim, hayır yapılmasında etkili olup ve vakıf sayısının artmasına sebep olmuştur.

Konya'da Osmanlı döneminde kurulan vakıfların kurucusunun %13'ünü askeri sınıf oluştururken, %87'sini eşraf ve halk tarafından kurulduğu görülmektedir. Nitekim şehirde vakıf kuranalar arasında %21'nin hiçbir unvan ve lakabı bulunmayan halktan kimselerin olduğu da görülmektedir. Bu da Osmanlı toplumunda gücü yeten herkesin, kendi maddî gücü nispetinde, vakıf yapmaya gayret ettiğinin bir göstergesidir. Ayrıca bu dönemde vakıf kuranların 265'i (%47) Konya merkezinde, 300'ü (%53,1) ise kaza, kasaba ve köylerde oturmaktadır. Bu da kırsal kesimde vakıf kurma oranın daha fazla olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni de 19'uncu yüzyıldan itibaren kırsal kesimde artan nüfusun dini ve sosyal hizmetlerini karşılamak için inşa edilen sosyal kurumlara yapılan vakıfların artmasıdır.

Osmanlı döneminde Konya'da vakfiyelerini tespit ettiğimiz 565 vakfın 183'ü gayrimenkul, 382'si menkul vakfetmişlerdir. Bunlardan 367'si para, 14'ü kitap ve biri de kazan ve demir saç ayağı vakfetmişlerdir. Konya'da bu dönemde kurula vakıfların %71,5'i 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başında kurulmuştur. Bu vakıfların tamamına yakını para vakıflardır. Bunu nedeni, Tanzimat sonrası devlet vakıf kurmaya müdahale ederek, vakıf yapacak kişinin binaları sağlam yapması, vakfın işlemesi ve tamirine yetecek derecede akar bırakmak zorunluluğunu getirmiştir. Bu durumda hem kişilerin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durum hem de yeni çıkarılan mevzuatlarla 19. yüzyılın ortalarında yeni vakıf tesis etmek zorlaştırılmıştır. Nitekim hayırseverler, yeni vakıf kurmak yerine daha önce kurulmuş mevcut bir vakıf eserin bakım ve onarımını sağlamayı, cami, mescit ve zaviye gibi binaların ısınma, aydınlatma, temizlik ve donatım giderlerini karşılamayı, buralarda hizmet gören personelin ücret ve sosyal durumlarını düzeltmeyi, para vakıfları karşılama yoluna gitmişlerdir. Nitekim vakıf kurma bilinci, zengin sınıftan halk tabanına yayılmıştır. Bunun sonucu olarak söz konusu yüzyılda para vakıflarında büyük bir artış yaşanmıştır.

Osmanlı döneminde Konya'da vakfiyelerini tespit ettiğimiz 565 vakfın 183'ü gayrimenkul vakfetmiştir. Vakfedilen gayrimenkuller arasında bağ, bahçe, ev, arsa, tarla, çiftlik, köy, mezra, dükkân, han, hamam, mağaza, mahzen, kahvehane, kahve tahmisi, boyahane, dolap, değirmen, ekmek fırını gibi ticari değeri olan mülkler yanında çeşme, sarnıç, su kuyusu, harman yeri, muallimhane, medrese, dârü'l-hadîs, kütüphane, zaviye, mescit ve câmi gibi sosyal amaçlı kullanılan gayrimenkuller de bulunmaktadır. Bu gayrimenkullerin bir kısmı hizmet veren müesseseler olarak vakfedilirken bir kısmı da bu müesseselere gelir getiren akarlar olarak vakfedilmişlerdir. Nitekim bu dönemde en fazla vakfedilen gayrimenkul dükkandır. 60 vâkıf toplam 213 dükkân vakfetmiştir. Ayrıca 10 mağaza, dokuz han, dört kahvehane, iki boyahane, iki yağhane ve tahinhane vakfedilmiştir. Dükkândan sonra en fazla vakfedilen gayrimenkul 34 adet ev bunu 30 adet bağ ve bağ evi ve 11 adetle bahçe takip etmektedir. Ayrıca 14 hayır sahibi toplam 437 dönüm tarla vakfetmiştir.

Osmanlı döneminde Konya'da vakfiyelerini tespit ettiğimiz 565 vakfın 382'si menkul vakfetmişlerdir. Bunlardan 367'si para, 14'ü kitap ve biri de kazan ve demir saç ayağı vakfetmişlerdir.

Para vakfı kuran 367 hayır sahibinden 354'ü sadece para vakfederken, 11'i para birlikte dükkân, mağaza, han, hamam gibi gelir getiren gayrimenkullerde vakfetmişlerdir. İki vâkıf ise para ile kitap vakfetmiştir. Kurulan bu vakıfların %39,5'i Konya merkez ve merkeze bağlı mahalle ve köylerde kurulurken, %60,5'i Konya'ya bağlı kaza ve köylerde kurulmuştur.

Nitekim bu dönemde Konya'da 280.400 akçe, 636.821 guruş ve 1585 adette altın para vakfedilmiştir. Bu paraların muamele oranları ise %73'ü (268 adet) %15 (onu on bir buçuk hesabı üzre istirbâh olunup) iken altısı %10, dördü %20, üçü %9, birer ise %12 ve %12,5 olarak belirtilmiştir. Ayrıca altısı "şehr-i yüzü kırk pâre hesâbı üzere" ve üçü de "mâhiyesi yüzde bir kuruş hesabıyla" diye belirtmişler, bu da %12'ye gelmektedir. Geriye kalan 75 para vakfında ise hiçbir oran belirtilmeyerek sadece "istirbâh oluna" denilerek paraların işletilmesi istenmiştir.

Kurulan para vakıflarının 282'si (%76,84) cami ve mescitlerin, 31'i (%8,45) medreselerin 19'u (%5,18) hangâh-zaviyelerin bakım onarım ve personel giderlerinin karşılanması için kurulurken, 15'i de (%4,08) şehir halkının su ihtiyacını karşılayan sarnıç ve çeşmelerin inşası, bunların künklerinin, su yollarının tamir ve bakımlarının gerçekleştirilmesi için tesis edilmiştir.

Osmanlı döneminde Konya'daki hayır sahiplerinin %63'ü, vakfettikleri menkul veya gayrimenkullerinin gelirlerini, mahalle, köy ve kasabaların cami ve mescit şehirde bulunan cami ve mescitlerin aydınlatılmasına tamirlerine ve görevlilerinin maaşlarının verilmesine ayırmışlardır. Bunun %52'si camilere %11'de mescitler için bu talepte bulunmuşlardır. Yine 61 hayır sahibi (%11) şehirde eğitim için medrese ve mekteplerin giderleri ve personelin maaşlarının ödenmesini istemilerdir. Hayır sahiplerinden 41'i (%7,25) türbe, dergâh, tekke ve zaviyelerin bakım onarımı, aydınlatılması ve oralarda kalan dervişlerin masrafları ile görevlilerin maaşlarının ödenmişini isterken, yine 41 hayır sahibi de şehrin su hizmetlerine yönelik vakıf yapıp, inşa ettikleri çeşme ve şadırvanların su yollarının bakımı, tamiri ve görevlilerin ücretlerinin ödenmesini istemiştir.

Konya'da kurulan 565 vakfın 559'u vakfın yöneticisini belirlerken altısı ise yöneticisinin kim olduğu belirtilmemiştir. Bu vâkıfların yarıdan fazlası %57) yönetici olarak, yaşadıkları sürece kendilerinin, vefatlarından sonra erkek çocuklarının en büyüğünün, akıllı, güzel ahlâklı olanlarının, nesilden nesile devam etmesini isterken, bir kısmı da (%11) kendileri yönetici olmayıp katkıda bulundukları vakıfların yöneticisinin olmasını, yine vâkıfların %6'sı yine kendileri yönetici olmayıp, bir başkasını yönetici tayin edip, onun vefatından sonra da tayin ettikleri kişinin çocuklarının nesilden nesile yönetici olmasını istemişlerdir. Bu dönemde kurulan vakfın 32'si (%5,66) nazır tayin etmişlerdir.

İlim faaliyetin bu denli yoğun olduğu bir şehirde haliyle kitap kullanımı ihtiyacı artmıştır. Bunun içinde hayır sahipleri bu dönemde 2146 cilt, dini ve akli ilimlere ait kitap vakfetmişledir. Ayrıca bu kitapları içinde kütüphaneler kurmuşlardır.

Vakıfları, yapılış şekilleri, hizmet alanları, nitelikleri, kendilerinden faydalanan insanların durumları gibi farklı açılardan farklı şekillerde tasnif edilebilir. Nitekim Osmanlı Dönemi Konya vakıflarını amaçlarına göre sınıflandırıldığında, %89'u (504 adet) hayrî, %4'ü (22 adet) ailevî ve %7'si de (39 adet) yâri ailevi vakıftır.

KAYNAKÇA

A-Arşiv Kaynakları

1- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Vakfiye Defterleri [=VGMA VD]

449, 579, 580, 581/2, 582/1, 582/2, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601,602, 603, 604, 605, 606, 607, 608/1, 608/2, 609, 610, 612, 614, 615, 618, 619, 623, 623, 624, 626, 626/2, 628, 630,730, 731, 733, 734, 739, 740, 747, 790, 990, 1751, 1763, 2141, 2176, 2178, 2179 ve 2181.

2- Başkanlık Osmanlı Arşivi Evkaf Vakfiyeler [=BOA EV. VKF]

3/14, 16/68, 23/3, 15/23, 25/12 ve 11/34

BOA. DH. MKT.-2381-134

3- Konya Şer'iye Sicili [=KŞS]

1, 3, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 27, 29, 31, 33, 39, 40, 41, 43, 44, 46, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 76, 78, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 125, 126, 127, 130, 131, 132, 133, 139, 141, 142, 143, 147, 150, 265, 267, 336 ve 338.

B-Kitap ve Makaleler

Abdulkadiroglu, Abdulkerim, "Abdurrahman Nureddin Paşa", *İlmi Araştırmalar* 13, İstanbul 2002.

Ağaoğlu, Sami, "Musâhip Mustafa Paşa Vakfı", *SÜ. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Konya 2004.

Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi II*, İstanbul 1995.

Akgündüz, Ahmet, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul 1996.

Akman, Ahmet, "Eski Vakıflar Hukuku Bağlamında Vakıf Müessesesi ve Günümüzdeki Etkileri", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 26, S.2, 2018, s.189-224.

Akman, Ahmet, *Eski Vakıflar Hukuku ve İdaresi*, Ankara 2019.

Akyıldız, Ali, "Para", *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007.

Altundağ, Şinasi, "Osmanlılarda Kadıların Salâhiyeti ve Vazifeleri Hakkında", *VI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1967.

Arabacı Caner, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya 2017.

Arsebük, Esat, *Medeni Hukuk, Başlangıç ve Şahsın Hukuku I*, İstanbul 1938.

Atay, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul 1983.

Barkan, Ömer L, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *VD*, II, Ankara 1942.

Barkan, Ömer Lütfü, "Avarız", İA, II, Eskişehir 1997.

Barkan, Ömer Lütfü, Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 1546 Tarihli*, İstanbul1970.

Bayartan, Mehmet, "Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler", *Osmanlı Bilim Araştırmaları*, X, 1, İstanbul 2008.

Berk, Celile, *Konya Evleri*, İstanbul 1951.

Berki, Ali Himmet, *Vakfa Dair Yazılan Belgeler Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istılah ve Tabirler*, Ankara 1966.

Berki, Ali Himmet, *Vakıflar Kitap I*, İstanbul, 1940.

Bulut Mehmet, Korkut, Cem, "Finansal İstikrar ve Para Vakıfları Etkisi: Rumeli Para Vakıfları

Örnekleri", *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 2016/1.

Can, Mustafa, "Klasik Dönem Osmanlı Toplum Yapısı", *Osmanlı Toplum Yapısı ve Millet Sistemi* (ed. Nejla Günay), Ankara 2020.

Cezar, Mustafa, "Türk Tarihinde Kervansaray", *VIII. Türk Tarihi Kongresi*, C II, Ankara 11–15 Ekim 1976.

Çağatay Neşet, "Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Faiz Konusu Para Vakıfları ve Bankacılık", *VD*, 1971/ IX.

Çam, Mevlüt, Turhan, İbrahim, Akçatepe, Rıdvan Enes, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi*, Ankara 2020, s. 35

Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 1994.

Döndüren, Hamdi, "Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 17/1, 2008.

Erdoğan, Muzaffer, "Ebubekir Sami Paşa", *Konya Aylık Halkevi Kültür Dergisi*, XI, Ağustos-Eylül 1948, S. 11-119.

Ergenç, Özer, "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle"nin İşlev Nitelikleri Üzerine", *OA*, S IV, İstanbul 1984.

Ergin Osman, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, İstanbul 1939.

Ergin, Osman Nuri, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul 1936.

Faroqhi, Suraiya, "Şehir Evinin Fizikî Şekli", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. III, Ankara 1992.

Günay, Hacı Mehmet, "Vakıf, *DİA*, XLII, İstanbul 2012.

Gürcan Ceylan, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*, Ankara 1976.

Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1995.

Imber, Colin, *Şeriattan Kanuna Ebussuud ve Osmanlı'da İslâmî Hukuku*, İstanbul 2004.

Işın, Ekrem, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, İstanbul 1995.

İpşirli, Mehmet, "Avârız Vakfı", *DİA*, IV, İstanbul 1991.

İpşirli, Mehmet, "Buk'a", *DİA*, VI, İstanbul 1996.

Kazıcı Ziya, *Osmanlı'da Eğitim Öğretim*, İstanbul 2004.

Kazıcı, Ziya, *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, İstanbul 1985.

Kılıç, Rüya, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, İstanbul 2005.

Kıvrım, İsmail, "Osmanlı Döneminde Ayntâb'da Kurulan Kitap ve Kütüphane Vakıfları", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, 4 (4).

Kıvrım, İsmail, "Osmanlı Döneminde Samsun ve Çevresinde Kurulan Vakıflar", *Geçmişten Günümüze Samsun/Canik ve Değerleri I*, Samsun 2015, s. 716.

Kıvrım, İsmail, *Osmanlı Döneminde Ayntâb'da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sahibi Kadınlar)*, Ankara 2017.

Kıvrım, İsmail, *Şer'iye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Konya ve Ayıntâb Şehirlerinde Gündelik Hayat (1670-1680)*, SÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış Doktora tezi, Konya 2005.

Konyalı, İbrahim Hakkı, *Konya Tarihi*, Ankara 1997.

Köprülü, M. Fuad, "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü", *VD*, II, Ankara 1942.

Köprülü, Orhan F., "Çavuş", *DİA*, VIII, 1993.

Köprülü, Orhan F., "Efendi", *DİA*, X, 1994.

Kuban, Doğan, "Anadolu-Türk Şehri. Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler," *VD*, III, İstanbul 1968.

Kunter, Halim Baki, "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd", *VD*, I, Ankara 1938.

Kurt, İsmail, *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*, İstanbul 1996.

Küçükaşcı, Mustafa Sabri, "Seyyid", *DİA*, XXXVII, 2009.

Mandaville, Jon E, "Faizli Dindarlık: Osmanlı İmparatorluğunda Para Vakfı Tartışması", (çev: Fethi Gedikli), *Türkiye Günlüğü*, Yaz 1998/51.

Mehmed Süreyya, *Sicili Osmanî*, IV, Matbaa-yı Âmire 1308.

Ocak, Ahmet Yaşar– Farûki, Suraiya, "Zaviye", *İA*, XIII, Eskişehir 1997.

Ocak, Ahmet Yaşar, "Zaviyeler Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme", *VD*, XII, Ankara 1978.

Ortaylı, İlber, "Osmanlı Kadı'sının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine", *Amme İdaresi Dergisi*, C IX/1, Mart 1976.

Önder, Mehmet, *Mevlâna Şehri Konya*, Ankara 1971.

Özcan, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları, Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, Ankara 2003.

Özerdem A. Fatih, Aytekin Diken, "Konya Suyunun Dünü Bugünü" *I. Konya Kent Sempozyumu 26-27 Kasım* 2011.

Özpolat, Leyla, Sak, *İzzet, Konya Kadı Sicili (970-1019/1563-1610*) Defter 1, Konya 2017.

Öztürk, Nazif, "Mütevelli", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006.

Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993.

Pamuk, Şevket, "Kuruş", *DİA*, XXVI, Ankara 2002.

Sak, İzzet, "Mevlânâ Dergâhı'na Yapılan Bazı Vakıflar (1826-1907)", *VD*, 34, Ankara 2010.

Sak, İzzet, "Şehdî Osman Efendi'nin Hâdim Kütüphânesi'ne Vakfettiği Kitaplar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, Konya 2003.

Sak, İzzet, *Kadı Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Vakıflar (1650- 1910)*, Konya 2012.

Sümer, Faruk, "Ağa", *DİA*, I, 1988, s. 451-2.

Şimşek, Mehmet, "Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münakaşalar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27/1, Ankara 1986.

Tekindağ, Şehabettin, "Medrese Dönemi", *Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul Üniversitesi*, İstanbul 1973.

Turgut, Arif Nüshet, *Eski Konya Evleri***,** Konya 2003.

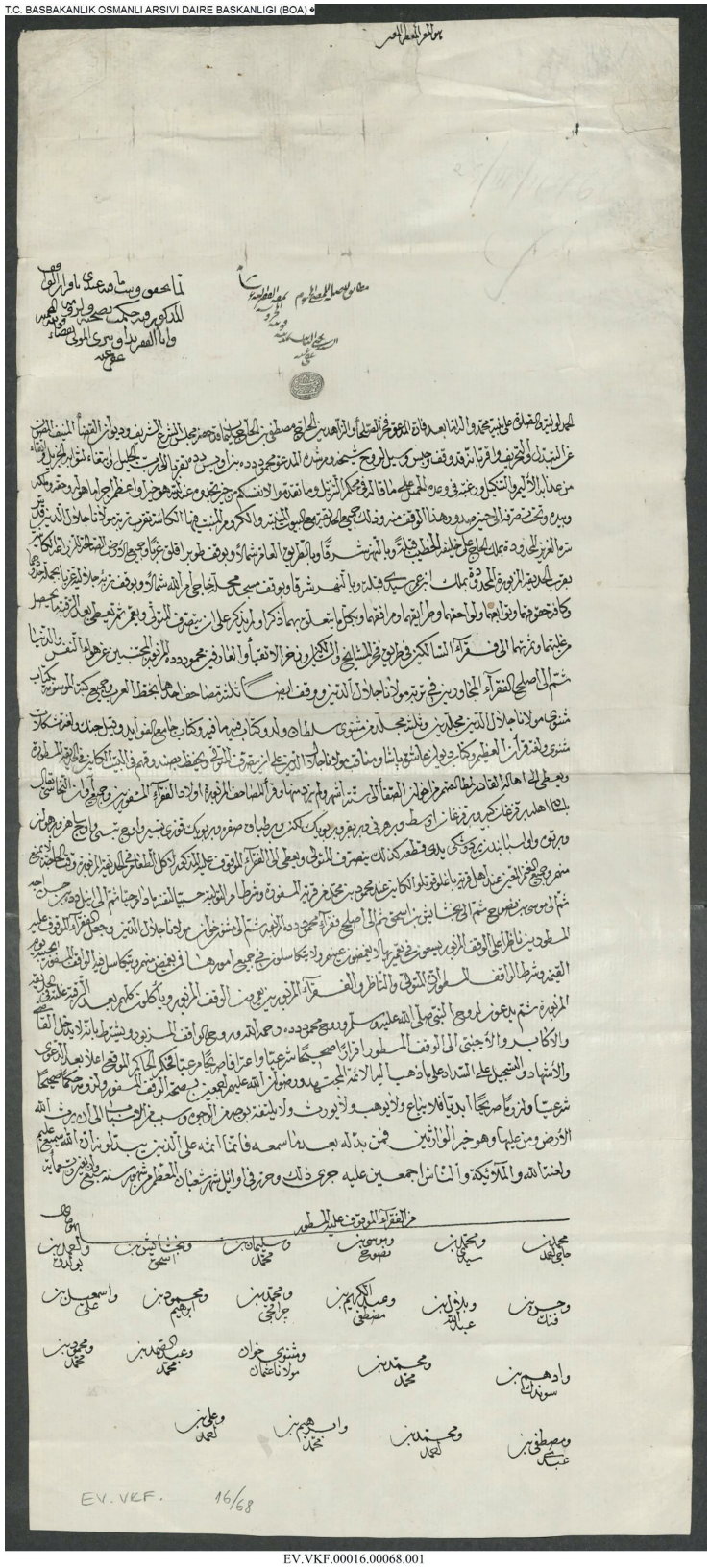
Uğur, Yunus, "Şer'iyye Sicilleri", *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010.

Ülken, Hilmi Ziya, "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği", *VD*, 9/1971.

Yediyıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara 2003.

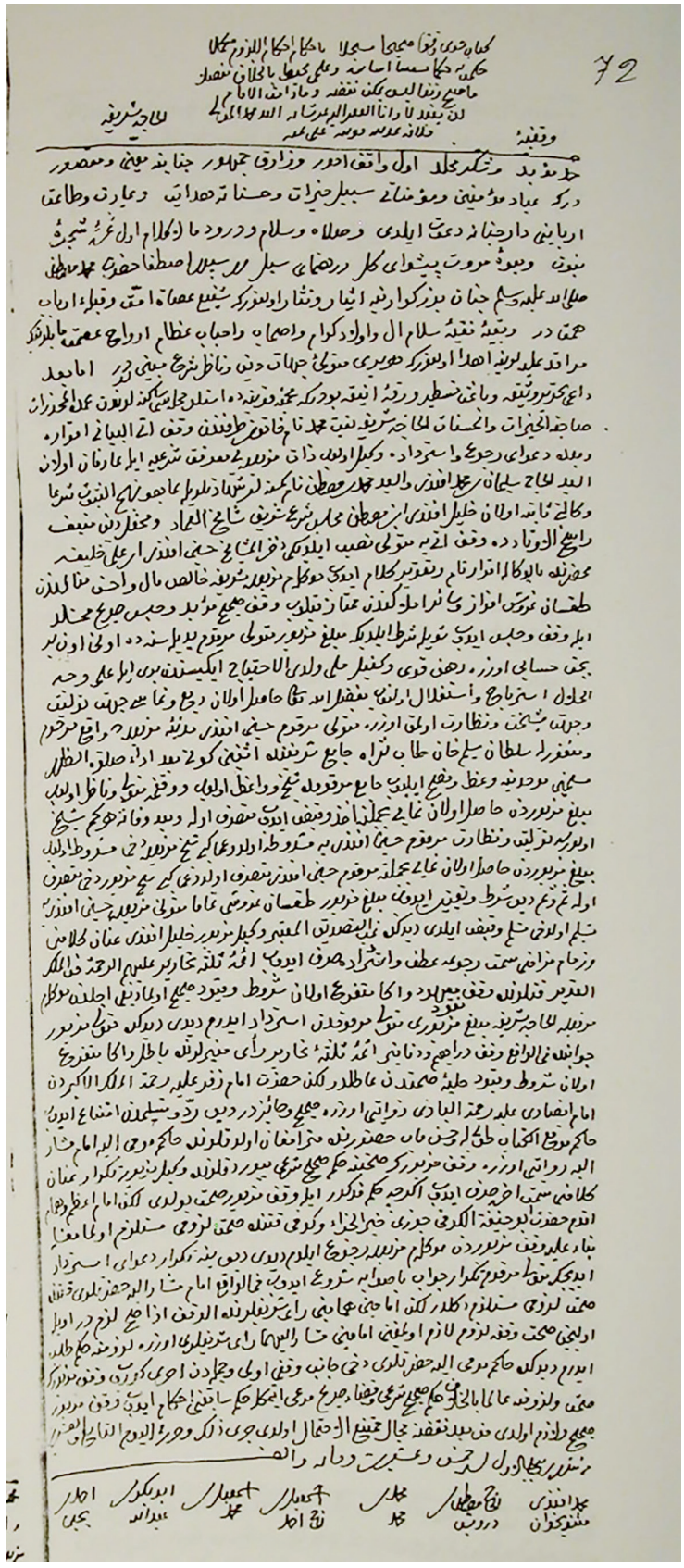
EKLER

Ek 1: el-Hac Mustafa bin el-Hac Süleyman'ın vakfiyesi BOA Ev. Vkf 16/68

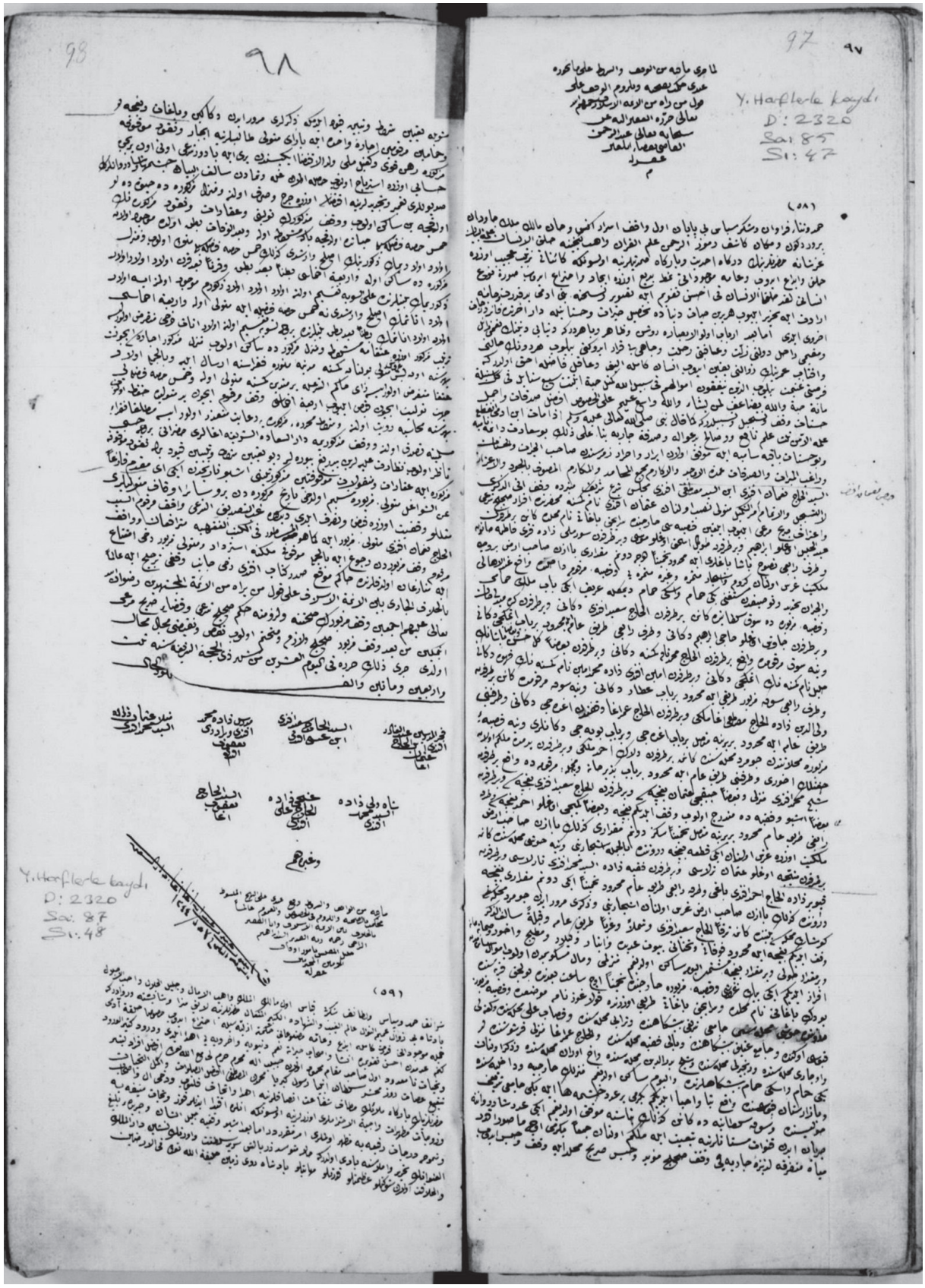

EV.VKF.00016.00068.001

Ek 2: el-Hace Şerife bint-i Mehmed'in vakfiyesi, KŞŞ 46/72.

Ek 3: es-Seyyid el-Hac Numan Efendi ibn es-Seyyid Mustafa Efendi'nin vakfiyesi VGMVD 733/97.

Osmanlı Döneminde Konya Merkezinde Kurulan Vakıflar					
No	**Şer'iye Sicili**	**VGMVD**	**Vakfın kurucusu**	**Mahallesi**	**Tarih[1]**
1		596/209	Ahmed bin Mahmud	Konya	05/03/875 01/09/1470
2		596/208	Şemseddin bin Mahmud	Konya	04/09/875 24/02/1471
3		581/2-490	Kazasker Muhsin-zade Mehmet oğlu İbrahim Paşa	Konya	01/09/882 07/12/1477
4		596/208	Cihan Hatun	Konya	30/09/885 03/12/1480
5		2178/124	Turgudoğlu Evladından Erdoğdu Beg bin Turgud Beg	Konya	01/04/898 20/01/1493
6		604/3	Mehmed bin Mustafa bin el-Kuşhisari	Konya	20/10/898 25/07/1493
7		594/20	Demirci Hacı Ahmed bin Abdullah	Bürdebaşı	01/11/904 10/06/1499
8		2176/60	Karayörüklü Sinan Ağa bin Abdulhay	Konya	30/11/910 04/05/1505
9	734/168		Selim Han	İstanbul	1566-1574
10		598/70	İshak Beg bin Abdurrezzak	Konya	10/11/915 19/02/1510
11		2178/441 BOA Ev. Vkf. 3/14	es-Seyyid Ahmed Çelebi bin Yusuf	Konya	01/08/923 19/08/1517
12		582/1-136	es-Seyyid Ömer Ağa bin İbrahim	Konya	09/ 925 08/1519
13		747/178	Vezir Piri Mehmed Paşa ibn Mehmed Cemalüddini Aksarayi	Konya	02/07/927 08/06/1521
14		2176/400	Hafız Ağa	Konya	28/02/0930 06/01/1524
15		582/1-18 2176/5	Mevlâna Kasım ibn Hayrüddin Halife	Konya	10/01/933 17/10/1526
16		2178/178	Sitti Banu Hatun bint-i Ahmed el-Konevi	Konya	15/11/941 18/05/1535
17		BOA Ev. Vkf 16/68	el-Hac Mustafa bin el-Hac Süleyman	Konya	01/08/947 01/12/1540
18	1/162		Mustafa bin Salih	Konya	29/04/971 16/12/1563
19		731/15	Mustafa bin Mehmed el-Konevî	Konya	10/09/982 21/12/1574
20		619/10	Konya Kadısı Seyid Mehmet Efendi bin Kasım	Konya	10/08/993 17/08/1585
21		2178/116	eş-Şeyh Ahmed bin İbrahim	Şeyhaliman	19/03/1024 16/04/1615
22		2176/96	Arık-zade Memi Beg bin Mehmed Çavuş	Yedilersultan	20/08/1046 17/01/1637

[1] Tarihin ilki miladi tarih, ikincisi hicri tarihtir. Hicri tarihin ayları da tabloda fazla yer kaplamasın diye numaralandırılmıştır. Bu aylar günümüzde kullanılmadığı için, verilmesi uygun görülmüştür. 1. Muharrem, 2. Safer, 3. Rebiyülevvel, 4. Rebiyülahir, 5. Cemaziyülevvel, 6. Cemaziyülahır, 7. Receb, 8. Şaban, 9. Ramazan, 10. Şevval, 11. Zilkade, 12. Zilhicce.

23	6/46	2181/179	Sabıkan Konya kadısı Mevlâna Abdülkerim Efendi ve kardeşleri Mahmud Ağa, Mehmed Ağa, Memiş ve Rahime	Fakihdedesultan	22/08/1051 26/11/1641
24	8/229		el-Hac Ali bin el-Hac Mehmed	Türbe-i Celaliye	20/11/1056 28/12/1646
25	8/127		Ayşe bint-i Yusuf Hoca	Seb'ahan	14/10/1056 23/11/1646
26	8/193		el-Hac Mehmed ibn Hacı	Bağrı	19/03/1057 24/04/1647
27		2178/38	eş-Şeyh Hüseyin Efendi ibn Hasan Çelebi es-Sıddık el-Mevlevî	Konya	20/07/1069 13/04/1659
28	18/128		el-Hac Veli bin Pir Ahmed	Konya	25/09/1069 16/06/1659
29	18/164		Karaman Eyaleti Valisi Mustafa Paşa	Konya	24/11/1069 13/08/1659
30	18/242		Davud Beg ibn Hacı	Aksinle	07/03/1070 22/11/1659
31	18/265		el-Hac Mehmed bin Yusuf Dede	Esenli	20/04/1070 04/01/1660
32	10/1	2176/406	Fahrü'l-kuzat Mevlâna Ebussuud Efendi ibn es- Seyyid Mesud Efendi	Konya	03/04/1071 06/12/1660
33	10/189	2176/406	Abdulbaki Ağa ibn Rıdvan Çavuş	Konya	01/05/1071 02/01/1661
34	11/80		el-Hac İdris ibn el-Hac İsmail ve Emine bint-i Mehmed	Konya	20/10/1071 18/06/1661
35	11/141		Mehmed bin Bostan	Cedid	30 /01/1072 25 /09/1661
36	12/58		Tatar Mehmed	Karacığan	09/07/1074 06/02/1664
37	12/127		Cennet bint-i el-Hac Kaya	Sürücü Sokağı	20/09/1074 16/04/1664
38	12/101		Mevlâna Şeyh Kösec Ahmed Efendi ibn Receb Dede	Konya	07/08/1074 05/03/1664
39	12/191		el-Hac Ahmed bin Mehmed	Şükran	05/12/1074 29/06/1664
40		2178/426	Hacı Hasan Ağa bin Yahya	Karaarslan	01/07/1077 28/12/1666
41	16/92		eş-Şeyh Ahmed Efendi ibn Receb	Konya	01/08/1083 22/11/1672
42	19/11-13		Musahib-i Şehriyari Vezir Mustafa Paşa	Konya	20/10/1083 08/02/1673
43	19/105		Sabık Trablus Kadısı el- Hac Mustafa Efendi ibn (boş) el-Konevî	Konya	10/01/1084 27/04/1673
44	20/184		Musahib-i Şehriyari Vezir Mustafa Paşa	Konya	01/01/1086 28/03/1675
45	21/230		Mustafa bin el- Hac Budak	Sinanperakendesi	02/08/1087 10/10/1676
46	71/58	2178-163 449/125	Musahib-i Şehriyari Vezir Mustafa Paşa bin Süleyman	Konya	01/05/1087 12/07/1676
47	23/129	607/54	Hatib el-Hac Mehmed Halife ibn Muslihiddin	Sedirler	17/10/1088 13/12/1677

48	13/135		el-Hac Hasan bin Yahya	Kemalgarib	07/10/1088 13/12/1677
49		607/55	el-Hac Mehmed bin Nasrullah	Sedirler	27/10/1088 23/12/1677
50		449/109	eş-Şeyh Ahmed Efendi ibni Receb Halife	Şeyhahmet	21/08/1090 27/09/1679
51	27/74		Musahib-i Şehriyari Vezir Mustafa Paşa	Konya	15/04/1093 23/04/1682
52	33/58		Hüseyin bin Halil	Sedirler	14/02/1096 20/01/1685
53	33/40		el-Hac Abdurrahman bin Mahmud	Bab-ı Aksaray	20/02/1096 26/01/1685
54	33/170		el-Hac Nurullah bin Mesih	İmaret	26/05/1096 30/04/1685
55	29/225		İbrahim bin Hüseyin	Şemseddin Tebrizi	16/05/1097 10/04/1686
56	31/73		el-Hace Asiye bint-i Emrullah	Zincirlikuyu	02/07/1097 25/05/1686
57	31/80		el-Hace Asiye Hatun ibnt-i Emrullah	Zincirlikuyu	02/07/1097 25/05/1686
58		623/2	Hacı Hasan Ağa bin Yahya oğlu Mehmed		14/10/1102 11/07/1691
59		2176/413	Saraç-zade Kadı Abdulkerim Efendi bin Abdulkerim	Fakihdede	15/03/1112 30/08/1700
60	39/54		Abdulfettah Çavuş ibn el- Hac Mustafa	Hoşhan	20 /03/1113 25/08/ 1701
61	39/113		Mevlâna evladından eş-Şeyh el-Hac es-Seyyid Bostan Efendi ibn eş-Şeyh es-Seyyid Abdulhalim Efendi	Konya	21/06/1113 23/11/1701
62	39/56	2178-488	el-Hac İbrahim ibn el-Hac Halil	Hocacihan	15/03/1113 20/08/1701
63	39/22	615/74 BOA Ev. Vkf. 23/3	el-Hac Mehmed Beg ibn İbrahim	Şeyhahmed	23/03/1113 28/08/1701
64	40/17	589/217	es-Seyyid Sinan Çelebi ibn es-Seyyid Şahin	Bürdebaşı	10 /07/1114 30/11/1702
65	40/130		Saraç-zade Kadı Abdulkerim Efendi ibn Abdulkerim Efendi	Fakihdede	12/11/1114 30/03/1703
66	40/110		Rahime bint-i Mustafa	Divle	17/10/1114 06/04/1703
67	41/209		Molla Mehmed bin el-Hac Abdi	Pürçüklü	02/08/1116 30/11/1704
68	43/174		Ayşe bint Abdullah	Hocahabib	05/10/1119 30/12/1707
69	44/22		Şeyh Şemseddin Tebrizî Türbesi ferrâşı el-Hac Ali el-Mevlevî	Konya	20/01/1122 21/03/1710
70		2176/48	Nakşibendiyeden eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed Efendi bin Muslihiddin Efendi	Köşkkavak	01/12/1123 10/01/1712
71		600/258	es-Seyyid el-Hac Mustafa bin Ömer	Konya	29/06/1124 03/08/1712
72		582/1-119	es-Seyyid, el-Hac Abdurrahim Efendi bin Hüseyin	Konya	07/09/1124 08/10/1712

73		581/2-343	Yeniçeri Çavuşlarından el-Hac Abdulfettah Çavuş bin Mustafa	Hoşhan	12/10/1124 12/11/1712
74	46/ 72		el-Hace Şerife bint-i Mehmed	Esenli	29/03/1125 25/04/1713
75	46/66		Hazret-i Şemseddin Tebrizî Türbedar Derviş Ali	Şemseddin Tebrizi	15/03/1125 11/04/1713
76	50/142		Vezir es-Seyyid el-Hac İbrahim Paşa	Konya	03/12/1128 18/11/1716
77		2181/191	Babuşcu-zade Ahmed Ağa ibn Mehmed	Fakıdede	02/11/1129 08/10/1717
78	48/31		es-Seyyid el-Hac Ahmed Efendi ibn es-Seyyid Nasrullah	Durakfakih	13/04/1130 16/03/1718
79		599/48	el-Hac Hüseyin ibn el-Hac Mustafa	Civar	23/05/1131 13/04/1719
80		2176/419	Arif Ağa bin Ahmed Ağa	Nehr-i Kafûr	24/12/1131 07/11/1719
81		2178/76	Neslihan Hatun bint-i Ebubekir	Türbe-i Celaliyeden Civar	08/08/1133 04/06/1721
82		730/54	es-Seyyid Şeyh Hasan Efendi ibni es-Seyyid Hüseyin Efendi	Ferhuniye	07/11/1134 19/08/1722
83	49/216	2178-265	es-Seyyid Şeyh Mehmed Efendi ibn es-Seyyid Şeyh Muslihiddin Efendi	Konya	20/07/1136 14/04/1724
84	BOA Ev. Vkf. 15/23	587/70	es-Seyyid el-Hac Mehmed Ağa ibn el-Hac Mustafa Ağa	Konya	05/04/1137 22/12/1724
85	51/57	624/243	el-Hac Ali bin Abdüsselam	Kerimdede	12/12/1140 20/07/1728
86	51/94	2141/178	el-Hac Ahmed bin el-Hac İsmail	Debbağhane	26/01/1141 01/09/1728
87		624/357	Mevlevî eş-Şeyh es-Seyyid el-Hac Mehmed Arif Efendi ibn es-Seyyid Abdurrahman	Konya	12/04/1144 14/10/1731
88		2176/410	es-Seyyid Ali Efendi bin Mehmed Efendi	Konya	27/05/1145 15/11/1732
89	53/218		el-Hac Arif Ağa ibn Ahmed Ağa	Nehr-i Kafûr	20/09/1149 22/01/1737
90	54/288		Hacı Şaban bin Ahmed	Sarıhasan	25/03/1152 02/07/1739
91	57/110		Osman Efendi ibn Abdulkadir	Aligav	24/07/1162 10/07/1749
92		2176/407	Şerife Emine binti Mehmed	Pürçüklü	18/07/1163 23/06/1750
93		596/8	el-Hac Mehmed Ağa ibn Ramazan	Hoşhan	28/01/1167 05/11/1753
94		626/1-125	el-Hac Mehmed Ağa ibn Ramazan	Hoşhan	08/03/1167 03/01/1754
95	66/53	2178/250	es-Seyyid el-Hac Abdulvahid Ağa bin es-Seyyid Sinan	Bürdebaşı	01/03/1174 11/10/1760
96	100/73		Karaman Eyaleti Valisi vezir el-Hac Mehmed Paşa ve Hacı İsa bin Hacı Musa	Konya	11/06/1176 28/12/1762
97	100/88	2176/404	Zeyneb bint-i Mehmed	Divle	05/08/1176 19/02/1763

98	100/89	2176/404	Seyyid el-Hac Abdulkadir Ağa, es-Seyyid Ebubekir ibn İsmail ve Ayşe bint-i Süleyman	Aksinle ve Ahmedefendi	10/09/1176 25/03/1763
99	100/80	590/191	Ulemadan Nakibüleşraf Mevlâna es-Seyyid el-Hac İbrahim Efendi bin Ahmed Efendi	Ahmedfakih	27/07/1176 11/02/1763
100	58/89		İsmail ve Mehmed ibn Molla Osman	Ahmeddede	05/11/1178 26/04/1765
101	58/103		Hanife bint-i es-Seyyid Mehmed Ağa	Şükran	27/01/1179 16/07/1765
102	59/75	582/1-163	el-Hac Mehmed bin Abdullah	Şerefşirin	10/02/1182 26/06/1768
103		628/660	Dersiam Hafız İsmail Efendi ibn Mehmed	İstanbul	23/06/1182 04/11/1768
104	60/6	582/1-152	eş-Şeyh Mehmed Efendi ibn İbrahim	Şükran	06/03/1184 30/06/1770
105	62/37		el-Hac İsa bin el-Hac Musa	Kalenderhane	23/04/1188 03/07/1774
106	100/266	589/103	Yolcu-zade Seyyid Hacı İbrahim bin es-Seyyid Hacı Mustafa	Kurb-ı Cedid	03/06/1191 09/07/1777
107	65/19		Yemenici Hacı Mehmed bin Murtaza	Konya	21/07/1201 09/05/1787
108	65/12		İsmihan Hanım bint-i el-Hac İbrahim Efendi	Durakfakih	19/03/1201 09/01/1787
109	101/25	2178-101 BOA Ev. Vkf 25/12	Usta es- Seyyid Ali bin Mehmed	Vadi-i Meram	10/05/1204 26/01/1790
110	66/48	2176/314	Usta es- Seyyid Ali bin Mehmed	Vadi-i Meram	27/04/1209 21/11/1794 16/06/1213 25/11/1798
111	67/19	2176/290	Valide Sultanın Kethüdası Yusuf Ağa ibn İsmail Ağa	İstanbul	25/06/1209 17/01/1795
112	66/60		Karaman Eyaleti Valisi Ali Paşa	Konya	23/03/1210 07/10/1795
113	67/88		Şerife Fatıma bint-i es-Seyyid Mehmed Arif Efendi	Tarhana	23/10/1211 21/04/1797
114	67/114		Müderris Mehmed Arif Efendi ibn Mustafa Efendi	Konya	09/07/1212 28/12/1797
115	111/9	630/1108	Valide Sultanın Kethüdası Yusuf Ağa ibn İsmail Ağa	İstanbul	15/10/1212 02/04/1798
116		2176/316	Hoca Şerife Hatun bint-i Mustafa	Vadi-i Meram	17/06/1213 26/11/1798
117		582/2-359	Seyyide Şerife Akife bint-i el-Hac Muhammed ve Saliha bint-i Abdullah ve es-Seyyid Ahmed ve Şerife Emetullah bint-i es-Seyyid el-Hac Muhammed	Şerefşirin	11/06/1214 10/11/1799
118	68/17	2181/171	Seyyid Abdulhay Efendi, Şerife Ayşe, Şerife Fâtıma, Şerife Hadice ve Şerife Saliha	Piripaşa	28/06/1217 26/09/1802
119	69/47	BOA Ev. Vkf. 11/34	Eşenlerli-zade es-Seyyid Abdurrahman Efendi bin Mehmed Efendi	Konya	21/07/1223 12/09/1808
120	69/90		el-Hac Hafız Mehmed Efendi ibn Mustafa	Küçüksinanperakende	15/07/1225 16/08/1810

121		607/175	Eşenlerli-zade es-Seyyid Abdurrahman Efendi ibn es-Seyyid el-Hac Mehmed Efendi	Konya	09/06/1226 01/07/1811
122		2176/402	Eşenlerli-zade es-Seyyid el-Hac Abdurrahman Efendi bin Mehmed Efendi	İhtiyareddin	25/10/1231 18/10/1816
123		580/80	es-Seyyid el-Hac Mustafa Efendi bin es-Seyyid Abdul-fettah Efendi	Şükran	01/07/1232 17/05/1817
124		580/207	Nakib-zade es-Seyyid el-Hac Ahmed Tahir Efendi	Konya	11/06/1235 26/03/1820
125		2176/400	Emine binti Ahmed	Devle	28/05/1236 08/05/1815
126		2176/401	Karaman Müşiri Ebubekir Faik Paşa	Konya	15/06/1236 20/03/1821
127		2176/401	Kahire'de Hazine Emini Ali Ruşen Ağa	Konya	01/07/1236 04/04/1821
128		2181/177	es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Said Efendi	Konya	23/11/1237 11/08/1822
129	71/8	2178-360	el-Hac Hafız Mehmed Efendi ibn Mustafa	Küçüksinanpera-kende	05/12/1239 01/08/1824
130	71/28		Fatıma bint-i İbrahim	Affansultan	21/11/1240 07/07/1825
131	71/68		es-Seyyid Hâfız Mehmed Emin Efendi	Konya	27/10/1241 04/06/1826
132	71/64		Sabık Haleb Valisi es-Seyyid Mehmed Emin Paşa	Konya	11/04/1242 12/11/1826
133	71/67		Konya Kadısı Şeyh-zade Ahmed Reşid Efendi	Konya	27/05/1242 27/12/1826
134	74/1		Abdulcelil bin Hüseyin	Esenli	01/06/1244 09/12/1828
135	74/28		Hacı Ali	Sarnıç	15/08/1245 09/02/1830
136	72/15		Veli bin Mehmed	Esenli	15/09/1248 05/02/1833
137	72/31		Kadı es-Seyyid Mustafa Efendi	Konya	01/02/1249 20/06/1833
138	73/77		Kadı es-Seyyid el-Hac Ahmed Necib Efendi	Konya	01/01/1251 29/04/1835
139	73/109		Yağlıkcı-zade es-Seyyid el-Hac Ahmed Necib Efendi	Konya	11/07/1251 02/11/1835
140	73/149	580/416	Konya naibi es-Seyyid el-Hac Ahmed Necib Efendi bin el-Hac Mehmed Efendi	Konya	22/12/1251 09/04/1836
141	73/159		es-Seyyid Ömer Ağa	İstanbul	01/01/1253 07/04/1837
142	73/166		Karaman Valisi Vezir el- Hac Ali Paşa	Konya	01/01/1253 07/04/1837
143	73/167		Naib es-Seyyid Mehmed Necib Efendi	Konya	25/07/1253 25/10/1837
144	73/164		İkinci alayın üçüncü binbaşısı Asitaneli Hasan Ağa ibn Abdullah	Konya	15/04/1253 19/07/1837
145	73/173		Şerife bint-i Mustafa	Vadi-i Meram	01/12/1253 26/02/1838

146	83/27		Karaman Eyaleti Müşiri el-Hac Ali Paşa	Konya	01/10/1254 18/12/1838
147	83/49		Beyşehir Sancağı Feriki Eyyüb Paşa	Konya	01/04/1256 02/06/1840
148	76/20		el-Hac Mehmed bin el-Hac Mehmed	Piri Paşa	01/08/1257 18/09/1841
149	76/81	2181/176	Şerife Saliha bint-i es-Seyyid Lütfullah Efendi	Konya	01/01/1258 12/02/1842
150	79/128		Şerife bint-i Ahmed	İhtiyareddin	01/04/1262 29/03/ 1846
151	78/103		Naib Yanyavî Emir Salaki-zade es-Seyyid Mehmed Ali Efendi	Konya	01/05/1262 27/04/1846
152		581/2-279	Konya Müşiri Ebubekir Sami Paşa	Konya	29/08/1262 22/08/1846
153	80/183		Emetullah bint-i Şeyh Sunullah	Mihmandar	18/12/1264 15/11/1848
154	85/66		Postahane Müdürü Salih Efendi ibn Mehmed	Konya	15/06/1268 06/04/1852
155	85/130		Mekke-i Mükerreme payesine haiz kadı, Hafız Hızır İlyas Efendi ibn Mehmed Efendi	Konya	09/01/1269 23/10/1852
156	86/104		Abdulkadir Efendi ibn el-Hac Ahmed	İstanbul	15/09/1271 01/06/1855
157		582/2-350	es-Seyyid Abdurrahim Efendi bin Hüseyin Efendi	Bab-ı Aksaray	25/02/1272 06/11/1855
158	86/155		Konya Defterdarı es-Seyyid İbrahim Namık Efendi bin Hasan el-İstanbulî	Konya	25/10/1272 01/05/1856
159	89/80	586/38	Dersiamdan Sarı Hafız es- Seyyid Süleyman Efendi ibn Halil Efendi	Konya	01/07/1275 04/02/1859
160		583/167	Nakşibendiyeden eş-Şeyh el-Hac Halil Efendi ibn Veliyyiddin	Konya	15/10/1276 06/06/1860
161	87/45		Medine Kadısı Hüseyin Hüsnü Beg Efendi ibn Eyyüb Ağa	Konya	11/10/1278 11/04/1862
162		583/167	Nakşibendiyeden müderrisi es-Seyyid Süleyman Salim Efendi ibn es-Seyyid İbrahim	Konya	27/01/1280 14/07/1863
163	91/2	5879	es-Seyyid Muhammed Said Efendi ibn Mustafa	Konya	25/08/1282 13/01/1866
164	91/5	612/2	Müderris Müsevvid-zade el-Hac es-Seyyid Adil Efendi ibn Mustafa Efendi	Konya	15/09/1282 01/02/1866
165	92/30	2176/166	el-Hac Ağa-zade Mustafa bin Süleyman	Vadi-i Meram	01/11/1283 07/03/1867
166	95/19		Hâce Hadice Hanım ibnite el-merhûm Said Efendi	İstanbul	25/02/1286 06/06/1869
167		585/43	Zübar-zade el-Hac Mehmed Ağa ibn el-Hac Süleyman Ağa	Konya	23/01/1287 25/04/1870
168	97/67		Konya Valisi Ahmed Tevfik Paşa	Konya	25/01/1288 16/04/1871
169	98/49	2178/260	Ulemadan Müftü Ömer Kâşif Efendi ibn Mehmed Efendi	Konya	07/10/1290 28/11/1873
170	98/41	587/68	Hacı Ayvacı-zade Hacı Mustafa Ağa bin Hacı Mehmed	Abdurreşid	29/01/1291 18/03/1874

171	98/191		Asiyab emini el-Hac Mehmed Efendi ibn Mehmed Ağa	Bürdebaşı	03/02/1292 11/03/1875
172	98/197		Sarı Hacı Mehmed Ağa ibn Ali Efendi	Abid	15/02/1292 23/03/1875
173	96/71	587/148	Mecidiye bilinen rütbe-i saniye sahip Hacı Mehmed Efendi ibn Hacı Ali Efendi	Seb'ahan	17/08/1292 18/09/1875
174	96 /95	587/148	Hacı Hafız Ali Efendi ibn İbrahim	Bulgurimam	15/05/1293 18/06/1876
175	96/75		Müderris Simavlı Osman Efendi ibn Ali	Kalecik	11/01/1293 17/02/ 1876
176	99/56	604/197	Mahkeme-i Ticaret re'isi el-Hac Mehmed Efendi bin Memiş Efendi	Konya	29/04/1295 02/05/1878
177	99/57	606/73	Mahkeme-i Ticaret Reisi el-Hac Mehmed Efendi bin Memiş Efendi	Konya	29/04/1295 02/05/1878
178	99/173	589/14	Mehmed Said Efendi ibn Ahmed Efendi	Babasultan	28/06/1296 19/06/1879
179	99/176	589/15	el-Hac Edhem Efendi ibn el-Hac Mehmed Efendi	Kuzgunkavak	28/06/1296 19/06/1879
180	99/222	589/133	Mehmed Ağa ibn Süleyman Ağa	Pürçüklü	05/06/1297 15/05/1880
181	99/407		Müderrisi es-Seyyid Hafız Ali Efendi ibn Ali Efendi	Konya	01/09/1299 17/07/1882
182	99/414	589/224	Hacı Molla Mehmed Efendi ibn Hüseyin Efendi	Vad-i Meram	17/09/1299 02/08/1882
183	103/18	589/182	Ser-kâtibi es-Seyyid Muhammed Salih Efendi ibn Hüseyin Hami Efendi	Kuzgunkavak	05/12/1300 07/10/1883
184	99/475		el-Hac Mehmed Efendi ibn el- Hac Ali Efendi	Konya	01/07/1300 08/05/1883
185	103/42	591/101	Kişnişci-zade el-Hac Osman Efendi ibn Mehmed Efendi	Piripaşa	23/02/1301 24/12/1883
186	103/25	2176-375	Meclis-i idare-i vilayet azasından el-Hac Mehmed Efendi ibn Hacı Ali Efendi	Seb'ahan	15/01/1301 16/11/1883
187	103/73		el-Hac Mehmed Efendi Hazretleri	Konya	23/08/1301 18/06/1884
188	103/130	591/16	Ulemadan Gilisralı el-Hac Osman Efendi ibn İsmail Efendi	Zenbûri	03/07/ 1302 18/04/1885
189	103/72		Muallim-i Sıbyan Ahmed Efendi	Konya	08/1301 05/1884
190	103/72		İnliceli İsmail Efendi	Konya	08/1301 05/1884
191	103/72		Midhat Efendi bin Hacı Fasih Efendi	Konya	08/1301 05/1884
192	103/134		Nimet-zade el-Hac Hasan Efendi ibn Mehmed Şakir Efendi	Ahmedfakih	15/08/1302 30/05/1885
193	103/134		Nimet-zade el-Hac Hasan Efendi ibn Mehmed Şakir Efendi	Ahmedfakih	15/08/1302 30/05/1885
194	103/136		Nimet-zade el-Hac Hasan Efendi ibn Mehmed Şakir Efendi'nin zevcesi Saliha bint-i İbrahim	Ahmedfakih	15/08/1302 30/05/1885
195	103/196	586/158	Ulemadan Hoca-zade Ahmed Efendi ibn Mehmed Efendi	Sırçalı	07/08/1303 11/05/1886

196	103/183	586/43	Ulemadan Ömer Hulusi Efendi ibn es-Seyyid el-Hac Ali	Durakfakih	02/04/1303 08/01/1886
197	103/163		Mücellid esnafından Abdulhamid Efendi ibn Hacı Emin Efendi	Kasabsinan	11/04/1303 17/01/1886
198	104/13	586/141	Ulemadan Ziyaeddin Efendi ibn Alaiyeli Hüseyin Efendi	Kerimdede	07/04/1304 13/01/1887
199	104/73	2179/224	Derviş Ali Ağa ibn Mustafa	Pirimehmedpaşa	03/12/1304 23/08/1887
200	104/91		Demirci esnafından Hacı Ali Ağa ibn Hacı Osman	Pirimehmedpaşa	01/03/1305 17/11/1887
201	104/89	2176/231	Hindistanlı eş-Şeyh Hüseyin Fazıl ibn Abdullah	Konya	28/02/1305 15/11/1887
202	105 /41	591/6	Kalacı-zade Hasan Efendi ibn el- Hac İsmail Ağa	Pürçüklü	17/11/1306 15/07/1889
203	105/41		Konya eşrafından Tahir Paşa	Konya	15/10/1306 14/06/1889
204	105/116		Ayşe bint-i Mehmed	Vadi-i Meram Zokak Mahallesi	27/07/1307 19/03/1890
205	105/131	597/257	Ulemadan es-Seyyid İbrahim Hakkı Efendi ibn Abdurrahman	Hocahabib	21/10/1307 10/06/1890
206	105/159	591/79	Ulemadan el-Hac Halil Efendi ibn Resul Efendi	Küçüksinan	05/02/1308 20/09/1890
207	105/200	593/259	Ahmed bin İbrahim	Harmancık	15/07/1308 24/02/1891
208	105/ 298	592/140	Mehmed Çavuş ibn İsmail	Harmancık	05/08/1308 16/03/1891
209	106/67		el-Hac Ali Ağa ibn Hacı Yahya ve Bozkırlı Hacı Abdullah ibn Mustafa	Sarıyakub ve Pires'ad Hacı Hüseyin Cema'ati	25/08/1310 14/03/1893
210	106/67		Mehmed Derviş Efendi ibn Şeyh Ahmed Efendi	Sarıyakub	25/08/1310 14/03/1893
211	106/73		Ulemadan Aladağlı Hoca-zade Hoca Ahmed Efendi ibn Mehmed Efendi	Sırçalı	27/09/1310 14/04/1893
212	108/45	591/251	Hindistanlı Mir Fazıl Hüseyin Şehid Haşbeti Efendi	Konya	03/04/1312 04/10/1894
213	108/122	592/89	Dersiamdan Abdurrahim Efendi ve Hacı Ahmed Efendi ebnâihi' l-merhûm el-Hac Mustafa Muhtar Efendi	Kalecik	27/07/1313 13/01/1896
214	108/122	618/1-157	Fatıma Hanım bint-i Mustafa Efendi	Kalecik	27/07/1313 13/01/1896
215	108/17		Hacı Receb Ağa ibn Süleyman Ağa	Kerimdede	12/08/1313 28/01/1896
216	108/104	598/189 2181/251	Tahir Paşa'nın kardeşi meclis-i idare-i vilayet azası Ali Ramiz Efendi ibn Hacı Mehmed Efendi	Seb'ahan	11/04/1313 01/10/1895
217	127/8		Hacı Receb Ağa ibn Hacı Süleyman	Kerimdede	12/08/1313 28/01/1896
218	127/74	595/181	Süleyman bin Hacı Hüseyin	Polatlar	24/07/1314 29/12/1896
219	125/115		Hacı İbrahim bin Hacı Mehmed	Piresadabacıseyyid	07/11/1314 09/04/1897
220	126/79		el-Hac Mustafa Muhtar Efendi'nin kerimesi Safiye Hanım	Pürçüklü	09/10/1314 13/03/1897

221	130/14	1751/26 2176/429	Karpuzcu Hacı Ali Ağa ibn Mustafa Ağa	Kerimdedecamii	06/10/1314 10/03/1897
222	126/47	2178/291	Küçük-zade Hacı Ahmed Ağa'nın sulbiye kebire kızları Elmas ve Saliha Hatunlar, Hacı Ahmed Ağa'nın sulbiye kebire kızı olup kendisinden sonra vefat eden Hace Emine'nin eşi Hacı Mehmed Efendi ile sulbi kebir oğulları Hacı Hüseyin ile Hacı Mustafa Efendiler	Kurb-ı Cedid	18/04/1314 26/09/1896
223	108/185	596/238	Dülger esnafından Ebubekir Usta ibn Ahmed Ağa	Öylebekledi	14/06/1315 10/11/1897
224	109/35	608/1-16	Hacı es-Seyyid Mehmed Ağa ibn Ahmed Efendi	Yanıkcami	11/11/1315 03/04/1898
225	109/9		Çorbacı-zade Hacı Ebubekir Efendi ibn Hafız Mehmed Efendi	Bağ-ı Evliya	25/08/1315 19/01/1898
226	131/89		Abdulcelil Efendi ibn Latif Dede	Konya	14/03/1317 23/07/1899
227	110/39		Yeşil Ahmed Çavuş ibn İbrahim Efendi	Kurb-ı Cedid	05/12/1317 06/04/1900
228	110/92-4	595/89	Davud-zade Hacı İbrahim Ağa ibn Hacı Mehmed	Piresad Abacı Seyyid	10/10/1318 31/01/1901
229	110/77	603/248	Hadimli Mehmed Vehbi Efendi ibn Hüseyin Efendi	Tercüman	20/07/1318 13/11/1900
230	142/26	595/107	Hace Hatice Hanım binti Hacı Mehmed Efendi	Kerimdede	25/10/1318 15/02/1901
231	110/141	609/234 2176/113	Ulemadan Ömer Sadık Efendi ibn Ahmed Efendi	Hocahabib	06/04/1319 23/07/1901
232	110/191	603/211	Sinan Ağa-zade Hüseyin Çavuş ibn Ali	Durunday	25/11/1319 05/03/1902
233	110/173		Konya Müftüsü el-Hac Abdulkadir Efendi ibn Ali Efendi	Fakihdede	03/09/1319 14/12/1901
234	133/100	2181/175	Konya Müftüsü el-Hac Abdulkadir Efendi	Fakihdede	08/12/1319 18/03/1902
235	110/155		Ahmed Adil Çelebi Efendi ibn Mehmed Arif Çelebi Efendi	Konya	16/06/1319 30/09/1901
236	143/131	595/259 2181/178	Adliye Nazırı Kütahyalı es-Seyyid el-Hac Abdurrahman Nureddin Paşa	Konya	15/08/1320 17/11/1902
237	112/156		Kadı-zade Ahmed Efendi ibn Mehmed Efendi	Hocahabib	27/06/1321 20/09/1903
238	113/46	604/204	Mevlâna Sülalesinden Salahaddin Efendi ibn Hüseyin Çelebi Efendi	Bab-ı Aksaray	04/03/1322 19/05/1904
239	114/27		Sarı Hafız-zade Halil Kâmil Efendi ibn Hacı Sarı Hafız Süleyman Vehbi Efendi	Sırçalı	28/12/1322 05/03/1905
240	113/106		Mevlâna türbesi türbedarı Osman Vehbi Dede Efendi	Konya	05/08/1322 15/10/1904
241	142/100		Mevlâna türbesi türbedarı Osman Vehbi Dede Efendi	Konya	25/08/1322 04/11/1904
242	114/33	602/192	Ulemadan Kisehisarlı Hacı İbrahim Efendi ibn Süleyman	Kalecik	09/01/1323 16/03/1905
243	142/111	2181-263	Postnişin Abdulvahid Çelebi Efendi ibn Mehmed Said Hemdem Çelebi Efendi	Konya	01/03/1323 06/06/1905
244	141/18		Hacı Seyyid Ağa ibn Ömer	Kozağaç	20/12/1323 15/02/1906

245	139/14		İsmilli Osman Ağa-zade Mahmud bin Osman	Bimari	24/09/1324 11/11/1906
246	116/84	2178/214	Hacı Mehmed Ağa bin Musa	Şerefşirin	23/08/1324 12/10/1906
247	115/181	602/59	Kara Mustafa oğlu İsmail Ağa ibn Mustafa	Hocacihan	24/11/1325 29/12/1907
248	116/124		Dergâh-ı şerif de dervişandan Hacı Mehmed Ceri Dede Efendi ibn Ahmed	Fakih Dede	01/06/1325 12/07/1907
249	116/150	614/30	Attar el-Hac Osman ibn Hacı Emin Ağa	Bürdebaşı	15/10/1325 21/11/1907
250	116/151		Attar Hacı Osman Efendi ibn Hacı Emin Ağa	Bürdebaşı	15/10/1325 21/11/1907
251	116/136		Hacı Halil Ağa ibn Ali	Şerefşirin	19/07/1325 08/08/1907
252		2181/183	Havva Hatun bint-i Hacı Hafız Mehmed	Dolapmektep	17/03/1326 16/04/1908
253		2176/310	Molla Efendi Medresesi Müdürü Osman Haşim Efendi bin Ahmed	Konya	15/09/1326 11/10/1908
254	150/23		İbrahim Efendi ibn Hacı Abdulcelil	Dedeler	19/11/1327 02/12/1909
255		606/259	Hatib Hacı Hüseyin Efendi ibni el-merhum Hacı Abdürrahman Efendi	Durakfakih	22/06/1328 01/07/1910
256		600/11	Haffaf-zade el-Hac Ahmed Efendi bin İbrahim Efendi	Kalecik	21/01/1329 22/01/1911
257		602/192	Eskilli Derviş Ali Efendi ibn Ömer Efendi ibn Hüseyin	Kalecik	03/04/1329 03/04/1911
258		1751/24	Hacı Emin-zade Attar Hacı Osman Efendi bin Emin Ağa	Bürdebaşı	16/06/1329 14/06/1911
259		604/12	Ekmekçi İsmail Usta ibn Ömer Usta ibn Molla Ahmed	Gemalmaz	25/09/1329 19/09/1911
260		601/97	Badegözoğlu Mehmed Ağa ibn Ali ibn İbrahim ibni Abdullah	Medrese	20/11/1329 12/11/1911
261		606/129	Osman Efendi ibn el-Hac Ali	Sedirler	12/02/1330 01/02/1912
262		604/197	Yemenici esnafından İmamoğlu el-Hac Abdullah Usta ibn Mehmed Efendi	Kerimdedeçeşme	13/08/1330 28/07/1912
263		604/173	el-Hac Veli Efendi ibn el-Hac İsmail Ağa	Yunusoğlu	03/05/1331 10/04/1913
264		607/47	Hacı Mehmed Efendi ibni el-Hac Ahmed	Kalecik	13/06/1332 09/05/1914
265		2178/244	Gedik-zade Mustafa Ağa bin İsmail	Sırçalı	08/07/1341 24/08/1923

Osmanlı Döneminde Konya Merkeze Tabi Köylerde Kurulan Vakıflar

No	Şer'iye Sicili	VGMVD	Vakfın kurucusu	Yeri	Tarih
1	41/76		Abdulbaki bin Musa	Botsa Köyü	15/02/1116 19/06/1704
2	54/292	582/1-201	el-Hac Hasan bin Hacı Ali	Malas Köyü	20/03/1152 27/06/1739
3		2176/408	Hacı İbrahim bin Ahmed	Sille	18/07/1163 23/06/1750

4	69/87		Hacegan-ı Dîvan-ı Hümayûn'dan Feyzi Beg-zade Feyzullah Beg Efendi	İstanbul Başara Köyü	05/03/1225 10/04/1810
5	84/123		İsmihan bint-i el- Hac Mehmed	Sille-Aşağı Cami Mahallesi	01/07/1266 12/06/1850
6		583 /197	el-Hac İbrahim bin Abdülvehhab	Göçü Köyü	11/08/1276 04/03/1860
7		583/195	es-Seyyid Mehmed Habib bin Abdullah	Kavak Köyü	11/08/1279 01/02/1863
8		583/196	Ömer Ağa bin Hasan	Kayhöyüğü Köyü	11/08/1279 01/02/1863
9	90/182		Süleyman Beg ibn Mehmed Beg	Zıvarık Köyü	15/07/1282 04/12/1865
10	92/74	584/218	es-Seyyid Nurullah ibn Salih	Çomaklar Köyü	21/09/1283 27/01/1867
11		2176/286	Muhtar Abdullah Ağa bin Hasan	Evliya Köyü	21/08/1289 24/10/1872
12		585/214	el-Hac Hüseyin Ağa ibn Abdullah	Sille Kasabası	17/03/1290 15/05/1873
13	98/110	587/71	Hacı Osman Ağa ibn Hacı Osman	Başara Köyü	05/06/1291 20/07/1874
14	96/130	587/187	el-Hac Mehmed Ağa ibn Yusuf	Hatunsaray	23/10/1293 11/11/1876
15	96/160	586/8	Ahmed Ağa bin Nasuh Ağa	Evliya Köyü	13/02/1294 13/03/1877
16		589/6	Ahmed Nabi Efendi bin Hüseyin Ağa	Binaki Köyü	15/06/1295 16/06/1878
17	99/150	589/5	Mehmed Efendi bin Ahmed	Çukurçimen Köyü	05/02/1296 28/01/1879
18	99/153	589/4	el-Hac Mehmed Ağa bin Hüseyin	Bakioğlu Köyü	25/02/1296 18/02/1879
19	99/394	589/102	Parlak-zade Ahmed Ağa ibni Hac İbrahim	Karakaya Köyü	15/06/1299 04/05/1882
20	99/430	589/149	Musa Ağa bin Ali	Karadiğin Köyü	15/06/1299 04/05/1882
21	104/25	586/156	Mustafa Ağa bin Mehmed	Güvenç Köyü	09/06/1304 05/03/1887
22	105/180	591/67	Çengeloğlu Hasan Ağa bin Abdullah	Boruktolu Köyü	27/05/1308 08/01/1891
23	106/42	590/243	Musa Efendi ibn el-Hac Hafız Mehmed Efendi ve Süleyman ve Ahmed Efendi	Sille-Cami-i kebir Mahallesi	29/03/1310 21/10/1892
24	106/150	603/109	Abdulfettah Ağa ibn Abbas	Tutub Köyü	09/08/1311 15/02/1894
25	125/52	597/137	Meşalecioğlu Ahmet Ağa ibn-i Ahmed Ağa	Tulasa Köyü	09/04/1313 29/09/1895
26	125/ 69		Süleyman Beg ibn Hacı İshak Beg	Bınarbaşı Köyü	15/10/ 1313 30/03/1896
27	110/27		Mehmed bin İbrahim	Bayat Köyü	03/11/1317 05/03/1900
28	110/87	595/162	Osman bin Mehmed	Penbeci Köyü	02/09/1318 24/12/1900

29	110/128	603/215	İbrahim Ağa ibn Mehmed	Malas Köyü	28/02/1319 16/06/1901
30	110/194	602/208	Ali Ağa ibn Mustafa	Gene Köyü	25/11/1319 5 Mart 1902
31	112/19	604/11	Mehmed Efendi ibn Hacı Musa Ağa	Bınarbaşı Köyü	21/02/1320 30/05/1902
32	147/62	602/155	Ataullahoğlu İsmail ibn Ali	Kalburcu Köyü	30/12/1322 07/03/1905
33	141/19		Hacı Süleymanoğlu Ali Ağa	Zengicek	28/02/1323 10/10/1905
34		604/192	İbrahim Efendi bin Abdulcelil	Dedeler	19/11/1323 15/01/1906
35		606/26	Hacı Süleymanoğlu Ali Ağa bin Süleyman	Zıvarık-Zengicek Mahallesi	28/12/1323 23/02/1906
36	115/69	595/55	Gazioğlu Hacı Ali Ağa ibn Hacı Hasan Ağa	Gilisra Köyü	19/10/1324 06/12/1906
37	116/47	596/28	Haydar Efendi ibn Ali	Sakyatan Köyü	05/09/1324 23/10/1906
38	115/181		Muhyiddin Efendi ibn Mustafa	Sarıkız Köyü	21/11/1325 26/12/1907
39		990/131	Kırım Muhacirlerinden Murtaza Ağa bin Mustafa	Yağlıbayat Köyü	18/02/1328 01/03/1910
40		595/91	Durneoğlu Ahmed Efendi ibn Hacı Mehmed Ağa	Gilisra Köyü	18/04/1328 29/04/1910
41		607/30	Hacı ibiloğlu Hacı Ömer Ağa ibn İbrahim	Obruk	02/07/1328 10/07/1910
42		602/128	Abdülkadir bin Ali bin Hüseyin	Çomaklar Köyü	02/06/1329 31/05/1911
43		601/162	Ahmed Çavuş bin Mehmed Ali	Kilisecik Köyü	15/03/1330 04/03/1912
44		604/105	Hacı Ahmed Ağa binn Ömer	Eğribayat Köyü	17/07/1331 27/06/1913
45		604/261	Koca Araboğlu Hasan bin Mehmed	Zincirlikuyu Köyü	20/03/1332 16/02/1914
46		608/1-320	Danoğlu Hacı Ahmed Ağa ibn el-Hac Ahmed	Zıvarık-Hacı Abbas Yaylası nd. Sahrınç Mahallesi	17/01/1335 13/11/1916
47		608/1-321	Hacı Süleyman Çavuş ibn İbrahim	Zıvarık- Mernek Yaylası	19/01/1335 15/11/1916

Osmanlı Döneminde Akşehir ve Köylerinde Kurulan Vakıflar

No	Şer'iyye Sicil	VGMVD	Vakfın kurucusu	Yeri	Tarih
1		581/2-439	Seyyidî Ahmed Derviş bin Durmuş	Akşehir	03/05/955 10/06/1548
2		2176/234	Karahisar-ı Sahib Kadısı Sinan Efendi bin Seydi Ali	Akşehir	20/11/967 12/08/1560
3		2178/194	Muhyiddin bin Emre	Elalmış Köyü	30/01/1020 14/04/1611
4		626/2-578	Es-Seyyid Dede İbrahim Bey ibn Ali Bey	Akşehir	20/05/1178 15/11/1764

5		579/664	Ahmed Ağa bin Hüsameddin	İshaklı Kasabası	01/11/1227 06/11/1812
6		580/75	Şirbâncı-zade es-Seyyid el-Hac Ömer Ağa bin el-Hac Mehmed	Nakkaş Mahallesi	25/05/1231 23/04/1816
7		580/329	el-Hac Mehmed Ağa ibn el-Hac Halil	Çay Mahallesi	20/04/1241 02/12/1825
8		580/419	Çakırlarlı el-Hac Yusuf bin Osman	Hacı Ömer Mahallesi	01/01/1251 29/04/1835
9		747/143 747/182	Akşehrî el-Hac Ömer Efendi	Akşehir tarihe bakk İstanbul	05/12/1266 12/10/1850
10		582/1-263	Nuri Osmani Camii Şerifi ser-kayyumu el-Hac Süleyman Efendi ibn Mustafa ibn Mehmed	Akşehir	07/08/1270 05/05/1854
11		585/48	el-Hac İbrahim Ağa ibn Ali	Kürt Köyü	03/04/1287 03/07/1870
12		2141/142	Süleyman Ağa-zade Mustafa Ağa bin Süleyman Ağa	Akşehir	24/03/1302 11/01/1885
13		586/210	Sarı Keçili aşiretinden Karacaoğlu Hacı Mehmed bin Hacı Mustafa	Mevlüdlü Köyü	10/08/1304 04/05/1887
14		590/93	Süleyman bin Yakub	Cedid Köyü	20/08/1306 20/04/1889
15		591/32	Mehmed Efendi ibn el-Hac Osman Efendi	Turgud Köyü	06/03/1308 20/10/1890
16		595/124	Aşık Kadiroğlu Mustafa bin Kadir	Kundulu Köyü (Tuzlukçu)	10/02/1317 20/06/1899
17		595/191	Akşehir Müftüsü Mehmed Salim Efendi ibn Süleyman	Veledi Celal Mahallesi	20/10/1317 21/02/1900
18		603/112	Odabaşı-zade Mehmed Efendi bin İsmail	Turgud Köyü	08/02/1319 27/05/1901
19		597/242	Muhacirin-i Çerakeseden Bayram oğlu Musa bin Bayram	Maruf Köyü	22/01/1320 01/05/1902
20		598/257	Mahmud oğlu Hacı Ali ibn Mahmud	Tekke Köyü	26/06/1323 28/08/1905
21		601/19	el-Hac Osman Efendi-zade Mehmed Efendi ibn el-Hac Osman	Turgut Köyü Eğrikuyu Mahallesi	15/12/1325 19/01/1908
22		1763/252	Ömer Hocaoğlu Abdulkadir bin Ömer	Turgut Köyü Eğrikuyu Mahallesi	11/03/1328 23/03/1910
23		606/65	Mustafa oğlu Seyyid Abdülhalil bin Mustafa	Mamuretü'l-hamidiye Köyü	30/09/1328 05/10/1910
24		601/159	Mustafa Hocaoğlu Hacı Nuh	Pınar Köyü	24/12/1328 27/10/1910
25		606/66	Kadıoğlu Mustafa bin Mehmed	Sorgun Köyü	19/04/1329 19/04/1911
26		604/196	Musa Bey oğlu Musa Çavuş ibn Musa Bey ibn Hacı Battal Ağa	Turgut Köyü Killer Mahallesi	14/04/1330 02/04/1912
27		604/159	Hüseyin oğlu Süleyman bin Hüseyin	Yazır Köyü	17/05/1330 04/05/1912
28		606/269	Ahmed Oğlu Mustafa Ağa İbn Ahmed	Mesudiye Köyü	16/11/1330 27/10/1912
29		607/225	Kocabaşoğlu Ömer Ağa ibn İsmail	Horsunlu Köyü	06/05/1333 22/03/1915

Osmanlı Döneminde Beyşehir ve Köylerinde Kurulan Vakıflar					
1		580/296	Mehmed bin Pir	Ararime Köyü	03/11/1238 12/07/1823
2		580/262	Beyşehir Mütesellimi el-Hac Lütfullah Ağa bin Ali Ağa	Beyşehir	21/03/1239 25/11/1823
3		580/159	Sünnetçi Ali oğlu Abdullah bin Ali	Kıreli-Keçi Köyü	25/03/1251 21/07/1835
4		582/1-211	Ayşe binti Abdullah	Kıreli-Kubbe Köyü	09/03/1269 21/12/1852
5		582/1-220	es-Seyyid Mehmed Ağa ibn Seyyid	Beyşehir	09/03/1269 21/12/1852
6		582/1-183	es- Seyyid Muhammed Naim Efendi	Üskerles Köyü	13/05/1269 22/02/1853
7	99/374	589/120	el-Hac Ebubekir Ağa	Kırklı Karye	05/04/1299 24/02/1882
8		2181/168	el-Hac Mehmed Ağa bin Hidayet	Toğan Köyü Aşağı Mahalle	05/02/1316 25/06/1898
9	133/1	602/155	Ali Efendi bin Abdurrahman Efendi	Burunsuz Köyü	03/12/1317 04/04/1900
10		603/110	Kör Alioğlu, el-Hac Mustafa Efendi bin Mehmed	Karabayat Köyü	15/10/1319 25/01/1902
11		602/183	Mahmud Başoğlu Mehmed Hilmi Efendi ibn Mehmed	Sevindik Köyü	09/02/1321 07/05/1903
12		606/86	Çeçen mahacirlerinden Koytemur oğlu İbrahim bin Hacı Koytemur	Hamidiye Mahallesi	26/10/1322 03/01/1905
13		602/60	Ecevid oğlu Mehmed Efendi ibn Osman Çavuş	Kurucaova Köyü	29/11/1324 14/01/1907
14		602/295	Abdullah Efendi ibni Abdülnasır	Kurdılar Köyü	29/06/1328 08/07/1910
15		600/215	Fethullah-zade Hüseyin Efendi bin Mehmed	Üskerles Köyü	09/05/1329 08/05/1911
16		604/88	Hacı Mustafa Efendi-zade Mehmed Efendi bin Mustafa Efendi	Karabayat Köyü	19/05/1329 18/05/1911
Osmanlı Döneminde Bozkır ve Köylerinde Kurulan Vakıflar					
No	**Şer'iye Sicili**	**VGMVD**	**Vakfın kurucusu**	**Yeri**	**Tarih**
1		2178/81	Server Ağa bin Abdullah	Kuzviran Köyü	12/10/972 13/05/1565
2		582/1-47	el-Hac Ahmed Ağa bin Veli	Ahurlı Köyü	01/01/1267 06/11/1857
3		584/86	Hacı Ebubekir Ağa ibn Hacı Mehmed	Kızılcakır Köyü	15/01/1282 10/06/1865
4	90/181	584/83-84	Mehmed Ağa ibn el-Hac Ahmed	Tahtalı Köyü	25/06/1282 15/11/1865
5	92/19	584/292	Veli'nin oğlu Mehmed Ağa ibn Abdullah	Alkaran Köyü	05/11/1283 11/03/1867
6		585/183	Şaban ibn Yusuf bin Şaban	Afşar Köyü	20/01/1290 20/03/1873
7		587/139	el-Hac Hasan Ağa ibn İsmail	Dere Köyü Aşağı Mahalle	15/10/1290 06/12/1873

8		587/193	Mehmed bin Abdulhalim	Kayacılar Köyü	27/09/1292 27/10/1875
9		589/10	el-Hac Mustafa Ağa ibn Hasan Ağa	Yalıhöyük Köyü	15/12/1292 12/01/1876
10	336/132	587/291	Mustafa bin İbrahim	Balıklava Köyü	03/03/1296 25/02/1879
11	99/229	589/68	Hüseyin Efendi bin Hasan	Ayvalıca Köyü	05/07/1297 13/06/1880
12	99/320		Ecir Ali oğlu İsmail Ağa	Ağras Köyü	11/06/1298 11/05/1881
13	104/41		Durmuş Efendi ibn İsmail	Ağras Köyü	09/08/1304 03/05/1887
14		601/48	Veli Ağa bin Ataullah	Mehmed Ali Köyü	05/07/1316 19/11/1898
15		598/234	Hüseyin oğlu Mustafa bin Muhammed	Dinek Köyü	17/04/1317 23/08/1899
16		601/49	Mustafa Ağa bin Mehmed	Kuzviran Köyü	05/07/1318 29/10/1900
17		595/57	Ali Ağa bin Abdulaziz	Boyalı Köyü	15/11/1321 20/05/1894
18		602/89	el-Hac Ahmed bin el-Hac Ali Ağa	Kızılöz Köyü	26/11/1321 13/02/1904
19		595/41	Enbiya oğlu Ali bin Abdullah Efendi	Çukurkavak Köyü	27/12/1323 12/02/1906
20		597/93	el-Hac Ali bin Mehmed ve Veli oğlu Mehmed ibn Hacı Mustafa	Ayas Köyü	21/10/1324 08/12/1906
21		600/100	Hüseyin Çavuş bin Mehmed Çavuş	Dolhanlar Köyü	15/04/1325 28/05/1907
22		990/126	el-Hac Hasan Ağa ibn Yusuf ve Hasan Ağa ibn Hacı Hüseyin	Afşar Köyü	15/04/1325 28/05/1907
23		600/137	Süleyman Çavuş İbni Mehmed Ağa	Armusun Köyü	04/12/1327 17/12/1909
24	338/173-174.	603/272 603/ 425	Hacı Mustafa Ağa ibn Ömer	Ağras Köyü	28/06/1330 09/06/1912
25		607/84	Mustafa Çavuş ibn İsa Beg	Dutlu Köyü	03/02/1331 12/01/1912
26		608/2-373	Ali Ağa bin Abdullah	Elyasa Köyü	24/05/1335 18/03/1917
27	338/450	610/2	el-Hac Abdurrahman Efendi İbn Mehmed	Kildere Köyü	15/10/1337 24/07/1919
28		609/67	Ali Çavuş Ağa ibn İsmail	Kocaş Köyü Aşağı Mahallesi	15/12/1337 11/09/1919
Osmanlı Döneminde Cihanbeyli ve Köylerinde Kurulan Vakıflar					
No	**Şer'iye Sicili**	**VGMVD**	**Vakfın kurucusu**	**Yeri**	**Tarih**
1		584/239	Tüfenkçi oğlu el-Hac İbrahim ibn Hüseyin	Kelhasan Köyü	11/06/1283 11/10/1866
2	92/171	585/41	Hafız Hüseyin ibn Ebubekir	Beşişikli Köyü	15/07/1284 12/11/1867

3	92/226		Kamberoğlu Hacı İbrahim Efendi ibn Mustafa, validesi Ayşe Hatun bint-i Mustafa bin Abdullah, Hacı Kamber Ağa ibn diğer Mustafa bin Abdurrahman, Kamberoğlu Ebubekir ve Mustafa Ağalar ibn Mehmed, Kezban Hatun bint-i Hasan bin Abdullatif, Mustafa bin Yusuf bin Sadullah ve Seyyid Mehmed Efendi ibn Ömer bin Sunullah	Hacıfakihli Köyü (Yunak)	25/11/1284 19/03/1868
4		587/132	el-Hac Süleyman Beg ibn el-Hac Ömer Ağa	Piribeyli Köyü	20/10/1287 13/01/1871
5		2178/137	Hacı Ömeroğlu Mehmed Efendi bin Osman	Viran Köyü	25/08/1288 09/11/1871
6	103/37		el-Hac Hasan Ağa ibn Hacı Mehmed	Ekecik Beşkavak Köyü	25/03/1301 24/01/1884
7	103/51		Kürdoğlu Süleyman Efendi ibn Ömer Ağa	Kürdoğlu nd. Kışla Köyü	29/04/1301 27/02/1884
8	103/54		Şamlıoğlu İbrahim Efendi ibn Hasan	Kuşca nd. Yenibeyân Köyü	11/05/1301 09/03/1884
9	103/55		el-Hac Halil Ağa ibn Ömer	Kehyeli nd. Cedkâtlı Köyü	13/05/1301 11/03/1884
10		586/9	Rişvan aşiretinden Osman ibn Yusuf	Haremi Köyü	29/08/1302 13/06/1885
11		588/32	es-Seyyid Mehmed Efendi bin Halil	Kırkışla Köyü	03/09/1302 16/06/1885
12		588/39	Rişvan aşiretinden Mehmed bin Abdullah	Halikanlı nd. Dondurma Köyü	03/03/1303 10/12/1885
13		607/135	Yusuf Ağa ibn Boz Musa	Kırımini Köyü	09/06/1305 22/02/1888
14	105/80		Hacı İbrahim Ağa ibn Hacı Hasan Ağa	Bulduk Köyü	29/03/1307 23/11/1889
15		592/21	Osman ibn Hacı Musa	Vidan Köyü	01/12/1308 08/07/1891
16	125/ 39		Hacı Bayram Efendi ibn Hacı Ali	Yapalı Köyü	16/11/1312 11/05/1895
17	108/132 125/114		Hasan Efendi bin Hüseyin Ağa	Halikanlı Köyü	22/11/1314 24/04/1897
18		598/57	Tosun Mehmed Ağa bin Hacı Hasan	Aşağıağzıaçık Köyü (Yunak)	20/05/1315 17/10/1897
19		595/220	Sarı Ömer oğlu Hüseyin Ağa ibn Ömer	Kaldırım Köyü	08/10/1315 02/03/1898
20	143/105		Mehmed Hanefi Efendi ibn Mustafa	Celeb Köyü	04/02/1319 23/05/1901
21	110/184 133/94		Ali bin Hüseyin Ağa	Ekecikkandil Köyü	05/11/1319 13/02/1902
22		596/148	Bekir oğlu Yusuf Ağa ibn Bekir	Sülüklü Köyü	07/11/1321 25/01/1904
23		603/148	Hacı Mehmed oğlu Halil bin Mehmed	İmamoğlu Köyü	03/03/1323 08/05/1905
24		603/48	Ali bin Yusuf	Kasımoğlu Köyü	20/10/1327 25/10/1909
25	106/44		el-Hac Mehmed Ağa ibn Mehmed	Karabağ Köyü	23/03/1310 15/10/1892

26	106/89		Mehmed Efendi ibn Hacı Hasan	Kütükuşağı Köyü	24/12/1310 09/07/1893
27		606/255	Molla Yusuf oğlu İbrahim Ağa ibn Yusuf	Katırlı Köyü Kadıoğlu yaylası	09/01/1329 10/01/1911
28		604/189	Mustafa Efendi ibn Hacı Mehmed Ağa	Hacı Ömer oğlu Köyü	29/10/1329 23/10/1911
29		606/173	Hacı Veli oğlu Molla Mehmed	Yukarıpiribeğli Köyü	19/12/1329 11/12/1911
30		606/256	Hacı Ali Beg Efendi ibn Hacı Hasan Beg	Uzunbeğ Köyü	04/05/1330 21/04/1912
31		608/1-19	Mustafa Efendi ibn el-Hac Cemal Ağa	Köstengil Köyü	05/06/1333 20/04/1915
Osmanlı Döneminde Çumra ve Köylerinde Kurulan Vakıflar					
No	**Şer'iye Sicili**	**VGMVD**	**Vakfın kurucusu**	**Yeri**	**Tarih**
1	93/8	584/285	Salih Ağa ibn Hacı Abdullah Ağa	Dedemoğlu Köyü	15/01/1285 08/05/1868
2	96/153	587/200	el-Hac Abdülkerim ibn Hacı Ali Ağa	Abditolu Köyü	13/02/1294 27/02/1877
3		589/109	İbrahim Ağa bin Abdullah	Alemdar Köyü	21/11/1297 25/10/1880
4		586/115	Ebubekir Efendi bin İbrahim	Güğercinlik Köyü	03/09/1302 16/06/1885
5	106/90	2181/167	Hacı Mehmed Efendi ibn el-Hac Ahmed Efendi	Alibeghüyüğü Köyü	25/12/1310 10/07/1893
6	125/53	595/253	Yürümez oğlu Halil Ağa ibn Mustafa	Kuzucu Köyü	03/05/1313 22/10/1895
7		595/186	Çini-zade Hacı Mustafa Ağa ibn Hacı Ahmed	Alan Köyü	14/06/1314 20/11/1896
8	110/11	603/284	Hacı Süleyman Ağa ibn Ali	Arıkviran Köyü	15/08/1317 19/12/1899
9	132/64	603/287	Mehmed Ağa bin Abdulkadir	Alan Köyü	02/11/1317 04/03/1900
10	113/5	596/35	Atike'nin Osman oğlu Mehmed Ağa	Karkın Köyü	27/11/1321 14/02/1904
11	112/188	990/101	Hasan bin Mehmed	Küçükviran Köyü	08/11/1321 26/01/1904
12	141/17	600/221	Mustafa Efendi bin Receb	İslihisar Köyü	06/12/1323 01/02/1906
13		597/94	Habibullah Ağa bin Zeyneddin	Fethiye Köyü	06/04/1327 27/04/1909
14		605/64	el-Hac Nakibullah Efendi bin Yunus	Süleymaniye Köyü	13/06/1332 09/05/1914
Osmanlı Döneminde Doğanhisar ve Köylerinde Kurulan Vakıflar					
No	**Şer'iye Sicili**	**VGMVD**	**Vakfın kurucusu**	**Yeri**	**Tarih**
1		790/61	el-Hac Mehmed Ağa bin Musa Beg	Doğanhisar	01/01/1094 31/12/1682
2		624/514	Mehmed bin Salih	Doğanhisar-Halife Mahallesi	20/02/1171 03/11/1757

3		586/50	İsmail Efendi ibn Ömer	Kemer Köyü	29/06/1303 04/04/1886
4		600/265	Sipahi-zade Hacı Ahmed Hulusi Efendi bin Hasan	Doğanhisar-Pazar Mahallesi	29/10/1329 23/10/1911
Osmanlı Döneminde Ereğli ve Köylerinde Kurulan Vakıflar					
No	**Şer'iye Sicili**	**VGMVD**	**Vakfın kurucusu**	**Yeri**	**Tarih**
1	90/83	583/268	es-Seyyid Halil Ağa ibn Mehmed	Devle-Taşbaşı Mahallesi	19/07/1281 18/12/1864
2	95/5	585/7	el-Hac Osman Ağa ibn Ahmed	Karaağaç Köyü	25/02/1286 06/06/1869
3		585/48	Mehmed Ağa bin Abdulkerim	Kureyşikebir Köyü	03/04/1287 03/07/1870
4		587/32	Mustafa Efendi bin Hasan Bey	Adabağ Köyü Derbendbekdik Mah.	15/01/1289 25/03/1872
5		586/11	el-Hac Ali Ağa bin el-Hac Abdulaziz Efendi	Kızılca Köyü	13/05/1301 11/03/1884
6		586/280	Abdurrahman Efendi ibn Mehmed	Nernek Köyü	20/05/1301 18/03/1884
7	103/80	589/251	Hacı Mehmed Ağa ibn İbrahim	Anbar Köyü	05/11/1301 27/08/1884
8	103/105	586/8	Hafız İbrahim bin Usta Mustafa	Kıraman Köyü	09/04/1302 26/01/1885
9		597/86	el-Hac Bekir Ağa ibn İbrahim	Bulgurluk Köyü	05/12/1309 01/07/1892
10		599/120	Aziz-zade Hüseyin Efendi bin el-Hac Hanefi	Kızılca Köyü	17/06/1316 02/11/1898
11		594/215	Afşar-zade el-Hac Hasan ibn İsmail	Yeniköy Köyü	09/11/1316 21/03/1899
12		594/41	Karamanlı oğlu Durmuş bin Mahmud ve Balta oğlu Ahmed bin Osman	Taşağıl Köyü	09/11/1316 21/03/1899
13		602/63	Hacı Veli Ağa bin Bektaş	Gökbe Köyü	20/12/1319 30/03/1902
14		602/25	İbiş oğlu Hacı Ağa ibn Durmuş	Borna Köyü	14/01/1320 23/04/1902
15		602/24	Buvan oğlu Ali Ağa bin Mustafa	Borna Köyü	14/01/1320 23/04/1902
16		602/22	Kör İbrahim oğlu Ahmed Ağa ibn İbrahim	Borna Köyünde	14/01/1320 23/04/1902
17		602/26	Kel Osman oğlu Ali bin Mehmed	Kal'a-i Mandos Köyü (Kayasaray)	16/01/1320 25/04/1902
18		602/23	Sabah oğlu Mehmed Ağa bin el-Hac Mehmed	Borna Köyü	24/01/1320 03/05/1902
19		603/10	Hacı Kara Ahmed oğlu Mehmed Ağa bin Ahmed	Çayhanyukarı Köyü	17/01/1321 15/04/1903
20		597/54	Hacı Pirli-zade Hacı Ahmed Efendi bin Hacı Osman Ağa	Akhöyük Köyü	19/01/1322 05/04/1904
21		599/47	Mustafa Ağa bin Hacı Mahmud	Çayhan Aziziye Köyü	20/11/1324 05/01/1907
22		602/291	Balaban oğlu Mustafa bin Ali	Kuskuncuk Köyü	20/10/1326 15/11/1908

23		605/17	Kâtib Hacı Mehmed Ağa, Halim oğlu Ahmed Efendi, Hasan oğlu Molla Mehmed, Kiraz oğlu Yusuf Ağa, Akgül Mehmed Ağa, Hacı Süleyman Ağa›nın Hacı Mustafa Ağa, Bekir Hoca oğlu Hacı Musa Ağa, Hacı Ahmed yeğeni Hüseyin Hoca, Hacıtaş Ahmed Ağa, Kâtib Hacı Mehmed Ağa biraderi Ali Ağa, Kâtib Naim Dede Ağa, Dede Ağa'nın Ali Ağa, Hacı Mehmed oğlu Ali Ağa, Hacı Süleyman Ağa, Hacı Mehmed oğlu Halim, Muhtar Süleyman Ağa	Yellice Köyü	21/10/1330 03/10/1912
24		604/91	Hüseyin oğlu Halil Ağa, Fakı oğlu Hacı Musa, İsa Kâhya oğlu Hacı İbrahim Ağa, Osman oğlu Mustafa, Mehmed oğlu Durmuş, İbrahim oğlu Mehmed, Ali oğlu Ahmed, Mustafa oğlu Bekir, Sarı Fakı'nın Ali Veli oğlu Mehmed, Hanefi oğlu Durmuş, Haydar oğlu Mustafa, Kara Osman oğlu Ali, Osman oğlu Mehmed	Osman Köseli Köyü	02/04/1331 11/03/1913
25		604/233	Hacı Turan Ağa bin Ömer	Yasdıkaya Köyü	29/06/1331 05/06/1913
Osmanlı Döneminde Hadim-Aladağ ve Köylerinde Kurulan Vakıflar					
No	**Şer'iye Sicili**	**VGMVD**	**Vakfın kurucusu**	**Yeri**	**Tarih**
1	100/17-28		Divan-ı Hümayun haceganından Şehdi Osman Efendi	İstanbul Hadim kütüphane	02/04/1175 31/10/1761
2		2176/367	Abdullah bin Mehmed	Pirlavgando kasabası	07/03/1188 18/05/1774
3		580/371	Asakir-i hassa süvari Ahmed bin Molla Süleyman bin Molla Ahmed	Aladağ-Habiller Köyü	20/01/1246 11/07/1830
4		580/372	Ahmed bin Molla Süleyman bin Molla Ahmed	Aladağ-Habiller Köyü	17/11/1246 29/04/1831
5		2181/184	Hasan bin Ahmed	Pirlavgando Köyü	10/07/1287 06/10/1870
6	103/171	586/34	Mehmed Efendi ibn Mustafa Ağa	Hocalar Köyü	05/04/1303 11/01/1886
Osmanlı Döneminde Ilgın ve Köylerinde Kurulan Vakıflar					
No	**Şer'iye Sicili**	**VGMVD**	**Vakfın kurucusu**	**Yeri**	**Tarih**
1		584/168	Mevlâna Hatiboğlu Mahmud Efendi bin Cüneyd ve oğulları Sadullah Çelebi, Şah Çelebi ve Ahmed Çelebi	Ilgın	10/03/0922 23/04/1516
2		Yusuf Ağa Küt. 7710	Vezir Lala Mustafa Paşa	Ilgın	10/0985 12/1577
3		582/2-369	Reisü'l-küttab Şami-zade Mehmed Efendi ibn Mustafa	Ilgın	15/11/1071 12/07/1661
4		2181/26	el-Hac Yusuf bin Avcı	Medrese Köyü	21/09/1074 17/04/1664
5		734/248	Veziriazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa bin Ali	Ilgın-Argıthanı	10/11/1133 02/09/1721
6		739/171	el-Hac Fazlı Ağa ibn el-hac Ömer bin Eyyüb	Bulacak Köyü	25/07/1171 04/04/1758
7		733/97	es-Seyyid el-Hac Numan Efendi ibn es-Seyyid Mustafa Efendi	Ilgın	20/12/1243 03/07/1828
8	91/109	584/86	Musa Ağa bin Hasan	Şuhud Karye-i Cedîde	15/11/1282 01/04/1866

9		585/94	Ali Ağa bin Mehmed Emin	Köstere Köyü	21/10/1287 14/01/1871
10		587/121	el-Hac Süleyman ibn Süleyman	Harami Köyü	05/02/1292 13/03/1875
11	103/117	588/17	Hafız Mustafa bin Enes	Hamidiye Köyü	19/05/1302 06/03/1885
12	103/144		Ulemadan Kürd Hacı Ömer Efendi ibn el-Hac Hüseyin	Muşî Mahallesi	09/10/1302 22/07/1885
13	104/22		Külbazoğlu Mehmed bin Mustafa	Kale Köyü	23/05/1304 17/02/1887
14	265/17		Yusufoğlu Osman ve Hacı Ahmed oğlu Mehmed ve Kara Ahmed oğlu Halil	Osmaniye Köyü	01/11/1309 28/05/1892
15	265/11-12		Hacı Halil Efendi bin Emin	Balifakih Mahallesi	13/11/1309 09/06/1892
16	265/105		İbişoğlu Mehmed bin Mehmed	Diğin (Yeğin) Köyü	18/04/1311 29/10/1893
17		602/201	İplikoğlu Ali Osman Ağa ibn Yusuf	Manavus Köyü	20/11/1318 11/03/1901
18		603/214	Hacı Emin bin Mehmed Emin	Kale Köyü	29/12/1318 19/04/1901
19		602/212	el-Hac Yakub Ağa ibn el-Hac Osman	Karaköy Köyü	13/06/1319 27/09/1901
20	110/176		İskender-zade Hacı Mehmed Efendi ibn İsa	Çiğil-i Ulvî Köyü	27/09/1319 07/01/1902
21		599/265	İnce Halil oğlu Mustafa bin Osman ve Hadimli oğlu Hacı Abdurrahman bin Ahmed	Misafirli Köyü	20/10/1319 30/01/1902
22	267/62	599/56	Ümmetoğlu oğlu Abdulmumin bin Hüseyin ve Veli oğlu Salih bin Halil ve Hatib oğlu Hasan bin Salih ve Muharrem bin Hüseyin	Orhaniye Köyü	13/11/1319 21/02/1902
23	267/63	602/28	Ali Hıfzı Efendi bin Süleyman Bey	Mecidiye Köyü	13/11/1319 21/02/1902
24		595/187	Halil Çavuş bin Hüseyin	Tekeler Köyü	01/12/1320 01/03/1903
25		602/284	Hacı Aşır-zade el-Hac Mustafa Ağa ibn el-Hac Aşır	Çiğilsufla Köyü	29/11/1321 16/02/1904
26		602/197	Kör İsmail oğlu Ali bin Mehmed	Barakmuslu Köyü	18/04/1325 31/05/1907
27		602/289	Somunoğlu Mustafa ibn Hasan	Balyas Köyü	05/05/1325 16/06/1907
28		602/197	Hacı Mehmed oğlu Hüseyin ibn Mehmed	Barakmuslu Köyü	20/05/1325 01/07/1907
29		602/59	Dedeoğlu Ali ibn Nebi Âdem	Derbend Arabözü Köyü	09/11/1325 14/12/1907
30		602/105	İmam Halil Efendi ibn Mustafa ve Muhtar-ı evveli Veli ibn Ömer ve Muhtar-ı sani Mustafa İbn Mehmed ve Ömer ibn Mehmed ve Ali ibn Hüseyin	Çatak Köyü	04/11/1327 17/11/1909
31		601/108	Osman Ağa bin Osman Ağa	Zaferiye Köyü	09/07/1329 06/07/1911
32		604/259	el-Hac Ali Ağa bin Mehmed	Avdan Köyü	05/08/1331 10/07/1913

33		605/21	Osman Efendi bin Hasan	Derbend Köyü	08/02/1332 28/09/1914
Osmanlı Döneminde Said-ili (Kadınhanı) ve Köylerinde Kurulan Vakıflar					
No	**Şer'iye Sicili**	**VGMVD**	**Vakfın kurucusu**	**Yeri**	**Tarih**
1	3/11		Halil Usta bin Hüsrev	Sarayönü	11/05/990 05/04/1582
2	100/13	740/121	Derbend Ağası, el-Hac Eyyüb Ağa bin Abdullah	Kadınhanı	20/04/1175 18/11/1761
3	84/124		el-Hac Hasan Ağa	Kadınhanı	01/07/1266 12/06/1850
4	91/91	584/56	el-Hac İbrahim Ağa ibn el-Hac Memiş	Kadınhanı	01/11/1282 18/03/1866
5	92/195	584/215	el-Hac Gazili bin Abdulkadir bin Abdullah	Kolukısa Köyü	21/09/1284 06/01/1868
6	97/1	585/99	Mülazımoğlu Ali Ağa ibn Hacı Süleyman	Yenicekaya Köyü	17/08/1287 12/11/1870
7	96 /167	587/221	Kanberoğlu Mehmed Ağa bin Hasan	Kadınhanı -Karahalilli Mahallesi	23/04/1294 07/05/1877
8	99/366	589/89	Merhum Hacı İbrahim Ağa hafidi Mehmed Şakir Efendi ibn Memiş Bey	Kadınhanı- Kayacı Mahallesi	15/02/1299 06/01/1882
9	99/474	589/166	Ali Efendi bin Seyyid Efendi	Kadınhanı-Derinli Mahallesi	03/07/1300 10/05/1883
10	103/66	586/6	Molla İsmail bin Hacı Ömer	Pusat Köyü	05/07/1301 01/05/1884
11	103/190	588/223	el-Hac Osman Efendi ibn el-Hac Hasan Ağa	Sahverdi Mahallesi Kesdel Köyü	18/06/1303 24/03/1886
12		600/232	el-Hac Osman Efendi bin el-Hac Hasan Ağa	Kadınhanı	05/01/1304 04/10/1886
13		603/14	el-Hac Süleyman Ağa bin Veliyyüddin	Taahhüdlü Köyü	12/05/1310 02/12/1892
14	106/82	602/194	Musa Efendi bin Veliyyüddin	Şahviran Köyü	15/11/1310 31/05/1893
15	127/40	596/16	Hacı Abdulgaffar-zade Ali Efendi ibn Hacı Abdulgaffar	Çeşmelizebir Köyü	14/01/1314 25/06/1896
16	110/182	596/216	Sarı keçili aşiretinden Ali Efendi ibn Abdulkadir	Kuyuluzebir Köyü	29/10/1317 02/03/1900
17	132/63	603/285	Hacı Hüseyin Ağa ibn Dede oğlu ve Hacı İsa Ağa ibn Hacı Yusuf	Meydanlı Köyü	02/11/1317 04/03/1900
18	112/10 133/110	594/202	Ulemadan el-Hac Ahmed Efendi ibn el-Hac Hasan Efendi	Kadınhanı- Şahverdi Mahallesi	09/01/1320 18/04/1902
19	143/152	608/1-265	Mehmed Niyazi Efendi bin İsa	Karahisarlı Köyü	03/12/1320 30/03/1903
20	114/12	604/194	Adı Güzeloğlu Halil bin Hasan	Kayacalı Köyü	15/11/1322 21/01/1905
21	141/18	619/2	Hacı İlyas oğlu Halil Ağa ibn Süleyman Ağa	Karabıyıklı Köyü	28/02/1323 04/05/1905
22	115/87	600/87	Hacı Himmetoğlu Mehmed Efendi bin Himmet	Kurşunlu Köyü	28/12/1324 12/02/1907
23	116/83	603/74	Abbas oğlu İbrahim Efendi İbn İsmail	Konurviran Köyü	26/01/1325 11/03/1907

24		600/41	Şabanoğlu Ömer bin İsa bin Abdullah	Hacı Mahmudlu Köyü	10/05/1328 10/05/1910
25		603/43	Çelebioğlu Mehmed bin Mustafa bin Hacı Mehmed	Karabenekli Köyü	20/10/1328 15/10/1910
26		605/209	el-Hac Mustafa Ağa bin Mehmed	Hacıpirli Köyü	17/11/1328 20/11/1910
27		606/4	Abdülmecit bin Ali bin Hüseyin	Kamışlıözü Köyü	11/05/1329 10/05/1911
28		601/226	Ahi göbek-zade Yakub Ağa ibn Süleyman	İmran Hamidi Köyü	25/09/1329 19/09/1911
29		606/88	Oflazoğlu Hüseyin Çavuş ibn Ali bin Mustafa	Hacıoflazlar Köyü	04/01/1330 25/12/1911
30		606/267	Muhzır oğlu Hacı Mehmed Ağa ibn Hüseyin bin Ali	Kurt Hasanlı Köyü	13/03/1330 02/03/1912
31		604/198	Çıblakoğlu Hasan ibn İbrahim bin Mehmed	Yenice Kaya Köyü	25/03/1330 14/03/1912
32		606/125	Mermik Oğlu Ömer Ağa ibn Mermik İbn Hasan	Mahmudiye Köyü	04/05/1330 21/04/1912
33		606/69	Hatip oğlu Mehmed Emin Ağa İbn Hacı Musa	Tosunoğlu Köyü	26/04/1330 14/03/1912
34		603/271	Molla Himmet oğlu Hacı Mehmed bin Osman	Köylütolu Köyü	29/04/1330
35		606/87	Bektaşoğlu Hasan bin Mehmed Ali	Kandıras Köyü	03/05/1330 20/04/1912
36		603/167	Enişteoğlu İbrahim Efendi ibn el-hac Hasan	Çeşmelizebir Köyü	15/06/1330 01/06/1912
37		606/158	Mehmed Onbaşı ibn Osman	Bigar Köyü	23/01/1331 02/01/1913
38		605/156	Nasrullah ibn Benli Ömer	Kirlikuyu nd. Hamidiye Köyü	22/02/1332 20/01/1914

Osmanlı Döneminde Karapınar ve Köylerinde Kurulan Vakıflar

No	Şer'iye Sicili	VGMVD	Vakfın kurucusu	Yeri	Tarih
1	90/181	584/96	Abdullah Ağa bin Mahmud bin Ahmed bin İsmail	Hotamış Derbendi	21/04/1282 13/09/1865
2	91/104	584/143	Himmet Ağa bin Ahmed	İncesu Köyü	17/02/1283 01/07/1866
3	93/175	585/105	Hafız Osman Efendi ibn Hacı Osman	Hotamış Sugur Mahallesi	15/08/1285 01/12/1868
4		586/146	Hacı Hasan bin Ebubekir	Emirgazi-Kutviran Köyü	05/12/1289 03/03/1873
5	99/170	589/277	Mahmud Ağa bin Hacı Hasan	Hotamış Elislik Köyü	13/06/1296 04/06/1879
6		588/191	Mehmed Efendi ibn el-Hac Halil	Armudlu Köyü	13/01/1299 05/12/1881
7		589/182	el-Hac Himmet Efendi bin Mehmed	Hotamış Karahöyük Köyü	15/11/1299 28/09/1881
8		589/288	el-Hac Hüseyin Ağa ibn Abdullah	Karapınar Emirgazi Köyü	01/03/1303 08/12/1885
9		595/40	Ali Veli Ağa ibn Memiş ve Hamza Ağa bin İbrahim	Taşağıl Karyesi	24/07/1309 23/02/1892

10		595/178	Hamdi Ağa bin Hacı Mehmed Ağa	Hotamış Kayacık Köyü	10/10/1310 27/04/1893
11		607/137	Hacı Halil oğlu Necib Ağa	Hotamış Büyükaşlama Köyü	25/02/1316 15/07/1898
12		602/95	Hacı Abdülcelil Ağa oğlu İsmail Ağa	Hotamış Burunoba Köyü	07/04/1316 25/08/1898
13		990/136	Ali Veli Ağa bin Memiş	Taşağıl Köyü	10/11/1317 12/03/1900
14		601/37	el-Hac Receb ibn Eyyüb	Hotamış Karacaviran Köyü	01/03/1329 02/03/1911
15		604/138	Minberoğlu Hacı Hasan bin Ahmed bin Mehmed	Hotamış Sürgeç Köyü	01/02/1331 10/01/1913
16		605/87	Cevdet Efendi bin Salih	Karapınar Hankapı Mahallesi	01/02/1331 10/01/1913
17		608/2-65	Mehmed Ağa bin Hüseyin	Hotamış Eğlenmez Köyü	16/03/1334 22/01/1916
18		608/2-42	Bekir Ağa bin Musa	Hotamış Uzunkuyu Köyü	09/05/1334 14/03/1916
19		608/1-381	Himmet Ağa bin Hacı Mehmed bin Ali	Hotamış Yenikuyu Köyü	05/09/1335 03/03/1917
20		608/2-207	Hacı Eyyüb oğlu Receb Ağa	Hotamış Karacaviran Köyü	05/01/1336 21/10/1917

Osmanlı Döneminde Seydişehir ve Köylerinde Kurulan Vakıflar

No	Şer'iye Sicili	VGMVD	Vakfın kurucusu	Yeri	Tarih
1		2178/117	el-Hac Muslihiddin bin Lokma? el-Alai	Gökçehöyük Köyü	30/03/0896 14/02/1491
2		584/104	Musa Ağa ibn Hacı Hüseyin bin Muhammed bin Musa	Orta Karavirân Köyü Bağre Mahallesi	25/07/1282 14/12/1865
3		2176/212	Harun Veli Camii Başimamı ve Dersiam Mustafa Efendi bin İbrahim	Mehmed Şerif Camii Kebir Mahallesi	05/03/1286 15/06/1869
4		590/133	Mehmet Efendi bin el-Hac Abdulkasım	Başkaraviran Köyü	20/03/1296 30/06/1869
5	99/386	589/168	el-Hac Abdulkadir Efendi ibn Ali Efendi	Bükçe Köyü	05/05/1299 25/03/1882
6		603/103	Asiye Hanım bint-i Mehmed Ağa	Kızılca Köyü	20/07/1318 03/11/1900
7		602/198	Ahmed bin Hasan	Suberde Köyü	15/08/1319 27/11/1901
8		608/1-17	el-Hac Mahmud bin Abdulbaki	Karabulak Köyü	21/10/1321 10/03/1904
9		603/50	Ali Ağa bin İsmail	Saraycık Köyü	24/12/1326 17/01/1909

Konya'da Cami ve Mescit için Kurulan Para Vakıfları																	
No	Vâkıfın Adı	Yeri	Vakfedilen Para	Muamele Oranı %	İmam	Hatip	Vaiz	Kayyum	İmam-hatip	Müezzin	Mütevelli	Kayyum-müezzin	Bakım Onarım	Aydınlatma Yağ-mum	Tarih	VGM VD	Konya Şer'iye Sicili
1	Mustafa bin Salih	Konya	4 altın		X										29/04/0971 16/12/1563		1/162
2	Mustafa bin Mehmed el-Konevi	Konya	20.000 akçe	12,5			Günlük 2			Günlük 1	500				10/09/0982 21/12/1574	731/15	
3	Arık-zade Memi Beg bin Mehmed Çavuş	Yedilersultan Mahallesi	90.000 akçe		Günlük 5	Günlük 5	Günlük 5	Günlük 2		Günlük 5	Günlük 1			Günlük 3,5	20/08/1046 17/01/1637	2176/96	
4	Hatib el-Hac Mehmed Halife ibn Muslihiddin	Sedirler Mahallesi	5 esedi kuruş	15			tam								17/10/1088 13/12/1677	607/54	23/129
5	el-Hac Mehmed bin Nasrullah	Sedirler Mahallesi	100	15		Günlük 2	Günlük 2								27/10/1088 23/12/1677	607/55	
6	Hacı Hasan Ağa bin Yahya		1.500	15											14/10/1102 11/07/1691	623/2	
7	el-Hace Şerife bint-i Mehmed	Esenli Mahallesi	90	15			tam								29/03/1125 25/04/1713		46/72
8	Karaman Eyaleti Valisi Ali Paşa	Konya	1000	15	12	8		8		10	100			12	23/03/1210 07/10/1795		66 /60
9	Postahane Müdürü Salih Efendi ibn Mehmed	Konya	100	15	X										15/06/1268 06/04/1852		85/66
10	Zübar-zade el-Hac Mehmed Ağa ibn el-Hac Süleyman Ağa	Konya	2.500	15	75	75					50				23/01/1287 25/04/1870	585/43	
11	Hacı Ayvacı-zade Hacı Mustafa Ağa	Abdurreşid Mahallesi	2.500	15	150	150					50				29/01/1291 18/03/1874	587/68	98/41
12	Mehmed efendi ibn Hacı Ali Efendi ibn Hacı Hasan Efendi	Seb'ahavan Mahallesi	2.000	15	X	X							X		17/08/1292 18/09/1875	587/148	96/71
13	Hacı Hafız Ali Efendi ibn İbrahim	Bulgurimam Mahallesi	2.000	15	X	X					X		X		15/05/1293 18/06/1876	587/148	96/95

14	Mehmed Ağa ibn Süleyman Ağa	Pürçüklü Mahallesi	2.500	15	X	X					X		X		05/06/1297 15/05/1880		99/222
15	Hacı Molla Mehmed Efendi ibn Hüseyin Efendi	Vadi-i Meram Mahallesi	2.500	15	150	150					50				17/09/1299 02/08/1882	589/224	99/414
16	Mehmed Salim Efendi ibn Hüseyin Nami Efendi	Kuzgunkavak Mahallesi	2.000	15	X	X					X		X		5/12/1300 7/10/1883	589/182	103/181
17	Kişnişcizade el-Hac Osman Efendi ibn Mehmed Efendi	Piri Paşa Mahallesi	Sim mec. 20 krş 2.000	15	X	X					X		X		23/02/1301 24/12/1883	591/101	103/42-2
18	Kalacızade Hasan Efendi ibn el- Hac İsmail Ağa	Pürçüklü Mahallesi	3.000	15		300					150				17/11/1306 15/07/1889		105/41
19	Eşref-i Ulemadan, Dersiam el-Hac Halil Efendi ibn Resul Efendi	Küçüksinan Mahallesi	2.000	15	X	X					X		X		05/02/1308 20/09/1890	591/79	105/159
20	Ahmed bin İbrahim	Harmancık Mahallesi	2.000	15		X							X		15/07/1308 24/02/1891	593/259	105/200
21	Mehmed Çavuş ibn İsmail	Harmancık Mahallesi	1.500	15		X							X		5/08/1308 16/03/1891	592/140	105/298
22	Süleyman bin Hacı Hüseyin	Polatlar Mahallesi	3.000	15		X							X		24/07/1314 29/12/1896	595/181	127/74
23	Süleyman Ağa ibn Hüseyin	Polatlar Mahallesi	Sim mec. 20 krş 3.000	15		X							X		08/08/1314 12/01/1897		108/103
24	Hacı İbrahim bin Hacı Mehmed	Piresad Abacı Seyyid Mahallesi	2.000	15		X							X		7/11/1314 9/04/1897		125/115-2
25	Ebûbekir Usta ibn Ahmed Ağa	Öylebekledi Mahallesi	20 adet 100 mec. altını	--		X					X		X		14/06/1315 10/11/1897	596/238	108/185
26	Ali Yeğenoğlu Hacı Seyyid Mehmed Ağa ibn Ahmed Efendi	Yanıkcami Mahallesi	2.000	--		XX							X		11/11/1315 3/04/1898	608/1-16	109/35
27	Hacı İbrahim Ağa ibn Hacı Mehmed	Pires'ad Abacı Seyyid Mahallesi	2.000	15		X							X		10/10/1318 31/01/1901		110/92

28	Sinan Ağazade Hüseyin Çavuş ibn Ali	Durunday Mahallesi	2.000	15		X							X		25/11/1319 5/03/1902		110/191
29	Hacı Seyyid Ağa ibn Ömer	Kozağaç	2.000	15		X							X		20/12/1323 15/02/1906		141/18
30	İsmilli Osman Ağa-zade Mahmûd bin Osman	Bimari Mahallesi	2.000	15		X							X		24/09/1324 11/11/1906		139/14
31	Kara Mustafaoğlu İsmail Ağa ibn Mustafa	Hoca Cihan Aşağı Mahallesi	2.000	15		X							X		24/11/1325 29/12/1907		115/181
32	İbrahim Efendi ibn Hacı Abdulcelil	Dedeler Mahallesi	20 adet lirayı Osmani	15		X							X		19/11/1327 2/12/1909		150/23
33	Haffaf-zade el-Hac Ahmed Efendi bin İbrahim Efendi	Kalecik Mahallesi	108 krş. tam yüzlük 20 aded mec. altın		X						X		X		21/01/1329 22/01/1911	600/11	
34	Eskilli Derviş Ali Efendi ibn Ömer Efendi ibn Hüseyin	Kalecik Mahallesi	10 aded tam yüzlük mec. altın			X									03/04/1329 03/04/1911	602/192	
35	Ekmekçi İsmail Usta ibn Ömer Usta ibn Molla Ahmed	Gemalmaz Mahallesi	20 aded 100'lük mec. altın	15		X							X		25/09/1329 19/09/1911	604/12	
36	Badegözoğlu Mehmed Ağa ibn Ali ibn İbrahim ibni Abdullah	Medrese Mahallesi	108 krş. tam yüzlük 80 aded mec. altın		500	400									20/11/1329 12/11/1911	601/97	
37	Osman Efendi ibn el-Hac Ali	Sedirler Hasan Dede Mescidi Mahallesi	20 aded tam yüzlük mec. altın	15		X							X		12/02/1330 01/02/1912	606/129	
38	Hacı Mehmed Efendi ibni el-Hac Ahmed	Kalecik Mahallesi	20 aded tam yüzlük mec. altın	15		X									13/06/1332 09/05/1914	607/47	

39	Gedik zade Mustafa Ağa bin İsmail	Sırçalı Mahallesi	3.000	15	X	X							X		08/07/1341 24/08/1923	2178/ 244	
40	el-Hac İbrahim bin Abdülvehhab	Göçü Köyü	2.000	15	75	75					X				11/08/1276 04/03/1860	583/197	
41	es-Seyyid Mehmed Habib bin Abdullah	Kavak Köyü	2.000	15	75	75					X				11/08/1279 01/02/1863	583/195	
42	Ömer Ağa bin Hasan	Kayhöyüğü Köyü	2.000	15	75	75					X				11/08/1279 01/02/1863	583/196	
43	Süleyman Beg ibn Mehmed Beg	Zıvarık Köyü	2.000	15	50	50					100			100	15/07/1282 04/12/1865		90/182
44	es-Seyyid Nurullah ibn Salih	Çomaklar Köyü	2.000	15	100	100						50			21/09/1283 27/01/1867	584/218	92/74
45	Muhtar Abdullah Ağa bin Hasan	Evliya Köyü	2.000	15	X	X									21/08/1289 24/10/1872	2176/ 286	
46	el-Hac Hüseyin Ağa ibn Abdullah	Sille Kasabası	2.000	15	200										17/03/1290 15/05/1873	585/214	
47	Hacı Osman Ağa ibn Hacı Osman	Başara Köyü	2.000	15	125	125					50				05/06/1291 20/07/1874	587/71	98/110
48	el-Hac Mehmed Ağa ibn Yusuf	Hatunsaray Köyü	2.000	15	X	X					X		X		23/10/1293 11/11/1876	587/187	96/130
49	Ahmed Ağa bin Nasuh Ağa	Evliya Köyü	2.000	15	X	X					X		X		13/02/1294 13/03/1877	586/8	96/160
50	Ahmed Nabi Efendi bin Hüseyin Ağa	Binaki Köyü	2.000	15	X	X					X		X		15/06/1295 16/06/1878	589/6	
51	Mehmed Efendi bin Ahmed	Çukurçimen Köyü	2.000	15	X	X					X		X		05/02/1296 28/01/1879	589/5	99/150
52	el-Hac Mehmed Ağa bin Hüseyin	Bakioğlu Köyü	2.000	15	X	X					X		X		25/02/1296 18/02/1879	589/4	99/153
53	Parlak-zade Ahmed Ağa ibni Hac İbrahim	Karakaya Köyü	2.000	15	X	X					X		X		15/06/1299 04/05/1882	589/102	99/394
54	Musa Ağa bin Ali	Karadiğin Köyü	2.000	15	X	X					X		X		15/06/1299 04/05/1882	589/149	99/430
55	Mustafa Ağa bin Mehmed	Güvenç Köyü	2.000	15	X	X					X		X		09/06/1304 05/03/1887	586/156	104/25
56	Çengeloğlu Hasan Ağa bin Abdullah	Boruktolu Köyü	2.000	15	X	X							X		27/05/1308 08/01/1891	591/67	105/180

57	Abdulfettah Ağa ibn Abbas	Tutub Köyü	2.000	15		X					X		X		09/08/1311 15/02/1894	603/109	106/150
58	Meşalecioğlu Ahmet Ağa ibn-i Ahmed Ağa	Tulasa Köyü	2.000	15		X								X	09/04/1313 29/09/1895	597/137	125/52
59	Süleyman Beg ibn Hacı İshak Beg	Bınarbaşı Köyü	30 aded tam yüz-lük mec. altın			X					X		X		15/10/1313 30/03/1896		125/69
60	Mehmed bin İbrahim	Bayat Köyü	1.500	15		X							X		03/11/1317 05/03/1900		110/27
61	Osman bin Mehmed	Penbeci Köyü	2.000	15		X							X		02/09/1318 24/12/1900	595/162	110/87
62	İbrahim Ağa ibn Meh-med	Malas Köyü	2.000	15		X					X		X		28/02/1319 16/06/1901	603/215	110/128
63	Ali Ağa ibn Mustafa	Gene Köyü	2.000	15		X							X		25/11/1319 5 Mart 1902	602/208	110/194
64	Mehmed Efendi ibn Hacı Musa Ağa	Bınarbaşı Köyü	4.000	15		X							X		21/02/1320 30/05/1902	604/11	112/19
65	Ataullahoğlu İsmail ibn Ali	Kalburcu Köyü	2.000	15		X							X		30/12/1322 07/03/1905	602/155	147/62
66	Hacı Süleymanoğlu Ali Ağa	Zengicek Köyü	2.000	15		X							X		28/02/1323 10/10/1905		141/19
67	İbrahim Efendi bin Ab-dulcelil	Dedeler Köyü	20 adet lirayı Osmani			X							X		19/11/1323 15/01/1906	604/192	
68	Hacı Süleymanoğlu Ali Ağa bin Süleyman	Zıvarık - Zengicek Mahallesi	Sim mec. 20 krş 2.000			X							X		28/12/1323 23/02/1906	606/26	
69	Gazioğlu Hacı Ali Ağa ibn Hacı Hasan Ağa	Gilisra Köyü	2.000	15	X								X		19/10/1324 06/12/1906	595/55	115/69
70	Haydar Efendi ibn Ali	Sakyatan Köyü	2.000	15		X							X		05/09/1324 23/10/1906	596/28	116/47
71	Muhyiddin Efendi ibn Mustafa	Sarıkız Köyü	20 adet tam yüz-lük mec. altın	15		X							X		28/12/1324 12/02/1907		115/87-2

72	Kırım Muhacirlerinden Murtaza Ağa bin Mustafa	Yağlıbayat Köyü	2.000	15	X	X							X		18/02/1328 01/03/1910	990/131	
73	Durneoğlu Ahmed Efendi ibn Hacı Mehmed Ağa	Gilisra Köyü	2.000	15	X						X		X		18/04/1328 29/04/1910	595/91	
74	Hacı ibiloğlu Hacı Ömer Ağa ibn İbrahim	Obruk Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın		X	X							X		02/07/1328 10/07/1910	607/30	
75	Abdülkadir bin Ali bin Hüseyin	Çomaklar Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15		X									02/06/1329 31/05/1911	602/128	
76	Ahmed Çavuş bin Mehmed Ali	Kilisecik Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15		X									15/03/1330 04/03/1912	601/162	
77	Hacı Ahmed Ağa binn Ömer	Eğribayat Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15		X								X	17/07/1331 27/06/1913	604/105	
78	Koca Araboğlu Hasan bin Mehmed	Zincirlikuyu Köyü	30 adet tam yüzlük mec. altın	15	X	X							X		20/03/1332 16/02/1914	604/261	
79	Danoğlu Hacı Ahmed Ağa ibn el-Hac Ahmed	Zıvarık-Hacı Abbas Yaylası nd. Sahrınç Mahallesi	2.000			XX							X		17/01/1335 13/11/1916	608/1-320	
80	Hacı Süleyman Çavuş ibn İbrahim	Zıvarık-Mernek Yaylası	2.000		X										19/01/1335 15/11/1916	608/1-321	
81	el-Hac İbrahim Ağa ibn Ali	Akşehir Kürt Köyü	1.500	15		112,5							112,5		03/04/1287 03/07/1870	585/48	
82	Sarı Keçili aşiretinden Karacaoğlu Hacı Mehmed bin Hacı Mustafa	Mevlüdlü Köyü	2.000			200								100	10/08/1304 04/05/1887	586/210	

83	Süleyman bin Yakub	Cedid Köyü	1.500	15		Aylık 15							X		20/08/1306 20/04/1889	590/93	
84	Mehmed Efendi ibn el-Hac Osman Efendi	Turgud Köyü	3.000			Aylık 20							X		06/03/1308 20/10/1890	591/32	
85	Aşık Kadiroğlu Mustafa bin Kadir	Kundulu Köyü (Tuzlukçu)	2.000	15		50		50					X		10/02/1317 20/06/1899	595/124	
86	Akşehir Müftüsü Mehmed Salim Efendi ibn Süleyman	Veledi Celal Mahallesi	2.000	15		50		50					X		20/10/1317 21/02/1900	595/191	
87	Odabaşı-zade Mehmed Efendi bin İsmail	Turgud Köyü	2.000	15		50		50					X		08/02/1319 27/05/1901	603/112	
88	Muhacirin-i Çerakeseden Bayram oğlu Musa bin Bayram	Maruf Köyü	2.000	15		50		50					X		22/01/1320 01/05/1902	597/242	
89	Mahmud oğlu Hacı Ali ibn Mahmud	Tekke Köyü	2.000	15		50		50					X		26/06/1323 28/08/1905	598/257	
90	el-Hac Osman Efendi-zade Mehmed Efendi ibn el-Hac Osman	Turgut Köyü Eğrikuyu Mah.	3.000	15		50		50					X		15/12/1325 19/01/1908	601/19	
91	Ömer Hocaoğlu Abdulkadir bin Ömer	Turgut Köyü Eğrikuyu Mah.	2.000	15	50			50					X		11/03/1328 23/03/1910		
92	Mustafa oğlu Seyyid Abdülhalil bin Mustafa	Mamuretü'l-hamidiye Köyü	2.000	15		50						50	X		30/09/1328 05/10/1910	606/65	
93	Mustafa Hocaoğlu Hacı Nuh	Pınar Köyü	2.000	10		50						50	X		24/12/1328 27/10/1910	601/159	
94	Kadıoğlu Mustafa bin Mehmed	Sorgun Köyü	2.000	15	50	50							X		19/04/1329 19/04/1911	606/66	
95	Musa Bey oğlu Musa Çavuş ibn Musa Bey ibn Hacı Battal Ağa	Turgut Köyü Killer Mahallesi	100 adet lirayı Osmani	15	500	300							X	200	14/04/1330 02/04/1912	604/196	
96	Hüseyin oğlu Süleyman bin Hüseyin	Yazır Köyü	2.000	15		50							X	50	17/05/1330 04/05/1912	604/159	
97	Ahmed Oğlu Mustafa Ağa İbn Ahmed	Mesudiye Köyü	2.000	15		50							X		16/11/1330 27/10/1912	606/269	

98	Kocabaşoğlu Ömer Ağa ibn İsmail	Horsunlu Köyü	2.000	15		100							X		06/05/1333 22/03/1915	607/225	
99	Beyşehir Mütesellimi el-Hac Lütfullah Ağa bin Ali Ağa	Beyşehir	500	15				Gün-lük 2	Gün-lük 3	Gün-lük 2	Gün-lük 2				21/03/1239 25/11/1823	580/262	
100	Ayşe binti Abdullah	Kıreli-Kubbe Köyü	1.000	15	100	25					25				09/03/1269 21/12/1852	582/1-211	
101	el-Hac Ebubekir Ağa	Kırklı Köyü	2.000	15	X	X							X		05/04/1299 24/02/1882	589/120	99/374
102	Ali Efendi bin Abdurrahman Efendi	Burunsuz Köyü	2.000	15		X							X		03/12/1317 04/04/1900	602/155	133/1
103	Kör Alioğlu, el-Hac Mustafa Efendi bin Mehmed	Karabayat Köyü	1.000			120							X		15/10/1319 25/01/1902	603/110	
104	Mahmud Başoğlu Mehmed Hilmi Efendi ibn Mehmed	Sevindik Köyü	2.000	15		200							40		09/02/1321 07/05/1903	602/183	
105	Çeçen mahacirlerinden Koytemur oğlu İbrahim bin Hacı Koytemur	Hamidiye Mahallesi	1.500	15		175							40		26/10/1322 03/01/1905	606/86	
106	Ecevid oğlu Mehmed Efendi ibn Osman Çavuş	Kurucaova Köyü	3.000	15		300							42		29/11/1324 14/01/1907	602/60	
107	Abdullah Efendi ibni Abdülnasır	Kurdılar Köyü	1.000			X									29/06/1328 08/07/1910	602/295	
108	Fethullah-zade Hüseyin Efendi bin Mehmed	Üskerles Köyü Bâlâ mahallesi	1.000	15	X	X									09/05/1329 08/05/1911	600/215	
109	Hacı Mustafa Efendi-zade Mehmed Efendi bin Mustafa Efendi	Karabayat Köyü	1.000	15	X	X									19/05/1329 18/05/1911	604/88	
110	Hacı Ebubekir Ağa ibn Hacı Mehmed	Bozkır Kızılcakır Köyü	2.000	15	100	100					100				15/01/1282 10/06/1865	584/86	
111	Mehmed Ağa ibn el-Hac Ahmed	Tahtalı Köyü	2.000	15	75	75					100				25/06/1282 15/11/1865	584/83-84	90/181
112	Veli'nin oğlu Mehmed Ağa ibn Abdullah	Alkaran Köyü	2.000	15	75	75					100				05/11/1283 11/03/1867	584/292	92/19

113	Şaban ibn Yusuf bin Şaban	Afşar Köyü	2.000	15	100	100					50				20/01/1290 20/03/1873	585/183	
114	el-Hac Hasan Ağa ibn İsmail	Dere Köyü Aşağı Mahalle	2.000	15	100	100								100	15/10/1290 06/12/1873	587/139	
115	Mehmed bin Abdul-halim	Kayacılar Köyü	2.000	15	120	120					30				27/09/1292 27/10/1875	587/193	
116	el-Hac Mustafa Ağa ibn Hasan Ağa	Yalıhöyük Köyü	2.000	15	X	X					X		X		15/12/1292 12/01/1876	589/10	
117	Mustafa bin İbrahim	Balıklava Köyü	2200	15		300					30				03/03/1296 25/02/1879	587/291	336/132
118	Hüseyin Efendi bin Hasan	Ayvalıca Köyü	2.000	15	125	125					50				05/07/1297 13/06/1880	589/68	99/229
119	Ecir Ali oğlu İsmail Ağa	Ağras Köyü	2.000	15	X	X					X		X		11/06/1298 11/05/1881		99/320
120	Durmuş Efendi ibn İsmail	Ağras Köyü	Sim mec. 20 krş 2.000		X	X					X		X		09/08/1304 03/05/1887		104/41
121	Veli Ağa bin Ataullah	Mehmed Ali Köyü	2.000	15	X	X					½		X	½	05/07/1316 19/11/1898	601/48	
122	Hüseyin oğlu Mustafa bin Muhammed	Dinek Köyü	2.000	15	X	X					½		X	½	17/04/1317 23/08/1899	598/234	
123	Mustafa Ağa bin Mehmed	Kuzviran Köyü	1.500	15	X	X					½		X	½	05/07/1318 29/10/1900	601/49	
124	Ali Ağa bin Abdulaziz	Boyalı Köyü	1.500	15		225									15/11/1321 20/05/1894	595/57	
125	el-Hac Ahmed bin el-Hac Ali Ağa	Kızılöz Köyü	2.000	15		300									26/11/1321 13/02/1904	602/89	
126	Enbiya oğlu Ali bin Abdullah Efendi	Çukurkavak Köyü	2.000	15		150		20		40			60	30	27/12/1323 12/02/1906	595/41	
127	el-Hac Ali bin Mehmed ve Veli oğlu Mehmed ibn Hacı Mustafa	Ayas Köyü	4.000	15		200		50		100			150	50	21/10/1324 08/12/1906	597/93	
128	Hüseyin Çavuş bin Mehmed Çavuş	Dolhanlar Köyü	3.000	15	150	150				50			50	50	15/04/1325 28/05/1907	600/100	

129	el-Hac Hasan Ağa ibn Yusuf ve Hasan Ağa ibn Hacı Hüseyin	Afşar Köyü	3.000	15	150	150				50			50	50	15/04/1325 28/05/1907	990/126	
130	Süleyman Çavuş ibni Mehmed Ağa	Armusun Köyü	2550	15		100							X		04/12/1327 17/12/1909	600/137	
131	Hacı Mustafa Ağa ibn Ömer	Ağras Köyü	1.200	20		X					XX		X		28/06/1330 09/06/1912	603/272 603/425	338/173-174.
132	Mustafa Çavuş ibn İsa Bey	Dutlu Köyü	2052	12		X									03/02/1331 12/01/1912	607/84	
133	Ali Ağa bin Abdullah	Elyasa Köyü	2.000			X									24/05/1335 18/03/1917	608/2-373	
134	el-Hac Abdurrahman Efendi İbn Mehmed	Kildere Köyü	3.000	15		X									15/10/1337 24/07/1919	610/2	338/450
135	Ali Çavuş Ağa ibn İsmail	Kocaş Köyü Aşağı Mahallesi	2.000	15		X									15/12/1337 11/09/1919	609/67	
136	Tüfenkçi oğlu el-Hac İbrahim ibn Hüseyin	Cihanbeyli Kelhasan Köyü	3.000	15	100	200						100			11/06/1283 11/10/1866	584/239	
137	Hafız Hüseyin ibn Ebubekir	Beşişikli Köyü	2.000	15	75	75					100				15/07/1284 12/11/1867	585/41	92/171
138	Kamberoğlu Hacı İbrahim Efendi ibn Mustafa, validesi Ayşe Hatun bint-i Mustafa bin Abdullah, Hacı Kamber Ağa ibn diğer Mustafa bin Abdurrahman, Kamberoğlu Ebubekir ve Mustafa Ağalar ibn Mehmed, Kezban Hatun bint-i Hasan bin Abdullatif, Mustafa bin Yusuf bin Sadullah ve Seyyid Mehmed Efendi ibn Ömer bin Sunullah	Hacıfakihli Köyü (Yunak)	2.000	15		125					75				25/11/1284 19/03/1868		92/226
139	el-Hac Süleyman Bey ibn el-Hac Ömer Ağa	Piribeyli Köyü	1.500	15		150							75		20/10/1287 13/01/1871	587/132	

140	Hacı Ömeroğlu Mehmed Efendi bin Osman	Viran Köyü	1.500	15		150							75		25/08/1288 09/11/1871		
141	el-Hac Hasan Ağa ibn Hacı Mehmed	Ekecik Beşkavak Köyü	Sim mec. 20 krş 2.500		X	X					X		X		25/03/1301 24/01/1884		103/37
142	Kürdoğlu Süleyman Efendi ibn Ömer Ağa	Kürdoğlu nd. Kışla Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15	X	X					X		X		29/04/1301 27/02/1884		103/51
143	Şamlıoğlu İbrahim Efendi ibn Hasan	Kuşca nd. Yenibeyân Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15	X	X					X		X		11/05/1301 09/03/1884		103/54
144	el-Hac Halil Ağa ibn Ömer	Kehyeli nd. Cedkâtlı Köyü	2.000	15	X	X					X		X		13/05/1301 11/03/1884		103/55
145	Rişvan aşiretinden Osman ibn Yusuf	Haremi Köyü	2.000	15	X	X							X		29/08/1302 13/06/1885	586/9	
146	es-Seyyid Mehmed Efendi bin Halil	Kırkışla Köyü	2.000	15	X	X							X		03/09/1302 16/06/1885	588/32	
147	Rişvan aşiretinden Mehmed bin Abdullah	Halikanlı nd. Dondurma Köyü	Sim mec. 20 krş 1.500		X	X							X		03/03/1303 10/12/1885	588/39	
148	Hacı İbrahim Ağa ibn Hacı Hasan Ağa	Bulduk Köyü	Sim mec. 20 krş 2.000		X	X							X		29/03/1307 23/11/1889		105/80
149	Osman ibn Hacı Musa	Vidan Köyü	3.000	10	Aylık 12,5	Aylık 12,5									01/12/1308 08/07/1891	592/21	
150	Hacı Bayram Efendi ibn Hacı Ali	Yapalı Köyü	Sim mec. 20 krş 2.000			X					X		X		16/11/1312 11/05/1895		125/39
151	Tosun Mehmed Ağa bin Hacı Hasan	Aşağıağzıaçık Köyü (Yunak)	3.000	15		Aylık 15							X		20/05/1315 17/10/1897	598/57	
152	Sarı Ömer oğlu Hüseyin Ağa ibn Ömer	Kaldırım Köyü	2.000	15		50		50					X		08/10/1315 02/03/1898	595/220	
153	Mehmed Hanefi Efendi ibn Mustafa	Celeb Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın			X							X		04/02/1319 23/05/1901		143/105

154	Ali bin Hüseyin Ağa	Ekecikkandil Köyü	2.000	15		X							X		05/11/1319 13/02/1902		110/184 133/94
155	Bekir oğlu Yusuf Ağa ibn Bekir	Sülüklü Köyü	2.000	15		50		50					X		07/11/1321 25/01/1904	596/148	
156	Hacı Mehmed oğlu Halil bin Mehmed	İmamoğlu Köyü	2.000	15		50		50					X		03/03/1323 08/05/1905	603/148	
157	Ali bin Yusuf	Kasımoğlu Köyü	2.000	15		50						50	X		20/10/1327 25/10/1909	603/48	
158	Mehmed Efendi ibn Hacı Hasan	Kütükuşağı Köyü	2.000	15		X					X		X		24/12/1310 09/07/1893		106/89
159	Molla Yusuf oğlu İbrahim Ağa ibn Yusuf	Katırlı Köyü Kadıoğlu yaylası	2.000	15		50						50	X		09/01/1329 10/01/1911	606/255	
160	Mustafa Efendi ibn Hacı Mehmed Ağa	Hacı Ömer oğlu Köyü	2.000	15		50						50	X		29/10/1329 23/10/1911	604/189	
161	Hacı Ali Beg Efendi ibn Hacı Hasan Beg	Uzunbeğ Köyü	Lirayı Osmani 100 krş 2.000	15		X								XX	04/05/1330 21/04/1912	606/256	
162	Mustafa Efendi ibn el-Hac Cemal Ağa	Köstengil Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15	½	½					X		X		05/06/1333 20/04/1915	608/1-19	
163	Salih Ağa ibn Hacı Abdullah Ağa	Çumra Dedemoğlu Köyü	2.000	15	75	75					50				15/01/1285 08/05/1868	584/285	93/8
164	el-Hac Abdülkerim ibn Hacı Ali Ağa	Abditolu Köyü	2.000	15											13/02/1294 27/02/1877	587/200	96/153
165	İbrahim Ağa bin Abdullah	Alemdar Köyü	Sim mec. 20 krş 2.500		X	X					X		X		21/11/1297 25/10/1880	589/109	
166	Ebubekir Efendi bin İbrahim	Güğercinlik Köyü	Sim mec. 20 krş 2.000	15		X					X		X		03/09/1302 16/06/1885	586/115	
167	Yürümez oğlu Halil Ağa ibn Mustafa	Kuzucu Köyü	2.000	15		X							X		03/05/1313 22/10/1895	595/253	125/53

168	Çini-zade Hacı Mustafa Ağa ibn Hacı Ahmed	Alan Köyü	40 adet tam yüzlük mec. altın			X								X	14/06/1314 20/11/1896	595/186	
169	Hacı Süleyman Ağa ibn Ali	Arıkviran Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15	X	X							X		15/08/1317 19/12/1899	603/284	110/11
170	Mehmed Ağa bin Abdulkadir	Alan Köyü	2.000	15	X	X							X		02/11/1317 04/03/1900	603/287	132/64
171	Atike'nin Osman oğlu Mehmed Ağa	Karkın Köyü	2.000	15	X										27/11/1321 14/02/1904	596/35	113/5
172	Hasan bin Mehmed	Küçükviran Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15		X							X		08/11/1321 26/01/1904	990/101	112/188
173	Mustafa Efendi bin Receb	İslihisar Köyü	2.000	15		X							X		06/12/1323 01/02/1906	600/221	141/17
174	Habibullah Ağa bin Zeyneddin	Fethiye Köyü	25 adet tam yüzlük mec. altın	15		XX							X		06/04/1327 27/04/1909	597/94	
175	el-Hac Nakibullah Efendi bin Yunus	Süleymaniye Köyü	2.000	15		X							X		13/06/1332 09/05/1914	605/64	
176	İsmail Efendi ibn Ömer	Doğanhisar Kemer Köyü	8000	15		200								50	29/06/1303 04/04/1886	586/50	
177	Sipahi-zade Hacı Ahmed Hulusi Efendi bin Hasan	Doğanhisar-Pazar Mahallesi	2.000	15		50							X	50	29/10/1329 23/10/1911	600/265	
178	es-Seyyid Halil Ağa ibn Mehmed	Ereğli Devle-Taşbaşı Mahallesi	2.500	15	100	100					175				19/07/1281 18/12/1864	583/268	90/83
179	el-Hac Osman Ağa ibn Ahmed	Karaağaç Köyü	2.500	15	100	100					50				25/02/1286 06/06/1869	585/7	95/5
180	Mehmed Ağa bin Abdulkerim	Kureyşikebir Köyü	2520	15	75	75					50				03/04/1287 03/07/1870	585/48	

181	Mustafa Efendi bin Hasan Bey	Adabağ Köyü Derbendbekdik Mahallesi	1.500	15	75	75					50				15/01/1289 25/03/1872	587/32	
182	el-Hac Ali Ağa bin el-Hac Abdulaziz Efendi	Kızılca Köyü	1.000	15		150									13/05/1301 11/03/1884	586/11	
183	Hacı Mehmed Ağa ibn İbrahim	Anbar Köyü	2.500	15	X	X					X		X		05/11/1301 27/08/1884	589/251	103/80
184	Hafız İbrahim bin Usta Mustafa	Kıraman Köyü	2.000	15	100	100					100				09/04/1302 26/01/1885	586/8	103/105
185	el-Hac Bekir Ağa ibn İbrahim	Bulgurluk Köyü	2.000	9		X							X		05/12/1309 01/07/1892	597/86	
186	Aziz-zade Hüseyin Efendi bin el-Hac Hanefi	Kızılca Köyü	3.000	15	100	100					60		100		17/06/1316 02/11/1898	599/120	
187	Afşar-zade el-Hac Hasan ibn İsmail	Yeniköy Köyü	4.000	15	150	150					80		100		09/11/1316 21/03/1899	594/215	
188	Karamanlı oğlu Durmuş bin Mahmud ve Balta oğlu Ahmed bin Osman	Taşağıl Köyü	3.000	15	100	100					60		100		09/11/1316 21/03/1899	594/41	
189	Hacı Veli Ağa bin Bektaş	Gökbe Köyü	3.000	12		300					5		40	15	20/12/1319 30/03/1902	602/63	
190	İbiş oğlu Hacı Ağa ibn Durmuş	Borna Köyü	700	12		84									14/01/1320 23/04/1902	602/25	
191	Buvan oğlu Ali Ağa bin Mustafa	Borna Köyü	700	12		84									14/01/1320 23/04/1902	602/24	
192	Kör İbrahim oğlu Ahmed Ağa ibn İbrahim	Borna Köyünde	800	12		X									14/01/1320 23/04/1902	602/22	
193	Kel Osman oğlu Ali bin Mehmed	Kal'a-i Mandos Köyü	3.000	12		300					5		40	15	16/01/1320 25/04/1902	602/26	
194	Sabah oğlu Mehmed Ağa bin el-Hac Mehmed	Borna Köyü	800	12		X									24/01/1320 03/05/1902	602/23	
195	Hacı Pirli-zade Hacı Ahmed Efendi bin Hacı Osman Ağa	Akhöyük Köyü	2.000	15		X							X		19/01/1322 05/04/1904	597/54	
196	Mustafa Ağa bin Hacı Mahmud	Çayhan Aziziye Köyü	2.500	10		200							50		20/11/1324 05/01/1907	599/47	

197	Balaban oğlu Mustafa bin Ali	Kuskuncuk Köyü	2.500	10		200							50		20/10/1326 15/11/1908	602/291	
198	Kâtib Hacı Mehmed Ağa, Halim oğlu Ahmed Efendi, Hasan oğlu Molla Mehmed, Kiraz oğlu Yusuf Ağa, Akgül Mehmed Ağa, Hacı Süleyman Ağa›nın Hacı Mustafa Ağa, Bekir Hoca oğlu Hacı Musa Ağa, Hacı Ahmed yeğeni Hüseyin Hoca, Hacıtaş Ahmed Ağa, Kâtib Hacı Mehmed Ağa biraderi Ali Ağa, Kâtib Naim Dede Ağa, Dede Ağa'nın Ali Ağa, Hacı Mehmed oğlu Ali Ağa, Hacı Süleyman Ağa, Hacı Mehmed oğlu Halim, Muhtar Süleyman Ağa	Yellice Köyü	30 adet lirayı Osmani	12	150	150					X				21/10/1330 03/10/1912	605/17	
199	Hüseyin oğlu Halil Ağa, Fakı oğlu Hacı Musa, İsa Kâhya oğlu Hacı İbrahim Ağa, Osman oğlu Mustafa, Mehmed oğlu Durmuş, İbrahim oğlu Mehmed, Ali oğlu Ahmed, Mustafa oğlu Bekir, Sarı Fakı'nın Ali Veli oğlu Mehmed, Hanefi oğlu Durmuş, Haydar oğlu Mustafa, Kara Osman oğlu Ali, Osman oğlu Mehmed	Osman Köseli Köyü	3.000	12	150	150					X				02/04/1331 11/03/1913	604/91	
200	Hacı Turan Ağa bin Ömer	Yasdıkaya Köyü	3.000	12	150	150					X				29/06/1331 05/06/1913	604/233	
201	Mehmed Efendi ibn Mustafa Ağa	Hadim Hocalar Köyü	2.000	15	X	X							X		05/04/1303 11/01/1886	586/34	103/171

202	Musa Ağa bin Hasan	Ilgın Şuhud Karye-i Cedîde	2.500	15		300									15/11/1282 01/04/1866	584/86	91/109
203	Ali Ağa bin Mehmed Emin	Köstere Köyü	2.000	15	75	75					100				21/10/1287 14/01/1871	585/94	
204	el-Hac Süleyman ibn Süleyman	Harami Köyü	4.000	15	125	125	100				150			100	05/02/1292 13/03/1875	587/121	
205	Hafız Mustafa bin Enes	Hamidiye Köyü	2.000	15	100	100					100				19/05/1302 06/03/1885	588/17	103/117
206	Ulemadan Kürd Hacı Ömer Efendi ibn el-Hac Hüseyin	Muşî Mahallesi	1.500		X						X		X		09/10/1302 22/07/1885		103/144
207	Külbazoğlu Mehmed bin Mustafa	Kale Köyü	2.000	15	X	X								X	23/05/1304 17/02/1887		104/22
208	Hacı Halil Efendi bin Emin	Balifakih Mahallesi	4.000	15		X									13/11/1309 09/06/1892		265/11-12
209	Hacı Emin bin Mehmed Emin	Kale Köyü	1.500			Günlük 40 pâre									29/12/1318 19/04/1901	603/214	
210	el-Hac Yakub Ağa ibn el-Hac Osman	Karaköy Köyü	2.000	15		Günlük 20 pâre									13/06/1319 27/09/1901	602/212	
211	İnce Halil oğlu Mustafa bin Osman ve Hadimli oğlu Hacı Abdurrahman bin Ahmed	Misafirli Köyü	3.000			Günlük 30 pâre									20/10/1319 30/01/1902	599/265	
212	Ümmetoğlu oğlu Abdulmumin bin Hüseyin ve Veli oğlu Salih bin Halil ve Hatib oğlu Hasan bin Salih ve Muharrem bin Hüseyin	Orhaniye Köyü	2.000			Günlük 25 pâre									13/11/1319 21/02/1902	599/56	267/62
213	Ali Hıfzı Efendi bin Süleyman Bey	Mecidiye Köyü	1.500			Günlük 20 pâre									13/11/1319 21/02/1902	602/28	267/63
214	Halil Çavuş bin Hüseyin	Tekeler Köyü	3.000	15		X									01/12/1320 01/03/1903	595/187	
215	Hacı Aşır-zade el-Hac Mustafa Ağa ibn el-Hac Aşır	Çiğilsufla Köyü	1.000	15		Günlük 4 akçe								Günlük 15 akçe	29/11/1321 16/02/1904	602/284	

216	Kör İsmail oğlu Ali bin Mehmed	Barakmuslu Köyü	2.500	15		X									18/04/1325 31/05/1907	602/197	
217	Somunoğlu Mustafa ibn Hasan	Balyas Köyü	2.500	15		X									05/05/1325 16/06/1907	602/289	
218	Hacı Mehmed oğlu Hüseyin ibn Mehmed	Barakmuslu Köyü	1.500	15	X										20/05/1325 01/07/1907	602/197	
219	Dedeoğlu Ali ibn Nebi Âdem	Derbend Arabözü Köyü	10 adet lirayı osmani	15		X									09/11/1325 14/12/1907	602/59	
220	İmam Halil Efendi ibn Mustafa ve Muhtar-ı evveli Veli ibn Ömer ve Muhtar-ı sani Mustafa İbn Mehmed ve Ömer ibn Mehmed ve Ali ibn Hüseyin	Çatak Köyü	2.500		X	X									04/11/1327 17/11/1909	602/105	
221	Osman Ağa bin Osman Ağa	Zaferiye Köyü	1.500	15		X									09/07/1329 06/07/1911	601/108	
222	el-Hac Ali Ağa bin Mehmed	Avdan Köyü	1836	15		X									05/08/1331 10/07/1913	604/259	
223	Osman Efendi bin Hasan	Derbend Köyü	1620	15		Aylık 15 krş.					X				08/02/1332 28/09/1914	605/21	
224	Derbend Ağası, el-Hac Eyyüb Ağa bin Abdullah	Kadınhanı	121.400 Akçe		Günlük 5 akçe	Günlük 4 akçe		Günlük 2akçe		Günlük 2 akçe				Günlük 2 akçe	20/04/1175 18/11/1761	740/121	100/13
225	el-Hac İbrahim Ağa ibn el-Hac Memiş	Kadınhanı	2.500	15		300									01/11/1282 18/03/1866	584/56	91/91
226	el-Hac Gazili bin Abdulkadir bin Abdullah	Kolukısa Köyü	2.000		75	75					100				21/09/1284 06/01/1868	584/215	92/195
227	Mülazımoğlu Ali Ağa ibn Hacı Süleyman	Yenicekaya Köyü	3.000	15	150	150					50				17/08/1287 12/11/1870	585/99	97/1
228	Kanberoğlu Mehmed Ağa bin Hasan	Kadınhanı -Karahalilli Mahallesi	2.000	15	X	X					X		X		23/04/1294 07/05/1877	587/221	96/167
229	Merhum Hacı İbrahim Ağa hafidi Mehmed Şakir Efendi ibn Memiş Bey	Kadınhanı-Kayacı Mahallesi	2.000	15		X					X		X		15/02/1299 06/01/1882	589/89	99/366

230	Ali Efendi bin Seyyid Efendi (Kadınhanı Derbenli M.Camii)	Kadınhanı-Derinli Mahallesi	2.000	15	X	X					X				03/07/1300 10/05/1883	589/166	99/474
231	Molla İsmail bin Hacı Ömer	Pusat Köyü	2.000	15	X	X					X		X		05/07/1301 01/05/1884	586/6	103/66
232	el-Hac Osman Efendi ibn el-Hac Hasan Ağa	Sahverdi Mahallesi	2.000	15		X					X		X		18/06/1303 24/03/1886	588/223	103/190
233	el-Hac Süleyman Ağa bin Veliyyüddin	Taahhüdlü Köyü	2.000	15		X								X	12/05/1310 02/12/1892	603/14	
234	Musa Efendi bin Veliyyüddin	Şahviran Köyü	2.000	15	X	X					X				15/11/1310 31/05/1893	602/194	106/82
235	Hacı Abdulgaffar-zade Ali Efendi ibn Hacı Abdulgaffar	Çeşmelizebir Köyü	Sim mec. 20 krş 2.000	15		X							X		14/01/1314 25/06/1896	596/16	127/40
236	Sarı keçili aşiretinden Ali Efendi ibn Abdulkadir	Kuyuluzebir Köyü	2.000	15		X							X		29/10/1317 02/03/1900	596/216	110/182
237	Hacı Hüseyin Ağa ibn Dede oğlu ve Hacı İsa Ağa ibn Hacı Yusuf	Meydanlı Köyü	2.000	15	X	X							X		02/11/1317 04/03/1900	603/285	132/63
238	Mehmed Niyazi Efendi bin İsa	Karahisarlı Köyü	2.000	15		X							X		03/12/1320 30/03/1903	608/1-265	143/152
239	Adı Güzeloğlu Halil bin Hasan	Kayacalı Köyü	2.000	15		X							X		15/11/1322 21/01/1905	604/194	114/12
240	Hacı İlyas oğlu Halil Ağa ibn Süleyman Ağa	Karabıyıklı Köyü	Sim mec. 20 krş 2.000	15		X							X		28/02/1323 04/05/1905	619/2	141/18
241	Hacı Himmetoğlu Mehmed Efendi bin Himmet	Kurşunlu Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15		X							X		28/12/1324 12/02/1907	600/87	115/87
242	Abbas oğlu İbrahim Efendi İbn İsmail	Konurviran Köyü	2.000	15		X							X		26/01/1325 11/03/1907	603/74	116/83
243	Şabanoğlu Ömer bin İsa bin Abdullah	Hacı Mahmudlu Köyü	108 krş. tam yüzlük 20 aded mec. altın	15		X							X		10/05/1328 10/05/1910	600/41	

244	Çelebioğlu Mehmed bin Mustafa bin Hacı Mehmed	Karabenekli Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın			X								X	20/10/1328 15/10/1910	603/43	
245	el-Hac Mustafa Ağa bin Mehmed	Hacıpirli Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15		X								X	17/11/1328 20/11/1910	605/209	
246	Abdülmecit bin Ali bin Hüseyin	Kamışlıözü Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15		X							X	X	11/05/1329 10/05/1911	606/4	
247	Ahi göbek-zade Yakub Ağa ibn Süleyman	İmran Hamidi Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15		X							X		25/09/1329 19/09/1911	601/226	
248	Oflazoğlu Hüseyin Çavuş ibn Ali bin Mustafa	Hacıoflazlar Köyü	2.000	15		X									04/01/1330 25/12/1911	606/88	
249	Muhzır oğlu Hacı Mehmed Ağa ibn Hüseyin bin Ali	Kurt Hasanlı Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15		X									13/03/1330 02/03/1912	606/267	
250	Çıblakoğlu Hasan ibn İbrahim bin Mehmed	Yenice Kaya Köyü	2.000	15		X							X		25/03/1330 14/03/1912	604/198	
251	Mermik Oğlu Ömer Ağa ibn Mermik İbn Hasan	Mahmudiye Köyü	2.000	15	X	X							X		04/05/1330 21/04/1912	606/125	
252	Hatip oğlu Mehmed Emin Ağa İbn Hacı Musa	Tosunoğlu Köyü	108 krş. tam yüzlük 20 aded mec. altın			X									26/04/1330 14/03/1912	606/69	
253	Molla Himmet oğlu Hacı Mehmed bin Osman	Köylütolu Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15		X									29/04/1330	603/271	
254	Bektaşoğlu Hasan bin Mehmed Ali	Kandıras Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15		X							X		03/05/1330 20/04/1912	606/87	
255	Enişteoğlu İbrahim Efendi ibn el-hac Hasan	Çeşmelizebir Köyü	40 adet tam yüzlük mec. altın	15	X										15/06/1330 01/06/1912	603/167	
256	Mehmed Onbaşı ibn Osman	Bigar Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın	15	X								X		23/01/1331 02/01/1913	606/158	

257	Nasrullah ibn Benli Ömer	Kirlikuyu nd. Hamidiye Köyü	30 adet tam yüzlük mec. altın	15	XX									X	22/02/1332 20/01/1914	605/156	
258	Abdullah Ağa bin Mahmud bin Ahmed bin İsmail	Hotamış Derbendi	2.000	15	75	75					100				21/04/1282 13/09/1865	584/96	90/181
259	Himmet Ağa bin Ahmed	İncesu Köyü	2.500	15	150	150									17/02/1283 01/07/1866	584/143	91/104
260	Hafız Osman Efendi ibn Hacı Osman	Hotamış-Sugur Mahallesi	2.000	15	75	75					50				15/08/1285 01/12/1868	585/105	93/175
261	Hacı Hasan bin Ebubekir	Emirgazi-Kutviran Köyü	1.500	15	75	75									05/12/1289 03/03/1873	586/146	
262	Mahmud Ağa bin Hacı Hasan	Hotamış-Elislik Köyü	2.000	15	X	X					X		X		13/06/1296 04/06/1879	589/277	99/170
263	Mehmed Efendi ibn el-Hac Halil	Armudlu Köyü	2.500	15	75	75					X				13/01/1299 05/12/1881	588/191	
264	el-Hac Himmet Efendi bin Mehmed	Hotamış-Karahöyük Köyü	2.000	15	100	100					100				15/11/1299 28/09/1881	589/182	
265	el-Hac Hüseyin Ağa ibn Abdullah	Karapınar-Emirgazi Köyü	2.000	15	X	X					X		X		01/03/1303 08/12/1885	589/288	
266	Ali Veli Ağa ibn Memiş ve Hamza Ağa bin İbrahim	Taşağıl Karyesi	2.000	9		180									24/07/1309 23/02/1892	595/40	
267	Hamdi Ağa bin Hacı Mehmed Ağa	Hotamış -Kayacık Köyü	2.000	9		180									10/10/1310 27/04/1893	595/178	
268	Hacı Halil oğlu Necib Ağa	Hotamış-Büyükaşlama Köyü	1.000	15		150									25/02/1316 15/07/1898	607/137	
269	Hacı Abdülcelil Ağa oğlu İsmail Ağa	Hotamış-Hotamış Burunoba Köyü	2.000	15		300									07/04/1316 25/08/1898	602/95	
270	Ali Veli Ağa bin Memiş	Taşağıl Köyü	2.000	15		300									10/11/1317 12/03/1900	990/136	

271	el-Hac Receb ibn Eyyüb	Hotamış-Karacaviran Köyü	1600	15		X					X				01/03/1329 02/03/1911	601/37	
272	Minberoğlu Hacı Hasan bin Ahmed bin Mehmed	Hotamış-Sürgeç Köyü	4.000		X	X					X		X		01/02/1331 10/01/1913	604/138	
273	Cevdet Efendi bin Salih	Karapınar-Hankapı Mah.	3.000			X					X				01/02/1331 10/01/1913	605/87	
274	Mehmed Ağa bin Hüseyin	Hotamış -Eğlenmez Köyü	2.500			X					X				16/03/1334 22/01/1916	608/2-65	
275	Bekir Ağa bin Musa	Hotamış-Uzunkuyu Köyü	4.000			X					X				09/05/1334 14/03/1916	608/2-42	
276	Himmet Ağa bin Hacı Mehmed bin Ali	Hotamış-Yenikuyu Köyü	2.500			X					X				05/09/1335 03/03/1917	608/1-381	
277	Hacı Eyyüb oğlu Receb Ağa	Hotamış-Karacaviran Köyü	4.000			X									05/01/1336 21/10/1917	608/2-207	
278	Musa Ağa ibn Hacı Hüseyin bin Muhammed bin Musa	Orta Karavirân Köyü-Bağre Mahallesi	2.500	15	75	75					100				25/07/1282 14/12/1865	584/104	
279	el-Hac Abdulkadir Efendi ibn Ali Efendi	Bükçe Köyü	2.000	15	X	X							X		05/05/1299 25/03/1882	589/168	99/386-1
280	Asiye Hanım bint-i Mehmed Ağa	Kızılca Köyü	2.500	15		150								50	20/07/1318 03/11/1900	603/103	
281	Ahmed bin Hasan	Suberde Köyü	1.500	15		180							80		15/08/1319 27/11/1901	602/198	
282	el-Hac Mahmud bin Abdulbaki	Karabulak Köyü	2.000	15		68					50		50	50	21/10/1321 10/03/1904	608/1-17	
283	Ali Ağa bin İsmail	Saraycık Köyü	2.000	15		150					50		50	50	24/12/1326 17/01/1909	603/50	

Konya'da Medreseler için Kurulan Para Vakıfları															
No	**Vâkıfın Adı**	**Yeri**	**Vakfedilen Para (Kuruş)**	**Muamele Oranı %**	**Müderris**	**Ders-i âmm**	**Muallim-i sibyan**	**Hücre (Bezir yağı)**	**bevvâb ve kennâs**	**Mescit imam-hatip**	**Mütevelli**	**Bakım Onarım Aydınlatma**	**Tarih**	**VGM VD**	**Konya Şer'iye Sicili**
1	el-Hac Hüseyin ibn el-Hac Mustafa		720										23/05/1131 13/04/1719	599/48	
2	Hacı Şaban bin Ahmed	Sarı Hasan Mahallesi	150	15		Gün-lük3 Akçe					Günlük 3 Akçe		25/03/1152 02/07/1739		54/288
3	es-Seyyid el-Hac Mustafa Efendi bin es-Seyyid Abdul-fettah Efendi	Şükran Mahallesi	500	15	Günlük 6 Akçe				Gün-lük 3 Akçe		Gün-lük6 Akçe	X	01/07/1232 17/05/1817	580/80	
4	es-Seyyid Abdurrahim Efen-di bin Hüseyin Efendi	Bab-ı Aksaray Mahallesi	1000	15				5 krş					25/02/1272 06/11/1855	582/2-350	
5	Ulemadan Gilisralı el-Hac Os-man Efendi ibn İsmail Efendi (Küçük Dâire Medresesi)	Zenbûri Mahallesi	1500		X						X	X	03/07/1302 18/04/1885	591/16	103/130
6	Ulemadan Hocazade Ahmed Efendi ibn Mehmed Efendi (Zaferiye medresesi)	Sırçalu Mahallesi	Sim mec. 20 krş 3.000	15	X						X	X	07/08/1303 11/05/1886	586/158	103/196
7	Ulemadan Ömer Hulûsi Efen-di ibn es-Seyyid el-Hac Ali	Durak Fakih Mahallesi	3000	15	X						X	X	02/04/1303 08/01/1886	586/43	103/183
8	Ulemadan Ziyaeddin Efendi ibn Alaiyeli Hüseyin Efendi	Kerimdede Mahallesi	Sim mec. 20 krş 2.000	15	X						X	X	07/04/1304 13/01/1887	586/141	104/13
9	Ulemadan es-Seyyid İbrahim Hakkı Efendi ibn Abdurrah-man	Hocahabib Mahallesi	2000	15	X						X	X	21/10/1307 10/06/1890	597/257	105/131
10	Hadimli Mehmed Vehbi Efendi ibn Hüseyin Efendi (Mahmûdiye Medresesi)	Tercüman Mahallesi	1000	15	XX						X	X	20/07/1318 13/11/1900	603/248	110/77

11	Sarı Hafız-zade Halil Kâmil Efendi ibn Hacı Sarı Hafız Süleyman Vehbi Efendi	Sırçalı Mahallesi	20 adet Osmanlı altını	15	X						X	X	28/12/1322 05/03/1905		114/27
12	Ulemadan Kisehisarlı Hacı İbrahim Efendi ibn Süleyman	Kalecik Mahallesi	20 adet tam yüzlük mec. altın	15	X							X	09/01/1323 16/03/1905	602/192	114/33
13	Yemenici esnafından İmamoğlu el-Hac Abdullah Usta ibn Mehmed Efendi Hatuniye Medresesi	Kerimdedeçeşme Mahallesi	20 adet tam yüzlük mec. altın	15	X							X	13/08/1330 28/07/1912	604/197	
14	Abdulbaki bin Musa	Botsa Köyü	90	15		XX					X		15/02/1116 19/06/1704		41/76
15	el-Hac Hasan bin Hacı Ali	Malas Köyü	700		Günlük10 Akçe			Günlük yarım Akçe		Günlük1 Akçe			20/03/1152 27/06/1739	582/1-201	54/292
16	Hacegan-ı Dîvan-ı Hümayûn'dan Feyzi Beg-zade Feyzullah Beg Efendi	İstanbul	500	15			30			30	5	10	05/03/1225 10/04/1810		69/87
17	Musa Efendi ibn el-Hac Hafız Mehmed Efendi ve Süleyman ve Ahmed Efendi	Sille- camii kebir Mahallesi	2250	15	X						X	X	29/03/1310 21/10/1892	590/243	106/42
18	Es-Seyyid Dede İbrahim Bey ibn Ali Bey	Akşehir	36000 akçe		X			Aylık Yarım kıyye			Günlük4 Akçe	X	20/05/1178 15/11/1764	626/2-578	
19	Ahmed Ağa bin Hüsameddin	İshaklı Kasabası	1000	10			Günlük 35 Akçe						01/11/1227 06/11/1812	579/664	
20	Şirbâncı-zade es-Seyyid el-Hac Ömer Ağa bin el-Hac Mehmed	Nakkaş Mahallesi	200				X						25/05/1231 23/04/1816	580/75	
21	el-Hac Mehmed Ağa ibn el-Hac Halil	Çay Mahallesi	200	15	Günlük 10 Akçe								20/04/1241 02/12/1825	580/329	
22	Çakırlarlı el-Hac Yusuf bin Osman	Hacı Ömer Mahallesi	500	15	Günlük 10 Akçe				Günlük 3 Akçe		Günlük 3 Akçe		01/01/1251 29/04/1835	580/419	

23	el-Hac Süleyman Efendi ibn Mustafa ibn Mehmed	Akşehir	2000	15	X			X			10		07/08/1270 05/05/1854	582/1-263	
24	Sünnetçi Ali Oğlu Abdullah bin Ali	Kıreli-Keçi Köyü	1000	15	Günlük 21 Akçe			Günlük 3			Günlük 6		25/03/1251 21/07/1835	580/159	
25	es-Seyyid Mehmed Ağa ibn Seyyid	Beyşehir	1500		35			120					09/03/1269 21/12/1852	582/1-220	
26	es- Seyyid Muhammed Naim Efendi	Üskerles Köyü	600		10			3			15		13/05/1269 22/02/1853	582/1-183	
27	el-Hac Ahmed Ağa bin Veli	Ahırlı Köyü	1700	15	100							70	01/01/1267 06/11/1857	582/1-47	
28	Hasan Efendi bin Hüseyin Ağa	Halikanlı Köyü	1500	15								X	22/11/1314 24/04/1897		108/132 125/114
29	el-Hac Mehmed Ağa ibn Mehmed	Karabağ Köyü	20 adet tam yüzlük mec. altın		X						X	X	23/03/1310 15/10/1892		106/44
30	Hacı Veli oğlu Molla Mehmed	Yukarıpiribeğli Köyü	2500	15	X								19/12/1329 11/12/1911	606/173	
31	Hacı Mehmed Efendi ibn el-Hac Ahmed Efendi	Alibeghüyüğü Köyü	1000	15								X	25/12/1310 10/07/1893	2181/167	106/90
32	İskender-zade Hacı Mehmed Efendi ibn İsa	Çiğil-i Ulvî Köyü	2000	15								X	27/09/1319 07/01/1902		110/176
33	Derbend Ağası, el-Hac Eyyüb Ağa bin Abdullah	Kadınhanı	121.400 Akçe		Günlük 20 Akçe								20/04/1175 18/11/1761	740/121	100/13

Ek 7: Konya'da Dergâh, Zaviye ve Türbelere Yapılan Para Vakıfları																			
No	**Vâkıfın Adı**	**Yeri**	**Vakfedilen Para (Kuruş)**	**Muamele Oranı %**	**Elde edilen gelir**	**Kandil (yağı)**	**Ser-tarîkat-ı dergâh**	**Ser-tabbâh Mütevelli**	**huffâz**	**Nâzır**	**türbedâr**	**Ser-nâyzen**	**fukarâ-i dervişân**	**Hatip**	**Müezzin**	**Tamir ve bakım**	**Tarih**	**VGM VD**	**Konya Şer'iye Sicili**
1	Hazret-i Şemseddin Tebrizî Türbedar Derviş Ali	Şemseddin Tebrizi mah.	50	15		X											15/03/1125 11/04/1713		46/66
	es-Seyyid Hâfız Mehmed Emin Efendi	Konya	300		60	20			30		10						27/10/1241 04/06/1826		71/68
2	Sabık Haleb Valisi es-Seyyid Mehmed Emin Paşa	Konya	10.000														11/04/1242 12/11/1826		71/64
3	Konya Kadısı Şeyh-zade Ahmed Reşid Efendi	Konya	350	20	70	70											27/05/1242 27/12/1826		71/67
4	Kadı es-Seyyid Mustafa Efendi	Konya	200	20		X											01/02/1249 20/06/1833		72/31
5	es-Seyyid Ömer Ağa	İstanbul	3000	15	450		72	18		54	18	18	324				01/01/1253 07/04/1837		73/159
6	Karaman Valisi Vezir el- Hac Ali Paşa	Konya	7500	15	1125		54	54			15	27	900				01/01/1253 07/04/1837		73/166
7	Naib es-Seyyid Mehmed Necib Efendi	Konya	500					20	X								25/07/1253 25/10/1837		73/167
8	Beyşehri Sancağı Feriki Eyyüb Paşa	Konya	6000	20	1200	36	25	50		100	25						01/04/1256 02/06/1840		83/49
9	Naib Yanyavi Emir Salaki-zade es-Seyyid Mehmed Ali Efendi	Konya	500					25	X								01/05/1262 27/04/1846		78/103
10	Konya Müşiri Ebubekir Sami Paşa	Konya	20.000	15		500	250						700	250	150		29/08/1262 22/08/1846	581/2-279	
11	eş-Şeyh el-Hâc Halil Efendi ibn Veliyyiddîn	Konya	1500	15				125								X	15/10/1276 06/06/1860	583/167	
12	Medine Kadısı Hüseyin Hüsnü Beg Efendi ibn Eyyüb Ağa	Konya	4000	10		X											11/10/1278 11/04/1862		87/45

13	Nakşibendiyeden müderrisi es-Seyyid Süleyman Salim Efendi ibn es-Seyyid İbrahim	Konya	500													X	27/01/1280 14/07/1863	583/167	
14	Mehmed Said Efendi ibn Ahmed Efendi	Babasultan Mahallesi	6000	15		150		130								X	28//06/1296 19/06/1879	589/14	99/173
15	el-Hac Edhem Efendi ibn el-Hac Mehmed Efendi	Kuzgunkavak Mahallesi	2000	15		100		100									28/06/1296 19/06/1879	589/15	99/176
16	Abdulcelil Efendi ibn Latif Dede		Sim mec. 20 krş 500			X											14/03/1317 23/07/1899		131/89
17	Dergâh-ı şerifte dervişandan Hacı Mehmed Ceri Dede Efendi ibn Ahmed	Fakih Dede Mahallesi	300 adet Yüzlük Osmanlı altını														01/06/1325 12/07/1907		116/124
18	İsmihan bint-i el- Hac Mehmed	Sille-Aşağı Cami Mah.	1000	15												X	01/07/1266 12/06/1850		84/123
19	el-Hac Hasan Ağa	Kadınhanı	2000	15		X											01/07/1266 12/06/1850		84/124

Konya'da Çeşme ve Şadırvanlara Yapılan Para Vakıfları															
No	Vâkıfın Adı	Yeri	Vakfedilen Para	Muamele Oranı %	Künklerin değişimi (suyolu)	Musluk ve çeşme	Şadırvanın su yolu	Havzan	Nazır	Mütevelli	Muhasebeci	Tarih	VGMVD	Konya Şer'iye Sicili
1	el-Hac İdris ibn el-Hac İsmail ve Emine bint-i Mehmed	Konya	6000		X							11-20/10/1071 09-18/06/1661		11/80
2	Karaman Eyaleti Valisi vezir el-Hac Mehmed Paşa ve Hacı İsa bin Hacı Musa	Konya	500 200		X							11/06/1176 28/12/1762		100/73
3	el-Hac Hafız Mehmed Efendi ibn Mustafa	Küçüksinanperakende	1500	15		X			Günlük 5 akçe			15/07/1225 16/08/1810		69/90
4	Eşenlerli-zade es-Seyyid el-Hac Abdurrahman Efendi bin Mehmed Efendi	İhtiyareddin	2083	15		X						25/10/1231 18/10/1816	2176/402	
5	Kahire'de Hazine Emini Ali Ruşen Ağa	Konya	1000				X					01/07/1236 04/04/1821	2176/401	
6	el-Hac Hafız Mehmed Efendi ibn Mustafa	Küçüksinanperakende	2500	15	X							05/12/1239 01/08/1824	2178/360	71/8
7	Kadı es-Seyyid el-Hac Ahmed Necib Efendi	Konya	3500	15	X							01/01/1251 29/04/1835		73/109
8	Karaman Eyâleti Müşîri el-Hâc Ali Paşa		7500					X				01/10/1254 18/12/1838		83/27
9	Mekke-i Mükerreme payesine haiz kadı, Hafız Hızır İlyas Efendi ibn Mehmed Efendi	Konya	1000	15	X							09/01/1269 23/10/1852		85/130
10	Hâce Hadice Hanım ibnite el-merhûm Said Efendi	İstanbul	2000		X							25/02/1286 06/06/1869		95/19
11	Sarı Hacı Mehmed Ağa ibn Ali Efendi	Abid	3000	15	225					50	25	15/02/1292 23/03/1875		98/197
12	Müderrisi es-Seyyid Hafız Ali Efendi ibn Ali Efendi	Konya	1000	15	X							01/09/1299 17/07/1882		99/407
13	el-Hac Ali Ağa ibn Hacı Yahya ve Bozkırlı Hacı Abdullah ibn Mustafa	Sarıyakub ve Piresad Hacı Hüseyin Cemaati	3000	15	X							25/08/1310 14/03/1893		106/67
14	Mehmed Derviş Efendi ibn Şeyh Ahmed Efendi	Sarıyakub	1000	15	X							25/08/1310 14/03/1893		106/67
15	es-Seyyid el-Hac Numan Efendi ibn es-Seyyid Mustafa Efendi	Ilgın	2000	15	X							20/12/1243 03/07/1828	733/97	

OSMANLI DÖNEMİ KONYA KÜTÜPHANE VAKFİYELERİ

Bekir ŞAHİN*

ÖZET

Konya'nın kütüphanecilik tarihimizde eski ve oldukça zengin bir geçmişi vardır. Günümüze kadar gelen yazma kitap koleksiyonlarını içinde barındıran kütüphanelerin kurulmasına Selçuklular tarafından başlandığını, bu kültür geleneğinin Osmanlılar devrinde de devam ettiğini görmekteyiz. Zira her medrese aynı zamanda bir kütüphaneye sahipti. Hatta camilerde, yollar üzerinde bulunan kervansaraylarda bile kütüphaneler bulunurdu. Hayır sahipleri, her yıl vakıf gelirlerinden bir miktar parayı kitap alımı için şart koşmuştur. XIX. yüzyıl sonlarında Konya'da önemli kütüphaneler hizmet vermekte idi.

Bu çalışmada Konya'da Osmanlı döneminde bulunan kitap vakıfları ve kütüphaneler Vakfiyeler ışığında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kütüphane, Kütüphane Vakıfları, Kitap, Vakfiye, Konya.

*Konya Yazma Eserler Bölge Müdürü.

SUMMARY

FOUNDATION CHARTERS OF LIBRARIES IN KONYA DURING THE OTTOMAN ERA

Konya has an old and rich history in our history of librarianship. We see that the establishment of libraries that host manuscript book collections have survived till today was launched by the Seljuks and this cultural tradition continued in the Ottoman period as well. As a matter of fact, each madrasah also had a library. There were even libraries in mosques, and in caravansaries on roads. Charitable beneficiaries stipulated a certain amount of money from the foundations' incomes for the purchase of books each year. At the end of the 19th century, important libraries were serving in Konya.

In this study, the book foundations and libraries in Konya during the Ottoman period will be evaluated in the light of the Foundation Charters.

Keywords: Library, Library Foundations, Book, Foundation Charter, Konya.

GİRİŞ

Osmanlı döneminde kurulan kütüphanelerin çoğu vakıf yoluyla vücuda gelmiş kütüphanelerdir. Osmanlı'nın kitap kültürü ve kütüphaneler konusunda meydana getirdiği eşsiz külliyatı, Osmanlı kültür tarihiyle ilgili gölgede kalmış noktalara, vakfiye kayıtları ışık tutmaktadır. Bu kütüphanelerin kuruluş senetleri olan vakfiyelerin orijinalleri, genellikle vakıf mütevellilerinin elinde bulunmaktadır. Diğer tasdikli kopyaları ise, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde (VGMA) ve Devlet Arşivlerinde muhafaza edilmişlerdir.

Kitap kültürü ve kütüphaneler, esasında belirli bir görüşü korumak, yaygınlaştırmak, yeniden üretmek, gelecek nesillere aktarmak anlamına gelmektedir[1]. Osmanlı'da XVII. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun küçük köylerine kadar yaygınlaşan medreselerin, hareketiyle birlikte bilhassa İstanbul'da biriken kitap külliyatlarının Anadolu'ya aktarma çabalarını görmekteyiz. Özellikle Osmanlı devlet adamları, Anadolu'daki küçük kasaba ve köylere kadar medreseler, kütüphaneler yaptırmışlar ve buralara kitaplar vakfetmişlerdir[2].

Osmanlı döneminde çeşitli bölgelerde yaptırılan kütüphanelerin çoğu ya bu bölgelerde doğup-büyümüş ya da bir müddet vazife yapmış kimseler tarafından kurulmuşlardır. Bunun istisnaları da mevcuttur. Cami ve mescidlerde kurulan kütüphaneler, daha sonra kurulacak büyük kütüphanelerin çekirdeğini oluşturmuştur. Cami ve mescitlerde oluşan ders halkalarındaki ilim öğrencilerinin gerekli bilgi kaynaklarına buradan erişimleri mümkün olmuştur.

XIX. yüzyıl sonlarında Konya'da Dergâh-ı Hazret-i Mevlâna, Şeyh Sadreddin Konevî, Yusuf Ağa, Zincirli Medrese, İplikçi Medresesi[3] ile Sille'de Hacı Mustafa Bey Kütüphanesi ve Hacı Hafız Efendi Medresesi Kütüphanesi faaliyetteydi[4]. Cumhuriyet döneminde dağılan kütüphanelerin kitaplarının bir kısmı Mevlâna Dergâhı Kütüphanesi ile Yusuf Ağa Kütüphanesi'ne devredilmiştir[5]. 1288/1871-1872'de Konya merkezde beş kütüphanenin faaliyette olduğu görülmektedir[6].

Osmanlı coğrafyası üzerinde sayıları 500'e yaklaşan vakıf kütüphaneler; padişahlar, valide sultanlar, devlet adamları, ilim adamları, din

[1] Nafiye Nihan Yıldız, *XIX. Yüzyıl Seyahatnamelerine Göre Osmanlı Kitap Kültürü ve Kütüphaneler*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 1.

[2] Bekir ŞAHİN, *Konya'nın Kırk Kütüphanesi*, Konya, 2017, s. 54.

[3] A. Sefa ODABAŞI, "İhsan Ahmed (Korucuoğlu)'in "Konya Tarihçesi", *Yeni İpek Yolu KTO Dergisi, Konya IV*, (Özel Sayı), (Ed. Yusuf Küçükdağ), (Aralık 2001), s. 8.

[4] Barış SARIKÖSE, *Sille Bin Yıllık Birliktelik*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009, s. 200-201.

[5] KÜÇÜKDAĞ-ARABACI, *aynı eser*, s. 285.

[6] Barış SARIKÖSE, "Yusuf Ağa Kütüphanesi'nin Kuruluşu ve Tarihî Geçmişi", *Karatay Tarih-Kültür-Sanat*, Konya 2012, s. 708.

adamlarıyla kitap ve kütüphaneye önem veren diğer hayır sahipleri tarafından kurulmuştur. XV. yüzyıldan itibaren sayıları artan ve koleksiyonları zenginleşen bu kütüphaneler, XIX. yüzyıla kadar ilim adamlarının ve halkın bilgi ihtiyacını karşılamada başlıca merkez olmuştur[7].

I. YUSUF AĞA KÜTÜPHANESİ

Vakfiyesinde, Yusuf Ağa ibnü'l-merhûm İsmail Ağa olarak zikredilen bu zât, biraderi Ömer Ağa vasıtasıyla Konya'da, Sultân II. Selim'in inşâ ettirmiş olduğu caminin batı tarafına bitişik ve üç tarafı adı geçen câminin bahçesi ile sınırlı, çevresinin toplamı 324 zira' olan arsayı mütevelli ve fermân-ı âlî izniyle kiraladıktan sonra, kendi malıyla inşâ ettiği tek kubbeli kârgîr bir kütüphane ve içine koyduğu çeşitli ilim ve fenlere ait toplam 750 cilt kitabını vakfetmiştir[8].

Giritli fakir bir aileden gelen ve kethüdalık, baruthane nazırlığı, darbhane eminliği gibi görevlerde bulunan Yusuf Ağa, 1210/1795 yılında bir kütüphane ve medrese yapmak istemiş; asırlardan beri ilim merkezliğini muhafaza eden Konya'nın nâdir ve kıymetli kitaplara son derece muhtaç olduğunu gördüğü için kütüphaneyi Konya'da yaptırmaya karar vermiştir.

Konya'yı seçmesinin sebebini vakfiyesinin giriş bölümünde *"bu şehrin manevî havası olduğunu"* belirterek açıklamaktadır. Sultan Selim Camii'nin inşasından 228 sene sonra Yusuf Ağa tarafından caminin sağ batı köşesi bitişiğinde; 17 Ocak 1795 (25 Cemaziyelahir 1209) tarihinde yaptırılan kütüphanenin mimarisi de bu camiye uydurulmuştur. Tek katlı, üzeri kubbeyle örtülü bir salonu bulunan, asıl kapısı Selimiye Camii'ne açılan; bugünse pencereden bozma bir kapıdan içeri girilmekte olan binanın emini Mehmet Sadık'tır. Konya'da kütüphane olarak yapılan ve günümüze kadar gelen tek yapı olan bu kütüphanenin[9] Türkçe Vakfiyesi mevcuttur.

Çalışanların niteliklerinden, bakım ve temizliğine kadar her ayrıntıya titizlikle yer verilen vakfiyede adeta modern kütüphaneciliğin ilkeleri zikredilmiştir. Kütüphane, tarihi gelişimi, binası ve içinde barındırdığı eserler bakımından kendisine has bir özelliğe sahiptir[10].

II. YUSUF AĞA KÜTÜPHANESİ VAKFİYESİ

Kütüphanecilik tarihimiz bakımından önemli bir belge olan vakfiyenin bir kopyası, Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde 10394 numarada kayıtlıdır. Kenarları meşin, üzeri ebrulu kâğıt kaplı bir mahfaza içinde bulunan vakfiye, 413x240mm. - 345x155 mm. ebadında 58 yapraktır. Vakfiyenin metin kısmında her sayfada 19 satır vardır. Duraklar ve cetveller altın varakladır. Yazı güzel nesih; serlevha, hatime ve ilk cedveller zerkârî, söz başlıkları, sondaki kitab adları kırmızı mürekkepledir. Kâğıt filigranlı, aharlı Avrupa menşeli, cild zencirekli kırmızı meşindendir. Her sayfaya 2 ile 3 vakıf mührü basılmıştır (Fotoğraf 1).

Elimizdeki nüshanın ilk beş yaprağında vakfiyenin metni, sonraki mıstarlı ve elips şekilli yapraklarında 904 vakıf kitabın oldukça geniş bilgi içeren bibliyografik künyeleri yer almıştır. Bu kısım eski yazma kütüphanelerimizin kataloglarına tipik bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Yusuf Ağa Kütüphanesinin bir vakfiyesi de KŞS'de yer almaktadır.

Yusuf Ağa Vakfiyesi'nde, vakfiyelerde bulunması mutad olan bazı kısımlar yoktur. Vakfiyede

---

[7] Tuca ÇAVDAR, "Vakıf Kütüphaneleri", *Vakıflar Dergisi Özel Sayısı*, s. 54-57.

[8] İzzet SAK, *Kadı Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Vakıflar (1650-1910)* Konya 2012, s. 178.

[9] Şahin, *aynı eser*, s. 54.

[10] Müjgân CUNBUR, "Yusuf Ağa Kütüphanesi ve Kütüphane Vakfiyesi, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1963, C. I, S. 1, s. 203-217.

besmeleden sonra gayet kısa bir hamdele ve salvele başlangıcından sonra hemen konuya girilmiştir. Vakfiyelere özgü dua kısmına vakfın ve hayr işlemenin Allah katındaki değerinden bahseden bölüme yer verilmemiştir. Mihrişah Sultan'ın övgüsünü kapsayan bir ibareden sonra, kütüphanenin bina ve inşasını gerçekleştiren Yusuf Ağa'yı öven satırlar gelir. Bu satırların bitiminde vakfın kayıt ve şartları sıralanmaya başlanmıştır.

Yusufağa Kütüphanesi Vakfiyesi (Metin)

"Valide Sultan Kethüdası Yusuf ağanın vakıfnamesidir.

Vemâ vecebe aleynâ…

Amma ba'd, iş bu kütüphâne-i celilin bina ve inşâasına muvaffak olan eâzım-ı mülûk ve'l-havâkîn ve efhâmı illa keüsrete ve's-selâtin, ve's-sultân, ibni Sultan, Sultan Selîm Han, ibni Sultan Mustafa Han Efendimiz Hazretlerinin mehd-i ülyâ-i azimü's-şanları, eklîle-i mühâs- senât tâc-i ibtihâc-ı muhadderat Valide Sultan Aleyhi'ş-şân-damet azemetehâ ve istidâmet devletihâ hazretlerinin kethüdâ-i âli çayları devletli âtufetli Yusuf Ağa âmilehü Rabbihür-Rahîm (2a.) bi-lütfihi'l-ülyâ hazretleri vakfiye-i mâmülü'n-bihâlarında kütüphâne-i merkumları içün bu veçhile şerâit-i vezâif ve zevâbıt-i masârıf-ı vesâir kuyûd-ı şürûta riâyet-i meşrûtunu tahsis ve tayin buyururlar ki, Medine-i Konya'da müceddeten binâ buyurdukları kütüphanede ziyb-i sutûr-ı tâdat ve tafsîl-i kütüb-i mütenevia-i mevkûfe-i biadîlleri bi-cümletihâ ve merâtibihâ vaz'ı mevâzî-i ve dolaplar ol veçhile ziybende-i bedâî olunup kütüb-i mezbûrenin merâsim-i muhâfazalarına riâyet ve erbâb-ı istifâde ve istifâzeye ale't-tevâlî hizmet içün bir kaç hâfız-ı kütüb tayini lâbüt ve elzem. Belki cümleden akdem ve ehem olmağla belde-i mezbûrede mukîm mu'temen ve müstakim sâhib-i dâniş ve istîdad-ı memdûh-ı etvâr, hoş-nihâd, salâh-i diyânet ile mevsûf hüsn-i hâlle i mârûf-u ahlâk-ı hamîde ve evsâf-ı pesendîde eshâbından mümtaz ve müntehab sevâbık-ı ahvâlî mücerreb dört nefer kimesnelerin birisi yevmî yüz akçe vazife ile hâfız-ı kütüb-i evvel ve birisi yevmî 90 akçe vazife ile hâfız-ı kütüb-i sâni ve diğer iki nefer kimesneler dahî ihrâc-ı kütüb hususunda mezburlara küllî iânet ve müsâraat ve yine mahallerine vaz'ında taharri ve dikkat ve her veçhile bile tehâvün edâ-i hizmet eylemek şartıyla yevmî ellişer akçe vazife ile yamağ-ı evvel ve yamağ-ı sâni olmak üzere tayin ve tahsis ve her birinin (2b.) merâtibi tebyin olunup ancak meşâgıl-i şâire ile iştigal bi'n-nefs hizmetlerinden müstelzim-i işgâl olmağla belde-i mezbûrede emr-i maâşilarina kâfi ve bâligan mâ-bâlî idâre-i masârıflarına vâfî tâyin olunan vezâyıf-ı mezkûreye kanâat-ı birle külli yevmin ve sâaten bi'n-nefs edâ-yi hizmete sa'yi beliğ eyleyib vekâlet ve münâvebe suretleri veçhen mine'l vücûh hilâf-i şartım olmağla ol vâdîlere mezbûrenin israrları olur ise cihetleri ref-oluna ve her biri recül-i tam ve hidemâtında sâhib-i ihtimam olmak üzere kuzât ve nüvvâb ve müderris ve hizmet erbâbından küttâb ve eimme gurûh-ı mekâsib-i şâire kaydıyla bi'n-nefs hizmete adîmü'l-iktidâr erbâb-ı hıref ve sanayi' ve tüccar mâkûlesinden olmamaları, dahi, şurût-ı kaviyye vâcibetü'r-riâyetten olup mümâileyhim hâfız-ı kütüb ve yamaklar yevm-i cum'âdan mâada haftada altı gün tülû-ı şemsden bir saat mürurunda bâb-ı kütüphâne besmele ile feth edip erbâb-ı istifâdeye matlupları olan kütüb îtâ olunup câmi-i şerîfde salât-ı zuhur edâ olunacak miktar vakt-i ta'til ve vakt-ı asr'a dek ke'l-evvel talebe-i kirâm istifâdeleri ile meşgul olup, kezâlik edâ-i salât-ı asr miktarı zaman-ı tatil olunup bâde edâ-i salât-ı asr gurûb-ı şemse bir saat kalıncaya değin sedd-i bab olunmayıp ale's-sabah vârit olan erbâb-ı istifâde ile hâfız-ı kütüpler (3a) ve yamaklar vâkıf-ı müşârileyhe itâla'llahe ömrehû ve bekâuhû mütenâim-i nimet-i hayat bi'l berekât oldukça devam-ı ömür ve selâmet-i bi-emrillâhi Teâlâ hıramân-ı dâr-ı bakâ olduklarında ruh-i pürfütûhları-

nın mağfiret-i rabb-ı rahîme mazhâriyeti içün birer Fâtiha-i şerîfe ve üçer salevat-ı münîfe tilâvet ettikten sonra esâtize-i benâm ve talebe-i kirâm hazıriyne matlubları olan kitapları bilâ tereddüt ve tevânî tevzi' ve îtâya mübâşeret ve bi'l-cümle tevârüt eden erbâb-ı istifâdeye her veçhile muâmele-i bi'l-mücâmele olunarak mütâlâa ve istinsahlarına bilâ mümanaat mekâdirlerine riâyet olunup ancak gerek mütâlâa ve gerek istinsahı fakat derûn-ı kütüphaneye münhasır ve maksûr ve aslâ ve kat'â bir kıt'ası harice ihraç olunmamak şartıyla muhassas ve mahsur olmakla velev maa'r-rehîn ve'l-kefîl hâriçte istinsah ve intifâ içün ferd-i âferide'ye bir cilt kitab edâ ve iâre olunmayıp lede'l-mütâlaa ve'l-istinsâh gerek kitab zâyi' ve gerek evrak kat' olunmamasına hâfız-ı kütüpler ve yamakân kûşe-i çeşm-i dikkat ile nâzikâne im'an ve nezâret ve bâ'de itmâm-ı istifâde aynı ile mahallerine vaz' olunmasına teyakkuz ve basîret üzre bulunulan ve belde-i merkûmeye vâye-i ruhâniyet ve mâye-i feyz-i bereket olan Hazret-i Mevlâna kaddese sırrehu'l-âlâda seccâdenişin-i irşâd ve sâlik-i mesâlik-i hayr-u reşâd (3b) bulunan zevât-ı meliki's-sıfat hazarât-ı ismi sâmi-i celâl ve Fâtiha-i raht-ı meâl tilâveti akabinde kezâlik mâdâm hayyen bi'd-devam ve'l-bekâ deymûmyyet-i selâmet ile kâmurân ve muntakil-i dâru'r-rahmet olduklarında nâil-i ğufrân Rabb-ı mennân olmaları içün hayır dua ile yâd ve dünyevî ve uhrevî dilşâd buyurup, bu mesâi-i meşkûre mukâbelesinde asıl vakfından yevmî 20'şer akçe ihdâ oluna ve fazl-ı salâh ile müştehir fünûn-ı şeddâda tedris ve tâlîme muktedir bir zât-ı âlî-kadir ale's-sabah ve bâde'z-zuhûr ve bâde'l-asr beher yevm üç defa tefsir ve hadîs-i şerîf ve fikh-i mes'âdet redîf vesair ulûm-ı nâfia ve fünûn-ı mütedavile tedrîs ve tâlimi ile kütübhane-i merkûmeye mülâsık cami-i mezkûr-ı pür-nûr'da neşr-i ulûm ettikten sonra avâkıb derslerinde bi'l-cümle hüzzâr-ı meclis-i melâik mecâlisi olan talebe-i kirâm ile kezâlik berdevâm-ı hayat-ı müstetâb oldukça istidâmet-i ömr ve ikbâlleri ve lede'l-irtihâl zill-i zalil-i rahmette istizlâlleri içün birer Fatihâ-i Şerife ve üçer salavat-ı münife tilâvet ve bu takrib ismini cerîde-i hasenâtta mezkûr ve sebt idüp hidmet-i mebrûresi mukabelesinde müderris-i mümâ'ileyhe yevmî altmış akçe i'tâ oluna ve câmi-i mezkûrun kayyûmu fakat bir nefer olup ikmâl-i hidemâtta diğer kayyûma dahî muhtaç olmaktan nâşi vakıflarından yevmî on akçe vazife verilmek üzere kıyâm-ı hizmete (4a) kâdir bir kayyûm dahî ta'yin olunup kayyum-ı evvel bulunan kimesne dahi, kayyûm-ı cedid ile küll-i yevmin hâs ü haşâktan câmi-i şerîfi ve kütüphane-i münîfi tanzîf ve tathirde sa'y u müzâheret içün mezbûr kayyum-i evvele dahî yevmî on akçe verile. Ve iş bu vakf-ı şerîfin mürtezikalarının altı mâh güzeşte vazifeleri recebü'l-mürecceb gurresinde ve diğer güzeşte altı mah vazifeleri muharremü'l-harâm gurresinde, Âsitâne'de mukim asıl vakıf mütevellîsi cânibinden belde-i mezbûrede sâkin yevmî yirmi akçe vazife ile kâ'im-makam-ı mütevelli olan kimesneye iki def'a pak hisâbınca nukûd-i ceyyide ve râyice olmak üzere îsâl ve irsal olundukta ka'im-makam-ı merkûm hâkimü'l-vakt bulunan faziletlü efendi ve müftî-i belde ve sâir vücûh-i ulemâ efendiler hazerâtı mahzarlarında ba-ma'rifet-i şer'i kavim mürtezika yedlerine teslim ve alâ kaderi'l-hisas tamamen tevzi' ve taksîm eyleyüp bu mukabelede erbâb-ı veza'iften cüz'î ve küllî bir nesne taleb ve ahz eylemeyüp ba'dehû kabz u tesellümlerini mü'şir ahz eylediği senedi, liecli't-tasdik mumâ-ileyhim hazerâtına temhîr ettürüp asıl mütevelli tarafına ba's ü tesyir eyleye ve ka'im-makâm-ı mezbûr, beher sene mâh-ı muharremü'l-haram ğurresinde fezâ'il-medâr-ı hâkimü'l-vakt ve müftî-i belde ve sâ'ir vücûh-ı ulemâ efendiler hazerâtını kitabhaneye alâ vechi't-tekrim da'vet idüp ber-vech-i tafsil mübeyyin mühr-i vakf ile (4b) memhûr ve mu'anven defter-i kebir-i mu'teber kütübe bi'l-mukabele tatbîk ve kemâl ile ihtiyât ve taharrî ile tedkik ve tahkik-i birle kütüb-i mezbûreyi cümle muvâcehesinde yegân yegan add

u şümûr ve tecdid ü ta'mire muhtac olanlarını re'y ü takdirleri ile termim ü tecdide ibtidâr-birle defter-i masârifini berây-ı def-i şübhe ve tasdik. Kezâlik mümâ'ileyhim hazerâtina temhir ütahkik ettirdikten sonra bi-aynihî defter-i mezbûri asıl mütevelliye ba's ü İsrâ ve onlardan taleb ve istîfâ eyleye ve bermin-valmeşrûh yevm-i mukabelede li-ecli'l-i'zûz ve'l-ihtirâm huzzar-ı mumâ'ileyhime ziyafet ve itâm ile merâsim-i ikrâmi edâ ve hâkim efendiye yevmiyye nâmiyle yirmi guruş ihdâ edüp kâ'im-makâm-ı mezbûre dahi yevm-i merkûm-i ziyafeti içün ta'amiyye ve kahve-baha olmak üzere otuz guruş i'tâ oluna. Ve bâlâdam nufassalen bast u temhid ve akvâ-yı şurûttan idüği te'kid ü te'yid olunduğu üzere gerek hâfız-ı kütüblük ve gerek yamaklık cihâtı fakat emr-i muhâfazada küll-i ihtimâm ve dikkat ve ta'yin olunan vezâif-i vâfîyelerine kanâ'at-birle bi'n-nefs külli yevmin edâ-yı hizmet zımnında olmağla hilâf-ı şurût-i mü'ekkide ma'âzallah mechûlü'l-ahvâl mekâsib-i sâ'ire ile sâhib-i işgâl sabî ve mürâhik ve nâehil ve cühhâl mâkûlelerine verildiği sûrette ya külliyen terk-i hizmet, ya bi'n-nefs edâ-yı hizmete âdem-i kudret-i takribi bir kaç akçe ücret ile ber-vech-i vekâlet ve niyâbet-i bi-gâneleri istihdâma ihtiyaçları nümâyân ve bu sûrette emr-i muhafazada tehâvün ve teksîrât vukû'undan başka el-iyâzu b'illahi Ta'âlâ ibtâl-i vakf ve ta'til-i hayrâtı müstelzim nice mehâziri müstebân olmağla cihât-ı mezbûre o misillu adîmü'l-istihâk eşhâs-ı nâ-ehle verilmekten ale'd-devâm tevakki' ve mücânebet ve bâlâda mezkûr ahlâk u evsaf ile muttasıf erbâb-ı liyakatten olanlara tevcih olunmasına kemâl-i taharrî ile sa'y u dikkat olunup bi-emri'illahi Ta'âlâ hâfız-ı kütüplerden ve yamaklardan ve sâ'ir erbâb-ı vezâ'iften birisi rıhlet eyledikte sabi ve mürâhik ve nâ'ehl makûlesi evlâdları mevcud olduğu halde ekser evkâfta müte'ârif olduğu misillu adem-i ehliyyet ve istihkâkına bakılmayarak mücerred, babası nan-pâresi'dir, deyu tevcîh olunmayup beyinlerinde yerine ale't-tertibi'l-âtî tevcih olunduktan sonra yerine hâricden bir müstahakkı nasb ve ta'yin oluna. Hulûl-i ecel-i müsemma ile hâfız-ı kütüb-i evvel irtihâl ederse, sâni, evvel ve yamağ-ı evvel hâfız-ı kütüb-i sâni ve yamağ-ı sânî evvel ve yerine sıfât-ı sabıka ile muttasıf hâriçten birisi yamağ-ı sânî ta'yin olunup kezâlik hâfız-ı kütüb-i sâni ve yamak vefâtlarında tertib-i mezbûr düstûru'l-amel ola ve kütüphane cihetlerine mutasarrıf olanlara hizmetinden kelâl gelüp cihetini evkâf-ı sâ'irede müteârif olan misillu (5b) bir mikdar bedel-i kasr-ı yed ile murad eylediği kimesneye ferâgat ve kasr-ı yed murad eder ise ber vech ile cevâz ve ruhsat verilmeyüp edâ-yı hizmet eyledikçe cihetine mutasarrıf olup terk-i hizmet eder ise ve yahut kitabhane cihetlerinden ve sâ'irden her kangisi ber-takrib, nâ-ehle tevcih olunmuş bulunur ise yahût adem-i istikâmet ve bilâ-özr-i şer'i bi'n-nefs terk-i hizmet ettiği zâhir olur ise bilâ- tevakkuf cihet-i ref ve diğer ehl-i istihkâka tevcih oluna ve mahlûlen ve ref'en tevcih olunacak cihâtı ka'im-makâm-ı mütevelli hakikati üzere inhâ ve inhâsını tasdik-i müş'ir hâkimü'l-vakt ve müftî-i belde ve mevsüku'l-kelîm bir kaç vücûh-ı ulemâya temhir ve imzâ ettirdikten sonra asıl mütevelli tarafına irsâl ve mütevelli-i mümâ'ileyhe ber-tıbk-ı inhâ-yi mezbûr tekrar kendü inha-yı mu'cebince bâ-işaret-i âliyye-i hazret-i şeyhülislami tevcih ve ihsan buyurulmasına sa'y-i bi-hümâl eyleye."

a) Vakfiyeye Göre Personelde Aranan Vasıflar

Çeşitli ilimlere ait kitapları bütünüyle yerlerine koymak ve dolablarına yerleştirerek bunların muhafazalarına ri'âyet edecek; *"Belki cümleden akdem ve ehem olmağla; belde-i mezbûrede mukîm mu'temen ve müstakim sâhib-i dâniş ve istîdad-ı memdûh-ı etvâr, hoş-nihâd, salâh-i diyânet ile mevsûf hüsn-i hâlle mârûf ahlâk-ı hamîde ve evsâf-ı pesendîde eshâbından mümtaz ve müntehab sevâbık-ı ahvâlî mücerreb.." (2b)* olması istenmektedir.

Yani kütüphanecinin, Konya'da oturan emniyetli, dürüst, ilim ve irfan sahibi, övgüye layık davranışlara yatkınlığı olan, güzel tabiatlı, samimi ve salih, hüsn-ü hal ile tanınan, güzel ahlaklı, karakter sahipleri arasında yükselip seçilmiş ve mazisi temiz olduğu tecrübe edilmiş olması istenmektedir. Ayrıca kütüphane hizmetlerine kimlerin tayin edileceği, zanaatkârlarla tüccarların tayin edilemeyecekleri, başka işle meşgul olmamaları gerektiği de belirtilmiştir. Bu vasıflar bugünde modern kütüphaneler için önemli kriterler olarak değerlendirilebilir.

Kütüphane vakfiyesinde Hafız-ı Kütüplerin terfii düşünülmüştür. Hafız Kütüplüğün boşalması halinde ikinci Hafız-ı Kütübün bu yere, ikincinin yerine birinci yamağın onun yerine de ikinci yamağın getirilmesi şart koşulmuştur. Bu bilgilerin ışığında vakıf kurucusu, atadığı ve atanmasını şart kıldığı görevlilerde ehliyet ve liyakati öncelemiştir.

b) Personele Sağlanan İmkânlar ve Ücretler

Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde çalışan görevlilerin sayısı dörttür. *Bu dört nefer kimesneden birisi yevmî 100 akçe vazîfe ile hâfız-ı kütüb-i evvel ve birisi yevmî 90 akçe vazîfe ile hâfız-ı kütüb-i sâni ve diğer iki nefer kimesneler dahî ihrâc-ı kütüb hususunda mezbûrlara yardım ve yine mahallerine konması hususunda adı geçenlere yardımcı olarak edâ-yı hizmet eylemek şartıyla yevmî 50'şer akçe vazîfe ile yamağ-ı evvel ve yamağ-ı sâni olmak üzere ta'yîn ve tahsis ve her birinin mertebeleri tebyîn olunup ancak başka meşgalelerle uğraşmaları hizmetlerini aksatacağından belde-i mezbûrede ma'îşetlerine yetecek kadar ücret verilir*[11].

Kütüphaneye ayrıca, çeşitli branşlarda ders verme ve öğretmeye yetkili fazilet ve doğruluğu ile tanınmış bir şahıs, günde 60 akçe ile kütüphane hocası olarak tayin edilmiştir. Bu zat günde üç kere, sabahleyin, öğle ve ikindiden sonra, tefsir, hadis ve fıkıh başta olmak üzere diğer ilim ve fenlerde Selimiye Camii'nde ders verecek, dersin sonunda hazır bulunanlarla birlikte vâkıf için dua edecektir.

Maaşları, hâkimin, müftünün ve bilginlerinden bazılarının huzurunda mütevelli kaim-makamı verecektir. Mütevelli kaim-makamının gündeliği 20 akçedir.

Biri, Selimiye Camii'nin kayyumu olmak üzere, gerek cami, gerekse kütüphaneyi temizleyecek iki kayyuma günde onar akçe verilecektir. Görevliler maaşlarını, biri yılın receb diğeri muharrem ayı başında olmak üzere altı ayda bir kere topluca alacaklardır.

Kütüphane görevlileri, kendilerine verilen maaşa kanaat ederek hizmet vermeye gayret edeceklerdir. Hizmet ederken vakfiye şartlarına harfiyyen uyacaklar, bu şartlara uymamakta ısrar edenler olur ise, görevden uzaklaştırılacaklardır.

Tayin edilecek kişiler; nâ'ibler, müderrisler ve hizmet erbabından kâtipler, imamlar ve sâir ilim zümresinden kimseler arasından seçilirler. Özellikle ehil olmayan, zana'at, sanayi' ve tüccar zümresinden olmamaları vakfın uyulması gereken önemli şartlarındandır.

Bunlardan başka kütüphanede bir de kütüphane hocası görevlendirilmiş kütüphaneye devam eden öğrencilere ders vermesi şart koşulmuştur.

c) Okuyucu Hizmetleri

Vakfiyeye göre Yusuf Ağa Kütüphanesi haftada altı gün güneşin doğuşundan bir saat sonra açılacak, akşam gün batımına bir saat kala kapanacaktır. Öğle ve ikindi vakitleri namaz kılınacak kadar kütüphanenin kapatılması vakfiyenin şartları arasındadır. Bu kapanış süresi içinde gerek okuyucu gerek kütüphane görevlileri Selimiye Camii'nde cemaatle birlikte namaz kılmaktadırlar. Bunun için kütüphaneden de dışarı çıkmaları gerekmez. Çünkü kütüphaneden çıkmadan camiye girilebilmektedir.

[11] SAK, *aynı eser*, s. 178.

Yusuf Ağa Vakfiyesi'nde kütüphaneye okuma, kitap çoğaltımı, istifade ve karşılaştırma için gelen okuyuculara, hiç men edilmeden istedikleri kitapların verilmesi, kitapların istifadeye sunulmasında kütüphanecilerin azami itina göstermeleri, özellikle okuyucuya nazik davranmaları ve vakfiye şartlarına uymaları istenmekte bu şartlara uymayanların görevlerine son verileceği şartlar arasında yer almaktadır. Vakfiyede okuyucuların kitapları kirletip eskitmemeleri için kütüphaneciler tarafından göz ucuyla kontrol edilmesi şartı da dikkat çekmektedir. Okuyucuya nezaket ile muamele, okuyucuyu kütüphaneye ısındırma her dönemde kütüphanecilerin başlıca görevleri arasında yer almıştır.

Yamakların görevleri ise, kitapların gerek yerlerinden çıkarılmasında gerekse konulmasında kütüphaneciye dikkatle yardımcı olmaktır. Kütüphanecilere ve yardımcılarına başka vazife ile meşgul olmamaları için kendilerini fazlasıyla geçindirecek kadar maaş verilmesi şart kılınmıştır. İş saatlerinde görevlerinin başında bulunacaklar, vekâlet ve nöbetleşme gibi hususlarda ısrar etmeyeceklerdir. Vakfiyede kadı, naib, müderris, kâtib, imamlarla sanatkârlar ve tüccarların kütüphane hizmetlerine alınmayacağı kesinlikle bildirilmiştir.

Kütüphane, cuma günleri müstesna, haftanın altı gününde sabah gün doğuşundan bir saat sonra açılacak, arada öğle ve ikindi namazları kılınacak kadar bir süre tatil edildikten sonra, akşamları gün batışına bir saat kalıncaya kadar okuyuculara açık bulundurulacaktır. Kütüphane açılırken vâkıf hayatta bulunduğu müddetçe ömrü için, öldükten sonra da ruhu için dua edilecektir.

Gerek üstad, gerekse talebe bütün okuyucuların istedikleri kitaplar tereddüt edilmeden, bekletilmeden verilecek, okuyucuya iyi muamele yapılacak, okumaları ve kitap çoğaltmalarına engel olunmayacak, ancak kitaplardan kütüphane içinde yararlanılacak, dışarıya katiyen kitap çıkarılmayacak, okuma sırasında kitap kaybolmaması ve yaprak yırtılmaması için göz ucu ile okuyucular kontrol edilecektir.

Yine ayni şahıslar ve kütüphanedeki görevliler huzurunda kütüphanenin, yılda bir kere muharrem ayı başında, sayımı yapılması şart kılınmıştır. Sayım heyeti kütüphane mevcudunu, kitapların bibliyografik künyelerini havi ve vakıf mührü ile mühürlenmiş büyük defterle tek tek karşılaştırıp dikkatle sayacaklar, ciltlenmesi ve onarılması gerekli görülen kitapları ciltletip onarttıktan sonra, masrafını mütevelliye bildireceklerdir. Bu da bize kitaplar sayılırken aynı zamanda kitap onarımlarının gerçekleştirilmesi için hastalık ve hasar tespitlerinin de yapıldığını göstermektedir. Bu hizmetlerine karşılık hâkime 20 kuruş gündelik ve heyete de ziyafet verilecektir. Vâkıf bu ziyafet ve kahve bahası olarak 30 kuruş tahsis etmiştir.

Vakfiye, boşalan kadrolara nasıl tayinler yapılacağını, görevlilerin nasıl terfi ettirileceklerini ve yeterli görülmeyen görevlinin vazifesine nasıl son verileceğini bildiren uzunca bir kısımla son bulur[12].

d) Kütüphane Koleksiyonu

Yusuf Ağa Vakfiyesi'nin sonunda kütüphaneye bağışlanan kitapların sistematik ve numaralı bir listesi bulunmaktadır. Listede kitapların bibliyografik künyeleri oldukça tafsilatlı olarak verilmiştir. Hatta *mecmûatü'r-resâil* içerisinde risalelerden tek tek bahsedilmiştir (Fotoğraf 2).

Vakfettiği kitapları vakfiye metninin içerisine değil de vakfiye bittikten sonra ayrıca konu başlıklarına göre listelemiş olup, her kitabın künyesinde kitap adı, yazar adı, yazı şekli, satır adedi, cedveli, cild ebadı, cild sayısı hakkında bilgi verilmiştir. Bazı kitaplarda kâğıt cinsi, nüshanın tavsifi yapılmıştır.

[12] Müjgân CUNBUR, "Yusuf Ağa Kütüphanesi ve Kütüphane Vakfiyesi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1963, C. I, S. 1, s. 212.

En sonda kitapların 17 Rebiülevvel 1316'da tesellüm edildiğine dair bir kayıt, hafız-ı kütüp ve yamakların isim ve mühürleri ile sayımda görevli dört kişinin keza isim ve mühürleri bulunmaktadır. Bu sayımdaki kitap mevcudu (1205) cilttir (Fotoğraf 3).

Kurucusunun zamanına göre, en iyi vakıf şartları içinde ve en mükemmel koleksiyonla tesis edilen Yusuf Ağa Kütüphanesi, bu yılları takip eden asır boyunca ve yakın tarihlere kadar da bir yazma kütüphanesi olarak kendi binası içinde üzerine düşen görevi yapmıştır. Bugün de kütüphane depolarındaki koleksiyonlar en iyi şartlar altında korunup, istifadeye sunulmaktadır.

XV. yüzyılda belirli konularda kadro ve koleksiyonları kurulmaya başlanan Türk yazma kütüphanelerinden birisi olma özelliğine sahip olan Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde gelenekleşmiş bir yönetim düzeni görülmektedir.

Kütüphanenin kurucusu, kütüphanesine sürdürülebilir bir hizmet olması amacıyla birtakım kurallar koymuştur. Vakfiyede geçen, dönemine göre emsallerinin çok ilerisinde olan bu kurallar, günümüzde de kütüphanecilik için vazgeçilmez esaslar arasında sayılabilir.

Konya'daki Yusuf Ağa Kütüphanesi hem müstakil hem de cami kütüphanesi karakterini taşımaktadır.

111 Numaralı *Konya Şer'iye Sicili*'nde de kütüphanede bulunan kitapların bir listesi verilmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında kütüphanede 1223 kitap mevcuttu. Şeyh Sadreddin Konevî Kütüphanesi'ndeki 168 kitap da buraya nakledilmiştir. Yusuf Ağa Kütüphanesi sayesinde birçok nadir yazma günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu bakımdan Yusuf Ağa Kütüphanesi, Türk kültür tarihinde ayrı bir öneme sahiptir.

Konya kütüphaneleri arasında, özellikle Yusuf Ağa Kütüphanesi'nin gerek bina, gerekse koleksiyon bakımından kendine has bir yeri bulunmaktadır. Kütüphanenin vakfiyesi ise, Türk kütüphane hizmetlerinin, yönetim ve düzeninin tarihi tespit edilirken üzerinde durulması gereken bir belgedir[13].

Yusuf Ağa Kütüphanesi, Konya'nın bütün eski, bir başka deyimle Cumhuriyet öncesi kütüphanelerinden bugüne kalabilen yazma ve Arap Harfli basma kitaplarını kapsayan başlıca araştırma merkezidir. Koleksiyonlarının bir bakıma mirasçısı olması dolayısıyla Yusuf Ağa Kütüphanesi'nin gerek kendinden önce, gerekse sonradan kurulmuş Konya ve çevresi kütüphaneleriyle büyük bir ilişkisi vardır. Bu ilişkiyi, kütüphaneler arasındaki yer ve değerini belirlemek için, Yusuf Ağa Kütüphanesi'ne sonradan nakledilen kütüphaneler üzerinde kısaca durmak gerekmektedir.

III. YUSUF AĞA KÜTÜPHANESİ'NE SONRADAN DÂHİL EDİLEN KÜTÜPHANELER

a) Zincirli Medrese Kütüphanesi

Konya'da kurulduğu tespit edilen ilk Osmanlı Kütüphanesi Zincirli Medresesi içindeki kütüphanedir. 300 kitaplık bir koleksiyonla Hacı Abdurrahim Efendi tarafından tesis edilen bu kütüphanenin kuruluş tarihi 1140 H. (1727/ 1728 M.) dir.

Selçuklulardan itibaren medreselerin aynı zamanda birer kütüphaneye sahip oldukları bilinmektedir. Şüphesiz Osmanlı döneminde Konya'da faaliyette bulunan birçok medresenin de kütüphanesi mevcuttu. Son dönem Osmanlı kayıtlarında Konya'da faaliyette bulunan medrese kütüphanesiyle ilgili bilgiler de günümüze ulaşmıştır. Kütüphanelerde bulunan kitaplara hafız-ı kütüp, medresede bulunan kitaplara ise müderrisleri bakmaktaydı. XIX. yüzyılın ikinci yarısında bu med-

[13] Müjgân CUNBUR, "Vakfiyelere Göre Eski Türk Kütüphanelerinin Yönetimi", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 1962, C. XI, S. l-2. s. 3-21.

rese kütüphanesinde 34 kitap vardır[14]. Kitap sayısına bakıldığında Zincirli Medrese Kütüphanesi'nin Yusuf Ağa Kütüphanesi ve Mevlâna Dergâhı Kütüphanesi kadar zengin olmadığı anlaşılmaktadır. Medresedeki talebelerin istifadesine sunulan kitapların bulunduğu kitaplardan zaman zaman halkın da yararlandığı görülmektedir[15].

b) Altunaba Kütüphanesi

Konya'da Selçuklu devrinde ilk kütüphane Altunaba Medresesinde, medresenin bânisi Selçuklu emirlerinden Ebu Said Emir Şemsüddin Altunaba bin Abdullah tarafından 598 H. (1202 M.) yılında kurulmaya başlanmıştır[16].

Altunaba Medresesinin oluştuğu ilk süreçte kuruluş, '*medrese'*, '*kütüphane*' ve '*mescit'* olmak üzere, üç birimi içermektedir. Bunlara, 'Altun-aba Medresesi', 'Altun-aba Kütüphanesi', 'Altun-aba Mescidi' adları verilmişti. İplikçi Camii Kütüphanesi Konya'da Osmanlı dönemi öncesinden intikal eden kütüphanelerdendir.

İplikçi Kütüphanesi olarak bilinen kütüphane, medresenin bitişiğindeki caminin güneyinde, tek kubbeli küçük bir hücrede kurulmuştur. Medrese vakfında medresenin ihtiyaçlarından artan para ile her yıl kitap alınacağı, kitap ödünç alınabileceği, ödünç verilen kitabın değeri kadar rehin alınacağı, "Allah kitabı ödünç alanın geri getirmesine de yardımcı olsun", gibi şartlara yer verilmiştir. Kütüphane 1863 yılında Çerkez-zade Mustafa Efendi tarafından 128 kitapla yeniden kurulmuştur. Kütüphanenin 1903 yılında 123 kitabı vardır.

KŞS 151'de mezkûr kütübhânede 25 Eylül sene 1314-1898/1899 iki yüz on cild kitap bulunduğu ifade edilmiş ve kitap listesi verilmiştir.

1. İplikçi Medresesi Kütüphanesi Kitapları Listesi

"Konya'da vâki' İplikci Medresesi'nde kâ'in kütübhânede mevcûd ve mahfûz olan kütüb-i nefîsedir ki ber-vech-i âtî zikr u beyân olunur.

Mushaf-ı Şerîf, 1 Tefsîr-i Kādî Beyzâvî, cild 1 Tibyân, 2 Şeyhzâde ale's-sûreti'l-Bakara, 1 Tarîkat-ı Muhammediyye, 1 Receb Efendi, 2 Şifâ-i Şerîf Şerhi, 2 Metin, 1 Meclîs-i Sinâniyye, 1 Altıparmak, 1 Delâ'il-i Şerîf Şerhi Karadâvud, 1 Şekevât, 1 Hilyetü'n-Nâcî, 1 Halebî, 1 Mültekā, cild 1 Dâmâd, 2 Mevkūfât, 1 Dürer, 1 Hulâsatü'l-Manzûme, 1 Şerhu Mecmâ'i'l-Bahreyn, 1 Manzûmetü'l-fıkh li-İbrâhîm el- Halebî ma'a'r-resâ'il, 1 Îzâh Şerhi Vikāye, 1 Vikāyetü'r-rivâye fî Mesâ'i-li'l-hidâye, 1 Seyyid Alî es-Sirâciyye, 1 Eşbâh, 1 Mir'ât, 1 İzmirî, 2 İbn-i Melek ale'l-menâr, 1 Metâli'u'l-enzâr fî şerhi tevâli'ü'l-envâr, 1 Celâl-i Gelenbevî, 1 Şerh-i Akā'id, 1 Hayâlî Selkûtî, 1 İmkân Risâlesi, 1 Aliyyülkārî ale'l-Emânî, 1 Türkî Birgivî, 1 Vesâyâ-yı Türkiyye, 1 Metâli' Şerhi li-Kutb, 1 Tasdîkāt ve Tasavvurât, 1 Müftîzâde ale't-tasdîkāt, 1 Selkûtî ale't-tasdîkāt, 1 Selkûtî ale't-tasavvurât, 1 Isâm Aleyhimâ, 1 Dürrü'n-Nâcî, 1 Şerh-i Tuhfetü'r-Rüşdî, 1 Gelenbevî, 1 İsagucî Şerhi Gelenbevî, 1 Fenarî Hâşiyesi Kengirî, 1 Fenarî Hâşiyesi Kara Halîl Karadâvud ale't-tasavvurât, 1 Tehzîb Gelenbevîsi, 1 Muhtasaru'l-Müntehâ ma'a hâşiye, 1 Miftâhu'l-ulûm, 1 Şerh-i Sa'deddîn, 1 Hevâdî mine'l-me'ânî, 1 Karatepeli, 1 Ferîde Müftîzâdesi, 1 Fürûk-ı Hakkı, 1 Külliyât-ı Ayvalıkī, 1 Ferâ'izü'l-fünûn, 1 Ta'rîfât-ı Seydî, 1 Mutavvel, 1 Netâ'ic, 1 Isâm ale'l-Kâfi yye, 1Isâm ale'l-Câmî, 1 Hindî, 1 Vâfiyye ale'l-Kâfiyye, 1 İbn-i Muharrem ale'l-Isâm, 1 Ebu'l-Kāsım Harîrî, 1 Reşâd-ı Fâzıl-ı Hindî, 1 Şerh-i Enmûzec, 1 Lübbü'l-elbâb fî İlmi'l-i'râb, 1 Kavâ'id-i İ'râb şerhi, 1 Kavâ'id-i İ'râb, 1 Avâmil Tuhfesi, 1 Hulâsatü'l- Elfiyye, 1 Tertîbü'l-ulûm, 1 Tahşiye-i Vehbî, 1 Tuhfe-i Vehbî, 1 Behcet, 1 Unkūdu'z-zevâhir Isâm ale'l-vaz'iy-

[14] Muhittin TUŞ, *Sosyal ve Kültürel Açıdan Konya*, Tablet Yayınevi, Konya, 2007, s.168.

[15] Sarıköse, *aynı eser*, s.708.

[16] M. Zeki ORAL, "Kitap Kitabeleri", *Anıt*, Şubat 1949, YıI: I, S. I, s. 5.

ye, 1 Hasan Paşazâde ale'r-Risâleti Gelenbevî, 1 Takrîr-i Kavânîn, 1 Hüseyniyye Müftîzâdesi, 1 Âdâb-ı Mîrî, 1 Abdullâh Yezdî Hâşiyesi, 1 Kādî Mîr Lârî, 1 Şâfiyye Şerhi Çârperdî, 1 Safiyye şerhi Şâfiyye, 1 Dingöz, 1 Dingöz, 1 Resâ'il mecmû'ası, 1, 10 aded Kasîde-i Bürde şerhi Harputî, 1 Elfiyye, 1 bilâ-cild Risâle, 5 aded bilâ-cild Resâ'il, 3 bilâ-cild Risâle, 3 Kavâ'id-i i'râb, 1 eczâ Kādî Mükemmel, 1 cild Def'a nısf-ı âhar Kādî, 1 Def'a nısf-ı âhar Kādî, 1 cild Def'a nısf-ı evvel Kādî, 1 cild Kādî Hâşiyesi Sa'dî Çelebi, 1 Sûretü'n-Nâs Kadr Şeyhzâde, 1 Tefsîr-i Celâlî, 2 Tefsîr-i Ebulleys, 1 Tefsîr-i Uyûn, 1 Fâtiha Tefsîri Kebîr, 1 Sûre-i İsrâ Tefsîri, 1 Tefsîr-i Karaman, 1 Tefsîr-i Arâ'îs, 1 Ravzatü's-safâ, 1 Mev'iza-i hasene, 1 Sûre-i Rahmân Tefsîri, 1 Envâr-ı Şekevât Sûre-i Yâsîn Tefsîri, 1 Şâtibî, 1 Karabaş Tecvîd, 1 Mesâbîh-i Şerîf, 2 Meşârık-ı Şerîf, 1 Şir'atü'l-İslâm Seyyid Alîzâde, 1 Hadîs-i Erba'în, 1 Esmâ-i Hüsnâ Şerhi, 1 Hidâyetü'l-mürtâb, 1 Celâl Devvanî, 1 Gelenbevî ale'l-Celâl, 1 Şerh-i Akā'id, 1 Hayâlî, 1 Şeyh Ramazân, 1 Ta'lîkāt, 1 Kefevî ale'l-Isâm, 1 Hikmetü'l-ayn ma'a şerhühû, 1 Terceme-i Akkirmanî, 1 Şerh-i Tevâlî, 1 Ta'rîfât-ı Seydî, 1Vesîle ale't-tarîka, 1 Tekemmülühû ale't-tarîka Mecmû'a-i İsmâ'îl Konevî, 1 Fıkh-ı Ekber Şerhi, 1 Kasîde-i İsnâ Aşeriyye Telvîh, 1 Mecâmi'u'ş-şerh, 1 Dürer-i Gurer, 1 [4] Gānî[?] ale'd-dürer, 1 Sadru'ş-şerî'a, 2 Ferâ'iz-i Seydî, 1 Halebî Sagīr, 1 Fetvâ-yı Alî Efendi, 1 Müftîzâde ale'l-isti'âre, 1 Imâd ale't-tasavvurât, 1 Burhân Gelenbevîsi, 1 Fenarî Mecmû'ası, 1 Fenarî Kul Ahmed, 1 Risâle-i Zerî'a, 1 Hüsâm Kâtî ma'a Muhyiddîn, 1 Veled ma'a Âmedî, 1 Nahv Cümlesi, 1 İzhâr-ı Mu'arreb, 1 Mugnü'l-lebîb, 1 Elfiyye Şerhi İbn-i Akīl, 1 Sühreverdî, 1 Lügat-i Vânî, 2 Kāmûs, 3 Vaz'iyye ma'a'ş-şerh, 1 Sarf Cümlesi, 1 Besmele Şerhi Hâdimî, 1 Def'a Besmele Şerhi Gözübüyük, 1 Hâfız Dîvân, 2 Bostân, 1 Gülistân, 1 Pend-i Attâr, 1 Târîh-i Cevdet, 1 Telvîh Hâşiyesi ve Risâle-i Kemâl Paşa, 1 Tefsîr-i tilke'r-rüsül, 1 Mev'iza-i Vâyık, 1 Şerh-i Cezerî, 1 Hidâye Hâşiyesi, 1 Emâl ale'l-kurs[?] İsbât-ı Vâcib Risâlesi, 1 Alâka Şerhi, 1 Şerh-i Füsûs, 1 Li-Cüneyd[?] Bağdadî Pertev Paşa Dîvânı, 1 bâlâda esâmîsi muharrer olup ve muhâfızı bulunduğumuz mezkûr kütübhânede mevcûd olan kütüb iki yüz on cilddden ibaret olduğunu tasdik ve temhîr ederiz. Fî 25 Eylül sene 1314 1898/1899 Kütübhâne-i mezkûre muhâfızı Çerkeszâde Hâcı Mustafâ Efendi mahdûmu (mühür)[17]. XIX. yüzyıla kadar İplikçi Medresesi'nde kalan kitaplar, Yusuf Ağa Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. Dolayısıyla bu kütüphane Osmanlılar döneminde varlığını sürdürürken Yusuf Ağa Kütüphanesine dâhil olmuştur[18].

c) Sadreddin Konevi Kütüphanesi

Selçuklulardan itibaren Şeyh Sadreddin Konevî Kütüphanesi, Konya'nın kültür hayatında çok önemli roller ifa etmiştir[19]. Bu kütüphane 673 (1274) yılında yine dış kalenin Çeşme Kapısı yakınında kurulmuş olup çekirdeğini Sadreddin Konevî'nin kendisi ve babasından kalan kitapların oluşturduğu bilinmektedir. 1316/1898), 1317/1899, 1319/1901 yıllarında kitap sayısı 256, 1907 yılında ise 267'dir. Selçuklu tarihi için önem arz eden bu kütüphane, en eski Kur'an tercümeleriyle Şeyh Sadreddin Konevî ve Konevi'nin üvey babası, aynı zamanda hocası Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin kendi eli ile yazılmış eserlerini ihtiva etmektedir. Sadreddin-i Konevî Kütüphanesi, Konya'da Osmanlı dönemi öncesinden Osmanlı'ya intikal eden kütüphanelerdendir[20]. 1483 yılında "*Murad Çelebi Defteri*"nde Konya'da Şeyh Sadreddin-i Konevî Kütüphanesi kitaplarının da bir listesi verilmiştir[21].

---

[17] KŞS 151, s. 2-3.

[18] ŞAHİN, *aynı eser*, s. 54.

[19] Yusuf KÜÇÜKDAĞ-Caner ARABACI, *Selçuklular ve Konya*, Selçuklu Belediyesi, Konya, 1994, s. 192-193.

[20] Tuş, *aynı eser*, s. 168.

[21] Mehmet Akif ERDOĞDU, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII, S. 1, Temmuz/July 2003, s. 139-142.

Bu kayıttan Şeyh Sadreddin-i Konevî Kütüphanesi'nin Konya'da Selçuklulardan Osmanlı'ya intikal eden bir kütüphane olduğu anlaşılmaktadır[22].

Sadreddin Konevî Kütüphanesi'ne sonradan, değişik dönemlerde bir kısım insanlar da kitaplar bağışlamışlardır. *Maarif Nezareti Salnamesi*ne göre, 1316 H. (1898 M.) yılında 256 kitap bulunduğu anlaşılmaktadır. Bugün Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Sadreddin Konevi Kütüphanesi'nden intikal eden 167 kitap mevcuttur. Bu kitapların birçoğunun kapak sahifelerinde kitabın Sadreddin Konevî Vakfı'na ait olduğuna dair kayıtlar vardır. Bazılarında ise bizzat Sadreddin Konevî'nin temellük imzası bulunmaktadır. Birçoklarında da Konevî'nin hocaları ve yakınlarının sema ve kıraat kayıtlarına rastlanmaktadır.

2- Şeyh Sadreddin-i Konevî Camii Kütüphanesi Kitapları Listesi

KŞS 151'de mezkûr kütübhânede yapılan 25 Eylül sene 1314-1898/1899 tarihli sayımda iki yüz doksan dokuz cild kitap bulunduğu ifade edilmiş ve kitap listesi verilmiştir:

"Konya'da vâki' Şeyh Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin câmi'-i şerîfi derûnunda kâ'in kütübhânede mevcûd ve mahfûz olan kütüb-i nefîsedir ki ber-vech-i âtî zikr u beyân olunur.

Kelâm-ı Kadîm kebîr hatt-ı celî ile 1 cild, diğer Kelâm-ı Kadîm hatt-ı kûfî ile 1 aded, nısf Kelâm-ı Kadîm, 1 Eczâ-i Kur'ân-ı Kerîm, 30 Sûre-i Şu'arâ müzehheb, 1 cüz' Tefsîr-i Kebîr, 7 cild Tefsîr-i Keşşâf, 4 cild Tefsr-i Ebulleys, 2 cild Tefsîr-i Ebussu'ûd, 1 cild Tefsîr-i Uyûn, 1 cild Keşşâf Muhtasar Tefsîr, 1 cild Hâşiye-i Keşşâf, 1 cild Tefsîr-i Nişâburî nâm-ı diğer Vasat Beyne'l Mukriz[?], 1 cild Kādî-i Beyzâvî, 1 cild Hâşiye-i Tefsîr mine'l-Kur'ân, 1 cild Tefsîr-i Kur'ân, 7 cild Türkî ve Çağatayî Tefsîr-i Kebîr, 1 cild Kavâ'id-i Kur'ân, 1 cild Mecmû'a-i nefîse, 1 Fütûhât-ı Mekkiyye, 37 cild Bostân-ı İ'râbu'l-Kur'ân, 1 cild Füsûsu'l-hikem, 1 cild Şerh-i Telhîs, 1 Şerhü'l-Mütenebbi, 1 cild Şerh-i Vecîz, 1 cild Kitâbü's-sûfiyye, 1 cild Kitâbü'l-Mühlikât, 1 cild İbn-i Melek ale'l-Mesâbi', 1 cild Câmi'u'l-fetâvâ, 1 cild Mecmâ'u'l-bahreyn İbn-i Melek, 1 cild Dîvân-ı Şeyh Muhyiddîn-i Arabî, 2 cild Kitâbü'l-Mantık ve'l-ilâhiyyât, 1 cild Kitâbü'l-ahkâm, 6 cild Fetâvâ-yı Kādîhan, 1 cild Hadîs-i Şerîf, 1 cild Kitâb-ı Nâsih Mensûh, 1 cild Kitâbü'l-fâ'ik mine'l-hadîs, 1 cild Müntehabât-ı İhyâ-i Ulûm, 1 cild Câmi'u'l-usûl, 12 cild Kitâbü'n-nefahât-ı Şeyh Sadreddîn, 1 cild Kitâb-ı Esmâü'r-ricâl, 1 cild Kütüb-i Ehâdîs, 1 cild Kifâyetü'l-kâtib Nihâyetü'r-râgıb, 1 cild Kitâbu rûhi'l-mehâşir[?], 1 cild Kitâbü'n-Nahv, 2 cild Eşbâh-ı Nezâ'ir-i Fıkhiyye, 1 Şerh-i Şâfiyye, 1 Kitâbü't-temsîl ve'l-muhâdarât, 1 Kitâbu mahacceti'l-beyzâ fi'l-ahkâm, 1 Nihâyetü'l-müctehid, 1 Tevzîhü'l-hâvî, 1 Kitâbu lügati'l-ehâdîs, 1 Kitâbü'l-eşbâh ve'n-nezâ'ir, 1 Ziyâ'u'l-ma'nevî şerhü mukaddimeti'l-Gaznevî, 1 İşârâtü'l-Kur'ân, 1 Şerh-i Akā'id, 1 Kitâbu ihtilâfi'l-îmân, 1 Kitâbü'l-mufassal, 2 Kitâb-ı Isfahânî, 1 Kitâbü'ş-şerhi't-te'ârüf, 1 Dîvân-ı şi'r-i Ebi't-Tayyib, 2 Şerhü Esmâ'i'l-hüsnâ, 1 Kudûrî, 1 Kitâbü'n-nefahât-ı Muhyiddîn-i Arabî, 1 Mevâki'u'n-nücûm-ı Muhyiddîn-i Arabî, 1 Kitâbü'l-işârât, 1 Sıhâh mine'l-lügat, 1 Kitâb-ı âdâb-ı tilâvetü'l-Kur'ân, 1 Havâşî-i Ezdevî[?], 1 Kitâbü'l-usûl, 1 Mev'iza ale'l-lisâni't-tasavvuf, 1 Kitâbü'l-Fıkh, 4 Kitâbü's-sıhâh, 1 Mevzû'ât, 4 Kitâbü'l-cimâ', 1 Şerh-i mesâ'il, 1 Lügat-i inşâ-i Arabî, 1 Tâcü'l-mesâdir, 1 Kitâbü'l-kâşif, 1 Kitâbü't-Tasavvuf, 1 Hüccetü'l-İslâm, 1 Tahrîru'l-mesâ'il, 1 Kitâbü'l-hediyyeti'l-bidâye, 1 Lügat-i Fârisî, 1 Şerhü esmâ'i'l-hurûf, 1 Kitâbü'l-Fıkhiyye li'l-Ebi'l-Ca'fer, 1 Kitâbu nihâyeti'l-müctehid, 1 [6] Hulâsatü'l-fetâvâ, 1 Kitâbu fî fenni'l-usûl, 1 Kānûnü'l-mes'ûd fî fenni'n-nücûm, 1 Kitâb-ı Fıkh, 5 Kitâb-ı Behcetü'l-Envâr, 1 Telhîsü'l-miftâh, 1 Şerhü'l-füsûs, 1 Hal'u's-şu'leyn, 1 Füsûsu'l-Hi-

[22] SARIKÖSE, *aynı eser*, s. 708.

kem, 1 Tenezzülâtü'l-Mûsuliyye, 1 Kānûn-ı Şifâ, 1 Şerhü't-Tenbîh, 1 Usûl-i Fıkh, 1 Kenzü'd-dekā'ik, 1 Kitâb-ı Fıkh, 2 Şerhu Mecma'i'l-Bahreyn, 1 Ziyâ'ü'l-ma'nevî, 1 Kavâ'idü'l-Akā'id, 1 Kitâb-ı Kāmûs, 1 Kitâb-ı Celâliyye, 1 Şerhu Sahîhi'l-Buharî, 2 Kitâbü's-Sicillât, 1 Câmi'u's-Sagīr, 1 Hulâsatü'l-Fetâvâ, 1 Kitâbü'n-Nahv, 1 Kitâbü'r-Ravza, 1 Kitâbü'ş-şu'arâ min kelâmi'l-kādî, 1 Ahbâr-ı fasîhü'l-kelâm, 1 Tahrîru'l-mesâ'il, 3 Usûl-i Nahv ve Sarf, 1 Kitâb-ı keşşâş fi 't-tıb, 1 Muhtasaru'l-Ahkâm, 1 Kitâbü'l-Ahkâm, 3 Kitâbü'l-Hidâye, 1 Kitâbü'l-Mühlikât, 1 Esmâ'ü'r-Ricâl, 1 Hâşiyetü'l-Kādî Ahmed Kûşec, 1 Kitâbü'l-Mesâbîh, 2 Şerh-i Dîvân-ı Mütenebbi, 1 Şerh-i Tenbîh, 1 Kitâbü'l-Hakā'ik, 1 Miftâhu'l-Ulûm, 1 Kitâb-ı Dîvân-ı Şu'arâ, 1 Şerh-i Şâfiyye, 1 İnşâ-i Fârisî, 1 Emr-i muhkem-i Muhyiddîn-i Arabî, 1 Şerh-i Füsûs, 1 Şerh-i Akā'id, 1 Metâli'u'l-Îmân, 1 Miftâhü'l-gaybi'l-cem' ve'l-[vü]cûd, 1 Kitâbü't-Tıbb, 1 Kitâbü't-Teysîr, 1 Şerh-i Mesnevî, 1 Kitâbü'l-istifâdeti ve'l-mübâdele[?], 1 esâmîsi na-ma'lûm kütüb ve resâ'il-i müteferrika;

Bâlâda esâmîsi muharrer olan yazma kütüb-i nefîse muhâfızı olduğum mezkûr kütübhâne derûnunda mevcûd ve mahfûz olduğu gibi adedi dahi iki yüz doksan dokuz cildden ibâret olduğunu mübeyyin işbu mahalli temhîren tasdîk eylerim. Fî 25 Eylül sene 1314. Mezkûr kütübhâne muhâfızı Vizevîzâde (mühür)"[23].

Konevî Kütüphanesi, XIX. yüzyılın sonlarına kadar varlığını korumuş buradaki kitaplar, 1926'da yeni bir düzenlemeyle asıl yerinden alınarak Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi'ne nakledilmiş ve bugün burada hizmete sunulmaktadır[24].

Yusuf Ağa Kütüphanesi 1795 tarihinde tesis edilmesinin akabinde, 1272 H. (1855 M.)'de Mevlâna Dergâhı'nda Postnişin Mehmed Said Hemdem Çelebi'nin tarafından tekkede bir kütüphane kurulmuştur. Bugün Konya Müzesi Kütüphanesi olarak görevine devam eden bu kütüphaneyle Yusuf Ağa Kütüphanesi arasında zaman zaman koleksiyonlarının birleştirildiğini görmekteyiz. Yusuf Ağa Kütüphanesi'ndeki kitaplar 1931 yılında Mevlâna Dergâhı Kütüphanesi'ne nakledilmiş 1946'da tekrar Yusuf Ağa Kütüphanesi'ne iade edilmiştir. Kitapların bir kısmında Yusuf Akyurt'un notları ve imzası bulunmaktadır[25].

Konya'da Konya Müftüsü Hacı Ahmed Efendi'nin Zaferiye Medresesi'nde, Konyalı Hacı Ömer Efendi'nin özel binada kurdukları kütüphanelerin tesis tarihleri bilinmemektedir.

Konya içinde kurulan son Osmanlı çağı kütüphanesi, Konya Valisi şair Ziya Paşa tarafından Selimiye Camii'nde tesis edilmiştir. Bu kütüphanelerin koleksiyonları bugün Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde yer almaktadır.

d) Hâdimî Kütüphanesi

Hadim İlçesi'nde Ebu Sa'id Mehmet Hadimi'nin adına cami, türbe ve kütüphaneden oluşan külliye yaptırılmıştır.

Ebu Sa'id Muhammet el Hadimi (Ö.1762) Konya'da Karatay Medresesi'nde, İstanbul'da Kazabadi Medresesi'nde okumuş, 32 yaşında Konya'ya çok sayıda kitapla dönerek 644 kitapla kütüphanesini kurmuştur. Kitaplardan 34 kadarının yazarı kendisidir. Sonradan kütüphane dağılmıştır. Kitaplarından bazılarının Yusuf Ağa Kütüphanesi'ne devredildiği anlaşılmaktadır

Bu kütüphane *"Şehdi Osman Efendi Kütüphanesi"* diye de anılmaktadır.

Hadimi ile dostluk kuran devlet adamlarından Divân-ı Hümâyun Hâcegânı'ndan Akovalı Şehdî Osman Efendi bu kütüphanenin oluşmasında

[23] KŞS 151, 5-6.

[24] ŞAHİN, *aynı eser*, s.54.

[25] Caner ARABACI, "Yusufağa Kütüphanesi ve Kütüphanecilik Anlayışının Dünü Üzerine", *Bilgi Yolu* Dergisi, Konya 2002, S. 2, s. 7.

en önemli katkıyı sağlayan kişidir. Şöyle ki; Osman Efendi, Hâdimî ile olan dostlukları sebebiyle Hadimî'nin ölümünden kısa bir süre önce Hadim Kütüphanesi'ne 447 cilt kitap vakfetmiştir. Ayrıca Osman Efendi daha sonraki tarihlerde 6 kitap daha vakfetmiştir. Osman Efendi vakfiyesinde bu kitapların Hadim Kütüphanesi'ne ve eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed el-Hadimî'nin talebelerine vakfedildiği ifade edilmektedir (Fotoğraf 4).

Bu kitaplar arasında Selçuklu döneminden itibaren yazılmış, ilmî değeri çok büyük el yazması kitaplar da bulunmaktadır. Hatta bu kütüphanenin daha sonraki tarihlerde "Hadim Kazası'nda Şehdî Osman Efendi Kütüphanesi" diye de adlandırıldığı görülmektedir.

Hâdim Kütüphânesi'nde görevli olarak Hâdimî'nin çocukları ve torunları arasından atama yapılmıştır. es-Seyyid Mehmed; 27 Zilhicce 1256/1841 tarihli bir berât ile bi'l-iştirâk günlüğü on beş akçeye hâfız-ı kütüb-i evvel olarak ve es-Seyyid Ahmed Sa'îd ibn-i el-Hac Numan Efendi günlüğü on akçeye nâzır-ı kütüphâne olarak tayin edilmişler, ancak ikisi de arka arkaya hakka yürüyünce, 13 Şevvâl 1283/1867 tarihinde Mehmed Efendi'nin yerine oğulları 43 yaşındaki es-Seyyid Numan, 41 yaşındaki es-Seyyid Abdullah, 31 yaşındaki es-Seyyid Abdurrahman ve 27 yaşındaki es-Seyyid Sa'îd Efendi adındaki çocukları ve es-Seyyid Ahmed Sa'îd Efendi'nin yerine oğulları 35 yaşındaki Mehmed Efendi ve 21 yaşındaki Numan Efendi (bu Numan Efendi uzun süre Hadim Rüştiyesinde muallim-i sâni görevi yapan ve eski Hâdim müftüsü Ahmed Sa'îd Hadimioğlu'nun babasıdır) hâfız-ı kütüb-i evvel ve nâzır-ı kütüphâne olarak bi'l-iştirâk tayin olunmuşlardır[26].

Erken tarihli Konya sâlnamelerinin çoğunda, Hadim'de bir kütüphâne ve kütüphânede 544 adet kitap mevcut olduğu kaydedilmekte iken, daha geç tarihli bir salnamede, bu kütüphanede 740 yazma, 120 nadir matbu eser olduğu ifade edilmektedir.

Numan Hâdimîoğlu: "Kütüphanede bulunan yazma ve basma eserlerin tamamı 28 Şubat 1935'de Konya Valisi Cemal Bardakçı'nın görevde bulunduğu dönemde Konya Yusuf Ağa Kütüphânesi'ne devredilmiştir. Bu kütüphanenin kataloglarında tarafımızdan yapılan araştırmalarda, 5 numaralı kataloğun 73-167. sayfalarında 6880 ile 7594 numaraları arasında 1125 kitabın Hadim Kütüphânesi'nden geldiği tespit edilmiştir." demektedir. Numan Hâdimîoğlu'nun bu tespitini incelediğimizde anılan tarihte getirilen kitap sayısının 943 olduğu tespit edilmiştir[27].

Çeşitli ilim dallarına ait kitap külliyâtı vakfedenlerin yanısıra, Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân-ı Kerîm cüzleri vakfeden kimseler de bulunmaktadır. Meselâ Kerimdede Mahallesi'nden el-Hâc Ali bin Abdusselâm bir cild Mushaf-ı Şerifini, aynı mahallede yaptırdığı mescid ile birlikte vakf ederek okunmasını evlâdına ve onların neslinin kesilmesi durumunda mescide her kim imâm olursa, ona şart koşmuştur. Kal'ecik Mahallesi'nden olup müderrislerden olan Simavlı Osman Efendi ibn Ali, bir cild Mushaf-ı Şerîf'ini, Yaka Cami-i Şerîfi'ne konularak on cüz'ünü vâlideyni, beş cüz'ünü ehl-i din için, beş cüz'ünü karındaşları için ve baki on cüz'ünü dahi mü'minîn ve mü'minât için vakfedip, okundukça hâsıl olan ecr ve sevabının Allah u zü'1-Celâle gönderilmesini talep etmiştir.

e) Koleksiyonları Yusuf Ağa Kütüphanesi'ne Devredilen Konya Nahiye ve İlçelerindeki Diğer Kütüphaneler

1. İbrahim Aczi Kendi Özel Kütüphanesi

2. Milli Kütüphane kitapları

4. Zaferiye Medresesi Kütüphanesi

5. Karaman Kütüphanesi kitapları

[26] KŞS, 91/215-2.

[27] ŞAHİN, *aynı eser,* s. 54.

6. Mümtaz Koru Özel Kütüphanesi

7. Ahmet Naci Karahüyüklü Vakfı Kütüphanesi

8. Faik Soyman Kütüphanesi

9. Abidin, Rıfat ve Ziya Efendilerin Varislerinin Bağışladığı kitaplar

10. Kutlu Melek Hatun Kitapları

IV. KİTAP VAKIFLARI

Osmanlı döneminde büyük kütüphanelerin oluşmasına öncülük eden kitap vakıfları bulunmaktaydı. Bu kitap vakıfları, toplumun ilme olan sevgisi ve eğitime ilgisi neticesinde, menkul malların vakfedilebileceği fikrine dayandırılarak kurulmaya başlanmıştır. Kitaplarını cami dolaplarına koyan hayırseverler ile belirli bir yer veya yerleşime bağışlayanların yanısıra, vakfedilen kitapları serbest bırakan vâkıflar, vakfedilen kitaplar için özel şartlar koyarak vakfeden hayır sahiplerine de rastlanmaktadır.

Kitaplar genellikle medrese, mescit, hastane, ribat, rasathane ve hanlar için vakfedilirken bazı kitaplar da ilim adamlarına vakfedilmiştir. Özel olarak vakfedilen kitaplar ve kütüphanelerin, bakım ve çalışanlarının maddi masraflarını karşılamak için sabit bir gelirin temin edilmesi gerekmekteydi. Bu amaçla bazı kütüphaneler, zaman içinde zenginleşmiş ve koleksiyonunu geliştirmek için özel gelir kaynaklarına sahip olmuşlardır.

Özellikle Kur'an kitaplarının vakfına, "Mushaf Vakfı" adı verilmiştir. Kitap vakıfları zaman içinde yaygınlaşarak ilim âlemine hizmet etmiştir. Kitapların vakfedilmesi, kütüphanelerin gelişmesinde de önemli bir rol oynamıştır.

Cami, medrese, hastane ve ribat yapılarına ait kitap vakıfları bünyesinde, ihtiyaç duyulan yazılı eserlerle birlikte Kur'anı Kerimler de hizmete sunulmuştur. Bundan dolayı ilk olarak vakfedilen kitaplar, Kur'an-ı Kerimlerdir diyebiliriz.

Cami ve mescidlerde kurulan kütüphaneler, daha sonra kurulacak büyük kütüphanelerin çekirdeğini oluşturmuştur. Cami ve mescitlerde oluşan ders halkalarına katılan ilim öğrencileri, gerekli kaynaklara buradan erişmişlerdir.

Kitabın üzerindeki vakıf yazıları, Şer'i mahkemede vakfın amaçları ve kullanımıyla ilgili yazılan belge, kitabın kapağı veya başka sayfalarında vakıf olduğu ile ilgili basılan mühür, kitapların vakfedildiğine dair işaretlerdir. Tüm vakıf kurucuları arasında, vakıf belgesinin itimat edilip uygulanan tek tip bir ifade tarzı yoktur. Kitapların üzerindeki yazı veya müstakil bir belge veya mühür olarak çeşitli ifade tarzları görülmektedir. Vakfiyenin oluşturulması için gerekli belgelerin hazırlanarak, yazılan senetlerin mahkemede onaylanması, şahitlerin olması, vakfedilen kitapların, vakıf kurallarına uyması gerekiyordu. Bu kurallar, vakfedilen eserler için geçerliydi[28].

Konya'da kurulan ve tespit edebildiğimiz kitap vakıfları şunlardır.

1- Şeyh Ahmed Efendi'nin Kitap Vakfı

KŞS 12 105-1'de kayıtlı olan vakfiye, Konya kadısı Ömer bin Ali tarafından, 7 Şa'bân 1074 / 5 Mart 1664'te tescil edilmiştir.

Arapça olan vakfiyesinde, Mevlânâ eş-Şeyh Ahmed Efendi el-Kösec ibn Receb Dede, vakfını tescile mütevelli olarak Ali Çelebi bin Karaman'ı tayin etmiştir[29] (Fotoğraf 5).

Kitap vakıflarından olan *"Mevlânâ Şeyh Kösec Ahmed Efendi ibn Receb Dede" Vakfı*, Şeyh Ahmed Efendi' Vakfı diye bilinir. Bu kimse, daha sonraki tarihlerde Musâhib-i Şehriyârî Mustafa Paşa tarafından vakfına mütevelli ta'yîn edilen ve vakfı kendi adı ile anılan Şeyh Ahmed Efendi'dir.

---

[28] Yahya Mahmud CÜNEYD, *İslam Âleminde Vakıf Kütüphanecilliğin Doğuşu ve Gelişimi: Kültür Mirasının İçeriği*, ed. Süleyman Çevik, Süheyl Sapan (çev.), İstanbul 2009, s. 34-40.

[29] KŞS 12 101-1.

Vakfiyenin Özeti

Şeyh Ahmed Efendi, muhtelif tefsir, hadîs ile farklı konularda yazılmış kitaplar ve haşiyelerden oluşan bir kitap külliyâtı vakfetmiştir. Vakfetmiş olduğu kitaplarının mütevellilik ve nazırlığını hayatta oldukça kendisine, öldükten sonra ise evlâdlarına şart koşmuştur. Evlâdının neslinin kesilmesi durumunda da kitapların Konevî Zaviyesi'nin kütüphanesinde korunmasını istemiştir. Kitaplardan faydalanmak isteyenlere, kuvvetli bir rehin göstermeleri şart koşulmuştur. Ancak, Şeyh Ahmed Efendi'nin koymuş olduğu bu şartlara, daha sonraki tarihlerde oğullarının pek fazla ri'âyet etmedikleri anlaşılmaktadır[30].

2- Sabık Kadı el-Hâc Mustafa Efendi Kitap ve Para Vakfı

KŞS 19/105-1'de kayıtlı olan vakfiye, Konya Kadısı Mahmûd bin Hızır tarafından Hanefî Mezhebi'ne göre tescil edilmiştir (Fotoğraf 6).

Vakfiyenin Özeti

Arapça vakfiyesinde Sabık Trablus kadısı olan Mustafa Efendi el-Konevî, 7 değişik isimde 10 cilt kitap vakfetmiştir. Kitapların nazırlığına, Esenli Mahallesi'nden sâlih ve ilmiyle âmil Abdullah Efendi'yi ta'yîn ederek, salı günleri Sultân Süleyman Han'ın Konya'da yaptırmış olduğu câmi'de cemâ'ate vermiş olduğu va'azlarında ve derslerinde bu kitapları kullanmasını şart koşmuştur. Ayrıca bu kitapları okumak ve onlardan istifâde etmek için bu kitapları ödünç alacaklara kuvvetli bir rehin ve kefîl de göstme şartı getirmiştir[31].

Arapça vakfiyesinde, "sâhibü'l-hayrât sabık Trablus kadısı el-Hâc Mustafa Efendi el-Konevî'nin vekili Ömer Efendi ibnü'l-merhûm Abdulganî Efendi, meclis-i şer'de, vakf-ı atiyi tescile mütevelli nasb ettiği Mustafa Çelebi ibn el-Hâc Ahmed mahzarında, müvekkilinin atyeb emvalinden; Üç cilt Kitâb-ı Me'âlimü't-Tenzil fi İlmi't-Tefsîr; iki cilt Kitâb-ı Şerhü'l-Mesâbîh Li ibn Melek; Şerh-i Mültekâ el-Ebhur; Kitâb-ı Şerh-i Manzûmetü'n-Nesefî Li-Karahisârî; Kitâb-ı Müntehîb İhyâi Ulûmü'l-İmâm el-Gazâlî; Kitâb-ı Muhtârü's-Sihâh fî İlmi'l-Lüga; Kıt'atün min Şerhi'l-Muhtâr el-Müsemmâ bi'l-İhtiyâr adlı yedi değişik isimdeki on cilt kitabını ve nakit 100 esedî guruşunu hasbeten lillahi te'âla vakf ve habs edip şöyle şart ve ta'yîn eylemiştir:

1. Konya'nın Esenli Mahallesi'nden olup sâlih ve ilmiyle âmil olan Abdullah Efendi nâm kimse, Sultân Süleyman Han'ın Konya'da yaptırmış olduğu cami'i şerîfde Salı günleri cemâ'at-ı müslimîne va'az ve nasihat eyleye;

2. Ayrıca Abdullah Efendi hâfız-ı kütüb olarak yukarıda isimleri belirtilen vakfedilmiş kitapların muhafazasından sorumlu olduğu gibi câmide yapmış olduğu va'azlarında ve tedrislerinde bu kitapları kullana; her kim okumak ve istifade etmek amacıyla bu kitapları ödünç olarak alacak olursa, kuvvetli bir rehin ve kefil vere;

3. Vakfedilmiş olan 100 esedî guruş, mütevelli eliyle, her sene mu'âmele-i şer'iye ile işletile ve bu mu'âmele esnasında vakıfdan borç para alanlardan rehn-i kavî ve kefi-i melî alına;

4. Vakfedilmiş paranın elde edilen kısmından, vâ'izlik ve hâfız-ı kütüblük görevini yürütecek olan Abdullah Efendi'ye vefat edinceye kadar, yevmî 5 akçe verile; o vefat ettiğinde, her kim zikredilen câmide Salı günleri va'az ederse bu belirlenmiş ücreti alarak yukarıda ifâde edilen şartlar dâhilinde kitapların muhafazasından da mesul ola;

---

[30] SAK, aynı eser, s. 178.

[31] KŞS 19/105-1. *Daha sonraki tarihlerde kütüphane görevlilerinin vâkıfların bu şartlarına pek uymadıkları görülmektedir. Vakfedilen kitaplar vakıf ve mülkiyeti devredilemez eşya olarak verilmekte idi ise de kütüphane memurları, birçok hallerde akla hayâle sığmaz bir sahtekârlıkla, bu değerli eserlerin yalnız kaybolmasına göz yummakla kalmamışlar, bu işe ön-ayak da olmuşlardır.*

5. Eğer elde edilen rıbhdan baki kalırsa, üç sene muhafaza edilip ihtiyaç hâsıl olduğunda vakfedilen kitapların ta'mîr ve termîmine sarf oluna;

6. Eğer hâsıl olan meblağ harcanmadan elde kalacak olursa fukarâ-yı müslimîne sarf oluna;

7. Vakfın tevliyeti, ben hayâtta olduğum müddetçe benim yedimde ola; vefatımdan sonra da zikredilen câmide vâ'izlik vazifesi yapacak olan kimesne hasbî mütevelli ola;

8. Hayâtta olduğum müddetçe vakfı mekûrumun şartlarının tebdil ve tağyiri kendi yedimde ola"[32].

3- Kalenderhâne Mahallesi'nden el-Hâc İsa'nın Kitap Vakfı

Konya Kadısı Ahmed Yahyazâde tarafından tasdik edilen (23 Rebî'ü'1-âhir 1188 / 3 Temmuz 1774 KŞS 62/37-2) tarihli vakfiye, KŞS 62/37-2'de kayıtlıdır (Fotoğraf 7).

Vakfiyenin Özeti

Büyük kitap külliyâtı vakıflarından biri de Kalenderhâne Mahallesi'nden el-Hâc İsa bin el-Hâc Musa Cezayirli'nin vakfıdır. "*Vakf-ı Hacı İsa Cezayirli"* ibaresi bulunan vakfiyesi ile el-Hâc İsa, değişik ilim dallarında yazılmış 110 cilt kitap ile birlikte biri 4, diğeri 8 dönüm olmak üzere, toplam 12 dönümlük iki tarlasını ve 4 dönümlük bir bağını kitap hizmetlerine vakfetmiştir. Vakfetmiş olduğu kitapların hâfız-ı kütüblüğünü Mehmed Millî Efendi ibn Abdullah'a meşruta edip karşılığında vakfetmiş olduğu tarlanın tasarruf hakkını vermiştir[33]. Başında da "*Vakf-ı Hacı İsa Cezayirli"* ibaresi bulunan vakfiyesinde, "Kalenderhâne Mahallesi sakinlerinden sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât el-Hâc İsa ibn el-Hâc Musa nâm kimesne, meclis-i şer'de, vakf-ı âtiyyü'l-beyânı tescile mütevelli nasb ve ta'yîn ettiği karındaşı Molla Mahmûd mahzarında,

I. Kendi mülkünde ve hâlâ yedinde mevcûd kütüb-i şerîfeden isimleri verilen cem'an 110 aded kitabını;

II. Konya'da Orta Irmak tahtında vâki' bir taraftan Abdurrahman Efendi, iki taraftan Avcıoğlu ve bir taraftan Bakkâloğlu mülkleri ve bir taraftan Çamurcuoğlu Mescidi vakfı olan tarla ile mahdûd ve mümtaz tahminen 4 dönüm ve bitişiğinde 8 dönüm cem'an 12 dönüm tarlasını;

III. Musalla nâm mevzi'de Malas yolunun sağ tarafında vâki' bir taraftan Savak Ahmed, bir taraftan kendisinin bir başka mülkü ve iki taraftan ırmak ile mahdûd kürümü hâvî 4 dönüm mülk bağını mülkünden ifraz ve ihraçla vakf-ı sahîh-i şer'î ile vakf ve habs edip şöyle şart ve ta'yîn eylemiştir:

1. Beyân olunan evkaf-ı mevsûfumun hasbî tevliyet ve nezâreti ve zikr olunan bağın tasarrufu hayâtta oldukça kendi nefsime meşruta ola; vefatımdan sonra batnen ba'de batn evlâd-ı zükûruma; onlardan sonra batnen ba'de batn evlâd-ı inâsıma; onlardan sonra utekâma; onlardan sonra da batnen ba'de batn evlâd-ı utekâmın zükûruna; onlardan sonra batnen ba'de batn evlâd-ı utekâmın inâsına meşruta ola; ba'de'l-inkırâz hâkimü'l-vakt olan efendi hazretlerinin re'yine âid olup fuzalâdan müstehakına verile;

2. Zikr olunan kütüb-i şeriflerin hâfız-ı kütüblüğü ile tarlanın tasarrufu medîne-i Konya sükkânından kıdvetü'l-ulemâi'l-muhakkıkîn Mehmed Meylî Efendi ibn Abdullah'a meşruta olup kütüb-i mezkûreleri hayâtta oldukça zabt ve hıfz edip mukabelesinde zikr olunan 12 dönüm tarlaya mutasarrıf olup hâsılatını ahz ve kabz eyleye; onun vefatından sonra mûmâ-ileyh Mehmed Efendi'nin evlâd-ı zükûru ve evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı zükûru batnen ba'de batn mutasarrıf olalar; iyâzın billahi te'âlâ evlâd-ı zükûru münkariz olur ise re'y-i hâkimü'1-vakt ile ulemâdan müstehakına verile;

[32] KŞS 19/105-1.

[33] KŞS 62/37-2.

3. Zikri geçen bağın hâsılatından evlâd-ı zükûrumun batn-ı evvelinde olup tevliyet ve nezâretine mutasarrıf olalar evvelâ bağ-ı mezkûrun hâsılatından iktizâ eden mesârif-i lâzımesini gördüklerinden sonra kalan fazlasından Musalla nâm mahalde harman yeri ile Bağlarbaşı'nda vâki iki aded bi'r-i mâ (kuyu) ile Kozağaç Hanı bitişiğinde câri olan çeşmenin mesâriflerine sarf oluna"[34].

4- Konya Defterdarı es-Seyyid İbrahim Nâmık Efendi Kitap Vakfı

es-Seyyid İbrahim Nâmık Efendi bin Hasan el-İstanbulî, Devlet-i Aliyye ricalden olup Konya defterdarı olan satın alınmış mülkü olup atyeb emvalinden olan İmâmül-A'zam Ebî Hanîfe mezhebine ait fıkıh kitaplarından dört cildlik Tahtâvî Hâşiyesi'ni vakfederek, mütevelliliğini, hayatta olduğu müddetçe, Kaflı-zâde diye meşhur Konya müftüsü Mehmed Sa'îd bin Mustafa'ya, onun vefatından sonra da Konya'da müftü olanlara şart koşmuştur[35].

5- Konyalı Mu'allim-i Sıbyân Ahmed Efendi'nin Kitap Vakfı

Konyalı Mu'allim-i Sıbyân Ahmed Efendi, Hâşiyetü'l-Kâdı adlı kitâb ile Şeyh-zâde'nin beş cildlik kitabını, satılmamak ve rehin verilmemek şartıyla, Konya ulemâ ve talebelerinin istifadeleri için, vasiyet yoluyla vakfetmiş ve hayatta olduğu müddetçe Konya ulemâsından Abdulkâdir Efendi 'yi ve onun vefatından sonra da evlâd-ı zükûrunu ve evlâd-ı evlâd-ı zükûrunu nazır ve mütevelli ta'yin ederek Abdulkâdir Efendi'nin dershanesine konulmasını istemiştir[36] (Fotoğraf 8).

6- İnliceli İsmail Efendi'nin Kitap Vakfı

İnliceli İsmail Efendi, İsma'îl el-Konevî'nin altı cildlik kitabı ile ibn Tescîd'in Hâşiyetü'1-Kâdı adlı kitabını, satılmamak ve rehin verilmemek şartıyla, Konya ulemâ ve talebelerinin istifadeleri için, vasiyet yoluyla vakfetmiş ve hayatta olduğu müddetçe Konya ulemâsından Abdulkâdir Efendi'yi ve onun vefatından sonra da evlâd-ı zükûrunu ve evlâd-ı evlâd-ı zükûrunu nazır ve mütevelli ta'yin ederek Abdulkâdir Efendi'nin dershanesine konulmasını istemiştir[37] (Fotoğraf 9).

7- Konya Eşrafından Midhat Efendi'nin Kitap Vakfı

Konya eşrafından Midhat Efendi bin Hacı Fasîh Efendi, Rûhü'l-Beyân adlı dört cildlik kitabını, satılmamak ve rehin verilmemek şartıyla, Konya ulemâsından Abdulkâdir Efendi'nin dershanesine koyarak, Konya ulemâ ve talebelerinin istifadeleri için, vasiyet yoluyla vakfetmiş ve hayatta olduğu müddetçe Abdulkâdir Efendi'yi ve onun vefatından sonra da evlâd-ı zükûrunu ve evlâd-ı evlâd-ı zükûrunu nazır ve mütevelli tayin eylemistir[38].

8- İsmi Belirtilmeyen Kimsenin Kitap Vakfı

İhyâ'ü'1-Ulûm adlı dört cildlik kitap, satılmamak ve rehin verilmemek şartıyla Konya ulemâsından Müderris Abdulkâdir Efendi'nin dershanesine konularak, Konya ulemâ ve talebelerinin istifadeleri için, vasiyet yoluyla vakfedilmiş ve hayatta olduğu müddetçe Abdulkâdir Efendi ve onun vefatından sonra da evlâd-ı zükûru ve evlâd-ı evlâd-ı zükûru nazır ve mütevelli ta'yin edilmiştir[39].

9- Ahmedfakîh Mahallesi'nden Hasan Efendi'nin Kitap Vakfı

Konya'da "Ahmedfakîh Mahallesi sükkânından Ni'met-zâde el-Hâc Hasan Efendi ibn Mehmed Şâkir Efendi, meclis-i şer'de, vakfını tescile mütevelli tâyin ettiği sulbî kebîr oğlu Hasan Hüsnü

[34] KŞS 62/37-2.

[35] KŞS 86/155-1.

[36] KSŞ 103/72-2.

[37] KSŞ 103/72-3.

[38] KSŞ 103/72-4.

[39] KŞS 103 172-5.

Efendi mahzarında, yedi cild Tefsîr-i Konevî, bir cild Mutavvel, bir cild Ahter-i Kebîr, bir cild Şifâ-i Şerîf Metni, bir cild Dürer ki cem'an on bir cild kitabını vakf ve habs edip şöyle şart eylemiştir:

1. Zikr olunan on bir cild kitâblarımı evlâdım mûmâ-ileyh Hasan Hüsnü ve onun vefatından sonra evlâd-ı evlâdımın zükûr, ekber ve erşedi; ile'l-vefât evlâd-ı inâsı batnen ba'de batn ve neslen ba'de nesl kırâ'at ve isti'mâl edeler;

2. Hacet anında mütâla'a için hârice verildiği zaman rehn-i kavî ve kefîl-i melî ile verile;

3. Ba'de'1-inkırâzi'l-kül medîne-i Konya'da vâki' Sultân Selîm Cami'-i Şerifi bitişiğinde bulunan kütüphaneye vaz' oluna;

4. Hâsıl olan ecr ve sevabım Hazret-i Âdem aleyhisselâm efendimizden başlayarak zevce, ebeveyn ve akrabâ-yı ta'allukâtımın ervahına ihdâ eylemelerini rica ve temenni ederim"[40] (Fotoğraf 10).

10- Sırçalı Mahallesi'nden Aladağlı Hoca-zâde Hoca Ahmed Efendi'nin Kitap ve Para Vakfı

Konya'nın "Sırçalı Mahallesi sükkânından meşâhir-i ulemâ ve sulehâ-yı zevi'l-ihtirâmdan Aladağlı Hoca-zâde fazîletlü Hoca Ahmed Efendi ibn Mehmed Efendi, meclis-i şer'de, zikri âti vakfını tescile mütevelli nasb ve ta'yîn ettiği Ahmed Şükrü Efendi ibn Abdulhalîm Efendi mahzarlarında;

I. Vakfettiği âna değin mülkünde malı olan 217 cild kitabıyla;

II. Atyeb mal ve enfes menâlinden ifraz ve kemâl-i imtiyaz ile mümtaz eylediği 300 guruşunu hasbeten lillahi'1-ehad vakf-ı sahîh-i şer'î ve habs-ı sarîh-i mer'î ile vakf ve habs edip şöyle şart ve ta'yîn eylemiştir:

1. Kütüb-i mezkûre mukaddema bina ve inşâ edip vakfına muvaffak olduğum Zaferiye Medresesi'nde bulunan dershaneye vaz' olunup sûret-i isti'mâl ve mütâlebesi hayâtta oldukça kendime ve vefatımdan sonra evlâd-ı evlâd-ı zükûrumdan medrese-i mezkûrede müderris olana batnen ba'de batn mahsûs ola; evlâd-ı zükûrumdan ehl ve erbâb bulunmaz ise evlâd-ı inâsımın zükûrundan evlâd-ı evlâd-ı inâsmın zükûrundan yine medrese-i mezkûrede müderris olanlarına tertîb-i butun üzere mahsûs ola; kütüb-i mezkûreden birinin veyahud bir kaçının muvakkatan mütâlebesine ders-i âmm-ı ulemâ-yi a'lâm ve talebe-i ulûmdan tâlib ve râgıb olduğu sûretde bir seneden ziyâde isti'mâli hâiz olmamak üzere rehn-i kavî ve kefîl-i melî ile medrese-i mezkûrede müderris bulunan zâtın re'y ve ma'rifetiyle mütevelli eliyle erbabına verile ve ba'de'l-mütalâ'a yine medrese-i mezkûreye i'âde ve vaz' oluna;

2. Meblağ-ı mezbûr 300 guruş yine rehn-i kavî ve kefîl-i melî veyahud ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesabı üzere mütevelli eliyle âlâ vechi'l-helâl istirbâh ve i'mâl olunup hâsıl olan rıbh ve nemasından kütüb-i mezkûrenin muhtâc-ı ta'mîr olanları ta'mîr ve tecdîd ettirile, fazlası asl-ı mala zam oluna;

3. Tevliyet-i mezkûreye hayâtta oldukça kendim mutasarrıf olup vefatımdan sonra evlâd-ı evlâd-ı zükûrumun a'lem, ekber ve erşedi batnen ba'de batn ve neslen gıbb-ı nesl ile'l-inkırâz mutasarrıf olalar; iyâzenbillahite'âlâ ba'de'1-inkırâzi'l-kül kütüb-i mezkûrenin mütâla'ası bi'1-umûm Konya ulemâsından medrese-i mezbûrede müderris bulunan zâta mahsûs olup tevliyet-i mezkûre dahî re'y-i hâkimü'ş-şer'le erbabına tevcîh oluna;

4. Vakf-ı mezkûrumun tebdîl, tağyîr, taklîl ve teksiri merreten ba'de uhrâ yedimde ola".

Şehir merkezinde külliyetli miktarda kitap vakfedenlerden biri de meşhur âlimlerden Aladağlı Hoca-zâde Hoca Ahmed Efendi ibn Mehmet Efendi'dir. Ahmed Efendi, 217 cild kitabıyla birlikte 300 guruş da nakit para vakfetmiştir. Vakfettiği

[40] KŞS 103 134-3.

kitapların daha önce bina ve inşâ edip vakfettiği Zaferiye Medresesi'nde bulunan dershaneye konulmasını, kitaplardan birinin veya bir kaçının geçici olarak istifade edeceklere bir seneyi geçmeyecek şekilde rehn-i kavî ve kefîl-i melî ile borç verilmesini; vakfettiği 300 guruşun da yine rehn-i kavî ve kefîl-i melî veyahud ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesabı üzere mütevelli eliyle istirbâh olunarak hâsıl olan rıbh ve nemasından mezkûr kitaplardan ta'mîre muhtaç olanlarının ta'mîr ve tecdîd ettirilmesini -fazla kalanının ise asl-ı mala zam olunmasını şart koşmuştur[41] (Fotoğraf 11).

11- Bağ-ı Evliya Mahallesi'nden Çorabcı-zâde Hacı Ebûbekir Efendi'nin Kitap Vakfı

Konya'nın Bağ-ı Evliya Mahallesi'nden iken vefat eden Çorabcı-zâde Hacı Ebûbekir Efendi ibn Hafız Mehmed Efendi'nin vasiyeti gereği, oğlu İsmail Efendi, altı cildden ibaret olan Dürrü'l-Muhtâr haşiyesi İbnü'l-Âbidîn adlı kitabı vakf ve habs etmiş ve babasının hayâtında, Vanlı Hacı Osman Ağa torunu Mehmed Fahri Efendi'nin ve onun vefatından sonra da evlâd-ı zükûrunun, evlâd-ı evlâd-ı zükûrunun kırâ'at ve mütâla'a etmeleri için şart koştuğunu belirtmiştir[42].

12. El-Hâc Abdurrahim Efendi İbn-İ El-Hâc Hüseyin Vakfı

Konya'da H. 7 Ramazan 1124 - M. 8 Ekim 1712 tarihinde kurulan vakıf[43] Konya Kâdısı Hafız Hızır İlyas tarafından tescil edilmiştir. Tescil Mütevellisi Eş-Şeyh Halil Efendi ibn-i Hasan'dır. (Fotoğraf 12).

Vakfiyenin Özeti

Allahü Teâlâ'ya hamd ü senâ, Peygamber Efendimiz, ehl-i beyt ve ashabına salât ü selâmdan, âyet-i celile ve hadis-i şeriflerde geçen infakın ehemmiyetini beyandan sonra, vâkıf Konya şehrinden es-Seyyid el-Hac Abdurrahim Efendi ibn-i el-Hac Hüseyin aşağıda zikrolunan mülklerini Allah rızası için ebediyen vakfetmiştir. Vakfedilen muhtelif taşınmazlar, Konya'nın At Pazarı yakınında olan on iki adet hücrelerde talebelerin kalması üzerine temiz malından yaptırdığı medrese içindir.

Vakıfta bulunan kitaplar

İki cild Ebülleys tefsiri; dört cilt Tefsir-i Kâdı Beydavi; bir cild Şeyh Ali Semerkandî Tefsiri; beş cilt Kurtubî tefsiri; bir cilt Tefsir-i Sa'lebî, bir cilt Ömer Nesefî Tefsiri; bir cilt Tefsir-i Meâlim; bir cilt Leâli'n-Nehr; bir cilt Hadis-i Mesâbih; iki cilt Meşârik; bir cild Tarikat-ı Muhammediye; beş cilt İhya-i Ulûm; bir cilt Şerhu Esmâ'il-Hüsna; bir cilt Bazı Ehadis; bir cilt Hadis-i Kaza ve Kader, bir cilt Siyer-i Kebir; bir cilt Dürer; iki cilt Sadr-i Şeri'i, bir cilt Muhtarati'n-nevâzi, bir cilt Mecmua-i Abdülkadir Efendi, bir cilt Tebyin-i Mehârim, bir cilt Cevâhir'il-Fıkh; üç cilt Kudûri; bir cilt Cümle-i Nâtık; bir cilt Mecâlis-i Mahmûd Efendi; bir cilt Türki Mecmüâ-i Abdülkadir Efendi; bir cilt Câmi'ül-Fetevâ; bir cild Şerh-i Minhac; üç cild Mülteka, üç cild İbrahim Çelebi; bir cilt Münyetü'l-Musallî; iki cilt Talimü'l-Müteallim, bir cilt Şerhu Talimi'l-Müteallim; bir cilt Avârifü'l-Maârif; bir cilt Eşbâh-i Nezâir; bir cilt Haşiyet-i Arabzâde, iki cilt Mukaddime-i Ebülleys Düreri Ğavvas ile birlikte; bir cilt Şerhi Fıkhi'l-Ekberi'l-Müntehi; bir cilt Şerhi Emâli; Bir cilt Metn-i Feraiz; Dört cilt Şerhi Feraiz-i Seydi; Bir cilt Risale-i Birgivî; İki cilt Siracü'l-Musalli; bir cilt Menkulat, bir cilt Telhîs; iki cilt Muhtasar; bir cilt Mütavvel; iki cilt Molla Câmi; bir cilt Şerh-i Kavaid-i İ'rab-ı Kafiye; bir cilt diğer Şerhi Kavaidil-İ'rab; iki cilt Kavaid-i İ'rab; bir cilt Cümle-i Nahv; bir cilt Şerh-i Maksud; iki cilt Mutavassıt; iki cit İftitâh; bir cilt Mesabih Ma'a İzhar; bir cilt Cümle-i Sarf; bir cilt Risale-i

[41] KŞS 106/73-1.

[42] KŞS 109 /9-4.

[43] VGMA, d. 582-1, sa. 119, s. 80.

Şeyhi'l-Ekber; bir cilt Seb'iye; bir cilt Dinkoz; bir cilt Ahkam-ı Natıki Ma'a Tabakât; bir cilt Haşiye-i Mütavassıt; bir cilt Muğrib-i Kafiye; bir cilt Davü Şerh-i Mesabih; bir cilt İzhar; bir cilt Fütühat-ı Ayniyye İsmail Dede; bir cilt Lügat-i Müntehab; bir cilt Şerh-i Enmüzec; bir cilt Tercüme; bir cilt Tarikat-ı Muhammediyye; bir cilt Şerh-i Maksut; bir cilt Hoca Hafız Şirazı; bir cilt Gülistan şerhi; bir cild Lügat-i Şahidi; bir cilt Gülşen-i Râzî; bir cilt Resâil, bir cilt Sultan-ı Ulemâ Müellefatından; bir cilt Mecmua; bir cilt Şerh-i Menar; bir cilt Mantık Resâili; bir cilt Şemsiye; bir cilt Mirsadi'l-İbad; bir cilt Mesâbih-i Şerif; bir cilt Ahter-i Kebir; bir cilt Meşarik; bir cilt Mecalis-i Rûmî; bir cilt Kasayid şerhi; bir cilt Kasîde; bir cilt Tefsir-i Kâdı; bir cilt Mecmaül-Bahreyn ibn-i Melik; bir cilt Risale-i Birgivi Şerhi; bir cilt Celal; bir cilt Şerh-i Akâid; bir cilt Silsile-i Muhammediye; bir cilt Şerh-i Bahrî; bir cilt Kitâbü'n-Neşr; bir cilt Sadd-ı Kelime; bir Mushaf-ı Şerif; bir cilt Kadı Ma'a Isam Suretü'n-Nebe toplam yüz otuz bir cilt kitaplarını yine Allah rızası için vakfetti.

Vâkıfın vakfettiği taşınmazlar mütevelli eliyle icara verilecek hâsıl olan icarlar on beş sehim itibar olunacak. Tescil-i mütevelli olan Halil Efendi medreseye müderris olacaktır.

Medresede kalan talebeye her gün için derslerini okutacak ve adı geçen kitaplar müderris kitapları için ayrılan bir odada muhafaza edilecek.

Bu ve diğer medreselerde kalan talebeler okudukları kitapları güçlü bir güvence ve zengin bir kefil ya da ikisinden biri ile alıp iade edecekler. Kefilsiz ve rehinsiz kitap verilmeyecek.

15 sehim olan gelirin 8 sehmi tedrisat için dört sehmi kütüphaneciye ve bir sehmi mütevelliye ücret olarak verilecek. Medresenin mescidinde müderris olan aynı zamanda imam olup beş vakti kıldıracak ve kendisine iki sehim imamet ücreti olarak verilecektir.

Vakf ve kitaplar tamire ihtiyaç olduğunda icar önce hizmetçilere sonra aydınlatmaya ve medresenin dükkânlarından zemin icarı olanların icarına harcanacak. Medresenin bahçesinde olan meyve ağaçları vesairenin geliri on üç sehim olacak bir sehim müderrise bir sehim hücrelerde kalan talebelere verilecek. Müderris hayatta oldukça mütevellilik mescidin imamlığı ve kitapların korunması ve müderrislik hepsi kendisinde olacak biz vefat ettiğimiz zaman Medine Vâkıfları Kâdısı ve Müftisi vakfın nazırı ve ehil âlimler bilgisiyle fazilet sahibi bu ise ehil birisi müderris olup Halil Efendi'de olduğu gibi o da her şeye bakacak.

Her hususta benim yedimde olacak ve vakıf hususunda çok dikkatli olunacak diyerek bütün bunları Mütevelliye teslim edip o da kabul ettikten sonra hâkim vakfın sıhhat ve lüzumuna, bundan sonra değiştirilmesinin mümkün olmadığına şahitler huzurunda H. 7 Ramazan 1124/M. 8 Ekim 1712 tarihinde karar verilip tescil edilmiştir. "Her kim bunu işittikten sonra değiştirmeye kalkışırsa günahı değiştirenin üzerine olsun."

13. Ahmed Efendi İbn-i Receb Vakfı

Konya/Şeyh Ahmed Mahallesi'nde H. 21 Şaban 1090-M. 27 Eylül 1679'da kurulan vakıf, El-Müvella'l-Hilafe Mehmed bin Mustafa tarafından tescil edilmiştir[44] (Fotoğraf 13).

Vakfiyenin Özeti

Allahü Teâlâ'ya hamd ü senâdan Peygamber Efendimiz, ehl-i beyt ve ashabına, salâtü selâmdan sonra, vâkıf Konya şehrinin Şeyh Ahmed Mahallesi'nde ikâmet iden Şeyh Ahmed Efendi ibn-i Receb Halife, en güzel malından Belviran Kazası'nın Afşarviran Köyü'ndeki iki kıta bağlarını, At Pazarı Kapısı dışında yeniden yaptırmış olduğu câmi ve yeniden su akıttığı çeşmelere Allah rızası için ebediyen vakfeder. Aynı mahallede bulunan dâhiliye

[44] VGMA, d. 449, sa. 109, s. 1.

ve hariciye birçok ev, iki havlu, iki yerde burmalarıyla akan suyu ve menzili ve bu menzile bitişik olan suyu ve bir büyük havuzu, ağaç ve kürümü olan bahçeyi ve ölçüsü belli olan bakır kapları ve bütün kitapların da şartları değiştirmek kendisine ait olmak üzere Allah rızası için vakfetmişti.

Gramajı ve özellikleri belli bakır kaplarını ve bütün kitaplarını önceki birkaç tane vakfiyede işarat edildiği üzere vakfetmiş idi.

Fakat usul ve füruunun ve şartlar ile kurallarının tebdil ve tağyirinin kendi yetkisinde olmasını her bir vakfiyesinde şart kıldığından söz konusu vakfiyelerin eski şartlarından rücu ederek bahsi geçen iki adet bağını, bakır kaplarını, kitaplarını, bütün eklentileri ve hakları ile evini ve bahçesini vakfettiğini; Şimdi şartlar yerine getirilmediği için vakfından rücu edip, iki kıta bağını, kapkacak ve kitaplarını ve ekleriyle menzilini ve bağının gelirleri hayatta olduğu müddetçe kendisinde vefat ettikten sonra batından batına, nesilden nesile evlatlarında olmasını şart etmişti. Vakıflarının mütevelliliği eslah oğlunda idi. Şu anda ondan da geri döndü ve vakıflarının mütevelliliği hayatta olduğu müddetçe kendisinde, vefat ettikten sonra sulbi oğlu Mehmed Said'te, onun vefatından sonra onun erkek çocuklarının eslahına ve çocuklarının çocuklarına, kızlarının kızlarına şart etti ve sulbu oğlu Mehmed Said'e evlat hissesinden başka beş akçe de mütevelillik ücreti şart etti. Bunlardan kimse kalmazsa sulbi oğlu Mustafa'ya, ondan sonra şartlar gereği Mustafa'nın erkek çocuklarına şart etti. Allah korusun bunlardan kimse kalmazsa sulbi oğlu Mustafa'ya ondan sonra şartlara uyarak Mustafa'nın erkek çocuklarına şart ve tayin etti. Mustafa'nın çocuklarından da kimse kalmazsa eslah erkek çocuk sonra eslah kız çocuklara şart etti.

Mütevelli olanların bütün kitaplarını evlat ve müstahak olanlarını kuvvetli bir rehin veya zengin bir kefille verilmesini ve hiçbir kitabın altı aydan fazla verildiği yerde kalmamasın şart etti.

Diğer vâkıflarından bağları, menzil ve bahçeyi (erkek için kadının iki misli vardır) ayetine göre taksim eylesinler ve Mütevelli defterlerini muhafaza etsinler. Kullanan evlat vefat ederse bir Mütevelli alıp ve çocuklar arasında taksim eylesinler. Kullanırken tamir ve kaybettikleri eşyayı terekesinden veresesine tazmin ve tamamlattırıp ve her asırda bulunan evladın üzerine hasbi nazır olsunlar. Ve herkes zabtettiği vakfı tımar ve muhafaza edip harap ve kaybetmekten çekinsinler diye şart etti. Bundan başka hamam veya han ve dükkânlar ve mahzenler eski vakfiyelerde olduğu üzere At Pazarı Kalesi dışında vekâleten yeniden yaptığı cami ve asaleten akıttığı çeşmelerde ücret ve masraflarda eski şartlara uyulsun. Ve bu ücretten fazlası vakıflarının ihtiyaçlarına harcanmasını şart etti. Köle ve cariye fazla olup bir senelik gelir yetmezse ücret verilmeyip rakabeye harcansın ve eğer tamire muhtaç olmazsa her sene kalan fazlayı amcası ve kendine şart kıldı. Vefatından sonra ailem Halime binti el-Hâc Osman sağ olup başkasıyla evlenmezse günlük on akçe ücret verilsin. Eğer Halime evlenirse ücreti kesilsin ve mevcut olan sadr-ı şerif ve Molla Câmi, kitaplarını okuyabilecek ilim talebesi varsa, iki oğlan hissesi verilsin diye şart etti. Allah korusun bunlardan kimse kalmazsa kazada ikâmet eden ilim talebesinin fakirlerine harcansın.

Kitaplar, kapkacak, bağlar, menzil ve bahçe ve suyolu vakfına katıp mütevelliye teslim edip o da kabul ettikten sonra hâkim vakfın sıhhat ve lüzumuna, bundan sonra vakfın değiştirilmesinin mümkün olmadığına aşağıdaki şahitler huzurunda 21 Şaban 1090 tarihinde karar verilip tescil edilmiştir. "Her kim bunu işittikten sonra değiştirmeye kalkarsa günahı değiştirenlerin üzerine olsun." (2-181).

14. Mehmed bin Kâsım Vakfı

Mehmed Efendi bin Kasım Vakfı, Konya'da H. 5 Şaban 993/M. 2 Ağustos 1585 tarihinde kuruldu ve H. 5 Şaban 993/M. 2 Ağustos 1585 tarihinde Konya kadısı İbrahim bin Mustafa tarafından tescil

edildi. Vakfiye VGMA'de 993-619-10-9 kayıtlıdır. Tescil Mütevellîsi, Es-Seyyid Hüseyin bin Es-Seyyid Halil'dir (Fotoğraf 14).

Vakfiyenin Özeti

Allahü Teâlâ'ya hamd ü senâdan, Peygamber Efendimiz, ehl-i beyt ve ashâbına salât ü selamdan, âyet-i celîle ve hadîs-i şeriflerde geçen infâkın ehemmiyetini beyândan sonra, vâkıf Konya şehrinin mahallelerinden Divle Mahallesi'nde Kâsım Efendi'nin annesinin daha önce Şerâfeddin Câmi-i Şerifi yakınındaki câmi-i şerif maslahatı için yaptırmış olduğu, Kâsım Efendi tarafından hudutları belirtilmiş olan bir hâriciye bir de dâhiliye menzil vakfedilmiştir ki dâhiliye iki süflî beyti müştemil olup bir kitaphâne, bir mutfak, bir kenîf, bir cebîne ve bir mehûta mevcuttur. Hâriciye'de ise iki adet süflî beyti müştemil olup bir sofa, bir beytânî, bir zülle, bir cenîfe, bir kenif ve bir mehute mevcuttur.

Zikrolunan beytlerin şer'î yolla kirâya verilmesini, hâsıl olan meblağ ile ilk önce beytlerin masrafına harcanması, sonra fazla kalan olursa bu evleri vakfeden Kâsım Efendi'nin annesinin vakfetmiş olduğu câmi-i şerifin masrafları için mütevellî tarafından harcanması, hayatta olduğu müddetçe mütevellîlik vazifesini kendisi yapması, vefatından sonra karından karına, nesilden nesile evlatlarının mütevellî olması, sonra akrabalarının mütevellî olması, eğer câmi-i şerif inhidama uğrarsa (yıkılırsa) mümkünse tamir edilmesi, mümkün değilse orada evlatları ve akrabalarının oturması, bunun mukâbilinde oturanların her gün Mülk sure-i celîlesini okuyup sevâbını Peygamberimiz Muhammed Mustafa (s.a.) Efendimiz'in ruhuna hîbe etmeleri, Mülk suresini okuyamazlarsa her gün üç adet İhlâs sûre-i celîlesini okumaları ve hediye etmeleri. Eğer evlâdı ve akrabalarından kimse bulunmazsa fakîr ve sâlih Müslümanlar'dan birinin oturup her gün Yasîn-i Şerif süre-i celîlesini tertîl üzerine okuyup sevâbını vakfedenin ruhuna hibe etmesi şart koşulmuştur.

Vakfeden, Mütevellîye teslim edip o da kabul ettikten sonra hâkim bu vakfın sıhhat ve lüzumuna, bundan sonra değiştirilmesinin mümkün olmadığına aşağıdaki şâhitler huzurunda H. 5 Şaban 993/M. 2 Ağustos 1585 tarihinde karar verip tescil etmiştir. "Her kim bunu işittikten sonra değiştirmeye kalkışırsa günahı değiştirenlerin üzerine olsun."

15. Arif Efendi İbn-i Abdurrahman (Türbe Vakfı)

Arif Efendi ibn-i Abdurrahman Efendi Es-Seyyid-el-Hâc Vakfı Konya'da H. 10 Muharrem 1131/M. 3 Aralık 1718 tarihinde kurulmuş olup 6 Cemâziyelahir 1144/M. 6 Aralık 1731 tarihinde Konya Kadılığı tarafından tescil edilmiştir. Vakfiye VGMA 1144-357-331 numarada kayıtlıdır. Tescil Mütevellisi, Hafız Ali Ağa İbn-i Mehmed Emin'dir (Fotoğraf 15).

Vakfiyenin Özeti

Mevlevi şeyhlerinin piri olan eş-Şeyh es-Seyyid el-Hâc Arif Efendi İbn-i Abdurrahman Efendi en kıymetli malından, üç cilt Mushaf-ı Şerif ve Konya Kalesi'nin At Pazarı Kapısı içinde Alacahan yakınında olan fevkani ve tahtani yüz adet oda ve bir ahır ve bir kenif ve dâhiliyesinde dört adet dükkân, hariciyesinde yirmi beş adet dükkân ve bir havludan ibaret olan hanı Allah rızası için ebediyen vakfeder.

Vâkıf, vakfettiği mülklerinden hanın mütevelli eliyle isteklisine kiraya verilip, hâsıl olan gelirler ile han için hizmetli lazım olursa ilk önce onlara harcanıp, kalan kısmı günlük bir akçe ücret ile Hazreti Mevlâna Türbesi'ne, vakfettiğim Mushaf-ı Şerif'in türbede okuyucusu olan Derviş Mehmed Efendi günde bir cüz okuyup senede üç hatmi şerif okuyup sevabını Peygamber Efendimiz'in ve diğer kadın, erkek müminlerin ruhlarına hediye etmesini, diğer bir cilt Mushaf-ı Şerifi de türbede aşçıbaşı olan Derviş Cafer günde bir cüz ve senede üç hatim okuyup sevabını Hazreti Mevlâna'nın ve bütün mümin ve müminatın ruhlarına hediye etsin ve han icarından bir akçe ücret verilsin diye şart etti.

SONUÇ

Kitap vakıfları, Osmanlı döneminde büyük kütüphanelerin oluşmasına öncülük etmişlerdir. Bu kitap vakıflarının kuruluşu, toplumun ilme olan sevgisi ve eğitime ilgisi neticesinde ortaya çıkmıştır. Kitaplarını cami dolaplarına koyan hayırseverler ile belirli bir yer veya yerleşime bağışlayanların yanısıra vakfedilen kitapları serbest bırakan vâkıflar, vakfedilen kitaplar için özel şartlar koyarak vakfeden hayır sahiplerine de rastlanmaktadır.

Kitaplar genellikle medrese, mescit, hastane, ribat, rasathane ve hanlar içerisinde hizmet etmiştir. Özel olarak vakfedilen kitaplar ve kütüphaneler, zaman içinde zenginleşmek ve koleksiyonunu geliştirmek için özel gelir kaynaklarına sahip olmuşlardır.

Özellikle Kur'an kitaplarının vakfına "Mushaf Vakfı" adı verilmiştir. Kitap vakıfları zaman içinde yaygınlaşarak ilim âlemine hizmet etmiştir. Kitapların vakfedilmesi, kütüphanelerin gelişmesinde de önemli bir rol oynamıştır.

Cami, medrese, hastane ve ribat yapılarına ait kitap vakıfları yapılan cami ve mescitlerin bünyesinde ihtiyaç duyulan yazılı eserlerle birlikte Kur'anı Kerimler burada hizmete sunulmuştur. İlk olarak vakfedilen kitaplar Kur'an-ı Kerimlerdir diyebiliriz.

Tüm vakıf kurucuları arasında, vakıf belgesinin itimat edilip uygulanan tek tip bir ifade tarzı yoktur. Kitapların üzerindeki yazı veya müstakil bir belge veya mühür olarak çeşitli ifade tarzları görülmektedir.

Kitap vakıflarında bulunan listelere baktığımızda, listelerin belli bir kurala göre hazırlanmadığını, kitapların tam künyelerinin verilmediğini, müelliflerinin yazılmadığını, sadece kitapların meşhur ve en kısa ifade edilen isimlerinin yazıldığını görüyoruz.

Kitap ve özellikle kütüphane vakfiyelerine göre; gerek üstad, gerekse talebe bütün okuyucuların istedikleri kitaplar tereddüt edilmeden, bekletilmeden verilecek, okuyucuya iyi muamele yapılacak, okumalarına ve kitap çoğaltmalarına engel olunmayacaktır. Ancak kitaplardan kütüphane içinde yararlanılacak, dışarıya katiyen kitap çıkarılmayacak, okuma sırasında kitap kaybolmaması ve yaprak yırtılmaması için göz ucu ile okuyucular kontrol edilecektir.

Türk yazma kütüphanelerinin, XV. yüzyılda belirli konularda kadro ve koleksiyonları kurulmaya başlanır. Onlardan birisi olma özelliğine sahip olan Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde gelenekleşmiş bir yönetim düzeni görülmektedir. Konya'daki Yusuf Ağa Kütüphanesi, hem müstakil hem de cami kütüphanesi karakterini taşımaktadır. Kütüphanenin kurucusu, kütüphanesine sürdürülebilir bir hizmet olması amacıyla birtakım kurallar koymuştur. Vakfiyede geçen, dönemine göre emsallerinin çok ilerisinde olan bu kurallar, günümüzde de kütüphanecilik için vazgeçilmez kurallar arasında sayılabilir.

Konya kütüphaneleri arasında, özellikle Yusuf Ağa Kütüphanesi'nin gerek bina, gerekse koleksiyon bakımından kendine has bir yeri bulunmaktadır. Kütüphanenin vakfiyesi ise, Türk kütüphane hizmetlerinin, yönetim ve düzeninin tarihi tespit edilirken üzerinde durulması gereken bir belgedir.

Kitapların konularına gelince; Hadis, tefsir, fıkıh, kelam, akait, mantık, felsefe ile ilgili olanları yanında medreselerde okutulan; Arapça dilbilgisinin ikinci kademesi olan "cümle yapısı ve kuruluşu" ile ilgili konuların anlatıldığı Nahiv dersinde yaygın olarak okutulan kitaplar:

Birgivî Muhammed Efendi'nin "Avâmil", "İzhar", İbni Hâcib'in "Kâfiye", İbni Hişâm'ın "Mugni'l-Lebib" ve "Kavaidü'l-İ'rab", İbni Mu'tî'nin "ed-Dürretü'l-Elfiyye" adlı eseri,"Molla Câmi"

diye bilinen "Kâfiye" şerhi dikkat çekmektedir. Ayrıca; Sarf dersi içinde okutulan kitaplardan en meşhur olanları "Emsile", "Binâ", "Maksûd", "İzzî", "Merah" ve "Kâfiye", Belâgat alanında en yaygın olarak okutulan kitaplar "Muhtasar Meani", "Mutavvel", "İzâh", "Miftah", Telhis", "İsâm" ve Seyyid Şerif'in "Miftah Şerhi" kitaplarına da rastlamaktayız. Kitapların mükerrerlerinin de pek bulunmaması da dikkat çekicidir.

KAYNAKÇA

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), d. 449, sa.109, s. 1; VGMA, d. 582-1, sa. 119, s. 80.

KSŞ 103/72-2; KSŞ 103/72-3; KSŞ 103/72-4; KŞS 103 134-3; KŞS 103 172-5; KŞS 106/73-1; KŞS 109 /9-4; KŞS 12 101-1; KŞS 151, 5-6; KŞS 151, s.2-3; KŞS 19/105-1; KŞS 19/105-1; KŞS 62/37-2; KŞS 62/37-2; KŞS 86/155-1; KŞS, 91/215-2.

Barış SARIKÖSE, *"Yusuf Ağa Kütüphanesi'nin Kuruluşu ve Tarihî Geçmişi"*, Karatay Tarih-Kültür-Sanat, Konya 2012.

Barış SARIKÖSE, *Sille Bin Yıllık Birliktelik*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009, s.200-201.

Barış SARIKÖSE, Yusuf KÜÇÜKDAĞ- Caner ARABACI, *"Selçuklular ve Konya"*, Selçuklu Belediyesi Yay., Konya, 1994.

Bekir ŞAHİN, *Konya'nın Kırk Kütüphanesi*, Konya, 2017.

Caner ARABACI *""Yusufağa Kütüphanesi ve Kütüphanecilik Anlayışının Dünü Üzerine"* Bilgi Yolu Dergisi Konya 2002.

Enstitüsü, İstanbul 2019.

İzzet SAK, *Kadı Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Vakıflar (1650-1910)* Konya 2012, s.178.

Kültürü ve Kütüphaneler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler

M. Zeki ORAL, *"Kitap Kitabeleri"*, Anıt, Şubat 1949, Yıl: I, S.I, s.5.

Mehmet Akif ERDOĞDU, *"Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar", Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII, Sayı/Number:1, Temmuz/July 2003, s.139-142.

Muhittin TUŞ, *Sosyal ve Kültürel Açıdan Konya*, Tablet Yay., Konya, 2007.

Müjgân CUNBUR, *"Yusuf Ağa Kütüphanesi ve Kütüphane Vakfiyesi*, Ankara, 1963, Tarih Araştırmaları Dergisi, C.1, S. 1, s.203-217.

Müjgân CUNBUR. *"Yusuf Ağa Kütüphanesi ve Kütüphane Vakfiyesi"* Ankara, 1963, Tarih Araştırmaları Dergisi, C.I, S.1,

Müjgân CUNBUR: *"Vakfiyelere Göre Eski Türk Kütüphanelerinin Yönetimi"*, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, 1962, C. XI, S. l-2.

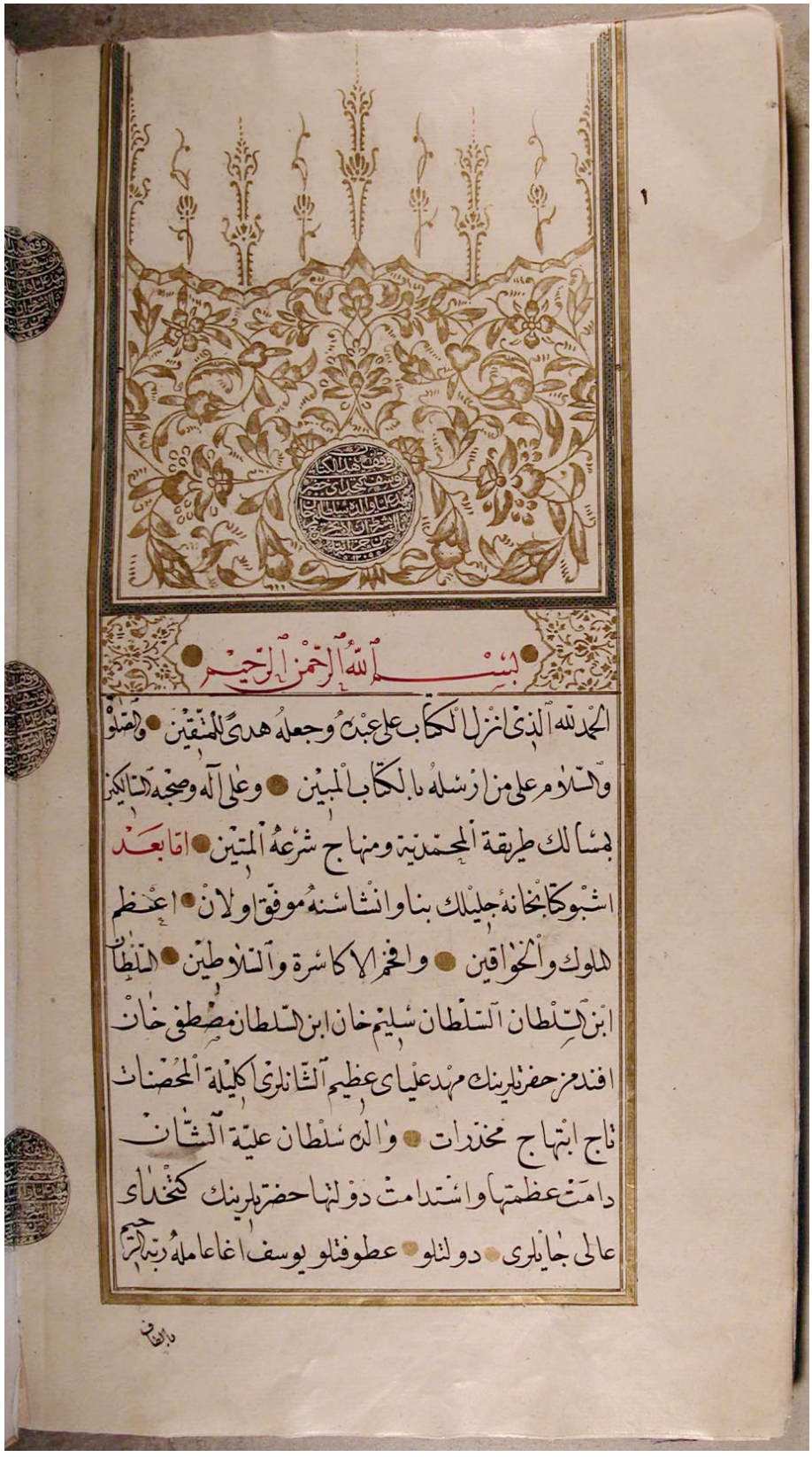
Nafiye Nihan YILDIZ, *XIX. Yüzyıl Seyahatnamelerine Göre Osmanlı Kitap*

Sefa ODABAŞI, *"İhsan Ahmed (KORUCUOĞLU)'in "Konya Tarihçesi", Yeni İpek Yolu KTO Dergisi, Konya IV*, Özel Sayı, Ed. Yusuf Küçükdağ, Konya 2001.

Tuca ÇAVDAR, *"Vakıf Kütüphaneleri"*, Vakıflar Dergisi Özel Sayısı.

Yahya Mahmud CÜNEYD, *"İslam Âleminde Vakıf Kütüphaneciliğin Doğuşu ve Gelişimi: Kültür Mirasının İçeriği"*, Süleyman Çevik (ed.), Süheyl Sapan (çev.), İstanbul. (2009).

FOTOĞRAFLAR

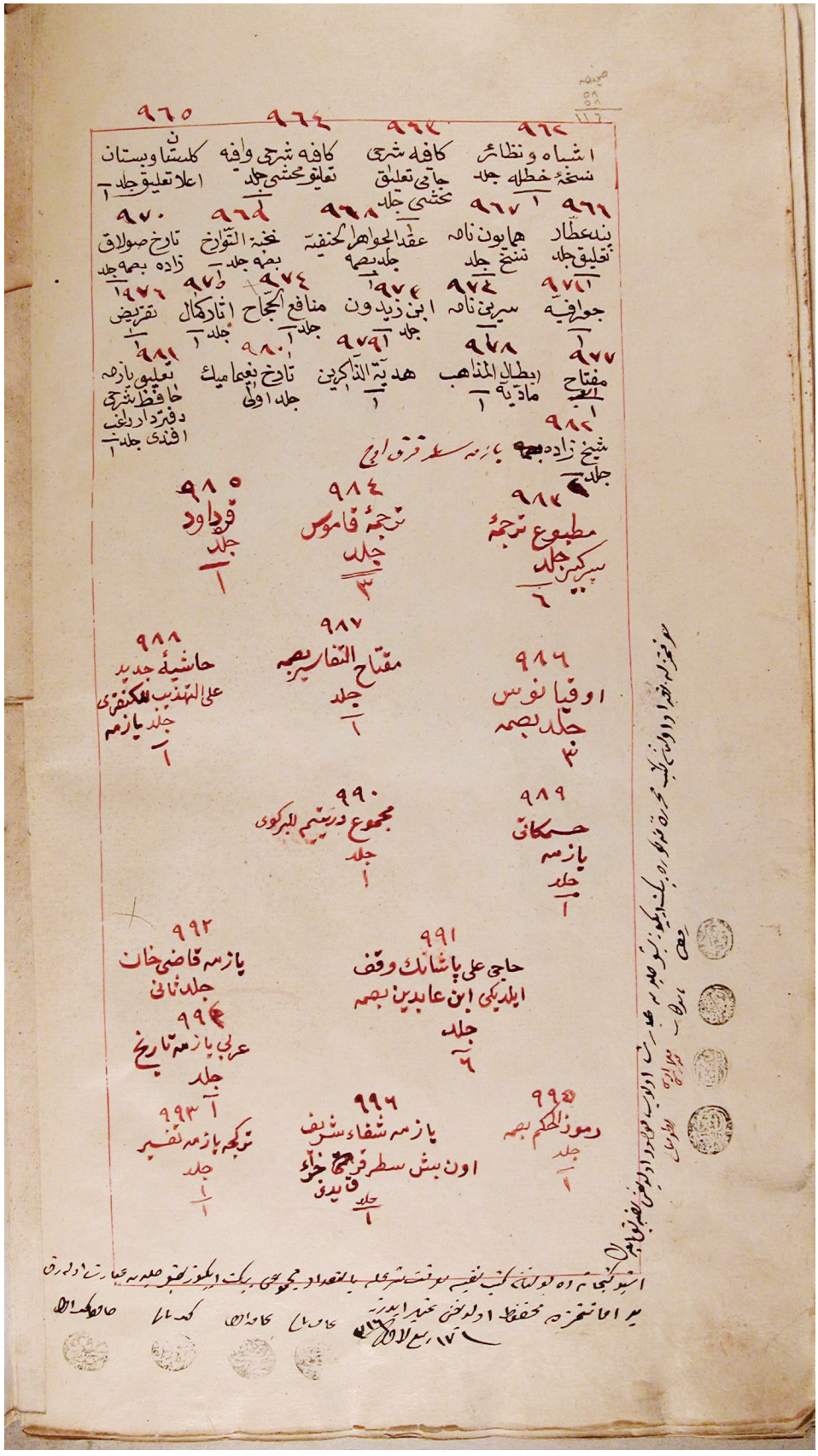
بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي انزل الكتاب على عبده وجعله هدى للمتقين والصلوة
والسلام على من ارسله بالكتاب المبين وعلى آله وصحبه السالكين
بمسالك طريقة المحمدية ومناهج شرعه المتين اما بعد
اشبو كتابخانه جليلك بنا وانشاسنه موفق اولان اعظم
الملوك والخواقين والفخم الاكاسرة والسلاطين السلطان
ابن السلطان السلطان سليم خان ابن السلطان مصطفى خان
افندمز حضرتلرينك مهد علياى عظيم الشانلرى اكليلة المحصنات
تاج ابتهاج مخدرات والده سلطان عليه الشان
دامت عظمتها واستدامت دولتها حضرتلرينك كتخداى
عالى جاهلرى دولتلو عطوفتلو يوسف اغا عامله ربه الكريم

Fotoğraf 1. Yusuf Ağa Kütüphanesi Vakfiyesi ilk sayfası.

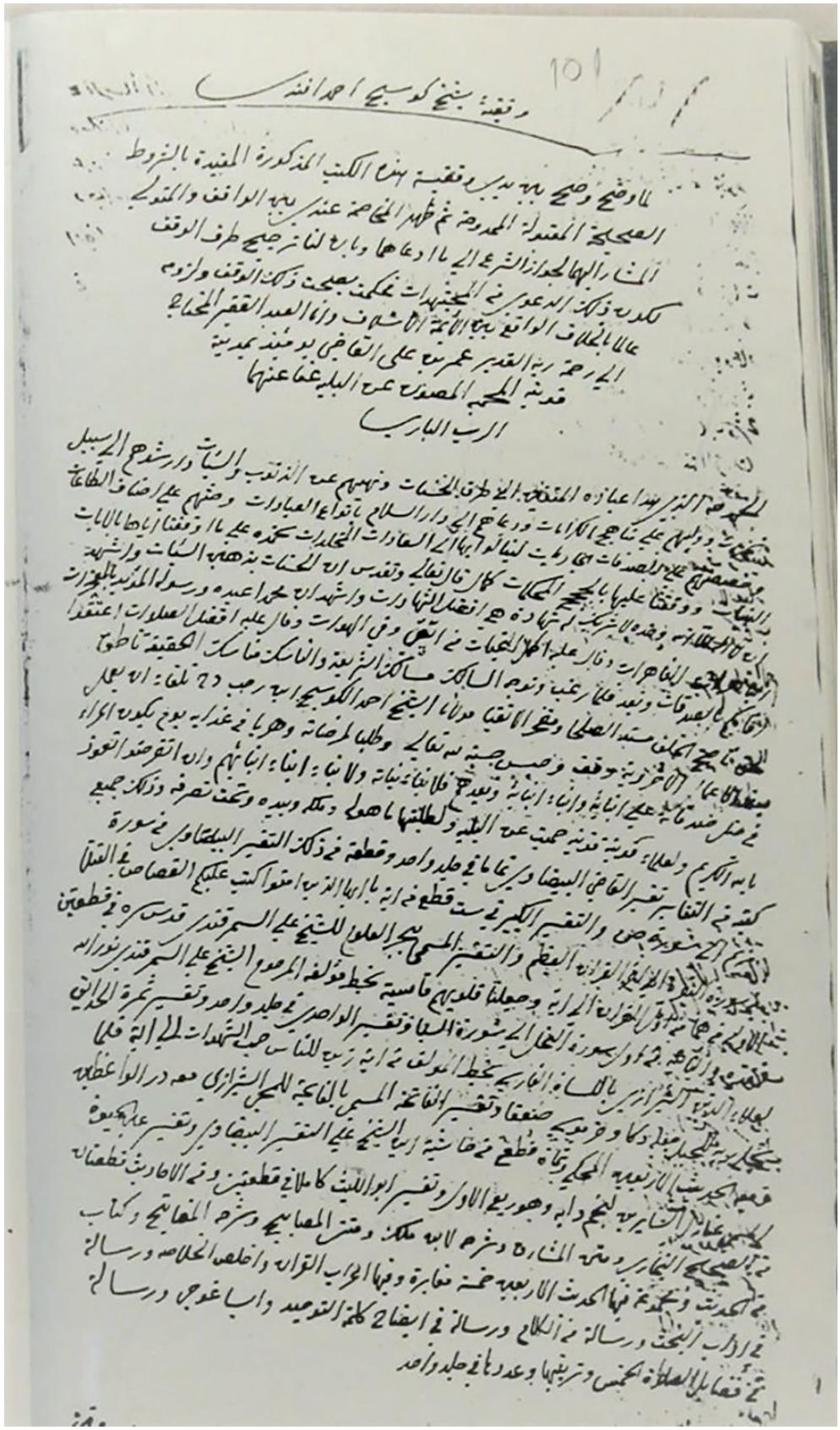
Fotoğraf 2. Yusuf Ağa Kütüphanesi Vakfiyesi sonundaki bağış kitap listesi sayfası.

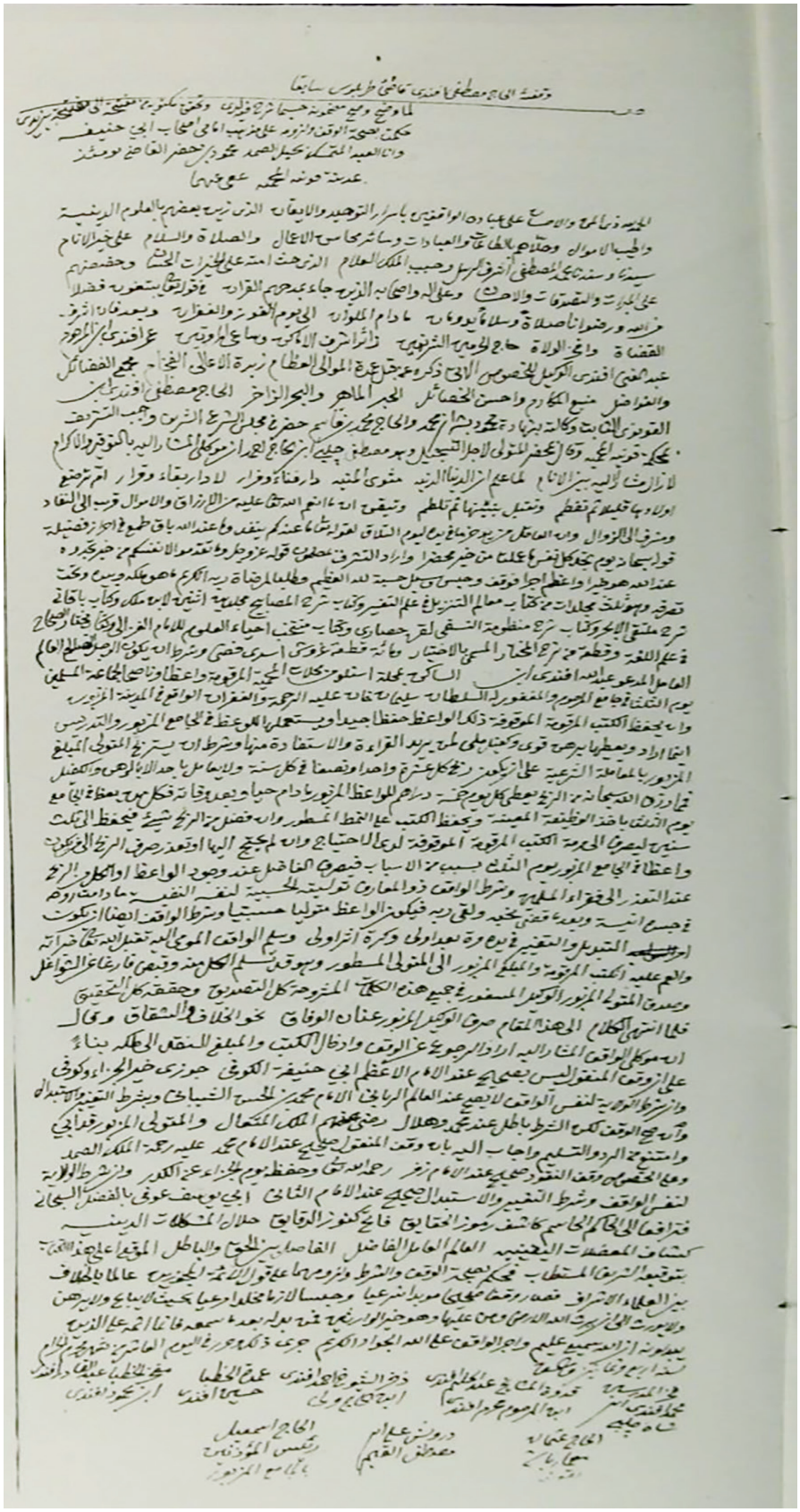
Fotoğraf 3. Yusuf Ağa Kütüphanesi kitap sayım belgesi.

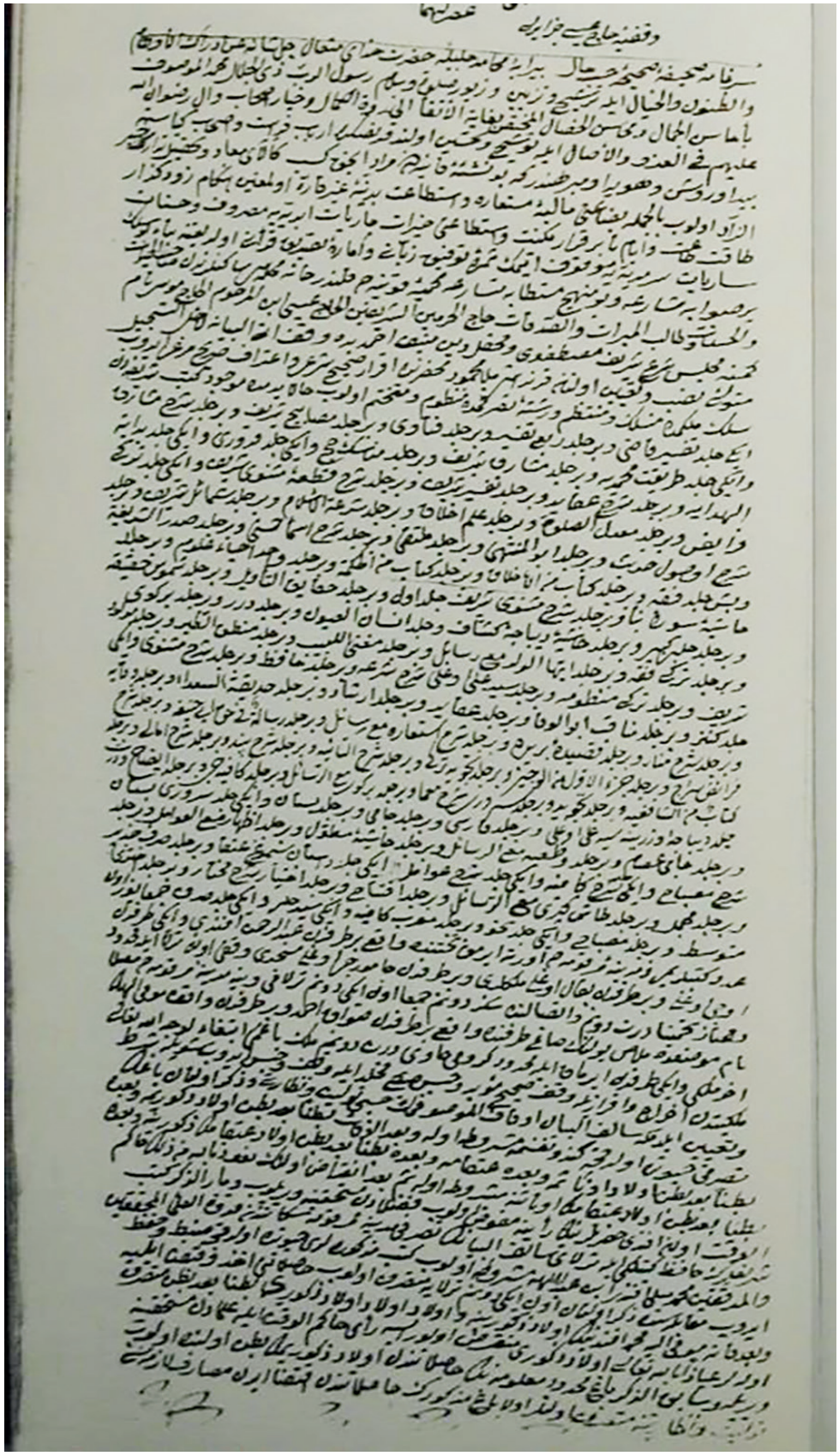
Fotoğraf 4. Şehdî Osman Efendi'nin vakfettiği kitaplar üzerindeki mührü.

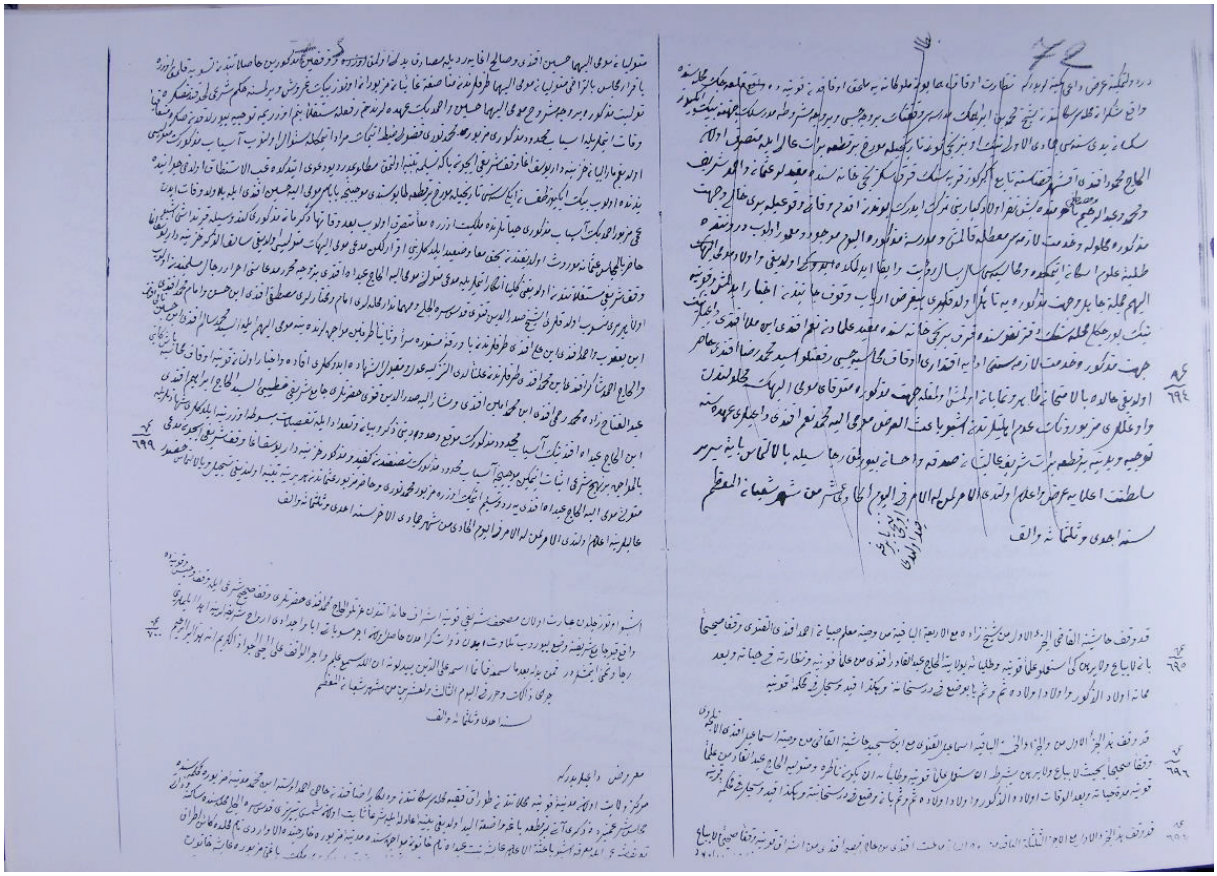
Fotoğraf 5. Şeyh Ahmed Efendi'nin Kitap Vakfı, KŞS 19/105-1 (10 Muharrem 1084 / 27 Nisan 1673).

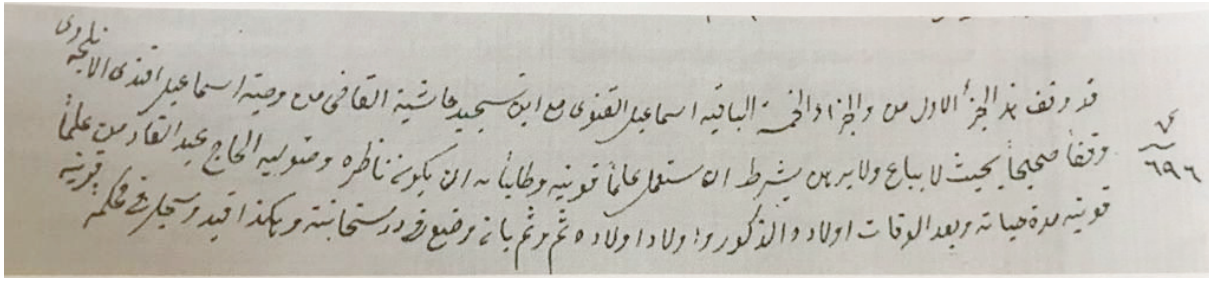
Fotoğraf 6. KŞS 19/105-1 (10 Muharrem 1084 / 27 Nisan 1673).

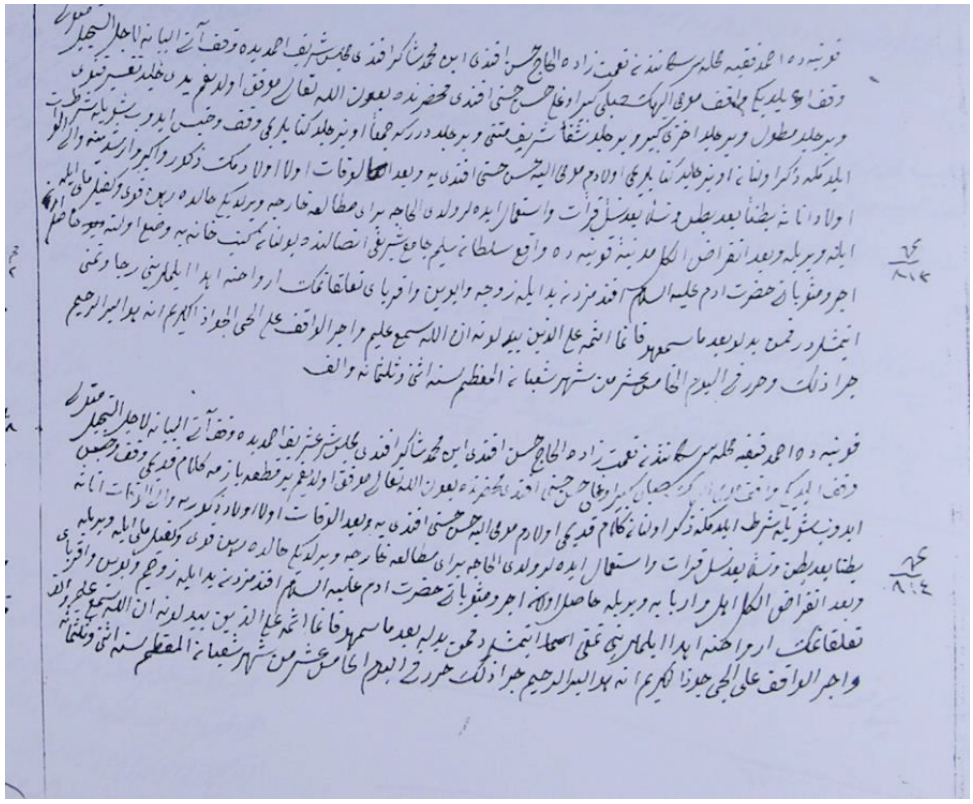
Fotoğraf 7. KŞS 62/37-2 (23 Rebîülâhir 1188 / 3 Temmuz 1774).

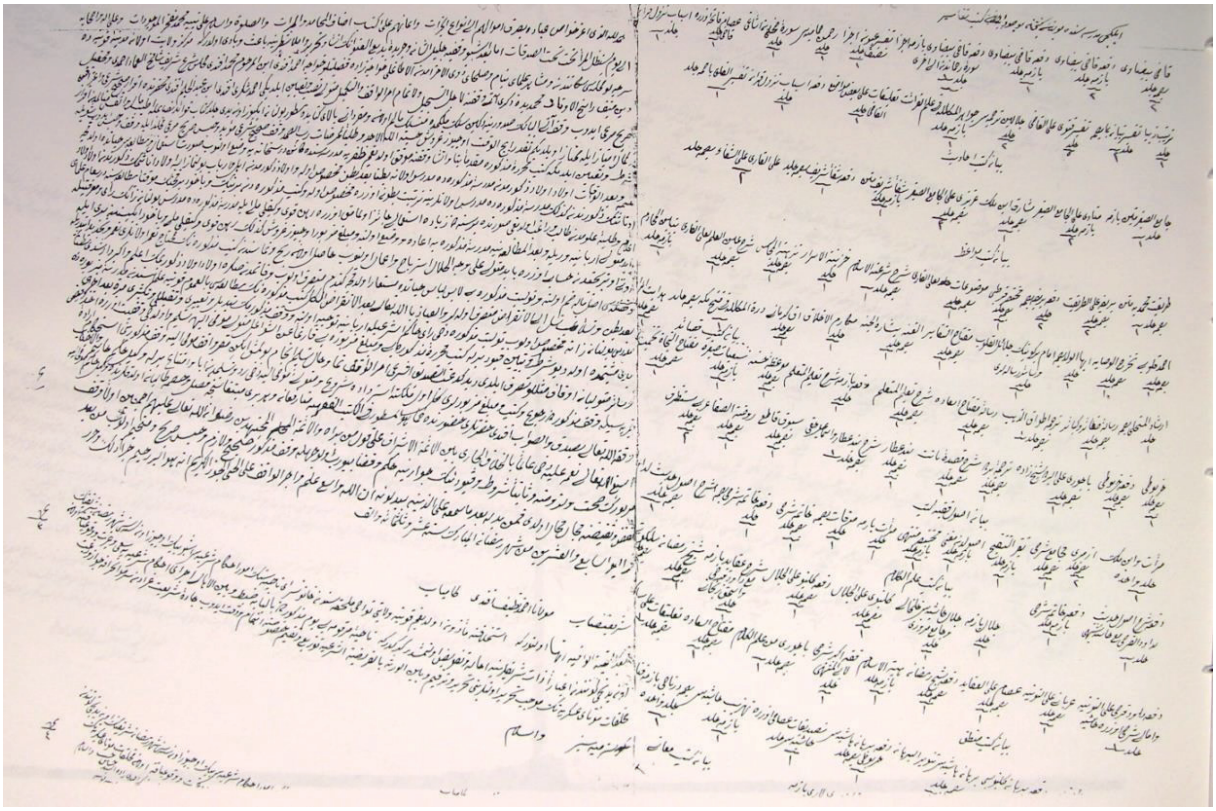
Fotoğraf 8. KSŞ 103/72-2.

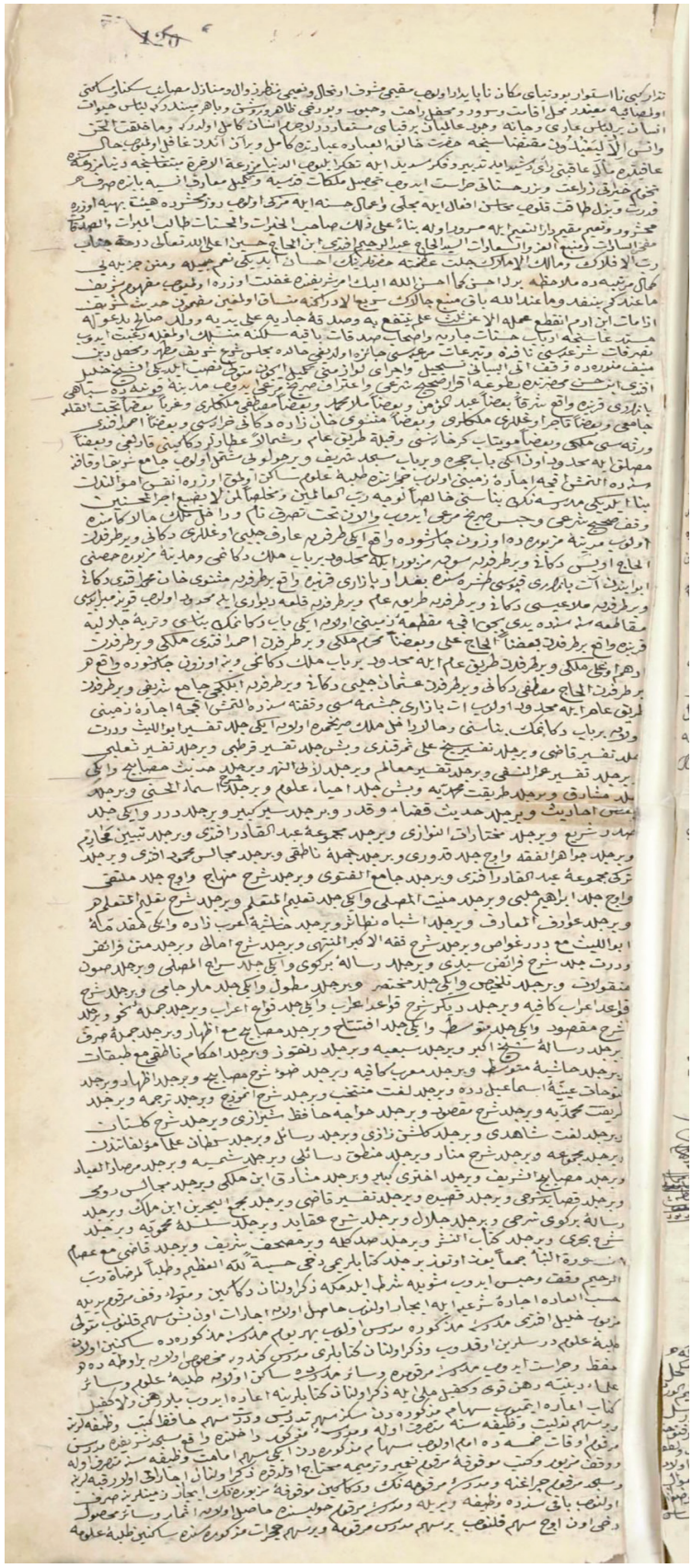
Fotoğraf 9. KSŞ 103/72-3.

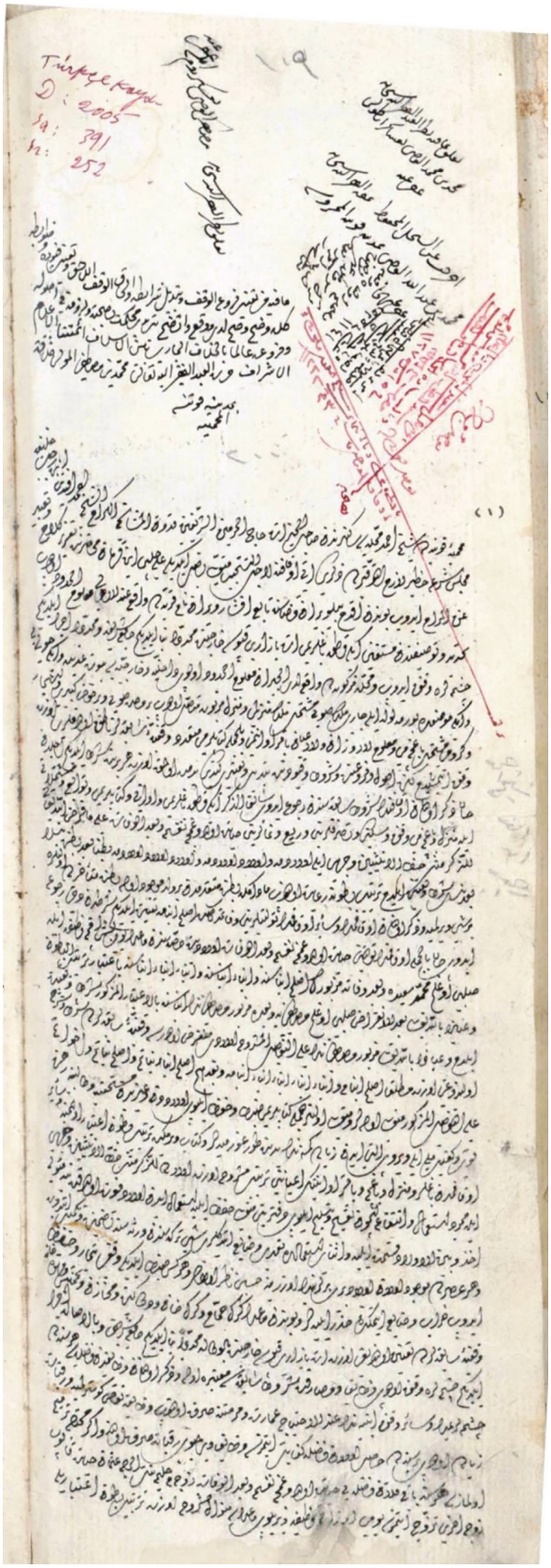
Fotoğraf 10. KŞS 103 134-3 (15 Şa'bân 1302 / 30 Mayıs 1885).

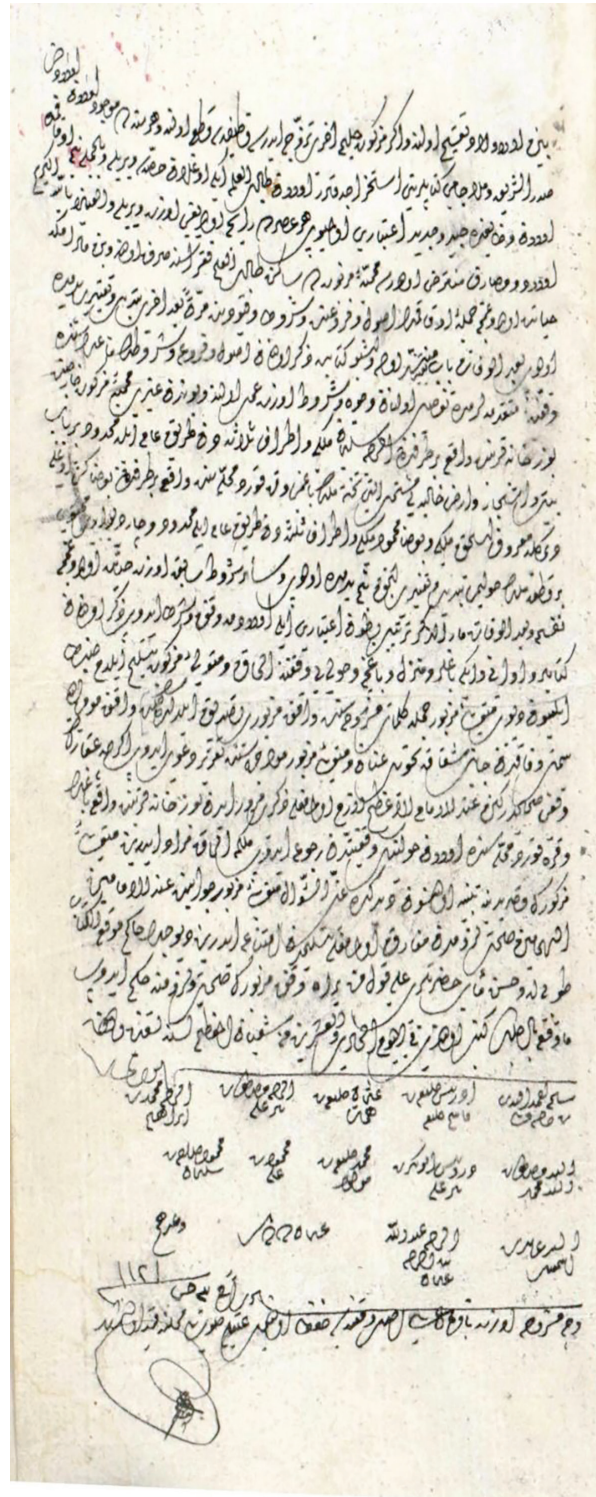

Fotoğraf 11. KŞS 106 / 72-73-1 (27 Ramazân 1310 / 14 Nisan 1893). Vakfedilen kitapların listesi 72. sayfada verilmektedir.

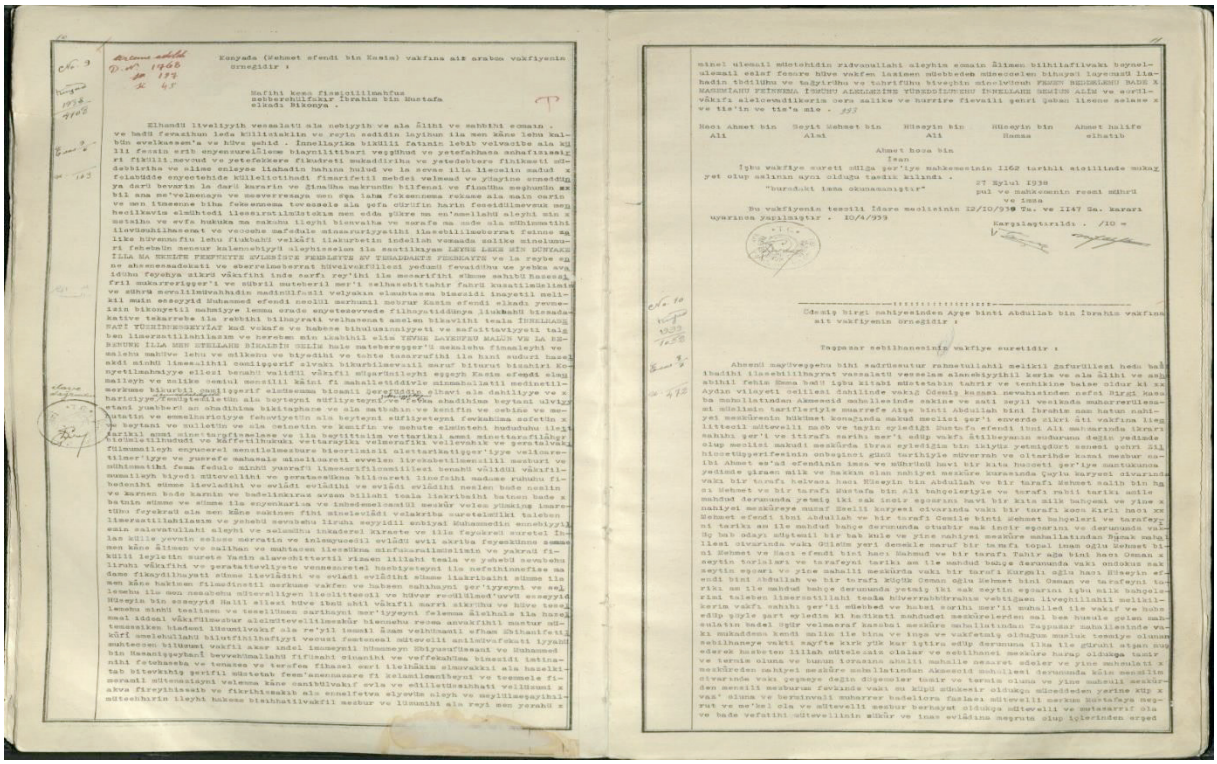

Fotoğraf 12. VGMA, d. 582-1, sa. 119, s. 80.

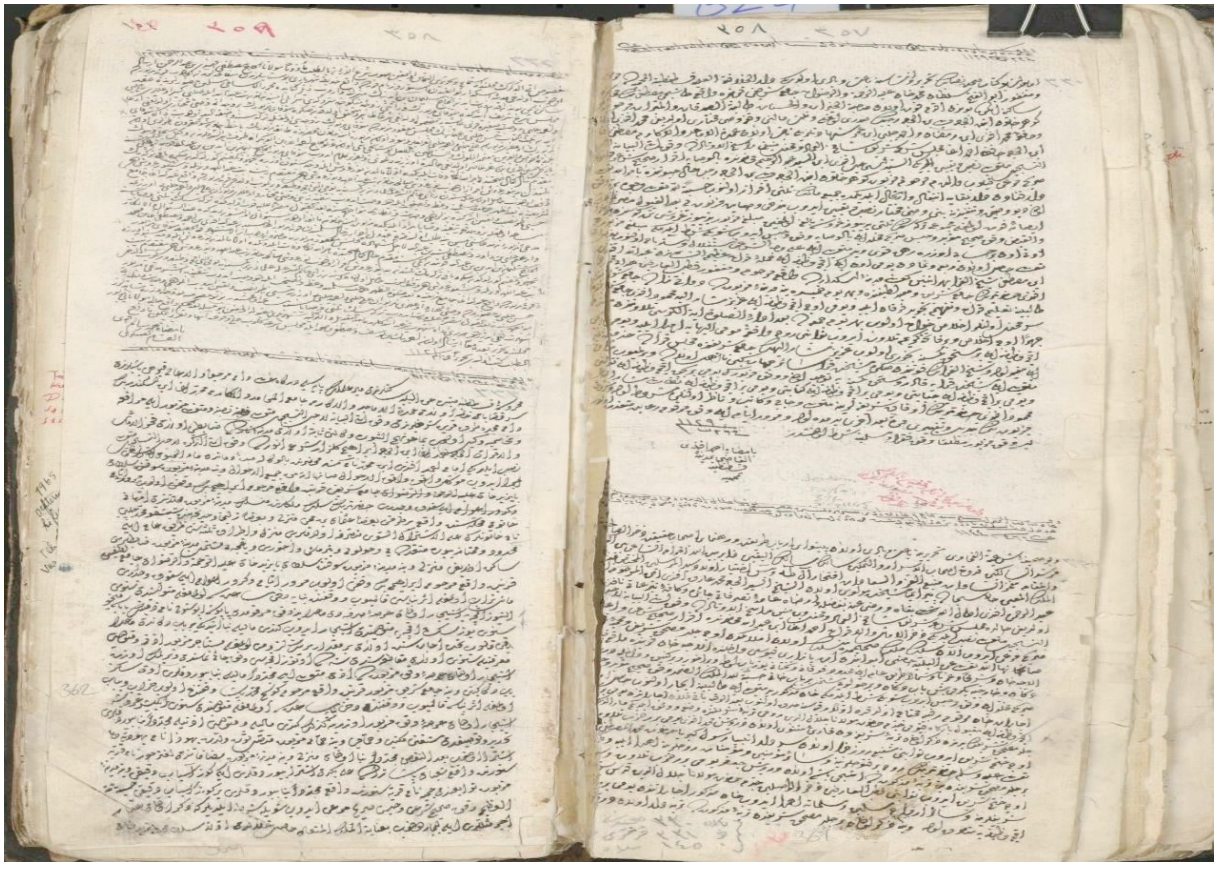

Fotoğraf 13. VGMA, d. 449, sa. 109, s. 1.

Fotoğraf 14. VGMA'de 993-619-10-9.

Fotoğraf 15. VGMA, 1144-357-331.

ŞER'İYE SİCİLLERİ IŞIĞINDA KONYA'DA YAPILAN CÂMİ VE MESCİDLERLE İLGİLİ VAKIFLAR (1650-1910)

İzzet SAK*

ÖZET

Klasik dönemde, Osmanlı Devleti'nin önemli şehirlerinden biri olan Konya, bu özelliğini son dönemlere kadar devam ettirmiştir. 1650-1910 yılları arasında, devlet adamları ve hayırsever Konyalılar tarafından toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak üzere pek çok vakıf tesis edilerek hizmete sunulmuştur. Bu vakıflar arasında, câmi ve mescid binaları yaptırarak vakfetmek dikkati çekmektedir. Ayrıca bu yapıların sonsuza kadar gerekli hizmetleri sürdürebilmeleri için gelir getirebilecek han, hamam, dükkân, ev, bağ, bahçe ve tarla gibi gayr-ı menkuller yanında, paralar da vakfedilmiştir. Vakfedilen paralar gelir getirmek düşüncesi ile, "*mu'âmele-i* şer'iye" şeklinde işletilmiş ve elde edilen gelirler câmi ve mescidlerin çeşitli giderleri ile görevlilerin ücretlerinin karşılanmasına harcanmıştır. Hayırsever Konyalılar, bu vakıfları yaparken maddî kazançtan ziyade, manevî beklentiler ile yapmışlar ve Allah'ın rızasını kazanmayı hedeflemişlerdir.

Bu çalışmada, Konya'nın merkezinde kurulan câmi ve mescidlerle ilgili bazı vakıflar ve bunların

*Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.
Orcid No: 0000-0001-8784-5708

vakfiyeleri sadeleştirilerek verilmiştir. Çalışmanın ana kaynağını ise Konya şer'iye sicilleri teşkil etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Vakıf, Câmi, Mescid, Para Vakıfları.

IN THE LIGHT OF THE COURT RECORDS

WAQFS RELATED TO THE MOSQUES AND MASJIDS BUILT IN KONYA (1650-1910)

ABSTRACT

Konya, one of the important cities of the Ottoman Empire in the classical period, has maintained this feature until recently. Between 1650 and 1910, many waqfs were established and put into service by statesmen and philanthropists in Konya to meet the various needs of the society. Among these waqfs, building mosque and masjid were the noteworthy ones as a way of donating. In addition to the real estates such as inns, baths, shops, houses, vineyards, gardens, and fields that can provide income for these structures to continue their necessary services forever, money was also donated. With the idea of providing income, the devoted money was used as "*mu'amalat al-sharia*" and the revenues obtained were spent on various expenses of mosques and masjids and for the salaries of the officials. While the philanthropists of Konya were building these waqfs, they did it with spiritual expectations rather than financial profit and aimed at gaining the approval of Allah.

In this study, some waqfs related to mosques and masjids built in the centre of Konya and their waqfiyahs are given in a simplified form. The main source of the study is Konya court records.

Keywords: Konya, Waqfs, Mosque, Masjid, Money Waqfs

GİRİŞ

Türkiye Selçuklularının başkenti olan Konya, en canlı ticarî ve ictimaî hayatını bu dönemde yaşamıştır. Türk hâkimiyetine girdiği dönemlerde Alâeddin Tepesi çevresinde yayılmış küçük bir kasaba halinde iken, bu özelliği XII. asrın ikinci çeyreğinden itibaren değişmeye başlamış, Selçuklular zamanında ve özellikle XIII. yüzyılda yalnız Anadolu'nun değil, dünyanın en modern ve düzenli şehirlerinden biri haline gelmiştir. Selçuklulardan sonra bir süre İlhanlıların kontrolüne giren Konya, daha sonra Karamanoğulları Beyliği'nin eline geçmiştir. İki yüzyıla yakın da Karamanoğullarının hâkimiyetinde kalan şehir, bu beyliğin, Fatih Sultan Mehmed'in 1467 ve 1473 Otlukbeli Savaşından sonra gerçekleştirdiği Karaman Seferleri ile fethedilerek Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir.

XVI. yüzyılın sonlarından, XVII. yüzyılın ortalarına kadar, meydana gelen eşkıyalık olaylarından dolayı, nüfusu büyük oranda düşen Karaman Eyâleti, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Konya, Akşehir, Beyşehir, İç-il, Niğde, Kayseri, Kırşehir ve Aksaray Sancaklarından oluşuyordu. Bu idarî yapılanma ufak tefek değişikliklerle XIX. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiş ve Tanzimat'tan sonra Konya Vilayeti olarak teşkilatlandırılan şehir, Osmanlı Devleti'nin önemli merkezlerinden biri olarak kalmaya devam etmiştir.

Vakıf müessesesi, asırlarca İslâm devletlerinde büyük önem kazanmış, sosyal ve iktisadî hayat üzerinde derin tesirler bırakmış dinî-hukukî bir müessesedir. Bütün İslâm devletlerinde âdeta bir yarış hâlinde gelişen vakıflar[1], tüm İslâm coğrafyasında olduğu gibi, Anadolu'da da hem Selçuklular hem de Osmanlılar döneminde, Türk kültür hayatı içerisinde son derece önemli roller oynayan mües-

[1] Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkîlâtı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1995, s. 155.

seselerden biri olmuştur. Öyle ki, Osmanlılar döneminde çok büyük bir gelişme gösteren vakıflar sayesinde, bir kimse vakıf bir evde doğar, vakıf bir beşikte uyur, vakıf mallardan yer-içer, vakıf kitaplardan okur, vakıf bir mektepte hocalık eder, vakıf idaresinden ücretini alır, öldüğü zaman da vakıf bir tabuta konur ve vakıf bir mezarlığa gömülürdü[2]. Yâni bir insan doğumundan ölümüne kadar, bütün hayatı boyunca, vakıfla iç içe yaşar ve ihtiyaçlarının tamamını vakıflardan karşılayabilirdi. Bu da vakıfların, Türk sosyo-ekonomik ve kültürel hayatında nasıl bir yere sâhip olduğunu göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nde, vakıf müessesesi kişilerin hayatında olduğu kadar, cemiyet hayatında da önemli bir yere sâhipti. Vakıflar, Osmanlı şehirleri için gerekli altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi, eğitim, bayındırlık ve cemiyetin ihtiyaç duyduğu temel hizmetlerin yürütülmesinde önemli bir fonksiyon icra etmişlerdir[3]. Yani devletin yapması gereken bütün temel hizmetler vakıflar eliyle yürütülmüştür. Askerî meselelerde varını yoğunu seferber eden Osmanlı Devleti, sosyal hayata yönelik hiçbir yatırıma girişmemiştir. Gerçi devlet, birçok yol, köprü, kale, kışla vs. yaptırmıştır; ancak bunlar da doğrudan doğruya askerî amaçlı olmuştur. Devlet, kendi bütçesinden medrese, imârethâne, câmi, mescid, hastahâne, zâviye, kervansaray, han, hamam, çeşme, sebîl gibi herhangi bir sosyal tesis yaptırmamıştır. Çünkü Osmanlı'ya göre bunları yaptırmak devletin aslî görevi değildi[4]. Osmanlı yönetim anlayışına göre devletin vazifesi, adaleti sağlamak, teb'anın can ve mal emniyetini temin etmek ve insanlara dilediği gibi inanma ve kendini geliştirme fırsatı vermekten ibaretti. Bunların dışında kalan, bir ülkenin gelişmişlik ve refah düzeyini gösteren eğitim, kültür, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım hizmetlerini yerine getirmek görevi, sivil toplum kuruluşlarına bırakılmıştı. Sivil inisiyatifler tarafından gerçekleştirilen mektep, medrese, dergâh ve kütüphâne gibi eğitim ve ilim müesseseleri; câmi, mescid, namazgâh gibi dinî müesseseler; hastahâne, tabhâne, misafirhâne, imâret ve kabristân gibi sosyal ve beledî müesseseler; yol, su, köprü, kaldırım, çeşme ve sebîl gibi bayındırlık ve kültürel müesseseler, tarih boyunca vakıflar tarafından kurulmuşlar ve idare edilmişlerdir[5].

İşte, Osmanlı Devleti'nin önemli merkezlerinden biri olan Konya'da, XVII. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın başlarına kadar olan dönemde, 1650-1910 yılları arasında, hayırsever devlet adamları ve Konyalılar tarafından pek çok vakıf müessesesinin tesis edilerek toplumun hizmetine sunulduğu görülmektedir. Bu çalışmada, Konya'nın merkezinde câmi ve mescidlerle ilgili bazı vakıflar ve bunların vakfiyeleri sadeleştirilerek verilecektir. Çalışmanın ana kaynağını ise, Konya şer'iye sicilleri teşkil etmiştir.

Konya şer'iye sicillerinden tespit edilen câmi ve mescidlerle ilgili vakıflar, konularına ve içeriklerine göre çeşitli başlıklar hâlinde tasnif edilmişlerdir. Buna göre, Konya merkezde gerçekleştirilen vakıflar, câmi ve mescid binâsı vakıfları ile buralara yapılan vakıflar ana başlıkları altında incelenecektir. Ayrıca bu ibadethânelerin fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri ve ile'l-ebed hizmet verebilmeleri için buralara yapılan vakıflar da gayr-ı menkul ve para vakıfları başlıkları altında ayrı ayrı ele alınacak; vakfedilen mallar ve paralar verildikten sonra da vâkıfın vakfı için koymuş olduğu şartlar maddeler halinde sunulacaktır. İlk olarak ibâdethâne binâsı ile ilgili vakıflar verilecektir.

---

[2] Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi, Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara 2003, s. VII.

[3] Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları, Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, Ankara 2003, s. 3.

[4] Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta 1998, s. 227.

[5] Nazif Öztürk, "Osmanlı Döneminde Vakıflar", *Türkler*, C. X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 440.

I- CÂMİ VE MESCİD BİNÂSI VAKIFLARI

Araştırma dönemi içerisinde tespit edilen vakfiyelerden pek çoğu câmi ve mescidlerle ilgilidir. Bunlardan bir kısmı da ibâdethane binası inşâ ederek vakfetme şeklindedir. Hayırsever Konyalıların dinî ibâdetlerin ifâ edildiği yerler olan câmi ve mescid binâsı yaptırıp vakfettikleri ve bunları da sicillere kaydettirdikleri görülmektedir.

1- Kerimdede Mahallesi'nden el-Hâc Ali'nin Mescid Vakfı

Mesela bunlardan biri Konya'nın Kerimdede Mahallesi'nden sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât el-Hâc Ali bin Abdusselâm'dır. el-Hâc Ali, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği el-Hâc Mustafa bin Halil Efendi huzurunda, Kerimdede Mahallesi'nde binâ eylediği bir mescid-i şerîfini ve bu mescide koyduğu kendi mülkü olan emlâkinden bir cild Mushaf-ı Şerifini vakfetmiştir. Ayrıca el-Hâc Ali, mescidin fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için, çeşitli gayr-ı menkûllerini bu mescide vakfeylemiştir. Buna göre el-Hâc Ali,

I. Kerimdede Mahallesi'nde bulunan garben Mustafa mülkü, şarken Şaban mülkü, kıbleten tarîk-i âmm ve şimâlen tarîk-i hâs ile mahdûd Pîr Esed Vakfı'na senede on iki cedîd akçe icâre-i zemîni olup binâsı kendi mülkü olan bir bâb samanlık, iki örtme, üç bâb oda, iki tabhâne, bir havlu, ağaçlar ve bağ çubuklarını müştemil yarım dönüm bağçeyi muhtevî menzilini;

II. Belvîrân Kazâsı'na tâbi Avşavîrân köyünde olan garben arz-ı hâliye, kıbleten ve şimâlen Hâcı Derviş mülkü ile mahdûd bir bâb çerâşhâne ve bir havluyu müştemil menzilini;

III. Avşavîrân'da bulunan kıbleten Mehmed mülkü, şarken Hâcı Ahmed mülkü, şimâlen arz-ı hâliye ve garben tarîk-i âmm ile mahdûd yarım dönüm yenice tabîr olunan bağını;

IV. Yine Avşavîrân'da olan şarken Mehmed mülkü ve çay, kıbleten Mehmed ve Hatîb mülkleri, garben İbrahim mülkü, şimâlen Şaban Beşe ve Mustafa mülkleri ile mahdûd bir buçuk dönümlük bir başka bağını daha vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Zikr olunan iki parça menzil ve iki parça bağın süknâ ve menâfi'i, zabt ve tasarrufları ve mescid-i mezbûrun imâmeti ile Mushaf-ı şerîfin kırâatını hayatta oldukça kendi nefsime şart edip vefâtımdan sonra zikr olunan iki menzil ve iki bağın süknâ ve menâfi'i ile zabt ve tasarrufları evlâdıma, evlâd-ı evlâdıma ve evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı evlâdıma batnen ba'de batn meşrûta ola;

2. Mescid-i mezbûrun imâmeti evlâd-ı zükûrumun aslahına, evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı zükûrumun aslahına meşrûta ola;

3. Mushaf-ı şerîfin kırâatı dahî evlâd-ı evlâd-ı evlâdıma meşrûta ola; neslimin kesilmesinden sonra imâmet-i mezkûre hâkim marifetiyle müstehakına verilip zikr olunan iki menzil ve iki bağın süknâ ve menâfi'i ile zabt ve tasarrufları ve Mushaf-ı şerîfin kırâatı mescid-i mezbûrda her kim imâm olursa imâm olanlara meşrûta ola;

4. Vakf-ı mezbûrun tevliyeti evvelâ evlâdıma, evlâd-ı evlâdıma batnen ba'de batn meşrûta olup neslimin kesilmesinden sonra mescid-i mezbûrda imâm olanlara meşrûta ola[6].

2- Küçüksinan Mahallesi'nden el-Hâc Halil Efendi'nin Mescid Vakfı

İbâdethâne yaptırarak vakfedenlerden bir de Konya'nın Küçüksinan Mahallesi eşrâf-ı ulemâsından el-Hâc Halil Efendi ibn Resul Efendi'dir. Halil Efendi vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği oğlu Ahmed Efendi huzurunda Sırçalı Mahallesi civarında bulunan üç tarafı kendi malı ve dördüncü tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd satın alınmış malı

[6] *KŞS 51* / 57-1 (12 Zî'l-hicce 1140 / 20 Temmuz 1728).

olan arsa üzerine ashâb-ı hayrâtın yardımları ile binâ ve inşâsına muvaffak olduğu Câmi'ü'n-nûr ismiyle tesmiye eylediği mescid-i şerîfi vakfetmiştir. Ayrıca Halil Efendi, vakfetmiş olduğu bu mescidin işlevlerini yerine getirebilmesi için de 2.000 guruşunu vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Meblağ-ı mezbûr 2.000 guruş rehn-i kavî ve kefîl-i melî veyahud ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesâbı üzere mütevelli eliyle istirbâh olunup hâsıl olan rıbh ve nemâsı dört sehm itibârıyla evvelâ bir sehmi mescid-i mezkûrun tamir ve terminine sarf oluna; birer sehmden bâki üç sehmi dahî mescid-i şerîfde imâm, hatîb ve mütevelli olanlara vazîfe verile;

2. Cihât-ı mezkûreye vazîfe-i mezbûreleriyle hayatta oldukça kendim mutasarrıf olup vefâtımdan sonra evlâd-ı zükûrum, evlâd-ı evlâd-ı zükûrumun aslah, erşed ve a'lemi batnen ba'de batn mutasarrıf olalar; neslimin kesilmesinden sonra cihât-ı mezkûre, marifet-i şer'le hâricden ehl ve erbâbına tevcîh oluna;

3. Vakf-ı mezkûrun tebdîl, tağyîr, taklîl ve teksîri kendi elimde ola;

4. Mürûr-ı zamân ile zikr edilen şartların yerine getirilmesi mümkün olmazsa vakfın menâfi'i mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna[7].

II- CÂMİ VE MESCİDLERE YAPILAN GAYR-I MENKUL VAKIFLARI

A- Câmi ve Mescidlere Yapılan Han, Hamam ve Dükkân Vakıfları

Hayırsever Konyalıların câmi ve mescid binâsı yaptırıp vakfetmeleri yanında, bu yapıların gerekli hizmetleri ile'l-ebed ifâ edebilmeleri, bakım ve tamirlerinin yapılabilmesi ve görevlilerin ücretlerinin karşılanabilmesi için gelir getirmesi amacıyla çeşitli gayr-ı menkuller vakfetmek suretiyle katkıda bulundukları da sıkça görülen hizmetlerden biri idi.

Gelirleri câmi ve mescidlere harcanmak üzere gayr-ı menkul vakfedenlerden biri Şeyhahmed Mahallesi'nde oturan Şeyh Ahmed Efendi ibn Receb Dede idi[8]. Şeyh Ahmed Efendi, Musâhib-i Şehriyârî vezîr Mustafa Paşa'nın[9] vekili olarak, onun adına Konya'da pek çok vakıf gerçekleştirmiştir. Konya şer'iye sicillerinde, Musâhib-i Şehriyârî Mustafa Paşa'nın biri birinin zeyli olduğu anlaşılan, dört ayrı vakfiyesi tespit edilmiştir[10].

1- Musâhib Mustafa Paşa'nın Han ve Dükkânlar Vakfı

Değişik amaçlarla hizmet veren gayr-ı menkuller vakfeden Mustafa Paşa, Arapça olarak tanzim edilen 1 Muharrem 1086 / 28 Mart 1675 tarihli

[7] *KŞS 105* / 159-2 (5 Safer 1308 / 20 Eylül 1890).

[8] Onun hayatı hakkında vakfiyesinde verilen bilgilerden başka herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak onun çok hayırsever bir kişi olduğu ve daha Musâhib-i Şehriyârî Vezîr Mustafa Paşa tarafından mütevelli tayin edilmeden önce de, kendi adına vakıflar yaptığı görülmektedir. Şeyh Ahmed Efendi, kendi adı ile anılan "Şeyhahmed *Mahallesi*"nde oturmakta olup aynı mahallede bulunan mescidin imâmlığını ve mescide âit vakfın nâzırlığını da bir süre yaptığı belirtilse de (Sami Ağaoğlu, "Musâhip Mustafa Paşa Vakfı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Konya 2004, s. 381; Sami Ağaoğlu, "Şeyh Ahmet Efendi", *Konya Ansiklopedisi*, C. VIII, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015, s. 230-231) Şeyhahmed Mahallesi'nin daha önceki tarihlerde de (1563) mevcut olması (*KŞS 1* / 47-6; 48-11; 65-5; 154-2) bu mahallenin adının onun adına izâfeten olmayıp, bir başka Şeyh Ahmed Efendi adına olduğu anlaşılmaktadır.

[9] Musâhib-i Şehriyârî Vezîr Mustafa Paşa, Sultan IV. Mehmed'in musâhibi ve ikinci vezîri olan damat Mustafa Paşa'dır. Paşa, kesin olmamakla birlikte, 1640 tarihinde Kuloğlu Süleyman Ağa'nın oğlu olarak Bolu Kazâsı'nda dünyaya gelmiş, tahsîlini Enderûn'da tamamlayarak hazine odasına dâhil olmuştur. 1666'da padişahın musâhibi ve ikinci vezîr olmasına rağmen, saraydaki görevleri sebebiyle devlet yönetimine pek katılmamıştır. 1675'te Sultan IV. Mehmed'in büyük kızı Hatice Sultan ile evlenerek padişaha damat olmuştur. Daha sonra çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1685 Ekim ayında vefât etmiştir. Mehmed Süreyyâ, *Sicil-i Osmânî*, C. IV, Matbaa-yı Âmire 1308, s. 408. Musâhib Mustafa Paşa'nın hayatı ve kurmuş olduğu vakıfları hakkında geniş bilgi için bk. Ağaoğlu, "Musâhip Mustafa Paşa Vakfı", s. 379-380; İzzet Sak, "Mustafa Paşa (Musâhib-i Şehriyârî)", *Konya Ansiklopedisi*, C. VII, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014, s. 32-33.

[10] Bu vakfiyeler KŞS 19 / 11-1 (11-20 Şevvâl 1083 / 30 Ocak-8 Şubat 1673); *KŞS 20* / 184-1 (1 Muharrem 1086 / 28 Mart 1675); *KŞS 71* / 58-1 (1 Cemâziye'l-evvel 1087 / 12 Temmuz 1676) ve *KŞS 27* / 74-1 (15 Rebî'ü'l-âhir 1093 / 23 Nisan 1682)'dir.

vakfiyesi ile, vekili Şeyh Ahmed Efendi vasıtasıyla, kendi mülkünde olan ve Konya suru hâricinde doğu tarafında bir arsa bulunan, kendisinin binâ ve vakfettiği Hamam-ı Cedîd'e bitişik bir kısmı fevkânî bir kısmı tahtânî elli yedi hücre, bir ahır, ahırın üzerinde bir mahzeni müştemil Han-ı Cedîd diye bilinen bir hanını ve bu han yakınında binâ ettirdiği câmi-i şerîfin altında bulunan altı adet dükkânını kendi binâ etmiş olduğu Fevkânî Câmi-i Şerîf[11] diye meşhûr olan câmie vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Han-ı mezbûr ve hücreleri vakfın mütevellisi marifetiyle diğer emsâlleri gibi icâr edilip daha fazla ücretle icâr edilmeye; icâr edilen malların icâr süresi üç seneden fazla olmaya;

2. Hâsıl olan gelirler hanın, hana bağlı olan yerlerin, dükkânların ve câmiin yakacağına ve ısıtılmasına, bunun yanında Fevkânî Câmi-i Şerîf'in tamir ve termimine sarf oluna;

3. Hâsıl olan gelirlerden Cuma günleri câmi-i mezbûrda cemaat-ı müslimîne vaaz eden âlim ve âmil bir zâta günün râyicine göre yevmiye 5 akçe vazîfe verile;

4. Hâsıl olan gelirlerden câmi-i mezbûrda hatîb olan âlim ve âmil bir zâta yevmiye 4 akçe vazîfe verile;

5. Hâsıl olan gelirlerden câmi-i mezbûrda Cuma günleri müezzinlik yapan ve tecvîdle güzel Kur'ân-ı Kerîm okuyan dört nefer hâfıza, her birine yevmiye 1,5 akçeden toplam 6 akçe vazîfe verile;

6. Hâsıl olan gelirlerden câmi-i mezbûrda kayyımlık yapan kimseye yevmiye 3 akçe vazîfe verile;

7. Hâsıl olan gelirlerden câmi-i mezbûrda kandilleri, lambaları ve mumları yakacak olan kimseye yevmiye 3 akçe vazîfe verile;

8. Câmi-i mezbûrda yatsı namazı hâricinde günde dört vakit namazda imâm olan kimesneye, vakfiyesinde beyân olunmuş olan 3 akçelik ücreti 1 akçe terakki edilerek, yevmiye 4 akçe vazîfe verile; câmie imâm olarak tayin olunacak kimesne âlim, âmil, sâlih, Kur'ân-ı Kerîm'i tecvîdiyle okuyan ve Hanefî Mezhebi'nden ola;

9. Câmi-i mezbûrda yatsı vakti hâricinde günde dört vakitte ezân okuyan müezzine vakfiyesinde beyân olunan 2 akçelik vazîfesi 2 akçe daha terakki edilerek yevmiye 4 akçe vazîfe verile;

10. Câmi-i şerîfin kandîllerinde sarf olunacak kandîl yağı ve mumlar, kifâyet mikdârı ve hâlis mumdan tedârik oluna; ayrıca câmiin mihrâbının her iki yanına her biri onar okkalık hâlis mumdan yapılmış iki mum kona ve bittiğinde yenilene;

11. Vakfın gelirlerinden hâsıl olan meblağdan yukarıda sayılan masraflardan arta kalan meblağ üç sene emîn bir kimesnede emânet konulup üç sene içerisinde gerektiğinde ihtiyaç olan yerlere sarf olunduktan sonra üç sene tamamında geriye kalan meblağ, vâkıf-ı mezbûr Şeyh Ahmed Efendi'nin evlâdına, evlâd-ı evlâdına verile ve onlar dahî kendi aralarında taksîm edeler; evlâddan tahsîl-i ilm edenler, bu taksîmde iki erkek hissesi alalar; bu usûl şeyh-i mezbûrun evlâdından sonra evlâd-ı evlâdına ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdına batnen ba'de batn ile'l-inkırâz mer'î olup önceki nesillerde konmuş olan şartlar sonraki nesiller için de mer'î ola; Şeyh-i mezbûrun evlâdı inkırâz ederse vakfın gelirleri, Şeyh-i mezbûrun erkek kardeşlerine ve onların nesebi sahîh evlâdına ve evlâd-ı evlâdına batnen ba'de batn meşrûta ola; nahivde Kitâbü'l-Câmi'

[11] Fevkânî Câmi-i Şerîf diye adlandırılan câmi bugünkü Azîziye Câmii'nin bulunduğu yerde olup Yüksek Câmi olarak bilinmekte idi. Altında dükkânlar bulunan bu câmi ve vâkıfı hakkında Konyalı, "*1284 / 1867 yılında yanmış ve yerine yapılan Azîziye* Câmii 1293 yılında *ibâdete* açılmıştır. Bu *mâbedi padişah musâhibi Mustafa Paşa yapmıştı*. *Vakfiyelerinden babasının adının Süleyman olduğunu öğrendiğimiz bu Paşa'nın Konya'da bir çok hayır müessesesi vardır. Vakıflar Umûm* Müdürlüğü'nde Konya'daki hayır eserlerinin beş vakfiyesini bulduk. Bunlardan birisi 1087, ikisi 1092 diğer ikisi de 1094 tarihlidir" şeklinde bilgiler vermektedir. İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, Konya 1997, s. 326.

Şerhü'l-Kâfiye ve fıkıhda Kitâb-ı Sadrü'ş-Şeri'a Şerhü'l-Vâfiye kitaplarını okumayanlar ilim tahsîl etmiş sayılmaya;

12. Vakf-ı mezbûrun gelirlerinden hâsıl olan meblağdan Allah'ın emrettiği üzere şeyh-i mezbûrun zevcelerine, yaşadıkları ve başkaları ile evlenmedikleri sürece, sekizde bir hisse verile; zevcelerden başkası ile evlenenlerin veya vefât edenlerin hisseleri, daha önceden ifâde edildiği gibi, evlâdlar arasında taksîm oluna; evlâdların nesli münkariz olursa veya ölen ya da başkası ile evlenen zevcelerin hisseleri şeyh-i mezbûrun kardeşlerinin çocuklarına verile ve onların da nesli münkariz olursa belde-i mezbûrede bulunan fukarâ-yı müslimîne ve tahsîl-i ilm eden talebe-i ulûma taksîm oluna;

13. Vakf-ı mezbûrun şartlarının tebdîl ve tağyiri, hayatta olduğu sürece vâkıf-ı mezbûrun elinde ola ve onun vefâtından sonra da şartların tebdîl ve tağyîri mümkün olmaya;

14. Vakf-ı mezbûrun tevliyet ve nâzırlığı vefât edinceye kadar şeyh-i mezbûrun elinde ola; onun vefâtından sonra da, azli gerektirecek bir suçu olmadıkça, en sâlih evlâdına ve evlâd-ı evlâdına ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdının en sâlihine, inkırâz edinceye kadar batnen ba'de batn meşrûta ola; onların da neslinin münkariz olması hâlinde tevliyet ve nâzırlık vazîfeleri re'y-i hâkimle müstehakına verile; vakf-ı mezbûrun cihet-i tevliyeti, yevmî 5 akçe ile şeyh-i mezbûrun yedinde ola, onun vefâtından sonra mevcûd olan en aslah evlâdına ve onun da vefâtından sonra evlâd-ı evlâd-ı evlâdına batnen ba'de batn meşrûta ola;

15. Câmi-i mezbûrda hatîblik, imâmlık, vâizlik, müezzinlik ve Cuma günleri mahfilde Kur'ân-ı Kerîm okuma vazîfesi ve diğer hizmetler şeyh-i mezbûrun yedinde olup onun vefâtından sonra da evlâdına, evlâd-ı evlâdına ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdının en ehline meşrûta ola; oğullarının neslinin münkariz olması hâlinde kızlarının oğullarına ve kızlarının kızlarının oğullarına batnen ba'de batn meşrûta ola; onların da nesillerinin münkariz olması hâlinde şeyh-i mezbûrun kardeşlerinin evlâdına ve evlâd-ı evlâdının en ehline meşrûta ola[12].

2- Musâhib Mustafa Paşa'nın Han ve Dükkânlar Vakfı

Musâhib Mustafa Paşa, 15 Rebî'ü'l-âhir 1093 / 23 Nisan 1682 tarihli bir başka vakfiye ile de, evkâfına mütevelli tayin ettiği Şeyh Ahmed Efendi aracılığıyla, Atpazarı Kapısı hâricinde Kanlıgöl[13] diye bilinen dört tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd mîrî arsayı taraf-ı saltanat-ı aliyyeden kendi üzerine temlîk ettirmek sûretiyle bu arsa üzerine kendi mâlı ile müceddeden binâ ve ihdâs ettirdiği bir çifte hamamı, bir debbâğlar hamamı ve bu hamama bitişik fevkânî ve tahtânî elli yedi hücre, bir ahır, bir samanhâneyi müştemil Han-ı Cedîd diye bilinen bâzirgânlar hanını ve bu han yakınında müceddeden binâ ettirdiği Fevkânî Câmi-i Şerîf'in altında bulunan altı adet dükkânını, yine bu hamama bitişik bir şerbetçi dükkânı ve üzerinde fevkânî bir kahvehâneyi, üç adet mahzeni, bir kahve tahmîsini, daha önce yolcular ve hâcılar için mülk arsası üzerine müceddeden binâ eylediği Kârbânsarây Hanındaki on aded dükkânı kendi malıyla binâ ve ihdâs edip bundan önce Atpazarı yakınında kendi malıyla binâ ve vakf buyurdukları Fevkânî Câmi-i Şerîf'in hüddâmına ve sâir mesârifine; yine Konya mahallelerinden kale dâhilinde bulunan Şekerfürûş Mahallesi'nde binâ ve vakf eylediği Fevkânî Mescid-i Şerîf ve muallimhânenin imâm ve muallimine; Debbağlar Mescidi imâmına ve Atpazarı dâhilindeki mescidin imâmına; Konya'da müceddeden binâ ve ihdâs ettirip on iki mahallede icrâ ettirdiği

---

[12] *KŞS 20* / 184-1 (1 Muharrem 1086 / 28 Mart 1675).

[13] Buraya Kanlıgöl denmesinin sebebini İ. Hakkı Konyalı, "Eskiden idamlar hamamın önündeki kuyunun yerinde yapılırmış. Kelleleri uçurulanların kanları hamamın yerindeki su birikintisine aktığı için buraya Kanlıgöl denilmiştir" şeklinde izah etmektedir. s. 1070.

çeşmelere; Hatun ve Gürelma nâm köylerde icrâ ettirdiği üç çeşme ile birlikte toplam 15 çeşmenin be-her sene tathir ve tamirine ve su yolcularına vakfedip kurmuş olduğu vakfına da Şeyh Ahmed Efendi ibn Receb Halîfe'yi mütevelli tayin eylemiştir.

Musâhib-i Şehriyârî Mustafa Paşa daha sonra vakfının mütevellisi olan Şeyh Ahmed Efendi'yi kendine vekil tayin ederek 1092 senesinde yine Konya'nın Tavuk Mahallesi'nde satın alınmış mülkü olan arsası üzerine on dört hücre ve bir dershâneyi müştemil bir de dârü'l-hadîs[14] binâ ettirerek vakfetmiştir. Paşa kurmuş olduğu vakfının şartlarının değiştirilmesini de ölünceye kadar mütevelli tayin etmiş olduğu Şeyh Ahmed Efendi'ye vermiştir.

Şeyh Ahmed Efendi, daha sonra Mustafa Paşa tarafından bu husûs için vekil tayin edilen Müderris Hüseyin Efendi ibn İsa ile mahkemeye gelerek daha önce tescîl edilmiş vakfiyede kendisine verilmiş yetkiye ve Paşa'nın kendisine vermiş olduğu izne dayanarak vakfın önceden tespit edilmiş şartlarından rücû ettiğini ve yeni şartları da şu şekilde oluşturduğunu ifâde ederek şöyle sıralamaktadır:

1. Yukarıda zikredilen hamamların geliri yeni binâ olan dârü'l-hadîse mahsûs olup be-her sene hâsıl olan gelirden 3 akçe meremmetçisine, 1 akçe bevvâbına, 5 akçe su yolcusuna verildikten sonra kalanın yarısı dârü'l-hadîs müderrisine, diğer yarısı da dârü'l-hadîste gece ve gündüz sâkin olan talebeye eşit şekilde taksîm oluna; eğer dârü'l-hadîs medresesi tamamıyla yıkılıp tamîri mümkün olmazsa hamamların geliri yine eskiden olduğu gibi vakfiyelerde tayin olunduğu üzere amel olunup cümle buk'alar tamamıyla harâb olup hiçbir şekilde tamiri mümkün olmazsa fukarâ-yı müslimînden tâlib-i ilm olanlara edâ oluna;

2. Zikri geçen câmi-i şerîfin, mescidlerin, çeşmelerin ve diğer mevkûfların hizmetçilerine ve sâir mesârifine tayin olunan vezâyif (ücret) ve sâir mesârif daha önce vakfiyede beyân olunduğu üzere icrâ olunup bundan sonra hamamların gelirleri bu şarta uygun olarak sarf oluna;

Musâhib-i Şehriyârî Mustafa Paşa, vekili Müderris Hüseyin Efendi ibn İsa vasıtasıyla Şeyh Ahmed Efendi'nin tayin ve tespît ettiği yeni şartlarını tasdîk ve bunlarla amel olunmasını kabul ettikten sonra, kendisi de şu şartları koymuştur:

3. Dârü'l-hadîse hâlâ müderris tayin olunan Şeyh Ahmed Efendi'nin oğlu Halil Efendi'nin vefâtından sonra dârü'l-hadîs müderrisliği Şeyh'in erkek evlâdına ve erkek evlâdının evlâdına onların inkırâzından sonra kızlarının erkek evlâdına, kızlarının kızlarının erkek evlâdına ve onların da kızlarının kızlarının erkek evlâdına nesilden nesile meşrûta ola;

4. Şeyh Ahmed Efendi'nin evlâdından dârü'l-hadîs müderrisi olup derse kâdir ve müstehak kimesne mevcûd olursa bu vazîfe başkasına verilmeye, eğer Şeyh'in evlâdının nesli bütünüyle münkariz olup veya mevcûd olanlardan müstehak kimesne bulunmaz ise re'y-i hâkimle müstehakına verile; erkek evlâddan ve kızların erkek evlâdından veya gayriden her kim müderris olursa tatil günlerinden başka özürsüz olarak bir gün bile dersden hâlî olmaya, eğer bu şarta riâyet eylemezler ise terk eyledikleri günlerin ücreti verilmeyip kendilerine

[14] Bu dârü'l-hadîs için Yusuf Küçükdağ- Caner Arabacı şöyle demektedirler: "Karakurt Mahallesi'nde, eski Matbaacılar'ın doğu bitişiğinde Taşhan diye bilinen yer, Musâhib Mustafa Paşa'nın mütevelli ta'yîn ettiği Şeyh Ahmed Efendi tarafından 1681 yılında inşâ ettirilmiştir. Vâkıfından dolayı ba'zen Musâhib Mustafa Paşa, ilk mütevellisinden dolayı ise, Şeyh Ahmed Efendi Dârü'l-Hadîsi olarak geçmektedir. Son dönemlerde Taşkapu Medresesi dendiği belgelerden anlaşılmaktadır. İki katlı ve han tipinde yapılan dârü'l-hadîs, on dört oda ve bir dershâneden meydana geliyordu. Zengin vakfılara sâhip, Konya'nın sayılı medreselerinden biri idi. Kullanılan inşâat malzemesi dayanıksız olduğu için sık sık onarmak zorunda kalınmıştır". "Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Medreseler", *Osmanlı Döneminde Konya*, (Editör: Yusuf Küçükdağ), Konya 2003, s. 134. Ayrıca bk. Yusuf Küçükdağ, *Lâle Devri'nde Konya*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya 1989, s. 50.

tenbîh oluna, tenbîh olunduktan sonra yine şartlara uymazlar ise azl olunup yerlerine bir başka ehil kimesne nasb oluna;

5. Bu şartların ve bundan önce olan evkâfın bütün şartlarının tebdîl ve tağyîri, müstehak olmayanların azl ve nasbı Şeyh Ahmed Efendi hayatta oldukça kendi elinde olup dilediği üzere tassarruf ve sarf edip onun vefâtından sonra şartların değiştirilmesi mümkün olmaya[15].

3- Musâhib Mustafa Paşa'nın Hamam ve Dükkânlar Vakfı

Musâhib-i Şehriyârî Mustafa Paşa aşağıda zikri geçen binâları inşâ ve vakf buyurup vakfının şartlarını tekmîl ve tescîle udetü'l-müderrisîni'l-kirâm İmâm Ahmed Efendi'yi vekil tayin ettikten sonra, Ahmed Efendi, vakfa mütevelli tayin olunan Şeyh Ahmed Efendi ibn Receb Efendi mahzarında, müvekkili Musâhib-i Şehriyârî Mustafa Paşa'nın Konya'da Atpazarı hâricinde vâki Kanlıgöl demekle ma'rûf olan dört tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd mîrî arsa-i hâliyeyi taraf-ı saltanatdan temellük ettikden sonra, bu arsa üzerine bir çifte hamam, bir debbâğlar hamamı, yirmi aded dükkân ve dört aded kârgîr mahzen inşâ ettirip cümlesini vakfederek şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Akârât-ı mezbûre zamanın şartlarına uygun olarak icâre-i mu'accele ve mü'eccele ile icâr olunup îcâr süresi üç seneden ziyâde dahî olmaya; hâsıl olan gelirden yevmî 5 akçe tevliyet ücreti verile;

2. Şeyh Ahmed Efendi'nin Atpazarı Kapısı hâricinde binâ ve vakfettiği mescid-i şerîfde öğle ve ikindi namazlarında imâm olanlara imâmlık ücreti yevmî 3 akçe verile; zikr olunan vakitlerde mescid-i mezbûrda müezzin olanlara da müezzinlik ücreti olarak yevmî 2 akçe verile; mescid-i mezbûrun tamiri iktizâ ettikçe evkâf-ı mezbûre icârâtından tamir oluna;

3. Şeyh Ahmed Efendi'nin bundan önce Atpazarı Kapısı hâricinde yolcular ve hacılar için binâ ve vakfeyledikleri han dahî tamir ve termime muhtâc olduğunda evkâf-ı mezbûre gelirlerinden tamir ve termim oluna;

4. Şeyh Ahmed Efendi'nin binâ, vakf ve tescîl ettikleri on iki çeşme ki, birisi Konya'da Hacıömer Mahallesi'nde, biri Sarıyakub Mahallesi'nde, biri han-ı mezbûr yakınında, ikisi Sedirler Mahallesi'nde, bir çeşme suyu dahî hamam-ı mezbûra, ikisi Konya'ya tâbi Hatunsaray Nâhiyesi'nde vâki nefs-i Hatunsaray köyünde, biri nâhiye-i mezbûreye tâbi Gürelma nâm köyde, ikisi Aladağ Kazâsı'na tâbi Gâziler köyünde ve biri de Konya'ya tâbi Kadın nâm köyde olmak üzere toplam on iki aded çeşmenin tamir, mecrâlarının temizlenmesi ve bazı yerlerinin yenilenmesine ihtiyâc olduğunda geciktirilmeksizin evkâf-ı mezbûre gelirlerinden tamir, termim ve tecdîd oluna; hamam-ı mezbûra gelen suyun yolları dahî vakf-ı mezbûrdan tamir, termim ve tathir oluna;

---

[15] *KŞS 27* / 74-1 (15 Rebî'ü'l-âhir 1093 / 23 Nisan 1682). Musâhib-i Şehriyârî Mustafa Paşa'nın, Şeyh Ahmed Efendi'nin yapmış olduğu harcamalarını ibrâ ettiğine dâir göndermiş olduğu temessükü ise şöyledir: "*Vech-i tahrîr-i hurûf oldur ki li-vechillahi te'âlâ tarafımızdan ba'zı vücûh-ı hayrâta sarf olunmak üzere fazîletlü pederimiz Şeyh Ahmed Efendi'ye hazînemizden bi'd-defâ'at teslîm olunan yalnız otuz beş kise ile üç yüz guruşun on üç kisesini bin yetmiş sekiz senesinde binâ eyledüğü bir çifte hamam ve debbâğlar hamamına ve dört kisesini fevkânî* câmi'-i şerîf *ve altında olan kemer ve yine altında vâki' altı dükkâna ve dört kisesini fevkânî ve tahtânî elli beş odayı ve bir ahur ve bir samanlığı müştemil Bâzirgân Hanı ve üç kisesini dârü'l-hadîs suyu ile havz ve* şâzirevân *ve havlusuna ve üç kisesini tevâbi'i ile binâ eylediği kârbânsarâya ve iki kisesini tahmîs-i kahvehâne ve on beş dekâkîne ve bin* üç *yüz guruşunu bir mescid ve bir mu'allimhâneye ve dört kisesini* şehrde *olan iki çeşmeye hamam ve kurâda vâki' üç çeşme için alınan iki künk suyun levâzımına harc ve sarf edip bi'l-cümle mesârifi defteri mûcibince makbûlümüz olup zimmetlerinde bir akçe ve bir habbe bekâmız kalmayup tarafımızdan ibrâ-i zimmet olunmağın bu hurûf li-ecli't-temessük ketb olundu tahrîren* fî *evâsıt-ı* şehr-*i Cemâziye'l-evvel li-sene selâse ve tis'în ve elf*" (11-20 Cemâziye'l-evvel 1093 / 18-27 Mayıs 1682). *KŞS 27* / 76-2. Şeyh Ahmed Efendi Evkâfı'nın muhâsebesinde vakfın aylık geliri 31,5 guruş, 30 akçeden senede toplam 379,5 guruş; hizmetlilerinin ücretleri ise her ay 14 guruş, 30 akçeden senede toplam 169,5 guruş olarak kaydedilmiştir. (*KŞS 41* / 115-1 6 Rebi'ü'l-âhir 1116 / 8 Ağustos 1704). Ayrıca Şeyh'in iki oğlu arasında vakfın muhasebesi hakkındaki anlaşmazlık için bk. *KŞS 41* / 125-1.

5. Şeyh Ahmed Efendi'nin Girvad nâm köyde binâ eylediği kantaranın[16] tamir, termim ve gerektiğinde yenilenmesi bütünüyle vakf-ı mezbûr gelirlerinden ola;

6. Yukarıda sayılan masraflardan geriye kalan meblağ, Şeyh Ahmed Efendi hayatta oldukça, şeyh-i mezbûra meşrûta ola; Şeyh Ahmed Efendi vefât ettikten sonra ise masraflardan geriye kalan meblağ her sene saklanıp çeşmelerin bulunduğu mahallelerin ahâlisinden mütedeyyin ve müstakim olan bir kimseye ahâli-i mahallât ma'rifetiyle ve mütevelli mührü ile mühürlenip emânet konulup üç sene içerisinde gerektiğinde ihtiyaç olan yerlere sarf olunduktan sonra üç sene tamamında geriye kalan meblağ Şeyh Ahmed Efendi'nin evlâdına verile ve onlar dahî aralarında taksîm edeler; evlâddan tahsîl-i ilm edenler bu taksîmde iki erkek hissesi alıp bu usûl şeyh-i mezbûrun evlâdından sonra evlâd-ı evlâdına batnen ba'de batn ile'l-inkırâz mer'î olup batn-ı evvelde tayin olunan şürût ve kuyûd sâir batınlarda dahî bi't-tamam mer'î ola; Şeyh Ahmed Efendi'nin evlâdının inkırâzından sonra ise üç sene biriktirilip masraflardan geriye kalan meblağ, talebe-i ilme ve fukarâ-yı müslimîne sarf oluna;

7. Vakf-ı mezbûrun tevliyeti ve şartlarının tebdîl ve tağyîri bi'l-cümle şeyh-i müşârün-ileyh hazretlerinin elinde olup onun vefâtından sonra ise vakfın şartlarının değiştirilmesi mümkün olmaya; vakfın tevliyeti yevmî 5 akçe ile Şeyh'in erkek evlâdının en sâlihine ve onların evlâdının en sâlihine nesilden nesile ile'l-inkırâz meşrûta olup erkek evlâdın nesli münkariz olduğunda en sâlih kızlarının oğullarına ve kızlarının kızlarının oğullarına nesilden nesile meşrûta ola; onlar dahî münkariz olduğunda Şeyh hazretlerinin en sâlih kızlarına, kızlarının kızlarına ve onların da kızlarına nesilden nesile meşrût ola; cümlesinin inkırâzından sonra tevliyet-i mezbûre Şeyh hazretlerinin kardeşlerinin oğullarının en sâlihine ve onların da oğullarının en sâlihine nesilden nesile ile'l-inkırâz meşrûta olup onların da inkırâzından sonra kardeşlerinin kızlarının oğullarına ve onların da oğullarına nesilden nesile ile'l-inkırâz meşrûta ola; onların inkırâzından sonra ise vakf-ı mezbûrun tevliyetine şeyhülislâm olan efendi hazretleri tarafından ehil bir zât tevcîh ve tayin buyurula; yıllar geçtikçe şartlarının yerine getirilmesi bütünüyle mümkün olmazsa vakfın gelirleri mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna[17].

Musâhib-i Şehriyârî Mustafa Paşa'nın vekili olarak pek çok vakıf kurup mütevelli olduğu gibi Şeyh Ahmed Efendi'nin bizzat kendisinin de Konya'nın değişik yerlerinde çeşitli alanlarda vakıflar yaptığı görülmektedir. Mustafa Paşa tarafından tesis edilen vakıflarla Şeyh Ahmed Efendi'nin yapmış olduğu vakıflar biri birine karıştığından, bu vakıfların, sonradan, Şeyh Ahmed Efendi adına izâfe edilerek "Şeyh *Ahmed Efendi Evkâfı*" olarak isimlendirildiği görülmektedir. Bunun da sebebinin, Şeyh Ahmed Efendi'nin, Mustafa Paşa tarafından kurulan bu vakıflara mütevelli tayin edilmesi ve onun da vefâtından sonra vakfın mütevelliliğinin Ahmed Efendi'nin evlâdına şart koşulmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Mustafa Paşa ile Ahmed Efendi arasında ne gibi bir bağ olduğu konusunda açık bir bilgi bulunmamakla birlikte, Paşa'nın sicile tescîl ettirdiği vakıf temessüğünde, Ahmed Efendi için "*Faziletli Pederimiz*"[18] ifâdesini kullanmasından olsa gerek, bazı araştırmacılar Şeyh Ahmed Efendi'nin Mustafa Paşa'nın babası olduğu kanaatini dile getirmişlerse de Mustafa Paşa'nın babasının Kuloğlu Süleyman Ağa olduğu bilindiğinden, Ahmed Efendi'nin, Mustafa Paşa'nın şeyhi olduğu tahmin edilmektedir[19].

[16] Kantara: Taştan yapılan kemerli büyük köprü. Mu'allim Nâci, *Lügat-ı Nâci*, İstanbul 1978, s. 601

[17] *KŞS 19* / 11,12,13 (11-20 Şevvâl 1083 / 30 Ocak-8 Şubat 1673). Bu vakıf hakkında geniş bilgi için bk. Ağaoğlu, "Musâhip Mustafa Paşa Vakfı", s. 377-399.

[18] *KŞS 27* / 76-2 (11-20 Cemâziye'l-evvel 1093 / 18-27 Mayıs 1682).

[19] Bilgi için bk. Ağaoğlu, "Musâhip Mustafa Paşa Vakfı", s. 379.

4- Abdulfettah Çavuş'un Hoşhân Mahallesi Câmii'ne Han ve Dükkân Vakfı

Câmi ve mescidlere gayr-ı menkul vakfeden Konyalılardan biri de Hoşhân Mahallesi'nden olup yeniçeri çavuşlarından olan Abdulfettah Çavuş ibn el-Hâc Mustafa idi. Abdulfettah Çavuş evkâfını tescîle mütevelli tayin ettiği oğlu Abdullah mahzarında,

I. Konya kapılarından Atpazarı Kapısı hâricinde ma'lûmü'l-hudûd fevkânî ve tahtânî odaları, havlu ve ahırı müştemil hanın yarım hissesini;

II. Han-ı merkûmun taşrasında duvarına bitişik yedi bâb dükkân ve sözü edilen dükkânlar üzerinde olan yedi bâb fevkânî odalarını;

III. Konya Kalesi hâricinde Çömlekçiler Çarşısı'nda bulunan kıbleten Molla İsa mülkü ve şarken el-Hâc Abdî mülkü ve şimâlen (boş) ve garben tarîk-i âmm ile mahdûd olup Diğin Câmii Vakfı'na senede (boş) akçe icâresi olan bir bâb mülk çömlekçi dükkânını vakf ve habs edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Vakfedilen akârâtın hepsinden hâsıl olan kirâ gelirlerinden Hoşhân Mahallesi'nde bulunan ve daha önce mescid iken fermânla câmi yapılan mabette yevmî 5 akçe vazîfe ile Tarîkât-ı Halvetiyye şeyhlerinden bir kimesne vâiz ve nâsih olup zikrullah eyleye; ayrıca müezzinlerin işe alınması ve işten çıkarılması yine bu şeyhin elinde ola;

2. Yevmî 5 akçe vazîfe ile ehl-i ilm ve müttakî bir kimesne dahî câmi-i mezbûrda haftada üç gün hadîs-i şerîf ve fıkıh dersleri ta'lîm eyleye;

3. Yevmî 3 akçe vazîfe ile bir başka ehl-i ilm ve müttakî kimesne câmi-i mezbûrda hatîb ola;

4. Câmiin yakınında bulunan muallimhânede bir sâlih ve mütedeyyin kimesne sıbyân-ı müslimîne ta'lîm-i Kur'ân ve câmi-i mezbûrda öğle ve ikindi namazlarında imâmet vazîfesini ifâ eyleye ve bu vazîfe karşılığı olarak da yevmî 2 akçe imâmet, 2 akçe de ta'lîm için ala;

5. Yevmî 1 akçe ile ehliyetli bir kimesne câmi-i mezbûrda Cuma namazından önce kırâat-ı Kur'ân-ı Azîm eyleye;

6. Yevmî 2 akçe ile bir kimesne Cuma günlerinde câmi-i merkûmda müezzinlik ve zikrullah kal'asında zâkirlik eyleye;

7. Yine ehliyetli bir kimesneye, câmi-i mezbûrda beş vakit namazda müezzin olup ve Cuma günlerinde dahî Cuma müezzinliği ve halka-i zikrde zâkirlik etmek üzere yevmî 4'er akçe vazîfe verile;

8. Bir başka kimesne de yevmî 4 akçe ile câmi-i merkûmda kayyım olup beş vakitte kayyımlık hizmeti edip kar ve yağmur yağdığında câmiin damını kürüyüp damlasını def' eyleye;

9. Her zaman evlâdımdan bir kimesne vakf-ı mezbûra mütevelli olup yevmî 3'er akçe vazîfe ala;

10. Bütün görevlilerin ücretleri verildikten sonra gelirlerden artanı ile câmi-i merkûmun tamir ve termimi yapıla, ayrıca hasır ihtiyâcı görüle;

11. Ücretlerden ve masraflardan fazla her ne kalırsa evlâdım, evlâd-ı evlâdım ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdım aralarında batnen ba'de batn ve neslen ba'de nesl taksîm ve kabz oluna; mezbûrlardan biri fevt oldukda hissesini evlâdı taksîm eyleye;

12. Evlâdımdan kimsenin kalmaması durumunda, hâsıl olan meblağ utekâm ve evlâd-ı utekâm ve nesilleri aralarında taksîm edile; bunların dahî neslinin kesilmesi durumunda zikredilen meblağ fukarâ-yı müslimîne tevzî oluna[20].

5- Kadı Ebûssu'ûd Efendi'nin Alişerbetî Mahallesi Mescidi'ne Dükkânlar Vakfı

Pek çok Konyalının mevcut câmi ve mescidlerin gerekli hizmetleri ifâ edebilmeleri için gayr-ı menkul vakfetmeleri yanında, buralarda görev yapan imâm ve müezzinlerin faydalanmaları için

[20] *KŞS 39* / 54-2 (20 Rebî'ü'l-evvel 1113 / 25 Ağustos 1701).

de gayr-ı menkuller vakfettikleri görülmektedir. Bu gayr-ı menkullerin genellikle icâre ile gelir getirebilen çeşitli dükkânlar oldukları müşâhede edilmektedir. Meselâ sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât fahrü'l-kuzât Mevlânâ Ebûssu'ûd Efendi ibn es-Seyyid Mes'ûd Efendi pek çok dükkân vakfedenlerden biri idi. Ebûssu'ûd Efendi tescîle mütevelli tayin ettiği Mehmed Beşe ibn Hüseyin nâm kimesne mahzarında,

I. Konya'da Külâhcılar Sûku'nda vâki bir taraftan Müftü Efendi mülkü, bir taraftan Karaüyük Câmi-i Şerîfi vakfı dükkân bir taraftan Kara Ahmed mülkü ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb dükkânını;

II. Külâhcılar Sûku'nda vâki bir taraftan Molla Mahmûd mülkü, bir taraftan Kara Ahmed mülkü ile mescid-i şerîf ve iki taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd beş bâb dükkânını;

III. Yine Külâhcılar Sûku'nda vâki bir taraftan Deveci-zâde mülkü, bir taraftan mescid-i şerîf vakfı olan dükkân, bir taraftan Tellâl Emîr Osman mülkü ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb dükkânını;

IV. Ve yine Külâhcılar Sûku'nda vâki bir taraftan mescid-i mezbûr, bir taraftan Dolab Câmii vakfı dükkân bir taraftan Tellâl Emîr Osman mülkü ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb dükkânını;

V. Keçeciler Sûku yakınında vâki bir taraftan mescid-i şerîf vakfı dükkân, iki taraftan vakf-ı mezbûrun kendi mülkü ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb dükkân ki, cem'an dokuz bâb dükkânını vakf edip şöyle şart eylemiştir:

1. Zikr olunan Keçeciler Sûku'nda vâki dokuz bâb dükkânın tasarruf ve menâfi'i medîne-i mezbûrede Alişerbetî Mahallesi'nde vâki mescid-i şerîf mihrâbına imâm olanlara meşrûta ola[21].

[21] *KŞS 10* / 1-1 (3 Rebî'ü'l-âhir 1071 / 6 Aralık 1660).

6- Konyalı Abdulbâki Ağa'nın Şeyh Sadreddin Câmii'ne Dükkânlar Vakfı

Konya sâkinlerinden sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Abdulbâki Ağa ibn Rıdvân Çavuş da vakfına mütevelli tayin ettiği Ali Çelebi bin Mehmed Çelebi ve oğlu Mehmed Ağa mahzarında,

I. Konya kapılarından Atpazarı Kapısı taşrasında vâki garben baru, şarken tarîk-i âmm şimâlen mezbûr Ali Çelebi dükkânı ve kıbleten Hızır Efendi dükkânı ile mahdûd bir bâb mülk dükkânını;

II. Merhûm Arslan Ağa'nın binâ eylediği hana bitişik köşede vâki garben ve şimâlen tarîk-i âmm, şarken han-ı mezbûr ve kıbleten yine kendi dükkânı ile mahdûd bir bâb dükkânını vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Zikr olunan baruya bitişik olan bir bâb dükkân, her gün 5'er akçe icâreye verilip ve hana bitişik olan dükkân günlük 3'er akçe icâreye verilip bu iki dükkândan her gün hâsıl olan 8 akçe icâre Hazret-i Şeyh Sadreddîn Câmi-i Şerîfi'nde hâlâ şeyh olan Mevlânâ Mustafa Efendi ser-mahfil olup imâmı Ali Efendi ve müezzini Abdurrahman Çelebi devr-hân olup meblağ-ı mezbûr 8 akçenin her gün 3 akçesini ser-mahfil, 2'şer akçesini devr-hân ve 1 akçesini mütevelli alıp her biri mutasarrıf olup Cuma günü câmi-i mezbûr mahfilinde tilâvet-i Kur'ân-ı Kerîm edip sevâbını karındaşım merhûm Mehmed Efendi'nin rûhuna ihdâ eyleyeler;

2. Zikr olunan ser-mahfil Mustafa Efendi, devr-hân Ali Efendi ve Abdurrahman Çelebi vefâtlarından sonra câmi-i mezbûrda her kim şeyh, imâm ve müezzin olursa üslûb-ı sâbık üzere ser-mahfil ve devr-hân olup vazîfelerini mütevelli yedinden alıp mutasarrıf olalar; mütevelli-i mezbûr Ali Çelebi'nin vefâtından sonra oğlum mezbûr Mehmed Ağa ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdı neslen ba'de nesl ve karnen ba'de karn mütevelli olup diğer oğlum Rıdvan Ağa ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdı neslen ba'de nesl ve karnen ba'de karn hasbî nâzır olup kat'a

Hazret-i Şeyh Sadreddîn mütevellileri müdâhale eylemeyeler;

3. Ben hayatta oldukça vakf-ı mezbûrun tebdîl ve tağyîri benim yedimde olup vefâtımdan sonra evlâdım ve onların evlâdı yedinde ola[22].

7- Şems-i Tebrîzî Mahallesi'nden İbrahim'in Mahalle Mescidine Dükkân Vakfı

Konya'nın Şemseddîntebrîzî Mahallesi sâkinlerinden iken bundan önce vefât eden İbrahim bin Hüseyin'in verâseti vâlidesinin erkek karındaşı Mehmed Beg ibn Mustafa ve karındaşı Çini'ye intikâl ettiği şer'an sâbit oldukdan sonra, mezbûr Mehmed Beg asâleten ve Çini'nin vekîli olan diğer Mehmed Beg ibn Halîl vekâleten, mahalle-i mezbûre mescid-i şerîfi evkâfının mütevellisi olan Molla Yahya bin Hasan mahzarında, her biri ikrâr ve takrîr-i kelâm edip müteveffâ-yı mezbûr maraz-ı mevtinde Konya kapılarından Atpazarı Kapısı'nda vâki şarken el-Hâc Ömer Efendi dükkânı, şimâlen kal'a duvarı, garben (boş) dükkânı ve kıbleten tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb attâr dükkânının dörtte birini mescid-i mezbûrda bir çerâğ ikâdına ve dörtte üçünü mescîd-i mezbûrda fukarâdan imâm olanlara vakf ve şart edip, lâkin tescîl ettirmeden vefât etmekle, hâlâ vekâlet ve asâletimiz hasebiyle vakf-ı merkûmu kabûl edip dükkân-ı merkûmu mütevelli-i mezbûra teslîm eyledik bugünden sonra mütevelli-i mezbûr dükkân-ı merkûmu vakfiyet üzere tasarruf edip icâresinin dörtte üçünü mescid-i merkûmda fukarâdan imâm olanlara, dörtte birini de mescid-i mezbûrun çerâğına harc ve sarf eylesin didiklerinde, hâkim hazretleri vakfın sıhhatına hükm etmiştir[23].

8- Yemenici Hacı Mehmed'in Hacı Hasan Câmii'ne Dükkân Vakfı

Konya'da Hazret-i Mevlânâ Âsitânesi yakınında vâki Sultan Veled Medresesi'nde sâkin Yemenici Hacı Mehmed bin Murtaza nâm sâhibü'l-hayrât tarafından vakfını tasdîke vekili olan erkek karındaşı oğlu Derviş Osman bin Mustafa, vakfı tescîle hasbî mütevelli olan el-Hâc Hasan Câmi-i Şerîfi imâmı es-Seyyid Abdulfettah Efendi bin Mustafa mahzarında, müvekkilinin mülkünde ve tasarrufunda olup Atpazarı Kapısı dâhilinde vâki iki taraftan Kalecerb Mahallesi ve Yazıcık Çeşmesi evkâfından olan helvacı dükkânları, bir taraftan Lütfullah Efendi'nin mülkü olan çilingir dükkânı ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb helvacı dükkânını cümle tevâbi ve levâhıkıyla beyân olunan Hacı Hasan Câmi-i Şerîfi'nin imâmına meşrûta olmak üzere vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Dükkân-ı mezbûr Hacı Hasan Câmii'nin imâmının tasarrufuna meşrûta olmak üzere vakf olup imâm olanlar vakfının hasbî mütevellisi olalar; vakfın şartları gereğince dükkânın tasarrufu mütevellisi olan imâmların elinde ola ve îcâra verilip hâsıl olan gelirlerini imâm olanlar ahz ve kabz eyleyeler[24].

9- Konya Müftüsü Eşenlerli-zâde es-Seyyid Abdurrahman Efendi'nin Hacı Hasan Câmii'ne Dükkân Vakfı

Gelirleri câmiye harcanmak üzere dükkan vakfedenlerden biri de Konya müftüsü olan Eşenlerli-zâde es-Seyyid Abdurrahman Efendi idi. Abdurrahman Efendi, Konya Çarşısı'nda bulunan bir bâbı Sipâh Pazarı Sûku'nda, bir bâbı Haffâfhâne'de, bir bâbı Keçeciler İçi'nde, üç bâbı Haffâfhâne bitişiğinde dikici dükkânları ve bir bâbı nalçacı dükkânı ki, cem'an yedi bâb mülk dükkânını bütün hakları ile birlikte, Haffâfhâne civârında tamir

[22] *KŞS 10* / 189-3 (1 Cemâziye'l-evvel 1071 / 2 Ocak 1661).

[23] *KŞS 29* / 225-2 (16 Cemâziye'l-evvel 1097 / 10 Nisan 1686).

[24] *KŞS 65* / 19-1 (21 Receb 1201 / 9 Mayıs 1787).

ve termimine muvaffak ve binâ ve inşâsına müstehak olduğu Hacı Hasan Câmii demekle meşhûr câmi-i latîfe vakf eylemiştir. Abdurrahman Efendi, vakfeylediği dükkânları mütevelli tayin ettiği Haffâfhâne ahâlisinden Darucu-zâde es-Seyyid Ali Çelebi'ye teslîm ettikten sonra, vakfının şartlarını da şöyle sıralamıştır:

1. Evkâf-ı mezkûreye mezbûr Seyyid Ali Çelebi hasbî mütevelli ve Haffâfhâne ahâlilerinin ihtiyârları nâzır olsunlar;

2. Mütevelli olan kimesne vefât eyledikde ahâli-i merkûm muhtârlarından bir mütedeyyin ve müstakîm kimesne ma'rifet-i şer'le mütevelli ve diğerleri nâzır olsunlar;

3. Mütevelli olan kimesne zikr olunan dükkânları nâzırları ma'rifetleriyle be-her sene be-her mâh zamanın şartlarına göre icâre-i şer'iye ve kâ'ide-i mer'iye üzere îcâra verip hâsıl olan icârâtdan câmi-i şerîfin derûn ve minâresi kanâdîllerini eyyâm-ı mübârekede îkâd ve vakt ve zamânıyla câmi-i latîfin damını irâ'e ve intizâm olunmasıyla âbâd ve avân-ı şitâda dam-ı mezbûra nâzile olan selecin izâle ve ib'âd olunmaları husûslarına harc ve sarf olunup fazla kalır ise câmi-i şerîfin hasır döşemesine ve vukû bulan rakabâtına ve sâir mesârif-i lâzımesine harc ve sarf oluna[25].

10- Bordabaşı Mahallesi'nden el-Hâc Mehmed Efendi'nin Sâmî Bekir Paşa Hânkâhı Câmii'ne Dükkân Vakfı

Konya'nın Bordabaşı Mahallesi'nden ashâb-ı hayrâttan âsiyâb (değirmen) emîni demekle meşhûr el-Hâc Mehmed Efendi ibn Mehmed Ağa, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği Haffâf el-Hâc İsmail Efendi ibn Hâcı Musa Ağa mahzarında, vakfettiği âna değin elinde satın alınmış mülkü olup Konya'da Sipâhi Pazarı nâm mahalde olan bir tarafı Kurşuncu-zâde Ali, bir tarafı Güzel, bir tarafı Zincirli dâiresi ve bir tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb mülk dükkânını vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Dükkân-ı mezkûr cümle tevâbi ve levâhıkıyla mütevelli eliyle icâre-i mu'tâde ile îcâr olup hâsıl olan icâr ve nemâsı evvelâ dükkân-ı mezkûrun tamir ve termimine sarf oluna; sâniyen her senenin Şaban-ı şerîfinde 10 vakıyye mum iştirâ olunup medîne-i mezbûrede vâki Sâmî Bekir Paşa Hânkâhı derûnunda vâki câmi-i şerîfi mihrâbının iki tarafında olan mumlara zam oluna ve âdet olduğu üzere leyâli-i mübârekede îkâd oluna; 5 vakıyye revgan-ı zeyt iştirâ olunup câmi-i mezkûrun derûnunda yine âdet üzere leyâli-i mezkûrede îkâd-ı kanâdîl oluna;

2. Kadar-ı kifâye meblağ dahî câmi-i mezkûrun îkâd-ı kanâdîl ve kablarına sarf oluna; 25 guruş dahî kanâdîl-i mezkûreyi îkâd edene senevî vazîfe verile; yine senevî 25 guruş tevliyet vazîfesi ola;

3. Ben hayatta oldukça vakf-ı mezkûrun mütevellisi kendim olup vefâtımdan sonra medîne-i mezbûrede hâkimü'ş-şer' bulunan zâtın re'yiyle hânkâh-ı mezkûr derûnunda post-nişîn bulunan zât mütevelli ola;

4. Nemâ-i mezkûrdan her ne fazla kalır ise fazla-i mezkûre asl-ı mal-ı vakfa zam oluna;

5. Vakf-ı mezkûrun tebdîl, tağyîr, taklîl ve tevfîri benim yedimde ola;

6. Mürûr-ı eyyâm ile icrâ-yı şerâyit-i mezkûreye ri'âyet mümkün olmazsa menâfi'-i vakf mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna[26].

11- Pîrmehmedpaşa Mahallesi'nden Hacı Ali Ağa'nın Mahallesinde Bulunan Hâce Hanım Mescidi'ne Dükkân Vakfı

Konya'nın Pîrmehmedpaşa Mahallesi sâkinlerinden ve demirci esnâfından Hacı Ali Ağa ibn Hacı Osman nâm sâhibü'l-hayrât vakfını tescîle mütevelli

[25] *KŞS 69* / 47-1 (21 Receb 1223 / 12 Eylül 1808).

[26] *KŞS 98* / 191-3 (3 Safer 1292 / 11 Mart 1875).

tayin ettiği Bezîrci Hâfız Abdullah-zâde Kâğıdcı Ali Efendi mahzarında, Pîrmehmedpaşa Mahallesi'nde bulunan bir tarafı Hâce Hanım Mescid-i Şerîfi, bir tarafı Evkâf-ı Celâliye dükkânı ve iki tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd ma'lûmü'l-mikdâr arsa mescid-i şerîfin müstegallâtından olmağla bu kere arsa-i mezkûr üzerine malından müceddeden binâ ve inşâsına muvaffak olduğu bir bâb aşçı dükkânını mescid-i mezkûra vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Dükkân-ı mezkûr şehrî veyahud senevî mütevelli eliyle icâr-ı misl ile tâlibine îcâr olunup hâsıl olan icârât mescid-i mezkûrda imâmet hizmetini îfâ eden zâta vazîfe verile;

2. Vakf-ı mezkûr tevliyetine hayâtta oldukça kendim ber-vech-i hasbî mutasarrıf olup vefâtımdan sonra evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı zükûrum ve evlâd-ı evlâd-ı zükûrum batnen ba'de batn yine hasbîce mutasarrıf olalar; ba'de'l-inkırâz tevliyet-i mezkûre ma'rifet-i şer'le hâricden ehl ve erbâbına tevcîh buyurula[27].

12- Hocahabib Mahallesi'nden Ömer Sâdık Efendi'nin Diğin Câmii'ne Dükkânlar Vakfı

Konya'nın Hocahabib Mahallesi'nden ve ulemâdan Ömer Sâdık Efendi ibn Ahmed Efendi, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği Ahmed Rüşdü Efendi ibn Hâcı Şâkir mahzarında;

I. Konya Çarşısı'nda Sarây Caddesi'nde bulunan bir taraftan Hacı İsa vakfı, bir taraftan Devlet-i Aliyye teb'asının Ermeni milletinden Papasoğlu Hacı Hayrabit dükkânları ve iki taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd birbirine bitişik 3 bâb dükkân ile;

II. Sipâhi Pazarı'nda vâki bir taraftan Keleş-zâde Hacı Ahmed Efendi veresesi dükkânı, bir taraftan Ermeni milletinden Arabacı Danil dükkânı ve iki taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd yine birbirine bitişik 6 bâb ki, cem'an 9 bâb dükkânını vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Dekâkîn-i mezkûre her sene icâre-i vâhide-i misliyle tâliblerine bi'l-îcâr hâsıl icârâtdan evvelâ berâtla mütevellisi olduğum Konya'da vâki Özdemirî Medresesi derûnunda bulunan Diğin Câmi-i Şerîfi ile dekâkin-i mezkûrenin tamir ve termimi ve câmi-i mezkûr derûnunda îkâd olunan şamdân ve kandillerin revgan bahâsı ifâ oluna; icârât-ı mezkûreden câmi-i mezkûrda berât-ı âlî ile hatîb olanlara şehrî 40 guruş vazîfe verile; icârât-ı mezkûreden câmi-i mezkûrda evkât-ı hamsede imâmet eden zâta şehrî 40 guruş vazîfe verile; câmi-i mezkûrda mütevelli olarlara icârât-ı mezkûreden şehrî 50 guruş vazîfe verile;

2. İcârât-ı mezkûreden fazlasıyla vakf-ı mezkûr tevliyetine hayatta oldukça kendim mutasarrıf olup vefâtımdan sonra evlâdım, evlâd-ı evlâd-ı evlâdım batnen ba'de batn ve neslen ba'de nesl mutasarrıf olalar; vakf-ı mezkûrumla câmi-i mezkûrun tevliyetine vazîfe-i mezkûresiyle yine hayatta oldukça kendim mutasarrıf olup vefâtımdan sonra batn-ı evvelde bulunan evlâd-ı zükûrumun aslah ve erşedi ve evlâd-ı evlâd-ı zükûrumun aslah ve erşedi yine batnen ba'de batn mutasarrıf olalar; ba'de'l-inkırâz evlâd-ı inâsımın zükûrunun aslah ve erşedi, evlâd-ı evlâd-ı inâsımın zükûrunun aslah ve erşedi mutasarrıf olalar; ba'de'l-inkırâz batn-ı evvelde bulunan evlâd-ı inâsımın aslah ve erşedi, evlâd-ı evlâd-ı inâsımın aslah ve erşedi batnen ba'de batn mutasarrıf olalar; ba'de'l-inkırâz asâbâtımın aslah ve erşedi mutasarrıf olalar; re'y-i hâkimle ehl ve erbâbına tevcîh oluna;

3. Vakf-ı mezkûrumun tebdîl, tağyîr, taklîl ve teksîri vezâyif-i mezkûrenin tezyîd ve tasyîri kendi yedimde ola;

4. Mürûr-ı zamân ile icrâ-yı şerâyit-i mezkûreye ri'âyet mümkün olmazsa menâfi'-i vakf mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna[28].

[27] *KŞS 104* / 91-2 (1 Rebî'ü'l-evvel 1305 / 17 Kasım 1887).

[28] *KŞS 110* / 141-2 (6 Rebî'ü'l-âhir 1319 / 23 Temmuz 1901). Bu vakfiyenin bir sûreti *KŞS 143* / 54-2'de kayıtlıdır.

13- Mevlânâ Sülâlesinden Salâhaddin Efendi'nin Yorgancı Yöresinde Yaptırmış Olduğu Câmie Dükkân ve Bahçe Vakfı

Yine gelirleri câmi ve mescidlere harcanmak üzere dükkân vakfedenlerinden biri de Konya'nın Bâb-ı Aksaray Mahallesi sâkinlerinden ve sülâle-i Hazret-i Mevlânâ'dan olan Salâhaddîn Efendi ibn Hüseyin Çelebi Efendi'dir. Salâhaddîn Efendi, vakfını tescîl için mütevelli tayin ettiği aynı mahalleden Hacı Niyâzi Efendi ibn Hacı Osman Efendi huzûrunda;

I. Vâlidesi müteveffât Hâce Hafsa Hanım'dan intikâl eden mülkü olup Sûk-ı Sultânî'de Attârlar Zokağı'nda vâki sağ tarafı Sarây-ı İmâmî-zâde Ali Efendi ibn Hâcı Mehmed Efendi, sol tarafı Burhân-zâde Seyyid Efendi ibn Hâcı Mustafa Efendi, arkası Bakırcı Nuri Efendi ibn Hacı dükkânları ve cephesi tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb attâr dükkânı ile;

II. Merâm'da Yorgancı yöresinde vâki sağ tarafı tarîk, sol tarafı Mehmed Ali Efendi ibn Hacı Mustafa Efendi, arkası Mumcu-zâde Mehmed Emin Usta ve cephesi tarîk-i âmm ile mahdûd satın alınmış mülkü olan bir bâb mülk bağ hânesini;

III. Ve yine mevki-i mezbûrda şarken Nizâmın Mustafa, garben ve şimâlen hark ve dördüncü tarafı da Mumcunun Ahmed Efendi'nin mülk bağı ile mahdûd meyveli ağaçlar ile bağ çubuklarını hâvî bir dönüm mikdârı mülk bağçeyi vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1- Akârât-ı mezkûre mütevelli eliyle ecr-i misilleriyle tâlibine îcâr olunup senevî hâsıl olan gallesi ba'de'r-rakabe dört sehm itibâr olunarak bir sehmi adı geçen Yorgancı yöresinde müceddeden binâ ve inşâsına muvaffak olduğum câmi-i şerîfin tamir ve termîmine sarf oluna; bir sehmi câmi-i şerîfde hatîb olana; bir sehmi imâm olana ve bir sehmi dahî cüz-hân olan kimesneye vazîfe verile; cüz-hânlık ciheti câmi-i şerîf imâmına meşrûta ola;

2- Ben hayatta oldukça vakf-ı mezkûrun tevliyet cihetine ber-vech-i hasbî mutasarrıf olup vefâtımdan sonra evlâdım ve onun vefâtından sonra da aslah evlâd-ı zükûru, evlâd-ı evlâd-ı zükûru ber-vech-i hasbî mütevelli olalar ve ba'de'l-inkırâz re'y-i hâkimle hâricden ehl ve erbâbına tevcîh oluna;

3- Vakf-ı mezkûrun tebdîl ve tağyîri benim elimde ola ve benim vefâtımdan sonra bâb-ı tağyîr münsed ola;

4- Mürûr-ı zamanla vakfın şartlarının icrâsına ri'âyet mümkün olmazsa menâfi'-i vakf mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna[29].

14- Kurb-ı Cedîd Mahallesi'nden Hacı İbrahim'in Mahallesinde Yaptırdığı Mescide Dükkân ve Tarlalar Vakfı

Mahallesinde bulunan mescidin gerekli hizmetleri ifâ etmesini sağlamak üzere dükkân ile birlikte tarla vakfedenler de vardı. Meselâ Kurb-ı Cedîd Mahallesi'nden Yolcu-zâde Seyyid Hacı İbrahim bin es-Seyyid Hacı Mustafa bunlardan biri idi. Hacı İbrahim vakfına mütevelli tayin ettiği Seyyid Ali Efendi bin Musa mahzarında, elinde mülkü olan,

I. Konya Çarşısı'nda Çömlekçileriçi nâm mevzi'de bulunan bir tarafı Nakîb-zâde dükkânı, bir tarafı arpa anbarı ve iki tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd Dambasanoğlu dükkânları diye bilinen iki bâb mülk dükkânların altı sehmden iki sehmini;

II. Konya Çarşısı'nda Eski Tahmîs nâm mevzide bulunan iki tarafı Araboğlu ve Tolluoğlu dükkânları, bir tarafı Araboğlu yağhânesi ve bir tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb berber dükkânının dokuz sehmde bir sehmini;

III. Yine Konya bağâtından Kovanağzı nâm mahalde bulunan dört taraftan Hacı Mustafaoğlu Seyyid İsmail ve Seyyid İbrahim tarlaları, Yarılgan Çayı ve Hasanköy Irmağı ile mahdûd 4 dönüm tarlasını;

---

[29] *KŞS 113* / 46-3 (4 Rebî'ü'l-evvel 1322 / 19 Mayıs 1904).

IV. Yine Kovanağzı nâm mahalde bulunan dört taraftan Hacı Mustafaoğlu Seyyid Ahmed, Emir Osmanoğlu, Yakub Çelebi tarlaları ve Hasanköy Irmağı ile mahdûd 7 dönüm tarlasını;

V. Ve yine Kovanağzı'nda bulunan dört taraftan Gölgelioğlu, Abdulehad Ağa, Hacı Mustafaoğlu Hasan ve Karagözoğlu tarlaları ile mahdûd 10 dönüm ki, toplam 31 dönüm[30] mülk tarlasını vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Zikr olunan dükkân hisseleri ve arâzi-i mezkûreler hâlâ sâkin olduğum mahalle-i mezbûrede vâki menzilim bitişiğinde bundan önce kendi malım ile binâ eylediğim mescid-i şerîfin vakfı olup hâsılât-ı icâresinden yevmî 3 akçe mescid-i mezbûrun imâmına; yevmî 2 akçe kayyımına; yevmiye 2 akçe ferrâş; 3 akçe mütevelliye vazîfe verilip cihât-ı mezkûrâta dahî bi'l-cümle ben hayatta olduğum müddetçe kendim mutasarrıf olup vefâtımdan sonra ebnâm, ebnâ-i ebnâm, ebnâ-i ebnâ-i ebnâm ve onlardan sonra ebnâ-i benâtım, ebnâ-i ebnâ-i benâtım ile'l-inkırâz mütevelli olalar[31].

15- Şerîfe Sâliha'nın Tarhana Mahallesi Mescidi'ne Dükkân Vakfı

Câmi ve mescidlerin gereken hizmetleri sunabilmelerini sağlamak amacıyla dükkân vakfedenler arasında kadınlar da bulunmakta idi. Meselâ bunlardan biri daha önce Konya'da nakîbü'l-eşrâf olan Nakîb-zâde merhûm es-Seyyid Mahmud Mes'ûd Efendi'nin zevcesi Seyyide Şerîfe Sâliha bint-i es-Seyyid Lutfullah Efendi adlı hatun idi. Şerîfe Sâliha Hatun'un vakfı vekîli olup hâlâ Nakîbü'l-eşrâf olan es-Seyyid Mustafa Ağa ibn Seyyid Hasan Efendi, vakfı tescîl için mütevelli tayin olunan Tarhana Mahallesi'nin imâmı olan Hasan Efendi ibn Mustafa huzurunda, müvekkilesi Sâliha Hatun'un Sûk-ı Sultânî'de bulunan bir tarafı mumhâne, bir tarafı külahcı dükkânı, bir tarafı arsa-i hâliye ve bir tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb berber dükkânını vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

Dükkân-ı mezkûrdan her sene hâsıl olan icârâtından iktizâ eden rakabesine ve ba'dehu ne ki fazla kalır ise cümlesi mescid-i mezbûrun çerâğına ve bâkisini mescid-i mezbûrda imâm olanlara şart ve tayin ve her kim imâm olur ise mütevelli olup şurûtuna ri'âyet edeler[32].

16- Kalecik Mahallesi'nden Fâtıma Hanım'ın Hacı Hasan Câmii'ne Dükkânlar Vakfı

Câmi ve mescidlere dükkân vakfedenlerden biri de Kalecik Mahallesi sâkinlerinden Hacı Kara Ahmed Efendi diye meşhûr el-Hâc Mustafa Muhtâr Efendi'nin karısı Fâtıma Hanım bint-i Mustafa Efendi idi. Fâtıma Hanım, mahallesi sâkinlerinden ve ders-i âmmdan olan Abdulkerîm Efendi'nin hânesinde toplanan meclisde, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği oğlu Abdurrahim Efendi mahzarında,

I. Konya Çarşısı'nda Türbe Caddesi'nde bir taraftan Şerefşirin Mahallesi'nin vakf dükkânı, bir taraftan Fâtıma Hatun dükkânı, bir taraftan Rum milletinden Servet Efendi dükkânı ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb leblebici dükkânını;

II. Yine Konya Çarşısı'nda Azîziye Câmi-i Şerîfi Caddesi'nde Orta Şadırvan civârında bulunan bir taraftan Hacı Çopur-zâde Hacı Mehmed Efendi'nin mülk dükkânı, bir taraftan Mecîdiye-zâde Ali Beg Efendi mağazası, bir taraftan Ermeni milletinden Balta-oğlu Bogos dükkânı ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd bezzâz dükkânı ile;

III. Yine Konya Çarşısı'nda Orta Şadırvan civârında olan bir taraftan Esbeb-zâde Ahmed Efendi dükkânı, bir taraftan Nakîboğlu vakf dükkânı,

[30] Yolcu-zâde Seyyid Hacı İbrahim'in vakfettim dediği tarlaların toplam miktarı 21 dönüm olmasına rağmen, burada 31 dönüm olarak belirtilmektedir. Tarlaların dönümleri verilirken birinin dönüm miktarında 10 dönümlük bir yanlışlık yapılmış, ya da 10 dönümlük bir tarla buraya sehven yazılmamış olmalı.

[31] *KŞS 100* / 266-3 (3 Cemâziye'l-âhir 1191 / 9 Temmuz 1777).

[32] *KŞS 76* / 81-1 (1 Muharrem 1258 /12 Şubat 1842).

bir taraftan Merâm Câmi-i Şerîfi vakf dükkânı ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb ki, toplam üç bâb dükkânını vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Zikr olunan üç bâb dükkân be-her sene mütevelli eliyle ecr-i misilleriyle tâliblerine îcâr olunup mezkûr Türbe Caddesi'nde bir bâb dükkânın ba'de'r-rakabe bi'l-cümle icâresi mütevelli olanlara verile; diğer iki bâb dükkânların icâreleri dahî hayatta oldukça müstakilen kendime âyid olup vefâtımdan sonra Konya'da Kalecik Mahallesi'nde bulunan Hacı Hasan bin Yahya Câmi-i Şerîfi'nin imâm ve müezzinlerine ba'de'r-rakabe müsâvât üzere vazîfe verile;

2. Tevliyet cihetine vazîfe-i mezkûresiyle oğlum Abdurrahim Efendi hayatta oldukça müstakilen mutasarrıf olup onun vefâtından sonra aslah evlâd-ı zükûru, aslah evlâd-ı evlâd-ı zükûru ve aslah evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı zükûru batnen ba'de batn ve neslen ba'de nesl mutasarrıf olalar; aslah evlâd-ı zükûrunun ve evlâd-ı evlâd-ı zükûrunun inkıtâ'ından sonra evlâd-ı inâsının aslah zükûru ve evlâd-ı evlâd-ı inâsının aslah zükûru yine batnen ba'de batn ve neslen ba'de nesl mutasarrıf olalar;

3. Vakf-ı mezkûrumun bi'l-cümle şurût ve kuyûdunun tebdîl, tağyîr, taklîl ve teksîri kendi elimde olup vefâtımdan sonra mütevelli olanlar elinde ola;

4. Mürûr-ı zamân ile vakfın şartlarına ri'âyet mümkün olmazsa menâfi'-i vakf mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna[33].

17- Vâdi-i Merâm Mahallesi'nden Ayşe'nin Mahallesinde Bulunan Mescide Değirmen Hissesi Vakfı

Mahallesinde bulunan câmiye değirmen vakfedenler de bulunuyordu. Meselâ Konya'nın Vâdi-i Merâm Zokak Mahallesi'nden Ayşe bint-i Mehmed bin Abdulkerim nâm hatun bunlardandı. Ayşe Hatun, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği mahalle-i mezkûrede bulunan mescidin imâmı olan Hacı Yusuf Efendi ibn İsmail Efendi mahzarında, vakfettiği âna değin mülkü olup Vâdi-i Merâm'da bulunan İlâhi Değirmeni diye bilinen her biri dörder kıyye itibârıyla üç taş üzerine deverân eden değirmenin alt tarafındaki değirmende olan dört kıyye itibârıyla 150 dirhem değirmen hissesini mahallesi mescidine vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Zikr olunan 150 dirhem değirmen hissesi be-her sene mütevelli eliyle ecr-i misliyle tâlibine îcâr olunarak hâsıl olan icârâtı iki sehm itibârıyla bir sehmi mescid-i mezkûrda berâtla imâm olana vazîfe verile; bâki bir sehmi dahî mütevelli vazîfesi ola;

2. Tevliyet cihetine hayatta oldukça mütevelli-i mûmâ-ileyh Yusuf Efendi mutasarrıf olup onun vefâtından sonra mescid-i mezkûrda imâm olan zâtlar müteselsilen mutasarrıf olalar;

3. Tebdîl, tağyîr, taklîl ve teksîri kendi yedimde ola;

4. Mürûr-ı eyyâm ile vakfın şartlarına ri'âyet mümkün olmazsa menâfi'-i vakf mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna[34].

18- Durakfakih Mahallesi'nden Ahmed Efendi'nin Sultân Selîm Câmii'ne Boyahâne Vakfı

Câmi ve mescidlere çeşitli dükkânlar vakfedenler olduğu gibi gelir getirmesi için boyahâne vakfedenlere de rastlanılmaktadır. Meselâ Durakfakîh Mahallesi sâkinlerinden sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât es-Seyyid el-Hâc Ahmed Efendi ibn es-Seyyid Nasrullah, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği Hasan Çelebi ibn Mehmed mahzarında, Pürçüklü Mahallesi'nde bulunan kıbleten el-Hâc

[33] *KŞS 108* / 122-2 (27 Receb 1313 / 13 Ocak 1896).

[34] *KŞS 105* / 116-2 (27 Receb 1307 / 19 Mart 1890).

Hasan, şarken İslâm Ağa, şimâlen Hasan Beg mülkleri ve garben tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb mülk boyahânesini vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Zikr olunan boyahâne mütevelli eliyle beldenin âdeti üzere icâre-i şer'iye ile îcâr olunup hâsıl olan icârâtdan Konya'da vâki Sultân Selîm Han Câmi-i Şerîfi'nde Cumartesi günü ikindiden sonra ulemâdan Ali Efendi ibn Abdusselâm, hayatta oldukça, tefsîr ve hadîsden Müslümanlara vaaz ve nasîhat eyleyip yevmî 3 cedîd akçe vazîfeye mutasarrıf ola;

2. Yine câmi-i merkûmda Pazartesi ve Cuma günleri ulemâdan Mustafa Efendi ibn Mahmûd, hayatta oldukça, ders-i âmm olup talebe-i ulûma tefsîr, hadîs ve fıkıh dersleri vere, dersin arkasından yapılacak olan duâda bu fakîri dahî yâd ederek sevâbını bu fakîr ve bütün ümmet-i Muhammed'in rûhuna hediye eyleyip mukâbelesinde boyahâne icâresinden yevmî 3 cedîd akçe vazîfeye mutasarrıf ola;

3. Mustafa Efendi ibn Mahmud'un vefâtından sonra tefsîr ve hadîse kâdir sâlih ve mütedeyyin kimesnelerden her kim vâiz ve ders-i âmm olursa boyahâne icâresinden her biri 3'er cedîd akçe vazîfeye mutasarrıf olalar;

4. Hayatta oldukça vakf-ı mezbûra bizzât kendim mütevelli olup vakfın bütün işleri kendi elimde ola;

5. Benim vefâtımdan sonra tevliyet-i mezkûre ana-baba bir karındaşım oğlu es-Seyyid Hasan bin es-Seyyid Mustafa'ya meşrûta olup boyahânenin şeyh ve müderris vazîfelerinden geriye kalan icâresi cihet-i tevliyet olup es-Seyyid Hasan mutasarrıf ola; onun dahî vefâtından sonra evlâd-ı zükûrunun aslahına batnen ba'de batn ve neslen ba'de nesl meşrûta olup şeyh ve müderris efendiler vazîfelerini aldıklarından sonra geriye kalan icâreye cihet-i tevliyet olmak üzere mutasarrıf olalar;

6. Zikr olunan boyahâne zamanla tamir ve termime muhtâc oldukda icâre-i mezkûre evvelâ tamir ve termime sarf olunup daha sonra şeyh ve müderris vazîfelerine verilip kalanı cihet-i tevliyet ola[35].

B- CÂMİ VE MESCİDLERE EV VE TARLA VAKIFLARI

Câmi ve mescidlerin gerekli hizmetleri yürütebilmesi için buralara gelir sağlayacak han, hamam, dükkân gibi yerler vakfedenler yanında ev ve tarla vakfedenlere de rastlanılmakta idi.

1- Cedîd Mahallesi'nden Mehmed'in Fahrünnisâ Mescidi'ne Ev Vakfı

Meselâ Cedîd Mahallesi'nden Mehmed bin Bostan adlı kimse, Fahrünnisâ Evkâfı mütevellisi olan Hüseyin bin Veli huzurunda, mahallesinde bulunan bir tarafı İbrahim mülkü, bir tarafı Abdulhalim mülkü, bir tarafı tarîk-i âmm ve bir tarafı eytâm mülkü ile mahdûd olan mülk menzilini vakf etmiş ve vakfettiği menzili de adı geçen mütevelliye teslîm edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Zikr olunan menzilimi Fahrünnisâ Mescidi'ne vakfeyledim mescid-i mezbûrda her kim imâm olur ise mutasarrıf ola[36].

2- Karacığan Mahallesi'nden Tatar Mehmed'in Mahalle Mescidine Ev Vakfı

Yine Konya'nın Karacığan Mahallesi'nden olup sefer-i hümayunda Uyvar Kal'ası fethinde bulunan Tatar Mehmed, vakfeylediği menzilini mütevelliye teslim ve tescîle tarafından vekili olan Mehmed Beg ibn Yahya Beg vasıtasıyla, mahallesi mescidi evkâfının mütevellisi huzurunda, mahallesinde bulunan bir tarafı Sinan mülkü, bir tarafı tarîk-i âmm, bir tarafı Pîrî mülkü ve bir tarafı el-Hâc Ali mülkü ile mahdûd olan evini mahallesi

[35] *KŞS 48* / 31-1 (13 Rebî'ü'l-âhir 1130 / 16 Mart 1718).

[36] *KŞS 11* / 141-3 (21-30 Muharrem 1072 / 16-25 Eylül 1661).

mescidine vakfedip tescîl ettirdikten sonra mütevelliye teslîm edilmesini sağlamış; ancak vakfına herhangi bir şart koymamıştır[37].

3- Vezir es-Seyyid İbrahim Paşa'nın Şerefeddin Câmii'ne Ev Vakfı

Vezir es-Seyyid el-Hâc İbrahim Paşa, vakfına mütevelli tayin ettiği Ali Efendi huzurunda, kendi mülkü olan emlâkinden Devle Mahallesi'nde bulunan kıbleten tarîk-i hâs, şarken Eyalet-i Karaman valilerine mahsuh olan saray ile es-Seyyid Mahmud mülkü, garben İsmihan Hatun mülkü, şimâlen adı geçen saray ve tarîk-i âmm ile mahdûd dört bâb fevkânî, üç bâb tahtânî oda, bir sofa ve tahtında bir oda, bir ahur ve havluyu müştemil olan menzilini vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Menzil-i mezbûr icâre-i mu'tâde ile tâlibine mütevelli eliyle îcâr olunup hâsıl olan icârâtdan Konya'da vâki Şerefeddin Câmi-i Şerîfi Evkâfı'na mütevelli olanlar benim bu vakfıma dahî mütevelli olup yevmî bir akçe tevliyet vazîfesine mutasarrıf ola;

2. Şerefeddin Câmii'nde haftada bir gün, Pazartesi günü ikindi namazından sonra, kıdvetü'l-meşâyihi'l-izâm Cafer Efendi müslimîne vaaz ve nasîhat edip icârât-ı mezkûreden yevmî 2 akçe vazîfeye mutasarrıf ola; adı geçen Cafer Efendi hayatta oldukça cihet-i mezkûre ona meşrûta olup vefâtından sonra re'y-i hâkimle müstehakına verile;

3. Yevmî 1 akçe dahî adı geçen câmide naat-hân olanlara verilip duâlarında bu fakîri hayr ile yâd edeler;

4. İcârât-ı mezkûreden yevmî 6'şar akçeden bir senede toplanan akçeye leyle-i berâtda mütevelli tarafından bir büyük mum yandırılıp câmiin mihrâbı yanında yeni konan şamdânda îkâd oluna;

5. Vakf-ı merkûma medîne-i mezbûrede hâkimü'ş-şer' olanlar hasbî nâzır olalar[38].

4- Bordabaşı Mahallesi'nden es-Seyyid Sinan Çelebi'nin Mahallesinde Yaptırdığı Mescide Ev ve Tarla Vakfı

Konya'nın Bordabaşı Mahallesi sâkinlerinden es-Seyyid Sinan Çelebi ibn es-Seyyid Şahin nâm kimesne, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği es-Seyyid Ali Çelebi ibn el-Hâc es-Seyyid Abdi huzurunda,

I. Mülkü olup yedinde ve tasarrufunda olan emvâlinden hâlâ sâkin olduğu Bordabaşı Mahallesi'nde müceddeden binâ ve inşâ ettiği menzilini;

II. Kovanağzı nâm mevzide mevcut bir taraftan çay, bir taraftan Keş Irmağı demekle ma'rûf nehir, bir taraftan Kocac nâm köye giden yol ve bir taraftan Çiftçiler Yolu diye bilinen müteveffâ el-Hâc Seyyid Mustafa'nın veresesi mülkleri ile mahdûd 40 dönüm bir kıt'a tarlasını;

III. Yine Kovanağzı'nda bulunan bir taraftan bazen el-Hâc İlyasoğlu bağı, bazen Hacı Dede ve Kirişçi Abdullah bağları, bir taraftan nehir ve iki taraftan yol ile mahdûd 20 dönüm bir kıt'a tarla ki, toplam 60 dönüm iki kıt'a tarlasını vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Zikr olunan tarlaların her sene hâsıl olan mahsûlâtının öşrü vakf için mütevelli eliyle zabt olunup hâsıl olan gelirden evvelâ mahalle-i mezbûrede ben müceddeden binâ ve vakfeylediğim mescid-i mezbûrun tamir ve termimi ile hasır ve çerâğı mesârifi görülüp bâkîsinin nısfı dört sehm olunup üç sehmi benim zikri geçen mescidimde fukarâdan imâm olanlara vazîfe verile; bir sehmi dahî mescid-i mezbûrda müezzin, ferrâş ve çerâğdâr olan bir nefer kimesneye vazîfe verile; her kim müezzin olursa ferrâşlık ve çerâğdârlık hizmetlerini dahî göre; nısf-ı âharının dahî beş sehmden bir sehmi

[37] *KŞS 12* / 58-4 (9 Receb 1074 / 6 Şubat 1664). Zikr olunan sınırlarla mahdûd olan evini Karacığân Mahallesi Mescidi'ne vakfetmiş olan Tatar Mehmed'in, vakfının nasıl tasarruf edileceği yolunda herhangi bir şart ileri sürmediği görülmektedir.

[38] *KŞS 50* / 142-1 (3 Zî'l-hicce 1128 / 18 Kasım 1716).

tevliyet vazîfesi verile; bâkî kalan dört sehmi dahî batnen ba'de batn ve neslen ba'de nesl evlâdım, evlâd-ı evlâdım ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdım aralarında erkek ve kızlara eşit şekilde taksîm oluna;

2. Hâlâ hayatta olan oğlum es-Seyyid Abdulehad vefâtına kadar mütevelli ola, onun vefâtından sonra aslah evlâdımdan birisi mütevelli ola; zikr olunan bir sehm tevliyet hissesi mütevelli olduğundan başka nısfdan bâkî kalan dört sehm evlâd hissesinden dahî sâir evlâd ile beraber hisse ahz eyleye; evlâdımdan erkek ve kızdan kimesne kalmayıp bütünüyle münkariz olur ise nısf mahsûlden beş sehmden bir sehmi tevliyet vazîfesinden bâki beyne'l-evlâd kısmet için tayin olunan dört sehm Konya fukarâsına tasadduk oluna;

3. Zikr olunan tevliyet vefâtıma kadar kendi yedimde olup vefâtımdan sonra mütevelli nasb eylediğim oğlum Seyyid Abdulehad tevliyet-i mezkûreye mutasarrıf ola[39].

C- CÂMİ VE MESCİDLERE BAĞ VAKIFLARI

Konyalı hayırseverler kendi yaptıkları veya daha önce yapılan mevcut câmi ve mescidlere gelir getirebilecek evler yanında bağlar da vakfetmişlerdir.

1- Türbe-i Celâliye Mahallesi'nden el-Hâc Ali'nin Sultan Süleyman Câmii'ne Bağ Vakfı

Meselâ Türbe-i Celâliye Mahallesi'nden sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât el-Hâc Ali bin el-Hâc Mehmed, vakfına mütevelli tayin etmiş olduğu Muharrem bin Hasan huzurunda,

I. Şeyhâlimân Mahallesi'nde bulunan kıbleten el-Hâc Mehmed mülkü, şarken bazen Mehmed Fakîh mülkü, bazen Eyne Hatun mülkü, şimâlen Kademli mülkü ve garben tarîk-i âmm ile mahdûd olup meyveli ve meyvesiz ağaçları müştemil on dört puşta bağını;

II. Konya Kazası'na tâbi Çobanlar köyünde bulunan kıbleten ve şarken kendisinin bir başka mülkü, şimâlen çay ve garben Mehmed mülkü ile mahdûd olan kırk puşta bağını;

III. Yine Çobanlar köyündeki bir tarafı zikri geçen bağ ve üç tarafı çay ile mahdûd olan bir kıt'a bağını;

IV. Ve yine yukarıda zikredilen bağ yakınında bulunan iki tarafı kendisinin bir başka mülkü, bir tarafı zikri geçen kırk puşta bağ ve bir tarafı zikr olunan bir kıt'a bağa hudûdu müntehî olup bağ çubuklarını ve iki zerdali ağacını müştemil olan on puşta bağını vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Cennet mekân merhûm Sultan Süleyman Han Câmi-i Şerîfi'nde her kim imâm olursa sabah namazından sonra bir Sûre-i Yâsin kırâ'at edip sevâbını ruhuma ihdâ eyleyip zikr olunan Şeyhâlimân Mahallesi'nde bulunan on puştasına ve akşamdan önce dahî bir Sûre-i Mülk kırâat edip dört puştasına mutasarrıf olalar;

2. Câmi-i mezkûrun müezzini olanlar minârede beni hayır duâ ile yâd edip zikr olunan kırk puşta bağın on altı puştasına ve yine câmi-i mezkûrun müezzinleri her gün dört vakitte üç İhlâs-ı Şerîf tilâvet edip bâki kalan yirmi dört puştasına mutasarrıf olalar;

3. Atpazarı Kapısı hâricinde merhûm Mahmud Paşa Mescidi'nde her kim imâm olursa ikindi namazından sonra bir Sûre-i Necm kırâat edip sevâbını rûhuma ihdâ eyleyip karye-i merkûmede mahdûd-ı mezkûr bir kıt'a bağa mutasarrıf ola;

4. Yine karye-i merkûmede zikr olunan on beş puşta bağa dahî, evkâf-ı mezbûreye mütevelli nasb eylediğim Muharrem cümlesinin üzerine mütevelli ve nâzırı olup hizmeti mukâbelesinde mutasarrıf ola[40].

[39] *KŞS 40* / 17-1 (10 Receb 1114 / 30 Kasım 1702).

[40] *KŞS 8* / 229-1 (20 Zî'l-ka'de 1056 / 28 Aralık 1646).

2- Sürücü Sokağı'ndan Cennet Hatun'un Ken'ân Dede Câmii'ne Bağ Vakfı

Bağ vakfedenlerden biri de Konya'da Sürücü Sokağı demekle ma'rûf mahalle sâkinelerinden Cennet bint-i el-Hâc Kaya nâm hatundur. Cennet Hatun, Sedirler Mahallesi'nde bulunan merhûm Ken'ân Dede Câmii'nin mütevellisi Sefer Çelebi ibn Abdi mahzarında, Sedirler Mahallesi'nde bulunan şimâlen ve kıbleten Molla Mehmed mülkü, şarken Ramazanoğlu mülkü ve garben tarîk-i hâs ile mahdûd bir kıt'a bağını vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Ben hayatta olduğumca zabt ve tasarrufu benim elimde olup vefâtımdan sonra zikr olunan bağa câmi-i mezbûrda her kim imâm olursa mutasarrıf ola[41].

3- Sinanperâkendesi Mahallesi'nden Mustafa'nın Mahallede Bulunan Câmiye Bağ Vakfı

Konya'nın Sinanperâkendesi Mahallesi sâkinlerinden Mustafa bin el-Hâc Budak, mahalle-i mezbûrede olan Arab-zâde el-Hâc Davud binâ eylediği câmi-i şerîf evkâfının hâlâ mütevellisi İbrahim Beşe ibn Sinan Beşe huzurunda, mahalle-i merkûmede vâki bir taraftan Şaban mülkü, bir taraftan Fazlı Beg mülkü, bir taraftan kendisinin başka bir mülkü ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdûd ağaçları müştemil bir tahta mülk bağını vakf edip mütevelliye teslîm ettikten sonra şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Her sene hâsıl olan meyve ve sâir menâfi'in fazla ve kesîresini câmi-i mezbûrda imâm olanlara şart ve tayin eyledim; câmi-i merkûmede her kim imâm olursa bağ-ı merkûmda sâkin olup masraf ve menâfi'ini ahz ve kabz eylesin[42].

4- Zincirlikuyu Mahallesi'nden Asiye Hatun'un Ak Alioğlu Mescidi'ne Kur'ân ve Bağ Vakfı

Konya'nın Zincirlikuyu Mahallesi'nden sâhibetü'l-hayrât el-Hâce Asiye bint-i Emrullah nâm hatun, Takyeci-zâde demekle ma'rûf Mustafa Çelebi ibn el-Hâc Mehmed huzurunda,

I. Kendi mülkü olan bir Mushaf-ı Şerîf'ini;

II. Zincirlikuyu Mahallesi'nde olan iki taraftan kız karındaşı Müslime Hatun mülküne, bir taraftan es-Seyyid Abdulkâdir Çelebi mülküne ve bir taraftan tarîk-i âmma hudûdu olan bir sofa, bir havlu, iki armud, iki zerdali ağacını ve diğer meyveli ve meyvesiz ağaçları müştemil erkek tabîr olunur bir hark üç puşta bağını Mustafa Beşe'ye müddet-i hayatta oldukça ve onun vefâtından sonra batnen ba'de batn evlâdına ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdına ile'l-inkırâz ve onun neslinin inkırâzından sonra da adı geçen Zircirlikuyu Mahallesi'nde Ak Alioğlu Mescidi'ne ve mescid-i merkûm yıkılıp tamîr olunamazsa fukarâ-yı müslimîne vakf edip tescîle mütevelli tayin ettiği el-Hâc Receb bin Mustafa'ya teslîm edip şöyle şart eylemiştir:

1. Vefâtına kadar mezbûr Mustafa Çelebi ve daha sonra mutasarrıf olan evlâdları vakf eylediğim Mushaf-ı Şerîf'den her gün rızâullahu te'âlâ birkaç âyet-i kerîme tilâvet edip sevâbını benim ruhûma ihdâ ve hibe edip bağ-ı merkûmda sâkin olup hâsıl olan üzüm ve meyveyi ekl ve bel' ve sâ'ir menâfi'i ile müntefi' olalar; aslâ tebdîl ve tağyîr ve bir vecihle ellerinden ihrâc eylemeyeler[43].

Yukarıda sayılan vakıflarda da görüldüğü gibi vâkıflar, mülklerini genellikle mahallelerinde bulunan câmi ve mescidlerde imâm olanların tasarruf etmeleri veya masrafları için vakfetmişlerdir. Öyle anlaşılmaktadır ki, onları böyle davranmaya iten sebep, âhiret hayatı ile ilgilidir. Çünkü ortaya koy-

[41] *KŞS 12* / 127-1 (20 Ramazân 1074 / 16 Nisan 1664).

[42] *KŞS 21* / 230-1 (2 Şa'bân 1087 / 10 Ekim 1676).

[43] *KŞS 31* / 73-1 (2 Receb 1097 / 25 Mayıs 1686).

muş oldukları şartlar bunu göstermektedir. Vâkıflar koymuş oldukları şartlarda daha çok, öldükten sonra kendileri ve yakınları için hayır duâ edilmesini istemektedirler. Bu da onların yapmış oldukları vakıfları, maddî bir kazançtan ziyâde manevî beklenti ile gerçekleştirmiş olduklarını ortaya koymaktadır.

III- CÂMİ VE MESCİDLERE YAPILAN PARA VAKIFLARI

Câmi ve mescidlerin ihtiyaçlarının karşılanması için han, hamam, dükkân veya ev gibi gelir getiren çeşitli gayr-ı menkullerin vakfı yanında, yaygın olarak görülen bir başka vakıf türü, para vakıflarıdır. İslam hukukçuları arasında ve Osmanlı Devleti'nde, meşrû olup olmadığı hususu oldukça tartışmalı olan para vakıfları, Osmanlı toplumunda çok yaygın olarak görülmektedir. Meşrû'iyeti bir hayli tartışmalı olan para vakıflarında, vakfedilen paraların işletilmesi hususu da tartışmalıdır. Genel olarak vakıf paraların, "*mu'âmele-i* şer'iye" veya "*hîle-i* şer'iye" yoluyla fâize verilmesi meselesi, İslam tarihi boyunca zaman zaman hukukçular arasında sert münakaşalara sebep olmasına rağmen, iktisadî zarûretler yüzünden yaygın bir şekilde para vakıfları yapılmasına ve çeşitli usullerle işletilmesine devam edilmiştir. Para vakıflarının, ihtiyacı olanları, daha yüksek fâiz hadleriyle tefecilik yapanların elinden kurtarma ve onlara uygun şartlarla kredi sağlama gayesine yönelik olduğu söylenebilir[44].

Osmanlı toplumunda vakfedilen paraların değerlendirilmesi, vâkıfların ortaya koyduğu şartlara bağlıydı. Para vakıfları, vakfiyelerde, aşağı yukarı aynı şekilde formüle edilmiştir. Genellikle vâkıflar: "*meblağ-ı mezbûr rehn-i kavî ve kefîl-i melî veya ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesâbı ile mu'âmele-i* şer'iye *ve murâbaha-i mer'iyye ile bâ-yed-i mütevelli be-her sene 'alâ vechi'l-helâl istirbâh ve istiğlâl oluna"* diyerek hâsıl olan rıbh ve nemânın gerekli yerlere harcanmasını istemektedirler. Bu, açıkça söylenmemekle birlikte, vakıf paraların %15'lik bir kârla fâize verilmesi ve elde edilen fâizin gerekli yerlere harcanması demektedir.

Araştırma dönemine ait sicillerden, Konya merkeze âit tespit edilen vakfiyelerden büyük bir kısmı para vakıflarından oluşmakta olup bunların çoğu da, yeni yapılan veya tamir edilen câmi ve mescidlerin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için gerçekleştirilen vakıflardır.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda, daha çok gayr-ı menkul vakıfları görülürken, XIX. yüzyılda para vakıfları, bilhassa da câmi ve mescidlere yapılan para vakıfları sıkça görülmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında, çok yaygın bir şekilde görülen ibâdethânelere yapılan para vakıflarında, vakfedilen paraların miktarı 2.000-3.000 guruş arasında değişmektedir. Vakfedilen paraların mürâbahaya verilerek elde edilen gelirlerinin ise câmi ve mescidlerin gerekli tamir ve bakımlarının gerçekleştirilmesi; imâm, hatîb ve mütevelli gibi görevlilerin ücretlerine verilmesi; fazla kalanının da asl-ı mâl-ı vakfa zam olunması istenmektedir. Ayrıca vakfın şartlarının zamanında yerine getirilememesi durumunda, vakfın gelirlerinin mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf olunması talep edilmektedir.

Aşağıda Konya merkezde câmi ve mescidlere yapılan para vakıflarından bazı örnekler verilmiştir.

1- Sarıhasan Mahallesi'nden Hacı Şaban'ın Sultan Süleyman Câmii'nde Dersiâmlık İçin Para Vakfı

Konya'nın Sarıhasan Mahallesi sükkânından iken bundan önce vefât eden Hacı Şaban bin Ahmed nâm kimesne hâl-i hayatında ve kemâl-i akl ve sıhhatinde, vefatından bir sene önce, kendi malından 150 guruş vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiş idi:

---

[44] Para vakıfları hakkında geniş bilgi için bk. Ahmet Akgündüz, İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, Ankara 1988, s. 151-167; Ahmet Akgündüz, "Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri", *Türkler*, C. X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 450; Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Fâiz Konusu Para Vakıfları ve Bankacılık", *Vakıflar Dergisi*, S. IX, Ankara 1971, s. 48; Özcan, s. 10.

1. Meblağ-ı mezbûr onu on bir buçuk hesâbı üzere rehn-i kavî ve kefîl-i melî ve mütevelli eliyle, mu'âmele-i şer'iye ile istirbâh olunup hâsıl olan nemâsından Konya'da vâki merhûm ve mağfûrlehu Sultân Süleyman Han Câmi-i Şerîfi'nde oğlum Seyyid Hacı Ahmed ders-i âmm ve vakf-ı mezbûra mütevelli olup her gün kuşluk vaktinde bir defa ve öğle vaktinde bir defa tâlibine ders verip be-her vaktin ders-i âmmlığı mukâbelesinde yevmî be-her vakt için 3'er cedîd akçe iki ders-i âmmlık vazîfesine mutasarrıf ve tevliyet için dahî yevmî 3'er cedîd akçe tevliyet vazîfesine mutasarrıf ola;

2. Oğlum Seyyid Hacı Ahmed'in vefâtından sonra onun erkek evlâdından iki nefer aslah evlâd ve evlâd-ı evlâd-ı zükûrundan iki nefer aslah evlâdın aslahı batnen ba'de batn biri kuşluk vaktinde ve biri öğle vaktinde câmi-i merkûmda ders-i âmm ve aslah evlâdın aslahı mütevelli olup her biri ders-i âmmlık ve tevliyet hizmetleri mukâbelesinde yevmî 3'er cedîd akçe vazîfeye mutasarrıf olalar; oğlum Seyyid Hacı Ahmed'in erkek evlâdının aslahı iki nefer kimesne bulunmaz ise mevcûd olan bir nefer erkek evlâdı bir defa kuşluk vaktinde ve bir defa öğle vaktinde tâlibine ders verip nemâ-i mezkûrdan yevmî 6 cedîd akçe iki ders-i âmmlık vazîfesine ve yine zikr olunan bir nefer mevcûd vakf-ı mezbûra mütevelli olup yevmî 3 cedîd akçe tevliyet vazîfesine mutasarrıf ola;

3. Oğlum Seyyid Hacı Ahmed'in erkek evlâdı münkariz olursa kız evlâdının erkek evlâdı ve onların evlâd-ı evlâd-ı evlâdı batnen ba'de batn tertîb-i sâbık üzere ders-i âmm ve mütevelli olup vazîfe-i mersûmelerine mutasarrıf olalar; kız evlâdın dahî erkek evlâdı münkati' olursa yalnız tevliyet-i mezkûre kız evlâdının aslahına ve onun da evlâd-ı evlâd-ı evlâdının aslahına batnen ba'de batn meşrûta olup tevliyet-i mezkûre vazîfesine mutasarrıfa olalar; onların da neslinin kesilmesi hâlinde tevliyet-i mezkûre re'y-i hâkimle müstehakına verilip vazîfe-i mezkûre ile mutasarrıf ola ve zikr olunan ders-i âmmlık dahî re'y-i hâkimle iki nefer tedrîse kâdir ehl-i ilm kimesnelere verilip her biri yukarıda zikr olunduğu üzere câmi-i merkûmda ders-i âmm olup zikr olunan ders-i âmmlık vazîfesine mutasarrıf olalar[45].

2- Abdurreşid Mahallesi'nden Ayvacı-zâde Hacı Mustafa Ağa'nın Mahallesinde Yaptırdığı Câmie Para Vakfı

Konya'ya bir buçuk saat mesafede Abdurreşid Mahallesi ahâlisinden sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Hacı Ayvacı-zâde Hacı Mustafa Ağa bin Hacı Mehmed, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği Konya müderrislerinden Ali Efendi ibn Hacı Mustafa Efendi mahzarında, kendi malından 2.500 guruşu vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Meblağ-ı merkûm 2.500 guruş rehn-i kavî ve kefîl-i melî veyahud ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesâbı üzere mütevelli eliyle istirbâh olunup hâsıl olan rıbh ve nemâsından Abdurreşid Mahallesi'nde vâki bundan 30 sene mukaddem binâ ve inşâsına muvaffak olduğum câmi-i şerîfde imâm ve hatîb bulunan zâtların her birine senevî 150'şer guruşdan cem'an 300 guruş vazîfe verile; 50 guruş dahî tevliyet vazîfesi ola;

2. Tevliyet-i mezkûreye vazîfe-i mersûmesiyle hayatta oldukça kendim mütevelli olup vefâtımdan sonra evlâd-ı zükûrumun evlâd-ı evlâd-ı zükûru batnen ba'de batn ve karnen ba'de karn aslah ve erşedi mütevelli ola; ba'de'l-inkırâz medîne-i mezbûrede hâkimü'ş-şer' bulunan zâtın re'yiyle tevliyet işini görmeye kâdir, mütedeyyin ve müstakîm bir kimesne mütevelli ola;

3. Nemâ-i mezkûreden her ne fazla kalırsa asl-ı mâl-ı vakfa zam oluna;

4. Vakf-ı mezkûrun tebdîl, tağyîr, taklîl ve tevfîri kendi yedimde ola;

---

[45] *KŞS 54* / 288-1 (25 Rebî'ü'l-evvel 1152 / 2 Temmuz 1739).

5. Mürûr-ı eyyâm ile vakfın şartlarının yerine getirilmesi ve ri'âyet mümkün olmazsa menâfi'-i vakf mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna[46].

3- Pürçüklü Mahallesi'nden Mehmed Ağa'nın Aşkan Yöresi'nde Yaptırdığı Câmiye Para Vakfı

Konya hâricinde Aşkan Yöresi nâm mahalde bulunan câmi-i şerîfin vâkıfı olan Pürçüklü Mahallesi'nden ve ashâb-ı hayrâttan Mehmed Ağa ibn Süleyman Ağa, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği Sarıhasan Mahallesi'nden ve semerci esnâfından Ali Ağa ibn Süleyman nâm kimesne mahzarında 2.500 guruş vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Meblağ-ı mezbûr 2.500 guruş rehn-i kavî ve kefîl-i melî veyahud ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesâbıyla mütevelli eliyle istirbâh olunup hâsıl olan rıbh ve nemâsı dört sehm itibârıyla bir sehmi evvelâ mahalle-i mezkûreye kendi malımdan kendi mülküm üzerine binâ ve inşâ eylediğim câmi-i şerîfin tamir ve termimine sarf oluna; birer sehmden iki sehmi câmi-i mezkûrda hatîb ve imâm olanlara vazîfe verile; bir sehmi dahî tevliyet vazîfesi ola;

2. Cihât-ı mezkûreden imâmet cihetine vazîfe-i mersûmesiyle Hocahabib Mahallesi ahâlisinden es-Seyyid eş-Şeyh el-Hâc Seyyid Mehmed ve hitâbet cihetine dahî yine vazîfe-i mersûmesiyle mûmâ-ileyhin oğlu es-Seyyid Mehmed Derviş Efendiler; vazîfe-i mezkûresiyle tevliyet cihetine dahî mütevelli-i mûmâ-ileyh Ali hayatta oldukları halde mutasarrıf olup vefâtlarından sonra hâricden marifet-i şer'le ehl ve erbâbına tevcîh oluna;

3. Mürûr-ı eyyâm ile vakf-ı mezkûra ri'âyet mümkün olmazsa menâfi'-i vakf mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna[47].

4- Meram'da Yenideğirmen Mahallesi'nden Hacı Molla Mehmed Efendi'nin Mahallesinde Bulunan Câmiye Para Vakfı

Konya hâricinde Vadi-i Meram mahallâtından Yenideğirmen Mahallesi ahâlisinden sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Hacı Molla Mehmed Efendi ibn Hüseyin Efendi, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği Konyalı Hacı Ömer Efendi ibn Mustafa mahzarında, 2.500 guruş vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Meblağ-ı merkûm 2.500 guruş rehn-i kavî ve kefîl-i melî veyahud ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesâbıyla mütevelli eliyle istirbâh olunup hâsıl olan rıbh ve nemâsından adı geçen Yenideğirmen Mahallesi'nde vâki ashâb-ı hayrât tarafından bundan akdem binâ ve inşâ olunan câmi-i şerîfde imâm ve hatîb bulunan zâtların her birine senevî 150'şer guruşdan cem'an 300 guruş vazîfe verile; 500 guruş dahî tevliyet vazîfesi ola; tevliyet-i mezkûre hitâbete meşrûta ola;

2. Nemâ-i mezkûreden her ne fazla kalırsa asl-ı mâl-ı vakfa zam oluna;

3. Vakf-ı mezkûrun tebdîl, tağyîr, taklîl ve tevfîri kendi yedimde ola;

4. Mürûr-ı eyyâm ile vakfın şartlarına ri'âyet mümkün olmazsa menâfi'-i vakf mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna[48].

5- Pürçüklü Mahallesi'nden Kal'acı-zâde Hasan Efendi'nin Kovanağzı Câmii'ne Para Vakfı

Konya'nın Pürçüklü Mahallesi'nden sâhibü'l-hayrât Kal'acı-zâde Hasan Efendi ibn el-Hâc İsmail Ağa, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği Ali Ağa ibn Abdullah mahzarında, 3.000 guruş vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

---

[46] *KŞS 98* / 41-1 (29 Muharrem 1291 / 18 Mart 1874).

[47] *KŞS 99* / 222-1 (5 Cemâziye'l-âhir 1297 / 15 Mayıs 1880).

[48] *KŞS 99* / 414-2 (17 Ramazân 1299 / 2 Ağustos 1882).

1. Meblağ-ı merkûm 3.000 guruş rehn-i kavî ve kefîl-i melî veyahud ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesâbı üzere mütevelli eliyle istirbâh olunup hâsıl olan rıbh ve nemâsından üçte ikisi medîne-i mezbûre bağâtından Kovanağzı nâm-ı diğer Hamamcı Yöresi'nde bulunan ashâb-ı hayrın müceddeden binâ ve inşâ eyledikleri câmi-i şerîfde hatîb olan zâta vazîfe verile; üçte biri dahî mütevelli vazîfesi ola;

2. Tevliyet-i mezkûre ber-vech-i hasbî hayatta oldukça kendime, vefâtımdan sonra evlâd-ı evlâd-ı zükûrumun eslâh ve erşedine ve inkırâz vukû bulur ise medîne-i mezbûrede hâkimü'ş-şer' bulunan zâtın re'yiyle tevliyet işini görmeye kâdir, mütedeyyin ve müstakîm bir kimesne mütevelli ola;

3. Vakf-ı mezkûrumun tebdîl, tağyîr, taklîl ve teksîri kendi yedimde ola;

4. Mürûr-ı eyyâm ile vakfın şartlarına ri'âyet mümkün olmaz ise menâfi'-i vakf mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna[49].

6- Harmancık Mahallesi'nden Ahmed'in Mahallesinde Bulunan Mescide Para Vakfı

Konya'ya bir buçuk saat mesafede olan Harmancık Mahallesi'nden Ahmed bin İbrahim nâm sâhibü'l-hayrât, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği mahalle-i mezkûre sâkinlerinden Ali bin Ahmed mahzarında, 2.000 guruş vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Meblağ-ı mezbûr 2.000 guruş rehn-i kavî ve kefîl-i melî veyahud ikisinden biri ile onu on bir buçuk guruş hesâbıyla mütevelli eliyle istirbâh olunup hâsıl olan rıbh ve nemâsı iki sehm itibâr olunarak evvelâ bir sehmi mahalle-i mezkûrede bulunan daha önceden ashâb-ı hayrâtın binâ ve inşâsına muvaffak oldukları mescid-i şerîfin tamir ve termimine sarf oluna; bâki bir sehmi dahî mescid-i mezkûrda hatîb olan zâta vazîfe verile;

2. Tevliyet cihetine hayatta oldukça kendim hasbîce mutasarrıf olup vefâtımdan sonra mahalle-i mezbûre sekenesinden müstakîm ve mütedeyyin bir kimesneye re'y-i hâkimü'ş-şer'le tevcîh oluna;

3. Mürûr-ı zamân ile vakfın şartlarına ri'âyet mümkün olmazsa menâfi'-i vakf mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna;

4. Vakf-ı mezkûrumun tebdîl, tağyîr, taklîl ve teksîri kendi yedimde ola[50].

7- Durunday Mahallesi'nden Sinan Ağa-zâde Hüseyin Çavuş'un Mahallesinde Bulunan Câmiye Para Vakfı

Konya'nın Durunday Mahallesi'nden ve ashâb-ı hayrâttan Sinan Ağa-zâde Hüseyin Çavuş ibn Ali, vakfını tescîle mütevelli tayin eylediği mahalle-i mezbûre ahâlisinden Derviş Ahmedoğlu Ahmed bin Mustafa mahzarında, 2.000 guruş vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Meblağ-ı mezbûr 2.000 guruş rehn-i kavî ve kefîl-i melî veyahud ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesâbı üzere mütevelli eliyle istirbâh olunup hâsıl olan nemâsı iki sehm itibârıyla bir sehmi evvelâ Durunday Mahallesi'nde bulunan daha önceden ashâb-ı hayrât tarafından binâ ve inşâ olunan câmi-i şerîfin tamir ve termimine sarf oluna; bir sehmi dahî câmi-i mezkûrda hatîb olanlara vazîfe verile;

2. Ben hayatta oldukça vakf-ı mezkûruma ber-vech-i hasbî mütevelli olup vefâtımdan sonra mahalle-i mezkûre ahâlisinden emîn ve mutemed bir kimesne ma'rifet-i şer'le mütevelli tayin oluna;

3. Mürûr-ı eyyâm ile vakfın şartlarına ri'âyet mümkün olmazsa menâfi'-i vakf mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna[51].

[49] *KŞS 105* / 41-1 (17 Zî'l-ka'de 1306 / 15 Temmuz 1889).

[50] *KŞS 105* / 200-2 (15 Receb 1308 / 24 Şubat 1891).

[51] *KŞS 110* / 191-3 (25 Zî'l-ka'de 1319 / 5 Mart 1902).

8- Bınârî Mahallesi'nden Mahmud'un Bürümcekbaşı Nâm Mahalde Bulunan Mescide Para Vakfı

Konya'nın Bınârî Mahallesi sâkinlerinden İsmilli Osman Ağa-zâde Mahmûd bin Osman, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği Akbaş Mahallesi'nden Haydar bin Hâcı İsmail mahzarında, 2.000 guruş vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Meblağ-ı mezbûr 2.000 guruş kefîl-i melî ve rehn-i kavî veyahud ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesâbıyla mütevelli eliyle istirbâh olunup hâsıl olan nemâsı iki sehm itibâr olunup bir sehmi Konya'ya bir saat mesâfede bulunan Bürümcekbaşı nâm mahalle ashâb-ı hayrâtın yardımlarıyla binâ ve inşâ olunan câmi-i şerîfin tamirât ve termimâtı ile revgan bahâsına sarf oluna; bir sehmi dahî câmi-i mezkûrda hatîb olan zâta vazîfe verile;

2. Vakfın tevliyetine ben hayatta oldukça ber-vech-i hasbî mütevelli olup vefâtımdan sonra birâderim Mehmed yine ber-vech-i hasbî mütevelli ola; onun vefâtından sonra aslah evlâd-ı zükûru, aslah evlâd-ı evlâd-ı zükûru batnen ba'de batn ve neslen ba'de nesl mütevelli olalar; ba'de'l-inkırâz re'y-i hâkimle münâsib, ehl ve erbâbına verile;

3. Vakf-ı mezkûrumun tebdîl, tağyîr, taklîl ve teksîri kendi yedimde olup vefâtımdan sonra bâb-ı tağyîr münsed ola;

4. Mürûr-ı zamân ile vakfın şartlarına ri'âyet mümkün olmazsa menâfi'-i vakf mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna[52].

9- Hocacihân Aşağı Mahallesi'nden İsmail Ağa'nın Mahallesinde Yaptırdığı Mescide Para Vakfı

Konya'ya bir buçuk saat mesafede bulunan Hocacihân Aşağı Mahallesi sâkinlerinden Kara Mustafaoğlu İsmail Ağa ibn Mustafa ibn Nebi, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği Mücellid Mahallesi'nden Mehmed Nasuh Efendi ibn Mustafa Efendi mahzarında, 2.000 guruş vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Meblağ-ı mezbûr rehn-i kavî ve kefîl-i melî veyahud ikisinden biri ile mütevelli eliyle istirbâh olunup hâsıl olan nemâsı iki sehm itibâr olunarak bir sehmi bu kere ashâb-ı hayrâtın yardımlarıyla Hocacihân Aşağı Mahallesi'ne binâ ve inşâ eylediğim mescid-i şerîfin tamir ve termimine sarf oluna; bir sehmi dahî mescid-i mezkûrda hatîb olan zâta vazîfe verile;

2. Vakf-ı mezkûrumun tevliyet cihetine hayatta oldukça ber-vech-i hasbî kendim mütevelli olup vefâtımdan sonra aslah evlâd-ı zükûrum, aslah evlâd-ı evlâd-ı zükûrum batnen ba'de batn ve neslen be'de nesl mütevelli olalar; ba'de'l-inkırâz Hocacihân Aşağı Mahallesi ahâlisinden emîn ve mutemed bir zât re'y-i hâkim ile mütevelli tayin oluna;

3. Mürûr-ı zamân ile vakfın şartlarına ri'âyet mümkün olmazsa menâfi'-i vakf mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna[53].

10- Esenli Mahallesi'nden el-Hâce Şerîfe'nin Sultân Selîm Câmi'i'ne Para Vakfı

Câmi ve mescidlerin hizmetlerini ifâ edebilmesi için erkekler yanında kadınların da para vakfettikleri görülmektedir. Meselâ bunlardan biri Konya'nın Esenli Mahallesi'nden sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât el-Hâce Şerîfe bint-i Mehmed nâm hatundur. Şerîfe Hatun, vekîli olan Halil Efendi ibn Mustafa aracılığı ile vakfına mütevelli tayin ettiği Zehrü'l-meşâyih Hüseyin Efendi ibn Ali Halife mahzarında, 90 guruş vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Meblağ-ı mezbûr mütevelli-i merkûm eliyle senede onu on bir buçuk hesâbı üzere rehn-i kavî ve kefîl-i melî ve lede'l-ihtiyâc ikisinden biri ile is-

[52] *KŞS 139* / 14-1 (24 Ramazân 1324 / 11 Kasım 1906). Bu vakfiyenin bir sûreti tarihsiz olarak *KŞS 116* / 49-2'de kaydedilmiştir.

[53] *KŞS 115* / 181-3 (24 Zî'l-ka'de 1325 / 29 Aralık 1907).

tirbâh olunup hâsıl olan rıbh ve nemâsı cihet-i tevliyet, cihet-i meşîhat ve nezâret olmak üzere mütevelli-i merkûm Hüseyin Efendi Konya'da vâki Sultan Selim Han Câmi-i Şerîfi'nde Pazartesi günü öğle namazı edâ edildikten sonra müslimîn-i muvahhidîne vaaz ve nasîhat eyleyip câmi-i merkûmda şeyh ve vâiz olup ve vakfıma mütevelli ve nâzır olup meblağ-ı mezbûrdan hâsıl olan nemâyı tamamıyla ahz ve kabz edip mutasarrıf ola; onun vefâtından sonra her kim şeyh olursa tevliyet ve nezâret merkûm Hüseyin Efendi'ye meşrûta olduğu gibi şeyh-i mezbûra dahî meşrûta olup meblağ-ı mezbûrdan hâsıl olan nemâya cümleten merkûm Hüseyin Efendi mutasarrıf olduğu gibi şeyh-i mezbûr dahî mutasarrıf ola[54].

IV- CÂMİ ve MESCİDLERE KUR'ÂN-I KERÎM VAKIFLARI

Araştırma dönemi içerisinde Konya merkezde câmi ve mescidlere menkul, gayr-ı menkul ve para vakfedenler olduğu gibi Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân-ı Kerîm cüzleri vakfeden kimseler de vardı. Bunlar:

1- Kalecik Mahallesi'nden Simavlı Osman Efendi'nin Yaka Câmii'ne Mushaf-ı Şerîf Vakfı

Konya'da Kalecik Mahallesi'nde sâkin ve müderrisîn-i kirâmdan sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Simavlı Osman Efendi ibn Ali, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği mahkeme kâtiblerinden Ahmed Şakir Efendi ibn Hacı Mehmed Efendi mahzarında, bundan evvel tahrîr ve teclîdine muvaffak olduğu bir cild Mushaf-ı Şerîfini vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Mushaf-ı Şerîf-i mezbûr vârise kalmayarak Konya'da vâki Yaka Câmi-i Şerîfi'ne konularak tevliyet ciheti hayatta oldukça kendi elimde olup vefâtımdan sonra evlâd-ı evlâdım batnen ba'de batn ve neslen ba'de nesl mütevelli ola; ba'de'l-inkırâz câmi-i mezkûrun imâmı mütevelli ola;

2. Mushaf-ı Şerîf-i mezkûrdan on cüz'ünü vâlideynim, beş cüz'ünü ehl-i dîn içün, beş cüz'ünü karındaşlarım için ve bâki on cüz'ünü mü'minîn ve mü'minât için vakfedip kırâat olundukça hâsıl olan ecr ve sevâbını Allahü zü'l-Celâle îsâl eyleyeler[55].

2- Konya Eşrâfından el-Hâc Mehmed Efendi'nin Kur'ân-ı Kerîm Vakfı

Konya eşrâf hânedânından izzetlü el-Hâc Mehmed Efendi Hazretleri, otuz cildden ibâret olan Mushaf-ı Şerîfini vakf ve Konya'da vâki Kapu Câmi-i Şerîfi'ne konulup tilâvet eden zevât-ı kirâmdan hâsıl olan ecr-i mesûbâtı âbâ ve ecdâdı ervâh-ı şerîfelerine ihdâ eylemelerini ricâ ve temenni etmiştir[56].

3- Ahmedfakih Mahallesi'nden Hasan Efendi'nin Kur'ân-ı Kerîm Vakfı

Konya'nın Ahmedfakih Mahallesi'nden Ni'met-zâde el-Hâc Hasan Efendi ibn Mehmed Şakir Efendi, vakfını tescîle mütevelli tayin ettiği oğlu Hasan Hüsnü Efendi mahzarında, bir adet yazma Kelâm-ı Kadîm'ini vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Zikr olunan Kelâm-ı Kadîm'i evlâdım Hasan Hüsnü, onun vefâtından sonra evvelâ evlâd-ı zükûrum ve ölünceye kadar kızlarım batnen ba'de batn ve neslen ba'de nesl kırâ'at ve isti'mâl edeler;

2. Hâcet ânında mütâla'a için hârice verildiği zaman rehn-i kavî ve kefîl-i melî ile verile;

3. Neslimin bütünüyle kesilmesi durumunda Konya'da bulunan Sultan Selim Câmi-i Şerîfi bitişiğinde bulunan kütüphâneye konula;

4. Hâsıl olan ecr ve sevâbını Hazret-i Âdem aleyhisselâmdan başlayarak zevce, ebeveyn ve ak-

[54] *KŞS 46* / 72-1 (29 Rebî'ü'l-evvel 1125 / 25 Nisan 1713).

[55] *KŞS 96* / 75-2 (11 Muharrem 1293 / 17 Şubat 1876).

[56] *KŞS 103* / 73-2 (23 Şa'bân 1301 / 18 Haziran 1884).

rabâ-yı taallukâtımın ervâhına ihdâ eylemelerini ricâ ve temenni ederim[57].

4- Ahmedfakih Mahallesi'nden Sâliha Hatun'un Kur'ân-ı Kerîm Vakfı

Konya'da Ahmedfakîh Mahallesi'nden Ni'met-zâde el-Hâc Hasan Efendi ibn Mehmed Şakir Efendi'nin zevcesi Sâliha bint-i İbrahim nâm hatun, vakfını tescîle mütevelli tayin eylediği oğlu Mehmed Said Efendi mahzarında, bir adet yazma Kelâm-ı Kadîmini vakf edip şöyle şart ve tayin eylemiştir:

1. Zikr olunan Kelâm-ı Kadîmi evlâdım Mehmed Said Efendi ve onun vefâtından sonra evlâd-ı zükûrum ve ölünceye kadar da kızlarım batnen ba'de batn ve neslen ba'de nesl kırâat ve isti'mâl edeler;

2. Hâcet anında mütâla'a için hârice verildiği zaman rehn-i kavî ve kefîl-i melî ile verile;

3. Neslimin bütünüyle kesilmesi durumunda ehl ve erbâbına verile;

4. Hâsıl olan ecr ve sevâbını Hazret-i Âdem aleyhisselâmdan başlayarak zevcim, ebeveyn ve akrabâ-yı taallukâtımın ervâhına ihdâ eylemelerini ricâ ve temenni ederim[58].

5- Kasabsinan Mahallesi'nden Abdulhamid Efendi'nin Kur'ân-ı Kerîm Vakfı

Konya'nın Kasabsinan Mahallesi'nden ve mücellid esnâfından Abdulhamid Efendi ibn Hacı Emîn Efendi, otuz cildden ibâret olan Mushaf-ı Şerîfini vakf ederek mahalle-i mezbûrede vâki mescid-i şerîfe koyup tilâvet eden zevât-ı kirâmdan hâsıl olan ecr ve sevâbı âbâ ve ecdâdı ervâh-ı şerîflerine ihdâ eylemelerini ricâ ve temenni eylemiştir[59].

6- Tâhir Paşa'nın Dursunoğlu Câmii'ne Kur'ân-ı Kerîm Vakfı

Konya eşrâf hânedânından Tâhir Paşa hazretleri, otuz cildden ibâret olan Mushaf-ı Şerîfini vakf ederek Konya'da vâki Dursunoğlu Câmi-i Şerîfi'ne koyup, tilâvet eden zevât-ı kirâmdan hâsıl olan ecr ve sevâbını evvelâ Hazret-i Fahr-ı Âlem sallallahu aleyhi ve sellem efendimize, sâniyen âbâ ve ecdâdı ervâh-ı şerîflerine ihdâ buyurmalarını ricâ ve temenni etmişdir[60].

SONUÇ

XVII. yüzyılın ortalarından XX. yüzyılın başlarına kadar Konya merkezde câmi ve mescidlere yapılan vakıflardan bazılarının vakfiyeleri, şer'iye sicilleri üzerinde gerçekleştirilen araştırmalar ile, tespit edilerek ortaya çıkarılmıştır. 1650-1910 yılları arasında Konya merkezde cami ve mescidlere yapılan vakıflar arasında yeni kurulanlar bulunduğu gibi, büyük bir kısmı daha önceden tesis edilmiş câmi ve mescidlere yapılan vakıflardır.

Bu vakıflar arasında câmi ve mescidlerin gerekli hizmetleri ifâ edebilmeleri için gelir getiren han, hamam, dükkân, ev, bağ, bahçe ve tarla gibi gayr-ı menkuller yanında, paralar da bulunmaktadır. Ayrıca okunarak sevabının Hazret-i Âdem'den başlayarak bütün peygamberlere, ana-babalarına ve yakınlarının ruhlarına bağışlanmak üzere, Kur'ân-ı Kerîm vakfeden Konyalılar olduğu da görülmektedir.

Câmi ve mescidlerin gerekli hizmetlerini yerine getirebilmesi için yapılan vakıfların, çeşitli şekillerde çalıştırılarak bu yapılara gelir getirmesi sağlanmıştır. Ayrıca vakfedilen paralar, umumiyetle "*mu'âmele-i* şer'iye" şeklinde işletilmiş ve elde edilen gelirler câmi ve mescidlerin çeşitli giderleri ile birlikte görevlilerin ücretlerinin karşılanmasına harcanmıştır.

[57] *KŞS 103* / 134-4 (15 Şa'bân 1302 / 30 Mayıs 1885).

[58] *KŞS 103* / 136-4 (15 Şa'bân 1302 / 30 Mayıs 1885).

[59] *KŞS 103* / 163-5 (11 Rebî'ü'l-âhir 1303 / 17 Ocak 1886).

[60] *KŞS 105* / 41-2 (15 Şevvâl 1306 / 14 Haziran 1889).

Konyalı hayırseverler menkul, gayr-ı menkul veya paralarını genellikle mahallelerinde bulunan câmi ve mescidlerin ihtiyaçlarına veya imam ve mü'ezzin gibi görevlilerin masrafları için vakfetmişlerdir. Onları böyle davranmaya iten sebep, dünyevî olmaktan ziyade, âhiret hayatı ile ilgili idi. Ortaya koymuş oldukları şartlar da bunu doğrulamaktadır. Vakfedenler, koymuş oldukları şartlarda daha çok, öldükten sonra kendileri ve yakınları için hayır duâ edilmesini istemektedirler. Bu da onların yapmış oldukları vakıfları, maddî bir kazançtan ziyâde manevî beklentiler ile gerçekleştirmiş olduklarını göstermektedir.

KAYNAKLAR

Konya Şer'iye Sicilleri

1, 8, 10, 11, 12, 19, 20, 21, 27, 29, 31, 39, 40**,** 41, 46, 48, 50**,** 51, 54, 65, 69, 71, 76, 96, 98, 99, 100, 103, 104, 105, 108, 110, 113, 115, 116, 139, 143 numaralı defterler.

Diğer Kaynaklar

Ağaoğlu, Sami, "Musâhip Mustafa Paşa Vakfı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergesi*, S. 15, Konya 2004, s. 377-399.

_____, "Şeyh Ahmet Efendi", *Konya Ansiklopedisi*, C. VIII, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015, s. 230-231.

Akgündüz, Ahmet, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988.

_____, "Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri", *Türkler*, C. X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 447-460.

Çağatay, Neşet, "Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Fâiz Konusu Para Vakıfları ve Bankacılık", *Vakıflar Dergisi*, S. IX, Ankara 1971, s. 39-56.

Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkîlâtı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1995.

Konyalı, İbrahim Hakkı, *Konya Tarihi*, Konya 1997.

Küçükdağ, Yusuf, *Lâle Devri'nde Konya*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya 1989.

_____ - Caner Arabacı, "Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Medreseler", *Osmanlı Döneminde Konya*, Editör: Yusuf Küçükdağ, Konya 2003.

Mehmed Süreyyâ, *Sicil-i Osmânî*, C. IV, Matbaa-yı Âmire 1308.

Mu'allim Nâci, *Lügat-ı Nâci*, İstanbul 1978.

Özcan, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları, Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, Ankara 2003.

Öztürk, Nazif, "Osmanlı Döneminde Vakıflar", *Türkler*, C. X, (Yeni Türkiye Yayınları), Ankara 2002, s. 433-446.

Sak, İzzet, "Mustafa Paşa (Musâhib-i Şehriyârî)", *Konya Ansiklopedisi*, C. VII, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014, s. 32-33.

Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta 1998.

Yediyıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi, Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara 2003.

AVARIZ VAKIFLARI VE KONYA

Ahmet AKMAN*

ÖZET

Avârız vakıfları, İslam-Osmanlı vakıf medeniyeti içerisinde kendine özgü bir vakıf çeşididir. Osmanlı döneminde klasik vergiler dışında, doğal afet ve savaş durumlarında para, mal ve hizmet şeklinde nakdi ve ayni talep edilen düzensiz vergiler, avârız olarak adlandırılmıştır. Avârız vakıf türü ile belirtilen örfi vergileri ödemeye gücü yetmeyen belde ve mahalle sakinleri desteklenmiştir. Sonradan bu vergilerle ilgili yükümlülük eski önemini kaybedince, bu vakıfların gelirleri, köy ve mahalle sakinlerinin beklenmedik, ani gelişen zaruri ihtiyaçlarına sarf edilmeye başlandı. Günümüzde sosyal yardım kuruluşları ve belediyeler tarafından yerine getirilen hizmetler, Osmanlı döneminde bu vakıflar aracılığı ile yapılmaktaydı. Bu vakıflardan istifade noktasında Müslim ve gayrimüslim ayrımı yapılmaz, vakfın bulunduğu yerleşim yerinde karışık halde oturan herkes, eşit şekilde bu vakıf hizmetinden istifade ederdi. Esnaf kuruluşları da kendi üyeleri için avârız vakıfları yöntemiyle sandıklar oluşturmuşlardır. Sosyal yardımlaşma amacına yönelik olarak bazı masraflar, aniden meydana gelen ortak ihtiyaçlar başta olmak üzere, iflas ve

*Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi (aakman@erbakan.edu.tr)
ORCID: 0000 00028697 1662

diğer şekillerde işleri kötüye giden üyelerin, borç almak ve fon sağlamak şeklindeki ihtiyaçları da bu sandıklardan karşılanmıştır. Cumhuriyet döneminde avârız vakıflarının mal ve paraları, eğitim için harcanmış ve belediyelere aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avârız Vakfı, Vergi, Sosyal Yardımlaşma, Dayanışma, Sosyal Güvenlik.

AVÂRIZ FOUNDATIONS and KONYA

ABSTRACT

Avârız foundations are a peculiar kind of foundation within the Islam-Ottoman foundation (endowment) civilization. In the Ottoman period, apart from classical taxes, irregular taxes demanded in cash and in kind, which might be in the form of money, goods and services during natural disasters and state of wars, were called *avârız*. Through the Avarız foundations, the inhabitants of the villages and neighborhoods who could not afford to pay abovementioned customary taxes were supported. Later on, when the obligation regarding these taxes lost its former importance, the incomes of these foundations began to be spent to the unexpected and suddenly evolving essential needs of the inhabitants of villages and neighborhoods. Services provided by charity organizations and municipalities today were being provided by these foundations in the Ottoman period. In terms of benefiting from these foundations, there was no distinction between Muslims and non-Muslims, and everyone who lived in the mixed settlement area where the foundation was located would benefit from this foundation on an equal basis. Artisan organizations also established funds for their members using the same method with the avârız foundations. Especially some expenses for the purpose of social assistance and unexpectedly occurred common needs, and some urgent needs of the members, such as borrowing or funding to be provided for those whose businesses went bankruptcy or went bad in other ways, were also covered by these funds. In the Republican era, properties and assets of the Avârız foundations were spent for education and transferred to municipalities.

Keywords: Avârız Foundation, Tax, Welfare, Solidarity, Social Security.

GİRİŞ

Vakıf müessesesi, İslam tarihinde sosyal dayanışma, yardım ve sosyal güvenlik bakımından ortaya konmuş ve geliştirilmiş en ideal kurumlardan biridir. Vakıf kurumu, Hz Peygamber (s.a.) ve dört halife dönemine kadar götürülebilir. Hadis-i şerifte, insanın ölmesiyle üç istisna dışında amellerin kesileceğini, bunlardan birincisinin kişinin kendisinden sonrasına devamlı bir sadaka (*sadaka-i câriye*) bırakması olduğu belirtilmiştir[1]. Vakfın Hz. Peygamber'in (s.a.) bizzat kendisi ve birçok sahabe tarafından yapıldığını görüyoruz. Hz. Ömer (r.a.) kendisine ganimet olarak düşen, hayatında bu denli güzel bir yere sahip olmadığını ifade ettiği bir arazi hakkında görüşünü sorması üzerine Hz. Peygamber (s.a.); aslını hapsedip, semerelerini hayır yolunda harcaması tavsiyesi ile önem verdiği bu malını vakfetmiştir[2]. Sahabe ve sonrasındaki dönemlerde bu konuda çok örnek vardır. Hatta sahabeden vakıf yapmamış kimse kalmadığı ifade edilmiştir[3]. Tüm İslam tarihi boyunca uygulanmış ve nihayet topluma mal olma ve kamu hizmetinin görülmesinde erişmiş olduğu seviye bakımından Osmanlı'da zirveye ulaşmış bir kurumdur. Bu sebeple Osmanlı için "*vakıf medeniyeti*" tabiri kullanılmıştır[4].

---

[1] Günay, Hacı Mehmet, ''Vakıf'', *DİA*, C. 42, İstanbul 2012, s.475-479, s. 476; 7 Müslim, Vasiyye, 14.

[2] Buhari, Vesâyâ, 22, 28-29.

[3] Muhammed Vâmık Şükrü, Evkâf-ı Ümem Tarihi, İstanbul 1915, II, 8.

[4] Akyüz, Vecdi, "Kutsal Metinlerimizde Vakıf Referansları", *Vakıflar Dergisi (VD)*, 2006, Özel sayı: Vakıf Medeniyeti Yılı, s. 20-25; Berki, A. H., "Vakıf Nasıl Yapılır", *VD*, sy. 10, s. 66; Öztürk,

Vakıflarda, Hicri I. Asırda Suriye ve Mısır'daki ilk fetihlerden sonra hızlı gelişmelerin olduğunu ve bu alanda kurumsallaşma sürecinin başladığını görmekteyiz. İslâm toplumlarında fetihlerle birlikte refah ve servetin oluşup yaygınlaşmaya başlamasının, vakıfların çoğalmasında etkisinin büyük olduğu anlaşılmaktadır[5]. Takip eden asırlarda ve özellikle Osmanlıda her seviyedeki eğitim faaliyetleri, sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal yardım, şehircilik, belediye ve esnaf teşkilatlarının hizmetlerinde vakıfların büyük rolleri olmuştur. Devlet sosyal güvenlik sistemine bu yolla hâkim olmuştur. Özellikle şehirlerde esnaf, köy ve mahallelerde avârız sandıkları, vakıf statüsü altında önemli sosyal güvenlik görevi ifa etmişlerdi[6].

Mahalle avarız sandıklarının sermayeleri, esnaf sandıklarında olduğu gibi nakit bağış olarak veya bazı vakıf gelirlerinin o beldenin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş olan avarız sandıklarına vakfedilmesi suretiyle oluşmuştur[7]. Bu vakıflar, doğrudan mahalle avarızına vakfedilmek şeklinde yapılabildiği gibi, şahıs vakfı örnekleri de mevcuttur[8]. Sıddık S. Onar, vakıfların yalnız dini ve sınırı belli bir alanda kalmayarak sosyal bakımdan önemli hizmetler üstlenmiş ve bugünkü anlam ve ölçüde birer kamu hizmeti kurumları haline gelmiş olduklarını; bu sebeple bu kurumun, kamu hizmetleri alanında oynadığı rolün Türk idare hukukunda özel bir yeri olduğunu ifade etmektedir. Avrupa'da, kamu hizmeti kavramının bulunmadığı dönemde, Osmanlı'da vakıflar yolu ile birçok kamu hizmeti en güzel şekilde ifa edilmekte ve günümüzdeki birçok Türk idare kurumunun temelinde vakıf müesseselerinin olduğu ifade edilmektedir[9].

TARİHİ GELİŞİM VE AVARIZ VERGİSİ

Avârız, kelime anlamı itibariyle sonradan meydana gelen, esas olan şeyin zıddı anlamlarına gelmektedir. Terim anlamı, çok çeşitli olmakla beraber, olağan dışı durumlara karşı toplumda sosyal ve ekonomik olarak yeterince güçlü olmayan kesimlerin ihtiyaçlarını karşılamayı amaç edinmiş bir vakıf türüdür[10]. Avârız vakıfları, İslam-Osmanlı vakıf medeniyeti içerisinde kendine özgü bir vakıf çeşididir. Avârız vakıfları, hayri vakıflar içerisinde yer alan vakıf türlerindendir. Kendisinden yararlanılması ve işletilmesi bakımından vakıflar arasında *müessesât-ı hayriye* adını da alan hayri vakıflarda, vakfedilenin doğrudan kendisinden vakıf hizmetlerinde istifade edilir. Bunlar medrese, cami, hastane, kabristan, kütüphane gibi vakıflardır[11]. Bir de doğrudan kendisinden değil de, gelirinden istifade edilen vakıflar vardır ki, bunlara *müsteğallat-ı vakfiye* adı verilir. Bunların temelde, ilk türden vakıflara ve onların amaçlarına gelirleri tahsis edilmiştir. Vakfedilen gayrimenkul olduğunda, çoğunlukla kiralama suretiyle[12]; men-

---

Nazif, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*, Ankara 1995, s. 36; Ortaylı, İlber, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, 5. Baskı, Ankara 2016, s. 315.

[5] Demirakın, Işık N., *A Study Of Ottoman Modernisation On The City: The Sixth Municipal District of Istanbul (1858-1877)*, Ankara 2006, s. 17.

[6] Şeker, Mehmet, *İslâmda Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Üçüncü Baskı, Ankara 1991, s. 180 vd.

[7] Müsâhipzâde Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı*, Türkiye Basımevi, İstanbul 1946, s. 46.

[8] Ergin, Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-ı Belediyye*, I-IX, İst. 1995, VI, 3361; Tabakoğlu, Ahmet, "Klasik Dönem Osmanlı Vakıf Sistemi", *Cumhuriyetin 80. Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu*, 15-17 Aralık 2003, VGM Yay., Ankara 2004, s. 31-32; Gürsoy, Çiğdem, "Osmanlı Esnaf ve Avarız Sandıklarının Günlük Hayata Katkısı", *Journal of History Studies*, c. 10, sy. 8, (s. 121-142), s.134; Kıvrım, İsmail, "Mahalle Avârız Vakıfları (17. Yüzyıl Ayntab Örneği)", *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi*, 2019, 2(2), s. 37.

[9] Onar, Sıddık Sami, "Bayındırlık, Yardım, Belediye (Komün) İşleri ve Bu İşler-deki Rolleri Bakımından Osmanlı Vakıfları", s. 313-333, Özay, İl Han, *Gün Işığında Yönetim*, Filiz Kitapevi, İstanbul 2004.

[10] Pakalın, M. Zeki, "Avarız", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay, İstanbul 1993, c. I, s. 113.

[11] Berki, A.H., "İslâmda Vakıf Sahih ve Gayr-i Sahih Nev'ileri I, *AÜİFD*, c. VI, sy. 1, 1957, s. 26.

[12] İşeri, Ahmet, "Vakıflar (Medeni Kanun'dan Önceki ve Sonraki Vakıf Nev'ileri ve Hukukî Mahiyetleri)", *AÜHFD*, XXI/1-4

kul ve özellikle nakit olduğunda ise, daha sonra ifade edeceğimiz farklı usullerde işletilir. Avârız vakıfları, çoğunlukla *müsteğallat-ı vakfiye* türü içerisinde yer alan vakıflardır.

İslâm-Osmanlı hukuk tarihinde, vakıf hizmetlerinin çeşitlenmesi konusunda her nerede bir toplumsal ihtiyaç varsa, vakıf kurumunun orada yer aldığını görürüz. Avarız vakıfları da bu türden bir anlayışın neticesi olarak görülebilir. Avârız vakıflarının ilk ortaya çıkışı, önceleri kişiler üzerinde ekonomik etkisi fazla görülmeyecek meblağlardan oluşan örfi vergilerin (*tekâlif-i örfiyye*) giderek fazlalaşması ve kalıcı olması karşısında, vakıf kurumunun aldığı bir tedbir olarak görülür[13]. Bu sebeple Osmanlı Devleti uygulamasında avarız vakıflarının anlaşılması için, öncelikle bir vergi türü olan avarız vergisinin ne olduğunu ve tahsil usullerini bilmek gerekir. Osmanlı Devleti, savaş sırasında gıda maddeleri başta olmak üzere ihtiyaç duyduğu malzemelerin tedariki için, şer'i kaideler çerçevesinde halkı, "*avarız-ı divaniye*" adıyla vergiye tâbi tutmuştu[14].

Osmanlı döneminde esas olarak klasik vergiler dışında doğal afet ve savaş durumlarında para, mal ve hizmet şeklinde, nakdi ve gerektiğinde aynî talep edilen düzensiz vergiler, avarız olarak adlandırılmış ve varlığı Tanzimat'a kadar sürmüştür[15]. Olağanüstü hallerde alınan bir vergi türü olarak ortaya çıkmıştır[16]. Bunlar arasında; nüzûl, sürsat ve iştirâ[17] gibi aynî vergilere; kürekçi,[18] lağımcı[19] gibi olanlar, bedenî vergilere örnektir. Avarız vergisi nakit, nüzul, sürsat vergileri ayni olarak tahsil edilirdi. Bu vergiler devletin düzenli olmayan (*vâridât-ı gayr-ı mukarrere*) vergi gelirlerini ifade eder. Bunların çeşitleri, bu sayılanlarla sınırlı olmayıp çok daha fazla olmuştur. Bu tür vergilerin zamanla sayılarının oldukça artmış olduğu ve sayısının doksan yediye kadar çıktığı ifade edilir[20]. Genel görüşe göre avârız vergisi ve benzer vergiler arasında yer alan nüzul, II. Bâyezid Dönemi'nde uygulanmaya başlanmıştır. Ancak bu tür vergilerin zamanla daha çok nakde dönüşerek devamlı hâle geldiği görülür[21]. Giderek devletin en önemli vergi gelir kalemlerinden birisini oluşturmuştur. Öyle ki 828 milyon akçe olan

(1964), (s. 199-280), s. 211; Akgündüz, "Galle", *DİA*, c. XIII, s. 338; Ali Haydar, Tertîb, md. 110-111.

[13] Oğuzoğlu, Yusuf, "Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yükü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700)", *Osmanlı Araştırmaları- XV*, İstanbul 1995, s. 158.

[14] İnalcık, Halil, *The Ottoman Empire: Conquest, Organization and Economy – Collected Studies*-, London 1978, VIII, s. 13; Polat, Süleyman, "Osmanlı Devleti'nde Nüzul Vergisinin Teşkili ve Gelişimi: XVI- XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Ekonomisini Nüzul Vergisi Üzerinden Değerlendirmek, *Belleten*, C. LXXXII, S. 295, Yıl: 2018 Aralık, s. 829; Özel, Oktay, "17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskan Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: 'Mufassal' Avârız Defterleri", *XII. Türk Tarih Kongresi 12-16 Eylül 1994*, Ankara, c. III, s. 737.

[15] Bruce, Mc Gowan, "Osmanlı Avarız ve Nüzül Teşekkülü 1600-18301", *VIII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*, C. II, Ankara, 1981, s. 1327; Kazıcı, Ziya, "Osmanlılarda Örfi Vergiler ve Bu Vergilerin Kaynağı Olan Örfi Hukuk", *MÜİFD*, S. 4, İstanbul 1986, s. 295; Konya'da sefer için avârız toplanması hakkında bir Ferman için bk. Sak, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1070-1071 / 1659-1661) Defter 10*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2014, s. 577.

[16] İnalcık, *The Ottoman Empire*, XIII, s. 349.

[17] Nüzûl, Sefer ihtiyaçlarını karşılamak üzere hububattan alınan avârız türü bir vergi. Sürsat bedeli, yem ve yiyecek mallarının tespit edilen fiyat üzerinden halktan alınması. İştira, kazâlara yüklenen zahîre bedeli. Polat, Nüzul Vergisi, s. 830, 859; Ayrıca bk. Tabakoğlu, Ahmet, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 1985, s. l52-164.

[18] Kürekçiler, Osmanlı donanmasında kürekli gemilerin egemen olduğu dönemlerde önemli bir topluluktur. Tunç, Muhammed Nuri-Taş, Mehmet, "16. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Donanmasında Kürekçiler", *International Social Sciences Studies Journal*, c. V, S. 16, 2019, s. 2775.

[19] Lağımcılar: Osmanlılar'da yer altında tüneller açmak ve kaleleri yıkmakla görevli askerî sınıf. Özcan, Abdülkadir, "Lağımcı Ocağı", *DİA*, c. XXVII, s. 49; Kavramlar için bk. Küçük, Levent, *Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü*, Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 82 vd.

[20] Tabakoğlu Ahmet, "Tekâlîf", *DİA*, c. 40, s. 336.

[21] İnalcık, *The Ottoman Empire*, I, s. 111. Polat, Nüzul Vergisi, s. 859; Küçük, Levent, Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü, s. 126.

1692 yılı bütçesinin 188 milyonluk kısmı, avarız vergisi gelirlerinden meydana gelmekteydi[22].

Avârız vakıf türü de, başlangıç itibariyle Osmanlıdaki "*tekâlif-i örfiyye*" adı verilen, devletin koyduğu bahse konu örfi vergileri ödeme zorluğu yaşayan belde ve mahalle sakinleri ile alakalı kullanılmıştır. Bazı hayır sahipleri kendi mahallelerindeki fakir kesimleri, bu vergi yükünden kurtarmak için avârız vakıfları kurmuşlardır. Kurulan para ve gayrimenkul vakıf gelirleri avârıza tahsis edilir, gelir yetmediği zaman verginin geri kalan kısmı yine mahalle halkı tarafından kendi aralarında paylaşarak ödenmiş olurdu. Öncelikle bu vergileri ödemekte güçlük çeken fakir halka, bu vakıflardan destek olunmaktaydı. Bu alanda çok sayıda vakıf kurulmuş ve halk vergiyi ödemekte zorlanmamış, devlet de vergiyi toplamanın meşakkatinden kurtulmuş olmaktaydı[23]. Bu vakıfların geliri ile halka bir mükellefiyet yüklenmeden avârız ödenmiştir. Bazen bir köye ait bu tür vergiler, avârız vakfı gelirleriyle ödenmiştir[24]. Gayrimenkul vakıflarının kira gelirlerinden ve para vakıflarının işletme kârlarından bu ihtiyaç karşılanıyordu. Vergi konmadığı zamanlar ise, bu vakıfların geliri, kamu yararına kullanılırdı. Avarız vergisi kaldırıldıktan sonra da belde ve mahalle ihtiyaçları için kullanılmıştır[25]. Avârız vakıfları, geliri (*gallesi*) bir yerleşim yerinin beklenmedik ihtiyaçlarına sarf edilmek üzere tesis edilen vakıflar diye tarif edilebilir. Buradaki avârız, "*ârıza*"nın çoğulu olarak kullanılmaktadır. Hastalık, yangın, sel, deprem ve acil, zaruri ihtiyaçlar şeklinde istenmeyen, beklenmeyen halleri ifade eder[26]. Bu vakıflar, Hz. Peygamber'in Medine'de yedi parça hurma bahçesini vakfedip gelirini "*Havadis-i Dehr*"e, yani İslam'ın müdafaası için gereken ihtiyaçlara tahsis etmesi ile irtibatlandırılmıştır. Ebussuûd Efendi de bu anlayışa uygun olarak "*avârız, techîz-i guzât içündür*" diye açıklamış ve "*avarızına bir mahallenin akçe vakfeylemek sahih olur mu?*" sorusunu "*olur*" şeklinde cevaplamıştır[27].

UYGULAMADA AVARIZ VAKIFLARI

XVII. yüzyıldan itibaren önem kazanan avarız vergisi kayıtlarının tutulduğu avarız defterleri de dönemin demografi tarihi açısından oldukça önemli kaynaklardır. Bundan dolayı, avarız defterlerine dayalı olarak yapılan çalışmalar, Osmanlı Devleti'nin ilgili dönemlerindeki iskân ve nüfus durumlarının aydınlatılması bakımından büyük değer taşımaktadır. Yetişkin erkek nüfusu, tek tek tahrir edildikten sonra avarız vergisine esas olmak üzere bir takım vergi birliklerine (*kümelerine*) ayrılırdı. Genellikle her eyaletteki kazalara göre tespit edilmiş olan bu vergi birliklerine, "*avârız hânesi*" denirdi. Vergi ve nüfus tespitleri hâne esaslı olduğu için sayımlarda vergi verebilecek nüfus temel alınmaktaydı. Tahrir defterlerinde nüfus, avarız hânesi olan ve olmayan şeklinde ikiye ayrılmıştı. Osmanlı dâhilindeki her kazanın kaç avârız hânesinden ibaret olduğu, "*avârız-hâne defterleri*"nde kayıtlıdır. Kadıların avârız hâne tespiti ve bu verginin tahsili ile görevli olduklarını görmekteyiz[28]. Konya avarız kayıtlarından şehrin nüfus hareketliliğini tes-

[22] Pakalın, "Avarız", c. I, s. 112; Sahillioğlu, Halil, "Avârız", *DİA*, c. IV, s. 109.

[23] Genç, Mehmet, "Klâsik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar", *Vakıflar Dergisi*, 2014, S. 42, s. 17.

[24] Özcan, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları-Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s. 83; Yediyıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, TTK, Ankara 2003, s. 249.

[25] Sahillioğlu, "Avarız", *DİA*, c. IV, s. 109.

[26] Akgündüz, Ahmed, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul 2013, s. 290.

[27] Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, s. 290.

[28] Sahillioğlu, "Avarız", *DİA*, c. IV, s. 108; Göyünç, Nejat, "Hâne", *DİA*, c. XV, s. 552; Polat, Nüzul Vergisi, s. 830, 854; İnalcık, *The Ottoman Empire*, I, s. 111; Ünal, M. Ali, "Kadı", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2014, s. 42; Konya'daki 667,5 adet avârız hânenin avârız vergisinin toplanması için kadılara yönelik 1113 /1702 senesine ait Ferman için bk. Solak, İbrahim / Sak, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1113-1113 / 1701-1702) Defter 39*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2016, s.414-415.

pit etmek mümkün olabilmektedir. Örneğin 1530 tarihli defterde kayıtlı olan 28871 neferden asker, din adamı ve orduya at yetiştirenlerin muaf olduğu ve geriye kalan 11699 gerçek hâne olarak Konya'nın avârız hânesi tespit edilmiştir. Takip eden yakın dönemde nüfus ve hâne sayısında artış olduğu görülmüş ve XVII. yüzyılda avârız hâne başına ortalama 11 nefer düştüğü gözlemlenmiştir[29]. 1669-1670 yıllarına ait şer'iye sicillerinde Konya avârız hâne sayılarına yer verilmiştir[30]. Devlet, herhangi bir sebepten dolayı ani ve olağan dışı ihtiyaç duyulan para ya da malların yekûnunu tespit ettikten sonra, bu yekûnu memleketin umum avârız hânesi adedine taksim eder ve her mıntıkanın kadısına görev verir, bunlar kadı defterine yazılır ve o mıntıkadaki avârız hânelerine göre hesaplanmış miktarlarda *avârız-ı dîvâniye*nin toplamasını emrederdi[31]. Bazen ani sıkışıklık durumlarında istenen meblağın beldenin ileri gelenleri tarafından karşılanıp sonra hânelere bölüştürülmesi de pratik bir çözüm olarak uygulanmaktaydı. Bu durumda avârız yükümlüleri adına istirbah yöntemiyle borç para bulunduğu da olurdu[32]. Avârız hâneler, çoğunlukla 3-15 arası gerçek hâneden oluşan kümelerdi. Avarız vergisi fevkalade durumlarda alınan vergiler olmasına rağmen, art arda yapılan savaşlar bu vergiyi normal vergiler haline getirmiş ve hatta giderek ağırlaşmıştır[33].

Uygulamada **"***avârız muafiyeti"* denilen bazı istisnalara da rastlanmaktadır. Halkın içinde ağır hizmet ve mükellefiyetleri olan sınıflar müstesna, herkes kendi kudreti nispetinde, bu tip vergiler ile mükellef tutulmuştu. Buna göre halk, mali iktidarına göre *âlâ, evsat ve ednâ* olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştı. Çalışamayacak derecede ihtiyar olanlar, kör, alîl (*hastalıklı, sakat*) olanlar ile yetim, sabî ve dul kadınlardan avârız alınmamaktadır. Harbe uğramış, yangın ve doğal afet geçirmiş bölge halkı da geçici olarak avârızdan muaf kılınmaktaydı. 1558-1560 tarihli Mühimme Defteri kayıtlarında Konya ve Akşehir'de çıkan yangınlar sebebiyle bölgeye muafiyet sağlanmış ve "*Lala Mustafa Beg'e hüküm ki: Südde-i sa'âdet'üme mektûb gönderüp mahrûse-i Konya'da âteş vakı' olup haylî dükkân ve hucurât ve mesâcid ihrâk olınup küllî zarar u ziyân oldugın ve mahrûse-i mezkûre halkından bu def'a fermân olınan nüzül alınmayup mu'âf olmaları husûsın arz idüp ve nefs-i Aksehir dahi kezâlik ihrâk olınduğın Südde-i sa'âdet'üme kadîsınun arzı vârid olmagın defter-i cedîd-i hâkanîde mahrûse-i Konya ki altı yüz on sekiz hâne olup salınan nüzül otuz müdd on kiledür ve nefs-i Akşehir ki, iki yüz sekiz hâne olup emr olınan nüzül on müd sekiz kiledür. Merâhim-i husrevânemden afv olmışdur. Buyurdum ki: Varıcak, zikr olınan sehirler halkına bu def'a fermân olınan nüzüli teklif itdürmeyüp aldurmayasın. Söyle bilesin.*" şeklinde bir irâde-i seniyye sadır olmuştur[34]. Bu çerçevede askeri sınıflarla, ilmi ve dini bazı mansıpların sahipleri, derbentçi, tuzcu, çeltükçü, köprücü, madenci, menzilci, ortakçı, katrancı ve doğancılar gibi ağır hizmet mükellefiyeti olan sınıflar ile bazı vakıf reâyâsı bu çeşit vergilerden muaf tutulmuşlardı. Belirli bir hizmetle yükümlü olana ayrıca başka bir kül-

[29] Demirci, Mustafa, "Avarız", *Konya Ansiklopedisi*, c. I, s. 400; Oğuzoğlu, "Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yükü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700)", s. 167; Konya'da 1051 /1642 yılına ait avarız listesi için bk. Sak, İzzet / Özpolat, Leyla, *Konya Kadı Sicili (970-1019 / 1563-1610) Defter 1*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2016, s. 229.

[30] Küçük, Fatih / Sak, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1080 - 1081 / 1669 - 1670) Defter 14*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2014, s. 328-329.

[31] Oğuzoğlu, "Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yükü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700)", s. 166.

[32] Oğuzoğlu, "Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yükü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700)", s. 168.

[33] Barkan, Ömer L., 1979, "Avârız", *İA*, MEB, II, s. 14; Polat, Nüzul Vergisi, s. 843; Bruce, Mc Gowan, "Osmanlı Avarız ve Nüzül Teşekkülü", s. 1328; Muşmal, Hüseyin, "1640-1650 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20, Yıl 2006, s. 204 vd.

[34] 3 Numaralı Mühimme Defteri (966–968 / 1558–1560), Dîvân-ı Humâyûn Sicilleri Dizisi: I, Ankara 1993, s. 549, Hüküm no: 1235.

fet yüklenmezdi. Konya'da Mevlâna Celaleddin-i Rumî Evkafında görevli bulunanların, hizmetleri mukabelesinde *avârız-ı nüzul* ve *tekalîf-i saireden* muaf olduklarını arşiv kayıtlarında görüyoruz[35]. Konya'da "*Sille nâm karye ahâlisi Konya'da vâki' merhûm Sultân 'Alâ'eddîn Câmî'-i Şerîfi'nin evkâfı re'âyâsından olmağla on beş 'avârızhâneleri mukaddemâ hatt-ı hümâyûn ile defterden ferûnihâde ve ihrâc olunup…*" 11 Receb 1051 / 16 Ekim 1641 tarihli fermanla avarız vergisinden muaf tutulmuşlardır[36]. Devlet, şehirlere suyun getirilmesi, suyolları ve çeşmelerin bakımı meselesinde de hassas davranmış ve bu işle uğraşanları avârız vergisinden muaf tutmuştur[37].

Bu vergilerle ilgili yükümlülükler eski önemini kaybedince, bu amaçla kurulan avârız vakıflarının gelirleri, köy ve mahalle sakinlerinin beklenmedik, ani gelişen zaruri ihtiyaçlarına sarf edilmeye başlanmıştır. Zamanla ihtiyaçlar sosyal ve ekonomik olarak çeşitlenmiştir. Bu anlayışın oluştuğu dönem itibariyle avârız vakıflarını Ömer Hilmi Efendi; "*Avârız vakfı, gallesi bir karye veya mahalle ahalisinin avarız ve ihtiyacına sarf olunmak üzere tahsis edilen vakıftır. Bir karye (köy) veya mahellede fukaradan vefat edenlerin teçhiz ve tekfinine ve hasta olarak kar ve kisbden (kazanç) aciz kalanların infak ve iâşesine ve karye veya mahallenin kaldırım ve suyolları muhtâc-ı tâmir oldukta, onların tâmirlerine sarf olunmak üzere tesis edilen vakıflar gibi.*" şeklinde tarif etmiştir[38]. Avarız vakıflarının gelirleriyle; köy ve mahalle sakinlerinin aniden meydana gelen salgın hastalık, yangın, deprem, sel ve benzeri afetlerin sebep olduğu zararları giderilmiştir[39]. Ayrıca dul, yetim, fakir ve kimsesiz kızların evlendirilmesi, yolcuların sıkıntılarının giderilmesi, ödeme güçlüğü içinde olanların avarız vergisi ve borçtan mahkûm olmuşların borçlarının ödenmesi[40], mahalle sakinlerinin birbirlerine zincirleme kefaleti ile borç alıp vermek[41], sahipsiz cenazelerin masrafları, suyolu, çeşme, temiz ve pis su kanalları bakım ve tamirleri, sıbyan mektebi masrafları, devlet tarafından gönderilen mübaşirlerin harcırahları, büyük memurları karşılama ve ağırlama masrafları karşılanmıştır[42].

Avârız vakıflarından özellikle ekonomik potansiyelin desteklenmesi ve bugünkü anlama yakın şekilde teşvik edilmesi bağlamında çeşitli uygulamalar olmuştur. Bir sanat erbabına veya esnafa uzun vadeli kredi vermek, iflas edenlere yardım etmek, esnaf loncalarında düğün, doğum, ölüm, hastalık vb. nedenlerle iş ve güç kaybına uğrayan esnafın ihtiyaçlarını karşılamak, bunlar arasında sayılabilir. Ayrıca durumu kötüye giden tüccara borç para vermek üzere kurulan ve bir çeşit tasarruf ve yardımlaşma sandıkları mahiyetindeki avârız vakıfları da mevcuttur[43]. Günümüzdeki girişim sermayesi uygulamasına benzer şekilde iş kurma, geliştirme amaçlı sermaye giderleri de karşılan-

[35] Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, EV.HMH.d 05011 H-20-01-1169.

[36] Sak, İzzet / Özpolat, Leyla, *Konya Kadı Sicili (970-1019 / 1563-1610) Defter 1*, Konya Büyükşehir Belediyesi, s. 217.

[37] Özcan, Almıla Gökçe, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Vergi Muâfiyeti: Derbendçilik", *Akademik Bakış*, c. XI, S. 22, yaz 2007, s. 312-314.

[38] Ömer Hilmi, *İthâfü'l-Ahlaf fi Ahkâmi'l-Evkâf*, mesele, 36; Ayrıca bk. Mardin, *Ahkamü'l-Evkaf*, s. 163; Berki Ali Himmet, "Vakıflar ve Vakıfların Kaldığı Tecavüz ve İhmaller", *Vakıflar Dergisi*, 1969, S. 8, s. 336.

[39] Berki, Ali Himmet, *Vakıflar*, İstanbul 1940, s. 110: Müsâhipzâde Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı*, s. 46.

[40] Oğur, Özcan, *Karaman Eyaleti Konya Merkez Kazası Hurufat Defterlerine Göre Konya ve Civarının İdari ve Sosyal Durumu (1690-1839*), Basılmamış Doktora Tezi, Kırıkkale 2018, s. 462.

[41] Ergin, Osman Nuri, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihî İnkişafı*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, 1936, s. 27; Kazıcı, Ziya, *İslâmî ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, İstanbul 1985, s. 90-91.

[42] Bilmen, Ö. Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, c. IV, s. 294; İpşirli, Mehmet, "Avârız Vakfı", *DİA*, c. IV, s. 109; Pakalın, "Avarız Vakfı", c. I, s. 114.

[43] Pakalın, "Avarız Vakfı", c. I, s. 114; Berki, Ali Himmet, *Vakfa dair yazılan eserlerle vakfiye ve benzeri vesikalarda geçen Istılah ve Tabirler*, Ankara 1966, s. 7-8; Gürsoy, "Osmanlı Esnaf ve Avarız Sandıklarının Günlük Hayata Katkısı", s. 128.

mıştır. Kalkınmanın en önemli unsuru girişimcidir. Girişimci olup, ancak sermayesi henüz oluşmamış kesimlere risk sermayesi olarak, iş hayatına atılanların başlangıç sermayeleri de bu vakıfların fonlarıyla karşılanmıştır[44]. Bu meyanda ihtiyaç sahibi esnafa *muamele-i şer'iye* usulü ile kredi sağlanmıştır. Bunun *mudarabe*, *bidaa*, *müşareke ve ariyet* usulleriyle de kullandırılması mümkün olmuştur[45]. Bunlar çeşitli ortaklık türleri ile mal ve eşyayı kullandırmaya yönelik farklı hukuki muamelelerdir. Bugün de az gelişmiş ve kırsal bölgelerde mikro finans modeline uygun, yerel kalkınmaya öncülük edebilecek özelliklere sahiptir. Bu yolla toplumun girişimci sayılarını çoğaltma, iş kurma ve istihdam kanalları güçlendirilebilir. Zamanla uygulama değişikleri sebebiyle bu vakıflara, avarız akçesi ve avarız sandığı da denmiştir[46].

Avârız vakıfları, Osmanlı toplumunda paylaşım temelli, toplumsal bütünlüğe ve kalkınmaya katkı veren en güzel örneklerinden birini oluşturmuştur. Çalışamayan veya nafakasını temin edemeyen hasta ve fakir insanların iaşesi, tedavileri ve cenaze masrafları bu vakıflardan temin edilmiştir. Geride mal bırakmadan ölen babanın eş ve çocuklarının nafakasının sağlanması ile mahallenin imarına kadar her türlü para harcanması gereken hususlar avarız vakıflarıyla çözümlenmiştir. Avârız vakıfları yoluyla dayanışma anlayışının köy ve mahallelere kadar etki alanlarının genişletilmiş olması, toplumun ulaşılması zor ve en mağdur kesimlerinin vakıf kurumu yoluyla ne şekilde korunup kollandığını da göstermektedir[47].

Avârız vakıflarından istifade için din ayrılığı nazar-ı itibara alınmamıştır. Müslüman ve gayrimüslimlerin karışık oturdukları bir mahalle veya köyün avârız vakıflarından, ahalinin tamamı, şartların tahakkuku halinde yararlanabilmiştir. Vâkıfın da, mevkufun aleyhin de dini nazara alınmaz[48]. Hatta gayri Müslimler de bu neviden vakıflar kurmuş ve bunlardan da Müslümanlar yaralanmıştır. Yahudi avârız vakıflarından Yeni Camii inşaatı sebebiyle Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa'ya mülklerinin istimlak edileceği korkusuyla para teklif edildiği kaydı vardır[49]. Konya'da İçkale Mahallesi'nde mütevellisi olmayan bir avârız vakfının mahalle sakinleri tarafından mahkemeye bildirilmesi üzerine kadı, mahalle ahalisinden Beğdesiz oğlu Hayrabid isimli zimmiyi mütevelli tayin etmiştir[50]. Bir başka şer'iye sicili kaydında kadı tarafından mütevelli ve ücretinin tayin edildiğini görüyoruz. "*Mahmiye-i Konya'da Öylebanladı Mahallesi'nin 'avârızı evkâfının mütevellisi olan el-Hâc Mehmed bin el-Hâc İbrahîm fevt olup yerine bir mütevelli lâzım ve mühim olmağın hâkim-i mevki'ü'l-kitâb tûbâ lehu ve hüsn-i me'ab hazretleri bâ'isü'l-kitâb Mûsâ bin Nasrullah nâm kimesneyi mukaddem ve müstakîm olmağla evkâf-ı mezbûreye yevmî iki akça vazîfe ile mütevelli ve Molla 'Alî bin Himmet ve Pîr Ahmed bin Mehmed ve Molla Hızır bin Murtazâ nâm kimesneleri nâzır nasb ve ta'yîn eyledikde anlar dahî tevliyet ve nezâret-i merkûmetânı kabul ve hidemât-ı lâzımelerini edâya her biri te'ahhüd ve iltizâm eylemeğin mâ-vaka'a bi't-taleb*

---

[44] Sakaoğlu, Necdet, "Avarız", *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, c. I, s. 424.

[45] İslami finans kavramları için bkz. https://katilimgundemi.com/katilim-bankaciligi-terimleri/, tarih, 23.11.2020.

[46] Gürsoy, "Osmanlı Esnaf ve Avarız Sandıklarının Günlük Hayata Katkısı", s. 130 vd.; Bilmen, Istılahat, c. IV, s. 121; İpşirli, "Avarız Vakfı", c. IV, s. 109; Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, s. 27.

[47] Onar, S. Sami, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, 3. Bası, İstanbul 1966, II, 669.

[48] Ali Haydar, *Tertibü's-Sünuf fi Ahkami'l-Vükuf*, md. 896; Mardin, Ebulûlâ, *Ahkamü'l-Evkaf*, Darü'l-Fünûn Matbaası, İstanbul 1239-1240, s. 164.

[49] İpşirli, "Avârız", *DİA*, c. IV, s. 109; Koçu, Reşad Ekrem, "Avârız Sandıkları", *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1960, III, 1343-1344.

[50] Büberci, Ömer, *1681-1682 Tarihlerinde Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (26 Numaralı Konya Şer'iye Siciline Göre)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2017, s. 50-51.

ketb olundu fî'l-yevmi's-sânî Cemâziye'l-âhir li-sene selâse ve mi'e ve elf (2 Cemâziye'l-âhir 1103 / 19 Şubat 1692)."[51]

Bu hususlara vakıf meselelerini kâidevi bir şekilde düzenleyen Ömer Hilmi Efendi'nin eserinde ve bazı arşiv kayıtlarında rastlamak mümkündür. "*Müslim ve gayri müslim muhtelitan (karışık) sakin bulundukları bir mahalle veya karyenin avârızına meşrut vakfın gallesi müslim ve gayri müslim bilcümle ahalinin avârızına sarf olunur. Vâkıf gerek müslim ve gerek gayri müslim olsun. Müslim ve gayri müslimden mahlût bir sanat erbabının avârızına meşrût olan vakfın hükmü dahî minvâl-i meşrûh üzredir.*"[52] Gayri Müslimler Müslüman olduklarında "*bunlar müslüman oldukları için avârız-ı divâniye ve tekâlif-i örfiyeden muaf bulundukları…*" şeklinde vergi muafiyet kayıtları da vardır[53]. Ödenmesi gereken örfi verginin, ödenmemesi şartıyla mahalle avarızına vakıf yapıldığı da görülmüştür. Bir örnek olarak Pürçüklü Mahallesinde mukim bir vâkıfın; 1 tabhâne, 1 oda, 1 kiler ve 1 avludan müteşekkil evini, mahallesi avarızına bu amaçla vakfetmiş olduğunu görüyoruz[54].

Esnaf cemiyetleri ve aynı meslekten olanların, kendi aralarında yardımlaşmayı temin ve ortak masrafları karşılamak için "*avârız sandıklarına*" sahip olduklarını görüyoruz. Yeniçeri teşkilatında da her ortanın (*bölüğün*) bir tasarruf ve yardımlaşma sandığı mevcuttur. Bu çeşit avârız sandıklarına, "*düzen akçesi*", "*Ramazan taamı*", "*kandil ve odun parası*" şeklinde bazı nakit para vakıfları tahsis edilmekte ve bu vakıflardaki paralar, işletilerek ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır. Avârız vakıflarında biriken fonlardan çeşitli zamanlarda, millî ve vatani gayelere aktarımlar da olmuştur. Hilâl-i Ahmer ve diğer hayır müesseselerine bu tür destekleri görmek mümkündür[55]. 1296 tarihli bir belgede "*İstanbul ve Bilâd-ı Selâsede*[56] *Müslüman ahaliye aid müsakkafât ve müsteğallât, nükûd-ı mevkûfe ve avârız akçeleri hasılatının hayrata sarfedilmesi*"[57] kaydı görülmektedir.

AVARIZ VAKIFLARI YÖNETİMİ VE İŞLETME

Avârız vakıfları, vakıf paraların tahsis edilmelerinde tercih edilen yerler olmuşlardır. Tasarruflar, para vakıflarında "*istirbah*" yoluyla işletilerek, avarız türü ihtiyaçlara harcanmıştır. Bu sandıklara vakfedilen paralar, dönemin şartlarına uygun olarak gayrimenkul yanında çoğunlukla nükûd vakfı (*para vakfı*) kaideleri mucibince gelir sağlayarak hem ihtiyaçlar giderilmiş ve hem de paranın değerinin korunması sağlanmıştır. Konya'da Şükran Mahellesinde bir kadın vâkıfın, kendisinden tekâlif-i örfiyye talep edilmemesi şartıyla 30 kuruş vakfettiğini görüyoruz[58]. 1650-1800 yılları arasında Konya vakfiyeleri üzerine yapılan bir çalışmada, ilgili dönemde 70 adet vakfiyeden 12 tanesi, mahalle avarızına yapılan gayrimenkul ve nakit avarız vakfıdır[59]. Yine yapılan bir çalışmada avarız vakfının, finans kaynağı olarak Müslümanlara açtığı kredilerde uyguladığı *rıbh* oranı, 1801 yılına kadar %2,5, 1802 yılından itibaren %10 olmuş ve zımmi-

---

[51] Sak, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1102 - 1103 / 1691 - 1692) Defter 37*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2016, s. 259.

[52] Ömer Hilmi, *İthâfü'l-Ahlâf*, mesele 181; Berki, Vakıflar, s. 110.

[53] BOA, MAD.d, 3306, 20 Safer 1053.

[54] Sak, İzzet, *Şer'iye Sicillernde Bulunan Konya Vakfiyeleri (1650-1800*), Konya 2005, s. 131-132.

[55] Barkan, Ömer Lütfi - Ayverdi, Ekrem Hakkı, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953/1546 Tarihli*, İstanbul 1970, s. XXXVII.

[56] Bilâd-ı Selâse: İstanbul ile kullanıldığında (Galata, Üsküdar, Eyüp) anlaşılır. Aydın, M. Âkif, *Kadı Sicillerinde İstanbul XVI. ve XVII. Yüzyıl*, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 2011, s. 13.

[57] BOA, Y. A.Res. 4/66, 16 Zilkade 1296.

[58] Konya'da çeşitli mahallelerde yapılan gayrimenkul ve nakit avarız vakıf örnekleri için bk. Sak, İzzet, *Konya Vakfiyeleri*, s. 160-162; Sak, *Kadı Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Vakıflar (1650-1910*), Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2012, s. 165-169; Çiftçi, Cafer, 18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri, *Tarih Araştırmaları*, Yıl 2004, S. 36, s. 81.

[59] Sak, İzzet, *Konya Vakfiyeleri*, s. 160.

lere uygulanan oranın, aynı yıllar itibariyle %10 ve %15 olduğu tespit edilmiştir[60].

A) Avarız nakit vakfı uygulamalarından; piyasayı düzenleme fonksiyonu, kredi ihtiyacının karşılanması, yeni iş kuran, işini büyüten ve işinde sıkıntıya düşenler için, tefeciliğe karşı koruma, sosyal güvenlik-yardımlaşma, işsizlik sigortası fonksiyonlarını sağlaması hedeflenmiştir. Esnaf sandıkları, yeniçerilerin orta sandıkları, eytam sandıkları ve memleket sandıkları (çiftçiler için) gibi sandıklar da esasen bu türden nakit avârız vakıfları kapsamında mütalaa edilebilir. Mahalle ve köylerdeki vakıf paralar, "*avârız akçesi sandığı*", esnaflara ait vakıf paralar ise, "*esnaf sandığı*", "*esnaf vakfı*" veya "*esnaf kesesi*" adı altında toplanmıştır. Bütün bunlar ile önemli toplumsal görevler yürütmüştür[61].

B) Gayrimenkul avarız vakıfları ise; müsteğallat-ı vakfiye (*gelir getiren vakıf*) adı verilen vakıflardan elde edilen kira gelirlerinin yine ilgili avarızın amacına tahsis edilmesi şeklinde gelişmiştir. Konya Hocahasan Mahallesine ait arazinin kiraya verilmesine dair sicil kaydı örneğinde, peşin alınan kiranın (*icâre-i muaccele*) nakit vakfı kapsamında *istirbâha* verilerek, kârından avârız ve nüzul vergilerinin verilmesi meşrut kılınmıştır[62].

Bu vakıflar mütevellileri tarafından idare edilmiş, Evkâf-ı Hümayûn'un kuruluşundan sonra (1826) Evkaf Nezareti tarafından kontrol edilmişlerdir. Avarız akçelerinin suiistimal edilmemeleri için, bunların miktar ve adetlerinin gösteren her vilayet ve sancağa ait defter ve cetveller ile takip ve kontrolü için oldukça faydalı Evkaf Nezaretinin Tahrirât-ı Umumiyeleri vardır. Bu türden bir vakfa misal olarak Konya Altun-Aba vakfiyesi verilebilir. Bu vakfiyede fakirlere ait ölülerin kefenlenme ve defin masraflarını karşılamak üzere Konya Bakırcı Yusuf Mahallesinde iki dükkân, Eski Pazarda bir sabunhane, dört ev ve altı dükkan vakfedilerek, gelirleri mezkur amaçlara tahsis edilmişlerdir[63].

Şer'iye sicilleri ve hurufat defterleri üzerinde ve ayrıca mahalleler üzerinde yapılan müstakil çalışmalarda, Konya'da her mahallede ve nahiyelere bağlı köylerde, avarız vakıflarının var olduğunu görüyoruz[64]. 1642 yılına ait bir avarız kaydında avarızdan muaf olanlar hariç 114 mahalle tespit edilmiştir[65]. Bunlardan Mehmet Ali Uz ve Derya Kasapoğlu Karakaya'nın yaptığı çalışmada 1669-1670 tarihli kadı sicili kaydına atfen bir kısmı günümüze kadar ulaşmış mahallelerden 85 adedinin ismi verilerek her birinde avârız hane sayılarına da işaret edilmiştir. Diğer bir çalışma Konya Mahalleleri Tarihi üzerine olup, burada da her bir mahallede mevcut bir yahut birden fazla avârız vakfına, isimleri ile işaret edilmektedir. Ayrıca Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından basılmış Konya Kadı Sicilleri çalışmalarında, nihayet şer'iye sicilleri üzerinde yapılan müstakil çalışma ve tezlerde de Konya'nın mahallelerindeki avarız vakfı kayıtlarına yer verilmektedir. 1690-1839 tarihleri arası hurufat defterleri üzerine yapılan bir başka çalışmada Su Dirhemi Nahiyesine bağlı Penbeci (Pambucu)

---

[60] Özdemir, Rıfat, "Ankara Hatuni Mahallesi Nakit Avarız Vakfının Kredi Kaynağı Açısından Önemi (1785-1802)", *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi*, Tebliğler, Ankara, 1990, s. 746.

[61] Gürsoy, "Osmanlı Esnaf ve Avarız Sandıklarının Günlük Hayata Katkısı", s. 128; Aykanat, Mehmet, *Osmanlı sosyal Güvenlik Hukuku*, Ankara 2016, s. 52, 200.

[62] Sak, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1128-1129 / 1716-1717) Defter 47*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2014, s. 614.

[63] Turan, Osman, Altun-Aba Vakfiyesi ve Hayatı, *Belleten*, 1947, c. XI, sy. 42, s. 208; Konya'da gayrimenkul ve nükud vakfı şeklindeki avârız vakfı örnekleri için bk. Sak, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1070 - 1071 / 1659 - 1661) Defter 10*, Konya 2014, s. 138, 409.

[64] Oğur, Özcan, *Karaman Eyaleti Konya Merkez Kazası Hurufat Defterlerine Göre Konya ve Civarının İdari ve Sosyal Durumu (1690-1839)*, s. 75 vd.

[65] İlgili dönem mahalle listesi için bk. Muşmal, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2000, s. 3-6; Muşmal, "XVII. Yüzyılın Ortalarında Konya Mahalleleri", *Yeni İpekyolu KTO Dergisi Özel Sayı*, Ed. Yusuf Küçükdağ, Konya 2002, s. 74-78.

Köyünün avarız para vakfına ait tevliyet beratından ve ilgili dönemdeki mahalle avarız para vakıflarının isimlerine yer verilmektedir. İlgili döneme ait söz konusu defterlerde bu mahalle avarızları ile alakalı olarak mütevelli ve nazır tayinlerine dair berat tevcihleri ile bu vazifelerin ücret tespitlerine yer verilmiş olduğunu görüyoruz. Sözü edilen bu arşiv kayıtları arasında zikredilen ve mahallelerin bazıları bugün de bilinen bir kısım mahalle avârız vakıflarının isimlerine temas etmek yerinde olacaktır: Binari Mahallesi Avârız ve Nüzûl Vakfı, Kurb-i Cedîd (Borda) Mahallesi Avârız Vakfı, Vadi-i Meram Mahallesi Avârız ve Nüzul Vakfı, Hoşhavan / Hoşhan Mahallesi Avârız Vakfı, Karaarslan Mahallesi Avârız Vakfı, Kerim Dede Mahallesi Avârız Vakfı, Müfti Mahallesi Vakfı, Pürçüklü Mahallesi Avârız ve Nüzul Vakfı, Sebhavan Mahallesi Avârız Vakfı, Şemsi Tebrizi Mahallesi Avârız Vakfı, Şerafeddin Mahallesi Avârız Vakfı, Yediler Mahallesi Avârız Vakfı, Yenice Mahallesi Avârız Vakfı, Hoca Cihan Mahallesi Avârız Vakfı, Kürkçü Mahallesi Avârız Vakfı, Pürçekler Mahallesi Avârız Vakfı, Dedemoğlu Mahallesi Avârız Vakfı, Beyhekim Mahallesi Avârız Vakfı, Çiftemerdiven Mahallesi Avârız Vakfı, Şekerfuruş Mahallesi Avarız Vakfı, Mihmandar Mahallesi Avârız Vakfı, Ferhuniye Mahallesi Avârız Vakfı, Ali Gav Mahallesi Avârız Vakfı, Şükran Mahallesi Avârız Vakfı, Kalecik Mahallesi Avârız Vakfı, Dedemoğlu Mahallesi Avârız Vakfı, Pürçekler Mahallesi Avârız Vakfı, Kalenderhane Mahallesi Avârız Vakfı[66].

[66] Bu konuda bk. Uz, Mehmet Ali / Kasapoğlu Karakaya, Derya, "1670 Yılı Konya Avârızhaneleri ve Mahalleleri", *Akademik Sayfalar, Merhaba*, C. XVI, S. 7, 9 Mart 2016, s. 97-99; Uz, Mehmet Ali, *Konya Mahalleleri Tarihi*, Konya Mahalleleri Serisi, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2015-2017; Sak, İzzet, *Konya Şer'iye Sicili 52*, KBB, Konya 2014, s. 48; Sak, *KŞS 37*, KTO, Konya 2010, s. 238, 359; Sak, *KŞS 11*, KBB, Konya 2007, s. 248-249; Küçük, Fatih / Sak, İzzet, *KŞS*, KBB, Konya 2014, s. 328; Altan, Mehmet, *1748 – 1749 Yılında Konya'da Sosyal Ve İktisadî Hayat (57 Numaralı Şer'iye Siciline Göre*), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s. 28; Oğur, Özcan, *Karaman Eyaleti Konya Merkez Kazası Hurufat Defterlerine Göre Konya ve Civarının İdari ve Sosyal Durumu (1690-1839*), s. 462-469.

AVARIZ VAKIFLARI TASFİYESİ

Hem Osmanlı ve hem de Cumhuriyet döneminde zaman zaman bu tür vakıfların mal ve paraları eğitim için harcanmış ve ayrıca belediyelere de aktarılmıştır. Osmanlı döneminde 1286/1869'da getirilen irâde ile "*avarız akçesi sandıkları*" vakıflardan alınarak belediyelere[67], 1292/1875'de Maarif Nezâreti'nin çıkardığı tâlimatnâme ile de bir kısım avârız paralarının sıbyan ve ibtidâî mekteplerinin ihtiyaçlarına sarf edilmesine karar verilmiştir. Bu son uygulama ilk defa Mithat Paşa'nın (v. 1884) valiliği döneminde başlamıştır[68].

Bu çerçevede avârız akarları olarak yaptırılmış olan hane, dükkan ya da bazı örneklerde görüldüğü gibi zeytinlik gelirleri şeklindeki zirai gelirler, başta ilk mekteplerin öğretmen maaşı olmak üzere, maarif müdürü ve maarif idaresi çalışanları, ilk mektepler müfettişi, öğretmen maaşları, mektep bevvab (*kapıcı*) ve mubassırlarının (*okullarda öğrencilerin durumu ile ilgilenen ve düzeni sağlamakla görevli kimse*) aylık ödemelerine harcanmıştır. Eskimiş okulların tamir edilmesinde ve yenilerinin yaptırılmasında da bu fonun kullanıldığı görülmektedir. 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sebebiyle Hazine'nin ihtiyacına binaen avârız vakıfları ve avârız sandıklarındaki paralar hazineye aktarılmıştır. Hatta bu sebeple meydana getirilmiş servetin yok edildiği ve loncaların perişan olduğu ifade edilir[69]. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde de aynı eğilimin sonucu olarak 1930 tarihli ve 1580 numaralı Belediye Kanunu ile (*md.110/6*) avârız vakıfları belediyelere devredilmiştir[70]. 1930'lu

[67] Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, s. 27-29; Öztürk, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara 1995, s. 140.

[68] Öztürk, N., *Vakıf Müessesesi*, s.140; Sarıçelik, Kerim, "Osmanlı Devleti'nde Avarız Varidatının Maarife Devredilmesi", *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*-, 2017, S. 18, s. 235.

[69] Müsahipzâde Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı*, s. 46.

[70] Berki, *Vakıflar*, s. 110; Hâtemi, Hüseyin, *Medeni Hukuk Tüzelki-*

yıllara ait mahalli gazetelerde Belediye ve Milli Eğitim müdürlüklerinin kendilerine geçen avarız mülklerinin satış ilanları görülür. Böylece avarız vakfı mülkleri el değiştirerek özel şahıslar tarafından zaman içerisinde satın alınmış oldular.

Bu konuda nihai olarak bazı hususlar ifade edilebilir: Uygulandığı dönemde birçok kamu hizmet alanında son derece önemli, çeşitli ve etkin kullanım imkânı bulmuş olan avârız vakıfları, son dönemlerde ihmale uğramış ve bu vakıflara ait paraların vakfın gayesi dışında kullanıldığı görülmüştür. Osmanlıda avârız vakıfları dışındaki vakıfların da kendi özel alanlarında birçok kamu ve sosyal hizmet ifa ettiği görülür. Avârız vakıflarının uygulandığı dönemde yürüttüğü hizmetleri günümüzde yerine getiren birçok kamu yahut sivil kuruluşlar ve yeni vakıflar vardır. Bu hizmetler, toplumların genel olarak giderilmesi gereken ihtiyaçlarını karşılamaktadır. İnsanlar her dönem bu hizmetleri ifa için değişik araç ve yöntemler bulmuşlardır. Bizim bugün için geçmiş uygulamalardan örnek alarak, sivil toplumun zaman zaman kamu ile görev paylaşarak veya kendi başına yürüteceği benzer birçok faaliyet söz konusu olabilecektir. Bunların bir kısmı da sivil toplum veya kamu tarafından halen şu veya bu şekilde yapılmaktadır.

Özellikle kırsal kesimin az gelişmiş ve kentlerin sosyal yıpranma bulunan yerlerinde, sosyal dayanışma fonksiyonu olarak, esnaf ve ekonomik kesimin finansal ihtiyaçlarını gidermede istifade edilebilecek avârız vakıflarından çeşitli örnekler bulunabilir. Bu alanlarda sosyo-ekonomik dayanışma ve kalkınmayı başlatma ve sürdürülebilir hâle getirmek için çeşitli yönleriyle günümüze uyan taraflarıyla yeniden ihya edilmesi ve güncellenerek yaşatılması gereken bir müessese olduğunu düşündüğümüz Osmanlı dönemi avârız vakıflarından, içinde yaşadığımız döneme yönelik önemli çıkarımların yapılması mümkün ve gereklidir.

şileri, İstanbul 1979, s. 740.

KAYNAKÇA

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), EV.HMH.d 05011 H-20-01-1169.

BOA, MAD.d, 3306, 20 Safer 1053.

BOA, Y. A.Res. 4/66, 16 Zilkade 1296.

3 Numaralı Mühimme Defteri (966–968 / 1558–1560), Dîvân-ı Humâyûn Sicilleri Dizisi: I, Ankara 1993, s. 549.

Akgündüz, "Galle", *DİA*, c. XIII, s. 338-339.

Akgündüz, Ahmed, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul 2013.

Akyüz, Vecdi, "Kutsal Metinlerimizde Vakıf Referansları", *Vakıflar Dergisi*, 2006, Özel sayı: Vakıf Medeniyeti Yılı, s. 20-25.

Ali Haydar Efendi, *Tertîbü's-Sünûf fi Ahkâmi'l-Vukûf*, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1337/1340.

Altan, Mehmet, *1748 – 1749 Yılında Konya'da Sosyal ve İktisadî Hayat (57 Numaralı Şer'iye Siciline Göre*), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007.

Aydın, M. Âkif, *Kadı Sicillerinde İstanbul XVI. ve XVII. Yüzyıl*, İSAM, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 2011.

Aykanat, Mehmet, *Osmanlı Sosyal Güvenlik Hukuku*, Ankara 2016.

Barkan, Ömer Lütfi, "Avârız", *İA*, MEB, II, s. 13-19, 1979.

Barkan, Ömer Lütfi - Ayverdi, Ekrem Hakkı, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953/1546 Tarihli*, İstanbul 1970, s. XXXVII.

Berki Ali Himmet, "Vakıflar ve Vakıfların Kaldığı Tecavüz ve İhmaller", *Vakıflar Dergisi*, 1969, S. 8, s. 335-340.

Berki, A. H., “İslâmda Vakıf Sahih ve Gayr-i Sahih Nev’ileri I, *AÜİFD*, c. VI, S. 1, 1957, s. 19-26.

Berki, A. H., “Vakıf Nasıl Yapılır”, *VD*, S. 10, s. 66-70.

Berki, Ali Himmet, *Vakfa dair yazılan eserlerle vakfiye ve benzeri vesikalarda geçen Istılah ve Tabirler*, Ankara 1966.

Berki, Ali Himmet, *Vakıflar*, İstanbul 1940.

Bilmen, Ömer Nasuhi (v. 1971), *Hukuku İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, c. I-VIII, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1969/1970.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail (v. 256/869), *Sahîhu’l-Buhârî*, Matbaa el-Amire, c. I-VIII, Darü’l-Hilafeti’l-İlmiyye, Mısır 1315.

Büberci, Ömer, *1681-1682 Tarihlerinde Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayat (26 Numaralı Konya Şer’iye Siciline Göre*), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2017.

Çiftçi, Cafer, 18. Yüzyılda Bursa’da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri, *Tarih Araştırmaları*, s. 79-102, 2004, S. 36.

Demirakın, Işık N., *A Study Of Ottoman Modernisation On The City: The Sixth Municipal District of Istanbul (1858-1877*), Ankara 2006.

Demirci, Mustafa, “Avarız”, *Konya Ansiklopedisi*, s. 399-400, c. I.

Ergin, Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-ı Belediyye*, I-IX, İstanbul 1995.

Ergin, Osman Nuri, *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihî İnkişafı*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, 1936.

Genç, Mehmet, “Klâsik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, 2014, s. 9-18, S. 42.

Göyünç, Nejat, “Hâne”, *DİA*, c. XV, s. 552-553.

Günay, Hacı Mehmet, ‘‘Vakıf’’, *DİA*, c. 42, s. 475-479.

Gürsoy, Çiğdem, “Osmanlı Esnaf ve Avarız Sandıklarının Günlük Hayata Katkısı”, *Journal of History Studies*, c. X, S. 8, s. 121-142.

Hâtemi, Hüseyin, *Medeni Hukuk Tüzelkişileri*, İstanbul 1979.

İnalcık, Halil, *The Ottoman Empire: Conquest, Organization and Economy – Collected Studies*, London 1978, VIII.

İpşirli, Mehmet, “Avârız Vakfı”, *DİA*, c. IV, s. 109.

İşeri, Ahmet, “Vakıflar (Medeni Kanun’dan Önceki ve Sonraki Vakıf Nev’ileri ve Hukukî Mahiyetleri)”, *AÜHFD*, XXI/1-4, 1964, s. 199-280.

Kazıcı, Ziya, “Osmanlılarda Örfi Vergiler ve Bu Vergilerin Kaynağı Olan Örfi Hukuk”, *MÜİFD*, S. 4, İstanbul 1986, s. 285-310.

Kazıcı, Ziya, *İslâmî ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, İstanbul 1985.

Kıvrım, İsmail, “Mahalle Avârız Vakıfları (17. Yüzyıl Ayntab Örneği)”, *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi*, 2019, 2(2), s. 34- 49.

Koçu, Reşad Ekrem, “Avârız Sandıkları”, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1960, c. III, s.1343-1344.

Küçük, Fatih / Sak, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1080 - 1081 / 1669 - 1670) Defter 14*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2014.

Küçük, Levent, *Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü*, Doktora Tezi, Ankara 2007.

Mardin, Ebulûlâ, *Ahkamü’l-Evkaf*, Darü’l-Fünûn Matbaası, İstanbul 1239-1240.

McGoven, Bruce, “Osmanlı Avarız ve Nüzül Teşekkülü” 1600-1830, *VIII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*, C. II, s. 1327-1831, Ankara, 1981.

Muhammed Vâmık Şükrü, *Evkâf-ı Ümem Tarihi*, c. I-VIII, İstanbul 1915.

Muşmal, Hüseyin, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2000.

Muşmal, Hüseyin, “1640-1650 Yılları Arasında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20, s. 201-232, 2006.

Muşmal, “XVII. Yüzyılın Ortalarında Konya Mahalleleri”, *Yeni İpekyolu KTO Dergisi Özel Sayı Aralık 2001*, Ed. Yusuf Küçükdağ, s. 70-78, Konya 2002.

Müsâhipzâde Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı*, Türkiye Basımevi, İstanbul 1946.

Müslim, Ebû’l-Huseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî (v. 261/874), *Sahîh-i Müslim*, thk. M. Fuad Abdulbaki, Darü İhyai’t-Türasi’l-Arabi, I. Baskı, c. I-V, Beyrut 1375/1975.

Oğur, Özcan, *Karaman Eyaleti Konya Merkez Kazası Hurufat Defterlerine Göre Konya ve Civarının İdari ve Sosyal Durumu (1690-1839*), Basılmamış Doktora Tezi, Kırıkkale 2018.

Oğuzoğlu, Yusuf, “Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yükü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700)”, *Osmanlı Araştırmaları- XV*, İstanbul 1995.

Onar, S. Sami, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, 3. Bası, c. I-III, İstanbul 1966.

Onar, Sıddık Sami, “Bayındırlık, Yardım, Belediye (Komün), İşleri ve Bu İşlerdeki Rolleri Bakımından Osmanlı Vakıfları”, s. 313-333 (Özay, İl Han, *Gün Işığında Yönetim*, Filiz Kitapevi, İstanbul 2004).

Ortaylı, İlber, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, 5. Baskı, Ankara 2016.

Ömer Hilmi Efendi, *İthâfü’l-Ahlâf fi Ahkâmi’l-Evkâf*, Matbaa-ı Âmire, İstanbul 1307.

Özcan, Abdülkadir, “Lağımcı Ocağı”, *DİA*, c. XXVII, s. 49-50.

Özcan, Almıla Gökçe, “XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti’nde Vergi Muâfiyeti: Derbendçilik”, *Akademik Bakış*, c. XI, S. 22, yaz 2007, s. 305-372.

Özcan, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları-Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

Özdemir, Rıfat, “Ankara Hatuni Mahallesi Nakit Avarız Vakfının Kredi Kaynağı Açısından Önemi (1785-1802)”, *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, Tebliğler*, Ankara, 1990, s. 733-754.

Özel, Oktay, “17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskân Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: ‘Mufassal’ Avârız Defterleri”, *XII. Türk Tarih Kongresi 12-16 Eylül 1994*, c. III, s. 735-744, Ankara.

Öztürk, Nazif, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*, Ankara 1995.

Öztürk, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara 1995.

Pakalın, M. Zeki, “Avarız”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay, İstanbul 1993, c. I, s. 113-114.

Polat, Süleyman, “Osmanlı Devleti’nde Nüzul Vergisinin Teşkili ve Gelişimi: XVI- XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Ekonomisini Nüzul Vergisi Üzerinden Değerlendirmek, *Belleten*, C. LXXXII, S. 295, s. 829-862, Yıl: 2018 Aralık.

Sahillioğlu, “Avarız”, *DİA*, c. IV, s. 108-109.

Sak, İzzet-Özpolat, Leyla, *Konya Kadı Sicili (970-1019 / 1563-1610) Defter 1*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2016.

Sak, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1070-1071 / 1659-1661) Defter 10*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2014.

Sak, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1102-1103 / 1691-1692) Defter 37*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2016.

Sak, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1128 - 1129 / 1716 - 1717) Defter 47*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2014.

Sak, İzzet, *Şer'iye Sicillerinde Bulunan Konya Vakfiyeleri (1650-1800*), Konya 2005.

Sak, İzzet, *Kadı Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Vakıflar (1650-1910*), Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2012.

Sak, İzzet, *KŞS 11*, KBB, Konya 2007.

Sak, İzzet, *KŞS 37*, KTO, Konya 2010.

Sakaoğlu, Necdet, "Avarız", *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, c. I, s. 424.

Sarıçelik, Kerim, "Osmanlı Devleti'nde Avarız Varidatının Maarife Devredilmesi", *Tarihin Peşinde- Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-*, s. 231- 247, 2017, S. 18.

Solak, İbrahim-Sak, İzzet, *Konya Kadı Sicili (1113-1113 / 1701-1702) Defter 39*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2016.

Şeker, Mehmet, *İslâmda Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Üçüncü Baskı, Ankara 1991.

Tabakoğlu Ahmet, "Tekâlîf", *DİA*, c. 40, s. 336-337.

Tabakoğlu, Ahmet, "Klasik Dönem Osmanlı Vakıf Sistemi", *Cumhuriyetin 80. Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu 15-17 Aralık 2003*, VGM Yay., Ankara 2004.

Tabakoğlu, Ahmet, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 1985.

Tunç, Muhammed Nuri-Taş, Mehmet, "16. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Donanmasında Kürekçiler", *International Social Sciences Studies Journal*, c. V, S. 16, 2019, s. 2775-2786.

Turan, Osman, Altun-Aba Vakfiyesi ve Hayatı, *Belleten*, 1947, c. XI, S. 42, s. 208.

Uz, Mehmet Ali-Kasapoğlu Karakaya, Derya, "1670 Yılı Konya Avârızhaneleri ve Mahalleleri", *Akademik Sayfalar, Merhaba*, C. XVI, S. 7, 9, Mart 2016 Çarşamba, s. 97-99.

Uz, Mehmet Ali, *Konya Mahalleleri Tarihi*, Konya Mahalleleri Serisi, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2015-2017.

Ünal, M. Ali, "Kadı", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, s. 41-44, Ankara 2014.

Yediyıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, TTK, Ankara 2003.

https://katilimgundemi.com/katilim-bankaciligi-terimleri/ (tarih, 23.11.2020).

KONYA'DA MAHMUT DEDE ZAVİYESİ VAKIFLARI

Yusuf KÜÇÜKDAĞ*

ÖZET

Anadolu Selçukluları döneminde kurulan Mevlevilik, diğer tarikatlar gibi tekkelerde hizmet veren bir kurumdu. Konya'da Mevleviliğin merkezi durumundaki Mevlâna Dergâhı dışında, buna bağlı tekkeler de inşa edilmiştir. Bunlardan biri Mahmut Dede Bahçesi olarak da bilinen Mahmut Dede Zaviyesi'dir. Bu zaviyeyi Mevlevi ileri gelenlerinden Üveys Dede oğlu Mahmut Dede adına Hacı Süleyman oğlu Hacı Mustafa inşa ettirmiş; aynı zat, 1557'de kurduğu vakıf için bir vakfiye düzenleterek mahkemeye tescil ettirmiştir. Hacı Süleyman oğlu Hacı Mustafa'nın vakfiyeye koyduğu şarta göre, vakfettiği gayrimenkullerin işletilmesinden elde edilen gelirle içinde kütüphane de bulunan zaviyeye ait binalar onarılacak, artan para ile Mahmut Dede'nin müritlerine yemek verilecektir. Mahmut Dede'nin zaviyenin bahçesinde kerpiçten yapılmış türbesi de vardı. Bu türbe yakın zamanda yıktırılmış; mezar kitabesi İnce Minare Taş Eserler Müzesi'ne kaldırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevlevilik, vakıf, zaviye, Konya, Dede Bahçesi.

*Prof. Dr., KTO Karatay Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, Konya, yusufkucukdag@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8360-3127.

THE FOUNDATIONS OF MAHMUT DEDE MONASTERIES IN KONYA

ABSTRACT

Mawlawiyah, which was founded during the Anatolian Seljuks era, was an institution that served in the Islamic monasteries like other Islamic orders. In Konya, apart from the Dargah of Mevlana that was the center of the Mawlawiyah order, Islamic monasteries which were affiliated to this order were also built. One of these monasteries is Mahmut Dede, monastery which is also known as the Mahmut Dede Garden. Hacı Mustafa, son of Hacı Süleyman, had this small monastery built on behalf of Mahmut Dede, son of Üveys Dede who was among the foremost figures of Mawlawiyah; the same person issued a charter for the charitable foundation he founded in 1557, and registered it with the court. According to the terms of the charter by Hacı Mustafa, son of Hacı Süleyman, with the income derived through the running of properties donated by himself to the foundation, the buildings belonging to the small monastery which also included a library, would be repaired and with the rest of the money, the disciples of Mahmut Dede would be served meals. There was also an adobe tomb of Mahmut Dede in the yard of the monastery. This tomb has been recently demolished; its epitaph was moved to the Stone Works Museum of Ince Minare.

Keywords: Mawlawiyah, foundation, monastery, Konya, Dede Bahçesi.

GİRİŞ

Mevleviliğin ilk tekkesi, sonradan ortaya çıkan diğer Mevlevi tekkelerinin merkezi haline gelen Konya Mevlâna Dergâhı'dır. Konya şehir merkezinde, bu dergâha bağlı başka Mevlevi tekke ve zaviyeleri de inşa edilmiştir[1]. Bunlardan biri de Mahmut Dede Zaviyesi'dir.

Aslen Konyalı olan Mevlevi ileri gelenlerinden Üveys Dede oğlu Mahmut Dede, Mesnevî'yi yorumda şöhret yapmış; bu nedenle çevresine seçkin bir Mevlevi grubu toplanmıştır. Kendisini şeyh olarak tanıyanlardan el-Hâc Mustafa bin el-Hâc Süleyman'ın, Konya'da Topraklık Mahallesi'nde, geniş bir bahçe içinde tesis ettiği daha sonra "Mahmud Dede Bahçesi" olarak şöhret bulan tekkede, "havâs ihvan" ile yaşamaya başlamıştır. Mezar kitabesine göre Mahmut Dede'nin ölüm tarihi 965 H/1557 M'dir.

I- MAHMUT DEDE ZAVİYESİ

Mahmut Dede Zaviyesi, Konya'nın Topraklık Mahallesi'nde, şimdi binası Hayra Hizmet Vakfı'na ait, Karatay Hacıveyiszade Anadolu İmam Hatip Lisesi'nin bulunduğu yerdeydi. Burada Mahmut Dede Türbesi de mevcuttu. Toprak damlı kerpiç türbe binası ise kesme taşla kubbeli olarak yapılmak üzere yakın zamanda yıktırılmıştır (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1: Mahmut Dede Türbesi, yıkılmadan önce.

el-Hâc Mustafa ibn el-Hâc Süleyman tarafından Mahmut Dede adına tahsis edilen zaviyeden başka burada zaviyeye ait evlerle bir de kütüphane bulunuyordu. Mahmut Dede Zaviyesi'ne kayıtlı

[1] Konya'daki diğer Mevlevi zaviyeleri için bk. Yusuf Küçükdağ, "Les Zaviyas Mevlevites à Konya", *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2005, s. 63-72.

dervişler, mübarek günlerde burada toplanır, yiyip içerler, âyinlerini icra ederlerdi. Mahmut Dede Zaviyesi'nde yukarıda zikredilen binalardan şu anda hiç birisi mevcut değildir. Mahmut Dede Türbesi'nin etrafında küçük bir kabristan mevcut idi. Bu mezarlık 1950'li yıllarda ortadan kaldırılmıştır.

Konya şehrinde yaz-kış sürekli kalınan tekke ve zaviyelerin dışında Mevleviler'in yaz aylarında kaldıkları ve âyinlerini icra ettikleri geniş bahçeleri bulunan zaviyeleri de vardı. Nitekim bunlardan en eski tarihli olanı Mahmut Dede Zaviyesi'nin içinde bulunduğu Mahmut Dede Bahçesi idi[2]. Diğeri Kültür Park'ta Tücü'l-Vezîr Türbesi'nin güneyinde, büyük ağaçların bulunduğu yerdeki Dede Bahçesi'dir[3].

II- MAHMUT DEDE ZAVİYESİ VAKFİYESİ

Mahmut Dede Zaviyesi Vakfiyesi'nin[4] aslı tespit edilememiştir. Üzerinde çalışma yapılan bu suret, Konya Şer'iyye Sicili, no. 43, s. 6-7'de kayıtlı bulunmaktadır. Türkiye Arapçası'yla yazılmış olup evâil-i Şaban 947/1-10 Aralık 1540'ta Konya Şer'iye Mahkemesi'nce tanzim ve tescil edilmiştir. Vâkıfı, el-Hâc Mustafa ibn el-Hâc Süleyman'dır. Vakfiyenin başında, esas satırlara göre sağda ve solda boşluk olacak şekilde tescil eden kadıyı belirten üç satırlık bir bölüm yer almaktadır. İki sayfayı kapsayan vakfiye baştaki tescil, sondaki şahitler hariç tutulursa ilk sayfada 40, ikinci sayfada 4, toplam 44 satırdır. Deftere kaydedilirken esas vakfiyeye göre bazı kısaltmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim vakfiyelerde uzun olan dua bölümü, burada yarım satıra indirilmiştir (vakfiye 1-5). Arapça olmasına rağmen bazı eşyanın sayısı ve cinsi Türkçe yazılmıştır (vakfiye 20-30).

Vakfiyeyi tescil eden Konya Kadısı Budak b. Piri'dir. Şahitler Mahmut Dede Zaviyesi'ne kayıtlı dervişlerden olup 22 kişidir. Bunlardan İnel Dede ibn Hasan Ece, Musa b. Nasuh, Bahşayiş b. İshak'a vâkıf el-Hâc Mustafa ibn el-Hâc Süleyman'ın ölümünden sonra sıra ile mütevelli olmalarının şart olarak konması, zikredilen şahısların hepsinin Mevlevilerce sevilen ve sayılan kişiler olduklarını gösterir. Nitekim İnel Dede'nin kabrinin Mahmut Dede ile aynı türbe içinde, yan yana olması[5] bunu teyit etmektedir.

1) Vakfiyede Geçen Mevkufât

Vâkıf el-Hâc Mustafa ibn el-Hâc Süleyman, mürşidi ve şeyhi Mahmut Dede ibn Üveys Dede'nin Mevlevi Tarikatı kuralları çerçevesinde yürüteceği faaliyetler için tahsis ettiği zaviyeye;

Mevlâna Türbesi yanında, münbit bir bağda inşa edilmiş olan evlerle birlikte bahçenin tamamını (vakfiye 5-15); Mahmut Dede Bahçesi yanında bulunan ziraate elverişli diğer arsaları (vakfiye 10-15). Mahmut Dede Bahçesi içinde bulunan kapalı evde, özel sandıklarda muhafaza edilen şu kitapları: Arap hattıyla yazılmış üç adet Mushaf, Mevlânâ Celâleddin'in Mesnevî adlı kitabının tamamı; Mesnevî'nin iki cildi. Sultan Veled Mesnevisi üç cilt ve Fîhi Mâfih, Kitâb-ı Cevâmi'u'l-Fevâyid, Kabl-i Cönk, Müşkilât-ı Mevnevî'den bir cüz, Kur'an-ı Kerim'den bir cüz, Âşık Paşa Divanı ve Mevlânâ Celâdeddin Menâkıbnâmesi (vakfiye 15-20); bir büyük kazan, bir orta büyüklükte kazan, bir huni, bir bakır, bir büyük leğen, bir sofra tabağı, bir büyük kuzu tepsisi, üç tepsi, üç sahan, bir havan, bir tavadan meydana gelen bakır kapları (vakfiye 20-30); yedi parçadan müteşekkil bir döşek ile Bâğ-ı Kutlu köyünden Mahmut b. Mehmet'in yanında bulunan koyunların tamamını vakfetmiştir (vakfiye 25-30).

---

[2] Yusuf Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, Konya 2020, s. 81-84.

[3] Küçükdağ, *aynı eser*, s. 55-56.

[4] Mahmut Dede Zaviyesi Vakfiyesi, bundan sonraki atıflarda vakfiye olarak kısaltılacak ve metin içinde gösterilecektir.

[5] İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964, s. 620-621; Mehmet Önder, *Mevlâna Şehri Konya*, Ankara 1971, s. 240-241.

2) Mevkufâtla İlgili Şartlar

Vakfiyedeki vakıf gelirlerinin harcanmasıyla ilgili şartlar şöyledir: Bağ, bahçe ve ziraate elverişli arsalardan elde edilen mahsul ve meyvelerin gelirinden önce zaviyenin tamiri için harcanacak; bundan arta kalan gelirin tamamı, Şeyh Mahmut Dede ibn Üveys Dede'nin tarikatına sülûk etmiş olanlarla Mevlâna Türbesi civarında oturan dervişlerin en salihlerine yedirilecektir (vakfiye 10-30).

Mahmut Dede Zaviyesi'nde bulunan bakır kaplarla, Bâğ-ı Kutlu köyünde ikamet eden Mahmut b. Mehmet'in yanında bulunan koyunlar, zaviyenin bahçesinde dervişlerin yemek yemesi gerektiğinde kendilerine verilecektir (vakfiye 20-30).

Mahmut Dede Bahçesi içindeki kapalı evde, özel sandıklarda muhafaza edilen vakıf kitaplar, Mevlevi müritlerinden mütalaaya muktedir olanlara altı ay süreyle okumaları için verilecektir. Bu süre, Mahmut Dede'ye müntesip olanların evladından başkası için uzatılmayacaktır (vakfiye 15- 25).

3) Tevliyet ve Nezâret Durumu

Mütevellilik, kayd-ı hayat şartıyla vâkıf el-Hâc Mustafa ibn el-Hâc Süleyman'ın kendisine aittir. Onun ölümünden sonra sıra ile İnel Dede ibn Hasan Ece, Musa b. Nasuh, Bahşayiş b. İshak; bunların ölümünden sonra ise, Muhmud Dede'nin dervişlerinden en salih olan ve mesnevihanlık görevini yürüten kimse mütevelli olacaktır (vakfiye 25-35). XVIII. yüzyılın başlarında Mahmut Dede Zaviyesi'nin zaviyedarlığı ve mütevelliliği, Mevlâna Dergâhı postnişininin ilâmı üzerine Mahmut Dede'nin salih ve mutasavvıf olan evlâdına beratla veriliyordu[6]. Bununla birlikte Mahmut Dede evlâdından olup tarikatla alâkası olmayanların zikredilen görevleri üzerlerine berat ettirdikleri de oluyordu[7]. XIX. yüzyılda dahi faal bir zaviye olduğu, buraya yapılan mütevelli ve zaviyedar tayinlerinden anlaşılmaktadır[8].

Mahmut Dede Zaviyesi'ne kayıtlı, müridanın hepsi, vakfa nezaret etmekle yükümlü tutulmuşlardır (vakfiye 30- 35).

Sonuç olarak; Mahmut Dede Zaviyesi'ne ait 1540 tarihli bu vakfiyeye göre, XVI. yüzyılda Mevlânâ Dergâhı dışında tekke ve zaviyelerde de Mevlevilik canlı olarak yaşatılmaktaydı. Her Mevlevi tekkesinin bitişiğinde bir de kütüphane bulunmaktaydı. Mevlevilikte devlet büyüklerinin maddi ve manevi desteğini sağlamak temel siyaset olduğu halde, bu vakfiyede resmî makamların vakıflara müdahalesi engellenmiştir.

Mahmut Dede, Mevleviliğe hizmeti geçmiş bir mutasavvıftır. Adına tahsis edilen zaviye XIX. yüzyılda bile faal durumdadır. Adı geçen zaviyenin bahçesi içinde inşa edilmiş Mahmut Dede Türbesi tek kubbeli iken zamanla yıkılmış, yerine daha sonra kerpiç ve toprak damlı bina yaptırılmıştır. Hayra Hizmet Vakfı yöneticileri, yerine kesme taştan tek kubbeli bir türbe yaptırmak düşüncesiyle kerpiç binayı yıktırmış; fakat nedense bir türlü projesi bile hazır olan bu türbe inşa edilememiştir. Kültür Bakanlığı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Hayra Hizmet Vakfı'nın iş birliğiyle bu binayı kesme taştan ve kubbeli olarak yaptırmaları temenni edilir.

III- MAHMUT DEDE ZÂVİYESİ VAKFİYESİ (Tercüme)

"Vâkıfın ikrarı ile buradakiler tarafımdan tahkik ve tespit olununca, bunun sıhhatine ve lüzumuna hükmettim. Ben fakir Konya kazasının kadısı Budak b. Pîrî'yim.

Allah'a hamd, peygamberi Hz. Muhammed'e ve âline salâttan sonra Fahrü's-Sülehâ ve'z-Zâhidîn diye anılan el-Hâc Mustafa ibn el-Hâc Sü-

[6] *KŞS.* no. 43, s. 260.

[7] *KŞS.* no. 43, s 273*; VAD*, no. 1107, vr. 21.

[8] *VAD.* no. 148, sıra 1678.

leyman, tebeddül ve temdîdten masun olan seri'at meclisine ve mahkememize gelerek mürşidi ve şeyhi Mahmud Dede ibn Üveys Dede'nin ruhu için vakıfta bulunmaya karar verdiğini bildirmiştir. Maksadı, Kur'ân-ı Kerim'deki "*Nefsiniz için hayırdan ne takdim ederseniz Allah indinde dahi hayırlı ve mükâfatça daha büyük olarak bulursunuz*"[9] manâsındaki âyet üzere O'nun güzel vaatlerine nail olmak; yüce Allah'a yaklaşmak, tövbesi olana yönelmek; O'nun elîm ve kahredici azabından sakınmaktır. Bunun için, vakfiyenin düzenlendiği sırada kendisine ait mülkü olan ve tasarrufunda bulunan, Mevlânâ Türbesi yakınında, kıblesi el- Hâc Ali Halîfe el-Hatîb'in mülkü, doğusu nehir, kuzeyi anayol, batısı Topraklık Mahallesi'nin vakfı ile çevrili mümbit bir bağda inşa edilmiş olan evlerle birlikte bahçenin tamamı; yine adı geçen bahçe yakınında kıble yönü İbn Ömer Seyyidî mülkü, doğusu nehir, kuzeyi Hacı Emrullâh Mahallesi Mescidi'nin vakfı, batısı Mevlânâ Türbesi vakfı ile çevrili bulunan ziraate elverişli arsaların hepsini vakfetmiştir. Söylenen yerlerin hakları, bu yerlere tâbi olanlar ve ekleri, onunla birlikte bulunup zikredilmiş veya edilmemiş şeylerin tamamı mütevellinin tasarrufunda ve gözetiminde olup elde edilen mahsûlün ve meyvelerin hepsini şeyhlerin iftiharı müttakîlerin ve âriflerin övüncü, el-Müctenibîn diye bilinen Mahmud Dede yoluna sülûk etmiş fakirlere; bundan başka Mevlânâ Türbesi civarında oturan fukaranın en sâlihine verir. Yine vâkıf, adı geçen bahçede bulunan kapalı evde, özel sandıklarda muhafaza edilen biri Arap hattıyla yazılmış üç adet Mushaf, Mevlânâ Celâleddin Mesnevisi'nin hepsi, iki cilt Mevlânâ Mevnevîsi, üç cilt Sultan Veled Mesnevisi ve Fîhi Mâfîh, Kitâb-ı Câmi'u'l-Fevayid, Kabl-i Cönk, Müşkilât-ı Mesnevî'den bir cüz, Kur'ân-ı Kerîm'den bir cüz, Âşık Paşa Dîvânı ve Mevlânâ Celâleddin Menâkıbnâmesi'ni vakfetmiştir. Bunlar da mütevellinin tasarrufunda olup gönüldaşlardan bunları mütâlâaya muktedir olanlara altı ay süre ile verilir. Bu süre, adı geçen fukaranın evlâdından başkası için uzatılmaz. Yörenin lisânı ile anılan bütün kaplar ki bunlar bir büyük kazan, bir orta büyüklükte kazan, bir huni, bir bakır, bir büyük leğen, bir sofra tabağı, bir büyük kuzu tepsisi, üç tepsi, üç sahan, bir havan, bir tava, ev ve esbabından yedi parçadan müteşekkil bir döşek, Bâğ-ı Kutlu köyünden Muhmud b. Mehmed'in yanında bulunan bütün koyunlar vakfedilmiş olup bunlar da mütevellinin tasarrufundadır. Gerektiği zaman bahçede yemek yemek üzere, orada bulunan fakirlere kendilerinden esirgenmeksizin verilir.

Mütevellilik kayd-ı hayat şartıyla vakfedenin kendisine aittir. Onun ölümü ile İnel Dede ibn Hasan Ece, Musa b. Nasuh, Bahşayiş b. İshak sıra ile; bunlardan sonra Mahmud Dede'nin dervişlerinden en sâlihine, ondan sonra mesnevîhâna şart koşulmuştur.

Bu zaviyede kayıtlı dervişlerin hepsi, vakfa nezâret edeceklerdir. Onlar bunu gözetirler, tamirini yaptırırlar, ihmâl etmeksizin bütün işlerini yürütürler. Vakfedenden sonra bunlardan birisi ihmâl edilirse, kıyamet gününde sorumluluğu gerektirir. Yine vâkıf mütevelli, nâzır ve fukaranın vakfı imar etmelerini şart koştu. Bunların hepsi, bahçenin gelirinden tamir için sarf edilenden artanını yerler. Buna karşılık Hz. Peygamber'in, Mahmud Dede'nin ve vakfedenin ruhuna duâ etmelidirler.

Vakfa kadı, devlet büyükleri ile ecnebilerin müdahale etmemesi de şart olarak konmuştur. Yukarıdaki hususlar şer'î sahih ikrarla açık itirafla yörenin hâkimi ve şahitlerin huzurunda eski müctehid imamların mezhebine uygun olarak bu vakfın lüzumu, sıhhati ve sürekli olması tescil olundu. "*Artık her kim bunu işitip bildikten sonra tebdil ederse şüphe yok ki, bunun günahı o tebdil edenlerin üzerinedir. Allahü Tealâ muhakkak semidir, âlimdir*"[10]

[9] Kur'an, LXXIII, 20.

[10] Kur'an, II, 181.

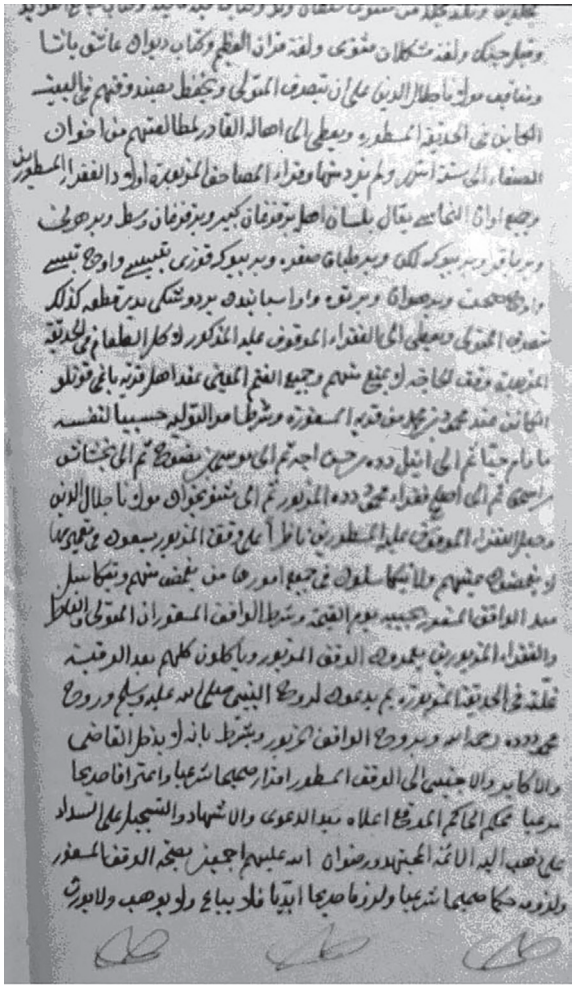
âyetinin hükmünce bu vakıf hiçbir surette satılmaz, hibe edilmez, miras olarak bırakılmaz, hiçbir sebeple ve hiçbir surette verasete itibâr olunmaz.

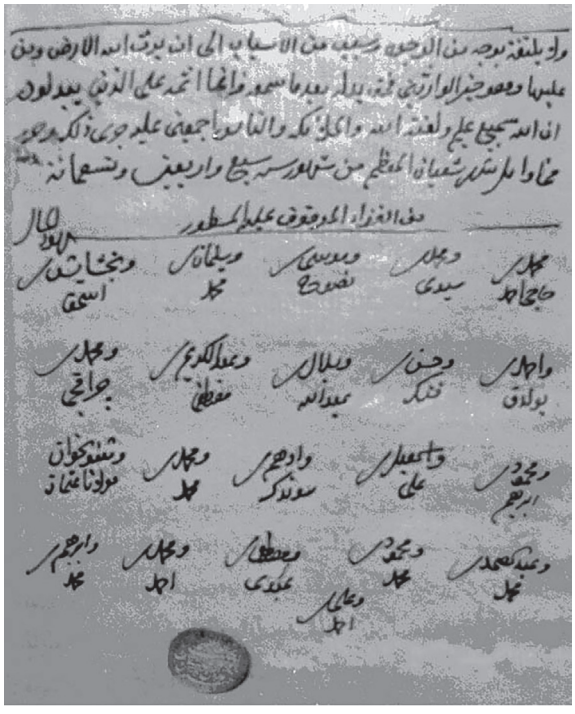
Bu vakfiye 947 senesi Şaban ayının başlarında (1-10 Aralık 1540) yazılıp yürürlüğe girdi. Vakfedilmiş yerde bulunan fukaradan şahit olanlar şunlardır:

Mehmed b. Hacı Ahmed, Mehmed b. Seyidî, Musa b. Nasuh, Süleyman b. Mehmed, Bahşayiş b. İshak, Ahmed b. Bulduk, Hasan b. (okunamadı), Bilâl b. Abdullah, Abdülkerim b. Mustafa, Mehmed b. Çırakçı, Mahmud b. İbrahim, İsmail b. Ali, Edhem b. Sündük, Mehmed b. Mehmed, Mesnevîhân Mevlânâ Osman, Abdüssamed b. Mehmed, Mahmud b. Mehmed, Mustafa b. Abdi, Mehmed b. Ahmed, İbrahim b. Mehmed, Ali b. Ahmed.

Mahmut Dede Zaviyesi Vakfiyesi (Metin)

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Konya Şer'iye Sicili, (*KŞS*), no. 43.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter, (*VAD*) no. 148, sıra 1678; no. 1107, vr. 21.

Diğer Kaynaklar

KONYALI, İbrahim Hakkı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "Les Zaviyas Mevlevites à Konya", *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2005, s. 63-72.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, *Konya'nın Kırk Tekkesi*¸ Konya 2020.

ÖNDER, Mehmet, *Mevlâna Şehri Konya*, Ankara 1971.

OSMANLI DÖNEMİ KONYA ZAVİYELERİ

Şükriye Pınar ÖZYALVAÇ*

ÖZET

Osmanlı toplumunun fiziki ve ekonomik şartlarını, eğitim yapısını, kültürel değerlerini anlayabilmenin öncelikli durağı, vakıf olarak tesis edilen müesseselerin incelenmesi olmuştur. Anadolu ve Osmanlı Devleti'nin yayıldığı topraklarda sıklıkla karşılaştığımız vakıf eserlerden birisi olan zaviyeler dervişlerin zikir yapmak üzere bir araya geldikleri, yolcuların ağırlandığı, halkın irşad derslerine katılabildiği, bazen mütevazı bir odadan, bazen de kütüphanesi, aşevi, mescidi, medresesi, hamamı, türbesi ile geniş bir yapılar gurubundan müteşekkil olarak sosyal hayatın merkezinde bulunan yerlerdir. Çalışmamızda Konya'da teşekkül eden çeşitli tasavvufî zümrelere bağlı zaviyeler Osmanlı Devleti'nin hakimiyet dönemi (1467-1922) çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda şehir merkezinde Selçuklu ve Karamanoğlu dönemlerinden intikal edenler ile Osmanlı döneminde kurulan zaviyeler tespit edilmeye çalışılmış ve mensup oldukları (Mevlevî, Kalenderî, Bektaşî, Zeynî, Kazerunî, Kadirî, Nakşibendî, Halidî, Halvetî vs.) tarikatlar bağlamında incelenmişlerdir. Söz konusu zaviyeler merkezî otoritenin siyasi duruşuna zıtlık göster-

*Doktor Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBBF, Tarih Bölümü.
Orcid No: 0000-0002-1418-0992

dikleri veya bâtını olduğu düşünüldükleri hallerde çoğunlukla doğrudan kapatılmasalar bile farklı tarikatların idaresine verilerek, işlevi değiştirilerek veya medrese hocaları atanarak kontrol altında tutulmaya çalışılmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Konya, Zaviye, Vakıf.

ZAWIYA WAQFS IN THE OTTOMAN PERIOD OF KONYA

ABSTRACT

The primary stage of understanding the physical and economic conditions, educational structure and cultural values of the Ottoman society has been to examine the institutions established as waqfs. One of the waqf institutions that we frequently come across in the lands where Anatolia and the Ottoman Empire spread are zawiyas (khanqah, dargah or sufi / dervish lodges). These institutions had been at the center of social life as dervishes came together to make chants there, travelers were welcomed, people were guided. They could be sometimes a modest room or sometimes consist of a large group of buildings including a library, a soup kitchen, a mosque, a madrasah, a bath and a tomb. In our study, zawiyas affiliated to various Sufi groups formed in Konya were discussed within the framework of the Ottoman Empire's ruling period (1467-1922). In this context, the buildings in the city center descended from the Seljuk and Karamanoğlu periods and the lodges established in the Ottoman period have been tried to be identified and examined within the scope of the orders they were affiliated to (Mevlevî, Kalenderî, Bektaşî, Zeynî, Kazerunî, Kadirî, Nakşibendî, Halidî, Halvetî etc.). In cases where the aforementioned lodges had been considered as contrary to the political stance of the central authority or thought to be deviant, even if they were not directly closed in general, they were tried to be kept under control by being given to the administration of different orders, by their functions being changed, or by appointing madrasah teachers to them.

Keywords: Ottoman, Konya, Zawiya, Waqf.

1. ZAVİYE KAVRAMI ÜZERİNE

Zaviye kelimesinin sözlük anlamı "köşe, bucak", "bir zahidin ibadetle meşgul olmak üzere çekildiği tenha hane veya kulübe, küçük tekke ve hankâh"tır. Ancak burada zaviye, tekke ve hankâh kelimeleri arasında ayrım gözetilmemesi dikkat çekicidir[1]. *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*'ne bakıldığında hankâh kelimesi için, "Tekke anlamına gelen hankâh tarikat müesseselerinin merkezi yerinde kullanılmıştır. Hankâha bağlı olanların büyüklerine tekke, küçüklerine zaviye adı verilir..." ifadesi ile konuya biraz daha açıklık getirilir[2]. Bununla birlikte kelime tarihsel süreçte incelenirse *Arifler in Menkıbeleri* isimli eserin yazarı olan Eflâkî'nin (öl.1360), Sadreddin Konevî yapısını hem hankâh hem de zaviye olarak adlandırması daha XIII. yüzyılda iki kelimenin birbiri yerine kullanıldığını gösterir[3]. Ocak, XIV. ve XV. yüzyıla kadar zaviye terimi ile birlikte pek çok kelimenin kullanımda olduğunu hatırlatır. Bunlar; hankâhın yanı sıra ribat, buk'a, savma'a, düveyre, medrese kelimeleridir. Osmanlı Devleti'nin hakimiyet sahasının genişlemeye başladığı dönemden itibaren hankâh daha seyrek, imâret, tekke, dergâh ve asitâne terimleri daha sık öne çıkmış ve birbirlerinin yerine kullanılmışlardır[4]. Geniş yapı komplekslerine sahip binalar olarak öne çıkan dergâh ve asitâneler, tarikatın bağlı bulunduğu bir merkez vazifesini görmüş tekkelerle birlikte şeyh ve der-

[1] Şemseddin Sami, "Zâviye", *Kamus-i Türki*, İstanbul 2016, s. 680.

[2] Mehmet Zeki Pakalın, "Hanikah", *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, İst. 1993, c. I, s. 730.

[3] Ahmet Eflâkî, *Ârifler in Menkıbeleri I*, çev. Tahsin Yazıcı, MEB, İst. 1964, s. 144, 211, 309 (zaviye), 325 (hankâh).

[4] Ahmet Yaşar Ocak, "Zaviyeler" , *Vakıflar Dergisi*, 12, 1978, s. 248-249.

vişlerin sürekli kaldıkları birimler olmuşlardır[5]. Bu yönleri ile zikir yapmak üzere bir araya gelinen kısa süreli ikametlere açık bulunan hankâh ve zaviyelerden ayrılmışlardır. Zaviyeler birkaç oda, bazen kütüphane ve mutfağı da içinde barındıran, bir ahlâkî eğitim birimi veya yoksul ve yolcuların ihtiyaçlarının karşılandığı sosyal destek mekanizması olarak toplumda önemli roller ifa etmişlerdir. Yine de aşağıda görüleceği üzere Osmanlı terminolojisinde hankâh, tekke, buk'a ve zaviye kelimeleri birbiri yerine kullanılmış, bu konuda net bir ayrım yapılmamıştır.

2. OSMANLI KONYA'SINDA ZAVİYELER (1467-1923)

Konya Karamanoğulları Beyliği yönetiminden Osmanlı hakimiyetine geçtiği sırada şehirde kırk civarında zaviye faal durumdaydı[6]. Bunlar arasında daha Türkiye Selçuklu Devleti devrinde tesis edilmiş ve yüzyıllardır faaliyetlerini sürdüren zaviyelerin bulunması, bölgede değişen siyasi devirlere rağmen hayata yön veren tasavvufî akımların halk arasında itibar kazandığını göstermektedir. XI. yüzyılda fethedilen topraklarda tutunmayı sağlayan tasavvufî kurumlar, dervişlerindeki gaza ruhu ve savaşçı kimliği ile Anadolu'nun Müslümanlaşması ve Türkleşmesi sürecinde önemli rol oynamışlardır. XIII. yüzyılın başlarındaki Moğol istilası ise yeni bir göç dalgasına sebep olmuş, Moğolların önünden kaçan Türkmen aşiretleri ile birlikte değişik tasavvuf ekollerine bağlı Sünni ve bâtıni derviş gurupları Anadolu'da renkli bir kültür ortamı oluşturmuş, kaynaşan fikirler yeni ekoller ortaya çıkarmıştır. Mâverâünnehir, Harezm, Horasan, Azerbaycan, Suriye ve Kuzey Afrika üzerinden gelen dervişler Konya, Kayseri, Sivas gibi büyük kültür merkezlerinin yanı sıra ücra köylerde, hatta yollarda zaviyeler kurmuşlardır[7]. Ürkmez, söz konusu dönemi "tarikatler mahşerini andıran devir" olarak nitelerken Anadolu'da Kazerunîlik, Rifaîlik, Kübrevîlik, Evhadîlik, Ekberîlik, Kalenderîlik, Vefaîlik gibi tarikatların kendini kabul ettirme dönemi ile Mevlevîlik ve Bektaşîlik gibi yerli ve yepyeni tarikatların da filizlenmeye başladığı bir devire işaret eder[8].

Bölgelerinde sözü geçen, halkın etrafında toplandığı şeyhler siyasi hayata yön verecek potansiyele de sahiplerdi. Ayaklanmalar, iç savaşlar gibi kritik dönemlerde halkın eğilimini belirleyen nüfuzları, devlet adamlarını etkiliyor, zaviyenin desteklenmesinde rol oynuyordu. Aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere Selçuklu ve Karaman devirlerinde devlet adamlarının bir şeyhe bağlanması, zaviye derslerine katılması, şeyhin görüşlerinin alınması tutumu Osmanlı padişahlarının siyasi duruşunda etkili olmuş kuruluş döneminde fütüvvet ehline dayanmışlardır. Ancak tarihi olaylar Osmanlı ülkesinde medreseyi güçlendirince tasavvufa karşı duran bir hocalar zümresi meydana gelmiş, Yıldırım Bayezid zamanında bu zümre kuvvet kazanmaya (1401-1413) başlamıştır. Çelebi Mehmet zamanında Şeyh Bedreddin ayaklanmasının yaşanması, II. Murad döneminde Erdebil şeyhlerinin Anadolu'ya sızmaları, sufilerden Şia'ya meyledenlerin bulunması, Şiî ve Alevilere karşı bir tepki oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca XVI. yüzyılın başında Safevî hükümdarı Şah İsmail'in Şiî boylara dayanarak saltanatını kurması, Anadolu Alevileri tarafından desteklenip hükümdar olarak tanınması, medrese hocaları ile padişahların tavrını kesinleştirmiş, Sünni medreseler ülkede kudret olarak ortaya çıkmıştır[9].

---

[5] Yusuf Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2014, s. 3.

[6] Ferudun Nafiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958.

[7] Ocak, "Zaviyeler", s. 254-255

[8] Rauf Kahraman Ürkmez, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Tasavvufi Zümreler*, Çizgi Yayınevi, İst. 2020, s. 46-47.

[9] Abdülbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, Gerçek Yayınevi, İst. 1969, s. 86-87; Doğan Kuban, Osmanlı Mimarisi, YEM Yayın, İst. 2016, s. 80.

XVI. yüzyılda Safevî Hanedanı ile muharebeler devam ederken Şiîliğe karşı uyanık duran Kanunî Sultan Süleyman, tarikat erbabını bu yola yönlendirmiş, "Şer'i esaslara aykırı tarikat anlayışını sapıklık" telakki eden Nakşibendiler ile Sünni tarikat saliklerini himaye etmek suretiyle Anadolu'da birliğin tesisi için gayret sarf etmiştir[10].

Osmanlı idaresinde yer alan sufilerden fütüvvet erbabı Mevlevîlerin bir bölüğünün, Bektaşî ve Alevîlerin, Bayramî Melamilerinin (Hamzavîler) hatta Anadolu ve Rumeli'de Alevîleşen Kadirîlerle Rifaîlerin Şia'ya meyletmeleri, Caferî olanların bu mezhebi yaymaya uğraşmaları, bâtıniliği bilerek bilmeyerek benimseyenlerin varlığı şeriatçıların mühim bir kısmının XVI. yüzyıldan itibaren tasavvuf ehline karşı cephe almalarına yol açmıştır. Bazen bu tepkiler Birgili Mehmed ve talebesi örneğinde olduğu gibi uç noktalara kadar varmıştır[11].

Konya Osmanlı hakimiyetine girdiği sırada doğuda henüz Safevî tehlikesi baş göstermemişti. Tahtta II. Mehmed oturuyordu. Bu hükümdarın genç yaşta tahta çıkması, toy ve tecrübesiz görünmesine sebebiyet vermiş, bunu fırsat bilen Karaman beyi ülkesini oğulları arasında paylaştırarak Osmanlı Beyliği'ne son vermek amacıyla Hristiyan devletlerle anlaşmıştı. Söz konusu girişimler üzerine II. Mehmed gözdağı vermek amacıyla Konya üzerine yürümüş ise de zihnini meşgul eden İstanbul'a öncelik vermiş, İstanbul'un fethinin ardından güneye, kendisi için tehlike arz eden beyliği ortadan kaldırmak üzere harekete geçmiştir. Konya'yı ele geçirmiş (1467) ardından İstanbul'a sayısız evler sürgün edilmiştir[12]. Eyaletin başına II. Mehmed'in büyük oğlu şehzade Mustafa, ölümü ile şehzade Cem Sultan getirilmiştir (1474). Cem, yedi sene zarfında halkın muhabbet ve teveccühünü kazanmış, Konya'nın Osmanlı Devleti ile olan bağlarını sağlamlaştırmıştır[13]. Ancak Cem Sultan Olayı'ndaki gelişmelerden anlaşılacağı üzere Karaman Beyleri davalarından uzun süre vazgeçmeyerek, II. Bayezıd devrinde Cem Sultan'la anlaşıp bölgeyi yeniden ele geçirmek emeline düşmüşlerdir[14]. Konya Eyaleti'nin başına Cem'den sonra sırasıyla Bayezıd'ın büyük oğlu Abdullah, ölümü üzerine Şehinşah (1483), Şehinşah ölünce oğlu şehzade Mehmed onun yerini almıştır (1511). I. Selim zamanında ise Karaman Valiliği'ne Hemdem Paşa getirilmiş bu süreç zarfında yukarıda zikredilen siyasi faktörlerin de etkisiyle Anadolu'da birliğin tesis edilmesine gayret sarf edilmiştir[15].

Söz konusu süreçte, 1476 yılında gerçekleştirilen tahrir çalışmaları ile aralarında zaviyelerin de yer aldığı vakıflar tespit edilmiş, nefs-i Konya'da ortalama kırk zaviyenin varlığından haberdar olunmuştur. Aşağıda bu zaviyeler ile Osmanlı devrinde kurulanlar, Alaeddin Tepesi şehrin merkezi ittihaz edilerek, şehrin kuzey cihetinden başlanarak ele alınmıştır. Ardından saat yönünün tersine doğru çeşitli tarikatlara bağlı bulunan zaviyelerin coğrafi dağılımı tespit edilmeye çalışılmıştır.

---

[10] İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münâsebetleri*, İbn-i Haldun Üniversitesi Yayınları , İst. 2019, s.81.

[11] 1573'te ölen Birgili Mehmed'in kendince Müslümanlığı eski arı haline getirmek istediği Hz. Peygamber zamanında olmayan şeyleri bid'at saydığı görülmektedir. Talebesi olan Kadızâde'nin ise kendisine uyanlarla birlikte kutlu gecelerde minarelerde kandil yakılmasını istemedikleri, minarelerin yıkılmasını, tekkelerin yakılmasını farz saydıkları, hatta tekkeler yıkıldıktan ve mukabele yapılan yerlerin toprağı birkaç karış kazılıp denize döküldükten sonra orada namaz kılınabileceğini dile getirmeleri Sünni tutumu ifrat noktasına vardırmıştır. Bk. Gölpınarlı, *Mezhep ve Tarikatlar*, 87-88.

[12] Derviş Ahmed Âşıkî, *Aşıkpaşazâde Tarihi*, çev: Ayşenur Kala, Kamer Yayınları, İst. 2013, 278-279.

[13] Şikâri, *Şikâri'nin Karaman Oğulları Tarihi*, Yeni Kitab Basımevi, Konya 1946, s. 198.

[14] Haydar Bey, *Vâkı'ât-ı Sultân Cem*, Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanî Şirketi, (Târih-i Osmanî Encümeni Mecmuasının İlavesidir), Dersaadet 1330, s. 5.

[15] Besim Darkot, "Konya", *İslam Ansiklopedisi*, VI, MEB, Eskişehir 2001, s. 849.

2.1. ALAEDDİN TEPESİ'NİN KUZEY TARAFINDA YER ALAN ZAVİYELER

2.1.1-Evhadüddîn-i Kirmanî Zaviyesi (Kalenderî)

Evhadüddîn-i Kirmanî Zaviyesi Konya'daki erken tarihli zaviyelerden olup döneminin en meşhur semtinde[16] (bugün Musalla mezarlığının içindedir) kurulmuştu. Zaviyenin kurucusu Evhadüddîn-i Kirmanî, Abbasi halifesi Nasır Lidinillah tarafından kurulan fütüvvet teşkilatının mensubu olarak Ahiliğin Anadolu'ya yayılmasında etkin rol oynayan Ahi Evren (Hoylu Şeyh Nasüriddin Mahmud) ile çağdaştır. 1205'te geldiği Konya'da vahdet-i vücud görüşünü benimseyen İbn-i Arabî ile de görüşmüştür. M. Bayram'ın[17], Türkmen asıllı Kirmanî'nin Evhadi hareketinin kurucusu olduğu yönündeki yorumunu Azamat[18] ihtiyatla karşılar. Ocak ise bu zatın taşkın bir mistik mizaca ve cezbeye sahip olduğu için vahdet-i vücudu benimsemiş ve Kalenderîliğe geçmiş olduğunu söyler[19]. Kalenderî tarikatına mensup olan zaviye, aynı zamanda ilk Ahi tekkelerindendir. Ancak görüşleri tenkit edilen Kirmanî kısa bir süre sonra gittiği Kayseri'ye yerleşmiş, zaviye ise müritleri tarafından yönetilmiştir. Her ne kadar Fatih devri tahrir kayıtlarında bulunmasa da[20] 1727 yılındaki berat tevcihi, yapının XVIII. yüzyılda faal olduğunu göstermektedir[21]. Evhadüddîn'in yetiştirdiği öğrencilerden Hoca Ahmed Fakih, Sadreddin Konevî, Şeyh Sadaka'nın[22] da Konya'da kendi zaviyelerini kurduğu ve aktif hizmet verdikleri biliniyor. Ayrıca Osmanlı Konya'sında yer alan diğer Ahi tekkeleri ise Kadı Kalemşah, Ahi Ali Zaviyesi ile Lala Ruzbe Hankâhı'dır.

Erken Osmanlı döneminde Ahi zaviyelerinin vaziyeti hakkında XIV. yüzyılda Alaiye yoluyla Anadolu'ya gelen İbn-i Battuta'ya kulak verebiliriz. Seyahati sırasında "hangi zaviyeye gidersek gidelim büyük alaka gördük" sözüyle memnuniyetini dile getiren seyyah, zaviyelerin misafirperverlikleri, geçim kaynakları, törenleri hakkında zengin bilgiler sunar[23]:

"Ahiler Anadolu'ya yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadırlar. Şehirlerine gelen yabancıları misafir etme, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncuların ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple haydutlara katılanları temizleme gibi konularda bunların eşine dünyada rastlanmaz. Ahi onlara göre sanatının ve zanaatının erbabını toplayan ve işi olmayan genç bekarları da bir araya getiren adamdır. Fütüvvet denen şey de budur. Önder olan bir adam, bir tekke yaptırarak halı, kilim, kandil gibi gerekli eşyayla donatır orayı. Onun arkadaşları geçimlerini sağlayacak kazancı elde etmek için gün içinde çalışırlar. Kazandıkları parayı ikindiden sonra topluca getirip başkana verirler. Bu parayla tekkenin ihtiyaçları karşılanır, beraber yaşama için gerekli yiyecek ve meyveler satın alınır. Mesela o esnada beldeye bir yolcu gelmişse hemen tekkede misafir ederler onu.. Alınan yiyeceklerden ikram ederler. Bu iş yolcunun ayrılışına kadar sürer. Bir yabancı ve misafir olmasa bile yemek zamanında yine hepsi bir araya gelip beraber

---

[16] İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, Memleket Gazetesi, Konya 2007, s. 396.

[17] Mikâil Bayram, "Anadolu Selçukluları Zamanında Evhadî Dervişler", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, VII, s. 482.

[18] Nihat Azamat, "Evhadüddîn-i Kirmânî, *TDVİA*, İstanbul 1995, XI, s. 519.

[19] Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sufilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar*), TTK, Ankara, 1992, s. 80.

[20] Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958.

[21] Özcan Uğur, Karaman Eyaleti Konya Merkez Kazası Hurufat Defterlerine Göre Konya ve Civarının İdari ve Sosyal Durumu (1690-1839), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale 2018, s. 428.

[22] VGMA, 2179, 29:58. H.22.08.1282/M.10.01.1886.

[23] Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi I*, çev. A. Sait Aykut, YKY, 2000, s. 400, 404.

yerler, türkü söylerler, raks ederler. Ertesi sabah işlerine giderek ikindiden sonra elde ettikleri kazançlarla önderin yanına dönerler. Onlara "fityan (yiğit) deniliyor. Onların önderlerine de demin belirttiğimiz gibi "ahi" deniliyor. Ben onlardan daha ahlaklı ve erdemlisini görmedim".

XIII. yüzyılda söz konusu Ahi zaviyelerine en büyük ricalden zengin tüccarlara, şeyhlere, alimlere, sanat erbabına, hatta işsiz güçsüz serserilere kadar her türlü sosyal tabakaya mensup insanlar dahil olmuş, esnaf da yavaş yavaş bu teşekkülün içine girmiştir. Siyasi otoritenin zayıfladığı yüzyılın sonlarında bile şehir hayatında aktif rol oynayan Ahi zaviyeleri, siyasi bir duruş sergilemişlerdir. İzzettin Keykavus ve kardeşi Alaeddin Keykubad'ın fütüvve örgütlenmesine katılmaları gibi Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında da Şeyh Edebalı, Osman Bey'in silah arkadaşları, Orhan Bey'in kardeşi Alaeddin Paşa'nın bu teşkilata mensup olması, ilk askeri teşkilat olan "Yaya"ların üniformalarının Ahi giysilerini taklit etmesi bu etkinin eseridir[24].

Farklı sosyal tabakaları içinde barındıran Ahileri, Aşıkpaşazâde de erken Osmanlı toplumunun dört önemli zümresinden biri olarak gösterir[25]. XV. yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı devri başlayan Konya'da, iki Ahi tekkesinin faal olarak çalıştığını görüyoruz (Kadı Kalemşah, Lala Ruzbe). İlerleyen dönemde Ahi Ali Zaviyesi de kurulacak, Evhadüddîn Kirmanî Zaviyesi ile Ahi tekkelerinin sayısı dörde çıkacaktır.

2.1.2. Lala Ruzbe Hankâhı (Mevlevî)

"Abdullah oğlu Ruzbe Lala Hankâhı" ismiyle Fatih devri tahrir kayıtlarına geçen bu yapı I. Alaeddin Keykubat'ın lalası Ruzbe tarafından XIII. yüzyılın başlarında yaptırılmıştır. Kurulduğunda bir Ahi tekkesi olan ve şeyhliğini bizzat Ahi Evren'in yaptığı söylenen[26] hankâh, İç Kale'nin bulunduğu yerdeydi. Eflâkî, hankâhın önünde bir çayır bulunduğunu Mevlanâ'nın ılıca dönüşünden bahsederken anlatır. Anlatıya göre dönüşü haber alan Konya halkı hazreti karşılamaya çıkar, Mevlanâ Ruzbe Hanı'nın çayırında dinlenmek üzere durunca burada çadır kurulur, hatta lezzetli yemekler hazırlanır[27]. Daha XIII. yüzyılda Ahilerden alınan zaviye yine bir Ahi ailenin çocuğu olan Mevlevî Hüsameddin Çelebi'ye verilir. Surun iç tarafında yer alan Hankâh, askeri bir yapı olan Ahmedek'in yapılması ile işlevini kaybetmiş, Osmanlı döneminde harap olan yapının vakıf gelirleri Mevlanâ Celaleddin-i Rumî evkafına ilhak edilmiştir[28].

2.1.3. Hızır İlyaslık Zaviyesi / Ayabakan Tekkesi

1221 tarihli şehir surlarının kuzey cihetinde Ertaş Kapısı ile Halkabeguş Kapısı dikkati çekmektedir. Orta Çağ şehirlerinde pazarların şehir dışında kuruldukları böylece dışarıdan gelenler ile şehir sakinlerinin kolaylıkla buluşabildikleri biliniyor[29]. Konya'da göreceğimiz "ayende ve ravendeye" ikramda bulunan zaviyelerin, kapılara yakın inşa edilmesinde bu pazarların payını da unutmamak gerekir. Hızır İlyaslık Zaviyesi dış kalenin en işlek kapıları arasında yer alan Ertaş Kapısı'nın iç tarafında ve önünde yer alıyordu. Burası Selçuklu döneminde şehrin en mamur semtlerinden birisiydi. Kapının dışında "Harman-ı Sultan" ismi ile anılan bir gezinti yeri; iç tarafında Gömeç Hatun Medresesi, Fenari Hamamı, Fenari Mektebi gibi önemli

[24] Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK, Ankara 1999, s. 15, 64.

[25] Âşıkî, *Aşıkpaşazâde*, s. 319.

[26] Semih Çeker, "Bir Eğitim Kurumu Olarak Ahi Zaviyeleri ve İşyerleri", *Ahilik, Ahilik Teşkilatı ve Konya'daki İzleri, Konya Kitabı XIV Özel Sayı*, KTO, Konya 2013, s. 91.

[27] Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri II*, 175.

[28] Feridun Nafiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyâtı, Ankara 1958, 22; Yusuf Küçükdağ, "Lala Ruzbe Hankâhı", *Ahilik Ansiklopedisi*, Ankara 2020, c. II, s. 96-97.

[29] Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 55.

sosyal ve eğitim yapıları, Müneccim Esirüddin'in, Çeşnigir Bedrüddin'in, Sahip İsfahani'nin, Sultan Keykavus'un kızı Fatma Hatun'un ve daha pek çok devlet adamı ve ileri gelenlerin geniş bahçeli konakları vardı[30]. 1661 yılında Ferhuniye Mahallesi'nde gerçekleşen bir konak satışından bölgenin Osmanlı döneminde de önemini sürdürdüğü ve varlıklı aileler tarafından tercih edildiği anlaşılmaktadır[31].

1242 tarihli vakfiyeye sahip zaviye, Doğuşoğlu Kemaleddin tarafından yaptırılmıştır. Bu nedenle yapı, Hızır İlyas Kemaleddin Zaviyesi ismiyle de bilinir. Yanında mescidi bulunan zaviyenin bânisi burada medfun olup türbesi Kemaleddin Merkadi adıyla anılmaktadır[32]. XX. yüzyılın başlarına kadar faal olan zaviye, isminden de anlaşıldığı üzere özellikle Hıdırellez günlerinde şenlenir, Konya halkı eğlencelerini burada düzenlerdi. Zaviye ve mescidin ne zaman yıkıldığı bilinmiyorsa da içi boş olan türbe ayakta kalmıştır.

2.1.4. Kemaleddin Zaviyesi

Ertaş kapısının dahilinde bulunan zaviye, Selçuklu veziri Celaleddin Karatay'ın kardeşi Emir Kemaleddin Rumtaş bin Abdullah tarafından yaptırılmıştır. Muşmal, Hızır İlyas türbesinde Kemaleddin'in merkadi bulunduğu için olsa gerek zaviyenin burada olduğunu söyler. Kemaleddin Rumtaş'ın 646 /1248-1249 yılında Hoca Ahmed Fakih Zaviyesi'nin yanında bir mescit inşa ettirdiği bilindiğinden zaviyenin de yakın yıllarda inşa ettirildiği düşünülebilir. 1644 yılında mütevelli isminin (Mahmud) kayıtlarda bulunması, XVII. yüzyılda zaviyenin işlevini sürdürdüğünü göstermektedir[33].

2.1.5. Ferhuniye Zaviyesi

Hızır İlyaslık Zaviyesi'nin güneybatısında yer alan Ferhuniye Zaviyesi'nin yanındaki mescit, darülhuffaz ve türbe ile birlikte bir külliye olduğu tahmin ediliyor. Ferhuniye Türbesi'nin yapıldığı yer yukarıda adı geçen Esirüddin'in evi idi. Sütü çekilen çocuklu kadınların buradaki mescit ve türbeyi ziyaretleri ile mescit zamanla Süt Tekkesi adını almıştır. Zaviyenin de içinde bulunduğu külliyeden günümüze kalan tek yapı türbedir. Bu yapı fuar alanı kamulaştırılırken yıkılmış, ardından aslına uygun olarak yeniden yapılmıştır[34].

2.1.6. Naib Hankâhı (Mevlevî)

Yukarıda adı geçen Hızır İlyaslık Zaviyesi'nin yanında (Süt Tekkesi birinci çıkmazında) bulunmaktaydı. Naib Hankâhı ile Hızır İlyaslık Zaviyesi'nin aynı olduğunu savunanlara karşı Uz, vakıfları ayrı olan bu yapıların ayrı değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Fatih devri kayıtlarında Mevlanâ İhtiyar adına olduğu yazılı bulunduğundan Mevlevî tarikine mensup olduğu anlaşılır. Vakıfları arasında Meram'da bir bağ da bulunmasına[35] rağmen III. Murad döneminde hankâh geliri olmadığı için şehirdeki 'salih' kimselerin oturmasına tahsis edilmiştir[36].

2.1.7. Ali Gav Zaviyesi (Bektaşî)

Ali Gav Zaviyesi, Halka Beguş Kapısı'nın yanında (bugün Atatürk Kız Lisesi'nin kuzeyinde, arka bahçesine bitişik) ve kendi adı ile anılan mahallede Bektaşî tekkesi olarak yaptırılmıştır[37]. Ali Gav hakkında bilgi bulunmasa da halk arasında post giymek suretiyle Konya'yı almak üzere gelen Selçuklular'a kapıyı gizlice açan kişi olarak bilinir.

---

[30] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 601-602.

[31] Mehmet Ali Uz-Mumammed Doğan, *Belgelerle Adım Adım Konya*, Meram Belediyesi, Konya 2016, s. 227.

[32] VGMA, HD., 1107:42a; 1128:71b; Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, s. 52-53.

[33] Muşmal, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (1640-1650)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2000, s. 43; Mustafa Yıldırım, "Konya Hoca Ahmet Fakih Zaviyesi Çevresinde Oluşan Yapı Topluluğu", *Marife Dergisi*, Yıl 7, S. 2, 2007, s. 223.

[34] Uz-Doğan, *Adım Adım Konya*, 224.

[35] Uzluk, *Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, 20.

[36] Uz-Doğan, *Adım Adım Konya*, 226.

[37] BOA, AE, SABH.İ., 355/24882. H.14.08.1194./M.15.08.1780.

Gav Farsça'da öküz anlamına gelir. Buna binâen XII. yüzyıl sonları ve XIII. yüzyıl başlarında inşa edildiği düşünülen zaviye Postinpûş (pösteki bürünen) adıyla da anılmıştır[38].

Selçuklu devrinde olduğu gibi Osmanlı devrinde de Ali Gav Zaviyesi'nin konumlandığı Alaeddin Tepesi'nin kuzey tarafı, idarecilerin tercih ettiği bir alan olmuştur. Kız Lisesi'nin de içinde bulunduğu, 10 bin metreyi aşkın alanda, Fatih zamanında dolaplı bir bahçe ve saray yaptırılmıştı. Şehzade Cem Sultan'ın Konya'ya atandığı dönemde (1476) ise burası kiralanarak Hasbahçe haline getirilmiştir[39].

Ali Gav'ın türbesi zaviyenin içinde iken kıble tarafındaki açık türbede, Bektaşî serpuşlu 1261 tarihli mezar taşında, Ali Kemter Dede isimli ikinci bir Ali ismine rastlanması da ilginçtir. 1 Kasım 1713 yılında Hazret-i Mevlanâ Ser-tabbahı Mehmed Nesip Dede'nin zaviyedarlığa atandığına dair berat verilmesi zaviyenin faal olduğunu gösterse de yüzyılın sonuna doğru âtıl kalmış[40] 1780 yılında zaviye-nişîn Derviş Seyyid Ali'nin ihmalkâr davranması bu duruma sebep gösterilip yerine el-Hac Mehmed Muhtar Dede atanarak sorunun çözülmesi yoluna gidilmiştir[41].

Bektaşîlik, Yeniçeri ocağı ile iç içe yaşamış ve ordu içindeki manevî nüfuzu ile önem kazanmışsa da zamanla tarikatlardan istifade edip Osmanlı bünyesine sızmak isteyen bâtıni zümrelerin hedefi haline gelmiştir. Bu ve benzeri sebeplerle gün geçtikçe bozulan yeniçerilik ile birlikte Bektaşî tekkeleri II. Mahmud devrinde (1826) lağv edilmiştir[42]. Türbe, mescit ve aşevi ile teşkilatlı bir yapıya sahip olan Ali Gav Zaviyesi'nin de bu süreçte ortadan kaldırıldığı görülür. XX. yüzyılın başında Konya Valisi Avlonyalı Ferit Paşa zamanında yapılan ek ve değişikliklerle yapı medreseye dönüştürülmüş, adına da Mahmudiye Medresesi ismi verilmiştir[43] Bölge ise gelişmelere paralel olarak eski ihtişamını, mâmuriyetini kaybedip tarla halini aldığından mahalleye "Tarla Mahallesi" adı verilmiştir[44].

2.1.8. Tâcülvezir Hankâhı (Mevlevî)

Selçuklu devrinden kalan eserler arasında yer alan hankâh yukarıda adı geçen Ferhuniye Zaviyesi'nin batı tarafına düşüyordu. Bugün Kültür Parkı'nın kuzey tarafında kalan yapılar gurubu II. Gıyaseddin Keyhüsrev devri devlet adamlarından Tacülvezir Ahmed Taceddin tarafından 1239 yılında yaptırılmış ve zaviye Haydarîlere[45] (bir diğer deyişle Kadirî, Eflâki'nin deyimiyle Cevlâkî) tahsis edilmişti. Mevlanâ tarafından Kutbeddin Haydar'ın halifesi Hacı Mübarek Hayderî Taceddin, hankâhın Darüzzakirîn adı verilen medresesine şeyh tayin edilmişti[46]. Söz konusu hankâh Haydarîlerin Konya'daki ilk zaviyesi değildi. Bu tarihten önce, 1205 yılında, Ebubekir-i Niksarî tarafından kurulan Haydarî zaviyesi, etrafında hatırı sayılır bir mürit zümresi oluşturmuştu. Daha o zamandan Haydarî tarikatının şehirde etkili olduğu fark edilmektedir[47]. Kadirîlik Mevlanâ ve ileri gelen devlet adamları tarafından hoşgörü ile karşılanmış, bu örnekte görüldüğü üzere, Ahmed Taceddin tarafından bu gurubun mensuplarına tahsis edilmişti. Sonradan

---

[38] Konyalı, *Konya Tarihi*, 596-597.

[39] Uz-Doğan, *Adım Adım Konya*, 227).

[40] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 597.

[41] BOA, AE, SABH.İ., 355/24882. H.14.08.1194./M.15.08.1780.

[42] Gündüz, *Devlet-Tekke Münasebetleri*, 83.

[43] Abdülhamid Kırmızı, *Avlonyalı Ferid Paşa*, Klasik Yayınlar, İst. 2014, 165-166.

[44] Uz-Doğan, *Adım Adım Konya*, 227.

[45] Ahmed-i Yesevî ortak paydasında Hacı Bektaş-ı Velî ile Haydarîliğin kurucusu Kütbüddin Haydar-ı Zâveî'nin Anadolu öncesi tesis edilen yakın ilişkisi Anadolu'da biçimsel bazı sonuçları ve tezahürleri doğurmuştu. Örneğin Kalenderîlerde "çardâb" (saç, sakal, kaş ve bıyıkları tıraş etme) esas olduğu halde Haydarîlerin bıyıklarını kesmemek suretiyle onlardan ayrıldıkları bilinmektedir. Konu hakkında bk. Ürkmez, *Tasavvufî Zümreler*, s. 242-243.

[46] Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri I*, s. 207.

[47] Ocak, *Marjinal Sufilik*, s. 63.

Mevlevîlerin eline geçmiş ve Çelebi Hüsameddin'e verilmiştir. Niksarî, Hazret-i Mevlanâ 1273'te vefat ettiğinde hayatta olduğuna göre bu tarihten sonra Mevleviliğe geçtiği söylenebilir[48]. Osmanlı devrinde zaviyenin medrese, türbe ve bir de mescidi bulunuyordu. 1798 yılında İdris Kapısı dahilinde bulunan türbesine türbedar ve Yasinhan ataması yapılıyor[49], XIX. yüzyılda medresesine müderris[50], mescidine hatip[51] tayinleri devam ediyordu.

2.1.9. Hasan Dede Zaviyesi (Mevlevî)

Hasan Dede Zaviyesi, Tâcülvezir Medresesi bitişiğindeydi. Nakibzâde Seyyid Şeyh Hasan Efendi tarafından 1721 yılında Mevlevîler için yaptırılmıştır. Bulunduğu bölge önce Nakibzâde Bahçesi ismiyle anılırken zamanla buraya Hasan Dede Bahçesi, kısaca Dede Bahçesi denmiştir. Hasan Efendi, zaviye bahçesine büyük bir havuz yaptırmış, burası Mevlevîlerin ikâmet ettikleri yazlık zaviye olarak kullanılmıştır[52].

2.1.10. Kalenderhâne Zaviyesi (Kalenderî)

XIII. yüzyılın başlarında varlığı bilinen Kalenderhâne Zaviyesi sur dışında kurulmuştu. Osmanlı devrinde ve bugün aynı isimle anılan mahallede[53] Musalla Mezarlığı'nın doğu tarafında yer alıyordu. Kalenderîlik; XIII.-XV. yüzyıllarda Orta ve Güney Asya ile Orta Doğu'daki bütün İslam ülkelerinde beliren Haydarîlik, Câmîlik, Abdalân-ı Rûm, Medârîlik, Celâlîlik gibi aşırı zühd temelinde oluşmuş dervişlik yollarından yalnızca bir tanesiydi[54]. Dervişleri on iki dilimli külah giydikleri gibi saçlarını, sakallarını tıraş edip başları açık gezenleri de vardı. Bunların Hint'ten geldikleri tahmin edilmekle[55] birlikte Anadolu'da Ocak'ın "yüksek zümre Kalenderîleri" olarak tabir ettiği vahdet-i vücud telakkisine dayanan ince ve estetik bir tasavvuf felsefesi üzere kurulan Kalenderîler de bulunuyordu[56]. Konya'daki Kalenderhâne'nin başında, Mevlanâ hazretleri vefat ettiğinde Şeyh Ebubekir Cevlâki vardı. Cenazenin önünden giden öküzlerden bir tanesinin Kalenderhane'ye, fakir ve miskinlere dağıtılması için, kurban ettirilmek üzere gönderilmesine[57] bakılacak olursa Kalenderî tarikatının şehirde itibar gördüğü söylenebilir. Osmanlı devri başladığında tahrir defterine kaydedilen zaviyenin faal olduğu anlaşılıyor. Zaviyedar atamaları devam eden yapıya XVI. yüzyıldan itibaren müderris tayin edilmesi, henüz ayrı bir medrese binası bulunmayan zaviyeye merkezî politika gereği atama yapıldığını düşündürür. XVII. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde bir medrese inşa edilerek vakıflar tahsis edilmiştir. Zaviyenin bulunduğu bölgede ayrıca üç türbe (Kesikbaş, Şeyh Ebubekir/Kalender Baba, Ulaş Baba) ile bir mescit ve hamam dikkati çeker[58].

2.1.11. Derviş Kasım Tekkesi

Osmanlı devri yapılarından olan Derviş Kasım Tekkesi Alaeddin Tepesi'nin kuzeyinde inşa edilen pek çok zaviye arasında dikkati çeker. Ali Gav Mahallesi'nde Derviş Kasım tarafından 1637 yılında vakfedilmiştir. Bâni, ayrıca gelir getirmesi amacıyla aynı yerdeki bahçesini de vakfetmiştir[59].

---

[48] Mehmet Önder, "Son Yüzyıl İçerisinde Konya'da Yıktırılan Selçuklu Eserleri", *Vakıf ve Kültür Dergisi*, 1998, I/2, s. 22; Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, s.142-145; Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri (1900-1924)*, KTO, Konya 2017, s. 202-203.

[49] BOA, C.EV., 114:5667. H.11.09.1212./M.27.02.1798.

[50] BOA, C.MF., 63:3138.

[51] BOA, C.EV., 680:30685.

[52] Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler", *Osmanlı Döneminde Konya*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2003, s. 175-176.

[53] BOA, C.EV., 67:3325.

[54] Ürkmez, *Tasavvufî Zümreler*, s. 281.

[55] Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, s. 594.

[56] Ocak, *Marjinal Sufilik*, s. 75.

[57] Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, *II*, s. 17.

[58] Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, s. 58-61.

[59] KŞS, 67-1, (Doğan Yörük, *3 Numaralı Konya Şeriye Sicili (987-1330/1579-1912)*, Palet Yayınları, Konya 2013, s. 105.)

2.2. ALAEDDİN TEPESİ'NİN KUZEYBATISINDA YER ALAN ZAVİYELER

2.2.1. Şaz Bey/Şadi Bey Zaviyesi

Şaz Bey Zaviyesi Alaeddin Tepesi'nin kuzeybatı eteğinde, Darüşşifa binasının güneybatısına sınır olarak inşa edilmiştir. Bir mescit ve çifte hamamı bulunan zaviyenin vakfiyesi 1424 tarihlidir. Konyalı'ya göre zaviyenin bânisi Şâz Bey Abdullahü'l-Atik, Karamanoğlu II. Mehmed Bey'in azatlı kölelerinden olup devlette önemli görevler almış, emirliğe kadar yükselmiş bir devlet adamıdır. Yapı, vakfiyesinde misafirhane olarak geçer[60]. Bu durumda zaviyenin bir tarikat etrafında şekillendirilmediği, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek amacıyla kurulduğu anlaşılır. Şehir Osmanlı yönetimine geçtiği sırada zaviye faal olup şeyhi Mevlanâ Ubeyd, mütevellisi ise Veled-i Ali idi. II. Bayezıd zamanında ise şeyh Mevlanâ Abdullah Halife olmuştur. Yemek pişirip ikram edilmesi ile ilgili 1738 tarihli karardan anlaşıldığına göre bir imareti vardır. Bu tarihten sonra boş kalan derviş odalarının bir kaçı mektep olarak kullanılmışsa da zamanla harap olan yapının yerine XIX. yüzyılın başlarında bir darülhuffaz yaptırılmıştır[61].

2.2.2. Hoca Cihan /Hüsam Ali / Mursaman Zaviyesi

Sur dışında, bugün kendi adıyla anılan mahallede, Tekke Mezarlığı'nın yanında, Hoca Cihan'ın türbesi bulunmaktadır. Hoca Cihan, Mevlanâ ve Sadreddin Konevî'nin çağdaşlarındandır. Türbe, halk arasında Mursaman Tekkesi ismiyle anıldığından kayıtlara da bu şekilde yansımış, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Mursama Tekkesi ve XIX. yüzyılda Mursamanî Tekkesi olarak isimlendirilmiştir[62]. Şehir merkezine çok da yakın olmayan zaviyenin, günümüzde ayakta olmasa da, halk arasında Hoca Cihan Tekkesi namıyla ünü devam etmekte, ziyaretler sürmektedir[63].

2.3. ALAEDDİN TEPESİ'NİN BATISINDA YER ALAN ZAVİYELER

2.3.1. Hoca Ahmed Fakih Zaviyesi

XIII. yüzyıla ait Konya'daki Selçuklu yapılarından olan Hoca Ahmed Fakih manzumesi, sur dışındaydı. Bugün Eskiyol üzerinde Hoca Fakih Caddesi'ndeki Konya Şeker Fabrikası'nın arka çıkış kapısının karşısında bulunmaktadır. Yukarıda Evhadüddîn'in öğrencileri arasında zikrettiğimiz zaviyenin banisi Hoca Ahmed Fakih, Eflâkî'nin menkıbesine göre Bahaeddin Veled'in talebelerindendir. Hocasının manalar saçması üzerine çılgına dönen Ahmed Fakih kalkıp kitaplarını ateşe atarak dağa doğru gitmiş, Bahaeddin Veled öldükten sonra şehre yeniden gelip Ahmed Kapısı'na çekilerek kerametler göstermiştir. Hoca Fakih 1221 yılında vefat etmiş, cenazesini Mevlanâ kıldırmıştır[64]. Ancak Sultan Bahaeddin Veled'in 1229'da Konya'ya geldiği göz önüne alınırsa Eflâkî'nin kaydettiği şahıstan farklı bir Hoca Ahmed Fakih mevcuttur. Yıldırım bu şahsın, torunu Seyyid Ahmed tarafından 1288 yılında zaviye yaptırılan Ahmed Fakih olduğunu tahmin eder[65]. Önder ise zaviye sahibinin Moğol akınları sırasında Anadolu'ya gelen Horasan erlerinden olduğunu, Mevlanâ'nın babasından fıkıh dersleri aldığını yazar[66].

Karatay Mescidi'nin arkasındaki bahçede olduğu düşünülen zaviyenin etrafına zamanla türbe (Hoca Ahmed'in türbesi, mescidin bitişiğindeki kubbeli bir yapıdır), mescit, hamam, çeşme, sarnıç, Karatay Mescidi, Şekerfuruş Türbesi yapılmış ve bir hazire

---

[60] İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, 353-354.

[61] Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekkesi* 120-121.

[62] Konyalı, *Konya Tarihi*, 454; Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, 84.

[63] Sefa Odabaşı, *Geçmişten Günümüze Konya Kültürü*, Selçuklu Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya, t.y., 87.

[64] Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, 405-406.

[65] Mustafa Yıldırım, "Hoca Ahmet Fakih Zaviyesi", s. 206.

[66] Mehmed Önder, *Anadolu'yu Aydınlatanlar 1-Tanzimat'a Kadar*, Tercüman Yayınları, İst.1987, s. 21-22.

oluşmuştur[67]. Osmanlı devrinde faal olan zaviyenin meşihatinde, 1550 tarihli fermana göre, Karaman Beyi Seyyid Cemal bulunuyordu. Aynı yıla ait arşiv kaydında Seyyid Cemal'in, yerine geçtiği Hacı Hamza'nın görevine iade edilmesi ve durumun teftiş edilmesi bildirilir[68]. Osmanlı Devleti'nin Haremeyn'de oturanları vergiden tamamen muaf tuttuğu ve geçimlerini devlet hazinesinden veya vakıflardan karşıladığı bilinmektedir. 1527-28 yılında genel bütçenin binde 11-12'si, 1690-91 yılında yüzde 2'si bu bölgeye ayrılmıştır[69]. Konya'da ise Sadreddin Konevî vakfı ile birlikte Hoca Ahmed Fakih vakfı gelirleri de Haremeynü'ş-Şerefeyn vakıflarına tahsis edilmiştir. Evkaf-ı Haremeyn Nezâreti'ne bağlı olması sebebiyle Hoca Ahmed Fakih vakfının gelirleri de özel memurlar vasıtasıyla toplanıp belirlenen kısmı surre alayı ile gönderilir, artanı "dolap" denilen Haremeyn hazinesine konulurdu[70]. 1644 yılında zaviyedarın günde 7 akçe ile görev aldığı, 1645 yılında Şeyh Yakub'un yerine Mehmed Çelebi b. Süleyman'ın atandığı görülüyorsa da[71] 1692 yılında şeyh evi, cami, türbe, hamam, çeşme ve ahır bölümü harap olmuştur. 1800 yılında sufi olan İsmail Halife'nin uhdesinde bulunması ile etkin olduğu[72] anlaşılan zaviyenin Osmanlı'nın son devirlerine kadar işlevini sürdürdüğü Küçükdağ tarafından ifade edilmektedir[73]. Bununla birlikte zaviye günümüze ulaşamamıştır.

2.3.2. Cemel Ali Dede / Turut Zaviyesi (Mevlevî)

Sur dışında, Meram Yaka yolunda yer alan Cemel Ali Dede'nin zaviyesi, o günkü ismi ile Turut'taydı. Bu bölge Mevlanâ'nın yaz aylarında gitmekten hoşlandığı mesirelerdendi ve sık sık ziyaret ederdi. Selçuklu devlet adamları arasında yer alan Cemel Ali Dede, Bahaeddin Veled ile Konya'ya gelenler arasında olup, Sakıp Dede'ye göre Mevlanâ'yı daha küçük yaşlarda sırtına alıp deve taklidi yaparak eğlendirmesinden bu lakabı almıştır. 1361 yılında vefat eden Cemel Ali Dede'nin zaviyesinin bulunduğu bölge, Cemel Ali Bağı (Dede Bağı) ismiyle maruf olmuş, yazın gündüz ve geceleri zikir, tefekkür, sema ve murakabelerine sahne olmuştur[74]. Türbesi[75] ve mescidi bulunan zaviyenin, ayrıca sıbyan mektebi (muallimhane) ve bir konağı vardı. Bu konak sonraları Dergâh-ı Mevlanâ postnişinleri tarafından zaviyedarlara meşrut olmak üzere yaptırılmıştı. Zaviyenin, Turut ismini Mevlanâ'nın çağdaşı olan Şeyh Turut'a izafeten aldığı, burada hem şeyhlik, mektebinde hocalık ve mescidinde imamlık yaptığı için bölgenin de Turut ismiyle anıldığı hakkındaki bilgileri, Sipehsalar Menakıb'ından hareketle Konyalı belirtir. 1878 yılında mamur olduğu zaviyedarlık atamalarının devam ettiği bilinmektedir[76].

2.3.3. Ulaş Baba / Ulaş Dede Zaviyesi (Kalenderî)

Ulaş Dede'nin Meram'da bir zaviyesi ve Kalenderhanesi ile bu ikisinin yanında kendi adını taşıyan bir de değirmeni vardı. II. Bayezıd devrinde, ayrıca 1500, 1722, 1859 tarihlerinde Ulaş Dede zaviye ve kalenderhanesinin faal olduğu görülmektedir[77]. Ulaş Baba'nın kimliği hakkında bilgi bulunmasa da zaviyenin Kalenderî tarikatına mensup olduğu anlaşılır.

---

[67] Yıldırım, "Hoca Ahmet Fakih Zaviyesi", s. 225.

[68] BOA, AE.SSÜL.I.., 3:192. H.29.12.956/M.18.01.1550.

[69] Ş. Tufan Buzpınar-Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Haremeyn", *TDVİA*, İstanbul 1997, XVI, s. 154.

[70] Buzpınar-Küçükaşçı, "Haremeyn", s. 154.

[71] Muşmal, *Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 43

[72] EV.HMH.d.. 7477.

[73] Y. Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekke*si, s. 54-56.

[74] Hasan Özönder, *Konya Velileri*, s. 111-112.

[75] Türbede Cemel Ali Dede'nin, karısı, kızı ve aşçısının olduğu söylenen mavi, yeşil, açık mavi çinilerle bezeli sandukalar vardır. Bk. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 503.

[76] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 503.

[77] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 505.

2.3.4. Şeyh Vefa Zaviyesi (Zeynî)

Zaviye, Şeyh Vefa (Konyalı Muslihiddin Mustafa ö. 1491) adına Karamanoğlu İbrahim Bey tarafından yaptırılmıştır. Şeyh Vefa, cami ile beraber tesis edilen zaviyenin başında yer almışsa da 1464'ten sonra Konya'dan İstanbul'a giderek Vefa semtinde kendi adına kurulan cami-tekkenin başına geçmiştir. Zaviye Sühreverdiyye'nin bir kolu olan ve XV. yüzyılda ortaya çıkan Zeyniyye tarikatına bağlıdır. Zeynüddin el-Hâfi'ye nispet edilen Zeyniyye'nin Anadolu'ya yayılması öğrencisi Abdüllatif el-Kudsî vasıtasıyla olmuştur. Şeyh Vefa'nın da hocası olan el-Kudsî'nin bir ara (1448) Konya'da Sadreddin Konevî Zaviyesi'nde kaldığı ve kısa süre sonra buradan ayrıldığı bilinmektedir[78]. Vakıf evlada şart koşulmasına rağmen, 1758 tarihli belgeden, bu konuda zaviyeye müdahale edildiği anlaşılıyor[79].

2.3.5. Ateşbâz-ı Velî Zaviyesi (Mevlevî)

Zaviyeye adını veren Ateşbâz-ı Velî'nin asıl adı Yusuf bin İzzeddin olup Mevlanâ'nın çağdaşı ve aşçısıdır. Ateşle oynayan anlamına gelen "Ateşbâz" lakabı, zamanla Mevlevî dergâhında aşçı ve mutfakta görevli kişiler için kullanılmıştır. 1285 yılında vefatının ardından Aşkân semtinde defnedilen Ateşbâz-ı Velî'nin bugün ayakta bulunan türbesi, klasik Selçuk mimarisi tarzındadır. Zaviyenin yapılması ise Karamanoğulları devrinde gerçekleşir. Sultan Veled'in kızı Arife Şeref Hâtun'un oğlu Muzaffereddin Ahmed Paşa torunlarından Çelebi Abdüssamed tarafından yaptırılan bu yapı[80] Osmanlı devrine girildiğinde faaliyette değildir[81]. 1286/1870 tarihli berata sahip olan "Ateşbâz'ın Vakf-ı Şerîfi"nin Muhtar Mahallesi'nde vakıfları bulunmakta[82] ise de üzerinde yer alan kitabeye göre, zaviye 1315/1897 tarihinde Postnişîn Vahid Çelebi tarafından yaptırılmıştır[83].

2.3.6. Kasım Halife Zaviyesi (Zeynî)

Kasım Halife Zaviyesi, Şeyh Vefâ Mahallesi Turut bölgesinde Semerkandî'nin halifelerinden olan Şeyh Kasım Çelebi[84] tarafından 1526 yılında yaptırılmıştır. Bani'nin Semerkandî olması sebebiyle Zeyniyye tarikatı mensupları yararına tahsis edilmiş olmalıdır. Zaviyede, gelip geçenlerin kalması için odalardan başka mutfak ve bir kütüphane de vardır. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasına değin ayakta kalmıştır[85].

2.4. ALAEDDİN TEPESİ'NİN GÜNEYBATISINDA YER ALAN ZAVİYELER

2.4.1. Kazerunî Zaviyesi (Kazerunî)

Ebu İshak İbrahim b. Şehriyar el-Kazerunî'ye (ö. 1035) nispet edilen Kazerunî tarikatı özellikle doğduğu yer olan İran'ın Fars bölgesinde etkili olmuş, Anadolu'ya Ebu İshak'ın gönderdiği gazi dervişlerinin katıldıkları 1071 Malazgirt Zaferi ile girmiş olmalıdır. XI. ve XII. yüzyıllarda bu tarikattan başka bir tasavvufî zümre görülmez. Cihat bölgelerinde yayılan Kazerunî dervişleri Anadolu'da siyasi istikrarın sağlanması ile zaviyeler kurmaya başlamış, Karamanoğulları ve Osmanlı coğrafyasında Erzurum, Kayseri, Konya, Bursa, Edirne gibi şehir merkezlerine yerleşmişlerdir. Konya'da inşa edilen Kazerunî Zaviyesi, Karamanoğlu II. Mehmed Bey (ö. 1423) tarafından

---

[78] Reşat Öngören, "Zeyniyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM, İst. 2015, s. 868, 894-895.

[79] BOA., C.EV, 240:11979.

[80] Hasan Özönder, *Konya Velileri*, Kuzucular Ofset, Konya 1990, s. 118-119.

[81] Bk. Uzluk, *Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*.

[82] VGMA, 2179, 45:118.

[83] Kitabe tarihi: Bir nihâl-i şeçer-i Hazret-i Mevlanâ kim/Postnişîn-i dergah-ı ceddi o Vâhid Çelebi/Arz-ı hidmet eyleyüb Hazret-i Ateşbâza/İtdi nezdinde binâ tekye rızâdır talebi/Çâker-i kemteri Sıdkî iderek arz-ı niyâz/Didi tarihini bu gülşen-i feyz-i edebî 1315.

[84] BOA., AE.SOSM.III, 33:2341, H.29.12.1169.

[85] Küçükdağ, "Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler", s. 176-177.

1416 yılında yaptırılmıştır (2 yılda tamamlanarak inşaatı 1418'de bitmiştir).[86] Alaeddin Tepesi'nin güneybatı eteğinde kurulan yapı üç oda ve geniş bir avludan ibarettir. Giriş holünün sonunda yer alan odada türbenin ilk şeyhi Hacı Hasan'ın medfun olduğu söylenmektedir[87]. Şifa verici özelliğinin yanı sıra tüccarlar tarafından fırtınalı sulardan ve korsanlardan korunmak için ziyaret edilmesi inanışı Konya'da XX. yüzyılın başlarına kadar sürmüşse de Kazerunîlik XVII. yüzyıldan sonra başta Nakşibendîlik olmak üzere diğer tarikatların içinde erimiştir[88]. 1863 yılında mütevellisi Ali ve Mustafa, zaviyedarı Mehmed, nazırları Ali, Hasan, Seyyid Mehmed, Hacı Mehmed ve biraderi, câbisi ise Karazade Mehmed Efendi olan zaviyenin XIX. yüzyılın ikinci yarısında hizmet verdiği anlaşılmaktadır[89].

2.4.2. Şeyh Sadreddin Konevî Zaviyesi (Mevlevî)

Surların Çeşme Kapısı dışında yer alan Şeyh Sadreddin Konevî Zaviyesi 1241 yılında Konya'ya gelen Sadreddin Konevî (ö. 1274) tarafından yaptırılmıştır. Konevî, I. İzzeddin Keykavus'un hocası fütüvvet teşkilatının Anadolu'da yayılmasında önemli rolü olan sufi Şeyh Mecdüddîn İshak'ın oğludur[90]. Çocuk yaşta iken babasının ölümü üzerine annesi ile evlenen İbn-i Arabî'nin talebesi olmuş, böylece vahdet-i vücud felsefesinin en önemli temsilcilerinden biri olarak öne çıkmıştır. Babası Şam'a gitmeden evvel onu, çocukluk arkadaşı[91] Evhadüddîn-i Kirmanî'ye emanet etmiştir. Mevlanâ ile de yakinen görüşen Konevî, Ekberî irfanının esaslarını açıklamaya yönelik eserler kaleme almış, görüşleri İran ve Anadolu'da yayılmıştır[92].

Binanın kitabesinde yazan 1274 tarihinden hareketle günümüze ulaşan yapılar topluluğunun bu tarihten kaldığı düşünülür. Zaviye; cami, imaret, mutfağın bitişiğinde bir mektep, zengin bir kütüphane ve türbeden oluşuyordu. Konevî hayatta iken zaviyede Cuma namazından sonra toplanılır; bilginlerin, fakirlerin, emirlerin katıldığı bu toplantıda şeyh ortaya bir mesele ve nükte atardı. Orada bulunanlar meseleyi çözmek için heyecanlı bir münakaşaya girerlerdi. Bu sırada hiçbir şey söylemeyen şeyh sonunda meseleleri çözer ve münakaşalar da sona ererdi[93]. 1575 yılında şeyh Memi Efendi, mütevelli Pir Mehmed Çelebi[94], 1589'da mütevelli Kaytas Bey'dir[95]. Haremeynü'ş-Şerefeyn Evkafına bağlı vakıflar arasına alınan bu yapıya[96] matbah ve tabbah atamaları zaviye hizmetinin devam ettiğini göstermektedir. Medrese derslerinin ayrı bir binada değil camide yapıldığı, şeyhliğe -ders vermek şartıyla- yapılan atamalardan anlaşılmaktadır[97]. Vakıfları arasına Konya Valisi Mustafa Paşa tarafından 1658 yılında "zaviyeye muttasıl meyve bahçesi" ilave edilmiştir[98]. Cami'nin kapısında yer alan ikinci kitabeye göre cami ve türbe, Sultan II. Abdülhamid zamanında Konya valisi olan Avlonyalı Mehmet Ferid Paşa tarafından 1899 yılında imar ve ihya edilmiştir[99].

---

[86] Ürkmez, *Tasavvufî Zümreler,* s. 45-53.

[87] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 598-599.

[88] Hamid Algar, "Kâzerûniyye", *TDVİA* Ankara 2002, XXV, s. 146.

[89] VGMA, 2179, 29:57.

[90] Ekrem Demirli, "Sadreddin Konevi", *TDVİA*, İstanbul 2008, XXXV, s. 420.

[91] Mehmet Ali Hacıgökmen, "Mecdüddin İshak", *Ahilik Ansiklopedisi*, Şekerbank, Ankara 2020, s. 108.

[92] Haşim Şahin, *Dervişler, Fakihler, Gaziler, Erken Osmanlı Döneminde Dinî zümreler (1300-1400)*, YKY, İstanbul 2020, s. 74-75.

[93] Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*.I, s. 157, 309. (Sadreddin Konevi'nin verdiği derslere dönemin devlet adamı Pervane'nin de katıldığı anlaşılıyor).

[94] BOA., MAD.d.., 7660.

[95] KŞS 30-5 (Doğan Yörük, *3 Numaralı Konya Şer'iye Sicili*, s. 66).

[96] BOA., EV.HMH.d.., 7477.

[97] Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, s. 138-141.

[98] KŞS, 75-7 (Doğan Yörük, *3 Numaralı Konya Şeriyye Sicili*, s. 127).

[99] Kitabenin üçüncü satırı: Devletlü Mehmed Ferid Paşa zaman-ı memuriyetlerinde imâr ve ihyâ buyurulmuştur. Sene 1317.

2.4.3. Kadı Hürremşah Zaviyesi

Selçuklu devrinin kadılarından olan Hürremşah, I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve I. İzzettin Keykavus döneminde görev almıştır. Sadreddin Konevî Zaviyesi'nin karşısındaki küçük kabristanın yeri Kadı Hürremşah'ın türbesine aitti, darülhadisi de bu küçük kabristanın bitişiğinde yer alıyordu[100]. Zaviyenin şehir surlarının Çeşme Kapısı'ndan ilerlerken Sadreddin Konevî Zaviyesi'ne varmadan hemen solda adı geçen yapılarla birlikte olduğu düşünülmekle birlikte[101] Konyalı zaviyeyi, Amber Reis Cami'nin kuzeybatı bitişiğinde göstermektedir. XVIII. yüzyılda mütevelli atamaları yapıldığından zaviyenin ayakta olduğu anlaşılıyor[102].

2.4.4. Hatice Sultan Tekkesi

Osmanlı devri yapılarından olduğu tahmin edilen tekke, Çeşme Kapısı yakınında yer alıyordu. 1706 yılında mütevellisi Musa adlı bir zattı. Bu durumda XVIII. yüzyıl Osmanlı Konya'sında mevcut ve faal tekkeler arasında bulunuyordu[103].

2.5. ALAEDDİN TEPESİ'NİN GÜNEYİNDE YER ALAN ZAVİYELER

2.5.1. Sahip Ata Hankâhı

Sahip Ata Hankâhı, kendi adı ile anılan mahallede, Larende Kapısı'nın karşısında sur dışında konumlandırılmıştır. Hankâh, cami, türbe ve hamamdan oluşan yapı gurubu, Selçuklu döneminin ünlü vezirlerinden Sahip Ata Fahreddin Ali'nin önde gelen eserleri arasındadır[104]. Öyle ki XIII. yüzyılda, bilinen hankâh ve tekkelerinin en büyüğüdür. 1258 yılında başlayan külliyenin inşası, çeşitli ilaveler sebebiyle 1283 yılına kadar sürmüş, hankâh kapısındaki kitabeye göre 678/1279 yılında yapılmıştır. Yapının sağında ve solunda basık kemerli eyvan biçimli beş adet dükkan vardır. Anıtsal bir mimariye sahip olan hankâha doğusundaki klasik taç kapısından girilir, dehliz yoluyla sekizgen kubbeli bir avluya varılır, buradan da dikdörtgen planlı ve kubbeli olduğu düşünülen odalara geçilirdi. Eyvan duvarları altıgen firuze renkli çinilerle kaplı, kubbe kasnağı ve içi çini mozaik, tuğla ve sırlı tuğla ile bezenmişti. Osmanlı hakimiyetinin başlarında (1476 yılı kayıtlarına göre) mescit, türbe ve hankâhtan müteşekkil yapı gurubunun mütevelliliğini Sahip Ata'nın evladından Abdurrahman[105] üstlenmişti. Zaviyenin işlevi 1584 yılına kadar sürmüş, Abdurrahman İbrahim şeyhlik yapmıştır[106].

2.5.2. Pirebî Sultan Zaviyesi (Bektaşî)

XIII. yüzyılda yaşayan Pirebî Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî'nin beş halifesinden biri ve çerağcısıdır[107]. Halk arasında ise Hoca Fakih'in müritlerinden olup Hoca Nasreddin ve Hoca Cihan'ın arkadaşı olarak bilinmektedir[108]. Hacı Bektaş-ı Velî'nin Yesevî, Haydarî-Kalenderî, Vefaî-Babaî çevrelerle ilişkilendirilmesi Anadolu'daki tasavvufi hareketlilikle değerlendirilebilir. Menkıbelerde geçen Mevlevî, Ekberî, Rıfaî ve Ahî çevrelerle kurdukları temaslar da geniş bir çevreyle irtibatları olduğunu doğrulamaktadır. Bektaşî zaviyesinin Pirebî Sultan vasıtası ile Konya'da tesisi Sadreddin-i Konevî'nin ricası üzerine gerçekleşmiştir. Pirebî Sultan, Konevî'nin himayesinde onun gösterdiği yere zaviyesini kurmuştur. Burası Larende Kapısı'nın dışında

---

[100] Mehmet Ali Uz, "Kadı Hürremşah'ın Türbesi ve Darülhadisi Nerede İdi?", *Akademik Sayfalar*, 8 Temmuz 2015, XV, s. 321.

[101] Yusuf Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1989, s. 67.

[102] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 550.

[103] VGMA, HD, 1107:21b.

[104] Sahip Ata'nın diğer eserleri için bk. Alptekin Yavaş, "Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Baniliği ve Yapılarında Görülen Benzer Özellikler", *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı 6/1, Nisan 2007, s. 165-179.

[105] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 608.

[106] Sevgi Parlak, "Sâhib Ata Külliyesi", *TDVİA*, İstanbul 2008, XXXV, s. 517; Kenan Doğan, "Konya Sahip Ata Külliyesi ve Vakıf Müzesi", *Vakıflar Dergisi*, Aralık 2012, Sayı 38, s. 175.

[107] Şahin, *Dervişler, Fakihler, Gaziler*, s. 80.

[108] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 457.

Konevî türbesine yakın bir bölgedir. Bektaşî öğretilerinin yayılması ve müritlerinin artması ile bu tarikatın Konya'da yer bulduğu anlaşılır[109]. Fatih devri kayıtlarına "Sultan Pir'ebi Zaviyesi Vakfı" olarak kaydedilmiş, Karamanoğlu İbrahim Bey'in mektubu görülmüştür. Bu dönemde Abdal Hacı adına Derviş Mürsel'in tasarrufundadır[110]. 1781 yılında evlada meşrut koşulan vakfın mütevellisi bilâ veled vefat edince, Saliha bint-i Muhammed isimli bir hatuna tevliyet tevcih edilmiştir[111]. XIX. yüzyılda nukud vakfedilmiş olan zaviyenin ayakta olduğu görülür[112].

2.5.3. Fahrünnisa Zaviyesi (Mevlevî)

Selçuklu devrinden kalan bu zaviyenin kurucusu Mevlanâ'nın kadın müridi olan Fahrünnisa Hatun'dur[113]. Ürkmez, asıl adının Nizam Hatun olması gerektiğini kaydederken, Eflâkî'de yer alan "hatunların melikesi" tanımı sebebiyle saraya mensup bir kişi olabileceği ihtimali üzerinde de durur[114]. Söz konusu zaviye, kadınların da zaviye kurucusu olabildiklerinin güzel bir kanıtıdır. Mevlevî tarikatına mensup bu zaviye, Çaybaşı'nda bulunduğu havaliye ismini vermiştir[115]. Fatih devrinde faal olan yapı, faaliyetini sürdürmekle birlikte III. Murad dönemindeki kayıtlara göre bir ara kapanmış, sonra aynı işlevle yeniden açılmıştır. Yanında mescidi ve türbesi bulunan zaviyenin zamanla vakıflarının artması bu kuruma olan ilginin devam ettiğini göstermektedir[116].

2.5.4. Güreşçiler/Gildan Baba Tekkesi

Aksinne Mahallesi'nde Gildan Baba Türbesi'nde bulunan (1939) bir spor taşı üzerindeki yazı Selçuklu sülüsü ile yazıldığından zaviyenin de bu dönemde yapıldığı anlaşılmaktadır. Güreşçiler Tekkesi ile Güreşçiler Mahallesi'nin burası olduğu düşünülmek istense de Konyalı[117] söz konusu yerin tespitine kesin bakmaz. Güven ise Fatih devrinde Konya civarındaki Develi ilçesindeki Pehlivan Gâzi Tekkesi'ne dair incelenen kayıttan hareketle "Pehlivan Gazi Tekkesi"nin[118] vaktiyle Konya'da bulunduğunu XIII. ve XV. yüzyıllarda ilçenin Kayseri'ye bağlandığını belirterek tekkenin bu bölgede aranması gerektiğini söyler. Gildan Baba'nın kimliği hakkında yalnız, ismi bilinmeyen bir cihan pehlivanı olduğu söylenir[119].

2.5.5. Şeyh Osman-ı Rumî (Kalenderî) ve Şeyh Hasan-ı Rumî Zaviyesi

Her iki zaviye Şeyh Osman Rumî Mahallesi'nde yer almakta olup Selçuklu dönemi yapılarındandır. Kalenderî tarikatının kurucusu Şeyh Cemaleddin'in şeyhi olan Şeyh Osman-ı Rumî, Rumî nisbesine bakılırsa Anadolu'ya gelmiş bir mutasavvıftır. Ocak[120], Şeyh Osman-ı Rumî'nin sünni, Bayram[121] ve Küçükdağ[122] ise kalenderî olduğunu belirtirler. Bununla birlikte Gülten[123], Şeyh Cemaleddin'i yetiştirmesi sebebiyle kalenderî dervişleri

---

[109] Ürkmez, *Tasavvufi Zümreler*, s. 249-251, 348-349.

[110] Uzluk, *Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, s. 21.

[111] VGMA, 2176, 90: 261.

[112] Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, s. 93.

[113] Türkistan ve Buhara illerinden Konya'ya gelerek Celaleddin-i Rumi'yi ziyaret eden dört kişiye çeşitli ikramlarda bulunan Fahrünnisa Hatun için bk. Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 278-279.

[114] Ürkmez, *Tasavvufi Zümreler*, s. 221-222.

[115] BOA., ML.VRD.TMT.d., 10336.

[116] Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, s. 33.

[117] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 407.

[118] 1771 tarihli zaviyenin tevliyeti için bk. BOA., C. EV.., 619:31246.

[119] Özbay Güven, "Türklerde Pehlivanlık", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ekim 1988, S. 56, s. 52.

[120] Ocak, *Marjinal Sufiler*, s. 30.

[121] Mikail Bayram, "Moğol İşgali, İşbirliği Yapanlar ve Direnenler Selçuklu Döneminde Kalenderî-Ahi Çatışması", *Bilim ve Gelecek Dergisi*, İstanbul, Temmuz 2005, S. 17, s. 35-40.

[122] Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, s. 136.

[123] Sadullah Gülten, "Tahrir Defterlerine Göre Anadolu'da Kalenderîler ve Haydarîler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2012, XXXI/52, s. 35-53.

tarafından adını yaşatmak amacıyla Şeyh Osman-ı Rumî adına bir zaviye inşa ettirmiş olabileceğini kaydeder. Bu zaviyenin 1669 yılında türbe, mescit ve bir muallimhanesi vardır[124].

Şeyh Hasan-ı Rumî zaviyesinin kurucusu Sarı Saltuk'un müridi aynı zamanda I. Alâeddin Keykubat'ın veziri olan Şeyh Hasan'dır. XVIII. yüzyıl başında "ders dimek şartıyla" zaviyede ders verildiği anlaşılmaktadır[125]. 1836 yılında zaviye ve yanındaki yapılara zaviyedar, müezzin, eczahân, türbedar, cüzhan, meremmetçi (tamirci) ve kandilci atamalarının devam ettiği görülmektedir[126].

2.5.6. Nasuh Bey Zaviyesi/Buk'ası

Nasuh Bey Zaviyesi Alaeddin Tepesi'nin eteklerine yakın Şekerfuruş Mahallesi'nde yer almaktadır. Arabacı'ya göre İçil Sancağı Beyi Nasuh Bey tarafından 715/1315 tarihinde[127] yapılmıştır, dolayısıyla Karamanoğlu dönemine tarihlenir. Konyalı ise Nasuh Bey'in oğlu Pir Ahmet tarafından yaptırıldığını yazar ve 918/1512 tarihli vakfiyede ana-baba bir kız kardeşi Hüsni Şah Hatun'un (II. Bayezıd'ın karısı) ruhu için Pazartesi-Perşembe günleri cüz okunmasının şart koşulduğunu kaydeder. 1686 tarihli mahsulat ve ihracat muhasebesi ile ilgili arşiv kaydında zaviye ve caminin Konya Mirimiranı (Eyalet Valisi-Beylerbeyi) Nasuh Bey'in olduğu kayıtlıdır[128]. 1726 tarihli Konya'daki Nasuh Bey evkafına bağlı İçel sancağındaki caminin tamiri ile ilgili belge Arabacı'yı doğrular. Kesme taştan inşa edilen zaviyenin yanında bir mescit ve bir darülhüffaz da inşa edilmiştir[129]. Mescit 1930'lu yıllarda gaz deposu olarak kullanılmıştır.

2.5.7. Söylemez Tekkesi (Kadirî/Nakşibendî)

Osmanlı devrinde inşa edilen zaviyelerden olan Söylemez Tekkesi, Hindistan'ın Allahabad vilayeti ahalisinden olup Konya'ya yerleşen Aziz Fazıl Hüseyin Efendi tarafından bugün Balık Hali'nin bulunduğu yerde yaptırılmıştır. Şeyh Hüseyin Fazıl Efendi iki arsası, bahçesi ve evinin orada kendi türbe ve zaviyesinde otururdu. 1320/1902-1903 tarihinde zaviyeyi vakfederken kendisinden sonra şakirdlerinden Hacı Abdullah Efendi'nin oturması ve sonrasında bunların evlatlarından birinin seçilmesini, ayrıca burada oturacakların Kadirî, Nakşibendî tarikatına mensup olmalarını şart koşmuştur[130]. Küçükdağ, türbenin daha önce 1305/1887 yılında yaptırıldığını Şeyh Hüseyin Efendi'nin hayatta iken ziyaretçilerini burada kabul ettiğini yazar[131]. Zaviyenin önünden ilerleyen yolun sonunda yukarıda bahsi geçen Pirebî Sultan zaviyesine varılırdı. Zaviyeden geriye bugün yalnız Balık Hali'nin doğu bitişiğinde bulunan türbe ayakta kalmıştır.

2.5.8. Seyyid el-Hâc Ahmed Necib Efendi Zaviyesi (Nakşibendî)

Zaviye, sur dışında Sahip Ata Hankâhı'nın güney tarafındaki Hacı İshak Mescidi bitişiğinde yer alıyordu. Konya kadılarından olan Seyyid el-Hâc Ahmed Necib Efendi, Hacı İshak Cami bitişiğindeki bahçe içindeki evi alarak zaviyeye çevirmiştir. Vakıf şartları arasına her gün sabah namazından sonra ve cuma gecesinde Nakşibendî usulünde dervişlere evrad-ı şerif kıraatı ile zikrullah eda edilmesi şart koşulmuştur. Zaviye, tekke ve zaviyeler kapatılana kadar faaliyetine devam etmiştir[132].

---

[124] BOA., İE.EV., 18:2101.

[125] Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, s. 136-137.

[126] BOA., C.MF., 181:9021.

[127] Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 132.

[128] BOA, EV.HMH.d., 370. H.29.12.1098/M.27.11.1686.

[129] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 308-309.

[130] Konyalı, *Konya Tarihi*, s.609.

[131] Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, s.114.

[132] Küçükdağ, "Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler", s. 179.

2.5.9. Kıyye Tekkesi

Şekerfuruş Mahallesi'nde bulunan Kıyye Tekkesi'nin banisi ve inşa tarihi bilinmemekte, XVII. yüzyıldan sonra yaptırıldığı düşünülmektedir[133].

2.6. ALAEDDİN TEPESİ'NİN GÜNEYDOĞUSUNDA YER ALAN ZAVİYELER

2.6.1 Pir Esad Zaviyesi

Pir Esad Zaviyesi, surların Telli Kapısı'ndan çıkıldığında Fakih Dede Türbesi'nin güneyinde (Eski Garaj bölgesinde) kendi ismiyle anılan mahallede yer alıyordu. Pir Esad, Mevlanâ döneminde yaşamış, türbedeki kitabesine göre 1263 yılında vefat etmiştir. Zaviye şeyhi, halk arasındaki rivayete göre kedisine çok sevgi göstermiş, vasiyeti gereği kedi öldükten sonra bu türbeye gömülmüştür. Sandukasının sol ayak ucunda duran küçük kabrin ölen bu kediye ait olduğu söylendiğinden türbe de Pisili Türbe adıyla şöhret bulmuştur. Bölge Selçuklu döneminde olduğu gibi, Osmanlı devrinde de meskûn bir alan olmuştur. Uz zaviye, türbe ve mescidin yer aldığı bahçenin 1643 metrekare olduğunu bildirir. Tekke ve mescidin II. Alaeddin tarafından tesis edildiği düşünülür. Osmanlı devri geldiğinde zaviyede Şeyh Musa bulunmaktadır. Elindeki 1446 tarihli Karamanoğlu İbrahim Bey tarafından verilen muafnameye göre vakfa meccanen su veriliyor, zaviyenin şeyhi, hademesi, öşür, ağnam, nüzul gibi vergilerden muaf tutuluyordu. Söz konusu muafname Fatih ve II. Bayezid zamanlarında da aynen kabul edilmiştir[134]. 1815 yılında zaviye mütevellisinin Ebubekir Hatun olduğu[135] ve 1846 yılında zaviye gelirlerinin Evkaf-ı Hümayun Hazinesi'ne gönderildiği[136] bilindiğine göre, yapının XIX. yüzyılda faal zaviyeler arasında olduğu anlaşılır.

2.6.2. Sarı Yakub Zaviyesi

Sarı Yakub Zaviyesi şehrin güneydoğu bölgesinde, sur dışında, Karamanoğulları döneminde inşa edilmiştir. Sarı Yakub'un ulemadan olduğu tahmin edilmektedir. Osmanlı medreselerinde ders almış bu zatın türbesi, zaviyesi ile birlikte konumlandırılmıştır[137]. Aynı isimdeki mahallede bir de mescidi bulunmaktadır. 1646 yılında (Sultan İbrahim döneminde) zaviyedar ve mütevelli atamaları devam etmektedir[138].

2.6.3. Yediler Sultan Zaviyesi

Osmanlı devrinde inşa edilen zaviyelerden olan Yediler Sultan Zaviyesi, At Pazarı Kapısı'nın iç tarafında, Yediler Mahallesi ile Keçeciler Çarşısı içinde yer alıyordu. Burası "Yediler Zaviyesi"[139] veya "Yediler Evkafından Kabristan Tekkesi" ismiyle de anılıyordu[140]. İnşa tarihi ve banisi hakkında bilgi bulunmayan zaviye ile ilgili Küçükdağ tarafından tespit edilen ilk belge 1675 tarihlidir. Mutfağı bulunan büyük tekkeler arasında yer alan yapının, XVIII. yüzyıl sonuna değin nazır ve mütevelli tayinleri yapıldığından, işlevini sürdürdüğü anlaşılır[141].

2.6.4. Bulgur Tekkesi

Tuzcular semtinde Demirciler çarşısında yer alan Bulgur Tekkesi, sur içinde Telli Kapı'ya yakındır. XIII. yüzyılın ortaları veya en geç sonlarına tarihlenen bu eser, son cemaat yerinde bulunan

---

[133] Küçükdağ, "Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler", s.177.

[134] Konyalı, *Konya Tarihi*, s.457-469, Uz-Doğan, *Adım Adım Konya*, s.175-180.

[135] BOA., C..EV., 237:11837. H.07.04.1230/19.03.1815.

[136] BOA., EV.d.., 12896. H. H.29.08.1262/M.22.08.1846.

[137] Yusuf Küçükkdağ, "Karamanoğulları Konyasında Tasavvufi Hayat, Tekke ve Zaviyeler", *V.Uluslararası Türk Kültürü ile Sanatları Kongresi-Sanat Etkinlikleri, Madrid 2011*, s.12.

[138] Muşmal, *Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 44.

[139] BOA, C..EV., 456:23098. H.27.01.1210/M.13.08.1795.

[140] BOA, C..EV., 514:25996. H.29.07.1194/M.31.07.1780.

[141] Küçükdağ, "Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler" , s. 181.

1443 tarihli mezar taşının kitabesine göre, Şeyh Mahmud Zade Seyyid Ahmed tarafından inşa edilmiş olabilir. Konyalı, çini bezemeli bu eseri, Selçuklu devri ile ilişkilendirmek ister[142]. Zamanla ortadan kalkan zaviyenin, mescit kısmı ayakta kalmıştır. Nitekim XIX. yüzyılın ortalarında yalnız imam ve müezzin atamalarından bahsedilir. Ayakta kalan kesme taş alt yapı üzerine tuğla malzeme ile inşa edilen iki katlı mescit, zeminde hücre, mutfak gibi tonozlu mekanlara sahiptir. Ayrıca tuğla kubbe ile örtülü mescidin anıtsal mihrap nişi, bu yapının geniş bir yapı kompleksinin parçası olduğunu düşündürür[143]. Banisi ve inşa tarihi tam olarak bilinmeyen zaviyenin, bulgurcuk hastalığına iyi geldiğine inanıldığından, halk arasında Bulgur Tekkesi ismiyle şöhret bulmuştur.

2.6.5. Yağlıtaş Zaviyesi (Kadirî)

Kadirî tekkesi olan Yağlıtaş Zaviyesi surların dışında, bugün Karaman Caddesi olarak bilinen yerde idi. Tekkenin şeyhi, Çerezci Mustafa Efendi adında bir zattı. Yanındaki Yağlıtaş Medresesi 1888 yılında Çumralı Hacı Hüseyin Efendi tarafından yaptırılmıştı[144]. 1899 yılında işlevini sürdüren[145] medresenin yanında bir de Yağlıtaş Kabristanı bulunuyordu. İnşa tarihi bilinmeyen zaviyenin Osmanlı devrinin sonlarında yapıldığı düşünülmektedir. XIX. yüzyılın sonlarında vakfedilen Söylemez Tekkesi'nin Kadirîliğe tahsis edilmesi, ayrıca yüzyılın sonlarında Kadirîlere karşı hükümetin (1317/1899 yılında Kadirî Abdullah Efendi'nin Hüdavendigar, Aydın ve Konya vilayetlerine gidişinde yardımcı olması gibi)[146] gösterdiği kolaylıklar bu düşünceyi destekler gibi gözükmekle beraber daha çok belgeye ihtiyaç duyulduğu malumdur.

[142] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 241.

[143] Ara Altun, "Bulgur Tekkesi", *TDVİA*, İstanbul 1992, VI, s. 409.

[144] Uz-Doğan, *Adım Adım Konya*, s. 166-167.

[145] BOA., DH.MKT., 2265 :10. H.28.06.1317/M.3.11.1899.

[146] BOA., DH.MKT., 1664:80. H.12.02.1317/M.22.06.1899.

2.7. ALAEDDİN TEPESİ'NİN DOĞUSUNDA YER ALAN ZAVİYELER

2.7.1. Nizamiye Nalıncı Zaviyesi / Buk'ası (Mevlevî)

Alaeddin Tepesi'nin doğu eteklerinde yer alan Nizamiye Zaviyesi, Yusuf Şar'ın Belediye binası kuzeyinden (Alaeddin Caddesi) Tekel binasının bulunduğu yere kadar olan geniş bir bölgeyi içine alıyordu. Zaviye mescidi, medresesi ile medresenin güneyinde kare planlı taş ve tuğladan yapılmış Nalıncı Baba Türbesi yapılarından oluşuyordu. Selçuklu mimari tarzındaki yapının anıtsal taç kapısında banisi Emir Nizameddin Ali tarafından 1237 yılında Amele Kölük bin Abdullah'a yaptırıldığı yazıyordu. Sipahi Pazarı'nın bu civarda olması yapı kompleksinin işlek bir bölgede bulunduğuna işaret etmektedir[147]. 1563 tarihinde tekke adını taşıyan yapı III. Murad zamanından sonra medrese adıyla anılmaya başlanmıştır[148]. Ancak 1802 yılında buk'adarlık hissesine sahip olan Hazret-i Mevlanâ'dan Esseyyid Hüseyin Efendi ibn-i Esseyyid Eş-Şeyh Mehmed Efendi'nin çocuksuz vefat etmesi ile yerine Şeyh Mehmed Efendi'nin müştereki İsmail Efendi'ye 'ders vermek kaydıyla' buk'adarlık tevcih edilmiş ve berat verilmiştir[149]. Söz konusu tevcihte buk'adarın Hazret-i Mevlanâ'dan olması burada Mevlevî tarikatı usullerinin icra edildiğini gösterir. İleriki yıllarda (1889) medrese ibtidaî mektep olarak kullanılmış 1916 yılında yerine Darülmuallimîn, sonrasında Rehber-i Hürriyet ibtidaîsi yapılmış, 1918 yılında "Nalıncı Baba Tekkesi" Hürriyet-i İbtidaî'nin arkasında kalmıştır[150].

[147] Uz-Doğan, *Adım Adım Konya*, s. 73-77.

[148] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 574-575; Mehmed Muhlis-Ferit-Faik-Mümtaz Bahri, *Konya Rehberi*, Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaacılık, İstanbul 1339, s. 91-92.

[149] BOA., C.MF., 29:1405. H.5.02.1217/M.7.06.1802.

[150] Mehmed Muhlis-Ferit-Faik-Mümtaz Bahri, *Konya Rehberi*, s. 91.

2.7.2. Seyfiye Buk‘ası/Karasungur Zaviyesi

XIII. yüzyıl yapılarından olan zaviye, Selçuklu devlet adamı ve Celaleddin Karatay’ın kardeşi Seyfeddin Karasungur adına yaptırılmıştır. 1467 yılında harap olan yapı II. Bayezıd döneminden sonra tamir edilmiş, buk’adar ile müderris atamaları ayrı ayrı yapılmıştır[151]. 1811 yılında Seyfiyye Buk‘asının üçte bir hisseye sahip buk‘adarlık ve tevliyeti için zayi‘inden berat verilmiştir. Bu durum faal olmayan buk‘anın söz konusu tarihte işlevine yeniden kazandırıldığını göstermektedir[152].

2.7.3. Kadı Mürsel Zaviyesi

Karamanoğlu devri yapılarından olan Kadı Mürsel Zaviyesi’nin banisi Karamanoğlu II. Mehmed’in kazaskerlerinden Kadı-i Din ismiyle ünlenen Hacı Mustafa oğlu Celaleddin Mürsel’dir. Kendisi önce 812/1409-1410 yılında camiyi yaptırmış ardından hankâh ve medrese bu yapıya eklenmiştir. Yapı kompleksi, Tahte’l-Kala’da yani Alaeddin Tepesi’nin doğu eteklerinde (bugün Şükran Mahallesi’nde), Fahreddin Paşa Parkı’na giderken solda kalıyordu. Fatih döneminde harap olan yapı topluluğu II. Bayezid devrinde tamir edilmiş ve tevliyeti Kadı Mürsel’in evladından birine verilmiştir[153].

2.7.4. Şems-i Tebrizî Zaviyesi (Mevlevî)

Selçuklu devri zaviyelerinden olan bu yapı 642/1244 yılında Konya’ya gelen Şemseddin Tebrizî’ye (ö. 1247) aittir[154]. Tebrizî’nin türbesi ile zaviyesinin banisi ve inşa tarihi bilinmese de Mevleviler tarafından “Makam-ı Şems” olarak her zaman hürmet görmüştür[155]. Fatih kayıtlarında ismi zaviye olarak geçen yapı bu dönemde (1476) “gelip konan ve göçen” yolcuların istifadesine sunulmuştu. Vakfın mütevelliliğinde Mevlanâ’nın soyundan gelen Arif Çelebi’nin evladından Ahi oğlu Mehmed Çelebi bulunuyordu. 1510 tarihinde Sancak Beyi olan Abdurrezzak oğlu Emir İshak Bey vakıflar tahsis etmiş, kendi (günümüzde ayakta olan) türbesinin de burada bulunmasını rica etmiştir. Bu zat zaviyenin mescidini, kıble tarafından yeni bir bina ilave ederek genişletmiştir. Zamanla büyüyen zaviyede darülhüffaz genişletilmiş, batı tarafına iki oda yaptırılmış, yerli ve misafir fakirlerin ikametine tahsis edilen zaviyeye ayrıca Kur’an eğitimi için bir mektep ve bir dershane eklenmiştir[156]. Mesnevi okumaları için özellikle mesnevihan ataması yapıldığı da bilinmektedir. Bu atamalardan birinin tarihi 1790’dır. Söz konusu tarihte yapı zaviye[157] adıyla anılırken 1850 yılında dergâh[158] ismiyle karşımıza çıkar. Bu durumda zaviyenin dergâh mertebesine yükseldiği ve yolcuların istifadesine sunulan tesiste artık dervişlerin ikâmet ettiği anlaşılır. 1863 yılında buk‘a[159], 1908 yılında yeniden dergâh[160] adıyla arşiv kayıtlarında yer alması, söz konusu terimlerin Osmanlı terminolojisinde net çizgilerle ayrılmadığına işaret eder. Konyalı 1940’lı yıllarda türbe ve zaviyenin önündeki kabristanın mezar taşlarından hareketle çok eski olmadığını, son yüzyıllarda mabetlerin avluları plansız kabristan haline getirilirken Şems Türbe ve Zaviyesi avlusunun da kabristan haline getirilmiş olabileceğini yazar[161].

2.7.5. İshak Bey Zaviyesi (Mevlevî)

Şems-i Tebrizî türbesinin kuzeydoğu cihetine düşen bina önceleri İshak Bey Türbesi olarak ta-

---

[151] Küçükdağ, Konya’nın Kırk Tekkesi, s. 110-111.

[152] BOA., C.EV., 304:15499. H.29.06.1226/M.21.07.1811.

[153] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 285.

[154] Gölpınarlı, *Mezhepler ve Tarikatlar*, s. 281.

[155] Ş. Barihüda Tanrıkorur, “Şems-i Tebrizî Zaviyesi”, *TDVİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, s. 516.

[156] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 609-612.

[157] BOA, C..EV., 529:26730. H.29.01.1205/M.8.10.1790.

[158] BOA, A.MKT.MHM., 23:92. H.13.10.1266/M.22.08.1850.

[159] BOA., EV.BRT. 170:6 H.20.07.1279/M.11.01.1863.

[160] BOA., ŞD. 187:67. H.9.05.1326/M.9.06.1908.

[161] Konyalı, *Konya Tarihi*, 609-612.

nımlanırken, 1796 yılından sonra İshak Bey Zaviyesi ismiyle anılmıştır[162]. Yukarıda Şems-i Tebrizî Türbesi'ne yaptığı vakıflar göz önüne alındığında zaviyenin Mevlevî olduğu düşünülür.

2.7.6. Nakşibendiyye-Halidiyye Zaviyesi

Şems-i Tebrizî Mahallesi'nde yer alan zaviyenin bağlı bulunduğu tarikat, Türkistan kökenli üç büyük tarikatten (Nakşibendîlik, Yesevîlik, Kübrevîlik) biridir[163]. Nakşibendîlik, Bahâeddin Nakşibend (791/1389)'e nispetle şöhret bulmuştur. Timurlular zamanında Şiî kesimlerin zaman zaman Mirzalara karşı isyân etmeleri üzerine Mirzalar da Şiî mezhebinin muhalifi durumunda bulunan Nakşî meşayihine hürmet ve itibar göstermişler, böylece XV. yüzyıldan itibaren Nakşibendîlik bu karakteri ile saraylara kadar sokulmuş, devlet adamları ve idarecilerin iltifatı ile nüfuz kazanmıştır. Anadolu topraklarına 1402 Ankara Savaşı sırasında Timur'un ordusu ile gelen, nüfuzu daha II. Murad devrinde hissedilen bu tarikat, tekkeleri ve teşkilatı ile sultanlara kadar etkili olmuştur[164]. Ehl-i sünnet akidesine sıkı sıkıya bağlı olduğu için XV. yüzyılda Osmanlı hocalarının bir kısmının da bu tarikatı benimsediği görülür[165]. 1776 yılında kurulan Halidiyye ise Nakşibendî tarikatının kollarından biridir[166]. Osmanlı devrinde kurulan, Konya Valisi Ebubekir Paşa'nın para vakfettiği bilinen zaviyeye, tespit edilen ilk görevlinin atanma tarihi 1847'dir[167].

2.7.7. Pirî Mehmed Paşa Zaviyesi (Mevlevî)

Yavuz Sultan Selim ve Kanunî devrinde sadaret görevinde bulunan Pirî Mehmed Paşa Konya doğumludur. Belgrad kuşatmasında (1521) yararlılık gösterdiği tarih ile Konya'da yaptırdığı zaviyenin vakfiye tarihi paralellik gösterir. Paşa, Mevlevî tarikatından olanların Konya dışından geldiklerinde kalabilecekleri odaları bulunan bir hankâh inşa ettirerek, buraya bir matbah, kiler, fırın, ahır, odunluk ile zaviyenin şeyhi için bir ev bina ettirmiştir. Mevlanâ Dergâhı dervişlerinin ve zaviyede misafir olanların yıkanması için yaptırılan kuzeydoğusundaki hamamı da zengin vakıflarla desteklemiştir. Zaviye faaliyete geçtikten sonra yakınında bir mektep, yaklaşık yarım asır sonra bir çeşme, ardından bir şadırvan yaptırıldığı, XVIII. yüzyılın ilk yarısında ise bir medresenin külliyeye eklendiği görülür[168]. Zaviye, Mevlanâ Dergâhı'na yakın, klasik üslupta inşa edilen yapılar arasında günümüze gelebilen nadir eserlerden olup tekke ve zaviyelerin kapatılmasına değin ayakta kalmıştır.

2.7.8. Mevlanâ Dergâhı (Mevlevî)

Gölpınarlı Mevlevilîği, Bektaşîlik ve Melamîlikle kaynaşmış bir tarikat olarak tanımlar. Mevleviler diğer tarikatlere sofu (sufi) tarikatları, tekkelerine dervişlerine sofu tekkeleri, sofu dervişleri, sofu şeyhleri der, kendilerini tasavvufa değil, melamete mensup sayarlardı[169]. Mevlanâ Celâleddîn-i Rumî (1184-1273)'nin vefatından sonra oğlu Veled, müritlerin dağılmaması için türbe yapılmasını sağlamış, burayı bir tekke haline getirmiştir[170]. Bugünkü türbe, Karamanoğulları döneminde inşa edilmiş, türbenin doğusuna bir ve batısına iki kubbeli bölüm kuzeyine de kubbeli birimler yerleştiri-

---

[162] Küçükdağ, "Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler", s. 176.

[163] Ürkmez, *Tasavvufi Zümreler*, 81.

[164] İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münâsebetleri*, İbn-i Haldun Üniversitesi Yayınları , İstanbul 2019, s. 58, 64-65.

[165] Gölpınarlı, *Mezhepler ve Tarikatlar*, s. 222.

[166] Ahrâriyye, Nâciye, Kâsâniyye, Murâdiyye, Mazhariyye, Câmiyye, Müceddidiyye diğer kollarıdır. En fazla Halidiyye ve Müceddidiyye kolları yayılmıştır. Gölpınarlı, *Mezhepler ve Tarikatlar* s. 219-220.

[167] Küçükdağ, "Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler", s. 178.

[168] Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Bir Mevlevi Manzumesi Piri Mehmed Paşa Zaviyesi ve Vakfıyesi", s. 159, 162.

[169] Gölpınarlı, *Mezhepler ve Tarikatlar*, s. 292.

[170] Gölpınarlı, *Mezhepler ve Tarikatlar*, s. 283.

lerek günümüzdeki şekli ortaya çıkmıştır. Mevlanâ Dergâhı'nın Karaman döneminde bir bütün oluşturan bu sekiz kubbeli bölümden ibaret olmadığı semahane, derviş hücreleri ve diğer bölümlerin de bulunduğu tahmin edilmektedir. Ancak bu mekânlar günümüzdeki yapıların altında kalmıştır. Osmanlı devrinde yapılan ilavelerle büyük bir külliye halini alması Yavuz Sultan Selim devrine rastlar[171]. Bununla birlikte Osmanlı idaresinin Mevlevîlerle, devletin son dönemine değin arasının iyi olduğu, padişahların bir şehzade sancağı da olan Konya'da, Mevlanâ Dergâhı'nı fırsat buldukça ziyaret ettikleri bilinmektedir[172]. Siyasi amillerin de etkisiyle şehirdeki mevcut tarikatlar zamanla Mevlevî Asitânesi olan Mevlanâ Dergâhı'nın bünyesinde bir araya getirilmiş tekke ve zaviyeler buradan yönetilmiştir[173]. Bu nedenle yalnız Konya'daki tekke ve zaviyelerin değil ülkenin sair bölgelerindeki Mevlevî tekkelerinin de merkezî/asitânesi olduğundan zaviye türü yapılardan ayrılmaktadır.

2.7.9. Ezelî-zâde Zaviyesi/Hankâhı (Halvetî)

Ezelî-zâde Konevî ismiyle tanınan Şeyh Abdurrahman bin İbrahim (ö. 1565) Halvetî şeyhlerinden olan İshak Karamanî'nin halifelerindendi. Sahip Ata Zaviyesi'nde yıllarca şeyhlik yapmış bir hayırsever olan bu zat, vefatından evvel Mevlanâ Dergâhı civarındaki kabrinin bulunduğu yeri zaviye haline getirmiştir[174]. 1759 yılında zaviyedarlık ataması yapıldığından XVIII. yüzyılda işlevini sürdürdüğü anlaşılmaktadır[175].

2.7.10. Mahmud Dede Zaviyesi (Mevlevî)

Osmanlı devrinde yapılan zaviyelerden bir diğeri Mahmud Dede Zaviyesi'dir. Sur dışında Akçeşme Mahallesi'nde[176], 1540 yılında el-Hac Süleyman oğlu el-Hac Mustafa tarafından Üveys Dede oğlu Mahmud Dede adına yaptırılmıştır. Kütüphanesi de bulunan yapı bahçe içinde olup yazlık Mevlevî zaviyelerinden biridir. 1886 yılında zaviyedarlık atamaları devam ederken zaviye bahçesinin bir kısmı ile bitişiğindeki alanda bir mescid, bir dershane, 12 hücre ve bir ahırdan meydana gelen medrese inşa ettirilmiştir[177].

2.8. ALAEDDİN TEPESİ'NİN KUZEYDOĞUSUNDA YER ALAN ZAVİYELER

2.8.1. Kadı Kalemşah Zaviyesi (Mevlevî)

Konya'nın en büyük zaviyelerinden biri olan Kadı Kalemşah Zaviyesi, kendisi de Ahi olan Kadı Ziyaeddin Kalemşah[178] veya Taceddin Kalemşah[179] tarafından XIII. yüzyılın sonlarında yaptırılmıştı. Selçuklu döneminin ünlü ilim adamları arasında yer alan bu zat, aynı zamanda zaviyenin postnişiniydi. Zaviye, Alaeddin Tepesi'nin güney cihetine düşen Gazi Alemşah Mahallesi'nde Araboğlu Makası'nın karşısındaki meydanda yer alıyordu[180]. Şehre geldiğinde burada konaklayan İbn-i Battuta'ya göre zaviyenin misafirperverliği diğerleri arasında öne çıkıyor, dervişleri şalvar giymeleri ile kendilerini belli ediyordu[181]. Mescidi bulunan zaviyenin yanında sonradan inşa edilmiş bir de medresesi vardı. Ahi tekkesi sonradan bir takım ilavelerle Mevlevî tekkesine dönüştürülmüştür. XVI.

---

[171] Haşim Karpuz, "Mevlânâ Külliyesi", *TDVİA*, Ankara 2004, XXIX, s. 450.

[172] Mustafa Özsaray, *Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'da Devlet-Tekke İlişkileri (XIX. Yüzyıl)*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2018.

[173] VGMA, 2181, 113:114. H.19.11.1218/M.1.03.1804.

[174] Küçükdağ, "Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler", s. 174.

[175] BOA., C.EV., 568:28691. H.29.02.1173/M.22.10.1759.

[176] VGMA, 2179, 120:393. H.27.08.1303./M.31.05.1886.

[177] Küçükdağ, "Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler", s. 177.

[178] Önder, *Anadolu'yu Aydınlatanlar*, s. 124.

[179] Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri, II*, s. 379.

[180] Uz-Doğan, *Adım Adım Konya*, s. 49.

[181] Battuta, *Seyahatnamesi*, s. 412-413.

yüzyılın başlarına kadar ayakta kalan zaviyenin harap olan vakıfları 1530 yılında Piri Paşa Vakfına devredilmiştir[182]. Bu yüzden XVII. yüzyıl zaviyeleri arasında ismi geçmez[183]. Zaviyenin yanındaki medrese ise XX. yüzyılın başlarında yıktırılmış[184] 1927 yılında zaviye ve medrese alanına Fahreddin Paşa Parkı yaptırılmıştır[185].

2.8.2. Sadır Sultan Zaviyesi

Zaviye banisinin asıl adı Sadreddin Konevî'dir. Edip, şair ve tabip olarak tanınan bu zata aynı devirde yaşayan Sadreddin-i Konevî ile karıştırılmaması için Sadîr-i Konevî, Şeyh Sadır, Sadrî ismi verilmiş, Fatih ve III. Murad devri kayıtlarında Sadrî isimiyle gösterilmiştir. 676-677/1278-1279 tarihli eserleri bulunan şeyhin vefat tarihi bilinmemektedir. Zaviyesi ölümünden sonra kendi adına 1427 yılında yaptırılmış, I. Murad'ın kızı Sultan Hatun tarafından vakıf tahsis edilmiştir[186]. XIX. yüzyılın başlarında (1812) düzenlenen vakıf defterinde Küçük Sinan Mahallesi'nde yer aldığı kayıtlıdır ve zaviyenin yirmi dört kalem halinde yazılan vakıflarını buradan okumak mümkündür[187].

2.8.3. Şeyh Alaman/Aliman Sultan Zaviyesi

Selçuklu eserlerinden olan zaviyenin 1288 tarihli kitabesinde, "yaz-kış kalanların duası" yazılıdır[188]. Bugün Konyalıların Işkalaman ismini verdikleri semtte yer alır. Mevlanâ külliyesinin kuzeydoğu tarafına düşen bölgenin tarihî Konya ev ve konaklarıyla kendine has bir görünümü vardır. Adını semte veren Şeyh Alaman Sultan, aynı adla anılan tarihi mezarlıkta ona ait olduğu belirtilen bir türbede medfundur. Türbesi, temel taş üzerine tuğla duvar ve tuğla örgülü kubbe ile klasik Selçuklu türbe tipinin özelliklerini taşır. Osmanlı devrinde bakımsız kalan zaviye, günümüze gelememiştir[189].

2.8.4. Şeyh Ahmed Zaviyesi (Kalenderî)

Şeyh Aliman Mahallesi'nde yer alan bu zaviye Şeyhü'l-Meşâyih Ahmed Zaviyesi adıyla da bilinir. 1288 yılında Seyyid Ahmed, Fakih Ahmed ve Seyyid İbrahim adına yaptırılmış Kalenderî zaviyelerdendir[190]. Zaviyenin vakfiyesi, Celâli isyanları sırasında zâyi olmuşsa da Müslümanlardan oluşan bir mecliste yeniden düzenlenmiş, yapının sınırları ve zaviyenin vakıfları kaydedilmiştir. Araplar Sokağı'nda yer alan yapının batısı Tekkenişîn Yusuf bağı, güney, kuzey ve doğu tarafı cadde (tarîk-i amm) ile çevrilidir. 1839 yılının başlarında evlâda meşrut olan zaviyenin mütevellisi Süleyman'ın bilâ veled olduğu, bu nedenle tevliyetin hafidinden (torun) Hafız Mustafa Halife bin Musa'ya tevcih edildiği, dolayısıyla XIX. yüzyılın ilk yarısında zaviyenin işlevini sürdürdüğü görülür[191].

2.8.5. Ahi Ali Zaviyesi

Şehirde Osmanlı hakimiyetinin kurulmasından kısa bir müddet sonra Ahi tekkesi olarak kurulmuştur. Surların kuzeydoğu kısmındaki Darı/Deri kapısı dışında Uluırmak Hoca Ali Mahallesi olarak bilinen yerde Ahi Ahmet ile oğlu Ahi Ali tarafından yaptırılmıştır. Bu bölge şehrin debbağ zanaatının uygulandığı bir alandı. Konya'nın deri ürünleri öyle meşhur olmuştur ki pek çok yerden talep gelir

---

[182] Yusuf Küçükdağ, "İbn Kalemşah", *Ahilik Ansiklopedisi*, Konya 2020, II, s. 18-19.

[183] Bk. Hüseyin Muşmal, *Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Konya 2000.

[184] Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 162.

[185] Uz-Doğan, *Adım Adım Konya*, s. 49.

[186] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 470-471.

[187] VGMA, 2177, 58:21. H.15.04.1227/M.28.04.1812.

[188] Tuncer Baykara, *Selçuklular Dönemi'nde Konya*, s. 97.

[189] Özönder, *Konya Velileri* s. 121-122.

[190] Hasan Yüksel, "Celali İsyanlarında Kaybolan bir Belge: Zeynül-Arap (veya Ahmed Fakih) Zaviyesi Vakfiyesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 31/1, s. 51.

[191] VGMA, 2178, 116:101, 102. H.19.03.1024/M.18.04.1615.

Avrupa'ya dahi gönderilirdi[192]. Fatih devri kayıtlarında "Ahi Hoca Ali" Vakfı olarak kaydedilen zaviyeye[193], XVII. yüzyılda rastlanmaz ise de zaviye yapısının mimarisi değişerek Hoca Ali Mescidi adıyla günümüze ulaşmıştır[194].

2.9. ALAEDDİN TEPESİNDE YER ALAN ZAVİYELER

2.9.1 Seyyid Battal Gazi Zaviyesi (Kalenderî)

Alaeddin Tepesi'nde yer alan zaviye, XVI. yüzyılın başlarında inşa edilmiştir. Daha önce burada Kalenderî olan Seyyid Battal Gazi'nin türbesi bulunuyor, yanındaki manastır Selçuklular zamanında zaviye olarak kullanılıyordu. 1511 yılında buradaki cami tamir edilirken bir de zaviye inşa edilmiştir. Ancak merkezî otoriteye en çok sorun çıkartan Kalenderîlere özellikle Kanuni döneminde iyi gözle bakılmamıştır. Bu dönemde Kadı Mustafa İşretî, Seyyid Battal Gazi Zaviyesi dervişlerini ıslaha çalışmış, zaviyenin kuzeyinde derviş odalarına bitişen bir medrese inşa etmiştir. Bu suretle dervişleri bir ehl-i sünnet ve cemaat mezhebine göre düzenlemiş, kabul etmeyenler ihraç edilmiştir. Bundan sonra Kalenderîler, ehl-i sünnet itikadına girerek evlenip normal bir hayat sürmeye başlamışlardır. İşretî'nin 1566'da vefatı üzerine zaviye yeniden sürgünden dönen dervişlerle dolmaya başlamıştır. Ancak Kalenderî yerine Bektaşî dervişlerinden bahsedilmesi burasının XVII. yüzyılda artık Bektaşî zaviyesine dönüştüğünün göstergesidir. Bu durum Kalenderî zaviyelerinin yavaş yavaş Bektaşî zaviyesine dönüşmesi ile alakalıdır[195].

[192] Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 265.

[193] Uzluk, *Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, s. 21.

[194] Yusuf Küçükdağ, "Başkent Konya'da Türkiye Selçukluları Döneminde Esnaf Örgütlenmesi", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 181.

[195] Ocak, *Marjinal Sufilik*, s. 188-191.

2.10. Yeri Tespit Edilemeyen Zaviyeler

Aşağıda adı geçen zaviyelerin yerleri tespit edilememiş olmakla birlikte bir çoğunun inşa tarihi de bilinmemektedir. Varlığına dair bilgiler bulunan ancak yerleri tam olarak anlaşılamayan zaviyeler şunlardır: 1459 tarihli XVIII. yüzyılda ayakta olan Cihan Hatun Zaviyesi[196], 1576 tarihinde 17 görevlisi bulunduğu bilinen Mevlanâ Dergâhı yakınlarında olduğu tahmin edilen Mevlevî tarikatı Sinan Dede Zaviyesi[197], Mevlevî tarikatına mensup 1641 tarihinde işlevini sürdüren Beküm Sultan Zaviyesi[198], 1642 tarihlinde faal olan Şeyh Yusuf Bey Sultan Nurullah Zaviyesi[199], 1645 yılında nazırı Abdüsselam olan Müştak Efendi Zaviyesi[200], 1677 yılında Süleyman'ın Şeyhlik yaptığı Çiftçiler Tekkesi[201], 1711 yılında buk'adar tayini yapılan Hankâh-ı Hâbil Buk'ası[202], 1712 yılında mütevelli ve zaviyedarı Şeyh İsa olan Şeyh Bali Zaviyesi[203], 1727 tarihinden XIX. yüzyılın başlarına kadar ayakta kalan Yesavul kızı Ümmühani Zaviyesi[204], 1860-1870 yılları arasında onarım görmüş ardından da darülkurra olarak hizmet vermiş Miskî Sultan Tekkesi[205], Cedid Kapısı yakınlarında Affan Sultan Zaviyesi[206].

[196] BOA, C.EV., 643:32439; VGMA, HD., 1107:31b; Küçükdağ, *Lale Devri*, s. 68.

[197] VGMA, HD., 1107:20a, 27b; Küçükdağ, Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler, s.179.

[198] VGMA, 1107, 34b.

[199] Muşmal, VII.Yüzyılın İlk Yarısında Konya›da Sosyal ve Ekonomik Hayat, s.46. (KŞS, 6, 158-2; 158-3).

[200] Küçükdağ, *Lale Devri*, s. 67.

[201] Küçükdağ, Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler, s.174.

[202] VGMA, HD, 1107:27a.

[203] Küçükdağ, Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler, s.181.

[204] VGMA, HD., 1128:71b; HD., 555:14.

[205] VGMA, 2176, 227:520.

[206] VGMA, HD., 1107:43b.

SONUÇ

Osmanlı devri Konya'sında hizmet veren zaviyelerin tespit edilmeye çalışıldığı yazımızda, bu kurumların çoğunun Türkiye Selçuklu ve Karaman dönemlerinden miras kaldığı fark edilmiştir. Zaviyeler her zaman bir mezhebe bağlı olmayabiliyor, bânisi tarafından gelip geçenlerin hayrına inşa edilebiliyordu. Osmanlı devrinde ihtiyaca binaen yeni zaviyeler inşa edilmiş; zaviye, hankâh, buk'a, dergâh kelimeleri birbiri yerine kullanılarak terminolojik bir netliğe ulaşılamadığı anlaşılmıştır. Şehirde farklı tarikata mensup zaviyelerin birbirlerine yakın konumları Anadolu'ya gelen fikir akımlarının yerleştiği veya yeni tasavvufî akımların doğduğu sırada tasavvuf erbabına sağlanan kısmen rahat bir ortamın mevcudiyeti ile açıklanabilir. Bu yapıların, şehir surlarının kapılarının yakınlarında sur içi ve dışında, iç surun eteklerinde, sayfiye alanını oluşturan Meram bölgesinde yaptırıldıkları dikkati çekmiştir. Meram dışında söz konusu bölgeler pazar yerlerine yakın, şehrin giriş çıkış noktalarında nüfus hareketliliğinin yaşandığı, ticarî faaliyetlerin yapıldığı kalabalık alanlardır. Kendi giyim-kuşam, âdet ve ayinlerine sahip Mevlevî, Kalenderî, Bektaşî, Zeynî, Kazerunî, Kadirî, Nakşibendî, Halidî, Halvetî tarikatlarına mensup zaviyeler arasında Mevlevî zaviyelerin çoğunlukta olduğu fark edilir. Bu durumun Mevlevî Asıtânesi'nin Konya'da bulunması ile alakalı olduğu açıktır. Bu etki Osmanlı devri henüz başlamadan Lala Ruzbe Hankâhı, Kadı Kalemşah, Tâcülvezir gibi zaviyelerin Mevlevîlere tahsis edilmesinde de görülebilir.

Osmanlı hakimiyetinden sonra hükümetin Şiî politikaya karşı bir tavır sergilemesini gerektiren siyasi ortam Sünni propagandayı öne çıkarmış, devletin kuruluş sırasında dayandığı şeyhlerin yerini medrese hocaları almaya başlamıştır. Anadolu'da birliğin sağlanması adına Konya'da Mevlevîlik, Nakşibendîlik, Kadirîlik, Halidîlik akımları öne çıkarılmış, Kazerunî zaviyesi zamanla Nakşîbendî tarikatına dönüşmüş, Nakşibendiyye-Halidiyye, Söylemez, Seyyid El-Hac isimli zaviyeler Nakşibendî zaviyesi, Yağlıtaş ise Kadirî zaviyesi olarak kurulmuştur. Osmanlı devri başlarında bir Ahi zaviyesi (Ahi Ali zaviyesi) kurulsa da bu yapı, görülen tek örnek olmuştur. Bu tutum Ahi zaviyelerine ihtiyaç kalmaması, lonca sisteminin bu alandaki boşluğu yeterince doldurması ile ilgili olmalıdır. Kalenderîliğe mensup zaviyeler ise en çok denetim altına alınmak istenenler arasında yer almıştır. Sünni İslamla çelişen tutum ve davranışları sebebiyle tasvip edilmeyen bu zaviyelerden Evhadüddîn, Ulaş Baba, Şeyh Osman-ı Rumî, Şeyh Ahmed zaviyeleri Osmanlı devrinden önce inşa edilmişlerdi. Alaeddin Tepesi'nde yer alan Seyyid Battal Gazi zaviyesi XVI. yüzyıl başında kurulmuş olmakla birlikte sık sık denetlenmiş, yanında medrese kurulmak suretiyle dervişleri kontrol altında tutulmaya çalışılmış, sonunda XVII. yüzyılda kendi meşreplerine yakın olan Bektaşî zaviyesine dönüştüğü görülmüştür. Yeniçeri teşkilatının da mensup olduğu Bektaşîlik, Anadolu'da yayılma imkanı bulmuşsa da, zaviyeleri XIX. yüzyılda hükümete zorluk çıkaran ve lağv edilen yeniçerilerle aynı akıbete uğramış, kapatılmışlardır. Konya'daki Ali Gav Zaviyesi'nin görevine bu nedenle son verilmiş yapı medreseye dönüştürülmüştür. XIX. yüzyılda ayakta olduğu bilinen Priebî Sultan ve sonradan Bektaşî olduğu görülen Seyyid Battal Gazi zaviyelerinin, bu akıbetten nasıl etkilendikleri tespit edilememiştir. Osmanlı devrinde dikkati çeken bir diğer husus, zaviyelerin yanında bulunan yapılar arasındaki medreselerdir. Kimi zaman yalnız kurucu şeyhinin türbesi bulunan zaviyelerin yanında bazen mescit, aşevi, matbah gibi yapı birimleri de yer almıştır. Tacülvezir ile Nizamiye zaviyelerinin medreseleri olduğu biliniyorsa da Kalenderhâne Zaviyesi'ne medresesi olmadığı halde müderris atanması, Yağlıtaş, Kadı Kalemşah, Pirî Mehmed Paşa ve Seyyid Battal Gazi zaviyelerinin yanına sonradan medrese eklenmesi bir nevi denetim ve yetiştirme mekanizmasının varlığına işaret etmektedir.

KAYNAKLAR

BOA., A.MKT.MHM., 23:92.

BOA., AE, SABH.İ., 355:24882.

BOA., AE, SABH.İ., 355:24882.

BOA., AE.SOSM.III, 33:2341.

BOA., AE.SSÜL.I., 3:192.

BOA., C. EV., 619:31246.

BOA., C.EV., 114:5667.

BOA., C.EV., 237:11837.

BOA., C.EV., 240:11979.

BOA., C.EV., 304:15499.

BOA., C.EV., 456:23098 .

BOA., C.EV., 514:25996.

BOA., C.EV., 529:26730.

BOA., C.EV., 568:28691.

BOA., C.EV., 643:32439.

BOA., C.EV., 67:3325.

BOA., C.EV., 680:30685.

BOA., C.MF., 29:1405.

BOA., C.MF., 63:3138.

BOA., C.MF.,181:9021.

BOA., DH.MKT., 2265:10 .

BOA., DH.MKT., 1664:80.

BOA., EV.BRT., 170:6

BOA., EV.d., 12896 -.

BOA., EV.HMH.d., 370.

BOA., EV.HMH.d.., 7477.

BOA., İE.EV., 18:2101.

BOA., MAD.d.., 7660.

BOA., ML.VRD.TMT.d., 10336.

BOA., ŞD., 187:67.

VGMA, 2176, 227:520.

VGMA, 2176, 90: 261.

VGMA, 2177, 58:21.

VGMA, 2178, 116:101, 102.

VGMA, 2179, 120:393.

VGMA, 2179, 29:57.

VGMA, 2179, 29:58.

VGMA, 2179, 45:118.

VGMA, 2181, 113:114.

VGMA, HD., 555:14.

VGMA, HD., 1107:20a, 21b, 27a, 27b, 31b, 34b, 42a, 43b.

VGMA, HD., 1128:71b.

ALGAR, Hamid, "Kâzerûniyye", *TDVİA* Ankara 2002, XXV, ss. 146-148.

ALTUN, Ara, "Bulgur Tekkesi", *TDVİA*, VI, İstanbul 1992, s. 409.

ARABACI, Caner, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri (1900-1924)*, KTO, Konya 2017.

ÂŞIKÎ, Derviş Ahmed, *Aşıkpaşazâde Tarihi*, çev. Ayşenur Kala, Kamer Yayınları, İstanbul 2013.

AZAMAT, Nihat, "Evhadüddîn-i Kirmânî, *TDVİA*, İstanbul 1995, XI, ss. 518-520.

BAYKARA, Tuncer, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

BAYRAM, Mikâil, "Anadolu Selçukluları Zamanında Evhadî Dervişler", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, VII, s. 482-494.

BAYRAM, Mikail, "Moğol İşgali, İşbirliği Yapanlar ve Direnenler Selçuklu Döneminde Kalenderî-Ahi Çatışması", *Bilim ve Gelecek Dergisi*, İstanbul, Temmuz 2005, S. 17, ss. 35-40.

BUZPINAR, Ş. Tufan–KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, "Haremeyn", *TDVİA*, XVI, İstanbul 1997, s. 153-157.

ÇEKER, Semih, "Bir Eğitim Kurumu Olarak Ahi Zaviyeleri ve İşyerleri", *Ahilik, Ahilik Teşkilatı ve Konya'daki İzleri*, Konya Kitabı XIV Özel Sayı, KTO, Konya 2013.

DARKOT, Besim, "Konya", *İslam Ansiklopedisi*, VI, MEB, Eskişehir 2001, ss. 841-859.

DEMİRLİ, Ekrem, "Sadreddin Konevi", *TDVİA*, İstanbul 2008, XXXV, ss. 420-425.

DOĞAN, Kenan, "Konya Sahip Ata Külliyesi ve Vakıf Müzesi", *Vakıflar Dergisi*, Aralık 2012, S. 38, ss. 173-182.

Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi I*, çev. A. Sait Aykut, YKY, İstanbul 2000.

EFLÂKÎ, Ahmet, *Ariflerin Menkıbeleri, I-II*, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1964.

Feridun Nafiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyâtı, Ankara 1958.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969.

GÜLTEN, Sadullah, "Tahrir Defterlerine Göre Anadolu'da Kalenderîler ve Haydarîler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2012, XXXI/52, ss. 35-53.

GÜNDÜZ, İrfan, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münâsebetleri*, İbn-i Haldun Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2019.

GÜVEN, Özbay, "Türklerde Pehlivanlık", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ekim 1988, S. 56, ss. 51-59.

HACIGÖKMEN, Mehmet Ali, "Mecdüddin İshak", *Ahilik Ansiklopedisi*, Şekerbank, Ankara 2020, ss. 108-109.

Haydar Bey, *Vâkı'ât-ı Sultân Cem*, Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanî Şirketi, (Târih-i Osmanî Encümeni Mecmuasının İlavesidir), Dersaadet 1330.

KARPUZ, Haşim, "Mevlana Külliyesi", *DİA*, Ankara 2004, XXIX, ss. 448-452.

KIRMIZI, Abdülhamid, *Avlonyalı Ferid Paşa*, Klasik Yayınlar, İstanbul 2014.

KONYALI, İbrahim Hakkı, *Konya Tarihi*, Memleket Gazetesi, Konya 2007.

KÖPRÜLÜ, Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK, Ankara 1999.

KUBAN, Doğan, *Osmanlı Mimarisi*, YEM Yayın, İstanbul 2016.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "Başkent Konya'da Türkiye Selçukluları Döneminde Esnaf Örgütlenmesi", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 181.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "İbn Kalemşah", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Konya 2020, ss. 18-19.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "Konya'da Bir Mevlevi Manzumesi Piri Mehmed Paşa Zaviyesi ve Vakfiyesi", *Vakıf Haftası Dergisi*, 9, 1992, ss. 159-178.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler", *Osmanlı Döneminde Konya*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2003, ss. 171-181.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "Lala Ruzbe Hankâhı", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2020, ss. 96-97.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2014.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, *Lale Devri'nde Konya*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1989.

KÜÇÜKKDAĞ, Yusuf, "Karamanogulları Konyasında Tasavvufi Hayat, Tekke ve Zaviyeler", V. Uluslararası Türk Kültürü ile Sanatları Kongresi-Sanat Etkinlikleri, Madrid 2011, ss. 3-18.

Mehmed Muhlis-Ferit-Faik-Mümtaz Bahri, *Konya Rehberi*, Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaacılık, İstanbul 1339.

MUŞMAL, Hüseyin, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (1640-1650)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2000.

OCAK, Ahmet Yaşar, "Zaviyeler, (Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)", *Vakıflar Dergisi*, 12, 1978, ss. 247-269.

OCAK, Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sufilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar*), TTK, Ankara, 1992.

ODABAŞI, Sefa, *Geçmişten Günümüze Konya Kültürü*, Selçuklu Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya, t.y.

ÖNDER, Mehmed, *Anadolu'yu Aydınlatanlar 1-Tanzimat'a Kadar*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1987.

ÖNDER, Mehmet, "Son Yüzyıl İçerisinde Konya'da Yıktırılan Selçuklu Eserleri", *Vakıf ve Kültür Dergisi*, 1998, I/2, ss. 19-22.

ÖNGÖREN, Reşat, "Zeyniyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM, İstanbul 2015, ss. 851-926.

ÖZÖNDER, Hasan, *Konya Velileri*, Kuzucular Ofset, Konya 1990.

ÖZSARAY, Mustafa, *Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'da Devlet-Tekke İlişkileri (XIX. Yüzyıl)*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2018.

PAKALIN, Mehmet Zeki, "Hanikah", *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, MEB, İstanbul 1993.

PARLAK, Sevgi, "Sâhib Ata Külliyesi", *TDVİA*, İstanbul 2008, XXXV, ss. 516-518.

ŞAHİN Haşim, *Dervişler, Fakihler, Gaziler, Erken Osmanlı Döneminde Dinî zümreler (1300-1400)*, YKY, İstanbul 2020.

Şemseddin Sami, "Zâviye", *Kamus-i Türki*, İstanbul 2016.

Şikâri, *Şikâri'nin Karaman Oğulları Tarihi*, Yeni Kitab Basımevi, Konya 1946,

TANRIKORUR, Ş. Barihüda, "Şems-i Tebrizî Zaviyesi", *TDVİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, ss. 516-517.

UĞUR, Özcan, *Karaman Eyaleti Konya Merkez Kazası Hurufat Defterlerine Göre Konya ve Civarının İdari ve Sosyal Durumu (1690-1839)*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale 2018.

UZ, Mehmet Ali- DOĞAN, Mumammed, *Belgelerle Adım Adım Konya*, Meram Belediyesi, Konya 2016.

UZ, Mehmet Ali, "Kadı Hürremşah'ın Türbesi ve Darülhadisi Nerede İdi?" *Akademik Sayfalar*, 8 Temmuz 2015, XV, ss. 321-324.

ÜRKMEZ, Rauf Kahraman, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Tasavvufi Zümreler*, Çizgi Yayınevi, İstanbul 2020.

YAVAŞ, Alptekin, "Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Baniliği ve Yapılarında Görülen Benzer Özellikler", *Sanat Tarihi Dergisi*, S. 6/1, Nisan 2007, s. 165-179.

YILDIRIM, Mustafa, "Konya Hoca Ahmet Fakih Zaviyesi Çevresinde Oluşan Yapı Topluluğu", *Marife Dergisi*, Yıl 7, S. 2, 2007, ss. 203-232.

YÖRÜK, Doğan, *3 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (987-1330-1579-1912)*, Palet Yayınları, Konya 2013.

YÜKSEL, Hasan, "Celali İsyanlarında Kaybolan Bir Belge: Zeynül-Arap (veya Ahmed Fakih) Zaviyesi Vakfiyesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIII/1, 1998, ss. 49-56.

PİRİ MEHMET PAŞA ZAVİYESİ VAKIFLARI

Yusuf KÜÇÜKDAĞ*

ÖZET

Konya Piri Mehmet Paşa Zaviyesi'ni, Sadrazam Piri Mehmet Paşa (ö. 1532), Mevlevi dervişleri için Mevlâna Dergâhı yakınında 1500'de inşa ettirmiştir. Mescit, türbe, şeyh evi, hamam, mektep, medrese ve mutfak bölümlerinden meydana gelen bu yapıda Mevlevi dervişlerinin rahat bir şekilde tasavvufi faaliyetlerde bulunmaları için Konya, Kayseri, Niğde, Isparta, Karaman, Uşak ve Nazilli'de bulunan çok sayıda gayrimenkulü vakfetmiştir. 1521'de düzenleyip tescil ettirdiği vakfiyesinde, vakıflardan elde edilen gelirin harcama şeklini şu şekilde belirlemiştir: Aksaray'da dedesinden kalan mektepte okuyan yetim çocukların bayramlık elbiseleri alınacak; Konya'daki zaviye binasının öncelikle bakımı yapılacak; zaviyede çalışanların ücretleri verilecek; imaretin ihtiyaçları karşılanacaktır. Mutfakta hazırlanan yemek her gün sabah ve akşam, zaviyede misafir olarak kalan Mevlevi dervişlerine ikram edilecektir. Konya Piri Mehmet Paşa Zaviyesi, 1925'te tekkeler kapatılıncaya kadar işlevini sürdürmüştür. Derviş hücreleri, mescit ve türbe bölümü dışındaki yapılar şu anda mevcut değildir.

*Prof. Dr., KTO Karatay Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, Konya, yusufkucukdag@hotmail.com, ORCID, 0000-0002-8360-3127.

Anahtar Kelimeler: Piri Mehmet Paşa, Piri Mehmet Paşa Zaviyesi, Mevlevilik, Konya.

FOUNDATIONS OF PİRİ MEHMET PASHA MONASTERIES

ABSTRACT

Grand Vizier *Piri Mehmet Pasha* (died in 1532) had the monastery of *Piri Mehmet Pasha* in Konya built in the vicinity of the Dargah of *Mawlana* in 1500 for the use of dervishes. He donated a great number of properties located in Konya, Kayseri, Niğde, Isparta, Karaman, Uşak, and Nazilli for the dervishes of *Mawlawiyah* to enable the dervishes to practise their Sufi activities smoothly in this compound which consisted a masjid, mausoleum, the Sheikh house, Turkish bath, school, madrasa and kitchen. In its charter which he issued and registered in 1521, he stated how the revenues derived through the foundations would be spent: Eid clothes would be bought for the orphans who studied at the school in Aksaray that he inherited from his grandfather; the maintenance of the Monastery building in Konya would primarily be done; staff in the monastery would be paid; the needs of the İmaret would be met. Every day, in the mornings and evenings, the meals prepared in the kitchen would be served to the dervishes of *Mawlawiyah* who stayed in the monastery as guests. The monastery of *Piri Mehmet Pasha* in Konya operated until all the monasteries were closed down in 1925. The buildings except for the dervish cells, the masjid, and the mausoleum section do not exist today.

Keywords: Piri Mehmet Pasha, Piri Mehmet Pasha Monastery, Mawlawiyah, Konya.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra Anadolu'da güçlenmeye başlayan ve bu yüzyılın sonunda Osmanlı karşıtı faaliyetleriyle tehlike oluşturan Safevi Tarikatı'nın yayılmasını engellemek için Halvetiye ve Mevleviye'yi buna karşı örgütlemiş; adı geçen iki tarikat için çok sayıda tekke ve zaviye açmıştır. Safeviye'ye karşı Osmanlı devlet siyasetini belirlemede öncülük yapan Veziriazam Piri Mehmet Paşa, Halvetiye ve Mevlevi'ye tarikatları için İstanbul ve Konya'da tekkeler inşa ettirmiştir ki, bunlardan Piri Mehmet Paşa Zaviyesi, Konya'da Mevleviler'e tahsis edilmiş bir tarikat yapısıdır. Bu makalede Konya Piri Mehmet Paşa Zaviyesi Vakfiyesi[1] ve vakıfları değerlendirilecektir.

I- PİRİ MEHMET PAŞA ZAVİYESİ

Mescit

Piri Mehmet Paşa Zaviyesi'ndeki mescidin inşa tarihi, kitabesine göre 930 H/1524 M; vakfiyenin tescili ise 2 Recep 927/8 Haziran 1521'dir. Bu durumda vakfiye, mescidin inşasından üç yıl önce tanzim ve tescil ettirilmiş olmaktadır. Henüz yapılmamış mescit ve zaviye için vakfiye düzenlenmesi, o günkü prosedüre uygun düşmemektedir. Aslında zaviyenin inşa tarihi, mescidinkinden önceye, 1500'lere kadar indirilmektedir[2]. Piri Mehmet Paşa, muhtemelen zaviyeye ilave etmeye karar verdiği mescidin yapımı devam ederken diğer eserlerinin vakıflarına vakfiye tanzim ve tescili sırasında, Konya'daki zaviye ve mescidinin vakıflarını da vakfiyesine almıştır.

Türbe ve Matbah

Konya Piri Mehmet Paşa Zaviyesi'nde iki adet türbe bulunmaktadır. Bunlardan mescidin kuzeydoğusunda yer alan ehrami türbe, Emir Siyavuş'a ait olup XIII. yüzyılın son çeyreğinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Kuzeybatısındaki Osmanlı klasik türbelerine benzeyen kubbeli yapının mahiyeti ise tespit edilememiştir. Konyalı, buranın, zaviyenin matbah bölümü olduğu kanaatindedir. Erdoğan'a

[1] Bundan sonra 927 H tarihli Piri Mehmet Paşa Zaviyesi Vakfiyesi, metinde, parantez içinde "*vakfiye*" olarak gösterilecektir.

[2] İbrahim Hakkı Konyalı, Â*bideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964, s. 739.

göre ise matbah bölümü, Tekke Mahallesi'ne doğru yol açılırken yıktırılmıştır. Tarihî kayıtlar, Erdoğan'ın yazdıklarını doğrular mahiyettedir. Nitekim 1152 H/1739 M tarihli bir tamirat keşfine göre matbah kubbeli değil, damlıdır[3]. Zikredilen bu kubbeli yer, Piri Mehmet Paşa tarafından, öldüğü zaman gömülmesi için türbe niyetiyle yaptırılmış olmalıdır. Şöhretli bir sadrazamın, türbe içine değil de Silivri'de yaptırdığı caminin haziresine gömülmesi; Konyalılar'ın, özellikle Mevleviler'in Piri Mehmet Paşa'nın türbesinin Konya zaviyesindeki mescidinin yakınında bulunduğunu iddia etmeleri[4] bir tesadüf olmayıp, buranın onun adına yaptırılmış bir türbe olduğunu gösterir (Fotoğraf 1). Genelde vakfeden veya adına zaviye yaptırılan kişiye, aynı yerde türbe de inşa ettirilirdi. Piri Mehmet Paşa, herhalde, emekliliğinde Konya'ya yerleşmeyi; öldüğünde zaviyenin bitişiğinde yaptırdığı bu türbeye gömülmeyi düşünüyordu. Fakat olayların seyri ve siyasi gelişmelerli ilgili olarak, sadrazamlıktan azledilince, İstanbul'a yakın bir yerde bulunan Silivri'de ikameti tercih etmiştir.

Fotoğraf 1: Konya Piri Mehmet Paşa Camii. Soldaki ehrami yapı Siyaviş Türbesi, sağda klasik Osmanlı türbesi görünümündeki kubbeli yer, Piri Mehmet Paşa Türbesi olarak tahmin edilen bölümdür.

Derviş Hücreleri

Caminin kuzeyinde, dışı kâgir, içi tonoz özengi seviyesine kadar moloz taş, üst tarafı tuğla olan 18 derviş hücresinin inşa tarihi bilinmemektedir. İnşaat malzemelerinin farklı olması, cami ve hücrelerin değişik tarihlerde yapıldığını gösterir. Nitekim 906 H/1500 M tarihli bir tahrirde, Siyavuş Türbesi yakınında Piri Mehmet Çelebi'nin bir zaviye yaptırdığı kaydına bakılırsa, hücrelerin inşa tarihi hiç değilse 1500'lerde yani camiden önce olmalıdır. Öyle ise zaviye, sadrazamlığından önce, mescit de sonra yapılmış olmaktadır. Piri Mehmet Paşa Zaviyesi derviş hücreleri, Hayra Hizmet Vakfı tarafından 1991-1992'de restore edilmiştir.

Şeyh Evi

Zaviyenin seccade şeyhine mesken olmak üzere vakfedilen ev (vakfiye 60-65), caminin kuzeybatısında, sokağın sağ köşesinde idi (Fotoğraf 2). Mevcut binanın inşa tarihi fazla eski olmamakla birlikte örnek bir Konya evi olarak muhafaza edilmesi gerekirken ortadan kaldırılarak arsası üzerinden yol geçirilmiştir.

Fotoğraf 2: Konya Piri Mehmet Paşa Zaviyesi'nde seccade şeyhinin evi, yıkılmadan kısa bir süre önce.

Piri Mehmet Paşa Hamamı

Zaviyenin bitişiğinde gösterilen ve vakfiyede gelirinin tamamı zaviyeye tahsis edilen hamam (vakfiye 65-70), Piri Mehmet Paşa tarafından inşa

[3] *KŞS.* no. 54, s. 269.

[4] Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, I, Mısır 1283, s. 121.

ettirilmemiş olup vakfiyenin tescilinden önce mevcut idi. Bu durum, vakfiyede, inşa edilip vakfedilen ünitelerin isimleri sayılırken bunlarla birlikte hamamdan bahsedilmemesinden anlaşılmaktadır. Bazı belgelerden Piri Mehmet Paşa Hamamı'nın, zaviyenin kuzeybatısında bulunduğu anlaşılmaktadır. 13 Receb 1070/25 Mart 1660 tarihli bir berat suretinden[5], zikredilen hamamın daha 1660 yılında satılmış olduğu anlaşılmaktadır. Zaviyeye ait vakıf dükkânların hemen karşısında bugün de mevcut olan Şeyh Ahmet Efendi Hamamı'nın 1667'de faaliyete geçtiği bilinmektedir. Piri Mehmet Paşa Hamamı'nın satılmasından yedi sene gibi kısa bir süre sonra Şeyh Ahmet Efendi Hamamı'nın ortaya çıkması arada bir bağ olduğunu düşündürmektedir. Beratta satıldığı belirtilen Piri Mehmet Paşa Hamamı'nı, muhtemelen Şeyh Ahmet Efendi satın alarak bazı tadilât ile ihyası yönüne gitmiş; belki de kullanılmayacak kadar harabe olduğundan tamamen yıktırıp yerine bugünkü hamamı yeniden inşa ettirmiştir.

Mektep

Piri Mehmet Paşa'nın azatlı kölesi Abdullah oğlu Behram'ın zaviye yakınında inşa ettirdiği mektep (vakfiye 140-150), XVII. yüzyılda bile faal durumda olup yeri tespit edilememiştir.

Piri Mehmet Paşa Medresesi

Vakfiyede bulunmamakla birlikte Konya'da XVIII. yüzyılda "*Pîrî Mehmed Paşa Medresesi*" adı ile bir medrese tedrisat yapıyordu. Bu medresenin "*İbtidâ-yi Haric*" seviyesine 1139 H/1726 M'de, "*Mûsıla-ı Sahn*" yani orta tahsil veren medrese haline gelmesi ise, 1150 H/1737 M yılında olmuştur[6]. Medrese olarak sonradan yapılmış ayrı bir bina tespit edilememiştir. XVIII. yüzyıl başlarında zaviyenin bazı hücrelerinin medrese hâline getirildiği ileri sürülebilir.

Bahçeler, Şadırvan ve Çeşme

Cami ve zaviyenin çevresinde biri büyük, diğeri küçük iki bahçe vardı (vakfiye 65-70). Bunlardan biri zaviyeye diğeri mescide ait olup duvarla çevrili idi[7]. Zaviyenin bahçesine, doğu ve batı yönlerinde bulunan kemerli kapılardan giriliyordu[8]. Cami ile zaviye arasındaki boşlukta bir de şadırvan yer alıyordu. Mehmet Önder, Konya Mevlâna Dergâhı postnişinlerinden Hemdem Sait Çelebi'nin 1256 H/1840 M'de bu şadırvanı yaptırdığını yazmaktadır[9]. Caminin kuzeydoğusunda, sokağın sağındaki çeşmenin inşa tarihi 998 H/1590 M'dir.

Kiler, Odunluk ve Ahır

Vakfiyede geçen kiler, odunluk, ahır gibi ekler, bugün ayakta bulunmamaktadır. Zaviyenin batısında bulunan vakıf dükkânlar[10], yıkılan bu bölümlerin yerine daha sonra yapılmış olabilir.

II- PİRİ MEHMET PAŞA ZAVİYESİ'NİN TEŞKİLATI ve GÖREVLİLERİ

Vakfiyede, zaviyenin görevlileri ve yapılacak işler ayrı ayrı gösterilmiştir. Bunlar aşağıda incelenecektir.

Seccade Şeyhi: Mevlevi şeyhlerinden Bedeloğlu Sinaneddin Sinan, zaviyenin ilk seccade şeyhidir (vakfiye 130-135).

Sinan Dede, Konya yakınındaki Karahüyük köyünde doğmuştur. II. Bayezit, Yavuz, Kanuni ve II. Selim zamanlarında yaşamış, bunlardan hürmet görmüş; Piri Mehmet Paşa'nın da teveccühüne mazhar olmuş fâzıl bir kişidir. Uzun yıllar Konya Mevlâna Dergâhı'nda mesnevihanlık yapmıştır. Mesnevihan Derviş Mahmut Dede'nin *Mürşi-*

[5] *KŞS.* no. 10, s. 276.

[6] BOA. *CM.*, no. 2739-7760.

[7] *KŞS.* no. 13, s. 199; no. 54, s. 269.

[8] Konyalı, *aynı eser*, s. 476-477.

[9] Mehmet Önder, *Mevlâna Şehri Konya*, Ankara 1971, s. 285.

[10] 1926-1927 yılı Konya Tapu Kadastro planı, pafta 75, ada 45.

di't-Tâlibîn adlı eseri, Sinan Dede'nin hayatı ile ilgili bir menakıbnâmedir[11].

Mütevelli ve Nazır: Piri Mehmet Paşa'nın azatlı kölesi Abdülhay oğlu Hüseyin, vakfiyeyi tescil ettiren ilk mütevellidir (vakfiye 190-195).

Nezaret ve tevliyet cihetleri, Piri Mehmet Paşa'nın azatlı kölelerinden veya bunların oğullarından âdil ve doğru yolda olanlarına şart kılınmıştır. Abdülhay oğlu Hüseyin neslinden olanlar, zaviye vakfının mütevelliliğini son dönemlere kadar yürütmüşlerdir.

Zaviyenin Diğer Görevlileri: Piri Mehmet Paşa Zaviyesi'nde yukarıda değinilenlerin dışındaki görevliler; imam, müezzin, seccade şeyhi, şeyhü't-taâm, vekilharç, zabit, tehlilhan, ihlashan (iki kişi), cüzhan, aşçı, aşçı yardımcısı, nakib, ferraş, kandilci ve kayyımdır. Vakfın yönetim ve mali işlerini nazır, mütevelli, kâtip ve cabi yürütecektir.

III- KONYA PİRİ MEHMET PAŞA ZAVİYESİ VAKFİYESİ

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Defter no. 747, s. 178-181'de kayıtlı 2 Recep 927/8 Haziran 1521 tarihli Arapça vakfiye suretine göre, Piri Mehmet Paşa (ö. 1532), Konya'da Siyavuş mevziinde, herkesin namaz kılabileceği bir mescit, Mevlevi Tarikatı'ndan olanların Konya dışından geldikleri zaman kalabilecekleri, müteaddit odaları bulunan bir hânkahla matbah, kiler, fırın, ahır, odunluk ve bunlara bitişik, zaviye şeyhi için bir ev bina ettirip, aynı mevkide bulunan hamamla (Fotoğraf 3) birlikte zaviyeye vakfetmiştir (vakfiye 50-70).

İnceleme konusu vakfiyede, "*Şerî'at ile âmil ve ehl-i tarîk olanların*" bu zaviyede kalabilecekleri kaydedilmekle birlikte (vakfiye 50-60), Piri Mehmet Paşa'nın bütün vakıflarını ihtiva eden vakfiyesinde[12] bu zaviyeyi, (اهل الطريقة الجلالية) "*Mevlevî Tarîkatı'ndan olanlar*"a vakfettiği yazılıdır. Bu durumda zaviye, aslında Mevleviler'e tahsis edilmiş olmaktadır. Vakfiyeye göre zaviyenin ilk şeyhi, Mevlevi Sinan Dede'dir. Onun evlâdına da vakıf gelirlerinden pay ayrılmıştır (vakfiye 130-140). Ayrıca Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin ruhuna Kur'an'dan cüz okunması şart olarak konmuştur (vakfiye 150-155).

Fotoğraf 3: Konya Piri Mehmet Paşa Manzumesi'nin genel görünüşü. Soldan sağa Piri Mehmet Paşa Zaviyesi, Siyavuş Türbesi, mescit, Piri Mehmet Paşa Türbesi?, şeyh evi, hamam (Şeyh Ahmet Efedi Hamamı).

Vakfiyenin Tasdik ve Tescili

Vakfiye suretinin başında, onaylayan kadının adı bulunmamaktadır. Oysa, Piri Mehmet Paşa'nın tüm vakıflarını içeren 927 H/1521 M tarihli vakfiyesini, Rumeli Kazaskeri Ahmet Efendi tasdik etmiştir. Bu vakfiyenin de aynı zat tarafından onaylanması gerekir. Zira, araştırma konusu vakfiyenin, müstakil olarak tescil edilmediği, zikredilen genel vakfiyeden, daha sonra Konya ve Aksaray'daki vakıfları içine alacak şekilde istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Vakfiyeyi, İstanbul kadısı Ali oğlu el-Fenarî Mevlâna Mehmet tescil etmiştir. Kaynaklarda, Mevlâna Pir Mehmet olarak da geçen bu zat, Alâeddin Ali el-Fenarî'nin oğlu olup Molla Fenarî ile akrabalığı bulunmamaktadır[13].

---

[11] Necati Elgin, "Konya Müzesi Yazmalarından Mürşidi'l-Talibin", *Anıt*, S. 20-21, (1957), s. 15.

[12] *VAD. no.* 747, s. 482, satır: 51.

[13] Mecdi Efendi, *Tercüme-i Şakaik*, İstanbul 1269, s. 227.

Vakfiye, deftere kaydedilirken şahitleri yazılmamıştır. Bu nedenle burada şahitler üzerinde durulmayacaktır.

Zaviyenin Vakıfları

Konya'daki Piri Mehmet Paşa Zaviyesi'nin, Anadolu'nun değişik yerlerinde vakıfları bulunmaktadır. Vakfedilenler; dört hamam, çok sayıda dükkân, iki han, altı değirmen, dört pazar yeri, dört köy, beş mezra, iki bahçe ile 2000 dirhem gümüş paradır. Bunlarla ilgili bilgiler aşağıdadır.

1- Konya şehri içinde Müstevfî Hamamı, bu hamamın gelirinin yarısı, zaviyeye aittir.

2- Konya'da Piri Mehmet Paşa Zaviyesi'nin bitişiğindeki hamamın yani Piri Mehmet Paşa Hamamı'nın tamamı.

3- Yine Konya'da aynı zaviyenin bitişiğindeki biri büyük, diğeri küçük iki bahçe. Küçük bahçenin meyvelerini zaviyeye gelenler yiyecektir.

4- Konya şehrinde bir dükkân.

5- Kayseri şehrinde, önünde dükkânları hâvi, Kapan Hanı olarak da kullanılan Yeni Han'ın tamamı.

6- Kayseri'de Yeni Han'ın kapısı yakınında bir bâb dükkân.

7- Kayseri'de Hallaçlar Çarşısı'nda bir dükkân.

8- Niğde kazasına bağlı Gölcük köyü.

9- Lârende yani Karaman şehrinde, Konya'daki Piri Mehmet Paşa Zaviyesi'nin vakfı olarak bilinen han ve dükkânlar.

10-Hamidili yani Isparta vilayetine bağlı Keçiborlu kasabası içindeki Pazaryeri adıyla anılan dükkânlar.

11- Tarhala kazasına bağlı Eynez köyü.

12- Kestel kasabasına bağlı Gürağaç nahiyesinde Pazaryeri denilen yerdeki dükkânlar ile, bu pazar yerinin bac, ihtisab vs. vergileri.

13- Nazilli Pazarı'ndaki dükkânlar ve hamam.

14- Şeyhlü kazasına bağlı Kavaklu köyünde, Piri Mehmet Paşa'nın bina ettiği hamam, aynı köydeki pazar yeri ve buradaki dükkânlar.

15- Şeyhlü kazası içinde, Piri Mehmet Paşa'nın bina ettiği dükkânlar.

16- Uşak'a bağlı Banaz köyünün yakınında, vâkıfın bina ettiği dükkânları hâvi pazar yeri.

17- Soma'nın içindeki dükkânlar.

18- Aksaray şehrinde, Kirişhane mevziinde, bir dam altında beş; yine bu şehrin dışında bir adet Çolaki Değirmeni.

19- Aksaray çevresindeki Karayer/Bekirin ve Çerçi Hızır höyükleri.

20- Aksaray'a bağlı Taceddin ve Danişmendlü köyleri.

21- Boya kazasında Sığırlar ve Kayı höyükleri ile Mâlû mezrası.

Vakıf Gelirlerini Harcama Şekli

Piri Mehmet Paşa, Aksaray'da dedesinden kalan ve eskiden "*mahkeme*" binası olarak kullanıldığı anlaşılan evini, sıbyan mektebi hâline getirmiştir (vakfiye 55-65).

Aksaray'daki vakıflardan gelirlerin on iki sehminin dokuzu mektebin ihtiyaçlarına, artan gelirden bu mektepte okuyan yetim çocukların bayramlık elbiselerinin alınmasına sarf edilecektir. Bundan sonra da gelirden artarsa, Konya'daki zaviyeye gönderilecektir (vakfiye 155-170).

Vakıf gelirlerinin, gerektiğinde zaviyenin önce bakım ve onarımına sarf edilmesi istenmiştir. Tamirat yapıldıktan, görevlilere ücretleri verildikten, imaretin ihtiyaçları karşılandıktan sonra gelirden artarsa, bununla Piri Mehmet Paşa'nın muhtaç evladının yiyecek-giyeceği karşılanacaktır. Bundan sonra da gelirden artarsa, yabancıya kesinlikle verilmeyecek, "*rakabe*" için muhafaza edilecektir (vakfiye 165-175).

Piri Mehmet Paşa, zaviyenin murfağında, günde iki öğün yani sabah ve akşam yemek pişirilip yedirilmesini şart olarak vakfiyeye koymuştur (vakfiye 140-145). Pişirilecek yemeklerden zaviyede misafireten kalacak *"Mevlevî dervişleri"*ne yedirilecektir. Vakıf görevlilerinin buradan yemek yiyeceklerine dair vakfiyede bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte zaviyenin bitişiğinde, Piri Mehmet Paşa'nın azatlı kölesi Abdullah oğlu Behram'ın yaptırdığı mektebin muallimi, burada iki öğün yemek yiyecektir (vakfiye 140-145).

Cuma ve bayram gecelerinin Türkler'de ayrı bir yeri vardır. Bu eski gelenek, Piri Mehmet Paşa Vakfisi'ne de yansımıştır. Cuma ve bayram gecelerinde, normal günlere göre daha dikkatli davranılması ve zaviyede çıkarılan yemeğin kalitesine özen gösterilmesi istenmektedir.

Vakfiyede belirtilen dokuz cüzhan, Konya'daki mescitte, her gün sabah namazından sonra, Kur'an'dan beş cüz okuyacaklardır. Bu cüzlerden birini zaviyenin seccade şeyhi, birini de mescidin imamı okuyacaktır. Bunlardan hâsıl olan sevap, Hz. Muhammed'in, Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin, Piri Mehmet Paşa'nın dedesi Mevlâna Ahmet Çelebi'nin, babası Mehmed Çelebi'nin, annesi Ayşe Hatun'un, Lârende'de medfun olup anne tarafından dedesi Mevlâna Hamza'nın ve anneannesi Fatma Hatun'un ruhlarına bağışlanacaktır (vakfiye 150-160).

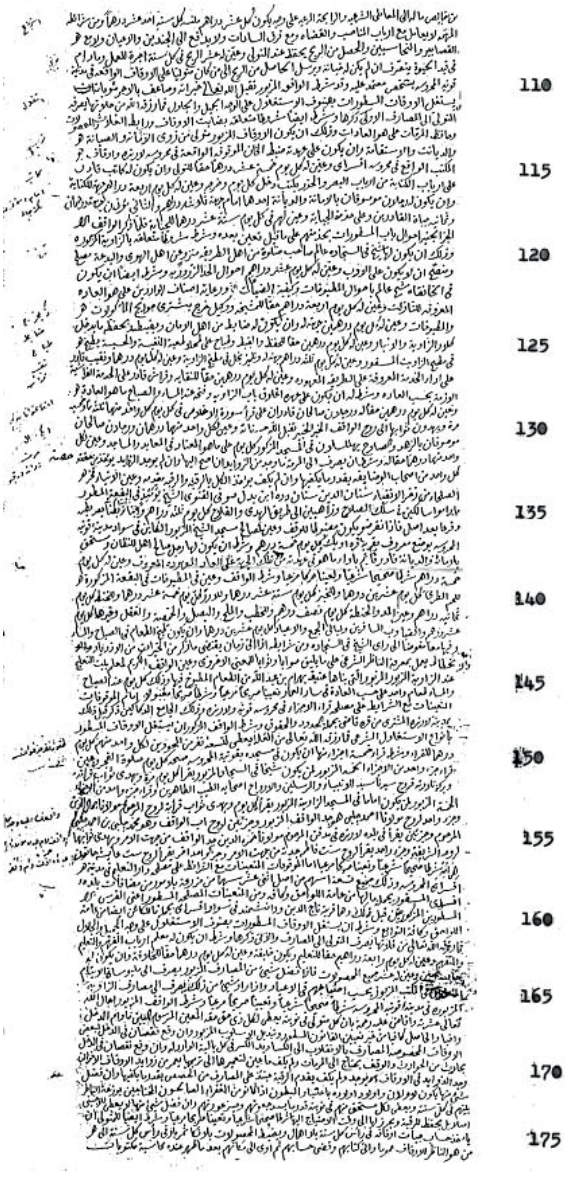
Vakfiyede, Lârende'de iki bin dirhem paranın senelik onunu on bir (%10)'den murâbahaya verilmesi şartı da yer almaktadır. Piri Mehmet Paşa, bununla ilgili muamelede nelere dikkat edileceğini ayrıntılarıyla belirtmiştir. Paranın, özellikle devlet memurlarına, kadılara, Sâdât'tan olanlara, askerlere ve ayandan olanlara, kasap ve bakırcılara murabahaya verilmemesini şart olarak koymuştur (vakfiye 100-110).

Sonuç olarak; Piri Mehmet Paşa'nın hayır eserleri, Osmanlı Devleti'nin değişik yerlerine dağılmış durumdadır. Konya'daki zaviyesi, bunlardan biridir. Bu zaviyeyi Mevlevi Tarikatı'ndan olanlara tahsis etmekle, Türk kültürüne hizmetleri büyük olan Mevleviliğin faaliyet alanını genişletmiştir. Ayrıca sağladığı maddi imkânlarla Konya'nın ekonomik hayatı da canlandırılmıştır. İnşa ettirdiği hayır eserleri ile iş yerlerinin bulunduğu yerler büyüyerek mahalle veya kasaba haline gelmiştir. O, vakıflar kurarak bu şekilde yapılanmaya gitmekle, Anadolu'da şehirleşmenin hızlanması ve gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Konya Piri Mehmet Paşa Zaviyesi, XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar muhafaza edilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bazı ünitelerin işlevini kaybetmesi üzerine mescit ve türbe dışındaki bölümler ya satış yoluyla elden çıkmış ya da yol açma ve çevre düzenlemeleri bahane edilerek ortadan kaldırılmıştır. Oysa XVI. yüzyıl başlarına ait Konya'daki bu tek klasik Osmanlı tekkesinin koruma altına alınması gerekirdi. Şu anda restore edilmiş durumdaki zaviye bölümü, Hayra Hizmet Vakfı tarafından satın alınarak restore edilmiştir.

Konya Piri Mehmet Paşa Zaviyesi Vakfiyesi (Metin):

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, (BOA). *CM.*, no. 2739-7760.

Konya Şer'iye Sicili, (*KŞS*), no. 10, 13, 54.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter, (*VAD)*, no. 747, s. 178-181, 482, satır: 51.

1926-1927 Konya Tapu Kadastro planı, pafta 75, ada 45.

Diğer Kaynaklar

ELGİN, Necati, "Konya Müzesi Yazmalarından Mürşidi'l-Talibin", *Anıt*, S. 20-21 (1957), s. 15-23.

KONYALI, İbrahim Hakkı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "Les Zavias Mevlevites à Konya", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 14 (1994), s. 117-128.

Mecdi Efendi, *Tercüme-i Şakaik*, İstanbul 1269.

ÖNDER, Mehmet, *Mevlâna Şehri Konya*, Ankara 1971.

Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, I, Mısır 1283.

HAREMEYN'E İNTİKAL ŞARTI BULUNAN KONYA VAKIFLARI

Mustafa GÜLER*
Ramazan Hüseyin BİÇER**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, XVIII ile XX. yüzyıllar arasında Konya'da, şartlarında Haremeyn tahsisi bulunan vakıfları ortaya çıkarmak ve bu vakıfların hususî mahiyetlerini değerlendirmektir. Bu çerçevede arşiv kaynakları vasıtasıyla, Konya ve buraya bağlı yerleşim birimlerinde kurulmuş, vakfiyesinde Haremeyn'e tahsisat gönderme şartı barındıran dokuz para vakfı, yedi de gayrimenkul vakfı ele alınmıştır. Para vakıflarından biri Kadınhanı'nda, diğerleri ise Akşehir'e bağlı köylerde kurulmuştur. Gayrimenkul vakıfları ise Konya merkez, Hadim, Kadınhanı, Ilgın kazalarında bulunmaktadır.

Çalışmada ele alınan vakıfların hepsinde vâkıfların, tevliyet (yöneticilik) görevini önce kendisine sonra da evladına şart ettiği görülmektedir. Vakıfların gelirlerinin Haremeyn'e intikal şartları ise değişkenlik göstermektedir. Kimi vâkıfların, intikal için neslin inkırazını şart koştuğu, kimi vakıf kurucularının ise neslinin inkırazından sonra vakıf gelirlerini başka bir cihete şart ettikleri (cami, medrese vb.), Haremeyn'e gelirin tahsisi için buraların yıkılmasını şart ettikleri ortaya konulmuş-

* Prof. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi Tarih Bl.
Orcid No: 0000-0003-2811-6403
** Arş. Grv. Afyon Kocatepe Üniversitesi Tarih Bl.
Orcid No: 0000-0003-2827-1411

tur. Çalışmanın temel kaynaklarını Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan Evkaf Defterleri ile Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivindeki belgeler oluşturmaktadır. Ayrıca Evkaf Haremeyn Müfettişliği Sicillerinden de faydalanılmıştır. Çalışmada, Evkaf Defterlerinde ve diğer belgelerin ışığında Konya'da bulunan ve içerisinde Haremeyn şartı bulunan vakıfların vakfiyeleri özetlenmiş ve vakfiyelerdeki bilgiler ışığında bu vakıfların mülkleri, şartları, mütevellileri ve hayrî görevleri belirlenmiştir. Bununla birlikte vakıfların, Haremeyn'e intikal şartlarının neler olduğu ve hangi saiklerle Haremeyn'e tahsisat gönderildiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Konya, Vakıf, Haremeyn, İntikal.

KONYA WAQFS HAVING CONDITION HANDLING TO HAREMEYN

ABTRACT

The aim of this study is to reveal the Haremeyn allocation in the waqfiyahs of the waqfs established in Konya between eighteenth and twentieth centuries and to evaluate the special nature of these waqfs. In this context, nine money waqfs and seven real estate waqfs which have allocation to Haremeyn in their contexts, established in Konya and the settlements connected to Konya are discussed through archival sources. One of the money waqfs was established in Kadınhanı, and the others in the villages of Akşehir. Real estate waqfs were located in the centre of Konya, Hadim, Saidili Town and Ilgın Town.

In all of the waqfs considered in the study, it is seen that the waqfs assigned the duty of trusteeship first to themselves and then to their children. The conditions for transferring the income of the waqfs to Haremeyn vary. It has been revealed that some waqfs require the exclusion of the generation for the transfer, and some waqf founders require the income of the waqf for another direction (mosque, madrasah, etc.) after the demise of the descendants of the children, and they require the demolition of these places for the allocation of the income to Haremeyn. The main sources of this study are the Evkaf Registers taken from the Archives of the General Directorate of Foundations and documents from Presidential Ottoman Archives. In addition, Foundations General Directorate Archive and Evkaf Haremeyn Inspectorate registry were also used. In the study, in the light of the Evkaf registers and other documents, the waqfiyahs of the waqfs in Konya with the Haremeyn contexts are summarized and the properties, conditions, trustees and charitable duties of these waqfs are revealed in the light of the information in the waqfiyahs. In addition, the waqfs' conditions of transfer of income to Haremeyn and with what motives were allocated to Haremeyn are revealed.

Keywords: Konya, Waqf, Haremeyn, Transition.

GİRİŞ

Malum olduğu üzere vakfın hem akarları hem hayır şartları hem de vazifelilere dair şartları hükmen ebedi kabul edilse de hakikatte vakıflar; akarlar mevcut oldukça, yani hayrata ve vazifelilere yapılabilecek maddi katkılar devam ettikçe varlığını koruyabilmiştir. Bu minvalde vakfın kurulup faaliyete başlamasından itibaren ortaya çıkabilen tabii veya olağanüstü durumlarda akarlar, hayrat ve vazifelilere dair şartlar ortadan kalkabilmiştir. Böylesine beklenmeyen durum sonrasında özellikle binalar ya ihya edilmiş ya başka bir akar veya hayra tahsis edilmiş, ya da tamamen iptal edilmiştir.

VAKFIN AKAR VEYA HAYIR ŞARTININ ORTADAN KALKMASI

Kimi vakıfların vakfiyelerinde vakfın kuruluşu esnasında, meydana gelebilecek durumlarda şartı ortadan kalkan akarın, hayır veya cihetin ne-

reye yönlendirileceği belirtilmiştir. Bu konuya dair bazı vakıflarda hayratın son bulması durumunda yeni şart açıklanmış olup, daha çok mutlak anlamda fukaraya, miskinlere, yetimlere tahsis edilmesi gibi genel ifadeler kullanılmıştır. Bu mevzu ile bağlantılı olarak İslam toplumlarında ve Osmanlı Devleti'nde yaygın olarak kullanılan ve vakıf şartlarında en çok rastlanan husus, tüm cihetlerden birinin boşalması ile kalan paranın, yukarıdaki bir alana, Mekke ve Medine fukarasına, Kâbe'ye ya da Mescid-i Nebevi hizmetçilerine tahsis edilmesidir.

Bu uygulamanın vakfiyelerden ve sonraki dönem cihet kayıtlarından tespit edebildiğimiz en yaygın uygulaması, çoğunlukla evlada tahsis edilen mütevellilik şartının, neslin son bulmasından sonra mutlak olarak Haremeyn fukarasına veya sadece Medine-i Münevvere fukarasına, ya da oradaki benzer bir görevliye şart edilmesidir. Daha az rastlanan durum ise evlatlık şartı bulunmayan tevliyetin aynı şekilde Medine-i Münevvere fukarasına tahsisidir. Hemen belirtelim ki vakıfların hizmet alanları, İslam toplumlarında icra ettiği ve etmekte olduğu hizmetlere bakıldığında oldukça küçük teferruat olan ve belki de gerçekleşmesi mümkün olmayan bir şart olarak görülebilecek bu husus, Osmanlı belgelerinin kronolojik takip sistematiğinde değerlendirilmesi sonucunda vukua gelmiş bir olgu olarak karşımızda durmaktadır.

Şöyle ki, özellikle tevliyet şartının evlada intikali mevzu olduğunda vakfiyelerdeki rutinleşmiş ifade günümüz hayat şartları dikkate alındığında gerçekleşmesi zor bir durum olarak görülse de çok erken sayılabilecek dönemlerden itibaren neslin inkırazına bağlanan şartın gerçekleşmiş olduğu tespit edilebilmektedir.

Bu aşamada konunun daha iyi anlaşılması için evlatlık vakıfların genel bir izahını yapmak doğru olacaktır. Vâkıfın kendisine ya da neslinden kimselere veya vakfiyede zikredilen akrabalara vakfın gelirini tamamen tahsis ettiği, evladın ve akrabaların vefatından sonra ise ebedi bir yöne bıraktığı vakıflara aile vakfı ya da zürrî vakıf denilmektedir. Böyle vakıfların gelirlerinden, nesil son buluncaya kadar vakfiyede belirlenmiş kişiler yararlanmaya devam etmektedir. Ardından ise ebedi bir yön belirlemek amacıyla, fakirlere, miskinlere ya da Mekke ve Medine sakinlerine bu gelirlerin sarf edilmesi şartı kaydedilerek vakfın ebediliği sağlanmıştır[1].

Evlatlık vakıf denilen bu tip vakıflara İslam'ın ilk yıllarından itibaren müsaade edildiği bilinmektedir. Meselâ Hazreti Ömer'in fakirlere, kölelere, misafirlere ve yolculara tahsis ettiği vakfında, akrabaları da zikredilmiştir[2]. Ayrıca Zübeyr b. Avvam'ın, kızlarının faydalanması için bir ev vakfettiği bilinmektedir[3].

Konuyu bu şekilde genel hatlarıyla ortaya koyduktan sonra vakıf kurucularının hangi yol ve saikle vakfiyelerine evlada intikal şartı koydukların izahına geçebiliriz. Vakfiyeler incelendiğinde, vâkıfların, yalnızca kendi evladı değil, hısım akrabalarının ve onların çocuklarının[4] ayrıca azatlı köleleri ile onların çocuklarının tasarrufu üzerine vakıflarını şart ettikleri görülmektedir. İnkırazın şart edildiği vakfiyelerde bu cihetler, genelde *"ba'del-inkıraz medine-i mezbûre fukarasına sarf oluna"* veya *"Medîne-i Münevvere fukarasına sarf oluna"* gibi ifadelerle belirlenmiştir[5]. Vakfiyelerin

---

[1] Münir Yaşar Kaya, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikâtında Aile Vakıfları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Bursa-2017, s. 49.

[2] Uygulama olarak Hz. Peygamber-sahabe-tabiîn dönemlerinde ilk numuneleri görülen vakfın teorik olarak çerçevesinin çizilmesi, hukuki içeriğinin oluşturulup ahkâmının belirlenmesi, bir hukuki başlık olarak ele alınmaya başlaması yaklaşık olarak mezhep imamları döneminde yani Hicrî ikinci asır, Miladî sekizinci asırda gerçekleşmiştir. Hamza Çilingir, "Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Gözüyle Osmanlı Son Dönemi Vakıf Meseleleri", *İnsan ve Toplum*, C. V, S. 9, 2015, s. 35.

[3] Ziya Kazıcı, *Osmanlıda Vakıf Medeniyeti*, İstanbul-2019, s. 121.

[4] *Evkaf-ı Hümâyûn Müfettişliği 1 Numaralı Sicil (H. 1016-1035 / M. 1608-1626*), İstanbul Kültür AŞ, 2019, s. 86.

[5] Bk. *Evkaf-ı Hümâyûn Müfettişliği 1 Numaralı Sicil*. s. 69.

birçoğunda, bu şekilde intikal şartının bulunduğu görülmektedir[6]. Ancak, neslin inkırazına bağlı olmadan intikal şartı konulmuş olan vakıflar da bulunmaktadır. Bu vakıfların Haremeyn'e intikali ise hayrî amaçla kurulmuş olan vakıfların, yıkılma ya da vakfın kullanım amacının ortadan kalkmasıyla gerçekleşmiştir. Bu tür hayrî vakıfların vakfiyelerinde de bu durum kayıt altına alınarak, hayrın ortadan kalkmasıyla, akarlardan elde edilen gelirin Medine-i Münevvere fukarasına gönderilmesi istenmiştir[7].

1-ZÜRRÎ VAKIF YAPMANIN ASIL MAKSADI NEDİR?

Vakfiyelerde zürrî (evlatlık) vakıf uygulamaları, genelde iki usulde gerçekleşmiştir. Birincisi; mutlak anlamda gallesi (geliri) evlada tahsis edilip, evladın inkırazından sonra gelirin ikinci bir alana aktarılması şeklindedir. İkincisi, tevliyet yani vakfın yöneticiliğinin evlada şart edilerek tevliyet gelirinden onların faydalanması, neslin inkırazından sonra mezkûr meblağın yeni bir alana hasredilmesidir.

Her iki tasarruf da hem niyet, hem uygulama, hem de hukuki meşruiyet açısından üzerinde çokça yorum yapılabilecek bir mesele olarak karşımızda durmaktadır. Bu minvalde Osmanlı başta olmak üzere tüm İslam âleminde yaygın olarak evlatlık/zürrî vakıfların varlığı bilinmektedir. Meseleye iyi niyetli yani mutlak hayır yapma mantığı noktasından bakarsak, maksadın, kurucunun evladına daimî ve sağlam bir gelir bırakmak olduğu söylenebilir. Yani miras veya başka yolla intikal eden malı istediği gibi kullanan veya talan eden evladın bir süre sonra sıkıntıya düşmesini istemeyen mirasçı, vakıf yoluyla talanı önlemeyi ve evladını korumayı düşünmüş olabilir. Böyle yapan bir hayır sahibi inkırazdan sonra fakirler, miskinler veya Medine-i Münevvere fukarası şartını ekleyerek vakıftaki ebediliği ve hayır cihetini sağlamış olmalıdır.

Konuya özellikle ümera vakıfları noktasından yaklaşanların yorumları nazar-ı dikkate alındığında, uygulamanın *müsadereden malı korumak* mantığıyla yapıldığı fikri ön plana çıkmaktadır. Ancak kurulu vakfiyeler değerlendirildiğinde, özellikle ümera vakıflarının temel hayır şartları onlar tarafından tesis edilmiş olan büyük hayırlar için yapılmış olduğundan evlatlık şartının daha çok vazifelilere yönelik olduğu görülecektir. Doğrudan malı vakfedenlerin çoğunluğu, tapusu elinde olan mal veya parasıyla akarın tamamını evladına şart etmiştir. Bu durumda yukarıdaki tenkit ümera için doğru, halktan kişiler için ise biraz ağır kaçmaktadır. Bu ön değerlendirmelerden sonra ilk olarak genel anlamda inkıraza bağlı olarak açıkta kalan şartın Haremeyn'e tahsisini, ardından Konya ve çevresinde bu uygulamaya dair örnekleri sunmaya geçebiliriz.

2- ASIL ŞARTIN ORTADAN KALKMASI DURUMUNDA HAREMEYN'E VEYA MEDİNE'YE İNTİKAL

Doktora çalışmalarımız esnasında, öncelikle Medine'ye, genel anlamda ise Haremeyn'e yani Mekke ve Medine şehirlerinde yaşayan fukaraya tahsis edilmiş olan vakıflar arasında, bu çalışmanın konusunu da yakından ilgilendiren evlatlık olarak tahsis edilip inkırazdan sonra kutsal şehirlere intikal eden vakıf gelirleri olduğunu tespit etmiştik[8]. Hemen belirtelim ki, XVII. asrın sonlarına kadar Mekke ve Medine şehirlerine tahsis edilen vakıfları ele aldığımız tekrar çalışmalarımız esnasında Ereğli ve çevresindeki bir takım köy ve mezralarının öşür gelirlerinin Medine'ye tahsis edildiğini[9]

[6] *Evkaf-ı Hümâyûn Müfettişliği* 6 Numaralı Sicil, 7/B; 8A; 9B.

[7] İzzet Sak, *Şer'iyye Sicillerinde Bulunan Konya Vakfiyeleri*, Konya 2005, s. 12.

[8] Bk. Mustafa Güler, *XVI. XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları*, İstanbul 2019, s. 168-173.

[9] Güler, *age*, s. 178-180.

ortaya koymuştuk. Ancak Konya ve çevresinde evlatlık olarak başlayıp sonrasında kutsal mekânlara tahsis gönderen vakfa rastlamamıştık. Konya ile alakalı konuya geçmeden meselenin daha vazıh olarak anlaşılması için bu vakıflardan ve uygulamadan kısaca bahsetmek istiyoruz:

Vereceğimiz ilk örnek, hem zaman dilimi hem coğrafyası, hem de erken dönemde evkaf idaresinin takibi noktasında oldukça önemli ipuçları ihtiva etmektedir. Bu çerçevede 17 Ramazan 981/10 Ocak 1574 tarihinde Şam Beylerbeyine yazılan bir hükümde, vârisleri inkıraz bulan çok sayıda vakfın Haremeyn'e şart edilmiş olmalarına rağmen, yirmi beş sene evvel yapılan tahrirde intikalin gerçekleşmediği, aktarımın bir an evvel yapılabilmesi için vakıfların vakfiyelerinin incelenerek şartlarına uygun kullanımının sağlanması emredilmiştir[10]. Bu hassasiyet bize, evlatlık da olsa inkıraz bulan vakıfların devlet tarafından ciddiyetle takip edildiğini göstermektedir. Konuya dair XVII. yüzyılda vuku bulan bir olayı daha örnek vermek istiyoruz. İstanbul'da mukim olan Hümâyun Hâtun adlı bir hanım, Galata Şehsuvar Mahallesi'nde bulunan evini vakıf yapmış ve tamamını evlâdına, onların inkırazından sonra ise Mekke fukarasına şart etmiştir. 19 Muharrem 1072/14 Eylül 1661 tarihinde tanzim edilen hüccete göre vâkıfenin evladı son bulmuş olup, vakfın gelirlerinin Mekke fukarasına intikali hususu gündeme gelmiştir. Konuyu takip için bizzat hassa mimarlarından Hacı Hasan Halife ibn Ömer ve yardımcıları, Şehsuvar Mahallesine gidip keşif yapmışlardır. İncelemeler sonunda 343 zira' üzerine kurulu iki katlı ve bir kısım müştemilatı olan evin, mütevellinin de izni ile 1072/1661 yılından sonra kiralarının Mekke fukarasına aktarılması gereği beyan edilmiştir[11]. Bu örnekte de görüleceği gibi; Devlet, Haremeyn'e şart edilmiş vakıfların denetimini sıkı bir şekilde yapmış keyfî uygulamaların önüne geçmeye çalışmıştır. Böylelikle vâkıfların koymuş olduğu şartlara uygun bir şekilde işleyişin gerçekleşmesi sağlanmıştır[12].

Konuyu çokça dağıtmadan bu çalışmanın özel alanından bir vakfiye ile teorik çerçeveyi vaz etmek istiyoruz. Şöyle ki, 25 Recep 1171 tarihinde Ilgın'da tamamı Haremeyn'e meşrut olan Hacı Fazlı Ağa'nın konumuzu ilgilendiren vakfiyesinde yazdırdığı evlâdiyet beyanı şöyledir: *Vakf-ı mezkurenin tevliyeti evlad-ı zukuruna ve evlad-ı evlad-ı evlad-ı zukuruna, ba'de'l-inkıraz evlad-ı inasına evlad-ı evlad-ı- evlad-ı inasına ba'de'l-inkıraz utekasına ba'de'l-inkırazı'l-külli Medine-i Münevvvere Vakfı mütevellisi yediyle habs olunup…*[13]. Yani Fazlı Ağa, mütevelliliği önce erkek evladı ve onun çocuklarına, erkek neslin son bulmasından sonra kızlarına ve onların çocuklarına, kız neslin son bulmasından sonra kölelerine, kölelerin de vefatından sonra Haremeyn Vakfı mütevellisine havale etmiştir.

3-KONYA VAKIFLARINDA İNKIRAZ VEYA BENZERİ ŞARTLARIN HAREMEYN'E İNTİKALİ

Ağırlıklı olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde, Konya vakfiyeleri üzerine yaptığımız tetkiklerde XVII. asrın sonlarından Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar Konya merkez ve diğer kazalarda Medine veya Haremeyn'e tahsis ile alakalı bir kısım şartların olduğunu müşahede ettik. Aşağıdaki başlıklarda zikrettiğimiz vakıf tah-

[10] Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Divan-ı Hümayun Mühimme Defterleri (A.DVN.MHM), 23/506; Mustafa Güler, *a.g.e*, s.170.

[11] Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter No: 1763, s. 343-344.

[12] Özellikle Evkaf-ı Hümâyun Müfettişliği Sicillerinde, İstanbul'daki intikal şartı bulunan vakıflarda neslin inkırazından sonra Haremeyn Mütevelliliği tarafından bu vakıflara el konulması konusunu ihtiva eden çok sayıda mahkeme kaydı bulunmaktadır. Mesela evladiyet üzere vakfedilen ve şartında Haremeyn'e intikal bulunan bir vakıf evin usulsüz satışından sonra Haremeyn Mütevelliliğince dava açılmış, evin satışı iptal edilmiş ve mütevellilik eliyle geliri Haremeyn fukarasına gönderilmeye başlanmıştır. Bk. *Evkaf-ı Hümâyûn Müfettişliği 1 Numaralı Sicil (H. 1016-1035 / M. 1608-1626*), İstanbul Kültür AŞ, 2019, s. 89-90.

[13] VGMA, 2182, s.35, sıra 63.

sislerinin bir kısmı, vakfın tüm gelirlerinin tamamıyla Haremeyn'e tahsisini içerirken, bir kısmı da şartların son bulması veya ortadan kalkması neticesinde çoğunlukla Medine'ye intikal ettirilmesini içermektedir. Bu konuda ilk olarak hem dikkat çekiciliği hem de hukuki sıhhatinin tartışmalı olmasına rağmen, yaygın olarak uygulanan bir tatbikat olması hasebiyle önce para vakıfları ve Haremeyn'e intikal şartlarını kronolojik sırayı esas alarak değerlendirmek istiyoruz.

A-PARA VAKIFLARINDA İNTİKAL

XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyıl başında Akşehir ve köylerinde yeniden inşa ve ihya edilen bazı camiler için tesis edilmiş para vakıflarında Medine-i Münevvere fukarasına intikal şartları dikkat çekmektedir. Öncelikle belirtelim ki, bu vakıfların şarta bağlı tahsislerinin, vakıfların kurulduğu tarihlerin geç dönem olması hasebiyle Medine fukarasına intikal ettirilemediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu durumda Medine şartının zikredilmesinin temel amilinin vakıftaki ebedilik hususunun gerçekleşmesi saikiyle kadı veya vâkıf tarafından kaydedildiği sonucuna varabiliriz.

Bu vakıflardan ilki, Evasıt-ı Rebiulahir 1175/ Kasım 1761 tarihli Konya Kadınhanı Derbendi Ağası Hacı Eyyüb Ağa bin Abdullah'ın kurmuş olduğu para vakfıdır. Hacı Eyyüb Ağa, 120.440 akçe ile birlikte Kadınhanı Hanı bitişiğinde yirmi dört dükkân, Ilgın Mahmud Hisarı Köyü'nde iki göz Başdeğirmen ve aletleri, değirmene bitişik on iki dönüm bahçeyi vakfetmiştir. Paranın, mütevelli marifetiyle *onu onbir buçuk* hesabıyla istirbah edilmesini isteyen[14] vâkıf, değirmenin kiralanıp hâsıl olan meblağ ile Kadınhanı'nda yeniden inşa edilen medresenin müderrisine yevmi 25 akçe, aynı yerde inşa ettirdiği camide cuma günleri müderrisin vaaz etmesi karşılığında ise beş akçe verilmesini şart etmiştir. Camii imamına ise beş akçe, hatibe dört akçe, şemi'hana[15] iki, havanın soğuk veya sıcak olduğu zamanlarda su hizmeti yapacak kişiye günlük yarım akçe verilmesini kaydettirmiştir. Cuma günleri de camide iyi tecvid bilgisi olan ve tertil üzere Kur'an-ı Kerim okuyacak devirhana, yevmî bir akçe verilmesini şart etmiştir. El Hac Hüseyin'in vakfın câbisi ve nazırı olduğunu kaydettiren vâkıf, bu görevi karşılığında kendisine iki akçe verilmesini, vakıf mütevellisinin ise on akçe almasını şart kılmıştır. Vakfın gelir fazlasının muhafaza edilmesini isteyen vakıf kurucusu, kaydı hayat şartıyla kendisinin mütevelli olacağını, vefatından sonra kızı Fatıma, onun vefatından sonra ekberiyet şartı ile evladının mütevelli olmasını şart etmiştir. Hepsinin inkırazından sonra ise mütevellilik görevinin Haremeyn Evkaf Nâzırı'nın görüşüne bırakılmasını şart etmiştir[16]. Bu ifadeden en azından vakfın tevliyet gelirinin Haremeyn Evkaf Nazırlığı üzerinden Medine veya Mekke'ye aktarılmasının murad edildiği sonucuna varabiliriz.

Kadınhanı'nda kurulmuş olan vakıftan sonra, bu konuda zikredeceğimiz vakıfların tamamı Akşehir ve çevresinde kurulmuştur.

Bu vakfiyelerinin ilki 8 Şevval 1315/2 Mart 1898 tarihli olup o günkü idari taksimde Akşehir Kazasının nahiyesi olan bugünkü Cihanbeyli İlçesinin Kaldırım Köyünde tesis edilmiştir. Köy ahalisinden Sarı Ömer oğlu Hüseyin Ağa, vakfettiği 2000 akçesini dönemin şartları *icabı istirbah ve istiğlal*[17] *yoluyla onu onbir buçuktan borç veril-*

[14] Vakıf paralarının işletilmesinde kullanılan sistemi ifade eden miktarın bugünkü karşılığı %15 tir.

[15] Caminin aydınlatılmasından sorumlu görevli.

[16] VGMA, 2182, s. 36, sıra 65.

[17] İstirbah; Murâbaha teriminin mânâsı, "malı peşin veya taksitle alıp vâde farkı koyarak veresiye satmaktır." İstiğlal: Bir akarı kiraya vererek gelir getirmesini sağlamaktır. Ahmet Akgündüz, *İslam Hukuk ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul 1996, s. 219; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, İstanbul, 2015, s. 273; Hamza Keleş, "Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma -Karacabey (Mihaliç) Kazası Örneği" *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1(2001), s. 196.

mesini ve elde edilecek yıllık gelirden özetle, köy ahalisinin yeniden inşa ettirdiği camide hutbe okuyacak hatibe yıllık elli akçe ve camide yapılacak olası tamirat içinde elli akçe tahsis etmiştir. Kalan meblağın yani iki yüz akçenin ise vakfa eklenmesini istemiştir. Hüseyin Ağa mütevellilik için önce kendisini şart etmiş, ardından evladı ve en son köy ileri gelenlerince köyden münasip birinin mütevelli seçilmesini istemiştir. Bu vakıfta Medine-i Münevvere'ye dair şart, yukarıda zikrettiğimiz şartlardan birinin yerine gelmemesi üzere gerçekleşecektir[18]. Yani yukarıda saydığımız iki cihetten biri veya olabilecek başka bir iptalde başlangıçta tayin edilen gelir, Medine fukarasına gönderilecektir.

İlk vakfiyeyi zikrettikten sonra hemen belirmek istiyoruz ki, birbirine yakın tarihlerde Akşehir'de kurulmuş olan ve Haremeyn şartı taşıyan vakıflarda hep aynı ifade ve kalıplar karşımıza çıkmaktadır. Bu minvalde 9 Muharrem 1316/ 30 Mayıs 1898 tarihli Cihanbeyli Kadıoğlu Köyü ahalisinden Molla Yusuf Oğlu İbrahim Ağa, aynı şekilde 2000 kuruşu vakfetmiştir. İbrahim Ağa, paranın istirbahından, elde edilecek gelirden senelik elli kuruşu yeniden bina ve inşa edilen ve bu vesile ile minber eklenen Kadıoğlu yaylasında bulunan camide hatip olarak görev yapan kişiye verilmesini istemiştir. Vâkıf ayrıca cami müezzinlerine de elli kuruşun verilmesini şart etmiştir. Vakıf kurucusu İbrahim Ağa, caminin tamir ve diğer masrafına da yeterli miktarda meblağın harcanmasını istemiştir. Kurucu, aynen bir evvelki vakıfta olduğu gibi, gelirden artan olursa bu kısmın da anaparaya ilhak edilmesini, şartlardan birinin yerine gelmemesi halinde açığa çıkan miktarın, Medine-i Münevvere fukarasına verilmesini kaydettirmiştir[19].

Öte yandan vâkıf, hayatta olduğu sürece vakfın mütevellilik görevini kendisi yapacağını, kendisinden sonra, erkek evladının mütevelli olmasını şart etmiştir. Yaşça en büyük erkek vârisinin mütevelli olmasını isteyen vâkıf, evlâdının inkıtaa uğraması durumunda ise Kadıoğlu Köyü ahalisinin, aralarından tevliyete en uygun kişiyi seçmesini istemiştir[20].

Akşehir'de kurulan para vakıflarından bir diğeri, Akşehir Konduk Köyünden Aşık Kadir Oğlu Mustafa bin Mustafa'nın kurduğu vakıftır. 10 Safer 1321/8 Mayıs 1903 tarihli vakfiyede kurucu, 2000 kuruş parasını vakfetmiştir. Vâkıf, paranın onu onbir buçuk hesabı ile işletilmesinden elde edilecek gelirinden senelik elli kuruşu, Konduk köyünde yeniden inşa edilen camide hatip olanlara verilmesini istemiştir. Keza senelik elli kuruşu da camide namaz kıldırma[21] hizmetini ifa edenlere tayin etmiştir. Ayrıca, caminin tamir ve bakımı için de kâfi miktarda para ayırmıştır[22].

Vâkıf, mütevelli olarak hayatta olduğu müddetçe kendisini, vefatından sonra evladını şart etmiş, evladının inkırazından sonra ise köy ahalisinin aralarından münasip bir kimseyi mütevelli tayin etmelerini istemiştir. Vâkıf, murabaha şartlarının bozulması durumunda, meblâğın Medine-i Münevvere fukarasına sarf olunmasını kaydettirmiştir[23].

Yine Turgut köyünden Odabaşzade Mehmed Efendi bin İsmail, 8 Safer 1319/27 Mayıs 1901 tarihinde 2000 kuruşu onu onbir buçuktan istirbaha vermiştir. Kurucu, elde edilen yıllık 300 akçeden elli kuruşun camii hatibine, elli kuruşun kayyıma verilmesini, kalan paranın ise gerektiğinde camii tamirine harcanmasını istemiştir. Fazla kalan miktarın para vakfına eklenmesini şart eden vâkıf, şartların yerine gelmemesi durumunda, açıkta olacak

[18] VGMA, 2181, s. 7, sıra 5.

[19] VGMA, 2181, s. 85, sıra 81.

[20] VGMA, 2181, s. 85, sıra 81.

[21] Vakıf kaydında 'namaz kıldırmak' olarak değil, '*kılmak*' şeklinde kaydolunmuştur.

[22] VGMA, 2181, s. 263, sıra 259.

[23] VGMA, 2181, s. 263, sıra 259.

paranın Medine-i Münevvere fukarasına gönderilmesini murad etmiştir. Mütevellilik görevini önce kendine ardından evladına, evladın inkırazından sonra, köyden seçilecek birine şart etmiştir[24]. Aynı vakıfla ilgili 21 Kanunuevvel 1321/3 Ocak 1906 tarihli vakıf tahsilât defterindeki kayıtta caminin hitabet görevinde Hasan Efendi bulunmaktadır[25].

Aynı minvalde 22 Muharrem 1320/ 1 Mayıs 1902 tarihli vakfiyede Akşehir Maruf Köyü camii için aynı köyden Çerkez muhaciri Bayram oğlu Musa, 2000 kuruş vakfederek onu onbir buçuktan istirbaha vermiş, elde edilecek paranın gelirinden, elli kuruş köy camiinde vaaz edecek hatibe, elli kuruşu camii kayyımına tahsis etmiştir. Kalan paranın gerektiğinde camii tamirine harcanmasını, artan paranın ana paraya eklenmesini istemiştir. Şartların yerine gelmemesi durumunda ise, gelirin Medine-i Münevvere fukarasına sarf edilmesini şart etmiştir. Mütevelliliğin önce kendine, ardından evladına, evladın inkırazından sonra, köyden seçilecek uygun birine verilmesini kaydettirmiştir[26].

25 Zilkade 1325/ 30 Aralık 1907 tarihli vakfiyede Turgut Köyü Eğri Kapı Mahallesinden Hacı Osman Efendi, 3000 kuruşu vakfedip onu on bir buçuktan istirbaha vermiştir. Vâkıf, elde edilecek olan gelirden elli kuruşu köy camiinde vaaz edecek hatibe, elli kuruşun camii kayyımına tahsis edilmesini istemiştir. Kalan paranın gerektiğinde camii tamirine harcanmasını fazla kalırsa para vakfına eklenmesini şart eden vâkıf, şartların yerine gelmemesi durumunda, gelirinin Medine fukarasına sarf edilmesini istemiştir. Mütevellilik ise önce kendine, ardından evladına, evladın inkırazından sonra ise köyden seçilecek birine şart edilmiştir[27].

Diğer bir örnek, 24 Rebiulahir 1330/12 Nisan 1912 tarihli Akşehir Turgut köyünden Musa Beyoğlu Musa Çavuş'un, yüz Osmanlı Lirasını[28] vakfetmesine dairdir. Hemen belirtelim ki Musa Çavuş'un vakfı, bu çalışmada incelenen para vakıfları arasında en fazla değere sahip olanıdır. Musa Çavuş, vakfettiği parasının istirbahından hâsıl olan gelirden evvela Kubeller Mahallesinde bulunan ve yeniden inşâ edilen câmide imam olan görevliye senelik bin yüz kuruş verilmesini, camide hatib olan zata, senelik üç yüz kuruş verilmesini şart eylemiştir. Kurucu, camide yakılmak üzere iki yüz kuruşluk yağ ve mum ile kandil satın alınmasını da şart etmiştir. Vâkıf ayrıca, caminin tamir isteyen kısımlarının tâmir edilmesini, gelirden arta kalan kısmının da Medine-i Münevvere fukarasına gönderilmesini şart etmiştir[29].

26 Zilkade 1330 tarihli vakfiyede, Akşehir Mesudiye köyü camii için Ahmed oğlu Mustafa Ağa, 2000 kuruşu vakfedip onu onbir buçuktan istirbaha verdiği parasından elde edilecek gelirden elli kuruşu köy camiinde vaaz edecek hatibe, elli kuruşu ise, camii kayyımına tahsis etmiştir. Kalan paranın, gerektiğinde camii tamirine harcanmasını, fazla kalan paranın vakfa eklenmesini istemiştir. Şartların yerine gelmemesi durumunda gelirinin, Medine-i Münevvere fukarasına sarf edilmesini istemiştir. Mütevellilik önce kendine, ardından evladına, evladın inkırazından sonra, köyden seçilecek uygun birine şart edilmiştir[30].

Yukarıdaki kayıtlarda görüleceği üzere, Akşehir'e bağlı köylerin camilere şart edilmiş çok sayıda para vakfı bulunmaktadır. Benzer tarih aralığında Akşehir ve çevresinde ve biri birilerine yakın şartlarla tesis edilen vakıfların bulunması, in-

[24] VGMA, 2181, s. 82, sıra 78.

[25] Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Nezaret Sonrası Evkaf defterleri (EV), 29389 s. 24.

[26] VGMA, 2181, s. 15, sıra 13.

[27] VGMA, 2181, s. 30, sıra 28.

[28] Osmanlı Devleti'nin 1844'ten itibaren kullandığı resmî paradır. 1 lira = 5 mecidiye ve 100 kuruşa tekabül ediyordu.

[29] VGMA, 2181, s. 96, sıra 92.

[30] VGMA, 2181, s. 90, sıra 86.

celediğimiz defterlerde dikkat çeken ayrıntılardan birisidir. Akşehir'e bağlı köylerde geliri camilere harcanmak üzerine kurulan bu para vakıflarının sayısının çok ve benzer şartları taşıyor olması, bu tarihlerde Akşehir kadısı veya mezkûr vakıflarının kurulmasını teşvik eden bir görevlinin bulunmuş olabileceğini ve onun yönlendirmesiyle ahalinin böyle bir uygulamaya gittiğini akıllara getirmektedir.

B-TEVLİYET İNKIRAZINA BAĞLI İNTİKAL

Yukarıda temas ettiğimiz üzere, tevliyetin inkırazıyla Haremeyn'e şart ederek vakıf kurma uygulaması, tüm İslam âlemi ve Osmanlı Devleti'nde oldukça yaygındır.

Bu başlığa ait vereceğimiz ilk örnek, 23 Rebiulevvel 1113/28 Ağustos 1701 tarihli Konya Merkez Şeyh Ahmed Mahallesi sakinlerinden Hacı Mehmed Bey bin Hacı İbrahim'in vakfiyesidir. Mehmed Bey Konya şehir merkezinde bulunan evlerini, dükkânlarını, bağ, bahçe ve tarlalarını kayd-ı hayat şartıyla kendine, vefatından sonra öncelikle kendi evladına, ardından kardeşine ve onun evladına, ardından kölelerine ve onların evladına şart etmiştir. Önce kendi evladı, ardından kardeşinin evladı sonra da kölelerinin inkıraz bulmasından sonra, Medine-i Münevvere fukarasına sadaka edilmesini istemiştir[31].

Mehmed Bey'in vakfiyesindeki şartın Medine'ye intikali ile alakalı olarak, 17 Şaban 1330/ 1 Ağustos1912 tarihli ilam kaydı bize ciddi bilgiler sunmaktadır. Öncelikle belirtelim ki Mehmed Bey 1113/1701'te tanzim ettiği vakfından sonra 1117/1705 tarihinde tadil ettiği şartlarını ihtiva eden yeni bir vakfiye tanzim ettirmiştir. Bu vakfiyedeki evlâdiyet şartına binaen kuruluştan yaklaşık 213 yıl sonra tevliyet ile alakalı hususlar dava konusu olmuştur. Bu kayda göre vakfın gayr-i menkulleri hâlâ faaliyette olup Medine'ye aktarılmamaktadır. Tevliyet şartı, vâkıfın hem kendisinin hem de kardeşinin evladı devam ettiğinden Medine'ye aktarım şartı saklı olmasına rağmen tevliyet onlar tarafından deruhte edilmektedir. Mehmed Bey'in bu vakfiyesi, doğrudan akarların tamamıyla önce kendine, sonra kardeşine, sonra da köleleri ve evladına yapılmış olup tam anlamıyla zürrî vakıf kategorisine girmektedir[32].

Evladın son bulması durumunda Haremeyn'e intikal şartı bulunan vakıflardan birisi de Hadim kazasına bağlı Pirler Kondu Köyü'nden Hüseyin bin Ahmed'e aittir. 10 Recep 1227/6 Ekim 1870 tarihli vakıf kaydında, köy içindeki bir misafirhane ve misafirhanenin masraflarını karşılamak üzere bir değirmenini vakfetmiştir. Değirmenden elde edilecek gelirle, misafirhaneye gelenlere yemek verilmesini isteyen Hüseyin bin Ahmed, kendisinden sonra vakfın tevliyetini de erkek evladına şart etmiştir. Erkek evladın inkırazından sonra kız çocuklarına tevliyet görevinin verilmesini isteyen vâkıf, onların da neslinin son bulması durumunda açıkta kalan paranın Medine-i Münevvere'deki Ravza-i Mutahhara'ya verilmesini istemiştir[33].

Aynı minvalde, 7 Muharrem 1167/4 Kasım 1753 tarihli Konya'da, Hoşhan Mahallesinden Mevlüd Çelebi'ye ait vakıfta, tevliyetin inkırazından sonra Haremeyn'e intikal şartı yer almaktadır. Mevlüd Çelebi, kendi oturduğu büyükçe evini, bahçesini, bazı eşyalarını, ayrıca At Pazarı'nda bulunan helvacı ve bakkal dükkânlarını, içerisinde ahır ve kiler gibi bazı yapılar bulunan on dönümlük bahçeyi ve kırk altı dönümlük iki tarlasını vakfetmiştir. Tüm geliri evlada bırakılan bu vakfın mütevelliliğini, kendisi hayatta oldukça kendisinin yapacağını, ölümünden sonra oğlu Mustafa'ya günlük on akçe ile tevliyet görevinin geçeceğini

[31] VGMA, 2178, s. 227-228, sıra 210.

[32] VGMA, 2181, s. 275, sıra 266.

[33] VGMA, 2181, s. 192 sıra 185.

şart eylemiştir. Oğlu Mustafa'nın vefatından sonra, onun erkek evladı ve kız evladına şart etmiştir. Onların da inkırazından sonra, kardeşinin oğlu Ramazan'a ve Ramazan'dan sonra da onun erkek ve kız evladına şart edip ruhuna dua etmelerini murad etmiştir. Kardeşinin oğlu Ramazan'ın ve onun evladının da inkıtaa uğraması halinde, Şehir Kadısının görüşü alınarak, Mütevellilik cihetinin parasını Medine-i Münevvere'de Ravza-i Mutahhara'da hadis-i şerîf muallimi olan şeyhlere şart etmiştir[34].

Mevlüd Çelebi, vakıf mülklerin gelirlerinden bir kısmını Hoşhan Mahallesinde bulunan muallimhâne için kullanılmasını kaydettirmiştir. Muallimhanede eğitim alanlara günlük bir akçe verilmesini isteyen vâkıf, muallimhanenin tamir ve bakımına da günlük bir akçe ayrılmasını şart koşmuştur. Muallimlerin, kendisinin ruhu için her gün üçer İhlâs okunmasını isteyen vâkıf, muallime günlük iki akçe verilmesini, bu iki akçenin bir akçesini kendisinin almasını, diğer bir akçenin masraflara kullanmasını şart etmiştir. Vâkıf, vakfiyesine hanımları ile ilgili ilginç bir şart daha eklemiştir. Şöyle ki, vefatından sonra ardında kalan hanımlarına başkalarıyla evlenmemeleri şartıyla günlük on akçe verilmesini, eğer başkalarıyla evlenirler ise tahsisatın kesilmesini istemiştir[35].

Konya Bordabaşı Mahallesi'nden Abdulvahid Ağa, bazı yerlerde bulunan vakıflarının mütevellilik görevini hayatta olduğu müddetçe kendisine, vefatından sonra, hayatta olan evladının erkek ve kızlarına, doğumda daha sonra asabe ve zevi'l-erhâm[36] durumuna bakılmadan aralarında en ehil kim ise yevmî beş akçe ile mütevelli olmalarını istemiştir. Vâkıf evladın inkıraz bulması ile gelirlerinin Medine-i Münevvere fukarasına gönderilmesini şart eylemiştir[37].

C-ASIL CİHETİN ORTADAN KALKMASI SONUCU HAREMEYN'E İNTİKAL

Bazı vâkıflar, kurmuş oldukları vakıflarının gelirlerini bir cihete şart edip, o cihetin yıkılması ya da çeşitli nedenlerle yok olması sonucunda elde edilecek gelirleri Haremeyn'e şart etmişlerdir. Özellikle cami, medrese gibi hayrî müesseselerin giderlerini ve bakımlarını karşılamak üzere tesis edilmiş çok sayıda vakıf vardır. Bu vakıfların asıl gayesi bu kurumlar olmakla birlikte, çeşitli nedenlerle ana cihet yok olabilmektedir. Bu halde vakıf mülklerinden elde edilecek gelir devam edeceği için, gelirin Haremeyn'e ya da başka bir cihete yönlendirilmesinin şartları vâkıflarca vakfiyelere kaydedilmiştir.

Bu tür vakıflarda, asıl cihet ve tasarruf hakkı evlada, evladın inkırazından sonra ana cihet başka bir müessese de olabilmektedir. Bu şekilde vakfiyesi oluşturulmuş vakıflarda, önce evlada şart, evladın inkırazından sonra, vakfın cihetinin cami, medrese ve mescid gibi müesseselere, bunların yıkılmasıyla da Haremeyn'e intikali şartı konulmuştur.

Bu minvalde, 1659 tarihli Hacı Veli'nin vakfiyesinde, dört farklı yerde bulunan gayr-i menkulünden elde edilecek gelire vefatından sonra evladının mutasarrıf olmasını, onların inkırazın-

---

[34] VGMA, 2178, s.294.

[35] VGMA, 2178, s.294.

[36] Sözlükte 'rahim veya neseb bağıyla birbirine bağlı akrabalar anlamına gelen bu kelime, İslâm miras hukukunda ashâb-ı ferâizle asabe gruplarına dahil olmayan kan hısımlarını ifade eder. Meselâ anne tarafından dedeler, kızın çocukları, yeğenler, dayı, teyze, hala, anne bir amca bu grupta yer alır. Bunların çoğu, kişinin annesi veya kızı yoluyla kan bağı bulunan akrabalarından oluşmakla birlikte hala gibi erkek tarafından bazı akrabaları da içerir. Fıkıhta yerleşik kurala göre ölenin önce ashâb-ı ferâiz grubundaki akrabaları paylarını alır, geri kalan mirası asabeyi teşkil eden vârisler paylaşır. Bu iki gruptan bir vâris bulunmadığı takdirde zevi'l-erhâmın mirasçı olup olamayacağı meselesi fıkıhta, kökeni sahâbe dönemine kadar uzanan geniş bir tartışma konusudur. Bk. Hamza Aktan, "Zevi'l-Erham", *DİA*, C. 44, s. 307-308.

[37] Sak, *age.*, s. 43.

dan sonra Konya'da bulunan İplikçiler Camii'nin imam, hatip, müezzin ve bevvabına şart etmiştir. Kurucu, cami yıkılırsa da Medine-i Münevvere fukarasına gelirin sarf edilmesini istemiştir[38]. Bundan başka 1664 tarihli Hacı Ahmed bin Mehmed de vakfettiği evlerin gelirlerini evladına şart etmiş, evladının inkırazından sonra İplikçi Camii Vakfı'nın vakfiyesine göre uygulama yapılmasını, yani vakfın gelirlerinin bu camiye intikal edilmesini istemiştir. O da yıkılıp yok olursa vakfettiği evlerin gelirlerinin, Medine-i Münevvere fukarasına sarf olunmasını şart eylemiştir[39].

D-ASIL CİHETİ HAREMEYN OLAN VAKIFLAR

Yukarıda farklı uygulamalarını zikrettiğimiz Haremeyn'e şart edilen vakıfların yanında, gelirlerinin tamamı Haremeyn'e tahsis edilmiş vakıflar da bulunmaktadır. Bu minvalde Konya özelinde zikredeceğimiz bir vakfa rastladık. O vakıf, Saidili Kazasına bağlı olan Kadınhanı Derbendinden Hüseyin Ağa'nın İbşirli Mehmed Ağa'dan satın aldığı eve aittir. Hüseyin Ağa, satın aldığı evden elde edilecek kira gelirlerini, Medine-i Münevvere fukarası için vakfetmiştir. Vakfın tevliyet görevini ise evladına şart etmiştir[40].

E-GELİRİN FAZLASININ HAREMEYN'E İNTİKALİ

Konya ve çevresinde kurulu kimi vakıflarda vakıf akarlarından elde edilecek gelirlerin tahsis edildiği alanlara yapılacak harcamadan sonra arta kalacak paranın, Haremeyn'e şart edildiği de görülmektedir. Bu vakıflardan birisi, Ilgın'a tabi Bulcuk Köyünden Hacı Fazlı Ağa bin Ömer bin Eyyüb'e ait vakıftır. Vâkıf, 5 zilhicce 1170/21 Ağustos 1757 günü mülkünden, Ilgın Sultan Çarşısında Yeni Bezirgân Hanı ve bitişiğindeki yedi dükkanı, ayrıca bir kuyumcu ve üç kasap dükkanını, ayrıca Ilgın Dibek Köyünde bulunan iki göz değirmenin yarı hissesi ile Ilgın Bekiryeğen adlı yerde bulunan iki göz değirmeninin de 1/3 hissesini vakfetmiştir. Vâkıf, han, dükkânlar ve değirmenlerin icare-i vâhide[41] ile kiralanıp elde edilecek gelirden Medine-i Münevvere fukarasına otuz kuruş gönderilmesini şart etmiştir. Vakfın tevliyet ve fazla geliri, evladının tasarrufuna, evladının inkırazından sonra tevliyet tahsisinden fazla kalırsa Medine-i Münevvere hizmetçilerine gönderilmesini, eğer meblağın gönderimi gerçekleşmezse mutlaka fukaraya sarf edilmesini istemiştir[42].

Vâkıf burada tevliyeti, evladının inkırazından sonra yürütecek şahsa daha az ödeme yapılması veya gelir artışı olabilmesi hususunu değerlendirmiş olmalıdır. Mezkûr vakfın 8 Ağustos 1321 tarihinde mütevellisi Hacı Mustafa Ağa'dır[43].

SONUÇ

İslam âleminde oldukça yaygın olan Mekke, Medine ve Kudüs şehirlerine değişik saiklerle vakıf yapma geleneğinin ilk örneği Konya vilayeti özelinde Ereğli köylerinin öşür gelirlerinin vakfedilmesidir. Belki Hac yolu üzerinde olması nedeni ile her yıl halkın bu şehirlere Surre ve hac kervanı

---

[38] Sak, *age*., s. 59.

[39] Sak, *age*, s. 12.

[40] Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Ali Emiri Tasnifi Sultan II. Mustafa Dönemi Belgeleri (AE.SMST.III), 69, 5096.

[41] İcare-i Vahide: Ay ve sene gibi bir vakit ile muvakkat olarak mütevellisi veya tevliyet vazifesini gören zat tarafından ecr-i misliyle taliplerine kiralanan akardır. Vakfiyede icare-i vahideli akarın kira müddeti hakkında bir şart koşulmamış ise kiralanacak vakıf mal çiftlik ve arazi nevinden ise üç sene, diğer akarlardan ise bir seneden fazla müddetle kiraya verilemez; ancak zikrolunan müddetlerden fazla müddetle icarında vakıf için menfaat bulunduğu taktirde hakimin veya o makama kaim zatın izni ile zikrolunan müddetlerden fazla icar sahih olur (https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/vakif-deyimleri-ve-terimleri-sozlugu) erişim tarihi, 23.12.2020).

[42] VGMA, 2182 numaralı defterde bulunan i'lam kaydındaki bilgilere göre, vakıf şartları dava konusu olmuştur. Vâkıfın çocukları ve eşleri vakfın şartlarına itiraz etmişler ancak şahitler ve vesikalar vasıtasıyla vakfiyenin sahih olduğuna hükmedilmiştir. VGMA, 2182, s. 34-35, sıra 65.

[43] VGMA, 2182 s. 34, sıra, 63.

ile rahatça hediye gönderebilmesi saiklerinden hareketle Ereğli vakıflarından sonra XVI. ve XVII. yüzyıllarda şehir genelinde kutsal şehirlere yapılan vakıflara hali hazırda rastlayamadık. Ancak bu çalışma ile hususiyle Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mevcut Konya vakfiye defterlerinden istifade ile XVIII. asrın başlarından itibaren gerek merkez kaza gerekse Akşehir, Saidili ve Ilgın'da farklı sistematikte Mekke ve Medine'ye vakıf şartlarının bulunduğunu gördük.

Bu çerçevede XIX. asrın sonları ve XX. asrın başlarında Akşehir kazasında vakıf akarları ve şartları büyük oranda benzer olan sekiz adet vakfiyede Medine fukarasına tahsis şartının olduğu tespit edilmiştir. Yine Konya merkezde kurulmuş olan Mehmed Bey vakfınında evladının inkırazından sonra Medine-i Münevvere fukarasına intikal şartının bulunduğu, ancak kuruluştan 200 yılı aşkın zaman sonra bile kurucunun evladının vakfı tasarruf etmeye devam ettikleri dikkat çekmektedir.

Bunlar yanında hem Ilgın hem de Kadınhanı çevresinde bulunan ve kervan yolu üzerindeki kimi mülklerin, tasarrufçuları tarafından Haremeyn'e tahsis edildiği vakidir. Hemen belirtelim ki, doğrudan Haremeyn'e tahsis edilmiş vakıflar dışında şarta bağlı tahsislerin hiç birisinde Haremeyn şartının gerçekleştiğine dair belgelere ulaşamadık. Gerek Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından vakıf şartı taşıyan sicillerde ve surre defterlerinde, gerekse bunun dışında tarama yaptığımız Osmanlı Arşivi ile Konya Şeriye sicillerinde dolaylı ya da dolaysız Haremeyn şartı taşıyan vakıfların Mekke veya Medine'ye tahsisat gönderdiklerine dair herhangi bir kayda rastlayamadık.

Netice olarak bu çalışma ile XVIII. asırdan XX. asrın başlarına kadar kurulmuş ve değişik kategoride Haremeyn şartı taşıyan vakıflar tespit edilmiş, işleyiş ve şartları ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Ali Emiri Tasnifi, Sultan II. Mustafa Dönemi Belgeleri (AE. SMST.III), 69, 5096.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Divan-i Hümayun Mühimme Defterleri (A.DVN.MHM), 23/506.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Nezaret Sonrası Evkaf defterleri (EV), 29389.

Evkaf-ı Hümâyûn Müfettişliği 1 ve 6 Numaralı Sicil Defteri.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter No: 1763, 2178, 2181, 2182.

Kitap, Makale, Tez ve İnternet Kaynakları

AKGÜNDÜZ, Ahmed, *İslam Hukuk ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul 1996.

AKTAN, Hamza, "Zevi'l-Erham", *DİA*, TDV, C. 44, s. 307-308.

ÇİLİNGİR, Hamza, "Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Gözüyle Osmanlı Son Dönemi Vakıf Meseleleri", *İnsan ve Toplum*, C. V, S. 9, 2015, s. 33-53.

ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, İstanbul, 2015.

Evkaf-ı Hümâyûn Müfettişliği 1 Numaralı Sicil (H. 1016-1035 / M. 1608-1626), İstanbul Kültür AŞ, 2019.

GÜLER, Mustafa, *XVI. XVII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları*, İstanbul 2019.

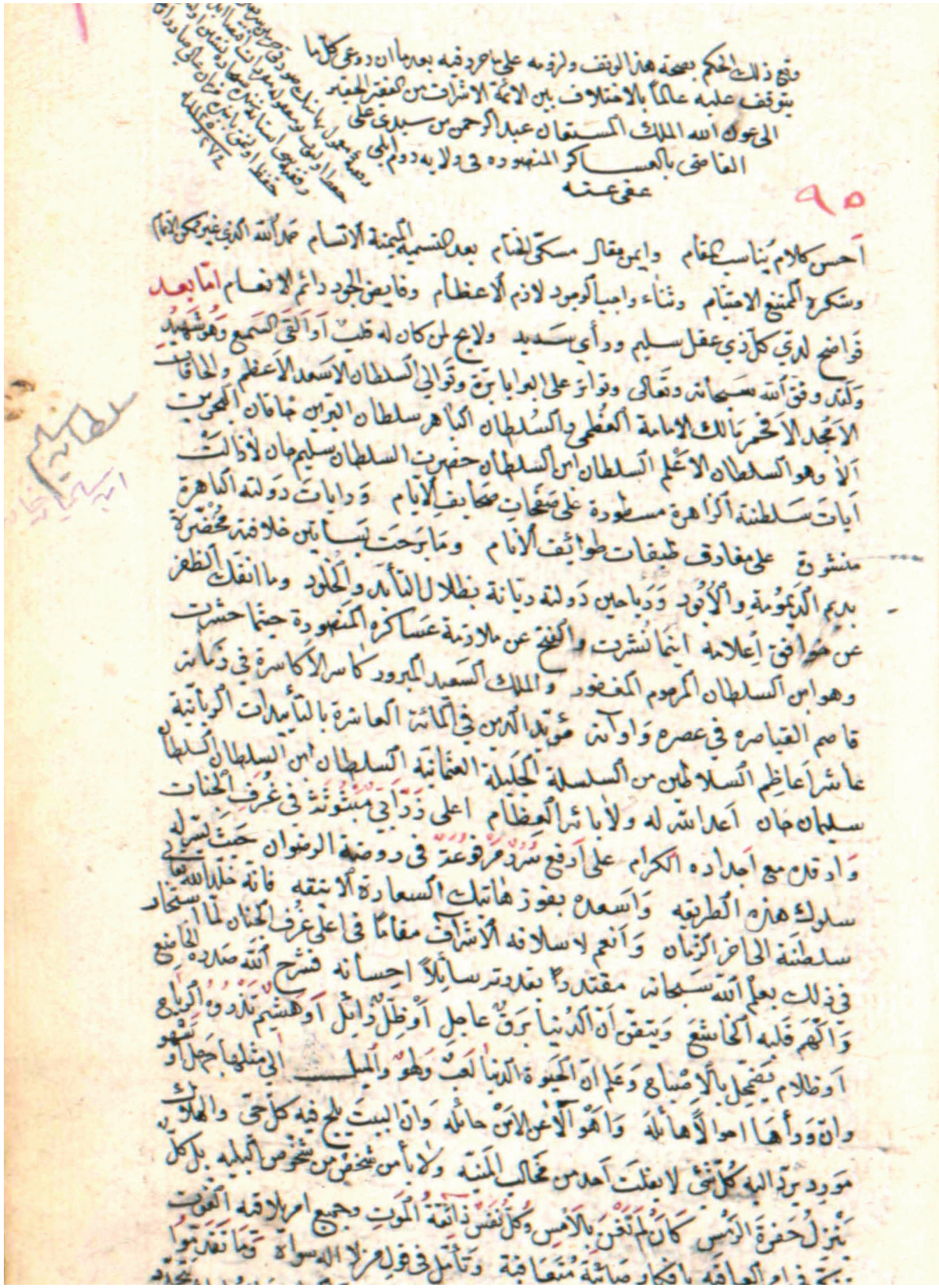
https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/vakif-deyimleri-ve-terimleri-sozlugu (erişim tarihi: 23.12.2020)

KAYA, Münir Yaşar, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikâtında Aile Vakıfları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 2017.

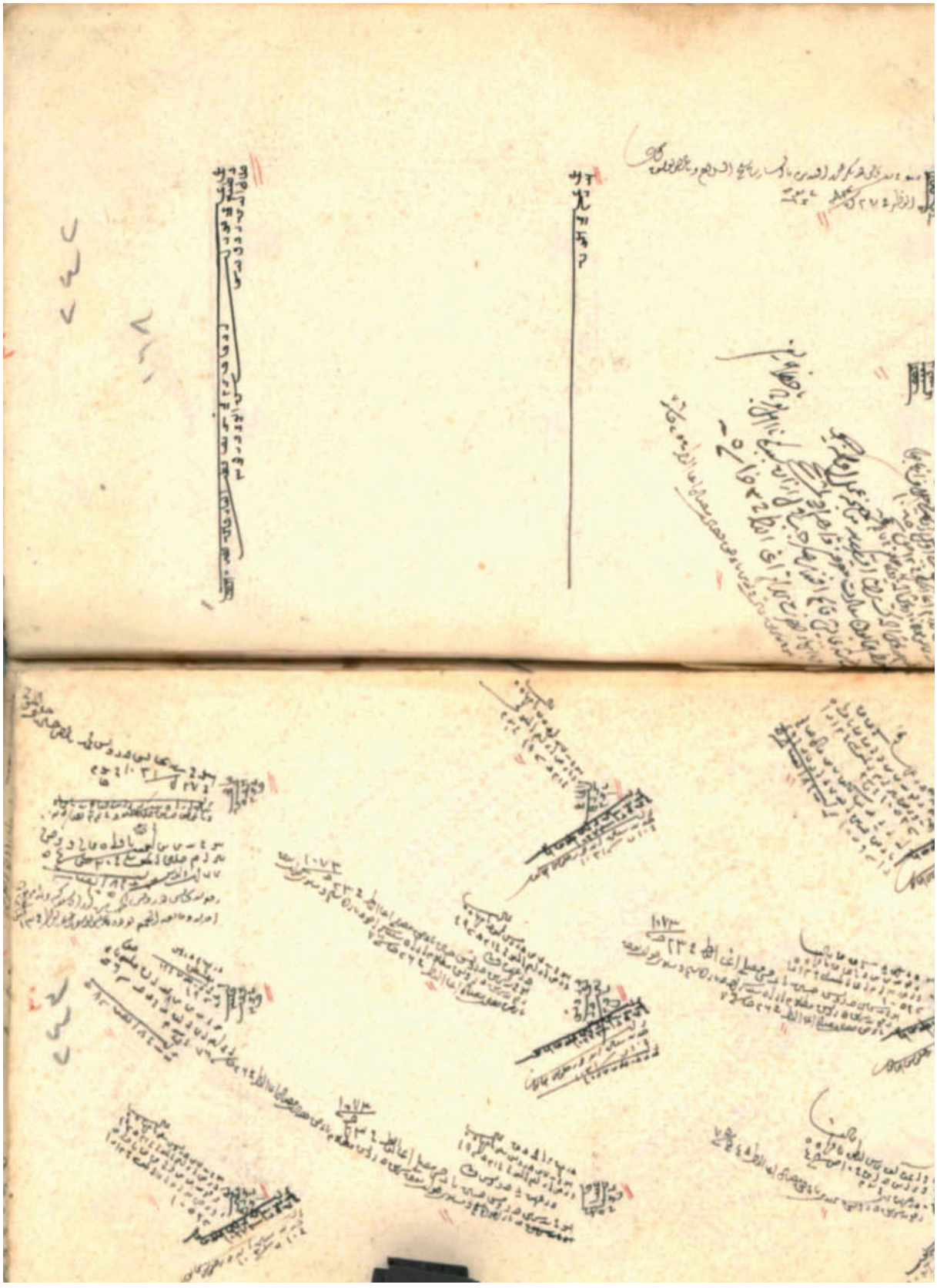
KAZICI, Ziya, *Osmanlıda Vakıf Medeniyeti*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2019.

KELEŞ, Hamza, "Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma- Karacabey (Mihaliç) Kazası Örneği", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. XXI, S. 1 (2001), s. 189-207.

SAK, İzzet, *Şer'iyye Sicillerinde Bulunan Konya Vakfiyeleri*, Konya- 2005.

1-Mehmed Bey Vakfiyesi VGMA, 2178, s. 227-228

2-Mehmet Bey Vakfı'na Dair İ'lam VGMA, 2181, s. 275.

3-Ilgına tabi Bulcuk köyünden Hacı Fazlı Ağa bin Ömer bin Eyyub'e ait vakfiye, VGMA, 2182, s. 34.

تفكر في امر العاقبه بافكار صائبه متعاقبه

وتأمل في قول مولانا الرسول وما تقدموا لانفسكم

من خير تجدوه عند الله فاردان لا يطوى

ذكره مدى الزمان ولا يبلى اثره بتجدد الحدثان

بل يتجدد اثره اناً فاناً ويتكرر ذكره الجميل

زماناً فزماناً فيصير هذا سبباً للدعوات

الصالحه والاثنية الفائحه ويتوفر ذكره

الجميل في الافواه ويكثر في حقه الشهداء عند الله

ويستمتع مزروعه من خيراته وينتفع بفوائد بره وحسناته

فسقى شيد الله تعالى مبانى دولته الزاهرة

وابد اعوام سلطنته الفاخرة ببلدة قونية المحمية

خصت بالمباهم العلية بقرب من تربة قطب

الاقطاب والاولياء مخور دائرة الهداية

الارشاد مولانا الشيخ جلال الملة والدين

افاض الله تعالى بركاته علينا وعلى جميع المسلمين

من اطيب اموالكم وانفس منالكم جزاء لما سلفتم

خيراً في حالكم ومآلكم لاحاطة علمه الشريف

على الاخبار الواردة في حق المضيف والاسمار

5-Akşehir Para Vakıflarından Cihanbeyli ilçesinin Kaldırım köyünde tesis edilen Sarı Ömer oğlu Hüseyin Ağa Vakfiyesi, VGMA, 2181, s. 7

1280 HİCRİ TARİHLİ MUHASEBE KAYITLARINA GÖRE KONYA VAKIFLARI

Adnan TÜZEN*

ÖZET

Bu çalışma tamamen Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf Kayıtları Arşivinde 3146 numara ile yer alan "Konya Vakıfları Muhasebe Defteri" esas alınarak yapılacaktır. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf Kayıtları Arşivinde gerek fiziki olarak mevcut olan veya sayısal ortamda bulunan muhasebe ile ilgili defterlerin araştırmacıların yararlanmaları için listesi ek olarak verilecektir 3146 numaralı defterden 1280 Hicri senesine ait veriler akıllı tabloda gösterilecek, bu tablodan el edilen sonuçlar ayrıca değerlendirilerek sunulacaktır. Her bir harcama kalemi ayrı ayrı ele alınacaktır. Bu defterde kayıtlı vakıf adlarının Vakıf Kayıtlar Arşiv Sisteminde kayıtlarla karşılaştırılması yapılacak, eksik isimler, vakıf kurucuları, vakfın tescil tarihi, tescile esas belgenin bulunduğu fon veya defter, sayfa, sıra numaraları belirtilerek gelecekte konu ile ilgili araştırma yapmak isteyenlere ışık tutacak bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Vakıf Kayıtları Arşivi, Konya Vakıfları Muhasebe Defteri.

*Emekli Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıflar Meclisi Üyesi.

KONYA WAQFS BASED ON THE ACCOUNTING RECORDS DATED 1280 HIJRI

ABSTRACT

This study is carried out entirely on “Konya Waqfs Accounting Book” located in the Records Archive of Foundation, number 3146, of the Directorate General of Foundations. The list of accounting-related books in the Records Archive of Foundations within the Directorate General of Foundations, either physically or digitally, is given as an appendix for researchers to benefit from. The data of the year 1280 Hijri from the notebook numbered 3146 are shown in the smart table. The results obtained from this table are presented by evaluating them separately. Each expenditure item is handled separately. By comparing the names of the foundations registered in this book with the records in the System of Records Archive of Foundation, the missing names, the founders of the foundation, the registration date of the foundation, the fund or book containing the registration document, page and sequence numbers are given for those who would like to conduct research on the subject in the future as the information would shed light on the subject.

Keywords: Konya, Records Archive of Foundation, Konya Foundations Accounting Book.

GİRİŞ

Bilindiği üzere insanlar her zaman sosyal hayatta ihtiyaçlarını kendi başlarına karşılayamazlar. Değişik sebeplerle zaman zaman başkalarının desteğine ihtiyaç duyarlar. Bunun yanında kimi insanın sahip olduğu imkânlar da ihtiyaçlarından fazla olup bundan başkalarını yararlandırmak ister. Böylece insanlar arasında yardım ve dayanışma için bir yol açılmış olur. Yardımlaşma ve dayanışmanın birçok yolu vardır. Bazen fertlere doğrudan yardım ve destek yapılırken bazen de kurumlar kanalıyla yardımlar yapılır. Yardımlaşmada vasıta olan kurumlar değişik dönem ve coğrafyalarda farklılık gösterir. Tarih boyunca yardımlaşmada aracılık yapan kurumlar içerisinde en etkinlerinden birisi, belki de birincisi vakıf kurumu olmuştur. Bu kurum, sosyal hayatımızın her alanında; mektebi, camisi, çeşmesi, hamamı, imareti, dârüşşifası, kervansarayı, evlendirme kurumu, mesire yeri ve cenazesinin kaldırılması dâhil, doğumdan ölüme kadar her kademede toplumumuzun ayrılmaz bir yardım ünitesini oluşturmuştur.

Vakıflar üzerinde yapılan araştırmaların büyük çoğunluğu vakfiyelere, şer‘iye sicillerine ve arşivlerimizdeki vakıf defterlerine dayanmaktadır. *Vakfiyeler*de, vakfı kuran kişinin ismini, lakabını, mesleğini sosyal statüsünü, dünyanın geçici, ahiretin ise kalıcı olduğuna dâir, âyet, hadis, kelâm-ı kibâr gibi insanı fâni dünyada iken ahiret azığı kazanmaya yönelten veciz ifadeleri, vakıf kurmadaki amacını, vakfedilen hayrat ve akarını, taşınmazların özelliklerini ve sınırlarını, ileri sürülen şartlarını, vakıf gelirlerini ve harcanacak yerleri, belgenin düzenlendiği tarihi ve bu olaya tanıklık edenlerin isim ve şöhretlerini bulabilmek mümkündür.

*Şer‘iye sicilleri*nde yer alan ilam, hüccet ve benzeri belgelerde ise vakıflarla ilgili olarak mahkemeye yansıyan her türlü hukukî mesele yer almaktadır. Diğer taraftan arşivlerimizdeki *vakıf defterleri*nde ise vakıfların teşkilat yapısı, muhasebe kayıtları, isimleri, görevlileri gibi çok daha ayrıntılı bilgiler elde edilebilmektedir. Uygulama sahasındaki birçok gelişmeyi vakfiyelerde görmek mümkün değildir. Bu eksiklik şer’iye sicilleri ve arşiv vakıf defterlerinden giderilebilir. Bu bağlamda muhasebe bize önemli veriler sunabilmektedir. İleride inceleyeceğimiz örnek muhasebelerde bu hususları daha ayrıntılı olarak görmek mümkün olabilecektir.

Özetle, vakfiyeler vakıf kurucularının amaçlarını, muhasebe defterleri ise vakıfların gerçekleşen

durumlarını göstermektedir. Fakat bütün vakıfların her yıla ait muhasebe defterlerinin bugün elimizde mevcut olmadığını da burada belirtmek gerekir.

Araştırma, inceleme ve tespitler;

Araştırmaya başladığımda "Vakıflar Genel Müdürlüğü, Arşiv Rehberi"[1] adlı kitabın yayınlandığı öğrendim. Bu kitapta yer alan arşiv kaynakları arasında "Muhasebe Defterleri (VGMA. MH. d)" başlığı altında muhasebe defterlerinin toplandığını gördüm.

Hicri 1073-1339, Miladi 1662- 1921 yıllarını kapsayan 103 defter içinde bulunan toplam 7982 adet vakıf kaydından oluşan bu defterlerde; bazı camilerin hademelerine tahsis olunan hane kiraları, görevli maaşları, kömür bedelleri, maaş zamları, vakıf camilerin ve diğer hayrâtların, tamir, mefruşât ve diğer giderleri bazı vakıfların mâlikane muaceleleri, Hazinedârbaşı, Bâbüssaade Ağası, Şeyhülislâm ve Haremeyn İdareleri tarafından yönetilen veya denetlenen vakıflar ile nezâreti bilinmeyen vakıfların gelir ve giderlerine dâir muhasebe kayıtları mevcuttur. Bu defterlerde ayrıca tezkire ve ilmühaber türü belgelere de rastlandığı belirtilmektedir.

Arşiv Rehberinin 146-151. Sayfalarında yer alan Muhasebe Defterleri ile ilgili tabloda Konya ilgili bir defterin yer aldığı, bu muhasebe defterinin h. 1247-1257, m. 1831-1841 yıllarını kapsadığı anlaşılan defter 254 vakıf muhasebesini içermekte olup 298 sayfadır.[2] Bu defter dışında anılan katalogda başka bir veri bulunmamaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberinde yer almayan, ancak Vakıflar Genel Müdürlüğünce gerçekleştirilen (VAYS) Vakıf Arşiv Yönetim Sistemi Projesi kapsamında Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivine kazandırılan ve ilim alemi ve ilgililerin hizmetine sunulan belge ve defterler arasında konu ile ilgili olarak yapılan taramada Konya vakıfları ile ilgili bulunan, İstanbul ve Konya Vakıflar Bölge Müdürlükleri arşivlerinden getirtilen 136 adet defterin mikrofilmlerinin çekildiği ve dijital ortama aktarıldığı tespit edilmiştir.

Bu defterlerden 61 adedinin Konya vakıflarının muhasebesi veya muhasebeye konu olan gelir gider, maaş, yevmiye ve hususlarla ile alakalı olduğu görülmüştür. Çalışmamıza esas teşkil eden muhasebe defteri söz konusu defterler arasından seçilen, Konya ve ilçelerinde bulunan vakıfların 1280-1283 Hicri tarihlerini kapsayan bir muhasebe defteridir.[3] İncelememiz 1280 Hicri senesinde tutulan muhasebe kayıtlarını esas alacaktır. Söz konusu kayıtlar, anılan defterin 3-56. Sayfalarında yer almaktadır. Anılan defterin baş ve son sayfaları çalışmanın sonunda ek olarak ver almaktadır. (EK:1)

Diğer muhasebe defterleri ile icare, matlubât, maaş ödemeleri ve benzeri konuları içeren defterler de tespit edilip listelenerek ilgilenecek araştırmacılara yardımcı olmak amacıyla bir tablo halinde ekte sunulmuştur.[4]

Konumuz muhasebe olunca yeri gelmişken muhasebenin geçmişi ile ilgili kısa bir bilgi vermenin olacağını değerlendirerek "Türk Devletleri Muhasebe Tarihi"[5] adıyla dört ciltlik bir eser ortaya koyan, Oktay Güvemli, eserin önsözünde aşağıdaki ifadelere yer vermektedir.

"1994 yılı dünyada muhasebenin 500. Yılı olarak kutlandı. Muhasebe mesleğinin geçmişi aslında çok daha eski tarihlere uzanır. Kutlanan çift yanlı kayıt yönteminin 500. Yılı idi. Dayanağı da Luca Pacioli'nin çift yanlı kayıt yöntemini ilk tutarlı bir

[1] Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi-140,

[2] VGMA, Defter 1785

[3] VGMA, Defter 3146

[4] EK: 2

[5] Prof. Dr. Oktay Güvemli, Marmara Üniversitesi Öğreti Üyesi, AVCIOL BASIM-YAYIN Cağaloğlu -İSTANBUL

biçimde ele alıp, anlattığıve 1494 yılında yazmış olduğu "Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni e Proportionalita" adlı yapıt olmuştur."

Dedikten sonra "Muhasebe tarihçileri genellikle muhasebe tarihini Pacioli'ye yani XV. Yüzyıl sonuna kadar olan dönem, XX. Yüzyıla kadar olan dönem, XX. Yüzyılın başından buyana kadar olan dönem olarak üçe ayırmaktadırlar. Türkler ile ilgili muhasebe tarihini aynı dönemler çerçevesinde ele almak olanağı yoktur. Çünkü Türkler'in tarih boyunca karşılaştıkları kültürel değişmeler, muhasebe belge ve kayıtlarında da köklü değişikliklere neden olmuştur. Bu açıdan Türkler ile ilgili muhasebe tarihinin Arap ve Fars kültürlerinin etkisi altına girildiği, XI. Yüzyıl sonuna dönemi birinci dönem olarak, batı kültürünün etkisi altına girildiği XIX. Yüzyılın başlarına kadar olan dönemi ikinci dönem olarak, bundan sonraki dönemi de üçüncü dönem olarak ele almak zorunluluğu vardır. Konu, Türk Devletleri Muhasebe Tarihi olarak ele alınınca da devletleri oluşturan tarihlere bağlı kalınması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ilk cilt XI. Yüzyıl sonu ile sınırlı kalmamış Osmanlı İmparatorluğu'na kadar olan dönemin incelenmesi biçiminde hazırlanmıştır. Selçuklu ve İlhanlı Devletlerinin tarihi ilişkileri dolayısıyla bu iki devletin bir arada incelenmesi zorunluluğunun oluşu ve İlhanlılar'ın devlet muhasebesi ile ilgili bulgularının önemi, Osmanlılar ile yarım asır boyunca aynı zaman dilimini paylaşmalarına rağmen İlhanlılar Devleti'nin XIV. Yüzyıldaki muhasebe bulgularını da araştırmanın bu bölümünün içine almak gerekmiştir. Muhasebe tarihi açısından, Osmanlı İmparatorluğu'nun ayrı olarak ve tek başına incelenmesi zorunluluğu da bu yolun izlenmesini gerektirmiştir." Diye yazdığı eseri nasıl bölümlere ayırdığını ifade etmiştir.[6]

Eserini;

I. Cilt: Türk Devletleri Muhasebe Tarihi, Osmanlı Osmanlı İmparatorluğu'na kadar

II. Cilt: Türk Devletleri Muhasebe Tarihi, Osmanlı Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat'a kadar[7]

III. Cilt: Türk Devletleri Muhasebe Tarihi, Tanzimat'tan Cumhuriyete kadar[8]

IV. Cilt: Türk Devletleri Muhasebe Tarihi, Cumhuriyet Dönemi, XX. Yüzyıl[9]

Adlarıyla yayınlamıştır.

İncelemesini yaptığımız muhasebe defteri XIX. Yüzyıla ait olduğundan benzer örneklerini Oktay Güvemli'nin eserinin III. Cildinde bulabiliriz ümidiyle yaptığım okumalarda vakıf muhasebesine ait örnek bulamadım. Ancak aynı mantıkla tutulmuş başka örnekler eserde mevcuttur. Örneğin Ayazağa Çiftliğinin 1256-1258 Rumî yıllarına ait muhasebesi bizim incelediğimiz vakıf muhasebesi defterindeki muhasebe örnekleriyle örtüştüğü görülmüştür.[10]

Bu örneğe göre Ayazma Çiftliği'nin 1256-1258 yıllarına ait muhasebesi dört bölüm olarak düzenlenmiştir.

Birinci bölüm: "İstinye içinde İstinye verâsında kâin Ayazağa Çiftliği'nin bin ikiyüz elli altı senesi rûz-ı Kasımın'ından 1258 senesi rûz-ı Kasım'ına değin iki senelik vâki olan hâsılattır.

İkinci Bölüm: vâcib-i an rûz-i Kasım sene 126 ilâ 1257 … ifadesiyle başlayan iki senelik hâsılâtın yani gelirlerin yazıldığı bölümdür.

[6] A.g.e. I. Cilt sayfa: IV

[7] Cumhuriyetin 75'inci Osmanlı Devleti'nin 700'ncü yıldönümlerine armağan olarak yayınlanmıştır. Süryay Yayınları A.Ş Bekoz / İstanbul 2000

[8] Prof. Dr. Oktay Güvemli, Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi. Süryay Yayınları A.Ş, Beykoz /İstanbul. 2000

[9] Prof. Dr. Oktay Güvemli, Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi, Avcıol Basım Yayın Cağaloğlu/İstanbul 2001

[10] A.g.e, Cilt III, sayfa:336-337

Üçüncü Bölüm: Mimhâ el-masarıfât diye başlayan giderlerin yazıldığı bölümdür.

Dördüncü Bölüm: Mizân adıyla kayıtlı bulunan gelir gider denkleştirilmesinin yapıldığı bölümdür.

Tam bu aşamada incelediğimiz 1280 Hicri yılı Konya vakıfları muhasebe kayıtlarından bir tanesinin çevirisi yapılarak yukarıda yaptığımız tespitin yerinde olduğunu vurgulamamızın uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Bu amaçla üzerinde çalıştığımız 3146 numaralı Konya Muhasebe Defterinin 5. sayfa 126. Sırasında kayıtlı "Sultan Alaaddin Câmii Şerifi Vakfı" na ait 1280 Hicri tarihli muhasebe kaydı örnek olarak seçilmiş ve çevirisi ekler arasında sunulmuştur.[11]

Şimdi yukarıda çevirisini verdiğimiz, muhasebe kaydını bölüm bölüm açıklayalım.

Birinci bölüm:

Berây-ı Muhasebe-i Vakf-ı Şerif-i Cami-i Şerif-i Sultan Alâaddin der- Konya bâ- ma'rifet-i şer'i şerif ve Meclis-i Kebir-i Eyâlet-i Konya, vâcib-i sene 80 (1280)

Şeklinde Farsça mantığıyla yazılmış olan bu bölümde,

Vakfın adı: Sultan Alaaddin Cami-i Şerifi Vakfı,

Kurulduğu yer: Konya

Denetim Makamı: Konya Eyâleti Büyük Meclisi ve Şer'i Şerif (yani kadılık) marifetiyle

Muhasebe senesi: 1280 Hicri yılı olduğu ile ilgili bilgilere ulaşıyoruz.

İkinci bölüm:

(VÂRİDÂT)

Bedel-i vakf-ı şerif-i kurâhâ-i ma'lume der-Konya : 17.156 kuruş.

Şeklinde kayıtlı bu bölümde vakfın gelirinin kayıtlı bulunduğunu, 17.156 kuruş olan bu gelirin Konya'da bu vakfa ait olduğu bilinen köylerden alınan bedelden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Üçüncü bölüm:

MİNHA'L-MASÂTİFÂT:

İfadesiyle başlayan ve kalem kalem yapılan harcama ve verilen ücretlerin yazıldı bu bölümde vakfın toplam masrafının da 17.156 kuruş olduğu görülmüştür.

Dördüncü bölüm:

EL-MİZÂN:

VÂRİDÂT	: 17.156 kuruş
MASÂRİFÂT	: 17.156 kuruş
(BÂKİYE)	: 00000

Şeklinde kayıtlı bu bölümde vakfın muhasebesinin denkleştirilmesinin yapıldığı, gelir ve giderinin denk olduğu, bakiyesinin sıfır olarak kaydedildiği ortaya çıkmaktadır.

Görüldüğü gibi, 3146 Numaralı Konya Vakıfları Muhasebe Defterinden çevrisi yapılan muhasebe örneği ile Tanzimat sonrası Osmanlı İmparatorluğu muhasebe kayıtlarının aynı mantıkla dört bölüm olarak tanzim edildiği aşikardır. Her ikisinde de gelir ve giderlerin denk olması prensibi öne çıkmaktadır.

Bundan sonraki bölümde 1280 Hicri senesi Konya vakıflarına ait muhasebe kayıtları bir tablo halinde gösterilerek değerlendirilmesi yapılacaktır.

Çalışmanın bu aşamasında yukarıda tablo halinde sunulan veriler değerlendirilecektir. Bu verileri sütun başlıklarına göre ele alınacaktır.

[11] VGMA Defter. 3146, sa.5, sı.126

1280 HİCRİ SENESİNDE MUHASEBESİ GÖRÜLEN KONYA VAKIFLARI MUHASEBE DEFTERİ																
SIRA NO	DEFTER SAYFA (3146 nolu Defter)	VAKFIN ADI	GELİRLER			HARCAMALAR								BAKİYE	HAYRAT	AÇIKLAMALAR
			ARAZİ GELİRLERİ (ÖŞÜR)	KİRA GELİRLERİ	GELİR TOPLAMI	HAYRAT GÖREVLİLERİ ÜCRETLERİ	YEMEK BEDELLERİ	VAKIF GÖREVLİ ÜCRETLERİ (Mütevelli, kâtip, câbi. V.b)	BAKIM ONARIM GİDERLERİ	VAKIF EVLADI PAYLARI	VERGİ VE HARÇLAR	DİĞER GİDERLER	GİDERLER TOPLAMI			
1.	3	Haydar Sultan Zaviyesi	488		488		350			50		88	488	- kr	Zaviye	Diğer gider, Tekkenin aydınlatma bedelidir.
2.	4	Sultan Selim Han	34559		34559	22123		12436					34559	- kr	Medrese	Bu vakıf, Sultan Süleyman Han oğlu Sultan Selim Han-ı Sani'dir.
3.	5	Kargın Karyesinde Rumdikin Camii	648		648	567					81		648	- kr	Cami	Ahmed Efendi hissesi mahlül (boş) olduğundan Hazineye devredilmiştir.
4.	5	Sultan Alaaddin Camii	17156		17156	13058		4098					17156	- kr	Cami	
5.	6	Karaman Oğlu İbrahim Bey İmareti	25286	14600	39886	23808		1200	11728				36736	3.150 kr	İmaret	Arta kalan 3155 kuruş 1281 senesinde oluşacak bakım ve onarım masrafları için alıkonulmuş.
6.	7	Arslantaş Mescidi	1498		1498	998		300	100		100		1498	- kr	Mescid	Gelirin 315 kuruşunun Celaliye Vakıflarından maktu olarak geldiği not edilmiştir.
7.	7	Meram Vadisinde Kasım Halife Cami-i Şerifi ve Zaviyesi	8126	2542	10668	4403	1765	3111	500		889		10668	- kr	cami ve Zaviye	Kira getiren 3 değirmenin olduğu kayıtlıdır.
8.	8	Pir Esad Zaviyesi	1439		1439			975	139		325		1439	- kr	Zaviye	
9.	8	Atabey Gazi Medresesi	6640		6640	5810					830		6640	- kr	Medrese	
10.	9	Muslihiddin Müştak Efendi	2386		2386					1789	597		2386	- kr		Tevliyet ve evladiyet ücretleri bir kalemde yazılmıştır.
11.	11	Kariz Karyesine Sinan Ağa bin Abdulhayy Mescidi	3698		3698	1232		924		925	617		3698	- kr	Mescid	
12.	11	Server Ağa Çeşmesi	1133		1133			875			125	133	1133	- kr	Çeşme	
13.	11	Mihman Arap Zaviyesi	719		719	629					90		719	- kr	Zâviye	
14.	12	Sadreddin Konevi Camii, Türbesi ve Zaviyesi	23779		23779	15082		6950					22032	1.747 kr	Zâviye Cami Türbe	1747 kuruş bakiye (Gelir fazlası olarak) görülmektedir.
15.	13	İplikçi diğer adıyla Kadı Ebü'l-Fazl Camii	8950		8950	4962		2299	500		689	500	8950	- kr	Cami	
16.	14	Na'lıncı Medresesi	218		218	124		94					218	- kr	Medrese Türbe	Türbedar ücreti verildiğinden bir de türbesinin olduğu anlaşılmaktadır.
17.	14	Sultan Alaaddin Dârüşşifası	4545		4545							1364	1364	3.182 kr	Dârüşşifa	3181 kuruşun fazla olarak Evkaf Hazinesine takdim kılındığı kayıtlıdır.
18.	14	Koca Fakih Sultan Mescidi	1745	335	2080	668		999	333			80	2080	- kr	Mescid	Sarnıç masrafı için 80 kuruş ayrılmış olduğu kayıtlıdır.
19.	15	Şâzi Bey Mescidi	2884		2884	1977		472	150		285		2884	- kr	Mescid	

20.	15	Sadreddin Konevi Vakfı mülhakatından Asiyâb-ı Kâfir Vakfı	819		819			717			103		819	- kr		
21.	16	Abdülmümin Halife Mescidi	4272		4272	1880		1547			533		3960	312 kr	Mescid	311 kuruşun fazla olarak Evkaf Hazinesine takdim kılındığı kayıtlıdır.
22.	17	Sakaya (Sikaye)	864		864			612	164		88		864	- kr	Musluk	164 kuruş ile musluk tamiri yapıldığı kayıtlıdır.
23.	18	Hacı Adil Bey diğer adıyla Dânişmend Mustafa Mescidi	813		813	542		128	100		43		813	- kr	Mescid	
24.	18	Sırçalu Medresesi	10734		10734	5367		4697			670		10734	- kr	Medrese	
25.	19	Ferhuniye diğer adıyla Keykavus Kızı Fatma Hatun	14917		14917	3565		4004		5349	1783	217	14917	- kr	Tekke	Tekkenin aydınlatması için 217 kuruş ayrıldığı görülmektedir.
26.	19	Kadı Mürsel Camisinde İsa Ağa'nın Ecza Vakfı	1202	850	2052	1540		282	70		160		2052	- kr	Cami	
27.	21	Yanuk diğer adıyla Kenan Dede Camii ve İsmihan Hatun Muallimhanesi	128	1106	1234	234		500	450		50		1234	- kr	Cami Muallmhane	Sayfa başında 1278-1279 seneleri muhasebe kaydı vardır. İki senenin gelir ve giderleri denk olup toplam 2428 kuruştur.
28.	22	EBU İshak Kâzurunî Zâviyesi	3017		3017	352	1056	1307			302		3017	- kr	Zâviye	
29.	23	Tahtalı Mescidi	162		162				162				162	- kr	Mescid	
30.	24	Sahibata Dârülhadis Medresesi	10227		10227	1090		2047		5318	1772		10227	- kr	Medrese	
31.	25	Kuzgunkavak Karyesinde Hacı Osman Mescidi	251		251	251							251	- kr	Mescid	
32.	26	Haip Karyesinde Kızılyazı Vakfı	1789		1789						423		423	1.367 kr		Vakfın hizmetli ve sair masrafı olmadığından 1366,5 kuruşun Evkaf Hazinesine ait olduğu kayıtlıdır.
33.	30	Karatay-ı Kebir Medresesi	8532		8532	2416		3558	2008		550		8532	- kr	Medrese	
34.	31	Turgutzâde Ömer Bey'in Ecza Vakfı	1351		1351	638		128	255		138	193	1351	- kr	Türbe Zâviye	Kalenderhane Zâviyesine 193 kuruş ayrıldığı kayıtlıdır.
35.	31	Nefise Hatun'un Ecza Vakfı	1636		1636	945		188	341		163		1636	- kr	Türbe	
36.	32	Sultan Hatun'un Ecza Vakfı	2095		2095	1275		250	358		213		2095	- kr	Türbe	
37.	32	Bağdad Hatun'un Ecza Vakfı	1210		1210	714		146	225		125		1210	- kr	Türbe	
38.	32	Devlet Hatun Mescidi	2567		2567	1142		1425					2567	- kr	Mescid	
39.	33	Meydânî Ahmed Bey diğer adıyla Çepni Çavuş Mescidi	1730		1730	230		562		563	375		1730	- kr	Mescid	
40.	34	Sinan Çelebi bin Seyyid Şahin Bey Mescidi	1035		1035	166		44	635	142	48		1035	- kr	Mescid	
41.	35	Hundi Hatun (ecza) Vakfı	1435		1435	1004		287			144		1435	- kr		
42.	36	Dikbin (?) Camii Şerifi Vakfı		6940	6940	3000			3752		188		6940	- kr	Cami	5 dükkânın 1273-1281 H. Seneleri geliri muhasebesidir.

43.	36	Meram Civarında Ebülvefa (Camii)Vakfı	850	836	1686	200		863	500		123		1686	- kr	Cami	
44.	37	Pir Esad Tekkesinde Gürcü oğlu İbrahim Paşa'nın (ecza) Vakfı	1989		1989	876		866			245		1987	2 kr	Tekke	
45.	37	La'l Paşa Dârülhuffâz (Medresesi)	1412		1412	853		470			89		1412	- kr	Medrese	Celâliye vakıflarından 390 kuruş maktu aşar geliri olduğu kayıtlıdır.
46.	38	Bürdebaşı Mahallesinde Sırçalı diğer adıyld Timurci (Demirci) Mescidi	3185		3185	870		1276	844		195		3185	- kr	Mescid	
47.	39	Molla-yı Atik (Medresesi)	2030		2030	1015		762			253		2030	- kr	Medrese	
48.	39	Serşâd Karyesi Camii Şerifi	627		627	218		9	400				627	- kr	Cami	
49.	39	Eflatun Mescid-i Şerifi	247		247	212					35		247	- kr	Mescid	
50.	40	Kızılviran Karyesinde İlalmış Zâviyesi	439		439	139	262				38		439	- kr	Zâviye	1280-1281 seneleri muhasebesi birlikte görülmüş
51.	42	Seyfiye buk'ası Vakfı	1814		1814	1311		503					1814	- kr		
52.	43	Zincirli Kapı diğer adıyla Hacı Mustafa Camii	2344	450	2794				2794				2794	- kr	Cami	
53.	43	Mercanlı Camii	346		346			302			44		346	- kr	Cami	Caminin harap olduğu kaydı var.
54.	44	Hoca Hasan Mescidi	646		646	281		282			83		646	- kr	Mescid	
55.	45	Muslihiddin Şeyh Ahmed		11086	11086	600			2500	7033	466	487	11086	- kr	Cami	Mütevelliye ve tek vakıf evlâdı olarak Fatma Hatun kayıtlıdır.
56.	45	Ali Efendi Muallimhanesi	1377		1377	252		959			166		1377	- kr	Muallimhane	
57.	46	Anber Reis Camii	2253		2253	1293		574	117		269		2253	- kr	Cami	
58.	47	Şeyh Ahmed ve Musahib-i Şehriyârî Mustafa Paşa		52520	52520	3997		1500	31450		967		37914	14.606 kr	Cami Medrese Ceşme	14606 kuruş fazlanın da meclis kararıyla han tamirine harcandığı kayıtlıdır .
59.	48	Ferhuniye diğer adıyla Keykavus Kızı Fatma Hatun'un (Ecza) Vakfı	23645		23645	6020		5875		8813	2938		23645	- kr	Tekke	
60.	48	Şeyh Hasan Rumî Ecza Vakfı	2027		2027	1130		618			280		2027	- kr		
61.	48	Altunapa Medresesi Vakfı	1897	490	2387	1412		976					2387	- kr	Medrese	
62.	50	Fatma Hatun binti Keykavus'un (Ecza) Vakfı	3926		3926	829		859		1718	490		3896	30 kr	Türbe	30 Kuruş türbedar hissesi olup mahlulen Hazineye gönderilmiş olduğu kayıtlıdır.
63.	53	İshak Bey ve Muzaffer Çelebi'nin Ecza Vakfı	1318		1318	659		131		396	132		1318	- kr	Türbe	
64.	54	Harameyn Nezaretine mülhak Muharrem Bey (?) Vakfı		13166	13166				3850	8734	583		13166	- kr		
65.	54	Davud Ağa Mescidi Vakfı	3028		3028	922		1728			379		3028	- kr	Mescid	
66.	54	Pîr Ebi Vakfı	254		254						64		64	190 kr		190 kuruş bakiye malulen Hazineye verilmiştir.
		TOPLAM=	272336	104921	377257	144879	3433	75713	64425	40829	20333	3061	352672	24.585 kr		

DEFTER NO	DEFTER ADI	TARİHİ	GELDİĞİ YER	SAYFA ADEDİ	AÇIKLAMA
3134	Konya Muhasebe Defteri	1288	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	220	Konya Asli
3139	Konya Evkaf-ı Mazbutanın Mal Sandığında Olan Matlubat Defteri (Mazbut Vakıflar Tahsilat Defteri. Evkaf-ı Mazbuta ve Mülhakanın İcare-i Vahideli Akarat Kiralarıyla İcare-i Müecceleleri Dahi Dahildir.)	1316	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	60	
3141	Konya Evkaf Müdirlerinin Mahallinden Vürud Eden Devr-i Muhasebe Defterlerinin Kayıdları Defteri	1299	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	34	
3142	Konya Evkaf-ı Mazbutanın Mal Sandığında Olan Matlubat Defteri	1295	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	129	
3146	Konya Muhasebât Defteri	1280	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3147	Konya Evkaf-ı Mazbutanın Muhasebe Defteri	1304	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	28	
3148	Konya Evkaf-ı Mülhakanın Rüyet-i Muhasebe Defteri	1306	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3149	Konya Muhasebe Defteri	1284	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	192	
3150	Konya Sancağında Vaki Evkaf-ı Mülhakanın Varidat ve Tahsilat Defteri	1326	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	70	
3155	Konya Tahrirat Defteri	1292	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	324	
3157	Konya Evkaf Müdürlüğü Maaş ve Vezaif Defteri	1334	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	290	
3158	Konya Evkaf Dairesi Varidat ve Masarifat-ı Yevmiyye Defteri (Varidat ve Sarfiyat-ı Yevmiye Defteri)	1316	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	371	
3159	Konya Evkaf İdaresi Muvazene-i Yevmiyye Defteri	1331	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	200	
3160	Konya Evkaf Dairesi Varidat ve Masarifat-ı Yevmiyye Defteri (Varidat ve Sarfiyat-ı Yevmiye Defteri)	1303	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	398	
3162	Konya Kasa Defteri (Makbuzat ve Medfuat Defteri)	1335	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	260	
3163	Konya Varidat ve Sarfiyat-ı Yevmiyye Defteri	1319	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	306	
3171	Konya Vilayeti Dahilinde Vaki Evkaf-ı Mazbutanın Esami Kayıt Defteri		Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3177	Konya Muhasebat Koçanları Defteri	1280	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3183	Konya Muhasebe Defteri	1289	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3202	Konya Merkez Sancağı Evrak Kayıt Defteri	1323	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3205	Konya Vilayetinin Evkaf-ı Hümayun Nezaretine Takdim Kılınan Masarifat Cetveli	1322	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3206	Konya Evkaf Muhasebe Defteri (Bazı Vakıflara aittir.)		Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	158	
3208	Konya Muhasebe Rüyet Defteri	1295	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	99	Varak halinde
3209	Konya Muhasebat Defteri	1311	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		Muhtelif sayfalama

3211	Konya Masarifat Cetvelleri Defteri	1307	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3225	Konya Varidat ve Sarfiyat Defteri	1334	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	386	
3226	Konya Vilayeti Varidat Cetveli Kayıt Defteri	1319	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3228	Konya Vilayeti Varidat Tahsilatı Cetvelleri Defteri	1303	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3229	Konya Muhasebe Defteri	1312	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3236	Konya Maaş ve Vezaif Defteri	1331	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	99	Varak halinde
3237	Konya Maaş ve Vezaif Defteri	1329	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3238	Konya Maaş ve Vezaif Defteri	1328	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	151	Varak halinde
3239	Konya Evrak Kayıt Defteri	1338	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	75	Varak halinde
3242	Evkaf-ı Hümayun Hazinesi Konya Muhasebe Defteri	1281	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3243	Konya Varidat ve Medfuat Yevmiye Defteri	1300	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3244	Konya Muvazene Defteri	1332	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	50	
3247	Konya Vilayeti Muvazene Defteri	1332	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	50	Varak halinde
3251	Konya Muvazene Defteri	1338	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	50	Varak halinde
3270	Konya Vilayeti Masarifat Cetvelleri Defteri	1304	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3305	Evkaf-ı Hümayun Hazinesi Konya Muhasebe Defteri	1283	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
3311	Konya İdare-i Vakfiyyesi Muvazene Defteri	1339	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	53	
4162	Niğde'den Konya Evkaf Müdiriyetine Gelen Tahrirat Dosyası	1327	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
4468	Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i Celilesi Konya Vilayeti Varidat Tahsilatı Cedvelleri Defteri	1307	Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		
5504	Konya Evkaf İdaresi Hesabı	1326	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
7420	Konya Evkafı makbuzat -Medfuat defteri	1327	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü	184	
7832	Konya Evkaf Evrak defteri		İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
7911	Konya Muhasebe defteri	1290	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
7914	Konya Masraf yevmiye defteri	1288	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
7918	Konya Vilayet makamına ve sair yazılan tahrirat defteri	1319	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
7927	Konya Kaza evkaf vekilleri ve sair yerlerden gelen telgraflara ait defter	1309	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
7931	Konya 1290 senesine mahsus muhasebe defteri	1290	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		

7952	Konya , karaman ferağ ve inkilat muhasebe defteri		İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
7954	Konya, beyşehir ılgın, bozkır, larende, seydişehir, akşehir , ereğli Evkafı mülhakanın muhasebe defteri	1972	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
7989	Konya Muhasebe defteri	1285	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
8006	Konya makam vilyete yazılan müsvededat ve derkenar	1320	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
8007	Konya muhasebe defteri	1300	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
8008	Konya 1291 senesi muhasebe defteri	1291	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
8012	Konya Evkafı mazbutanın mal sandığından olan matlubat defteridir.	1311	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
8017	Konya ,akşehir beyşehir, seydi şehir, hadim,ılgın, bozkır, ….Mülhak vakıflara ait muhabesebe defteri	1303	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
8128	Konya vilayeti evkaf - ı mülhaka ait muhasebe defteri	1303	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		
8131	Konya evkafı mülhakaya ait muhasebe defteri	1304	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlü		

Üçüncü sütunda "Vakfın Adı" başlılığı altındaki verilere bakıldığında 1280 Hicri senesi muhasebe kayıtlarında 66 adet vakıf adının yer aldığı görülmektedir. Genel olarak vakfın mahallinde bilinen lakabı ve vakfı kuran kişinin adının yer aldığı vakıf adlarının çoğunlukta olduğu öne çıksa da sadece lakap ile kayıtlı vakıflar da mevcuttur. Bu bağlamda sadece lakabı ile kayıtlı vakıfların kurucuları, tescile esas belgeleri ve vakfiyelerinin mevcut olup olmadığı hususlarda yapığımız araştırmalara dayalı olarak kısa bilgiler vermekle yetineceğiz.

66 Vakıf arasında toplam 6 adedinin sadece lakabıyla kayıtlı olduğu tespit edilmiştir.

1- NALINCI MEDRESESİ

Yapılan araştırmada, vakfiyesine rastlanılamamıştır. Tescile esas belgesi müderris atamasına ilişkin bir tevcih kaydıdır.[12] Tespit edilen başka bir muhasebe kaydında vakfın adı "Nizâmiye Medresesi" olarak kayıtlara geçmiştir. [13]

2- SIRÇALU MEDRESESİ

Vakfiyesine rastlanılamayan "Sırçalu Medresesi Vakfı" 1161 H./ …. Miladi tarihli hüccet ile kütüğe tescil edilmiş görünmektedir. [14] Görevli atamalarına ilişkin atik esas kayıtlarında vakfın adı, "Sırçalu Sultan Miskinler Tekkesi Vakfı" şeklinde kayıtlı olduğu görülmektedir.[15]

3- TAHTALI MESCİDİ

Yapılan araştırmalarda vakfiyesine rastlanılamayan "Tahtalı Mescidi Vakfı" anılan mescide imam tayin edilmesine ilişkin olarak düzenlen şahsiyet kaydı tescile esas belge şeklinde değerlendirilmiştir.[16] Tescil tarihi 1222 H./1807 M. Olarak Vakıf Kayıtları Arşiv Yönetim sistemine girilmiştir.

[12] VGMA Defter; 2179, sa. 44'sı.106

[13] VGMA Defter;2177 sa. 380'sı.156

[14] VGMA Defter; 2178, sa. 371'sı.407, 408

[15] VGMA Defter, 409, sa.232, sı.1506

[16] VGMA Defter, 148, sa.56, sı.434

4- KARATAY-I KEBİR MEDRESESİ

Emir-i Kebir Celalettin Karatay bin Abdullah tarafından yaptırılan "Karatay-ı Kebir Medresesi"-nin kuruluşuna esas teşkil eden vakfiye, 15 Cemaziye'l-evvel 651 Hicri / 13 Temmuz 1253 Milâdi tarihlidir.[17] Vakıf Kayıtları Arşivinde bulunan 577 numaralı vakfiye defterinin 28. Sayfa, 21. Sırasında bir başka sureti kayıtlı olan bu vakfiyenin orijinal nüshasının Etnografya Müzesinde olduğu bilinmektedir.

5- MERCANLI CAMİİ

Yapılan araştırmalarda, "Mercanlı Câmii Vakfı"na ait vakfiye şahsiyet kaydı veya vakfiye yerine geçebilecek iâm, hüccet ve benzeri bir belgeye rastlanılamamıştır. Ancak gerek mahallinden gelen gerekse Osmanlı Arşivlerinden dijital görüntüleri elde edilen belgeler arasında birden fazla muhasebe kaydı tespit edilmiş olup bu kayıtlarda da vakfın adı "Mercanlı Câmii Vakfı" şeklinde yer almaktadır. Dolayısıyla vakıf kurucusu ile ilgili herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

6- ALTUNAPA MEDRESESİ

Emir Altunapa tarafından yaptırılan medresesinin vakfiyesi 30 Receb 598 Hicri7 25 Nisan 1202 Miladi) tarihlidir.[18] Vakfiyenin aslı Türk İslam Eserleri Müzesinde 3146 esas numarasıyla rulo halinde muhafaza edilmektedir.

Tabloda yer alan vakıf adlarına yönelik araştırmaların derinleştirilmesi, hatta her bir vakıf için bütüncül inceleme ve akademik çalışmaların yapılması mümkündür. Ancak çalışmamızı 1280 tarihli muhasebe kayıtları esasına dayandırdığımızdan bu kadarıyla yetinip diğer başlıkların değerlendirilmesine geçmenin yerinde olacağı kanaatindeyim.

GELİRLER:

Üç sütun şeklinde düzenlenen gelirlerin birinci sütununda "Arazi Gelirleri" ikin-ci sütununda "Kira Gelirleri" üçüncü sütununda "Toplam Gelirler" başlıkları yer almaktadır.

Arazi gelirleri söz konusu muhasebe kayıtlarında "bedel-i a'şâr" ifadesiyle yer almakta olup bazen bu ifade daha da kısaltılarak yalnızca "bedel" olarak kayıtlara geçtiği görülmüştür. A'şâr, öşür kelimesinin çoğuludur. Onda bir anlamına gelen öşür Müslüman halkın ekip biçtiği arazi mahsulünden alınan vergiye verilen isimdir. Vakıf arazide bu vergi arazinin bağlı olduğu vakfa verilirdi. Tanzimat'a kadar bu vergiler vakıfların görevlendirdiği câbi adı verilen şahıslar tarafından toplanırdı. Tanzimat'tan sonra devlete ait araziler de dahil olmak üzere mültezimler tarafından toplanmaya başlanmıştır. İhale usulü ile bu görevi üstlenen mültezimler, mahsul yerine nakit para toplamaya toplayıp, devletin arazisini kullananlarınkini Maliye Hazinesine, vakıfların hakkını da vakıflara verirlerdi. İşte bu sebepten artık öşür yahut a'şâr vergisi bir bedele bağlanmış olduğundan toplanan vergiye de "bedel-i a'şâr" denilmiş ve muhasebe kayıtlarına bu adla geçmiştir. Tabloda bu başlık altında 66 vakıftan alınan arazi gelirinin 272.336 kuruş olduğu görülmektedir.

A'şâr gelirleri mültezimler tarafından toplanmayan vakıflar da vardır. Bu vakıflara o dönemde "Müstesna Vakıflar" adı verilmiş olup arazi gelirlerini görevlendirdikleri câbiler yani tahsildarlar eliyle toplamaktaydılar. Bu vakıflar Eizze ve

EİZZE VAKIFLARI

1- Abdulkadir-i Geylani Vakfı

2- Hacı Bektaş-ı Veli Vakfı

3- Mevlâna Celaleddin-i Rumî Vakıfları (Celaliye Vakıfları)

4- Hacı Bayram-ı Veli Vakfı

[17] VGMA Defter, 2178, sa.19, sı.11

[18] VGMA Defter, 2176, sa.34, sı, 80

GUZÂT VAKIFLARI

1- Gazi Mihal (Mihal Gazi) Vakfı

2- Gazi Evrenos Vakfı

3- Gazi Ali Bey Vakfı

4- Gazi Süleyman Paşa Vakfı kısa

Yukarıda yazılı bulunan sekiz müstasna vakıftan biri olan ve Konya'da kurulu bulunan "Mevlâna Celaleddin-i Rumî Vakıfları (Celaliye Vakıfları)'nın muhasebelerine ilişkin 3146 numaraları "Konya Vakıfları Muhasebe Defteri"nde herhangi kayıt ve bilgiye rastlanılamamıştır. Zaten Kitapta "Celaliye Vakıfları" ile ilgili ayrı bir bölüm bulunmaktadır.

Vakıfların "icare-i vahideli" ve "icareteynli" yani tek kiralama ve çift kirama yöntemleriyle kiraya verilen taşınmazlardan elde edilen gelirler "Kira Gelirleri" olarak bu başlık altında toplanmış olup, toplam kira geliri 104.921 kuruş olmuştur.

1280 Hicri yılında muhasebe kayıtlarında yer alan altmış altı vakfın arazi gelirleri ve kira gelirlerinin toplamının ise 377. 227 (Üçüyüz yetmiş yedi bin iki yüz elli yedi) kuruş olduğu tabloda görülmektedir.

Bütçe büyüklüğüne göre vakıfları değerlendirdiğimizde ilk beş vakıf aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır.

1 – Şeyh Ahmed ve Müsahib-i Şehriyârî Mustafa Paşa Vakfı,

Toplam gelir miktarı: 52.520 kuruş,

2 – Karaman Oğlu İbrahim Bey İmareti Vakfı,

Toplam gelir miktarı: 39.886 kuruş,

3 - Sultan Süleyman Oğlu Sultan Selim Han Vakfı,

Toplam gelir miktarı: 34.559 kuruş,

4- Ferhuniye diğer adıyla Keykavus Kızı Fatma Hatun'un Eczâ Vakfı

Toplam gelir miktarı: 23.645 kuruş,

5 – Sultan Alaaddin Câmi-i Şerifi Vakfı,

Toplam gelir miktarı: 17.156 kuruş,

66 Vakfın toplam gelir tutarının 377.257 kuruş olduğunu dikkate alındığında, ilk sıralamasında yer alan 5 vakfın toplam gelir miktarı olan 167.766 kuruşun toplam vakıf gelirlerinin %45'ni teşkil ettiği görülebilmektedir. Başka bir ifadeyle 66 vakıf gelirinin yarıya yakın kısmını yukarıda adları yazılı 5 vakfın oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.

HARCAMALAR (GİDERLER)

Bu bölümde "Harcamalar" başlığı altında sekiz sütun olarak yer alan gider kalemleri tek tek değerlendirilecektir.

HAYRAT GÖREVLİLERİ ÜCRETLERİ

Bu başlık altında cami ve mescitlerde ücret karşılığı hizmet veren imam, müezzin, kayyim, medreselerde ders veren müderris, dersiâm, tekke şeyhi, türbedar ve benzeri hizmetli olup ilgili vakıftan maaş alanlar için verilen bedeller toplanmıştır. Bu kalemin yıllık toplam harcama tutarı 144.879 kuruştur. Vakıf gelirlerinin en büyük harcama kalemini oluşturmaktadır.

YEMEK BEDELLERİ

Muhasebe kayıtlarında ve vakfiyelerde genellikle "it'âm-ı ta'am" ifadesiyle yer alan veya imaretten ihtiyaç sahiplerine dağıtılan, sıcak yemek olarak verilen yemek ve ekmek bedellerini bu başlıkta topladık. Bu kaleme yıllık 3433 kuruş harcandığı görülmektedir.

VAKIF GÖREVLİLERİ ÜCRETLERİ

Bu başlık altında vakıf yöneticiliğini yürüten mütevelli, yazışma işlerini yapan kâtip ve vakıf gelirlerini toplama görevini yürüten câbi gibi görevlilerin ücretleri toplanmış olup, bu kalemin toplam yıllk harcama miktarı 75.713 kuruş olmuştur.

BAKIM ONARIM GİDERLERİ

Vakıfta devamlık esastır. Yani vakfı kurmanın yanında devam ettirmek de çok önemlidir. Bu da hayrat veya akar nitelikli binaların korunması ve gelecek nesillere aslına uygun olarak yaşatılmasına bağlıdır. Bu bağlamda tamirat için ayrılan miktarlar bu kalemde toplanmış olup yıllık toplam tutarının 64.425 kuruş olduğu tabloda görülmektedir.

VAKIF EVLADI PAYLARI

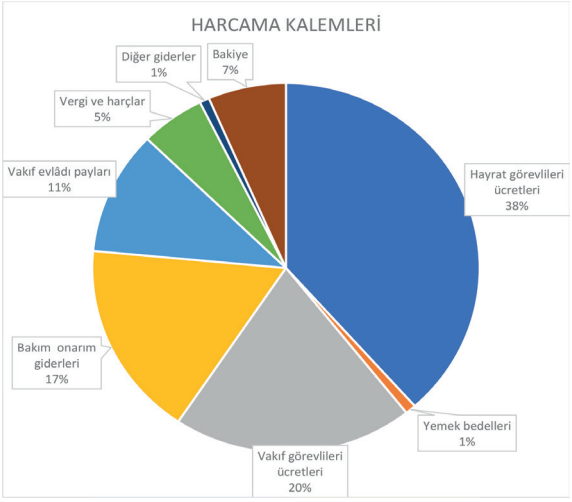
Selçuklu ve Osmanlıda vakıf kurucularının bir kısmı, vakıf gelirlerinin harcamalar çıkarıldıktan sonra arta kalanı kendi soyundan gelen evladına vakfiyesinde ön gördüğü şartlar doğrultusunda dağıtılmasını şart koşmuşlardır. Vakıf diliyle galle fazlası denilen bu bedelleri "Vakıf evladı Payları" başlığı altında topladık. Tabloda bu miktarın toplam 40.829 kuruş olarak yer almaktadır.

VERGİ VE HARÇLAR

Muhasebe kayıtlarında "mürettebât" başlığı altında "ma'aş-ı muharrer" ve "harç-ı muhasebe" ifadeleriyle yer alan harcamaları "Vergi ve Harçlar" başlığı altında toplanmıştır. Yıllık toplam harcama miktarı 20.333 kuruş olmuştur.

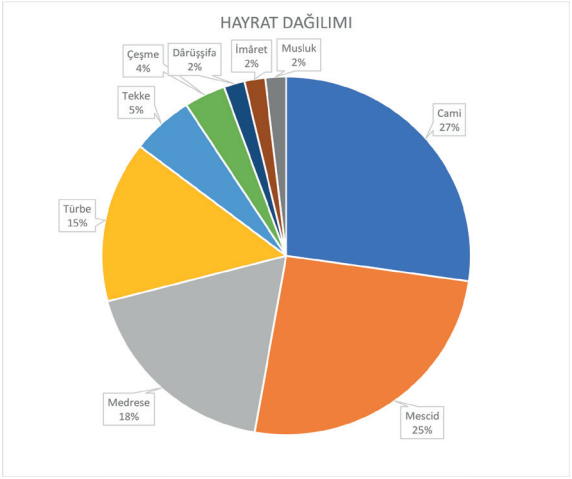
Yukarıda belirtilen harcama kalemlerine katamadığımız Tabloda "Diğer Giderler" başlığı altında yer alan harcamalar bazı vakıflarda "masârıf-i mu'tade" ifadesiyle kayıtlı bulunan giderlerdir. Ne olduğu anlaşılamayan başka bir deyişle belirsiz giderler olarak da isimlendirilebilecek bu harcamaların toplamı 3061 kuruştur

Toplam bir yıllık harcama tutarının da 352.672 kuruş olduğu, "Bakiye" başlığı altında yer toplam 24.585 kuruşun çoğunun akar ve hayrat binaların onarımı için bir sonraki sene bütçesine aktarıldığı, bir kısmının da Evkaf Hazinesine havale edildiği görülmektedir. Evkaf Hazinesine havale edilen bedeller de onarım için ödeme güçlüğü çeken vakıflar için kullanıldığı uygulamalardan anlaşılmaktadır.

HAYRAT

Hayrat, en basit tarifiyle hayır amaçlı yapılan binalara verilen isimdir. Cami, mescid, medrese ve türbe gibi. 1280 Hicri senesi Konya Vakıfları muhasebebe kayıtlarından elde edilen verilerden oluşan tabloya göre 15 cami, 14 mescid, 10 medrese, 8 zâviye, 8 türbe, 3 tekke, 2 çeşme, 1 dârüşşifa, 1 imâret, 1 musluk olmak üzere 9 türden oluşan 63 hayratın o tarihte mevcut olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak;

Bir yıllık muhasebe kayıtlarından elde edilen verilerden hareketle daha çok sonuç elde etmek mümkün olabildiği gibi vakıflar tek tek ele alınıp tüm geçmişi ile ilgili çalışmalar da yapılabilir. Hatta belirli zaman dilimleri esas alınarak örneğin 50 yıllık, 100 yıllık muhasebe kayıtları incelenebilir. Bu sayede çok amaçlı sonuçlar elde etmek mümkün olabilir.

Ek 1: Örnek Muhasebe kaydı çevirisi.

Berây-ı Muhasebe-i Vakf-ı Şerif-i Cami-i Şerif-i Sultan Alâaddin der- Konya bâ- ma'rifet-i şer'i şerif ve Meclis-i Kebir-i Eyâlet-i Konya, vâcib-i sene 80 (1280)

(VÂRİDÂT)

Bedel-i vakf-ı şerif-i kurâhâ-i ma'lume der-Konya	: 17.156 Kuruş.

MİNHA'L-MASÂTİFÂT:

Hisse-i tevliyet-i Hazine-i Harameyn-i Şerifeyn	: 2195 Kuruş
Hisse-i Kurrazâde Mehmed Efendi - Devirhân	: 1021 Kuruş
Hatip Hacı Mustafa Efendi	: 658 Kuruş
Devirhân ve Ser-mahfil Nimet Zade sülüs an-sülüsân ve sülüs	: 245 Kuruş
Hisse-i Câbi Attâr Mehmed Sâdık Efendi sülüs	: 146 Kuruş
…Kâtib-i kurâ ve câbi Seyyid Ahmed ve Mehmed ve İbrahim Bin Nuri efendiler	: 584 Kurş
Hisse- Devirhân Fettâh Zâde	: 439 Kuruş
Hisse-i nâzır Hacı Mehmed ve Ahmed Efendi	: 1097,5 Kuruş
Hisse-i müezzin-i salâ Hacı Mehmed Ağa	: 439 Kuruş
Nâzır Seyyid Mehmed ve İbrahim ve Mustafa Efendiler	: 658,5 Kuruş
Devirhân Hacı Nuri ve Mehmed Efendi zâde Ahmed ve Edhem Efendiler.	: 1060 Kuruş
Devirhân Attâr Mehmed Efendi oğlu Halil Efendi	: 147 Kuruş
Devirhân Mehmed Hâfız ve Mustafa Efendi	: 219,5 Kuruş
Hisse-i Vâ'aziye-i Yahya Kâmil Efendi	: 435 Kuruş
Hisse-i Ferrâş Hidâyet Zâde	: 439 Kuruş
Devirhân İshak ve Abdulhamid Efendiler	: 341 Kuruş
Hisse-i Devirhân Şeyh Hacı Hsasan Efendi Zâde Abdullah Efendi	: 549 Kuruş
Devirhân Solak Zâde Seyyid Ahmed Efendi	: 439 Kuruş
Hisse-i İmam-ı Mescid-i Mahalle-i Ferhuniye Osman ve Ali ve Mehmed	: 878 Kuruş
Hisse-i Vâ'aziye-i Nakib Zâde Abdurrahmen Efendi	: 1317 Kuruş
Kethüdazâde Cüzhân Hacı Hasan Efendi	: 268,5 Kuruş
Hisse-i Müezzin-i Salâ ve Devirhan Hacı Süleyman Efendi	: 585 Kuruş
Hisse-i Kayyim Seyyid Mehmed Emin Efendi	: 658,5 Kuruş
Ser-mahfil Abdullah Efendi Zâdeler el-Hac Emin	: 439 Kuruş
Bakıroğlu Devirhân Mustafa ve Ahmed ve Ali	: 219,5 Kuruş
Hatip Ali Efendi Zâde Hasan Efendi	: 658,5 Kuruş
Devirhân Karaçağan Zâdeler	: 74,5 Kuruş
Hisse-i Müezzin Topal Hacı oğulları Seyyid Mehmed, Ali ve Mustafa	: 585 Kuruş
Hisse-i Hacı Tahir Efendi	: 219,5 Kuruş
Hisse-i Muarrif Hâfız Ahmed Efendi rubu'dan sülüs	: 144 Kuruş
Yekün	: 17.156

EL-MİZÂN:

VÂRİDÂT	: 17.156 Kuruş
MASÂRİFÂT	: 17.156 Kuruş
(BÂKİYE)	: 00000

Ek 2: 3146 numaralı muhasebe defteri örneği

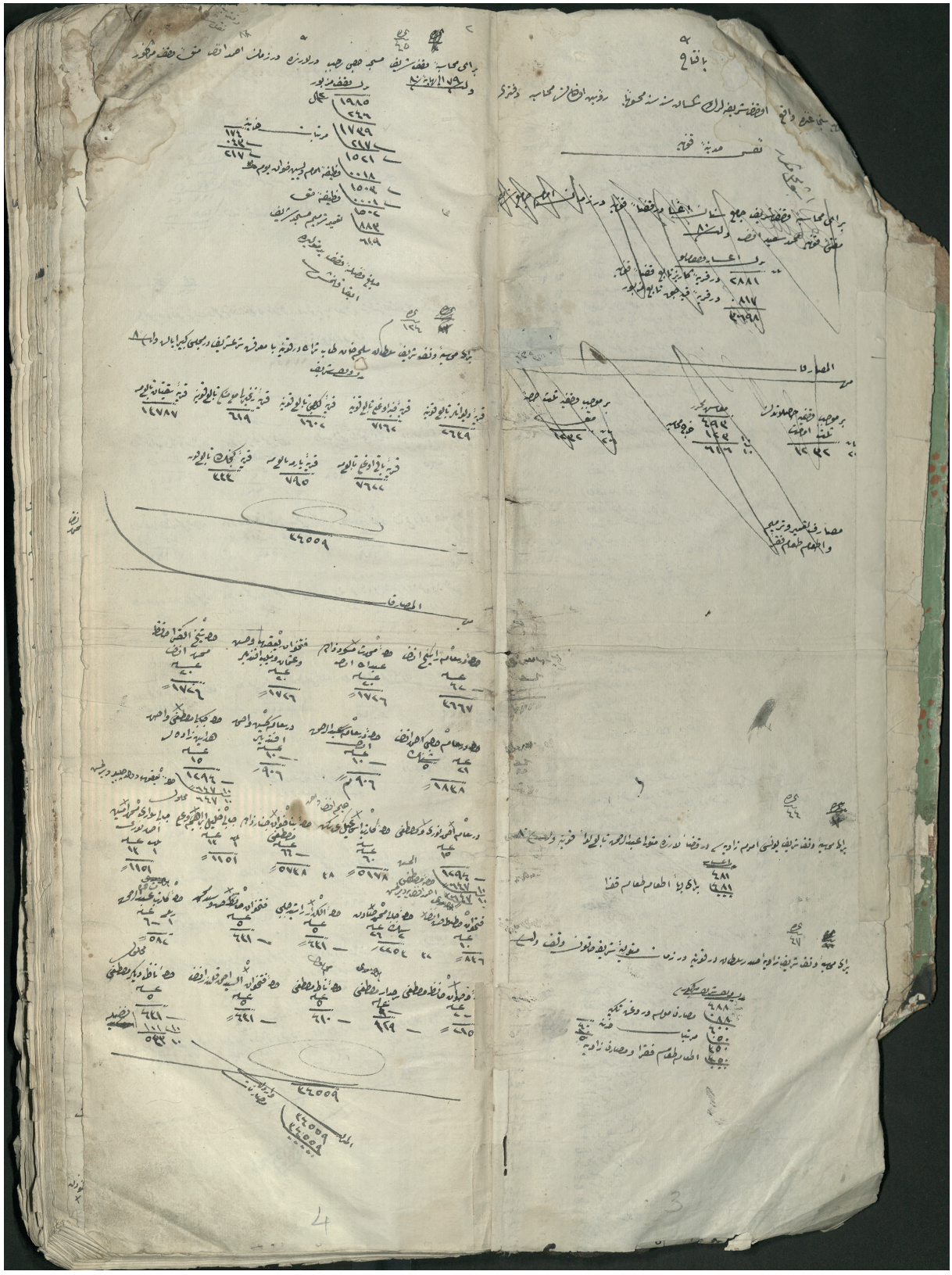

Ek 1

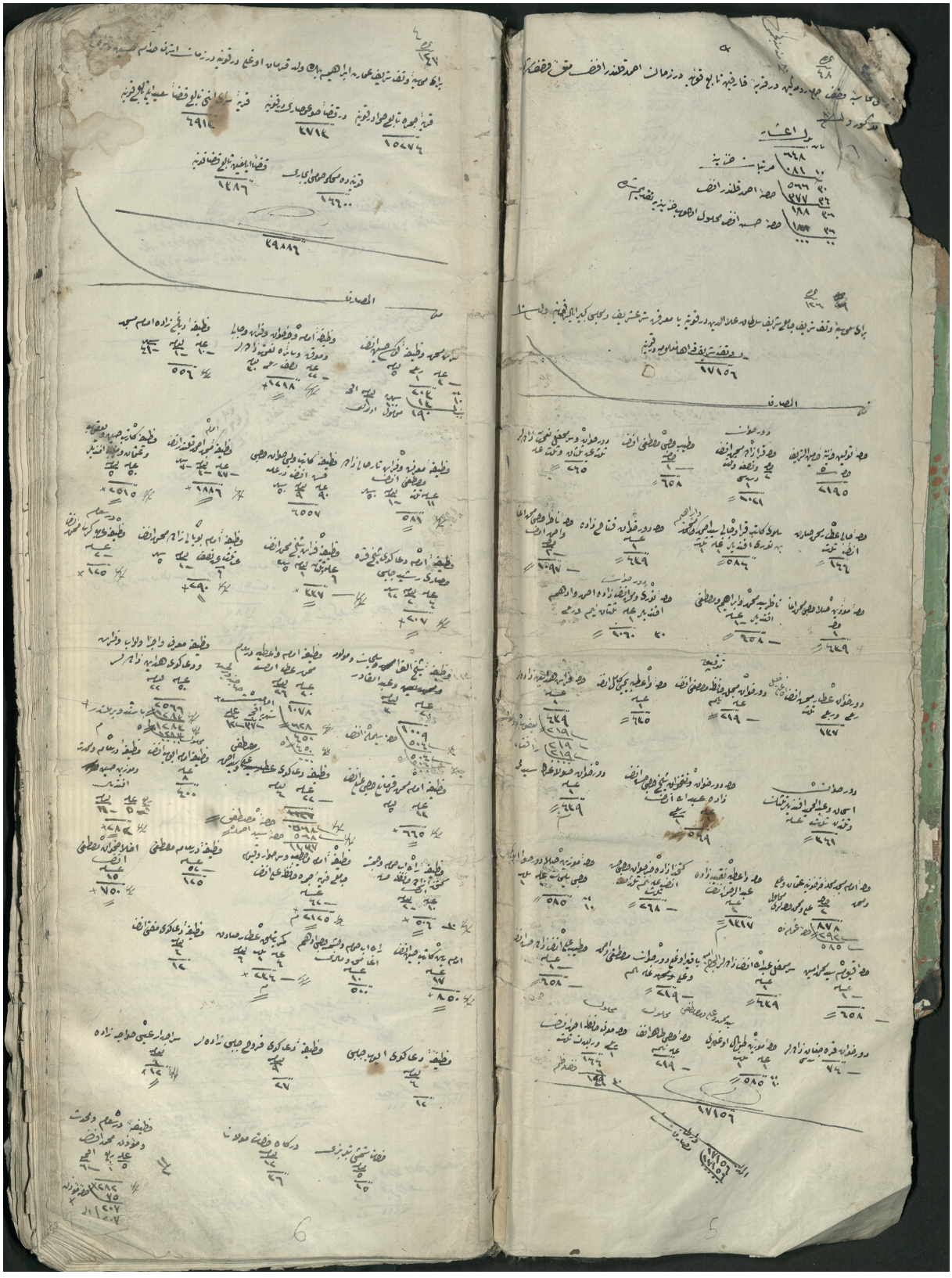
3146 numaralı muhasebe defteri örneği

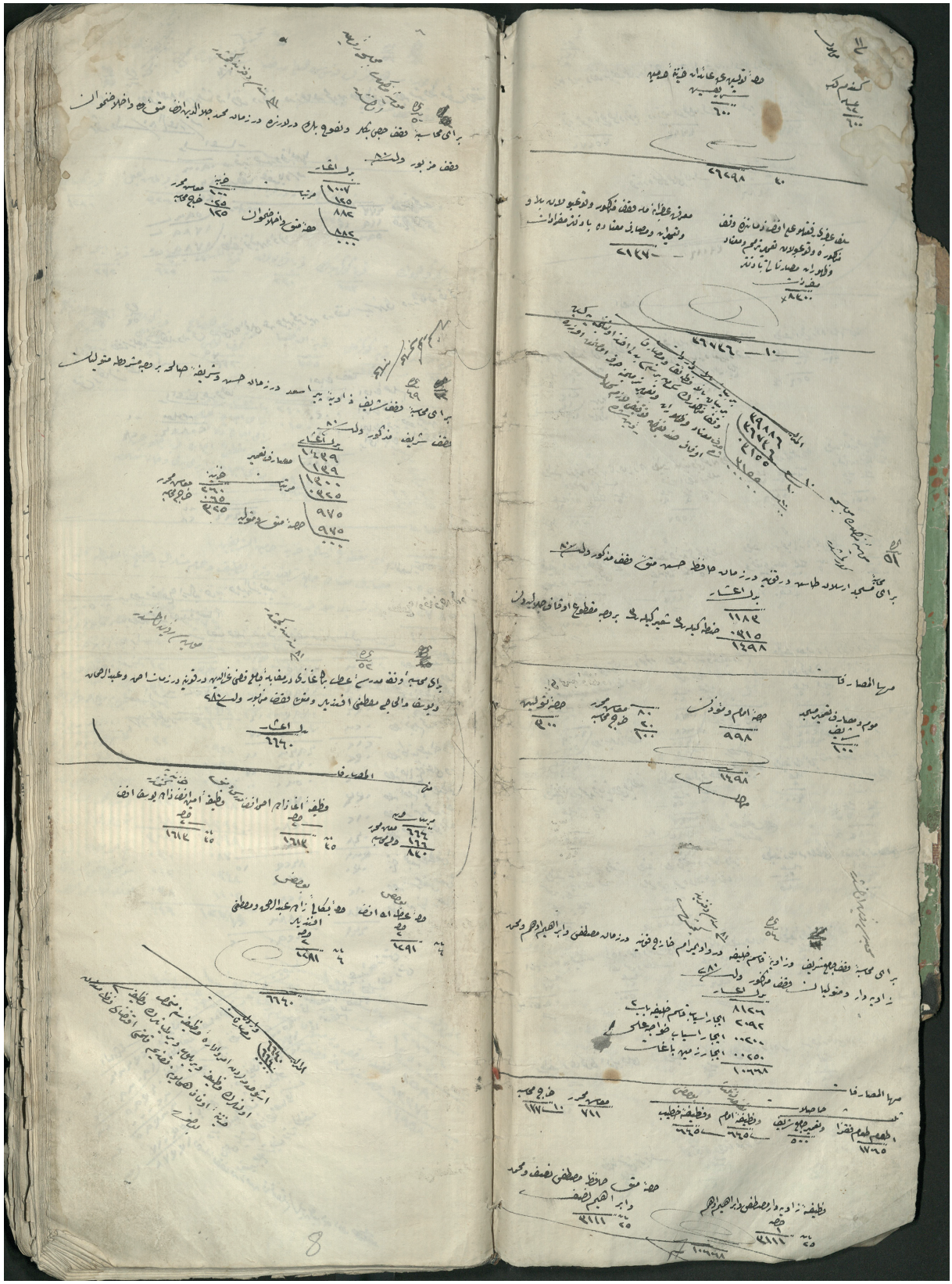
3146 numaralı muhasebe defteri örneği

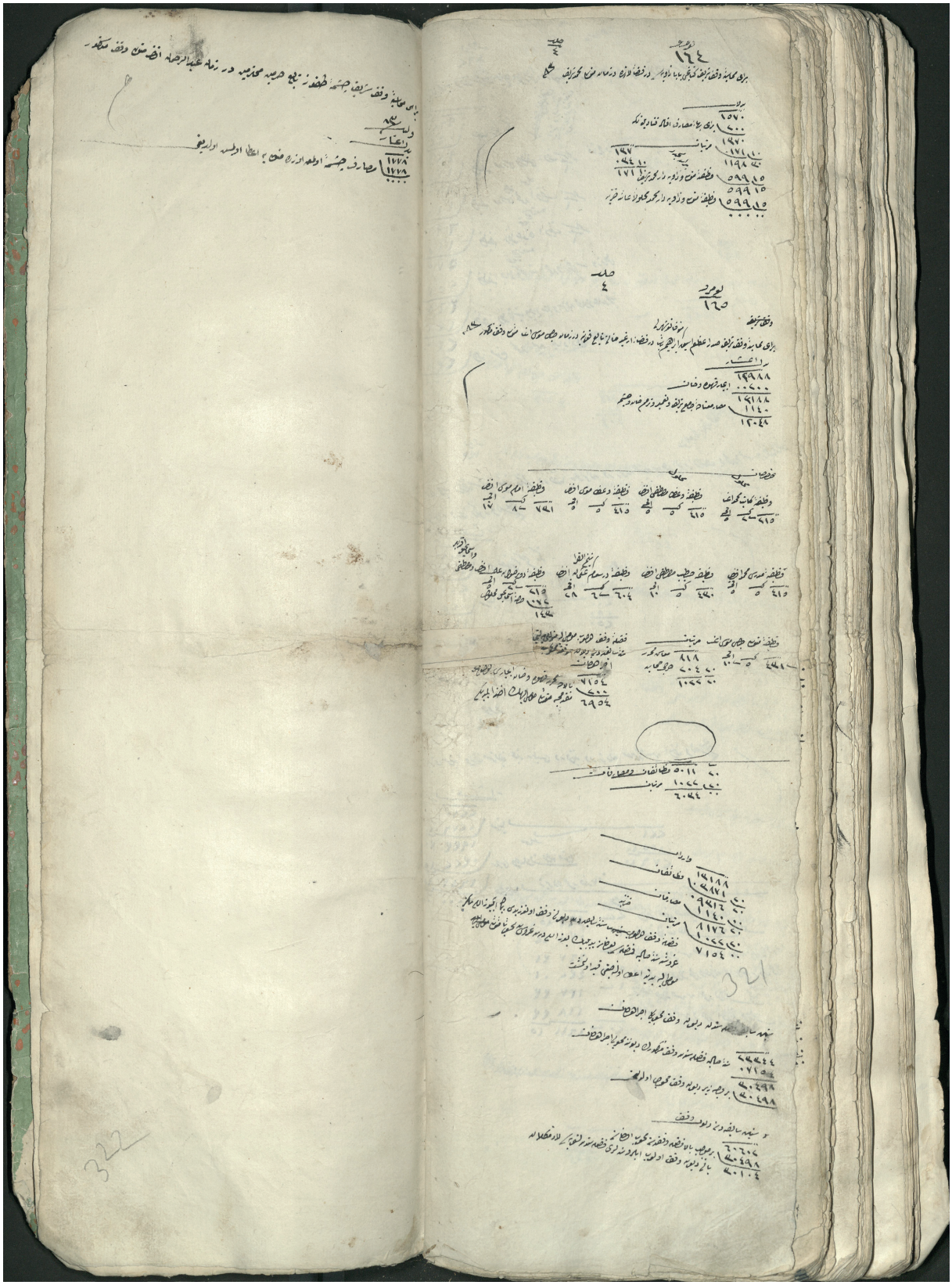
3146 numaralı muhasebe defteri örneği

3146 numaralı muhasebe defteri örneği

3146 numaralı muhasebe defteri örneği

KONYA SULTAN SELİM İMARETİ VAKIFLARI

Yusuf KÜÇÜKDAĞ*

ÖZET

Konya Mevlâna Dergâhı bitişiğinde 1563'te Şehzade II. Selim tarafından inşa edilmiştir. Vakfiyesi ve değişik zamanlarda yapılan tamirlerle ilgili keşif bilgileriyle yıkılmadan önce dış tarafından alınan fotoğraflardan, yapının ana hatları belirlenebilmektedir. Buna göre tabhane, mutfak, kiler, buğday ambarı, odunluk, fırın, ahır, kenef, şadırvan ve iki çeşmeden meydana gelen imaret, XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar onarımlarla ayakta kalmış ancak XX. yüzyılın başlarında işlevini kaybetmiş ve yıkıma terk edilmiştir. Konya Belediyesi, ayakta kalan bölümü 1958'de yıkarak park haline getirmiştir. II. Selim tarafından 1573'te düzenlenen vakfiyesine göre, Konya Ovası ile Silifke ve Mut çevresinde geniş arazilerin öşrü ile imarette hizmet veriliyordu. Buraya Konya dışından gelen yolcular, üç gün ücretsiz olarak kalıyorlar, günde iki öğün yemek yiyorlardı.

Anahtar Kelimeler: Konya, Selim II, Vakfiye, Vakıf, İmaret.

*Prof. Dr., KTO Karatay Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, Konya, yusufkucukdag@hotmail.com, ORCID, 0000-0002-8360-3127.

FOUNDATIONS OF KONYA SULTAN SELIM *IMARET*

ABSTRACT

Imaret was built by Prince Selim II, adjacent to Konya Mevlana Complex, in 1563. Its main floor plan were identified through the photos taken prior to its collapse as well as the information obtained through various explorations and its *kitabe*. According to this, the *Imaret* which consists of kitchen, cellar, wheat depot, wood depot, bakery, stable, toilets and two fountains has survived with repairs until the last quarter of the 19th century, however, at the beginning of the 20th century it lost its function and has been left for demolition. Konya Municipality demolished the remaining part of the *Imaret* in 1958 and turned it into a park. According to the *vakfiye* worded by Selim II in 1573, needs were provided with the tithe of Konya plain and large massive lands around Silifke and Mut. Thus, travellers from outside of Konya had free access to accommodation for three days and meals twice a day.

Keywords: Konya, Selim II, Vakfiye, Foundation, Imaret.

GİRİŞ

Konya, Osmanlı döneminde İstanbul'dan Hicaz yönüne uzanan kara yolunun üzerinde bir kentti. Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Suriye ve Mısır'ı 1517'de alınca Konya'dan geçen bu yol daha da önem kazanmış; Konya ile Şam arasında yolcuların konaklamaları için çok sayıda kervansaray ve imaret yapılmıştır. Bunlardan birisi II. Selim'in Konya şehir merkezinde yaptırdığı imarettir.

Sultan Selim İmareti, Konya'da Türbe-i Celaliye Mahallesi'nde, Mevlâna Dergâhı, Türbe Hamamı ile bunların arasına Kanuni (1520-1566) tarafından yaptırılan ve yanlışlıkla Sultan II. Selim'e izafe edilen caminin kuzey bitişiğine inşa edilmiştir[1]. II. Selim'in bina ettirip vakıflar tahsis ettiği kısım sadece imarettir ki, bu bölüm mutfak, tabhane, fırın, ambar, kilerler, ahır, samanlık ve helâdan meydana geliyordu[2]. Bu makalede II. Selim'in Konya'da inşa ettirdiği imaret ve bunun için düzenlenen vakfiye incelencektir.

I- KONYA SULTAN SELİM İMARETİ

Konya Sultan Selim İmareti'nin inşa tarihine dair şimdilik bir kitabe bilinmemektedir. 5 Rebiyülevvel 971/23 Ekim 1563 tarihli bir hükme göre, Kanuni tarafından Şehzade II. Selim'in Konya'da yaptırdığı imarette yemek çıkarılması için Silifke Kazası ile Konya Ovasında bulunan birçok köy, mezra ve tarlanın geliri tahsis edilmiştir[3]. Belgede imaretin tamamlandığına ve hizmet verecek konumda olduğuna dair bilgilerin bulunması, buranın 1563'ten önce, muhtemelen 1559-1563 yılları arasında inşa edilmiş olduğu göstermektedir.

Kâgir birçok binayı ihtiva eden "*İmâret-i Cedîd*" adı da verilen[4] Sultan Selim İmaretinin, iki kubbeli mutfak, bir kubbeli fırın, iki kubbeli kiler ve iki kemerli buğday ambarı ile odunluk, ahır[5], tabhane, kenef, havuzlu ve taş kemerli çeşme ve şadırvandan meydana geldiği *Şer'iye Sicili*'nde geçmektedir[6]. Bununla birlikte 16 Rebiyülâhir 1120/5 Temmuz 1708 tarihli tamirat keşfi ve 11 Recep 1304/5 Nisan 1887 tarihli bir başka belgede verilen bilgilere göre, yedi adet kubbesi bulunuyordu[7].

---

[1] Yusuf Küçükdağ, "Sultan Selim Camii ve Külliyesi", *DİA*, XXXVII, İstanbul 2009, s.516-517.

[2] Bk. Bu çalışmada sunulan Konya Sultan Selim İmareti Vakfiyesi, 90-105. Bundan sonraki atıflarda vakfiye metin içinde (vakfiye) olarak kısaltılacaktır.

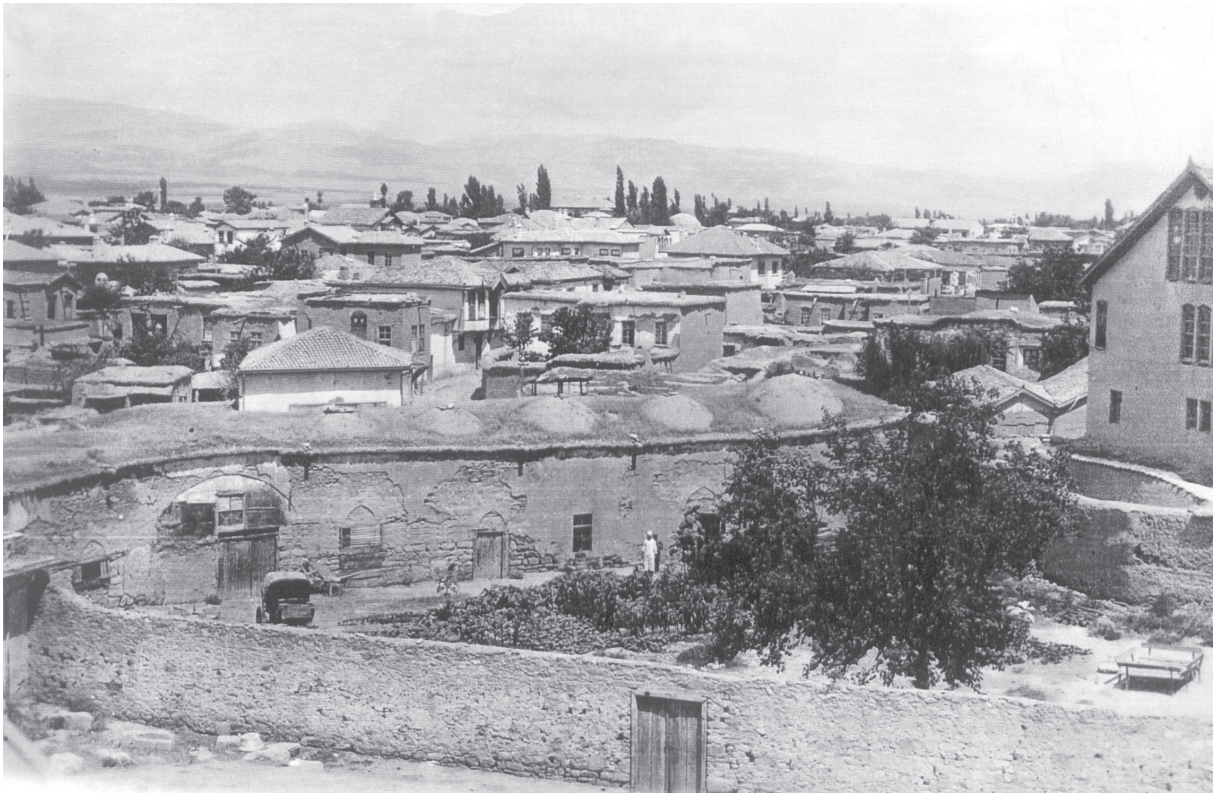
[3] *KŞS*, no.1, s.21,78.

[4] *TSMA*.E, no. 4536; KŞS, no.2, s.188; no.9, s.119,165; BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no.13, s.106.

[5] *KŞS*, no.27, s.61; no.36, s.76

[6] *KŞS*, no. 36, s.76; no. 52, s. 42.

[7] *KŞS*, no.36, s.76.

Fotoğraf 1: XX. yüzyıl başlarında Konya Sultan Selim İmareti.

Konya Sultan Selim İmareti, sık sık onarılarak vakfiye şartlarına uygun olarak hizmet vermesine sağlanmıştır. Diğer taraftan aşevinde, sürekli yemek çıkması amacıyla gerekli önlemler alınmıştır[8]. Buna rağmen imaretteki bazı üniteler, mütevellilerin yanlışları yüzünden amacının dışında kullanılmış; buraya gelip kalan yolcular, sıkıntı çekmişlerdir. 10 Rebiyülahir 1073/22 Kasım 1662 tarihli bir tamirat keşfine göre, imaretteki kiler ile buğday ambarını, vakfın ismi belirtilmeyen mütevellisi icara vermiş; bu kâgir binalar, sadece leventlerin kaldıkları yer ve bunlardan tutuklu olanların kaldıkları hapishane haline gelir. Odun ambarı da hemen bitişikte evi bulunan Mahmut Ağa tarafından işgal edilir. Bu durum, mahkeme siciline kaydedilmiştir[9]. 4 Cemeziyelevvel 1103/23 Ocak 1692'de söylenen yerlerin tamir edildiğine bakılırsa[10] XVIII. yüzyılın sonlarında artık leventlerin burada oturmadığı, gelişigüzel kullanıldığı için yıpranan imaretin onarılarak eski şekline getirilmek istendiği söylenebilir.

İmarette hizmet, yaşanan birtakım sıkıntılara rağmen, XIX. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür. Haliyle dünyada nakliye araçlarında meydana gelen değişimler, bu imaretin öneminin azalmasına sebep olur. Hele XX. yüzyılın başlarında İstanbul'dan Hicaz istikametine giden tren yolunun Konya'dan geçmesi sonucu, işlevini tamamen kaybeder; bu nedenle yıkılmaya terk edilir (Fotoğraf 1).

İmaret, fonksiyonunu kaybedince zamanla harap olmuş, 1288/1871'de Konya Belediyesi,

[8] Muhasebe defterlerindeki kayıtlar, imarette yemeğin vâkıfın şartlarına göre çıkarıldığını göstermektedir (*TSMA*.D, no 3686/19; no. 1760/20; no. 7527/1; *TSMA*. E, no. 107/131, 135).

[9] *KŞS*, no. 27, s.61.

[10] *KŞS*, no. 27, s.43.

Fotoğraf 2: Konya Sultan Selim İmareti'nin 1958 yıkımından geriye kalan bölümleri ortadan kaldırılırken alınan bir görüntü (Dr. Naci Bakırcı'dan).

Fotoğraf 3: Konya Sultan Selim İmareti'nin yerine yapılan parkın günümüzdeki görünümü (Zekeriya Şimşir'den).

Buğday Pazarı haline getirerek kiraya vermiştir. Meşrutiyet döneminde ise Konya Maarif Müdürlüğü, eski binaları kısmen yıkarak yerine çok sayıda dükkân inşa etmiş ve Sipahi Pazarı olarak kiraya vermiştir. Elde edilecek gelir Konya'daki mekteb-i ibtidaiyelere harcanmaya başlanmıştır. Ancak imaretin bitişiğindeki Sultan Süleyman/Sultan Selim Camii'nde görev yapanlar, maaşlarını alamadıkları için Evkaf Nazırlığı'na başvurada bulunarak Maarif Müdürlüğü'nce gasp edilen imarete ait binaların Evkaf Nezareti'ne iadesini istemişlerdir. Bunun üzerine II. Meşrutiyet döneminde Konya Evkaf Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir[11]. 1940'lı yıllarda Buğday Pazarı olarak bölünmüş olan imaretin tabhanesinin ayakta kalan küçük bir parçası[12], Konya Belediyesi tarafından 1958'de yıktırılmıştır (Fotoğraf 2). Şu anda yerinde geniş bir boş alan bulunmaktadır (Fotoğraf 3).

II- KONYA SULTAN SELİM İMARETİ VAKFİYESİ

II. Selim'in Konya'da inşa ettirdiği imaretin orijinal vakfiyesi, şimdilik tespit edilememiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 734 numaralı defterin 168-175. sayfaları arasında ve Mevlâna Müzesi Arşivi, no. 120/2'de birer sureti kayıtlıdır. Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi'nde 13396 numarada müstakil bir sureti daha bulunmaktadır. Bu üçüncü vakfiye, okunaklı olduğu için incelemeye esas olarak alınmıştır.

Konya Sultan Selim İmareti Vakfiyesi'nin dili Arapçadır. Tamamı 36 varak olup ciltlidir. Vr. 1a'da Konya'da Sultan Selim İmareti Vakfiyesi olduğu yazılıdır. Tarihi 12 Şevval 996/4 Eylül 1588'dir. Vakfiye metni vr. 1b'den başlamakta, burada aynı zamanda tasdik kaydı da bulunmaktadır. Vakfiye, vr. 1b'de 8, 30b'de 10, diğerlerinde ise onar, toplam 270 satırdır.

Konya Sultan Selim İmareti Vakfiyesi'nin düzenlendiği tarih tam olarak bilinmemektedir. Vakfiye suretlerinde farklı tarihler verilmekte, bu yüzden ne zaman tescil ettirildiğinin tespiti zorlaşmaktadır. *VAD* ve Mevlâna Müzesi Arşivi'ndeki suretlerde tarih olarak 900/1494-1495 yazılıdır. Oysa vâkıf II. Selim'in doğum tarihi 26 Recep 930/30 Mayıs 1524'tür. Değerlendirmeye esas alınan vakfiye suretinin tarihi de doğru değildir. Çünkü burada gösterilen 12 Şevval 996/4 Eylül 1588, II. Selim'in ölümünden sonraya tesadüf etmektedir. Vakfiye, padişaha vekâleten devrin sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa tarafından tescil ettirilmiştir (vakfiye, 110-115). Sokullu'nun ölüm tarihi 987/1579'dur[13]. Öyle ise vakfiyenin düzenlendiği tarihi, 987/1579'dan öncelerde aramak gerekir. Vakfiyeyi onaylayan Rumeli Kazaskeri Abdurrahman Efendi'dir[14]. Atâyî'ye göre Abdurrahman Efendi'nin II. Selim devrindeki Rumeli Kazaskerliği 981/1573-983/1575 yılları arasındadır[15]. Ölüm tarihi ise Haziran 1575'tir. Bu durum vakfiyenin tescilinin 1573-1575 yılları arasında olduğunu göstermektedir. II. Selim'in vefat tarihi 28 Şaban 982/13 Aralık 1574'tür. Öyle ise vakfiye, II. Selim'in 982/1574'te ölümünden önce, belki 981/1573'te düzenlenip tescil ettirildikten kısa bir süre sonra[16] Rumeli Kazaskeri Abdurrahman Efendi tarafından ikinci defa Kazaskerliğe başlamasının hemen ardından, 1574'te onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Vakfiyeyi tasdik eden Rumeli Kazaskeri Abdurrahman Efendi'ye vakfiyede "*el-Merhûm*" denildiğine bakılırsa 13 Şevval 996/5 Eylül 1588, vakfiyenin tescil değil, istinsah tarihi olmaktadır.

---

[11] Bu hususla ilgili çok sayıda yazışma için bk. *KOV*, dosya no. 163.

[12] Akok, *aynı makale*, s. 9-10.

[13] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1983, s. 552.

[14] *VAD*, no. 734, s. 168.

[15] *Zeyl-i Şakayık*, İstanbul 1268, s. 231.

[16] Şam Sultan Süleyman İmareti'ne vakıf tahsisi de 8 Cemeziyelâhir 981/5 Ekim 1573'tedir. BOA, *Mühimme*, no. 23, hüküm: 52.

1) Konya Sultan Selim İmareti Vakfiyesindeki Mevkufât

Konya Sultan Selim İmareti'nin, tamamlanmasından kısa bir süre sonra buraya birçok köy ve mezra vakıf olarak tahsis edilmiştir. Bu konu ile ilgili ilk belge, 5 Rebiyülevvel 971/23 Ekim 1563 tarihli bir hüküm olup bununla I. Süleyman, Silifke Kazası'na bağlı birçok köy ve mezradan elde edilen mahsulün öşrünün vakıf için zapt olunmasını emretmiş; bu gelirle imarette yemek çıkarılmasını istemiştir[17].

İmaret, 1573'te düzenlenen vakfiyedeki şartlar çerçevesinde idare edilmeye başlanmıştır. Vakfiyede geliri imarete tahsis edilen köy, mezra, çiftlik ve tarlalar şöyledir:

a) Silifke Kazası'nda: Kepez, Kargucak, İblisler, Ortaviran köyleri ve pirinç tarlası olup Tekfurpınarı'ndan akan su ile sulanan ve pirinç ekilen Çeltik tarlası ve Cüllâhlar Köyü'dür. Bu köyün halkı, padişahın ve zikredilen mezranın hizmetini görmek üzere tayin edilmiştir. Silifke kazasında bulunan Susma Pazarı'nın geliri ve eski âded üzere ondan hasıl olan diğer gelirlerden alınanlardır. Bu, Kayılardan Alemdar diye bilinen cemaatin mahsulüdür (vakfiye, 150-160, 195-215).

b) Mut Kazası'nda: Kayı cemaati tasarrufundaki Eymir Dâd ve Çömlek mezralarıyla Susun, Tura, Divanlar diye de bilinen Kınıklar ve Faldak köyleridir (vakfiye, 160-165, 195-200).

c) Konya Sahrası'nda: Kabız Ali mezrasıdır (vakfiye, 165-170).

d) Konya Vilayeti sınırları içindeki Bayburt Kazası'nda: Karakaya, Gencek, Çakırdin, Gazikurt, Susuzca diye de anılan Göçü ile İbrim, Çetük, Gökköy, Parlak diye de bilinen Oğuzhanlu köyleridir. Bu yedi köye "*Aşağı Kayı*" da denir. Bu köylerin herbirinin hududu içinde bulunan dağlar, tarlalar, meralar, otlaklar ve kuyular vakıftır. Yine Bayburt kazasına bağlı Hayıröyüğü, Ortaca, Saruhanlar, Tosun, Kumarular, Kızılviran, Kumtömek, Süleler, Veliler ve İblice köyleridir ki bunlar, "*Kayı*" diye bilinirler (vakfiye, 170-185).

e) Konya Kazası'nda: Kebeçal cemaatinin tasarrufundaki Kebeçal, Kayı cemaatinin tasarrufundaki Körkuyu ile Büyükerli cemaatinin tasarrufundaki Kayı muzafatından olan el-Hâc Hamza mezralarıyla Kayı cemaati tasarrufundaki Tutak ve Karabaşlu köyleridir (vakfiye, 185-190).

2) Vâkıfın Şartları

II. Selim, Konya'daki imaret için vakfiye düzenletirken bu kurumun kesintisiz, sağlıklı biçimde çalışması için ayrıntılı olarak kurallar koymuştur. Aşağıda onun belirlediği şartlar verilecektir:

a) Mevkufâtla İlgili Şartlar: Konya Sultan Selim İmareti vakfiyesinde adı geçen ve ayrıca her birinin hudutları belirlenmiş olan köy, mezra, tarla ve çiftliklerin tamamının ekleri ve bunlara bağlı bulunanlarıyla caddeleri, yolları, tepeleri, bayırları, dağları, sırtları, vadileri, nehirleri, çeşmeleri, pınarları, meraları, bağları, tarlaları; bu vakfiyede zikrolunsun olunmasın temlik ve temellükü mümkün olan her şeyiyle imarete vakfedilmiştir. Mescit, genel yollar, mezarlık için ayrılan yerler, başkalarına ait mülk ve vakıf yerleri ile şer'an istisnası olan yerler bunun dışında tutulmuştur (vakfiye, 215-225).

Konya Sultan Selim İmareti Vakfı'na, bağlı arazilerden timar sistemi dahilinde vergilerin alınmaması için "*serbest*" vakıf statüsü verilmiştir. Bununla ilgili tespit edilebilen ilk hükm-i şerifin tarihi 26 Zilkade 978/21 Nisan 1571 olup burada "*evkāf-ı selâtīn min-külli'l-vücûh serbest olup hâricden dahl olunmak münâsib olunmadığı*" belirtilmiştir[18].

b) İmaretle İlgili Şartlar: Sultan II. Selim, imareti fakirlere, miskinlere, yolculara her türlü

[17] *KŞS*, no. 1, s. 78.

[18] *KŞS*, no. 2, s. 33.

ihtiyaç içinde olanlara, gariplere, kim ve hangi memleketten olursa olsun buraya gelen ve sığınan misafirlere hizmet vermek üzere vakfetmiştir (vakfiye, 130-140).

İmarette günde iki defa yemek hazırlanıp misafirlerle, burada çalışanlara yedirilecektir. Normal günlerde sabahları pirinç, akşamları bulgur pilavı pişirilecektir. Ekmek yapmak için hergün ikibuçuk kilo buğday unu tayin edilmiştir. Hergün akşam ve sabah yemeğine 36 okka koyun eti alınacaktır. Bunun yarısı sabah, yarısı da akşam yemeği için pişirilecektir. Ramazan gecelerinde durum farklı olup, diğer günlerde iki vakit için hazırlanan yemek, o zaman sadece akşamları pişirilecektir.

Çorba için hergün 15 okka pirinç, yarım Karaman kilesi temiz buğday ayrılmıştır. Soğan, tuz, kırmızı biber ve nohut satın almak için her gün dört, balmumu için günde bir, odun için günde 20, diğer masraflar için de günde üç, sıva, kapları kalaylatmak ve değirmen ücreti olarak da günde üç dirhem tayin edilmiştir. Cuma günü ve mübarek gecelerde yemeğin durumu farklı olup, o gecelerde nefis yemekler hazırlanacak, diğer günlerden ayrı olarak üç çeşit yemek birden verilecektir. Mübarek gün ve gecelerin sabahı buğday; Bayram ve Cuma günleri, Ramazan, Regaip ve Berat geceleri zırba, dane pirinç, zerde ve ekşi aş pişirilecektir. Aşçı bunları gayet nefis bir şekilde yapmaya çalışacaktır. Bugünlere mahsus olmak üzere her gün temiz pirinçten 35, temiz ve sade yağdan 12, zerde için 25, bal 25, yağ 8, nişasta 18, badem 5, kuru incir 6, kırmızı üzüm ve kesene denilen kuş üzümü 15, zağferan 15, yedişer okkadan 14 okka (ki 30 gümüş dirheme müsavidir) erik ve zerdali; ekşi aş denilen yemek için pirinç 18, pekmez 28, kuru üzüm 7, zerdali 7, erik 7, sade yağ olarak 1 okka tayin edilmiştir (vakfiye, 340-410). Zırba ile biberli pirinç ve zerde bir gün pişirilecek, diğer gün ekşi aş yapılacaktır. Mütevelli vakfiyedeki bu şarta dikkatle uyar, "*mu'tād-ı kadîm üzre leyâlî-yi Berât ve Ragâib ve şehr-i Ramazân ve 'îdeyni'ş-şerîfeynde tabh olunan ta'âmların"* hesabını ayrıca tutar; bunu merkeze bildirirdi[19].

Misafirlere üç gün hazırlanıp verilmesi için her gün 12,5 okka pirinç, senede 1175 okka sade yağ; zerde için senede 564 okka pirinç, 564 okka temiz süzme bal, 188 okka sade yağ; ekşi aş için hergün 4 okka pirinç, 2 okka siyah kuru üzüm, 3 okka zerdali, 6 okka de pekmez tayin edilmiştir.

Daha önce bir memurlukta bulunmuş olanlarla bunların yolundan giden eşraftan biri imarete geldiğinde şu şekilde yemek verilecektir: İlk gün bulgur çorbası, zerde, biberli pirinç, ikinci gün biberli pirinç, ekşi aş, çorba; Cuma günü gecesinde ise zırba verilecektir.

Ramazan ayı dışında, senenin diğer onbir ayında misafir öğleden veya öğle ezanından önce gelirse misafirliklerinin ilk günü sayılacaktır. Bunlara verilmek üzere 5 okka süzme bal tayin olunmuştur. Bundan herkese 150 dirhem-i şer'î bal ikram edilecektir. Şayet misafir öğle ezanından sonra imarete gelirse, ona herhangi bir şey ikram edilmeyecek, ertesi gün 150 dirhem bal verilecektir.

İmarete gelen misafirler için her sofraya içinde bir parça et bulunan bir sahan biberli pirinç konacaktır. Yahni içindeki etin miktarı 100 dirhem olup, akşam ve sabah misafir ve imaretin hademesine bu miktar verilecektir.

Ekmeğin ağırlığı 150 dirhem olacaktır. Mütevelliye her gün dört ekmek, bir kâse çorba, sabahları ise dört ekmekle bir kâse çorba ayrılacaktır. İmaret şeyhine, masarıf ve ambar kâtiplerine her gün sabahları üç ekmek ve bir kâse çorba, akşamları aynı şekilde üç ekmek ve bir kâse çorba; diğer hademeye her gün sabahları ve akşamları ikişer ekmek, birer kâse çorba verilecektir.

---

[19] *TSMA*. E, no. 107/131.

Kurra, câbiler ve mahsul kâtiplerinin yemek yeme hakları yoktur. Mütevelli, kâtip ve şeyhe tayin edilen yemek, diğer hademeye verilen yemekten farklı olacaktır.

İmarette bulgur çorbası, pirinç, ekşi aş gibi değişik nefis yemekler pişirildikçe bunlardan hademenin her birine iki nöbet olmak üzere 500 dirhem alan kepçe ile ikişer, pirinç ve zırbadan ise birer kepçe verilecektir.

Misafirlere tayin olunan sofraların her birinde birer kepçe zırba, ikişer kepçe de çorba ve ekşi aş bulunur. Pişirilmeden hiçbir kimseye imaretten bir şey verilmeyecektir.

Mütevelli, hiçbir kimseye vali, kadı, âyan ve bunun gibi sözü geçen kişilerin tavassut ve şefaatiyle imaretten yemek çıkarmayacaktır (vakfiye, 435-440).

Yine vakfın artan gelirlerinden müsait olsa bile, avam ve havastan hiçbir kimseye bir şey tahsis edilemeyecektir. Çünkü böyle davranışlar, vakfın zarar görmesine ve hatta ortadan kalkmasına sebep olur.

İmaretin civarındaki Mevlâna Tekkesi'nin odalarında oturan Mevlevi dervişlerinin zaviyede pişirilen yemek kâfi gelmediğinde geçim sıkıntısı çektikleri ve zikredilen dervişlerin Ramazan ayında yemek kokusunu duyup, bundan mahrum olacaklarını Konya Kadısı İnam Efendi arz edince II. Selim, çoşarak şefkat ve merhamete gelmiş ve bu hususla ilgili olarak şöyle ferman buyurmuştur: Mevlevi dervişlerinden muhtaç olan 25 nefere de hergün akşam-sabah iki defa birer ekmek; hademeye verilecek kadar kepçe çorba ve et ikram edilecektir. Bunların yemeği için imaret ve evkafın gelir ve mahsulünden senede 12750 gümüş dirhem diğer masraflara ilâve olarak sarf edilecektir. Dervişlere verilecek ekmek için her gün üç çeyrek kile un fazlalaştırılacak, böylece un için her gün üç ve bir çeyrek kile buğday tahsis edilecektir. Yine onlar için her gün 12,5 okka koyun eti artırılacak, bundan herbirine günde 100 dirhem tayin edilecek, bu etin yarısı sabah, yarısı da akşam yemeğinde verilecektir. Böylece imarette hergün pişen et toplam 48,5 okkaya tamamlanmış olacaktır. Dervişlerin sabah çorbasına konmak üzere her gün 5 okka pirinç de artırılmıştır. Böylece imarette günde pişen pirinç miktarı, toplam 20 okka olacaktır. Dervişlerin akşam çorbası için her birine 40 dirhem buğday ilave edilmiştir. Odun, tuz, nohut ve soğana günde 3,5 dirhem eklenmiş olup, böylece bunlar için günde toplam 27,5 dirhem tayin edilmiş olmaktadır (vakfiye, 445-455).

Vakıf gelirleriden Mevlâna Dergâhı'nda kalan 25 derviş için tahsisat ayrılması hususuna uzun süre dikkat edilmiş; bu durum, muhasebe defterlerinde ayrı başlıklar altında gösterilmiştir[20].

Cuma günü, Ramazan ayı, iki bayram, Regaip ve Berat gecelerine mahsus olmak üzere tayin edilmiş dane pirinç miktarı senenin 78 gününde hergün 5 okka pirinç ilavesiyle toplam 40 okka, 1,5 okka yağ ilave edildiğinde ise toplam 13 okka olmuş olur.

Vakfiyede imaretin sürekli açık tutulup her gün yemek çıkarılacağına da vurgu yapılmıştır. İmaretin açıldığı 1563'ten itibaren yemek çıkıp çıkmadığı vakıf muhasebe defterlerinde kayıtlıdır[21]. Mütevellinin ihmali yüzünden daha ilk yıllardan itibaren bazen bu şartın yerine getirilmediği, düzenli olarak yemek pişirilmediği belgelerden anlaşılmaktadır. 998-1002/1590-1594 yılları arasında vakıf teftiş edilmiş; 996/1588'den önceki mütevelliler vakfın gelirlerini *"ekl ve bel'"* ettiklerinden yani yiyip yuttuklarından başka 150 bin akçe borçlanmışlar;

[20] BOA, *Nezaret Öncesi Evkaf Defteri*, no. 1793. *TSMA*. D, no. 3576/2.

[21] *TSMA*. D, no. 3686/19, 5 Cemaziyelevvel 998/12 Mart 1590; no. 1570, evâil-i Cemaziyelevvel 998/17 Mart 1590; no. 1760/20, sene 1084/1673; no. 7527/1, sene 1092/1681; *TSMA*. E, no. 107/131, sene 1105/1693; no.107/135, sene 1108/1697.

"*âyende ve revendeye*" imarette yemek pişirmemişler; bu yüzden azledilmişlerdir. Mütevelliliğe yeni atanan Bevvâb-ı Sultanî Mustafa, borçları ödemiş; imarette vakfiye şartlarına uygun olarak yemek çıkarmaya başlamıştır[22]. 10 Rebiyülevvel 1093/19 Mart 1682 tarihli berata göre, üç yıllığına mütevelliliğe atanan Mustafa, binaları tamir etmemiş, imareti de senede bir ay işletip fakirlere gadretmiş; bu yüzden görevden alınmış; onun yerine imareti senede altı ay işletmek şartıyla Arslan 1093/1682'de mütevelli olarak tayin edilmiştir[23]. 7 Muharrem 1131/30 Kasım 1718 tarihli bir kayda göre, imaretin mütevellisi olan Seyit Dede Çelebi oğlu Seyit Ali Çelebi, Konya Şer'iye Mahkemesi'ne başvuruda bulunarak imaretin uzun süre "*muattal olup çorba dahi tabh olunmamakla ba'de'l-yevm 1131 senesi Martına varınca imâret-i mezbûrede şart-ı vâkıf üzere çorba tabh olunup…*" bundan sonra imarette yemek çıkarılacağını bildirmiştir[24].

c) Onarımla İlgili Şartlar: Osmanlı dönemi vakıflarında öncelikle binaların tamiratına tahsisat ayrılırdı. Konya Sultan Selim İmareti Vakfiyesi'nde de bu kuralın uygulanmasına dikkat edilmiş; vakfın gelirlerinin öncelikle vakfa ait binaların onarımına sarf edileceği şartı konmuştur. Buna göre, vakıf binalarının tamire muhtaç yerleri aslına uygun bir şekilde yapılacaktır. Şayet aslı üzere yapılamayacak kadar harap durumda ise, vakfın gelirinin tamamı Müslüman fakirlere verilecektir. Tamirat, israfa kaçmadan gerçekleştirilecek, bundan sonra artan gelirlerden vakıf görevlilerinin ücretleri ödenecektir (vakfiye, 510-520).

d) Vakıf Görevlilerinin Teftişi: Konya Sultan Selim İmareti'nde görevli mütevelli ve kâtibin her sene teftiş edilmesi de vâkıfın şartlarındandır. Buna göre, vakfın mütevellisi ve kâtibi, her senenin başında, Dîvân-ı Hümâyûn huzurunda vezirlere, kazaskere ve defterdarlara vakfın yıllık hesabını vermek zorundalardı. Şayet gelir gider konusunda bunların ihmalleri tespit edilirse, azledileceklerdir (vakfiye, 490-495). Bundan başka mütevelli, vâkıfın imaretle ilgili şartlarına riayet etmek zorundaydı. Şayet vâkıfın koyduğu şartlar hilafına imaretten vali, kadı, âyan gibi kişilerin aracılığı ile hakkı olmayanlara yemek çıkarır, vakfın fazla gelirinden başkalarına verirse, onu tazmin etmek zorundaydı (vakfiye, 440-445).

İmaretin mütevellileri, vakıf gayrimenkullerinden elde edilen mahsulün aşarını "*cem' ve tahsîl*" ettirir[25]; vakfiyede bulunan şartlara uygun olarak hemen her sene Dîvân-ı Hümâyûn'a hesap verir; bunun için vakıfla ilgili tutulan defterler, daha çok Topkapı Sarayı Arşivi'nde muhafaza edilirdi[26].

3) Konya Sultan Selim İmareti'nde Vakıf Görevlileri

Konya Sultan Selim İmareti Vakfiyesi'nde imarette çalışacak kimselerle, görevleri ve ücretleri belirtilmiştir. Vakfiyede zikredilenler dışında vakfın zarar görmemesi için, yeni görevler ihdas edilmesine izin verilmezdi. Bu nedenle vakfıyedekine göre görev alanlara, "*mâliye tarafından berât*" verilir; "*askerî berâtla vazîfe taleb edenler men' ve def' olunur*"lardı[27].

Mütevelli: Vâkıf, tevliyetin sağlığında kendisine ait olduğunu, istediğini bu göreve atayacağını, istediğini azledeceğini şart olarak koymuştur. Ölümünden sonra ise, padişah olanlar vakfın işlerini yürütmekle görevliydiler. Onların görüşleri

[22] *TSMA.* D, no. 1570, s. 1b-2a. Bevvâb-ı Sultanî Mustafa, 5 Cemaziyelevvel 998/12 Mart 1590'da da mütevelli idi. *TSMA.* D, no. 3686/19.

[23] *KŞS*, no.26, s. 256.

[24] *KŞS*, no. 48, s. 169.

[25] *KŞS*, no. 27, s. 168; no. 44, s. 14.

[26] *TSMA.* D, no. 1878, sene: 971/1564; no. 1934, sene: 992-993/1584-1585; no. 3686/19, sene Cemaziyelevvel 998/Nisan 1590; no. 1570, Cemaziyelevvel 998/Nisan 1590.

[27] *KŞS*, no. 47, s. 277.

doğrultusunda vakfı, şartlarına göre idare edebilecek liyakata sahip kişiler mütevelli tayin edilcektir (vakfiye, 235-240).

Vakfa mütevelli olarak atanacak kişide bazı şartlar aranacaktır. Vâkıfın bu hususta koyduğu şartlar şöyledir: Vâkıf adına vekâleten vakfın işlerini yürütme yetkisine sahip olan mütevelli; emin, düşünceli, geliri artıracak yolları bilen, vakfın gelirini muhafaza etmede gayret sarf eden, hıyanet ve ihmalden uzak olan bir kişi olacaktır. Kâtible birlikte her sene teftiş edilecektir.

Mütevelli, vakıftaki görevlilerin işlerini titizlikle yürütmelerini, kusur yapmamalarını nasihat edecektir. Eğer vakıf çalışanlarından birisi kusur işlerse, nasihati sürdürecek ve azarlayacaktır. Bunun etkisi görülmezse, ücretinin kesileceğini söyleyerek korkutacaktır. Yine de kusur işlemeye devam ederse, ücreti kesilcektir. Bununla da uslanmazsa, o zaman mütevelli bu görevliyi işten çıkarıp yerine başkasını tayin edecektir.

Mütevelli, vâkıfın imaretle ilgili koyduğu şartları aynen uygulamak, vakfın gelirlerini vakfiyede gösterilen yerlere sarf etmek zorundadır. Vakfiyedeki şartlara aykırı harekette bulunursa, azledilecektir. Mütevelliye yaptığı hizmet karşılığında gündelik 20 dirhem verilecektir.

Konya Sultan Selim İmareti'ne, daha ilk günden itibaren düzenli olarak mütevelli atamaları yapılmıştır[28].

Kâtipler: Kâtip, vakfın mütevellisinden sonra en yetkili kişisidir. Vakfiyede, Sultan Selim İmareti vakfında kâtip olacak kişide, bazı özelliklerin aranması şartı konmuştur. Buna göre kâtip olarak atanacak kişinin, yazı yazma usullerini bilen, istendiğinde hesap verecek güçte ve dürüst olması gerekiyordu. Masraf kâtibi de olan bu görevli, az veya çok her ne olursa Kayı cemaatinin mahsulünü yazacak; vakfın bütün gelir ve giderini kaydedecektir. Bunu yaparken küçük, az veya çok demeyecek, hiçbir şeyi ihmal etmeyecektir. Mütevelli ile birlikte her sene hesap verecektir. Yaptığı görev karşılığı olarak kendisine, günde 8 dirhem ücret verilecektir (vakfiye, 240-250).

Bundan başka hesap yapmayı bilen iki yazıcı ise, İçel sancağındaki vakıfların kâtipliğine görevlendirilecektir. Bunların her birine dörder dirhem günlük ücret verilecektir (vakfiye, 250).

Câbiler: Konya Sultan Selim İmareti Vakfı'nda üç câbi görev yapacaktır. Bunların işi, vakfın mahsulünü toplamak ve bunun miktarını kaydetmek olacaktır. Bunlar emanet ehli ve dindar olacak, vakfa zarar verecek davranışlarda bulunmayacaklardır. Câbilerden ikisi İçel'de, biri ise Kayı'da görev yapacaktır. Bunların da her birine, dörder dirhem günlük ücret verilecektir (vakfiye, 250-255). Câbilerin düzenli olarak atandığına dair bilgiler belgelerde mevcuttur[29].

İmaret Şeyhi: Dinî emirleri yerine getiren, temiz, ahlaklı bir kişi, imarete şeyh olarak tayin edilecektir. Onun görevi, her gün yemek işlerine bakmak, hizmetçileri gözetlemek, misafirlere hoş muamelede bulunmak, gelip gidenleri toplumdaki yerlerine göre kondurup onlara derecelerine göre itibar etmek olacaktır. Yemek pişirme ve üleştirme hususunda adalete son derece riayet edecek, hak sahiplerine haklarını verecektir. Yemek yapılmadan önce malzemesinin ölçüsüne, piştikten sonra da tadına bakacaktır. Eğer yemekte kusur bulursa, aşçıyı önce ikaz edecek, ikincisinde azarlayacaktır. Şayet hizmet edenlerden değiştirilmesi gereken biri olursa, bunu mütevelliye arz yoluyla bildirecek, bu hususta dikkatli davranacaktır. İmarette çalışanlar da şeri'ata ve vâkıfın şartlarına uygun olduğu sürece onun doğru emirlerini yerine getireceklerdir. Yaptığı bu hizmetlerin karşılığında ken-

[28] *TSMA.* D, no. 1570, s.1b-2a; no. 3686/19; *TSMA.* E, 4536; *KŞS*, no. 50, s. 108; no. 54, s. 2.

[29] *KŞS*, no. 50, s. 125.

disine günde 6 dirhem ücret verilecektir (vakfiye, 250-265). Konya Sultan Selim İmareti'ne açık bulunduğu sürece düzenli olarak "*İmaret şeyhî*" ve "*Şeyhü't-ta'âm*" atamaları yapılmıştır[30].

Vekilharç: İmaretteki bir diğer görevli vekilharçtır. Vekilharç olan kişi, çalışmalarında doğruluktan ayrılmayacaktır. Mutfağın ve imaretin ihtiyacı olan malı, hilesiz alması için alış-verişte tecrübeli olması şartı aranacaktır. İmarete gerekli olan malzemeyi, mütevelli ile şeyhin bilgisi altında; mutfağa ise aşçıların isteği yönünde malzeme alacak, kendisine günde 2 dirhem ücret verilecektir (vakfiye, 265-270, 285-290).

Nakip: İmaret şeyhinin yardımcısıdır. Konya Sultan Selim İmareti'nde bir kimse nakip olacaktır. Nakibe de günde 2 dirhem ücret verilecektir (vakfiye, 270).

Kilerdar: İmaretin mutfağına alınan malzemeyi depolayan görevliye kilerdar denmektedir. Konya Sultan Selim İmareti'nde bu işleri yürütmek üzere bir kişi kilerdar tayin edilecek, kendisine günde 2 dirhem ücret verilecektir (vakfiye, 270). Kilerdar, belgelerde "*kilârî*" olarak geçmektedir[31].

Ambarcı: Vakfın mahsulünü imaretin ambarında depolayan görevliye ambarcı denmektedir. Konya Sultan Selim İmareti'nde bir kişinin ambarcı olarak atanması şartı koşulmuştur. Ambarcının ölçü ve tartı işlerinden anlayan biri olması, bu hususa son derece dikkat etmesi, hak sahiplerinin haklarını ve istihkaklarını vermesi, görevleri arasında bulunuyordu. Ambarcıya yaptığı hizmetler karşılığı günde, iki dirhem ücret verilecektir (vakfiye, 270-275).

Pirinç ayıklayıcısı: Pirinç ayıklayıcısı, her gün yemek için gerekli olan pirinci ayıklayan imaret görevlisidir. Konya Sultan Selim İmareti'nde görev yapacak pirinç ayıklayıcısının güvenilen ve Allah'tan korkan birinin olması, vâkıfın şartları arasında olup kendisine günde 2 dirhem ücret verilecektir (vakfiye, 275).

Ferraşlar: Ferraş, imaretin temizlik işlerine bakan görevlidir. Konya Sultan Selim İmareti'nde iki ferraşın görev yapması şart koşulmuştur. Bunlardan biri imarete gelip gidenlerle ilgilenecek, onları güler yüzle karşılayıp güzel muamelede buluncaktır. İkincisi harem ferraşı olup, imareti temizleyecektir. Ferraşların herbirine günde ikişer dirhem ücret verilecektir (vakfiye, 275-280).

Bevvablar: Bevvab, kapıcı anlamına gelmektedir. Konya Sultan Selim İmareti'nde iki bevvab görev yapacaktır. Bunlardan birinin görevi, mutfak kapısını beklemek ve kasaptan eti getirmek olacaktır. İkincisi ise, imaretin büyük kapısını sabahları açıp akşamları kapayacak, kapıyı bekleyecektir. Bundan başka temizliğe dikkat edecek, çevreyi ve helayı süpürecektir. Bevvabların herbirine günde, birer dirhem ücret verilecektir (vakfiye, 280-285). Belgelerde "*bevvâb-ı matbah*" ve "*bevvâb-ı câmî'*" dendiğine bakılırsa[32] imaretin kapısını bekleyen bevvab, Sultan Süleyman/Sultan Selim Camii'nin kapısına da nezaret ediyordu.

Ahurdar: Ahır hizmetlerini gören kişidir. Konya Sultan Selim İmareti'nde bir ahırcı görev yapacak, ahır hizmetine bakacaktır. Ahırcıya bu hizmetleri karşılığında günde bir dirhem ücret verilecektir (vakfiye, 285).

Odun Kesici: İmaretin odununu kesip hazırlayan görevlidir. Konya Sultan Selim İmareti'nde bir kimse odun deposunda hizmet edecek, odun yarmaktan başka buğday döğecek, istendiğinde un getirecektir. Bu hizmetleri karşılığında kendisine günde bir dirhem verilecektir (vakfiye, 285-290).

[30] *TSMA*. D, no. 3576/5, vr. 2a; 3576/7, vr. 2a.

[31] *TSMA*. D, no. 3576/4, vr. 2a.

[32] *TSMA*. D, no. 3576/6, vr. 3a.

Aşçılar: Aşçı, imarette çıkan yemeği pişiren kişidir. Konya Sultan Selim İmareti'nde iyi yemek pişirmesini bilen iki kişi aşçılık yapacak, bunlar nöbetleşe imaretin yemeğini hazırlayacaklardır. Bunun için ihmal söz konusu olmayacaktır. Aşçıların her birine günde üçer dirhem ücret verilecektir. Belgelerde iki "*tabbah*" atandığına dair bilgi bulunmaktadır[33].

Aşçı çırağı: İmaretlerde aşçılara yardım eden kişiye aşçı çırağı denirdi. Konya Sultan Selim **İm**areti mutfa**ğında** çalışan aşçılara yardım etmesi için görevlendirilecek aşçı çırağının biraz marifetli olması istenmiştir. Aşçı çırağına günde 1 dirhem ücret verilecektir.

Habbazlar ve şakird-i habbaz: İmaretlerde ekmek pişiren görevliye habbaz deniyordu. Konya Sultan Selim İmareti'nde iki habbazın bulunması, bunlardan temiz ve kaliteli ekmek yapıp pişirmeleri istenmiştir. Üçüncü şahıs, şakird-i habbaz yani ekmekçi çırağı olup, habbazlara yardım edecektir. Habbazlara günde ikişer dirhem, çırağa ise 1 dirhem **ücret** verilecektir.

Kâse-şûy: İmaretin mutfağında bulaşık yıkayan görevliye kâse-şûy denmektedir. Konya Sultan Selim İmareti'nde güvenilir ve dindar birinin kâse yıkıyacısı olarak görev yapacağı vakfiyede kayıtlıdır. Bulaşıkçıya yaptığı iş karşılığında günde 1 dirhem ücret verilecektir.

Kâse-keş: Yemekhanede yemek yiyenlere hizmet eden, onlara yemek taşıyana kâse-keş deniyordu. Bunlar aynı zamanda mutfaktaki sahanları ve diğer kapları muhafaza etmekle de görevli idiler. Konya Sultan Selim İmaretin'nde beş kişi, kâse-keş olarak çalışıyordu. Kâse-keşlere günde birer dirhem ücret verilecektir.

Meremmetçi: Vakıf binalarının hafif bakım ve onarımı ile ilgili teknik işlere bakan görevli idi. Konya Sultan Selim **İm**areti'ne bir kişinin meremmetçi olarak görevlendirilmesi v**â**kıf tarafından istenmiştir. Meremmetçi, mütevellinin bilgisi altında binaların ve imaretin tamire muhtaç yerlerini onarmakla yükümlü idi. Meremmetçiye yaptığı bu hizmet karşılığında günde 1 dirhem ücret verilmesi istenmiştir (vakfiye, 295-300). Sultan Selim İmareti'nde vakfiyede olmamakla birlikte meremmetçiden başka üç "*taşkeş*" çalışıyordu[34].

Sonuç olarak; Osmanlı Devleti'nde imaretler, bir yerin veya bölgenin imar ve iskânına alt yapı oluşturmak için padişahlar veya üst düzey yöneticiler tarafından inşa edilirdi. II. Selim, daha şehzadeliği sırasında, babasının Mevlâna Dergâhı yakınında yaptırdığı caminin bitişiğinde 1559-1563 yılları arasında bir imaret bina ettirerek Mevlâna Türbesi'nin çevresini canlandırmıştır.

Konya Mevl**â**na Derg**â**hı, Sultan Süleyman/Sultan Selim Camii ve Türbe Hamamı'nın işlevini tamamlamak düşüncesiyle Mevlâna Dergâhı'nın batısındaki boş alan imaret yeri olarak seçilmiştir.

Konya Sultan Selim İmareti'nin yapımı tamamlanınca, bu sırada tahtta oturan Kanuni Sultan Süleyman'ın bir hükmüyle, 23 Ekim 1563'te Silifke ve çevresinde bulunan birçok köy ve mezranın geliri imarete verilmiş, vakfiye düzenleninceye kadar buraların gelirleriyle imarette yemek çıkarılmıştır.

Konya Sultan Selim İmareti'nin vakfiyesi II. Selim'in son yıllarında, 1573-1574'te düzenlenip tescil ettirilmiştir. Bununla Konya, Silifke ve Mut çevresinde birçok köy, mezra ve tarla imaret için vakfedilmiştir. Vakfın geliri ile imarete gelip kalanlara üç gün iki öğün yemek pişirilip ikram edilmesi şartı konmuştur.

[33] *TSMA*. D, no. 3576/6, vr. 3a.

[34] *TSMA*. D, no. 3576/5, vr. 2a; no. 3576/7, vr. 2a.

Konya Sultan Selim İmareti, kubbeli mutfak, fırın, kiler iki katlı kâgir büyük bir tabhane ile kemerli buğday ambarı, odun deposu, bir şadırvanla iki çeşmeden meydana geliyordu.

Konya Sultan Selim İmareti, 1850'lerden sonra Buğday Pazarı olarak düzenlenmiş ve kiraya verilmiştir. XX. yüzyıl başlarında tren yolunun Konya'dan geçmesi, imaretin işlevini engellemiş; Konya Maarif Müdürlüğü'nce Sipahi Pazarı olarak kullanmak amacıyla burada yeni dükkânlar yapılmış, kira geliri "*Mekteb-i İbtidâiyyeler*"in ihtiyacına sarf edilmeye başlanmıştır. Sultan Selim Camii'nde görev yapanların ücretlerinin karşılanması düşüncesiyle Konya Evkaf İdaresi, imaret binalarını Maarif Müdürlüğü'nden geri almış; Cumhuriyet döneminde sahipsiz kalan binaların büyük bir kısmı çeşitli bahanelerle ortadan kaldırılmış; 1958'den sonra Konya Belediyesi tamamını yıktırarak yerini park haline getirmiştir. Günümüzde meydan olarak kullanılmaktadır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

T.C Cumhurbakanlığı Devlet Arivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Karaman Ahkâm Defteri*, no.13.

BOA, *Mühimme*, *(*BOA.*Mühimme)*, no. 23.

BOA, *Nezaret Öncesi Evkaf Defteri*, no. 1793.

Konya Büyükşehir Belediyesi A. R. İzzet Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi, no. 13396.

Konya Şer'iye Sicili, (KŞS), no. 1, 2, 9, 21, 26, 27, 36, 44, 47, 48, 50, 52, 54.

Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, *(KOV)*, dosya no. 163.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, *Defter, (TSMA.*D*)*, no. 1570; 1760/20; no. 1878; no. 1934; no. 3576/2/4/5/6/7; no. 3686/19; no. 7527/1.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, *Evrak, (TSMA.*E*)*, no. 107/131, 135; no. 4536.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, *Defter, (VAD)*, no. 734, s. 168-175.

Diğer Kaynaklar

AKOK, Mahmut, "Konya'da Üç Tarihî ve Mimarî Eser: Altınapa Kervansarayı, Hasbey Darü'l-huffazı ve Selim II. İmareti", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XX/1 (1973), s. 9-10.

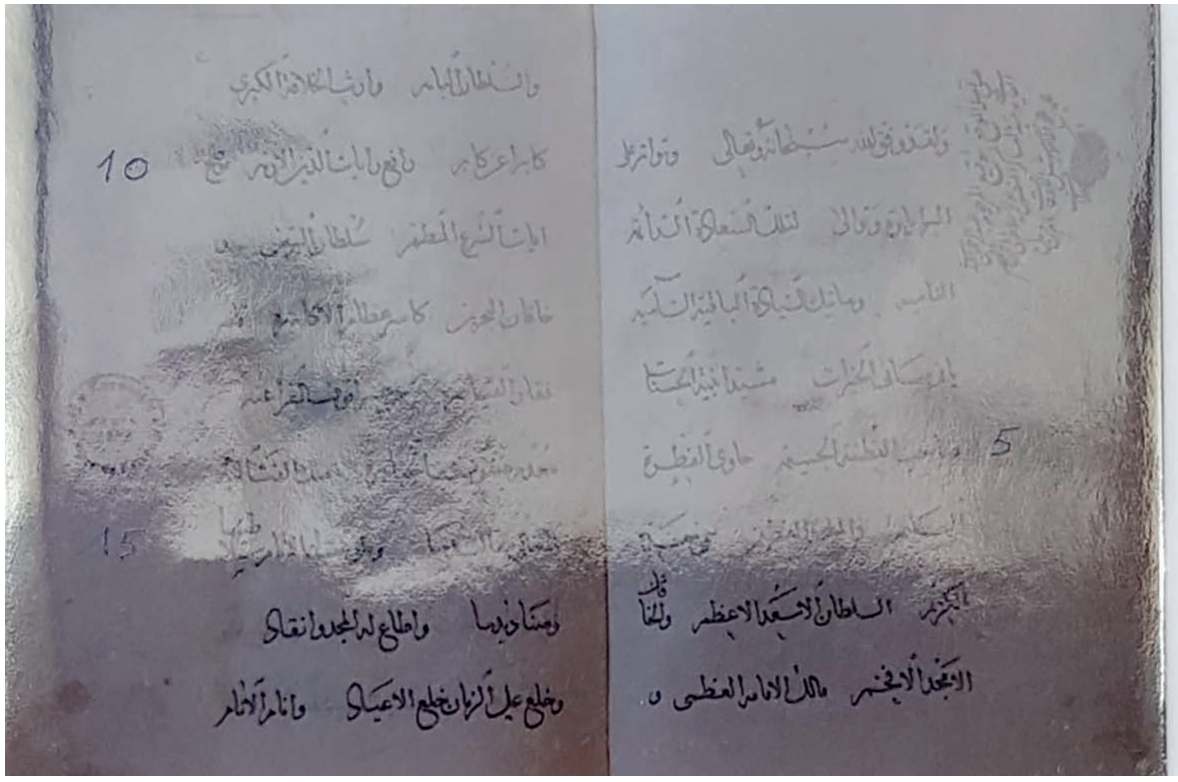
Atây**î**, *Zeyl-i Şakayık*, İstanbul 1268.

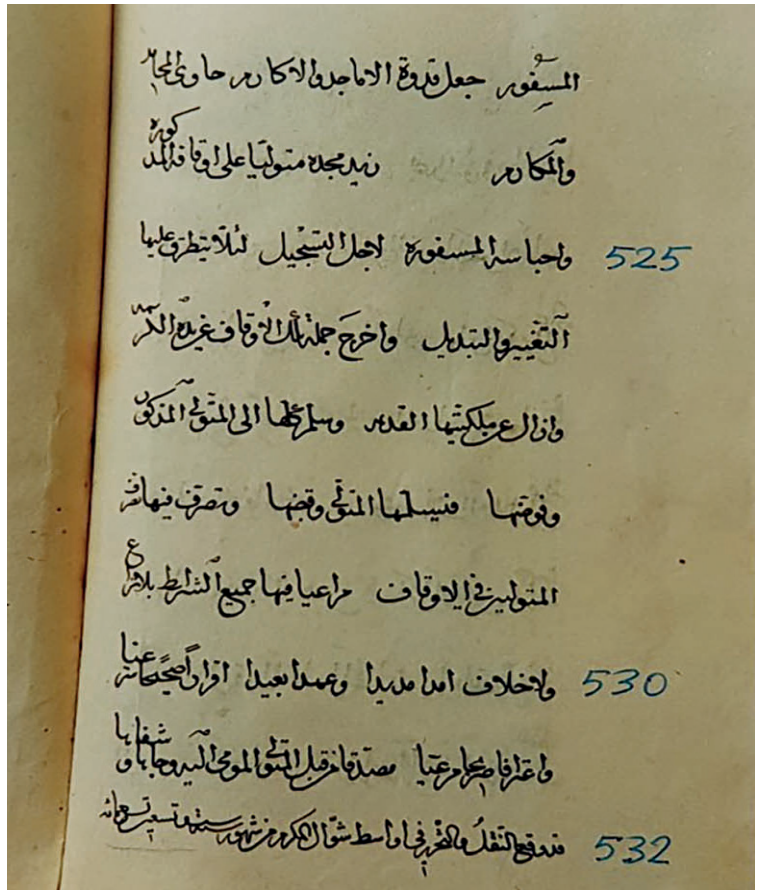
KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "Sultan Selim Camii ve Külliyesi", *DİA*, XXXVII, İstanbul 2009, s. 516-518.

Peçevî, *Tarih*, I, İstanbul 1281-1283.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, II. (4. Baskı), Ankara 1983; III/I, (3. Baskı), Ankara 1983.

Konya Sultan Selim İmareti Vakfiyesi'nden Ön ve Son Sayfaları

ŞEYH AHMED EFENDİ VAKFI

Sami AĞAOĞLU*

ÖZET

Konya Kalesi'nin Atpazarı Kapısı dışında, "Kanlı Göl" ismiyle bilinen mevkide, devlet arazisini vakıf eserleri bina etmek kaydıyla üzerine temlik ettiren Musâhib-i Şehriyârî Mustafa Paşa, on yedi bin sekiz yüz kuruş harcayarak, buraya Şeyh Ahmet Efendi Fevkâni Camii, Şeyh Ahmet Efendi Çifte Hamamı ve Debbağlar Hamamı, Kervansaray Hanı ve Bezirgânlar Hanı, kahvehane ve kahve tahmisi ayrıca yirmi bir dükkân ve dört mahzen yaptırmıştır. Bunların haricinde, Şekerfuruş Mahallesi'nde bulunan mescidi yeniden yaptırarak yanına muallimhane yazlık namazgâh ilave ettirmiştir. Ayrıca Taşkapı Darü'l-hadis Medresesi, avlusu ve şadırvanını inşa ettirmiş, Konya içerisinde ve çevresindeki köylerde on iki adet çeşme yaptırmış ve buraların suyunu getirmiştir. Bütün bu vakıflarına kendi ismini veren Şeyh Ahmet Efendi'yi mütevelli olarak atamış ve tevliyeti onun soyuna bırakmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Ahmet Efendi, Musahip Mustafa Paşa, Konya, Vakıf.

*Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
Orcid No: 0000-0002-5819-2979

SHEIKH AHMED EFENDI WAQF

ABSTRACT

Musâhib-i Şehriyârî Mustafa Pasha, who was granted the state land on the condition of constructing waqf buildings for public works on the location known as “Kanlı Göl (Bloody Lake)” which is outside the Atpazarı Gate of Konya Castle. He constructed series of buildings at this place by spending 17800 gurushes, namely Sheikh Ahmed Efendi Fevkani Mosque, Sheikh Ahmed Efendi Çifte Hammam, Debbağlar Hammam, Kervansaray Han (Inn), Bezirganlar Han, a coffeehouse, a Tahmis House (a house for processing coffee) as well as twenty-one shops and four storage places (mahzen). Besides these buildings, he rebuilt the masjid located on the Sekerfurus district with a Muallimhane (teacher college) and a summer masjid nearby. Moreover, he constructed Taskapı Dar al-Hadith Madrasa together with a courtyard and fountain. He, additionally, built 12 water fountains in the villages within and outside of Konya. He appointed Sheikh Ahmed Efendi as a trustee, who gave his name to these waqfs, and his descendants inherited the affiliation.

Keywords: Sheikh Ahmed Efendi, Musahib Mustafa Pasha, Konya, Waqf.

GİRİŞ

Türkiye Selçuklu Devleti’nin siyasi merkezi olan Konya, sosyo-kültürel yapısıyla da ön plana çıkmıştır. Bu yapıyı destekleyen vakıflar hem nitelik hem de nicelik bakımından oldukça fazladır. Konumuz olan Şeyh Ahmed Efendi Vakfı da bunların önemlilerindendir. Musâhip Mustafa Paşa’nın arazisini temlik yoluyla alarak göndermiş olduğu paralarla mütevelli ve vekil tayin ettiği Şeyh Ahmed Efendi eliyle kurdurduğu bu vakıf, günümüze kadar ulaşmıştır. Bunun yanında yine aynı isimle Şeyh Ahmed Efendi’nin bizzat kendi parası ve malıyla oluşturduğu ve günümüze ulaşamayan bir vakfı daha vardır ki bu yazımızda her ikisi de işlenmiştir.

ŞEYH AHMED EFENDİ VE HAYATI

Şeyh Ahmet Efendi’nin nerede ve ne zaman doğduğu, hangi tasavvuf ekolünün şeyhi olduğu, tekke, zaviye veya hangâh sahibi olup olmadığı hakkında kaynaklarda bilgi yoktur[1]. Kendisi hakkında Konya şeriye sicilleri ve Musahip Mustafa Paşa Vakfı’na ait vakfiyeler dışında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır[2].

“Kösec” lakabı ve “Fahrü’l-meşâyih Mevlânâ”[3], “Fahrü’s-sâlikîn Mevlânâ”[4], “Zehrü’l-müdakkikîn”[5] sıfatlarıyla bilinen Şeyh Ahmet Efendi’nin babası, Recep Halife veya Recep Dede’dir[6]. İmamet sahibi, müderris ve âlim[7] bir insan olan Şeyh Ahmet Efendi, Konya’da kendi ismiyle bilinen “Şeyh Ahmed Mahallesi’nde oturmaktaydı[8].

Şeyh Ahmed Efendi’nin vekâlet verdiği kişiler vasıtasıyla veya bizzat mülk alıp sattığı kayıtlara geçmiştir[9] Ayrıca, kendisinin Konya Tarhana Mahallesi’nde bir evi de bulunmaktadır[10].

Konya şeriye sicili kayıtlarından Şeyh Ahmet Efendi’nin 1682[11], 1686[12] tarihleri arasında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Yapımında bulunduğu

---

[1] Sami Ağaoğlu, Şeyh Ahmet Efendi Müderris, Vakıf Mütevellisi, *Konya Ansiklopedisi*, C. VIII, Konya, 2015, s. 230-231.

[2] *Konya Şeriye Sicilleri*, Defter No;19, s. 11-13 Hüküm[1]; bundan sonraki dipnotlarda *K.Ş.S.*, No: 19, s. 11-13[1] şeklinde verilecektir. *K.Ş.S.*, No. 16, s. 92[1]; No. 27, s.74,75,76[1].

[3] *K.Ş.S.*, No: 10, s. 30; No: 11, s. 6.

[4] *K.Ş.S.*, No: 10, s. 198, 199; No: 11, s. 112.

[5] *K.Ş.S.*, No: 10, s. 182.

[6] *K.Ş.S.*, No: 19, s. 11; No: 26, s. 61[1].

[7] *K.Ş.S.*, No: 16, s. 92[1]; No: 19, s.11,12,13[1]; No: 27, s.74,75,76[1].

[8] *K.Ş.S.*, No: 11, s. 6; No: 26, s.4[3], 61[1]; No: 27, s. 259[3]; No: 39, s.156[2].

[9] *K.Ş.S.*, No: 25, s. 99[3]; No: 26, s.4[3]; No: 27, s. 259[3]; No: 29, s. 93[1].;

[10] *K.Ş.S.*, No: 37, s. 98[2].

[11] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 259[3]; 22 Recep 1094/17 Temmuz 1682 tarihinde Şeyh Ahmet Efendi’nin sağ olduğu anlaşılmaktadır.

[12] *K.Ş.S.*, No: 29, s.93[1]; Ocak 1686 tarihli belgede Şeyh Ahmet Efendi’den merhum diye bahsedilmektedir.

Musâhib-i Şehriyârî Mustafa Paşa Vakfı'nın ilk mütevellisi olmuştur[13].

Şeyh Ahmed Efendi'nin Müderrisliği

Şeyh Ahmed Efendi, Konya'da bulunan Sırçalı Medrese müderrisliği vazifesini yürütmekteydi. Bu vazife 22 Haziran 1661 tarihinden önce elinden alınmış fakat yerine getirilen kişinin bu makama lâyık olmadığı ve görevini yeterince iyi ifa edemediğinden dolayı medrese görevlileri ve ileri gelenlerin isteği üzerine 7 Temmuz 1661'de tekrar bu vazifeye atanmıştır[14].

Şeyh Ahmed Mahallesi ve Mescidindeki Vazifeleri

Şeyh Ahmet Efendi, kendi adıyla bilinen mahalle mescidinin imamlığı ve nazırlığını yapmıştır. Bu sırada mescidin Uluırmak Mahallesi'ndeki malvarlığı kayıtlarının bozulup karmakarışık hale gelmesinden dolayı Şeyh Ahmet Efendi mahkemeye müracaat ederek tahririn yeniden yapılmasını talep etmiştir. İstek üzerine, mahkemenin tayin ettiği Ömer Efendi tarafından ve mutasarrıfların kararlarıyla tahrir yapılmıştır[15]. Bu mescidin vakıf emlakı arasında Karailyas mezrasının da bulunduğu 1643 ve 1675 tarihli kayıtlardan anlaşılmaktadır[16]. Daha sonra bu mescidin imamlığı ve nazırlığı, oğlu Şeyh İbrahim Efendi tarafından devam ettirilmiştir[17].

Şeyh Ahmed Efendi'nin Çocukları

Şeyh Ahmed Efendi'nin büyük oğlu olduğu anlaşılan[18] Şeyh Halil Çelebi, babasının ismi ile anılan aynı mahallede ikamet etmekteydi[19]. "Zâhirü'l-mehâdîm"[20], "Zehrü'l-meşâyih eş-Şeyh"[21], "Umdetü'l-meşâyih eş-Şeyh"[22], "Fahrü'l-meşâyih eş-Şeyh"[23] ve Halil Efendi[24] sıfatlarıyla kayıtlara geçmiştir. Babasının ölümü üzerine Şeyh Ahmed Efendi Vakfı'nın mütevellisi olmuştur. Vakfın mütevellisi olduktan sonra Konya'daki iktisadî, sosyal, dinî ve kültürel olaylarda aktif rol aldığı görülmüştür[25].

Şeyh Ahmed Efendi'nin diğer oğlu, "İftihârü'l-mehârîm", "Zehrü'l-mehâdîmü'l-kirâm" sıfatlarıyla bilinen Şeyh Ali Efendi'dir[26]. Babası gibi Şeyh Ahmed Mahallesi'nde ikamet etmiştir. Hanımı Mehmed Efendi'nin kızı Emine'dir ve kızları sırayla Atike Kadın, Havva Kadın ve Fâtıma Kadın'dır[27].

Şeyh Ahmed Efendi'nin bir diğer oğlu, Şeyh İbrahim Çelebi'dir[28]. "Fahrü'l-meşâyih"[29], İbrahim Efendi olarak kayıtlara geçmiştir. Kendisine gönderilen fermanda "meşâyih-i kirâmdan dârende-i fermân vâcibü'l-iz'ân kıdvetü's-sulehâ'i's-sâlikîn Mevlânâ eş-Şeyh İbrahîm"[30] olarak hitap edilmiştir. İbrahim Efendi'nin Konya'daki sosyal, dinî ve kültürel faaliyetlerde aktif olduğu görülmüştür[31]. Şeyh Ahmed Efendi vefat ettikten sonra mahalle mescid imamlığı ve nazırlığı görevini bir müddet devam ettirmiştir[32].

---

[13] *K.Ş.S.*, No: 37, s. 156[1].

[14] *K.Ş.S.*, No: 11, s. 6.

[15] *K.Ş.S.*, No: 13, s. 38[1]; No: 44, s. 73[2].

[16] Doğan Yörük, *3 Numaralı Konya Şer'i Sicili (987-1330/1579-1912) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya, 2013, s. 106, 128.

[17] *K.Ş.S.*, No: 44, s. 73[2], No: 47, s. 183[4]; (24 Aralık 1716).

[18] *K.Ş.S.*, No: 37, s.241[3]; No: 38, s.34[1], 246[1].

[19] K.Ş.S., No: 45, s. 109[1].

[20] *K.Ş.S.*, No: 39, s. 70[1].

[21] *K.Ş.S.*, No: 45, s. 44[1].

[22] *K.Ş.S.*, No: 45, s. 191[4].

[23] *K.Ş.S.*, No: 49, s. 29[2].

[24] *K.Ş.S.*, No: 39, s. 85[2], 86[2].

[25] *K.Ş.S.*, No: 41, s. 46[1], 106[2], 94[2], 92[3], 124[1], 179[1], 186[1], 236[1]; No: 45, s. 142[4], 254[1], 256[1], No: 47, s. 38[1], 103[1], 117[1], 200[4], 201[2], 203[2], 204[2], 207[3], No: 49, s. 44[1], 46[2], 47[3], 48[1], 71[1], 74[4].

[26] *K.Ş.S.*, No: 37, s. 135[1], 122, 143[3].

[27] *K.Ş.S.*, No: 49, s. 67[1].

[28] *K.Ş.S.*, No: 37, s. 208[3]; No: 39, s. 174[1].

[29] *K.Ş.S.*, No: 49, s. 164[4].

[30] K.Ş.S., No: 39, s. 272[1].

[31] *K.Ş.S.*, No: 41, s. 88[3], No: 45, s. 150[1], No: 49, s. 123[1], 129[1], 210[3],

[32] *K.Ş.S.*, No: 44, s. 73[2].

Şeyh Ahmed Efendi'nin muhtemelen en küçük oğlu olan Mehmed Said Çelebi de babası ve abileri gibi aynı mahallede oturmaktaydı[33] ve Ümmühânî ile evliydi[34]. Mehmed Said Çelebi, "Zehrü'l-meşâyih Said Efendi"[35] ve "Şeyh Said Efendi"-sıfatlarını taşıyan oldukça faal bir insandı[36]. Şeyh Mehmed Said Efendi'nin, 1730'lu yıllarda vakfın mütevelli görevini yerine getiren Şeyh Feyzullah Efendi isimli bir oğlu vardı[37].

Ayrıca Şeyh Ahmed Efendi'nin Şeyh Osman Mahallesinde ikamet eden ve Karamanlızâde Hacı Mustafa ile evli olan[38], Şerife Ayşe isimli kızı[39] ve bu kızından Seyyid Osman ve Hacı Seyyid İsa Çelebi isimli iki torunu vardı[40]. Şeyh Ahmed Efendi'nin bir diğer kızı ise Şerife Fatma'dır[41].

ŞEYH AHMED EFENDİ'NİN KENDİSİNE AİT OLAN VAKIFLARI

Şeyh Ahmed Efendi malvarlığıyla tamamen kendisine ait bir vakıf kurmuş ve bu vakfın ilk mütevellisi yine kendisi olmuştur. Vefatından sonra oğlu Şeyh Halil hem Musâhip Mustafa Paşa'nın finanse edip kurdurduğu hem de babasının kurduğu vakfın tevliyetini üzerine almıştır. Bu duruma küçük oğlu Mehmed Said'in itirazı üzerine Şeyh Ahmed Vakfı'nın tevliyeti Şeyh Halil'in rızası ile 15 Ocak 1710 tarihinde mahkeme tarafından Mehmet Said'e verilmiştir[42].

Şeyh Ahmed Efendi Medresesi

Şeyh Ahmed Efendi, Karakurt ve Sungûr mahalleleri yakınındaki boş bir arsaya kendi parasıyla bir medrese yaptırmaya başlamış, fakat vefat etmesi üzerine binayı bitirememiştir. Vefatından önce, mirasının üçte biri olan üç yüz on dört kuruşla medrese binasının tamamlanması için Hacı İsmail'i vasi tayin ettiği anlaşılmaktadır. Su ve diğer masraflarıyla beraber bu paranın yüz yetmiş yedi kuruş bir rubuu[43] harcanarak, 13 Şubat 1692 tarihinde medrese tamamlanmıştır[44].

Şeyh Ahmed Efendi Kütüphanesi

Şeyh Ahmet Efendi, 5 Mart 1664 tarihinde Karaman oğlu Ali Çelebi'yi tescil için mütevelli tayin ederek, "hasbete'n-lillah", bazı tefsir, hadis ve değişik konularda yazılmış kitap, risâle ve haşiyelerden oluşan yüze yakın kitabı vakfetmiş ve bu kitaplardan faydalanmak isteyenlerin rehin ve kefil göstermelerini şart koşmuştur. Tevliyet ve nezâret vazifesini ise, kendinden sonra evladına ve onların evlatlarına bırakmıştır. Vakfettiği kitapların mütevellilerin evlerinde muhafaza edilmesini, nesli kesilince Konevi Zaviyesi Kütüphanesinde muhafazasını ve zaviye şeyhlerinin mütevelli ve nazır olmasını istemiştir[45]. Bu kitaplar önceleri vakfa ait bir dolapta muhafaza edilirken, zamanla Konya Bedesteni'nde bir sandık içinde saklandığı ve buradan isteyenlerin istifadesine sunulduğu anlaşılmaktadır[46].

Şeyh İbrahim Efendi'nin kitap vakfının mütevelliliği sırasında, kitapların bir kısmı kaybolmuş ve bu durum mahkemeye intikal etmiştir. 2 Tem-

---

[33] *K.Ş.S.*, No: 47, s. 35[5].

[34] *K.Ş.S.*, No: 39, s. 189[2]; No: 37, s. 156[1]. No: 39, s. 34[1].

[35] *K.Ş.S.*, No: 45, s. 144[3].

[36] *K.Ş.S.*, No: 47, s. 124[2].

[37] *K.Ş.S.*, No: 52, s. 23[3].

[38] *K.Ş.S.*, No: 38, s. 129[1].

[39] K.Ş.S., No: 45, s. 109[1].

[40] *K.Ş.S.*, No: 38, s. 116[1].

[41] *K.Ş.S.*, No: 50, s. 66[1].

[42] *K.Ş.S.*, No: 44, s. 191[1]

[43] Dörtte biri.

[44] *K.Ş.S.*, No: 37, s. 156[1].

[45] *K.Ş.S.*, No: 12, s. 101[1]; İzzet Sak, Kadı Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Vakıflar (1650- 1910), Konya 2012, s. 171.

[46] Yusuf Küçükdağ, *Lale Devrinde Konya*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi, Konya, 1989, s. 62.

muz 1704 tarihinden önce Şeyh İbrahim tarafından "Dürer", "Fetâvâ-yı Yahyâ Efendi ma'a Tercîh-i Beyyinât", "Ferâyiz-i Şerh-i Seyyid Şerîf", "Sadrü'ş-şerî'a" isimli kitapların, Konya kadısı Mehmed Efendi'ye satıldığı ve bunun haricinde "Cevâhir-i Fî'l-'ibâdât", "Seyyid Alizâde'nin Şer'a Şerhi", "Türkî Tevârîh", "Câmi'ü'l-mülhîs", "Tercüme-i Sahhâh", "Müşkâtü'l-envâr", "Menşûr-i Kaysûnî-zâde", "Türkî Tıb", "Hıfzü'l-îmân ma'â İhlâsü'l-hâlis", "Siyer-i Meşâyih", "İmâm Gazâlî te'lîfâtından bir risâle mecmû'u", "Tuhfetü'l-mevtâ", "Şehâbeddîn Şerhü'l-ferâ'iz" "Fezâ'ilü'l-a'mâl", "Mirvâtü'l-hadîs", "Ta'lîmü'l-müte'allim", "Tercüme-i Âlem-i Berzah", "Mefâtih-i Şerhü'l-mesâbih", "Câmi'ü's-sagîr", "Metn-i Mevâkıf", "Müşkâtü'l-envâr", "Muhtâr-ı Sahhâh", "Lem'a-i Nûrâniye", "Ser-mektûm", "Vasiyetnâme-i Şeyh Sadreddîn", "Tefsîr-i Ebî'l-Leys", "Metn-i Hidâye", "Dürrü'l-vâ'izîn", "Zeyl'î-fî", "Aynî", "Kebîr Kahistânî"[47], "Havâss-ı Kur'ânü'l-imâm Şerhi", "Hadîs-i Erba'în", "Câmi'ü'l-âyât", "Cevâhirü'l-fıkh" isimli kitapların ise kaybedildiği Şeyh Halil tarafından mahkemede iddia edilmiştir[48].

Şeyh Ahmed Efendi, vakfettiği kitapları için "rehn-i kavî ve kefîl-i melî" alınmadıkça kimseye verilmemesini şart koştuğu halde buna dikkat etmeyerek kitapların kaybolmasının sorumluluğu mütevelli olan Şeyh İbrahim'e verilmiştir. Şeyh Halil, kaybolan kitapların bedellerinin tespit edilmesini, Şeyh İbrahim'de bulunan diğer kitapların alınıp muhafaza edilmek üzere vakfın dolabına konmasını ve müstahak olanlara buradan verilmesini istemiştir[49].

Şeyh İbrahim'in ifadelerinden elli kuruş kıymetinde olan "Dürer" isimli kitabın Konya kadısı Mehmed Efendi tarafından götürüldüğü anlaşılmış ve bu paranın İbrahim'den tahsiline ve evinde bulunan; "Cevâhir ve Şer'a Şerhi", "Türkî Tevârîh", "Fetâvâ-yı Yahyâ Efendi ma'â Tercîh-i Beyyinât", "Câmi'ü'l-mulhis ve Tercüme-i Sahhâh", "Müşkâtü'l-envâr ve Menşûr-ı Kaysûnî-zâde", "Türkî Tıb ve Hıfzü'l-îmân ma'â İhlâsü'l-hâlise", "Siyer-i Meşâyih", "Te'lîf-i Gazâlî", "Tuhfetü'l-mevtâ", "Şehâbeddîn Şerh-i Ferâyiz ma'â Fezâ'ilü'l-i'mâl", "Rivâtü'l-hadîs", "Ta'lîmü'l-müte'allim", "Tercüme-i 'Âlem-i Berzah", "Havâss-ı Kur'âni'l-Şerhi" isimli kitapların alınarak vakfın dolabında muhafazasına ve kaybolanların ise İbrahim tarafından temin edilmesine ve bulunmayanların kıymetlerinin tahsiline karar verilmiştir[50].

ŞEYH AHMED EFENDİ VAKFI'NIN KURUCUSU MUSÂHİB-İ ŞEHRİYÂRİ MUSTAFA PAŞA

Musâhib-i Şehriyârî[51] II. Vezir damat Mustafa Paşa 1640 yılında Bolu'da Kuloğlu Süleyman Ağa'nın oğlu olarak dünyaya geldi[52]. Babası sanatkâr, bestekâr ve saz şairidir[53]. Hocası, İstanbullu Bektaşi Süleyman Efendi'nin oğlu Molla İbrahim Efendi'dir[54].

Musâhip Mustafa Paşa, eğitimini Enderun'da tamamlayarak Hazine Odasına dâhil oldu. Temmuz 1662'de Has Oda'ya nakil, Ağustos 1663'de

[47] *K.Ş.S.*, No: 41, s. 98[2].

[48] *K.Ş.S.*, No: 41, s. 104[1].

[49] *K.Ş.S.*, No: 41, s. 98[2].

[50] *K.Ş.S.*, No: 41, s. 104[1].

[51] Mehmet Halife, *Târih-i Gılmânî* (Sadeleştiren: Kâmil Su), İstanbul, 1976, s. 164; Padişahların sohbet etmek için hizmetinde bulundurdukları kişilere musâhip denir. Mehmet İpşirli, "Musâhib", *DİA*, C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 230; Musâhipler, genellikle padişahın çok güvendiği kişilerden seçilir ve danışmanlık vazifesi yaparlardı.

[52] Şeyhî Mehmet Efendi, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri Vekayiü'l-Fudalâ I*, C. III, (Abdulkadir Özcan), İstanbul, l989, s. 699; Bundan sonraki dipnotlarda, Şeyhî, *Şakaik-i Nu'maniye*, şeklinde kısaltılarak verilecektir.

[53] Yılmaz Öztuna, "Mustafa Paşa (Damat Musahip l640?-l686)" *Türk Ansiklopedisi*, C. XXIV, Ankara, 1976, s. 499.

[54] Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, (Hazırlayan; Nuri Akbayar), C. III, İstanbul, 1996, s. 748.

"*Refi'ü'ş-şâni Bâlibân*"ı unvanıyla Sultan IV. Mehmed'in musâhibi, Ağustos 1666 yılında ise ikinci vezir oldu[55].

Vezirliği döneminde, Sadrazam Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa seferlerde olduğu için Sadâret Kaymakamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa devlet işlerini yürütüyordu. Musâhip Mustafa Paşa ise, saraydaki görevleri nedeniyle devlet işleriyle ilgilenmiyordu[56].

Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın, 1668'de Girit'teki Kanije kalesi kuşatması sırasında yaşanılan sıkıntılı durumlarla ilgili mektup ve raporları, Sultan IV. Mehmed'in itimadını kazanan Musâhip Mustafa Paşa aracılığıyla Padişah'a ulaştırdığı bilinmektedir[57].

Sultan IV. Mehmed'in Haziran 1672'de Kamaniçe seferine katılarak[58] kale kuşatmasında Sağkol askeri olan Karaman ve Sivas eyaleti askerlerine komuta etti[59]. 4 Eylül 1672'de kalenin teslim alınmasından on dört ay sonra, Kasım 1673'te "Rikâb-ı Hümayûn Kaymakamlığı"na getirildi[60]. Kamaniçe'nin fetihten sonra Ukrayna'da Köprülü Fazıl Ahmed Paşa ile Musâhip Mustafa Paşa vakıf eserlerini bina ettirip, eğitime katkıda bulunmuştur[61].

Sultan IV. Mehmed'in, Şehzade Ahmed'in sünnet ettirilmesi ve büyük kızı Hatice Sultan'ın Musâhip Mustafa Paşa ile evlendirilmesi isteği üzerine[62] Temmuz 1675'te, Şehzade Ahmed sünnet ettirilmiş ve iki hafta sonra evlilik gerçekleşmiştir[63]. Edirne'de on dört gün süren ve Osmanlı tarihinin en büyük şenliklerinden biri sayılan düğünde, tiyatroya benzer eğlenceler düzenlenmiş ve ziyafetler verilmiştir[64]. Musâhip Mustafa Paşa'nın on bir yıl süren bu izdivaçtan dört çocuğu oldu ve Sultan-zâde Mehmed Bey dışında diğerleri küçük yaşta vefat etti[65].

Musâhip Mustafa Paşa, 1683 Mart'ında "Kapunişin" iken Kaptan-ı Derya Silahtar Mustafa Paşa'nın 20 Aralık 1683'te vefat etmesi üzerine Kaptan-ı Deryalığa atandı[66]. 27 Kasım 1685'e kadar Kaptan-ı Derya vazifesinde bulundu[67].

Mora Seraskeri Siyavuş Paşa'nın Aralık 1684'te şehit olması üzerine, o sırada donanma ile Anapoli'de bulunan Musâhip Mustafa Paşa, Mora seraskerliği vazifesine atandı[68]. Mora Adası'nda bulunan Koron Kalesi'ni Venediklere karşı üç ay müdafaa etmesine rağmen kuvvetinin az olması,

---

[55] Şeyhî, *Şakaik-i Nu'maniye*, s. 699.

[56] Öztuna, "Mustafa Paşa", *Türk Ansiklopedisi*, s. 499.

[57] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi: II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar*, Ankara, 1983, s. 417; Abdülkadir Özcan, "Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa", *DİA*, C. XXVI, Ankara, 2002, s. 261.

[58] Berrin Akalın, "Nâbi'nin Kamaniçe Kalesi'nin Fethi İçin Yazdığı Sultân-ı Dîn Şehenşeh-i Dünyâ Hidîv-i Dehr Sultan Muhammed Âb-ı Ruh-ı Baht-ı Sermedi Matla'lı Târih Kasîdesi ve Çağına Tanıklığı", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi, Prof. Dr. Mine Mengi Özel Sayısı*, Yıl: 2, S. 5, 2016, s. 193.

[59] Şeyhî, *Şakaik-i Nu'maniye*, s. 592.

[60] Şeyhî, *Şakaik-i Nu'maniye*, s. 699; Yılmaz Öztuna, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. IV, İstanbul, 1960, s. 2124'te Muhasarayı idare eden Sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa orduyu üç bölüme ayırarak ordunun sağ kolunu Mustafa Paşa kumandasına verdi. Kale 27 Ağustos 1672'de zapt edildi.

[61] Dariusz Kolodziejczyk, "Kamaniçe", *DİA*, C. IV, İstanbul, 2001, s. 275.

[62] Şeyhî, *Şakaik-i Nu'maniye*, s. 594.

[63] Özdemir Nutku, *IV. Mehmed'in Edirne Şenliği (1675)*, Ankara, 1987, s. 53-62-64; Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, s. 2129; 30 Haziran 1674'te nikâhın kıyıldığını ve 9 Temmuz 1674'te Edirne'de düğünün yapıldığını kaydeder.

[64] Baron Joseph Von Hammer Purgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. XI, İstanbul, l986, s. 286; Nutku, *aynı eser*, s. 130-140.

[65] M. Çağatay Ulusoy, *Padişahın Kadınları ve Kızları*, İstanbul, 2011, s. 109; Öztuna, "Mustafa Paşa", *Türk Ansiklopedisi*, s. 499; Sultanzâde Mehmed Bey ve Hasan Bey'in çocuk yaşta vefat ettiklerini kaydetmiştir. Hasan Bey 1684'te vefat etmiştir.

[66] Şeyhî, *Şakaik-i Nu'maniye*, s. 658; 1683 Mart tarihinde Musahib Mustafa Paşa "Kapunişin" iken kaptan oldu. Öztuna, *aynı yer*; 27 Kasım 1685'e kadar Musahip Mustafa Paşa'nın kaptanlığının devam ettiğini belirtir. Hâlbuki Şeyhî Mehmet Efendi'ye göre Musahip Mustafa Paşa Eylül 1685'te vefat etmiştir; Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, (Haz. Nuri Akbayar), C. VI, İstanbul, 1996, s. 1775; 1684'te ise Kaptan-ı Derya vazifesi verilmiştir.

[67] Öztuna, *a.g.m.*, C. XXIV, s. 499.

[68] Şeyhî, *Şakaik-i Nu'maniye*, s. 699.

yardım ve mühimmatın gelmemesi nedeniyle kalenin düşmesine engel olamadı[69]. Eylül 1685'te Boğazhisarı muhafızı oldu, 1686 Ekim ayının sonunda ise vefat etti[70].

Musâhip Mustafa Paşa'ya karşı büyük hürmeti ve samimiyeti olan ve Paşa'nın ricası üzerine "*Fetihname-i Kamaniçe*" adlı eseri yazan[71] Şair Nâbi, hayatı boyunca hizmet ettiği saraya onun sayesinde geldiğini dile getirmiştir. Bu samimiyete dayanarak Nabi, Râmi Paşa'ya da tavassutta bulunmuştur[72].

Ali Himmet Berki'ye münkayıt olan Musâhip Mustafa Paşa, ilim, irfan sahibi, sanat ehli, güzel şiirleri olan, sanatkârların ve sanatın hamisi bir insandı. Bu özelliklerinden dolayı Sami Yunus Bey, İstanbul'a geldiğinde Musâhip Mustafa Paşa'nın asitânelerine intisap etmiştir[73].

Vakfın Kuruluşu

Musâhip Mustafa Paşa, Konya Kalesi At Pazarı Kapısı dışında, "Kanlı Göl" diye bilinen devlet arazisini vakıf eserleri bina etmek için aldı[74] ve otuz beş kese üç yüz kuruş[75] harcayarak bir külliye inşa ettirdi. Ayrıca bu arsa dışında çeşitli vakıf eserleri yaptırarak vakfetti. Bu külliye; Şeyh Ahmet Efendi Çifte Hamamı ve debbağlar hamamı, alt katında altı dükkân ve bir kemer bulunan Şeyh Ahmet Efendi Fevkâni Camii, Kervansaray Hanı ile Bezirgânlar Hanı, kahvehane ve kahve tahmisi ile on beş dükkândan oluşmaktadır. Bunların haricinde Şekerfuruş Mahallesi'nde bir mescid ve muallimhane, darü'l-hadis olarak kullanılan Taşkapı Medresesi ile avlusu, şadırvanı, suyu ve şehirde bulunan beş çeşme ve hamam için alınan iki künk su ve bu suyun künklerle getirtilmesi de vardır[76]. Bu çeşmelerin sayısı zamanla on ikiye çıkmıştır[77].

Musâhip Mustafa Paşa vakıf eserlerine gelir getirmesi için Konya'daki "Esb-i Kûşân"[78] vergisinden kendisine tahsis edilen beş yüz kuruşu, Şeyh Ahmet Efendi'ye vakıf işlerinde kullanması için bırakmıştır. Bunun yanında; Konya Kalesi'nin içerisinde Atpazarı Kapısı mevkiinde bulunan bakkal ve ekmekçi dükkânı, Postalcılar Sokağı'nda bulunan dükkânı, Tahtakale'de bulunan ekmekçi, mutaf[79] dükkânlarını, bitişiğindeki mutaf kârhânesi (atölye) ve Atpazarı Kapısı dışında yaptırdığı Kervansaray Hanı'na bitişik on beş adet dükkânı, Belviran Kazası'na bağlı Afşarviran isimli köyde bulunan iki parça bağı önceden yaptırdığı Kervansaray Hanı ve on iki çeşmenin tamirine vakfetmiştir[80].

---

[69] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, K. 1, Ankara, l983, s. 479; Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, s. 2183; Kandiye muhafızı Françesko Morosini 1685'te Koron'u, Leh Kralı 1687'de Kamaniçe'yi kuşattı. Bu sırada serdar Siyavüş Paşa şehit olunca Mora Serdarlığı Kaptan-ı Derya vazifesi Musâhip Mustafa Paşa'ya verildi. Paşa bu sırada Anadolu'da bulunuyordu. Mücteba İlgürel, "IV. Mehmed", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. XI, İstanbul, 1993, s. 75; Osmanlı Devleti gerekli yardım için çabaladı fakat kumandanların şehit olması sonucu Koron üç gün içinde düştü. Daha sonra Françesko, Mora Serdarı Musâhip Mustafa Paşa'yı mağlup ederek Modon ve Anavarin kalelerini ele geçirdi ve Atina'ya hâkim oldu. Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, İstanbul, 1960, s. 2183; Hükümetten altı kez yardım istenmesine rağmen bir türlü yardım ulaştırılamayınca kaybedilen kalelerden Musahip Mustafa Paşa sorumlu tutuldu ve azledilerek yerine Ispanakçı İsmail Paşa tayin edildi.

[70] Öztuna, "Mustafa Paşa", *Türk Ansiklopedisi*, s. 499; Musahip Mustafa Paşa'nın 1686 Ekim'inde vefat ettiğini yazar. Herhangi bir kaynak vermemiştir; Şeyhî, *Şakaik-i Nu'maniye*, s. 699; 1684 Eylül ayının sonunda vefat ettiği kayıtlıdır.

[71] Abdülkadir Karahan, "Nâbî", *DİA*, C. XXXII, İstanbul, 2006, s. 260.

[72] Yusuf Nâbî, *Münşeât-ı Nâbi- Nâbî'nin Mektupları*, (Hazırlayan; Adnan Oktay), İstanbul, 2017, s. 93.

[73] Şeyhî, *Şakaik-i Nu'maniye*, s. 440, 507, 533, 670, 699.

[74] *K.Ş.S.*, No: 19, s. 11-12; No: 27, s. 74[1].

[75] On yedi bin sekiz yüz kuruştur.

[76] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 76[2]; Sami Ağaoğlu, "Musâhip Mustafa Paşa Vakfı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyet Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Konya 2004, s. 378-379.

[77] *K.Ş.S.*, No: 16, s. 88[2].

[78] Ata binme vergisi, bugünkü araba vergisi gibi bir şey.

[79] Kıl dokunan dükkân

[80] *K.Ş.S.*, No: 16, s. 88[2]; No: 27, s. 74-75-76[1]; Burada vakıftan cayılma ve tekrar dönme hadisesi oldu. Aslında bunun fıkhî bir uygulama olduğu görülüyor. Yapılan vakıftan zaman içerisinde geri

Vakfın Mütevellileri

Musâhib Mustafa Paşa, vakfın kurulmasına vekâleten nezaret eden Şeyh Ahmet Efendi'yi ilk mütevelli tayin ederek, tevliyetin onun soyuna bırakılmasını istemiştir. Bu hazırlatmış olduğu vakfiyelerde açıkça görülür[81]. Bundan dolayıdır ki vakfın ismi günümüze Şeyh Ahmed Efendi Vakfı olarak gelmiştir.

Musahip Mustafa Paşa ile Şeyh Ahmet Efendi arasındaki bu ilişkinin neye binaen olduğu bilinmemekle beraber vakıf temessükünde Şeyh Ahmet Efendi'ye, "Faziletli Pederimiz"[82] diye hitap edilmesi babası olduğu kanaatini doğurmuştur[83]. Hâlbuki Musâhip Mustafa Paşa'nın babası, Kuloğlu Süleyman Ağa'dır[84]. Şeyh Ahmet Efendi, Musâhip Mustafa Paşa'nın saygı duyduğu ve sevdiği bir şahsiyet olduğu, vakfa mütevelli olarak atamasından ve tevliyeti onun soyuna bırakmasından anlaşılmaktadır.

Ayrıca Musâhip Mustafa Paşa'nın kurmuş olduğu vakfın üzerinde mütevelli olarak Şeyh Ahmet Efendi'nin her türlü tasarruf yapma hakkına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Buna bir örnek olması babında, Şeyh Ahmet Efendi'nin, Fevkâni Camii vakfının mütevellisi Sadık oğlu Cafer Efendi'nin itirazına rağmen, tahmisi ve hamamın yanında bulunan ikinci kattaki kahvehane ve diğer mülkleri vakfetmekten vazgeçip mülküne dâhil etmiş olmasıdır[85]. Bu mülkleri 1676 Haziran'ında yeniden cami vakfına devretmiştir[86].

Şeyh Ahmed Efendi'den sonra tevliyetin erkek evlatları arasında el değiştirdiği görülmektedir. Vâkıfın şartlarına uygun olarak tevliyet günlük beş akçe ile Şeyh Ahmet Efendi'nin oğlu Halil Efendi'ye bırakıldığı[87], zamanla bu durumun evlatlar arasında itirazlara neden olduğu kayıtlara yansımıştır. Nitekim Mayıs 1695'ten Şubat 1703'e kadar sekiz sene mütevelli olan Şeyh Halil Efendi'den tevliyet alınarak diğer oğlu Şeyh İbrahim Efendi'ye verilmiştir[88]. Fakat Şeyh İbrahim Efendi'nin yanlış yönetimi ve görevini hakkıyla yerine getirememesinden dolayı 18 Şubat 1703'te aldığı tevliyet, 4 Haziran 1704'te tekrar Şeyh Halil'e geri verilmiştir[89].

Şeyh Halil Efendi tekrar mütevelli olduktan sonra kardeşi Şeyh İbrahim'in tevliyeti sırasında-

---

dönülmemesi için vakfı yapan kişi, şahitler huzurunda yaptığı vakıftan geri döner. Yapılan mahkemede vakfın gerekliliği ve önemi belirtilerek vakıfdan dönülemeyeceği kararı verilir. Bunun üzerine vakıf kurucusu, verilen bu kararı uygular. Böylece vâkıfın vefatından sonra da vakıf geri dönülemez duruma getirilir.

[81] *K.Ş.S.*, No: 19, s. 11-12-13[1]; Bu durum vakfiyede şu cümlelerle açıklanır; "Ahmet Efendi ibni Recep Efendi… tevliyet-i vakf-ı mezbûr yevmî beş akçe vazife ile şeyh müşârü'l-ileyh'in eslâh ebnâsına ve eslâh ebnâ-i ebnâsına, batnen ba'de batn ilâ'l-inkirâz-ı meşrût olan silsile-i ebnâ munkarız oldukda eslâh ebnâ-i benâtına ve eslâh ebnâ-i benât-ı benâtına batnen ba'de batn meşrût ola anlar dahî munkarız oldukda şeyh-i müşârü'l-ileyh hazretlerinin eslâh benâtına ve benât-ı benâtına batnen ba'de batn meşrût ola ve ba'de inkırâzü'l-kül-i tevliyet-i mezbûr şeyh-i müşârü'l-ileyh hazretlerinin eslâh ebnâ-i ahvâtına ve eslâh ebnâ-i, ebnâ-i ahvâtına batnen ba'de batn ilâ'l-inkirâz meşrût olub ba'de'l-inkirâz eslâh ebnâ-i benât-ı ahvâtına ve eslâh ebnâ-i benât-ı ahvâtına batnen ba'de batn ilâ'l-inkirâz meşrût olub ba'de'l-inkirâzü'l-'iyâz bi'l-lâhi te'âlâ tevliyet-i vakf-ı mezbûr dârü's-saltanatü'l-'aleyyede şeyhü'l-islâm ve müftiyü'l-enâm olan efendi hazretlerinin dâ-yı 'âlîlerine münevver ve müfevviz olub onlar tevcih ve ta'yin buyuralar…"; *K.Ş.S.*, No: 19, s. 11-12-13[1]; 11-20 Şevval 1083 / 30 Ocak-8 Şubat 1673 tarihli Musâhip Mustafa Paşa Vakfı'nın vakfiyesidir; *K.Ş.S.*, No: 16, s. 92[1]; 1 Şaban 1083 / 22 Kasım 1672 tarihli Şeyh Ahmet Efendi Hamamı'nın vakfiyesidir; *K.Ş.S.*, No: 27, s. 74-75-76[1]; 15 Rebiü'l-ahir 1093 / 23 Nisan 1682 tarihli Musâhip Mustafa Paşa Vakfı'nın vakfiyesidir.

[82] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 76[2].

[83] Yusuf Oğuzoğlu, *17. Y. Yılın İkinci Yarısında Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yeniçağ Tarihi Kürsüsü, Ankara, 1980, s. 9-10, 29; Küçükdağ, *a.g.e*, s. 22,38,89; Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya, 1998, s. 39; Şeyh Ahmet Efendi'nin Musâhip Mustafa Paşa'nın babası olduğu iddia edilmiştir.

[84] Öztuna, "Mustafa Paşa", *Türk Ansiklopedisi*, s. 499.

[85] *K.Ş.S.*, No: 13, s. 17[2].

[86] *K.Ş.S.*, No: 24, s. 278[2].

[87] *K.Ş.S.*, No: 39, s. 156[2]-157[1]; 17 Temmuz 1704'te bu durum onaylanmıştır.

[88] *K.Ş.S.*, No: 41, s. 125[1].

[89] *K.Ş.S.*, No: 41, s. 277[2].

ki hesapları kendine teslim etmediğini bildirerek 15 Temmuz 1704'te mahkemeye müracat etmiştir. İbrahim Efendi ise kendisinin dört ay mütevelliği sırasında 138 kuruş aldığını otuz iki kuruş, doksan altı akçe masrafı olduğu ve elli kuruş vazifelilere verdiğini, zimmetinde elli kuruş, elli dört akçe kaldığını, bunu teslim edeceğini bildirmiştir[90].

Şeyh Ahmed Efendi'nin evlatları arasındaki vakıf gelirlerinin paylaşılması ve tevliyet konularında davalar sürekli devam etmiştir. Nitekim Şeyh İbrahim, Şeyh Halil'e dava açarak, vakfiyede olduğu gibi icâr ve diğer gelirlerin vazife ve masraflara sarf edildikten sonra kalanı evlâda verilmesi gerektiğini fakat 18 Şubat 1703'ten, 6 Mayıs 1704'e kadar bir sene dört ay içinde yalnız resmi olarak dört ay kendinin mütevelli olduğu diğer bir sene Şeyh Halil'in mütevelli olduğunu ve vakıf gelirlerinin artanından kendi hakkının verilmediğini iddia etmiştir. Şeyh Halil Efendi ise sekiz sene mütevelli olduğu süre içerisinde vakfın masrafları nedeniyle 330.5 kuruş borçlandığını ve bu borcu kapatmak için hiçbir kardeşine para vermediğini dile getirmiştir. Bunun üzerine mahkemenin oluşturduğu bilirkişi heyeti ve vakıf kâtibi el-Hâc Mahmud ile durum incelenmiş ve Şeyh Halil Efendi'nin haklılığına karar verilmiştir[91].

Bir müddet sonra tevliyet hususunda evlatlar arasında tekrar problem çıkmış, Şeyh Halil'nin küçük kardeşi Şeyh Mehmet Said, tevliyetin kendisine verilmesi gerektiğini iddia ederek 27 Mart 1709'da mahkemeye itiraz etmiş ve Şeyh Halil'i haksız ve habersiz tevliyeti kendi üzerine berat ettirdiği suçlamasında bulunmuştur. Durumu inceleyen mahkeme, 15 Ocak 1710'da Şeyh Ahmet Efendi'nin bizzat kendisine ait olan vakfın tevliyetini Şeyh Halil'in rızası ile Şeyh Mehmet Said'e, Musâhip Mustafa Paşa'nın kurdurduğu vakfın tevliyetini ise eskiden olduğu gibi Şeyh Halil'e bırakmıştır[92].

Şeyh Halil ile Şeyh Mehmed Said'in aralarındaki bir başka davalık konu, vakıf yönetiminde aynı haklara sahip olmak hususu olmuştur. Nitekim vakfın ihtiyaçlarını karşılamak, gelir ve kiraları tahsil etmek, vakfın işlerini beraberce yapmaları gerekirken Şeyh Halil'in kimseye haber vermeden kendisinin yapmasını şikâyet etmiştir. Şeyh Ahmed Efendi'nin diğer oğlu Şeyh İbrahim Efendi'nin de hazır bulunduğu mahkemede Şeyh Halil, böyle yapmaması hususunda mahkemece uyarılmıştır[93].

Şeyh Halil Efendi, 17 Aralık 1716'da mahkemeye başvurarak Mehmed Said Efendi'nin tevliyet zamanı olan 1709 senesi vazifesinden toplam kırk altı kuruşu vermediğini iddia etmiş, Mehmed Said Efendi ise bu parayı Halil Efendi'nin vekili, vefat eden Seyyid Ulvizâde Mehmed Çelebi'ye verdiğini söylemiştir. Fakat Halil Efendi onu kendine vekil tayin etmediğini söyleyince mahkeme Şeyh Said Efendi'den on gün içerisinde bunu ispatlamasını değilse ödemeyi yapmasını istemiştir[94].

Bir başka dava, Şeyh Halil Efendi'nin kız kardeşi Ayşe'nin, yetmiş beş kuruş alacağı olduğunu iddia ederek kendini rahatsız etmesidir. Şeyh Halil Efendi, 15 Kasım 1714'te yapılan mahkemede on beş senelik mütevelliliği içerisinde Ayşe'ye yedi sene her ay birer zolotadan[95] elli altı kuruş, ayrıca beş sene her ay birer sülüsden[96] yirmi kuruş, toplam yetmiş altı kuruş verdiğini söylemiştir. Ayşe bunun yanında aldığı yirmi kuruşla beraber

[90] *K.Ş.S.*, No: 41, s.103[2].

[91] *K.Ş.S.*, No: 41, s.125[1]

[92] *K.Ş.S.*, No: 44, s.191[1]

[93] *K.Ş.S.*, No: 47, s.35[5].

[94] *K.Ş.S.*, No: 47, s.187[4].

[95] II. Ahmet tarfından 1691'den sonra tedavüle çıkarılan Polonya parasına benzeyen bir Osmanlı gümüş parasıdır.

[96] II. Ahmet tarfından 1691'den sonra tedavüle çıkarılan gümüş paradır.

toplamda doksan altı kuruşa vardığını kabul ederek Halil'in davadan vazgeçmesini istemiştir[97].

1730'lu yıllarda vakfın nazırı Fahrü'l-meşâyih eş-Şeyh İbrahim Efendi, mütevellisi, Şeyh Mehmed Said Efendi'nin oğlu Şeyh Feyzullah Efendi'dir[98].

Şeyh Ahmed Efendi'ye ait olan ve Musâhip Mustafa Paşa'nın Şeyh Ahmed Efendi'ye kurdurduğu iki vakfın mütevellilik vazifesinde bulunan Ahmed ve Mehmed'in bilâ-veled vefat etmeleri üzerine 22 Aralık 1826'da yine evlâttan olan Ali, Mustafa, Esed, Mehmed İsa Esed'e tevliyetin beratla verilmesi istenmiştir[99].

Mütevelli ile ilgili yapılan ilginç bir şikâyet de; mütevellinin, vakfa ait 500 lira civarında icar parasıyla İstanbul'a kaçtığıdır. Polis müdürlüğü tarafından yapılan araştırmada mütevellinin 26 Ekim 1907'de Konya'ya Anadolu Şimendüferiyle geri döndüğü anlaşılmıştır[100].

Konya Asliye Mahkemesi'nden Kanûn-ı sânî l928 tarihli, 542 nolu karar ve 845 nolu ilamla; Şeyh Ahmed Efendi Vakfı'nın mütevellisi İbrahim Efendi iken, Leyla Hanım'ın, Şeyh Ahmet Efendi'nin torunu olduğu sabit olduğu için tevliyetin, Leyla Hanım'a verildiği görülür. Leyla Hanım'ın mahkemeye gösterdiği l676 tarihli vakfiyenin yanındaki şecereye göre; babası Burhaneddin, onun babası Seyid Ahmed, onun babası Abdulkadir, onun babası Şeyh Ömer, onun babası Şeyh Ahmed Efendi'dir[101]. Şeyh Ahmed Efendi'nin Şeyh Ömer isminde bir oğlunun bulunmaması ve şecerenin arada geçen uzun zamana rağmen çok kısa olması, Leyla Hanım'ın mahkemeye verdiği secerenin yanlış olduğunu göstermektedir.

[97] K.Ş.S., No: 45, s. 109[1].

[98] *K.Ş.S.*, No: 52, s. 23[3].

[99] B.O.A., *C..EV*.409-20749.12.23.2020 4.29.52 PM.

[100] B.O.A., *ZB*.00336.00010.001.001

[101] İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya, l964, s. l07l.

VAKIF ESERLERİ

Şeyh Ahmet Efendi Camii

Mevlâna Dergâhı'nın batısında, Kapı Camii'nin doğusunda işlek bir cadde üzerinde bulunan, Bezirgânlar Hanı Arsası adıyla meşhur arazi üzerine yaptırılmıştır[102]. Burası Şeyh Ahmet Efendi Vakfı'na ait külliyenin bulunduğu arsadır ve külliyenin kuzeyinde bulunmaktadır. Camii, halk arasında Fevkâni Camii ismiyle bilinirdi ve bulunduğu bölge önemli bir ticaret merkeziydi. Caminin bitişiğinde vakfa ait kervansaray hanı, kıblesinde çifte hamam ile debbağlar hamamı[103], doğusunda camiye bitişik kahve tahmisi vardı[104]. Nalbantçılar Sokağı yakınında bulunan camii[105], Musahip Mustafa Paşa tarafından mütevellisi Şeyh Ahmet Efendi'ye verilen dört kese yani iki bin kuruş ile yaptırılmıştır. İkinci katı camii olan binanın altında ise altı adet dükkân ve kemer bulunmaktaydı[106].

Şeyh Ahmet Efendi Camii'nin yapım tarihi hakkında görüş farklılıkları vardır[107]. Vakfiye ve sicil kayıtlarından anlaşıldığına göre önce harap halde bulunan caminin, Musâhip Mustafa Paşa tarafından gönderilen paralarla yeniden yaptırılarak 1673 yılından önce ibadete açıldığı anlaşılmaktadır[108].

[102] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 74[1]; Konyalı, *aynı eser*, s. 326.

[103] *K.Ş.S.*, No: 39, s. 156[2]-157[1].

[104] *K.Ş.S.*, No: 13, s. 17[2].

[105] *K.Ş.S.*, No: 37, s. 19[3].

[106] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 76[2]; Cemaziye'l-evvel 1093 / Mayıs 1682 tarihlidir.

[107] Oğuzoğlu, *a.g.e*, s.9-10; caminin 1667'de diğer vakıf eserleriyle beraber inşa edildiğini; *tez*, 113. sayfasında ise 1682'de diğer vakıf eserleriyle beraber yaptırıldığını kaydetmiştir. Doktor Nazmi, *Konya Vilayeti*, Ankara, 1338, s. 38-39; caminin 1679'da Musâhib-i Şehriyarî Mustafa Paşa tarafından bina edildiğini yazmaktadır. Mehmet Önder, *Mevlâna Şehri Konya (Tarihi Klavuzu)*, Ankara, 1971, s. 250-251; *Konya Vilâyeti Salnâmesi 1332*, İstanbul, l332, s. 548; Küçükdağ, *a.g.e*, s. 38; bu son üç yerde de 1671–1676 tarihleri arasında yaptırıldığı kayıtlıdır.

[108] *K.Ş.S.*, No: 19, s. 11-12-13[1]; Musâhip Mustafa Paşa Vakfı'nın vakfiyesi 11-20 Şevval 1083 / 30 Ocak-8 Şubat 1673 tarihlidir.

Şeyh Ahmet Efendi Camii'ne çeşitli mülk ve gelirler de vakfedilmiştir. Konyalı hayırsever bir kadın 15 Mart 1676'da mülkünden bir kısmını[109], bunun yanında Vezir İbrahim Paşa, 2 Haziran 1676 tarihinde "Mir-i Âb" hassı mukatasına tâbi olan, 3600'er akçelik kahve ve tahmis gelirlerini bağışlamıştır[110].

Şeyh Ahmet Efendi Camii Görevlileri

Şeyh Ahmet Efendi hayatta iken, Sadık oğlu Cafer Efendi'nin 1676 tarihinde camiye hukuki yönden tescil için mütevelli tayin edildiği[111], Şeyh Ahmed Efendi'nin vefatından sonra ise oğlu Şeyh Mehmet Said'in mütevelli olduğu görülmektedir[112]. 1 Ocak 1703'te caminin mütevellisi, diğer oğlu Şeyh İbrahim'dir[113]. Bu durumda Şeyh Ahmet Efendi öldükten sonra Şeyh Halil Efendi vakfın tamamının mütevellisi, Şeyh Mehmet Said'in ise caminin mütevellisi olduğu ve Mehmed Said'den sonra Şeyh İbrahim Efendi'nin tevliyeti üzerine aldığı anlaşılmaktadır[114].

Şeyh Ahmet Efendi, Fevkâni Camii yaptırdıktan sonra, 31 Ekim 1674 tarihinde imam ve hatip olarak Ali Halife'yi vazifelendirmiştir[115]. 1691 tarihinde caminin mütevellisi olan Şeyh Said Efendi, vaizlik yapan Ali Efendi'yi yeterli görmeyerek bu vazifeye, vakfiyeye uygun olarak, kardeşi Şeyh İbrahim Efendi'nin getirilmesini istemiş ve 11 Eylül 1691'de gerekli beratı almıştır. Bir müddet sonra Mehmed Said'in bir yolunu bularak vaizlik vazifesini kendi üzerine alması sebebiyle Şeyh İbrahim Efendi, Edirne'ye giderek vazifesini geri istemiş ve 23 Kasım 1701'de tekrar vazifesine başlamıştır[116].

Vakfiyeye göre, öğle ve ikindi namazını kıldıran imamlara günlük üç akçe, aynı vakitlerde görev yapan müezzinlere ise iki akçe verilmektedir[117]. Bu miktarın 1909'da aylık yüz yirmi kuruş olduğu görülmektedir[118].

Sel suyunun Kanlı Göle ulaşmasını sağlayan caminin altındaki kemerde bulunan beş yüz kırk ayak uzunluğundaki ağaç oluk çürümüş, 1714'te tamir edilmesi için seksen dört kuruş harcanmıştır[119].

Şeyh Ahmet Efendi Camii Yerine Aziziye Camii'nin Yaptırılması

Konya'da 1867 yılında meydana gelen ve birçok cami ve binanın yanmasına neden olan yangın sırasında Şeyh Ahmet Efendi Camii de yanmıştır[120]. Camii, Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan'ın yirmi sekiz bin liralık önemli katkısı, Sultan Abdülaziz'in, Şeyh Ahmet Efendi Camii Vakfı ve halkın yardımlarıyla 1872'de tekrar yaptırılmış ve "Aziziye" ismi ile anılmaya başlamıştır[121]. Aziziye Camii'nin varidatı 1916 tarihli salnamede altmış bin kuruş olarak verilmiştir[122].

Aziziye Camii'nin yapım tarihi olarak İbrahim Hakkı Konyalı, Konya'da ikamet eden büyük sanatkâr Hamdizâde Mahbûb Efendi'nin Aziziye Ca-

---

K.Ş.S., No: 20, s. 315[1]; No: 37, s. 291[2]; 31 Ekim–9 Kasım 1674 tarihlidir.

[109] Mustafa Gülcan, *Konya'da İçtimai ve İktisadi Hayat (1675-1676)*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Konya, 1989, s. 226.

[110] K.Ş.S., No: 24, s. 278[2]; Konya'da tahmis olarak yalnız bir tane bulunduğu ve Şeyh Ahmet Efendi Camii'ne bağışlandığı 2 Haziran 1676 tarihli belgeden anlaşılmaktadır.

[111] *K.Ş.S.*, No: 13, s. 17[2].

[112] *K.Ş.S.*, No: 37, s. 291[2]; 28 Haziran–7 Temmuz 1691 tarihlidir.

[113] *K.Ş.S.*, No: 40, s. 284[1].

[114] *K.Ş.S.*, No: 43, s. 38[1].

[115] *K.Ş.S.*, No: 20, s. 315[1].

[116] *K.Ş.S.*, No: 37, s. 291[2].

[117] *K.Ş.S.*, No: l9, s. ll-l3[1].

[118] B.O.A., *ŞD*.00193_00013.001.001

[119] *K.Ş.S.*, No: 45, s. 73[1].

[120] Önder, *a.g.e.*, Konya, 1962, s. 201; Bu yangın üç gün devam etmiş, yüzlerce dükkan, birçok mülk, Kapı Camii ve Şeyh Ahmet Efendi Camii'nin yanmasına sebep olmuştur.

[121] Önder, *a.g.e.*, Konya, 1962, s. 205; Nazmi, *aynı eser*, s. 38-39.

[122] *Konya Vilâyeti Salnâmesi 1332*, s. 548.

mii'ndeki hatların yazımını bitirdiği 1876 tarihini, inşa tarihi olarak vermiştir[123]. Önder ise, caminin kuzey tarafında bulunan cümle kapısı üzerindeki Sultan Abdülaziz'in tuğrası ile altında yazılı bulunan 1874 tarihini caminin ibadete açılış tarihi olarak verir ki[124], bu tarihlendirme genel kabul görmüştür.

Taşkapı (Darü'l-Hadis) Medresesi

Medrese, tarihi Buğday Pazarı'nın güneyinde, Saman Pazarı civarında, Baruthâne'nin bitişiğinde idi. Medrese'nin civarında Necati Bey İlkokulu ve Mümtaz Bahri Koru Verem Dispanseri vardı. Medrese binası günümüzde Karakurt Mahallesi'nden geçen Karaman Caddesi ile Muhacir Pazarı'nı birbirine bağlayan caddenin altında kalmıştır[125].

Musahip Mustafa Paşa tarafından mütevellisi Şeyh Ahmet Efendi eliyle Tok Mahallesi'nde Mehmed kızı Kerime'den yirmi esedi[126] kuruşa satın alınan arsa üzerine 27 Şubat 1681 tarihinde yaptırılmıştır. Medresenin on dört oda ve bir dershanesi mevcuttu[127]. Geniş bir avlu etrafına dizilmiş odalar şeklinde planlandığı anlaşılan medrese iki katlıdır. 1848'de hücresinin on ikiye düşürüldüğü görülür ve 1927'li yıllarda zeminde avlu, ahır yazlık ve kışlık ayrı olmak üzere iki mescit ve üzerinde 23 oda bulunmaktaydı. Özel mülkiyete geçen binanın medreseler kapatıldıktan sonra âtıl kalmaması için 1952'li yıllarda "Taş Han" ismiyle han, son zamanlarda ise atarabası garajı olarak kullanıldığı bilinmektedir[128].

Vakıf senedinden anlaşıldığına göre medresenin yapımı, suyu, havuzu, şadırvanı ve avlusuna bin beş yüz kuruş harcanmıştır. Medresenin giderlerini karşılamak için Şeyh Ahmet Efendi Hamamı gelirleri tahsis edilmiştir. Bu gelirlerden günlük üç akçe, tamir işlerine bakanlara, bir akçe bevvâbına, beş akçe su yolcusuna verilmesi, geriye kalan yarısının medreseye harcanması, diğer yarısının, medresede kalan talebeye eşit olarak taksim edilmesi istenmiştir. Eğer medrese yıkılır ve tamiri mümkün olmazsa, hamam gelirlerinin fakir müslümanlardan ilim taleb edenlere yani öğrencilere verilmesi uygun görülmüştür[129].

Zamanla medrese ve müştemilâtının tamir edildiği görülmektedir. 9 Ekim 1701'de medrese havuzu ve şadırvanın tamirine on beş kuruş[130], ayrıca 28 Temmuz 1707'de medrese ve muallimhanenin terası, havuzu ve diğer kısımlarının tamirine toplam kırk kuruş harcanmıştır[131]. 1714'te medresenin üç tuvaleti ve tuvaletlerin önündeki ara duvar, medresenin diğer duvar temelleri, medresenin dört tarafındaki tahta saçakların tamir ve yenilenmesi için toplam 87 kuruş bir rubu harcanmıştır[132].

---

[123] Konyalı, *aynı eser*, s. 326.

[124] Önder, *a.g.e*., Ankara, 1971, s. 250-251.

[125] Küçükdağ, *a.g.e*, s. 50; medresenin bulunduğu mahallenin ismini Karakurt Mahallesi olarak verir ki, günümüzde bu mahalle aynı isimle bilinir. *Konya Vilâyeti Salnâmesi 1332*, s. 551; Buğday Pazarı'nın güney tarafındadır. Oğuzoğlu, *a.g.e*, s. 34; Saman Pazarı Mahallesi'ndedir. Önder, *a.g.e*., s. 185; Taşkapu Medresesi'nin Saman Pazarı'nda olduğunu ve 1676'da yapıldığını belirtir. Bu tarihi Musahip Mustafa Paşa'nın vakıflarının tapu senedinden verdiği anlaşılmaktadır. *K.Ş.S*., No: 27, s. 76[2]; fakat bu belgenin yanlış yorumlandığını göstermektedir. Dikkatlice incelenirse verilen yer ve tarih medresenin değil de Çifte Hamam ve Debbağlar Hamamı'nın bulunduğu yer ve yapıldığı tarih olduğu ortaya çıkar. Mehmet Önder, *Konya Maarifi Tarihi, Selçuklu, Karamanoğulları, Osmanlı Devirleri, Konya'da ilim ve müesseseleri, Cumhuriyetle birlikte Konya'da Milli Eğitim ve Teşkilatı*, Konya, l952, s. 11; Konya'nın Saman Pazarı mevkiindeki, Musâhip Mustafa Paşa'nın yaptırdığı darü'l-hadis medresesinde yıllarca hadis eğitimi verildiğini bildirir.

[126] Hollandalılar'ın "rex daller" adıyla darbettikleri gümüş paraya, üzerinde arslan resmi bulunduğu için Osmanlılar "arslanlı kuruş" veya "esedî" adını vermişlerdir. VII. yüzyılda 70 akçeye tekabül etmekteydi.

[127] *K.Ş.S*., No: 27, s. 74-76[1]; No: 25, s. 99[3]; l092/l682 tarihlidir. Bu iki belgede bahsedilen mahallelerin aynı mahalle olup olmadığına dair harhangi bir bilgi veya belge bulunamamıştır.

[128] Arabacı, *a.g.e*., s. 39; Evkaf Müdüriyeti'nin Kadastro Riyâseti'ne 14 Mart 1927 tarihli yazısında bu durum açıkça görülmektedir. Önder, *Konya Maarifi Tarihi*, s. 11.

[129] *K.Ş.S*., No: 27, s. 74,75,76[1]

[130] *K.Ş.S*., No: 39, s. 156[2],157[1].

[131] *K.Ş.S*., No: 43, s. 127[2],128[1].

[132] *K.Ş.S*., No: 45, s. 73[1].

Vakfiyede, Şeyh Ahmet Efendi'nin soyundan gelen, medresede ders verebilecek kapasitede olanların müderris olarak atanması, eğer soyundan müderris olmayı hak edecek biri bulunmazsa, Konya kadısının reyi ile müstehak olana verilmesi kaydedilmiştir. Müderris olan kişi, tatil günlerinden başka özürsüz olarak, bir gün dahi derse gelmez ve şartlara riayet etmezse terk ettikleri günlerin yevmiyesinin verilmemesi ve "Baʿde't-tebeyyene mütebeyyîn" olmazlar ise görevinden alınması ve bir başkasının göreve getirilmesi istenmiştir. Medresenin ilk müderrisi, Musâhip Mustafa Paşa'nın tayin ettiği İsa oğlu Hüseyin Efendi'dir. Daha sonra 23 Nisan 1682'de medreseye müderris olarak Halil Efendi görevlendirilmiştir[133].

1848 senesinde medresede toplam on dört talebe öğrenim görmekteydi ve bunların ikisi danişmenttir[134]. Yıllarca hadis ilmi tahsil edilen medresede müderris Hacı Ahmet Efendi, 1882 yılında otuz talebeye Celâleyn ve Molla Câmi okutmuştur[135]. 1916'da ise varidatı sıfır, öğrenci sayısı ise altmış üçtür[136]. Nazmi Bey, 1922 yılında Konya'da elli üç medrese bulunduğunu, bunların büyük bir kısmının harab bir vaziyette olduğunu, mamur olanların yirmiyi geçmediğini ve askerliği tecil edildiği için, medreseye gidenlerin gün be gün arttığını bildirmiştir[137]. Mederesenin son müderrisi ise Nuzumlalı Mehmed Efendi'nin oğlu İsmail Hakkı Nuzumlaer'dir[138].

[133] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 75, 76[1]; Ahmet Efendi'nin ebnâsına ve ebnâ-i ebnâsına baʿde'l-inkirâz, ebnâ-i benâtına ve ebnâ-i benât-ı benâtına ve ebnâ-i benâtına, benât-ı benâtına batnen baʿde batına neslen baʿde nesline, müderrislik verilmiştir.

[134] Muhiddin Tuş, *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya 1756-1856*, Konya, 2001, s. 151.

[135] Önder, *Konya Maarifi Tarihi*, s. 11.

[136] *Konya Vilâyeti Salnâmesi 1332*, s. 551.

[137] Nazmi, *a.g.e.*, s. 21-22.

[138] Arabacı, *a.g.e*, s. 39.

Şekerfuruş Mahallesi Mescidi

Alaeddin Keykubat zamanında yaşayan Hüseyin bin Şaban'ın yaptırdığı mescid, "Çiftekaya Mescidi" ismiyle de bilinmektedir. Konya'da Şekerfuruş Mahallesi'nde bulunan mescid[139], 1676'da bin üç yüz kuruş harcanarak tamir ettirilip, yanına muallimhâne ve yazlık namazgâh yaptırılmıştır[140]. Namazgâh zamanla yıkılarak kaybolduğu için masraflarını karşılamak üzere tesis edilen gelir, mescidin masraflarına kullanılmıştır[141]. 23 Nisan 1682 tarihli vakfiyeden, bu mescidin iki katlı yani fevkâni bir mescid olduğu anlaşılmaktadır[142].

Yazlık namazgâhta görev yapan imam Mezûn oğlu Abdurrahim, günlük üç akçe alırken, mescidin imamı ve mütevellisine günlük bir akçe verilmesi dikkat çekicidir. Mezûn oğlu Abdurrahim'in vefatından sonra Hacı İbrahim aynı göreve getirilmiş, onun vefatından sonra 23 Kasım 1809'da ise oğlu Ömer Halife imamet görevini üstlenmiştir[143].

Şeyh Ahmet Efendi Çifte ve Debbağlar Hamamı

Şeyh Ahmed Efendi Çifte ve Debbağlar Hamamı, Konya'nın en işlek bölgesinde bulunmaktaydı. Yanında Bezirgânlar Hanı[144], kahvehane, onun altında kahve tahmisi ve şerbetçi dükkânı vardı[145]. Bu bölge, halk arasında "Kanlı Göl" diye anılırdı. Bunun nedeni tarihi Hergele Kuyusu'nun çevresinde bulunan ibret taşlarıdır[146].

[139] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 74, 75; *Konya Rehberi 1339*, s. 89; Hüseyin bin Şaban'ın keramet sahibi bir kişi olduğu ve tuzu şekere tahvil ettiği için kendisinin Şekerfuruş ismi ile anıldığı kaydedilmiştir.

[140] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 76[2]; Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanımı*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Konya, 1988, s. 79; Önder, *a.g.e.*, Ankara 1971, s. 124.

[141] Konyalı, *aynı eser*, s. 542.

[142] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 75, 76[1].

[143] Konyalı, *aynı eser*, s. 542.

[144] *K.Ş.S.*, No: 39, s. l56[2],l 57[1].

[145] *K.Ş.S.*, No: 13, s. 17[2]; No: 39, s. l57[2],l57[1].

[146] Konyalı, *aynı eser*, s. l070-l07l.

Şeyh Ahmed Efendi Çifte ve Debbağlar Hamamı, Piri Mehmet Paşa Vakfı'na ait hamamın mütevellisi Mahmut Efendi'den l660'ta satın alınarak[147], Musahip Mustafa Paşa'nın gönderdiği altı bin beş yüz kuruşla, l667 ile 1676 tarihleri arasında yeniden inşasıyla açılmıştır[148].

Şeyh Ahmet Efendi, Çifte Hamamı'nın inşasında kullanılmak amacıyla harabe hale gelmiş olan Sultan Alaeddin Sarayın'dan taş alınması darü's-sa'ade ağası; Yusuf Ağa'nın Divana arz göndererek şikâyetine neden olmuştur[149]. Bunun üzerine 8–17 Şubat l672 tarihinde Şeyh Ahmet Efendi, Edirne'de padişaha arzuhâl vererek Konya da on iki çeşme, bir kervansaray, bir mescid bina ettiğini, bunların tamirine ve ihtiyaçlarına gelir sağlaması için bir çifte hamam yaptırmakta olduğunu, fakat Konya ve yakınlarında mermer bulunmadığı için çok sıkıntı çekildiğini, merhum Sultan Alaeddin Sarayı'nın boş ve terk edilmiş olduğunu, yerin altında kâfi miktarda mermer ve taş varsa almasına izin verilmesi için berat verilmesini istemiştir[150]. Bunun üzerine hamam ve diğer vakıf eserleri için 1 Temmuz l673'de Sultan Alaeddin Sarayı'ndan belirli bir ücret karşılığında yeteri kadar taş ve mermer alınmasına izin verilmiştir[151]. Bu karar ile, 150 araba ve 2200 merkep yükü taş çıkarılmış, ücret olarak her bir araba için yirmi beşer akçeden 4250 akçe ve her merkeb yükü taş için beşer akçeden 11.000 akçe olmak üzere toplam 15.250 akçe verilmiştir[152].

Vakfiye ve sicillerde, kadınlar ve erkekler kısmı bulunan bir çifte hamamdan bahsedilmiş fakat Debbağlar Hamamı'ndan bahsedilmemiştir. Debbağların keçe pişirmek için ihtiyacı olan sıcak su ve nemli ortam, hamamlarda bulunmaktaydı. Bu nedenle Şeyh Ahmet Efendi Çifte Hamamı'nın erkekler kısmında, daha sonraları ayrı bir bölüm olarak yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Şeyh Ahmet Efendi Çifte Hamamı'nın dışında Ertaş ve Türbe hamamlarının da debbağlar için ayrılmış bölümleri vardı[153]. Türkiye'de keçe pişirilen tezgâhın bulunduğu hamamlar, yalnızca Konya'da görülür ve buralar keçelikli hamamlar diye isimlendirilir. Bu tip hamamların en eskisi Türbe Hamamı'dır[154].

Şeyh Ahmed Efendi Çifte Hamamı'nı 1730 yılında sel bastığı için bazı yerlerinin yıkıldığı ve içerisini çamur kapladığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle tamir ve temizliğe ihtiyaç oluşmuştur. Bunun için mahkeme tarafından Mimar Artin ve Yasef ile marangoz Nebi ve çeşmeci Himmet'ten keşif heyeti oluşturulmuş ve keşif raporu hazırlanmıştır. Bu raporda; hamamın erkek ve kadın kısımlarının içeri ve dışarısını çamur kapladığı, kadın kısmının şadırvanı ve çatısı, hamamın üç duvarı, külhan ve kül duvarlarının tamamen yıkıldığı, bunun için yeniden yapılmasına, hamamın iç ve dış kısmının temizlenmesine gerek olduğu tespit edilmiştir. Vakıf mütevellisi Şeyh Feyzullah Efendi ve nazırı aynı zamanda amcası Şeyh İbrahim Efendi, bu tamirat ve temizlik işlerini 368,5 kuruşa 20 Aralık 1730'da yaptırmıştır[155].

Şeyh Feyzullah Efendi, temizlik ve tamir işleri için Hacı Hasan ve Mustafa Çelebi'den 600 kuruş borç almış; ayrıca aynı kişilerden satın aldığı "Kâdıhân" isimli kitabın parası olan 120 kuruş ile borcu 720 kuruşa çıkmıştır[156].

---

[147] Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Bir Mevlâna Manzumesi (Piri Mehmet Paşa Zaviyesi ve Vakfiyesi)", *IX. Vakıflar Haftası Kitabı*, Ankara, l992, s. l6l.

[148] *K.Ş.S.*, No: l6, s. l74[1]; No: 27, s. 76[2]; (Mezbûrun müceddeden bina eylediği hamamına…).

[149] *K.Ş.S.*, No: 16, s. l74[1]; Bayram Ürekli, *Konya'nın Merkezi İdare İle İlişkileri (l650-l675)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensititüsü, İstanbul, l989 s. l47; Hükümdarın Konya'daki harabe saray taşlarının han yapımı için kullanılmasına mani olunmasını ve emri şerife muhalefet edilmemesini, buyurduğunu kaydetmiştir.

[150] *K.Ş.S.*, No: l6, s. l75[1].

[151] *K.Ş.S.*, No: 19, s. l65[3].

[152] Atçeken, *aynı eser*, s. 34-36.

[153] Oğuzoğlu, *aynı eser*, s. l2l-l22.

[154] Yılmaz Önge, "Konya Mevlâna Dergahı'nın Kaybolan Bir Yapısı Türbe Hamamı", *Selçuk Ünivesitesi 5. Milli Mevlana Kongre Tebliğler Dergisi, 3-4 Mayıs l99l*, Konya, 1991, s. 78.

[155] *K.Ş.S.*, No: 52, s. 61[3].

[156] *K.Ş.S.*, No: 52, s. 23[3].

Bezirgânlar Hanı

Atpazarı yakınında[157] Konya'nın en işlek bölgesinde olan han, inşa edildiği yıllarda "Han-ı Cedid" ismiyle bilinmekteydi. Hanın hemen yanında Şeyh Ahmet Efendi Çifte Hamamı[158], 540 ayak uzağında ise Kervansaray Hanı bulunmaktaydı[159]. Han iki katlı idi, elli yedi odası, bir ahırı ve bir samanlığı vardı. Musâhip Mustafa Paşa'nın göndermiş olduğu parayla Şeyh Ahmet Efendi tarafından iki bin kuruşa yaptırıldı[160].

Han'ın yapım tarihi hakkında değişik görüşler mevcuttur[161]. Vakfiye ve diğer kayıtlar incelendiğinde l667 ile 1676 tarihleri arasında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Hana ait vakfiyenin tarihi 23 Nisan l682'dir[162].

Bir hancı ve bir odabaşının görev yaptığı hanın odaları, ocaklı idi[163]. 27 Ocak l686'da Mehmet oğlu Ömer Beşe hancı, Osman oğlu Mustafa odabaşı olarak görev yapmaktaydı[164]. 9 Ekim l70l tarihinde ve 28 Temmuz l707'de tamir ettirilen han, l708'de üç seneliğine 486 kuruşa kiraya verilmiştir. l728 yılında bir hancı idare etmiştir[165].

Şeyh Ahmed Efendi Vakfının mütevellisi Şeyh Halil Efendi tarafından 1707 yılında bir bölümü tamir ettirilen Bezirgânlar Hanının, 1714'te tekrar tamir ettirildiği görülmektedir. Hanın külhânına geçen iki odasının iki duvarı, orta kapısı yakınındaki iki fevkânî ve tahtânî odaların duvarları ve damının, altı göz olan ahır damının üç gözünün, ahırdan külhane geçen duvarın, kıble yönündeki saçak ve kiremitlerin yenilenmesine, sekilerin ve kırk bir tane ocağın ve duvar temellerinin tamirine, yazlık saçağı ve örtmesinde bulunan iki kirişin yenilenmesine toplam 116 kuruş harcanmıştır[166].

Konya'da 1730 yılında meydana gelen sel felaketinde Bezirgânlar Hanı da zarar görmüştü. Bu zararı tespit için mahkeme tarafından; Abdulkerim Çelebi'nin oğlu Mevlânâ Ahmed Efendi, Murat'ın oğlu mimar Artin, Parsi'nin oğlu Yalçıgöz'den keşif heyeti oluşturulmuştur. Bunların 22 Kasım 1730 tarihli raporunda; hanın ahırı ve yirmi odası, ayak çeşmesinin yeniden yapılması, Yeni Han'ın yanındaki canbaz ahırı ve bıçakçı dükkânın yenilenmesi, boyahânenin doğu duvarı ve örtmesinin tamirine toplam 1110 kuruş gerektiği tespit edilmiştir[167]. Günümüzde bu hanın yerinde Şeyh Ahmet Efendi Çarşısı bulunmaktadır[168].

Kervansaray Hanı

Şeyh Ahmed Efendi Vakfı külliyesi içerisinde bulunan han, buradaki en eski yapılardandır. Şeyh Ahmet Efendi Camii'nin bitişiğinde, Bezirgânlar Hanı'nın 540 ayak uzağında bulunan hanın kuzeyinde on iki dükkân ve bu dükkânların üzerinde bir yazlık mevcuttu. Kervansaray Hanı, harap halde bulunan bir hanın yerine bin beş yüz kuruş harcanarak yeniden yaptırılmıştır. Alt katı taş, üst katı kerpiçten, iki katlı olan han, otuz bir ocağı bulunan büyük bir mekandı[169].

---

[157] *K.Ş.S.*, No: 45, s. 73[1].

[158] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 74,75.

[159] *K.Ş.S.*, No: 39, s. 156[2], l57[1].

[160] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 74,75,76[1].

[161] Önder, *a.g.e.*, Konya, l962, s. 444; Bezirgânlar Hanı'nın yapım tarihi olarak Musahip Mustafa Paşa vakıflarına ait temessükde verilen l667 tarihini vermiştir. K.Ş.S., No: 27, s. 76[2]; fakat temessükteki tarih dikkatle incelendiğinde Bezirgânlar Hanı'nın yapım tarihinin bu tarih olamadığı görülür. Küçükdağ, *aynı eser*, s. 22; l675'te yaptırıldığını ve bu hanın Darü'l-hadis Medresesi vakfı olduğunu belirtir.

[162] *K.Ş.S.*, No: l6, s. l74[1]; No: 27, s. 74-76[1].

[163] Oğuzoğlu, *aynı eser*, s. 9-l0.

[164] *K.Ş.S.*, No: 34, s. l80[3].

[165] *K.Ş.S.*, No: 39, s. l56[2], l57[1]; No: 43, s. l27[2], l28[1].

[166] *K.Ş.S.*, No: 45, s. 73[1].

[167] *K.Ş.S.*, No: 52, s. 22[3].

[168] Küçükdağ, *aynı eser*, s. 22.

[169] *K.Ş.S.*, No: 43, s. l27[2], l28[1].

Kesin olarak yapım tarihi bilinmemekle beraber l667 tarihinden önce yaptırıldığı sanılmaktadır. Şeyh Ahmet Efendi hayattayken hukuken tescil için Karaman oğlu Ali Çelebi'yi mütevelli olarak tayin ettiği anlaşılmaktadır[170]. Yapımında veya tamirinde Sultan Alaeddin Sarayı'ndan taş alınmış olan han[171], hacıların ve yolcuların kullanmasına tahsis edilmiştir[172].

Kervansaray Hanı, Şeyh Ahmet Efendi'nin oğlu mütevelli Şeyh Halil Efendi tarafından, 9 Ekim l70l'de teferruatlı bir tamirattan geçirilerek adeta yenilenmiştir. Hanı'nın kuzeyinde ikinci katta bulunan altı oda ile birinci katta bulunan on iki dükkân, ahırın çatısı ve etrafındaki çelen, otuz bir ocak ile birkaç peykenin yanında, Kervansaray Hanı ile Bezirgân Hanı arasından geçen ağaç oluk, caminin altında olan sel-âbdan ve diğer masraflar için toplam 520 kuruş harcanmıştır[173].

Kervansaray Hanı altı yıl sonra, 28 Temmuz l707'de yeniden tamir edilmiş, hanın kuzey tarafında bulunan on iki dükkân ve üzerindeki yazlık, otuz ocak, dükkânlar ve çelen, samanlık duvarının yeniden yapılması, dükkânların kepenkleri ve tarası, ekmekçi dükkânı, tahmisin bitişiğindeki oda, ayrıca kamış, tahta, usta, işçi ve yemekleri olmak üzere toplam üç yüz on altı kuruş harcanmıştır[174].

Hanın kuzey tarafındaki sekiz mutaf dükkânı ve üzerlerinde bulunan beş odanın tamirine iki yüz otuz kuruş, hanın batısındaki duvar ve hanın içerisinde bulunan ocakların yenilenmesine otuz kuruş, hanın dört tarafında bulunan duvarlar çeleninin yapılmasına altmış beş kuruş olmak üzere toplamda 295 kuruş harcanmıştır[175].

VAKFA AİT ÇEŞMELER

Musâhip Mustafa Paşa'nın yaptırdığı çeşmelerden veya suyunu temin ettiği yerlerden biri de Şeyh Ahmet Efendi Hamamı'na verilen sudur. Diğerleri Kervansaray Hanı'nın yanında, Sarıyakup Mahallesi'nde, Hacı Ömer Mahallesi'nde, ikisi Sadırlar Mahallesi'nde, biri Konya'ya bağlı Keten köyünde, ikisi Konya'ya tâbi Hatunsaray Nahiyesi'nde (Biri Hatunsaray'da diğeri Hatunsaray'ın Körelme köyündedir), iki tanesi Aladağ Kazası'na bağlı Gaziler köyündedir[176]. Bu çeşmelerden altısı Konya merkezinde iken, diğer altısı Konya'ya bağlı köy ve nahiyelerdedir. Böylece çeşme sayısı vakfiyeye göre on ikidir[177].

23 Nisan 1682 tarihli vakfiyede ise adı geçen çeşmelerin yanında yeni yaptırılan üç çeşmeden daha söz etmektedir. Bu çeşmeler Neferhatun ve Körelme isimli köylerdedir.[178] Körelme'deki çeşme daha erken tarihli vakfiyede bahsedilmiş olduğundan, burada bir başka çeşmenin yaptırılmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Böylece çeşme sayısı on beşe çıkmıştır[179].

Bu çeşmelerin suyunu temin etmek için yedi lüle su alınmış ve bundan beşi Konya'daki çeşmelere dağıtılmıştır[180]. Bunlara Şeyh Ahmet Efendi

---

[170] *K.Ş.S.*, No: l6, s. 92[1].

[171] *K.Ş.S.*, No: l9, s. l65[3].

[172] *K.Ş.S.*, No: 19, s. ll, l2, l3[1]; 29 Ocak-8 Şubat l672 tarihli vakfiyede; "Şeyh Ahmet Efendi'nin bundan akdem bâb-ı mezbûr haricinde ebnâ-i sebil ve huccâc-ı müslimînin nüzûl itmek için binâ ve vakf ettikleri han dahî…" diye bahseder; *K.Ş.S.*, No: 27, s. 74-76[1]; 23 Nisan l682 tarihli vakfiyede; "mukaddemen ebnâ-i sebil ve huccâc-ı müslimîn için mülk arsası üzerine müceddeden binâ eylediği Kervansaray Hanı'nın…" diye bahsedilmiştir.

[173] *K.Ş.S.*, No: 39, s. l56[2], l57[1].

[174] *K.Ş.S.*, No: 43, s. l27[2], l28[1].

[175] *K.Ş.S.*, No: 45, s. 73[1].

[176] *K.Ş.S.*, No: 19, s. 11, 12.

[177] Mehmet Önder, *Konya Çeşme ve Şadırvanları*, Konya, l955, s.l6; Musahip Mustafa Paşa'nın, Şeyh Ahmet Efendi vakfına ait bazı vakıf eserleriyle birlikte altı çeşmeyi l676 tarihinde yaptırdığından bahsetmektedir. Halbuki bu tarihlerde Şeyh Ahmet Efendi eliyle vakıf adına yaptırılan çeşmelerin sayısı yukarıda geniş bir şekilde izah edildiği gibi on iki tanedir.

[178] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 74-76[1].

[179] Oğuzoğlu, *aynı eser*, s. 9-l0.

[180] *K.Ş.S.*, No: 20, s. l96[2]; "Tevliyet ve nezâretini hayâtta oldukça kendime, vefâtımdan sonra eslâh ebnâma, ebnâ-i ebnâma batnen

tarafından iki bin kuruş harcanmıştır. Bu paranın 17–28 Mayıs l682 tarihli temessükte şehirde bulunan iki çeşmeye, hamamın suyuna ve üç çeşme için alınan iki künk suyun levazımına sarfedildiği kaydedilmiştir[181]. Bunun yanında vakfiyede çeşmeler için gerekli olan masrafların vakıf gelirlerinin dörtte birinden karşılanması istenmiştir. Sadırlar Mahallesi'ndeki iki çeşme ve Çifte Hamam ile Debbağlar Hamamı'nın su künkleri, levazım masrafları ve çeşmecisine verilecek meblağın vakfın gelirinin dörtte birinden sarfedilmesi şartı Şeyh Ahmed Efendi tarafından; suyun taksim edildiği yerden hamama kadar olan masraflarının vakıfdan karşılanması, hamamdan çeşmelere kadar olan masraflarının ise çeşmelerin kendi vakıflarından harcanması şeklinde yorumlanmıştır[182].

Şeyh Ahmet Efendi Hamamı'na ve çeşmelere su Girvat[183] isimli köyde yaptırılan su şebekesinden sağlamıştır. Hamama ve adı geçen çeşmelere gelen su hatlarının ve kaynaklarının temizlenmesi, yenilenmesi, tamiri, onarımı, bakımı ve diğer masrafların vakfın gelirlerinden karşılanması vakfiyeye kaydedilmiştir. Ayrıca yapılan masraflardan artan gelirlerin, Şeyh Ahmet Efendi hayatta iken kendisine, vefat ettikten sonra ise kasada üç sene saklanıp, masraf gerektiğinde çeşmelerin bulunduğu mahallelerden güvenilir ve bu işlere ehil olan bir kişiye verilerek harcanması uygun görülmüştür. Üç sene içerisinde herhangi bir yere sarfedilmeden kalan paranın Şeyh Ahmed Efendi'nin evlâdına verilmesi istemiştir[184]. Musâhip Mustafa Paşa vakıflarıyla ilgili 22 Kasım 1672 tarihli bir diğer vakfiyede Çifte ve Debbağlar Hamamı gelirlerinden bir bölümünün Konya şehir merkezinde yaptırılan altı çeşmenin tamir ve onarımına kullanılması, kullanılmayan kısmının vakfiyedeki şartlara uygun olarak evlâdına ve eşlerine paylaştırılması istenmiştir[185].

Sedirler (Sadırlar) Mahallesi Çeşmesi

Sedirler Mahallesi'nde bulunan çeşme, Polatlar Yolu üzerindedir[186]. Zamanla tahrip olduğu için l744'te Müfti Seyid İbrahim Efendi tarafından tekrar yaptırılarak üzerine sülüs hatla yazılı mermer bir kitabe yerleştirilmiştir. Ayrıca 1918'de mahalle halkının desteğiyle yeniden tamir ettirilmiştir[187]. Çeşme vakfının mütevellisi, 10 Ocak l686'da Ebubekir Halife oğlu Mustafa Halife'dir[188].

Şeyh Ahmed Efendi Çeşmesi

Sadırlar Mahallesi'ndeki diğer çeşme Şeyh Ahmed Efendi çeşmesidir. Hacı Yusuf Mescidi civarında olan bu çeşme vakfiyeye göre iki bin kuruşun bir bölümü ile yaptırılmıştır[189]. Sedirler Mahallesi'nde ikamet eden Şaban oğlu Hacı Halil, 1736 senesinde Sedirler ile Şeyh Ahmed Efendi çeşmeleri arasındaki künkler tahrip olduğu için vefatından bir saat önce tamir ettirilmesine elli kuruş vasiyet etmiştir[190]. Hacı Mehmet ve Hacı Ali isimli hayır severlerin teşebbüsü ve halkın desteğiyle l88l yılında tekrar tamir ettirilmiştir[191].

---

ba'de batn ve eslâh benâta ve benât-ı benâta şart edip, hâsıldan fazlayı üç sene bir emînde emânet konulup han ve çeşmelere hâcet olmayup mesârif olunmaz ise evlâdım aralarında taksîm eyleyeler; tâlibü'l-ilm olan evlâdım iki erkek hissesi alalar; zevcâtım âhar zevce varmazlar ise anlar da hayâtta oldukça hisse-i şer'iyelerini alalar. Vakf-ı mezkûrun usûl ve füru'unda ve ziyâde ve noksanında merreten ba'de uhrâ tebdîl ve tağyîri elimde ola."

[181] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 76[2].

[182] *K.Ş.S.*, No: 20, s. l96[2].

[183] Halk arasında Givrat adıyla da bilinir.

[184] *K.Ş.S.*, No: 19, s. 11-12.

[185] *K.Ş.S.*, No: 16, s. 92[1].

[186] *K.Ş.S.*, No: 20, s. l96[2].

[187] Önder, *a.g.e.*, Ankara l97l, s. 278.

[188] *K.Ş.S.*, No: 29, s. 92[2].

[189] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 76[2].

[190] *K.Ş.S.*, No: 53, s. 175[2]; İzzet Sak, *Şer'iye Sicillerine Göre Konya'da Vasiyet Yoluyla Yapılan Hayır ve Vakıflar (1700-1750)*, Konya, 2008, s. 92.

[191] Önder, *Konya Çeşme*, s. 59.

Yetimzâde Çeşmesi

Şeyh Ahmet Mahallesi Mescidi'nin karşı köşesindeki çeşmedir[192]. Bu çeşmenin künk ve kanalları tahrip olduğu için Şeyh Ahmet Efendi künklerini yeniden döşeterek vakıf kurmuş ve tevliyetine Karamanzâde Ali Çelebi'yi atadı. Onun vefatı üzerine[193], 17 Ağustos l68l'de Dedemoğlu Mahallesi'nde ikamet eden Pir Ali oğlu El-Hac Mustafa mütevelli oldu ve çeşme vakfına ait olan 270 esedi kuruş ona teslim edildi[194]. Bu şahsın kendisine teslim edilen paranın 180 kuruşunu vakfa iade edemediği için 22 Temmuz 1703'te oturduğu evi bu para karşılığı çeşme vakfına satmış ve yıllık yirmi yedi kuruş kira ödeyerek artık vakıf olan evinde kiracı olarak oturmuştur. Bu süre içerisinde çeşmenin tevliyetini Şeyh Halil Efendi'nin üstlendiği görülmektedir[195]. Ondan sonra 1681'de mütevelliliğe Molla Osman getirilmiştir[196].

Çeşme vakfının faiz karşılığı ihtiyacı olanlara para verdiği anlaşılmaktadır. Şeyh Halil Efendi'nin Çeşme vakfı tevliyetini üzerinde bulundurduğu süre içerisinde Uluırmak Mahallesinde oturan Hacı Mehmed'e istirbah (faiz) yoluyla altmış beş kuruş verdiği bu para ve faizini ödeyemediği için hanımının kendisine hibe ettiği bahçeyi vakfa sattığı ve kendi bahçesini dokuz kuruş, üç rubua kiraladığı mahkeme kayıtlarından anlaşılmaktadır[197].

Hacı Ömerler Mahallesi Çeşmesi

Hacı Ömerler Mahallesi'nde bulunan çeşme, l5l7 yılında Konyalı hayırseverlerden Yusuf oğlu Şeyh Ahmet Çelebi tarafından yaptırıldı. Çeşme ve kanallarının bozulması üzerine Şeyh Ahmed Efendi tarafından yeniden yaptırılarak vakıf eserleri arasına dahil edilmiştir. 1868 yılında Hacı Ömerler, Pir Esat ve Topraklık mahalle halkı tarafından tamir ettirildiği sülüs hatlı mermer kitabesinden anlaşılmaktadır[198].

Mengene Çeşmesi

Konya'nın Mengene Caddesi, Ayvalı Sokağı başında bulunan çeşme, Şeyh Ahmed Efendi Vakfı eserleri arasındadır. Çeşmeyi l879 yılında mahalle halkı tamir ettirerek yeniden açmıştır[199].

Hatunsaray Çeşmesi

Şeyh Ahmed Efendi Vakfı eserleri arasında olan çeşme, Konya'nın Hatunsaray Nahiyesi'ndedir. Konya'ya tâbi Zortala'da pınarı bulunan çeşmenin Hatunsaray'a kadar gelen kanalları ve künkleri tahrip olduğu için 11 Haziran l707'de vakfın mütevellisi Şeyh Halil Efendi, tamir ettirmek maksadıyla mahkemeye müracat etmiştir. Abdullah oğlu Cafer Ağa başkanlığında oluşturulan heyetin keşif kaydına göre, künklerin geçtiği arazi sahiplerinin tarım yaparken künkleri bozdukları anlaşılmıştır. Bozulan 2980 künkün tamir ettirildiği anlaşılmaktadır[200].

VAKFA AİT DÜKKÂNLAR VE DİĞER MAL VARLIKLARI

Şeyh Ahmet Efendi vakfına ait yirmi dükkân, bir kârhane[201] ve Belvîrân Kazâsı Afşarviran köyünde iki bağ bulunmaktadır. Dükkânların bulundukları yerler; Konya Kalesi Atpazarı Kapısı içerisinde bakkal, ekmekçi, kale altında ekmekçi, mutaf[202] ve bitişiğinde mutaf kârhanesi, Atpazarı Kapısı dışında Kervansaray Hanı'na bitişik on beş ve Postacılar Sokağı'nda bir dükkân vardı[203].

---

[192] Konyalı, *aynı eser*, s. 562.

[193] *K.Ş.S.*, No: 26, s. ll[3]

[194] *K.Ş.S.*, No: 26, s. ll[2].

[195] *K.Ş.S.*, No: 41, s. 94[2].

[196] *K.Ş.S.*, No: 26, s. ll[2].

[197] *K.Ş.S.*, No: 41, s. 178[1].

[198] Önder, *a.g.e.*, Ankara, l97l, s. 285-286

[199] Önder, *a.g.e.*, Konya, l962 s. 236.

[200] *K.Ş.S.*, No: 43, s. 38[1]

[201] Atölye

[202] Kıl dokunan dükkân

[203] *K.Ş.S.*, No: l6, s. 88[2].

Konya şeriye sicillerindeki 1673 tarihli vakfiyede yirmi dükkânın yanına dört mahzen ilave edilerek kârhaneden bahsedilmemiştir[204]. On yıl sonra Şeyh Ahmet Efendi tarafından hazırlatılan 23 Nisan l682 tarihli vakfiyede, Şeyh Ahmet Efendi Camii'nin altında altı, Kervansaray Hanı kuzey zemininde on iki dükkân, Şeyh Ahmet Efendi Hamamı'na bitişik şerbetçi ve üzerindeki kahvehane, üç mahzen ve kahve tahmisi[205] kaydedilmiştir[206].

Musâhip Mustafa Paşa'nın vakıflarına ait l682 tarihli temessükten anlaşıldığına göre Şeyh Ahmet Efendi Camii ile altında bulunan altı dükkân, bir kemer 2000 kuruşa, tahmis, kahvehane ve on beş dükkân 1000 kuruşa yaptırılmıştır[207]. Konya'nın tek tahmisi olan ve l672'den önce yaptırıldığı anlaşılan yer Şeyh Ahmet Efendi Camii'ne doğu yönünden bitişiktir[208]. Tahmisin gelirleri Şeyh Ahmet Efendi Camii giderlerine tahsis edilmiştir. İbrahim Paşa'nın sahib olduğu haslardan "Mir-i Âb" hassı mukataasına tahmis senede 3600 akçe vergi verdiği göz önüne alınırsa oldukça yüksek bir gelire sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu tahmisten başka bir tahmisin açılmasına fermanla mâni olunmuştur[209]. Şeyh Halil Efendi'nin vakıf mütevelliği vazifesini yürüttüğü sırada kahve tahmisinde çalışanların burayı terkedip Seyyid Bostân Efendi'nin Keçeciler Sokağında açtığı tahmiste çalışmaya başladığı için vakfa ait tahmis âtıl kalmıştı. Bostan Efendi'nin tahmisini işleten kişi çalışanlara verdiği sözü yerine getirmediği için bunların rızalarıyla geri Şeyh Ahmed Efendi vakfına ait olan tahmise 1715'te geri döndükleri görülmektedir[210].

Vakfın mütevellisi Şeyh Halil Efendi tarafından, 28 Temmuz l707'de Kervansaray Hanı'nın kuzey tarafındaki on iki dükkân ve üzerinde olan yazlık, otuz altı ocak, ekmekçi ve kalenin altında bulunan fırının tamirine toplam 270 kuruş harcanmıştır[211]. 1717'de kale altındaki bir mutaf dükkânı otuz kuruşa yenilenmiş, ayrıca attar dükkânı ile İbad Efendi'nin kızına ait dükkânın arasındaki müşterek duvarın kirişi on kuruşa değiştirilmiştir[212].

ŞEYH AHMED EFENDİ VAKFININ GELİR VE GİDERLERİ

Şeyh Ahmed Efendi Vakfı gelirlerinin mutad giderleri rahatlıkla karşıladığı ve vâkıfın evladına bir miktar para kaldığı görülmektedir. Fakat vakıf binalarında yapılan tamir ve tadilatlar nedeniyle harcamanın arttığı zamanlarda vakfın borçlandığı ve uzun süre bu borcun ödendiği görülmektedir. Nitekim 1695 ve 1703 yılları arasında yapılan tamir ve tadilat masraflarını ödemek uzun bir süre almıştır[213].

Karaman Eyaleti Valisi Vezir Ali Paşa tarafından tayin olunan mübâşir Mustafa Ağa marifetiyle 8 Ağustos 1704'te mahallinde yapılan teftiş neticesinde Şeyh Ahmed Efendi Vakfı'nın üç han, çifte hamam ve dükkanlarının tamamının gelir ve giderleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

---

[204] *K.Ş.S.*, No: l9, s. Ll-l3[1]; 11-20 Şevval l083 /29 Ocak-8 Şubat l673 tarihli vakfiyedir.

[205] Kahvenin kavrularak öğütüldüğü ve satıldığı yer.

[206] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 74-76[1]; 15 Rebiülahir l093/23 Nisan l682 tarihli vakfiyedir.

[207] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 76[2].

[208] *K.Ş.S.*, No: l9, s. 1l-l3[1].

[209] *K.Ş.S.*, No: 24, s. 278[2].

[210] *K.Ş.S.*, No: 45, s. l88[1].

[211] *K.Ş.S.*, No: 43, s. l27[2], l28[1].

[212] *K.Ş.S.*, No: 45, s. 73[1].

[213] Sami Ağaoğlu, *Konya Şeriye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Şeyh Ahmet Efendi Vakfı Eserleri ve Vakfiyeleri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1996, s. 34.

Tablo1: Şeyh Ahmed Efendi Vakfı 1704 Tarihli Muhasebesidir[214]

GELİRLER	AYLIK (AKÇE)	GİDERLER	GÜNLÜK (AKÇE)
Ekmekçi (Hasan)	120	İmamet	6
Mercanlı'dan	80	Hitabet	6
Marangoz (Emrullah)	100	Meşihat	6
Marangoz (Süleyman)	120	Nezaret	5
Berber (Ahmet)	180	Cibâyet (Gelir Tahsilatı)	5
Mustafa'dan	120	Meremmât (Tamirci)	3
İpekçi (Mehmet)	120	Ders-i Âmm	10
Kıl Dokumacı (Mustafa)	120	Kar ve yağmur Temizliği	10
Nalbant (Recep)	150	Kayyum	5
Kıl Dokumacı (Ahmet)	90	Müezzin	10
Kıl Dokumacı (Hüseyin)	90	Temcidiye	2
Kıl Dokumacı (İsmail)	170	Mefrîkhân	2
Kıl Dokumacı (Hüseyin)	120	Tevliyet yevmiyesi	10
Diğer (Hüseyin)	120	Vâkıfın Zevce-i metrûkesine	10
Hacı Mehmet	100	İcâre	2
Nalbant (Ahmet)	30	Debbağhâne İmamına	2
Marangoz (Yusuf)	90	Debbaghâne'de yevmiye	2
İpekçi (Mustafa)	12	Musluğa	2
Eskici (Mehmet)	180	Kitâbet yevmiyesi	4
Hacı Osman'dan	480	Hafız-ı Kütüb	1
Postalcı (Zımmi)	210	Devirhân yevmiyesi	6
Kara Mustafa'dan	360	Muallimhâne	6
Mahzenden	70	**BİR AYLIK GİDER TOPLAM**	**14 Kuruş 30 Akçe**
Mehmet Beğ'den	120	**BİR SENELİK GİDER TOPLAM**	**169,5 Kuruş**
Hallaç (İvaz)	180		
Tahmisden	240		
Mürsel Beşe'den	200		
Mahzen (Kenan)	70		
Yeni Kervansaraydan	720		
Eski Kervansaraydan	640		
Bezirgân Hanından	8		
BİR AYLIK TOPLAM GELİR	**31 Kuruş 2,5 Rubu (30 Akçe)**		
BİR SENELİK TOPLAM GELİR	**379,5 Kuruş**		

Tablo2: Şeyh Ahmed Efendi Vakfının 1704 Yılı Gelir ve Gider Tablosudur[215]

MUHASEBE	Aylık (kuruş)	Yıllık (kuruş)	Kalan Senelik
Gelir	31.5 kuruş 30 akçe	379.5 kuruş	-
Vazife Giderleri	14 kuruş 30 akçe	169.5 kuruş	-
Bütün Tamir Masrafları		182 kuruş 150 akçe	-
Vazife ve Masraflar Toplamı		352 kuruş 30 akçe	27 kuruş 90 akçe
Tamir ve Onarım Giderleri	-	358 kuruş	330.5 kuruş 10 akçe (borç)

Tablo 3: 1716 Tarihli Sicile Göre Vakıf Gelir-Giderlerinden Artanının Vâkıfın Aile Efrâdına Taksimidir[216]

VÂKIFIN AİLE EFRÂDI	PAY (KURUŞ)
Şeyh İbrahim Efendi'ye	130
Şeyh Said Efendi'ye	100
Şeyh Said Efendi'nin Validesine	25 (üçte bir hisse)
Ayşe Kadına (Vâkıfın kızı)	25

[214] K.Ş.S., No: 41, s. 115[1].

[215] K. Ş. S., No: 41, s. 125[1].

[216] *K.Ş.S.*, No: 47, s. 63[2].

Vakıf Gelirlerinin Sarf Edildiği Yerler

Musâhip Mustafa Paşa, Şeyh Ahmed Efendi eliyle kurmuş olduğu vakıfların vakfiyelerinde gelir ve giderlerin sarf edileceği yerleri açıklamıştır. Şeyh Ahmet Efendi Çifte Hamamı ve Debbağlar Hamamı'na ait 22 Kasım l672 tarihli vakfiyede; Konya mahallelerindeki altı ve çevredeki köylerde bulunan altı çeşmenin tamirine, Kervansaray Hanı'nın onarımına sarfedilmesi, eğer gelir artarsa emanete konması, üç sene içerisinde bu para kullanılmazsa, Şeyh Ahmet Efendi'nin evlâdına eşit olarak dağıtılması, öğrenci olanlara ise iki erkek hissesi verilmesi, eşlerinden evlenmeyenlere yaşadıkları müddetçe şer'î hisselerinin verilmesi istenmiştir[217].

29 Ocak–8 Şubat l678 tarihli vakfiyeye göre Çifte ve Debbağlar Hamamı, yirmi adet dükkân ve dört adet mahzenin gelirleri; Şeyh Ahmed Efendi Camii imamı ve müezzini ücretine, camii ile Kervansaray Hanı'nın tamirine, tahsis edilmiştir. Bunun yanında Girvad isimli köyde yaptırılan su kantarânı[218], su kaynağı ve yollarının temizlenip, onarılması, vakfa ait on iki çeşme ve hamamın tamiri bu gelirlerden karşılanmıştır[219].

Vakfın, 23 Nisan l682 tarihli vakfiyesinde ise; Şeyh Ahmet Efendi Çifte ve Debbağlar Hamamı, Bezirganlar Hanı, Fevkâni Camii altında bulunan altı dükkan, şerbetçi ve kahvehane, tahmis, üç mahzen, Kervansaray Hanı ve on dükkanın gelirleri; Şeyh Ahmet Efendi Camii'nin hizmetlilerine ve diğer masraflarına, Şekerfuruş Mahallesi'nde yaptırıp vakfettiği fevkâni mescidin ve muallimhânenin imam ve muallimine, Debbağlar Mescidi imamına ve Atpazarı dâhilindeki mescidin imamına, Konya'da toplam on beş mahalle ve köyde yaptırılan çeşmelerin her sene temizlenmesine, tamirine ve bu konuda görevlilerine, Tok Mahallesi'nde on dört odalı ve bir dersaneli darü'l-hadis'e, harcanması istenmiştir. Ayrıca cami, mescid, çeşmeler ve diğer yerlerde hizmet edenlere tayin olunan ücretler, masraflar, önceki vakfiyelerde olduğu gibi harcanması belirterek, hamamın gelirlerinin bundan sonra açıklandığı gibi sarfedileceği kaydedilmiştir[220].

SONUÇ

Ülke içerisinde ve ülke dışında yardıma muhtaç insanlara ulaşmada, özellikle ekonomik krizlerin olduğu dönemlerde sosyal yardımlaşma ve dayanışma, eğitim ve öğretimin etkili, yaygın bir şekilde yürütülmesi, kültürel değerlerin korunması, insanlığın birbirleriyle kaynaşması açısından vakıfların işlev ve değerleri daha da artmaktadır. Bu bağlamda, Musâhip Mustafa Paşa'nın, mütevvelisi Şeyh Ahmet Efendi eliyle kurmuş olduğu vakıf, Konya'nın ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarına büyük katkıda bulunduğu bu çalışma ile ortaya çıkarılmıştır.

Bunun yanında Şeyh Ahmed Efendi'nin kendi parasıyla yaptırdığı vakıf eserleri ve oluşturmuş olduğu vakıfla, Musâhip Mustafa Paşa'nın göndermiş olduğu parayla yaptırmış olduğu vakıf eserleri ve kurdurduğu vakıf birbirinden ayırılmalıdır.

Musâhip Mustafa Paşa'nın kurdurmuş olduğu vakıf, hukuken devlete aittir. Herşeyden önce vakıf külliyesinin kurulduğu toprak, devletin malıdır ve vakıf eserleri yaptırılmak amacıyla devletten temlik yoluyla alınmıştır. Bunun yanında vakıf eserlerinin inşaası için parayı gönderen Musâhip Mustafa Paşa, daha hayatta iken tespit edilen evlatları vefat etmiştir yani vârisi yoktur. Vakfiyede de belirtildiği gibi vakfın ilk mütevellisi Şeyh Ahmet Efendi'nin soyu tevliyet vazifesini yürütmüştür. Yani Şeyh Ahmet Efendi'nin evlâdı, vakfın sahibi değil mütevellisidir.

[217] *K.Ş.S.*, No: l6, s. 92[1].

[218] Suyun taksim olunduğu yer veya taştan yapılan büyük köprü.

[219] *K.Ş.S.*, No: l9, s. ll-l3[1].

[220] *K.Ş.S.*, No: 27, s. 74-75-76[1].

Vakfa ait olan bina ve eserlerin, Şeyh Ahmed Efendi Camii hariç, sık sık tamir ve tadilattan geçirilmesinin en önemli sebebi kullanılan inşaat malzemesidir. Dayanıksız inşaat malzemesi olan kerpicin çokça kullanılması, binaların kısa sürede yıpranmasına neden olmuştur. Bunun yanında külliyenin bulunduğu yerin çukurda olması, sel sularının burada toplanması da diğer bir sebep olarak görülebilir.

Vakfın uzun süre yaşayıp günümüze kadar ulaşmasının en önemli nedeni vakıf gelirlerinin yüksek olmasıdır. Bu durum hem eserlerin nispeten korunmasına hem de mütevellilerin ısrarla vakfa sahip çıkmasına sebep olmuştur. Buna rağmen Türkiye Cumhuriyeti tarafından hazırlanan vakıflar kanununun ilk uygulamaları sırasında yaşanan karışıklıktan dolayı, Şeyh Ahmet Efendi Vakfı'nın bazı malları ve dükkânları kişilerin mülkleri haline gelmiştir. Bununla beraber yine de vakıf mallarının iyi korunduğu söylenebilir.

Bir başka dikkate değer husus ise Dersaadet'te, Kadızâde-Sofiyye tartışmasının çatışmaya dönüştüğü dönemde, Musahip Mustafa Paşa'nın, Şeyh Ahmet Efendi'ye bu vakfı kurdurtmasıdır[221].

[221] Uzunçarşılı, *aynı eser*, s. 350-354; Kadızâdeler, Eylül 1656'de toplanarak tarikatlara ait bütün tekkeleri yıkmaya, dervişleri tecdidi imana zorlamaya ve muhalefet edenleri öldürmeye, her camide yalnız bir minare bırakarak diğerlerini faydasız ve israf eseri gördükleri için yıkmaya ve tarikatlara karşı birçok eylemler yapmaya başlamışlardır.

KAYNAKÇA

Konya Şeriye Sicilleri; No: 10, 11, 12, 13, 16, 19, 20, 24, 25, 26, 27, 29, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 47, 49, 50, 52, 53.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi: ZB.00336.00010.001.001; C.EV.409-20749.12.23.2020.4.29.52PM; ŞD.00193.00013.001.001.

AĞAOĞLU, Sami, *Konya Şeriye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Şeyh Ahmet Efendi Vakfı Eserleri ve Vakfiyeleri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1996.

AĞAOĞLU, Sami, "Musâhip Mustafa Paşa Vakfı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyet Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Konya 2004.

AĞAOĞLU, Sami, "Şeyh Ahmet Efendi Müderris, Vakıf Mütevellisi", *Konya Ansiklopedisi*, C. VIII, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya, 2015.

AKALIN, Berrin, "Nâbi'nin Kamaniçe Kalesi'nin Fethi İçin Yazdığı Sultân-ı Dîn Şehenşeh-i Dünyâ Hidîv-i Dehr Sultan Muhammed Âb-ı Ruh-ı Baht-ı Sermedi Matla'lı Târih Kasîdesi ve Çağına Tanıklığı", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi, Prof. Dr. Mine Mengi Özel Sayısı*, Yıl: 2, S. 5, 2016.

ARABACI, Caner, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya, 1998.

ATÇEKEN, Zeki, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanımı*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Konya, 1988.

Baron Joseph Von Hammer Purgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. XI, İstanbul, l986.

GÜLCAN, Mustafa, *Konya'da İçtimai ve İktisadi Hayat (1675-1676)*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Konya, 1989.

İLGÜREL, Mücteba, "IV. Mehmed", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. XI, Çağ Yayınları, İstanbul, 1993.

İPŞİRLİ, Mehmet, "Musâhib", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXI, İstanbul, 2006.

KARAHAN, Abdülkadir, "Nâbî", *DİA*, C. XXXII, İstanbul, 2006.

KOLODZİEJCZYK, Dariusz, "Kamaniçe", *DİA*, C. IV, İstanbul, 2001.

Konya Vilâyeti Salnâmesi 1332, İstanbul, l332.

KONYALI, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya, l964.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, *Lale Devrinde Konya*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi, Konya, 1989.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "Konya'da Bir Mevlâna Manzumesi (Piri Mehmet Paşa Zaviyesi ve Vakfiyesi)", *IX. Vakıflar Haftası Kitabı*, Ankara, l992.

MEHMET HALİFE, *Târih-i Gılmânî*, Sadeleştiren: Kâmil Su, Devlet Kitapları Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976.

MEHMET SÜREYYA, *Sicill-i Osmanî*, Hazırlayan; Nuri Akbayar, C. III, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

ÖNDER, Mehmet, *Konya Çeşme ve Şadırvanları*, Konya, l955.

NUTKU, Özdemir, *IV. Mehmed'in Edirne Şenliği (1675)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987.

OĞUZOĞLU, Yusuf, *17. Y. Yılın İkinci Yarısında Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yeniçağ Tarihi Kürsüsü, Ankara, 1980.

ÖNDER, Mehmet, *Mevlâna Şehri Konya (Tarihi Klavuzu)*, Ankara, 1971.

ÖNDER, Mehmet, *Konya Maarifi Tarihi, Selçuklu, Karamanoğulları, Osmanlı Devirleri, Konya'da ilim ve müesseseleri, Cumhuriyetle birlikte Konya'da Milli Eğitim ve Teşkilatı*, Konya, l952.

ÖNGE, Yılmaz Önge, "Konya Mevlâna Dergahı'nın Kaybolan Bir Yapısı Türbe Hamamı", *Selçuk Ünivesitesi 5. Milli Mevlana Kongre Tebliğler Dergisi, 3-4 Mayıs l99l*, Konya, 1991.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. IV, İstanbul, 1960.

ÖZTUNA, Yılmaz Öztuna, "Mustafa Paşa (Damat Musahip l640?-l686)", *Türk Ansiklopedisi*, C. XXIV. MEB, Ankara, 1976.

ULUSOY, M. Çağatay, *Padişahın Kadınları ve Kızları*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011.

UZUNARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi: II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, K. 1, Ankara, l983.

ÜREKLİ, Bayram, *Konya'nın Merkezi İdare İle İlişkileri (l650-l675)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensititüsü, İstanbul, l989.

SAK, İzzet, *Kadı Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Vakıflar (1650 - 1910*), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2012.

SAK, İzzet, *Şer'iye Sicillerine Göre Konya'da Vasiyet Yoluyla Yapılan Hayır ve Vakıflar (1700-175*), Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2008.

Şeyhî Mehmet Efendi, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri Vekayiü'l-Fudalâ I*, C. III, Yayınlayan; Abdulkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul, l989.

TUŞ, Muhiddin, *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya (1756-1856)*, Ankara Üniversitesi Yayınmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993.

TUŞ, Muhiddin, *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya 1756-1856*, Konya, 2001.

YÖRÜK, Doğan, *3 Numaralı Konya Şer'i Sicili (987-1330/1579-1912) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Palet Yayınları, Konya, 2013.

Yusuf Nâbî, *Münşeât-ı Nâbi- Nâbî'nin Mektupları*, Hazırlayan; Adnan Oktay, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017.

OSMANLI DÖNEMİ KONYA'DAKİ ULEMA VAKIFLARI

Hasan Ali POLAT*

Özet

Vakıflar, asırlarca sosyo-ekonomik yapı üzerinde büyük etkileri olmuş olan dinî-hukukî kurumlardır. Yardımlaşma müesseseleri olarak teşekkül eden vakıflar, Osmanlı döneminde tekâmülünün zirvesine ulaşarak İslam Medeniyetinin inşasında mühim vazifeler üstelenerek, fert ve cemiyetler üzerinde etkili oldular. Osmanlı'da toplumun her tabakasından vakıf kuranlar olduğu gibi bu vakıf kurucuları içerisinde ulema sınıfından olanlar da bulunmaktadır.

Bu çalışmada; Konya'da, ulema tarafından kurulan, Osmanlı Arşivi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinden tespit edilen kırk beş vakıf ele alınmakta ve bu vakıfların; kurucularının unvanları, vakfettikleri mevkuf ve şartları değerlendirilmektedir. Netice itibariyle ulema tarafından daha çok medrese kurulduğu ve bu medreselerin masraflarının karşılanması için de dükkân, mağaza, ev ve para vakfedildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konya, vakıf, ulema, kadı, müftü, müderris, medrese, para.

*Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü – polathasanali@hotmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6658-932X

ENDOWNMENTS OF ULAMA IN KONYA DURING THE OTTOMAN PERIOD

Abstract

The pious endowments (waqfs) are religious-legal institutions that have influenced the socio-economic structures of the Islamic states for centuries. Established as institutions of social solidarity, the endowments reached the peak of their progress in the Ottoman Empire, took on important duties in the construction of Ottoman civilization, and had influences on the lives of the individuals and the social groups. In this long-lasting political structure, as all social groups were active in founding endowments, ulama, scholars specialised in sharia, as a social class, also contributed to the foundation of these institutions.

In this study, 45 endowments established by the ulama in Konya and identified from the archives of the Ottoman Archives and the General Directorate of Foundations as well as their founders' titles and social positions are discussed. As a result, it is noted that the members of the ulama were prone to establish madrasas, higher learning institutions often part of a larger complex of a waqf-based institution, and cover the expenses of these madrasas through donating the revenues of shops, stores, other properties, and money.

Keywords: Konya, Waqfs (pious endowments), ulama (Islamic scholars), qadi (judge of a sharia court), mufti (Islamic jurist), teachers in madrasa, madrasa, money.

Giriş

Vakıf, bir malın sahibi tarafından dinî, içtimaî ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsisi ve "hukukî bir işlemle kurulan ve İslâm Medeniyetinin önemli unsurlarından birini teşkil eden hayır müessesesini ifade etmektedir[1]. Yardımlaşma müessesesi olarak teşekkül eden ve sürekli tekâmül eden vakıflar, Osmanlı döneminde tekâmülünün zirvesine ulaşarak Osmanlı kültürünün inşasında mühim görevler üstlendiler; ülkenin sosyo-kültürel yapısı ve iktisadi hayatına katkı sağladılar; fertler ve cemiyetler üzerinde ciddî etkileri oldu. Nitekim devletin olmazsa olmaz rüknünden biri olduğu içindir ki Osmanlı için vakıf medeniyeti de denilmektedir; altı asırlık devletin sosyo-kültürel dokusu irdelendiğinde bu kullanımın boşuna olmadığı açık bir şekilde görülmektedir. O yüzdendir ki vakıfların işlevi ve toplum üzerindeki etkisi vazıh bir şekilde ortaya konulmadan Osmanlı tarihinin bir veçhesinin daima eksik kalacağı açıktır.

Bu çalışma; Osmanlı döneminde, Konya merkezde, ulema tarafından kurulan vakıfları incelemektedir. Çalışmanın kaynağını Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Meşihat Dairesi (MŞH) evrakları içerisinde olan Konya Şer'iyye Sicilleri ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde (VGM. A) bulunan vakfiyeler oluşturmaktadır.

Vakıfların Çeşitleri, İşlevleri ve Rolleri

Osmanlı Devleti, bugünkü manada devletin icra etmesi gereken ödevleri, dönemin şartları içerisinde teşekkül eden toplumsal kurumlar ve ekonomik yapılarla gerçekleştirmekteydi. Devlet ekonomik hayatın denetimi vazifesini dönemin esnaf örgütlerine havale ederken[2], tımar sistemi ile asker ve ordu masrafının devrini sağlamaktaydı. Bu minval üzere vakıflar da sosyal, dinî ve kültürel pek çok amme hizmetini üstlenmekteydi.

Kuruluş amaçlarına göre vakıflar, hayrî, ailevî ve yarı ailevî olarak üç çeşittir. Hayrî vakıflar, dinî, sosyal ve kültürel amaçla teşekkül ettirilen ve bizzat vakfa konu olan varlıktan yararlanılarak faaliyet

[1] Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", C. XLII, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, s. 475.

[2] Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Esnaf Cemiyetleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. XLI, S. 1-4, 2011, s. 44-5.

gösteren vakıflardır. Avarız vakıfları ise, fakirlere, hastalara, yetimlere yardım eden, aslında tam olarak vakfın amacına uygun bir gaye güden vakıflardır. Ayrıca bu vakıflarla olağanüstü dönemlerde devletin talep ettiği vergileri ödeme gücü olmayanlara da yardım etme imkânı ortaya çıkmaktadır. Aile vakıfları, her ne kadar dinî, sosyal ya da kültürel amaçlarla kurulsa da gelirlerinin bir kısmından aile fertleri ve akrabaların yararlandırılması gayesi taşıyan vakıflardır[3]. Bu vakıflar, aile servetini korumayı, kendisinden sonraki aile fertlerini yararlandırmayı amaçladığı gibi zaman zaman müsadere sisteminden kurtulmayı da amaçlayan vakıflardır. Yarı ailevî vakıflar, bir yönüyle aile vakıflarına, diğer yönüyle şer'î veya hayrî vakıf unsurlarını ihtiva ettiği söylenebilir[4]. Çünkü bunlar, gelirlerinin, belirli şartlar çerçevesinde vakfı kuranın ailesiyle şer'î veya hayrî kuruluşlar arasında pay edildiği vakıflardır.

Bahsedilen ayrımlar dışında vakıflar, vakfa konu edilen varlığın türüne göre de tasnif edilebilir. Emlak, gayrimenkul, menkul ve para vakıfları olarak bu ayrımı yapmak mümkündür. Burada para vakıfları, Osmanlı Devleti'ndeki işleyişi açısından önem arz etmektedir. Para vakıfları, borç verme maksadı taşıyan ama bunu yaparken, borç sahibini yüksek faizle borç veren tefecilerin eline düşürmemeyi gaye edinen vakıflardır[5]. Bu vakıfların vakfa konu varlığı paradır.

Vakıf için ilk önce vakfeden kişini hür ve akıl sahibi, daha sonra ise vakfedilecek bir mal ve hakkın olması icap etmektedir[6]. Bir varlığın vakfa konu olabilmesi için yasaklanmamış bir varlık olması ve vakfedenin zilyetliğinde bulunması (hâkimiyetinde), vakfedilecek malın ödünç mal yahut başkasına verilen emanet mal olmaması vakfedenin mülkü olması, varlığın tam olarak tarif edilmesi ve belirli olması gerekmektedir. İlaveten vakfedilen malda ortaklık varsa bunun sınırlarının ayrılması ve vakfın geçici süreyle değil ebedi olarak tesis edilmesi gerekmektedir[7].

Vakıfların kurulmasının altında yatan pek çok neden bulunmaktadır. "Öldükten sonra dahi amel defterinin açık olması"na ilişkin dini faktör bunlardan biridir. Sosyal ve bayındırlık hizmetlerini gerçekleştirme gayesi taşıyan sosyokültürel nedenler de vakıf kurumunun oluşumunda etkilidir. Bunun yanında lüks tüketimin denetlenerek fazla olan serveti istiflemeyi önleyen, yine şahsa ait serveti düşük gelirlilerin de istifadesine sunan vakıfların teşekkülü bu anlamda da önem arz etmektedir[8]. Yöneticileri de bu anlamda vakıflaşmaya iten sebeplerden biri yardımlaşma ve hayırseverlik odaklı İslami duyarlılıktır. Bunun yanında toplumcu karakter gösterme güdüsü de önemli bir ektendir. Diğer bir sebep, malvarlıklarından ailelerini faydalandırma amacı taşımalarıdır. Bu durum özellikle XVII. yüzyıldan itibaren mali açığı kapatmak için ümera sınıfının, öldükten sonra mallarının miri olarak hazineye aktarılmasından kaynaklanmaktadır. Fakat ulema sınıfı için böyle bir el koyma söz konusu değildir[9].

Vakıflar aynı zamanda sosyal yardımlarda insanların haysiyetini de koruyan kurumlardır. Yardıma muhtaç kişiler, yardım eden zengin ile doğrudan muhatap olmadan kurumsal bir yapıyla temas kuruyorlardı[10]. Vakıflar faaliyetlerinin devamı için

---

[3] Ömer Faruk Teber, "Osmanlı Toplumunda Bir Sosyal Kurum Olarak Vakıf Çeşitleri ve İşleyişi", *Dini Araştırmalar*, c. IV, S. 12, 2002, s. 202-3.

[4] Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara 2003, s. 17.

[5] Teber, "Vakıf Çeşitleri ve İşleyişi", s. 204.

[6] Rahime Hülya Öztürk, "Osmanlı İktisat Zihniyetinde Kamu Hizmetlerinin Yerine Getirilmesi ve Vakıflar", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 18, 2018, s. 39.

[7] Emrullah Dumlu, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal- Çivizâde, Birgivî)", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, S. 44, Erzurum 2015, s. 307-8.

[8] Öztürk, "Osmanlı İktisat Zihniyeti", s. 41.

[9] Ahmet Köç, "Osmanlı Devleti'nde Yönetici Sınıfın Hayırseverliği: Ümera ve Ulema Vakıfları Üzerine Bazı Düşünceler", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. XIX, S. 35, 2016, s. 309-10.

[10] Öztürk, "Osmanlı İktisat Zihniyeti", s. 39.

işgücüne ihtiyaç duymuşlar ve bu sebeple pek çok kişi çalıştırıp istihdamı artıran kurumlar olmuşlardır. Bunun yanında servet sahibi, malını vakfederek ve bu sayede bir amaca sevk ederek servetten sağlanan faydayı topluma yayıyordu. Bu da vakıfların servet dağılımı noktasında işlevi açısından önemlidir. Ayrıca vakıflar, kendileri aracılığıyla inşa edilen yollar, köprüler ve binalar sayesinde alt yapının gelişmesinde de aracı olmuşlardır[11]. Vakıflar, Osmanlı Devleti'nin hazineden doğrudan para harcamadığı sağlık, eğitim ve imar gibi pek çok yatırım alanında görev üstlenmiş toplumsal kurumlardır[12]. Bireysel tasarrufların ve servetlerin bu şekilde kamu hizmetine dönmesi aynı zamanda vakıfların ekonomik yapıdaki işlevini net bir şekilde göstermektedir.

Konya'daki Ulema Vakıfları

Osmanlı'da toplum, yönetenler (askerî) ve yönetilenler (reaya) olmak üzere iki ana çatı altında toplanmıştı. Devlet görevlileri de kılıç ve kalem sahibi olarak toplumun bir parçası olmakla beraber devlet görevlisi olmak anlamında yönetici sınıftan görülmektedir. Yönetilenler, yani ahali ise kendi içerisinde ziraat erbabı, zanaat sahibi ve ticaret erbabı olmak üzere ayrılmaktadır[13].

Ümera ve ulema sınıfı, Osmanlı'da yönetici sınıfını oluşturmaktadır. Âlimlerden oluşan ulema sınıfı; kadı, molla, müderris, müftü, naip ve hatip gibi görevlilerin dâhil olduğu sınıftır. Bu sınıf, savaşlara katılmayan ama kamu hizmeti gören görevlilerden müteşekkil bir sınıf olarak vazife icra etmiştir[14].

Osmanlı'da toplumun her kesiminden vakıf kuran vâkıflar bulunmaktadır ve bu vâkıflar içerisinde ulema (ilmiye) sınıfı ayrı bir yer tutmaktadır. Nitekim Osmanlı Devleti'nde yönetici sınıf içerisinde yer alan ulema[15] tarafından teşkil edilen vakıflar büyük önem arz etmektedir. Örneğin XVIII. yüzyılda teşkil edilen vakıfların %15'i ulema sınıfı tarafından teşkil edilmişti[16]. Osmanlı dönemi Konya merkezde teşekkül eden vakıflarına bakıldığında da tespit edilen toplam 265 vakıftan 45'inin yani %17'sinin ulema vakfı olduğu görülmektedir.

Osmanlı dönemi Konya'da teşekkül eden ulema vakıfları üzerine bir çalışma yürütülürken "ulema" içerisine; müftü, kadı, naip, hatip, dersiam, müderris ve molla gibi unvanlar dâhil edildi. Bazı vakfiyelerde vâkıfın unvanı belirtilirken (kadı, naip, müftü vs. gibi) bazılarında ise özel unvanı verilmemekte sadece "ulemadan…" şeklinde geçmektedir. Bu sebepledir ki aşağıdaki tabloda "ulema" da ayrı bir satır olarak belirtildi.

Tablo 1: *Vakıf kurucuların unvanları*

No	Unvan	Adedi
1	Ulema	15
2	Kadı	11
3	Molla	3
4	Müderris	4
5	Müftü	6
6	Naip	2
7	Dersiam	3
8	Hatip	1
Toplam		45

Bu tabloya göre ulema içerisinden vakıf kuran vâkıflardan 15'i ulema, 11'i kadı, üçü molla, dör-

[11] Fatma Şensoy, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Vakıfların Ekonomik Boyutları", *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 10, 2016 s. 55-7.

[12] İsmail Kıvrım, *Osmanlı Döneminde Ayntâb'da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sâhibi Kadınlar)*, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2017, s. 5-9; Köç, "Ümera ve Ulema Vakıfları", s. 305.

[13] Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umur-ı Belediyye*, C. 1, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995, s.475-6.

[14] Mehmet İpşirli, "Osmanlı Uleması", *Osmanlı*, C. VIII, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 73-5; Köç, "Ümera ve Ulema Vakıfları", s. 303-5.

[15] "Ulema: İlim sahibi, bilgin demek olan âlim'in cem'idir. Âlim, bir ilim ve fenni, inceliklerine nüfuz ederek (dalarak) bilen demektir. Osmanlılarda münhasıran din ilimlerini bilenlere ulema denilirdi." Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih ve Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 544.

[16] Bahaeddin Yediyıldız, "Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri 1700-1800", *Osmanlı Araştırmaları III*, İstanbul 1982, s. 152-153.

dü müderris, altısı müftü, ikisi naip, üçü dersiam ve biri de hatip unvanına sahiptir. Bu unvanlar da göstermektedir ki "ulema" grubu içerisinde her kademeden vâkıflar bulunmaktadır.

Ulema tarafından teşkil edilen vakıflar incelendiğinde en eski vakfın, Kadı Seyyid Mehmed Efendi tarafından Temmuz 1585'te Divle Mahallesi'nde kurulduğu görülmektedir. Mehmed Efendi'nin vakfettiği gayrimenkul, Şerafeddin Camii yakınındaki evidir[17]. Ulemanın teşkil ettiği en yakın tarihli vakıf ise Hatip Hacı Hüseyin Efendi tarafından 1 Temmuz 1910'da kurulan vakıftır. Hüseyin Efendi, Çumra'da sahibi bulunduğu iki dükkânını vakfederek, dükkânlarının kira gelirlerini Yağlıtaş mevkiinde bina ettirdiği camiin aydınlatma ve ısınmasına harcanmasını şart koştu[18].

Vakıfların kuruldukları yıllara bakıldığında bu vakıfların büyük çoğunluğunun XIX. yüzyılda teşekkül ettiği görülmektedir.

Tablo 2: *Kurulan vakıfların yıllara göre sayısı ve yüzdeleri*

No	Tarih	Adet	Yüzde %
1	1500-1600	1	2,22
2	1600-1700	3	6,67
3	1700-1800	6	13,33
4	1800-1900	28	62,22
5	1900-1910	7	15,56
Toplam		45	100,00

Ulema vakıflarına mütevelli tayini, genellikle yaşadıkları sürece kendilerinin, vefatlarından sonra erkek çocuklarının en büyüğünün, akıllı, güzel ahlâklı olanlarının, nesilden nesile devam etmesini istemişlerdir. Örneğin Sarı Hâfız es-Seyyid Süleyman Efendi'nin Avniye Medresesi'ni yaptırarak vakfettiğini belirten vakfiyede, "Vakf-ı mezkûruma hayatta olduğum müddetçe kendim mütevelli olup vefatımdan sonra evlâdımın ekber ve erşedine batnen ba'de batn evlâd ve evlâdımın zükûruna ve bunlardan birisi olmaz ise vaktin hâkimi marifetiyle sulehâ ve ulemâdan bir zât mütevelli ola" denilmektedir. Buna göre Sarı Hafız es-Seyyid Süleyman Efendi, hayatta olduğu müddetçe vakfın mütevellisi olarak kendisini şart koşmaktadır. Vefatı sonrasında ise erkek evlatları içerisinden ekber ve erşedinin nesilden nesile mütevelli olmasını, eğer bunlardan biri olmaz ise dönemin hâkimi marifetiyle salihlerden ve âlimlerden birinin mütevelli olarak tayinini şart koşmaktadır. Ayrıca vakfın değiştirilmesi, azaltılması, indirilmesi ve çoğaltılmasının da "merreten ba'de uhrâ" (birbiri ardınca, birkaç defa) kendi elinde olmasını şart koşmaktadır[19]. Bunun yanında para vakıflarında ise mütevelli tayin edilen şahsın; cami imamı, medrese müderrisi, dergâh türbedar/aşçı/postnişin gibi isimler olduğu görülmektedir[20].

Osmanlı döneminde, Konya merkezde kurulan vakıflar üzerine yapılan araştırma sonucu tespit edilen 45 vakfın vâkıfı, mahallesi, kuruluş tarihi ve vakfiye kaydını gösterir bir tablo aşağıdadır:

[17] VGM. A., 619/10, (Ş. 993/Temmuz 1585).

[18] VGM. A., 606/259, (22 C. 1328/1.7.1910); Yağlıtaş Medresesi'nin müderrisi Çumralı Hüseyin Efendi'dir. Medrese hakkında tafsilat için bk. Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları, Konya 2017, s. 390-392.

[19] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6231, (Konya, 89), 80-2, (1 B. 1275/4.02.1859); VGM. A., 586/38.

[20] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6220, (Konya, 78), 103-1, (1 CA. 1262/27.4.1846); BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6215, (Konya, 73), 167-2, (25 B. 1253/25.10.1837); BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6220, (Konya, 78), 103-1, (1 CA. 1262/27.4.1846); BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6229, (Konya, 87), 45-1, (11 L. 1278/11.4.1862).

Tablo 3: *Ulema Vakıflarının Listesi*

No	Kadı Sicili	VGM. A	Vâkıfın Adı	Mahalle/Köy	Tarih
1		619/10	Kadı Seyyid Mehmed Efendi	Divle Mah.	Ş. 993/Temmuz 1585
2	6/48-1	2181/179	Konya Kadısı Abdülkerim Efendi ve kardeşleri	Fakihdede Mah.	22 Ş. 1051/26.11.1641
3	10/1-1		Kadı Ebussuud Efendi	Alişerbeti Mah.	3 R. 1071/6.12.1660
4	19/105-1		El-Hac Mustafa Efendi el-Konevi	Konya	10 M. 1084/27.4.1673
5	41/209-2		Molla Mehmed Efendi	Pürçüklü Mah.	2 Ş. 1116/30.11.1704
6		582/1-119	Es-Seyyid el-Hac Abdürrahim Efendi	Kürkçü Mah.	7 N. 1124/8.10.1712
7	100/80-1	590/191	Mevlâna es-Seyyid el-Hac İbrahim Efendi	Ahmed Fakih Mah.	27 B. 1176/11.2.1763
8		628/660	Hafız Hacı İsmail Efendi bin Mehmed	Cebeci Mah.-İstanbul (Konya-Şükran Mahallesindeki Medrese için)	23 C. 1182/4.11.1768
9		582/1-152	Ulemadan Şeyh Mehmed Efendi	Kalecik Mahallesi	6 RA. 1184/30.6.1770
10	67/114-1		Keçecizade Mehmed Arif Efendi	Konya	9 B. 1212/28.12.1797
11	69/47-1		Eşenlerlizade es-Seyyid Abdurrahman Efendi	Konya	21 B. 1223/12.9.1808
12		607/175	Eşenlerlizade es-Seyyid Abdurrahman Efendi	Konya	9 C. 1226/1.7.1811
13		2176/402	Eşenlerlizade es-Seyyid Abdurrahman Efendi	Durak Fakih Mah.	25 L. 1231/18.9.1816
14	71/68-1		Es-Seyyid Hafız Mehmed Emin Efendi	Konya	27 L. 1241/4.6.1826
15	71/67-1		Şeyhzade Ahmed Reşid Efendi	Konya	27 CA.1242/27.12.1826
16	72/31-1		Es-Seyyid eş-Şeyh Mustafa Efendi	Konya	1 S. 1249/20.6.1833
17	73/77-1 73/149-1		Es-Seyyid el-Hac Ahmed Necib Efendi	Öylebanladı Mah.	1 M. 1251/29.4.1835 22 Z. 1251/9.4.1836
18	73/109-1		El-Hac Ahmed Necib Efendi	Tahtıkale Mah.	11 B. 1251/2.11.1835
19	73/167-2		Es-Seyyid Mehmed Necib Efendi	Konya	25 B. 253/25.10.1837
20	78/103-1		Es-Seyyid Mehmed Ali Efendi	Konya	1 CA. 1262/27.4.1846
21	85/130-2		Hafız Hızır İlyas Efendi	Konya	9 M. 1269/23.10.1852
22	89/80-2	586/38	Sarı Hafız es-Seyyid Süleyman Efendi	Debbağhane Mah.	1 B. 1275/4.2.1859
23	87/45-1		Hüseyin Hüsnü Beyefendi	Konya	11 L. 1278/11.4.1862
24		583/167	Müderris Seyyid Süleyman Salim Efendi	Konya	27 M. 1280/14.7.1863
25	91/2-2		Es-Seyyid Mehmed Said Efendi	Kürkçü Mah.	25 Ş. 1282/13.1.1866
26	91/5-2	612/2	Mesudzâde el-Hac es-Seyyid Âdil Efendi	Zincirlikuyu/Çelebi Sokağı Mah.	5 N. 1282/22.1.1866
27	98/49-2	2178/260	Ömer Kâşif Efendi	Konya	7 L. 1290/28.11.1873
28	96/75-2		Simavlı Osman Efendi	Konya	11 M. 1293/7.2.1876
29	99/407-1		Es-Seyyid Hâfız Ali Efendi	Kerastepazarı Mah.	1 N. 1299/17.7.1882
30	99/414-2		Hacı Molla Mehmed Efendi	Yenideğirmen Mah.	17 N. 1299/2.8.1882
31	103/130-1		Gilistralı El-Hac Osman Efendi	Divle Mah.	3 B. 1302/18.4.1885
32	103/183-1	586/43	Ömer Hulusî Efendi	Sırçalı Mah.	2 R. 1303/8.1.1886
33	103/196-1	586/158	Aladağlı Hocazade Ahmed Efendi	Sırçalı Mah.	7 Ş. 1303/11.5.1886
34	104/13-1	586/141	Mehmed Ziyaeddin Efendi	Kerimdede Mah.	7 R. 1304/3.1.1887

35	105/131-2	597/257	Es-Seyyid İbrahim Hakkı Efendi	Debbağhane Mah.	21 L. 1307/10.6.1890
36	105/159-2	591/79	El-Hac Halil Efendi	Sırçalı Mah.	5 S. 1308/20.9.1890
37	106/72-73		Aladağlı Hocazade Hoca Ahmed Efendi	Sırçalı Mah.	27 N. 1310/14.4.1893
38	108/122	592/89	Abdürrahim ve Hacı Ahmed Efendi	Kalecik Mah.	27 B. 1313/13.1.1896
39	110/27-3		Molla İbrahimoğlu Mehmed Efendi	Bayat Karyesi	3 ZA. 1317/5.3.1900
40	110/77-2 133/11-1	603/248	Hadimli Mehmed Vehbi Efendi	Tercüman Mah.	20 B. 318/13.11.1900
41	110/141-2	609/234 2176/113	Ömer Sadık Efendi	Konya/Saray Cad.	6 R. 1319/23.7.1901
42	110/173-1 142/46-1		El-Hac Abdülkadir Efendi	Fakihdede Mah.	3 N. 1319/14.12.1901
43	133/100-1 112/2-2	2181/174	El-Hac Abdülkadir Efendi	Fakihdede Mah.	8 Z. 1319/18.3.1902
44	114/33-1	602/192	Hacı İbrahim Efendi	İfnâl Mah.	9 M. 1323/16.3.1905
45		606/259	Hatib Hacı Hüseyin Efendi	Konya	22 C. 1328/1.7.1910

Yukarıdaki tabloda verilen ulema tarafından kurulan vakıfların çok çeşitli olduğu görülmektedir. Vakfedilen gayrimenkuller içerisinde eğitim amaçlı medreseler olduğu gibi, mescit, han, ev, mağaza, dükkân, değirmen, çeşme vesaire de bulunmaktadır. Vakfedilen menkuller içerisinde ise kazan, Mushaf-ı Şerif ve ciltli kitaplar bulunmaktadır. Ayrıca bazen medrese, dergâh, mescit ve sair vakıfların sürekliliğini sağlayabilmek, bazen de çeşmelerin tamiri amacıyla para vakfedildiği görülmektedir. Ulema vâkıflar tarafından vakfedilen menkul ve gayrimenkulleri gösterir bir tablo aşağıdadır:

Tablo 4: *Ulema tarafından vakfedilen menkul ve gayrimenkullerin adet, cilt ve kuruş-akçe-altınını gösterir tablo*

No	Vakfedilen menkul veya gayrimenkul	Adet	Cilt	Kuruş	Akçe	Altın
1	Medrese	11				
2	Kazan	2				
3	Mushaf-ı Şerif	1				
4	Kitap		358			
5	Ev	6				
6	Mağaza	20				
7	Dükkân	119				
8	Değirmen	2				
9	Mescit	1				
10	Mekteb-i Şerif	1				
11	Çeşme	4				
12	Han	3				
13	Karhane	2				
14	Mahzen	10				
15	Boyahane	2				
16	Yağhane	6				
17	Canbaz Ahuru	1				
18	Tahtani oda	3				
19	Para	-	-	32.833 kuruş	7.000 akçe	20 adet tam 100'lük Mecidî altın

Gayrimenkul Vakıfları

Ulema tarafından teşkil edilen vakıflar arasında medreseler önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim ulema tarafından 13 medresenin kurulup vakfedildiği görülmektedir. Bu 13 medreseden 11'inin vakfiyesi tespit edilerek değerlendirildi; vakfiyesi tespit edilemeyen iki medrese vakfı ise Caner Arabacı'nın *Konya Medreseleri* adlı eserindeki bilgiler çerçevesinde ele alındı.

Ulema tarafından vakfedilen medreselerden biri Mesudzâde el-Hac es-Seyyid Âdil Efendi (ö. 1868) tarafından kurulan Hacı Adil Efendi Medresesi diğer adıyla Adliye Medresesi'dir[21]. Bu medrese, Köprübaşı Caddesinde Zincirlikuyu Çelebi Sokağı'ndaki bu medrese, arazisi Celâliye Vakfı'ndan seneliği üç kuruşa kiralanmak suretiyle inşa edildi. 18 oda ve bir dershaneden müteşekkil olan Adliye Medresesi'nde Silleli Ali Efendi, Mehmed Zârî Efendi (1854-1904) ve Hacı Veyis Efendi (1858-1935) müderrislik yaptı[22].

Alanyalı Mehmed Ziyaeddin Efendi (1841-1929) tarafından 16 oda, bir dershane, bir mescit ve bir ahırdan müteşekkil Ziyaeddin, Akçeşme, İhsaniye ve Topraklık Medresesi olarak adlandırılan medrese vakfedildi. Medrese, Kerimdede Mahallesi'ndedir ve bir tarafı Sıbyan Mektebi, bir tarafı Mahmud Dede Vakıf bahçesi, iki tarafı da yol ile çevrilidir. Ziyaeddin Efendi, medresenin ihtiyaçlarının karşılanması için 20 kuruşluk gümüş mecidiyelerden oluşan 2.000 kuruş da vakfetti. Bu paranın onu on bir buçuk (%15) hesabıyla işletilmesini, elde edilen gelirin üçe bölünüp biri ile medrese ve mescidin tamir ihtiyaçlarının görülmesini, bakisinin ise müderris ve mütevellilere verilmesini şart koştu[23]. Medresenin müderrisi ve mütevellisi Mehmed Ziyaeddin Efendi'dir. 1901 senesinde medresenin talebe sayısı 11, 1914'te ise 31'dir[24].

Sarı Hâfız es-Seyyid Süleyman Efendi (ö. 1874) tarafından Debbağhane Mahallesi'nde bir mescit, 24 odası ve bazı mülhakatıyla Avniye ismiyle anılan bir medrese vakfedildi. Vakfın mütevellisi Seyyid Süleyman Efendi'dir[25]. Bu medresenin devamı için Ömer Hulusî Efendi tarafından 1886 senesinde 3.000 kuruş vakfedildi. Hulusî Efendi, bu paranın onu on bir buçuk (%15) hesabıyla işletilmesini ve elde edilen gelirin üç kısma ayrılmasını, bir kısmının tamir ve bakımına sarf edilmesini, bir kısmının medresenin müderrisi olan zata verilmesini, kalanının da mütevelliye verilmesini şart koşarken hayatta oldukça kendisinin vakfın mütevellisi olmasını vefatı akabinde de evlatlarının mütevelli olmasını şart koştu[26]. Avniye Medresesi'nin müderrisleri Sarı Hafız Süleyman Vehbi Efendi, Aladağlı Ahmed Rüşdü Efendi, Ömer Hulûsi Efendi ve Halil Kâmil Efendi (ö. 1916)'dir. 1914 senesinde Avniye Medresesi'nin 50 talebesi mevcuttur[27].

---

[21] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6233, (Konya, 91), 5-2, (5 N 1282/22.1.1866); VGM. A., 612/2.

[22] Mesûd-zâde el-Hâc es-Seyyid Âdil Efendi bin Mustafa Efendi ibn Mehmed, Ereğlili Kör Müsevvit Mustafa Efendi'nin büyük oğludur. *Dürrü'n-Naci*'ye bir haşiye yazmıştır. 1868'de Konya'da vefat etmiş ve Mevlâna Dergâhı haziresine defnedilmiştir. Adliye Medresesi, Cihan Harbi senelerine kadar faal olduğu düşünülmektedir. 1914 senesinde medresenin talebe sayısı 57'dir. Medrese binası vakıf olmasına rağmen 1926'da Aksekili Osman Efendi'ye satılmış ve 1951 öncesi de yıkılmıştır. Medresenin kuruluşu, işleyişi ve müderrisleri hakkında biyografik bilgiler için bk. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 217-22.

[23] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6246, (Konya, 104), 13-1, (7 R. 1304/3.1.1887); VGM. A., 586/141; Arabacı, *Konya Medreseleri*, s.226-8.

[24] Mehmed Ziyaeddin Efendi, Alanyalı Hafız Hüseyin Efendi'nin oğlu ve 1841'de Alanya doğumludur. 1929 senesinde hacca giderken Mersin'de hastalanmış ve burada vefat etmiştir. Kabri Mersin'dedir. Oğlu Vahdi Efendi de babası gibi âlim bir şahsiyettir. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 228.

[25] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6231, (Konya, 89), 80-2, (1 B. 1275/4.02.1859); VGM. A., 586/38; İzzet Sak, *Kadı Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Vakıflar (1650-1910)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2012, s.103.

[26] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6245, (Konya, 103), 183-1, (2 R. 1303/8.1.1886); VGM. A., 586/43.

[27] Avniye Medresesi'nin kurucusu, işleyişi ve müderrisleri hakkında tafsilat için bk. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 237-43.

Dersiamdan Abdürrahim ve Hacı Ahmed Efendi ibn el-Hâc Muhtar Efendiler, pederleri el-Hac Mustafa Muhtar Efendi (ö. 1870) tarafından hayır sahiplerinin de desteğiyle sağlığında yaptırılan ancak kaydettirilmeyen 13 oda ve bir dershaneden müteşekkil Fethiye Medresesi'ni babaları adına ihya etmek suretiyle vakfettiler. Medreseye gelir olarak da iki adet terzi dükkânı vakfettiler[28]. Medresenin müderrisleri Abdürrahim Efendi (1828-1897), Mustafa Efendi (Ulusan, 1872-1944) ve Mehmed Tevfik Efendi (1876-1961)'dir[29].

Hadimli Mehmed Vehbi Efendi (Çelik, 1861-1949) tarafından Karatay Medresesi'nin kuzeyinde Tolaltı Sokağı'nın sağ tarafında Ali Gav Zaviyesi bitişiğindeki vakıf arsası üzerinde hayır sahiplerinin destekleriyle Mahmudiye Medresesi'ne dört oda yaptırıldı. Mahmudiye Medresesi'nin müderrisi de Hadimli Mehmed Vehbi Efendi'dir[30]. Mehmed Vehbi Efendi, Mahmudiye Medresesi'nin ihtiyaçları çerçevesinde kullanılmak üzere 1.000 kuruş vakfetti. Vakfedilen miktarın onu on bir buçuk (%15) işletilmesi, elde edilen dört paydan ikisi ile medreseye verilen dört odanın tamiri, diğer iki payın da medresenin müderris ve mütevellilerine verilmesi şart koşuldu. Tevliyeti hususunda da hayatta oldukça kendisinin, vefatı sonrasında da erkek evladının mütevelli olmasını istedi[31].

Konya müftülüğü vazifesinde bulunan Seyyid Mehmed Said Efendi (1809-1874), Kürkçü Mahallesi'nde hayır sahiplerinin desteğiyle 17 hücreyi muhtevi Saidiye Medresesi'ni ve medresenin batı cihetinde bina ve inşa eylediği üç dükkânını vakfetti. Vakfın mütevellisinin hayatta oldukça kendisinin, vefatı akabinde de evlatlarının mütevelli olmasını, mütevelli eliyle dükkânların kiraya verilmesi, elde edilen gelirlerden; medrese için kiralanan arsanın kira bedeli olarak Altunapa Vakfı mütevellisine yedi kuruş, medresede müderris olana yıllık 60 kuruş, vakfın mütevellisine yıllık 60 kuruş verilmesini ve baki kalan gelirin de medrese ve dükkânların tamirine sarf edilmesini şart koştu[32]. Medresenin kuruluş tarihi yaklaşık 1836 senesidir. Medresenin 1914'te talebe sayısı 34'tür. Medresenin müderrisleri Hacı Hasan Efendi (ö. 1874), Mustafa Efendi ve Hulûsi Efendi'dir[33].

Konya müftüsü Hocazade Ahmed Efendi (Hacı Ahmed Rüştü Efendi, ö. 1908), Sırçalı Mahallesi'nde bir mescit, bir dershane, 20 oda ve bir ahırdan müteşekkil Zaferiye adlı bir medrese bina ettirerek vakfetti. İlaveten medresenin devamı için 3.000 kuruş da vakfetti. Bu paranın onu on bir buçuk (%15) hesabıyla mütevelli eliyle işletilmesini ve elde edilen gelirin üçe bölünmesini, birinin medresenin tamiri ve ihtiyaçlarına, kalanını müderris ve mütevelliye verilmesini şart koştu. Vakfiyeye göre medresenin müderrisi ve vakfın mütevellisi hayatta olduğu sürece Hocazade Ahmed Efendi'dir. Ahmed Efendi, kendisinin vefatı akabinde de tevliyetin evlatlarına geçmesini istedi[34]. Zaferiye Medresesi'nin müderrisleri Hocazade Ahmed Efendi ve Yörük Hacı Mustafa Şükrü Efendi (1861-1924)'dir. Bu medrese 1915 senesinden sonra Darü'l-Hilafe adıyla yaşamaya devam etmiştir[35].

---

[28] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6250, (Konya, 108), 122, (27 B. 1313/13.1.1896). VGM. A., 592/89.

[29] Medresenin kurucusunun hayatı ve müderrisleri hakkında bk. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 248-9, 263-8.

[30] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6252, (Konya, 110), 77-2, (20 B. 1318/13.11.1900); BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6275, (Konya, 133), 11-1, (20 B. 1318/13.11.1900); VGM. A., 603/248; Vakfın kuruluşu, işleyişi ve müderrisi Mehmed Vehbi Efendi'nin hayatı hakkında tafsilat için bk. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 307-28.

[31] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6252, (Konya, 110), 77-2, (20 B. 1318/13.11.1900); BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6275, (Konya, 133), 11-1, (20 B. 1318/13.11.1900); VGM. A., 603/248.

[32] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6233, (Konya, 91), 2-2, (25 Ş. 1282/13.1.1866).

[33] Saidiye Medresesi'nin kuruluşu ve müderrisleri hakkında tafsilat için bk. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 360-4.

[34] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6245, (Konya, 103), 196-1, (7 Ş. 1303/11.5.1886); VGM. A., 586/158.

[35] Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 416-22.

Mevlâna es-Seyyid el-Hac İbrahim Efendi (ö. 1764), Ahmed Fakih Mahallesi'nde Nakiboğlu Camii bitişiğinde 15 hücrelik bir bina, bir cami, bir küçük şadırvan, bir avlu ve bir keneften (tuvalet) müteşekkil Nakiboğlu Medresesi'ni bina ederek vakfetti. Hayatta oldukça vakfın mütevellisi ve müderrisi kendisi oldu[36]. Nakiboğlu Medresesi'nin müderrisleri Abdülahad Efendi (ö. 1848), İçilli Mehmed Sadık Efendi (1809-1871), Ömer Kâşif Efendi (1830-1880) ve Ömer Sadık Efendi (1847-1930)'dir[37].

Konyalı Mehmed Efendi oğlu Hafız Hacı İsmail Efendi (ö. 1781) tarafından kurulan medresenin adı Konevî Hafız İsmail Medresesi diğer adıyla Ağazâde Medresesi'dir. Medrese, Şükran Mahallesi'nin Mıhcılar İçi adlı mahallinde, Altınçeşme Caddesi ve Topçu Çıkmazı arasındaydı. Medrese 16 oda ve bir dershaneden müteşekkildir. Hacı İsmail Efendi, vakfın mütevellisi olarak kendisini tayin etti. Medresenin müderrisine günlük bir akçe verilmesini, kendisinin vefatı akabinde de evlatlarının mütevelli olmasını şart koştu[38]. Medresenin müderrisleri Ağazade Köse/Hafız Hasan Efendi (1834-1887), Mehmed Tevfik Efendi (1876-1962) ve Ağazade Ali Rıza Efendi (1865-1937)'dir. Medresenin 1914 senesinde 31 talebesi mevcuttur[39].

Konya ulemasından Şeyh Mehmed Efendi tarafından Kalecik Mahallesi'nde 21 hücre, bir dershane ve bir mescitten müteşekkil Yağmuroğlu/Mehmed Efendi Medresesi vakfedildi. Vakfiyeye göre; bu medresenin hücrelerinde ilim talebeleri kalacak, vakfın müderris ve mütevellisi ise kendisi olacaktır[40]. Medresenin müderrisi Naim Efendi ve Malatyalı Ali Efendi (ö. 1935)'dir[41].

Konya ulemasından Es-Seyyid el-Hac Abdürrahim Efendi, eski Sipahi Pazarı'nda Tahte'l-Kale Camii yanında 12 hücre, bir mescit, avlu ve 131 cilt kitaptan müteşekkil ve sonrasında Zincirli/Hacı Abdürrahim Efendi Medresesi diye anılan medreseyi vakfetti. İlaveten medresenin sürekliliğini sağlamak ve ihtiyaçların karşılanması gayesini matuf olmak üzere beş dükkân vakfetti. Vakfın mütevellisi ve müderrisinin Halil Efendi olması şart koşuldu. Dükkânların mütevelli tarafından kiraya verilmesi ve elde edilen gelirin 15 hisseye ayrılması, hisselerden sekizinin ders okutmaya, dördünün kütüphane memuruna, ikisinin medrese içindeki mescitte imama ve birinin de tevliyet ücreti olarak mütevelliye verilmesi şart koşuldu[42]. Medresenin müderrisleri Ali Efendi (ö. 1891?) ve Ahaveynzade Mustafa Efendi (1864-1931)'dir[43].

Gilisralı el-Hac Osman Efendi (1860-1936)[44], Şerafeddin Camii civarında Küçük Daire namıyla bilinen ve harap halde olan medreseyi yeniden ihya ederek 13 oda ve bir dershane yaptırarak vakfetti. Vakfın mütevellisi kendisi, kendisinden sonra da evlatlarının olmasını da şart koştu[45]. Gilisralı el-Hac Osman Efendi Küçük Daire Medresesi adlı harap vaziyetteki medreseyi hücre ve dershane yapmak suretiyle ihya edince beraberinde 1.500

---

[36] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6242, (Konya, 100), 80-1, (27 B. 1176/11.2.1763); VGM. A., 590/191.

[37] Nakiboğlu Medresesi'nin kuruluşu, işleyişi ve müderrislerinin hayatları hakkında bk. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 341-50.

[38] Mehmed Efendi oğlu Hafız Hacı İsmail Efendi ulemadandır. *Kadı Beyzavî*'ye yedi ciltlik haşiye yazmıştır; bu eser *Tefsîr-i Konevî* unvanıyla şöhret bulmuştur. 1871 senesinde hac dönüşü Şam'da vefat etmiş ve Salihiye kasabasına defnedilmiştir. Vakfın kuruluşu ve Hafız İsmail Efendi'nin hayatı için bk. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 223-4.

[39] Medresenin müderrisleri ve işleyişi hakkında bk. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 224-6.

[40] VGM. A., 582/1-152, (6 RA. 1184/30.6.1770).

[41] Medresenin müderrisleri hakkında tafsilat için bk. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 395-7.

[42] VGM. A., 582/1-119, (7 N. 1124/8.10.1712).

[43] Medresenin müderrisleri hakkında tafsilat için bk. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 426-7.

[44] Osman Efendi hakkında biyografik bilgi için bk. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 304-5.

[45] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6245, (Konya, 103), 130-1, (3 B. 1302/18.4.1885); Küçük Daire Medresesi hakkında tafsilat için bk. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 381-3.

kuruş vakfetti. Osman Efendi, bu 1.500 kuruşun onu on bir buçuk (%15) hesabıyla işletilmesini ve elde edilen gelirlerin üç hisseye ayrılmasını, bir hisse ile medresenin ihtiyaçlarının karşılanmasını, bir hissenin medresedeki müderrise, bir hissenin de tevliyet vazifesi olarak mütevelliye verilmesini şart koştu[46].

Başaralı-zade es-Seyyid İbrahim Hakkı Efendi (1829-1891), Debbağhane Mahallesi'nde bulunan İbrahim Efendi Medresesi'nin dört oda ve bir dershanesinden gayrısının yıkılması üzerine hayır sahiplerinin de desteğiyle 10 oda ve iki dershane bina ve inşa ederek vakfetti. İlaveten vakfın mütevellisi ve müderrisinin kendisi olmasını, vefatı akabinde de evlatlarının mutasarrıf olmasını şart koştu. Yine medresenin ihtiyaçları çerçevesinde 2.000 kuruş vakfetti[47]. Burada bahsedilen İbrahim Efendi Medresesi'nin Özdemirli/Öztemür/Uzun Hoca Medresesi olduğu düşünülmektedir. Zira Caner Arabacı'nın verdiği bilgilere göre Özdemirli Medresesi, Debbağhane Mahallesi'ndedir ve bu medresenin müderrislerinden biri de Başaralı-zade es-Seyyid İbrahim Hakkı Efendi'dir. İlaveten, İbrahim Efendi'nin, Hacı Mustafa Efendi'den sonra bu medresenin müderrisliğini üstlendiği, 1882 senesinde medresede 30 talebenin okuduğu da belirtilmektedir[48]. Bu bilgilerden yola çıkarak Özdemirli Medresesi'nin 1880'lerde harap vaziyette olduğu, İbrahim Hakkı Efendi'nin medreseyi ilavelerle yeniden ihya ettiği ve kendisine nispeten de bu medreseye İbrahim Efendi Medresesi denildiği vurgusu yapılabilir. Başaralı-zade es-Seyyid İbrahim Hakkı Efendi, İbrahim Efendi Medresesi'nin ihtiyaçları bağlamında 2.000 kuruş vakfederek, meblağın onu on bir buçuk (%15) hesabıyla işletilmesini ve elde edilen gelirin üçe bölünmesini; bir hisse ile medresenin ihtiyaçlarının görülmesini, kalanın da medresede müderris ve mütevelli olanlara verilmesini şart koştu[49].

Medrese vakıflarına ilaveten medresenin tamiri gibi ihtiyaçların karşılanabilmesi için bir miktar paranın da beraberinde vakfedildiği görülmektedir. Bu ilave para vakfının, medrese vakfının sürekliliğini sağlamayı amaçladığı açıktır. Nitekim genel itibariyle vakfedilen paranın onu on bir buçuk (%15) hesabı üzere işletilmesi istenmektedir. Elde edilen gelirlerin üç hisseye ayrılması ve bir hissesi medresenin tamiri gibi ihtiyaçların görülmesi, bir hissesi ile medresenin müderrislerine, bir hissenin de mütevelliye verilmesi şart koşulmaktadır[50]. Medresenin ihtiyaçlarını karşılamak gayesini matuf olarak paranın yanında değirmenin de vakfedildiği görülmektedir. Mesudzâde el-Hac es-Seyyid Âdil Efendi tarafından Adliye adlı medrese vakfedildiğinde beraberinde Vadi-i Meram Karyesinde Kavak Değirmenindeki hisse ve Çaşnigir Değirmenindeki bir göz asiyab da vakfedildi. Bu hisse ve asiyabın mütevelli eliyle kiraya verilmesi ve elde edilen gelirlerin üç hisseye ayrılması şart koşuldu. Buna göre bir hisse medresede müderris olanlara, bir hisse mütevelli olanlara, kalanı ise medrese ve değirmenlerin tamirine sarf edilmek üzere mütevelli elinde tutulacaktır[51].

---

[46] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6245, (Konya, 103), 130-1, (3 B. 1302/18.4.1885).

[47] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6247, (Konya, 105), 131-2, (21 L. 1307/10.6.1890); VGM. A., 597/257.

[48] Özdemirli Medresesi ve Başaralı-zade es-Seyyid İbrahim Hakkı Efendi hakkında tafsilat için bk. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 354-60.

[49] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6247, (Konya, 105), 131-2, (21 L. 1307/10.6.1890); VGM. A., 597/257.

[50] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6245, (Konya, 103), 130-1, (3 B. 1302/18.4.1885); BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6245, (Konya, 103), 196-1, (7 Ş. 1303/11.5.1886); VGM. A., 586/158; BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6247, (Konya, 105), 131-2, (21 L. 1307/10.6.1890); VGM. A., 597/257; BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6252, (Konya, 110), 77-2, (20 B. 1318/13.11.1900); BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6275, (Konya, 133), 11-1, (20 B. 1318/13.11.1900); VGM. A., 603/248; BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6246, (Konya, 104), 13-1, (7 R. 1304/3.1.1887); VGM. A., 586/141; BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6231, (Konya, 89), 80-2, (1 B. 1275/4.02.1859); VGM. A., 586/38.

[51] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6233, (Konya, 91), 5-2, (5 N 1282/22.1.1866); VGM. A., 612/2.

Vakfiyelerde geçtiğine göre medrese vakıfları mütevellisinin tayini hususundaki şartlara bakılırsa; medrese vakıflarının genelinde vâkıf, hayatta oldukça kendisinin mütevelli olmasını, kendisinden sonra erkek çocuğunun, ondan sonra da nesiller boyu çocuklarının mütevelli olmasını şart koşmaktadır[52]. Farklı bir örnek Ziyaeddin Efendi'dir. Ziyaeddin Efendi'nin, vakfettiği medresede kendisinin müderris olmasını, kardeşi Mustafa Efendi'nin de mütevelli olmasını şart koştuğu görülmektedir. İlaveten hayatta oldukça kendilerinin mutasarrıf olmalarını, vefat sonrası ise erkek çocuğunun, ondan sonra da nesiller boyu çocuklarının mütevelli olmasını istemektedir[53]. Yine bu vakıflarda, vakfın değiştirilmesi, azaltılması, indirilmesi ve çoğaltılmasının da "merreten ba'de uhrâ" (birbiri ardınca, birkaç defa) vâkıfın elinde olması şart koşulmaktadır.

Ulemanın vakfettiği gayrimenkuller arasında mescit de bulunmaktadır ve el-Hac Halil Efendi, Sırçalı Mahallesinde Cami'ü'n-Nur adı verilen bir mescit vakfetti ve bu mescidin tamiri ve ihtiyaçlarının görülebilmesi için de 2.000 kuruş para vakfında bulundu. Vakfedilen onu on bir buçuk (%15) hesabı ile işletilmesini elde edilen gelirin dört hisseye ayrılarak bir hissesi ile mescidin tamiri ve ihtiyaçları için kullanılmasını, üç hisse de mescitte vazife alan imam ve hatip ile mütevelli olanlara verilmesini şart koştu. Ayrıca vakfın mütevellisinin hayatta oldukça kendisi olmasını, vefatından sonra da nesiller boyu çocuklarının mütevelli olmasını istedi[54].

Ulema tarafından medresenin yanında mağaza ve dükkân vakfedildiği de görülmektedir. Örneğin Konya Kadısı Abdülkerim Efendi ve kardeşleri, Atpazarı Kapısı haricinde babaların Mustafa Efendi'den kalan iki adet bakkal dükkânı ve 7.000 akçeyi vakfettiler. Bu iki dükkânın günde beş akçeye kiralanmasını, 7.000 akçenin de onu on bir buçuk (%15) hesabından işletilmesini, elde edilen gelirin şu şekilde harcanmasını şart koştu: Evvela Fakih Dede Mahallesi Mescidi'nde her gün Hz. Peygamberin ruhu için 11'er salavat-ı şerife getirilecek sonra iki kişi cuma günü harici günlerde Kur'an-ı Kerim'den birer cüz kıraat ederek sevabını Abdülkerim Efendi ve kardeşlerinin, babaları Mustafa Efendi ve anaları Emine Hatun'un ruhuna hediye edeceklerdir. Böylelikle dükkânların kirasından elde edilen gelirden yevmiye olarak 1,5 akçeden 3 akçeye mutasarrıf olacaklardır. Kur'an cüzlerini okuyacak kişinin tespiti hususunda evvela kendi evlatlarından okuyabilecekler tercih edilecek ve kıraati gerçekleştiren evlatlarına aynı ücret verilecektir. Fakih Dede Mahallesi Mescidi'nde iki mum yakılması için kira gelirlerinden bir akçe verilecektir. Mescitte kim imam olursa yatsı namazı öncesi Mülk Suresi'ni okuyarak sevabını babaları ve anaları ruhlarına hediye edecek ve günlük bir akçeye mutasarrıf olacaktır. Yine Pir Esed Sultan Mescidi'nde kim imam olursa her gün mihrabında üç İhlas-ı Şerife okuyarak sevabını babaları ve anaları ruhlarına hediye edecek ve günlük bir akçeye mutasarrıf olacaktır. Baki kalan miktar ise dükkânların tamiri ve ihtiyaçları için sarf edilecektir. Fakih Dede Mecsidi imamı Mustafa Halife hayatta oldukça vakfın mütevellisi olup tevliyet vazifesi icabı günlük bir akçeye mutasarrıf olacaktır. Mustafa Halife'nin vefatı akabinde ise kendi evlatlarından münasip olanının mütevelli tayin edilmesini şart koştular[55].

[52] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6245, (Konya, 103), 130-1, (3 B. 1302/18.4.1885); BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6245, (Konya, 103), 196-1, (7 Ş. 1303/11.5.1886); VGM. A., 586/158; BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6247, (Konya, 105), 131-2, (21 L. 1307/10.6.1890); VGM. A., 597/257; BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6246, (Konya, 104), 13-1, (7 R. 1304/3.1.1887); VGM. A., 586/141.

[53] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6246, (Konya, 104), 13-1, (7 R. 1304 /3.1.1887); VGM. A., 586/141.

[54] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6247, (Konya, 105), 159-2 (5 S. 1308 /20.9.1890).

[55] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6148, (Konya, 6), 48-1, (22 Ş. 1051 /26.11.1641); VGM. A., 2181/179.

Müftü Eşenlerli-zade Abdurrahman Efendi tarafından Kapu Camii için Salih Ağa Sarayı diye bilinen handa altı adet dükkân, Akmaz Çeşme yanında bir dükkân, Ağaççılar Çarşısı'nda bir adet nalbant dükkânı, Demirciler Çarşısı'nda bir adet demirci dükkânı ve yedi kenef vakfedildi. Abdurrahman Efendi, dükkânların kira gelirlerinin Kapu Camiinin ihtiyaçları, tamiri, temizliği ve aydınlatılmasına harcanmasını şart koştu. İlave şartı da; camide dinî ve fennî ilimlerden dersler veren hocalara, bayramlarda vaaz verecek hocalara ve üç aylarda öğle ve ikindi namazını müteakip mukabele okuyan hafızlara ücret verilmesidir. Ayrıca vakfın mütevellisi olarak es-Seyyid Mehmed Efendi' tayin edildi[56].

Hatip Hacı Hüseyin Efendi, Çumra'da sahibi bulunduğu iki dükkânını vakfetti. Vakfiyeye göre iki dükkân her sene mütevelli tarafından kiraya verilecek, elde edilen gelirler sekize bölünecek; bir hisse Yağlıtaş mevkiinde bina ettirdiği camiin aydınlatma ve ısınmasına, bir hisse cami ve iki dükkânın diğer masraflarının karşılanmasına harcanacak, bir hisse medrese talebelerinden güzel sesli birine, kalan beş hisse ise imam ve hatip olana verilecektir. İmam hatip de Hacı Hüseyin Efendi'nin oğlu Nimetullah olacaktır[57].

Ulemadan Ömer Sadık Efendi, Konya Çarşısı Saray Caddesi'ndeki üç dükkânını, Sipahi Pazarı'ndaki altı dükkânını vakfederek, dükkânların kira gelirleri ile mütevellisi bulunduğu Özdemirî Medresesi'nde bulunan Diğin Camii'nin tamir ve bakımının yapılmasını ve camideki şamdan ve kandillerin yağ ücretlerinin ödenmesini şart koştu. İlaveten camide hatip olana aylık 40 kuruş, beş vakit imamlık yapana aylık 40 kuruş, mütevelliye de aylık 50 kuruş verilmesini kararlaştırdı. Vakfın mütevellisi hayatta oldukça kendisi, vefatı sonrasında ise evlatları olacaktır[58].

Konya ulemasından Ömer Kâşif Efendi, Mevlâna Türbesi Caddesi'nde Molla Efendi Medresesi arsasında bina ve inşa eylediği 7 dükkânını vakfederek dükkânların mütevelli eliyle kiraya verilmesini ve elde edilen gelirlerin beş kısma ayrılmasını; iki kısmının mütevelli eliyle işletilmesini ve medresedeki şadırvanın tamir ve bakımına harcanmasını, kalan üç kısmının ise mütevelli vazifesi olarak verilmesini şart koştu. Vakfın mütevellisi hayatta oldukça kendisi, vefatı sonrasında ise evlatları olacaktır[59].

Eşenlerlizade es-Seyyid Abdurrahman Efendi, Konya Çarşısı'nda bulunan yedi dükkânını Haffafhane civarındaki Hacı Hasan Camii'ne vakfederek Seyyid Ali Çelebi'yi mütevelli, Haffafhane ahalisinin ihtiyarlarını da nazır tayin etti. Abdurrahman Efendi, vakfettiği dükkânların mütevelli eliyle kiraya verilmesini, elde edilen kira gelirleri ile cami ve minarelerdeki kandillerin meşhur günlerde yakılmasını, kış günlerinde caminin damının kürünmesini, para artarsa cami hasır döşemesine harcanmasını şart koştu[60]. Kadı Ebussuud Efendi ise Konya Külahçılar Çarşısı'ndaki sekiz dükkânını, Keçeciler Çarşısı yakınındaki bir dükkânını vakfederek, dükkânların tasarruf ve karlarının Ali Şerbeti Mahallesi'ndeki mescidin mihrabına imam olanlara verilmesini şart koştu[61].

Konya Müftüsü el-Hac Abdülkadir Efendi Çadırçeşme'de bulunan medresesi için Fakihdede Mahallesi'ndeki iki mağazasını vakfetti. İki mağa-

[56] VGM. A., 607/175, (9 C. 1226/1.7.1811).

[57] VGM. A., 606/259, (22 C. 1328/1.7.1910); Yağlıtaş Medresesi'nin müderrisi Çumralı Hüseyin Efendi'dir. Medrese hakkında tafsilat için bk. Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 390-2.

[58] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6252, (Konya, 110), 141-2, (6 R. 1319 /23.07.1901); VGM. A., 609/234; 2176/113.

[59] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6240, (Konya, 98), 49-2, (7 L. 1290 /28.11.1873); VGM. A., 2178/260.

[60] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6211, (Konya, 69), 47-1, (21 B. 1223 /12.9.1808).

[61] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6152, (Konya, 10), 1-1, (3 R. 1071 /6.12.1660).

zanın her sene mütevelli eliyle kiraya verilmesi ve elde edilen gelirler ile Çadırçeşme'deki medresesinin ve içerisindeki su yollarının tamir ve temizliğinin sağlanmasını şart koştu. Vakfın mütevellisinin, büyük oğulları Hacı Vehbi ve Mustafa Efendiler olmasını, onlardan sonra, çocuklarının çocuklarına nesiller boyunca geçmesini istedi. Eğer bu şartlara riayet mümkün olmaz ise vakfın mutlaka fakir-fukaraya sarf edilmesini şart koştu[62].

Müftü Eşenlerli-zade Abdurrahman Efendi tarafından Kapu Camiinin yazın namaz kılmak için mevcut olan kısmının altında 10, Salih Ağa Sarayı diye bilinen handa ise 8 adet mağaza vakfedildi. Abdurrahman Efendi, mağazaların kira gelirlerinin Kapu Camiinin ihtiyaçları, tamiri, temizliği ve aydınlatılmasına harcanmasını şart koştu[63].

Ulema tarafından vakfedilen gayrimenkuller içerisinde ev de bulunmaktadır. Örneğin Kadı Seyyid Mehmed Efendi, Temmuz 1585'te Divle Mahallesi Şerafeddin Camii yakınındaki üç tarafı yol, mektep ve diğer tarafı da yol ile sınır olan evini vakfetti. Mehmed Efendi, vakfedilen gayrimenkulün şer'i olarak kiralanması neticesinde elde edilen gelir ile evin rakabe ve mühimmatına sarf edilmesini, artan miktarın da babası Kasım Efendi'nin bina ettiği camiin işlerine mütevelli eliyle harcanmasını, hayatta iken kendisinin vefatı akabinde de evlatlarının mütevelli olmasını şart koştu[64].

Es-Seyyid el-Hac Ahmed Necib Efendi, Öylebekledi Mahallesi'nde Hacı İshak Mescidi bitişiğindeki satın aldığı evi Nakşibendi Zaviyesi olmak üzere vakfetmiştir. Ahmed Necib Efendi, vakfa mütevelli olarak eş-Şeyh Mahmûd Agâh Efendi'yi, ondan sonra onun evladını sonra da nesiller boyu onun çocuklarını şart koşmaktadır. Ayrıca Şeyh Efendi'nin zaviyede, sabah namazı ve Cuma gecelerinde Nakşibendi usulüne göre Evrad-ı Şerif kıraatı, zikir icrası ve hatme hâceyi eda etmesi de istenmekte, şeyhin adı sanının kalmaması durumunda ise Konya'daki salih kimselerden birinin mütevelli tayin edilmesi şart koşulmaktadır[65]. Ahmed Necib Efendi, daha sonra vakfın şartlarında cüz'î bir değişiklik gerçekleştirmiş; sabah namazı ve Cuma gecelerinde Nakşibendi usulüne göre Evrad-ı Şerif kıraatı, zikir icrası ve hatme hâce-i Nakşibendiye'nin eda edilmesini ve sevapların evvela Hz. Muhammed'in sonra bütün peygamberlerin sonra da ebeveyninin ruhlarına hediye edilerek şad edilmelerini, kendisinin de hayırla yâd edilmesini şart koşmuştur[66].

Konya Müftüsü el-Hac Abdülkadir Efendi, Fakihdede Mahallesi'ndeki evini müderrisi olduğu medreseye vakfetti. Kendisi hayatta iken vakfın mütevellisi olmasını, vefatı akabinde de evlatlarından ehil ve erbap olanlarının müsavat üzere mütevelli olmalarını şart koştu[67]. Molla Mehmed Efendi ise Pürçüklü Mahallesindeki bir mutfak, bir oda, bir kiler ve bir avludan oluşan evini, hayatta oldukça kendisinden vefat ettikten sonra da varislerinden *tekâlif-i örfiyye* ve şakka talep etmemek şartıyla mahalle avarızına vakfetti[68]. Dersiam Hafız Hacı İsmail Efendi de Konevî Hafız İsmail Medresesi diğer adıyla Ağazâde Medresesi'nin sürekliliğini temin için İstanbul'da Sultan Selim Han Camii yakınında Cebeci Mahallesi'ndeki evini vakfetti[69].

---

[62] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6284, (Konya, 142), 46-1, (3 N. 1319 /14.12.1901); BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6252, (Konya, 110), 173-1, (3 N. 1319/14.12.1901).

[63] VGM. A., 607/175, (9 C. 1226/1.7.1811).

[64] VGM. A., 619/10, (Ş. 993/Temmuz 1585).

[65] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6215, (Konya, 73), 77-1, (1 M. 1251 /29.4.1835).

[66] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6215, (Konya, 73), 149-1, (22 Z. 1251 /9.4.1836); VGM. A., 580/416.

[67] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6275, (Konya, 133), 100-1, (8 Z. 1319 /18.3.1902); BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6255, (Konya, 112), 2-2, (8 Z. 1319/18.3.1902); VGM. A., 2181/174.

[68] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6183, (Konya, 41), 209-2, (2 Ş. 1116 /30.11.1704).

[69] VGM. A., 628/660, (23 C. 1182/4.11.1768).

Ulema vakıfları içerisinde en büyük vakfın el-Hac İbrahim Efendi tarafından yapıldığı görülmektedir. Nitekim Nakiboğlu Medresesi'ni vakfeden İbrahim Efendi, beraberinde Ahmed Fakih Mahallesi'ndeki su kuyusu, çok sayıda odaları, kileri, mutfağı, havuzu, aşçı odaları ve sair odaları bulunan büyük evini; Pürçüklü Mahallesi'ndeki 105 odalı, mescitli, kapısı kenarında altı dükkânı ve sair olan bir hanını; Pürçüklü Mahallesi'ndeki 12 dükkânını; Atpazarı'da üç tahtanî odasını; Atpazarı'nda Hacı Abdülfettah Hanı'nda satın aldığı 57 oda, ahır, kenef, su kuyusu ve havludan müteşekkil mülkünün (han) yarı hissesini; Abdülfettah Hanı yakınındaki 10 mahzenini; Pürçüklü Mahallesi'ndeki bir yağhane ve bir mutab kârhanesini; Pürçüklü Mahallesi'ndeki Cebecioğlu Hanı'nı ve bir kasap dükkânı ile bir kahveci dükkânını; Hoca Habib Mahallesi'ndeki bir mutab kârhanesini; Hoca Habib Mahallesi'ndeki bir yağhanesini; Atpazarı Meydanı yakınındaki bir canbaz ahırını; Ahmed Efendi Camii yakınında üç mutab dükkânı, iki hallaç dükkânı ve bir berber dükkânını; Pazar Meydanı yakınındaki bir duhancı dükkânı; Konya Kalesi içinde bir kürkçü dükkânını; Saraçhane'deki bir sarraç dükkânını; Şerafeddin Camii yakınındaki iki berber dükkânını; Pürçüklü Mahallesi'nde yaptırdığı bir mekteb-i şerifini; Debbağhane, Ahmed Dede, Sürücü ve Poladlar mahallelerinde yeniden ihya ettirdiği dört çeşmeyi; Atpazarı kapısı haricinde Çukuryer denilen mahaldeki bir hallaç dükkânının 83 sehminden 60 sehmini ve aynı mahaldeki bir duhancı dükkânının üçte iki hissesini, aynı mahaldeki bir ekmek dükkânının 120 sehminden 85 sehmini; aynı mahaldeki iki kahveci, bir leblebici, bir kebapçı, bir demirci, bir boyahane, bir nalbant, bir semerci, üç nalbant, bir gözlemeci dükkânını; Çömlekçiler Çarşısı'nda iki neccar, bir kürkçü, bir nalbant dükkânını; Buğday Pazarı civarında iki yağhane, bir katmerci ve iki helvacı dükkânını; Pazar Meydanı civarında bir kahveci dükkânını; Pazar Meydanı civarında toplam 22 dükkânı ile bir boyahane ve iki yağhanesini; Ilgın Çarşısı'ndaki hanın 54 sehminden 40 sehmini vakfetti. İbrahim Efendi'nin bu büyük gayrimenkul vakfının şartlarına bakıldığında; hanlar, dükkânlar ve diğer vakfettiği gayrimenkullerin mütevelli eliyle kiraya verilmesini istediği görülmektedir. Kira neticesinde elde edilen gelirlerden; çeşme ve sairin tamir ve bakımı için çeşmeciye günlük sekiz akçe; medresedeki talebelerden sabah namazını eda ettikten sonra bir Fatiha ve üç İhlas-ı Şerife okuyarak Hz. Peygamber ve kendisinin ruhuna bağışlayan 15 nefer talebeye günlük ikişer akçe; medresede ilim öğreten müderrise günlük 10 akçe; müderrise camide imamlığı ve vaazı karşılığında ilaveten dokuz akçe; Camide bir edip kimse hatip olacak ve yevmiye dört akçe; Cuma günleri Kur'an okuyan hafıza iki akçe; güzel sesli müezzine yevmiye dört akçe; hizmetine sadık bir kimse olarak ferraş ve kayyımlık yapana dört akçe; caminin aydınlatması için günlük 10 akçe; talebeden birine medrese ve kendisinin türbesinin temizliği için bevvab ve ferraş olması karşılığında iki akçe; ulemadan birine öğle ve ikindi namazları akabinde *Risale-i Birgivi* ve dini meseleleri öğretmesi karşılığında günlük altı akçe; mescitte müezzin ve kayyım olana yevmiye iki akçe; mektepte sıbyan muallimi olana yevmiye üç akçe; vakfın mütevellisine tevliyet hizmeti karşılığı olarak yevmiye 10 akçe verilecektir. Ücretlerin dağıtılması akabinde kira gelirinden baki kalan meblağ ile vakıfların günlük ihtiyaçları görülecek, bütün ihtiyaç ve ücretler karşılandıktan sonra baki kalan ise İbrahim Efendi'nin evlatları arasında taksim olunacaktır. Vakfın mütevellisi hayatta oldukça İbrahim Efendi, vefatı akabinde oğlu Seyyid Mehmed Efendi olacaktır. Vakıf evladiyet vakfıdır[70].

[70] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6242, (Konya, 100), 80-1, (27 B. 1176 /11.2.1763); VGM. A., 590/191; Sak, *Konya'da Yapılan Vakıflar*, s. 184-90.

Menkul Vakıfları

Ulema tarafından vakfedilenler içerisinde kitaplar da bulunmaktadır ve bu kitaplar medrese ve camiye vakfedildiler. Örneğin Aladağlı Hocazade Hoca Ahmed Efendi (ö. 1908), kendi yaptırdığı ve vakfettiği Zaferiye Medresesi'ne yazma ve basma olarak Kadı Beyzavi, Muhtasar Kurtubî ve benzeri eserlerden müteşekkil 217 cilt kitap vakfetti. Hoca Ahmed Efendi, kitapların yanında 300 kuruş daha vakfetti ve bu 300 kuruşun onu on bir buçuk (%15) hesabından işletilmesini ve elde edilen gelir ile vakfettiği kitaplardan hasar görmüş olanlarının tamirini, vakfın mütevellisi olarak, hayatta oldukça kendisinin vefatı sonrasında da erkek evlatlarını şart koştu[71]. Konya ulemasından Es-Seyyid el-Hac Abdürrahim Efendi tarafından Zincirli Medresesi'ne 131 cilt kitap vakfedildi. Vakfedilen kitaplar arasında; Risâle-i Şeyh-i Ekber, Mushaf-ı Şerif, Silsile-i Muhammediye, Tefsîr-i Ebu'l-Leys, Tefsîr-i Kâdî, Tefsîr-i Kurtubî, Şeyh Ali Sermerkandî, Ömer Nesefî Tefsîri, İhyâ-i Ulûm, Tefsîr-i Sa'lebî, Esmâü'l-Hüsnâ, Kudûrî, Câmiu'l-Fetvâ, Mültekâ, Avaritu'l-Maarif, Mutavval, Risâle-i Birgîvî, Telhîs, Muhtasar, Tarîkat-ı Muhammediye, Şerh-i Gülistan, Şerh-i Akâid, Şerh-i Menâr gibi eserler bulunmaktadır[72].

Konya Kalecik Mahallesi sakinlerinden müderris Simavlı Osman Efendi, Yaka Camii Şerifi'ne bir cilt Mushaf-ı Şerif vakfetti; vefatına kadar kendisinin mütevelli olmasını, vefatı sonrasında evlatlarının mütevelli olmasını, Mushaf-ı Şerif'in 10 cüzünü ebeveyni, beş cüzünü din ehli, beş cüzünü kardeşleri ve 10 cüzünü kadın erken müminler için vakfedip hâsıl olan ecir ve sevabı Allah'a isal eylemelerini şart koştu[73].

Sâbık Trablus kadısı el-Hac Mustafa Efendi el-Konevi, Kitâb-ı Me'âlimü't-Tenzîl fî İlmi't-Tefsîr (3 cilt), Kitâb-ı Şerhü'l-Mesâbîh Li ibn Melek (2 cilt), Şerh-i Mültekâ el-Ebhur, Kitâb-ı Şerh-i Manzûmetü'n-Nesefî Li-Karahisârî, Kitâb-ı Müntehîb İhyâi Ulûmü'l-İmâm el-Gazâlî, Kitâb-ı Muhtârü's-Sihâh fî İlmi'l-Lüga, Kıt'atün Min Şerhi'l-Muhtâr el-Müsemmâ Bi'l-İhtiyâr adlı toplamda 10 cilt eseri vakfetti. El-Hac Mustafa Efendi, eserlerin, Konya'nın Esenli Mahallesi sakinlerinden Abdullah Efendi tarafından muhafaza edilmesini, Abdullah Efendi'nin Salı günleri Mevlâna Dergâhı yanındaki Selimiye Camiinde cemaate vaaz ve nasip etmesini şart koştu. İlaveten 100 esedî kuruş vakfederek, bu paranın muamele-i şer'iye ile işletilmesini, elde edilen gelirle de hem kitapların tamirinin yapılmasını, hem de mütevelli tayin edilen Abdullah Efendi'ye günlük beş akçe verilmesini şart koştu[74].

Ulema vakfı içerisinde Şerafeddin Camii'ne kazan vakfı da bulunmaktadır. Keçecizade Mehmed Arif Efendi, Şerafeddin Camii'ne müminlerin gasli için biri büyük, diğeri küçük iki kazan ve bir demir sacayağı vakfetmiştir[75].

Para Vakıfları

Ulema tarafından vakfedilen menkul içerisinde para yer almaktadır. Bu vakıflar her ne kadar çok tartışmalar doğursa da nakdî sermaye sağlamak anlamında pek çok toplumsal ihtiyaca cevap vermiştir[76]. Mali sistemde faizin %20 civarında olduğu, dönemin kredi sektörü olan tefecilikte faizin %25'ten başladığı dikkate alındığında vakıf sisteminde faizin %10-15 arasında olması da toplumsal ihtiyaca yönelik konumunu göstermektedir[77].

---

[71] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6248, (Konya, 106), 72-73, (27 N. 1310 /14.4.1893).

[72] VGM. A., 582/1-119, (7 N. 1124/8.10.1712).

[73] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6238, (Konya, 96), 75-2, (11 M. 1293 /7.2.1876).

[74] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6161, (Konya, 19), 105-1, (10 M. 1084 /27.4.1673).

[75] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6210, (Konya, 67), 114-1, (9 B. 1212 /28.12.1797); Sak, *Konya'da Yapılan Vakıflar*, s. 207.

[76] Öztürk, Öztürk, "Osmanlı İktisat Zihniyeti", s. 46.

[77] Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018, s. 82.

Ulema tarafından teşkil edilen para vakıflarının onu on bir buçuk (%15) üzerinden işletilmesi ve elde edilen gelirlerle daha ziyade medrese, camii, mescit, dergâh ve çeşme gibi yerlerin ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır. Örneğin Hacı Molla Mehmed Efendi ibn Hüseyin Efendi 2.500 kuruş vakfetti. Mehmed Efendi, bu paranın onu on bir buçuk (%15) hesabıyla işletilmesini ve elde edilen gelirden Yenideğirmen Mahallesi'ndeki hayır sahipleri tarafından bina edilen Camiin imam ve hatibi bulunan zatlara yıllık 150'şer kuruş, mütevelliye de 500 kuruş verilmesini şart koştu. Vakfiyeye göre vakfın mütevellisi hitabet vazifesinde bulunan kişidir[78]. Tevfikiye Medresesi'nin banisi ve müderrisi es-Seyyid Hafız Ali Efendi de, Kerastepazarı'ndaki medresenin içerisine hayır sahipleri ile birlikte bir çeşme yaptırdı ve belediye kararıyla da Cıvıloğlu Kerhanesi'ne (kerhane: testi yapılan yer) mahsus tatlı suyun bir miktarı bu çeşmeye tahsis edildi. Ayrıca Hafız Ali Efendi, çeşmenin ihtiyaçları için 1.000 kuruş vakfetti. Bu paranın onu on bir buçuk (%15) hesabıyla işletilmesini ve elde edilen gelir ile çeşmenin su yollarının ve diğer ihtiyaçların karşılanmasını şart koştu[79].

Hacı İbrahim Efendi, Kadı Mürsel Cami-i Şerifi bitişiğindeki medresenin bekası için 20 adet tam 100'lük Mecidî altınını vakfetti. Vakfedilen meblağı, onu on bir buçuk (%15) hesabıyla işletilmesini ve elde eden gelirin iki kısma ayrılmasını, bir kısmının medresenin dershane ve hücrelerinin tamir ve bakımına, diğer kısmının ise medrese müderrisine verilmesini şart koştu. Vakfın mütevellisi, hayatta oldukça kendisi, vefatı akabinde, hâkim kararıyla tespit edilecek ehil ve erbap bir kişi olacaktır[80]. Hafız Hızır İlyas Efendi de 1.000 kuruş vakfederek bu paranın onu on bir buçuk (%15) hesabıyla işletilmesini ve elde edilen gelirin Konya Mahkemesi içindeki çeşmenin su yollarının tamir ve bakımına harcanmasını ve vakfın işlerinin nezareti görevinin kendisinde olmasını şart koştu[81].

El-Hac Ahmed Necib Efendi tarafından bazı mahallerdeki çeşmelerin su yollarının tamiri için 3.500 kuruş vakfedildi. Ahmed Necib Efendi, vakfın mütevellisinin Sipahi Pazarı Çarşısı ahalisinden sulh ve akde muktedir, diyanet ve istikamet sahibi bir şahıs olması ve çeşmelerin ahalileri marifetiyle tespitini ve mütevelliye günlük 10 akçe verilmesini şart koştu. 3.500 kuruş paranın onu on bir buçuk (%15) hesabıyla işletilmesini ve elde edilen gelirin altı adet çeşmenin su yollarının temizlenmesi ve tamirine harcanmasını kararlaştırdı[82]. Molla İbrahim oğlu Mehmed de 1.500 kuruş vakfederek bu paranın onu on bir buçuk (%15) hesabıyla işletilmesini ve elde edilen gelirlerin iki paya ayrılmasını; birinin Bayat karyesi camiinin tamirine, birinin de camide hatip olanlara vazife verilmesini şart koştu[83].

Müderris es-Seyyid Süleyman Salim Efendi, Şeyh el-Hac Halil Efendi vakfına 500 kuruş vakfederek, paranın mütevelli es-Seyyid Ahmed Feyzi Efendi eliyle işletilmesi neticesinde elde edilen gelirin, Şeyh el-Hac Halil Efendi hangâhının tamir ve bakımı ile ihtiyaç duyulan levazımına harcanmasını şart koştu[84]. Eşenlerli-zade es-Seyyid Abdurrahman Efendi de Durak Fakih Mahallesinde Bostan Efendi Konağı'ndaki çeşmenin masraflarının karşılanması için 2.083 kuruş vakfetti. Vakfın mütevellisinin kendisi olması ve bu paranın onu on bir buçuk (%15) hesabı ile işletilmesi ve elde edilen gelirle çeşmenin su yolunun tamir ettirilmesi şart koşuldu[85].

---

[78] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6241, (Konya, 99), 414-2, (17 N. 1299 /2.8.1882).

[79] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6241, (Konya, 99), 407-1, (1 N. 1299 /17.7.1882).

[80] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6256, (Konya, 114), 33-1, (9 M. 1323 /16.3.1905); VGM. A., 602/192.

[81] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6227, (Konya, 85), 130-2, (9 M. 1269 /23.10.1852).

[82] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6215, (Konya, 73), 109-1, (11 B. 1251 /2.11.1835).

[83] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6252, (Konya, 110), 27-3, (3 ZA. 1317 /5.3.1900).

[84] VGM. A., 583/167, (27 M. 1280/14.7.1863).

[85] VGM. A., 2176/402, (25 L. 1231/18.9.1816).

Para vakıfları içerisinde Mevlâna Dergâhına yapılan vakıflar da bulunmaktadır. Ulema tarafından kurulan beş para vakfının Mevlâna Dergâhına yapıldığın görülmektedir[86]. Es-Seyyid Mehmed Necib Efendi, Mevlâna Dergâhına 500 kuruş vakfederek bu paranın kazancından senelik olarak mütevelliye 20 kuruş verilmesini, hafızların Ramazan'ın başından sonuna kadar günlük bir cüz okuyarak Kur'an'ı hatmetmelerini ve sevabını pirin ve kendi ebeveyninin ruhuna hediye etmelerini şart koştu[87]. Es-Seyyid Mehmed Ali Efendi de Mevlâna Dergâhına 500 kuruş vakfetti; paranın işletilmesi neticesinde elde edilen gelirden mütevelliye senelik 25 kuruş verilmesini, hafızların Ramazan'ın başından sonuna kadar Türbe-i Hazret-i Mevlâna'da günlük bir cüz okuyarak hatmetmelerini ve sevabının pirin ve kendi ebeveyninin ruhuna hediye etmelerini şart koştu[88]. Her iki vakfın da mütevellisi Mevlâna Dergâhı Türbedarı Ali Dede Efendi tayin edildi ve sonrasında da dergâha kim türbedar olur ise onun mütevelli olması şart koşuldu[89]. Hüseyin Hüsnü Beyefendi Mevlâna Dergâhına 4000 kuruş vakfederek onu on bir buçuk (%15) hesabı üzerinden işletilen para ile yağ alınarak türbe ve Mevlâna çevresindeki kandillerde kullanılmasını şart koştu. Vakfın mütevellisi olarak aşçıbaşı, nazır olarak da post-nişin tayin edildi[90].

Es-Seyyid Hafız Mehmed Emin Efendi, 300 kuruş vakfederek işletilmesi neticesi hâsıl olacak 60 kuruştan 30 kuruşunun bir hafızın Mevlâna'daki mescitte Ramazan'ın başından sonuna kadar imsakten sonra güneşin doğuşuna kadar bir cüz okuyup bayram gecesi bitirmesi ve sevabını bağışlaması karşılığında Kur'an tilavet eden hafıza verilmesini, 20 kuruşunun balmumu için verilmesini, 10 kuruşunun ise mescidi imsak vaktinde açan türbedara verilmesini şart koştu[91]. Şeyhzade Ahmed Reşid Efendi de 350 kuruş vakfederek Mevlâna'daki şadırvan üzerine iki kandil, Muhabbet Meydanı önüne bir kandil alınmasını, ayrıca susamyağı alınıp kandillere konulmasını şart koştu[92]. Her iki vakıfta da mütevelli olarak aşçıbaşı, nazır olarak da post-nişin ve tarikat mürşidi tayin edildi[93].

Mevlâna Dergâhının haricinde Şems-i Tebrizi Zaviyesi için de para vakfedildi. Es-Seyyid eş-Şeyh Mustafa Efendi, Şems-i Tebrizi Zaviyesine 200 kuruş vakfederek 10'u 12 hesabı üzerinden işletilmesini, senelik faizinden Çarşamba, Perşembe, Cuma ve Cumartesi gecesi mum yakılmasını, zaviyedarların mübarek gecelerde Fatiha-i Şerife ve üçer İhlas-ı Şerife kıraat ederek sevabını Şems-i Tebrizi ve Es-Seyyid eş-Şeyh Mustafa Efendi'nin ruhlarına bağışlamalarını şart koştu[94].

Sonuç

Bu çalışmada, Osmanlı'nın önemli vilayetlerinden biri olan Konya'da, ulema tarafından kurulan ve Osmanlı Arşivi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinden tespit edilen kırk beş vakıf ele

[86] İzzet Sak'ın konu ile ilgili makalesinde 1826-1907 yılları arası incelenmekte ve Konya Şer'iyye Sicillerinden tespit edilen 15 vakfiyeye yer verilmektedir. Konu ile ilgili bk. İzzet Sak, "Mevlânâ Dergâhı'na Yapılan Bazı Vakıflar (1826-1907)", *Vakıflar Dergisi*, S. 34, Aralık 2010, s.7-8.

[87] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6215, (Konya, 73), 167-2, (25 B. 1253 /25.10.1837).

[88] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6220, (Konya, 78), 103-1, (1 CA. 1262 /27.4.1846).

[89] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6215, (Konya, 73), 167-2, (25 B. 1253 /25.10.1837); BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6220, (Konya, 78), 103-1, (1 CA. 1262/27.4.1846).

[90] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6229, (Konya, 87), 45-1, (11 L. 1278 /11.4.1862).

[91] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6213, (Konya, 71), 68-1, (27 L. 1241 /4.6.1826); Sak, "Mevlânâ Dergâhı'na", s.5.

[92] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6213, (Konya, 71), 67-1, (27 CA. 1242 /27.12.1826).

[93] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6213, (Konya, 71), 67-1, (27 CA. 1242 /27.12.1826); BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6213, (Konya, 71), 68-1, (27 L. 1241/4.6.1826).

[94] BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6214, (Konya, 72), 31-1, (1 S. 1249 /20.6.1833).

alındı. Arşivlerden tespit edilen ve değerlendirilen ulemadan vakıf kuranlar içerisinde; kadı, müftü ve müderris gibi unvanlara sahip olanlar bulunmaktadır. Ulema tarafından kurulan 45 vakıf içerisinde en eskisi 1585 tarihlidir ve vakfiyede, Kadı Seyyid Mehmed Efendi'nin Şerafeddin Camii yakınındaki evini vakfettiği belirtilmektedir. En yakın tarihli vakfın, Hatip Hacı Hüseyin tarafından 1 Temmuz 1910'da kurulduğu görülmektedir. Ulema tarafından kurulan vakıflar arasında medreseler önemli bir yer tutmaktadır. Medrese vakfının yanında dükkân, ev, mağaza, mescit, kitap ve para gibi menkul ve gayrimenkulün vakıfları da bulunmaktadır. Bu vakıflar içerisindeki dükkân, ev, mağaza, para gibi vakıfların daha ziyade medrese, mescit, dergâh gibi vakıfları yaşatmak amacıyla vakfedildikleri de vakfiyelerden anlaşılmaktadır. Ulema tarafından kurulan vakıflar, özellikle de gayrimenkul vakıfları, ağırlıklı olarak evladiyet vakfıdır. Konya merkezde kurulan 260 vakıftan 45'inin yani % 17,31'inin ulema vakfı olması, vâkıflar içerisinde ulemanın ağırlığını göstermektedir. Osmanlı'da yönetici sınıfın halka göre daha fazla gelir elde etmesi vakıflaşmanın bu sınıf içerisinde daha çok olmasının sebeplerinden biridir.

Vakıfların vakfiyeleri incelendiğinde, bunların büyük bir çoğunluğunun gayrimenkullerden bizzat yararlanmak ya da kira gelirlerinden yararlanmak suretiyle teşekkül ettirilen vakıflar olduğu görülmektedir. Yine vakfiyelerin bir kısmından da görüleceği üzere arazisini kiralayıp kira geliri ile inşa edilen medresenin vakfedilmesi, bunların vakıf kuran vâkıflar hüviyetinde olduğunu göstermektedir. Bu vakıflarda aynı zamanda bizzat vakfedilen varlıktan yararlanılması, din ve eğitim hizmeti maksadı taşıması sebebiyle bu vakıflara hayrî vakıflar denilebilir. Vakfiyelerde yer alan, vakfeden adına Kur'an okunması ibareleri de yine dini saiklerin vakıf kurma girişimindeki rolünü göstermesi açısından önemlidir.

Vakıflar, idareleri kendi ellerinde olan gayri mazbut vakıflardır. Vakıf gelirlerinden mütevellilere pay verilmesi ve devam eden soyun erkeklerinin mütevelli olarak tayin edilmesi, bazı vakıfları mal varlığından aileyi yararlandırma amacı taşıyan ama dini ve kültürel gayeler ile kurulan aile vakıfları hüviyetine sokmaktadır. Yine vakıflara vakfedilen gayrimenkuller dışında para da konulduğu görülmektedir. İfadelerde yer alan onu on bir buçuk (%15) ibaresi yıllık faizin %15 olduğunu göstermektedir.[95] Tefecilerin en az %25 ile borç verdiği şartlarda para vakıflarının, insanların ağır faizler altında ezilmelerini önlemek maksadını güttüğü açıkça görülebilmektedir.

Konya'da teşekkül eden ulema vakıflarının büyük bir çoğunluğunun sosyal alt yapı olan eğitim ve dini hizmet alanında büyük bir rol üstlendiği, ulema sınıfının şahsî tasarruflarının bu hizmetler vasıtasıyla halka temas ettiği görülmektedir. Özellikle medrese vakıflarında devamlılık için dükkân ya da başka gayrimenkullerin kira gelirinin de bağlanması bu vakıfların tamamen eğitim amaçlı vakıflar olduğunu göstermektedir.

[95] İsmail Otar, *"1783 Yılına Ait Bir Muhasebe Vesikası"*, https://www.ismmmo.org.tr/Yayinlar/Mali-Cozum-Dergisi/sayi-41/--2033.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Meşihat Dairesi Evrakı Şer'iyye Sicilleri Defterleri **(MŞH. ŞSC.d..,)**: 6148, (Konya, 6), 48-1; 6152, (Konya, 10), 1-1; 6161, (Konya, 19), 105-1; 6183, (Konya, 41), 209-2; 6210, (Konya, 67), 114-1; 6211, (Konya, 69), 47-1; 6213, (Konya, 71), 67-1; 6213, (Konya, 71), 68-1; 6214, (Konya, 72), 31-1; 6215, (Konya, 73), 109-1; 6215, (Konya, 73), 149-1; 6215, (Konya, 73), 167-2; 6215, (Konya, 73), 77-1; 6220, (Konya, 78), 103-1; 6227, (Konya, 85), 130-2; 6229, (Konya, 87), 45-1; 6231, (Konya, 89), 80-2; 6233, (Konya, 91), 2-2; 6233, (Konya, 91), 5-2; 6238, (Konya, 96), 75-2; 6240, (Konya, 98), 49-2; 6241, (Konya, 99), 407-1; 6241, (Konya, 99), 414-2; 6242, (Konya, 100), 80-1; 6245, (Konya, 103), 130-1; 6245, (Konya, 103), 183-1; 6245, (Konya, 103), 196-1; 6246, (Konya, 104), 13-1; 6247, (Konya, 105), 131-2; 6247, (Konya, 105), 159-2; 6248, (Konya, 106), 72-73; 6250, (Konya, 108), 122; 6252, (Konya, 110), 141-2; 6252, (Konya, 110), 173-1; 6252, (Konya, 110), 27-3; 6252, (Konya, 110), 77-2; 6255, (Konya, 112), 2-2; 6256, (Konya, 114), 33-1; 6275, (Konya, 133), 100-1; 6275, (Konya, 133), 11-1; 6284, (Konya, 142), 46-1.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Evrakı (VGM. A.): 582/1-119; 582/1-152; 583/167; 586/141; 586/158; 586/38; 586/43; 590/191; 591/79; 592/89; 597/257; 602/192; 603/248; 606/259; 607/175; 609/234; 612/2; 619/10; 628/660; 2176/113; 2176/402; 2178/260; 2181/174; 2181/179.

Kitap ve Makaleler

ARABACI, Caner, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları, Konya 2017.

BARKAN, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Esnaf Cemiyetleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. XLI, S. 1-4, 2011, ss. 39-46.

DUMLU, Emrullah, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal-Çivizâde, Birgivî)", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, S. 44, Erzurum 2015, ss. 303-37.

ERGİN, Osman Nuri *Mecelle-i Umur-ı Belediyye*, C. 1, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995.

GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018.

GÜNAY, Hacı Mehmet, "Vakıf", C. XLII, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, ss. 475-9.

İPŞİRLİ, Mehmet, "Osmanlı Uleması", *Osmanlı*, C. VIII, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss.71-9.

KIVRIM, İsmail, *Osmanlı Döneminde Ayntâb'da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sâhibi Kadınlar)*, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2017.

KÖÇ, Ahmet, "Osmanlı Devleti'nde Yönetici Sınıfın Hayırseverliği: Ümera ve Ulema Vakıfları Üzerine Bazı Düşünceler", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. XIX, S. 35, 2016, ss. 303-22.

ÖZTÜRK, Rahime Hülya, "Osmanlı İktisat Zihniyetinde Kamu Hizmetlerinin Yerine Getirilmesi ve Vakıflar", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 18, 2018, ss. 37-48.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih ve Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.

SAK, İzzet, “Mevlânâ Dergâhı’na Yapılan Bazı Vakıflar (1826-1907)”, *Vakıflar Dergisi*, S. 34, Aralık 2010, ss. 1-18.

SAK, İzzet, *Kadı Sicilleri Işığında Konya’da Yapılan Vakıflar (1650-1910)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2012.

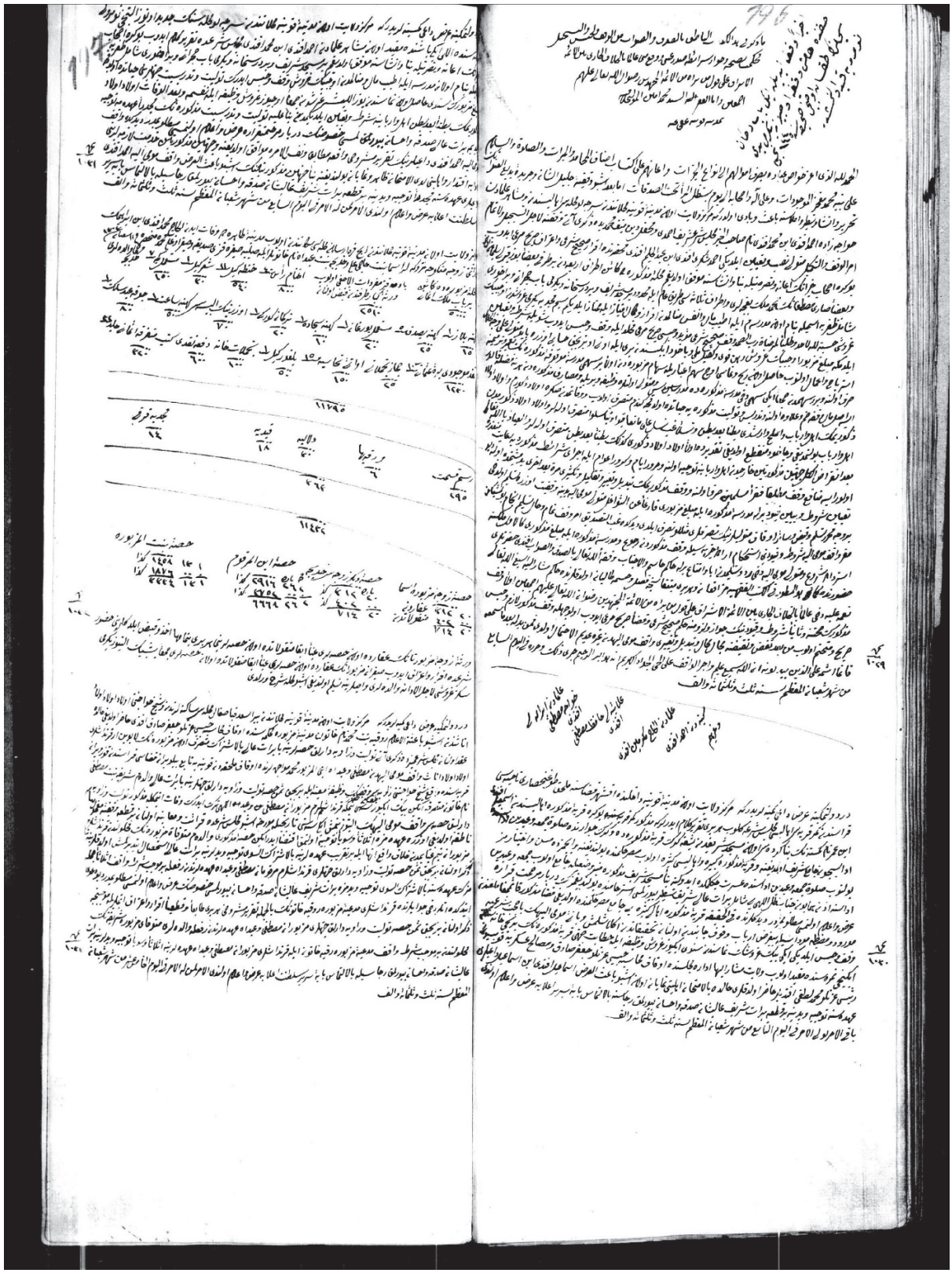
ŞENSOY, Fatma, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Vakıfların Ekonomik Boyutları”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 10, 2016 s.41-63.

TEBER, Ömer Faruk, “Osmanlı Toplumunda Bir Sosyal Kurum Olarak Vakıf Çeşitleri ve İşleyişi”, *Dini Araştırmalar*, c. IV, S. 12, 2002, ss. 197-205.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri 1700-1800”, *Osmanlı Araştırmaları III*, İstanbul 1982, ss. 143-64.

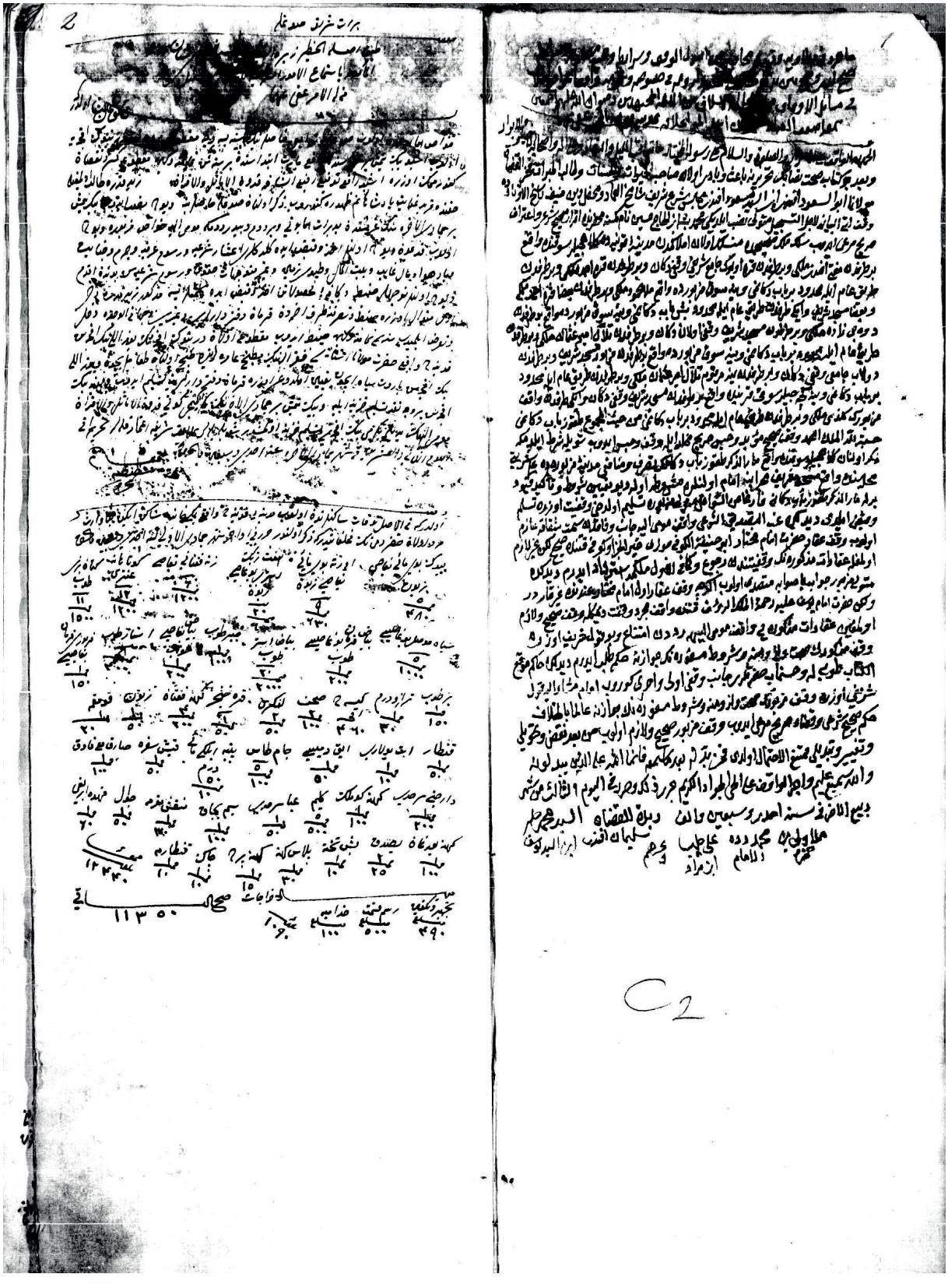
_____, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara 2003.

OTAR, İsmail “1783 Yılına Ait Bir Muhasebe Vesikası”, https://www.ismmmo.org.tr/Yayinlar/Mali-Cozum-Dergisi/sayi-41/--2033 (Erişim Tarihi: 10.05.2021).

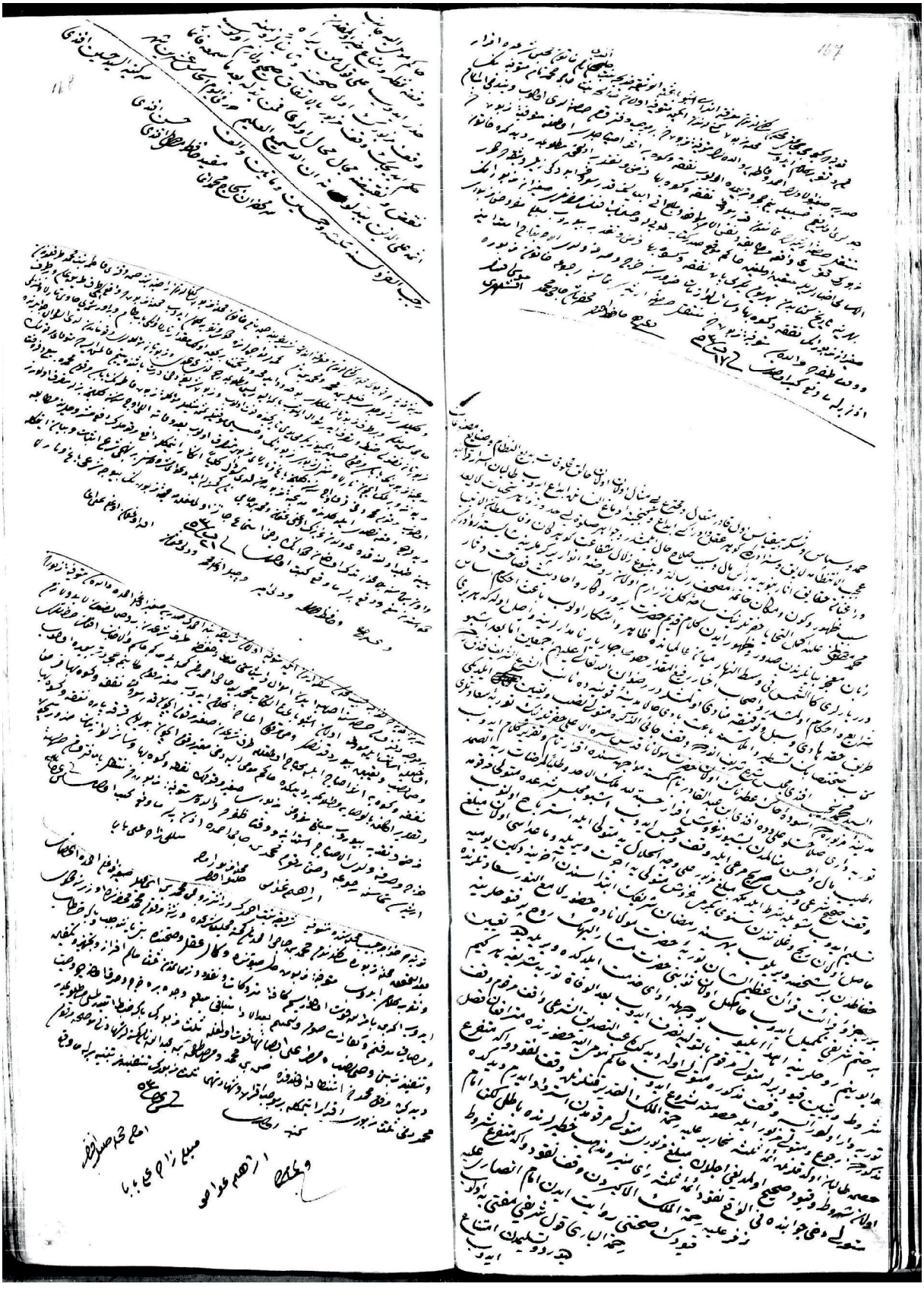

Ek. 1. Konya Müftüsü Hocazade Ahmed Efendi'nin Zaferiye adlı medrese ve 3.000 kuruş vakfettiğini gösterir vakfiye. (BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6245, (Konya, 103), 196-1.)

Ek. 2. Kadı Ebussuud Efendi'nin dükkân vakfettiğini gösterir vakfiye (BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6152, (Konya, 10), 1-1).

Ek. 3. Es-Seyyid Mehmed Necib Efendi'nin Mevlâna Dergâhına 500 kuruş vakfettiğini gösterir vakfiye (BOA., MŞH.ŞSC.d.., 6215, (Konya, 73), 167-2.)

3. BÖLÜM

CUMHURİYET

CUMHURİYET DEVRİ KONYA VAKIFLARI

Caner ARABACI*
Ahmet TURAN**

ÖZET

Konya, vakıf yönünden zengin bir şehirdir. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı devri vakıfları, cumhuriyet devrine kadar varlıklarını sürdürmüştür. Cumhuriyet devrinde, vakıflar bakanlığının kaldırılıp, vakıf mülklerin satılmaya, kuruluş amacı dışında kullanılmaya başlanması, vakıf kültürü ve değerlerini olumsuz etkilemiştir. Olumsuzluğu geliştiren atmosfere, yerleşmiş vakıf kavramının, "tesis" kelimesiyle değiştirilmesini de eklemek gerekmektedir. Vakıflar yönünden bütün olumsuz gelişmelere rağmen bu dönemde yeni vakıfların kurulmaya devam ettiği görülmektedir. 1998'e kadar toplamda 159, 2000'den sonra 32 yeni vakıf kurulmuştur. Böylece iki yüze yakın vakfın kurulması, halkın üzerindeki olumsuz etkinin giderildiğini göstermektedir. Vakıf kurum ve kültürü, devletin yetişemediği yerlerde insana, ülkeye varlıklı insanların, gönüllü destek vermesini teşvik etmektedir. Kurulan vakıf çeşitliliği ve amaçları, bu katkının göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Vakıf Kültürü, Yeni Vakıflar, Tesis.

*Prof. Dr., KTO Karatay Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, orcid: 0000-0001-9896-9052

**Gazeteci, yazar.

KONYA WAQFS DURING THE REPUBLICAN ERA

ABSTRACT

Konya is a city rich in waqfs. Seljuk, Principalities, and Ottoman era waqfs continued their existence until the Republican era. During the Republican era, after the abolition of the Ministry of Waqfs, the sale of waqf properties and the use of them for purposes other than their establishment purposes had a negative impact on waqf culture and values. To this unfavourably developing conditions we need to add the replacement of waqf concept, which is an established concept, with the word "facility". Despite all the negative developments in terms of waqfs, it is seen that new waqfs continued to be established in this period. A total of 159 new waqfs were established until 1998, and 32 new waqfs were established after 2000. Thus, the establishment of nearly two hundred waqfs shows that the negative impact on the people has been eliminated. The waqf institution and culture encourages wealthy people to give voluntary support to people, to the country, in places where the state fails to reach. The diversity of waqfs and their aims show that this contribution should not be ignored.

Keywords: Konya, Waqf Culture, New Waqfs, Facility.

GİRİŞ

Tarihimizde vakıflarla ilgili yaklaşık bin yıllık süreci temelinden sarsacak önemli değişiklik şüphesiz cumhuriyet devrinde gerçekleşmiştir. 1924'te bakanlık konumunda olan vakıflar yönetiminin umum müdürlük düzeyine indirilmesi, vakıf mülklerin satışı, vakıf adının, 1926-1967 arasında "tesis"e dönüştürülmesi, vakıf dini yapıların çok farklı amaçlarla kullanma bunlardan bazılarıdır. Fakat, vakıf kurumunun İslam Medeniyeti içindeki imarcı, sosyal dayanışmacı, sorun çözücülükte toplum katılımını öne çıkaran gücü, ilk bu dönemde kırılmaya başlamamıştır. Şüphesiz, vakıfların mali gücünün, savaşlardan yeni çıkmış bir yönetimin sermaye sağlama zemini haline getirilmesi, maddi ihtiyaç karşılama tarzı değildir. Kültür ve medeniyet değerlerinde dönüşüm çabasının, radikal bir yansımasıdır.

Bu dönüşüm çalışmaları da II. Mahmut devrinde başlayarak cumhuriyet dönemine kademe kademe sertleşerek uzanır. 1826'da önce Evkaf Müdürlüğü ardından Evkaf Nezareti kurulur. Böylece vakıf gelirlerinin toplanması, harcanması merkezi bir idarenin kontrolüne alınır. Bu idarî değişiklik; yerel, yerinde çözüm ve çabayı öngören "adem-i merkeziyet" anlayışından merkeziyetçiliğe geçiştir. Artık, mahallinden toplanan gelirler İstanbul'a gidecek, ihtiyaç halinde harcamalar oradan karşılanacaktır. Her şeyi devletten (merkezi idare) bekleme anlayışının kapıları böylece sonuna kadar açılır. Fakat II. Mahmut'un niyeti sadece, merkezi idareyi kurmak değildir. Vakıflar, dinî kurumlara büyük bir ekonomik destek sağlamaktadır. O, padişah olarak "kendisine karşı çıkan" ulemanın gücünü böylece zayıflatacak süreci başlatmıştır[1].

Vakıflarla ilgili çok daha etkili düzenleme, belirtildiği üzere, Cumhuriyet devrinde 3 Mart 1924 tarihinde Vakıflar Bakanlığı'nın kaldırılması ile gerçekleştirilir. Zira Evkâf Vekâleti (bakanlığı) de Halifelik ve medreseler gibi, "Cumhuriyet idaresine ters düşeceği düşünülen müesseselerdendi." "Hükümetin dinsel kurumlarından arındırılması" için[2] ortadan kaldırılması gerekmekteydi. 2 Mart 1924'te Halk Fırkası Grubu'nda alınan karar (yasa tasarısı) doğrultusunda, Siirt Mebusu Halil Hulki ve 57 milletvekili, Şer'iye ve Evkâf Vekâleti'nin kaldırılmasını teklif eder. Diğer teklifler gibi; "Bugün ve acilen görüşülerek kanunlaşması" istenilen

[1] Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Mehmet Kıratlı, Ankara 1984, s. 94-95.

[2] Seçil Akgün, "Tevhid-i Tedrisat", *Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim*, İstanbul, 1983, s. 45.

tasarı, 429 Sayılı Kanun'la, "lehte ve aleyhte söz alan olmadan, dakikalarla ifade edilebilecek kısa bir sürede" kabul edilir. Artık vakıflar; Bakanlar Kurulunda temsil edilen müstakil bir bakanlık tarafından değil, Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük tarafından yönetilecektir. Fakat yönetim, öncelikle "vakıfların tasfiyesi" işini gerçekleştirmekle yükümlüdür. Bu maksatla da proje hazırlanır, komisyonlar oluşturulur ve vakıf hizmet alanları ile mal varlıkları, çeşitli kamu kuruluşlarına dağıtılır. Aynı zamanda "programlı satış uygulamaları" da gerçekleştirilir[3]. Bundan sonra 5. 6. 1935 tarih ve 2762 Sayılı Kanun çıkartılıncaya kadar vakıf eser ve mülkler idaresinde boşluk vardır. Bu boşluk giderilir. Yalnız, 1935'te Vakıflar İdare Meclisi'nin teşekkülüne kadarki 15 yıl içinde 5375 adet, meclisin çalışmaya başladığı ilk bir yıl içerisinde (1936) ise, 3187 adet olmak üzere cumhuriyetin ilk on altı yılında sadece Vakıflar Genel Müdürlüğü eliyle toplam 8562 vakıf gayrimenkulün satışı gerçekleştirilir[4]. Satışlar durum hakkında genel bir fikir verecektir. Bu hal, sıradan bir sahipsizlik değil, bir medeniyet değiştirme çabasının acı sonucudur. O değişim çabası, "vakıf" kavramının, bir müessese adı olarak kullanımdan kaldırılmasına kadar uzar. 1926 yılında kabul edilerek yürürlüğe konan Türk Medeni Kanunu'na göre, artık vakıf yerine "tesis" kavramı kullanılacaktır[5]. Tabiatıyla, Türkiye çapındaki durum değişikliği Konya'da da yaşanmıştır.

Öztürk'ün çıkardığı listeye göre, 1926-1972 yılları arasında Konya'da satılan vakıf hayrat taşınmazların miktarı şöyledir; cami 9, cami arsası 20, mescid 71, mescid arsası 35, muvakkithane 1, türbe arsası 2, teneşirlik 3, medrese 2, medrese arsası 1, tekke-zâviye-dergâh arsası 11, imâret arsası 2, çeşme-sebil arsası 1, müteferrik arsa 11. Yıllara göre ise; 1926-1949 arası 159, 1950-1972 arası 14 satış gerçekleştirilmiştir. Tarihi belli olmayan satış miktarı, 2 vakıftır[6].

Konya vakıflarının son durumu ile ilgili elimizde yeterli bilgi bulunmaktadır. Zira Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce çıkartılan vakıf fihristleri ve Konya Bölge Müdürlüğü'nce tutulan kayıtlar bu konuda faydalı olmuştur.

Tarihi seyir kısa da olsa verildikten sonra, 1926-2020 arası Konya Vakıfları üzerinde durmak yerinde olacaktır. Belirtildiği üzere, Konya Vakıfları; mazbut, mülhak ve yeni vakıf adlarıyla gruplandırılmıştır. Yalnız Genel Müdürlükçe bir ayrı grup olarak ele alınan "Cemâat ve Esnafa Ait Vakıflar" artık Konya'da bulunmamaktadır. Çünkü, onlar azınlık vakıflarıdır.

Mazbut Vakıflar

Mazbut vakıflar, "tüzel kişiliği Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından temsil edilen", vakfiye hükümleri gereği, yine aynı kurum tarafından idare edilen vakıflardır. Bu gruba giren vakıf sayısı (Genel Müdürlük bünyesinde) toplam, 5376'dır[7]. Asırlarca önce kurulup, takipçisi kalmamış olan bu vakıflardan, Konya'da bir hayli bulunmaktadır. Konya merkez ve yakın çevresi itibariyle, idare

[3] Osman Öztürk, "Tarihimizde Vakıf Müessesesi", *Türk Kültür ve Medeniyeti*, C. I, Ankara 1976, s. 91, 379-446.

[4] Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara 1995, s. 437, 473-499.

[5] *Türkiye'de Vakıf Sistemi*, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, Ankara 1998, s. II. Konya'da 'vakıf' kelimesi yerine 'tesis' sözcüğü kullanılarak kurulmuş mazbut vakıflardan bazıları şunlardır: "Osman oğlu Mustafa Tesisi", "Konya'da Avukat Ahmet Fikri Simav Tesisi" (01.04.1953), "Mevlüt oğlu Mehmet Postalcıoğlunun Tesisi" (11.02.1959). Bk. Konya Vakıflar Bölge Arşivi (VBA), 147 no.lu FihristDefteri (Konya-Antalya-Isparta-Hamid-Burdur-Niğde) (147), sıra no: 430, 408, 409.

[6] N. ÖZTÜRK, aynı eser, s. 534. Ayrıca bu konu ile ilgili, Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi ile Konya Vilâyeti Özel İdare Arşivi›ndeki Merkez Arazi ve Emlâk Esas Defterleri; Arsa ve Emlak Vukuât Defterlerinde yapılacak bir araştırma; yerel kaynaklarla desteklenerek durumun çok daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Satılan medrese arsaları için bk. ARABACI, *Medreseler*, s. 612-613.

[7] *Türk Vakıf Hizmetlerinde Kalite ve Verimlilik*, s. 15. Bu rakam, 30.5.1998 tarihi itibariyledir.

ve denetimi Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan mazbut vakıf miktarı, 419'dur[8]. Onları kendi içinde gruplara ayırarak değerlendirmek yerinde olacaktır;

Eğitimle İlgili mazbut vakıflar: Bunların toplamı 65'tir. Artık kuruluş amacı doğrultusunda bir işlevi kalmamış olan eğitimle ilgili vakıflar; medrese, darü'l-huffaz, muallimhane, darü'l-kurra ile ilgilidirler. Kuruluşundan itibaren bu kurumların işleyebilmesi için verilen han, dükkân, para vakıfları da dahildir. İçlerinde 11'inin nukudi (para) vakıf olması dikkat çeker. En eskisi, H. 1232 (M. 1817) tarihlidir. Bundan sonra eskilik sırasıyla 1858, 1878 tarihlerinde kurulmuş iki vakıf daha bulunmaktadır. Diğerleri, 1884 ve 1905 tarihleri arasında kurulmuştur[9].

İbadet yeri ile ilgili mazbut vakıflar**:** Toplam 286 adettir. Bu gruba; cami, mescid ve onların ayakta kalması için vakfedilen; dükkân[10], para[11], mezraa[12], bahçe[13], tarla[14], değirmen[15] vakıfları dahildir. Ayrıca, cami ve müştemilâtı[16] veya görevlileri[17] için kurulan vakıflar da dahil edilmiştir. Bunlar arasında, imam ve hatibi, muallimesi[18], kürsü vaızı için kurulanları da vardır. Biri, bizzat zamanın Konya Valisi tarafından Vilâyet Konağı dahilinde yaptırılmıştır[19]. Fakat en dikkat çekicisi para vakıflarıdır. Zira ibadet yeri ile ilgili 284 vakfın, 77'si para vakfıdır[20]. Konya'daki para vakıflarının, tarihi bilinenleri içerisinde en eskisi 1862'de, en yenisi 1926'da kurulmuştur. Bunların yoğunlaştığı yıllar ise, 1895-1916 arasıdır. 21 yıl içerisinde 45 para vakfı kurulmuştur. Bu 21 yılda en çok kurulduğu zaman, 1910-1913 arasıdır. İkinci Meşrutiyet yıllarına rastlayan bu sürede, 15 para vakfı kurulmuştur. 1916-1926 arasında ise tesbit edebildiğimiz bir para vakfı yoktur. I. Dünya Harbi, Mütareke, İstiklal Harbi yıllarında demek ki para vakfı kurulmamıştır. Zira toplumun maddi gücünü tüketen bir harp cehennemine girilmiştir. Toplum, vatan, can derdine düşmüştür. Eğitimle ilgili para vakıfları göz önünde tutulursa, bu türden vakıfla-

[8] VBA, 147, s. 1-40. Burada esas olarak yukarıda künyesi verilen 147 numaralı Fihrist Defteri, -daha genel ve detaylı liste verdiği için- esas alınmıştır. Ayrıca, VBA (nde mazbut vakıfların kaydedildiği Konya Fihristi-2286 no.lu Defter'in s. 1-30'u arasında 394 vakıf kaydı (147'nin tekrarı mahiyetinde) bulunmaktadır. Bunların dışında aynı Bölge Müdürlüğü'nde, Konya-Merkez Mazbut Hayrat Taşınmaz Mallar Kütüğü vardır. Bu kütükte, 308 (biri kütükte var listeye ilave edilmemiş) mazbut "Hayrat taşınmaz mal" bulunmaktadır. İçlerinde en eski vakıflardan kalma cami, mescid, medrese arsası, helâ, oda, çeşme, kuyu, tekke, türbe, teneşirlik gibi taşınmaz vakıf malları kayıtlıdır. Bunların idaresi, önceden belirtildiği gibi tamamiyle vakıflar müdürlüğüne aittir. Yalnız yukarıdaki iki fihrist defteri (147 ve 2286) Vakıflar Genel Müdürlüğü (Ankara) tarafından hazırlanarak Konya Bölge Müdürlüğü'ne birer nüshası gönderildiği halde; Konya-Merkez Mazbut Hayrat Taşınmaz Mallar Kütüğü Konya'da hazırlanmıştır. Kütüğün başına düşülen not: "Konya Vakıflar Bölge Mudürlüğü›ne ait Hayrat Kütük Defteri›nde kayıtlı cami ve mescidlerin isimleri, Ağustos 1987 tarihinde bu kütük hazırlanmıştır.» şeklindedir.

[9] VBA, 147, s. 2-29, sıra no: 3-316.

[10] Konya Yıkık Mahalle'de Dursunoğlu Camii'ni (Tahir Paşa) tamir eden Ramiz Bey ve kardeşi Tahir Paşa'nın camii için 7, Râmiz Bey'in 1 helvacı dükkânı vakfı. VBA, 147, sıra no: 162 veya Konya-Karaciğan Camii masraflarına meşrute iki dükkân vakfı (10.02.1950 tarihinde kurulmuştur). 147, sıra no: 407 gibi.

[11] Kalecik Mahallesi'ndeki mescid için Haffafzâde Hacı Ahmed Efendi'nin Nukudi Vakfı gibi. Bk. VBA, 147, sıra no: 222.

[12] Yağlıtaş yakınındaki camii için iki adet mezrâa vakfı. VBA, 147, sıra no: 259.

[13] Meram Yorgancı yöresinde Hüseyin Çelebizâde Selahaddin Çelebi'nin camii için "Suk-ı Sultani'de" bir yağhane ile dönüm bahçe vakfı. VBA, 147, sıra no: 241.

[14] Seyyid Sinan Çelebi'nin Bordabaşı civarında yaptırdığı Abdülâhad Camii için Kovanağzı mevkîindeki 80 dönüm tarlası vakfı. Bk. VBA, 147, sıra no: 56.

[15] Karamanoğlu İbrahim Bey Asiyabi (su değirmeni) Vakfından Şerafeddin Cami Vakfı, VBA, 147, sıra no: 199.

[16] "Konya'da At Pazarı Sukı'nda kâin Kapu Camii" çeşme, musluk ve binaları için Müftü Eşenlerlizâde Abdurrahman Efendi Vakfı. VBA, 147, sıra no: 292.

[17] Sultan Alâeddin Camii, Dârü'ş-Şifası ve Sale (?) Karyesi Kârhâne Mahallesi Mescidi'nin Imam ve Hatibi Vakfı. VBA, 147, sıra no: 44.

[18] Sadırlar Mahallesi Yanık Camii ile İsmihan Hatun Muallimhânesi Vakfı. VBA, 147, sıra no: 66.

[19] "Konya'da 'Karargâh-ı valâ olan saray derununda' Konya Valisi es-Seyyid Hüseyin Paşa'nın yaptırdığı camii vakfı" Bk. VBA, 147, sıra no: 123.

[20] VBA, 147, s. 119, sıra 1-418.

rın kuruluş yılları, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibarendir.

Para vakıflarının mahiyeti nedir? Konya'da niçin XIX. yüzyıl sonrasında çoğalmaya başlamıştır? Vakıf anlayışı itibariyle, bir değişim mi söz konusudur? Özellikle üzerinde durmakta fayda vardır.

Osmanlı Devleti'nde bilinen ilk para vakfı, 1423'te 10 bin akça ile Edirne'de kurulmuştur[21]. Yaygınlaşması, bu tarihten sonradır. 1456-1551 arasında İstanbul'da 2517 vakıf kurulmuştur. Bunlardan 1161'i yani yüzde 46,12'si para vakfıdır[22]. Artık hâkim vakıf türü olmuştur. İslam'ın ilk zamanlarında değil, Osmanlı kuruluş devrinde başlayıp, yükselme devrinde çoğalan bir vakıf şekli olmasına rağmen; Konya'da yaygınlaşmasının çok daha sonralarda olması nasıl değerlendirilecektir? Acaba, para vakıfları ile ilgili tartışmalar[23], bu vilayetimizde çok mu etkili olmuştur? Yoksa anlaşılan klasik tür vakıfların dışındakiler kabul görmüyorsa, XIX. yüzyıldan sonra yaygınlaşması nasıl anlaşılacaktır? Yoksa vakfa doyan bir belde haline geldiği için; mevcut vakıfları desteklemek anlamında para vakıfları, İstanbul ve Rumeli'yi örnek alarak sonradan sonraya önem mi kazanmıştır? Elbette son soruyu, para vakfı kurmanın daha "kolay" olduğu ile birlikte düşünmek gerekecektir. Neticede bu sorulardan; Konya para vakıflarının, tarihi gelişimiyle birlikte ayrıca incelenmesine duyulan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır.

---

[21] Jon E. Mandaville, "Faizli Dindarlık: Osmanlı Imparatorluğu'nda Para Vakfi Tartışması", Çev. Fethi Gedikli, *Türkiye Günlüğü*, s. 51, Ankara 1998, s. 129.

[22] Barkan-Ayverdi, aynı eser, s. XXX. Buradaki rakama, gayri menkulle birlikte para vakfi da dahildir. Yalnız, 1584-1586'da akçe, gümüş, gram olarak yarıya yakın derecede değer düşüşüne uğradığı için birçok para vakfı zarar eder. Bu yüzden de 1586'dan sonra para vakfi önemini kaybediyor. Bk. Aynı eser, s. XXXI.

[23] Barkan-Ayverdì, aynı eser, s. XXX-XXXVIII'de nukudi vakıfları, "Faizle İşletilen Vakıf Paralarına Aid Kayıtlar" başlığı altında incelerler. Vakıf paranın işletilmesini "faiz" olarak değenlendirerek, bunu bir "şer'i hîle -Allah'ı aldatmağa kalkışmak" olarak algılayanların bulunduğunu belirtirler. Kabul edenlerse, "hayır işine tahsis edilen gelir kaynağının", faizle işletilebilmesinin hukuken benimsendiği görüşünden harekete geçmektedirler. (İstanbul vakıflarında (1456-1551) faiz haddi, %10-12.5, %15'ten birisidir. Az da olsa % 20 faizli olan da vardır.) Osmanlı yükseliş devrinde paranın yüzde on, onbeş gibi oranlarla işletilmesi, yalnız para vakıflarında değil; esnaf cemiyetlerinin yardımlaşma tesislerinde, yeniçeri tasarruf ve yardımlaşma sandıklarında da uygulanmaktadır. Ama devlet, ayrıca faizli para işletmeciliğine izin vermemekte, takibe alıp yasaklamaktadır. Hatta, "ribâ-horlar" (faiz yiyiciler), hakkında sıkı takip yapılmakta, onlar, Istanbul'a kasap, Kıbrıs'a sürgün gönderilmektedirler. Mandavılle, para vakıfları ile ilgili XVI-XVII. yüzyıllarda yoğun tartışmaların yaşandığını anlatır. Ebu Suud, Çivizâde, Birgivi, Bâli efendiler arasındaki görüş farklılıklarından ömekler verir. Fakat neticede, para vakfı, meşruiyet kazanmış ve vakıf statüsünü kazanarak uygulanmıştır. Bu durum; "elastiki Osmanlı uc hukukunun hakiki bir ürünü", "Osmanlı hukuki yorumunun esnekliği"nin bir sonucu olarak kabul edilmiştir. Öyleyse bu esneklik, Osmanlı idaresinin büyüme ve yayılmasının da asıl sebeplerinden birisidir. Zira yeni durum ve şartlara göre uygun çözüm üretebilmesi, Osmanlı hukukunun hem işlerliğini hem de çözümsüzlük, yani hukuksuzluğun getireceği hastalıkların önünün alınabilmesini sağlamıştır. Para vakıfları, sermaye-emek ortaklığına dayalı şirketlerin gelir sağlamaları; halkın refahı, uygulanan yaygın âdete uyma, pratik olma düşüncesinin ürünü idi. Bu yönü ile, İslam'ın ilk devrinin değil, Osmanlı döneminin bir vakıf şeklidir. Bu uygulama; zengin, kendine, devletine güvenen bir toplumun, klâsik vakıf anlayışına ayrıntı yenilik katması gibi idi. Zira vakıf, hep taşınmaz mülklerden olmuştur. Tarla, bağ, dükkân, han vs. gibi. Böylece vakıf şartı olan ebedilik, hayırda süreklilik sağlanmış olacaktır. Para ise, menkul bir değerdir. Üstelik, oranı yüzde on, onbeş gibi de olsa işletilerek gelir getirecek, yani çalıştırılan ana para sabit tutulup, "ribhı" ile vakıf hayır işi sürdürülecektir. Bu "istirbah" çalışması (paranın para kazanması), yasaklanan faiz olmayacak mıdır? İşte bu noktada zihinler, ta Ebu Hanife'nin talebelerine, Hanefi hukukçularına gider. Muhammed eş-Şeybânî (ö. 805), Ebu Yusuf (ö. 798) gibi fıkıhçılar, asırlar önce; kürek, bıçkı, demlik, tava, kitap, ağaç, cenâze levâzımatı vb'nin vakıf olabileceğini kabul etmişlerdir. Önemli olan toplum yararı değil midir? Para da, hasılatı toplum yararına kullanılarak mudarebe (sermaye-emek ortaklığı ile işletme bk. Develioğlu, s. 790) yoluyla çalıştırılamaz mı? İmam Züfer (ö. 775)'le başlayan cevâz, Molla Hüsrev (Mevlânâ Mehmed ibn Feramerz ö. 1480) ve Ebusuud›la (ö. 1547) fetvaya dönüşür. Öyle ki, XVI. yy.da Rumeli'nin birçok medrese, mescid, cami vakıfları, şehir, kasaba su yolları, para vakfı ile yapılıp korunmaktadır. Aynı durum Anadolu için de geçerlidir. Ama ilginçtir, para vakıfları; Anadolu ve Rumeli dışında, yine Osmanlı toprakları olan Arapların yaşadıkları yerlerde yoktur. Geçmiş itibariyle Bizanslılar'da da örneği bilinmemektedir. Bu Türklerin, İslâm Medeniyeti içinde bir katkı veya kabulü durumundadır. Çok değişik değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. Yabancı bir bilim adamına göre para vakıfları, "faizli dindarlığın meşrulaştırılmış tatbikatı", "İslâm hukuk sistemi olan şeriat içinde uygulanmakta olan pozitif hukukun temel bir örneğidir". O yönüyle de "şer'î vakıf hukuku içinde bir devrimi temsil etmektedir." Bk. Mandaville, aynı makale, s. 129-144. Burada netice itibariyle, para vakıflarından günümüze gelenler, diğer vakıflara göre pek az olmuştur. Kalıcı-daimî olan gayri menkul vakıfları, daha fazladır. Bu hal, para vakıflarına yapılan itirâzın, asırlar sonra bile olsa haklılığını düşündürmektedir.

Zaviye-tekke-hanikah ile ilgili mazbut vakıflar; Tesbit edebildiğimiz 19 vakıf bu gruba girmektedir. Çoğunluk Mevlevi[24] olmakla birlikte değişik tarikatlara[25] ait vakıflar bulunmaktadır. İçlerinde direk zaviye ile ilgili olanları olduğı gibi, eseri veya görevlilerini koruma ve desteklemeye[26] ait olanlar da bulunmaktadır. Zaviyelerle ilgili de para vakıfları kurulmuştur[27].

Genel mazbut vakıflar: Bu grup içinde 47 vakıf bulunmaktadır. Şadırvan-çeşme[28], dükkân[29], para, çiftlik, teneşirlik[30] vb. gibi çok değişik amaçlarla kurulmuşlardır. İçlerinde kadınların kurduğu vakıflar önemli yer tutmaktadır[31].

[24] Mevlânâ Türbedârı Mahmud Dede Zâviyesi Vakfı; Abid Çelebi Vakfı gibi. VBA, 147, sıra no: 26, 30.

[25] Konya Naibi Ahmet Necib Efendi'nin Nakşibendi Zâviyesi Vakfı, Pir Esad Zâviyesi Vakfı, Konya-Kanlıgöl (Muhacir Pazarı) mevkiinde aslen Hindistanlı olan Fazıl Hüseyin Şehid Harefi Efendi'nin 3600 zira' arsa üzerinde bina eylediği Zaviyesi Vakfı (Söylemez Tekkesi), Konya'da Güzeller ve Miskî Sultan Tekkesi Vakfı, Şems-î Tebrizi Mahallesi'nde Konya Valisi Ebubekir Paşa'nın kurduğu Nakşibendi-Halidiyye Zâviyesi içindeki camii için nukudi vakfı.. Sırayla bk. VBA, 147, sıra no: 29, 46, 124, 141, 416.

[26] Konya-Hızır İlyas Zâviyesi için Kemâleddin ibni Ferid'in musakkafad ve müstegıllatı vakfı, Bulgur Dede Mescidi ve zâviyesi Vakfı, "Mevlâna Türbesi'nde nesr-i tabâhlarına meşrute sunuf-ı eşbâhyanın meşhiyyet(?) ciheti vakfı. Sırayla; VBA, 147, sıra no: 297, 269, 58.

[27] "Lârende Kapısı haricinde Pirebî kaddese sirrahü'l-celi hazretlerinin zaviyesi mühimmatı için iki bin kuruş nukudî vakfı". VBA, 147, sıra no: 8.

[28] Konya'da Sultan Selim Han Şadırvanı Vakfı, Server Ağa'nın Mücellit ve Kale-i Cerb Mahallesi'nde yaptırdığı iki çeşme vakfı, Ahmed Fakih Sultan ve Sinan Ağa Çeşmesi Vakıfları, Konya'da Yeni Kapı dahilinde Ömer Ağa'nın çeşme vakfı. VBA, 147, sıra no: 32, 33, 83, 106.

[29] Attar Enfiyeci Hacı Osman Efendi'nin 2 dükkan vakfı, VBA, 147, sıra no: 311.

[30] Konya'da Zobaroğlu teneşerlik vakfı, Konya'da Alemdar Vakfı'ndan teneşerlik arsası vakfı, Alemdar Vakfı'ndan teneşerlik arsası vakfı. VBA, 147, sıra no: 378, 379.

[31] Keykâvus kızı Fatma Hatun Vakfı, Turgud oğlu Hüseyin Bey evlâdından Sultan Hatun ve Bağdad Hatun ve Nefise Hatun Vakıfları, Kerimdede Mahallesinde Hâce Hatice Hanım'ın Un Kapanı civarındaki dükkân, han, kuyu ve köprüsü vakfı, Hâce Hanım Vakfı, Şükran Hanım Vakfı, Karahafız Mustafa karısı binti Mustafa Vakfı. VBA, 147, sıra no: 119, 52, 185, 314, 315, 317.

Mülhak Vakıflar

Bu tür vakıflar, bilindiği gibi kuruluşu eski olduğu halde "her biri ayrı hükmî şahsiyete sahip mütevelliler tarafından temsil ve idare edilen vakıflardır." Zaten kendi mütevellisi kalmadığı için vakıf müdürlükleri tarafından yönetilenler, mazbut vakıf idi. Yalnız Konya'da, mülhak vakıflar grubuna girdiği halde, Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından "emaneten idare edilen" üç vakıf bulunmaktadır. Toplam mülhak sayısı, 13'tür[32]. 10'u kendi mütevellileri tarafından idare edilmektedir. Zaten bütün Türkiye'de, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından denetlenen mülhak vakıf sayısı 334'tür.

İçlerinde tarihî devamlılık açısından göz açıcı örnekler bulunan mülhak vakıfların burada ana hatlarıyla verilmesinde fayda vardır. Mülhak Vakıflar, kuruluş tarihlerine göre şunlardır:

1. Hacı İbrahim Veli Vakfı; hicri (H.) 770 (1368-1369). Fakirlere yardım amacıyla kurulmuştur. Mütevellisi, Erkök Avcıoğlu'dur.

2. Kasım Halife Vakfı; H. 933 (1526-1527). Müezzin, mütevelli ve fakir öğrencilere 1/3 oranında yardım amacıyla kurulmuştur. Mütevellisi, Rüştü Kirişçi'dir.

3. Seyyit Mehmet Bey Vakfı; H. 933 (1526-1527). Kasım Halife Vakfı Camii'ne yardım amacıyla kurulmuştur. Mütevellisi, Rüştü Kirişçi'dir.

4. Şeyh Ahmet Efendi Vakfı; (M. 1679). Aziziye Camisi, Belediye su hissesi ve fakir öğrencilere yardım amacı ile kurulmuştur. Mütevellisi Bahadır Burhanzade'dir.

[32] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün, "2762 Sayılı Kanunla Konya'da Kurulu ve Mütevellileri Eliyle Yönetilen Mülhak Vakıfların Listesi". Bu listede mülhak vakıf sayısı 12'dir. Daha sonra aynı Bölge Müdürlüğü memurelerinden Ayşe Sevinç tarafından hazırlanan "Mülhak Vakıflar" listesindeki sayı 13'tür. Buradaki değişiklik, ikinci listede iki "Enfiyeci Vakfı"nın ayrı ayrı yazılmasından kaynaklanmıştır.

5. Sinan Çelebi Vakfı; (M. 1699). Cami giderlerini karşılamak amacı ile kurulmuştur. Mütevellisi Hüsamettin Sönmez'dir.

6. Oğlakçı Vakfı; (Hacı Ahmet b. Hacı İbrahim Efendi) (M. 1701). "Evlada Meşrut" bir vakıftır. Mütevellisi M. Hasan Oğlakçı'dır.

7. Abdülfettah Çavuş Vakfı, (M. 1712). İmam, hatip, müezzin, mütevelli ve fakir öğrencilere yardım amacıyla kurulmuştur. Mütevellisi, Bekir Yılmaz Kalın'dır.

8. Fazıloğlu Vakfı (M. 1758). Fakirlere yardım maksadıyla kurulmuştur. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından emaneten idare edilmektedir.

9. Nakbioğlu Vakfı (M. 1763). Fakir öğrencilere yardım ve evlada meşruttur. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından emaneten idare edilmektedir.

10. Diğin Vakfı (Kadızade Ömer Sıddık), (1901). Evlâde meşruttur. Mütevellisi, Betül Kadızade Ercan'dır.

11. Hüseyin Çelebi Vakfı (1904). Mevlüt okutulması, imam ve hatibe yardım için kurulmuştur. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından emaneten idare edilmektedir.

12. Enfiyeci Vakfı (1907). Kapu Camii'nde saatin onarımı için kurulmuştur. Mütevellisi Osman Diler'dir.

13. Enfiyeci Vakfı (1911). Konya Devlet Hastanesi hastalarına yardım amacıyla kurulmuştur. Mütevellisi Osman Diler'dir.

Yeni Vakıflar

Bilindiği gibi yeni vakıflar; Medeni Kanun'u değiştiren 903 Sayılı Kanun'a göre kurulan vakıflardır. "Her biri ayrı birer hükmî şahsiyet" olarak ilgili organları tarafından temsil ve idare edilmektedir. Günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından denetlenen toplam 4530 yeni vakıf bulunmaktadır[33]. Vakıflar Konya Müdürlüğü'nce dosyaları tutulan bölgeye ait yeni vakıf sayısı, 159 adettir[34]. Bu sayıya, Konya ve ilçeleri ile Aksaray ve Karaman illeri de dahildir. Fakat 159 vakfın, hepsi müstakil değildir. Bir kısmı, merkezi Konya dışında olan vakıf şubeleridir. Şubelerin miktarı, 65 kadardır. Konya'da 2000'den itibaren yirmi yılda kurulan vakıf sayısı 32'dir.

Merkezi Konya'da Olan Vakıflar

Konya bölgesine ait yeni vakıfların, kuruluş yıllarına göre kuruluş amaçları[35] şöyledir:

1. Ulemazâde Mehmet Olcay Vakfı, 28.02.1948. Sarıhasan Mescidi'nin ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuştur.

2. Mehmet Atçeken Vakfı; 20.05.1949.

3. H. Koyuncu- H. İncebakır Vakfı, 19.07.1949. Konya Asliye Hukuk Mahkemesi onayı ile kurulmuştur.

4. Göncü Şükrü Uvay Vakfı, 19.07.1949. Konya Devlet Hastanesi'ne yardım amacıyla kurulmuştur.

5. Mehmet Ergin-İ. Yüncü Vakfı, 20.02.1950. Cami onarım ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuştur.

6. Büyükkumköprü Vakfı, 9.11.1953. Mescid ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuştur.

7. Seyit Mehmet Parlak Vakfı, 13.06.1956 Camiye destek olmak için kurulmuştur.

---

[33] Türk Vakıf Hizmetlerinde Kalite ve Verimlilik, s. 15. Bu rakam, aynı yerde verilen bilgiye göre; 30.5.1998 tarihi itibariyledir.

[34] Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınan, (Aralık 1998 tarihli) bilgiye göre.

[35] Yeni vakıfların kuruluş tarih ve amaçları, Vakıf Bölge Müdürlüğü'ndeki dosyaları ayrı ayrı taranarak çıkartılmıştır. İçlerinde az da olsa dosyası bulunamayan, dolayısıyla aranılan bilgiye ulaşılamayan da bulunmaktadır. Bazılarının, adlarında kuruluş gayesi anlaşılmaktadır. Onun için kuruluş gayesi, tekrar yazılmamıştır. Ayrıca, tarihsiz olanlar alfabetik sırayla sona alınmıştır.

8. Mümeyyiz Arif Efendi Vakfı; 12.10.1957. Mescid ve camilerin tamir ve bakımı gayesiyle kurulmuştur.

9. Mehmet Postalcıoğlu Vakfı, 27.02.1959. Kapı Camii ile Kur'an-ı Kerim cilt masraflarını karşılamak için kurulmuştur.

10. Hasibe-Mustafa-Mehmet Küçükaşçı Vakfı, 7.09.1961. Topraklık Kur'an Kursu Hafız Yetiştirme Derneği'ne yardım etmek için kurulmuştur.

11. Mustafa Işık Vakfı, 28.05.1963.

12. Kemal Şükrü Onsun Vakfı; 10.06.1963. İslam Dini'nin gelişmesi ve yücelmesi, ibadetlerin yapılmasını teşvik amacıyla kurulmuştur.

13. Ahmet Yapıcı Vakfı, 12.03.1964. Mâlül, çalışma kuvetinden yoksun, himâyeye muhtaç aileleri korumak amacıyla kurulmuştur.

14. Haşim Çıkrıkçıoğlu Vakfı, 09.05.1964. Hâfız kursu açmak ve hâfızların masraflarını karşılamak amacıyla kurulmuştur.

15. İsmail Helvacıoğlu Vakfı, 29.06.1966. Mahalle ihtiyaçlarını temin gayesiyle kurulmuştur.

16. Işıkçeviren Vakfı, 26.12.1969. Hacıbalî Mescidi, görevlileri ve fakir öğrencilere yardım gayesiyle kurulmuştur.

17. H. Ali İkizoğlu Vakfı, 25.05.1970. İmam-Hatip ve İslam Enstitüsü talebelerine yardım gayesiyle kurulmuştur.

18. Ağâzade H. Tevfik Ağaoğlu ve Eşi Vakfı, 30.09.1970. Fakir öğrencilere ve hayır kurumlarına yardım maksadıyla kurulmuştur.

19. Mehmet Kuvat Vakfı, 09.10.1970. Cami giderlerini karşılamak amacıyla kurulmuştur.

20. Ahmet Dede Mahallesi Mirliba Sokak Camii Vakfı, 16.04.1971. Camiyi koruma maksadıyla kurulmuştur.

21. Mustafa Şişman Vakfı, 16.06.1971. Cami korumak maksadıyla kurulmuştur. (Doğanbey'e hastır).

22. Ali Akkan Vakfı, 25.05.1972. Köy camilerine (Cihanbeyli-Cütkanlı) yardım için kurulmuştur.

23. Ömer Yüzbaşıgil Vakfı, 10.06.1972. Mescid görevli ve tamir masraflarını karşılamak için kurulmuştur.

24. Mehmet Ali Tanrıöver Vakfı, 15.08.1972. Cemiyet-i Hâyriye'ye yardım için kurulmuştur.

25. Konevî İlim Kültür ve Araştırma (Havva Böğetli Konevî) Vakfı, 13.10.1972. Hafız yetiştirme ve ilerleme gayesiyle kurulmuştur.

26. Huriye Büyükavcı Vakfı, 06.04.1973. Mescit ihtiyaçlarını karşılamak gayesiyle kurulmuştur.

27. Ahmet Ekten Hayır Vakfı, 16.04.1973. Devlet Hastanesinde yatan fakir ve kimsesiz hastaların her türlü zarurî ihtiyaçlarının karşılanması için kurulmuştur.

28. İbrahim Hakkı İzbudak Vakfı, 19.07.1973. Cami ve imama yardım maksadıyla kurulmuştur.

29. Fatih Vakfı, 18.12.1973. Fatih Çarşısı esnaf ve sanatkârlarına ibadet yeri sağlanması için kurulmuştur.

30. Yusuf Ziya Uğurlu Vakfı, 8.01.1974. Ereğli'de ilkokulu bitirmiş kız-erkek öğrencilerin Kur'an öğrenimini sağlamak için kurulmuştur.

31. Türk Anadolu Vakfı, 10.06.1974.

32. Mustafa Özkendirci Vakfı, 04.07.1975. Cami imamına ev temini için kurulmuştur.

33. Hatice Ateş Vakfı, 3.11.1975. Ortakonak Camii'ne yardım için kurulmuştur.

34. Rıza Koçak Vakfı; 10.12.1975. Yol, su, köprü ve cami yapımı için kurulmuştur.

35. Konya Hastanelerine ve Hastalara Yardım Vakfı, 31.08.1976.

36. Cemiyet-i Hâyriye Vakfı, 26.10.1976.

37. Hüseyin Tok Vakfı, 8.12.1976. Sille'deki caminin her türlü ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuştur.

38. A. Nas-Mehmet Kaplan Vakfı, 15.07.1977. Sosyal yardım hizmetleri ve hayır amacıyla kurulmuştur.

39. Ahmet Çetinkaya Vakfı, 07.06.1978. Hasanköy'deki iki camiinin ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuştur.

40. Yakup İnan Vakfı, 19.06.1978. Cami ve yoksullara bakmak amacıyla kurulmuştur.

41. Mehmet Sarıkulak Vakfı, 31.10.1978. Dinî eğitim ve öğretime yardım için kurulmuştur.

42. Büyükkoyuncu Hizmet Vakfı, 1978.

43. Ayanbey Vakfı, 7.05.1979. Camilerde, yoksullara, hastanelere, çocuk yuvalarına, dinî derneklere yardım maksadıyla kurulmuştur.

44. İslâmi Değerleri Tanıtma Vakfı, 15.05.1980.

45. Karkın Kasabası Büyük Camii Vakfı, 10.07.1980.

46. Mustafa Büyüktermiyeci Vakfı, 19.03.1982. Camiye yardım etmek amacıyla kurulmuştur.

47. H. Lütfi ve Zeliha Kulluk Vakfı, 02.12.1982. Kulluk Camii bakımı için kurulmuştur.

48. 99 Kubbeli Camii Vakfı, 04.12.1984. Caminin, isim, müştemilat, konumunu bozmamak ve korumak, ibadete açmak amacıyla kurulmuştur.

49. Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı, 07.03.1985.

50. Ereğli Vasfiye Ergin Huzurevi Yaşlılar Vakfı, 07.10.1985. Huzurevi yaptırmak, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuştur.

51. Konya İçme Suları Vakfı, 15.08.1986. Sondajla su çıkarma, çeşme, su deposu, okul, kütüphane vb. açma, evlenemeyecekleri evermek, kabiliyetli çocukların yurt içi ve yurt dışı eğitim yapmalarını sağlamak için kurulmuştur.

52. Mehmet Ali Tanrıöver II. Vakfı, 23.09.1986. Konya Hastanelerine yardım etmek amacıyla kurulmuştur.

53. Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Vakfı, 29.09.1986.

54. Hayra Hizmet Vakfı, 17.11.1987. Çok yönlü bir vakıftır. 6 ayrı yerde şubesi bulunmaktadır.

55. H. Yazıcıoğlu Yaka Camii Vakfı, 11.02.1988.

56. Kızılören Eğitim Kültür ve Dayanışma Vakfı, 24.11.1988. Kabiliyetli çocukları okutarak yetiştirmek, ilmî kitap yazdırmak, tercüme ettirmek, Türk-İslam sentezini gerçekleştirmek.

57. Çumra Kültür ve Hizmet Vakfı, 16.12.1988. Eğitim hizmetlerine katılmak, üniversiteye gideceklere burs vermek.

58. Sayar Kültür ve Eğitim Vakfı, 17.08.1989. Millî, mânevî değerlere bağlı insan yetiştirmek, bunun için tesisler kurmak amacıyla kurulmuştur.

59. Kulu Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı, 23.05.1990. Millî, manevî değerlere bağlı insan yetiştirmek.

60. Şems İlim Araştırma Vakfı, 06.08.1990. İlimle ilgili çalışanlara yardım, barınak sağlamak.

61. Dedemoğlu Mahallesi Vakfı, 19.03.1991. Mahalle halkının yoksul, kimsesiz hastalarına bakmak, evlenme çağına gelmiş yoksul gençleri evermek, borçlu ailelere yardım etmek.

62. Konya Ticaret Odası Vakfı, 6 Haziran 1991. Üyeler arasında birlik ve dayanışmayı sağlamak, teknoloji ve her türlü sanat alanında hizmet etmek.

63. Emrullah İlim Kültür Araştırma Vakfı, 27. 04. 1992.

64. Derbentliler Dayanışma ve Kültür Vakfı, 01.06.1992. Eğitim, öğretim ve yardımlaşma hizmetlerini gerçekleştirmek.

65. Vuslat Eğitim Yardımlaşma Kültür ve Çevre Vakfı, 08.09.1992.

66. Mevlâna Sağlık Eğitim Kültür Vakfı, 24.11.1992. Konya bölge sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılamak, millî değerlere bağlı insan yetiştirmek.

67. Hicret İlim ve İrfan Vakfı, 29. 12. 1992.

68. Büyük Selçuklu Kültür ve Eğitim Vakfı, 09.02.1993.

69. Ribat Eğitim Vakfı, 15.02.1993. Millî, manevî değerlere bağlı insan yetiştirmek.

70. Selçuklu Hicret Eğitim Yardımlaşma Vakfı, 04.03.1993. Millî, ahlakî değerlere bağlı insan yetiştirmek. Hükümlü ve mahkumlara yardım etmek, dünya devletlerindeki diğer Türklerle ilişki kurmak.

71. İsmail Kaya Eğitim Vakfı, 07. 09. 1993.

72. Türk İlleri Eğitim ve Kültür Vakfı, 16.09.1993. Dünya Türklüğüne hizmet, Türk kültür mirasına sahip çıkmak, Türk illerinde bulunan insanlarla aramızda zevgi-saygı, yardımlaşmayı sağlamak, Türk kültürünü tanıtmak.

73. Çumralıoğlu Vakfı, 28.10.1993. Gençlere ve çocuklara yönelik hayır işleri, sosyal yardım hizmetleri vermek.

74. Ebubekir Sıddık Eğitim ve Kültür Vakfı, 01. 11. 1993.

75. Selçuk Üniversitesi Meslekî Eğitim Fakültesi Vakfı, 07.12.1993.

76. Selimiye Vakfı, 27.01.1994. Gençlere ve çocuklara yönelik hayır hizmetleri vermek.

77. Pancar Ekicileri Ortakları Eğitim Vakfı, 31.05.1994. Pancar ekicilerinin ihtiyacını karşılamak.

78. Mustafa Karagül Vakfı, 02. 06. 1994.

79. H. Muharrem Harputi Sırrı İlim Vakfı (Hacı Muharrem Sırri Harputi Bendesi Mehmet Nuri Küçük İplikçi İlim Yayma ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı), 07.07.1994. Sağlık, sosyal, kültürel ihtiyaçların karşılanması.

80. Mustafa Can Sağlık ve Eğitim Vakfı, 08.07.1994. Fakir, muhtaç hastalara yardım, destek sağlamak.

81. Yıldız İlim İrfan Eğitim ve Kültür Vakfı, 15.07.1994. Millî, manevî değerlere bağlı insan yetiştirmek.

82. Türkiye İmam Hatipliler Vakfı (TİMAV), 08.08.1994. İmam Hatip öğrencilerine yardım etmek, iyi yetişmelerini sağlamak.

83. Tür-Mak Eğitim ve Kültür Vakfı, 08.09.1994.

84. Karadiğin Kemal Tekin Kız ve Erkek Kur'an Kursu Vakfı, 18. 10. 1994.

85. Akşehir Kültür ve Eğitim Vakfı (AKEV); 15.02.1995. Sosyal, dinî bilgilerin öğretilmesi gayesiyle kurulmuştur.

86. Sağlık Kasabası Eğitim Kültür Hayır Vakfı, 20.03.1995. Millî, manevî değerlere bağlı insan yetiştirmek.

87. Ravza Eğitim Vakfı, 02.05.1995. Millî, ahlakî değerlere bağlı insan yetiştirmek, okul açmak.

88. Konya Ortopedi Vakfı, 01.07.1995.

89. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Konya İlahiyat Fakültesi olmuştur) Vakfı, 13.07.1995.

90. Konya Mezarlıklar Vakfı, 05.12.1995.

91. H. Münip Eren Eğitim-Kültür Vakfı, 08.12.1995. Eğitim, kültür ve yardım hizmetleri yapma gayesiyle kurulmuştur.

92. Saadet Vakfı, 29.02.1996. Millî, manevî değerlere bağlı insan yetiştirmek. Bunun için hastane, okul, vb. yerler açmak.

93. Eğitim Dayanışma ve Araştırma Vakfı, 11. 03. 1996.

94. İrşâd Dayanışma Vakfı, 07.03.1996. Muhtaç insanlara yardım gayesiyle kurulmuştur.

95. Seyrantepe Kur'an Kursu Vakfı, 19.04.1996.

96. Acil Hastalara Yardım Vakfı, 21. 05.1996.

97. Gençleri Evlendirme ve Mehir Vakfı, 15. 07. 1996.

98. Şefkât Eğitim Kültür Dayanışma ve Barınma Vakfı, 24.06.1996. Öksüz, yetim ve kimsesizlere bakmak; onları giydirmek, eğitmek, hastane kurmak.

99. Beykonak Eğitim Kültür Vakfı, 22. 07. 1996.

100. Hilâl Eğitim Vakfı, 22.08.1996. İlmî, iktisadî yönden insanları geliştirmek.

101. Büyük Anadolu İlim ve Kültür Vakfı, 27.11.1996. Eğitim, sağlık ve bayındırlık hizmetleri için kurulmuştur.

102. Türkiye Din Görevlileri Eğitim Kültür ve Dayanışma Vakfı, 05.12.1996. İslâm dinini gerçek hüviyeti ile tanıtmak ve yaşatmak.

103. Konya Kafalı Kalp Vakfı, 13. 12. 1996.

104. Türkiye Serbest Muhasebeciler Eğitim Kültür Vakfı (Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Kültür Eğitim Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı-TÜRMAV), 26.12.1996. Yardımlaşma ve dayanışma sağlamak.

105. Kayıboyu Özümüz Spor Eğitim Kültür Vakfı, 31.12.1996. Sağlıklı, kültürlü, eğitilmiş insan yetiştirmek.

106. Erdem Kültür Eğitim ve Araştırma Vakfı, 25.02.1997. İlmî, iktisadî, kültürel gelişmeyi sağlamak.

107. Korunmaya Muhtaç ve Kimsesiz Çocuklar Vakfı, 10. 03. 1997.

108. Beyşehir Vakfı, 19.03.1997. Beyşehir'in gelişip güçlenmesi; doğal güzelliklerinin korunmasını sağlamak.

109. Karadiğinler Eğitim Öğretim Sağlık ve Dayanışma Vakfı, 03.04.1997. Eğitim-öğretim ve ilmî araştırmayı desteklemek.

110. Bedeller İlim ve Hizmet Vakfı (Ilgın), 26.06.1997. Fakir, kimsesiz herkese her türlü yardımı yapmak.

111. Konya Böbrek Nakli ve Diyaliz Vakfı, 30.12.1997. Tüm böbrek hastalarına, organ nakillerine yardım etmek.

112. Akşehir Kültür Sağlık ve Eğitim Vakfı, 12.03.1998. Kültürü korumak, tarihi eserleri tanıtmak.

113. Enis Şanlıoğlu Eğitim ve Kültür Vakfı (Seydişehir), 25.03.1998. Yoksul öğrencileri okutmak. Öğrencilerin millî kültür, Atatürk ilke ve devrimleri doğrultusunda, laik ve üstün vasıflı yurtsever olarak yetişmelerini sağlamak. Seydişehir Enis Şanlıoğlu Lisesi mensuplarını sevgi ve saygı ile kaynaştırmak.

114. Kombassan Vakfı, 05.05.1998. Kombassan bünyesi ve öncülüğünde sosyal yardım ve dayanışmayı sağlamak.

115. Bera Vakfı, 05. 05. 1998.

116. Türkiye Milliyetçiler Birliği Kalkınma ve Dayanışma Vakfı,12.05. 1998.

117. Sayha Yardımlaşma Vakfı, 25.05.1998. Her türlü ilmî çalışmayı desteklemek, yüksek okul ve üniversite kurmak.

118. Rıza Konevi Vakfı, 14. 12. 1998.

119. Beykonuk Eğitim ve Kültür Vakfı.

120. Bezirci Han Veli Ağa Vakfı[36].

121. Eğisteliler Yardım-Eğitim ve Kültür Vakfı.

---

[36] Bu vakıf, yaklaşık 150 yıl önce kurulmuş bir evladiyet vakfıdır. Vakfiyesi henüz bulunamamış, fakat vakıf mülke Hacı Veli Ağa'nın soyundan gelenler tasarruf etmeye 1975 yılına kadar devam etmişlerdir. 7 Mart 1975'te, Yeni Vakıf statüsünde tekrar kurulup resmiyet kazandırılmıştır. (Bezirci Hacı Veli Ağa'nın torunları adına vakıf kurucularından Hacı Veli Bezirci, vakıf başkanlarından Yusuf Büyükbezirci ile 10.01.1999 tarihinde vakıf binasındaki görüşme). Ayrıca bu konuda bk. Ahmet Şeref Ceran, *Sarıcalarlı Hacı Veliler*, Konya 1998, s. 96-97.

122. Fatih Eğitim ve Kültür Vakfı.

123. Kulu Kalkınma Vakfı.

124. Mehmet Özkendirici Vakfı.

125. Mevlâna Kültür ve Eğitim Vakfı.

126. Mustafa Şevik Büyükdede Vakfı.

127. Rıza Köymen Vakfı.

128. Selçuk Göz Vakfı.

129. Türk-İslâm Medeniyetleri İlim-Kültür Vakfı.

2000'den sonra kurulan yeni vakıflar

1. Abdullah Baba Vakfı, 19.07. 2018.

2. Abdullah Okur İlim ve Kültür Vakfı, 24. 06. 2014.

3. Akşehir Akademisi Vakfı, 03. 07. 2019.

4. Anadolu Medya Grup Vakfı (ANMEG), 02. 06.2011.

5. Beyşehir Safa Vakfı, 18. 12. 2012.

6. Beyşehir Sözler İlim Kültür ve Eğitim Vakfı, 25. 02. 2016.

7. Bilimsel Araştırma Teknoloji Eğitim ve Kültür Vakfı, 25. 02. 2016.

8. Çetmililer Eğitim Kalkınma ve Yardımlaşma Vakfı, 07. 09. 1995.

9. Dünya Mevlâna Sağlık Eğitim ve Kültür Vakfı, 19. 10. 2010.

10. Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 04. 07. 2013.

11. İttifak Sanat Marifet Eğitim ve Kültür Vakfı, 19. 08. 2010.

12. Konya Alperen Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı, 08. 04. 2014.

13. Konya Galip Hasan Kuşçuoğlu Kültür Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı, 05. 05, 2016.

14. Konya Medeniyet Eğitim Vakfı, 15. 05. 2018.

15. Konya Mümtaz Koru ve Güzide Koru Sağlık Vakfı, 12. 02. 2020.

16. Konya Ticaret Odası Eğitim ve Sağlık Vakfı, 07.11. 2005.

17. Konya Turizm Tanıtım ve Eğitim Vakfı, 17. 11. 2015.

18. Konya Yaşlı ve Engelliler Eğitim Araştırma ve Bakım Vakfı, 11. 10. 2012.

19. Konya Ereğli Zihinsel ve Fiziksel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı, 03. 10 2001.

20. Meram Kültür ve Hizmet Vakfı, 25. 10. 2013.

21. Merkez Selçuklu Hizmet ve Eğitim Vakfı, 12. 12. 2011.

22. Nasrettin Hoca Tanıtım, Kültür, Eğitim, Sanat Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, 02. 05. 2016.

23. Necmettin Erbakan Üniversitesi Geliştirme Vakfı, 19. 08. 2020.

24. Otizm Yaşam ve Bakım Vakfı, 15. 05. 2019.

25. Pir Esad İlim Kültür ve Eğitim Vakfı, 18. 05. 2017.

26. Reyhanlı Vakfı, 14. 06. 2007.

27. Selçuk Dini Yüksek İhtisas Merkezi Mezunları ve Mensupları Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, 08. 05. 2015.

28. Selçuklu Otizmli Bireyler Eğitim Vakfı (SOBE), 16. 08. 2016.

29. Sosyal Araştırmalar ve Dayanışma Vakfı (SADAV), 13. 10. 1995.

30. Taşbaşı Köyü Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, 09. 01. 2020.

31. Uluırmak Mengene Eğitim Kültür ve Hizmet Vakfı, 08.09.2015.

32. Var-İs İş Adamları Sanayiciler Vakfı, 15.08.2020.

Merkezi Dışarda Olup Konya'da Şubesi Bulunan Yeni Vakıflar

1. Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı.

2. Araştırma ve Kültür Vakfı.

3. Hakyol Eğitim Vakfı.

4. Hilâliye Vakfı.

5. Millî Gençlik Vakfı.

6. Panel Kültür ve Eğitim Vakfı.

7. Selçuklu Sosyal Güvenlik Eğitim ve Kültür Vakfı.

8. Türk Güreş Vakfı.

9. Yeni Asya Eğitim Kültür ve Araştırma Vakfı.

10. Zehra Eğitim ve Kültür Vakfı.

11. Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme Vakfı.

Aksaray'daki Yeni Vakıflar

1. Aksaray İslâmî Hizmet Vakfı (Aksaray), 12.02.1980. Öğrenci okutmak, kurs, kütüphane açmak.

2. Aksaray Hayır İşleri Vakfı, 21.08.1980. İslâm dininin tanınması, toplumun bu konuda aydınlanmasını sağlamak.

3. Somuncubaba İlim ve Kültür Vakfı (Aksaray), 21.12.1992. Orta, yüksek tahsildeki öğrencilere yardım, millî, manevî değerlere bağlı nesil yetiştirmek.

4. Aksaray Sağlık Hizmetleri Vakfı, 18.06.1993. Sağlık, koruyucu hekimlikle ilgili hizmetler vermek.

5. Türkiye Eğitim ve Kültür Vakfı (Aksaray), 18.06.1993. Orta ve yüksek okul talebelerine yardım etmek.

6. Aksaray Davet Vakfı, 11.10.1993. Eğitim, kültür ve işte geliştirip kalkındırmak.

7. Aksaray Yükseköğretim Vakfı, 11.02.1994.

8. Bediüzzaman Kardeşlik ve Hizmet Vakfı (Aksaray), 27.10.1994. Öğrencilere destek olmak, karşılıksız burs, seminer, panel, konferanslar vermek, felaket ve afetlere uğrayanlara maddi yardımda bulunmak.

9. Aksaray İçme Suları ve Sosyal İşler Vakfı, 17.07.1996.

10. Üveysî Hizmet Vakfı (Aksaray), 30.12.1996. İlmî araştırmalar, yayınlar yapmak.

11. Hasan Şükrü Pertek Hayra Hizmet Vakfı (Aksaray), 31.12.1998. İhtiyaç sahibi, muhtaç kimselere yardım.

Karaman'daki Vakıflar

1. Yunus Emre Kültür Vakfı (Karaman), 27.11.1978. İlim ve irfan sahibi insanlar yetiştirmek.

2. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi ve Yaşatma Vakfı (Eski adı, Karaman Yüksek Öğrenim ve Yardımlaşma), 08.01.1987. Fakülte ve yüksekokul açtırmak.

3. Ermenek Eğitim ve Kültür Vakfı (Ermenek), 08.06.1989. Millî ahlakî, evsaflarda insan yetiştirmek.

4. Bifa Eğitim ve Sosyal Hizmet Vakfı (Karaman), 17.11.1989. Eğitimi özendirici faaliyetlerde bulunmak.

5. Geylâni Vakfı (Karaman), 26.11.1992. İlim ve irfana hizmet etmek, dinî millî hizmetleri yapmak.

6. Semiha Kamil Adnan Özdağ Eğitim Sosyal Hizmet Vakfı (Karaman), 14.06.1995. Muhtaç insanları eğitmek ve yetiştirmek.

7. Karaman Kültür ve Eğitim Vakfı, 23.06.1996. "Demokratik ve Laik T.C. Atatürk İlkelerine bağlı kalarak; kimsesizliği ve parasızlığı

nedeniyle kendi başına okuma olanağı bulamayan ahlaklı, çalışkan çocukların okumalarına yardımcı olmak. M.E.B. eğitim öğretim hizmetlerine aynî ve nakdî yardımlarda bulunmak. Okul, yurt, dershane, eğitim tesisleri kurmak. Karaman'da her yıl geleneksel olarak kutlanan Türk Dil bayramının etkin olarak kutlanabilmesi için çalışma yapmak"[37].

8. Mevlüt Afacan Hayır Vakfı (Karaman), 25.02.1998. Su hayratı yapmak.

SONUÇ

Görüleceği üzere Konya ve yakın çevresinde kurulan yeni vakıflar da tarihteki kadar değişik çeşniye sahiptir. Bu arada kuruluş gâyesi yönüyle ikisi; Seydişehir Enis Şanlıoğlu, Karaman Kültür ve Eğitim Vakfı; "laik"liği ve "Atatürk ilkeleri" ile "devrimlerine" bağlılığı ön plana çıkartmışlardır. Bu hal, vakıf tarihi açısından ilginç bir gelişmedir. Aynı zamanda vakıf kurma, yardım geleneğine; kültürel değişim çerçevesinde katılım örnekleri durumundadırlar.

Burada ele alınan yeni vakıflardan, 1980 yılına kadar Cumhuriyet devrinde kurulan yeni vakıf sayısı toplam 44'tür. Bunların 4'ü yeni 1950'ye kadar; 5'i 1950, 7'si 1960, 28'i 1970'li yıllarda kurulmuşlardır. Şu halde yeni vakıf kurulmasında Cumhuriyet tarihi itibarıyla ilk patlama 1970'li yıllardadır. 1980'li yıllarda 19, 1990'lı yıllarda[38] ise 52 yeni vakıf kurulmuştur. 2000-2020 arasında ise 32 vakıf tescilini alır.

Uzun tarihi geçmişimiz düşünülürse, vakıf eserler; Bizans'tan fethedilen İkonium'u kısa sürede bir Müslüman Türk şehri haline büründürmüştür. Siyasî yönden, bakımsız bir kasaba durumundaki Konya'nın, Türkiye Selçukluları tarafından başkent yapılması, elbette bu şehre verilen önemi ortaya koymaktadır. Ama Selçuklular devrinden günümüze kadar gelebilen eserlere bakıldığı zaman, asıl çarpıcı gerçek o zaman görülecektir. Zira yaşayan eserler, istisnası pek az olarak hep vakıf abideleridir. İnce Minare'den Sırçalı, Karatay Medreseleri'ne, Beyhekim'den Alaeddin Camii'ne bakınız, hepsi vakıf eser olarak yapılmışlardır. Ev, konak, saray vb gibi çok özel eserlere bir tek örnek gösterilebilir. O da Türkiye Selçuklu Devleti'nin yönetildiği merkez bina durumundaki Alaeddin Köşkü'nün köşesidir. Üstüne geçirilen beton şemsiye kaldırılırsa eriyecek olan toprak malzemeden yapılmış olan bu köşk kalıntısını da aslında istisnâ saymamak gerekmektedir.

Bu durumda vakıfların; Anadolu'yu Müslüman Türk vatanı haline getirme, üzerine sahiplik mührünü eserleri ile vurarak benimsemede ortaya koyduğu işlev, her türlü takdirin ötesindedir. Sunulan hizmetlerin; birçok yönden devletin yükünü paylaşan hatta üzerine alan mahiyette olması, ayrı bir millî uzak görüşlülük olarak değerlendirilmelidir.

Vakıflar, topluma malolmuş müesseselerdir. Zaman zaman idarî düzenleme ve kesintiler yüzünden hizmet alanı daralsa ve hızı azalsa da yeniden yeşerip canlanması, toplumla bütünleşmesinin isbatıdır. Türk toplumu, içindeki iyilik, yardım duygularını, vakıflarla açığa vurmaya devam etmektedir. Doğru olan, o güzel hasletlerin; törpülenip önün kesilmesi değil, geliştirilerek, toplum hizmetine koşulmasıdır.

Onun için, Konya başta olmak üzere vakıflarla ilgili çalışma ve araştırmaların, "vakıf mucizesini" ortaya çıkarmak üzere teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla:

Bütün Konya vakıflarının vakfiyeler, başlangıcından günümüze kadar dönem dönem, çeviri yazı ile dönüştürülerek asırları ile birlikte yayımlanabilir. Bu tür dokümanter bir çalışma hem kalıcı

[37] *Resmi Gazete*, S. 22844, Aralık 1998, s. 88.

[38] 1990 başından Aralık 1998'e kadar. Burada verilen rakamlara, tarihi henüz tespit edilemeyenlerle, şube vakıfların dahil edilmediği gözönünde tutulmalıdır.

hem de bundan sonra vakıflar hakkında araştırma yapacakların vazgeçemeyecekleri başvuru eseri olacaktır. Böylece aynı zamanda "vakıf" anlayışının "kalıcılık, daîmîlik" esprisine uygun bir hizmet verilecektir.

Elde çizim ve resimleri olanlarla, günümüze kadar gelebilen bütün vakıf eserler; adları, resimleri, haklarında özgün bilgi ile tanıtıcı büyük bir Konya Vakıf Kataloğu halinde yayımlanabilir.

Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü sınırlarına giren mazbut, mülhak ve yeni vakıfların; kuruluş tarihi, adlarının alfabetik sırası ile kuruluş yerlerine göre dizinli fihristleri yayımlanabilir.

Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, modern, kullanışlı bir arşiv haline getirilerek, belge ve bilgilerin hem daha iyi saklanması hem de araştırmacının faydasına sunulması sağlanabilir.

Vakıflarla ilgili toplumu bilgilendirici sosyal, kültürel çalışma ve etkinlikler, Vakıf Haftasının dışına taşılarak yıla yayılabilir. Böylece; vakıf düşünce ve duygusunun canlı tutulması, geliştirilmesi; bir çok yaraya merhem olacak gelişmelerin önünü açacaktır.

KAYNAKÇA

Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivi (VBA), 147 No.lu Fihrist Defteri (Konya-Antalya-Isparta-Hamid-Burdur-Nigde).

VBA, Konya Fihristi-2286 No.lu Defter

VBA, Konya-Merkez Mazbut Hayrat Taşınmaz Mallar Kütüğü.

VBA, "2762 Sayılı Kanun'la Konya'da Kurulu ve Mütevelli Eliyle Yönetilen Mülhak Vakıflar Listesi".

VBA, Yeni Vakıf Dosyaları ve "Adres Listesi", s., 1-9,

AKGÜN, Seçil, Tevhid-i Tedrisat", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İstanbul 1983, s. 37-50.

ARABACI Caner, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, KTO yayını, Konya 1998.

ATALAR Münir, "Vakıf ve Tarihî Gelişimi", Türk Dünyası Tarih Dergisi, s. 128, Ağustos 1997, s. 41-42.

ATÇEKEN Zeki, *Konya'daki Selçuklu yapılarının Osmanlılar Devrinde Bakım ve Kullanılması*, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 1988.

BARKAN Ömer Lütfi- AYVERDİ Ekrem Hakkı, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 953 (1546) Târîhli*, İstanbul 1970.

DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1982.

IX. Vakıf Haftası Kitabı Türk Vakıf Medeniyetinde Hz. Mevlânâ ve Mevlevihânelerin Yeri ve Vakıf Eserlerde Yer Alan Türk-İslâm Sanatları Seminerleri (2-4 Aralık 1991 Ankara), Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, Ankara 1992.

ESİN Emel, *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Târihi ve İslâm'a Giriş*, İstanbul 1978.

KAZICI Ziya, *İslâmi ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, İstanbul 1985.

Kur'ân-1 Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfi yayını, Ankara 1993.

LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, Ankara 1984.

MANDAVİLLE, Jon E., "Faizli Dindarlık: Osmanlı İmparatorluğu'nda Para Vakfı Tartışması", Çev. Fethi Gedikli), *Türkiye Günlüğü*, S. 51, Ankara 1998, s. 129–144.

XII. Vakıf Haftası Kitabı Ailenin Eğitimi ve Korunmasında Vakıfların Rolü Semineri (5-6 Aralık 1994 Ankara), Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, Ankara 1995.

Ömer Hilmi Efendi, *İthafü'l-ahlâf fî ahkâm-il-evkaf*, Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, Ankara 1977.

ÖZAKPINAR, Yılmaz, *Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi*, İstanbul 1997.

ÖZAKPINAR, Yılmaz, *İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü*, İstanbul 1997.

ÖZTÜRK Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara 1995.

ÖZTÜRK Osman, «Tarihimizde Vakıf Müessesesi», *Türk Kültür ve Medeniyeti*, c. I, Ankara 1976, s. 19, 198.

Resmî Gazete, S. 22844, 11 Aralık 1998.

Riyazü's-Salihin Tercemesi, Çev. H. Hüsnü Erdem, c. III, Ankara 1976.

Son On Yılda Vakıflar "1980-1990", Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, Ankara.

Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tebliğ, Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, Ankara 1998.

Türk Vakıf Hizmetlerinde Kalite ve Verimlilik, Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, Ankara 1998.

Türk Vakıfları Araştırma Merkezi, Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, Ankara 1998.

Türkiye'de Vakıf Sistemi, Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, Ankara 1998.

UZLUK, Feridun Nafiz, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Hizmetleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, Ankara.

REDDEDİLEN MİRAS: GEÇ OSMANLI DEVRİNDEN CUMHURİYETE GEÇİŞTE KONYA'DAKİ VAKIFLAR

Ümit ESER*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin en önemli miraslarından biri vakıf geleneğiydi. Klasik dönemdeki siyasî ve kültürel koşullar, Osmanlı İmparatorluğu'nun kendine has bir vakıf geleneği oluşturabilmesini mümkün kılmıştı. Ancak, Osmanlı döneminde kurulan vakıflar, hem Erken Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde, hem de Osmanlı sonrası Balkan ve Orta Doğu devletlerinde *ancien régime*'in bir unsuru olarak göz ardı edilmiş ve çeşitli uygulamalarla vakıfların toplumsal ve ekonomik alanı daraltılmaya çalışılmıştır.

Aslında, vakıflar üzerindeki bu sınırlayıcı uygulamalar, Erken Cumhuriyet döneminden daha evvel, XIX. yüzyılın idarî reform çabalarıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Zira yalnız Erken Cumhuriyet dönemi seçkinleri değil, XIX. yüzyıl reformcuları da devletin toplumsal ve iktisadî kurumlar üzerindeki gücünün arttırılmasında bir çekince görmemişlerdi. XX. yüzyılın başında İttihat ve Terakki iktidarıyla birlikte bu çabalar daha belirgin bir hale bürünmüş ve devlet laik yasalar çıkarmakla kalmamış, şer'i mahkemelerin, evkafın ve

*Dr. Öğr. Ü., Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBBF Tarih Bölümü.
Orcid No: 0000-0002-4292-3896

medreselerin kontrolünü de şeyhülislamlıktan alıp nazırlıklara vermişti. Bu çalışma, Konya vakıfları örneğini inceleyerek Erken Cumhuriyet döneminde vakıflar üzerindeki devlet kontrolünü değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Konya, Vakıflar, İttihat ve Terakki, Erken Cumhuriyet dönemi, kontrol.

THE REJECTED LEGACY: THE WAQFS (PIOUS ENDOWMENTS) IN KONYA IN TRANSITION FROM THE LATE OTTOMAN ERA TO REPUBLICAN PERIOD

ABSTRACT

One of the most important legacies of the Ottoman Empire was the *waqf* (pious endowment) tradition. The political and cultural conditions in the Ottoman Classical period made it possible for the imperial élites and the ordinary people to form a unique tradition of *waqf*s. However, the *waqf*s established during the Ottoman period were ignored as an element of the *ancien régime* both in the Early Republican Turkey and post-Ottoman Balkan and Middle Eastern states, and the social and economic spheres of *waqf*s was tried to be limited through various practices.

Indeed, these restrictive practices on the *waqf*s emerged with the administrative reform efforts of the 19th century, considerably before the Early Republican period. Not only the Early Republican élites, but also the reformers of the 19th century did not see any reservations in the increasing power of the state over social and economic institutions. At the beginning of the 20th century, with the rule of Committee of Union and Progress (CUP), these efforts became apparent and the state not only enacted secular laws, but also transferred the control of the sharia courts, *waqf*s and Muslims schools from the sheikh ul-Islam to the ministers. This study aims to examine the state control over pious endowments in the Early Republican period by examining the example of *waqf*s in Konya.

Keywords: Konya/Konia, *Waqf*s (Pious endowments), Committee of Union and Progress, Early Republican period, control.

Vakıflar, uzun yüzyıllar boyunca İslam toplumlarında önem kazanmış, toplumsal ve iktisadî hayatın üzerinde derin izlere sahip dinî ve hukukî kurumlardır. Dolayısıyla, vakıf kurumları, İslam toplumlarında hayır faaliyetlerinin ve kamu hizmetlerinin sürekliliğinin korunmasında büyük bir önemi olduğu için iktisadî, toplumsal ve kültürel tarih çalışmalarının da öznesi olmuştur. Ayrıca, vakıf ile devlet arasındaki ilişkiler üzerine odaklanan çalışmalar da vakıf kurumunun siyasî tarih alanında da önemli bir araştırma kategorisi olduğunu gösterir. Bu çalışmanın ilk kısmında, vakıflara dair tarih yazımındaki tartışmalar kısaca tanıtıldıktan sonra, Geç Osmanlı devri vakıflarının ana hatları ile Erken Cumhuriyet döneminde vakıfların toplumsal alandaki rolünün daraltılması Konya örneklemi üzerinden incelenmeye çalışılacaktır.

Vakıflara Dair Tartışmalar

Fuat Köprülü'nün de ifade ettiği gibi, İslam dünyasında vakıf kurumlarının ilk ortaya çıkışı hakkında bir takım tevatür olmasına rağmen, bunların tarihî gerçekliği kaynaklarla kontrol edilebilir değildir[1]. Başka bir ifadeyle, vakıfların hangi toplumda ve dönemde ortaya çıktığı tartışmaya açık konulardır[2]. Ancak yine de Emeviler (661-750) ve Abbasiler (750-1258) dönemlerinde İslam dünya-

[1] Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihî Ehemmiyeti", *Vakıflar Dergisi*, 1, 1938, s. 1.

[2] İsrailli şarkiyatçı ve XIX. yüzyıl Orta Doğu toplumsal tarihi uzmanı Gabriel Baer, Orta Doğu'da İslamiyet öncesi dönemde, Hristiyan, Yahudi ve hatta daha doğuda Budist topluluklar arasında, vakıf benzeri kurumların bu dinlerin ibadethanelerinin inşasında ve bakımında önemli olduğunun altını çizer, bk. Gabriel Baer, "The Muslim Waqf and Similar Institutions in Other Civilizations", *Stiftungen in Christentum, Judentum und Islam vor der Moderne*, (der.) Michael Borgolte, De Gruyter, Berlin 2005, ss. 257-280.

sında çeşitli vakıfların tesis edildiği, bu kurumların Abbasiler döneminde daha gelişmiş bir yapıya büründüğü, özellikle X. ve XI. yüzyıllardan itibaren klasik vakıf kurumunun ortaya çıktığı söylenebilir. Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde de vakıf camilerin, mekteplerin, kütüphanelerin, zaviye, han ve imaretlerin sayısı giderek arttığı belirtilebilir. Hayırseverlik faaliyetlerinin merkezinde yer alan toplumsal kurum olan vakıflar, İslam toplumlarında en olgun şeklini Osmanlı İmparatorluğu'nda bulmuştur. Zira Osmanlı Devleti, kendinden önceki İslam toplumlarının toplumsal ve iktisadî kurumlarının mirasçısıydı.

Vakıf kurumu üzerine siyasî ve toplumsal tarih çalışmalarında genellikle farklı iki yaklaşımın belirdiği söylenebilir. Birinci yaklaşımda, vakıf kurumu üzerine çalışan araştırmacılar, vakıf kurucularının hayırseverliklerini ve vakıf kurumlarının kamu hizmetlerinin yürütülmesine katkısını vurgulayarak, vakıfları İslam toplumlarının temel bir kurumu olarak değerlendirir. İkinci yaklaşımı temsil eden araştırmacılar ise vakıfların kurucuları tarafından kişisel çıkarları için kullanılması, örtülü bir şekilde servet transferi sağlaması ve toplumlarda yoksulluğu teşvik etmesi gibi nedenleri öne sürerek, vakıf kurumunun suiistimallere yol açtığını vurgularlar[3].

Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal ve siyasî hayatında vakıfların önemine dair tartışmalar, 1950'lerde Türkiye'deki geniş Osmanlı arşivlerinin ve Osmanlı-sonrası Balkan ve Orta Doğu devletlerindeki arşiv ve koleksiyonların araştırmacıların kullanımına açılmasıyla birlikte kökten bir değişim sürecine girdi. Özellikle 1970'lerden itibaren, uluslararası bilim dünyasında Osmanlı imparatorluk merkezi ile taşradaki eyaletlerden gelen malzemelerin incelemesi ve ayrıca imparatorluk topraklarında kullanılan Arapça, Yunanca ve Slav dillerindeki malzemelerin de vakıflar hakkındaki literatüre eklenmesiyle, vakıflara dair tartışmalar, daha güncel ve dinamik bir boyut kazandı.

Birincil malzemeye erişim, bugüne kadar neredeyse tamamen İslam hukuk derlemelerine veya bunların Batılı yorumlarına dayanan Osmanlı vakıflarına ilişkin metodolojik yaklaşımları büyük ölçüde değiştirdi. Vakfiye, şeriye sicilleri, manastır kayıtları ve fetva eserleri gibi farklı kaynaklara başvurarak, Osmanlı tarihinde vakıfların hizmet alanları, amaçlarının çeşitliliği, devlet ve diğer toplumsal sınıflarla ilişkileri üzerine pek çok araştırma kaleme alındı. Hukuk ve iktisat tarihçisi Ömer Lütfi Barkan'ın XVI. yüzyıl tahrir defterlerine dayanan araştırması, belirli bir zaman dilimi ve coğrafî alanda Osmanlı vakıflarını sistematik olarak inceleyen ilk çalışmaydı[4]. Yine Barkan, imaretleri ele aldığı bir diğer çalışmasında, vakıfların şehirlerin inşasındaki rolünü, şehirlerdeki kamusal hizmetlerin devamına katkısını ve şehirdeki ticaret merkezleri ile olan ilişkilerini değerlendirdi[5]. Fuat Köprülü, vakıflarla ilgili çalışmalarında, vakıf kurumlarını yalnızca hukuk ve hukuk tarihi açısından ele almadı, aynı zamanda siyasi aktör olarak değerlendirdiği vakıflar ile devlet arasındaki ilişkiler üzerine de eğildi[6]. Metin Kunt, Köprülü vakıfları hakkındaki çalışmasında, Osmanlı seçkinleri ve yöneticileri tarafından kurulan vakıfları, erken modern dönem İslam toplumlarında kamu politikasının bir aracı olarak ele alırken, halktan kişiler tarafından kurulan vakıfların ise Osmanlı toplumunda sivil toplum kültürünün oluşmasındaki önemini vurguladı[7].

---

[3] Tevfik Güran, *Ekonomik ve Malî Yönleriyle Vakıflar: Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları*, Kitabevi, İstanbul 2006, s. 1.

[4] Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", *Vakıflar Dergisi*, 2, 1942, ss. 279-386.

[5] Ömer Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Âit Araştırmalar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. XXIII, no: 1-2, 1963, ss. 239-296.

[6] Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi*, 2, 1942, ss. 1-36.

[7] Metin Kunt, "The Waqf as an Instrument of Public Policy: Notes on the Köprülü Family Endowments", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Mélange*, (der.) Colin Heywood ve

Geç Osmanlı Devrinde Vakıflar

Osmanlı Devleti'ndeki vakıf uygulamaları çerçevesinde, hayırseverlik ve dinî amaçlarla kurulan vakıflara, herhangi bir kısıtlama getirilmediğinin altını çizmek gereklidir. En erken dönemlerden itibaren vakıf kurmak, İslam toplumlarında yalnızca dinî gruplara mahsus bir imtiyaz olmamıştır. Osmanlı dünyasında yöneticiler ve toplumsal seçkinlerden halkın sıradan kesimlerine kadar tüm bireylere vakıf kurma özgürlüğü verilmiştir[8].

Vakıflar, Osmanlı dünyasında toplumsal yardımlaşma kurumları olarak tüm imparatorluk coğrafyasında hizmet vermişlerdir. Uzun yüzyıllar boyunca, Rumeli, Anadolu ve Arap eyaletlerindeki farklı yerel vakıflar, şehirlerin imarı ve altyapısının geliştirilmesinde önemli roller oynamışlardır. Vakıflar, hem bireysel olarak işleyen birimler biçiminde hem de temel tek bir kurumsal sistemin ayrı parçaları olarak, toplumun kentsel ve kırsal her yerleşiminde ve ekonomik katmanında mevcuttu. Bu durum, vakıfların da çeşitlenmesine yol açmış ve vakıflara dair retorikte de sürekli vurgulanan hastaneler, fukara, evlenecek kızlara çeyiz ve göç edememiş leylekler için bile farklı vakıfların kurulmasına neden olmuştur. Vakıf senetlerinde bulunan verilerin incelenmesi, Osmanlı döneminde bu kurumsal yapının aşırı çeşitliliği ile vakıf ağları tarafından başlatılan ve geliştirilen farklı fonksiyonlarını da ortaya çıkarır.

Osmanlı dünyası, her biri bir veya birkaç mütevelli tarafından ayrı bir birim olarak idare edilen ve kurumun büyüklüğüne bağlı olarak bir nazır tarafından denetlenen vakıflar tarafından derinden şekillendirilmişti. XVIII. yüzyıl civarında ve özellikle de XIX. yüzyıl boyunca, vakıf yönetimi, bir seferde on veya daha fazla vakfı yöneten bazı kişiler tarafından bir hayırseverlik müessesesinden çok, gerçek bir meslek haline getirildi.

Fuat Köprülü, XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı başkenti İstanbul'da arazi ve emlakin neredeyse tamamının vakıf haline geldiğini belirtmektedir. Hanedan vakıflarının dışında, Osmanlı yönetici seçkinleri olan sadrazamlar, şeyhülislamlar ve darüssaade ağaları ile ikinci dereceden makamları teşkil eden yeniçeri ağaları, kapudan paşalar ve sekbanbaşılar tarafından İstanbul, Galata ve Üsküdar'da birbirinden müstakil pek çok vakıf kurulmuştu[9].

Elbette, bu kadar çeşitlilik ve farklı fonksiyon içerisinde bulunan vakıflar, yüzyıllar boyunca imparatorluk otoritesinin de değişen derecelerde kontrolünü kendi üzerlerine çekmişti. XVIII. yüzyılın sonlarında başlayan III. Selim'in (1789-1807), Nizâm-ı Cedîd olarak adlandırılan reform programı ve ardından II. Mahmut (1808-1839) döneminde yapılan düzenlemeler, siyasî gücü yeniden merkezde toplamak amacıyla gerçekleştirilmişti. II. Mahmut döneminde, 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasından sonra, Osmanlı merkezî otoritesi, birçok vakfı kontrol altına almayı başardı. İlk tedbir olarak, Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasından sadece birkaç ay sonra, Ekim 1826'da Evkaf-ı Hümâyun Nezareti kuruldu ve sonraki birkaç yıl içinde, sadrazam, şeyhülislam ve reîsü'l-küttâb gibi idari kurumlara bağlı nüfuzlu ve zengin vakıfların yönetimi, tedricen artan bir şekilde merkezî hükümet tarafından üstlenildi. 1839'dan sonra ise Tanzimat reformları daha da geniş bir kapsama ulaştı ve bir dereceye kadar da, vakıflar ve onların mal varlıklarının yönetimi ile ilgili düzenleyici mevzuata sahip oldu.

Osmanlı Devleti'nin geç döneminde, devletin vakıflar üzerindeki müdahale yetkisi ve kontrolünün gerçek kapsamını saptayabilmek oldukça

Colin Imber, The Isis Press ve Gorgias Press, Istanbul ve New Jersey 2011, ss. 189-198.

[8] Güran, s. 4.

[9] Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti", ss. 25-26.

sorunludur. Yine de XIX. yüzyılın sonlarından itibaren ve özellikle de XX. yüzyılın başında İttihat ve Terakki iktidarı altında, vakıfların yönetiminin devletin merkezî idaresine dahil edilmesi amacıyla, vakıflar üzerinde tedricen daha etkili hale gelen pek çok girişimin yapıldığı tartışılmazdır[10]. 1908'de meşrutiyetin ikinci kez ilanıyla birlikte, Osmanlı vakıflarının tabi olduğu idarî sistem, on yıllar alacak bir transformasyon süreci içine girecekti. İttihat ve Terakki'nin 1913 Bâb-ı Âli Baskını ile iktidarı ele geçirmesinden ve Enver, Cemal ve Talat paşaların liderliğinde İttihatçıların diktatöryel yetkilerle Osmanlı İmparatorluğu'nu yönetmeye başladıkları I. Dünya Savaşı yıllarından itibaren, iktidardaki İttihat ve Terakki'nin yönetici elitleri, vakıfları siyasî ve toplumsal bir dizayn çabasına girdiler.

İmparatorluktan Cumhuriyete İntikal ve Erken Cumhuriyet Döneminde Konya'daki Vakıflar

Anadolu'daki ticaret yollarının da temel bir durağı olan Konya'nın dinî önemi, Selçuklular ve Karamanoğulları Beyliği'nin ileri gelenleri tarafından bir dizi binanın inşa edildiği ve vakfın kurulduğu bir kültürel canlılık döneminin yaşanmasına sebep olmuştu. Konya şehrinin 1460'ların ikinci yarısında Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonra, vakıf kurumları ile Sadreddin-i Konevî ve Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî gibi Selçuklu dönemi alim ve mutasavvıflarının bıraktığı miras, şehrin tekrar imarında etkili olmuştu. Beyşehir Gölü kıyısındaki son dönem Selçuklu yazlık sarayı Kubadabad'dan uzak olan ve Karamanoğulları Beyliği tarafından da yalnızca belirli dönemlerde başkent olarak kullanılan Konya şehri, kısa bir süre içerisinde Mevlevî tarikatının merkezi haline gelmişti. Fatih Sultan Mehmet, Konya'da Osmanlı hakimiyetini kurduktan hemen sonra, Mevlâna türbesinin etrafındaki mahallenin sakinlerine önemli vergi muafiyetleri ihsan etmişti. Konya şehrini bu dönemde bir vakıf-şehir ya da en azından vakıf merkezli bir şehir olarak addetmek yanlış olmaz. Neticede, XVI. yüzyılın ikinci yarısında, bu bölge Konya'nın en büyük mahallesine dönüştü[11]. Ancak, imparatorluğun ana çeperinden uzakta olan Konya, artık yalnızca bir eyalet merkeziydi.

Ömer Lütfi Barkan'ın XVI. yüzyılın ilk yarısındaki tahrir defterlerini inceleyerek yaptığı çalışması, Anadolu Eyaleti'nin toplam kamu gelirinin %17'sinin vakıflar tarafından kontrol edildiğini ortaya koymaktadır. Vakıfların kamu gelirindeki payı, Anadolu Eyaleti'nin doğu komşularında da benzer oranlarda seyretmektedir: Sivas merkezli Rum Eyaleti'nde %16 ve Konya merkezli Karaman Eyaleti'nde %14[12].

İzzet Sak'ın 1650-1910 dönemine ait Konya kadı sicillerine dayanarak yaptığı detaylı ve büyük bir emeğin ürün olan çalışma, bu iki buçuk asırlık dönemde Konya'da 311 farklı vakfın kurulduğunu göstermektedir. Bu vakıfların 152'si ibadethaneler, 39'u eğitim kurumları, 34'ü türbe, dergâh ve zaviyeler, 29'u su hizmetleri, 15'i mahalle avarızları, 20'si kitap ve kütüphaneler, 22'si de diğer hizmetlerle alakalıdır. Vakıfların şehrin içerisindeki coğrafî dağılımına bakılırsa, 191'inin şehir merkezinde, 120'sinin ise merkez dışındaki yerleşimlerde olduğu görülür[13]. Veriler, şehirde vakıf kuran kişilerin oldukça farklı toplumsal ve ekonomik gruplardan geldiğini bize kanıtlar. Devlet görevlileri arasında yer alan ve seyfiye zümresi

[10] Stephane Yerasimos, "Les Waqfs dans l'aménagement urbain d'Istanbul au XIXe siècle", *Le Waqf dans le monde musulman contemporain (XIXe-XXe siècles), fonctions sociales, économiques et politiques*, İstanbul Yuvarlak Masa Bildiriler Kitabı, 13-14 Kasım 1992, Institut Français d'Etudes Anatoliennes, İstanbul 1994, ss. 43-49.

[11] Suraiya Faroqhi, *A Cultural History of the Ottoman: The Imperial Elite and Its Artefacts*, I. B. Tauris, Londra 2016, ss. 36-37.

[12] Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İmaret Sitelerinin", ss. 241-242.

[13] İzzet Sak, *Kadı Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Vakıflar (1650-1910)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2012, s. 277.

içerisinde değerlendirilen 15 paşa, 5 vezir, 7 bey ve 74 ağa ile ayrıca ilmiye içerisinde değerlendirilen 10 kadı, 2 naib, 8 şeyh, 3 çelebi, 130 efendi, 5 müftü, 4 müderris ve 1 halife, Konya'da vakıf kuran kişilerdir. Yine Sak'ın hazırladığı tabloda, 131 kişiden oluşan 'el-Hac' ya da 'Hacı' ile 5 tane 'el-Hace' unvanını taşıyan vakıf kurucuları dikkat çekmektedir. Bunun dışında, dülger, mücellid ve demirci gibi halktan kişiler de vardır[14]. Müslümanlar dışında, Bağdeser veled-i İstefan ile Hacı Hristo Efendi isminde iki de gayrimüslim görülür.

Karaman Vilayeti'nin merkezi olan Konya, XX. yüzyılın başında pek çok Anadolu şehrinden daha önce, kültürel ve toplumsal etkileri açısından modernizmi karakterize eden iki unsurla tanışmıştı: Demiryolları ve telgraf. Demiryolu ve telgraf kombinasyonu, modern meta kapitalizminin başlangıcının da önemli bir bileşeniydi. Dünyanın farklı bölgeleri arasında artan iletişim, hem pazarların büyümesini teşvik etti, hem de bu pazarların doğasını değiştirdi[15]. Konya'da demiryollarının inşaatı, şehirde bulunan Avrupalı gözlemcilerin, özellikle de Britanya muavin konsolosu Charles S. Hampson'ın da dikkatini çekmiştir. Hampson, 30 Kasım 1903 günü, İstanbul'daki büyükelçi Nicholas O'Conor'a yazdığı raporda demiryolu hattının inşası ve Anadolu'da temel rakipleri olarak gördükleri Alman nüfuzu hakkında bilgi vermekteydi:

> Yapım aşamasında olan hat, Konya'ya iki yüz kilometreden daha az bir mesafede olan Ereğli'ye Karaman üzerinden gidecek. Kontrat iki yüz kilometre olduğu için, en uzak istasyon Ereğli'yi 2-3 saat geçtikten sonra olacak. Karaman yaklaşık yarı yolda bulunuyor.
>
> Hemen hemen dört aydır hat üzerinde çalışmalar sürüyor ve neredeyse Karaman'a kadar rayların döşenmesi için her şey hazır. Şu ana dek, raylar Konya'dan yalnızca beş veya altı yüz metre öteye döşendi.
>
> Kış işi engelleyebilir; ancak ülke herhangi bir zorluk yaşamadığı için hattın yaklaşık dört ay içinde Karaman'a kadar çalışır durumda olacağı ve bundan on iki-on beş ay sonra da Ereğli'ye kadar tamamlanacağı umulmaktadır.
>
> Çalışma, burada yaşayan bir Alman olan Herr Mackenzie ile Karaman'daki bir yardımcı müdürün idaresinde yürütülüyor[16].

Demiryolu ve telgrafın ulaştığı Konya'da toplumsal ve kültürel hayat, vakıf kurumları da dahil olmak üzere, bir dönüşüm süreci içine girmiş ve vakıflar ile merkezî devlet arasındaki ilişkiler bu dönemde yeniden tanımlanmıştı. Sak'ın derlediği veriler, Tanzimat ve Tanzimat sonrası dönem için de Konya'da kurulan vakıfların kompozisyonu ve kurucularının niteliği hakkında önemli bilgiler sunar. Sak'ın verilerine göre, 1839'da Tanzimat Fermanının ilanından sonra Konya'da kurulan vakıf sayısı, 1650-1839 arasında kurulan vakıf sayısının iki katından fazladır. Tanzimat sonrası Konya'da kurulan 208 vakıftan 126'sı ibadethanelerle, 30'u eğitim kurumlarıyla, 18'i türbe, dergâh ve zaviyelerle, 14'ü su hizmetleriyle, 11'i kitap ve kütüphanelerle ilgiliyken, 9'u da diğer hizmetleri şehrin sakinlerine sunmaya çalışmaktadır. Bu dönemde Konya'da avarız, kürekçi bedeli ve diğer vergileri ödemekte sıkıntı çeken ihtiyaç sahipleri için daha önceki yüzyıllarda kurulan avarız vakıflarının kurulmamış olduğu dikkat çekiyor. Maalesef, Tanzimat ve Tanzimat sonrası dönemde de kadınlar tarafından kurulan vakıf sayısı oldukça kısıtlı kalmıştır, yalnızca 11 vakfın kurucusu kadındır.

[14] a. g. e., s. 219.

[15] Charlie Gere, "The History of Network Art", *Network Art: Practices and Positions*, (der.) Tom Corby, Routledge, Londra 2006, s. 13.

[16] TNA (The National Archives of the United Kingdom) FO. 195/2136, 30 November 1903, from Charles S. Hampson to Sir N. O'Conor.

Vakıflar açısından, 1908 meşrutiyetin tekrar ilanı ve 1913 Bâb-ı Âlî baskınından çok daha önemli bir tarih, halifelik ile 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) hükumeti içerisinde bir bakanlık olan Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti'nin ilga edildiği cumhuriyetin ikinci yılı olan 1924'tür. Erken Cumhuriyet döneminin seçkinleri, *ancien régime* olarak gördükleri Osmanlı geçmişiyle bağları koparmak ve en azından kendi toplumsal gruplarına hâkim olacak yeni bir *ethos*, yani değer ve inançlar sistemi, yaratmayı amaçlıyorlardı. Bundan sonraki, çeyrek asırlık süreçte vakıf idareleri ve onlara ait mal varlığı laik bir yapıya büründüğü iddia edilen devlet yapısının tam bir kontrolü altına alındı. Erken Cumhuriyet döneminde, vakıfların karşılaştığı temel zorluklar şu üç başlık altında toplanabilir: 1920'ler ve 1930'larda vakıflara ait taşınmazların farklı devlet kurumlarının kullanımına geçmesi, Haziran 1935'te çıkarılan Vakıflar Kanunu'nun getirdiği sınırlamalar ve ders kitaplarında Osmanlı mirasını temsil ettiği düşünülen vakıflarla ilgili bazıları yerinde, çoğu ise mesnetsiz pek çok eleştirinin yer almaya başlaması.

Bu dönemde, vakıflara ait pek çok taşınmaz, farklı devlet kurumlarına satılarak ya da istimlak edilerek elden çıkmıştır. Örneğin, 28 Temmuz 1926'da Alaeddin Tepesi civarında Evkaf'a ait bir kısım arsa, ticaret okulu yapılmak üzere Konya Sanayi ve Ticaret Odası'na devredilmişti[17]. 24 Ekim 1927'de ise Konya'da Evkaf'a ait bir arsa ile bir vakıf tarlasının mülkiyeti aynı günde belediyeye aktarıldı[18]. Yine, 28 Mayıs 1928'de Konya Belediyesi tarafından yapılan elektrik tesisatının tamamlanabilmesi için Konya'daki vakıflara ait bazı dükkân ve mağazaların belediyeye satılmasına karar verildi[19].

Her ne kadar, Erken Cumhuriyet döneminde vakıflara ait mal varlığının sayısının azaltılmasına ve diğer devlet kurumlarının kullanımına açılmasına yönelik bir çaba olduğu görülse de, taşrada yerel yetkililerin bazen korumacı, bazen de tasfiyeci nitelikler gösteren, ikircikli bir siyaset izlediği fark edilebilir. 9 Mart 1930 tarihli Başvekâlet'e gönderilen Maarif Vekili Cemal Hüsnü (Taray) Bey'in kaleme aldığı, Amber Reis Mescidi'nin korunmasını isteyen belge, ilk tipteki korumacı eğilime bir örnek teşkil eder (**Resim I**):

> Anber Reis mescidi bir kaç seneden beri yatakhane olarak istimal edilmiştir. Bu sene başında talebe fazlasına intizaren spor, fotoğraf odalarila depoy ittihaz edilmiş ve son zamanlarda musiki salonuna tahsis edilmek üzere bulunmuştur. Sanat itibarile bedii bir eser olduğu bildirilen bu mescidin muhafazasına azamî itina edilmesi Mektep idaresine tebliğ edilmiştir. Halen Mektebin esaslı bir ihtiyacını tatmin etmekte olan bu binanın bu ders senesi gayesine kadar Mektebin işgali altında bırakılmamasının Evkaf Umum Müdürlüğü'ne emir ve havale buyurulmasını müsaadei devletlerinin rica ve tazimatı mahsusama teyit eylerim Efendim[20]. **(Belge I)**

Ancak bundan oldukça farklı bir uygulamada ise, Hacı Adil Efendi Medresesi içindeki mescidin -Erzincan'daki Kuşçu Mescidi ile birlikte- "yanlarında başka cami ve mescitler bulunması" sebebiyle "paraları peşin alınmak kaydile, Mizayede ile satılmalarına izin verilmesi" için Evkaf Umum Müdürlüğü'nden gelen yazının 16 Ekim 1933'te Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanlığı'nın da imzalarıyla onaylanmasına karar verilmişti[21]. (**Belge II**).

1924'te Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti'nin, Diyanet İşleri Başkanlığı ve vakıflardan sorumlu bir

[17] BCA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi) Başbakanlık, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-28) 20-48-15.

[18] BCA. Başbakanlık, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-28) 26-58-1 ve BCA. Başbakanlık, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-28) 26-58-2.

[19] BCA. Başbakanlık, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-28) 29-34-17.

[20] BCA. Başbakanlık, Muamelat Genel Müdürlüğü 192-314-18.

[21] BCA. Başbakanlık, Kararlar Daire Başkanlığı (1928-) 40-72-18.

genel müdürlük haline getirilmesi ve ardından 5 Haziran 1935 tarihli 2762 numaralı Vakıflar Kanunu ile bu kurumların toplumsal yapıdaki yeri ve tesiri daha zayıf hale gelmiştir. Bu iki düzenleme nedeniyle, Erken Cumhuriyet döneminde Konya'da kurulan vakıfların sayıları ve çeşitliliği sınırlı kalmıştı: 4 Eylül 1926'da kurulan İhsaniye Camii Vakfı, aynı yılın 14 Ekim'de kurulan Şirvaniye Medresesi Vakfı ile yine aynı yıl 2 Kasım'da kurulan Bekir bin Mevlüd Lütfi Vakfı ve on yıl sonra, 30 Nisan 1936'da, kurulan Nuriye Camii Vakfı. Yine, bu dönemde, Konya Evkaf müdürleri atamalarının genelde daha önce Güneybatı Anadolu'nun Konya'ya nazaran daha ufak illerinde görev yapmış kişiler arasından seçildiği fark ediliyor (**Tablo I**).

Köprülü'nün de vurguladığı gibi vakıflara ait alanın daraltılması, Erken Cumhuriyet döneminin ders kitaplarında da bu kurumlara yönelik birçok eleştirinin yer bulmasına sebep olmuştu. Bu eleştirilerden ilki, vakıf kurumlarının İslam toplumlarının gelişiminde zararlı olduğunu iddia etmekteydi; vakıfların yardımseverliği teşvik etmesi nedeniyle İslam toplumlarında şahsî teşebbüsün öldüğünü ileri sürüyordu. İkinci eleştiri ise vakıfların İslam toplumlarının iktisadî anlamda geri kalmasındaki katkısını öne sürmekteydi; bu görüşe göre, vakıflar İslam toplumlarında gayrimeşru yollarla belirli ellerde toplanan gayrimenkul servetinin dolaşımına engel olmuştu[22].

SONUÇ

Klasik İslam toplumlarında yöneticiler ile re'âyâ arasındaki ideal ilişkiler, 'adalet çemberi' kavramında tanımlanmıştı. Asırlarca Rumeli, Anadolu ve Kuzey Afrika'da hüküm süren Osmanlı Devleti, İslam dünyasındaki devletlerin siyasî, iktisadî ve dinî kurumsallaşmasının en gelişmiş örneklerinden birini temsil etmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nda kamu refahına yönelik politikaların yürütülmesinde, imar ve hayır işlerinin devamlılığında vakıflar önemli bir rol oynamaktaydı[23].

XX. yüzyılın başında, Geç Osmanlı devrinden Erken Cumhuriyet dönemine geçişte yaşanan devamlılık ve kırılmalar, tarihçiler ve diğer beşerî bilimler alanında çalışanlar için her zaman önemli bir konu olmuştur. Osmanlı toplumsal yapısında önemli bir yere sahip olan vakıf kurumları, bu kırılmalardan birinin güçlü şekilde hissedildiği bir alandır. Erken Cumhuriyet döneminin seçkinleri tarafından vakıflar, çoğu zaman, Osmanlı İmparatorluğu'nun, yani cumhuriyetten önceki unutulmak istenen *ancien régime*'in bir kalıntısı ve modern devlet yapısıyla uyuşmayan arkaik kurumlar olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, vakıfların kurumsal imtiyazlarından yoksun bırakılması, Erken Cumhuriyet döneminde başlayan bir süreç değildi; devletin vakıflar üzerindeki sıkı kontrolü İttihat ve Terakki döneminde başlamış, ancak ondan önce de II. Mahmut (1808-39) döneminde Evkaf Nezâreti kurulmuş ve ardından Tanzimat döneminde de vakıflar bir dizi düzenlemeye tâbi tutulmuşlardı. Erken Cumhuriyet dönemi zannımca bu sürecin ancak zirvesi olarak kabul edilebilir.

[22] Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti", ss. 27-28.

[23] Carter Vaughn Findley, "The Ottoman Administrative Legacy and the Modern Middle East", *Imperial Legacy: The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East*, (der.) L. Carl Brown, Columbia University Press, New York 1996, ss. 163-164.

KAYNAKLAR

Arşivler

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara

Başbakanlık, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928) (30-18-1-1)

Başbakanlık, Kararlar Daire Başkanlığı (1928-) (30-18-1-2)

Başbakanlık, Muamelat Genel Müdürlüğü (30-10-0-0)

The National Archives, Londra

Foreign Office (FO)

Arşiv Dışı Kaynaklar

BAER, Gabriel, "The Muslim Waqf and Similar Institutions in Other Civilizations", *Stiftungen in Christentum, Judentum und Islam vor der Moderne*, (der.) Michael Borgolte, De Gruyter, Berlin 2005, ss. 257-280.

BARKAN, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", *Vakıflar Dergisi*, 2, 1942, ss. 279-386.

BARKAN, Ömer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Âit Araştırmalar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. 23, no: 1-2, 1963, ss. 239-296.

FAROQHI, Suraiya, *A Cultural History of the Ottoman: The Imperial Elite and Its Artefacts*, I. B. Tauris, Londra 2016.

FINDLEY, Carter Vaughn, "The Ottoman Administrative Legacy and the Modern Middle East", *Imperial Legacy: The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East*, (der.) L. Carl Brown, Columbia University Press, New York 1996, ss. 158-173.

GERE, Charlie, "The History of Network Art", *Network Art: Practices and Positions*, (der.) Tom Corby, Routledge, Londra 2006, ss. 11-23.

GÜRAN, Tevfik, *Ekonomik ve Malî Yönleriyle Vakıflar: Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları*, Kitabevi, İstanbul 2006.

KÖPRÜLÜ, Fuad, "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihî Ehemmiyeti", *Vakıflar Dergisi*, 1, 1938, ss. 1-6.

KÖPRÜLÜ, Fuad, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi*, 2, 1942, ss. 1-36.

KUNT, Metin, "The Waqf as an Instrument of Public Policy: Notes on the Köprülü Family Endowments", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Mélange*, (der.) Colin Heywood ve Colin Imber, The Isis Press ve Gorgias Press, Istanbul ve New Jersey 2011, ss. 189-198.

SAK, İzzet, *Kadı Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Vakıflar (1650-1910)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2012.

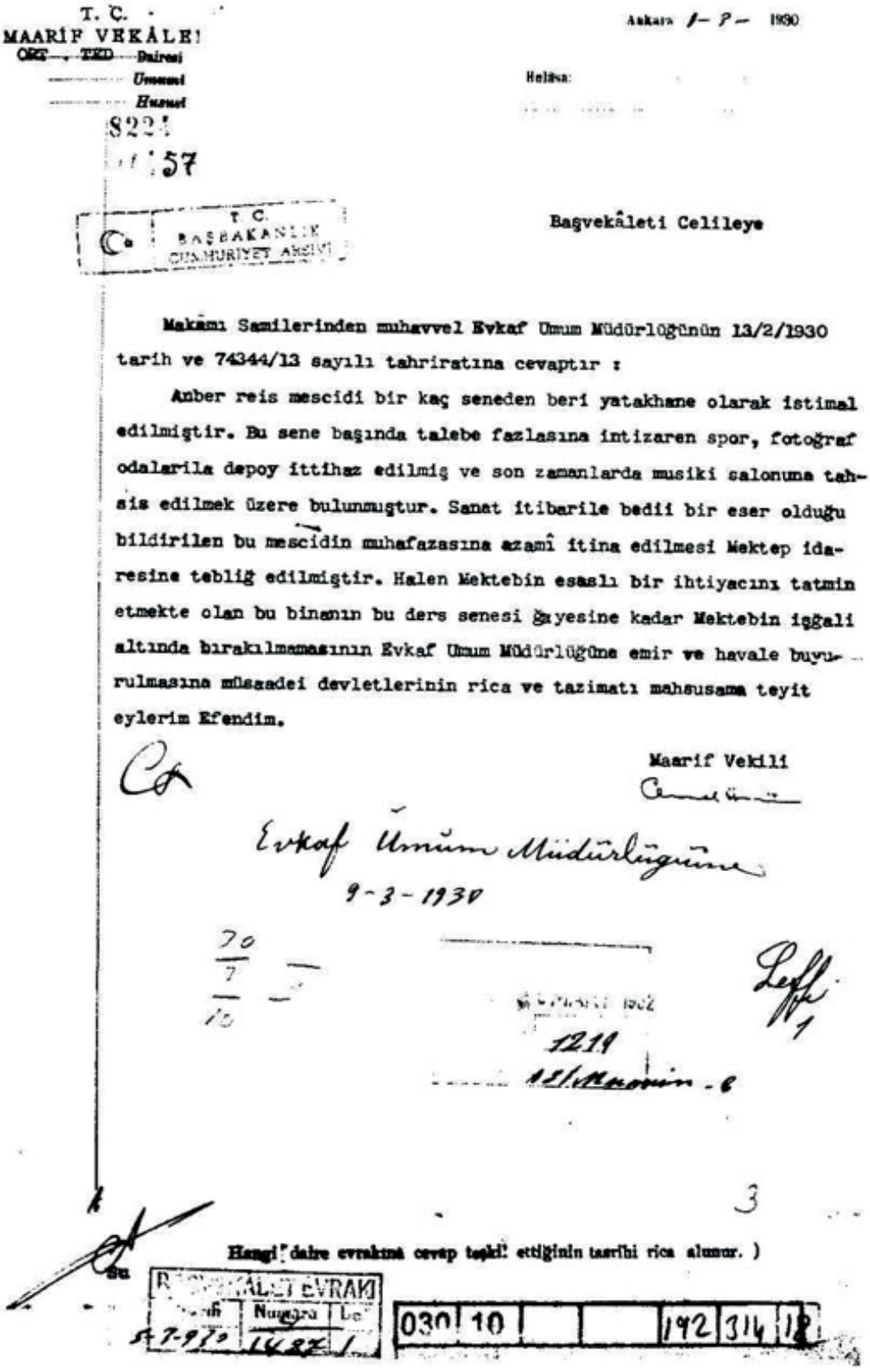
YERASIMOS, Stéphane, "Les *Waqf*s dans l'aménagement urbain d'Istanbul au XIXe siècle", *Le Waqf dans le monde musulman contemporain (XIXe-XXe siècles), fonctions sociales, économiques et politiques*, İstanbul Yuvarlak Masa Bildiriler Kitabı, 13-14 Kasım 1992, Institut Français d'Etudes Anatoliennes, İstanbul 1994, ss. 43-49.

EKLER

Resim I: Erken Cumhuriyet döneminde yatakhane olarak kullanılan Amber Reis Mescidi. Heykel kaidesinin üstü henüz yerleştirilmediği göz önüne alınırsa, Ekim 1926 öncesine ait bir fotoğraf olduğu ortaya çıkıyor. Bu bilgiye ulaşmamı sağlayan Sn. Caner Arabacı'ya teşekkür ederim.

Belge I: Konya'daki Erkek Muallim Mektebi'nin işgali altında bulunan Amber Reis Mescidi'nin ders yılı sonunda Vakıflara devredileceğine dair belge (BCA, Başbakanlık, Muamelat Genel Müdürlüğü 192-314-18.)

T. C.
MAARİF VEKÂLETİ
ORT. TED. Dairesi
Umumi
Hususi
8221
57

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara 1-9-1930

Hulâsa:

Başvekâleti Celileye

Makâmı Samilerinden muhavvel Evkaf Umum Müdürlüğünün 13/2/1930 tarih ve 74344/13 sayılı tahriratına cevaptır :

Amber reis mescidi bir kaç seneden beri yatakhane olarak istimal edilmiştir. Bu sene başında talebe fazlasına intizaren spor, fotoğraf odalarile depoy ittihaz edilmiş ve son zamanlarda musiki salonuna tahsis edilmek üzere bulunmuştur. Sanat itibarile bedii bir eser olduğu bildirilen bu mescidin muhafazasına azamî itina edilmesi Mektep idaresine tebliğ edilmiştir. Halen Mektebin esaslı bir ihtiyacını tatmin etmekte olan bu binanın bu ders senesi ğayesine kadar Mektebin işğali altında bırakılmamasının Evkaf Umum Müdürlüğüne emir ve havale buyurulmasına müsaadei devletlerinin rica ve tazimatı mahsusama teyit eylerim Efendim.

Maarif Vekili

Evkaf Umum Müdürlüğüne
9-3-1930

1219

3

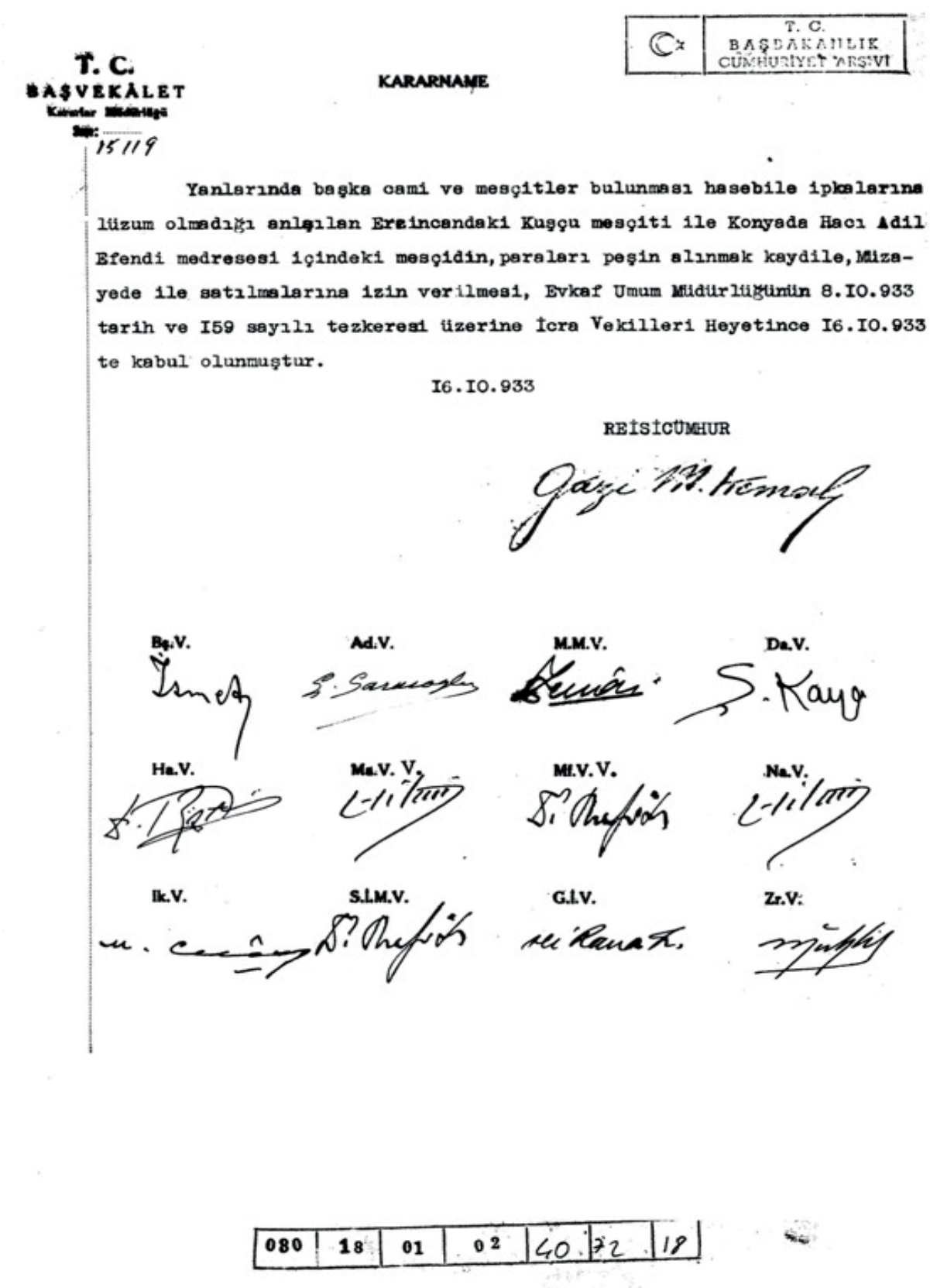
Hangi daire evrakına cevap teşkil ettiğinin tarihi rica olunur.)

Su

BAŞBAKANLIK EVRAK
Tarih | Numara | Ek
5-7-930 | 14427 | 1

030 | 10 | | | 192 | 314 | 18

Belge II: Erzincan'daki Kuşçu Mescidi ile Konya'daki Hacı Adil Efendi Medresesi içindeki mescidin satılmasına dair belge (BCA. Başbakanlık, Kararlar Daire Başkanlığı (1928-) 40-72-18).

T. C.
BAŞVEKÂLET
Kararlar Müdürlüğü
Şifr:
15119

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

KARARNAME

Yanlarında başka cami ve mesçitler bulunması hasebile ipkalarına lüzum olmadığı anlaşılan Erzincandaki Kuşçu mesçiti ile Konyada Hacı Adil Efendi medresesi içindeki mesçidin, paraları peşin alınmak kaydile, Müzayede ile satılmalarına izin verilmesi, Evkaf Umum Müdürlüğünün 8.IO.933 tarih ve I59 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince I6.IO.933 te kabul olunmuştur.

I6.IO.933

REİSİCÜMHUR

Gazi M. Kemal

Bş.V. İsmet
Ad.V. S. Sarıoğlu
M.M.V. Kemâl
Da.V. S. Kaya
Ha.V.
Ma.V. V. C-11/1111
Mf.V.V. Şükrü Saraçoğlu
Na.V. C-11/1111
Ik.V. M. Cevdet
S.İ.M.V. Şükrü Saraçoğlu
G.İ.V. Ali Rana Tarhan
Zr.V. Münir

080 | 18 | 01 | 02 | 40 | 72 | 18

Tablo I: Erken Cumhuriyet Dönemi Konya Evkaf Müdürleri (1923-38)

30 Ocak 1925	Ziya Bey	
15 Temmuz 1926	Celal Bey	Karar uygulanmadı
3 Ağustos 1926	Ziya Bey	
14 Haziran 1931	Salahaddin Bey	Kütahya Evkaf Müdürü
5 Haziran 1933	Tahir Bey	Denizli Evkaf Müdürü
21 Ocak 1935	İsmail Hakkı	Antalya Evkaf Müdürü
25 Şubat 1935	İbrahim Hakkı	Afyon Evkaf Müdürü
22 Şubat 1938	Rahmi Özdemir	Manisa Evkaf Müdürü

EVKÂFIN TASFİYESİ VE KONYA'DA SERGİLENEN UYGULAMALAR

Nazif ÖZTÜRK*

ÖZET

Vakıflar, XIX. asrın ilk çeyreğine kadar, kurucularının belirlediği vakfiye esaslarına, serbest ekonomi kurallarına ve yerinden yönetim esaslarına göre; vakfiyeleri olmayanlar da eski teamüllere göre, ayrı hükmî şahsiyetler olarak faaliyet gösteriyorlardı. Tarihî seyir içinde vakıfların yönetiminde merkeziyetçi bir anlayış hâkim oldu. İhtiyaç halinde vakıfların ekonomik potansiyelinden devletin diğer sektörlerinde yararlanma yolu açıldı ve vakıf mallarının satılmasına başlandı.

Vakıflar İdare Meclisi'nin teşekkülüne kadar geçen 15 yıl içerisinde (1920-1935) 5375, Vakıflar Meclisi'nin çalışmaya başladığı 1936 yılı içinde 3562 olmak üzere Cumhuriyet döneminin ilk 16 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü eliyle satılan vakıf gayrimenkul sayısı 8562'yi buldu.

İller itibariyle %26,45 ile %56,41 arasında değişen oranlarda mevcut cami ve mescitler tasnife tâbi tutuldu. 3900 müessesât-ı hayriyenin 3279'u 1926-1949 yılları arasında satıldı. Satılan taşınmazların 2997'si din, 316'sı eğitim, 207'si sosyal hizmet ve 380'ni müteferrik hizmetlere ait eserlerdir.

*Dr., Araştırmacı/Yazar.

Konya'da 7 cami, 13 cami arsası, 122 mescit, 58 mescit arsası, 1 muvakkithane, 2 türbe arsası, 2 teneşirlik, 1 medrese arsası, 4 tekke-dergâh, 13 tekke-dergâh arsası, 3 imaret arsası, 1 çeşme-sebil, 7 enkaz, kiremit, 1 cami enkazı, 22 hayrat arsa olmak üzere 257 müessesât-ı hayriye satılmıştır. Türkiye genelinde hayrat eserlerin satışı bakımından Konya 5. sıradadır. Müze ve müze deposu olarak tahsis edilen 22 cami, mescit ve tarihi eserden, 3'ü cami, 3'ü medrese, 1'i dergâh ve 1'i de han olmak üzere 8 eser Konya'da bulunmaktadır. Bu rakamlar, ülke genelinde müze ve müze deposu yapılan eserlerin %36,36'nın Konya'da olduğunu göstermektedir. Askeriye tarafından işgal edilen 488 camiden 35'i Konya'dadır. 37 cami ile Bursa birinci, 35 cami ile Konya ikinci sıradadır. Türkiye Toprak Mahsulleri Ofisi ve Ziraat Bankası tarafından depo olarak kullanılan 8 cami ile Konya, bütün iller arasında beşinci sıradadır.

Anahtar Kelimeler: Vakıflar, mevzuat, uygulama, istibdal, akar, hayrat, cami, mescit, satış, vakıfların tasfiyesi, Konya.

LIQUIDATION OF THE FOUNDATIONS AND PRACTICES IN KONYA

ABSTRACT

Until the first quarter of the 19th century, foundations were operating according to the charter terms issued by vakf founders, rules of the free market economy and decentralization principles. Those who did not have charter were operating as separate legal personalities according to old traditions. In the historical course, a centralist approach has dominated the management of foundations. Where deemed necessary, benefitting from the economic potential of foundations in the public sectors were facilitated and selling of the foundation properties started.

The total number of real estates once belonged to the foundations sold by the General Directorate of Foundations in the first 16 years of the Republican period reached 8562, namely 5375 of them within the 15 years (1920-1935) until the establishment of the Foundations Board of Directors and 3562 of them in 1936 when the Foundations Council started to work.

At the city level, existing mosques and masjids are classified at the rates varying between 26.45% and 56.41%. Between 1926 and 1949, 3279 out of 3900 charity institutions were sold. Of the real properties sold, 2997 were belonging to religious institutions, 316 to educational institutions, 207 to social services and 380 to different services.

In Konya, 257 charities consisting of 7 mosques, 13 mosque plots, 122 masjids, 58 masjid plots, 1 timing house, 2 tomb plots, 2 mortuaries, 1 madrasah plot, 4 dervish lodges, 13 lodge plots, 3 imaret plots, 1 fountain - tap, 7 wreckages, tiles, 1 mosque wreckage, 22 charity plots were sold. In terms of selling charity properties, Konya ranked 5th in Turkey. Of the 22 mosques, masjids and historical buildings allocated as museums and museum depots, 8 buildings composed of 3 mosques, 3 madrasahs, 1 lodge and 1 inn are located in Konya. These statistics show that 36.36% of the historical and religious buildings that were transformed into museums and museum depots throughout the country are in Konya. 35 of 488 mosques occupied by the army are in Konya. Bursa is in the first place with 37 mosques, and Konya is in the second place with 35 mosques. And among the all provinces, Konya is the fifth city with 8 mosques that were used as depots by the Turkish Grain Board (TMO) and Ziraat Bank.

Keywords: Foundations, legislation, practices, replacement, real estate, charity, mosque, masjid, selling mosques, liquidation of foundations, Konya.

GİRİŞ

Vakıflar, tarihî birikimleri talan etme ve tabiî zenginlikleri sömürme zihniyetini ve dünyevî çıkar ilişkilerine dayanan medeniyet anlayışlarını elinin tersi ile iten, yaratılış ilkelerine uygun doğal dünya düzenini savunan, insanî ve İslâmî bir müessesedir.

XIX. asrın ilk çeyreğine kadar, ülkemizde işler vaziyette bulunan vakıflar, üç ana grupta toplanmaktadır. Bunlar; Osmanlı'dan önceki İslâm devletlerinden intikal eden *"evkâf-ı kadime"*, mîrî arazinin temliki suretiyle kurulan *"evkâf-ı irsadiye"* ve Tebaa-i Osmaniye'den hayırsever kimselerin sırf kendi mülklerinden ayırdıkları mallarla tesis ettikleri *"evkâf-ı sahiha-i lâzime"*dir[1]. Bu vakıf türlerinden her biri, vakıf kurucularının belirlediği vakfiye esaslarına, serbest ekonomi kurallarına ve yerinden yönetim usullerine göre; vakfiyeleri olmayanlar da eski teamüllere göre, ayrı hükmî şahsiyetler olarak faaliyet gösteriyorlardı.

Her biri müstakil bir yapıya sahip vakıfların yönetim ve denetim şartlarını düzenleyen vakfiyelerin dibacelerinde müthiş bir medeniyet tasavvuru yatmaktadır. Tasarlanan bu medeniyeti, imkânları paylaşarak hayata geçiren Osmanlı insanının arkasında, inandıkları medeniyet tasavvurunun değerler sistemi vardı. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da yaşayan insanların elinde ve gönlünde, dünya ve ahiret hayatını, makam, mevki, mal ve mülkü ölçmeye yarayan değişmez, yanılmaz değerler sistemi olduğu için bu coğrafyada göz kamaştırıcı uygulamalar gerçekleştirilebilmiştir. Arzdan semaya uzanan bu değerler sistemine mensup olmayan toplumlar, paylaşma kültürüne sahip olabilir mi? Bu anlayışa sahip olamayanlar, sürekliliği, estetiği ve hizmeti bünyesinde barındıran, coğrafyayı vatanlaştıran, taşa ve tuğlaya ruh üfleyen vakıf gibi bir müesseseyi kurabilir mi? Bir hevesle kursalar bile, onu koruyabilir ve yaşatabilirler mi?

Bu sorular; Türk toplumunun mazi ile göbek bağını sağlayan vakıf müessesesini ortadan kaldırmak, bu mümkün olmuyorsa onun maddî ve manevî gücünü olabildiğince zayıflatmak amacıyla *"tasfiye komisyonu"* kuranların, zihniyet dünyalarını açığa çıkartmaktadır. Yazıda, bu zihniyet dünyasının izleri sürülecektir.

Genelden özele hareketle tasfiyeye uzanan yol takip edilecek, önce vakıfların yönetiminde merkeziyetçilik, arkasından evkâfın imkân ve potansiyelinin devletin diğer kamu kurum ve kuruluşlarına aktarılması, Osmanlıdan Cumhuriyete uzanan bu makas değişikliğinin sebep ve saikleri üzerinde durulacak, akar ve hayrat ayırımına göre Konya Vilâyetindeki uygulamalar değerlendirilecek ve bazı somut örnekler üzerinde durulacaktır.

I. Merkeziyetçi Anlayış Evkâfın Tasfiyesine Yol Açmıştır

Aile işletmeciliği tarzındaki vakıf anlayışından, tarihî seyir içinde işlerin gelişip genişlemesiyle, vakıfların yönetiminde yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Sade vatandaşların kurduğu *"sahih ve lazım vakıflar"*da yönetim yetkisinin mütevellilere ait olduğu ilkesi korunurken, padişah ve sultanların kurduğu vakıfların idaresi için müstakil teşkilatlar tesis edilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet (II., 1444-1481) kurmuş olduğu vakıflarının nezâretini veziriazamlara tevcih etti ve böylece *"Sadr-ı âli Nezâreti"* kurulmuş oldu. Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve Kanunî (1520-1566) Fatih'in yolunu takip ederek vakıflarının nezâretlerini sadrazamlara bıraktılar[2]. II. Bayezid (1481-1512) vakıflarının nezâretini, Şeyhülislâm'a tevcih edince "Şeyhü'l-*İslâm Nezâreti"*

[1] M. Hamdi (Elmalılı), *Ahkâm-ı Evkâf/*Taşbasma (Mekteb-i Mülkiye Derslerinden), İstanbul 1327, s. 112-116.

[2] Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukuât***,** İstanbul, 1327, C.II, s. 99.

adıyla bir organ ortaya çıktı[3]. Kanunî'nin eşi Hürrem Sultan'ın, İstanbul'daki vakıflarının nezâret görevini Kapuağası'na tevcih etmesi üzerine *"Kapuağası Nezâreti"* kurulmuş oldu[4].

Osmanlıların Arabistan'ı kendi topraklarına katmasından sonra, Mekke ve Medine şehirlerindeki dinî ve hayrî müesseseler ile bu şehirlerde oturanlar lehine kurulan vakıfları yönetmek üzere Evkâf-ı Harameyn Nezâreti (994/1586) teşkil olundu[5]. Arkasından sıra ile Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti (1242/1826), Şer'iye ve Evkâf Vekâleti (1336/1920) ve Evkâf Umum Müdürlüğü (1340/1924) kuruldu[6].

1-1. Merkezî Anlayışla Sergilenen Uygulamalar

429 sayılı Kanunun 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe konulması üzerine, bir asırdır kabinede Bakanlık düzeyinde temsil edilen vakıf müessesesi, siyasî vasfı olan bir vekil yerine, memur olan bir Genel Müdür tarafından yönetilmek üzere Başbakanlığa bağlı Umum Müdürlük halinde bir yapıya dönüştürülmüştür. Kanunda geçen *"şimdilik"* lafzına rağmen, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hayata geçirildiği 15 Temmuz 2018 tarihine kadar 94 yıl vakıfların idarî şekli Başbakanlığa bağlı, katma bütçeli ve hükmî şahsiyeti haiz bir Genel Müdürlük halinde devam etmiştir.

Şer'iye ve Evkâf Vekâleti'nin kaldırılması ve vakıfların yönetiminin EUM'ne bırakılmasından itibaren vakıfların mal ve hizmetlerinin dağıtılmasına başlanmıştır. Başlatılan dağıtım işlemleri yeterli görülmemiş olmalı ki, Genel Müdürlüğün kuruluşundan iki yıl 18 gün sonra; *"Evkâfın tasfiyesine müteallik projenin, Dahiliye, Maliye, Maarif, Ticaret, Sıhhiye ve Muavenât-ı* İctimâiye *vekâletleri ile Evkâf* Müdüriyet-i *Umumiyesi'nden tayin olunacak birer yüksek memurun iştirâkiyle teşkil edilecek bir komisyon tarafından tetkiki ve buna nazaran ihzâr edilecek lâyıhanın, tetkikâtını mutazammın raporu ve esbâbı mucibeyi muhtevî olmak üzere, Başvekâlet'e tevdi"* (Ek-1) edilmesine, İcra Vekilleri Hey'eti'nin 21 Mart 1926 gün ve 2472 sayılı kararı ile karar verilmiştir"[7].

1931 yılında TBMM üyelikleri için yapılan genel seçimlerde, milletvekili adaylarından birçoğu, seçim propagandalarının ve seçildikten sonra uygulayacakları programların başında, *"vakıfların tasfiyesi"*ne özel bir yer ayırmışlardır[8].

Tasarlanan tasfiye programının uygulamaya konulması sonunda, vakıf mektep, medrese, türbe ve kütüphaneler Maarif Vekâleti'ne; sıbyan mektepleri ve okul olabilecek tekke ve zaviyeler özel idarelere; akar ve hayratı aynı köy sınırları içerisinde bulunan vakıflar köy tüzelkişiliklerine; mezarlıklar, sular, şehir içerisinde kalan arsa ve araziler belediyelere; vakıf ormanlar Hazine ve Orman Genel Müdürlüğü'ne; zeytinlikler ve çiftliklerin bir bölümü göçmenlere, geri kalanlardan bir kısmı da toprak reformu veya topraksız köylüleri topraklandırma kanunlarıyla ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır[9]. Yine bu dönemde Vakıflar İdaresi'nin bütçe gelirinin 1/3'ni oluşturan a'şar 1341/1925'te ilga edilmiştir[10].

---

[3] Mustafa Nuri Paşa, *a.g.e.*, s. 99.

[4] İbnü'l-Emin M. Kemal-H. Hüsameddin, *Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Tarihçe-i Teşkilâtı ve Nuzzârın Teracüm-i Ahvali.,* Dâru'l-hilâfetü'l-aliye (İstanbul), 1335, s. 13-14.

[5] AKGÜNDÜZ, Ahmet, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988, s. 360-361.

[6] Vakıfları idare etmek üzere kurulan bu merkezî yönetimlerin kuruluşu ve işleyişi konusunda geniş bilgi almak için bk. ÖZTÜRK, Nazif, "Vakıflar Hangi Statüde Bir İdarî Yapı ile Yönetilmelidir", *Vakıflar Dergisi 80. Yıl Özel Sayısı*, Ankara 2019, s. 11-71.

[7] BCA, 1926: 18/223-11/1 (Yeni tasnif numarası: 030.18.01.01/018.26.11).

[8] ERONAT, Safer, *Mütalaa Dosyası*, 1940: MD/I-13/4.

[9] ÖZTÜRK, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara 1995, s. 381-435.

[10] *Düstur*, III/VI 1934, s. 99/552.

EUM'nün 1341 senesi Bütçe Kanunu'nun 4. maddesi ile *"Maksad-ı tesisleri ile mahalli sarfları tedrîs, talîm ve terbiye olarak kalan vakıf mebâni ile vakıf arsaların idare ve nezâreti, meşrutunlehlerinin mahiyetine göre, Maarif Vekâleti ile idare-i hususilere tevdi' ve bu kabil evkâf hakkında 19 Mayıs 1327 tarihli kanun ahkâmı Maarif ve Dahiliye vekâletlerince tatbik olunur"*[11] hükmü getirilmiştir.

Bu maddenin tatbiki için Maarif Vekili Hamdullah Suphi imzası ile bütün vilayetlere 6 Haziran 1341 tarih ve 1806/269 sayılı genelge gönderilmiştir. Bu genelgede bütçe kanununda geçen dördüncü madde ile 19 Mayıs 1327 tarihli tek maddelik kanun özetlendikten sonra şu talimat verilmektedir. *"Maksad-ı tesisi tedrîs ve terbiyeye ait medreseler, tekkeler, kütüphaneler ve emsali vakıf arsalar Vekâlet ile mahallî idare-i hususilerine ait olduğu; bunlardan maksad-ı tesisleri fevt olmuş olanlarla, harap olanların nakd ile istibdali*[12]*, işbu nukudun birinci derecede mahallî ilk mekteplerine sarfının temin edilmesi; Vekâlet her* şeydan *evvel ilim ve irfan ihtiyacını düşünmekte olduğundan bir kıymet-i tarihiye ve badîayı haiz oldukları vekâletlerce tasdik edilenlerden maadasının her tarafta bir bir defterinin tanzim ve bunlardan hangilerinin furuhtu/satışı icâb ediyor ise satılarak bedellerinin evvel emirde mahallî ilk mektep binalarının asrî bir surette inşasına sarf edilmesi; saniyen a'lâ hâlihi veya tamir ve ta'dil ile mektep, kütüphane ve konferans salonu gibi kâbil-i istifade olanların da o şekle ifrağı…"*[13] istenmektedir.

Bu bakanlık genelgesine dayanan Kastamonu Maarif Müdürlüğü tarafından 15 medrese ve 8 vakıf mektebin ilânen satılması karar altına alınmıştır. Satılması kararlaştırılan mektep ve medreselerden sadece İsfendiyar Medresesi arsa halindedir. Diğerleri eski eser binadır. İlân metni *Açıksöz* gazetesinin 27 Temmuz 1341 tarihli nüshasında neşredilmiştir. *"Maarif Müdüriyetinden"* ifadesiyle başlayan ilân metninde, satılacak mektep ve medreselerin isimleri sayıldıktan sonra, *"komisyon-ı mahsus kararıyla satılması kararlaştırılan mektep ve medreseler 26 Temmuz 1341 tarihinden itibaren bir ay müddetle müzayedeye çıkartılmıştır. Talip olanların dellâlbaşıya* müracaat eylemeleri ilân olunur"[14] (Ek-2) denilmektedir. Vilayetlerde yapılan uygulamaların belki de en ilginci Kastamonu'da cereyan etmiştir.

1989 yılı sonlarında, mahallinde yaptığımız saha araştırmalarında; ilânen satışa çıkartılan medreselerden Nasrullah Camii civarındaki Merdiye ve Tabanalizâde Mehmed Efendi Vakfı'ndan Tevfikiye medreseleri arsaları üzerinde, Ticaret ve Sanayi Odası'na ait dükkânların bulunduğu; Abdulbaki Numaniye Medresesinin kısmen yola katıldığı ve geri kalan bölümü üzerine, şoförler cemiyeti binasının inşa edildiği; şahıs mülkiyetinde olan Sıddıkiye ve Ziyaiye medreseleri yerinde kahvehane, Enîsiye Medresesi arsası üzerinde ise her biri ayrı şahısa ait 3 adet ahşap ev bulunduğu görülmüştür. Semihiye (Sırtlızâde) Medresesi yerinde Özlem İşhanı Kooperatifi adıyla anılan bir işhanı mevcuttur. İsfendiyar Medresesi yerinde de Pancar Kooperatifi binası inşa edilmiştir. Atabeygazi Medresesi arsasına Muzaffereddin Mescidi yaptırılmıştır. Dâru'l-kurra Medresesi yerinde Müze Müdürlüğü hizmet binası ve bahçesi bulunmaktadır. Bu medreselerden İsmailbey ve Yakupağa camileri çevresinde bulunan İsmailbey[15] ve Ağaimaret[16] medreselerinin mülkiyeti vakıfları adına kayıtlıdır. Kastamonu Maarif Müdürlüğü tarafından satışa çıkartıldığında, İsfendiyar Medresesi hariç diğerlerinin binaları

[11] BCA, 1925: 030.10/192.313.14/1.

[12] İstibdal: Değiştirmek, yerine başka bir şey almak anlamına gelir. Vakıf hukukunda, bir vakıf malının, mülk olan diğer biri ile değiştirilmesi demektir.

[13] BCA 1925: 030.10/192.313.14/2.

[14] *Açıksöz* gazetesi 1341: 1424/2.

[15] VGM/MMHK 1969: 1/7.

[16] VGM/MMHK 1969: 1/2.

mevcutken, bugün harap da olsa sadece mülkiyeti vakıflara ait olan İsmailbey ve Ağaimaret medreselerinin binaları ayakta durmasına karşılık, üçüncü şahıslara satılanlardan hiçbir eser veya kalıntı mevcut değildir. Satılan medreselerden Beyefendi (Koyunlu) ve Enîse medreselerinin yerlerini tespit etmemiz mümkün olmamıştır.

Hususî İdare'ye devri ve satışı kararlaştırılan mekteplerden Nasrullah Mektebi yerine Ticaret ve Sanayi Odası hizmet binası, Cebrail Mahallesi Fevziye Mektebi yerine Özel İdare ve Halk Kütüphaneleri, Hepkebirler Mahallesi Çerkezhoca Mektebi yerine dernek tarafından Kız Kur'an Kursu binası yaptırılmıştır. Neccar Mahallesi Atlambaç Mektebi, Deveciler Mahallesi Biberhoca Mektebi arsaları üzerine şahıslar tarafından ev ve apartman inşa edilmiştir. Halen mal sahipleri içerisinde oturmaktadır. Hacıhafızağa Mahallesi Mektebi arsası içerisinde mezarlar bulunmaktadır ve etrafı duvarla çevrilmiştir. Cemaleddin Mahallesi Kargaşa Sokakta bulunan Ayşehanım Mektebi arsası ile Akmescid Mahallesi Server Mektebi arsası halen boştur ve mülkiyeti vakfı üzerinde görülmektedir[17]. Musafakih Zihnizâde Mektebi yola katılmıştır. Yıkık ve harap da olsa bugün Kastamonu'da ayakta duran tek mektep binası mevcut değildir[18].

II. Vakıfların Ekonomik Boyutu ve Evkâfın Tasfiyesi

Değişik dönemlerde vakıflar üzerinde yapılan araştırmalar, Türk iktisadî hayatının ortalama %16'sına vakıfların hâkim olduğunu göstermektedir. Ö. Lütfi Barkan'ın Anadolu Eyaletinin 1530-1540 tarihleri arasındaki tahrirler üzerinde yaptığı araştırmalar, bu eyaletten sağlanan yıllık gelirin %17'sinin vakıfların elinde olduğunu ortaya koymaktadır[19]. Aynı dönemde genel bütçenin Rum Vilâyeti'nde %15,70'i, Halep ve Şam Eyaleti'nde %14'ü, Zülkadiriye'de %5'i, Rumeli'de %5,4'nün vakıflara ayrıldığı bilinmektedir[20].

Son dönemlerde her biri birer asırlık zaman dilimini kapsayacak şekilde üç ayrı doktora tezi yapılmıştır. Bu doktora tezlerinde elde edilen sonuçlara göre, Osmanlı ekonomisinin XVII. yüzyılda %15,97'sinin[21], XVIII. yüzyılda %26,80'inin[22], XIX. yüzyılda ise %15,77'sinin[23] vakıfların elinde olduğu anlaşılmaktadır.

Vakıflar, II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı devlet bütçesinin 156 katı, Cumhuriyet kurulurken de hükümet bütçesinin 12 katı bir servete sahipti[24]. Batılı yazarlardan Bernard Lewis'in tespitlerine göre, bu muazzam servet karşısında II. Mahmud'un amacı, evkâf gelirlerinin tahsilini ve harcamasını kendi elinde merkezileştirmekten başka bir şey değildi[25].

Şer'iye ve Evkâf Vekâleti'nin kaldırılıp yerine Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM)'nün kurulması üzerine; Amiral Bristol'un ABD Dış İşleri Bakanlığına gönderdiği ve ABD arşivlerinde 867.00/1782 numarada kayıtlı raporda da benzer hususlar dile getirilmektedir.

Bristol raporunda, *"Mart 1924'ün ilk haftasında yapılan düzenleme ile Türkiye'de vakıfların mülkiyeti/yönetimi devlete geçiyor. Türk otorite-*

---

[17] VGM/MMHK 1969: 1/5.

[18] ÖZTÜRK, *age*, s. 388-391.

[19] BARKAN, Ö. Lütfi, "H 933-934-1527-1528 Mali Yılına Ait Bütçe Örneği", *İktisat Fakültesi Mecmuası* (İFM), S. XV, 1-4, İstanbul 1955, s. 268.

[20] BARKAN, Ö. Lütfi, "İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyişi", İFM, S. XXIII, 1-2, İstanbul 1963, s. 241-242.

[21] YÜKSEL, Hasan, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü, 1585-1683*, Sivas 1998, s. 14.

[22] YEDİYILDIZ, Bahaeddin, *İnstitution Du Waaqf Au XVIII e Siecle En Turquie-etude socio-historique*, Ankara 1985, s. 151.

[23] ÖZTÜRK, *age*, s. 25.

[24] DİLAVER, Hasan, Hüseyin, Şeyhülislâm ve Evkâf Nâzırı Ürgüplü Mustafa Hayrı Efendi, Ankara 2014, s. 215, Ek-6.

[25] LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Çev. Metin Kıratlı), Ankara 1983, s. 94.

lerine göre, bu evkâf mallarının toplam değeri ve potansiyel getirisi yaklaşık 2 milyar lira (yani o zamanın parası ile bir milyon dolardan biraz fazladır). Bir milyon dolar gibi büyük bir meblağı kapsayan vakıfların potansiyel değeri iddiası, 1924 yılı Türkiye Cumhuriyeti Devleti bütçesinin tam on iki katı bir rakam. Savaştan yeni çıkmış ve ekonomisi büyük kayıplara uğramış bir ülke için bu çok önemli bir gelir kaynağı"[26].

Cumhuriyetin ilk yıllarında barem içi devlet bütçesi 30 milyon, Evkâf Umum Müdürlüğü'nün 1340/1924 yılı geliri 3.203.257 lira, gideri ise 3.187.792 liradır. Demek oluyor ki, bu dönemde vakıfların yıllık geliri toplam millî hasılanın %10'nun biraz üzerindedir[27].

Amiral Bristol'un ima yoluyla söylemeye çalıştığı, vakıfların imkân ve ekonomik potansiyelinden devletin diğer sektörlerinde yararlanma eylemleri, Cumhuriyet hükümetleri tarafından alınan idarî kararlar ve hukukî düzenlemelerle gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde, ülke hizmetlerinde istihdam edilen personelin %8,23'ü, Cumhuriyetin ilk yıllarında ise %12,68'i, vakıf sektöründe çalışıyor veya maaşını vakıflar idaresinden alıyordu. Merkeziyetçi bir anlayışla vakıfların yönetimine yapılan müdahaleler sonunda, yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğini yaşadığımız günümüzde ise, korkunç bir gerileme ile vakıfların ülkemiz istihdamındaki payı %076'ya, yani %1'in altına düşmüştür.

Türkiye'de vakıf müessesesinin gelir kaybı ve istihdamdaki payı konusunda, akıl almaz bir şekilde düşüşler yaşanırken; aynı yıllarda üçüncü sektörün ABD'deki toplam malvarlığı 1 trilyon doları aşmış, 8.000.000 civarında kişiye istihdam alanı sağlanmıştır. Bu rakam genel nüfusun yaklaşık %3'ne tekabül etmektedir. Avrupa Birliği'nde *"sosyal sermaye"* ABD'den ve Avrupa tarım sektöründen daha büyüktür. Günümüzde bu ülkelerde çalışan nüfusun %5'i sosyal ekonomi alanlarında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarda çalışmaktadır[28].

III.Evkâfın İstibdali ve Tasfiye Sürecinde Yaşananlar

3-1. Vakıf Taşınmazların İstibdali

Vakıfların en netameli konusu, vakıf mallarının istibdali meselesidir. Sahiden vakıf taşınmaz mallarının satışı mümkün müdür?

Aralarında küçük nüans farklılıkları olsa da ahkâmü'l-evkâf kitaplarında geçen vakıf tariflerine baktığımızda[29], *"menafi'i"* demekle çıplak mülkiyetinden geliri ayrılmış olmaktadır. Çünkü vakıf malın rakabesi ya Allah'ın ya da vâkıfın mülkünde olmak üzere müebbeden mahpus bulunacaktır. Birincisi İmam-ı Azam'ın, ikincisi İmameynin görüşüdür. *"'İbadullah"*ın çoğul olarak kullanılması, vakıftan bir kişi yerine birden fazla kimsenin yararlanması gerektiğini göstermektedir. Tarifte, *"akar veya akar hükmünde"* denilmesi, vakıfların süreklilik kavramına sahip olduğunu ve vakfedilecek malın gayrimenkul olması gerektiği-

---

[26] Amiral Bristol Raporu, ABD Arşivi Nr. 867.00/1782'den naklen Dilaver, H. Hüseyin, Age, s. 215, Ek-6.

[27] *Düstur*, II/V, 1931, s. 848.

[28] ÖZTÜRK, Nazif, *Azınlık Vakıfları*, Ankara 2003, s. 27.

[29] "Menfaati 'ibadullaha ait olur veçhile (ait olmak üzere) bir 'aynı Cenâb-ı Hakk'ın mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellükten mahpus ve memnu'kılmaktır" (Ö. Hilmi Efendi, *İthâfü'l-Ahlâf fi Ahkâmi'l-Evkâf*, İstanbul 1307, M.1, s. 2). "Menfaati 'ibada raci olmak üzere 'ayn-ı memlûki Cenâb-ı Hakk'ın mülkü hükmünde olarak temlik ve temellükten alâ vechi't-te'bid kavlen hapsi ve menafiini tasadduk veyahut dilediğine sarf etmektir" (Ali Haydar, *Tertibü's-Sunuf fi Ahkâmi'l- Vukuf*, Dersaadet 1340, s. 6). Elmalılı M. Hamdi, taşbasma ahkâm-ı evkâf kitaplarında "vakıf, menafi'i 'ibadullaha ait olmak üzere, akar veya akar hükmünde olan bir mülkü temlik ve temellükten müebbeden alıkoymak" (M. Hamdi 1327, s. 16; M. Hamdi 1327, s. 2) şeklinde tarif etmektedir. Bülent Köprülü, "Menfaati insanlara ait olmak üzere ve bir zaman süresi ile tahdit edilmeksizin mülk bir malı temlik ve temellükten haps ve men' eylemektir" ("Evvelki Hukukumuzda Vakıf Nev'i-yetleri ve icareteynli Vakıflar I", *İÜHFM*, 1951, C. XVII, S. 3-4, s. 699-700).

ni ortaya koymaktadır. Ancak menkulün vakfı akar taşınmazla olan ilgisi veya örf ve ihtiyaç sebebiyle caiz görülmüştür[30]. Vakfın tarifinde bir de *"mülk"* denilmiştir. Mülkten maksat *"'ayn-ı memluk"*tur. *"'Ayn-ı memluk"* olmayan şeylerin vakfedilmesi mümkün değildir. *"Temlik ve temellük"* tabiri ise, bey', şıra, irs, hibe ve vasiyet gibi, bir 'aynın tebdil, tağyir ve mülkiyet değişikliğine sebep olan şeylerden uzak durmaktır. Vakfa, icar, isticar gibi mülkiyete ait olmayan kullanım şekilleriyle tasarruf olunabilirse de alınmak, satılmak gibi tasarruf şekilleriyle kullanılması mümkün değildir. Tarifin sonunda *"müebbeden alıkoymak"* veya *"müebbeden hapsetmek*" ifadesi geçmektedir. *"Müebbeden"* demek, nihayeti gayr-ı muayyen bir zaman için demektir. *"Haps"* kelimesi ise, o mülkün rakabesinin ahara geçmesini önlemektir.

Vakfın tarifinde geçen kavramların ayrı ayrı izahından sonra, bu analizlerin ışığında vakıf mallarının satılıp satılmayacağı konusuna temel oluşturmak üzere, yeni bir tanımlama yapılmasında yarar bulunmaktadır.

Topluma faydalı olmak şartıyla, Allah'ın veya vâkıfın mülkü hükmünde gayrimenkul veya akar vasfına sahip bir taşınmaz malın alınmamak, satılmamak, hibe ve miras olunmamak üzere bir zaman süresi ile tahdit edilmeksizin daimî bir şekilde bir amaca tahsis edilerek o mala tüzelkişilik kazandırılmasıdır. Bu durumda vakıflarda sürekliliğin esas, *"istibdal"* ve *"ibtal"*in ise istisna olduğu anlaşılmaktadır.

Maliki, Şafi ve Caferi mezhebine mensup hukukçular, *"istibdal"* ve *"ibtal"*in tamamen aleyhine bulunmuşlar; Hanbeli mezhebine ait hukukçular ise sadece zaruret hallerinde istibdalin lehine görüş beyan etmişlerdir[31]. Vakfın lehine olmak kaydıyla *"istibdal"* veya *"ibtal"* konusunda en toleranslı ilim adamları Hanefi mezhebi mensubu hukukçular olmuştur.

Hanefi hukukçularına göre, vakıf kurucusunun vakfiyesinde kendisi veya bir başkasına yetki vermesi halinde[32]; vâkıfın koyduğu kurallara uyulması kaydıyla, başka bir işleme gerek olmaksızın *"istibdal"* caizdir[33]. Vakıf malların bir işe yaramaz duruma gelmesi halinde de Hanefi hukukçularının çoğunluğu, hâkimin vakfa yararlı olduğuna dair karar vermesi şartıyla istibdali caiz görmüşlerdir. Mescidlerin istibdali bunun istisnasını teşkil etmektedir. Mescid veya camiin satılmasına dair vakfiyeye hüküm konulmuş olsa bile bu hüküm geçersizdir[34].

Ebussuud Efendi (1490-1574), vakıf bir malın istibdali konusundaki fetvasını, 951/1544 tarihli irade-i seniyye ile hukukî düzenleme haline getirmiştir. Artık bu tarihten itibaren vakıf mallarında istibdal muamelelerinden hiçbiri, "*emr-i sultanî ve izn-i kadî*" olmadan yapılamayacaktır[35].

Yenileşme döneminde, adam kayırma ve rüşvete dayalı olarak, bazı sapmalar görülmekle birlikte II. Meşrutiyet dönemine kadar, vakıfların istibdali işlemleri, Şeyhu'l-islâm Ebussuud Efendi'nin belirlediği esaslar çerçevesinde yürütülmüştür. 1280/1863 tarihli Evkâf Nizamnamesi'nin vakıf taşınmazların istibdali ile ilgili 40. Maddesi bu çerçevede düzenlenmiştir.

Bu maddeye göre, vakıf bir malın mülk olan bir yer ile istibdali istendiğinde, evvela istibdal

---

[30] M. Hamdi, 1327, s. 4.

[31] AKGÜNDÜZ, *age*, s. 291-293.

[32] *"Bir vakıf akarın istibdal olunması hakkında vâkıf tarafından bir şart dermeyan olunmamış ise o surette ol akarın istibdali caiz değildir. Fakat ol akar ve vakıf için asla galle getirmez veyahut getirdiği galle, ol akarın harcına vefa etmez hale gelübte istibdalinde vakıf için maslahat mütehakkik/(doğruluğu meydana çıkan) olur ise o surette vâkıf istibdali sarâhaten nehy etmiş olsa bile rey'-i hâkim ve izn-i sultani ile istibdal caizdir"* (Ö. Hilmi 1307, s.198, M. 416).

[33] Ö. Hilmi, 1307, s.35-36, M. 90; A. Haydar 1340: Md. 1543.

[34] A. Haydar 1340: Md. 1582.

[35] AKGÜNDÜZ, *age*, s. 298.

şartları aranacaktır. Şer'î hükümlere göre şartlar tamam ise, mahkemenin ilâm ve mazbatası padişaha arz edilecek ve irade-i seniyye sadır olacaktır. Gerekli şartlar oluşmadan istibdale tevessül edecek olan sorumlular, üç aydan iki seneye kadar hapis veya altı aydan üç seneye kadar sürgün cezası ile cezalandırılacaktır[36]. Bu Nizamname 1936 tarihine kadar yürürlükte olduğu halde, Cumhuriyet Dönemi yöneticileri bu Nizamname maddesine uyma yerine, II. Meşrutiyet döneminde Meclis-i Âyân ve Mebusân'da kabul edilen ve Padişah V. Sultan M. Reşad (1909-1918), Sadrazam İbrahim Hakkı ve Evkâf Nâzırı M. Hayrı tarafından, *"işbu lâyıhanın kanuniyetini ve kavanîn-i devlete ilavesini irade ederim"* cümlesiyle imza altına alınarak 3 Cemâziye'l-âhir 1329/1 Haziran 1911tarihinde yürürlüğe konulan bu kanuna[37] uymuşlar ve Evkâf İdaresi bütçe kanunlarına atıf maddeleri koyarak akar vakıf taşınmazları haraç-mezat satmışlardır[38].

Tek maddeden oluşan kanun metni şöyledir:

"Gerek mamur ve gerek harap cevâmi ve mesâcid-i şerifeden maade, maksad-ı tesislerine nazaran müstağn-ı anhâ/(varlığına ihtiyaç kalmayan) olan mebâni-i vakfiye ile vakıf arsaların nakdile bi'l-istibdâl, mebâliğ-i hasıla ile orada kendi cinslerinden müessesât-ı hayriye inşasına ihtiyaç görülmediği takdirde civarında bulunan o kabil müessesât-ı hayriyenin masârıf-ı daimesi temin edildikten sonra, bulundukları mahallerin ihtiyacâtı nazarı dikkât ve itinaya alınarak evvelen mesâcid-i şerife, saniyen mekâtib-i iptidaiye ve medâris-i ilmiye, salisen hastahane gibi müessesât-ı hayriye inşasına ve masârıf-ı daimesini temine Evkâf Nâzırı memurdur"[39].

Kanunun nasıl uygulanacağı konusunda, *"Müstağn-ı Anhâ Evkâf Hakkındaki Kanun"un Suret-i Tatbikiyesine Dair"* beş maddelik bir talimat düzenlenmiştir[40].

Bu düzenlemelerle İttihat ve Terakki Dönemi Vakıflar İdaresi yetkilileri, vakıf mallarının satışı için, İslâm Hukuku'nun öngördüğü hakkaniyete uygun prosedürden vazgeçmişler, cami ve mescidlerin haricindeki[41] her türlü vakıf eser ve arsayı, mahkeme kararı ve irade-i seniyyeye ihtiyaç duymadan re'sen satabilme imkânına kavuşmuşlardır.

3-2. Genelden Özele Tasfiye Sürecinde Yaşanan Uygulamalar

3-2/1. Cami ve Mescitlerin Tasnifine İlişkin Hukukî Düzenlemeler

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından başlatılan, kapsamı genişletilerek Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce devam ettirilen cami ve mescitlerin tasnif kriterleri talimatname ile düzenlenmiştir. Bu talimatnameye göre *"herhangi bir cami ve mescidin tasnif dahilinde kalabilmesi için; beş vakit ibadete açık bulunması, cemaatinin olması, çevresindeki camilerle arasındaki mesafenin 500 metreden daha uzak ve sağlam vaziyette olması, memleket haritası ve şehir imar planlarına göre müstakbel vaziyetinin emin bulunması lâzımdır"*[42]. Olaya tersinden bakacak olursak, beş vakit ibadete açık ve cemaati olmayan, çevresinde 500 metreden daha yakın cami veya mescit bulunan ve onarım ihtiyacı olan, bağımsız bir bölüme sahip ve görüş zaviyesi açık bir konumda olmayan bütün cami ve mescitler, tasnif haricine/kadro dışına çıkartılacak demektir[43].

---

[36] 1280 tarihli Evkâf Nizamnamesi, *Düstur* I/II 1289: s. 161, Md. 40.

[37] VGM 1327: 948/3; *Düstur* II/III 1330: s. 421-422.

[38] Evkâf Umum Müdürlüğü (EUM)/Bütçe Kanunu (BK) 1926: Md. 4.

[39] Meclis-i Ayân/Mebusân 1327: 2/68-1090.

[40] VİA-EHN/MUM 1336: 32; VGM 1327: 848/3.

[41] ÖZTÜRK, *age*, s.272-275).

[42] TC. Dahilindeki Cevâmi ve Mesâcidin Tasnifi ve Kadrolarının Tespiti Hakkında Talimatname (BCA 1932: 18/229-65/ 4/1-5.

[43] Cami ve mescidlerin tasnifi konusunda geniş bilgi almak için bk. ÖZTÜRK, *age*, s.473-479.

Tasfiye çabalarının ilk yıllarında vakıf hayrat eserlerin tasnifi çalışmaları bütçe kanunlarına konulan hükümlerle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Camilerin tasnifi ile ilgili ilk hukukî düzenleme, 1927 senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu'nun 14. maddesi mucibince camilerin ihtiyaç-ı hakikiye göre tasnifi ve kabil-i cem' olan vazifelerin temdidi suretiyle hademe-i hayrat kadrolarının tespiti hakkında Diyanet İşleri Riyasetince hazırlanan talimat; Maliye Vekâletinin uygun görüşü alındıktan sonra[44], İVH'nin 8 Kanunusani 1928 tarih ve 6061 sayılı kararıyla yürürlüğe konulmuştur[45]. Camilerin tasnifine dair çalışmaların yürütülmesi sırasında, işlemlerin bu safhasına kadar, vakıfların idaresinden sorumlu olan EUM'ne hiç sorulmamıştır.

Tasnif yetkisinin Vakıflar İdaresi'ne geçmesi üzerine, EUM'nce hazırlanan talimatname Diyanet İşleri Başkanlığının görüşü alınıp son şekli verilerek, *"TC. Dahilindeki Cevâmi ve Mesâcidin Tasnifi ve Kadrolarının Tespiti Hakkındaki 8 Kanunusani 1928 tarih ve 6061 Numaralı Talimatnameyi Değiştiren 20 Maddelik Yeni Talimatname"* İVH'nin 25.12.1932 tarih ve 13671 sayılı kararı ile kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur[46].

Tasnif haricinde bırakılan cami ve mescitler hakkında 1927 yılından itibaren akara çevirme veya satışlarına ilişkin birtakım fiili uygulamalar mevcut olmakla birlikte, 1935 yılına gelinceye kadar bu tür hayrat eserler hakkında ne yapılacağına dair açık ve müstakil bir yasal düzenleme bulunmamaktadır.

Hükümet, Başvekil İsmet İnönü imzasıyla 15. 10. 1935 tarih ve 6/3093 sayılı yazı ekinde TBMM Başkanlığına yeni bir kanun tasarısı sunmuştur. Tasarının TBMM'de görüşülmesi sırasında, dönemin EUM Fahri Kiper'in, *"Tasnif neticesinde mevcudiyetine lüzum kalmayan cami ve mescidler satılır. Bu satış muamelesi diğer mebâni-i resmiyenin tâbi olduğu usule tâbidir. Eğer akara tahvil etmeyi tensip edersek ve kâr getirecek şekilde ise bunlardan da bu şekilde istifade ederiz. İkincisi, bundan hasıl olacak parayı diğer kutsal abidelere sarf etmek noktasıdır. Buna ihtimam edeceğiz"*[47] şeklindeki açıklaması doğrultusunda kabul edilerek, *"Cami ve Mescidlerin Tasnifine ve Tasnif Harici Kalacak Cami ve Mescid Hademesine Verilecek Muhassasat Hakkında Kanun"*[48] adıyla 15 Teşrinisâni 1935 tarihinde 2845 numaralı kanun olarak yürürlüğe konulmuştur[49].

Hayrat vakıf taşınmazlar hakkında en kapsamlı düzenleme 2762 sayılı Vakıflar Tatbikat Kanunu ile yapılmıştır. Kanunda yer alan madde metni okunduğu zaman anlaşılacağı üzere *"hem nalına hem mıhına"* vurulan çekiş darbeleri altında bir düzenleme yapılmıştır.

"Vakıfların doğrudan doğruya hayrattan olan gayri menkulleri rehnedilemezler. Bunlardan mülkiyet ve irtifak hakkı için iktisap mürur zaman işlemez ve bu kanunun gösterdiği haller dışında satılamazlar. Bu gayri menkuller Vakıflar İdaresinin istemesi üzerine vakıfları adına tapuca tescil olunurlar. Bu tescilde hiçbir resim ve harç aranmaz"[50]*."Yukarıki maddede yazılan gayri menkuller devlet malları imtiyazından faydalanırlar"*[51].

"Tahsis edildikleri maksada göre kullanılmaları kanuna veya amme intizamına uygun olmayan veyahut işe yaramaz bir hale gelen hayrat vakıflar, İdare Meclisinin teklifi ve Bakanlar Heyetinin ka-

[44] BCA 1927: 18/229-65/2.

[45] BCA 1927: 18/229-65/3.

[46] BCA 1932: 18/229-65/8-10.

[47] TBMM/ZC 1935: 1-3/20.

[48] *RG* 1935: 3163; *Düstur* III/XVII 1936: 13-14.

[49] Uygulama İmkânı Kalmamış Olan Kanunların Yürürlükten kaldırılması Hakkındaki 27.10.1988 tarih ve 3488 numaralı kanunla 2845 sayılı Kanun ve bu kanununu tadil eden 3994 numaralı kanunlar yürürlükten kaldırılmıştır (*RG* 1988: 19983).

[50] Vakıflar Kanunu, 1935: 2762/Md.8.

[51] Vakıflar Kanunu. 1935: 2762/Md. 9.

rarı ile mümkün mertebe gayece aynı olan diğer hayrata tahsis edilebileceği gibi bu kabil hayrat 'ayn veya para ile değiştirilerek elde edilecek 'ayn veya para dahi aynı suretle diğer hayrata tahsis olunabilir. Mimari ve tarihi değeri olan eserler satılamaz"[52].

Bir taraftan vakıf hayrat eserler himaye edilmeye çalışılırken diğer taraftan VİM'nin teklifi ve Bakanlar Kurulu'nun kararı ile 'ayn ve para ile satılması hükme bağlanmıştır. 2762 sayılı Vakıflar Kanunu ilga eden 5737 sayılı yeni Vakıflar Kanunu[53] ile Bakanlar Kurulu devre dışı bırakılmış, akarlarla birlikte, vakıf hayrat taşınmazlar üzerinde her türlü tasarruf yetkisi Vakıflar Meclisi'ne verilmiştir. Bu son düzenleme ile hayrat vakıf taşınmazlar üzerindeki VGM'nün yetkisi daha da genişletilmiştir. Artık hayrat vakıf taşınmazlar *"Meclis kararı ile gayece aynı veya en yakın başka bir hayrata dönüştürülebilir, akara devredilebilir veya paraya çevrilebilir. Bu paralar aynı surette diğer bir hayrata tahsis olunur. Aynı vakıf içerisindeki dönüştürme veya devirlerde bedel ödenmez"*[54]. *"Genel Müdürlükçe değerlendirilemeyen veya işlev verilemeyen hayrat taşınmazlar; fiilen asli niteliğine uygun olarak kullanılıncaya kadar kiraya verilebilir…Genel Müdürlüğün denetiminde onarım ve restorasyon karşılığı kamu kurum ve kuruluşlarına, benzer amaçlı vakıflara veya kamu yararına çalışan derneklere tahsis edilebilir"*[55].

Yapılan bu son hukukî düzenleme ile Cumhuriyetin ilk yıllarında yasadışı olarak kiraya verilen müessesât-ı hayriyelerin nakit ile satışlarının yanında devir ve kiralanmaları, vakıflara ve kamu yararına çalışan derneklere tahsisi yetkisi Vakıflar Meclisine verilmiştir. Art niyetli kişilerin görev başına gelmeleri halinde, cami ve mescitler dahil hayrat vakıf mallarının satılmaları ve kiraya verilmeleri yasal hale getirilmiştir.

3-2/2. Cami ve Mescitler Dahil Müessesât-Hayriyenin Satışı

Camilerin tasnifi ve satışını düzenleyen mevzuata baktığımızda, cami ve mescitlerin tasnifine 1927 yılında başlanmakla birlikte, kadro haricine çıkartılan müesssesât-ı hayriyenin satışına, hukukî dayanak açısından 15 Teşrinisâni 1935 tarihinde yürürlüğe giren 2845 numaralı kanundan sonra başlanmış olması gerekmektedir. Oysa uygulama böyle olmamış, tam tersine, tasnif çalışmasına paralel bir şekilde aynı yılda satışlara da başlanmıştır.

Cami ve mescitlerin satışı, 1927'den VİM'nin çalışmaya başladığı 1936 yılına kadar, VGM'nün teklifine, bu tarihten sonra da VİM'nin kararına dayalı İVH kararlarıyla gerçekleştirilmiştir. Hayratın satışını düzenleyen 2762 sayılı Vakıflar Kanunu[56] *"mimarî veya tarihî değeri olan eserler satılamaz"* (Md.10) kuralını koymuş, bu hükmün dışında da mevcut tatbikatı hukukileştirmekten öte başka bir yenilik getirmemiştir. Kanunun bu emredici kuralı uyarınca 1936 yılından sonra satılacak cami ve mescitlerden lüzum görülenler hakkında Millî Eğitim Bakanlığı mensuplarından rapor alınmaya başlanmış, fakat çoğu zaman bu raporları düzenleyenler maarif memurları veya ilkokul öğretmenleri olmuştur.

Alınan raporların ve bu raporları düzenleyen görevlilerin yetkisiz ve yetersizliğinin yanında; toplumun tepkisini azaltmak, müşteri sayısını artırmak ve daha doğrusu gerçekleri milletten saklamak amacıyla Vakıflar İdaresinin birtakım tedbirler aldığı da görülmektedir. Cami ve mescitlerin satış ilanlarında; halkın cami ve mescitlerin satılmasını hoş karşılamaması ve satılığa çıkartılan bu yerleri satın almaya pek istekli olmaması üzerine, Halim

[52] Vakıflar Kanunu, 1935: Md.10.

[53] 5737 sayılı Vakıflar Kanunu (*RG*. 27.02.2008/26800.

[54] 5737 sayılı Vakıflar Kanunu, 2008: Md.15.

[55] 5737 sayılı Vakıflar Kanunu, 2008: Md.16.

[56] *Düstur* III/XVI 1936: 1293.

Baki Kunter'in kaleme aldığı ve VGM Muavini İsmet Berkil'in imzaladığı Tekirdağ Valiliğine yazılan 17.1.1938 tarih ve 227732/I sayılı yazıda; satılmasına *"İVH'ce karar verilip tebliğ edilmiş ve edilecek olan cami ve mescidlerin satış ilanlarının mevkii, mahalli, sokak ve vakfı tasrih edilmek suretiyle harap vakıf bina denilmesi"*[57] istenmektedir.

VİM ve Bakanlar Kurulu kararları ile hayrat satış kütükleri, Cumhuriyet ve Vakıflar arşivleri üzerinde yaptığımız araştırmalar sonunda, 1926-1972 tarihleri arasında geçen 46 yıllık sürede satılan hayratın cinsi, dayandığı satış kararları ve satış bedelleri tek sayfalık cetvel halinde çıkartılmıştır. Bu satış cetvelinin tetkikinden anlaşılacağı üzere, satılan hayrat eserler, din, eğitim, sosyal hizmet ve müteferrik olmak üzere dört grupta toplanmıştır. Anılan yıllar arasında gerçekleştirilen 3900 adet hayrat[58] satışından 3279'u 1926-1949 tarihleri arasında yapılmıştır. Değişik bir ifade ile toplam hayrat taşınmazın %84,07'si bu ilk dönemde, geri kalan %15,93'ü de 1950-1972 yılları arasında satılmıştır[59]. Satılan eserlerin 2997'si din, 316'sı eğitim, 207'si sosyal hizmet ve 380'i müteferrik hizmetlere mensup eserlerdir. Satılan bu eserlerden toplam 24.564.683,8 TL gelir elde edilmiştir (Ek-3).

Tasfiyeye tabi tutularak satılan vakıf hayrat mal varlığı verilen bu rakamlardan ibaret değildir. Tabloda verilen rakamlar ve grafikteki (Ek-4) çizgiler sadece 1926-1972 yılları arasında VGM kanalıyla gerçekleştirilen satışları göstermektedir. Tablo ve grafikte verilen rakamlar, İVH ve VİM kararları ile Hayrat Müzayede Satış Defteri[60] kayıtlarının mukayesesinden elde edilmiştir. Meseleye 1924'lerden itibaren bakıldığı ve diğer kamu kurum ve kuruluşları eliyle yapılan satışlar da dikkate alındığı takdirde, özellikle eğitim ve sosyal hizmet gruplarında rakamların bir hayli yükseleceği izahtan varestedir.

3-3. Akar Vakıf Taşınmazların Satışı

Yukarıda anlatıldığı üzere süreklilik kavramına ve hukukî statüye/güvenceye sahip olan vakıfların satılmaması esas, mücbir sebeplerin meydana gelmesi durumunda istibdali istisnadır. Akarın satışı ile ilgili en geniş düzenleme 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 12. Maddesiyle yapılmıştır:

"Mevkilerine ve temin ettikleri menfaate göre kalmaları gerekli görülmeyen mazbut ve mülhak vakıflara ait akar ve toprakları idare meclisinin kararı ile satmağa veya başka gayri menkulle değiştirmeğe Umum Müdürlük salahiyetlidir. Bu satışlarla elde edilecek paralar tercihan mahallerinde akar satın almağa veya yaptırmağa veya o vakfın mevcut akarının tamirine sarf olunur. Mülhak vakıflarda, idare meclisi, karar vermeden evvel o vakıf mütevellisinin mütalaasını alır"[61].

"Genel Müdürlüğe ve mazbut vakıflara ait akar mallar ile hakların daha yararlı olanları ile değiştirilmesine, paraya çevrilmesine veya değerlendirilmesine Meclis yetkilidir"[62].

Mazbut akar vakıf mallarının satılması konusunda yetkinin VİM'de olması bakımından eski ve yeni Vakıflar Kanunu arasında önemli bir fark

---

[57] VGM/Tekirdağ 1938:227732/I-362.

[58] Hayrat Müzayede Satış Defteri (VGMA, 1931-1969: Def. No:2380)'inde yer alan 3983 hayrat satış kararından bazılarının satış tarihi kaydedilmediği için doktora çalışmalarımız sırasında 83 hayrat eser tenzil edilerek satılan toplam müessesât-ı hayriye sayısı 3900 olarak gösterilmiştir (ÖZTÜRK, *age,* s. 473-499).

[59] Vakıf hayrat taşınmazların satışı hakkında daha geniş bilgi edinmek ve cetvellerin tetkiki için bk. ÖZTÜRK, *age,* s. 485-547.

[60] VGMA. Hayrat Müzayede Satış Defteri 1931-1969: Defter No: 2380. Bu satış defteri daha önce uygulayıcı daire olan Hayır İşleri ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı'nda "Hayrat Satış Kütük Defteri" olarak kayıtlı bulunuyordu. Doktora tezi dahil daha önceki çalışmalarımızda "VGM/HAYİŞL ..HKD/I" kısaltmalı ifade ile kullanılmış, referans verilen belgenin tarih ve sayfa numarası gösterilmiştir.

[61] Vakıflar Kanunu, 1935: Md. 12.

[62] 5737 sayılı Vakıflar Kanunu, 2008: Md.12, fıkra 2).

bulunmamaktadır. İlk Vakıflar Kanunu (2762)'nda mazbut akar vakıf malvarlığının satışı, *"mevkilerine ve temim ettikleri menfaate göre kalmaları gerekli görülmeyen"* şartına bağlanmışken; yeni Vakıflar Kanunu (5737), mülhak vakıfların akar mallarının satışını; *"mülhak, cemaat, esnaf vakıfları ile yeni vakıflara, başlangıçta özgülenen mal ve haklar, vakıf yönetiminin başvurusu üzerine, haklı kılan sebepler varsa, Denetim Makamının görüşü alınarak mahkeme kararı ile sonradan iktisap ettikleri mal ve hakları ise bağımsız ekspertiz kuruluşlarınca düzenlenecek rapora dayalı olarak vakıf yetkili organının kararı ile daha yararlı olanları ile değiştirilebilir veya paraya çevrilebilir"*[63], hükmü ile mazbut vakıf mallarının satışından ayrılmıştır. Böylece mazbut vakıf mallarının satışı, İslâm hukukçularının tamamının karşı olduğu *"daha yararlı olma"* soyut kavramına bağlanılırken; mülhak vakıfların esnaf, cemaat ve yeni vakıflarla birlikte ilk tesislerinde vakfedilen malların satışı mahkeme kararına bırakılmıştır. Bir taraftan asırlar öncesinde ümera, ulema ve vükelanın kurduğu paha biçilmez eserlerden oluşan vakıf mallarının satışı, atanmış memurlardan oluşan Vakıflar Meclisi kararına bırakılırken; bu tarihî vakıflarla hiçbir şekilde mukayese edilemeyecek durumda olan vakıfların *"başlangıçta özgülenen mal ve haklar"*ın satışının mahkeme kararına bırakılması ne yaman bir çelişkidir, değil mi?

3-3/1. Programlı Satış Uygulamaları

Kuralları ve sayıları değişmekle birlikte, vakıf akar taşınmazlar her dönemde satılmıştır. Fransa evrak föy sistemine göre tanzim edilen genel evrak esasına göre düzenlenen, tasfiye programlarının uygulandığı dönemleri içine alan 1920-1967 tarihleri arasını kapsayan on binlerce muamele evrakından oluşan VGM evrak arşivi, 1993 yılında Kayseri'de bulunan özel bir kağıt fabrikasına, işe yaramaz hurda kağıt olarak satılmıştır. VİM'nin çalışmaya başladığı 1936 yılından önceki dönemlere ait 15 yıllık satış evrakının tek yazılı kaynağı bu arşiv olduğu gibi, meclis kararlarında teferruata girmeden sayılar üzerinden karar verildiği için 1936 sonrası vakıf akar satışları ile ilgili ayrıntılı bilgi ve belgeler de yine yok edilen bu klasör dosyalarda bulunuyordu. Bu sebeple ne Türkiye genelinde ne de Konya özelinde müessesât-ı hayriyede olduğu gibi satılan vakıf taşınmaz akarların sıhhatli bir listesini oluşturmak maalesef mümkün değildir. Bu bakımdan akarların satışı konusunda yazacaklarımız, vakıflar için tasfiye programları hazırlayanların tahrip kârlıklarının şiddetini gösterecek bazı örnekler vermekten ibaret kalacaktır.

3-3/1-1. Birinci Programlı Satış Dönemi

Vakıfların hizmet ve malvarlığını azaltmaya yönelik kararları tatbik ederek 1936'lara gelen VGM merkez ve taşra birim amirlerine gönderdiği talimatla Vakıflar İdaresi'nin verimli bir çalışma tarzına kavuşturulması için alınması gereken tedbirler hakkında görüşlerini sormuştur[64]. Verilen raporlardan o günkü idarecilerin genel eğilimlere uyarak dağınık bir vaziyette bulunan vakıf taşınmazların satılması, satış işlerinin tamamlandığı yerlerdeki vakıflar teşkilatının kapatılması tavsiyelerinde bulundukları anlaşılmaktadır.

Emlâk Müdür Vekili Raşit Ertan'ın raporundan öğrendiğimize göre, VİM'nin teşekkülüne kadar (1920-1935) geçen 15 yıl içerisinde 5375 adet, meclisin çalışmaya başladığı (1 Ocak-31 Aralık 1936) 1 yıl içerisinde de 3187 adet olmak üzere Cumhuriyet döneminin ilk 16 yılında, sadece VGM eliyle satılan toplam vakıf gayrimenkul sayısı 8562'yi bulmuştur[65].

[63] 5737 sayılı Vakıflar Kanunu, Md. 12, fıkra 3.

[64] VGM'nün 28.8.1935 tarih ve 167778/60 sayılı Yazısı (VGM/ABİYAP 1936: MD/1-21).

[65] VGM/ABİYAP 1936: MD/I-21.

Uygulamaya konulan tasfiye programı çerçevesinde, Cumhuriyetin 20. Yılına kadar 5.952.046 TL'lik akar, 2.817.560 TL'lik hayrat vakıf gayrimenkul satılmıştır[66]. Verilen bu rakamlar, Cumhuriyetin ilk 20 yılında satılan vakıflar malvarlığının %67,88'inin akar, %32,12'sinin hayrat olduğunu göstermektedir.

3-3/1-2. İkinci Programlı Satış Dönemi

Ülkemizde 1960 sonrası beş yıllık dönemler halinde kalkınma programları hazırlandığı ve I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 1963-1967 yılları arasında uygulandığı bilinmektedir.

Yurt genelinde başlatılan programlı kalkınmaya paralel olarak,1962 yılından itibaren VGM'nce akar toprak satış[67] ve yatırım planı hazırlanmıştır. Hazırlanan planda, beş yıl içerisinde ortalama 100.000.000 TL.lik satış yapılması öngörülmüştür. Bu satışlardan sağlanan paranın 10.000.000 Tl.sinin Vakıflar Bankası sermaye artışında kullanılmak üzere ticarî amaçlara, ikinci on milyonun ziraî amaçlara, üçüncü on milyonun sınaî faaliyetlere, geri kalan 70.000.000 Tl.nin de restoran, otel, dükkânlar, iş hanları vb. gelir getirici akar binaları inşası için harcanması kararlaştırılmıştır[68]. Bu programın gerçekleşmesi için 1962 senesinde 36.000.000[69], 1963 senesinde 37.000.000[70] TL'lik satış yapılması planlanmıştır.

Akar-hayrat ayırımı yapılmadan ısrarlı bir şekilde gerçekleştirilen satış kararlarına ait arşiv belgelerinin analizinden anlaşılmaktadır ki; I. Programlı satışlar doğrudan evkâfın tasfiyesini[71], II. programlı satışlar ise I. Beş yıllık Kalkınma Planı'na paralel olarak hazırlanan yatırım programının zamanında bitirilmesi için kaynak sağlamayı amaçlamaktadır[72].

Gerçek olan şudur ki, amaç ne olursa olsun, her iki programlı satış döneminde, binlerle ifade edilebilecek vakıf taşınmaz mal elden çıkarılmış, bu satış furyasına ilaveten vakıf kurumu, icareteynli ve mukataalı vakıfların, belirli bir taviz bedeli karşılığında, mutasarrıflarına devrinden sonra, sayısız icare-i vahideli vakıf taşınmazları da kaybetmiştir.

---

[66] EUM, ***20.*** *Cumhuriyet Yılında Vakıflar*, Ankara 1943, s. 14-16.

[67] 20.2.2008 tarih ve 5737 numaralı Vakıflar Kanunu (*RG* 27.2.2008: 26800; *Düstur* 2008: V/47) yürürlüğe konuluncaya kadar tarihin her döneminde, İslâm hukuku hükümlerine uygun olarak, akar ve hayrat satış bedelleri vakıflar bütçelerine gelir kaydedilmez, cari giderlere harcanmazdı. Tasfiye kanunu denilerek tenkit edilen 2762 sayılı Vakıflar Kanun (*RG* 13.6.1935: 3027; *Düstur* 1936: III/XVI, s. 586)'nun 10 ve 12. maddelerine göre satılan hayrat ve akar taşınmaz vakıf malı bedelleri ayrı fonlarda nemalandırılır, ait olduğu mazbut vakıf adına yeni yatırımlara yönlendirilirdi. VGM'nün bütçe gelirleri dışında "akar ve hayrat satış bedeli fonu" hesabında toplanan paralar Vakıflar İdaresi'ne ait olmayıp, tümüyle onun yönettiği mazbut vakıf tüzelkişiliğine aittir. Bu nedenle fonda toplanan paralarla alınan ya da inşa ettirilen gayrimenkuller aynı kanunun 14. Maddesine göre yine ilgili mazbut vakıf adına tapuda tescil ettirilirdi. İftiharla belirtmek gerekir ki, Kıbrıs Vakıflar İdaresi Kanunu hükümleri ve tatbikatı halen bu doğrultudadır.
Eyvah ve hem ne eyvah ki, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun *"Genel Müdürlüğün Gelirleri"* ara başlığı altında 39- (e) *"Mazbut vakıflara ait taşınmazların satışından elde edilecek gelirler"* ve (f) *"Taviz bedelleri"* fıkraları ile bütçe gelirleri arasına alınmıştır. Aynı kanunun *"Bazı gelirler ile bağışların harcanması"* yan başlığı altında düzenlenen 40. Maddede *"39 uncu maddenin (e) ve (f) bentlerinde yer alan gelirler; ait olduğu vakfa taşınmaz alımında, vakfın taşınmazlarının onarım ve yapımında kullanılır"* rüşvet-i kelam ifadesinden sonra, esas öldürücü cümle *"Ayrıca Meclis kararıyla gelir getirici yatırımlarda, yurt içi ve yurt dışında bulunan ve geliri kalmayan vakıflara ait vakıf kültür varlıklarının bakım ve onarımlarında da kullanılabilir"* şeklinde kurulmuştur. Müstakil 5737 sayılı Vakıflar Kanunundaki bu hükümler, Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine uyum sağlamak üzere 15 Temmuz 2018 tarih ve 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Kırk dokuzuncu Bölüm Vakıflar Genel Müdürlüğü başlığı altında düzenlenen teşkilat kanununun 696 (1) ve 697 (1) maddelerine taşınmıştır (*RG* 15 Temmuz 2018: 302479, Md. 691-721). Böylece 14 asırdır İslâm dünyasında, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı tatbikatında, hatta bir asra yakın Cumhuriyet döneminde ahkâmü'l-evkâf hükümlerine, vakıfların hukukî statüsüne ve süreklilik kavramına uygun bir şekilde yürütülen istibdal işlemi terk edilmiş, satıştan sağlanan paralar bütçe gelirleri arasına alınarak cari giderlere harcanmasının önü açılmıştır.

[68] VİM 1962: 135/136-2.

[69] VİM 1962: 135/136-1.

[70] VİM 1963: 198/264.

[71] VGM/ABİYAP 1935:MD/I-22.

[72] VİM 1962: 135/136-2; VİM 1963: 198/264.

IV. EVKÂFIN TASFİYESİ SÜRECİNDE KONYA'DA YAŞANAN UYGULAMALAR

4-1/1.Konya'da Satılan Vakıf Hayrat Eserler

Türkiye genelinde olduğu gibi Konya'da da müessesât-ı hayriyenin satışına, camilerin tasnifi/kadro dışına çıkartılması çalışmalarına paralel olarak 1927 yılından itibaren başlanmıştır. Cami ve mescidler dahil vakıf hayrat eserlerin satışı, 1927-1935 yılları arasında VGM'nün teklifi, VİM'nin çalışmaya başladığı 1.1.1936 tarihinden sonra Vakıflar Meclisi'nin kararına dayalı olarak çıkartılan İVH kararları ile yapılmıştır.

Hayratın satışına dair arşiv evrakı VGM'ce merkezî kayıt sistemine göre tanzim edilen klasör dosyalarda; 1936'dan itibaren yıl yıl ciltletilen VİM kararları arasında ve Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı (BCA)[73] belgeleri içerisinde yer alan İVH/Bakanlar Kurulu kararları arasında bulunmaktadır. Ayrıca VGM, "*Hayrat Müzayede Satış Defteri*" adıyla satılan hayrat eserlerin kaydedildiği bir de kütük defteri tutmuştur. Bu kayıtlar sayesinde 1931-1969 tarihleri arasında Türkiye genelinde satılan hayratın listesini çıkartma şansına sahip olabiliyoruz. 1931 öncesinde veya 1969 sonrasında satılanlar için bakabileceğimiz birinci derecedeki arşiv kaynağı Cumhuriyet Arşividir. 1969 sonrası satılan hayratlar için ikinci derecede bakabileceğimiz yer ise VİM kararlarıdır. VGM'nün 1920-1967 yılları arası evrak arşivi, satılarak yok edildiği için 1930'a kadar yapılan hayrat satış muamele evrakına erişme şansımız maalesef kalmamıştır.

4-1/2. Hayrat Müzayede Satış Defteri

Vakıf Arşiv Yönetim Sistemi (VAYS)'ne geçiş tarihine kadar Vakıf "*Hayrat Satış Kütük Defteri*" (HKD) adıyla VGM/Hayır İşleri ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı (VGM/HAYİŞL -HKD/I)'nda bulunuyordu. Doktora çalışmam sırasında (1986-1990) diğer arşiv belgelerinin yanında ilk defa bu kütük defterini kullandım ve varlığından ilim alemini haberdar ettim. Bu tanıtım sayesinde VAYS programı çerçevesinde buradan alınarak olması gerektiği gibi VGM'nün esas arşivine alındı. "*Hayrat Müzayede Satış Defteri*" adı ve 2380 kayıt numarası ile tescil edildi.

Defterin arkası siyah meşin ciltli, 58x66,5 cm. ebadında ve 342 sayfadır. Defter gelişigüzel tutulmuştur, 125 sayfası boş 217 sayfası doludur. Boş sayfaların numaraları defterin sonunda gösterilmiştir. Satış defterinde bulunan kayıtlar 1 Ocak 1931-31 Aralık 1969 tarihleri arasını kapsamaktadır. Defterde 3983 hayrat satış kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtların bazılarında satış tarihi bulunmadığı için doktora tezinde toplam hayrat satış kaydı 3900 olarak gösterilmiştir.

Bazı vilâyetlerde satılan hayrat eserler defterde iki ayrı yerde kaydedilmiştir. Konya ili bunlardan biridir. Konya merkez ve ilçelerinde[74] satılan müessesât-ı hayriye ile ilgili kayıtlar 140, 141 ve 234, 235, 236 ve 237 numaralı sayfalarda yer almaktadır.

4-1/3. Konya Merkez ve İlçelerinde Satılan Hayrat Eserler

Satılan hayrat eser sayısı bakımından Konya'da tahribatın çok yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Konya'da toplu hayrat eser satışlarıyla ilgili iki VİM, bir Bakanlar Kurulu kararı bulunmaktadır. Bunlar Konya Müze Müdürlüğü'nün "*tarihî ve mimarî kıymeti olmadığı*"na dair verdiği rapor üzerine, VİM'nin 21.6.1940 tarih ve 548/498 kararıyla

[73] TC. Cumhurbaşkanlığı hükumet sisteminden önce Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nin kısaltılmışı olan BCA şeklinde gösterilmekte idi. Yeni sistemde aynı kısaltma kullanılmaya devam edilmektedir.

[74] Hayrat Müzayede Satış Defteri kayıtları, Karaman'ın il olduğu 1989 tarihinden önce tutulduğu için hayrat satış listesinde Konya'nın ilçesi olarak gösterilmiştir. Satılan hayrat eser listeleri bu kayıda sadık kalınarak hazırlanmıştır.

satılan 22 parça hayrat eser[75] ile VİM kararına dayalı 1940 tarih ve 2/14005 sayılı İVHK doğrultusunda satılan 7 mescid, 7 mescid arsası, 13 tekke, 4 tekke arsası, 1 teneşirlikten oluşan toplam 32 parça hayrat taşınmaz satılmıştır[76]. Geri kalan hayrat satışları daha düşük rakamlarla gerçekleştirilmiştir.

En çok satış yapılan iller arasında Konya vilayeti 257 hayrat eserle 3. sıradadır. İstanbul, Beyoğlu, Kadıköy (dahil) 311'le 1. sırada, 270 sayı ile Gaziantep 2., 254'le Bursa 4., 253'le Manisa 5.,197 rakamı ile İzmir 6., 169'la Aydın 7.,159'la Edirne 8. aynı sayı (159) ile Malatya 9., 138'le Kayseri 10. ve 107 sayısı ile Tokat 11. sırada yer almaktadır. Çanakkale 95, Çorum 94 rakamı ile bu illeri takip etmekte ve100 rakamını zorlamaktadır.

KONYA İL VE İLÇELERİNDE 1935-1968 TARİHLER ARASINDA SATILAN HAYRATIN VAKFI, İDARESİ, CİNSİ, YERİ, KİRASI, SATIŞ TARİHİ VE SATIŞ BEDELİNİ GÖSTERİR CETVEL

Vakfı	İdaresi	Nev'i	Yeri	Kirası	Satış Tarihi	Satış Bedeli
Hacı Mehmet Bey	mazbut	mescid arsası	Sille Nahiyesi	56	-	-
Kadı İzzet Camiinden müfrez	-	Cami ableri?	Kadı İzzet Camiinde	-	-	-
Sırçalı Vakfı	mazbut	Mescid arsası	Sırçalı mah.	50	-	-
Dabaklı	"	" "	Selimiye Mah.	150	-	-
Karık Baba	"	Tekke arsası	Abdulaziz M.	25	-	-
Çifte Kaya Mescidi	"	Mescid arsası	Şeker Furuş	150	-	-
Hüseyin Vakfı	"	Tekke arsası	Gazi Alemşah	50	7.2.1936	51
Kazasker	"	Türbe ve mes	Mücellit Mah.	80	-	-
Karatay-ı Kebir	"	Tekke arsası	Kürkçü Mah.	300	-	-
Sultan Selim	"	İmaret arsası	Türbeönü M.	2000	-	-
Hacı Dede	"	Mescid arsası	Hacı Hamit M.	50	-	-
Zincirli Medrese	"	" "	Kürkçü Mah.	-	-	-
Mecidiye Mescidi	"	Mescid	Göherçile Fab	200	20.2.1939	201
İbni Şahin	"	" arsası ve en	İbni Şahin M.	150	12.3.1936	202
Kenan Bey	Emanet	Mescid arsası	Pürçüklü Mah.	75	12.3.1936	304
Devr-i Cedid	-	" "	Devr-i Cedid	75	-	-
Ahmet Dede Mes.	Mazbut	Mescid	Ahmet Dede	100	11.6.1936	-
Akşehir Hacı Ömer	"	"	Hacı Ömer M.	100	16.8.1937	125
" Gökeroğlu vakfı	"	"	Veled-i Celâl	80	"	171
" Kadirağa	"	"	Ahi Celâl Mah.	100	"	300
" Akçaoğlu	"	"	Hacı Hamza	50	"	52
" Hacı Nurettin	"	"	Nakkaş Mah.	50	"	52
" Argıthanlı	"	"	Buğdaypazarı	200	"	300
" Tellioğlu	"	"	Arka Irmak	50	"	51
" Çaylı Ali	"	"	Meydan Mah.	60	"	61
" Mesutoğlu	"	"	" "	80	"	200
" Kürtler	"	Cami arsası	Kileci Mah.	20	"	-

[75] VİM 1940: 548/498. Bk. Ek-9.

[76] İVHK 1940: 2/14005; BCA 1940: 18/225-152.

" Hacı Molla	"	Mescid	Veled-i Celâl	150	16.12.1937	151
" Hacı Yakup	"	Cami arsası	Hacı Hamza	20	-	-
" Mechul	"	" "	Güdükminare	40	16.12.1937	40
" Hacı Baddal	"	" "	Hacı Küşçu	20	"	21
" Abdioğlu	"	Mescid	Hacı Ömer	150	"	500
Ereğli'de Mescid v.	-	Mescid arsası	Üçgöz Cad. ü.	30	20.4.1938	40
" Mescid vakfı/arsas	-	" "	Kareler Sokağ	30	"	34
" " "	-	" "	Çiniler Cad	10	16.6.1938	11
" " "	-	" "	Karaman Cad.	60	4.7.1938	99
" " "	-	" "	Okul Sokağı	20	"	31
" " "	-	" "	Çatakçı "	10	"	15
" " "	-	" "	Çiniler Mah.	50	"	50
" Cami vakfı/arsası	-	Cami arsası	İğneler Sokağ	150	"	100
" " "	-	" "	Pazaraltı	10	16.6.1938	21
" " "	-	" "	Hacımustafa	10	"	12
" Mescid vakfı/arsa	-	Mescid arsası	Fabrikaönü	400	20.12.1938	251
" Cami " "	-	Cami arsası	Pekmezci Mah.	150	16.6. 1938	155
" Mescit " "	-	Mescid arsası	Pazaryeri Mah.	20	"	34 (s.140)
Akşehir Ali Keke	Mazbut	Mescid	Kasaplar M.	50	2.1.1939	70
Ereğli'de meçhul	"	"	Boyacıali Ma. Kafa-rağa	40	8.3.1939	106
" "	"	" Mescid arsa	Hacımustafa..	10	-	-
" "	"	" "	Cami-i Kebir	15	7.3.1939	132,25
" "	"	" "	Dalmaz M. Karage-dik So	15	8.3.1939	30
Mollaefendi vakfı	"	Mescid	Merkez Kazte	50	14.12.1938	50
Ermenek Musalla	"	"	-	25	-	-
Beyşehir/Dabbağlar	"	"	İçerişehir Mah.	50	19.9.1939	50
" /Demirli?	"	"	" "	40	-	-
" /Şeyh Ahmet	"	"	" "	20	19.9.1939	20
" /Abitoğlu	"	"	" "	30	-	-
" /Evsat Mah. vak	"	"	Evsat Mah.	50	6.10.1939	105
" /Demirali	"	"	Hacı Armağan	40	-	90
" /Dalyan	"	"	Dalyan	150	23.3.1939	150
" /Evsat Vakfı	"	Mescid arsası	Evsat Mah.	10	19.9.1939	50
Eşenlerli Vakfı	"	Müfrez arsa	Bedesten İçi	40	28.4.1939	41
Karaman/Fefari	"	Mescid arsası	Fevari Mah.	-	29.5.1939	29,9o
Misk-i Emir	Mülhak	Meşruta, ev	Larende Ca.	1o44,50	7.8.1939	1044,50
Bali Fakih Vakfı	Mazbut	enkaz	Ilgın? Kazası'nda	-	11.7.1939	30
Hocaali Vakfı	"	Mescid	Altınkalem	150	-	-
Çömlekçi Vakfı	"	"	Yoktan?	250	-	-
Dibekbaşı Mescidi	"	"	Hacı Hamza	75	-	-
Dudukadir, Sinanoğ	"	"	Ahi Celal	50	-	-
Köyceğiz Mescidi	"	"	Köyceğiz	120	-	-

Çimenli Mescidi	"	"	Çimenli	80	-	-
Boyacı Hacı Osman	"	"	Meydan Mah.	75	-	-
Hacı Emirağa	"	"	Hacı Emirağa	150	-	-
Hacı Salimağa	"	"	Meydan	150	-	-
Ahi Evren	"	"	Ehi Evren	50	-	-
Şeyh Bedreddin	"	Mescid arsas	Şeyh Bedred	20	-	-
Pehlül Bey	"	Mescid	Pehlül Bey	35	-	-
Turali	"	"	" " Mah.	35	-	-
Bali Fakih	"	Mescid arsas	Bali Fakih	30	-	-
Şah Kalhi?	"	Mescid	Aladağlı Mah.	200	-	-
Hacı İshak Camii	"	Camii	Hacı İshak	75	-	-
Şeyh Şahabeddin	"	Türbe arsası	Ali Şahin/His	35	-	-
" "	"	Zaviye arsası	" "/Hisar	75	-	-
Hacı Recep Vakfı	"	Mescid	" " "	150	-	-
İlbeyli Vakfı	"	"	" " "	75	-	-
Çeltikçi İbrahim Ağ	"	"	" " "	75	-	-
Değri? Kapu	"	"	" " "	100	-	-
Pazaryeri Camii	"	Camii	Pazaryeri Me	1500	-	-
Kesikbaş Vakfı	"	Mescid arsas	Seki Çeşme	20	-	-
Hasan Kadı	"	" arsası	Fenari Mah.	1000	-	- (s.141)
Hacı Memduh B.	"	" "	Sille Nahiyesi	56	-	-
Sırçalı	"	" "	Sırçalı Mah.	50	-	-
Dıbaklı	"	" "	Selimiye Mah.	150	-	-
Karık Baba	"	Tekke arsası	Abdülaziz "	25	-	-
Çifte Kaya	"	Mescid "	Şeker Furuş	150	-	-
Hüseyin	"	Tekke "	Yazı Alemşah	50	-	-
Kazerker	"	Türbe ve Mescid arsas	Mücellit Mah.	80	4.12.1935	51
Karatay-ı Kebir	"	Türbe? "	Kürkçü	300	-	-
Sultan Selim/Celali	"	İmaret arsası	Türbe Önü	2000	25.5.1937	1655
Hacı Dede	"	Mescid arsası	Hacı Hamit	50	-	-
Zincirli Medrese	"	" "	Kürkçü	-	-	-
Mecidiye	"	Mescid	Güherçile Fab.	200	11.12.1936	201
Devr-i Cedit	"	Mescid arsas	Devricedit M.	75	7.5.1936	75
Ahmet Dede	"	Mescid	Ahmet Dede	100	14.7.1936	300
Kenan Bey	"	"	Pürçüklü	75	23.11.1939	202
İbni Şahin	"	"	İbni Şahin	150	"	304
Molla Haşim	"	"	Hastane civarı	50	14.12.1939	50
Dalyan Mescidi	"	"	Beyşehir'de	150	20.3.1939	150
Eşenerli	"	Aralık? arsas	Çarşıda	40	11.4.1939	41
Bali Fakih	"	Mescid arsas	Ilgın Çarşısı	30	11.7.1939	30
Hacı Nurettin/Akşe	"	Mescid	Nakkaş	50	15.1.1937	52
Arkutlu Mescidi	"	"	Hacı Ömer	200	"	300
Şükrüoğlu	"	"	Veled-i Celal	80	"	171

Veledi Celal	"	" arsası	" "	40	"	41
Çaylıoğlu	"	Mescid	Meydan	60	"	61
Kadiroğlu	"	"	Ahi Celal	100	"	300
Mesutoğlu	"	"	Veled-i Celal	80	"	200
Hacı Molla	"	"	" "	150	"	151
Damlıoğlu	"	"	Hacı Ömer	150	19.11.1937	500
Hacı Battal	"	" arsası	Hacı Kuşçu	20	"	21
Bellioğlu	"	Mescid	Kileci	50	"	51
Okçuoğlu	"	"	Hacı Hamza	50	22.11.1937	52
Hacı Ömer	"	"	Hacı Ömer	120	2.12.1937	125
Kileci vakfı	"	" arsası	Kileci	20	-	-
Kır Eyyup	"	" "	Hacı Hamza	30	28.7.1940	20
Ali Keke	"	" Enkazı	Kasaplarda	50	9.12.1938	70
Ereğli/Mescit arsası	"	" arsası	Üçgöz Cad.	30	-	-
Ereğli/Mescit arsası	Mazbut	Mescit ar.	Cinler ?	10	4.3.1938	11
" "	"	Cami arsası	Pazar Altı	10	8.2.1938	40
" Hacı Mustafa	"	" "	Hacı Mustafa	12	"	12
" Pekmezci	"	" "	Pekmezci	150	"	155
" Mescit arsası	"	Mescid arsas	Pazar Altı	20	"	21
" " "	"	" "	Karalar Sok.	30	"	34
" " "	"	" "	Karaman Ca.	99	26.5.1938	99
" " "	"	" "	Mechul? So.	50	17.5.1938	50
" " "	"	" "	Çatakçı	15	"	15
" " "	"	" "	Cisler Ca.	31	"	31 (s.234)
" Cami "	"	Cami arsası	İğneler Cad.	80	"	100
" Mescit "	"	Mescid "	Fabrika karşıs	251	9.11.1938	251
" Harap "	"	Harap mescid	Boyacı Ali	106	8.3.1938	1o6
" Mescit "	"	Mescit arsas	Hacı Mustafa	10	-	-
" Cami "	"	Cami arsası	Camii Kebir	15	7.3.1939	132,25
" Mescit "	"	Mescit arsas	Dalmaz Mah.	15	8.3.1938	30
Fenari Vakfı	"	" " (istimlak)	Fenari Mah.	29,90	29.5.1939	29,90
Ermenek/Musalla	"	Musalla	M. Hastane y	25	-	-
Beyşehir/Debbağlar	"	Mescid	İçeri Şehir	50	19.9.1939	50
" Demirler	"	"	" "	40	-	-
" Şeyh Ahmet	"	"	" "	20	19.9.1939	20
" Akitoğlu	"	"	" "	30	-	-
" Evsat Vakfı	"	"	Evsat Mah.	50	6.10.1939	105
" Demirali	"	"	Hacı Armağan	40	"	90
" Evsat	"	" harap	Evsat Mah.	50	19.9.1939	50
Mirki Emir	Mülhak	Mescid	Farenda? Ca.	1044,50	7.8.1939	1044,50
Karaman Şah Kulu?	Mazbut	"	Aladağlı Mah.	200	25.7.1940	200
" Hacı İsak	"	Cami	Hacı İsak Mah.	75	"	75
" Şeyh Şahabeddin	"	Türbe arsası	Ali Şahin Mah.	35	9.8.1940	76
" " "	"	Zaviye arsası	Hisar Mah.	75	-	-

" Hacı Recep	"	Mescit	" "	150	31.7.1940	158
" İlbeyli	"	"	" "	75	-	-
" Çeltikçi İbrahimağ	"	"	" "	75	25.7.1940	75
" Dayı Kaye ?	"	"	" "	100	"	101
" Pazaryeri/Fenari	"	Cami	Pazaryeri M.	1500	9.7.1941	1604
" Karıkbeğ	"	Mescid	Sekişeşme	20	25.7.1940	50
" Hasan Kadı	"	"	Fenari Mah.	1000	2.5.1941	600
" Köse Muhyittin	"	"	" "	1000	"	501
" Kara Kulak	"	"	Ahi Osman	500	"	501
" Arapoğlu Sokağı	"	"	Yeni Hamam arkası	200	25.7.1940	200
" Attar Abdurrahman	"	"	Attar Ali Abdurrah-man	50	"	50,50
" Necati Ef.	"	"	Necati evi için	50	"	50,50
" Celil Efendi	"	"	İlçe Hazim Ak	250	"	250
Seydişehir/Cami-i K.	"	" arsası	Cami-i Kebir	125	25.12.1942	700
" Alaylar Mah.	"	" "	Alaylar Mah.	50	-	-
" Değirmenci Mes.	"	" "	Değirmenci	50	-	-
Konya Hacı İshak	"	Mescid	Yazezler'de?	150	-	-
" Büya ef.?	"	"	Toprak Bukta	40	9.9.1940	40
" Yağlıtaş	"	" Arsası	Karaman Cad.	250	2.12.1940	490
" Binari	"	Mescid	Binaride	30	23.3.1954	1250
" Baş Medrese	"	"	Kara Kurt'ta	80	6.9.1940	251
" Büyük Sinan	"	" arsası	Büyük Sinan	20	23.6.1947	31
" Selver Ma. Vakfı	"	" "	Meram'da	50	-	-
" Meçhul	"	" "	Mecidiye Cad.	20	2.12.1942	31
" "	"	" "	Dede Bahçesi	20	"	101
" Yuka Ma. vakfı	"	" "	Meram/Yaka Yöresi	15	-	-
" Gevraki?	"	" "	Gevraki Fakih Dede	100	6.9.1940	106 (s.235)
Karacıgan Mah.	"	Mescid	Karacigan Mah.	15	"	16
Kalenderhane	"	"	Musalla Karşısı	15	"	15
Araplar ma.	"	Tekke arsası	Araplar Mah.	5	23.6.1947	10
Burhan Dede	"	Tekke	Burhan Dede	60	9.9.1940	106
Mechul	"	Teneşirlik	Araplar Mah.	15	-	-
Abdulaziz ma.	"	Tekke arsası	Abdülaziz	20	6.1.1943	51
Alemşah ma	"	" "	Gazi Alemşah	50	-	-
Sinanlar ma.	"	" "	Sinanlar Mah.	10	9.9.1940	11
Meçhul	"	" "	Açoldum	100	"	100
Baba Sultan	"	Tekke	Baba Sultan	150	9.12.1942	151
Muslihittin	"	Mescid	Demoğlu	50	10.9.1940	106
Bali Fakih	"	" arsası	Bali Fakih	30	23.8.1940	31
Hoca Ali	"	Mescid	Altun Kalem	150	28.7.1940	150
Çömlekçi	"	"	Yahtan	250	-	-
Dibekbaşı	"	"	Hacı Hamza	75	-	-
Şaban Sinan	"	"	Ahi Celal	50	28.7.1940	50

Köyceğiz Mescidi	"	"	Köyceğiz	120	-	-
Çimenli	"	"	Çimenli	80	-	-
Boyacı Hacı Osman	"	"	Meydan	75	28.7.1940	76
Hacı Eminağa	"	"	Hacı Eminağa	150	"	150
Hacı Salim	"	"	Meydan	150	-	-
Ahi Evren	"	"	Ahi Evren	50	25.8.1940	52
Şeyh Bedrettin	"	" arsası	Şeyh Bedretti	20	"	32
Behlül Bey	"	Mescid	Behlül Bey	35	"	100
Turabi	"	"	" "	35	"	50
Kadılar Mescidi	"	" Enkazı	Ermenek'te	32,50	8.8.1940	32,50
Karaman/Gazi Hatipoğlu	"	" arsası	Soy Mah.	50	22.8.1940	51
Karaman/Kirişçi Ma	"	" arsa	Kirişçi Mah.	75	"	200
" Abdurrezzak	"	" "	Hisar Mah.	75	12.9.1941	160
" Soy Mahallesi	"	" "	Soy Mah.	25	8.9. 1941	26
" Kacak Dede	"	" "	Kaçak Dede	250	-	-
" Gazi	"	" "	Külhan Mah.	150	22.8.1941	151
" Köhne Bedesten	"	" "	Köhne Bedesten	150	26.8.1941	151
" Tabakhane	"	Mescid	Fener Mah.	150	26.2.1942	150
Karaman/Sofuhane	"	Tekke	Hoca Mahmut Mah.	200	26.2.1942	200
" Çilingir	"	Mescid	Çarşı içinde	200	"	200
" Hacı Beyler	"	Cami	Ali Şahane	300	"	400
" Sakabaşı	"	" arsa	Sakabaşı	50	"	50
Ermenek/Cevherpala	"	" "	Ermenek	20	15.2.1943	21,70
Merkez/Şeyh Ahmet	Emanet	" ".	Konya/İstanbul Cad.	49,20	8.7.1942	49,20
Karamanoğlu İbrahim B.	Mazbut	" "	Konya/Yeni Sinama arkası	102	"	102
Pirî Mehmet Paşa	"	Tekke	Konya Pirî M.	1000	20.11.1943	1000 (4 taksit)
Halil Efendi	"	Enkaz	Karaman/Abbas Mahallesi	276,60	1.2.1943	276,60
Hoca Mahmut	"	"	"	163,45	"	163,45
Elmedin Mescidi	"	"	"	196	3.7.1943	196
Halil Efendi	"	Mescid arsası	"	400	1.2.1944	401
Abbas Çakılcı	"	"	"	200	15.2.1945	711
Dibekbaşı Mescidi	"	"	Hisar Mah.	70	14.9.1944	72 (s.236)
Karamanoğlu	"	İmaret arsası	Alaeddin civarında	80	27.11.1943	80
Sigil? Tekkesi	"	Tekke arsası	Civar Mah. Celal Sokak	100	12.6.1944	100,50
Kaçak Dede	"	Mescid arsası	Karaman/Kaçak Dede Mah.	42,20	26.3.1945	252
Zaviye	"	"	"/Zaviye Mah.	57,60	13.4.1945	59,60
Hoca Mahmut	"	"	Hoca Mahmut Mahallesi	300	22.1.1945	301
Harap Tekke Mescidi	"	Mescid	"/Tekke Mah. Ağa Değirmen C.	73	18.10.1944	74

Kayserilioğlu	"	"	"/Sakabaşı Mah.	133	"	135
Külhan Mescidi	"	"	"/Külhan Mah.	400	21.8.1944	450
Sirkeci Mescidi	"	"	"/Hisar Mahallesi	150	13.4.1945	205
Alacasülük Mescidi	"	"	"/"	81	21.5.1945	350
Şükran Mescidi	"	Harap Mescid	Şükran Mahallesi	2100	8.4.1946	2100
Mesci Ali	"	"	Çıkrıkçılar Mah.	600	29.6.1946	610
Zabaroğlu	"	Teneşirlik	Karacıgan Mah.	25	9.8.1946	31
Duacı	"	Harap Mescid	Küçük Sinan Mahallesi	80	12.8.1946	81
Alemdar	"	Teneşirlik arsası	Alemdar Camii karşısı, Sinanlar C.	25	-	-
Borucu Ali	"	Harap Mescid	Sedirler-Feratlar?	100	12.8.1946	101
Ahmet Fakih	"	Tekke arsası	Ahmet Fakih M.	50	"	51
Meçhul	"	"	Ölübenledi-Gazezler	200	28.6.1946	550?
Nurullah	"	Harap Mescid	Sedirler -Ortamescit Mah.	500	"	550?
Pürçüklü Vakfı	"	Camii	Hacı Veysi Camii	500	3.7.1947	5750
Cıvıloğlu Camii Vak.	"	Camii	Cıvıloğlu Camii Medresesi	1596	25.6.1951	1520
İssi Hatun Vakfı	"	Mescid	Pürçüklü Mah.	7000	25.7.1952	7000 İst
Ararta Cıl. ? Vakfı	"	"	Gulhan Mah.de	5550	-	5550
Celâliye Vakfı	"	Muvakkithane	Türbe Meydanı	9030	-İstimlak	9030
Altunba (Altunapa)	"	Medrese mahallinden müfrez	İplikçi Cami yanında	500	31.8.1956	510
Pınarî Vakfı	"	Camii	Pınarî Mah.	6500	İstimlak/ 23.11.1957	6500
Nalıncı Vakfı	"	Mescit arsası	Belediye Şube Binası	15932	"/10.6.1959	15630
El-Hac Hasan bin Ali	"	Cami arsası	Keçeciler Cad. Cıvıloğlu Cami arsası	13200	27.3.1962	12800
Şeyh Sadrettin Vakfı	"	Mescid ve türbe arsası	İmaman Bagavi Salibi?	2100	23.2.1963	2100
Ciyekler/Tiyekler ? Vakfı	"	Mescid arsası	Ermenek/İlçe merkezi		23.8.1965	4346
Abdülaziz Mahallesi	"	Çeşme arsası	Abdülaziz 5. Mah.	-	2.9.1968	4600
Esenli Vakfı	"	Mescid	Türbe Civarı	-	9.1.1968	47700 (s.237)

Satılan müessesât-ı hayriyenin cinsi ve satış yıllarına göre dağılımı şöyledir:

Konya'da 7 (1940'da 2, 1942'de 1, 1957'de 2, tarihi belli olmayan 2) **cami**; **13** (1937'de 12, 1938'de 1) **cami arsası**; **122** (1934'de 2, 1936'da 4, 1937'de 23, 1938'de 18, 1939'da 25, 1940'da 23, 1942'de 2, 1943'de 2, 1944'de 5, 1946'da 5, 1952'de 1, 1954'de 1, 1965'de 1, 1968'de 1, tarihi belli olmayan 9) **mescid**; **58** (1931'de 3, 1936'da 4, 1937'de 22, 1938'de 6, 1940'da 1, 1943'de 1, 1944'de 1,1950'de 1, 1963'de 1, tarihi belli olmayan 12) **mescid arsası; 1 muvakkithane, 2** (1940'da 1, tarihi belli olmayan 1) **türbe arsası; 2** (1946'da 2) **teneşirlik; 1** (1955'de 1) **medrese arsası, 4** (1940'da 2, 1942'de 2) **tekke, zaviye dergâh; 13** (1931'de, 2, 1936'da 1, 1940'da 6, 1944'de 1, 1946'da 2, tarihi belli olmayan 1) **tekke, zaviye, dergâh arsası; 3** (1931'de 1, 1943'de 1, tarihi belli olmayan) **imaret arsası; 1** (1968'de 1) **çeşme, sebil, şadırvan arsası; 7** (1936'da 1,

1938'de 1, 1939'da,1, 1940'da 1, 1970'de 3) **enkaz, taş, kiremit bedeli; 1** (tarihi belli olmayan) **cami enkazı; 22** (1939'da 3, 1940'da 7, 1941'de 7, 1942'de 3, 1943'de 1, 1962'de 1) **hayrat arsa** olmak üzere 1931-1968 yılları arasında toplam **257** vakıf hayrat eser ve arsa satılmıştır.

Satılan müessesât-ı hayriyenin satış tarihleri itibariyle yıllara göre dağılımı ise şöyledir: 1931'de **6**, 1934'te **2**,1936'da **10**, 1937'de **57**, 1938'de **26**, 1939'da **35**, 1940'da **43**, 1941'de **7**, 1942'de **8**, 1943'de **5**, 1944'de **7**, 1946'da **9**, 1948'de **3**, 1952'de **1**, 1954'de **1**, 1955'de **1**, 1957'de **2**, 1959'da **1**, 1960'da **1**, 1961'de **1**, 1962'de **2,** 1968'de **2,** satış tarihi belli olmayan **27**'dir.

Dünyayı ve ülkemizi kasıp kavuran salgın sebebiyle saha araştırması yapılamamıştır. Fakat evrak üzerinde yaptığımız tetkiklerden Türkiye genelinde satıldığı halde 178 cami ve mescidin ibadete açık olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz. Bu tespitlerimiz arasında Konya merkezde Mithat Paşa Camii, Hacı İshak Mescidi/Camii, Şükran Mah. Mescidi, Ahmet Dede Mescidi, Kalenderhane Mescidi; Akşehir'de İmaret (Mesih Paşa) Camii, Tellioğlu Mescidi, Dibekbaşı Mescidi, Çimenli Mescidi; Seydişehir'de Alaylar Mescidi/Camii? Ilgın'da Behlülbey Mescidi ibadete açık görünmektedir. Merkezi ve mahalli içine alacak şekilde eser bazında spesifik araştırmalar yapıldığı takdirde eminim bu sayı daha da artacaktır.

4-1/4. Müze ve Müze Deposu Olarak Tahsis Edilen Cami ve Mescitler

Cami ve mescitlerden bir bölümü tasnife tâbî tutulup kadro haricine çıkartılarak satıldığı gibi geri kalanlardan bir kesimi Toprak Mahsulleri Ofisi ve Ziraat Bankası tarafında hububat deposu haline getirilmiş, bazıları da savaş yıllarında askeriye tarafından kullanılmıştır. Durumu müsait olanların bir kısmı da akar haline getirilmiştir. Ayasofya Camii[77] başta olmak üzere 8'i kiliseden dönme 14'ü Türk ve İslâm sanatı ürünü olmak üzere 3'ü mescid 19'u cami 22 mabet müze ve müze deposu olarak tahsis edilmiştir[78].

Bakanlar Kurulu'nun 29.8.1945 tarih ve 3/3054 sayılı kararı ekinde sunulan 3'ü İstanbul'da, 1'i Ankara'da, 1'i Eskişehir'de, 2'si Gaziantep'te, 1'i Aksaray'da bulunan tarihî eserlerle birlikte; Konya merkezde Alâeddin Cami, Karatay Medresesi, Mevlâna Dergâhı, Sırçalı Medrese, Sultan Hanı ve Sahip Ata Cami, Akşehir'de Taş Medrese ve İmaret Cami olmak üzer 3 cami, 3 medrese, 1 dergâh, 1 han'dan oluşan toplam 8 vakıf kültür eseri, müze ve müze deposu olarak kullanılmak üzere Maliye Bakanlığı'nın uygun görüşü doğrultusunda, vakıf binalarının bakım ve onarım giderleri devlet bütçesinden karşılanmak kaydıyla süresiz olarak Millî Eğitim Bakanlığı'na tahsis edilmiştir (Ek-5, 6).

Müze ve müze deposu olarak kullanılmak üzere tahsis edilen Konya Alâeddin Camii, Konya Valiliği'nin teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'nun 26.5.1951 gün ve 3/1305 sayılı, Sahip Ata Camii ise 7.3.1951 gün ve 3/12643 sayılı, Eskişehir Alâeddin Camii ise Eskişehir Valiliği'nin söz konusu camiin ibadete açılması için tahsis kararının iptalini istemesi üzerine Bakanlar Kurulu'nun 22.6.1951 gün vev3/13273 sayılı kararlarıyla 1945 tarihli tahsis kararı yürürlükten kaldırılmış ve camiler ibadete açılmıştır[79].

Hemen belirtelim ki, nehrin tersine akıtılması mümkün olmamış, su yatağını bulmuş müze ve müze deposu yapılması kararlaştırılan bütün cami ve mescitler milletin istek ve arzuları doğrultusunda aslî hüviyetine kavuşmuş ve ibadete açılmıştır.

---

[77] ÖZTÜRK, ***age***, s. 499-505.

[78] ÖZTÜRK, ***age***, s. 449-511, 545.

[79] VGM/HAYİŞL 1951: 211- (4200) 2; ÖZTÜRK, ***age***, s. 507.

4-1/5. Askeriye Tarafından Kışla ve Depo Olarak Kullanılan Camiler

Cami ve mescitlerin harbe hazırlık amacıyla kullanılması konusunda yapılan karşılıklı müzakereler sonunda, vatandaşların ibadet ihtiyacının dikkate alınması ve eski eser özelliği taşımayan, kullanım sırasında meydana gelecek zarar ve tahribatın, bu zarar ve ziyana sebep olan kurum ve kuruluşlarca karşılanması kaydıyla ilk önce kadro haricine çıkartılan mazbut vakıf cami ve mescitlerin işgal edilmesi kararlaştırılmıştır. Tasnif harici bırakılan mazbut cami ve mescitlerin ihtiyacı karşılamaması halinde, kadro dahilinde bulunan mazbut camiler ile mülhak vakıf camilerin işgaline müsaade edilmesi ve bu hususun takdir yetkisinin askeri makamlarla koordineli bir şekilde valilere ait olduğu vilayetlere tamim edilmiştir.

Uygulama sırasında bu iyi niyetli ilkelere uyulmadığı veya uyulamadığı görülmektedir. Millî Müdafaa Mükellefiyeti Komisyonlarınca camilerin askeriyenin kullanımına ayrılması sırasında, halkın ibadet ihtiyacı dikkate alınmamış, bazı yörelerde Ramazan ayı geldiğinde vatandaşlar mülkî amirlerden izin almak suretiyle boş dükkân ve iş yerlerinde teravih namazlarını kılmak mecburiyetinde kalmışlardır[80].

Söylediğimiz bu hususa örnek teşkil edecek bir uygulama Kahramanmaraş'ta yaşanmıştır. Bu ilde 11'i halkın ibadetine açık, 4'ü kapalı 15 mazbut cami ile 4'ü cemaate, 1'de mülhak olmak üzere toplam 20 cami; ilgili dairenin muvafakatini almak şöyle dursun, mülkiyet sahibi Vakıflar İdaresi'ne haber bile verilmeden valilikçe, o ilde bulunan alay ve askerlik şubesinin emrine teslim edilmiştir. VGM'nün başvurusu üzerine, durumun düzeltilmesi için Dahiliye ve Millî Müdafaa vekaletlerine yazılan Başvekâlet emrinde; *"20 camiin birden işgalindeki lüzum ve zaruret anlaşılmamakla beraber, askeri ihtiyaç için bazı yerlerin muvakkaten işgalinde zaruret olsa dahi, usulen alakadar daireye müracaatla muvafakatin istihsali mümkün ve lazımdır. Nitekim görülen kat'î zaruret üzerine Kilis'te 3 camiin çadıra çıkma mevsimine kadar askeriyenin emrine verilmesi 19.1.1938 tarihinde İVH'nce tensip edilmiştir. Maraş Valiliği'nin tarz-ı harekâtı maslahat ve icabına ve bu hususi kat'î tebligata muhalif ve muahezeyi müstelzim olduğundan, hakkında gerekli muamelenin yapılarak malumat verilmesi ve bundan sonra da bu kabil hareketlere meydan bırakılmaması…"*[81] istenmektedir.

Tamamını burada tahlile tâbî tutamadığımız arşiv vesikalarına göre[82], askeri birliklerce birçok ilde camilerin geçici olarak[83]; İstanbul Orhaniye Kışlası'nda Topçu Mektebi Müdürü'nün Orhaniye Camiini kışlaya ilhak ettiği gibi bazen de sürekli bir şekilde[84] askeriye tarafından işgal edildiği anlaşılmaktadır.

Askeri işgal sebebiyle vakıf kültür eserleri üzerinde meydana gelen tahribat karşısında herkes kendi türküsünü söylemektedir. Vakıf abidelerin bakım ve onarımından sorumlu olan inşaat müdürü tarihî yapıların tahribatından ıstırap duyduğunu söylerken, Millî Savunma Vekâleti kendini savunmaktadır. EUM ise askeriyenin işgalinde olan camilerin bir an önce boşaltılmasını temin ederek, kadro haricine çıkartılan camilerin mümkün olan en kısa zamanda satılmasının teminine çalışmaktadır[85].

İşgalin zirve yaptığı ve II. Cihan Harbi'nin devam ettiği 20.4.1944 tarihinde hazırlanan çizelgeye göre Türkiye genelinde 488 camiin askeriye

[80] VGM/Edirne 1940: 1/3724.

[81] Başvekâlet 1938: 6/683 (VGM, *Mecmua*, Ankara 1942: 78-79.

[82] ÖZTÜRK, *age*, s. 511-516.

[83] BCA, 1937: 18/229-151.

[84] BCA, 1939: 18/229-162.

[85] VGM/ABİYAP (İ. Berkil) 1937: MD/I-2/3.

işgalinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu listede verilen rakamlara göre, Konya'da askeriye işgalinde 35 cami bulunduğu görülmektedir. Bu rakamla Konya ikici sırada yer almaktadır. Listenin birinci sırasında 37 cami ile Bursa gelmektedir. 34 cami ile Erzurum üçüncü, 30 ile Balıkesir ve Gaziantep 4 ve 5. Sırada bulunmaktadır.

4-1/6.Toprak Mahsulleri Ofisi ve Ziraat Bankası Tarafından Hububat Deposu Yapılan Camiler

Askeriye tarafından mühimmat, erzak ve elbise depoları, yemekhane ve erat koğuşları yapılan camilerin yanında[86]; belirli miktarda kira vermek ve kullanımdan dolayı meydana gelecek zarar ve ziyanı tazmin etmek ve teslim alındığı şekilde geri verilmek kaydıyla vakıf cami ve mescitlerden bir bölümü de yine harbe hazırlık olmak üzere, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Ziraat Bankası tarafından hububat ambarı olarak kullanılmıştır.

Doğrudan askeriye tarafından işgal edilen camilerde olduğu gibi, Ofis ve Ziraat Bankası tarafından depo haline getirilen camilerde de anlaşma kurallarına uyulmadığı görülmektedir.

İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde 26/27.11.1943 tarihinde meydana gelen depremde, camilerin içine Ofis ve Ziraat Bankası tarafından doldurulan hububatın duvarlara yaptığı tazyik sebebiyle Amasya. Samsun, Sinop, Çorum, Tokat, Çankırı, Kastamonu, Adapazarı, Bolu ve çevresindeki camilerde büyük çapta hasar meydana gelmiştir. Depremde hasar gören camileri yerinde tetkik eden Yüksek Mimar Hurşit Altuncu ve Alaeddin Özaktaş'ın 4.5.1944 tarihli müşterek raporunda, sadece Amasya, Samsun, Çorum ve Tokat'ın merkezinde bu depremde 57 hayratın hasar gördüğü, bunlardan 7'sinin tamir kabul etmeyecek kadar harap olduğu, geri kalan 50 adet için 2.198.350 TL'lik keşif hazırlandığı görülmektedir[87]. İlgili müsebbip taraf, meydana gelen bu zararı karşılamamıştır.

VGM merkez arşivlerinde bulunan belgeler üzerinde yaptığımız araştırmalardan elde ettiğimiz bilgilere göre; askeriye, Ofis ve Ziraat Bankası tarafından uzun süreli işgal edilen vakıf cami ve mescitlerin sayısı 608'i bulmaktadır. 40'ı il ve 3'ü ilçe olmak toplam 43 ayrı yerleşim biriminde askeriye tarafından kışla, mühimmat ve erzak ambarı, ot deposu olarak 488; Ofis ve Ziraat Bankası tarafından ise hububat ve hayvan yemini muhafaza amacıyla depo olarak 120 cami ve mescit işgal edilerek kullanılmıştır. İşgal edilen 120 cami 28 il ve 2 ilçeye dağılmış bulunmaktadır. Bu yerleşim yerleri arasında bulunan Konya 8 cami ile beşinci sıradadır. 11 cami ile Corum birinci, 10 cami ile Bursa ikinci, 9'ar cami ile Kütahya ve Zonguldak üç ve dördüncü sıralarda yer almaktadır.

Ancak hemen belirtelim ki, mevsimlik ve kısa süreli işgaller ile bu listelerin hazırlandığı 20.4.1944 tarihinden sonra, gerek 1944 ve gerekse 1945 yılı içerisinde kullanıma alınan cami ve mescitler verilen bu rakamlara dahil değildir. Bu bakımdan işgal edilen cami ve mescitlerin sayısı bunlardan ibaret olmadığı gibi, işgal edilen mabetler sadece tasnif dışına çıkartılan cami ve mescitlerden meydana gelmemektedir. Cumhuriyet Arşivi'nde rastladığımız bir belgede, Çankırı ilinde kadro harici camilerin ihtiyacı karşılamaya yetmediği, bu sebeple bu ilde kadro dahili camilerin de Ofis tarafından buğday ambarı olarak kullanılmasına müsaade edilmesi istenmektedir[88]. Bütün bu gelişmeler, ihtiyaç halinde cami ve mescitlerin, hiçbir kural tanımadan askeriye ve Ofis tarafından işgal edildiğini, işgal sebebiyle meydana gelen tahribatın giderilmesi görevinin VGM üzerinde kaldığını göstermektedir.

[86] VGM/Uzunköprü 1940: 1/581.

[87] EUM/ABİYAP (H. Altuncu-A. Özaktaş) 1944: MD/IV-1/1.

[88] BCA 1937: 18/229-164.

4-2. Konya'da Satılan Vakıf Akar Taşınmazlar

Yukarıda da ifade edildiği üzere, VGM'nün 1920-1967 yılları arasını kapsayan merkezî evrâk arşivi yok edildiği için müessesât-ı hayriyede olduğu gibi Konya'da satılan vakıf akar taşınmazların sıhhatli bir listesini vermek ne yazık ki mümkün değildir. Bu bölümde vereceğimiz bilgiler, evkâfın tasfiyesini planlayanların niyetlerini ortaya koymaya yarayan ve vakıf mallarına karşı kamu kurumları ve özel şahısların yaklaşımını sergileyen örneklerden ibaret olacaktır.

İki ayrı hayrat toplu satış kararının birincisinde 22, ikincisinde 32 eserin topluca satıldığı gibi Konya'da, tek VİM kararı ile ikinci programlı satış döneminde 27 parça akar taşınmaz vakıf malı satılmıştır. Satış kararında, yıllık 10.700 TL. gelir getiren ve 1.071.500 lira değerinde olan 27 adet taşınmaz gayrimenkulün 1963 yılı satış programı doğrultusunda satılmasına, Konya Vakıflar Müdürlüğü'nün teklif doğrultusunda VİM'nin 4.9.1963 tarih ve 392/428 sayılı kararı ile karar verilmiştir (Bk. Ek-8).

Ülke genelinde olduğu gibi Konya'da da akar vakıf taşınmazların hangi hileli yollarla satıldığını Vakıflar Meclisi Üyesi Yusuf Canpolat'ın 2.7.1963 tarihli ve R-3/314 sayılı raporundan öğreniyoruz.

Yusuf Canpolat raporuna, *"Konya'da mazbut Ali Gav/Mahmudiye vakfından Çifte Merdiven Mahallesinde Karatay civarında 240 ada 85 ve 86 parselleri teşkil eden cem'an 5412 m² arsanın Kız Lisesi binası yapılmak üzere, 2490 sayılı İhale Kanunu'nun 66. maddesi gereğince Millî Eğitim'e satılması mevzuunda; bedeller arasında müşahede olunan bariz fark dolayısıyla keyfiyetin tarafımdan mahallen incelenmesi hususuna karar verilmesi üzerine, 20.6.1963 tarihinde Konya'ya hareket ettim"* cümlesiyle başlamaktadır. Rapor, şu ifadelerle devam etmektedir:

Vakıf parsellerin bulunduğu civarda arsa bedellerinin değerini tespit amacıyla iş adamları, çeşitli ticarî müteşebbisler, emlâk sahipleri, emlâk alım ve satımı ile iştigal edenlerle temasa geçilmiştir. Bu çalışmalar sonunda bitişik parsellerdeki arsaların m² sinin 120, 130 ve 150 liradan alınıp satıldığı, üç kişilik emlâk tüccarlarının hazırladığı 28.6.1963 tarihli kıymet takdir komisyonu raporunda, çevrelerinde satılan emsallerine göre vakıf parsellerin m² birim fiyatının 120 lira civarında olduğu görülmüştür. Buradan geçecek 30 metre genişliğindeki Konya-Ankara yolu tahakkuk aşamasındadır. Bu gelişme üzerinde hassasiyetle durulması bir zaruret halini almıştır. Şehir merkezinde Alaeddin tepesine müntehi cadde üzerinde otel ve diğer her türlü akar inşa etmeye, vakıf parselleri müsait hale gelmiştir.

Belediye muhamminleri daha gerideki gayrimenkullere 100 lira kıymet takdir etmiş iken, Alâaddin Tepesine daha yakın ve binaenaleyh daha kıymetli vakıf arsalara 46 lira değer koyması dikkate şayan bir keyfiyettir[89]. Cereyân-ı hal samimiyetsizliği, bariz bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yusuf Canbolat'ın vakfın menfaatini korumak amacıyla gösterdiği yoğun çaba da değerinin 1/3 fiyatından iki parselden oluşan 5412 m² vakıf taşınmazın Millî Eğitim Bakanlığına satılmasına engel olamamıştır[90]. Çünkü bu satış işlemi münferit bir hadise olmayıp, şuurlu bir şekilde vakıfların tasfiyesine yönelik alınan kararın ülke genelinde uygulamasının bir parçasıdır.

Yürürlüğe konulan kanun maddeleri uyarınca, şehir içerisinde bulunan ve imar planlarında yol, yeşil saha ve meydan gibi kamuya ayrılan vakıf arazi ve arsalar, bedelsiz olarak belediyelere devredilmiştir. Belediyeler, gözlerine kestirdikleri üze-

[89] Yusuf Canbolat'ın 2.7.1963 tarih ve R-3/314 sayılı raporu (VİM 1963: 543/582).

[90] VİM 1963: 543/582. Bk. Ek-10.

rinde bina bulunan vakıf taşınmazları, enkaz bedeli ödemeden almak için, tedbir kararı alınmasına zaman bırakmamak amacıyla bu yerlerde bulunan vakıf binalar hakkında mail-i inhidam kararı alarak, cumartesi günleri saat 11.00'de mahallî vakıflar teşkilatına tebligat yapıyorlar ve yıkım için 24 saat süre tanıyorlardı. Mesai saati 12.00'de bittiği için o günün haberleşme imkânları ile hiçbir şey yapılamadan hafta sonu tatiline giriliyordu. Pazar günü sapasağlam binalar belediye görevlileri tarafından yıktırılıyor, çıkan enkaz satılarak, yıkım bedeli olarak belediye veznesine yatırılıyordu. Vakıflar arşivinde bu hususu doğrulayan yüzlerce vesika bulunmaktadır[91].

4-3 Vakıflar Özelinde Konya'da Yaşanan İbretlik Olaylar

Konya'da; bazen ot deposu yapılan, minaresi kesilen ve öğrenci pansiyonu yapılan camiler karşısında hüzünlü anlar yaşanır. Bazen haksız bir şekilde vakıf mallarını ele geçirmek amacıyla kadın, erkek ve çocuklardan oluşan bir kısım köylüler tarafından vakıf görevlilerinin taşlı-sopalı saldırıya tâbî tutulduğu haksızlıklar olur. Kimi zaman da malları elinden alınan vakıfların, parasına göz dikildiği uygulamalar gerçekleşir. Çürümüşlüğün ve yolsuzluğun zirve yaptığı, İrfan Paşa (1815-1888)'nın *"Müstakîmin yeri olsaydı eğer dünyâda / Serviler böyle mekābirde hırâm etmez idi"* dediği gibi, dürüstlük ve erdemin züyuf akçe gibi yerlere saçıldığı zamanlar olmuştur.

4-3/1. Elektrikli Fırın

Akar hayrat ayırımı yapılmadan haraç mezat vakıf taşınmazların değerinin altında fiyatlarla satılmasının yanında, vakıfların zararına belediye veya diğer kamu kurum ve kuruluşların lehine başka uygulamalar da olmuştur. Tasfiye programı doğrultusunda hızlı bir şekilde gayrimenkullerini nakde çeviren Vakıflar İdaresi, bu para ile yüksek gelir getirecek alanlara yatırım yapması gerekirken bu paraları ya iane suretiyle dağıtmış ya da Konya örneğinde olduğu gibi geliri giderini karşılamayan alanlara harcamıştır. Konya'da mülkiyeti Belediyeye ait ve yıllık geliri 200 lira olan elektrikli fırınının 1928 yılında 84.000 liraya satın alınması bu söylediğimiz hususun tipik bir misalidir[92]. Açıklamaya bile lüzum olmadan anlaşılacağı üzere bu fırının kendini amorti edebilmesi için 420 yıl geçmesi gerekmektedir. Oysa aynı fırın 1987'de 75.000.000 TL. bedel karşılığında Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından kamulaştırılarak yola katılmıştır[93].

4-3/2. Ot Deposu Yapılan ve Minaresi Kesilen Camiler

Ali Ulvî Kurucu, dedesi Hacı Veyis Efendi'nin yaşadıklarını şöyle anlatıyor: Dedemin elinden anahtarları aldılar ve camiye ot doldurdular. Büyük bir cami idi. Dedem ondan sonra yine Dolav Mahallesinde küçük bir mescide geçti…

Dolav Mahallesinin yanındaki Aslanlı Kışla'nın büyük bir camii vardı. Kışladaki askerler eskiden burada beş vakit ezan okuyup namazlarını kılarlarmış…Dedemin camii ot deposu yapıldığı sırada, bu camiyi de aynı şekilde boşaltıp depo yapmışlar.

Aslanlı Kışla Camii'nin şerefesinden yukarısı ahşap, güzel bir minaresi vardı.

Dedem bir sabah mescidden çıkınca bakmış ki, halktan bazıları kapı önlerine çıkmışlar. Kadınlar pencerelerden bakıyor… Cemaatinden birkaç kişi, *"Eyvah! Eyvah!"* diye hayıflanıyorlar…Aslanlı Kışla tarafından da keskin bir bıçkı sesi duyuluyormuş…

Dedem, Aslanlı Kışlaya doğru yürümüş. Onun geldiğini gören birkaç kadın, feryat etmişler:

---

[91] ÖZTÜRK, ***age***, s. 426-430.

[92] Selahaddin Serik, *Evkâf Ne İçun Parasız Kaldı* (Rapor) (VGM/ABİYAP 1937: MD/I-1/1).

[93] VİM 1987: 756/757; Konya 1987: Maz. Ak., s. 99.

"Hocam yetiş! Minareyi kesiyorlar…"

Dedem kuşluk vakti eve geldi. Sofra hazırdı, kendisini pederle beraber yemeğe bekliyorduk. Benzi sararmıştı…

Dedem faciayı şöyle anlatmıştı:

Kuşluk vakti camiden çıkmış eve gelmek üzereydim. Kışlaya yakın evlerin pencerelerine ve damlarına çıkmış kadınlar gördüm. Bir feryâd ü figandır gidiyordu. Nedir bu acaba, diye kışlaya doğru yürüdüm. Kadınlar ağlıyor, feryat ediyorlardı. Beni görünce, imdada çağırır gibi, *"Hocam minareyi kesiyorlar, yetiş hocam, minareyi kesiyorlar!"* diye seslerini yükselttiler.

İlerleyince gördüm ki, bir bıçkı getirmişler; askerler iki taraftan itip çekerek onunla minareyi kesiyorlar…Dayanamadım şöyle dedim:

"Allah'ım keşke minarenin yerine beni kesselerdi! Minaresiz mabed…Vahdete çağıracak olan şu minare kesileceğine, ben kesileydim; şu minare doğranacağına ben doğranayım…"

"Bıçkının sesini işittikçe, Hazret-i Zekeriya kesiliyor sandım; bana çok dokundu…" dedi. O gün dedemin büyük üzüntü çektiği, çok hazin bir gündü…[94]

4-3/3. Amber Reis Camii

Çinilerle müzeyyen olan İstasyon Caddesi üzerinde buluna Konya Amber Reis Camii ilk tasnif çalışmasında tasnif dışına çıkartılarak ibadete kapatılmış; 1930'lara kadar önceleri Erkek Lisesi deposu, sonra da bu lisenin yatakhanesi/pansiyonu olarak kullanılmıştır[95].

Konya İl Encümenince; bu caminin 500 metre mesafesinde başka cami bulunmadığı, cuma ve bayram günlerinde tamamıyla dolduğu ve binasının yeni ve sağlam, mimarî kıymeti haiz olduğu cihetle kadro haricine alınmasının uygun olmayacağına karar verilmiştir. Fakat Evkâf Müdürü cami cemaatinin az olduğu, beş vakit namazlarda ibadete açılmadığı, yakınlarında Tursunoğlu ve Şeyh Bedreddin camilerinin bulunduğundan bahisle kadro haricine alınmasını teklif etmiştir. Encümen kararını gönderen valilik üst yazısında ise, Vakıflar Müdürlüğü müzekkeresinde gösterilen şartlardan dolayı ihtiyaçtan fazla bulunduğu gerekçesiyle söz konusu camiin kadro dışına alınması doğrultusunda görüş beyan etmiştir.

VİM bu görüşler doğrultusunda, caminin beş vakit ibadete açılmadığı, cemaatinin az olduğu, yakınında iki cami bulunduğu gerekçesiyle Amber Reis Camiinin kadro haricinde bırakılmasına 17.8.1936 gün ve 530/494 sayılı kararıyla karar verilmiştir[96]. O dönem yöneticilerinin olumsuz tavırlarına rağmen milletin ısrarıyla daha sonra bu cami tekrar kadro içerisine alınmış ve ibadete açılmıştır[97]. Halen ibadete açıktır ve şu anda VGM tarafından çatı onarımı yapılmaktadır.

4-3/4. Pir Es'at, Ferhûniye ve Foni Çiftliği

Konya-Karaman yolu üzerinde bulunan Pir Es'at ve Ferhûniye vakıflarına ait 420 dönüm çiftlik ile Mirahur Mehmed Bey bin Yusuf'un 30.3.896/10.2.1491 tarihinde vakfettiği aynı güzergâhda yer alan Yeşildere Kasabasındaki 3901 dekar Foni Çiftliği, çevrede bulunan köylüler tarafından 1 Mart 1334/1918 tarihinde işgal edilmiştir[98].

Vakıflar İdaresi, 1917-1918 yıllarında 1000 liranın üzerinde harcama yaparak buraya bir çiftlik binası inşa ettirmiş, 4 çift at ve pulluk satın almış, kış boyunca tohumluk buğday ve arpaları

[94] Kurucu, Ali Ulvi, ***Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar****-1,* (Yayına hazırlayan M. Ertuğrul Düzdağ, Ed. Şeref Yılmaz). İstanbul 2015, C. I, Baskı: 16. s. 135-137.

[95] BCA 1930: 18/229-53.

[96] VİM 1936: 530/494. Bk. Ek-7.

[97] ÖZTÜRK, ***age***, s. 495-496.

[98] VİA-EHN/OAVK, 2/6.

Konya'dan buraya naklederek, ilkbaharda ekime başlamak istemiştir. Fakat önce köylü erkekler, arkasından da 27 kadın 8 çocuk bir araya gelerek toplanmışlar; ekim personeli bütün köylülerin taşlı- sopalı hücumuna maruz kalmıştır. Konya Vakıflar Müdürlüğü'nün hazırladığı raporlarda, kadınların *"bu yerlerin atalarından kalma kendi mülkleri olduğunu"* iddia ederek, çifte koşulan atların önüne yattıkları ve çift süren görevlileri taşladıkları anlatılmaktadır. Konu jandarmaya intikal etmiş, bir süvari müfrezesi gönderilmiş fakat sonuç alınamamıştır. Ziraat memurunun raporunda verdiği bilgilerden, köylü kadınları, Muhtar Hacı Ahmet, heyet azalarından Abdullah Vahap, Tarikatçi Dede Efendi ve diğer bazı kimselerin teşvik ettikleri anlaşılmaktadır[99].

Vakıflar İdaresi'nin bir asır süren hukuk mücadelesi sonunda Mirahur Mehmed Bey bin Yusuf Vakfı'na ait Foni Çiftliği mülkiyet davası 1990'larda vakıfların lehine sonuçlanmış, 4.104.936 m^2 olarak mazbut vakfı adına tapuda tescil edilmiş ve vakıflar akar kütük defterine kaydedilmiştir.

Pir Es'at ve Ferhûniye vakıflarına ait çiftlik hakkında, köylüler, Hazine ve Vakıflar İdaresi arasındaki mülkiyet davası ise halen devam etmektedir[100].

4-3/5.Çürümüşlüğün Belgesi/Anadolu Mıntıkası Evkâf Ser Mimarı Bekir Sıdkı

Anadolu Mıntıkası Evkâf Ser Mimarı Bekir Sıdkı Efendi, 16 Temmuz 1327/29 Temmuz 1911 tarihinde Konya Vakıflar Müdürlüğünde göreve başlamıştır. Altı yıl bu görevi yapan Bekir Sıdkı Bey, dokuz müdürle çalışmış ve hepsi ile çatışmış her seferinde müdürler gitmiş Ser Mimar görevinde kalmıştır. Dokuzuncu Evkâf Müdürü Eşref Bey, her müdür döneminde Bekir Sıdkı Bey'in yaptığı yolsuzlukları ve çatışma sebeplerini bir liste halinde çıkartmış ve bir yazı ekinde EHN'ne göndermiştir.

Bu yazıda kokuşmuşluğun röntgeni çekilmektedir. Müdür Eşref Bey yazının başında, Bekir Sıdkı Bey'in teftişe gelen mülkiye müfettişleriyle ahbaplık kurması sebebiyle bugüne kadar bu müfettişlerin yaptığı çalışmalardan bir sonuç alınamadığını, bu defa evkâfın öneminden haberdar olan EHN bünyesinden bir tetkik heyeti gönderilmesini istemektedir.

"Bu mes'ele dahi diğer arazi mes'elesi kadar mühim ve bilhassa Konya İdare-i vakfiyesi için pek müzmin bir hastalıktır. Zira Bekir Bey altı seneden beri sırf maaş ve harcırah almayı, inşaat ve tamirât-ı vakfiyedeki yolsuzluklarını meydana çıkaran müdürleri tahkir veyahut buradan infisalini temin eylemeyi düşünmüş ve leffen takdim kılınan hulasanamenin tetkikinden keyfiyetin müsteban olacağı veçhiyle mümaileyhin eseri ma'rifetiyle sık sık gelip geçen sekiz müdürün hiçbiriyle imtizaç edememiştir. Eğer cürm-i meşhud halinde yakaladığım son kazganlar meselesinden de sâika-i tesâhub ve himayetiyle/dostlarının yönlendirip kayırmasıyla yakayı kurtarırsa, artık bendenizden sonra Konya'ya Evkâf Müdürü tayin ve i'zâmına/ gönderilmesine lüzum kalmayacak, müdüriyetin de mümâileyhe 'ilâvesi lâzım gelecektir. Çünki bu adamla beraber vazifeşınâs ve namuskâr bir müdür kat'an yaşayamaz!. Binâen aleyh mümaileyh hakkındaki tahkikatın dahi herhalde gelecek hey'ete emr ü havâle buyurulmasını selâmet-i muamele ve hukuk-i hazine nâmına tekrar arz ve istirham eylerim. 1 Cemâziye'l-âhir 1336/14 Mart 1334/1918. Konya Evkâf Müdürü Eşref".

Ne hazin değil mi?

Sonuç

Vakıflar altı yüz yıl yaşayan Osmanlı Devlet sisteminde, siyasî, sosyal, iktisadî ve kültürel yönden büyük etkileri olan, asırlarca dinî ve içtimaî çevrelerin ekonomik giderlerini karşılamış bir kuruluştur. Meseleye makro planda baktığımızda,

[99] VİA-EHN/OAVK-2/6-1, 2, 3, 4.

[100] VGM, EML/HUK 1990: 892.

camilerin tasnifi, satışı ve vakıfların tasfiyesi konusunun, o günkü anlayışlara paralel olarak uygulamaya konulan siyasî bir tercih olduğu ortaya çıkmaktadır. Devlet kendi egemenliğinden başka iktisadî ve politik bir güç istememektedir. II. Mahmud döneminden itibaren başlatılan ve Cumhuriyet döneminde dozajı artırılarak devam ettirilen; yenileşme ve batılılaşma çabalarına engel gibi görünen dinî çevrelerin politik gücünü ve nüfuzunu kırmak düşüncesi; gücü elinde tutan o günkü yöneticilerin bu şekilde kararlar almasına sebep olmuştur. Vakıf müessesesi gibi bir çırpıda ortadan kaldırılamayan kurumlar, bulunabileceği en düşük seviyeye indirgenmişlerdir.

Vakıfların tasfiyesi ve satışı konusunda genel bir çerçeve çizilerek, Konya'da yaşanan uygulamalar bu çerçeve içerisine oturtulmuş ve tarih metodolojisi doğrultusunda belirli bir zaman aralığına ve dar bir bölgeye projeksiyon tutulmaya çalışılmıştır. Bu araştırma ile konunun maddî unsurları muhtasar bir şekilde ortaya konulmuştur; fakat hiç kuşkusuz bu çalışmanın da birtakım eksiklikleri bulunmaktadır. Dünyayı ve ülkemizi kasıp kavuran salgın sebebiyle saha araştırması yapılamamıştır. Âlicenap milletimizin himmeti sayesinde, diğer vilayetlerimizde gördüğümüz örneklerde olduğu gibi, Konya'da da satılan bu cami ve mescitlerden halen tesis gayesi doğrultusunda ibadete açık olanların mevcut olup olmadığı, değilse ne maksatla kullanıldığı, binası yıkılmışsa yerine ne tür bir yapı yapıldığı hususları tespit edilememiştir.

Vakıfların tasfiyesini planlayan, cami ve mescitleri tasnife tâbî tutan ve sonradan satarak ortadan kaldırmaya çalışan yöneticilerin gayeleri üzerinde yeterince durulamamış, toplumu dönüştürmeyi amaçlayan bu çabaların sonunda kim ne beklemiş ne bulmuştur sorusuna, zaman ve yer darlığı sebebiyle tatminkâr cevaplar verilememiştir. Bir dönemin yaşanan tarihî olaylarına tanıklık ve kaynaklık eden arşiv belgelerinin tamamının analizleri yapılarak bir senteze ulaşılamamıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1920-1967 dönemine ait her türlü işlem evrakı yok edildiği için ne Türkiye genelinde ne de Konya'da satılan vakıf akar taşınmaz malların kesin bir listesini tespit etmek mümkün olmamıştır.

Açık yüreklilikle tespit edilip ortaya konulan eksikliklerin giderilmesi; cami ve mescitlerden başlayarak satılan her bir hayrat vakıf eser hakkında müstakil araştırmalar yapılarak kurtarılması mümkün olanlara el atılması, bütünden parçaya doğru yürüyerek dikkat ettiğimiz bu hususlar hakkında, parçadan bütüne gelerek müstakil tahliller yapılması, yeni kuşaklardan ve genç ilim adamlarımızdan beklenmektedir. Bu tarzda yapılacak spesifik ve derinlikli araştırmalarla verilerin ortaya konulması halinde, eminim hayırsever Konyalılar işin gereğini yapacaktır.

KAYNAKÇA

BCA Yeni adıyla, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı 1925: 030.10/192.313.14/1-2 (yeni tasnif numarası).

BCA 1926: 18/223-11/1: 030.18.01.01/018.26.11 (yeni tasnif numarası).

BCA 1927: 18/229-65/2,3.

BCA 1930: 18/229-53.

BCA 1932: 18/229-65/8-10.

BCA *(TC. Dahilindeki Cevâmi ve Mesâcidin Tasnifi ve kadrolarının Tespiti Hakkında Talimatname)*, 1932: 18/229-65/ 4/1-5).

BCA, 1937: 18/229-151.

BCA 1937: 18/229-164.

BCA, 1939: 18/229-162.

BCA 1940: 18/225-152.

VGM/ABİYAP (İ. Berkil) 1937: MD/I-2/3

VGM/ABİYAP (*VGM'nün 28.8.1935 tarih ve 167778/60 sayılı Yazısı*) 1936: MD (Mütalaa Dosyası) /1-21

VGM/ABİYAP 1935: MD/I-22.

VGM/Edirne 1940: 1/3724.

VGM/MMHK 1969: 1/7-2, 5, 7.

VGM/Uzunköprü 1940: 1/581.

VGMA (*Ahkâm ve Nizamât Defteri*) 1327: 948/3.

VGMA, (*Hayrat Müzayede Satış Defteri)*, 1931-1969: Def. No:2380).

VİA (Vakıflar İstanbul Arşivi)-EHN/MUM 1336: 32; VGM 1327: 848/3.

VİA-EHN/OAVK (Orman ve Arazi-i Vakfiye Kalemi), 2/6.

VİA-EHN/OAVK-2/6-1, 2, 3, 4.

VİM (Vakıflar İdare Meclisi) 1936: 530/494.

VİM 1940: 548/498.

VİM 1962: 135/136-1, 2.

VİM 1963: 198/264.

VİM 1963: 198/264.

VİM 1963: 543/582.

VİM 1987: 756/757; Konya 1987: Maz. Ak., s.99.

VGM, EML/HUK 1990: 892.

Açıksöz gazetesi, Kastamonu 1341: 1424/2.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988.

Ali Haydar, *Tertibü's-Sunuf fi Ahkâmi'l- Vukuf*, Dersaadet 1340.

BARKAN, Ö. Lütfi, "H 933-934-1527-1528 Mali Yılına Ait Bütçe Örneği", *İktisat Fakültesi Mecmuası* **(**İFM), S. XV, 1-4, İstanbul 1955.

BARKAN, Ö. Lütfi, "İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyişi", *İFM*, S. XXIII, 1-2, İstanbul 1963.

Canbolat,Yusuf, Yusuf Canbolat'ın 2.7.1963 tarih ve R-3/314 sayılı raporu (VİM 1963: 543/582).

DİLAVER, H. Hüseyin, *Şeyhülislâm ve Evkâf Nâzırı Ürgüplü Mustafa Hayrı Efendi***,** Ankara 2014**,** Amiral Bristol Raporu, ABD Arşivi Nr. 867.00/1782'den nakil.

Düstur (1280 tarihli Evkâf Nizamnamesi), I/II 1289: s. 161, Md. 40.

Düstur, II/III 1330: 421-422.

Düstur, II/V, 1931: 848.

Düstur, III/VI 1934: 99/552.

Düstur, III/XVII 1936: 13-14.

Düstur, V/XXVIII 1986: 136.

Eronat, Safer, *Mütalaa Dosyası*, 1940: MD/I-13/4.

EUM (Evkâf Umum Müdürlüğü) /BK (Bütçe Kanunu) 1926: Md. 4.

EUM, *20. Cumhuriyet Yılında Vakıflar*, Ankara 1943.

EUM/ABİYAP (H. Altuncu-A. Özaktaş Raporu) 1944: MD/IV-1/1.

İbnü'l-Emin M. Kemal-H. Hüsameddin, *Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Tarihçe-i Teşkilâtı ve Nuzzârın Teracüm-i Ahvali*, Dâru'l-Hilâfetü'l-Aliye (İstanbul), 1335.

İVHK (İcra Vekilleri Hey'eti/Bakanlar Kurulu Kararı) 1940: 2/14005.

KÖPRÜLÜ, Bülent, "Evvelki Hukukumuzda Vakıf Nev'iyetleri ve icareteynli Vakıflar", *İÜ-HFM*, İstanbul 1951, C.XVII, S.3-4, s. 699-700).

KURUCU, Ali Ulvi, *Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar-1* (Yayına hazırlayan M. Ertuğrul Düzdağ, Ed. Şeref Yılmaz). İstanbul 2015, C.I, Baskı: 16.

LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Çev. Metin Kıratlı), Ankara 1983.

M. Hamdi (Elmalılı), *Ahkâm-ı Evkâf/Taşbasma* (Mekteb-i Mülkiye Derslerinden), İstanbul 1327.

Meclis-i Ayân/Mebusân 1327: 2/68-1090.

Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukuât,* İstanbul, 1327, C. II.

Ömer Hilmi Efendi, *İthâfü'l-Ahlâf fi Ahkâmi'l-Evkâf,* İstanbul 1307.

ÖZTÜRK, Nazif, "Vakıflar Hangi Statüde Bir İdarî Yapı ile Yönetilmelidir", *Vakıflar Dergisi 80. Yıl Özel Sayısı,* Ankara 2019.

ÖZTÜRK, Nazif, *Azınlık Vakıfları,* Ankara 2003.

ÖZTÜRK, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi,* Ankara 1995.

RG 1935: 3163.

RG 1988: 19983.

Selahaddin Serik, *(Evkâf Ne İçun Parasız Kaldı /Rapor)* (VGM/ABİYAP 1937: MD/I-1/1).

TBMM/*ZC* 1935: 1-3/20.

Vakıflar Kanunu, Numara 2762 (RG: 13.6.1935/3027; Düstur III/XVI 2762, s.586.

Vakıflar Kanunu, Numara 5737 RG. 27.02.2008/26800.

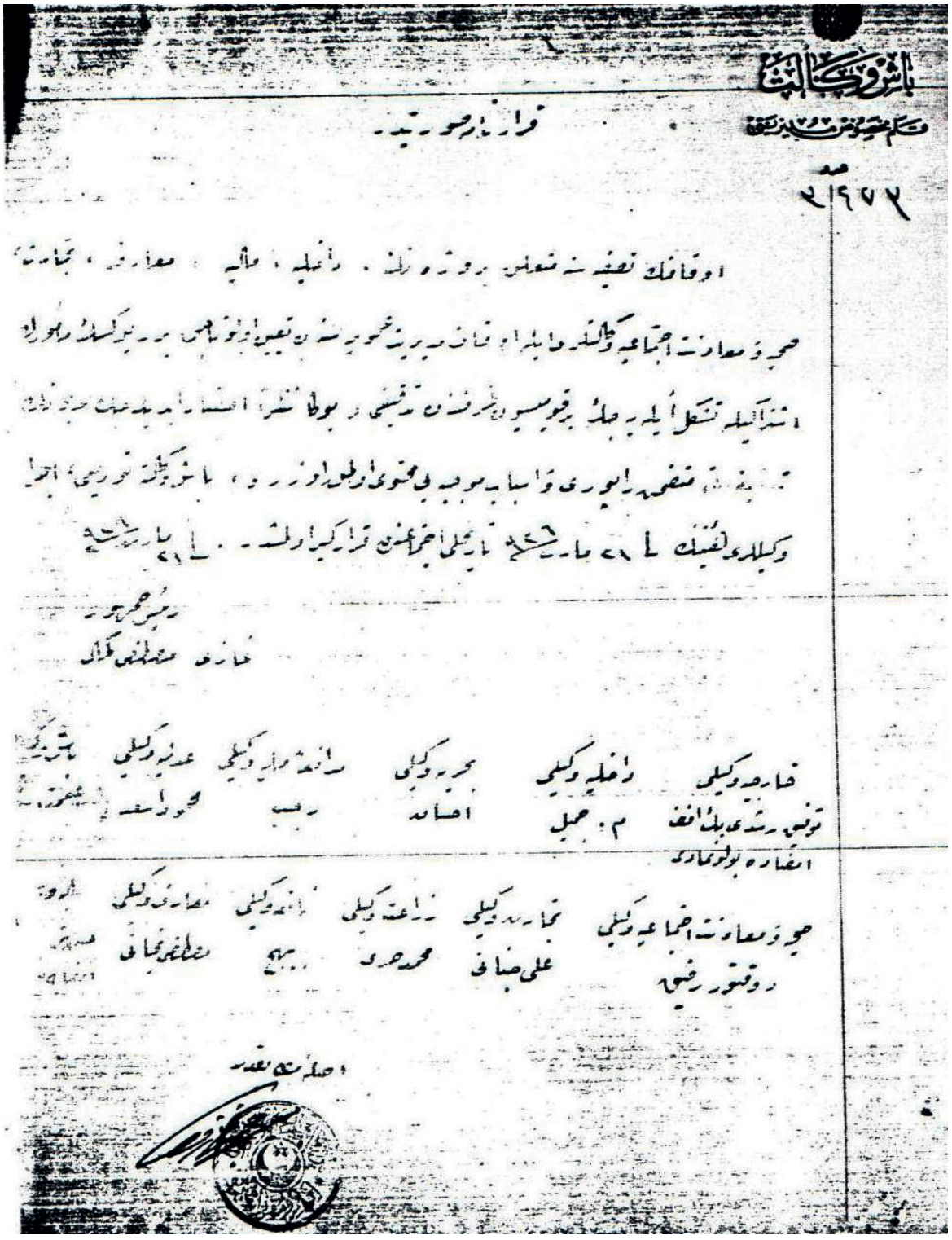
VGM, *Mecmua***,** Ankara 1942.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, *İnstitution Du Waaqf Au XVIII e Siecle En Turquie-etude socio-historique***,** Ankara 1985.

YÜKSEL, Hasan, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü, 1585-1683***,** Sivas 1998.

EKLER:

Ek-1. Evkâfın tasfiyesine müteallik bir projenin Dahiliye, Maliye, Maarif, Ticaret, Sıhhiye ve Muavenât-ı *İctimâiye* vekaletleri ile Evkâf *Müdüriyet-i* Umumiyesi'nden tayin olunacak birer yüksek memurun iştirakiyle teşkil edecek bir komisyon tarafından tetkiki ve buna nazaran ihzar edilecek layihanın tetkikâtını mutazammın raporu ve esbâb-ı mucibeyi muhtevi olmak üzere Başvekalete tevdiine, *İVH'nin* 21 Mart 1926 tarihli içtimaında karar verildiğine dair Bakanlar Kurulu Kararı *(ÖZTÜRK,* ***age,*** s. 612).

Ek-2. *Kastamonu'daki vakıf mektep ve medreselerin Maarif Müdürlüğü tarafından satılmasına dair, 23 Temmuz 1341 tarihli Açıksöz gazetesinde neşredilen satış ilanı.*

آچیق سوز

اعلان

معارف مدیریتدن :

قومیسیون مخصوص قراریله صاتیله جق اولان نصرالله جامعشریفی جوارنده واقع مردیه ، مرحوم طبان علی زاده محمدافندینك توفیقیه ، عید لباقی نعمانیه ، نصرالله القاضی محمودیه نام دیکر شادروان آلتی ، صدقیه نام دیکر قویو دبی ، ضیائیه ، سمیحیه نام دیکر صرتلی زاده مدرسه‌سی ، بك افندی نام دیکر قیونلی مدرسه‌لریله اسفندیار مدرسه‌سی عرصه‌سی ۲۶ تموز ۳۴۱ تاریخندن اعتباراً برآی مدتله مزایده‌یه چیقارلمشدر . طالب اولانلرك دلال باشی‌یه مراجعت ایلملری اعلان اولونور .

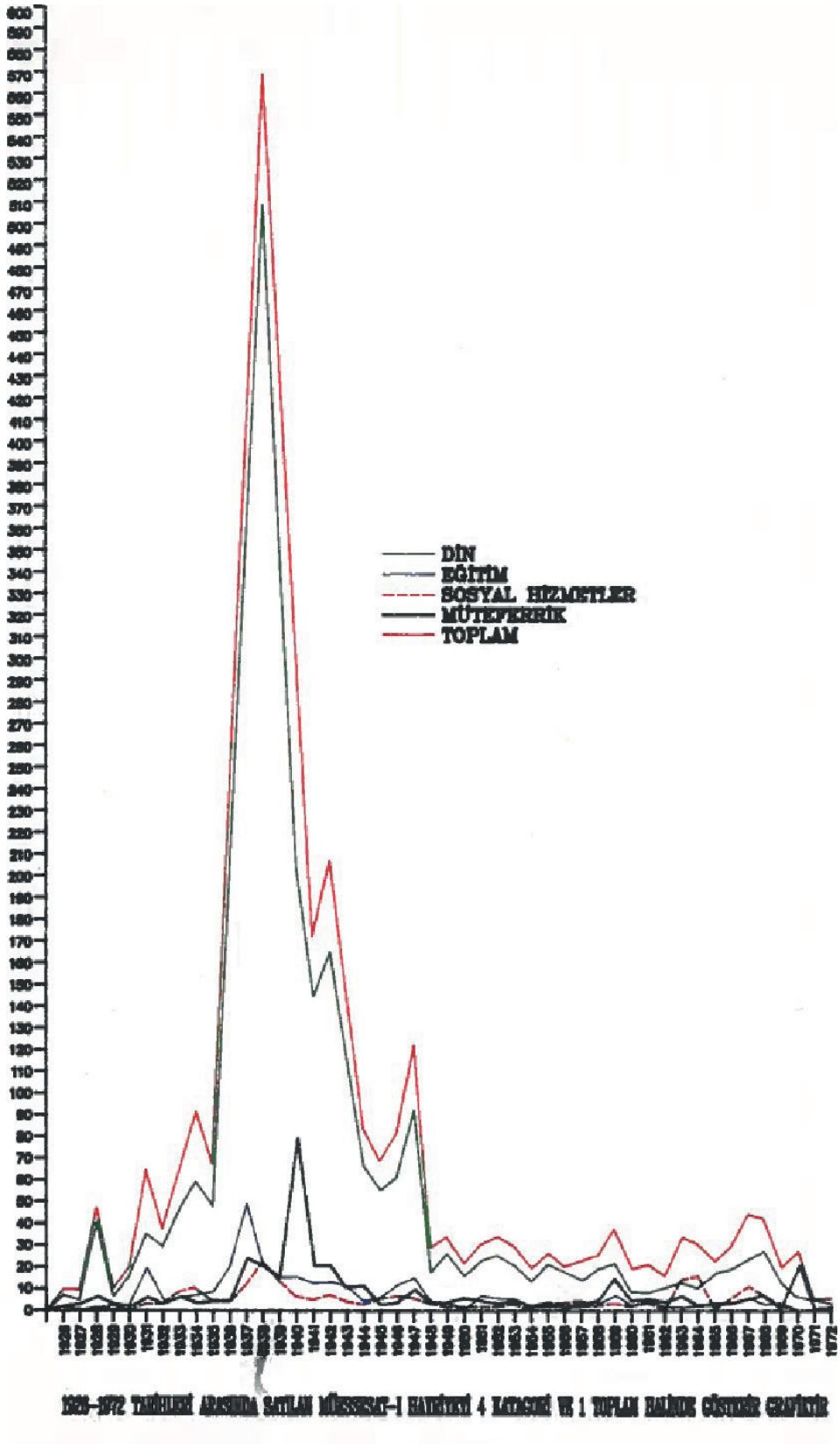
§ قومیسیون مخصوص قراریله صاتیله جق اولان خاجی حمزه محله‌سنده واقع خراب مکتب عرصه‌سیله جمال الدین محله‌سنده کائن عائشه ، ابن نجار محله‌سنده آتلامباج ، هپکیرلر محله‌سنده چرکس خواجه ، هپکیرلر ، اق مسجد محله‌سنده حاجی حسین افندی ، اق مسجد محله‌سنده سرور ، دوه جیلر محله‌سنده بویر خواجه مکتبلری ۲۶ تموز ۳۴۱ تاریخندن اعتباراً برآی مدتله مزایده‌یه چیقارلمشدر . طالب اولانلرك دلال باشی‌یه مراجعت ایلملری اعلان اولونور .

Ek-3.1926-1972 Tarihleri Arasında Türkiye Genelinde Satılan Vakıf Hayrat Taşınmazların Toplu Listesi (ÖZTÜRK, ***age,*** s.543).

1926-1972 TARİHLERİ ARASINDA TÜRKİYE GENELİNDE SATILAN VAKIF HAYRAT TAŞINMAZLARIN TOPLAM LİSTESİ

| GÖRÜŞ | SATILAN VAKIF HAYRAT TAŞINMAZLARIN CİNSİ | | |

Ek-4.1926-1972 Tarihleri Arasında Satılan Müessesât-ı Hayriyeyi 4 Kategori 1 Toplam Halinde Gösteren Grafik

Ek-5. Müze ve müze deposu olarak kullanılmak üzere 3'ü İstanbul'da, 1'i Ankara'da, 1'i Eskişehir'de, 2'si Gaziantep'te, 1'i Aksaray'da ve 8'i Konya'da olmak üzere toplam 16 vakıf eserinin Millî Eğitim Bakanlığı'na tahsis edildiğini gösterir, 29.8.1945 tarih ve 3/3054 sayılı Bakanlar Kurulu kararı.

BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3

Karar

3054

Millî Eğitim Bakanlığınca müze ve müze deposu olarak kullanılacak ilişik listede gösterilen vakıf binaların bakım ve onarım giderleri Devlet bütçesinden ödenmek üzere adı geçen Bakanlığa tahsisi, Bu Bakanlığın isteği ve Maliye Bakanlığının 5/7/1945 tarihli ve 3121-764-11735 sayılı mütalâası üzerine, Bakanlar Kurulunca 29/8/1945 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan | Adalet Bakanı | Millî Savunma Bakanı | İçişleri Bakanı | Dışişleri Bakanı

Maliye Bakanı | Millî Eğitim Bakanı | Bayındırlık Bakanı | Ekonomi Bakanı | Sa. ve So. Y. Bakanı

Gümrük ve Tekel Bakanı | Tarım Bakanı | Ulaştırma Bakanı | Ticaret Bakanı | Çalışma Bakanı

Ek-6. Müze ve müze deposu olarak kullanılmak üzere 29.8.1945 tarih ve 3/3054 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile tahsis edilen vakıf eserlerinin ekli listesi.

Konya	Alâettin camii
	Karatay medresesi
	Mevlâna dergâhı
	Sırçalı medrese
	Sultan hanı
	Sâhip Ata camii
Istanbul	Fethiye camii
	Kariye camii
	Perizat Hatun çamii
	Abdülkadiri -
Ankara	İsfahanî mescidi
Eskişehir	Alâaddin camii
Gaziantep	Handaniye camii
	Nuri Mehmet Paşa camii
Akşehir	Taş medrese
	İmaret camii
Aksaray	Zinciriye medresesi

Ek-7. Amber Reis Camiinin kadro haricinde bırakılmasına dair 17.8.1936 gün ve 530/494 sayılı karar.

T. C.
AKIFLAR
ım Müdürlüğü
dare Meclisi
ıyı 530

Hülâsa
Konya istasyon caddesindeki
nber reis camiinin kadro
haricine birakılması h .

Karar No.
494

Konya istasyon caddesinde kadro dahilinde birakılmış olan Anber Reis camiinin cemaati az olmakla beraber beş vakit namazlarda açil - madığı ve yakınlarında Turgun oğlu ve Şeyh Şadreddin camileri bulunduğu cihetle bu camiin kadro haricine alınması hakkında Konya Evkaf Müdürlüğünün teklifi üzerine , Konya valiliğinin yazısile gönderilen Encümen kararı ve ilişiği incelendiğine ve Encümence bu camiin 500 metre mesafesinde başka cami bulunmadığı , cuma ve bayram günlerinde tamamile dolduğu ve binasının yeni olduğu cihetle kadro haricine alınması uygun olamayacağına karar verilmiş ve vilâyetin yazısında ise , bu cami Evkaf Müdürlüğünün müzekkeresinde gösterilen şartlar - dan dolayı ihtiyaçtan fazla bulunduğundan ve Komisyon azaları tara - fından kararda beyan olunan sebepler vilâyetçe de varid görülmemekte olduğundan mezkür caminin kadro dışına alınması istenilmekte bulun - duğuna ve Müdürün mutaleasına ve vilâyetin noktai nazarına ve Encü - men azalarının bunlara muhalif olan kararına nazaran iktizasının ta- yınına dair Muamelât M.T. Müdürlüğünün tevdi olunan 15/8/936 günlü ve 6639 sayılı yazısı ile ilişiği evrak okundu .

Evrak mündericatına nazaran , camiin beş vakit açılmadığı ve cemaatinin az olduğu ve yakininde iki camiin bulunduğu anlaşılmış olmakla kadro haricinde birakılmasına 17/8/936 gününde oybirliğiyle karar verildi .

İdare Meclisi Reisi V. — Aza Umum Müdür muavini — Aza — Aza — Aza

Ek-8. Konya'da 1963'te 27 parça vakfın satış belgesi.

T. C.
VAKIFLAR
Genel Müdürlüğü
İdare Meclisi

Evrak No. : 392.....
Karar No. : 428.....

Özet :
Konya'da 27 parça yerin satışı Hk.

Konya Vakıflar Müdürlüğünden alınan ilişik yazıda; 1963 yılı satış proğramına dahil olupzİdare Meclisinin tasvibinden geçmiş ve merkezde mütabakatı temin edilmiş olan listeye muvazi olarak tanzim olunan ekli satış cetvelinde yazılı 1.071.500 lira değerindeki 27 adet gayrimenkulün satışı teklif edilmekte olup yılda 10.700 lira kira getiren mezkûr yerlerin ihale komisyonunca takdir edilen bedeller üzerinden Vakıflar x Kanununun 12. maddesi uyarınca satışları hususunun tetkik ve karara bağlanması hakkında Emlâk Müdürlüğünün 2/8/1963 tarihli ve 3614 sayılı yazısı ve ilişikleri okundu.

Satış cetveline dahil gayrimenkullerin kiralarının düşük olması hasebiyle yeni kira kanunu ile bir misli dahi artsa,istenilen seviyeye ulaşamayacağı kanaatına varılmıştır.Genel durumlarına bilhassa şehir imar plânına göre vakıflar kanununun 12. maddesi şumulüne girdikleri mahalli ihale komisyonu kararında belirtilmiş olmakla bahis konusu gayrimenkullerin 23/9/1963 tarih ve R:9/423 sayılı karar gözönünde bulundurulmak kaydiyle- 2762 sayılı kanunun 12. maddesi uyarınca usulü dairesinde satışa arzedilmeleri,

Mahallinin yazısında bedeli 40.000 lirayı geçenlerin birisi x peşin olmak üzere bir yıllık süre ile 2 taksitte satılmaları teklif edilmekte olduğundan, Genel Müdürlükçe de bu suretle satış faydalı görüldüğü takdirde,muhammen bedelleri 40.000 liranın aşan mahallerin 2950 sayılı kanunun birinci maddesi uyarınca satışa çıkarılmaları,

için dosyanın Genel Müdürlüğe tevdiine 4/9/1963 gününde karar verildi.

İdare Meclisi Başkanv | Üye Genel Müdür | Üye | Üye | Üye

Ek-9. Konya'da tek kararla 22 parça hayrat eserin satışına ilişkin 21.6.1940 tarih ve 548-498 sayılı VİM kararı (VİM, 1940, 548-498):

T. C.
VAKIFLAR
Umum Müdürlüğü
İdare Meclisi
Sayı: 548

Karar № 498

Hülâsa

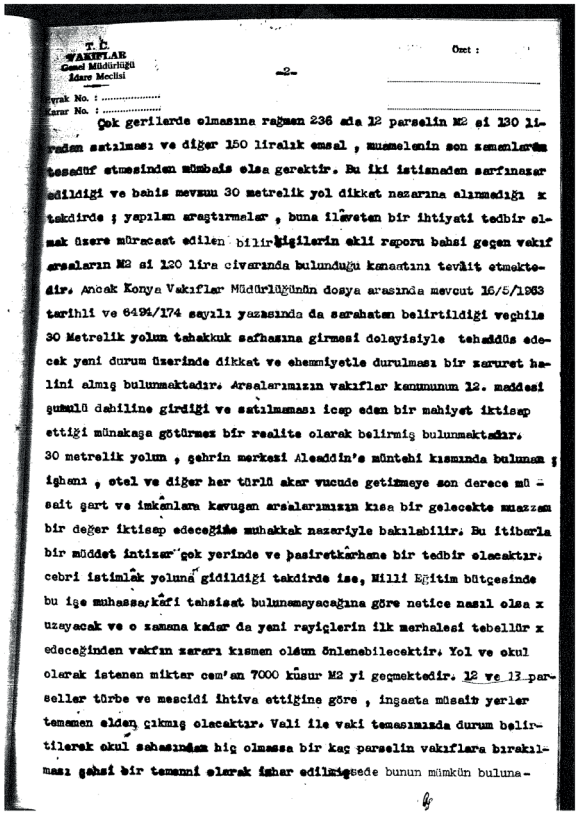
Konyada satılacak yerler H.

Konyada 22 parça hayrat bina ve arsalarının tarihî ve mimarî kıymeti olmadığı tesbit ve tevsik edilerek satılmasına mahallî vakıflar Müdürlüğünden lûzum gösterildiğinden bahsile vakıflar kanununun 10 uncu maddesi uyarınca satılmaları hakkında Muamelât Müdürlüğünün tevdi olunan 18/6/940 günlü ve 6680 sayılı yazısile ilişikleri okundu .

İlişik cetvelde isimleri yazılı hayrat arsasile tarihî ve mimarî kıymetleri olmadığı Konya Müzesi Müdürlüğünce tesbit edilen hayratın, 2762 No.lı vakıflar kanununun 10 uncu maddesi uyarınca usulen satılıb paresının diğer hayrata tahsis olunması uygun olacağından, mezkûr madde mucibince Bakanlar heyetince bir karara bağlanmak üzre yüksek Başbakanlığa arzına 21/6/940 gününde oybirliğiyle karar verildi .

İdare Meclisi Reisi	Üye	Üye	Üye	Üye
	Umum Müdür H. Yücel izinli			Açık

Ek-10. Konya'da VİM kararı ile Amber Reis Camiinin kadro haricine çıkartılması ile 22 hayrat ve 27 akar vakıf eserin satışına ilişkin üç adet Vakıflar İdare Meclisi (VİM) kararı ile değerinin çok altında bir bedelle satılan 5412 metre kare arsanın durumunu gözler önüne seren, Kız Öğretmen Okulu bahçesine katılmak üzere satışına ilişkin 2.7.1963 tarih ve R.3-314 sayılı VİM Azası Yusuf Canbolat'ın dört sayfalık raporu:

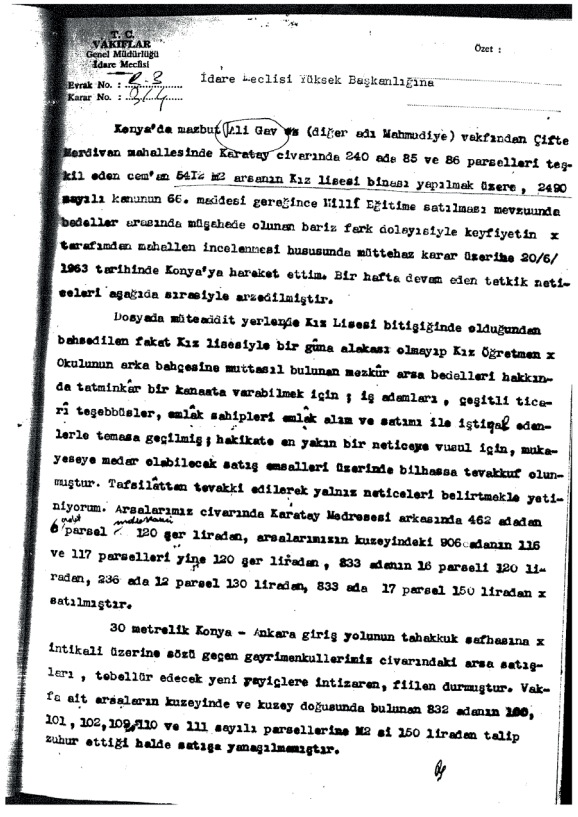
T. C.
VAKIFLAR
Genel Müdürlüğü
İdare Meclisi

Özet :

-2-

Evrak No. : .....
Karar No. : .....

Çok gerilerde olmasına rağmen 236 ada 12 parselin M2 si 130 liradan satılması ve diğer 150 liralık emsal , muamelenin son zamanlarda tesadüf etmesinden mümbais olsa gerektir. Bu iki istisnadan sarfınazar edildiği ve bahis mevzuu 30 metrelik yol dikkat nazarına alınmadığı x takdirde ; yapılan araştırmalar , buna ilaveten bir ihtiyati tedbir olmak üzere müracaat edilen bilirkişilerin ekli raporu bahsi geçen vakıf arsaların M2 si 130 lira civarında bulunduğu kanaatini tevlit etmektedir. Ancak Konya Vakıflar Müdürlüğünün dosya arasında mevcut 16/5/1963 tarihli ve 6494/174 sayılı yazısında da sarahatan belirtildiği veçhile 30 Metrelik yolun tahakkuk safhasına girmesi dolayisiyle tehaddüs edecek yeni durum üzerinde dikkat ve ehemmiyetle durulması bir zaruret halini almış bulunmaktadır. Arsalarımızın vakıflar kanununun 12. maddesi şumulü dahiline girdiği ve satılmaması icap eden bir mahiyet iktisap ettiği münakaşa götürmez bir realite olarak belirmiş bulunmaktadır. 30 metrelik yolun , şehrin merkezi Alaeddin'e müntehi kısmında bulunan ; ihtiva , otel ve diğer her türlü akar vucude getirmeye son derece müsait şart ve imkanlara kavuşan arsalarımızın kısa bir gelecekte mütezayid bir değer iktisap edeceğine muhakkak nazariyle bakılabilir. Bu itibarla bir müddet intizar çok yerinde ve basiretkarane bir tedbir olacaktır. cebri istimlak yoluna gidildiği takdirde ise, Milli Eğitim bütçesinde bu işe muhassas kafi tahsisat bulunmayacağına göre netice nasıl olsa x uzayacak ve o zamana kadar da yeni rayiçlerin ilk merhalesi tebellür x edeceğinden vakfın zararı kısmen olsun önlenebilecektir. Yol ve okul olarak istenen miktar cem'an 7000 küsur M2 yi geçmektedir. 12 ve 13 parseller türbe ve mescidi ihtiva ettiğine göre , inşaata müsait yerler temamen elden çıkmış olacaktır. Vali ile vaki temasımızda durum belirtilerek okul sahasından hiç olmassa bir kaç parselin vakıflara bırakılması şahsi bir temenni olarak izhar edilmişse de bunun mümkün buluna-

T. C.
VAKIFLAR
Genel Müdürlüğü
İdare Meclisi

Özet :

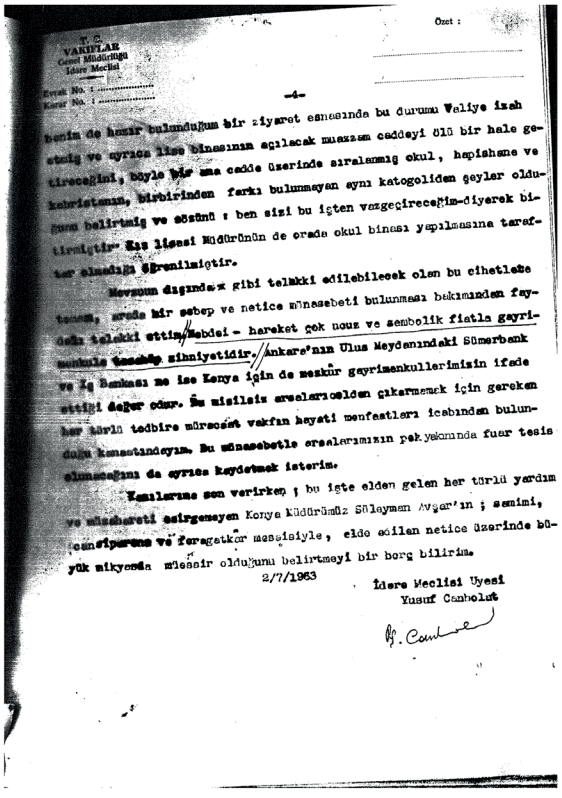
Evrak No. : 2 8
Karar No. : 5/1

İdare Meclisi Yüksek Başkanlığına

Konya'da mazbut Ali Gav ve (diğer adı Mahmudiye) vakfından Çifte Merdivan mahallesinde Karatay civarında 240 ada 85 ve 86 parselleri teşkil eden cem'an 5412 M2 arsanın Kız Lisesi binası yapılmak üzere , 2490 sayılı kanunun 66. maddesi gereğince Millî Eğitime satılması mevzuunda bedeller arasında müzakere olunan bariz fark dolayısiyle keyfiyetin x tarafımdan mahallen incelenmesi hususunda müttehaz karar üzerine 20/6/1963 tarihinde Konya'ya hareket ettim. Bir hafta devam eden tetkik neticeleri aşağıda sırasiyle arzedilmiştir.

Dosyada mütecaviz yerlerde Kız Lisesi bitişiğinde olduğundan bahsedilen fakat Kız lisesiyle bir güna alakası olmayıp Kız Öğretmen x Okulunun arka bahçesine muttasıl bulunan mezkur arsa bedelleri hakkında tatminkar bir kanaata varabilmek için ; iş adamları , çeşitli ticari teşebbüsler, emlak sahipleri emlak alım ve satımı ile iştigal edenlerle temasa geçilmiş ; hakikate en yakın bir neticeye vusul için, mukayeseye medar olabilecek satış emsalleri üzerinde bilhassa tevakkuf olunmuştur. Tafsilattan tevakki edilerek yalnız neticeleri belirtmekle yetiniyorum. Arsalarımız civarında Karatay Medresesi arkasında 462 adadan 6 parsel 120 şer liradan, arsalarımızın kuzeyindeki 906 adanın 116 ve 117 parselleri yine 120 şer liradan , 833 adanın 16 parseli 120 liradan, 236 ada 12 parsel 130 liradan, 833 ada 17 parsel 150 liradan x satılmıştır.

30 metrelik Konya - Ankara giriş yolunun tahakkuk safhasına x intikali üzerine sözü geçen gayrimenkullerimiz civarındaki arsa satışları , tebellür edecek yeni rayiçlere intizaren, fiilen durmuştur. Vakfa ait arsaların kuzeyinde ve kuzey doğusunda bulunan 832 adanın 100, 101 , 102, 109, 110 ve 111 sayılı parsellerine M2 si 150 liradan talip zuhur ettiği halde satışa yanaşılmamıştır.

T. C.
VAKIFLAR
Genel Müdürlüğü
İdare Meclisi

Özet :

Evrak No. : .....
Karar No. : .....

-1-

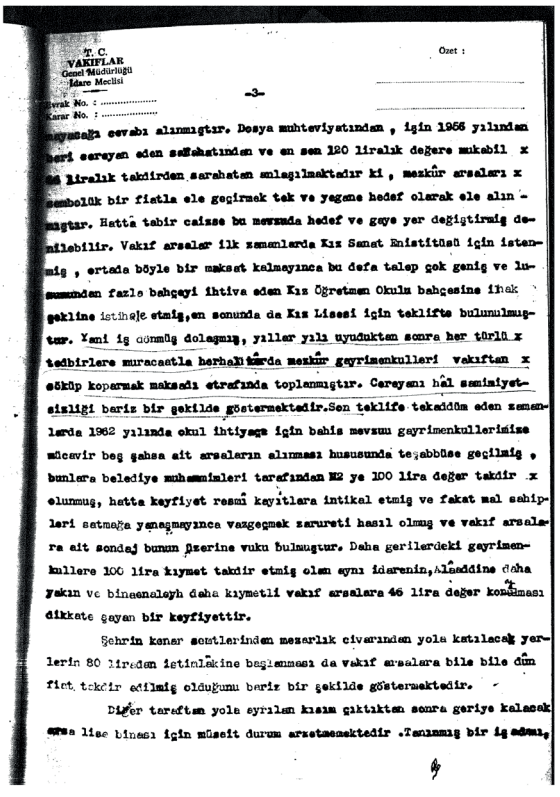
benim de kenar bulunduğum bir ziyaret esnasında bu durumu Valiye izah etmiş ve ayrıca lise binasının açılacak muazzam caddeyi süs bir hale getireceğini, böyle bir ana cadde üzerinde sıralanmış okul , hapishane ve kahıstanın, birbirinden farklı bulunmayan aynı katogoliden şeyler olduğunu belirtmiş ve sözünü : ben sizi bu işten vazgeçireceğim-diyerek bitirmiştir. Kız Lisesi Müdürünün de orada okul binası yapılmasına taraftar olmadığı öğrenilmiştir.

Mevzuun dışında x gibi telakki edilebilecek olan bu cihetleşe temas, arada bir sebep ve netice münasebeti bulunması bakımından faydalı telakki ettim. Maamafih - hareket çok ucuz ve sembolik fiatla gayrimenkule tesahüp zihniyetidir. Ankara'nın Ulus Meydanındaki Sümerbank ve İş Bankası mı ise Konya için de mezkur gayrimenkullerimizin ifade ettiği değer odur. Bu misillu arsalardan elden çıkarmamak için gereken her türlü tedbire müracaat vakfın hayati menfaatleri icabından bulunduğu kanaatindeyim. Bu münasebetle arsalarımızın pek yakınında fuar tesis olunacağını da ayrıca kaydetmek isterim.

Kanaatıma son verirken ; bu işte elden gelen her türlü yardım ve müzaheret esirgemeyen Konya Müdürümüz Süleyman Avşar'ın ; samimi, cansiperane ve feragatkar mesaisiyle , elde edilen netice üzerinde büyük nikyasda müessir olduğunu belirtmeyi bir borç bilirim.

2/7/1963

İdare Meclisi Üyesi
Yusuf Canbolat

T. C.
VAKIFLAR
Genel Müdürlüğü
İdare Meclisi

Özet :

Evrak No. : .....
Karar No. : .....

-3-

neyimize cevabı alınmıştır. Dosya muhteviyatından , işin 1956 yılından beri sürüyen adi safahatından ve en son 120 liralık değere mukabil x 150 liralık takdirden sarahatan anlaşılmaktadır ki , mezkur arsaları x sembolük bir fiatla ele geçirmek tek ve yegane hedef olarak ele alınmıştır. Hatta tabir caizse bu mevzuda hedef ve gaye yer değiştirmiş denilebilir. Vakıf arsalar ilk zamanlarda Kız Sanat Enstitüsü için istenmiş , ertada böyle bir maksat kalmayınca bu defa talep çok geniş ve lisesinden fazla bahçeyi ihtiva eden Kız Öğretmen Okulu bahçesine ilhak şekline istihale etmiş,en sonunda da Kız Lisesi için teklifte bulunulmuştur. Yeni iş dönmüş dolaşmış, yıllar yılı uyuduktan sonra her türlü x tedbirlere müracaatla herhangi bir surette mezkur gayrimenkulleri vakıftan x koparmak maksadı etrafında toplanmıştır. Cereyanı hal samimiyetsizliği bariz bir şekilde göstermektedir.Son teklife tekaddüm eden zamanlarda 1962 yılında okul ihtiyacı için bahis mevzuu gayrimenkullerimize müteavir beş şahsa ait arsaların alınması hususunda teşebbüse geçilmiş , bunlara belediye muhammineleri tarafından M2 ye 100 lira değer takdir x olunmuş, hatta keyfiyet resmi kayıtlara intikal etmiş ve fakat mal sahipleri satmağa yanaşmayınca vazgeçmek zarureti hasıl olmuş ve vakıf arsalara ait sondaj bunun üzerine vuku bulmuştur. Daha gerilerdeki gayrimenkullere 100 lira kıymet takdir etmiş olan aynı idarenin,Alaeddine daha yakın ve binaenaleyh daha kıymetli vakıf arsalara 46 lira değer konulması dikkate şayan bir keyfiyettir.

Şehrin kenar semtlerinden mezarlık civarından yola katılacak yerlerin 80 liradan istimlakine başlanması da vakıf arsalara bile bile dün fiat takdir edilmiş olduğunu bariz bir şekilde göstermektedir.

Diğer taraftan yola ayrılan kısım çıkıktan sonra geriye kalacak arsa lise binası için müsait durum arzetmemektedir .Tanınmış bir iş adamı,

OSMANLI EĞİTİM VAKIFLARININ CUMHURİYET DEVRİNDE KULLANIMI (KONYA ÖRNEĞİ)

Halil İbrahim ÇELİK*

ÖZET

Türkiye'nin son iki yüz yıllık tarihi, büyük savaşlar ile birlikte toplum yapısı, ekonomi ve kültür bakımdan önemli gelişme ve değişmelere şahitlik etmiştir. Devlet ve toplumu her alanda etkileyen büyük değişim hamlesi, inkılap/devrim olarak tanımlanmıştır. Kökleri XIX. yüzyılın ilk çeyreğine uzanan değişim, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde ivme kazanarak gelişimini büyük ölçüde tamamlamıştır. Devrimci cumhuriyet sürecinden, eğitim kurumları ve bu kurumların ilişkili olduğu eğitim vakıfları da geri dönülmez bir şekilde etkilenmiştir. Erken cumhuriyet döneminde, Osmanlı Devleti'nin önemli sivil miraslarından biri olan eğitim vakıflarının mülk ve akarlarının, nasıl değerlendirildiği/tasfiye edildiği üzerinde tartışılmaktadır. Vakıf geleneği ve eğitim vakıfların yaygın, güçlü olduğu Konya, Osmanlı dönemi eğitim vakıflarının Cumhuriyet döneminde yeniden değerlendirilmesi ya da tasfiyesinin gösterge vilayetlerinden biridir. Yeninin inşası için eskinin imhası prensibi ile gerçekleştirilen uygulamaların, kökü bin yıllık geleneklere dayanan müesseselerin kaderine etkisi yeniden değerlendirilmelidir.

*Dr. Öğretim Görevlisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, e-posta: hicelik@erbakan.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-5500-4226

Anahtar Kelimeler: Eğitim Vakıfları, Konya, Medrese, Tevhid-i Tedrisat Kanunu.

THE USE OF OTTOMAN EDUCATION FOUNDATIONS IN THE REPUBLICAN PERIOD
(The Case of KONYA)

ABSTRACT

The history of Turkey over the last two centuries has witnessed great wars along with important developments and changes in terms of social structure, economy and culture. The great change movement that affected the state and society in every field was defined as revolution. The change, whose roots dated back to the first quarter of the 19th century, gained significant momentum in the first quarter of the 20th century and completed its development to a great extent. Educational institutions and educational foundations were also been irreversibly affected by the revolutionary Republic process. In the early Republican period, there had been discussions about how the properties and assets of the education foundations, which were one of the important civil legacies of the Ottoman Empire, were used/liquidated. Konya, where foundation tradition and educational foundations are widespread and strong, is one of the important provinces of the re-evaluation or liquidation of the Ottoman education foundations in the Republican period. The effects of these practices, carried out with the principle of destroying the old for the construction of the new, on the fate of these institutions which are rooted in thousand-year-old traditions should be reviewed again.

Keywords: Education Foundations, Konya, Madrasa, Law on the Unification of Education.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde eğitim-öğretim müesseselerinin binalarının inşası, kuruluşu, öğretim elemanı ve talebelerinin masrafları ile sair eğitim giderleri bizzat bu işleri gerçekleştirmek üzere kurulmuş olan vakıflar tarafından üstlenilmiştir. *Vakf*, Arapça bir kelime olup, alıkoyma, durdurma, bağlama, durak, hareket etmeme anlamlarında kullanılmaktadır. Kavram olarak ise *vakıf*, bir mülkün toplum yararına ebedi olarak tahsis edilmesi, mülkün gelirlerinin hayır işlerine tahsîs edilmesi anlamlarında kullanılmaktadır[1]. Hz. Osman'ın halifeliği döneminde, Beytü'l-mal'e ait arazilerin kullanım haklarının bireylere verilmeye başlanması üzerine bu uygulamalarının ileride suiistimale neden olabileceğine ilişkin Hz. Ali'nin endişeleri üzerine yapılan düzenleme, bu arazilerin satılmamak, bağışlanmamak ve mirasa konu olmamak üzere sadaka-i mevkute olarak kullanılması uygulamasını doğurmuştur. Uygulamaya; sadaka-i câriye, sadaka-i mevkûfe ve daha sonra ise mevkûfât ve nihayet vakıf isimleri verilmiştir. En genel anlamı ile vakıf; bir malın satış, bağış ya da mirasa konu olmadan, halkın yararına ilelebet kullanılmasını ifade etmektedir[2].

Osmanlı Devleti'nde diğer hizmet alanlarında olduğu gibi eğitim-öğretim müesseselerinin finansmanı da hayırsever zenginler tarafından eğitim vakıfları aracılığı ile sağlanıyordu. Eğitim kurumlarının faaliyetlerinin sürdürülmesinde vakfılar, öncü bir role sahip olmuşlardır. Bu yönü ile devlet, örgün eğitim-öğretim müesseseleri olan mahalle (sıbyan) mektepleri ve medreselerin işletme giderleri ile doğrudan sorumluluk üstlenmemiştir. Aynı şekilde yaygın eğitim müessesi olarak

[1] İzzet Sak, *Kadı Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Vakıflar (1950-1910)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2012, s. 1; Veysi Erken, "Vakıfların Eğitim Sistemine Katkısı", *Vakıf Medeniyeti 2011 Yılı Eğitim Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, s. 75-96; Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", *DİA*, XXXXII, s. 475.

[2] Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 20; Hüseyin Hatemi, "Osmanlılar'da Toprak Düzeni ve Vakıf Kurumu ", *Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih-Medeniyet-Kültür)*, Ağaç Yayınları, C. V, İstanbul, 1993, ss. 197-225.

değerlendirilen cami, mescit, zaviye ve tekkeler ile eğitim kurumlarının bir parçası durumundaki kütüphaneler de hayır sahipleri tarafından kurulan vakıflarca inşa edilmiş ve işletilmiştir. Bir başka ifade ile eğitim müesseselerinin inşa ve işletme giderleri için doğrudan devlet hazinesinden harcama yapılmamıştır[3]. Bu uygulamalar, Osmanlı Devleti döneminin önemli eğitim ve kültür merkezlerinden birisi olan Konya Vilayeti için de geçerlidir. Konya'da zengin hayırseverler ve şehirde görev yapan yönetici, müftü, müderris ve sair erkân, eğitim-öğretim hizmetlerinde kullanma niyetiyle çok sayıda mektep, medrese, cami, türbe, zaviye ve tekke yaptırmışlardır. Eğitim vakıflarının görevi, sadece bina yapımı ile sınırlı değildir. Binası tamamlanarak eğitime açılan eğitim müessesesinin faaliyetlerini sürdürebilmesi için gerekli olan finans kaynağı da yine kurulan vakıf tarafından sağlanıyordu[4].

1. OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİM KURUMLARI VE VAKIFLARI

Osmanlı Devleti'nde temel eğitim kurumu olan medreseler, İslam Medeniyetinin müessesesi olarak bilinmektedir. Medreseler, kuruluşlarından 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunun uygulanması sırasındaki kapatılmalarına kadar, vakıf geleneğinin ayrılmaz bir parçası olmuşlardır. Bu nedenle de medreseler, dini bir müessese olarak değerlendirilmiştir[5]. Osmanlı Devleti'nde mesleki ve teknik eğitim, usta-çırak ilişkisi çerçevesinde esnaf birlikleri tarafından Lonca teşkilatı bünyesinde; askeri eğitim ise, devletin İstanbul'da oluşturduğu askeri birliklerdeki askeri sistemi içerisinde gerçekleştirilmiştir. Sarayda özel bir eğitim müessesesi olan Enderun ile mesleki eğitim ve askerlik eğitimi dışındaki tüm eğitim, medreseler tarafından vakıfların mali kaynakları ile sürdürülmüştür[6]. Medrese binalarının yapımından personel görevlendirmesi ve müderris atanmasına kadar tüm işlemler medresenin bağlı olduğu vakfın senedine göre sürdürülmek zorundaydı. Bu zorunluluk aynı zamanda dini bir emir olarak görülüyordu. Bu düşünceyle, medreseye hiçbir müderris vakıf şartnamesine aykırı olarak tayin edilemezdi. İster müderris ister temizlik görevlisi olsun medresede çalışan hiçbir görevliye vakıf şartnamesi dışında ödeme yapılamazdı. Eğitim vakıfları, eğitim müesseselerinin akademik, mali ve yönetim özerkliğini/otonomluğunu sağlayan kurumlar olmuşlardır[7]. Eğitim vakıfları, sadaka-i câriye olarak eğitimin sürekliliğini, ulaşılabilirliğini, finansmanını ve bunlara bağlı olarak niteliğini artıran müesseseler olarak aynı zamanda stratejik bir öneme sahiptir. Eğitim vakıflarının kurucuları siyasi yapıya doğrudan bağlı olmayan, siyaset üstü sürdürülebilir bir eğitim sistemi kurgulayıp hayata geçirerek stratejik bir karar vermişlerdir. Böylece siyasi gelişmelerden bağımsız bir eğitim süreci mümkün olmuştur[8]. Selçuklu devrinden Osmanlı Devleti'nin yeniden yapılanma dönemine kadar toplumun eğitimi, bilim ve kültür alanında önemli hizmetler ifa eden medreseler, XIX. yüzyıldan itibaren etkin-

---

[3] Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, II/88; Cahit Baltacı, "Osmanlı Eğitim Sistemi", *Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih-Medeniyet-Kültür)*, *Ağaç Yayınları*, C. II, İstanbul, 1993, s. 15, 123, 127; Vahdettin Aydın, "Türk Yönetim Tarihi Açısından Vakıfların Eğitim Yönetimine Katkısı", *Vakıf Medeniyeti 2011 Yılı Eğitim Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, ss. 41-54.

[4] Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri (1900-1924)*, 2. Baskı, Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları, Konya, 2017, ss. 14-17.

[5] Harun Çağlayan, "Medreseler Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler", e-Şarkiyat İmi Araştırmalar Dergisi, S. XI, Nisan 2014, ss. 156-182

[6] Tahsin Özcan, "Para Vakıfları ve Eğitim", *Vakıf Medeniyeti 2011 Yılı Eğitim Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, s. 31-46.

[7] Aydın, *Türk Yönetim*, s. 41-54; Ziya Kazıcı, "Osmanlı'da Vakıfların Eğitime Katkısı", *Vakıf Medeniyeti 2011 Yılı Eğitim Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, ss. 23-30; Baltacı, *Osmanlı Eğitim*, s. 55.

[8] Cahit Baltacı, "Vakıfların Eğitimdeki Yeri", *Vakıf Medeniyeti 2011 Yılı Eğitim Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, s. 22-31.

liğini kaybetmeye başlamıştır. Bazı araştırmacılar medreselerin eğitim öğretim görevlerini yerine getirememe sürecinin XVII. yüzyıl sonlarından itibaren başladığını da ileri sürmektedirler. Bu iki görüşten hangisini başlangıç noktası olarak değerlendirilirse değerlendirilsin, medreselerin modernleşme döneminde önemlerini yitirdikleri ve geri planda kaldıkları görülmektedir. Bu köklü eğitim kurumlarının XIX. yüzyıldaki olumsuz durumunda, mensuplarının geleneksel yöntemleri sürdürme konusundaki ısrarları ve sistemin kendi içerisindeki eksikliklerin giderilmesine yönelik çalışmalar yapmamalarının yanı sıra, devlet yöneticilerinin de medreseleri gözden çıkarmasının etkisi olmuştur. Tanzimat döneminden itibaren devletin vakıflar ile ilgili olarak yaptığı düzenlemeler –nazırlık statüsü düzenlemesi, merkezileştirme, vakıf gelirlerinin tek elde toplanması vb.- eğitim vakıflarının otonom yapısı ve bu yapının sağladığı üstün özelliklerin zayıflaması ile sonuçlanmıştır[9].

Osmanlı Devleti döneminde eğitim vakıflarına yönelik düzenleme hatta tasfiye sürecine ilişkin ilk düşünceler II. Meşrutiyet döneminden itibaren dile getirilmeye başlanmıştır. Cami ve mescitlerden işlevini kaybettiği düşünülenlerin satılması ya da yıkılmasına ilişkin ilk tartışmalar, *Harap Mebani-i Vakfiye ile Vakıf Arsalarının Nakde Tahvili Hakkında Kanun* düzenlemesi ile gündeme gelmiştir. 1 Haziran 1911 tarihinde Şeyhülislam ve Evkaf Nazırı Hayri Efendi'nin çalışmaları ile yapılan bu yasa düzenlemesinin uygulama safhasına geçmediği görülmektedir. Ancak bu düzenleme, daha sonra cumhuriyet döneminde Osmanlı eğitim vakıflarının tasfiyesi sürecinde dayanak noktalarından birisi olarak tartışmalarda değerlendirilmiştir[10].

2. KONYA'DA OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİ EĞİTİM VAKIFLARI

Osmanlı Devleti'nde eğitim vakıfları; bina vakıfları, gayr-i menkul vakıfları ve para vakıfları olarak üç farklı şekilde düzenlenmiştir. Bu vakıflardan birincisi eğitim kurumu olarak kullanılmak üzere bina ya da mektep-medrese yapılması için arsa bağışlanması amacı ile kurulmuştur. İkinci vakıf türü ise, tedrisata başlamış eğitim kurumlarının; personel, talebe ve işletme giderlerinin karşılanması için dükkân, han, mağaza, değirmen, bağ, bahçe, tarla gibi akarı olan gayr-i menkullerin gelirleri ya da mülkiyetinin eğitim kurumuna vakfedilmesidir. Üçüncü vakıf türü ise, nakit para ya da altının eğitim kurumuna vakfedilmesi şeklinde yapılan hayırlardır. Konya, Osmanlı Devleti vilayetleri içerisinde sayıca da en çok vakfa sahip şehirlerden birisidir[11]. Bu üç farklı vakıf ile hayırseverler tarafından yaptırılan ve idame ettirilen eğitim kurumları; medreseler, tekke-zaviye ve türbeler, kütüphane ve kitap vakıfları olarak sınıflandırılabilir.

2.1. Medreseler

Osmanlı Devleti döneminde orta ve yüksek eğitim kurumu olarak değerlendirilen medreseler, Konya'da Türkiye Selçuklu Devleti döneminden itibaren eğitim kurumu olarak varlığını sürdürmekteydi. Konya medreseleri, Selçuklu ve Osmanlı eğitim kurumlarının bir parçası olarak, binaları hayırseverlerin bağışları ile inşa edilen, işletme, personel ve öğrenci giderleri yine hayırseverlerin bağışları ile karşılanan kurumlardı. Konya Şer'iye Sicillerine göre; Konya vilayet merkezinde medreseler için çok sayıda vakıf kurulmuştur. İzzet Sak'ın tespitine göre; 1650-1910 yılları arasında sadece Konya vilayet merkezinde 39 medrese

[9] Aydın, Türk Yönetim, s. 51; Erken, Vakıfların Eğitim, ss. 75-96.

[10] Fahri Özteke, "II. Meşrutiyet'ten Demokrat Parti İktidarına Atıl Halde Bırakılmış Hayrat Kurumları Meselesi", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, C. XIII, S. 26, 2018, ss. 245-264.

[11] Sak, *Kadı Sicilleri…* ss. 97-123; Özcan, Para Vakıfları, s. 31-46; Ali Himmet Berki, "Vakıflar ve Vakıfların Maruz Kaldığı Tecavüz ve İhmaller", *Vakıflar Dergisi*, S. VIII, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1969, ss. 335-340.

vakfı bulunuyordu[12]. Caner Arabacı'nın tespitine göre ise; Konya'da; 1848 yılında 27, 1882'de 44, 1889'da 50, 1903'e 53, 1907 yılında 56 medrese bulunmaktadır. Medreselerin öğrenci sayıları ve faal olma durumunda yıllara göre küçük değişiklikler olmasına karşın, XX. yüzyılın başlarında Konya'da medrese ve öğrenci sayısında düzenli bir artış görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu medreselere Konya Vilayeti dışından da öğrenci geldiği ve bu öğrencilerin yatılı hizmeti de aldıkları bilindiğine göre; medrese ve öğrenci sayısının artışına uygun olarak vakıf sayısının da arttığını söylemek mümkündür[13]. Konya'da ibadethane vakıflarından sonra ikinci sırayı eğitim kurumları için yapılan vakıflar almaktadır. Medrese, talebe odası, dershane, muallim evi gibi eğitim kurumu ya da eğitimcilere hizmet edecek binalar inşa edilmiş ya da bunların masrafları için gelir getirecek vakıflar kurulmuştur[14]. Konya'da medrese binası inşa edip vakfedenler, genellikle vakfettikleri eğitim kurumunun tüm ihtiyaçlarını karşılayacak akar bırakmaya önem vermişlerdir. Vakfın kıyamete kadar süreceği düşüncesi ve bilinci sayesinde, medreselerin tamir ve bakımı dâhil olmak üzere, her türlü hizmet ve personel giderlerini sağlayacak gelirleri temin etmek üzere akarı olan mülkler ve nakit para vakfedilmiştir. Konya eğitim kurumu vakıflarının önemli özelliklerinden birisi, eğitim kurumunun yanına mutlaka yine vakıf olarak bir ibadethane inşa edilmesi ve eğitim kurumunun ila-ahir varlığını sürdürmesi için alınan tedbirler gibi ibadet evinin varlığını sürdürmesi için de tedbir alınmış olmasıdır. Özellikle talebelerin ibadetlerini yapabilmeleri için inşa ve vakfedilen bu medreselere bitişik ibadethaneleri de eğitim vakıfları içerisinde değerlendirmek yanlış olmayacaktır[15]. Osmanlı Devleti döneminde Konya'da inşa edilen medreselerin fiziki yapıları, günümüze kadar varlığını sürdürememiştir. Medreselerin varlıklarını sürdürememesinin iki temel nedeni olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, medrese binalarının büyük bir bölümünün kerpiçten inşa edilmesidir. Kullanılan inşaat malzemesi nedeni ile yapılar uzun ömürlü olmamıştır. İkincisi ise, Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki savaşlar ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında medreselerin bakım, onarım işlerinin ihmal edilmesidir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu düzenlemesinden sonra medreseler, eğitime kapatılmış ve başka amaçlar için kullanılmıştır[16]. Günümüzde de özellikle dini eğitim veren kurumların bir parçası olarak ibadethane inşa etme geleneği sürdürülmektedir.

2.2. Cami, Tekke, Zaviye ve Türbeler

Konya'da hayırsever zenginler tarafından; cami, türbe, dergâh, tekke ve zaviyelere hem bina temini hem de giderlerinin karşılanması için bağış (vakıf) yapılmıştır. Konya vilayet merkezinde bu müesseseler için kurulmuş 34 vakıf bulunmaktadır[17]. Osmanlı Devleti döneminde cami, tekke, zaviye ve türbelerin aynı zamanda bir yaygın dini eğitim kurumu gibi de işlev gördüğü düşünüldüğünde, bunların da eğitim kurumu olarak değerlendirilmesi mümkündür. Konya merkezinde vakıf sayısı bakımından üçüncü sırada bulunan bu kurumlara ait vakıflar arasında; Mevlâna Dergâhı, Şemseddin Tebrîzî Türbesi ve Pîrebi Zaviyesi, nicelik ve nitelik bakımlarından dikkat çekmektedir[18].

Cumhuriyetin ilk döneminde tekke ve zaviyelerin önemli bir kısmının kapatıldığı, cami yönetiminin ise diyanet işleri başkanlığına verildiği bilinmektedir. 1924-1931 tarihleri arasında camile-

---

[12] Sak, *Kadı Sicilleri*, s. 210.

[13] Arabacı, *Osmanlı Dönemi*, ss. 29-30.

[14] Sak, *Kadı Sicilleri*, s. 211.

[15] İbrahim Ateş, "Vakıflarda Eğitim Hizmetleri ve Vakıf Öğrenci Yurtları", *Vakıflar Dergisi*, S. XIV, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1982, ss. 29-100; Sak, *Kadı Sicilleri…*, s. 246.

[16] Haşim Karpuz, "Konya", *DİA*, C. XXVI, s. 192.

[17] Sak, *Kadı Sicilleri*, s. 210.

[18] Sak, *Kadı Sicilleri*, s. 211.

rin her türlü iş ve işlemleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir. 8 Haziran 1931 tarihinde, bütçe kanununda yapılan düzenleme ile camiler ve cami görevlilerinin idaresi, Diyanet İşlerinden alınarak Evkaf Umum Müdürlüğüne verilmiştir[19]. Camilerinin yönetim biriminin değişmesi, camilere ait vakıfların yönetimini de etkilemiştir. Kanuna göre, "hakiki ihtiyaca" uygun camilerin tasnifi ve birleştirilmesi yapılarak, ihtiyaç harici ya da kullanılmayan camilerin satılarak gelir kaydedilmesi planlanmıştır. 15 Kasım 1935 tarihli 2845 sayılı kanun ile ihtiyaç fazlası ve kullanım dışı olarak tasnif edilen camilerin satışına imkân sağlanmıştır[20]. Bu uygulamalar 23 Mart 1950 tarihli ve 5634 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığının Teşkilat ve Vazifeleri kanunu düzenlemesine kadar sürdürülmüş ancak bu kanun ile camilerin yönetimi yeniden Diyanet İşleri Başkanlığına devredilmiştir.

2.3. Kütüphane ve Kitap Vakıfları

Osmanlı Devleti döneminde eğitim vakfı olarak değerlendirilmesi gereken bir diğer vakıf türü, kütüphaneler ve bu kütüphanelere bağışlanan kitaplardır. Çoğunlukla medrese binaları ile bitişik ya da birlikte olmak üzere, kütüphane inşası ve kütüphanelerin işletme giderleri için vakıflar kurulmuştur. Kütüphaneler, cami ve medreseler gibi hayırsever bağışları ile yapılan ve yaşatılan eğitim kurumlarıdır. Kütüphanelere yapılacak görevlendirmelerde, adayların kütüphaneciliğin yanı sıra ders verme salâhiyetine haiz olmaları beklenilmiştir[21]. Kütüphanelere bina yapımı ve personel giderlerinin karşılanmasının yanı sıra, dönemin müderris, muallim ve din görevlilerinin muhtemelen görevden ayrılma ya da yaşlılık dönemlerinde, sahip oldukları kitapları medrese kütüphanelerine vakfettikleri görülmektedir. Bu güzel gelenek günümüzde, emekli öğretim üyelerinin kitaplarını üniversite ya da diğer kütüphanelere bağışlamaları şeklinde sürmektedir. Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet döneminden itibaren kütüphanelerin denetim ve yönetimi, Maarif Nezaretine verilmeye başlanmıştır[22].

Konya'da Osmanlı Devleti döneminde; 16'sı vilayet merkezinde olmak üzere 20 kütüphane vakfı bulunmaktaydı[23]. Bunlara vakfedilen kitaplar içerisinde Kur'an-ı Kerim, önemli bir yekûn teşkil etmektedir. Ayrıca, Konya vilayet merkezindeki medreselerde talebelerin istifadesine sunulan geniş bir kitap külliyatı dikkat çekmektedir[24]. Esasen Osmanlı dönemi kütüphaneleri, temelde cami ve medreselerin bünyesinde bulunuyordu. Günümüzdekine benzeyen bağımsız kütüphaneler daha çok yeniden yapılanma döneminde görülmeye başlanmıştır. Hatta Tanzimat dönemine kadar vakıf kütüphaneler dışında kütüphane kurulması, istisnai bir durum olarak görülmüştür. Devletin kütüphane kurmasına yönelik ilk çalışmalar, II. Mahmut döneminden itibaren gerçekleşmiştir. 1923 yılına gelindiğinde Türkiye'deki kütüphanelerin gerek kitap adedi gerekse koleksiyon zenginliği bakımından en zenginleri vakıf kütüphanelerdir[25].

3. EĞİTİM VAKIFLARININ CUMHURİYET DÖNEMİNDE KULLANIMI

Tanzimat döneminden itibaren vakıfların yönetiminde düzenleme yapılmış, mali yönetim Evkaf Hazinesi'nden Maliye Hazinesi'ne aktarılmıştır. Evkaf Hazinesi'ne her yıl Maliye Hazinesi'nden belirli bir ödenek konulması kararlaştırılmıştır. II.

[19] *Resmi Gazete*, 13.06.1931, S. 1821.

[20] *Resmi Gazete*, 7.10.1935, S. 3163.

[21] Baltacı, *Osmanlı Eğitim*, s. 139.

[22] Öztürk, *Türk Yenileşme*, ss. 391-397.

[23] Sak, *Kadı Sicilleri*, s. 210.

[24] Sak, *Kadı Sicilleri*, s. 211.

[25] İsmail Erünsal, "Vakıf Kütüphaneleri", *Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih-Medeniyet-Kültür)*, Ağaç Yayınları, C. IV., İstanbul, 1993, ss. 156-157.

Mahmut, vakıfların denetimini merkezi bir yapı ile gerçekleştirmeyi planlamıştır. Bu amaçla da Evkaf Nezareti ve Evkaf Hazinesi'ni kurmuştur. II. Meşrutiyet döneminde ise, Fransa'da Katolik kilisesinin mallarına el konulmasına benzer bir şekilde, Evkaf Hazinesi'ne Maliye Hazinesi tarafından el konulması düşünülmüştür. Osmanlı Devleti'nin yeniden yapılanma döneminde planlanan uygulamalar, vakıfların imkân ve potansiyelinin devletin diğer birimlerine aktarılması amacına yönelik olarak değerlendirilmiştir[26]. Cumhuriyetin ilanından sonra ise vakıf arazileri diğer mirî araziler gibi değerlendirilmiş, vakıf arazilerinin özel mülkiyete geçmesinin önü açılmıştır. Böylece Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Vakıflar İdaresi, vakıf taşınmazlarının idaresinde etkisizleştirilmiştir. Böylece yasal düzenleme ve uygulamadan kaynaklanan aksaklık ve kasıtlarla birlikte vakıf arazilerinin önemli bir kısmının özel mülkiyete geçme süreci başlamıştır[27].

3.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na Göre Uygulamalar

TBMM tarafından 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medrese, mektep ve diğer eğitim kurumlarının idaresi, Şer'iye ve Evkaf Vekâleti ve hususi vakıflardan alınarak Maarif Vekâletine devredilmiştir[28]. Medrese ve mekteplerin idaresinin vakıflardan alınması ve bütçeleri ile birlikte Maarif Vekâletine devredilmesi ile eğitim vakıflarının varlık nedeni olan eğitimin yönetimi ve finansmanı görevleri işlevsiz kalmıştır. Varlık nedeni ortadan kaldırılan eğitim vakıflarının tasfiyesi süreci bu düzenleme ile başlamıştır. Esasen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun hazırlanışı ve TBMM'deki görüşmeleri sırasında vakıf meselesi ile eğitimde birliğin sağlanması meselesi birlikte tartışılmıştır. Tartışmaların bu boyutu, vakıfların eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirildiğini göstermektedir[29]. Kanun düzenlemesinden kısa süre sonra, Maarif Vekili Vasıf Bey, 12 Mart 1924'de yayınladığı genelge ile medreselerin kapatılmasını emretmiştir. "Devletin bütçelerinde ve teşkilatında kadrosu, hey'et-i ta'limiye ve programları mevcut ve muayyen olan Medâris-i İlmiyenin devam-ı tedrisatına müsaade edilmez. Binaenaleyh bu emrin vüruduyla beraber vilayetinizin merkez kaza ve köylerinde mevcut olan bu gibi medreseler hemen sedd edilecektir"[30] ifadeleri ile medreselerin kapatılması açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu düzenlemeler, bir eğitim kurumunun kapatılmasının ötesinde anlam yüklenerek değerlendirilmiştir. 3 Mart 1924'te yapılan diğer yasa düzenlemeleri ile birlikte Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve medreselerin kapatılması "en köklü sosyal devrim" olarak görülmüş ve dönemin bazı gazetelerinde "Cumhuriyet idaresinin büyük bir isabeti" olarak haberleştirilmiştir[31]. Türkiye'de 1924 yılında gerçekleştirilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve bu kanun ile bağlantılı uygulamalar, hem doğu ülkeleri hem de batı ülkeleri tarafından takip edilmiş, yabancı basında konu ile ilgili haber ve değerlendirmeler yer almıştır. Cumhurbaşkanlığı arşivindeki belgelere göre; Cumhurbaşkanlığı makamı, eğitim alanındaki yeniliklerin dışarıda nasıl değerlendirdiğini takip etmiştir. 16 Ocak 1926 tarihinde *The Ligt* dergisinde yayınlanan haberde

[26] Nazif Öztürk, "Batılılaşma Döneminde Vakıfların Çözülmesine Yol Açan Uygulamalar", *Vakıflar Dergisi*, S. XXIII, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1994, ss. 297-310.

[27] Hatemi, *Osmanlılarda Toprak*, s. 197-225.

[28] *Resmi Gazete*, 6.3.1340, S. 63.

[29] Ergin, *Türk Maarif*, s. V/1739; Ali Rıza Dönmez, *Cumhuriyet Devrinde Vakıflar*, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1991, s. 45: İhsan Sungu, "Tevhidi Tedrisat", *Belleten*, C. II, S.7-8, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, ss. 397-431.

[30] Mustafa Öcal, "Künye Defterlerine Göre İstanbul İmam ve Hatip Mektebi (1924-1930)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, C. XVII, S. 12, 2008, ss. 175-232; Asım Arı, "Tevhid-i Tedrisad ve Laik Eğitim", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. XXII, S. 2, 2002, s. 181-192; "Medreseler Satılıyor", *Sebilürreşad*, 25 Eylül 1340, C. XXIV, S. 618, s. 317; Arabacı, *Osmanlı Dönemi*, s. 597.

[31] Arabacı, *Osmanlı Dönemi*, s. 599.

Türkiye'de eğitim alanındaki yenilikler, dini alanda yapılan düzenlemeler, kılık-kıyafet inkılabı gibi uygulamalar, halkı Müslüman olan diğer ülkelerdeki uygulamalarla birlikte ve olumlu yönde değerlendirilmiştir[32]. 11 Şubat 1929 tarihli *The Daily Mail* gazetesinde, Percival Phillips tarafından yazılan makalede, Türkiye'de yasal düzenlemeler ile medrese ve tekkelerin kapatılması, cami sayılarının azaltılması ve Arap Harflerinin kaldırılması düzenlemeleri bir dönüm noktası olarak görülmüştür. Türkiye'de medreselerin kapatılması haberi din adamlarının engellenmesi, Yeni Türk Alfabesi ise batı alfabesi olarak yorumlanmıştır[33]. Mısır Şark Müdüriyeti kâtibi Rıdvanî Efendi, Türkiye'de gerçekleştirilen siyasi inkılaplar ile birlikte evkaf ve medreseler hakkındaki kararları tebrik etmek için Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben mektup yazmıştır. Bu mektupla, gerçekleştirilen yenilikler ve başarıların daim olması temennisinde bulunmuştur[34]. Bu atmosferde 1925 yılında TBMM bütçe görüşmeleri ile harap durumdaki hayrat müesseselerinin, eski ve kullanılmaz durumdaki camilerin satılarak akara tahvil edilmesine ilişkin düzenleme yapılmıştır[35].

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, medreselerin önce Maarif Vekâletine bağlanması daha sonra kapatılması, medrese ve diğer eğitim kurumlarının bağlı bulundukları vakıfların gayrimenkul ve akarlarının tasfiyesine yönelik çalışmaların başlamasına öncülük etmiştir. Milletvekilleri ve siyasi temsilcilerden oluşan bir komisyon kurularak vakıf mallarının Maarif Vekâleti ve il özel idarelerine devredilmesi, ihtiyaç fazlası ya da enkaz olarak değerlendirilenlerin satışının bu komisyon vasıtası ile yapılması planlanmıştır. Hem Maarif Vekâleti hem de Vakıflar Umum Müdürlüğü, vakıf mallarının tasfiyesine ilişkin proje hazırlamıştır. Tasfiye komisyonları arasında, camilerin eğitim vakfı olup olmadığı, camilerin müştemilatında bulunan medrese, türbe, tekke ve zaviyelerin kullanım hakkının, cami ve mescit enkazlarının Maarif Vekâletine mi yoksa Vakıflar Umum Müdürlüğüne mi ait olduğu tartışılmıştır. Bu tartışmalarda iki kurumun anlaşamaması neticesinde konu, Başbakanlığa havale edilmiş ve Başbakanlık tarafından tartışmalı vakıf mülkleri Maarif Vekâletine verilmiştir[36]. Ankara'da iki devlet kurumu arasında bu tartışmalarını olmasına karşın vilayetlerdeki uygulamalarda, vakıf kuruluş düzenlemesine, medrese, cami, mescit, türbe, tekke olup olmamasına bakılmaksızın valilik bünyesindeki komisyon tarafından büyük bir arzu ile yasada belirtilen tasfiye kuralları ihmal edilerek satış ve devir işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bu malların listelenmesi, vakıf binalarında bulunan ve müzede sergilenecek değerdeki eserlerin sayım döküm ve muhafazası gibi talimatnamelerde yer alan emirlere de dikkat edilmediği görülmektedir[37].

Tekke ve zaviyeler de medrese binaları, cami ve mescitlere benzer şekilde değerlendirilmiştir. 2 Eylül 1925 tarihinde Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan bakanlar kurulunun 6 maddelik bir teklifi ile 30 Kasım 1925 tarihli Tekke, zaviye ve türbelerin seddine dair kanun, 13 Aralık 1925 tarihli 677 sayılı kanun *Resmi Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 677 sayılı kanun ile tekke ve zaviyelerin kapatılmasına hem cami hem de tekke olarak kullanılanların sadece cami olarak kullanılmasına karar verilmiştir[38]. Kapatılan tekke ve zaviyelerden binası okul olarak kullanmak için müsait olanların Maarif Vekâletince okul olarak değerlendirilmesi, okul olarak kullanılması uygun

[32] CA, 1016462-61; The Light, "Müslim Taqzim", 16 January 1926.

[33] CA, 1015188-280; Percivay Phillips, "Kemal Pasha Wakes Up The Priests" The Daily Mail, 11 February 1929.

[34] CA, 1013083-26-27.

[35] *TBMM Zabıt Ceridesi*, Ankara, TBMM Basımevi, 1961, Devre: 2, C. XIV, s. 218.

[36] Öztürk, *Türk Yenileşme*, s. 379-380.

[37] Öztürk, *Türk Yenileşme*, s. 391.

[38] *Resmi Ceride*, 13 Kanun-ı Evvel 1341, S. 677.

görülmeyenlerin ise Evkaf Umum Müdürlüğü eli ile nakden satılması emredilmiştir. Satılan tekke ve zaviye vakıflarının mülklerinden sağlanacak gelirler ile köylerden başlamak üzere ihtiyaç olan yerlere okul inşa edilecek ve bu okullar il özel idarelerine devredilecektir. Kanun ile vakıflar idaresi tekke, zaviye ve türbe vakıflarının yönetimine el koymuştur[39].

Tarihi bakımdan önemli olduğu değerlendirilen Konya Mevlâna Türbesi hakkında, dergâhların kapatılması ve tasfiyesi sırasında daha hassas davranıldığı, ancak diğer tekke ve türbelerin taşınır mülklerinin korunmasında aynı hassasiyetin gösterilmediği anlaşılmaktadır[40]. 677 sayılı kanuna 1 Mart 1950 tarihli ve 5566 sayılı kanun ile bir madde eklenmiştir. Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Başbakan Mehmet Şemsettin Günaltay'ın çalışma ve teklifleri ile eklenen bu maddeye göre; Türk büyüklerine ait olan ya da büyük sanat değeri bulunan türbelerinin, Milli Eğitim Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulunun kararı ile halka açılabileceği ve umuma açılan bu türbelere görevli tayin edilebileceği kararlaştırılmıştır[41]. Bu kanun ile 23 türbe ziyarete açılmıştır[42]. 7 Şubat 1990 tarihli ve 3612/5 sayılı kanun ile 677 sayılı kanunda değişiklik yapılmış ve türbelerin açılması için teklif yetkisi, Milli Eğitim Bakanlığından alınarak Kültür Bakanlığına verilmiştir[43].

Buraya kadar Tevhid-i Tedrisat Kanununa göre, medreselerin kapatılması, harap ve kullanılmayacak durumda olduğu değerlendirilen cami ve mescitlerin satışlarına imkân sağlanması düzenlemeleri ile ilgili yasal boyut ve uyguma esasları ifade edilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde bu yasaların Konya Vilayeti ölçeğinde nasıl uygulandığı incelenecektir. Tevhid-i Tedrisat Kanununun düzenlenmesinden sonra, Konya'da Osmanlı dönemi eğitim müesseseleri ve eğitim vakıflarının mülkleri ve akarlarının nasıl değerlendirileceğine ilişkin valiliğe talimatname gönderilmiştir. 7 Şubat 1925 tarihli talimat ile eğitim vakıfları hakkında yapılacak işlemler belirlenmiştir[44]. Bu talimata göre; Konya'da bulunan medreselerden mektep yapılmaya elverişli olanların Maarife teslim edilmesi, mektebe elverişli olmayanların derhal satılarak, parasının vilayet tarafından mektep yapımı için kullanılması istenmiştir. Medrese binaları, arsaları ve vakıflarının artık evkafla ilişkisinin kalmadığı ifade edilen yazıda bina, arsa ve sair vakıflar hakkında belirtilen işlemin yapılması istenmiştir.

Konya'da bu talimatnameye göre işlemlerin başlatıldığı, ancak dönemin valisi İzzet Bey'in gayretlerine karşın vakıf mülklerinin süratle satılmasının sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Satışa çıkarılan vakıf mallarını almak konusunda Konya halkı, istekli olmamıştır. II. Meşrutiyet döneminde tartışılan ve "vakıf mallarının alınıp satılamayacağı" hükmü ile sonuçlanan bilgi nedeniyle halk, satılmak istenilen eğitim vakıflarının bina ve arsalarını almak hususunda mesafeli davranmıştır. Buna karşın Tevhîd-i Tedrisat Kanunu ve medreselerin kapatılması düzenlemelerini övgü cümleleri ile karşılayan aydın, gazeteci ve devlet görevlilerinin vakıf mallarını satın aldıkları görülmektedir. Örneğin *Babalık* gazetesi başyazarı ve Konya Türk Ocağı Reisi Süreyya Sami, gazetenin sahibi Mazhar Bey eğitim vakıflarına ait arsa, tarla ve dükkânları satın almışlardır[45]. Vakıf mallarının satış bedelleri de tartışma konusu olmuştur. Şemsi Tebrizî Mahallesinde bulunan Hacı Mehmet/Atâiye Medresesi 1924 yılında özel idare tarafından satışa

[39] BCA, 180-9-0-0/242-1211-10

[40] Öztürk, *Türk Yenileşme*, s. 407-408.

[41] *Resmi Gazete*, 4 Mart 1950, S. 7448.

[42] Öztürk, *Türk Yenileşme*, s. 413.

[43] *Resmi Gazete*, 16 Şubat 1990, S. 20435.

[44] BCA 51-V48-0-0-13-114-15.

[45] Arabacı, *Osmanlı Dönemi*, s. 601.

çıkarılmış ve 1926 yılında 30 kuruşa Mazhar Bey'e satılmıştır. Satışın yapıldığı tarihte medrese vakıflarının 2400 kuruş geliri olduğu tespit edilmiştir[46]. Bu örnek, vakıf mallarından en azından bir kısmının satış bedellerinin piyasadaki ederinin altında olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyetin ilanı ile devletin yeniden yapılanması sürecinde mali yapıdaki düzenlemeler bağlamında olmak üzere üç maddeden oluşan 22 Şubat 1926 tarihli ve 748 numaralı "Emval-i Milliye ve Metrukeden veya Mazbut Vakıflardan Bazı Müessesat ile Belediyelere Satılabilecek Arazi ve Arsalar Hakkında" kanun çıkartılmıştır[47]. Bu kanun ile kamuya yararlı dernek statüsü kazanan dernekler ile ticaret, sanayi ve ziraat odalarına, borsa gibi kurumlara bina temini için imkân sağlanmıştır. Kanun ile millî emlak mülkiyetine verilen vakıf arazi ve arsaların, belediye idare meclisleri tarafından belirlenecek bedel mukabilinde satışlarının yapılabilmesi imkânı sağlanmıştır. Bu yasa düzenlemesine göre, Konya'da eğitim vakıflarına ait taşınmaz malların hükümet kararnameleri ile satışlarının yapıldığı anlaşılmaktadır. Kanuna ve kararnamelere göre Konya'da yapılan satışlara ilişkin belgeler, Başkanlık Cumhuriyet Arşivinde bulunmaktadır. Örneğin Alaeddin Tepesi'ndeki türbe civarında bulunan medrese arsası, ticaret mektebi binası inşa edilmek üzere vilayet idare heyeti tarafından takdir edilecek bir beden mukabilinde Konya Ticaret ve Sanayi Odasına Cumhurbaşkanlığı Makamının 28 Temmuz 1926 sayılı onayı ile 748 sayılı kanuna göre satılmıştır[48]. Yine Konya vakıf idaresi mülkü olan medrese arsası ve Dort (?) mevkiinde bulunan vakıf mülkü olan tarla 24 Teşrinievvel 1927 tarihli kararname ve 748 sayılı kanun hükümlerine göre Konya Belediyesine devredilmiştir[49]. Kapu Camiinin kuzey ve kuzeybatısında bulunan vakıf dükkânları ise belediye ve valilik tarafından aylardır maaş ödenemeyen memurlara maaşları karşılığı olarak teklif edilmiştir[50].

Kayıtlara göre Konya Karakurt Mahallesinde inşa edildiği anlaşılan *Konya Dârü'l-Hadîsi nâm-ı diğer Taşkapu Medresesi*, 1924 yılında eğitim öğretime kapatılmış binası XX. yüzyılın başlarında *Taşhan* adı ile iş yeri olarak kullanılmıştır. Musahip Mustafa Paşa ya da Şeyh Ahmed Efendi Darülhadisi olarak ta isimlendirilen bu medrese ve bağlı bulunduğu eğitim vakfı, 1924 yılında varlığını kaybetmiş ve kuruluş gayesi olan eğitim yerine işyeri, han olarak hizmet vermiştir. 1993 yılında ise Furkandede Caddesinin açılması sırasında yıktırılmıştır. Günümüzde arsasının üzerinde bu cadde bulunmaktadır[51]. Karatay ilçesi Şems Mahallesi Devle Sokağında bulunan Küçük Daire / Gilisralı Medresesinin vakıf mülkü 1925 yılı tapu kayıtlarına göre; önce özel idareye devredilmiş, daha sonra, özel idarece satılmıştır[52]. Karatay Zincirlikuyu Mahallesinde (günümüzde Nakipoğlu Mahallesi) bulunan Ovaloğlu Medresesinin mescidi dışında kalan derslik ve hücreleri 1924 yılından sonra yıktırılmıştır. Sırçalı Mahallesinde bulunan Fevziye/ Kavaklı Medresesi 1924 yılında kapatıldıktan sonra arsasına 1927 yılında İsmet Paşa İlkokulu yaptırılmıştır[53]. Bazı örneklerini verdiğimiz medrese binalarının yıkılması, arsalarına okul binası, park ve yol yapımı için el konulması ve özel idare marifeti ile satılması uygulamalarından XX. yüzyılın

[46] Yusuf Küçükdağ, Caner Arabacı, "Normal Öğretim Yapan Medreseler", *Karatay Tarih-Kültür- Sanat II*, (Editör: Yusuf Küçükdağ vd.), Karatay Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2012, ss. 609-624.

[47] *Ceride-i Resmiye*, 07 Mart 1926, S. 315.

[48] BCA, 30-18-1-1-20-48-15.

[49] BCA, 30-18-1-1-26-58-1, Ek-2; BCA, 30-18-1-1-26-59-2.

[50] Arabacı, *Osmanlı Dönemi*, s. 601.

[51] Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Darülhadisler, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 1, 2018 Güz, s. 1-31.

[52] Arabacı, *Osmanlı Dönemi*, s. 299.

[53] Küçükdağ, Arabacı, *Normal Öğretim*, s. 609-624.

ilk çeyreğinde Konya'da bulunan 60 civarındaki eğitim vâkıfının etkilendiği anlaşılmaktadır. Satın alınan vakıf mülkleri ise, çoğunlukla özel mülk haline getirilmiştir.

XV. yüzyılda Hacı Ali Efendi tarafından Şerafettin Camisinin kuzey yönünde inşa ettirilen Dârül'l Huffâz, Dârü'l Kurrâ ve muallimhane olarak hizmet veren bir medrese bulunuyordu. Hacı Ali Efendi'nin vakfı olan bu eğitim binası, 1924 yılından sonra sağlık müzesi ve müftülük dairesi olarak kullanılmıştır. 2008'de emniyet müdürlüğü tarafından karakol olarak kullanılmıştır[54]. Konya Meram'da Aydın Çavuş Tepesi adı verilen mevkide Meram Dârü'l Huffâzı Hacı Hasbeyoğlu Mehmet Çelebi tarafından yaptırılmıştır. XV. yüzyılda müştemilatı ile birlikte inşa ettirilen bu eğitim kurumundan günümüzde kalan kısmı mescit olarak kullanılmaktadır[55].

Selçuklu döneminde inşa edilen ve 1911 yılında tadilat ve tamirat gören Konya Meram Şeyh Sadreddin Mahallesinde bulunan Amber[56] Reis Camisi ve müştemilatı, camilerin seyreltilmesi kapsamında ibadete kapatılarak 1930 yılına kadar yakınında bulunan Erkek Lisesi'nin önce deposu, daha sonra, yatakhanesi olarak kullanılmıştır. Vakıflar Umum Müdürlüğü, bu caminin yeniden cami olarak kullanılması için uzun ve ısrarlı bir mücadele yürütmüştür. Evkaf Umum Müdürlüğü, 13 Şubat 1930 tarihinde Başbakanlığa bir yazı ile Amber Reis Mescidinin durumunu arz etmiştir. Konya Erkek Muallim Mektebinin işgalinde bulunan Amber Reis Mescidinin çevresinde mescit bulunmadığı belirtilerek daha önce vakıflar tarafından 3000 lira masraf ile tamir edilen ve çinilerle müzeyyen memleketin müstesna eserlerinden birisi olan mescidin, bu duruma karşın okul idaresi tarafından ambar olarak kullanıldığı belirtmiştir. Vakıf Umum müdürlüğüne göre, bu nedenle müstesna eser günden güne harap olmaktadır. Sanat eseri olarak değerlendirilen Amber Reis Mescidinin hem mahallinde mescit bulunmaması hem de mektebin idaresinde harp olması nedenleri ile Maarif Vekâleti işgali altında bulunması yasalara uygun olmadığından tahliyesi talep edilmiştir[57]. Bu yazıya Maarif Vekâleti tarafından, Başbakanlık kanalı ile 1 Mart 1930 tarihli yazı ile cevap verilmiştir. Cevabi yazıda Amber Reis Mescidinin birkaç seneden beri yatakhane olarak, bu yıl ise talebe fazlalığından dolayı spor, müzik odası, fotoğraf odası ve depo olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Yazıda binanın bedii bir eser olduğu bilindiğinden mescidin muhafazası için itina gösterilmesi için mektep idaresinin uyarıldığı yazılmıştır. Bu bina halen mektebin ihtiyaçlarını karşıladığından ders senesi sonuna kadar mektebin işgalinde kalması için Evkaf Umum Müdürlüğüne yazı yazılması talep edilmiştir[58]. 31 Mart 1930 tarihli Evkaf Umum Müdürlüğü tarafından Başbakanlığa gönderilen bir yazıda ise Konya Erkek Muallim Mektebi işgalinde bulunan Amber Reis'in, ders senesi sonunda Konya Evkaf Müdürlüğüne teslimine ilişkin kararın Maarif Vekâletine de bildirilmesi istenmiştir[59]. 8 Nisan 1930 tarihinde Başbakanlık tarafından Maarif Vekâletine yazılan resmi yazı ile Konya Erkek Muallim Mektebinin işgali altında bulunan Amber Reis Mescidinin ders yılı sonuna kadar mektebin kullanımında kalması ve ders yılı sonunda Konya Evkaf Müdürlüğüne teslim edilmesi istenmiştir[60]. Bu yazışmalar neticesinde Amber Reis Camisi, Konya Erkek Mual-

[54] Emin Kılınç, "Klasik Osmanlı Eğitim Kurumlarından Konya Dârü'l-Huffâzları (XVII. Yüzyıl)" *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VII, 2008, ss. 18-43; Ek-3.

[55] Kılınç, *Klasik Osmanlı*, ss. 18-43.

[56] Caminin adı arşiv belgelerinde hem Amber Reis Mescidi olarak hem de Anber Reis Mescidi olarak kullanılmıştır. Çalışmada, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafında kullanılmakta olan Amber Reis Mescidi adı tercih edilmiştir.

[57] BCA, 30-10-192-314-18/4.

[58] BCA, 30-10-192-314-18/3.

[59] BCA, 30-10-192-314-18/2.

[60] BCA, 30-10-192-314-18/1.

lim Mektebi işgaline son verilerek Konya Evkaf Müdürlüğüne teslim edilmiş ve ibadete açılmıştır. Caminin müştemilatı içeresinde bulunan çeşitli yapılar ise, Erkek Lisesi'nin bahçesi ve yol yapımı için yıkılmıştır[61]. Amber Reis Mescidi ve müştemilatının 1925-1930 yılları arasındaki kullanımı Konya'da Osmanlı eğitim vakıflarının Cumhuriyet döneminde kullanımının ilginç örneklerinden birisini oluşturmaktadır. Konya tren istasyonuna yakın mevkide İstasyon ile valilik binası arasındaki ana yolda bulunan, aynı zamanda yasadaki sanat eseri özelliklerine uyan bu mescidin, depo ve yatakhane olarak kullanılması, mescit dışındaki eklentilerinin yıkılması, eğitim vakıflarının olumsuz kullanımının üzücü örneklerinden birisidir.

Türkiye genelinde eğitim binalarının askeriye ve diğer devlet birimleri tarafından kullanılmasına ya da işgaline yönelik uygulamalar, esasen Birinci Dünya Savaşı yıllarında başlar. Cumhuriyet Arşivi ve Cumhurbaşkanlığı Arşivindeki belgelere göre, şehir ve kasabalarda, başka bina tedarik etmenin mümkün olduğu durumlarda, gerek askeriye gerek diğer kamu kurumları okul binalarını savaş döneminde kullanmaya başlamışlardır. Savaş koşullarının ortadan kalkmasına karşın okul binası işgallerinin devam ettiği, Maarif Vekâleti, Müdafaa-i Milliye Vekâleti ve Başvekâlet arasındaki yazışmalar ile bu okulların tahliyesinin sağlanmasına çalışıldığı ancak tahliyenin sağlanmasında büyük güçlükler yaşandığı anlaşılmaktadır. 5 Kânunuevvel 1920 ila 22 Temmuz 1923 tarihleri arasını kapsayan yazışmalarda diğer şehirler ile birlikte Konya'da da eğitim binalarının ordu tarafından kullanıldığı, bu binalara maarifin acil ihtiyacı olduğu için tedrisata iade edilmesi talep edilmiştir. Üç yıllık yazışma süreci neticesinde binaların maarife terki mümkün olmuştur[62]. Okul binalarının askeriye tarafından boşaltılmasında yaşanan problemler nedeni ile Konya'da okul binalarının askeri okullar tarafından kullanılması, okulların Kayseri'ye taşınması gibi alternatif çözümler gündeme gelmiştir. Taşınma, nakil ve sair işlemler için ihtiyaç duyulan beş yüz liralık bütçenin tahsisi için Başvekâlet, Müdafaa-i Milliye Vekâleti ve Maarif Vekâleti arasında yazışmalar neticesinde Konya'da eğitim binası Maarif Vekâletine terk edilmiştir[63].

Selçuklu dönemi eğitim kurumlarından olan ve Osmanlı Devleti döneminde de medrese olarak hizmet veren İnce Minare Medresesi binası ve müştemilatının Birinci Dünya Savaşı, Millî Mücadele dönemi ile cumhuriyetin ilk yıllarında başına gelenler, Cumhuriyet devrinde Osmanlı devri eğitim kurumlarının kullanımının orijinal örneklerinden birisini oluşturmaktadır. Medrese binası, 1922 yılında ordunun silah deposu olarak kullanılmıştır. 1923 yılında ise Fahrettin Altay, tarafından yıktırılmaya çalışmıştır. 1923 yılında Fahrettin Altay, evinden Alaeddin Tepesi'ni göremediğinden evinin manzarasının açılması için belediyenin de göz yummasıyla çinili hücreleri yıktırmıştır. Minare ve medrese kısmı ise Konya Müze Müdürü Yusuf Akyurt'un Konya Valisi İzzet Bey'e durumu arz etmesi ile yıkımdan kurtarılmıştır. Feyzi Halıcı, İnce Minare'nin bazı bölümlerinin yıktırılışını "Paha biçilmez tarihî varlıklarımızın ne şekilde tahrip edildiğini, nice eserlerin yurt dışına kaçırıldığını bilmeyen mi kaldı? 1926 yılında Konya'ya gelen New York Üniversitesi Rektörünün Mevlâna Müzesi müdürüne bıraktığı zarfı hatırlıyorum. Bu zarfı 1957 yılında bir tesadüf ben de gördüm. Rektör, İnce Minare'nin medrese kısmının yıktırılışının fotoğrafını çekmiş, bu fotoğrafa da kartvizitini ekleyerek arkasına şunları yazmıştı: "Ne yazık ki Türkler ecdatlarının paha biçilmez eserlerini kendi elleriyle yıkıyorlar." İnce Minare Medresesinin mescit bölümü, 1929'da tamamen yıkılmıştır.

[61] Öztürk, *Türk Yenileşme*, s. 495; Ek-4.

[62] BCA, 30-10-0-0-143-27-4/1-2-3-4-5-6; Ek:1

[63] CA, 1005004- 548816/548664/548428/548949/548429/546012/548691/548692/546425

1924-1930 dönemi Türkiye genelinde medrese vakıflarının tasfiye dönemi olarak bilinmektedir. İnce Minare Medresesi ve vakıfları da bu tasfiye sürecinden fazlası ile etkilenmiştir[64].

Millî Mücadele yıllarında ve Cumhuriyetin ilk döneminde ordu tarafından silah deposu olarak kullanılan İnce Minare Külliyesi medrese binasının kaderi, 1931 yılında Mustafa Kemal Paşa'nın Konya ziyareti ile değişmeye başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, Konya'da bazı tarihi eserler ve müzeleri ziyaret etmiş, İnce Minareli Medrese de bu program kapsamında Reisicumhur tarafından ziyaret edilmişti. Ziyaret sırasında İnce Minareli Medrese binasının metruk ve yıkılmaya yüz tutmuş halinden rahatsız olan Mustafa Kemal Paşa, 22 Mart 1931 tarihinde Başvekil İsmet İnönü'ye yazdığı bir telgraf emri ile seyahat sırasında incelediği müze ve eski sanat eserlerinin harap durumda olduğunu ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Karatay Medresesi, Alaeddin Camii, Sahip Ata Medresesi, Camii ve Türbesi, Sırçalı Mescit ve İnce Minare Medreselerinin derhal tamire muhtaç halde olduklarını ve gecikmeye mahal vermeden tamir edilmelerini emretmiştir[65]. Cumhurbaşkanının 22 Mart 1931 tarihli ve acele emrine karşılık, Konya'daki abidevi tarihi eserlerin depo olarak kullanılmasının engellenmesi ve aslına yaraşır şekilde tamir edilmesinin gerçekleştirilmediği, birinci emirden 8 ay sonra Konya Müze Müdürlüğüne gönderilen bir emirden anlaşılmaktadır. Geçen 8 ay süresince bazı adımlar atılmış, müze müdürü ile Konya Kolordu Komutanı Nazmi Paşa; askeriye tarafından kullanılan tarihi eserleri incelemişlerdir. Bu inceleme neticesinde İnce Minareli Medrese binası tahliye edilerek müze müdürlüğüne teslim edilmiş, Alaeddin, Sahip Ata Camileri ile Sırçalı Medresenin 15 gün içinde tahliyeleri kararlaştırılmıştır. Bu süreçte bu eserlerin korunması için bekçi görevlendirilmesi için düzenlemeler yapılmıştır. Ancak nitelikli bir restorasyon için henüz yeterli bir adım atılamamıştır. Acil yapılması gereken işler için bile yeterli ödenek bulunamamıştır. Riyaset makamı Kâtibi Umûmiliği ile Konya Müze Müdürlüğü arasında devam eden 5 Mart 1931 tarihli yazışmalardan tamir işlerinin tamamlanamadığı anlaşılmaktadır[66]. Bu yazışma içeriklerine göre; Mustafa Kemal Paşa tarafından isimleri ile belirtilen eserlerden İnce Minare Medresesi 18 Nisan 1931'de, Sırçalı Medrese 18 Ekim 1931'de askeriye tarafından tahliye edilmiştir. Ancak Alaeddin Camisi, Sahip Ata Camisi ve medreseleri Reisicumhur emrine rağmen hukuksuz olarak ordu tarafından kullanılmaya devam etmektedir. Belgelerde iki nokta dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, vakıf mülkü olan bu sanat eserleri müze müdürü dışında yerel yöneticiler için emek ve para harcanacak bir anlam ifade etmemektedir. İkincisi, vilayet mimar ve mühendisleri, yeterli ihtisasa sahip değildirler. Ayrıca durum, Maarif Vekâletine ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne yazı ile bildirilmiştir. Bu aşamada yerel bürokrasi, kendi anlayışına göre sorumluluğu devretmiştir. Vatanın sanat eserlerinin, vakıf mallarının korunması ve milletin hizmetine sunulması işi görev bilinci ile değil, Riyaset Makamı Kâtibi Umumisinin yazısı nedeni ile bir mecburiyet olarak algılanmaktadır. Reisicumhurun emrine karşın tamamlanamayan tamir ve restorasyon işleri göstermektedir ki, eski eserlerin korunması elbette devlet politikası

[64] Caner Arabacı, "Sahip Ata Darülhadisi'nin (İnce Minareli Medrese) Cumhuriyet Devrinde Kullanımı", *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-IV*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları, Konya, 2018, ss. 53-86; Ali Cilasun, *Konya'daki: Karatay, İnce Minare ve Sırçalı Medreseleri ile Alaaddin Cami'nin Taç Kapı Süslemeleri'nin Tasarım Açısından İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2018, s. 39-44; Nail Bülbül, "İnce Minare Medresesi, son anda yıkılmaktan kurtuldu!", *Merhaba*, 3 Ocak 1998, s. 3; Fevzi Halıcı, "Önsöz-Konya Üzerine", *Konya (Neolitik Çağdan Günümüze Konya'nın Arkeolojik, Mimarî, Kültür-Sanat Değerleri)*, Sempozyum Bildirileri, Konya, 1984; s. 1-5; Ek-5.

[65] CA., 01005808-2/3; Arabacı, Sahip Ata, ss. 53-86.

[66] CA, 01005808-1-4-6-8.

ile birlikte işi ve görevinin sahibi yetişmiş, milletin işini şahsi işi bilen kamu görevlileri ile mümkündür. Olumsuzluklara karşın Müze Müdürü Yusuf Bey, tamir işlerini takip etmeye ve tamir için bütçe bulma mücadelesine devam etmiştir. Ancak 1930'lı yıllarda istenilen onarım ve restorasyon işleri sonuçlandırılamamıştır[67]. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, 1938 tarihinde Medrese'nin bölüm şeklinde tanzim edilerek eğitim amaçlı kullanılması planlamış, ancak uygulamaya geçilmemiştir. 1949-1950 yıllarında nihayet İnce Minareli Medrese binası restorasyonu planlanmış, 1954 yılında ise restorasyon gerçekleştirilmiştir. İnce Minareli Medrese günümüzde açık olup Selçuklu Devri Taş ve Ahşap Eserler Müzesi olarak hizmet vermektedir. Ayrıca Necmettin Erbakan Üniversitesi tarafından müze olarak kullanılan bölümü dışında hadis dersleri programları yapılmaktadır. Ne yazık ki bugün elimizde kalan sanat eserleri, vakıf mülkleri elimizden gidenin binde biri nispetindedir[68].

Alaeddin Camisi yanında "Medrese-i Sultaniye" olarak belirtilen bir medreseden kaynaklarda bahsedilmektedir. Ancak bu medreseyle ilgili günümüzde herhangi bir iz ve kalıntı bulunmamaktadır. 1921 yılında yıktırılan Eflatun Mescidi ile aynı kaderi paylaşmış olmalıdır. Alaeddin Camisi, 1943-1944 ve 1945 yıllarında askeri depo olarak kullanılmış, 1952-1953 ve 1954 senelerinde bakiye onarmaları da Vakıflar Genel Müdürlüğünce ele alınarak ibadete açılmıştır[69].

1901 yılında Konya Valisi Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa'nın girişimleri ile yaptırılan Konya Sanayi Mektebi, devlet girişimi ile yapılan ancak inşası ve hizmete alınma sürecinde Konya zenginlerinin bağışları ile katkıda bulundukları bir eğitim kurumudur. Klasik eğitim vakfı uygulamalarına bazı yönleri ile benzeyen Konya Sanayi Mektebi; yapımı hayırseverlerin bağışları ve katkıları nedeni ile Osmanlı dönemi halk katkısı ile yapılmış eğitim binalarından birisidir. Karatay ilçesi Şems Mahallesinde bulunan ve Hamidiye Mektepleri içerisinde değerlendirilen mektep, 1901 yılından itibaren; Mekteb-i Sanayi, Hamidiye Sanayi Mektebi, Konya Sanatlar Mektebi, Sanat Okulu, Bölge Sanat Okulu, Erkek Sanat Enstitüsü, Teknik Okul, Teknik Lise, Konya Erkek Lisesi, Karatay Lisesi olarak uzun yıllar eğitime hizmet etmiştir. Sanayi Mektebinin yanında bulunan iş atölyeleri ise 1981 yılında Merkez Bankası yapımı için yıktırılmıştır. 1988'de Konya Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü olarak kullanılmış, günümüzde ise Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı olarak hizmet vermektedir[70].

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Türkiye'de her türlü eğitim kurumu açılması ve yönetilmesi görevinin sadece Maarif Vekâletine verilmesinden sonra Diyanet İşleri Başkanlığı, Konya'da din eğitimi vermek amacı ile hafız mektebi açma girişiminde bulunmuştur. Kanuna göre bu okulun açılabilmesi için Maarif Nezaretinin izni gerekiyordu. 1925 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı, Maarif Vekâleti ve Başvekâlet arasındaki yazışmalarda huffaz mektebinin açılması için bütçenin hazırlanmasına karşın Maarif Vekâletinin okulun açılışına izin vermediği görülmektedir. Maarif Vekâleti, Konya'da bir hafızlık mektebine ihtiyaç olmadığı, Konya Vilayetinde yeteri kadar hafız ve hoca olduğu değerlendirmesi ile mektebin açılmasına izin vermemiştir. Konya Müftüsünün, hafız mektebini ikametgâhında açmasına da izin verilmemiştir. Konya Maarif Müdürü ve Maarif Vekâletinin görüşüne göre, huffaz mektebi maziye geri dönüşe ve köylü

[67] CA, 01005808-9; Arabacı, Sahip Ata, ss. 53-86.

[68] Cilasun, *Konya'daki*, s. 39-44; Halıcı, *Önsöz-Konya Üzerine*, s. 1-5.

[69] Cilasun, *Konya'daki*, s. 72.

[70] Nurcan İnci Fırat, "Konya'da Eski Sanayi Mektebi", *Vakıflar Dergisi*, S. XXIX, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2005, ss. 345-372.

çocuklarının taassup içinde kalmasına neden olacaktır. Konya Müftülüğüne, huffaz mektebi için ayrılan tahsisatın engelli bireyler için harcanması tavsiye edilmiştir. Maarif Vekâleti, resmi yazı ile Konya'yı "taassup muhiti" olarak tespit etmiştir[71]. Yazışma ve yetkili makamlarının değerlendirmeleri neticesinde Konya'da Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından tahsisatı yapılan hafız öğretmenliği mektebinin açılmasına Konya Maarif Müdürlüğü ve Maarif Vekâleti izin vermediği için okul açılamamıştır.

Vakıflar Umum Müdürlüğü, vakıf gelirlerini hükümet emri ile siyasi ya da kayırmaya yönelik olarak değersiz yerleri satın almak için de harcamıştır. Bu tür satın almalarda, gelirleri giderlerini karşılamayan, akarları olmayan ya da menkul değeri çok düşük olan mülkler, vakıf idaresi tarafından satın alınmıştır. Böylece vakfın mali kaynağı, ölü yatırım olarak tanımlanan alımlar ile heba edilmiştir. Konya'da mülkiyeti belediyeye ait olan elektrikli fırın 1928 yılında vakıf idaresi tarafından 84.000 liraya satın alınmıştır. Bu fırının yıllık geliri 200 lira olarak tespit edilmişti. Vakıf idaresinin, fırına ödediği bedeli geri kazanabilmesi için 420 yıl fırının çalışması gerekmektedir. Bu uygulama ile vakıf kaynağı belediyeye aktarılmış, vakıf doğrudan zarara uğratılmıştır. Aynı fırın yeri, daha sonra belediye tarafından bedeli ile kamulaştırılarak yıkılmıştır[72].

1925 tarihinde tekke, zaviye ve türbelerin 677 sayılı kanun ile kapatılmasına karşın Konya Mevlâna türbesi kapatılmamıştır. Mevlâna Türbesine yönelik uygulama, diğerlerinden farklıdır. Hem Selçuklu hem de Osmanlı döneminden kalma tarihi eserler, kitaplar ve tarihi birikimi ile zengin bir hazine durumundaki Mevleviliğin dergâhı olan Mevlâna Tekkesi hakkında, İstanbul Arkeoloji Müdürü Halil Edhem (Eldem) ve Hars Müdürü Hamid Zübeyr (Koşay) Bey rapor hazırlamıştır. Bu rapora dayanarak çıkarılan 6 Nisan 1926 tarih ve 3426 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile dergâh, müzeye dönüştürülmüş ve Âsâr-ı Atîka Müzesi adı ile 2 Mart 1927 tarihinde törenle ziyarete açılmıştır[73]. Mevlâna Dergâhı, Türkiye'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu uygulaması ile kapatılan tekke ve zaviyeler içerisinde ziyarete ilk açılan, diğer bir ifade ile ziyarete kapanmayan bir tekke ve türbe özelliği kazanmıştır. Elbette dergâh ya da tekke işlevlerini yerine getirmesi yeni şartlarda mümkün olmamakla birlikte diğer tekkelere gösterilmeyen bir toleransın Mevlâna Dergâhına -müzeye dönüştürülmüş olarak- gösterildiği anlaşılmaktadır. 677 sayılı kanunda 1 Mart 1950 yapılan değişiklik ile yurt genelinde açılan 23 türbe içerisinde Konya'da Alaeddin Camisi bahçesinde bulunan Selçuklu Sultanlarına ait türbe de bulunmaktadır[74].

Cumhuriyet döneminde diğer eğitim vakıflarının kullanımı benzer şekilde olmuştur. Batıdaki modellerden de etkilenilerek kütüphaneler devlet kontrolünde ve hizmetlerinin daha belirgin hale gelmeye başladığı görülmektedir[75]. Konya'da bu süreçte kapatılarak özel mülkiyete satılan, diğer devlet kurumlarına devredilen, yıkılarak yol, park olarak kullanılan eğitim binalarında bulunan kitaplar ve diğer kıymetli eşyaların toplanıp listelenerek Yusuf Ağa Kütüphanesine teslim edilmesi istenmiştir[76]. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Kütüphanelerin yönetimi diğer eğitim kurumları ile birlikte Maarif Vekâletine devredilmişti. Ancak Cumhuriyet Arşivindeki 19 Nisan 1926 tarihli bir belgeden

[71] BCA, 30-10-26-0-0-149-16/3; BCA, 30-10-26-0-0-149-16/2; BCA, 30-10-26-0-0-149-16/1.

[72] Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme*, s. 445.

[73] Haşim Karpuz, "Mevlânâ Müzesi", *DİA*, C. XXIX, s. 542-454; Öztürk, *Türk Yenileşme*, s. 415; Hüseyin Karaduman, "Belgelerle Konya Mevlana Müzesi'nin Kuruluşu", *Vakıflar Dergisi*, S. 29, 2005, ss.135-161.

[74] Öztürk, *Türk Yenileşme*, s. 413.

[75] Erünsal, *Vakıf Kütüphaneleri*, s. 156.

[76] Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme*, s. 412.

bu devir işlemlerinin uygulamada tamamlanamadığı anlaşılmaktadır. Konya Müftülüğüne, Diyanet İşleri Reisi Rıfat (Börekçi) imzası ile gönderilen bir yazıda, kütüphanelerde halen Diyanet İşleri Riyaseti bütçesinden maaş almaya devam eden görevliler bulunduğuna ilişkin Maarif Vekâleti tespitlerinin bulunduğu ve bu görevliler var ise riyasete bildirilmesi istenmektedir[77]. Bu yazılı talebe göre Diyanet İşleri Başkanlığının, kütüphanelerin Maarif Vekâletine devrini benimsediği, görevlileri, bütçesi ve akarları ile birlikte bu kurumlar üzerindeki haklarından vazgeçtiği anlaşılmaktadır. Vakıf malların, Maarif Vekâleti başta olmak üzere diğer kamu kurumlarına devredilmesi ya da özel mülkiyet ve kamu yararına kuruluşlara satılması uygulamalarında özellikle mülkiye memurlarının vakıf memurlarına yetkileri dışında müdahaleleri olmuştur. Vakıfların paraları, akarları ya da mülklerinin tasarrufunda usulsüzlüklere neden olduklarına ilişkin yoğun şikâyetler üzerine, Dâhiliye Vekâleti bir yazı ile mülkiye bürokrasisini, kanuna aykırı uygulamalar konusunda uyarmıştır[78].

Eğitim öğretimde birliğin sağlanması amacı ile çıkarıldığı ifade edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu, uygulama safhasında mektep ve medreselerin eğitim öğretime kapatılarak binaları, akarları ve diğer mallarının Maarif Vekâletine devredilmesine yasal dayanak oluşturmuştur. Ardından 1925 yılı bütçe kanununa eklenen bir madde ile Vakıflar Umum Müdürlüğünün bütçe gelirleri içerisinde yer alan eğitim vakıflarının gelirleri, taşınır ve taşınmaz malları, Maarif Vekâleti ve hususi idarelere devredilmiştir. Devredilen vakıf mallarının kamu kurumları tarafından kullanılması ya da kullanılmasına ihtiyaç duyulmayanların satılması hususunda Vakıflar Umum Müdürlüğü özellikle satış işlemleri konusunda direnç göstermişse de bu direnç bir süre sonra ortadan kalkmıştır. Maarif, Dâhiliye ve Mülki amirlerin başkanlığında kurulan mahalli tasfiye komisyonları, eğitim vakıflarının satışı konusunda süratli ve özensiz kararlar almıştır. Vakıf idaresinin bu süreci benimsediği anlaşılmaktadır.

3.2. Vakıflar Kanunu'na Göre Uygulamalar

1926 yılında Medeni Kanun düzenlemesinde, Tatbikat Kanunu'nun 8. Maddesinin İkinci fırkasında vakıfların düzenlenmesi için yasa çıkarılacağı belirtilmiştir. Bu düzenlemeyi gerçekleştirmek için İsviçre'den bir uzman getirilmiş ve bu uzmanın rehberliğinde vakıf kanunu üzerinde çalışma yapılmıştır. 5 Haziran 1935'de TBMM tarafından kabul edilen 2762 sayılı Vakıf Kanunu, kabulünden altı ay sonra yürürlüğe girmiştir[79]. Yasal düzenleme ile Osmanlı dönemi eğitim vakıflarından mütevellisi olmayan ve 3 Mart 1924'de Evkaf Vekâletinin kaldırılması ile Vakıflar Genel Müdürlüğü tüzel kişiliğinin yönetimine geçen ve halen satışı ya da devri tamamlanmamış vakıf mallarının özel mülkiyete satılmasının yolu açılmıştır[80]. Dönemin Vakıflar Genel Müdürü Fahri Kiper, yapılacak tasnif neticesinde lüzum kalmayan cami ve mescitlerin satışının yapılacağını açıklamıştır. 1924 yılı uygulamasından 1935 yılına değin Anadolu halkında geçmişte yaygın olarak benimsenen vakıf malı satılmaz anlayışı ortadan kalkmaya başlamıştır[81]. Vakıflar Kanunun 10. Maddesine göre Vakıflar Umum Müdürlüğünün teklifi ile vakıf mallarının satılması ve bedellerinin diğer hayır işlerine sarf edilmesi 29.07.1936 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile onaylanarak cami, mescit ve medrese vakıf mülklerinin satışı gerçekleştirilmiştir[82]. Satılan cami ve mescitlerin eşyalarının nasıl değerlendirileceğine dair talimatname çıkarılmıştır. Talimatna-

[77] BCA, 51-V42-12-100-31.

[78] BCA, 61-V33-0-0-4-36-2.

[79] *Resmî Gazete*, 13 Haziran 1935, S. 3027; Aydın, Türk Yönetim, s. 41-54; Hatemi, *Osmanlılarda Toprak*, s. 197-225.

[80] Hatemi, *Osmanlılarda Toprak*, s. 197-225.

[81] Özteke, II. Meşrutiyet'ten Demokrat, ss. 245-264; Dönmez, *Cumhuriyet Devrinde*, s. 51.

[82] BCA, 30-18-01-02-67-64-19.

me de cami ve mescitlerin eşyalarının değerlerinin, oluşturulacak bir komisyon tarafından tespit edilmesi, kıymetli eserlerin mülki amirlik tarafından muhafaza altına alınması, tarihi eser niteliğinde olmayan eşyanın ihtiyacı olan diğer cami ve mescitlere aktarılması istenmiştir. İhtiyaç fazlası cami ve mescit mallarının ise satılarak bedelinin vakıflar umum müdürlüğü bütçesine aktarılması, cami müştemilatlarının depo ve sair amaçlarla kullanım için kiraya verilmesi emredilmiştir[83].

Bu dönemde azınlık vakıfları yönetiminin, Vakıflar Umum Müdürlüğü ya da Dâhiliye Nezaretine bırakılması için çalışma yapılmış ve hukuk müşavirliğince rapor hazırlanmıştır[84]. Ancak belgede azınlık vakıflarına yönelik düzenlemelere ilişkin açıklama bulunmaktadır. 1937 yılında Vakıflar Umum Müdürlüğü bünyesinde vakıf mallarının tasfiyesi için yeniden komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon 1924-1933 tarihleri arasında diğer kamu kurum ve kuruluşlarına devredilmemiş ya da satılmamış olan eğitim vakıflarının devir ve satış işlemlerini yapmakla görevlendirilmiştir. Komisyon, Başbakanlığın 24 Nisan 1937 tarihli ivedilik emri ile daha önce parça parça ve plansız olarak yürütülen tasfiye çalışmasını program dâhilinde hızlandırmıştır[85].

Cumhuriyetin ilk yıllarında satılan vakıf mallarının tam bir listesinin çıkarılması, satış işlemine verilen izinlerin farklı kaynaklardan olması nedeni ile güçtür. Bakanlar kurulu kararı, Vakıflar Umum Müdürlüğü kararı, belediye istimlaki, il özel idaresi kararı gibi farklı yasa düzenlemeleri ile satış işlemi gerçekleşmesi bu güçlüğe neden olmaktadır. Bu nedenle satış işlemine ilişkin kayıtlar ayrı ayrı kararlar içerisinden incelenebilmektedir. 1926-1949 tarihleri arasında Konya Vilayetinde vakıf malı eğitim kurumu olan 5 cami, 20 cami arsası, 67 mescit, 34 mescit arsası, 1 türbe, 1 türbe arsası, 3 teneşirlik ve 16 eğitim kurumu vakıflar genel müdürlüğü kararı ya da istimlak kararı ile satılmıştır[86]. 1940 yılındaki kayıtlara göre Konya'da 7 mescit, 7 mescit arsası, 13 tekke, 4 tekke arsası ve 1 teneşirlik olmak üzere vakıf malı satılması için İcra Vekilleri Heyeti (bakanlar kurulu) kararı çıkarılmıştır[87].

Karatay Şems Mahallesi bitişiğinde bulunan Süleymaniye / Tavaslı Hoca Medresesi bina ve arsalarının bir kısmı önce Sanayi Mektebinin yapımı aşamasında bu mektebe verilmiş, 1948 yılında ise tamamen yıkılarak arsa Sanayi Mektebi bahçesine dâhil edilmiştir[88]. 2762 sayılı Vakıf Kanunu ile mülkiyeti vakıflara ait binaların spor ve idman kulüplerine, Çocuk Esirgeme Kurumuna, Türk Okuma Kurumuna, binası olmayan Halk Partisi'ne kirasız olarak tahsis edilmesine imkân sağlanmıştır[89]. Mevlâna Türbesinin kuzey ve kuzey batısında; Sultan Selim İmareti ve Sultan Selim Medresesi adı ile bilinen eğitim kurumları bulunmaktaydı. III. Murad'ın padişahlığı döneminde inşa edilen ve Sultan Selim Camii'nin eklentileri olarak tanımlanan bu müesseselerin, eğitim hizmetlerini sürdürebilmesi için arazi ve köyler vakfedilmiştir. Sultan Selim Camiinin kuzeyinde kalan bu yapılar, XX. yüzyılın başlarında işlevlerini yitirdikleri ve artık kullanımlarına ihtiyaç kalmadığı tespitiyle terkedilmiştir. Yapılar, 1951-1965 yıllarında tamamen yıkılarak yerlerine park yapılmıştır[90].

Meram Kürkçü Mahallesinde İplikçi Camiinin batısında olduğu tespit edilen Saidiye-i Kebir, Büyük Kafalı ve Küçük Kafalı Medreselerinin vakıf malı olan eğitim binaları ve müştemilatının,

[83] Dönmez, *Cumhuriyet Devrinde*, s. 53-55.

[84] BCA, 30-10-191-307-9.

[85] Öztürk, Türk Yenileşme, s. 381.

[86] Öztürk, Türk Yenileşme, s. 534.

[87] Öztürk, Türk Yenileşme, s. 490.

[88] Arabacı, *Osmanlı Dönemi*, s. 372.

[89] Dönmez, *Cumhuriyet Devrinde*, s. 58.

[90] Yusuf Küçükdağ, "Sultan Selim Camii ve Külliyesi", *DİA*, XXXVII, ss. 516-517.

üzerine inşa edildiği arsalarından 226 m²'lik alan yol inşaatı için alınmış, kalan 1132 m² arsa ise mübadele usulü ile satılmıştır[91]. Karatay Çifte Merdiven Mahallesinde bulunan Mahmudiye / Ali Gav Medresesinin 5412 m² arsası, emsal rayiç bedelinin yarı fiyatına kız lisesi yapılmak üzere Milli Eğitim Bakanlığına idare meclisi kararı ile satılmıştır[92]. Konya Larende Caddesi 168 ada 1 parselde kayıtlı bulunan 1938 m² Miskiemir Mescidi bahçesi ve bitişiğindeki parsel ile yine aynı adada 1142 m² Dört Köşeli Tekkeden eve dönüştürülmüş ev, arsası ile birlikte Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile satılmıştır. 7 Temmuz 1939 tarihli kararname ile Vakıflar Kanunun 10. Maddesine göre, Vakıflar Umum Müdürlüğünün satış teklifi uygun görülmüştür[93].

Vakıflar Umum müdürlüğünce satışa çıkarılan cami, mescit, tekke, mezarlık, medrese ve türbe binalarını satın alma konusunda halkın 1925 yılına göre daha istekli olmakla birlikte yeterince rağbet göstermediği anlaşılmaktadır. Buna karşılık Vakıflar Umum Müdürlüğü, satışa çıkarılan malların en kıymetlisinden başlayarak bir an önce satılmasını istemiştir. Halkın vakıf mallarının satışına ilgi göstermemesi nedeni ile çoğu kez satışa çıkarılan gayr-i menkuller, değerinin çok altında bedel ile elden çıkarılmıştır[94]. Vakıf mülklerinin satış bedellerine ilişkin bir örnek olması bakımından Konya Meram Kürkçü Mahallesindeki Küçük Kafalı Medresesinin 1132 m² arsasının satış bedeli, örnek olarak gösterilebilir. 1932 yılında bu arsa 646 kuruş 25 paraya satılmıştır. Konya İplikçi Camii'nin batısında bulunan bu arsa 1932 yılı Konya'sında da günümüz Konya'sında da şehir merkezinde, Alâeddin Tepesi ile Mevlâna güzergâhında bulunmaktadır. Kişisel mülk olarak değerlendirilse paha biçilemez bir gayrimenkul olarak görülebilecek olan arsa, 1932 yılında satıldığında satış bedeli 0,69 Türk altını, ya da 2,94 ABD doları, 0,85 İngiliz Sterlini olarak belirtilmiştir[95]. Bu satışın tek örnek olmadığı, aynı yıllarda çoğunlukla Mevlâna Türbesi ile Alâeddin Tepesi arasında kalan eğitim vakıflarına ait mülklerin benzer bedeller ile satıldıkları bilinmektedir.

Belediyeler tarafından yol yapımı, imar kanunu değişikliği gibi nedenlerle vakıf binalarının istimlak edilerek, mahalli idarecilere sadece 24 saatlik ihbar zamanı verildiği ve bu süre sonunda Vakıflar Kanunu'na aykırı olmasına karşı Umum Müdürlüğün bilgisi olmadan vakıflara ait mülklerin belediyece yıkıldığı da görülmüştür. Belediyelerin vakıf malları üzerindeki keyfi uygulamalarına karşın Vakıflar Umum Müdürlüğünün yargıya başvurmak için bazı tedbirler almaya çalıştığı ancak başarılı olamadığı anlaşılmaktadır[96]. Mahalli idareler tarafından yurt dışından ya da yurt içinden gelen göçmenler, vakıf arazilerine iskân edilmiştir. Diğer yandan toprağı olmayan köylülere vakıf arazilerinin dağıtıldığı uygulamalar da görülmüştür. Vakıflar Umum Müdürlüğünün izni olmaksızın yapılan bu uygulamaların engellenmesine yönelik yazışmalar yapılmış ise de vakıf arazilere muhacirlerin yerleştirilmesi ve çiftçilere dağıtılması uygulamalarına engel olunamamıştır[97].

İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sırasında Türkiye'nin savaşa girmemesine karşın teyakkuz halinde olması nedeni ile yoğun askeri hareketlilik ve tedbir süreci yaşanmıştır. 7 Haziran 1939 tarihli ve 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu[98] ile tüm kamu kurumu mallarının askeri kıtalarca ihtiyaç durumunda kullanılmasına ilişkin

[91] Arabacı, *Osmanlı Dönemi*, s. 363.

[92] Öztürk, *Türk Yenileşme*, s. 443.

[93] BCA, 30-18-01-02-87-66-17.

[94] Öztürk, *Türk Yenileşme*, s. 488; Dönmez, *Cumhuriyet Devrinde*, s. 61.

[95] Arabacı, *Osmanlı Dönemi*, s. 363.

[96] Dönmez, *Cumhuriyet Devrinde*, ss. 67-68.

[97] Dönmez, *Cumhuriyet Devrinde*, ss. 70-71

[98] *Resmi Gazete*, 16 Haziran 1939, S. 4234.

düzenleme yapılmıştır. Bu kapsamda cami ve mescit binaları ile müştemilatları da Milli Savunma Bakanlığının Evkaf Umum Müdürlüğünden talebi doğrultusunda geçici olarak ordu emrine verilmiştir. İhtiyaç duyulan cami ve mescitler, kanun kapsamında ibadete kapatılarak ordu tarafından kışla, yemekhane, mühimmat deposu ve hububat ambarı olarak kullanılmıştır[99]. Konya'da Alâeddin ve Sahip Ata Camileri, 28 Temmuz 1945 tarihinde bakanlar kurulu kararı ile depo olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu camilerden Sahip Ata Camisi, 16 Şubat 1951 tarihinde, Alâeddin Cami ise 24 Mayıs 1951 tarihinde Konya Valiliği ve Vakıflar Genel Müdürlüğünün talepleri ile alınan Bakanlar Kurulu Kararı ile yeniden camiye dönüştürülmüştür. Konya'da bu dönemde bu iki büyük merkezi cami dışında 35 cami ordu tarafından, 8 cami ise ofis ve Ziraat Bankası tarafından olmak üzere toplam 43 cami kışla, hububat deposu olarak kullanılmıştır[100]. 1945 yılında ordu, ofis ve Ziraat Bankası dışında Milli Eğitim Bakanlığına da müze ve müze deposu yapılması için tahsis edilen cami ve medreseler bulunmaktadır. Karatay Medresesi, Mevlâna Türbesi, Sırçalı Medrese ile ordu tarafından da kullanılan Alâeddin Camisi ve Sahip Ata Camisi Milli Eğitim Bakanlığına tahsis edilmiştir[101].

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin asker sayısının artırılması, askeri ihtiyaçların önem kazanması gerekçeleri ile vakıf mülkleri, askeri amaçlı depo, ambar ve toplama merkezi olarak kullanılmıştır. II. Dünya Savaşı sona erdikten sonra, özellikle mimari bakımdan tarihi öneme sahip olan cami ve mescitler restore edilerek yeniden ibadete açılmıştır[102]. Bu camiler ordu ya da ofis tarafından kullanıldıkları zaman belirli bir tahribat oluştuğundan yeniden ibadete açılabilmeleri için tadilat ve tamirat ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Tadilat ve tamirat için ihtiyaç duyulan mali kaynak, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından temin edilmiştir[103].

Tek parti iktidarı sona erdikten sonra, diğer şehirlerde olduğu gibi Konya'da da daha önce Maarif Vekâletine devredilmiş olan bazı vakıf binaları Cumhurbaşkanlığı kararı ile Maarif Vekâletinden alınarak cami olarak kullanılmak üzere vakıflara iade edilmiştir. 26 Mayıs 1951 tarih ve 3/13050 sayılı cumhurbaşkanlığı kararı ile Konya Alaettin Camisi, 7 Mart 1951 tarihli ve 3/12643 sayılı cumhurbaşkanlığı kararları ile Konya Sahip Ata Camisinin Milli Eğitim Bakanlığına tahsisi iptal edilmiştir[104]. Yine aynı dönemde Osmanlı döneminde eğitim vakfı olan ancak Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Vakıflar Kanunu uygulamaları ile vakıf amacı dışında başka kamu kurumlarına tahsis edilen vakıflar hakkında, kuruluş amacı ile uyumlu düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda Konya Civiloğlu Cami bitişiğindeki vakfa ait medrese arsasının 798 m^2 gelen kısmı Diyanet İşleri Başkanlığı Hafız Derneğine satılmıştır[105].

İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde Diyanet İşleri Reisi olarak görev yapan M. Şerafettin Yaltkaya; âtıl durumdaki vakıfların onarılması, vakıflar tarafından daha önce basımı yapılmış eserlerin yeni Türk harfleri ile tekrar basılması ve vakıf eserlerinin korunmasında etkili çalışmalar yapmıştır[106]. 15 Kasım 1935 tarih, 2845 sayılı kanun hükümlerine göre satışı yapılan camileri satın alan yeni sahipleri, satın alma işleminin üzerinden bir süre geçtikten sonra ilgili makamlara başvuru

[99] Mehmet Bulut, "Camiler ve Camii Hizmetlerinin Evkaf Umum Müdürlüğünce İdaresi (1931-1950)", *Diyanet İlmî Dergi*, S. 55, 2019, ss. 435-466; Dönmez, *Cumhuriyet Devrinde*, s. 56.

[100] Öztürk, *Türk Yenileşme*, ss. 545-547.

[101] Öztürk, *Türk Yenileşme*, s. 505.

[102] Özteke, *II. Meşrutiyet'ten Demokrat*, ss. 245-264.

[103] Öztürk, *Türk Yenileşme*, s. 519.

[104] BCA, 30-18-01-02-185-18-16; BCA, 30-18-01-02-125-39-1

[105] BCA, 30-18-01-02-125-39-11.

[106] M. Şerafettin, "Kara Ahmed Paşa vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi, II, 1942, ss. 83-168.*

yaparak cami ya da mescitlerin yeniden ibadete açılması için başvuru yapmışlardır. Konya Ahmet Dede Mahallesinde bir vatandaş, mescidi satın aldıktan 12 yıl sonra 13 Ocak 1947 tarihinde Konya Müftülüğüne yeniden inşa ettiği mescidin ibadete açılması için imam tayin edilmesi talebi ile dilekçe vermiş, dilekçesinde imamın ücretini karşılama taahhüdünde bulunmuştur. Bu talebin 17 Mart 1947 tarihli karar ile karşılandığı anlaşılmaktadır. Özellikle 1950 yılından itibaren vatandaşların bu taleplerinin yoğunluk kazandığı görülmektedir[107].

16 Haziran 1965 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Konya Ali Gâv-Mahmudiye ve Küçük Karatay vakıflarına ait olan 1930 m^2 büyüklüğündeki mescit, tekke ve medrese arsaları, Konya-Ankara giriş yolunun genişletilmesi için kullanılmak üzere belediyeye 138.808 lira bedel ile satılarak parasının eğitim için harcanması kararlaştırılmıştır[108]. 16 Ekim 1965 tarihinde, Konya Karatay bin Abdullah vakfı tarafından Sırçalı Medresesinin iki binası ve Alaeddin Selçukî Vakfı mülkü olan Mevlâna Külliyesi müze olarak kullanılmak üzere Vakıflar Genel Müdürlüğünün teklifi ile 25 yıllığına Milli Eğitim Bakanlığına müze olarak kullanılmak üzere devir ve tahsis edilmiştir[109]. 8 Ocak 1968 tarihli ve 6/9354 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Ali Gâv-Mahmudiye Medresesi, Bölge Cilt Atölyesi ve Vali İzzet Bey Kitaplığı olarak kullanılmak üzere 10 yıllığına Milli Eğitim Bakanlığına, Vakıflar Genel Müdürlüğünün teklifi ile tahsis edilmiştir[110]. Konya Esenli Vakfına ait olan Türbe civarındaki harap ve tarihi değeri olmadığı değerlendirilen mescit ve arsasının 47.700 lira bedel ile Milli Eğitim Bakanlığına Mevlâna Eğitim Enstitüsü yapılmak üzere 28 Eylül 1968 tarihinde satışı gerçekleştirilmiştir[111]. Bu bakanlar kurulu kararlarında, 1960 yılından sonra eğitim vakıflarının kullanımında 1930'lı yıllara benzer uygulamaların sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.

Osmanlı eğitim vakıflarının Cumhuriyet döneminde tasfiyesi ve dönüştürülmesi sürecinde vakıf mütevelli heyetlerinin de suiistimalleri, hileli davranışları ve uygulama hataları olduğu değerlendirilmektedir. Vakıf mütevellilerinin uygulamaları da vakıf mallarının heba olmasının nedenleri arasında görülmektedir. Vakıflar, kamu hizmeti sağlayan müesseseler olduklarından vakıf malları üzerinde devletin murakabe hakkı bulunmaktaydı. Devlet görevlilerinin vakıfların doğru işlemesine yönelik gözetim ve denetim görevlerini yerine getirmemeleri de bu ihmallere zemin hazırlamıştır[112]. Özellikle II. Dünya Savaşından sonra Türkiye'de vakıf mallarının kullanımına ilişkin politikalarda ve eğitim vakıflarının mülkiyetlerinin tasarrufları hakkında yeni düşünceler oluşmaya başlamıştır. Vakıf malları konusu, tek parti iktidarından Demokrat Parti iktidarına laiklik tartışmaları ile birlikte neticelendirilmemiş bir mesele olarak devrolmuştur.

SONUÇ

Osmanlı Devleti döneminde eğitim ve bilim hizmetlerinin niteliği ve sürekliliğinin sağlanması amacı ile kurulan eğitim vakıfları mülk ve akarlarının, cumhuriyet döneminde kullanımı ve değerlendirilmesi, çok yönlü problemler barındıran bir meseledir. I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arasında hem yasal düzenlemeler sonucunda hem de yasaların taşradaki uygulama yöntemleri nedeniyle vakıf müesseseleri ve bu müesseselerin malları zarar görmüştür. Cumhuriyet döneminde Osmanlı dönemi eğitim vakıf binalarından mektep olmaya elverişli olanlar Maarif Vekâleti tarafında eğitim kurumu olarak kullanılmıştır. Mektep binası olma-

[107] Bulut, Camiler ve, ss. 435-466.

[108] BCA, 30-18-01-02/178-33-15.

[109] BCA, 30-18-01-02/189-63-4.

[110] BCA, 30-18-01-02/214-2-10.

[111] BCA, 30-01-02/225-73-14.

[112] Ali Himmet Berki, "*Vakıflar ve Vakıfların*, ss. 335-340.

ya elverişli olmadığı değerlendirilen vakıf binaları ise iş merkezi, satış yeri, müze, mescit, parti binası, spor kulübü, askeriye, Ziraat Bankası ve ofis tarafından depo olarak kullanılmıştır. Kanun düzenlemeleri ile yasal hale getirilen bu işgallerde, mülkün kanuna göre de sahibi olan vakıf idaresinin yetkisiz bırakıldığı anlaşılmaktadır. Dönemin Konya belediyesinin vakıf mallarının kullanılmasında ve vakıf kaynaklarının belediyeye aktarılmasında önemli bir pay aldığı görülmektedir. Eğitim vakıflarına ait binaların yol yapımı için yıkılması, rutin bir uygulama olmuştur. Diğer yandan Osmanlı Devleti'nin son döneminde inşa edilen eğitim binaları, kerpiç ve moloz taşı gibi yapı malzemeleri ile inşa edildikleri için uzun süre ayakta kalamamıştır. Yıkılan ya da harabe halinde bulunan medrese, mescit, tekke ve zaviye binaları, özel idare yönetimi tarafından Vakıflar Umum Müdürlüğünün teklifi, İcra Vekilleri Heyetinin onayı ile özel mülkiyete satılmıştır. 1950 yılından sonra, eğitim vakıfları mülklerinin vakıf amaçlarına göre kullanıma döndürülmesine yönelik çalışmalar görülmektedir.

Günümüzde eğitim harcamalarının devlet bütçesinin önemli bir kısmını ihtiva ettiği bilinmektedir. Milli eğitim bakanlığı ve diğer devlet kurumları, eğitim harcamalarının karşılanması ve eğitim binaları inşası için hayırsever katkısını teşvik etmektedir. Eğitim kurumlarının finansmanı hakkındaki Selçuklu ve Osmanlı dönemi mirası, eğitimin devlet kaynakları kullanılmadan millet tarafından gerçekleştirilebileceğini göstermektedir. Buna karşın eğitim mirasının Cumhuriyet döneminde kullanımının Konya örneğinde görülen olumsuzluklar, millet hafızasında eğitim kurumlarına verilen desteğin heba edilmesi endişelerinin gelişmesine neden olmuştur. Günümüzde ise devlet eli ile özel ve vakıf eğitim kurumlarının yeniden öne çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu süreç, tarihi tecrübesinde görülen, eğitimin vakıflar aracılığı ile finansmanının olumlu yönlerinden yararlanılması bakımından önemlidir. Hem de milletin hayırseverlik duyguları ve manevi beklenti ile sağladığı desteklerin vakfın temel ilkesi olan kıyamete kadar korunması prensibi muhafaza edilerek sürdürülmesi önemlidir. Milletin destek ve yardımını almadan eğitimin sorunlarını çözmek mümkün olmadığı gibi, milletin tarihi birikimi, kültürü ve taleplerine rağmen gerçekleştirilen girişimler, zaman ve enerji kaybından öteye geçemeyecektir.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA); 51-V48-0-0-13-114-15; 180-9-0-0/242-1211-10; 30-01-02/225-73-14; 30-10-0-0-143-27-4/1-2-3-4-5-6; 30-10-191-307-9; 30-10-192-314-18/1; 30-10-192-314-18/2; 30-10-192-314-18/3; 30-10-192-314-18/4; 30-10-26-0-0-149-16/3; 30-10-26-0-0-149-16/2; 30-10-26-0-0-149-16/1; 30-18-01-02/178-33-15; 30-18-01-02/189-63-4; 30-18-01-02/214-2-10; 30-18-01-02-125-39-11; 30-18-01-02-185-18-16; 30-18-01-02-125-39-1; 30-18-01-02-67-64-19; 30-18-01-02-87-66-17; 30-18-1-1-20-48-15; 30-18-1-1-26-58-1; 30-18-1-1-26-59-2; 51-V42-12-100-31; 61-V33-0-0-4-36-2.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA); 01005808-1; 01005808-4; 01005808-6; 01005808-8; 01005808-9; 1005004-1/9; 1013083-26-27; 1015188-280; 1016462-61; 01005808-2/3.

RESMİ YAYINLAR

Ceride-i Resmiye, 07 Mart 1926, S. 315.

Ceride-i Resmiye, 13 Kanun-ı Evvel 1341, S. 677.

Resmi Gazete, 6.3.1340, S. 63.

Resmi Gazete, 13.06.1931, S. 1821.

Resmi Gazete, 7.10.1935, S. 3163.

Resmi Gazete, 13 Haziran 1935, S. 3027;

Resmi Gazete, 16 Haziran 1939, S. 4234.

Resmi Gazete, 4 Mart 1950, S. 7448.

Resmi Gazete, 16 Şubat 1990, S. 20435.

TBMM Zabıt Ceridesi, Ankara, TBMM Basımevi, 1961, Devre: 2, C. XIV.

KİTAPLAR

ARABACI, Caner, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri (1900-1924)*, 2. Baskı, Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları, Konya, 2017.

CİLASUN, Ali, *Konya'daki: Karatay, İnce Minare ve Sırçalı Medreseleri ile Alaaddin Cami'nin Taç Kapı Süslemeleri'nin Tasarım Açısından İncelenmesi*, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2018.

DÖNMEZ, Ali Rıza, *Cumhuriyet Devrinde Vakıflar*, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1991.

ERGİN, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, c. I-V, İstanbul, 1977.

ÖZTÜRK, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

SAK, İzzet, *Kadı Sicilleri Işığında Konya'da Yapılan Vakıflar (1950-1910)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2012.

MAKALELER

ARABACI, Caner, "Sahip Ata Darülhadisi'nin (İnce Minareli Medrese) Cumhuriyet Devrinde Kullanımı", *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-IV*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları, Konya, 2018, ss. 53-86.

ARI, Asım, "Tevhid-i Tedrisad ve Laik Eğitim", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. XXII, S. 2, 2002, ss.181-192.

ATEŞ, İbrahim, "Vakıflarda Eğitim Hizmetleri ve Vakıf Öğrenci Yurtları", *Vakıflar Dergisi*, S. XIV, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1982, ss. 29-100.

AYDIN, Vahdettin, "Türk Yönetim Tarihi Açısından Vakıfların Eğitim Yönetimine Katkı-

sı”, *Vakıf Medeniyeti 2011 Yılı Eğitim Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, ss. 41-54.

BALTACI, Cahit, “Osmanlı Eğitim Sistemi”, *Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih-Medeniyet-Kültür), Ağaç Yayınları*, C. II, İstanbul, 1993, ss. 15- 127.

BALTACI, Cahit, “Vakıfların Eğitimdeki Yeri”, *Vakıf Medeniyeti 2011 Yılı Eğitim Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, ss. 22-31.

BERKİ, Ali Himmet, “Vakıflar ve Vakıfların Maruz Kaldığı Tecavüz ve İhmaller”, *Vakıflar Dergisi*, S. VIII, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1969, ss. 335-340.

BULUT, Mehmet, “Camiler ve Camii Hizmetlerinin Evkaf Umum Müdürlüğünce İdaresi (1931-1950)”, *Diyanet İlmî Dergi*, S. 55, 2019, ss. 435-466.

ÇAĞLAYAN, Harun, “Medreseler Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler”, e-Şarkiyat İmi Araştırmalar Dergisi, S. XI, Nisan 2014, ss. 156-182.

ERKEN, Veysi, “Vakıfların Eğitim Sistemine Katkısı”, *Vakıf Medeniyeti 2011 Yılı Eğitim Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, ss. 75-96.

ERÜNSAL, İsmail, “Vakıf Kütüphaneleri”, *Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih-Medeniyet-Kültür)*, Ağaç Yayınları, C. IV., İstanbul, 1993, ss. 156-157.

FIRAT, Nurcan İnci, “Konya’da Eski Sanayi Mektebi”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXIX, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2005, ss. 345-372.

GÜNAY, Hacı Mehmet, “Vakıf”, *DİA*, XXXXII, ss. 475-479.

HALICI, Fevzi, “Önsöz-Konya Üzerine”, *Konya (Neolitik Çağdan Günümüze Konya’nın Arkeolojik, Mimarî, Kültür-Sanat Değerleri)*, Sempozyum Bildirileri, Konya, 1984; ss. 1-5.

HATEMİ, Hüseyin “Osmanlılar’da Toprak Düzeni ve Vakıf Kurumu ”, *Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih-Medeniyet-Kültür), Ağaç Yayınları*, C. V, İstanbul, 1993, ss. 197-225.

KARADUMAN, Hüseyin, “Belgelerle Konya Mevlana Müzesi’nin Kuruluşu”, *Vakıflar Dergisi*, S. 29, 2005, ss.135-161.

KARPUZ, Haşim, “Konya”, *DİA*, C. XXVI, ss. 189-193.

KARPUZ, Haşim, “Mevlânâ Müzesi”, *DİA*, C. XXIX, s. 542-454.

KAZCI, Ziya, “Osmanlı’da Vakıfların Eğitime Katkısı”, *Vakıf Medeniyeti 2011 Yılı Eğitim Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, ss. 23-30.

KILINÇ, Emin, “Klasik Osmanlı Eğitim Kurumlarından Konya Dârü’l-Huffâzları (XVII. Yüzyıl)” *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VII, 2008, ss. 18-43.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf “Konya’da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Darülhadisler, Vakıfları ve Vakfiyeleri”, *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 1, 2018 Güz, ss. 1-31.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “Sultan Selim Camii ve Külliyesi”, *DİA*, XXXVII, ss. 516-517.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, ARABACI, Caner, “Normal Öğretim Yapan Medreseler”, *Karatay Tarih-Kültür- Sanat II*, (Editör: Yusuf Küçükdağ vd.), Karatay Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2012, ss. 609-624.

ÖCAL, Mustafa, “Künye Defterlerine Göre İstanbul İmam ve Hatip Mektebi (1924-1930)”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, C.17, S.12, 2008, ss. 175-232.

ÖZCAN, Tahsin, “Para Vakıfları ve Eğitim”,

Vakıf Medeniyeti 2011 Yılı Eğitim Sempozyumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, ss. 31-46.

ÖZTEKE, Fahri, "II. Meşrutiyet'ten Demokrat Parti İktidarına Atıl Halde Bırakılmış Hayrat Kurumları Meselesi", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, C. XIII, S. 26, 2018, ss. 245-264.

ÖZTÜRK, Nazif, "Batılılaşma Döneminde Vakıfların Çözülmesine Yol Açan Uygulamalar", *Vakıflar Dergisi*, S. XXIII, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1994, ss. 297-310.

SUNGU, İnsan, "Tevhidi Tedrisat", Belleten, C. II, S.7-8, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, ss. 397-431.

SÜRELİ YAYINLAR

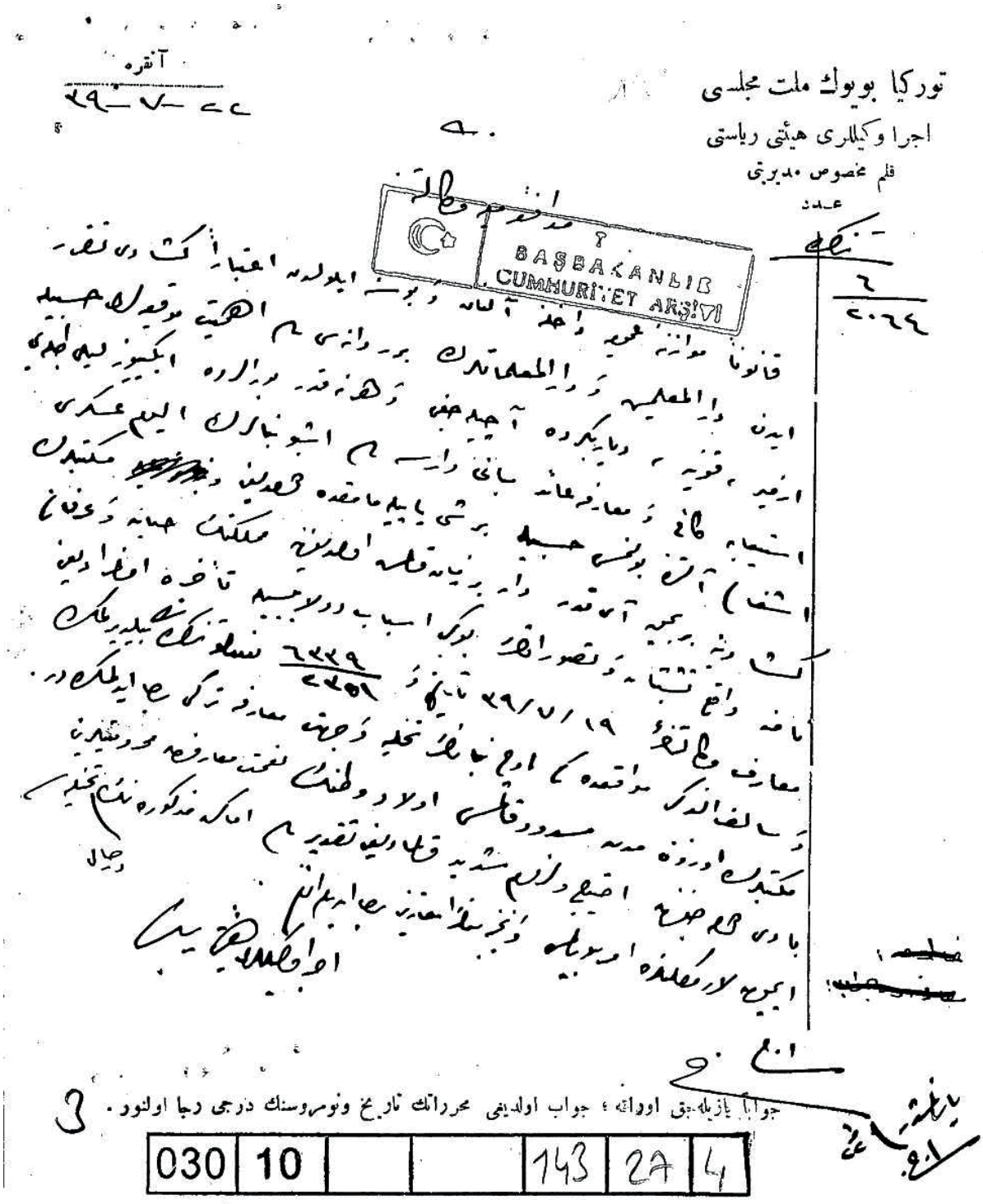
"Medreseler Satılıyor", *Sebilürreşad*, 25 Eylül 1340, C. XXIV, S. 618, s. 317.

BÜLBÜL, Nail, "İnce Minare Medresesi, son anda yıkılmaktan kurtuldu!", *Merhaba*, 3 Ocak 1998.

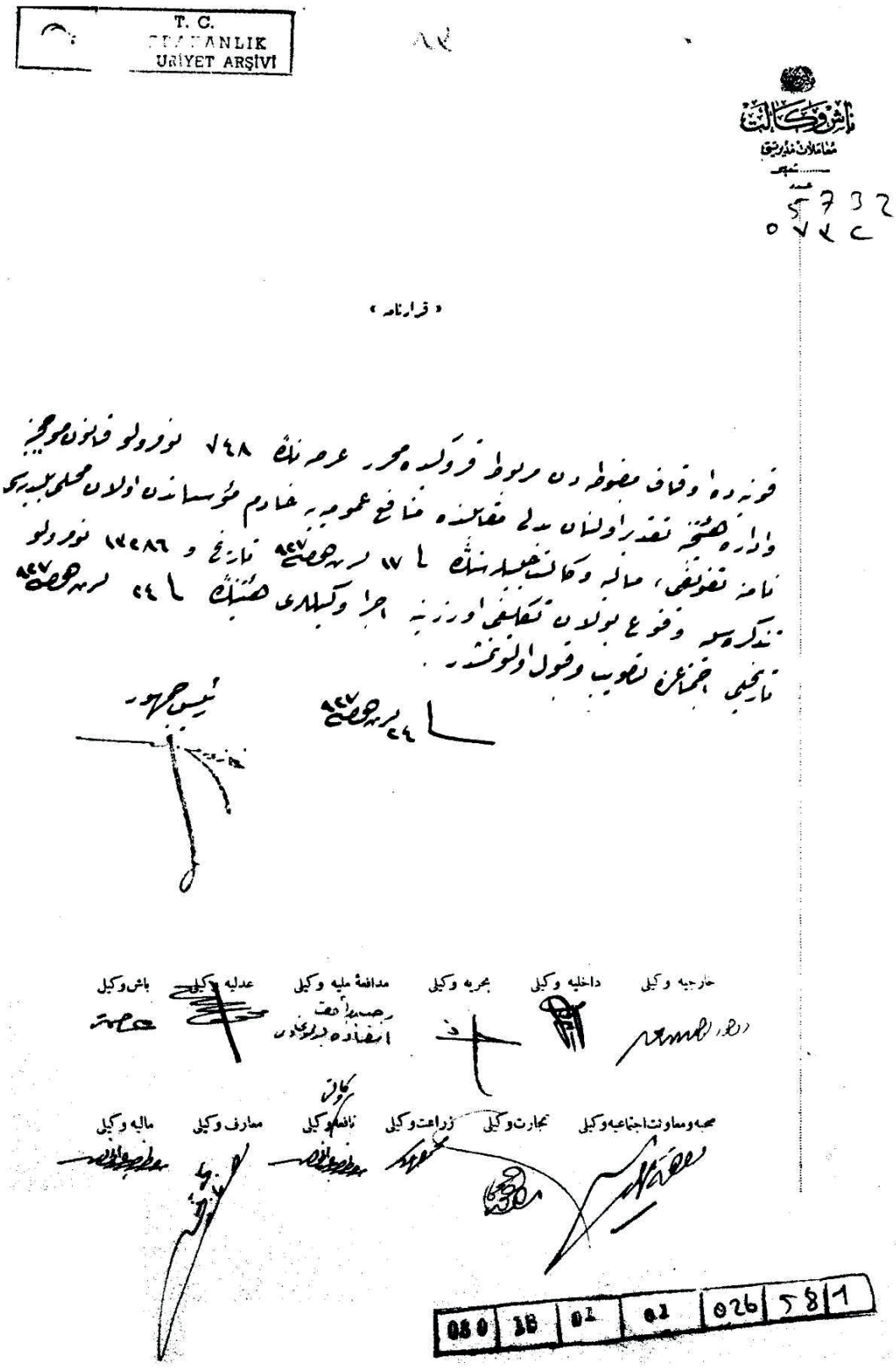
Percivay Phillips, "Kemal Pasha Wakes Up The Priests", *The Daily Mail*, 11 February 1929.

The Light, "Müslim Taqzim", 16 January 1926.

EK-1: İzmir, Konya ve Diyarbakır›da askeriye tarafından el konulan binaların Milli Eğitime devredilmesine ilişkin yazışmaların bir sayfası (BCA; 30-10-0-0 /143 -27-4):

EK-2: Konya'da Vakıflar İdaresi'ne ait bir arsanın belediyeye devrine ilişkin kararname (BCA; 30-18-1-1 / 26- 58-1).

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

« قرارنامه »

باش وكالت
مقام اعلاى نظارتى

باش وكيل | عدليه وكيلى | مدافعهٔ ملیه وكيلى | بحريه وكيلى | داخليه وكيلى | خارجيه وكيلى

صحه ومعاونت اجتماعيه وكيلى | تجارت وكيلى | زراعت وكيلى | نافعه وكيلى | معارف وكيلى | ماليه وكيلى

050 | 18 | 01 | 01 | 026 | 58 | 1

EK-3: Hacı Ali Efendi Dârü'l-Huffâz'ı. Fotoğraf, Şerafettin Camisinin kuzey yönünde bulunan eserin 1924 yılında Sıhhiye (sağlık) Müzesi olarak kullanıldığı döneme aittir (Foto. Mehmet Ali Orak Arşivi).

EK-4: Amber Reis Mescidi -biri kubbeli olan- müştemilatının görünümü (Mehmet Ali Orak Arşivi).

EK-5: İnce Minareli Medrese'nin kuzey yönünden görünümü (Mehmet Ali Orak Arşivi).

CUMHURİYET DÖNEMİ KONYA "TESİS"LERİ

Yakup KAYA*
Halil İbrahim ÇELİK**

ÖZET

Anadolu'da Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde İslam terminolojisinden kök alarak sürdürüle gelen vakıf geleneği, Cumhuriyet idaresine tevarüs etmiştir. Vakıf kurumu ile din hizmetleri, kültür, sağlık, eğitim, yardımlaşma ve bayındırlık gibi birçok sosyal ve ekonomik boyutu olan görevlerin yerine getirilmesi amaçlanmıştır. Bu yönüyle devletin iş yükünün hafifletilmesinde de çeşitli görevler üstlenen vakıflar aracılığıyla, yüzyıllar boyunca toplum yararına hizmet üretilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra kökten modernleşmenin ve çağdaşlaşmanın bir aracı olarak gerçekleştirilen bir*çok inkılap hareketi ve bu kapsamda düzenlenen kanunlar ile devletin ve toplumun batılı anlamda hızla dönüşümü sağlanmaya çalışılmıştır. 1924'te Şer'iye* ve Evkaf Vekaleti kaldırılmış ve daha önce din hizmetlerinin *yürütülmesinde adeta mali kaynak teşkil eden* vakıflar kayıt altına alınarak ilgili devlet bakanlığı çatısı altında kurulan Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. 1926'da *çıkarılan Türk Medeni Kanu*nu'nda yapılan düzenlemeyle, 'vakıf' ismi yerine Arapça kökenli 'tesis' kavramı kabul edilmiştir. *Böylesine bir isim değişikliği*,

*Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, e-posta: ykaya@erbakan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9951-2844

**Dr. Öğretim Görevlisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, e-posta: hicelik@erbakan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5500-4226

*Cumhuriyet idaresinin ve inkılapçı seçkinlerin gelene*ksel kavramların yerine çağdaşlaşma yönünde benimsedikleri yeni terimleri yerleştirme anlayışıyla açıklanabilir. 1926'dan, 'tesis' ismi yerine yeniden 'vakıf' isminin kullanılmaya başlandığı 1967 yılına kadar Konya'da on yedi adet tesis kurulmuş ve bunların önemli bir kısmı bugüne de*ğin* faaliyetlerini sürdürm*üştür*. Gerek Konya'da gerekse de Türkiye genelinde 'tesis' isminin benimsendiği dönemde toplumun 'tesis' kurma çabasında, 'vakıf' isminin geçerli olduğu dönemlerdeki teşebbüslere *göre gözle görülür bir azalma* yaşanmıştır. Çalışmada arşiv belgeleri ve konuyla ilgili telif ve tetkik eserlerden faydalanılarak Konya'da faaliyette bulunan tesisler incelenip ve bu tesislerin tanıtımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Tesis, Konya, Modernleşme, Türk Medeni Kanunu**.**

ABSTRACT

The endowments (vakfs) tradition, which was adopted in Anatolia during the Seljuks and Ottomans period having rooted in the Islamic terminology, was inherited to the Republican period as well. The endowments aim to serve people and society by fulfilling many social and economic tasks such as in the fields of religion, culture, health, education, solidarity and public works. In this respect, the foundations, which undertake various duties in axing the workload of the state, have offered services for Turkish communities settled in Anatolia for centuries. After the proclamation of the Republic, many reform movements employed the endowments model of their predecessors as a tool of radical modernization, and the laws regulated within this scope have tried to ensure the rapid transformation of the state and society in a Western sense. The Ministry of Sharia and Evkaf was abolished in 1924 and endowments, which previously constituted a financial resource in the execution of religious affairs, were registered and connected to the General Directorate of Endowments established at the disposal of a pertaining ministry. The Arabic origin "tesis" (facility) concept was accepted instead of the name "vakf" following a regulation in the Turkish Civil Code enacted in 1926. Such a regulation can be attributed to the Republican view of erasing the traditional concepts with new ones. This mode of execution was adopted by the Republican administration and revolutionary elites in a bid to modernize the country. A myriad of facilities numbering seventeen were established in Konya from 1926 until 1967, when the name "facility" was used instead of "endowment". Most of them remained intact until today. It is uttered that the turnover was far lesser in terms of end products compared to "endowment" era when the term "facility" was in use both in Konya and Turkey. The present study aims at investigating the so-called "facilities" in Konya by using archival sources alongside published pieces.

Keywords: Vakf, Facility, Konya, Modernization, Turkish Civil Code**.**

GİRİŞ

İnsanın sahip olduğu maddi birikimi, sonsuza kadar toplumun hizmetine sunması olarak tanımlanan vakıf kavramının kökenlerinin antik medeniyetlerde, Hz. İbrahim döneminde ve Uygur Türklerinde var olduğuna ilişkin değerlendirmeler bulunmaktadır. Diğer yandan günümüzde *Türkiye'de* varlığını ve hizmetlerini sürdüren vakıfları*n,* İslam Medeniyetinin bir müessesesi olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Vakıf, "*Bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk, para"* ifadesi ile tanımlanmaktadır[1]. Vakıf, insanlığın düşünebildiği hukuk

[1] Mehmet Fuat Köprülü, İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

müesseselerinin insanlık için en hayırlısı olarak tanımlanmıştır[2]. Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'nden itibaren teşekkül eden ve günümüze kadar ulaşmış olan vakıflar; din, eğitim, sağlık, bayındırlık ve belediye hizmetleri gibi kamu hizmetlerini de içeren sosyal yardımlaşma ve dayanışma konularında görev üstlenmişlerdir. Hatta Osmanlı Devleti döneminde sahipsiz hayvanların beslenmesi ve çevre temizliğini gerçekleştirmek amacı ile çeşitli vakıfların kurulduğu da bilinmektedir[3]. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde sosyal yardımlaşma ve dayanışma düşüncesinin neticesi olan vakıf müessesesinin bu yönüyle *Türkiye Cumhuriyeti'ne tevarüs et*tiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin önemli *şehirlerinden birisi olan Konya vilayeti*nde, hayırsever devlet adamları ve Konyalılar tarafından *çok sayıd*a hayır kurumu ihdas edilmiştir[4].

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra vakıf müesseselerinin *işleyişi, mülkiyeti ve hukuki statüleri bakımından düzenlemeler yapıldığı* bilinmektedir. Bu düzenlemeler vakıfların hem mahiyetini hem de işleyiş pratiğini değiştiren önemli yenilikler olarak karşımıza çıkmaktadır. 3 Mart 1924 tarihli *Şer'iye* ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılması hakkındaki kanun ile birlikte yönetim teşkilatı yeniden düzenlenen ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlanan vakıfların, 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 numaralı Medeni Kanun düzenlemesi ile hukuki isimleri de değiştirilmiştir. Yasa ile vakıf kavramı yerine "tesis" kavramı kullanı*lması* kararlaştırılmıştır[5]. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne tevarüs eden vakıf kurumlarının *çağdaşlaşma çerçevesinde* yeni bir biçime evrilerek kurumsallaşması bu yasal düzenlemenin temel amacı olarak görülmektedir[6]. Söz konusu yasal *düzenleme*ye göre Türkiye'nin diğer şehirlerinde olduğu gibi Konya'da da hayır müessesesi olarak tesisler kurulmuştur. Çalışmada Konya'da 1926 yılından itibaren kurulan ve 1967 tarihinde yeniden isimleri vakıf olarak değiştirilen tesislerin kuruluşu, tesis senetleri, hizmet alanları ve topluma katkıları hakkında inceleme yapılmıştır.

1. TÜRK MEDENİ KANUNU HÜKÜMLERİNE GÖRE KURULAN TESİSLER

4 Ekim 1926'da yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu'nun 73-81. maddeleri, vakıfların yerini almak üzere "tesis" adı verilen hayır kurumlarının kuruluş ve işleyişini düzenlemiştir. Kanunda, tesislerin resmi senet ile ya da vasiyet yolu ile kurulabileceği, vakfedenin ikametgâhının bulunduğu vilayetteki asliye hukuk mahkemesi tarafından tesise tüzel kişilik kazandırılacağı, mahkeme kararı ile tesisin, genel müdürlük siciline kaydedileceği *hükme bağlanmıştır. 17 Şubat 1926 tarihli kanun ile kurulacak tesislerin; kanuna, ahlaka ve millî* menfaatlere aykırı olmamasına, siyasi düşünce, ırk ve cemaatleri destekleme amacı gütmemesine ilişkin düzenleme yapılmış ve bu şartlara uymayan tesislerin tescil edilmemesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca kurulacak tesislerin senetlerinde; tesisin gayesi ve bu gayeyi gerçekleştirmek için tahsis edilen mal ve

ve Vakıf Müessesesi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1983, ss. 356-374; Vahdettin Aydın, "Türk Yönetim Tarihi Açısından Vakıfların Eğitim Yönetimine Katkısı", *Vakıf Medeniyeti 2011 Yılı Eğitim Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, ss. 41-54; Tahsin Öz, "Yurdumuzda Tesis (Vakıf)", *Vakıflar Dergisi*, S. X, Ankara, 2006, ss. 133-135.

[2] Ali Himmet Berki, *Vakıflar*, Aydınlık Basımevi, İstanbul, 1946, s. 43-44.

[3] İbrahim Erol Kozak, *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, Akabe Yayınları, İstanbul 1985, ss. 20-28.

[4] *İzzet Sak, Şer'iye Sicillerinde Bulunan Konya Vakfiyeleri (1650-1800)*, Kömen Yayınları, Konya, 2005, s. 20.

[5] *Resmi Ceride*, 4 Nisan 1926, S. 339; *Şakir Berki, "Vakfın Mahiyeti", Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, S. VIII, Ankara, 1969, ss. 1-7.

[6] Şennur Şenel, Zehra Tuyan, "1926-1967 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Kurulan Tesisler (Vakıflar)", *Gazi Akademik Bakış*, Kış 2009, C. III, S. 5, ss. 123-141.

akarlar ile tesislere ait teşkilat yapısının gösterilmesi zorunlu hale getirilmiştir[7].

Türkiye'de Medeni Kanun'da tesis kelimesinin kullanılmasından önce 5883 adet vakıf, faaliyetlerini sürdür*üyordu*[8]. 1926-1967 yılları arasında, tesis adı ile Türkiye'de kurulan hayır kurumu sayısı toplam iki yüz iki (202) olarak tespit edilmiştir. 1926-1967 yılları arasında kurulan tesislerin sayısı 202 iken, 1967 sonrasındaki *kırk* yıllık dönemde kurulan vakıfların sayısının 4500'e ulaştığı düşünüldüğünde cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen 'tesis' şeklindeki yeni isimlendirmeye kamuoyunun pek de ilgi göstermediği çıkarımı yapılabilir.

1926-1967 döneminin savaş koşulları ve ekonomik durumu da göz önüne alındığında milletin hayır işleri için kullanabileceği mal varlıklarında düşme olması anlaşılabilir bir durum olmakla birlikte, iki dönem arasındaki 23 katlık farkı sadece dönemsel koşullara bağlı farklılıklar ile açıklamak mümkün gözükmemektedir[9].

Konya'da 1926 yılından 2018 yılına kadar 157 yeni vakıf kurulmuştur. 1926 yılından sonra kurulan vakıfların 17 tanesi, 1926-1967 tarihleri arasında kurulan ve tesis adı ile teşekkül ettirilen hayır kurumlarıdır[10]. Bu 17 hayır kurumunun tesis senetleri, mahkeme ilamları ve diğer belgelerine ilişkin arşiv kayıtları, Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivinde bulunmaktadır. *Çalışmada Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşiv kayıtları esas alınarak 17 tesisin kuruluşları ve özellikleri incelenmiştir.*

1.1. TESİSLERİN TANIMI, AMACI VE ÖZELLİKLERİ

Tesis kelimesi sözlükte, kurma, meydana getirme, temel atma, kuruluş ve kurum anlamları ile açıklanmaktadır[11]. Medeni Kanun'da ise tesis, "*başlı başına mevcudiyeti haiz olmak üzere, bir malın belli bir gayeye tahsisidir*" şeklinde tanımlanmıştır[12]. Kanundaki bu tanımlama ile yeni adı ile tesislerin vakıflardan başka bir anlam ifade ettiği de anlaşılmaktadır. Vakıf kavramının tanımı içerisinde dini bir gaye ve sevap kazanma hedefine matuf bir düşünce söz konusu olduğu halde tesis tanımında dini bir vurgu olmadığı görülmektedir. Geleneksel vakıflarda vakıf senedi İslam hukukuna göre ebedi olarak düzenlenir ve kıyamete kadar geçerlidir. Medeni Kanunda, tesis kuruluşunda ebedilik şartı bulunmamaktadır. Bu farklılık nedeni ile tesisler süreli olarak kurulabilmiştir. Konya'da kurulan tesislerde süreli tesis bulunmamakla birlikte yasa düzenlemesinde süreli tesis kurulmasına ilişkin bir engel bulunmamaktadır[13]. Diğer yönden tesislerde tıpkı vakıflar gibi yoksulluğun azaltılması, zenginlerin mallarını toplum yararına gönüllü olarak bağışlaması, sosyal dengenin sağlanması gibi hedeflerin gerçekleştirilmesi amacına hizmet etmek üzere kurulmuştur. Tesislerde de tıpkı vakıflarda olduğu gibi yasa düzenlemesi bakımından kar amacı bulunmamaktadır[14]. Kanunda yapılan

---

[7] *Resmi Ceride*, 4 Nisan 1926, S. 339; Ali Rıza Dönmez, *Cumhuriyet Devrinde Vakıflar*, Ankara Üniversitesi, İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1991, ss. 85-86.

[8] Nazif Öztürk, "Yeni Vakıfların Amaç Kavramları Üzerine Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, S. 25, Ankara 1995, ss. 291-296.

[9] Zehra Tuyan, *Cumhuriyet Dönemi Tesisleri (Vakıfları) 1926-1967)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009, s. 12.

[10] Oğuzhan Arslan, "Türk Medeni Kanunu'na Göre Kurulan Vakıfların Ekonomik Yapısı ve Gelir Kaynakları", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VI, S. 17, ss. 184-196.

[11] D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Acar Matbaası, İstanbul, 1981, s. 1300. https://www.tdk.gov.tr/tdk/ https://sozluk.gov.tr, E.T: 04. 04. 2021

[12] *Resmi Ceride*, 4 Nisan 1926, S. 339.

[13] Tuyan, *Cumhuriyet Dönemi, s. 24.*

[14] Yasin Akyıldız- Ali Rıza Abay, "Vakıf Müessesesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VII, S. 15, ss. 141-157; Ali Himmet Berki, "Medeni Kanunda Tesis (Vakıf) III", *Mukayeseli Hukuk Dergisi*, S. 6, Ankara 1959, ss. 286-289.

düzenleme ile sadece isim değişikliği yapılmadığı, kuruluş felsefesi bakımından da değişiklik yapıldığı anlaşılmaktadır. 1926 öncesi kurulan vakıfların senetlerinde Allah'a ve peygambere övgü cümlelerine yer verilirken tesis senetlerinde bu ifadeler yer almamış, Türkiye Cumhuriyeti'ne övgü nitelikli ifadeler kullanılmıştır[15].

1.2. TESİSLERİN ŞARTLARI

Tesis senetlerinden ve kanun maddelerinden anlaşıldığına göre, akıl sağlığı yerinde bireyin talebi ile devamlı bir amaç, bu amacı gerçekleştirmek üzere harcanması hedeflenen bir mal, bu malın yönetimini ve harcanmasını sağlayacak bir tüzel kişilik oluşturulması ile tesis kurulmaktadır. Tesis senetlerinde tesisin amacı, yönetim organları, tesis amacına uygun tahsis edilen mallar, tesisin teşkilatı, ikametgâhı ve ismi belirtilmek zorundadır. Ayrıca tesislerin kuruluş gerekçeleri ve amaçları bakımından genel ahlaka, kanuna ve adaba aykırı olmamaları gerekir. Millî menfaatlere aykırı tesis kurulamaz. Yasaya göre tesisler; siyasi düşünce, ırk ve cemaat ayrımı yapamazlar. Tesis senetlerinde bu ilkelere göre düzenleme yapılır[16]. Tesis senetleri, önce noter tarafından şahitler huzurunda hazırlanır ve mahkeme kararı ile kesinleşerek tescil işlemi yapılır. Tescil işleminden sonra tesisin kuruluşu *Resmi Gazete*de ilan edilir. Tescil işlemi tamamlandıktan sonra mülkiyet haklarının düzenlenmesi bakımından mahkeme kararı tapu idaresine ve malın mülkiyeti ile ilgili diğer kurumlara bildirilir. Tescil işlemi ile tesise konu olan malın yönetimi, gelirlerinin harcanması ve tesisin amaçlarının gerçekleştirilmesi işlemleri için tesis senedi ile oluşturulan mütevelli heyeti yetkili kılınmaktadır. İdare heyeti; vakıflar genel müdürlüğü tarafından tesis senedi hükümlerinin yerine getirilmesi ve tesis mallarının amaca uygun harcanması bakımından denetlenir. Tesislerin idaresi, tesis mallarının muhafazası ve amacın devamına yönelik olumsuzluk durumunda asliye mahkemeleri tarafından vakıflar idaresinin talebi ile yeniden düzenlenebilir ya da değiştirilebilir. Kanunda belirtilen görevliler ve kurumlar dışında hiçbir kurum ya da birey tesise müdahalede bulunamaz. Tesislerin amaçlarının yeniden düzenlenmesinde, malları ile ilgili tasarruflarda vakıflar genel müdürlüğü ve asliye mahkemeleri yetkili kılınmıştır. Tesis idareleri, her yıl gelirleri ve harcamaları teftiş makamlarına bildirmek ve sicil kayıtlarına işlemekle yükümlü tutulmuşlardır. Amaçların yerine getirilmesi ve gelirlerin sürdürülmesi imkânsız hale gelen tesisler, kanuna göre dağıtılır. Mal varlığı geriye kalan tesislerin idaresi, vakıflar müdürlüğünce üstlenilir[17]. Yasa ile alınan tedbirlere karşın tesisler, zaman zaman birçok ihmal ve tecavüze maruz kalmıştır. Vakfedenin hedeflediği amacın aksine bu mal ve akarlar; suiistimaller ve zamanın etkilerinin yanında devlet yöneticilerinin uygulamaları neticesinde de hasar görmüş ya da tümüyle telef olmuştur. Kamu mülkü olmaları yönü ile tesislerin idareleri üzerinde, devletin denetim yetkisi bulunmaktadır[18]. 1926'dan sonraki isim değişikliği döneminde tesislerin kamu hizmetlerini görme ve sosyal ihtiyaçları giderme bakımından önemli bir işleve sahip oldukları düşünülebilir.

2. MEDENİ KANUNA GÖRE KONYA'DA KURULAN TESİSLER

Konya'da Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra da sosyal işlevi ağır basan hayır kurumlarını kurma ve yaşatma çabalarının ağır bastığı söylenebilir. 1926-1967 tarihleri arasında yani 'vakıf' isminin 'tesis'e dönüştürülmesi sürecinde bu mo-

[15] Tuyan, *Cumhuriyet Dönemi*, *s. 14.*

[16] *Resmi Ceride*, 4 Nisan 1926, S. 339.

[17] *Resmi Ceride*, 4 Nisan 1926, S. 339.

[18] Ali Himmet Berki, "Vakıflar ve Vakıfların Maruz Kaldığı Tecavüz ve İhmaller", *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, S. VIII, Ankara, 1969, ss. 335-340; Öz, "*Yurdumuzda Tesis*, ss. 133-135.

tivasyonun azaldığı görülmektedir. Yalnız sayılarının gözle görülür bir düşüş içerisinde olmasına rağmen hayır kurumlarının bu dönemde faaliyetlerini sürdürmüş olması da ayrıca dikkat çekilmesi gereken bir konudur. Söz konusu hayır kurumları, tesis senedi ya da vasiyet yolu ile kurulmuş; bunların dini, sosyal ve sağlık ile ilgili alanlarda hizmet üretmesi amaçlanmıştır.

2.1. AHMET YAPICI TESİSİ

Konya Sille nüfusuna kayıtlı ve İstanbul'da ikamet eden Ahmet Yapıcı, 12 Mart 1964 tarihli tesis senedi ile sosyal ve dini bir amaca hizmet etmek için Konya Abdülaziz Mahallesinde 1016 m^2 arsa içerisinde bulunan yirmi daireden oluşan gayrimenkulünü, 'Ahmet Yapıcı Tesisi' adıyla kurulan tesis için bağışlamıştır. Bu tesisin amacı, Konya'da çalışma ve kazanma kudretinden yoksun durumda olan himayeye muhtaç bireyler ve aileleri korumaktır. Ahmet Yapıcı, gayrimenkulünü, Medeni Kanunun 73-81. Maddelerine göre Cemiyet-i Hayriye'ye devretmiştir. Gayrimenkulün tapu bilgilerinin tam olarak yazıldığı tesis senedine göre; daireler cemiyet tarafından idare edilerek tek tek ya da toplu bir şekilde kiraya verilecek, cemiyet yöneticileri ya da memurları, dairelerde kiracı olamayacaklardır. Kira gelirlerinin %10'u her ay tamirat ve tadilat işleri için ayrılacak, kalan miktar; cemiyetin yönetiminde ihtiyaç sahibi kimselerin iaşe ve ibateleri için sarf edilecektir. Cemiyet-i Hayriye'nin bu tesis için ayrı bir defter tutması, gayrimenkulün hiçbir şartta satış işlemine konu olmaması, miras işlemine tabi tutulmaması, sadaka-i cariye olarak mahkemece tescil edilmesi, zarar görmesi ya da eskimesi durumunda ise %10 olarak belirlenen ihtiyat parasından onarılması, belediye tarafından istimlaki durumunda, istimlak bedelinin yine aynı evsafta bir mülk için kullanılması, Cemiyet-i Hayriye vazifeyi yerine getiremeyecek durumda olursa, gayrimenkulün Konya'da mukim bir hayır kurumuna aynı şartlarla devredilmesi, bunun da mümkün olmaması durumunda Verem Savaş Derneği ile Memleket Hastanesi arasında taksim edilmesi, mülk üzerindeki gözetim hakkının hayatta olduğu sürece kendisinde kalması, ölümünden sonra, en büyük erkek evladına ve devamında erkek evlatlarına ait olmak üzere taselsülen gözetim hakkının devamının sağlanması şeklindeki hükümler tesis senedinde yer almıştır. İki şahit huzurunda yazılan tesis senedine göre; anlaşmazlık durumunda Konya mahkemeleri yetkili olacaktır. Ahmet Yapıcı Tesisi, yöresel kalkınmayı amaçlayan hayır kurumu olarak kaydedilmiştir. Tesis senedi, 12 Mart 1964 tarihinde Konya Asliye 2. Hukuk Hâkimliği tarafından tescil edilmiştir[19]. Ahmet Yapıcı Tesisi, 21 Mart 1989 tarihli *Resmi Gazete* ilamı ile Ahmet Yapıcı Vakfı'na dönüştürülmüştür[20]. Vakıf aktif olarak hizmetini sürdürmektedir.

2.2. BÜYÜK KUMKÖPRÜ TESİSİ

9 Kasım 1953 tarihli tesis senedine dayanarak, 9 Nisan 1954 tarihli Konya Asliye Hukuk Hâkimliği kararı ile kurulan tesis; Konya ili Kumköprü Mahallesi Cambaz Hacı Ahmet Havlun mevkiinde bulunan 4000 lira değerindeki bahçe ve bağ evi, aynı mevkideki mescidin ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile kurulmuştur. Tesis senedine göre; bu mescitte imamlık yapacak görevli, kira ödemen oturacak, bahçe ve bağın gelirleri, vergileri ödendikten sonra mescidin tamir ve bakım işlerinde kullanılacaktır. Tesis senedine, kurum idaresinin Mustafa Güçlü, Hasan Hüseyin Ersoy, Mehmet Ortaarabacı ve Abdullah Özdügen tarafından müştereken sürdürülmesi, ölümleri halinde erkek çocuklarının idarede görev alması ve ayrıca tesisin, miras konusu yapılmamasına ilişkin şartlar konulmuştur. Mescitte görevli olan imam, aynı zamanda mahalledeki çocukları okutmakla yükümlü olması dolayısıyla, bu tesisin dini ve aynı zamanda eğitim ile ilgili bir iş-

[19] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Ahmet Yapıcı Tesis Senedi ve Ekleri.

[20] *Resmi Gazete*, Tarih: 21.03.1989, S. 20115.

levinin olduğunu göstermektedir. Büyükkumköprü Tesisi, 1967 tarihinden itibaren vakıf adını almıştır ve aktif olarak varlığını sürdürmektedir[21].

2.3. HASAN KOYUNCU-HASAN İNCEBAKIR TESİSİ

Konya çarşısında Yeni Attarlar mevkiinde bulunan 5.5 m^2 dükkânın gelirlerinin vergi ve tamir masrafları dışında kalan kısmının, Konya Karacihan Camii'nin imamına 3/2 ve müezzinine 3/1 oranında harcanmak üzere Hasan Koyuncu ve Hasan İncebakır tarafından tesis kurulmuştur. 27 Temmuz 1948 tarihli tesis senedine göre, tesisin yönetiminde Konya Vakıf İdaresi görevlendirilmiştir. Tesise konu mülkün, satılmamasına ilişkin hüküm bulunan tesis senedi, 19 Eylül 1949 tarihli Asliye Hukuk Mahkemesi kararı ile tescil edilmiştir. Hasan Koyuncu-Hasan İncebakır Tesisi, 1967 yılında vakıf adını almış ve 7 Temmuz 2004 tarihinde vakıf senedi tadil edilerek Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğünün başvurusu ile vakfın yönetimi Konya Vakıflar İdaresi yerine vakıf mütevellisi Şaban Ekici'ye tevdi edilmiştir. Bu vakfın idaresi, vakıflar bölge müdürlüğü uhdesinde sürdürülmektedir[22].

2.4. HASİBE-MUSTAFA-AHMET BÜYÜKAŞCILAR TESİSİ

Konya Mevlâna Müzesi karşısında bulunan 8.5 m^2 dükkanın kira geliri; Hasibe, Mustafa ve Ahmet Büyükaşçı tarafından vergi ve sair masrafları karşılandıktan sonra, Konya Kerim Dede Çeşme Mahallesindeki Topraklık Kur'an Kursu Hafız Yetiştirme ve İlerletme Derneğine verilmesi üzerine tesis kurulmuştur. Tesise konu olan dükkânın, belediyece istimlaki ve benzeri bir durumda ise bedeli ile aynı evsafta bir mülk temin edilerek aynı amaçlar için kullanılacaktır. Tesis gelirinin harcanacağı derneğin kapanması, hizmet gayesinden uzaklaşması, hizmet dışı kalması durumunda tesisin geliri, İmam Hatip Mektebi veya Yüksek İslam Enstitüsü ihtiyaçları için harcanacaktır. Tesisin idaresi, ailenin en büyük erkek üyesi tarafından sürdürülecektir. 6 Nisan 1959 tarihinde düzenlenen tesis senedi, 7 Eylül 1961 tarihinde Konya Asliye Hukuk mahkemesi tarafından tescil edilmiştir. Tesis daha sonra diğer tesisler gibi vakıf adını almıştır. Vakıf idaresi 10 Ekim 1986 tarihinde Konya Asliye 2. Hukuk Mahkemesine başvuru yaparak, vakıf gelirinin verildiği Topraklık Kur'an Kursu Hafız Yetiştirme ve İlerletme Derneğinin kuruluş amacından uzaklaştığını ve kanun dışı işlemleri olduğunu beyan etmiştir. Bu nedenle vakıf idaresinin, idaresini sürdürdükleri vakfın gelirini, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Konya Havzan Mahallesi Nuraniye Kur'an Kursu Yaptırma ve Yaşatma Derneğine verme talepleri, mahkeme tarafından 22 Aralık 1986 tarihli karar ile kabul edilmiştir. Bu vakıf, arşiv kayıtlarında dağıtılmış vakıflar arasında görülmektedir. Din hizmeti ve eğitim alanlarında faaliyet gösterdiği anlaşılan vakfın mal varlığı, Yozgat Asliye 2. Hukuk Mahkemesinin kararı ve Yargıtay 18. Hukuk Dairesinin 7 Haziran 2010 tarihli kararı ile Türkiye İmam Hatipliler Vakfına devredilmiştir[23].

2.5. İBRAHİMOĞLU ŞÜKRÜ GÜNCÜ UYAV TESİSİ

Konya'da Sağlık hizmetlerine yardım ve katkı amacı için 23 Haziran 1949 tarihli tesis senedi ile Göncü Şükrü Uyav Tesisi oluşturulmuştur. Şükrü Uyav, mülkü olan 6 adet dükkânını Konya Memleket Hastanesi'nin ihtiyaçları için bağışlamıştır. Dükkânların satılmaları, tesis senedi ile yasaklanmış, kira gelirlerinin vilayet idaresi tarafından takip ve sarf edilmesi, senetle kayıt altına alınmıştır. Bu tesis, ayrıca dükkân kira gelirlerinin %25'inin

[21] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Büyükkumköprü Tesis Senedi ve Ekleri.

[22] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Hasan Koyuncu ve Hasan İncebakır Tesisi Senedi ve Ekleri; Ek-3.

[23] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Hasibe, Mustafa ve Ahmet Büyükaşçı Tesis Senedi ve Ekleri.

vâkıfın mütevelli olacak oğluna ve onun ölümüyle de soyundan gelecek olanlara verilmesi şartından dolayı bir aile tesisi konumundadır. 20 Ağustos 1949 tarihli Konya Asliye Hukuk Yargıçlığı mahkeme ilamında, diğer tesis tescil ilamlarında bulunmayan bir uygulama dikkat çekmektedir. Dava duruşmasında Şükrü Uyav'ın eşi ve çocuklarının da hazır bulunduğu ve tesis senedine itirazları olmadığına ilişkin beyanları alınmıştır. Bağış yapan Şükrü Uyav'ın, diğer mülklerini çocuklarına miras olarak bıraktığı mahkeme kaydında yer almıştır. 1967 yılındaki kanun değişikliği sonrasında vakıf adını alan bu hayır kurumu, halen faaliyetine devam etmektedir[24].

2.6. İSMAİL HELVACIOĞLU TESİSİ

Konya Demirciler içinde bulunan dükkânını, İsmail Helvacıoğlu Tesisi adı ile *"dükkânın geliri Konya'nın Piri Reis Mahallesi'ndeki mescit ve camilerin tamir ve her türlü ihtiyacı ile imam, müezzin ve kayyuma (camilerde i*ş gören *kişi); mahallenin yollarının ve çeşmelerinin bakım, tamir ve yenilerinin yapılmasına ve mahalledeki dul, yetim ve mefluç ve sair yardıma muhtaç insanlara sarf olunacaktır*" ifadesiyle bağışlamıştır. İsmail Helvacıoğlu Tesisinde, tesis idaresinin mahalle ihtiyar heyetine bırakılması bakımından diğer tesislerden farklı bir idare biçimi belirlenmiştir. Ayrıca tesis, karma bir bağış modeli öngörmüştür. Öncelik Piri Reis Mahallesindeki cami ve mescitlere verilmiş, ibadet yerlerinde ihtiyaç bulunmaması durumunda yol, çeşme ve sıhhi tesisat gibi belediye işlerine harcanması istenmiş, eğer bu alanda da ihtiyaç yok ise, mahallede ikamet eden ihtiyaç sahiplerine sarf edilmesi tesis senedi ile kayıt altına alınmıştır. Tesisin kuruluşunda belediye hizmetlerine yönelik bağış hükmü bulunmasından dolayı, 1926 tarihli Medeni Kanunun 77. Maddesinde *"bir tesis, gayesine göre devlet, vilayet, belediye ve köyden hangisiyle alakalı ise onun teftişine tabidir"* hükmü gereğince denetime tabi tutulmuştur. Bu maddeye göre, belediye hizmetleri ile ilgili konuların, belediye tarafından denetlenmesi gerektiğinden, tesisin denetiminde vakıflar idaresi ile birlikte belediyenin de yetki sahibi olduğu görülmektedir. İsmail Helvacıoğlu Tesisindeki bir diğer farklı hüküm, tesis parasının millî bankalardan birisinde tutulmasına ilişkin hüküm konulmuş olmasıdır. Kuruluş amacı, vakıflar arşiv kayıtlarına, yöresel kalkınmayı gerçekleştirmek olarak kaydedilen tesis, bir mahallede oluşabilecek tüm ihtiyaçlara yardım etme amacı taşıyan karma bir tesis olarak işlevini sürdürmüştür. Konya Asliye 1. Hukuk Mahkemesinin 28 Haziran 1966 tarihli kararı ile tescil edilen İsmail Helvacıoğlu Tesisi faal durumdadır[25].

2.7. KEMAL ŞÜKRÜ ONSUN TESİSİ

Ankara'da ticaret mahkemesi hâkimliğinden emekli olduktan sonra İstanbul'da avukatlık mesleğini sürdüren Kemal Şükrü Onsun, Konya'da İslam dininin inkişafı ve ibadetlerin rahat yapılabilmesi amacı ile Kemal Şükrü Onsun Tesisi adı ile 4 Haziran 1963 tarihinde dini amaçlı bir tesis oluşturmuştur. Bu tesis senedi, diğerlerinden farklı olarak İstanbul'da düzenlenmiş, ancak Konya Asliye 2. Hukuk Hâkimliği tarafından 10 Haziran 1963 tarihli mahkeme kararı ile tescil edilmiştir. Tesis, Konya'da diğer hayır kurumları ile iş birliği yapmayı, hibe, satın alma ve bağış yöntemleri ile sağlayacağı gelirlerle camii inşası gerçekleştirmeyi amaç edinmiştir. Tesis senedine göre; diğer tesislerden farklı olarak tesis idaresi, Kemal Şükrü Onsun'un vefatından sonra hanımı Mübeccel Onsun ve kızı Şükriye Kemal Onsun'a bırakılmıştır. Bu iki hanımın vefatı durumunda erkek çocuklarının ve ardından da onların erkek çocuklarının tesisi idaresi istenmiştir. Tesis idaresinin, kendisinden sonra hanımı ve kızına bırakılması, Kon-

[24] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, İbrahimoğlu Şükrü Güncü Uyav Tesis Senedi ve Ekleri; Ek-2.

[25] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, İsmail Helvacıoğlu Tesis Senedi ve Ekleri; *Resmi Ceride*, 4 Nisan 1926, S. 339.

ya tesislerinde daha önce örneğine rastlanmamış olması bakımından dikkat çekmektedir. Tesisin başlangıç sermayesi olarak 1000 lira bağışlanmış ve camii inşaatının ihtiyacına göre maddi bağışın devam edeceği ifade edilmiştir. Kemal Şükrü Onsun, inşa edeceği camiinin adını tesis senedinde "Kemal Şükrü Onsun Tesisi Camii Şerifi" olarak belirlemiştir. Camide her vakit namazından sonra kendisi ve eşinin ecdadı ve çocukları için Fatiha okunmasını, ayrıca her Ramazan ayında hatim ve Mevlit okutulmasını tesis senedi hükmü olarak belirlemiştir. Tesisin mali gelirlerinin denetimi ve harcanması bakımından sıkı hükümler getirildiği görülen tesis senedinde, Kemal Şükrü Onsun hâkimlik mesleğinin bilgi birikiminin de etkisi ile ayrıntılı ve denetim esasının güçlü olduğu bir bütçe yönetim düzenlemesi belirlemiştir. Tesis adı, vakıf adına dönüştürüldükten sonra 1971 yılında vakıf senedinde tadilat yapılmıştır. Bu tadilat ile camii yapmak görevinin yanında verem savaş dispanseri, kurs ve kütüphane binaları yapılması için de vakıf senedine hüküm konulmuştur. Kemal Şükrü Onsun Vakfı, Konya'da faal durumdadır. Vakıf senedinde adı geçen aile üyelerinin isimleri ile cami, okul ve sağlık tesisi gibi yapılar inşa edilmiştir. Günümüzde bu hayır kurumu, sosyal işlevlerini sürdürmektedir[26].

2.8. MEHMET ALİ TANRIÖVER TESİSİ

Konya Hükümet Meydanında 18. Mahalle 538 ada 2 parselde kayıtlı bulunan dükkân, Mehmet Ali Tanrıöver ve eşi Havva Tanrıöver'in vefatından sonra geçerli olmak üzere mülkiyeti ve geliri ile Cemiyeti Hayriye'ye bağışlanmıştır. Tesis senedi kayıtlarından çocukları olmadığı anlaşılan Tanrıöver ailesi, bahse konu dükkânın mülkünü satışa konu olmamak üzere cemiyet hizmetlerinde ve cemiyet tesisleri içerisinde bulunan caminin müstahdeminin maaşı için kullanılmasını istemiştir. Cemiyeti Hayriye'nin kapanması ya da hizmetlerini yerine getirememesi durumunda, Konya vilayeti sınırları içinde kurulu aynı amaçlara hizmet eden bir cemiyetin dükkânı devralması, eğer bu da mümkün olmazsa aynı şartlarda iş yerinin, Kızılay'a devri kararlaştırılmıştır. Sosyal hizmet ve yardım amaçlı bir tesis olarak arşive kayıt edilen Mehmet Ali Tanrıöver Tesisi, 15 Ağustos 1967'de Konya Asliye 2. Hukuk Mahkemesi kararı ile tescil edilmiş ve 1967 tarihli kanun ile vakıf adını almıştır. Vakıf aktif olarak hizmetini sürdürmektedir[27].

2.9. MEHMET ATÇEKEN TESİSİ

Konya 18. Mahallede Başaralı Çarşısında bulunan 49 pafta 203 ada ve 2 numaralı parselde bulunan kârgir dükkânın kira geliri, Medeni Kanun'un 73. maddesi uyarınca Devle Mahallesi yol, su ve kanalizasyon hizmetlerine harcanmak üzere bağışlanmıştır. Mehmet Atçeken Tesisi[28] adı ile kurulan yöresel kalkınmayı amaçlayan tesisin idaresi, Mehmet Atçeken'den sonra, önce erkek evlatlara, eğer erkek evlat kalmaz ise, kız evlatlara bırakılmıştır. 2 Mayıs 1949 tarihinde kurulan tesis, Konya Asliye Hukuk Yargıçlığı tarafından 20 Mayıs 1949 tarihinde tescil edilmiştir. Bu tesis Konya Asliye 1. Hukuk Mahkemesinin 4 Kasım 2004 tarihli kararı ile dağıtılmıştır. Dağıtılan vakıfların mal varlıkları ve idaresi, vakıflar müdürlüğü tarafından sürdürülmektedir[29].

2.10. MEHMET OLCAY TESİSİ

Konya eski Uzun Çarşı ve yeni Türbe Caddesinde 156 ada 29-30 parselde bulunan iki ahşap dükkân ile Odunpazarı Çarşısında 184 ada 19 parsel numarasında kayıtlı 10 m^2 ahşap dükkân kira geli-

[26] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Kemal Şükrü Onsun Tesis Senedi ve Ekleri.

[27] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Mehmet Ali Tanrıöver Tesis Senedi ve Ekleri.

[28] Mahkeme ilamında tesis kurucusunun soyadı Adçeken olarak yazılmıştır.

[29] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Mehmet Atçeken Tesis Senedi ve Ekleri.

ri, Konya Sarıhasan Mahallesi Mescidinin ihtiyaçlarında kullanılmak üzere bağışlanmıştır. 22 Şubat 1949 tarihli tesis senedi ile Mehmet Olcay Tesisi, üç dükkânın mülkiyeti ile kurulmuş ve tesis, 28 Şubat 1949 tarihinde Konya Asliye Hukuk Yargıçlığı kararı ile tescil edilmiştir. Mahkeme kararında Mehmet Olcay'ın mirasçılarının tesis kurulmasını uygun gördükleri ve tesise konu mülkler hakkında miras davası talep etmeyeceklerine ilişkin beyanları alınmıştır. Üç dükkânın her yıl tesis idaresi tarafından kiraya verileceği; elde edilecek gelirin, vergi, harç vs. masrafların karşılanması sonrasında mescidin ihtiyaçları için harcanacağı belirtilmiştir. Tesis senedine göre, mescidin bakımı, tamir ve cari giderleri ile birlikte mescitte görev yapacak olan imamın maaşının da tesis gelirlerinden ödenmesi hüküm altına alınmıştır. Mehmet Olcay Tesisine, Sarıhasan Mahallesinde mukim olan ve Mehmet Olcay'ın oğluyla birlikte toplam dört kişiden oluşan bir idare heyeti oluşturulmuştur. Bu kişilerin idari görevi, herhangi bir nedenle yerine getiremeyecek durumda olması halinde, aynı mahallede mukim 21 yaşının üstünde bir kişinin idare heyetine alınması istenmiştir. Tesis gelirlerinin harcama usulü hakkında tesis senedinde açık hükümlere yer verilmiş, idare heyetinin dört kişiden az olmaması, bu kişilerin müştereken karar vermesi ve 50 liradan daha fazla paranın kişiler üzerinde tutulmadan bankada muhafazası gibi hususlar yer almıştır. Tesis gelirlerinin harcanması ve denetlenmesinden hem mahalle eşrafı yetkili kılınmış hem de anlaşmazlık durumunda Konya Mahkemelerine başvurulması istenmiştir. Senedi ve mahkeme ilamından dini olduğu anlaşılan Mehmet Olcay Tesisinin, vakıf arşivinde kuruluş amacı, yöresel kalkınmayı sağlamak şeklinde kaydedilmiştir. 1967 yılından sonra yasa değişikliği ile vakıf adını alan bu hayır kurumu, halen aktif olarak görevini sürdürmektedir[30].

[30] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Mehmet Olcay Tesis Senedi ve Ekleri.

2.11. MEHMET POSTALCIOĞLU TESİSİ

Konya Çarşısı Kapu Camii mevkiinde 185 ada 16 parselde bulunan 24 m^2 dükkân bağışlanarak, 2 Şubat 1959 tarihli tesis senedi ve 27 Şubat 1959 tarihli Konya Asliye 2. Hukuk Hâkimliği kararı ile Mehmet Postalcıoğlu Tesisi kurulmuştur. Bağışa konu olan mülkün kirasının, bağış sahibinin vefatından sonra geçerli olmak üzere, Kapu Camiinin tamiri, bakımı, halı ve kilim ihtiyaçları, Kur'an-ı Kerimlerin onarılması ve diğer cari harcamalar için kullanılması kararlaştırılmıştır. Tesis idaresi, Kapu Camii başimamına, teftişi vakıflar genel müdürlüğüne ait olacaktır. Tesis idaresinin cami imamında olmasına ilişkin hüküm, 28 Haziran 1960 tarihli bir kararla düzeltilerek tesis idaresinin, vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilmesi istenmiştir. Hayra konu olan ve kuruluş amacı, din hizmeti ve dini eğitim olarak kaydedilen Mehmet Postalcıoğlu Tesisinin idaresi, halen vakıflar bölge müdürlüğü uhdesinde bulunmaktadır[31].

2.12. MEVLÜT ERGİN VE İSMAİL YÜNCÜ TESİSİ

Konya Çarşısı 202 ada ve 8 parselde kayıtlı bulunan Mevlüt Ergin ile İsmail Yüncü'ye ait dükkân, Konya Karacihan Camii'nin imam ve müezzinine koşullu bağlı olmak üzere bağışlanmıştır. Mülkün kira bedelinden, dükkânın vergi ve tamir masrafları karşılandıktan sonra kalan miktarın 3/2'si imama, 3/1'i ise müezzine verilecek, eğer müezzin yoksa tamamı imama verilecektir. Tesis senedine göre, tesisin idaresi vakıflar müdürlüğünce yürütülecektir. 10 Şubat 1950 tarihli Konya Asliye Hukuk Yargıçlığı kararı ile tescil edilen tesisin şartnamesi, 7 Mayıs 1976 tarihli Konya Asliye 2. Hukuk Mahkemesi kararı ile düzeltilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğünün talebi üzerine cami imamı, Diyanet İşleri Başkanlığı

[31] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Mehmet Postalcoğlu Tesis Senedi ve Ekleri; Ek-1.

kadrosunda devlet memuru olarak görev yaptığı, bu nedenle de vakıf tarafından kendisine ödeme yapılmasının uygun olmayacağı beyanı ile mahkemeye başvuru yapılmıştır. Mahkeme, Mevlüt Ergin ve İsmail Yüncü Vakfının gelirlerinin sadece Karacihan Camiinin tamir, bakım ve sergi ihtiyaçları için harcanmasına karar vererek vakıf senedini tadil ettirmiştir. Böylece vakfın gelirlerinin tamamen cami hizmetlerine sarf edilmesine karar verilmiştir. Din ve eğitim alanında hizmet veren vakıflar sınıfında kaydedilen bu vakıf, halen Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü idaresinde hizmetine devam etmektedir[32].

2.13. MÜMEYYİZ ARİF TESİSİ

Konya Demirciler Çarşısı 177 ada 29 Parselde kayıtlı dükkân ve müştemilatı, Naime Aksekilibilgin, Azime Aksekilibilgin, Reşit Usman ve Ahmet Hikmet Eralp tarafından bir hayır kurumu olarak tahsis edilmiş ve 12 Ekim 1957 tarihli tesis senedi oluşturularak, Mümeyyiz Arif Tesisi adıyla bir tesis kurulmuştur. Hayır kurumunun amacı, bağışlanan dükkânın vergi ve tamir masrafları harcandıktan sonra gelirleri ile Piri Mehmet Paşa Mahallesi Camiinin her türlü ihtiyacı ile imam, müezzin ve kayyum ücretlerine, mahallenin yolları ve çeşmelerinin bakım ve tamirine, mahalleye yeniden yol, çeşme, kanalizasyon yapılmasına, mahallede oturan dul, yetim ve mefluç kimselerin ihtiyaçlarının giderilmesine tahsis edilmiştir. Tesis idaresi, Piri Mehmet Paşa Mahallesi ihtiyar heyetine havale edilmiştir. İsmail Helvacıoğlu Tesisi senedi ile benzerlik gösteren tesis senedine göre; sırası belirlenmiş bir şekilde tesis gelirleri, mahalle ihtiyaçları için vakfedilmiştir. Bu yönü ile de karma bir bağış modeli öngörülmüştür. Tesis gelirlerinin kullanılmasında öncelik, Piri Mehmet Paşa Mahallesindeki camiye verilmiş, ibadet yerlerinde ihtiyaç bulunmaması durumunda gelirlerin yol, çeşme ve sıhhi tesisat gibi belediye işlerine harcanması istenmiş, eğer bu alanda da ihtiyaç yok ise, mahallede ikamet eden ihtiyaç sahiplerine sarf edilmesi tesis senedi ile kayıt altına alınmıştır. 12 Ekim 1957 tarihli tesis senedi ile kurulan ve 22 Ekim 1957 tarihli Konya Asliye 1. Hukuk Mahkemesi kararı ile tescil edilen tesis, yöresel kalkınma amaçlı tesisler içerisine kaydedilmiş olup, kanun düzenlemesi ile vakıf adını almış ve günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir[33].

2.14. OSMANOĞLU HACI MUSTAFA IŞIK TESİSİ

Konya 18. Mahalle Mestçiler Sokağı 203 ada 10 parselde bulunan dükkân, Konya Memleket Hastanesi'nin su sarfiyatını karşılamak üzere Mustafa Işık tarafından bağışlanmıştır. Tesis senedinde bağışa konu dükkânın vergi, tamir ve diğer masrafları karşılandıktan sonra kirasından kalan meblağın, Konya Memleket Hastanesi su sarfiyatının karşılanması için narcanmasına karar verilmiştir. 22 Şubat 1947 tarihli tesis senedi ile kurulan ve 15 Mayıs 1947 tarihli Konya Asliye Hukuk Mahkemesi kararı ile tescil edilen tesis gelirinin, Konya Memleket Hastanesinin su faturası karşılığında Konya Belediyesi Su İşlerine ödenmesine karar verilmiştir. Hem tesis senedinde hem de mahkeme kararında Mustafa Işık'ın mirasçılarının, dükkân bağışına ilişkin bir itirazları olmadığına ilişin açık ifade bulunmaktadır. Senette, tesis mülkünün tescilinde Mustafa Işık'ın ailesinden kimse kalmaması durumunda, vakıflar genel müdürlüğünün yetkili olması, eğer genel müdürlük kapatılırsa en yüksek dini makamın yetkili olması hususunda hüküm konulmuştur. Bu düzenleme, Vakıflar Genel Müdürlüğünün kararı ile resmiyet kazanmıştır. Tesisin teşekkülünden on altı yıl sonra Mustafa Işık'ın oğlu ve tesis idaresini üzerinde bulunduran İsmail Işık, 16 Mayıs 1963 tarihinde mahkemeye

[32] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Mevlüt Ergin ve İsmail Yüncü Tesis Senedi ve Ekleri.

[33] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Mümeyyiz Arif Tesis Senedi ve Ekleri.

müracaat ederek tesis senedinin tadilini istemiştir. Tesis gelirinin dükkânın eski olması nedeni ile çok düşük olduğunu bu nedenle de tesisin kuruluş amacına uygun hizmet veremediğini, kendisinden sonra da evlatlarının tesisi devam ettirmek konusunda yeterli olmayacaklarını beyan eden İsmail Işık, şu şekilde bir talepte bulunmuştur:

Konya merkezinde kurulu olan ve Darülaceze inşaatını ikmale çalışan Cemiyet-i Hayriye, dükkânın arsasına 5 katlı bir iş yeri inşa edecek, ilk kat kiraya verilerek geliri yine Konya Memleket Hastanesine tahsis edilecektir. Diğer katlar da Cemiyet-i Hayriye tarafından işletilerek hayır işlerinde kullanılacaktır. Sağlık ve sosyal yardım vakfı olarak kaydedilen bu tesis, daha sonra vakıf adını almıştır. Günümüzde vakıf, halen hizmetine devam etmektedir[34].

2.15. SEYİT MEHMET PARLAK TESİSİ

9 Haziran 1956 tarihinde Konya Ahmet Dede Mahallesi 524 ada 151-152 numaralı parselde kayıtlı mülkler, Seyit Mehmet Parlak tarafından bağışlanmıştır. Tesis senedine göre; Seyit Mehmet Parlak, 152 parsel üzerindeki mescidi yıktırarak yerine camii inşa ettirmiş ve bu cami Ahmet Dede Yediler Mahallesi halkının istifadesine sunulmuştur. 151 parsele ise yine Seyit Mehmet Parlak tarafından ev inşa ettirilmiş, resmi masrafları ve tamir giderleri dışında bu evin gelirinin caminin masraflarının karşılanması için kullanılması istenmiştir. Tesisin gelirinden, tesis idaresine senede 100 lirayı geçmemek üzere ücret verilmesini uygun gören Seyit Mehmet Parlak, artan paranın millî bir bankada muhafaza edilmesi şartını kayıt altına aldırmıştır. Bankada biriken para, ileride ihtiyaç olması halinde cami ve evin tamiri ya da yeniden inşası için kullanılacaktır. Tesis senedine göre; tesis idaresinin oluşturulmasında farklı bir usul belirlenmiştir. Tesis idare kurulunun, Konya Ahmet Dede Mahallesinde mukim 20 yaş üstü bütün erkeklerin, her üç yılda bir yapacakları seçimle teşkil edilmesi kararlaştırılmıştır. İdare kurulu, ahlaken mazbut ve mahallenin itimadını kazanmış 5 kişiden oluşturulmuştur. Tesisin müdürlüğünü, idare kuruluna seçilenler arasından okuma-yazma bilen bir kişi yapmış ve senede 100 lirayı geçmemek üzere kendisine ücret tahsis edilmiştir. Tesisin denetim yetkisi, Konya Vakıflar Müdürlüğünün uhdesinde bulunmaktadır. Tesis idare kurulu, evin kiraya verilmesi, tamiri, bakımı ve sair işlerden sorumlu tutulmuştur. Seyit Mehmet Parlak, tesis gelirlerinin bilançoya bağlı olarak tutulmasını ve mali denetiminin sıkı bir şekilde yapılmasını şart olarak tesis senedine yazdırmıştır. Satış ve miras işlemlerine konu edilmesi, senette kesin olarak yasaklanan ev, şehir planının değişmesi nedeni ile istimlak edilirse o takdirde istimlak bedelinin Konya Memleket Hastanesine verilmesine karar verilmiştir. Gayrimenkullerin zarar görmesi durumunda, söz konusu mülklerin, tesisin parası ile yeniden inşa edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kayıtlara göre, okuma yazma bilmeyen Seyit Mehmet Parlak'a tesis senedinin, şahitler huzurunda okunduğu ve böylece Parlak'ın onayının alındığı anlaşılmaktadır. 1956 senesinde Konya Asliye 2. Hukuk Hâkimliği kararı ile tescil edilen tesis, 2002 yılına kadar hizmetine devam etmiş, 27 Aralık 2002 tarihinde Konya 4. Asliye Hukuk Mahkemesi kararı ile kapatılmıştır[35].

2.16. SÜLEYMANOĞLU HAŞİM ÇIKRIKÇIOĞLU TESİSİ

Hâşim Çıkrıkçıoğlu, Konya'da Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılan hafızlık mektebinde görevlilerin ihtiyaçlarında kullanılmak üzere, Türbe Caddesinde bulunan dükkânının gelirlerini bağışlamıştır. 9 Mayıs 1946 tarihinde düzenlenen tesis senedi, 16 Mayıs 1946 tarihli Konya Asliye

[34] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Osmanoğlu Hacı Mustafa Işık Tesis Senedi ve Ekleri.

[35] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Seyit Mehmet Parlak Tesis Senedi ve Ekleri.

Hukuk Yargıçlığı kararı ile tescil edilmiştir. Tesisin idaresi, sağlığında Haşim Çıkrıkçıoğlu, onun vefatından sonra, cinsiyet ayrımı olmaksızın en büyük evladı tarafından yürütülmüştür. Tesis idaresinin Haşim Çıkrıkçıoğlu ailesinden fert kalmaması durumunda vakıflar yönetimince, bu teşkilatın kaldırılması durumunda ise Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yerine getirilmesi kararlaştırılmıştır. Ailenin mirasçılarının da onayı ile tesis, tescil edilmiştir. Din hizmetleri ve dini eğitim hizmetleri için kurulan bu tesisin yönetimi, tesis senedine uygun olarak vakıf idaresi tarafından devralınmıştır[36].

2.17. ŞEMSETTİNOĞLU KEYMEN TESİSİ

Konya Ölü Bekledi Mahallesi 107 ada 12 Parsel 207 m^2 arsa, yine aynı mahallede bulunan Hacı İshak Mescidinin ihtiyaçları için tahsis edilmiş, 9 Mayıs 1951 tarihinde tesis senedi hazırlanmış, 11 Aralık 1951 tarihinde, mahkeme kararı ile Şemsettin oğlu Keyman Tesisi olarak teşekkül ettirilmiştir. Arsanın geliri, mescidin ihtiyaçları ile imam ve müezzine verilecek harçlıklar için ayrılmıştır. Mescide devletçe imam tayin edilmesi durumunda, imam ve müezzin için ödeme yapılmaması ve onlara ödenmesi planlanan 3/2 ve 3/1 paylarının mescit için sarf edilmesi tesis senedinde kaydedilmiştir. Tesisin idaresine, aynı mahallede mukim Hacı Bekiroğlu Mehmet Bayrağı, kaydı hayat şartı ile görevlendirilmiştir. Onun vefatından sonra, aynı mahalleden 40 yaş üstü erkekler arasından birisinin tesis idaresine seçilmesi ve tesis idaresinin herhangi bir ücret almaması kararlaştırılmıştır. Şikâyet ve suiistimal durumunda, mahalle muhtarı ve ihtiyar heyetine tesis senedine göre teftiş yetkisi verilmiştir. Tesisi kuran Rıza Keymen'in mirasçılarının, tesis kuruluşuna ilişkin rızaları, hâkim huzurunda alınmıştır. Arsa üzerine mahalle sakinleri tarafından bir dükkân yaptırılması ve dükkânın kira gelirinin de mescit için kullanılmasına ilişkin tesis senedine hüküm konulmuştur[37].

SONUÇ

1926 yılında Türk kültürü ve İslam Medeniyetinde yüzyıllar boyunca kullanıla gelen ve milletin hafızasında güçlü ve derin bir anlam ifade eden 'vakıf' kavramının, bir kanun düzenlemesiyle 'tesis' olarak değiştirilmesi, vakıfların kuruluşunu önemli ölçüde etkilemiştir. Millet tarafından benimsenmiş ve uygulama bakımından devletin sosyal anlamda görev ve sorumluluklarının millet tarafından üstlenilmesine hizmet etmiş bir müessese olan 'vakıf' isminin değiştirilmesi, aynı zamanda toplum hafızasındaki olumlu etki ve kabulünü de azaltmıştır. Bu yönü ile millet hafızasında, tesis kelimesi, vakıf kavramının ifade ettiği anlamı tam anlamıyla karşılamaktan uzak kalmıştır. Cumhuriyet döneminde modernleşmenin sağlanabilmesi yönündeki araçlardan birisi, gelenekle sıkı sıkıya bağlı kurumların gerek yapısal gerekse biçimsel yapılarında yapılan değişimlerde kendisini göstermiştir.

İktidarların kullandıkları dil ve söylem, sosyo-politik dönüşümlerin habercisi olduğu gibi, benimsedikleri politik metotları ve mantaliteyi kavramak açısından da belirgin karineler taşımaktadır. Geleneği ve Osmanlı Devleti döneminde Şer'i uygulama alanının adeta maddi kaynağını teşkil eden ve İslami terminolojiden kök alan 'Vakıf' kavramının yerine yine Arapça kökenli kurma, kurum, kuruluş anlamlarına gelen 'Tesis' kavramının ikame edilmesi, gerçekleştirilmesi hedeflenen inkılaplar ve kökten modernleşme bağlamında değerlendirilmelidir. Yine geleneksel olanla bağı kesme ve inkılap mantalitesine uygun hale getirme anlayışı da böylesine bir değişikliği açıklar mahiyettedir. Cumhuriyet döneminde isim değişiklikleri, ulusal-

[36] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Süleymanoğlu Haşim Çıkrıkçıoğlu Tesis Senedi ve Ekleri.

[37] Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Şemsettin oğlu Keymen Tesis Senedi ve Ekleri.

laşma ve çağdaşlaşma araçları olarak kullanılmıştır. Bu meyanda, Ankara'da 'Zü'l fazl'ın 'Sol Fa Sol'a, 'Diyar-ı Bekir'in 'Diyarbakır'a, 'Elaziz'in 'Elazığ'a dönüştürülmesi, çağdaşlaşma ve yeni bir ulus kimlik oluşturma hedeflerine ulaşma yönündeki uygulamalara örnek olarak gösterilebilir.

1926-1967 yılları arasında, tesis adı ile Türkiye'de kurulan hayır kurumu sayısı toplam 202 olarak tespit edilmiştir. 1926-1967 yılları arasında kurulan tesislerin sayısı 202 iken, 1967 sonrasındaki kırk yıllık dönemde kurulan vakıfların sayısının 4500'e ulaştığı düşünüldüğünde, cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen 'tesis' şeklindeki yeni isimlendirmeye kamuoyunun pek de ilgi göstermediği çıkarımı yapılabilir.

1926 tarihli Medeni Kanun ile vakıf yerine, tesis adını alan sosyal kurumlardan Konya'da 17 adet kurulmuştur. Bu tesislerden iki tanesi sağlık hizmetleri, bir tanesi sosyal hizmetler, ikisi sosyal alanla ilgili, geriye kalan on ikisi de dini hizmetleri sağlamak amacıyla teşekkül ettirilmiştir. Karma tesislerin de dini hizmet ağırlıklı olduğu göz önüne alındığında, 17 tesisten on dört tanesinin doğrudan dini alana hizmet amacı ile oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Dini yönde hizmet sağlayan tesisler, toplam tesislerin %83'üne tekabül etmektedir. Konya'da 1926-1967 yılları arasında kurulan tesislerin beşi, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde, sekizi Adnan Menderes hükümetleri döneminde, üçü 1960 askeri darbesi sonrasında kurulmuştur. 1926-1946 yılları arasında yasal olarak engel olmamasına karşın, Konya'da hiçbir tesis kurulmamıştır. On yedi tesisten dört tanesi tarihi süreç içerisinde çeşitli nedenler ile kapatılmış ya da devredilmiştir. Tesis kuruluşuna konu edilen mülkler arasında 9 dükkân, bir tarla, 5 ev ya da bağ evi, bir tarla, bir arsa ve 1000 lira nakit para bulunmaktadır. On yedi tesis içerisinde en yüksek meblağlı tesis, Şükrü Uyav tarafından kurulan ve 6 dükkânın bağışlandığı tesis olarak gözükmektedir.

Tesisler önce, tesis senedi olarak noterde düzenlenen belgeler ile kurulmuş, daha sonra asliye hukuk mahkemesi kararı ile tescil edilmiştir. Tesis senetlerinde beş ortak unsur dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, tesis teşekkül ettirecek kişinin mümeyyiz olmasıdır. Tesis senetlerinin tamamında tesis senedini düzenleyen noter görevlisi, kendisine başvuran kişinin hem kimlik tespitini yapmakta hem de tesis senedine sağlıklı, mümeyyiz olduğunu yazmakta ve Türkçe okuma-yazma bilip bilmediğini de belirtmektedir. İkincisi, tüm tesis senetlerinde en az iki şahit bulunmakta ve tesis senetlerinde onların da imzaları ile beyanlarına yer verilmektedir. Üçüncü olarak, her tesis senedinde bağış yapan kişinin, mirasçılarının mahkemece onaylarının alındığı görülmektedir. Böylece daha sonra ortaya çıkabilecek hukuki sorunlara ve mahkeme süreçlerine engel olunmaya çalışılmıştır. Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü kayıtlarından anlaşıldığına göre, tesislerden hiçbirisi daha sonra herhangi bir miras davasına konu olmamıştır. Dördüncü olarak, kurulan tesislerin tamamına miras ve satış işlemine konu olmamak üzere kesin hükümler konulmuştur. Tesis haline getirilen mülklere ilişkin bilgiler tapu müdürlüğüne de gönderildiği için bu mülklerin satışına ilişkin bir uygulamaya arşiv kayıtlarında rastlanmamıştır. Son olarak tesislerin banisinin ölümü sonrasındaki süreç hakkında tüm ihtimaller düşünülerek çeşitli hükümler kayıt altına alınmıştır. Tesis kuranların erkek evladı, hanımı ve kızı silsile halinde tesis idaresine memur edilmiş, aileden kimsenin kalmaması durumunda vakıflar müdürlüğünün idareyi üstlenmesi istenmiştir. Bazı vakıfların yönetimleri, mahalle ihtiyar heyetine bırakılmıştır. Seçimle belirlenmesi öngörülen tesis idaresi de bulunmaktadır. Tesisin idaresiz kalması durumunda ise, ilgili tesise ait idarenin vakıflar müdürlüğünce üstlenilmesi, son çare olarak başvurulan bir yöntem olmakla birlikte, benimsenen bu usulün sağlıklı bir tercih olmadığı anlaşılmaktadır. Tesis senetlerinin düzenlenmesinde, noter kâtiple-

rinin zaman zaman ‘vakıf’ ifadesini kullandıkları görülmüştür. Bu kullanımın Medeni Kanunun yürürlüğe girmesinden otuz yıl sonra bile devam etmesi, vakıf yerine tesis adının kamu dilinde benimsenmediğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Tesis idarelerinin belirlenmesi sürecinde kız evlatların da tesis idaresine mirasçı olabileceğine ilişkin az sayıda örnek bulunmaktadır. Bunlardan en belirgin olanı, Şükrü Kemal Onsun Tesisidir. Hâkim Şükrü Kemal Onsun, hem hanımını hem de kızını kendisinden sonra tesis idaresine tayin etmiştir.

Vakıfların hukuki dayanağı ve çalışma esaslarını düzenleyen yürürlükteki kanun, tüzük ve yönetmelikler ile mazbut vakıfların idaresini, mülhak ve yeni vakıfların devlet adına denetimini üstlenen Vakıflar Genel Müdürlüğünün mevcut statüsü ve teşkilat yapısı, ihtiyacı karşılamaktan çok uzak bulunmaktadır. Bu bakımdan vakıfların yeni bir hukuki yapıya kavuşturulmasına ve vakıflar idaresinin yeniden düzenlemeye tabi tutulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal bakımdan millete hizmet etmesi ve devletin işini kolaylaştırması yönüyle vakıf sistemi, yeri doldurulamayacak nitelikte bir işlevi yerine getirmektedir. Bu sebeple köklü geçmişi ile kültürümüzde eşsiz yer edinmiş olan vakıf müessesesinin, daha geniş hizmet alanları içinde varlığı ve etkinliğinin artırılması gerekmektedir. Hâlihazırda vakıfların yerini doldurabilecek başka bir sosyal kurum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Ahmet Yapıcı Tesis Senedi ve Ekleri; Hasan Koyuncu Hasan İncebakır Tesisi Senedi ve Ekleri; Büyükkumköprü Tesis Senedi ve Ekleri; Hasibe, Mustafa ve Ahmet Büyükaşçı Tesis Senedi ve Ekleri; İbrahimoğlu Şükrü Güncü Uyav Tesis Senedi ve Ekleri; İsmail Helvacıoğlu Tesis Senedi ve Ekleri; Kemal Şükrü Onsun Tesis Senedi ve Ekleri; Mehmet Ali Tanrıöver Tesis Senedi ve Ekleri; Mehmet Atçeken Tesis Senedi ve Ekleri; Mehmet Olcay Tesis Senedi ve Ekleri; Mehmet Postalcoğlu Tesis Senedi ve Ekleri; Mevlüt Ergin ve İsmail Yüncü Tesis Senedi ve Ekleri; Mümeyyiz Arif Tesis Senedi ve Ekleri; Osmanoğlu Hacı Mustafa Işık Tesis Senedi ve Ekleri; Seyit Mehmet Parlak Tesis Senedi ve Ekleri; Süleymanoğlu Haşim Çıkrıkçıoğlu Tesis Senedi ve Ekleri; Şemsettin oğlu Keymen Tesis Senedi ve Ekleri.

Resmi Ceride, 4 Nisan 1926, S. 339.

AKYILDIZ, Yasin - Ali Rıza Abay, “Vakıf Müessesesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VII, S. 15, ss. 141-157.

ARSLAN, Oğuzhan, “Türk Medeni Kanunu’na Göre Kurulan Vakıfların Ekonomik Yapısı ve Gelir Kaynakları”, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VI, S. 17, ss. 184-196.

AYDIN, Vahdettin, “Türk Yönetim Tarihi Açısından Vakıfların Eğitim Yönetimine Katkısı”, *Vakıf Medeniyeti 2011 Yılı Eğitim Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, ss. 41-54.

BERKİ, Ali Himmet, “Medeni Kanunda Tesis (Vakıf) III”, *Mukayeseli Hukuk Dergisi*, S. 6, Ankara 1959, ss. 286-289.

BERKİ, Ali Himmet, "Vakıflar ve Vakıfların Maruz Kaldığı Tecavüz ve İhmaller", *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, S. VIII, Ankara, 1969, ss. 335-340.

BERKİ, Ali Himmet, *Vakıflar*, Aydınlık Basımevi, İstanbul, 1946.

BERKİ, Şakir, "Vakfın Mahiyeti", *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, S. VIII, Ankara, 1969, ss. 1-7.

DOĞAN, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Acar Matbaası, İstanbul, 1981.

DÖNMEZ, Ali Rıza, *Cumhuriyet Devrinde Vakıflar*, Ankara Üniversitesi, İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1991.

KOZAK, İbrahim Erol, *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, Akabe Yayınları, İstanbul 1985.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1983.

ÖZ, Tahsin, "Yurdumuzda Tesis (Vakıf)", Vakıflar Dergisi, S. X, Ankara, 2006, ss. 133-135.

ÖZTÜRK, Nazif, "Yeni Vakıfların Amaç Kavramaları Üzerine Bazı Düşünceler", Vakıflar Dergisi, S. 25, Ankara, 1995, ss. 291-296.

SAK, İzzet, *Şer'iye Sicillerinde Bulan Konya Vakfiyeleri (1650-1800)*, Kömen Yayınları, Konya, 2005.

ŞENEL, Şennur - Zehra Tuyan, "1926-1967 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Kurulan Tesisler (Vakıflar)", *Gazi Akademik Bakış*, Kış 2009, C. III, S. 5, ss. 123-141.

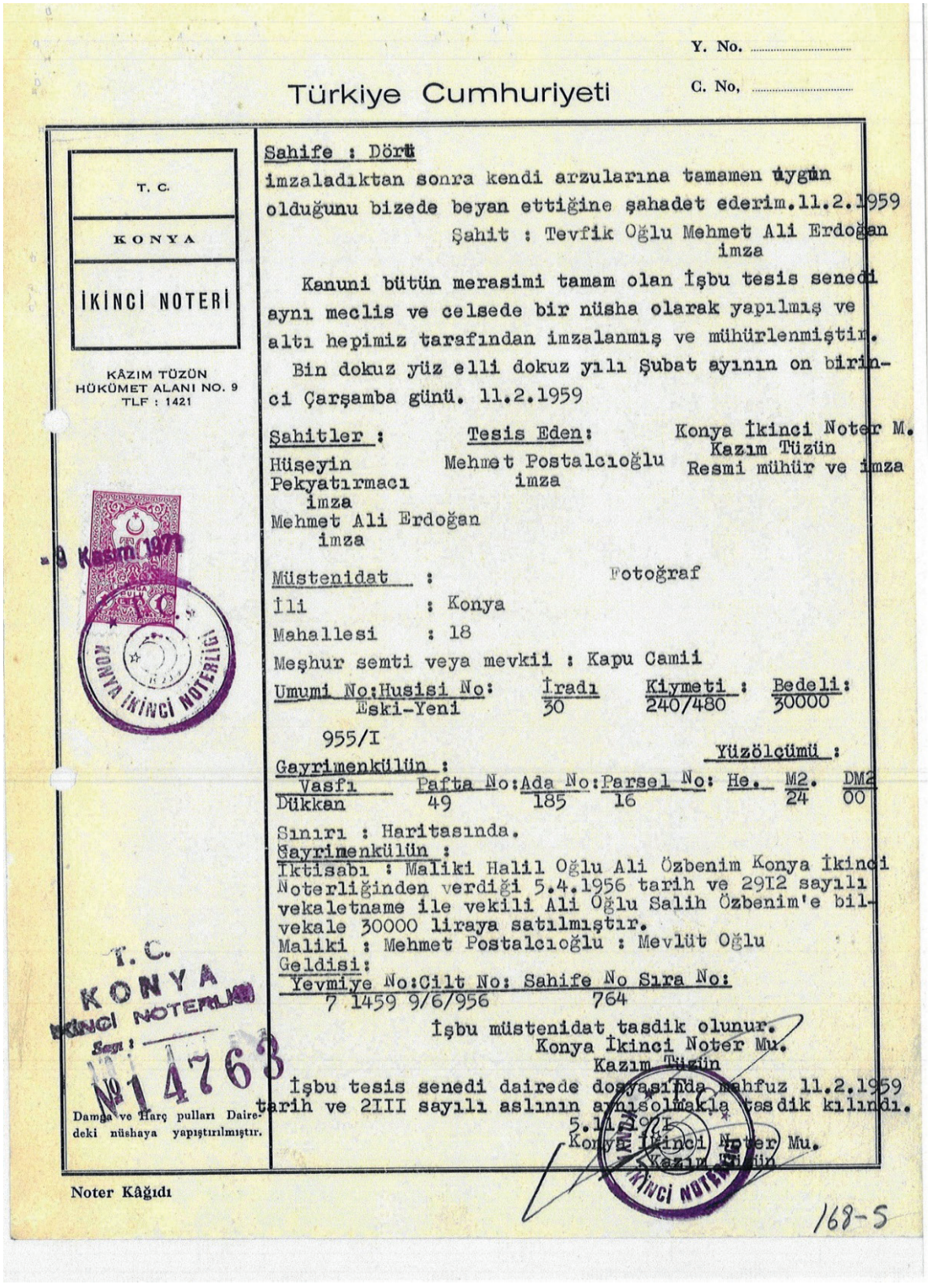
TUYAN, Zehra, *Cumhuriyet Dönemi Tesisleri (Vakıfları) 1926-1967)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

https://www.tdk.gov.tr/tdk/

https://sozluk.gov.tr, E.T: 15. 03. 2021

EKLER

Ek-1; Mehmet Postalcıoğlu Tesis Senedi son sayfası

Y. No. .....

C. No, ...

Türkiye Cumhuriyeti

T. C.
KONYA
İKİNCİ NOTERİ

KÂZIM TÜZÜN
HÜKÜMET ALANI NO. 9
TLF : 1421

Sahife : Dörtü

imzaladıktan sonra kendi arzularına tamamen uygun olduğunu bizede beyan ettiğine şahadet ederim.11.2.1959

Şahit : Tevfik Oğlu Mehmet Ali Erdoğan
imza

Kanuni bütün merasimi tamam olan İşbu tesis senedi aynı meclis ve celsede bir nüsha olarak yapılmış ve altı hepimiz tarafından imzalanmış ve mühürlenmiştir.

Bin dokuz yüz elli dokuz yılı Şubat ayının on birinci Çarşamba günü. 11.2.1959

Şahitler : Tesis Eden: Konya İkinci Noter M. Kazım Tüzün Resmi mühür ve imza

Hüseyin Pekyatırmacı
imza

Mehmet Postalcıoğlu
imza

Mehmet Ali Erdoğan
imza

Müstenidat : Fotoğraf

İli : Konya

Mahallesi : 18

Meşhur semti veya mevkii : Kapu Camii

Umumi No:Husisi No: Eski-Yeni	İradı	Kiymeti :	Bedeli:
955/I	30	240/480	30000

Yüzölçümü :

Gayrimenkülün : Vasfı	Pafta No:	Ada No:	Parsel No:	He.	M2.	DM2
Dükkan	49	185	16		24	00

Sınırı : Haritasında.

Gayrimenkülün : İktisabı : Maliki Halil Oğlu Ali Özbenim Konya İkinci Noterliğinden verdiği 5.4.1956 tarih ve 2912 sayılı vekaletname ile vekili Ali Oğlu Salih Özbenim'e bilvekale 30000 liraya satılmıştır.

Maliki : Mehmet Postalcıoğlu : Mevlüt Oğlu

Geldisi:

Yevmiye No:	Cilt No:	Sahife No	Sıra No:
7 1459 9/6/956		764	

İşbu müstenidat tasdik olunur.
Konya İkinci Noter Mu.
Kazım Tüzün

İşbu tesis senedi dairede dosyasında mahfuz 11.2.1959 tarih ve 2III sayılı aslının aynısolmakla tasdik kılındı.
5.11.1971
Konya İkinci Noter Mu.
Kazım Tüzün

T. C. KONYA İKİNCİ NOTERLİĞİ Sayı : №14763

Damga ve Harç pulları Daire-deki nüshaya yapıştırılmıştır.

Noter Kâğıdı

168-5

Konya
Asliye Hukuk Yargıçlığı
Karar /1949/1065
Esas : 1949/957
Yargıç:Vahit Öymen
Katip: Mehmet İskender

İLÂM ÖRNEĞİ (2)

Konyanın Bordabaşı mahallesinin 134 No evinde oturan İbrahim oğlu Göncü Şükrü Uya tarfından verilen dilekcede 19 inci mahallenin Lâresde caddesinde 54 pafta ve 45 ada ve 28,29,30,31,32,33 numaralarda kayıtlı altı parça dükkânlar tasarruf ve milkiyetinde kayıtlı olduğunu ve dükkânları Konya Memleket Hastahanesi ihtiyaçlarına sarfedilmek üzere terk ve tahsis ile tescilini ve keyfiyetin tapu dairesine bildirilmesini istemekle davacı huzurıla yapılan açık yargılama sonunda:

Davacı Şükrü Uya milki olan 45 adanın 28,29,30,31,32,33 parsellerinde kayıtlı bulunan altı parça dükkânın kiraya verileceğini ve her seneye ait kira bedellerı Konya Memleket Hastahanesi için Konya Valiliği tarafından tensip edilecek zevat tarafından hastahaneye sarfedileceğini ve mezkur dükkânların idare ve tevliyeti hastaneye meşrut bulunacağını ve ancak tesis ettiği bu altı mağazanın hastane tarafından hiç bir veçhile ile milkiyet ve tasarrufu yapılmayacağını yahi satılmayacağını veya başkasına hibe ve rehin edilmeyeceğini ve şayet hastane bu altı parça dükkânları .. sattığı ve rehin ettiği taktirde bedellerini hayatında kendisine ve vefatından sonra veresesine iade edeceğini ve bu suretle mezkûr tesisin hükmü baki kalacağını ve karısı Atiye ve Oğulları Süleyman ve kızı Hüseyin Fehime de kocasının ve babalarının yakfettiği zikri geçen 45 adanın 28,29,30,31,32,33 parsellerinda kayıtlı altı parça dükkânın Konya Memleket Hastahanesi ihtiyaçlarına sarfedilmek üzere tesis edilmesine bir göna itirazları olmadığını ve esasen bu tesisinde mahfuz hıssalarına sirayeti bulunmadığını muhakemeten beyan etmiş olmalarına ve bu hususa dair Konya Noterliğince tanzim edilmiş 23.6.1949 tarih ve 3621-13 sayılı resmi senedide davacı ibraz etmesine ve bu tesis edilen dükkanlardan gayri davacının başkaca emlaki bulunduğundan bu tesisin vereselerinin mahfuz hissalarına dokunmadığını ayrıca dinlenilen tanıklar tarafından da beyan edilmesine göre medeni kanunun 73-74 inci maddeleri gereğince mezkûr tesisin mahkeme siciline kayıt ve tesciline ve tesis ilâmının bir suretinin kaydına şerh verilmek üzre tapu sicil muhafızlığına gönderilmesine ve dört yüz kuruş harçın davacıdan alınmasına 19.7.1949 tarihinde karar verilerek davacıya yöntemle anlatılmış.

İmza

Yargıç 3225
Vahit Öymen
İmza

Talep vukuuna binaen çıkarılan iş bu suret aslının aynı olup taraflarca itemyiz vukuu bulmadığından Hüküm : 20/8/1949 tarihinde 4/8/1949 taraflara tebliğ edilmiş olup kesinleştigi tastik olunur. 2/11/1971

Başkatip
Muammer Ceylan

- 2 Kasım 1971

10637

Türkiye Cumhuriyeti (B E Y A N N A K T i R) 07/07/2004 Y. No: E 14263

T. C.
KONYA BİRİNCİ
NOTERLİĞİ

MEHMET FETHİ TEKİN

Şerif Şirin Mahallesi
Akifpaşa Sok. No.19
Karatay/KONYA
Tel/Fax: 351 14 87
Tel: 352 00 03

Harç, Damga Vergisi, Değerli Kağıt ve KDV bedeli makbuzla alınmıştır.

DÜZENLEME ŞEKLİNDE VAKIF SENEDİ TADİL SÖZLEŞMESİ

Yedi Temmuz ikibindört Çarşamba. 07/07/2004

Aşağıda mühür ve imzası bulunan **KONYA BİRİNCİ NOTERİ MEHMET FETHİ TEKİN** ŞEREFŞİRİN MAH.AKİFPAŞA SOKAK NO:19/A KARATAY/KONYA adresindeki dairemde vazife görmekte iken istek üzerine geldiğim Hükümet Alanı Vakıflar Bölge Müdürlüğü Binası KARATAY/KONYA adresinde mukim ve **KONYA VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ** adına hareket eden ve gösterdiği Karatay Nüfus Müdürlüğünden Yenileme nedeni ile, 03.08.2001 tarih ve 2-6019 kayıt,S07/876919 seri no ile verilme fotoğrafı tastikli Nüfus hüviyet cüzdanına göre;Konya,Derbent,Çiftliközü,0003 cilt, 0033 sayfa,00012 sıra,no larında kayıtlı bulunan, **Süleyman ile Ayşe oğlu Çiftliközü 01.01.1956 doğumlu, Bölge Müdür Vekili:İBRAHİM GENÇ** , bana müracaatla düzenleme şeklinde bir VAKIF SENEDİ TADİL SÖZLEŞMESİ düzenlenmesini istediler.Kendilerinin gösterdikleri kimliklerinden adı geçen kişiler olduklarını ve bu işlemi yapma yeteneklerinin bulunduğunu gördüm.-ilgililer şu suretle söze başladılar:(- - - - - -)

HASAN KOYUNCU ve HASAN İNCEBAKIR VAKFI
VAKIF SENEDİ TADİLİ

Hasan Koyuncu-Hasan İncebakır tarafından kurulan ve Konya Asliye Hukuk Mahkemesinin 19.09.1949 tarih,1949/1138 Esas ve 1949/1156 karar sayılı ilamı ile tescil olunan,Vakıf Senedinin Müessisler Başlığı altındaki diğer kısımlar aynen kalmak kaydıyla sadece "Vakfın idaresi ile ilgili 1/C"bölümü 5072 sayılı kanun gereğince; aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Şöyle ki:

ESKİ ŞEKLİ 1/C):Vakfın Mütevelliği yani idaresi Konya Vakıflar idaresi Müdürlüğü tarafından icra edileceğini,

YENİ ŞEKLİ 1/C):Vakfın Mütevellisi,Konya ili,Çumra ilçesi,Türkmencamili köyünde Nüfusa kayıtlı olan, Hacı ve Döndü'den T.Camili köyünde 15.10.1958 tarihinde doğma:ŞABAN EKİCİ'dir.Mütevellisi tarafından idare edilecektir.Vakfın mütevellisinin ölüm,istifa ve herhangibir sebeple vakıf mütevelliliğinden ayrılması halinde hayatta iken mütevellinin kapalı zarf içerisinde teklif edeceği gerçek ve tüzel ki-

./..

SURET
ASLINDA İMZA VARDIR

YEREL HİZMETLERİN YERİNE GETİRİLMESİNDE GÜNÜMÜZ VAKIFLARI: KONYA ÖRNEĞİ

Seyida ERKEK*

ÖZET

Vakıflar, Osmanlı Devleti'nde şehirlerin sosyal, kültürel ve ekonomik olarak gelişimine önemli ölçüde katkı sağlayarak şehir yaşamının büyük bir parçasını oluştururlar. G*ünümüz*de de vakıflar, belediyelerle koordineli bir şekilde hareket ederek yerel hizmetlere katkı ve katılım sağlamaktadır. Bu çalışmada, Konya'da yerleşik bulunan bazı vakıfların, yerel hizmetlerin yerine getirilmesindeki rolü incelenmiştir. Vakıfların kuruluş amaçları ve faaliyetleri ile hizmet düzeylerindeki son duruma değinilerek bu konuda çeşitli öneriler getirilmiştir. *Çalışmada literatür taraması ve görüşme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu çerçevede öncelikle* vakıfları*n mahiyeti*, *tarihi geçmişi* ve devlet hizmetlerine katkıları hakkında bilgi verildikten sonra, vakıf yöneticileri ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler sunuldu. *İ*ncelenen vakıfların kuruluş amaçlarını oluşturan hizmet sahaları, günümüzde belediyeler tarafından yerine getirilmeye başladı. Böylece sahanın daralmasına rağmen vakıflar, kısıtlı imkânlarla da olsa, yerel idareler ile koordineli olarak yerel hizmetlere maddi anlamda katkı sunmaya devam etmektedirler.

*Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ereğli Adalet Meslek Yüksek Okulu,
serkek@erbakan.edu.tr
Orcid No: 0000-0003-3562-3788

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Belediye, Yerel Hizmetler, Konya.

TODAY'S WAQFS IN FULFILLING LOCAL SERVICES: THE CASE OF KONYA

ABSTRACT

Waqfs, contributing significantly to the social, cultural and economic development of cities, constituted an important part of city life in the Ottoman Empire. Today, waqfs contribute to and participate in local services in coordination with municipalities. In this study, the role of some waqfs, located in Konya, in the fulfillment of local services has been examined. Various suggestions have been made in regard to the establishment purposes and activities of waqfs and the latest situation in their services. In the study, literature review and interview methods are used. In this context, firstly, information is given about the nature of the waqfs, their historical background and their contributions to the state services, and then the information obtained from the interviews with the waqf managers are presented. The service areas, which constitute the establishment purposes of the examined waqfs, are now being fulfilled by the municipalities. Thus, despite the narrowing of the services, waqfs continue to contribute to local services, financially, in coordination with local administrations, albeit with limited means.

Keywords: Waqf, Municipality, Local Services, Konya.

GİRİŞ

Hz. Hadimi'nin "*Kâmil odur ki, her yerde koyar bir eser, eseri olmayanın yerinde yeller eser*" deyişiyle vurgu yaptığı, 'dünyaya bir eser bırakma anlayışı', tarih boyunca insan sevgisi ve hayır yapma isteği ile birlikte pek çok vakfın oluşmasına temel teşkil etmiştir. İnsanların bir mal ya da hizmeti, diğer insanların yararına bağışlamak suretiyle onların ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını gidermesi, bir yandan servet dağılımındaki dengesizlikleri azaltırken diğer yandan vakıf müessesesinin doğuşuna da ortam hazırlamıştır.

Osmanlı döneminde vakıflar, kamu hizmetinin sunumu noktasında oldukça aktif müesseseler olarak öne çıkmışlardır. Şehir hizmetlerinin icra edilmesinde, vakıflar tarafından hastane, aşevi, okul, kütüphane gibi pek çok yapı inşa edilerek sosyal yardım hizmetleri yürütülmüştür. Vakıf sistemi, Osmanlı Devleti'nde şehirlerin sosyal, kültürel ve ekonomik olarak gelişimine katkı sağlayarak şehir yaşamının büyük bir parçasını oluşturmuştur. Tanzimat'a kadar, günümüzde belediyeler tarafından yürütülen pek çok yerel hizmetin kadı, vakıf ve loncalar tarafından yerine getirildiği bilinmektedir (Eryılmaz, 1997: 37; Ünal, 2011: 243; Güven-Dülger, 2017: 44). Ayrı bir bütçesi, organları ve personeli olan yerel yönetimlerin, Türk yönetim sistemine girmesi ancak Tanzimat'tan sonra gerçekleşmiştir (Eryılmaz, 1997: 37).

Tarihsel gelişim serüveni içerisinde vakıfların, asli görevlerinden uzaklaştığı ve değişen toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel şartlardan etkilenerek, şehirlere geçmişte olduğu kadar katkı sağlamayan bir kurum haline geldikleri düşüncesi öne sürülmektedir. Diğer yandan vakıfların, kamu hizmetlerine yönelik uygulamalarının etkisinin azaldığına yönelik olumsuz düşünceler, vakıfların sayıca fazla olmasına rağmen nitelik olarak, yeterli düzeyde olmadıkları ve belli gruplara hizmet etme amacına yönelik faaliyetlerinin arttığına ilişkin eleştiriler de birlikte dile getirilmektedir (Akyıldız-Abay, 2017: 141). Ancak vakıfların, modern anlamda belediyelerin kurulmasından sonra da bazı yerel hizmetleri, günümüze dek yürütmeye devam ettikleri bilinmektedir (Ünal, 2011: 243). Eryılmaz'ın da ifade ettiği gibi, batılı anlamda belediyelerin kurulmasından sonra bile vakıflar, bir takım yerel hizmetleri yerine getirmeyi sürdürmüş-

tür (2011: 203). Üstelik günümüzde vakıf ve benzeri kuruluşların, toplumun gelişen şartlarına bağlı olarak yeni anlayışlarla ve yoksulluğun getirdiği pek çok zorluğun üstesinden gelinmesinde önemli bir kurum olarak varlıklarını sürdürdüğü ifade edilmektedir (Akyıldız-Abay, 2017: 154; Akman, 2018: 191).

Vakıfların kamu hizmetlerine daha fazla katkı sağlaması için gerekli tedbirler alınarak, devlet kurumları ile vakıflar arasında uyumun sağlanması, büyük bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyaç nedeniyle, günümüz vakıflarının kamu hizmetlerine katkı düzeyi ve yerel yönetim ile işbirliği olanaklarına vurgu yapılması, büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı; yerel hizmetlerin yerine getirilmesinde günümüz vakıflarının yeri ve öneminin incelenmesidir. Bu doğrultuda çalışmada, Konya'da 1995 yılında kurulan Konya Mezarlıklar Vakfı ve 1986 yılında kurulan Konya İçme Suları Vakfı tarafından yürütülen hizmetler incelenerek, yerel hizmetlerin sunumunda belediyelere destek sunan vakıfların, günümüzde etkinliğinin artırılması için ne gibi adımların atılması gerektiği analiz edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca Cemiyeti Hayriye Vakfı, Gençleri Evlendirme ve Mehir Vakfı tarafından yürütülen çalışmalar, sosyal yardımlaşma ve dayanışma kapsamında günümüzde yaptıkları katkılar bakımından incelenecektir. *Çalışmada literatür taraması ve görüşme yöntemlerinden yararlanı*ldı. Bu çerçevede öncelikle vakıfların mahiyeti, tarihi geçmişi ve devlet hizmetlerine katkıları hakkında bilgi verildi. Sonra çalışma kapsamındaki vakıfların yöneticileri ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler sunuldu.

1. VAKIF MÜESSESESİNİN GELİŞİMİ VE MAHİYETİ

Vakıf, Türk dünyasında sosyal, ekonomik ve kültürel hayatın içinde merkezi bir rol oynayan sosyal, dini ve hukuki bir müessesedir (Soysaldı, 2002: 384). Etimolojik olarak; Arapça kökenli bir kelime olup, "durma, durdurma, duruş, alıkoyma, tutuklama, hareket etmeme, tamamen verme, büsbütün verme, bağışlama" anlamlarına gelmektedir (Öztürk, 1983: 27; Ballar, 2008: 25). Belirli bir mal ya da malın mülkiyeti, kamunun yararına yönelik bir hizmete ya da hizmetlere sürekli olarak tahsis edilmektedir (Akyıldız- Abay, 2017: 141). Söz konusu mal veya mülkün satın alınmayacak şekilde hayır işine bağışlanması, böylece özel mülkiyet hakkının terk edilmesi söz konusudur.

Türk Dil Kurumu büyük sözlükte vakıf kavramı şöyle tanımlanır: "*Bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk, para*" (TDK).

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 101. maddesine *göre* ise vakıf; "*gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleri ile oluşan, tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları*" olarak tanımlanmaktadır.

Vakıf kavramının farklı tanımları arasında bazı ortak özelliklerin bulunduğu görülmektedir. Bunlar: bir malın kamu hizmeti için tahsis edilmesi, kazanç beklentisinin olmaması, Allah rızasını kazanma arzusudur (Bek, 2014: 461; Kazıcı, 2014: 33). Vakıf müessesesinin; vakfeden (vakıf), vakfedilen şey (mevkuf) ve vakfın menfaatleri kendilerine tahsis olanlar (mevkufun aleyh) olmak üzere üç unsuru bulunmaktadır (Bek, 2014: 462).

Köklü bir geçmişe sahip olan vakıflar, yardımlaşma ve dayanışma duygusunun kurumsal hale geldiği yapılardır (Akyıldız-Abay, 2017: 141). Geçmişten günümüze kadar birçok toplumda farklı uygulama biçimleriyle varlığını koruyan vakıfların ilk izlerine Babil, Eski Yunan, Eski Mısır, Hitit, Cermen ve Türkistan Türk toplumlarında rastlandığı bilinmektedir (Akyıldız-Abay, 2017: 141).

İslamiyet öncesinde temelleri atılmakla birlikte İslam hukukunda vakıflar hakkında pek çok dü-

zenlemenin yer alması, vakıfların Müslüman toplumlarda kapsamlı bir uygulama alanı bulmasına bağlanmıştır (Köprülü, 1951: 480). Hz İbrahim'in ilk olarak vakıf tesis ettiği, en önemli vakıflarından birinin Kâbe olduğu ifade edilmiştir (Ömer Hilmi Efendi, 8-9). İslam devletleri arasında VIII. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyılın sonlarına kadar toplumsal hayatın pek çok alanında etkili olan vakıflar, önemli bir hayır müessesesi haline gelmiştir (Ateş, 2017: 153).

Kur'an-ı Kerim'de her ne kadar doğrudan vakıf kavramına yer verilmemiş ise de, Allah yolunda harcamada bulunarak malların ihtiyaç sahibi kimselere yardım amaçlı verilmesi anlayışı, Müslüman toplumlarda vakıf sisteminin oluşmasında temel teşkil etmiştir. İyilik yapmak ve varlıklarını yoksullara bağışlayarak Allah'a yaklaşmak; cennete girmeyi istemek; İslami veraset hukukuna esneklik getirmek, devletin el koymasını engelleyerek malını güvence altına almak ya da daha az vergi ödemek gibi çeşitli amaçlar, kişileri vakıf kurmaya sevk eden nedenler arasında yer almıştır.

Müslümanlar arasında vakıf kültürünün oluşması ve gelişmesine paralel olarak hayır işleri uzun yıllar kesintisiz olarak devam etmiştir. Abbasi yönetimi sırasında vakıflar, hukuki bir boyut kazanmış ve tüm vakıfları kontrol etmek, vakıfların yönetimini yürütmek üzere "Vakıflar Nezareti" isimli bir teşkilat kurulmuştur. "Vakıf kurma anlayışını" İslam devletlerinden devralarak geliştiren Selçuklular ise, Müslümanlar gibi çeşitli alanlarda birçok vakıf kurup güçlü bir vakıf sistemi oluşturmuşlardır (Demir, 2002: 412).

Selçuklular döneminde uygulanan vakıf yönetim sistemi, Osmanlı Devleti'nde de uygulanmış, benzer şekilde, kişilerin sahip olduğu mal varlığı üzerinde diğer bireylerin de hakkı olduğuna yönelik inanış ile toplumda varlıklı kişilerden bir vakıf eseri yapmalarının beklenmesi anlayışı, vakıf kültürünün yerleşmesine yol açmıştır (Göksoy-Sağol, 2017: 737). İslam toplumunda miras hukukunun etrafından dolanmak için kullanılan vakıfların, Osmanlı Devleti'nde toprak kullanım hakkının devamlılığını sağlamak amacıyla kullanılmaya başladığı görülmüştür (Kılıçbay, 1980: 147). Ayrıca Osmanlı Devleti'nde, vakıf sisteminin kurulması ve devamlılığının desteklenmesinin altında yatan en önemli neden, ülke sınırlarının genişleyerek, karmaşık toplum yapısına geçiş ile birlikte devlet tarafından merkezi olarak karşılanmakta zorlanan yerel ihtiyaçların vakıflar desteğiyle daha kolay karşılanmaya başlanmasıdır. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nde şehirlerde ve ticaret yolları üzerinde kurulan vakıfların faaliyetleri ile birlikte şehir yaşamı da gelişme göstermiştir.

İslam toplumlarında büyük ilgi gören vakıflar, Osmanlı döneminde en parlak devrini yaşamıştır. Hanlar, kervansaraylar, medreseler, kütüphaneler, camiler ve mescitler, yollar, köprüler, hastaneler, çeşmeler gibi yapılar kurulmuştur (Köprülü, 1942: 1).

Avrupa'da ulus devletler oluşmaya başladıktan sonra devletlerin vatandaşların sorumluluğunu alarak kamusal hizmetlerin dağıtımında aracılara yer vermekte fazla istekli davranmamasıyla birlikte Osmanlı yöneticileri, vakıfların imparatorluk varlıkları içindeki payını azaltmaya başlamıştır. 1836 yılında kurulan Evkaf Bakanlığı vakıfların iç işlerine karışmaya başlamış, vakıf gelirlerine el konularak vakıflar üzerindeki kısıtlamalar artırılmıştır. Ser'iyye ve Evkaf Vekaleti 1924 yılında çıkarılan 429 sayılı yasa ile kaldırılmış ve 1924 yılında Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü kurularak vakıfların yönetimi devlete geçmiştir. Yerel hizmetlerin daha iyi bir şekilde icra edilmesi amacıyla mahalli idareler kurumsallaştırılmaya başlamış (Toprak, 2010), yerel hizmetlerin sistemli bir şekilde yürütülmesi amacıyla belediye yönetimleri kurularak vakıfların rolleri de değişmeye başlamıştır (Tekeli-Ortaylı, 1978). Osmanlı Devleti'nin son

dönemlerinde günümüz yerel yönetim birimleri olan belediye, il özel idareleri ve köy şeklindeki örgütlenmelerin temeli atılmıştır (Güven-Dülger, 2017: 50).

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte ekonomik ve sosyal amaçlı vakıfların kapatılıp, sadece dini vakıfların faaliyetlerine devam ettikleri görülmektedir. Bu durum vakıfların küçülmesine ve fonksiyonlarını kaybetmesine neden olmuştur (Ertem, 2011: 55). Vakıf malları devlet kuruluşlarına verilerek, vakıflar tarafından yürütülen hizmetler de yerel yönetimleri kapsayan kanunlar ile devlet idarelerine devredilmeye başlamıştır.

Koç (1968), Sabancı (1972), Eczacıbaşı (1978) gibi Türkiye'nin en büyük sermaye gruplarının liderlerinin kurdukları vakıflar ortaya çıkmıştır. 1980'li yıllarda darbenin etkilediği siyasi ortamın ardından 1990'larda küreselleşme, liberalleşme, AB üyeliğine adaylık gibi faktörlerin etkisiyle canlanan sivil faaliyetler, vakıf faaliyetlerinde de artışa neden olmuştur.

1926 yılı Ekim ayında yürürlüğe giren Medeni Kanun ile yeni vakıfların eski hukuk ile olan ilişkisi kesilerek, vakıf kurumunun adı "tesis" olarak değiştirilmiştir. 1935'de kabul edilen ve 1936 yürürlüğe giren "Vakıflar Kanunu" ile eski vakıfların hukuki statüleri yeniden düzenlenmiş, cumhuriyet dönemindeki vakıflar, eski ve yeni vakıflar olarak ayrıma tabi tutulmuştur. Yeni bir vakıf kuruluşu için 2002 yılında yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'nda belirtilen şartlar dikkate alınmaktadır. Medeni Kanuna tabi olarak kurulan vakıflar, *bağımsız mahkemeler tarafından kurulmuş ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kuruluş senedine uygunluk yönünden denetime tabi tutulan vakıflardır* (VGM, 2020).

Vakıflar Kanunu'nun 2. maddesine göre vakıflar; *Mazbut, Mülhak, Cemaat ve Esnafa Mahsus* vakıflar olmak üzere üç kategoride toplanmaktadır. Mazbut vakıflar, idarecisinin soyu tükendiği için 10 yıl boyunca idareci olmayan ve resmi olarak ya da fiili olarak hayra hizmet faaliyetinde bulunmadığı için Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne idaresi bağlanmış olan vakıflardır. Mülhak vakıflar, aynı soyadan gelenlere şart edilmekle birlikte, mütevellileri tarafından yönetilen, temsil edilen vakıflardır. Tüzel kişilikleri de bulunan bu vakıfların denetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Cemaat ve esnafa mahsus vakıflar ise, aralarından seçilen kişi ya da kurul tarafından yönetilen ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından denetlenen vakıflardır (VGM, 2020).

Günümüzde Osmanlı dönemindeki kadar olmasa da, vakıfların sayılarının her geçen yıl arttığı söylenebilir (Kaya-Koca, 2020: 159). Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından açıklanan istatistiklere göre 5 Ağustos 2020 tarihi itibariyle; 255 adet mülhak vakıf, 167 adet cemaat vakfı, 5352 adet yeni vakıf ve 1 tane esnaf vakfı bulunmaktadır (VGM, 2020).

Kısaca mahiyeti ve geçirdiği evreler ve özellikle Osmanlı devrindeki yeri hakkında bilgi vermeye çalıştığımız vakıflar, tarihteki yeri ve fonksiyonu değişmekle birlikte günümüzde aktif bir şekilde varlıklarını sürdürmektedir.

2. VAKIFLARIN DEVLET HİZMETLERİNE KATKISI

Sivil toplum kuruluşları arasında tarih ve kültürümüzde önemli bir yeri olan vakıflar, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın gelişimi için ulaşım, bayındırlık gibi kamu hizmeti niteliği taşıyan pek çok alanda değerli hizmetlerde bulunmuştur (Öztürk, 1984: 42). Günümüzde sosyal devlet anlayışı çerçevesinde merkezi ve yerel yönetimler tarafından yerine getirilen pek çok kamu hizmeti (sosyal, ekonomik, ilmi, beledi), Osmanlı döneminde vakıflar tarafından yerine getirilmiştir (Işık, 2009: 8). **Özellikle i**nsanların huzur, asayiş ve güvenliği-

nin sağlanması amacıyla vakıflar tarafından birçok müessese kurulmuş, zaviye ve köylerin yolculuk güzergâhlarında kurulması teşvik edilerek, ticaret ve seyahatin güvenliği teminat altına alınmıştır (Ertuç, 2009). Öte yandan eğitim amacı güden pek çok kuruluşun giderleri vakıf tarafından karşılanırken, sağlık hizmeti sunan hastanelerin pek çoğu yine vakıflar tarafından yapılmıştır. Asker yetiştirmek için kurulan tesislerin yanı sıra, askerlere yapılan yardımlar, vakıfların askeri alanda hizmet sunarak devlet hizmetlerine katkı sağladığını göstermektedir (Güven-Dülger, 2017: 48). Ayrıca Osmanlı Devleti'nde, mülkiyeti devlet ait olan arazilerin vakıf haline getirilmesi usulü kullanılmıştır. İmar ve ıslah işleri vakıflar aracılığıyla yapılmıştır (Bayartan, 2008: 164-165).

Vakıflar, yerel yönetim birimlerinin üzerindeki idari ve mali yükün önemli bir bölümünü alarak onların asıl görevlerini daha iyi yapmalarını kolaylaştırmıştır. Devletin elindeki kıt kaynaklar ile tam olarak yerine getiremediği kamusal hizmetlerin vakıflar tarafından yerine getirilmesi, kamu hizmet ve mallarının yerel bir şekilde dağıtımını sağlamıştır.

Bugünkü anlamda mahalli idarelerin ortaya çıkışından önce yerel hizmetlerin sunumunda vakıflar, lonca ve kadılar ile birlikte önemli görevler üstlenmiştir. Halktan vergi almaksızın yapılan yol, köprü, çeşme gibi altyapı kurumlarının yanı sıra, hastane, tımarhane gibi sağlık kurumları ve öğrencilere yardım sağlayan pek çok eğitim kurumunun vakıflar tarafından tesis edildiği, hatta personel ücretlerinin dahi vakıflar tarafından karşılandığı bilinmektedir (Onar, 1966; Koca-Kaya, 2020: 152).

Beledi nitelikli hizmetler arasında yer alan yol, su, temizlik, sokakların aydınlatılması, park ve bahçelerin düzenlenmesi ve bakımı gibi hizmetler, hayır sahipleri tarafından kurulan vakıflar vasıtasıyla yerine getirtilmiştir (Ağmanvermez, 1999). Şehrin tamamını ilgilendiren, okul, kitaplık, han, çeşme, imaret, cami, mezarlıklar gibi pek çok alanda hizmetlerin vakıf kanalıyla yapıldığı bilinmektedir (Bayartan, 2008: 160).

Yerel hizmetlerin sunulmasında, yerel yönetim dışındaki kuruluşların rol oynaması, hizmetlerin daha düşük maliyetle sunulabilmesinin yanı sıra, yeterince karşılanamayan hizmetlerin karşılanmasını sağlamakta, hizmetlerde etkinlik ve verimliliğin artırılmasını hedeflemektedir (Öztürk, 1994: 181).

Ayrıca vakıf tesislerinin şehir merkezlerinde yoğun olarak bulunmasına bağlı olarak, vakıflar şehrin gelişimine de katkı sağlamış, şehir mimarileri de bu gelişmeden payını almıştır (Bayartan, 2008: 157). Devlet yönetiminde bürokrasi ve kırtasiyeciliğin azalmasına vesile olan vakıflar, hizmetlerin yerinden ve kaynak israfına yol açmadan karşılanmasını da sağlamıştır (Ertuç, 2009).

Özetle; günümüzde modern devletin görev alanı içerisinde olan eğitimden sağlığa, askeri hizmetlerden bayındırlık hizmetlerine, ulaşımdan imar hizmetlerine, sosyal hizmetlerden beledi hizmetlere kadar pek çok devlet hizmeti Osmanlı Devleti'nde vakıflar tarafından yürütülmüştür (Bayartan, 2008: 170).

3. KONYA İÇME SULARI VAKFI

Su, tüm canlılar için yaşam kaynağıdır. Tarih boyunca pek çok medeniyetin sular etrafında inşa edilmesi suyun ne ölçüde vazgeçilmez olduğunu gözler önüne sermektedir. Nitekim insanların birçok ihtiyacını karşılamayı kendine görev edinerek kurulan vakıflar, insanların su ihtiyacına da kayıtsız kalmamış ve tarih boyunca pek çok sulama tesisi vakıflar vasıtasıyla kurulmuş, işletilmiştir. Su kanalları, çeşme ve sebiller, su kemerleri ile su kuyuları, hamamlar vakıf kuruluşları olan yapılardır.

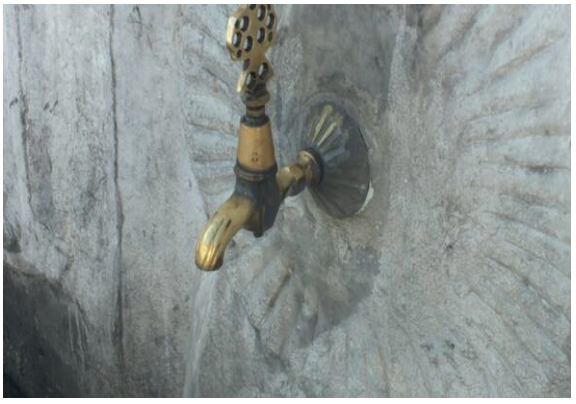
Osmanlı döneminde pek çok alanda hizmet sunan vakıfların, çevre ve çevre sorunlarıyla da yakından ilgilendiği bilinmektedir. Özellikle temiz su temini ve su kaynaklarının korunması konusun-

da vakıflar, önemli hizmetler yürütmüştür. Bugün farklı devlet kurumları tarafından yerine getirilen su hizmetleri, Osmanlı döneminde vakıflar eliyle yürütülmüş ve su yapılarının etkin bir şekilde hizmet sunması için vakıflar büyük gayret sarf etmiştir (Sağır, 2016: 445-447).

Su-medeniyet-şehir kavramlarının en güzel örneklerinden birini oluşturan Konya (Şensoy, 2010: 381), tarih boyunca su varlığına büyük önem vermiştir. Konya'da su medeniyetinin temelleri su probleminin ortaya çıkışı, çözümü ve suyun paylaşımı konusundaki örneklerle atılmıştır (Şensoy, 2010: 374). Konya ve çevresinde kurulan vakıflardan çevre sorunlarının çözümüne destek sunmak amacıyla kurulanların neredeyse tamamının kuyu, çeşme, şadırvan, sarnıç gibi yapıların bakımı ve tamir hizmetlerinde faaliyet gösterdiği bilinmektedir (Sak, 2011: 1461).

Kazasker Abdülkadir Efendi'nin 1547 tarihli vakfiyesinde, halkın su ihtiyacını karşılamak üzere Konya'ya nehir akıttığı ifade edilmiştir (Öztürk-Çam, 2010: 364). Selçuklular döneminde Meram ve çevresindeki dağlarda bulunan kaynak suları şehre getirilmiş, dönemin en önemli suyolu ise Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından yaptırılmıştır (Dülgerler, 2010: 407). Ayrıca Türkiye Selçukluları devrine kadar uzanan Altınapa'dan Meram'a inen suyolunun bulunduğu Meram Dere'de bulunan değirmenlerin pek çoğunun vakıf malı olduğu bilinmektedir (Ulutürk, 2011: 452-458). Osmanlı döneminde Yavuz Sultan Selim'in şehre 20 km. uzaklıktaki Dutlu Pınarı suyunu şehre getirttiği, taş kanallar ile 10 çeşmede su akıttırdığı bilinmektedir (Şensoy, 2010: 374). Kanuni Sultan Süleyman döneminde yeni kaynak suları akıtılmıştır. II. Abdülhamit döneminde ise Vali M. Ferid Paşa tarafından Çayırbağı suyu Konya'ya getirtilmiştir (Dülgerler, 2010: 408). 1650-1910 yılları arasında temiz suyolu temini ile su yapılarının bakım ve onarımı amacıyla kurulan vakıfların sayısının 30 civarında olduğu ifade edilmektedir (Sak, 2012: 148).

Geçmişte tamamen vakıflar tarafından yürütülen su hayratı ve bakımı hizmetlerinin günümüzde devlet tarafından ağırlıklı olarak yerine getirilmekle birlikte, merkezi ve yerel yönetim kurumlarıyla koordineli bir şekilde çalışan vakıflar bu hizmetlere destek sunmaya devam etmektedir.

Tarihten günümüze, hem halkın hem de devlet adamlarının suyu, hayra açılan bir kapı olarak gördüğü bilinmektedir (Sağır, 2016: 447). Bu nedenledir ki hayırsever Konyalılar tarafından çok çeşitli su tesisi yaptırılmıştır. Bu amaçla yeni tatlı su kaynakları bulmak, tarihi çeşmeleri korumak ve yaşatmak için 1986 yılında "Konya İçme Suları Vakfı" kurulmuştur.

Konya İçme Suları Vakfı, kuruluşundan itibaren hem tatlı su bulma çalışmalarını sürdürmekte, hem de bazı köylere ve özellikle su ihtiyacı olan bölgelere yardımcı olabilmek için çalışmalar yapmaktadır. "Çeşmeler Kurumasın" ismiyle başlatılan kampanyaya, Konya'nın belli başlı esnaflarından Hamdi Naci Kayımkaya, Abdullah Büyüksütçü, Ahmet Kolat, Ömer Çoktosun, Altunbay Kayımkaya ve Sadık Yaşar gibi vakıf kurucular kurulundaki isimler destek vermiştir.

Konya'ya suyu getiren tatlı su kaynakları arasında; Çayırbağı, Dutlu, Mukbil, Beypınar kaynakları sayılabilir. Bunların dışında Konya'yı besleyen ve yeraltı sularından kaynaklanan sular vardır (konhaber, 2021). Vakıf çalışmaları kapsamında

öncelikle Dutlukırı, Kırankaya gibi mevcut suların çoğaltılması için çaba başlatılmıştır. Dutlukırı'nda saniyede 30 litrelik debisi olan bir su temin edilmiştir. Çayırbağı'ndan çıkan suyun Araplar, Sedirler gibi mevkilere götürülmesi vakıf çalışmalarıyla sağlanmıştır (Konyalife Dergisi, 2008).

Çeşme kültürünün yaşatılmaya çalışıldığı illerden biri olan Konya'da çeşmelerin bakımı, onarımı belediye tarafından yapılmaktadır. Konya Büyükşehir Belediyesi KOSKİ Genel Müdürlüğü vatandaşın içme, kullanma ve endüstri suyu ihtiyaçlarını, çeşitli yeraltı ve yerüstü kaynaklarından sağlayarak 31 ilçe ve bin 154 mahallede hizmet sunmaktadır.

KOSKİ Genel Müdürlüğü; 2020 yılında Konya'nın 31 ilçesinde 230,7 kilometre yeni su şebekesi ve 127,6 kilometre suyun şebeke ıslahını yaparak, su hizmetlerinin sağlıklı ve sürdürülebilirliğini tesis etmek üzere faaliyet göstermeye devam etmektedir (Konhaber, 2021).

Mevcut vakıf çeşme, sebil ve hamamlarının korunması hususunda vakıf yönetimleri kadar belediyelere de önemli görevler düşmektedir (Yener, 2002: 42).

Özetle; yeni su kaynaklarına ulaşma, bu kaynakların devamlılığının güven altına alınması konusunda vakıflar, önemli hizmetler ifa etmişler ve görevlerini günümüzde devlet kurumlarına bırakmış olsalar da, su kaynaklarının korunması ve etkin kullanımı için etkili bir sivil toplum örgütü olarak varlıklarını korumaya çalışmaktadır. Halen aldıkları bağışlar ile bazı okul bahçelerine devlet yetkilileriyle koordineli bir şekilde su çeşmesi yaptırılmaktadır.

Tatlı su çeşmelerinde, ücretsiz olarak vatandaşlara sunulan kaynak suyunun sürdürülebilirliği konusunda en büyük tehlike, çeşmelerin amaç dışı kullanımlarıdır. Çevresel kaynakların sürdürülebilirliği konusunda devlete sunulacak destek oldukça değerlidir. Su kaynaklarının doğru kullanımı konusunda insanların bilinçlendirilmesi yoluyla yürütülecek olan çalışmalarda ve tarihi çeşmelerin bir medeniyetin devamı olarak görülerek korunması konusunda vakıfların devlete desteğinin devamı faydalı görülmektedir. Yerel anlamda vakfın tanıtımının yapılarak destek düzeyinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca su konusunda çalışan bilim insanlarının ve diğer sivil toplum kuruluşlarının vakıf çalışanlarına destek sunmasıyla işbirliği içinde vakıf faaliyetlerine canlılık kazandırılması mümkün olacaktır.

4. KONYA MEZARLIKLAR VAKFI

Ölüm, hayatın tabii bir sonucudur. Her canlı gibi insanlar da doğar, büyür ve ölürler. İnsanların öldükten sonra gömüldükleri yerler, *"mezar, kabir"* olarak ifade edilmekte olup (TDK), mezar kavramı Arapça kökenli *"ziyaret yeri, ziyaret edilen"* anlamında bir kelimedir (Sağır'dan akt. Tokat, 2017: 157). Mezarlıklar, ölen kimsenin yakınları açısından ziyaret mekânı olması bakımından önemli yerlerdir.

İslam Medeniyetinde insanlar, sadece yaşarken değil öldükten sonra da hürmete layık bir canlı olarak kabul edilmiş, Osmanlı Devleti, Türk İslam devletlerindeki kabir ve mezarlıklarla ilgili uygulamaların izlerini taşımıştır (Erkan, 2019: 55). Bu nedenle Osmanlı döneminde insanların tüm ihtiyaçlarını karşılamayı kendine görev edinen vakıflar, ölüm sonrası defin ve cenaze gibi ihtiyaçların karşılanması bakımından kendilerini görevli saymışlardır (Ertem, 2011: 11). Osmanlı'da bazı müstakil mezarlıklarının mülkiyetinin vakıflara ait olduğu, bu mezarlıkların bakımı ve temizliğinin de vakıflar tarafından yerine getirildiği belirtilmiş, Beşiktaş'taki Sinan Paşa Camii yanındaki Müslüman kabirlerinin temizliğinin vakıf tarafından görevlendirilmiş kimselerce günlük 2 akçe ücret karşılığında yaptırıldığı aktarılmıştır.

Günümüzde cenazelerle ilgili tüm faaliyetlerde yetki belediyelere aittir. Konya Büyükşehir Belediyesi web sitesinde cenaze hizmetleri başlıklı hizmet sekmesinde verilen bilgiler aşağıdaki gibidir:

"Konya Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde ölümlerin belgelenmesi, cenaze ve defin işlemleri yanında mezarlıklardaki düzen ve intizamı sağlamak amacıyla mezarlıkların güvenliği, bakım ve temizliği, mezarlık duvarı yapımı, yürüme yollarının yapımı, ağaçlandırma, sulama sistemlerinin inşası gibi faaliyetler Konya Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığına bağlı Mezarlıklar Şube Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Mezarlıklar Şube Müdürlüğü; Halk Sağlığı Müdürlüğü, Hastane ve diğer Sağlık Kuruluşları, Adli Tıp ve Savcılık tarafından "Ölü Nakil ve Defin Ruhsatı" düzenlenerek sevk edilen veya vatandaşlar tarafından "Ölüm Belgesi (Defin Ruhsatı)" ile başvurusu yapılan cenazelerin cenaze ve defin işlemlerinin yapılarak kaldırılması görevini yürütmektedir. Mezar yeri ve mezar yerinin usulüne uygun şekilde kazılması ve hazırlanması, kurum personeli tarafından ücretsiz olarak yerine getirilmektedir" (Konya Büyükşehir Belediyesi, 2020).

Türkiye'nin ilk mezarlık vakfı olan, 'Konya Mezarlıklar Vakfı', 1995 yılında kurulmuştur. Vakfın kuruluş amacı, mezarlık hizmetlerinin daha iyi yapılabilmesi, Büyükşehir Belediyesi'nin çalışmalarına yardımcı olunması ve mezarlıklara ilgi duyan halkın desteğinin sağlanmasıdır.

'Konya Mezarlıklar Vakfı', 26 yıldır yaptıkları çalışmalar ile Konya halkına hizmet vermekte, Büyükşehir Belediyesi ile uyum içerisinde tüm mezarlık hizmetlerine yardımcı olmaya çalışmaktadır. Vakıf tarafından sunulan hizmetler arasında; mezar bakımları (yıllık belirli miktar ücret ile mezarlıkların üzerine gül dikilmesi, günlük sulama ve bakımları), istenen cenazelerin yıkanması, mezarlık yerinin kazılması, cenaze malzemelerinin temini, defin işlemleri ve defin sonrası taziye hizmetleri ile diğer mezarlık hizmetlerinin yerine getirilmesi yer almaktadır. Ayrıca basılan kitapçık ve broşürler vasıtasıyla halkın cenaze defnedilmesi ve kabir ziyareti konusunda bilgilendirilmesi sağlanmaktadır. Kur'an-ı Kerim hatmi ve özel kandil programları, vakfın diğer hizmetleri arasında yer almaktadır. Tüm hizmetler Büyükşehir Belediyesi, Mezarlıklar Müdürlüğü ve Müftülüklerle koordinasyon içerisinde yapılmaktadır.

Vakıf tarafından, bir adet akülü golf (cenaze taşıma) aracı, 1 adet jenaratör, 1 adet gassal (imam ve cenaze yıkayan kişilerin kaldığı prefabrik kulübe), 1 adet delici, kırıcı alet alınarak Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Şube Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir.

Cenaze hizmetleri sunumunda belediye yetkilileri ile vakıf yetkililerinin iş birliği ve uyum içerisinde çalıştıkları, yıllık toplanan yardımların etkili bir şekilde tasarrufu konusunda istişare edildiği

görülmüştür. Belediye çalışanları tarafından mezarlık bakımı, yeşillendirilmesi ve yıllık yabancı otların temizliği işinin yapıldığı, fakat mezar taşı içine çiçek ekiminin vakıf tarafından, talep edilen vatandaşlar için yapıldığı görülmüştür. Vakfa gelen cenaze bakımı taleplerinin ağırlıklı olarak başka şehirde ya da ülke dışında yaşayan cenaze yakınları tarafından yapıldığı ifade edilmiştir.

Özetle; Konya Mezarlıklar Vakfı'nın günümüzde önemli hizmetler ifa ettiği ve yerel halka belediyeler tarafından sunulan hizmetlerin etkinliğinin artırılmasına katkı sağladığı görülmektedir. Aldıkları bağışların artırılması yoluyla bu hizmetlerin artması ve çeşitlenmesi vesilesiyle hem halk arasındaki dayanışma artacak hem de devlet eliyle yürütülen hizmetlerde vakıf katkısı yükseltilmiş olacaktır.

5. GENÇLERİ EVLENDİRME VE MEHİR VAKFI

Sağlıklı bir toplumsal yapının varlığı için aile kurumunun güçlendirilmesinin önemi büyüktür (Demirkan, 2006: 92). İnsanlığın varlığından günümüze değin aile, her toplumda toplumsal hayatın temelini oluşturmuştur (Turğut, 2017: 93).

Pek çok sivil toplum örgütünün faaliyet alanına giren kişilerin (çocuk, kadın, işsiz gençler, evlenmek için desteğe ihtiyaç duyan bireyler) aynı zamanda aileyi oluşturan bireyler olduğu düşünüldüğünde; aile bireylerinin güçlendirilmesi yoluyla sağlıklı bir toplum yapısının tesis edilmesinde sivil toplum örgütlerinin önemli bir rolü olduğu yadsınamaz. Bu gerçekten yola çıkarak devletin hizmet sunduğu aile bireyleri ile arasında köprü görevi gören sivil toplum örgütleri ile iş birliği içerisinde hareket etmesinin faydalı olacağı ifade edilmektedir (Demirkan, 2006: 91-94).

Gençleri Evlendirme ve Mehir Vakfı, 29 Temmuz 1996'da, *"fakir gençlerin evlenmeleri için gerekli maddi yardımları yapmak"* amacıyla kurulmuştur. İllerde ilin valisi ile ilçelerde ilçe belediye başkanları vakfın fahri başkanı olup, vakıf kurucu heyeti yedi üyeden oluşmaktadır. 6 Mart 1996 tarihli vakıf ana sözleşmesinde kurucu heyette: Mustafa Özdemir, Hasan Türk, A. Kadir Göksu, Sabit Koç, Mehmet Ünal, A. Tayyar Çay, Ahmet Baydar'ın ismi geçmektedir. Vakıf mütevelli heyet üyeleri ise 14 kişiden oluşmaktadır (Önal, 2000: 83).

Vakıf, kurulduğu günden bu yana etkinliklerini düğün organizasyonları ve maddi yardımlar ile kültürel etkinlikler bağlamında yürüttüğü konferans, panel, seminer, kitap ve dergi gibi yayınlar üzerine yoğunlaştırmıştır.

Vakıf faaliyetleri kapsamında nişanlı olup maddi zorluk çektiği için evlenememiş 18-40 yaş arası gençlerin düğün eşyalarını temin edebilmesi için yardım sağlanmaktadır. Bu sayede vakıf, ihtiyaç sahibi pek çok gencin evlilik sürecinin hızlanmasına vesile olmaktadır. Vakıf tarafından evlenecek çiftlere yapılan ayni yardımlar arasında; bayan ve erkeklerin ihtiyaç duyacakları giyim eşyaları (abiye, ayakkabı, çanta, altın yüzük, küpe), züccaciye (tencere, çay bardağı, tepsi), ev tekstili (perde, yolluk, nevresim seti) ve mobilya yardımı (çekyat takımı, yatak odası takımı, ütü masası) yer almaktadır.

Vakıf tarafından evlenecek çiftlerde; ilk evliliklerini yapıyor olmaları, maddi imkânlarının yetersiz olması ve nikâh tarihinden bir ay önce vakfa başvuru yapmaları şartları aranmaktadır. Boşanmış aile üyelerine herhangi bir eşya yardımı yapılmamaktadır. Yardım almak için başvuran kişilerden; ikametgâh ilmühaberi, nüfus kayıt örneği, fakirlik ilmühaberi, fotoğraflı müracaat formu, nikâh cüzdanı fotokopisi istenmektedir.

Bireysel düğünler vakıf tarafından yapılırken, toplu düğün merasimlerinde ise beyaz eşya (buzdolabı, çamaşır makinesi, fırın, ütü ve süpürge) yardımında bulunulmaktadır. Vakıf tarafından top-

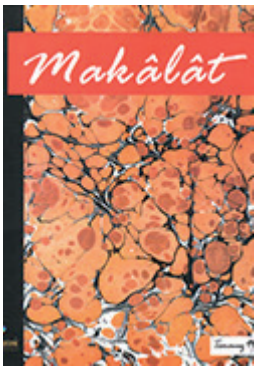
Mehir Bülteni (Sayı: 1)

Avrupa'da Türk Ailesi ve Din Eğitimi

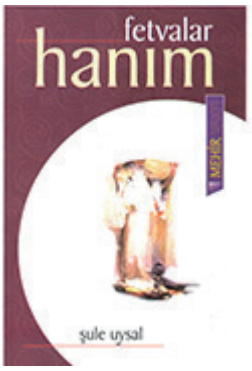
Mehir Aile Dergisi 1

Belçika'da Türk Ailesi ve Din Eğitimi

Makalat

Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar 1. Baskı

İslâm Aile Hukuku

lu düğün programları illerde valilik ve il belediyesiyle yürütülürken, ilçelerde kaymakamlık ve ilçe belediyesiyle koordineli olarak yürütülmektedir.

Vakıf, Konya dışında 26 ilde düzenlediği bireysel ve toplu düğün programları vasıtasıyla 500 nişanlı gence evlenme desteği sunmuştur.

"*Herkese İş, Aş, Eş*" sloganını benimseyerek faaliyetlerini yürüten Mehir Vakfı, Türk Kızılayı, TİKA, AFAD iş birliği ile birçok ülkeye hizmetlerini ulaştırmaya çalışmaktadır.

Vakfın üye olduğu platformlar arasında, İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği, Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı, Rabia Platformu, Milli İrade Platformu, Ortak Akıl Platformu, Suriçi Grubu Platformu, Türkiye Anayasa Platformu bulunmaktadır.

Vakıf ayrıca, Mütevelli Heyeti Başkanı Prof. Dr. Saffet KÖSE tarafından evlilikle ilgili fetva konularında yardımcı olmaktadır.

Vakfın yayınları arasında; *Makalat* dergisi, *Mehir* (üç aylık ilmi ve akademik bülten), *Mehir Aile Dergisi, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Hanım Fetvalar, İslam Aile Hukuku* isimli pek çok yayın bulunmaktadır.

Konya Büyükşehir Belediyesi, sosyal belediyecilik alanında önemli görevler üstlenerek halkın pek çok ihtiyacını karşılamakta, Aile ve Kadın Destek Merkezi (AKDEM) ile bin 910 aileye rehberlik ve danışmanlık desteği vermektedir. Gençleri Evlendirme ve Mehir Vakfı, yerel idarelerin sunduğu aile kurumunun güçlendirilmesi hizmetlerine, gençlerin evlenmesinin önündeki en önemli engellerden biri olan maddi zorlukları ortadan kaldırarak ve aile kurumunun önemi üzerine yaptığı bilimsel yayınlar ile destek sunmaktadır.

6. CEMİYETİ HAYRİYE VAKFI

Cemiyet-i Hayriye Vakfı, sosyal yardımlaşma ve kamu yararına hayır işleri yapmak amacıyla 14 kurucu üye tarafından 26 Ekim 1976'da kurulmuştur. Vakıf internet sitesinde vakfın amaç ve faaliyetleri arasında şunlar sıralanmaktadır: (http://www.cemiyetihayriyevakfi.org/hakkimizda/).

- Sağlık hizmetleri: "Hastaneler, huzur ve dinlenme evleri yatalak yaşlılar için bakım yurtları ve merkezleri inşa etmek, işletmek, bakıma muhtaç büyükler ve çocuklar için koruyucu ve bakıcı aileler temin etmek, doğuştan veya sonradan olma sakatlara yardım etmek ve bakmak".

- Eğitim hizmetleri: “Erkek ve kız öğrenciler için ilk, orta, lise ve üniversiteler açmak, açılanlara yardım etmek, bu öğrencilere yurt temin etmek, fakir ve muhtaç durumda olan öğrencilere kredi ve burs vermek”.
- Sosyal yardımlaşma hizmetleri: “Yoksullara, kimsesizlere, dul ve yetimlere yardım, gerekli görülen cami, köprü, yol, kabristan, çeşme, tuvalet, çıplak dağları ağaçlandırmak”.

Cemiyet-i Hayriye Vakfı, Konya’da Meram ilçesi sınırlarında Köyceğiz Mahallesindeki arazisi üzerinde henüz dernek statüsünde faaliyet gösterirken çalışmalarına 1962 yılında başladığı Dr. İsmail Işık Huzur ve Dinlenme Evi’ni 1966 yılında tamamlayıp hizmete açmıştır. Bu tesis, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü’ne 49 yıl süreyle işletilmek üzere devredilmiştir. Ayrıca Dr. İsmail Işık Huzur ve Dinlenme evinin bulunduğu arazi üzerinde vakıf tarafından çevre sakinleri ile huzurevinde kalanların dini vecibelerini ifa etmeleri için bir camii inşa edilmiştir.

Vakıf tarafından yaşlılar için bir bakım ve tedavi merkezi olarak hizmet sunmak üzere 1991 yılında, 1 idari, 4 hastane olmak üzere 5 bloktan oluşan 400 yatak kapasiteli Güçsüzler Yurdu ve Yatalak Yaşlılar Bakım ve Tedavi Merkezi Huzurevine ilave edilmek suretiyle hizmete sunulmuştur. İnşaatın hastane bölümü 49 yıl süreyle resmi protokolle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na devredilmiştir (http://www.cemiyetihayriyevakfi.org/hizmetler/tesisler/).

Huzurevi ile Yatalak Yaşlılar Bakım ve Tedavi Merkezi’nin açılışı yapılan bölümünde Cemiyet-i Hayriye Vakfı’nın %15 oranında kontenjanı vardır. Vakıfta kayıtlı, bakıma muhtaç ve fakir kimseler barınmaları için burayı kullanabilmektedir. Söz konusu merkezin çevre düzenleme, ağaçlandırma işleri Konya Büyükşehir ve Meram Belediyesi’nin katkıları ile vakıf tarafından yapılmıştır. Fakir ve muhtaç kişilere gıda ve nakdi yardımın yanı sıra giyecek yardımında da bulunulmaktadır.

Vakıf yetkililerinden edinilen bilgilere göre vakıf tarafından şu anda 225 civarında ihtiyaç sahibine yardım yapılmakta, ayrıca 275 öğrenciye burs sağlanmaktadır. İş adamları tarafından ulaştırılan yardımlar ile kurban kesimi yapılarak fakirlere ulaştırılmaktadır.

Cemiyeti Hayriye Vakfı tarafından merkez Meram ilçesine bağlı Köyceğiz Mahallesi’ndeki arsanın bir kısmını (852 bin m^2), Necmettin Erbakan Üniversitesi kampüsü yapılması için bağışlamıştır.

Özetle, Cemiyeti Hayriye Vakfı'nın vakıfnamesindeki amaçlar doğrultusunda Konya ve civarında halka hizmet sunmaya devam ettiği ve yerel idarelerle işbirliği içinde faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir.

SONUÇ

Günümüz vakıflarının, yerel hizmetlerin yerine getirilmesindeki rolünü konu alan bu çalışmanın sonucunda; vakıfların Osmanlı döneminde olduğu gibi gönüllülük esasına dayalı olarak beledi hizmetlerin yerine getirilmesinde kuruluş esnasındaki kadar yoğun olmasalar da fayda sağlama yönündeki gayretlerini sürdürdükleri tespit edilmiştir.

*Çalışmada inceleme konusu yapılan vakıfların faaliyet düzeylerindeki gelişmelerin incelenmesi*nde *görüldüğü gibi, vakıfların kuruluş amaçlarını oluşturan hizmet sahaları günümüzde Belediye yönetimleri tarafından* ağırlıklı olarak yerine getirilmeye başlamış, bu da hizmet alanlarını daraltmıştır. Ancak buna rağmen vakıflar, yerel idareler ile koordineli olarak yerel hizmetlere maddi anlamda katkı sunmaya devam etmektedir. Fakat halk katılımının azalmasından kaynaklı finans sıkıntıları nedeniyle bu katkılar sınırlı düzeyde devam etmektedir.

Günümüzde yerel hizmetlerin, mahalli idareler tarafından yasaların kendilerine verilen yetkiler çerçevesinde yerine getirilmesi, vakıfların kuruluş amaçlarına ilişkin hedeflerini ortadan kaldırmamıştır. Bu nedenle reel şartlara uygun hale getirilerek vakıfların varlıklarının 'devlet hizmetine destek ile halka hizmet' anlayışı kapsamında devamlılığının sağlanmasına gayret gösterilmelidir.

Kardeşlik ve yardımlaşma dini İslam'ın: "Sizin en hayırlınız, insanlara faydalı olandır" buyruğu çerçevesinde insanlara faydalı olma anlayışını benimseyerek, yerel hizmetlere katılım boyutunda gönüllülüğün aracısı vakıf kurumlarında çalışmalara etkinlik kazandırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu sayede yerel hizmet sunumunda vakıflara destek olarak 'çorbada tuzu bulunan kişiler', yerel halk ile yerel otoriteler arasında uyum ve güven tesis edilmiş olacak, ayrıca bu yolla vatandaş katılımı da desteklenecektir.

KAYNAKÇA

BOA, A.DVNSMHM, d.5/1405, AE, SMST III, 149/11750, AE; SMSTIII 285/22932, C. EV, 497/25148, C.BLD, 6/254, TS, MA, d. 10396. ÜŞS, no.332, no.3.

Ağmanvermez, Ahmet, (1999). Bir Vakıf Medeniyeti Olarak Osmanlı, *İlk adım dergisi*,

http://www.osmanlimedeniyeti.com/Bilgi/Bir%20Vak%C4%B1f%20Medeniyeti%20Olarak%20Osmanl%C4%B1, 27.12.2020.

Akman, A, (2018). Eski Vakıflar Hukuku Bağlamında Vakıf Müessesesi ve Günümüzdeki Etkileri, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26 (2), 189-224.

Akyıldız, Y., Abay, A. R., (2017). Vakıf Müessesesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 141-157.

Akyüz, H., Bir Medeniyetin İz Düşümü "Vakıflar ve Şehirler", www.academia.edu/31957176/B%C4%B0R_MEDEN%C4%B0YET%C4%B0N_%C4%B0Z_D%C3%9C%C5%9E%C3%9CM%C3%9C_VAKIFLAR_VE_%C5%9EEH%C4%B0RLER_

Ateş, N. (2017). Osmanlı'da Vakıf-Külliye-Şehir İlişkisi**,** *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (2), 151-164.

Ballar, S., (2008). *Yeni Vakıflar Hukuku*, (4.Bası), İstanbul: Seçkin Yayınevi.

Bayartan, M., (2008). Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 10(1), 157-175.

Bek, N., (2014). Tokat İlinde Günümüzde Kurulmuş Olan Vakıfların Eğitime Katkısı, *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, C. II, 459-468.

Demir, M., (2002). Türkiye Selçuklu Vakıfları, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, C. VII, 400-414.

Demirkan, S. (2006). Türk Ailesinin Korunması ve Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşları ile İşbirliğinin Önemi, *Aile ve Toplum*, 3(9), 91-96.

Dülgerler, O. N., (2010). Konya Çeşmeleri, *Su Medeniyeti Sempozyumu*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 404-417.

Erkan, N., (2019). Osmanlı İstanbul'unda Cenaze ve Defin İşlemleri: H.1117 / M. 1705 Tarihli Sicil Kaydına Göre, *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, (4), 54-64.

Ertem, A., (2011). Osmanlı'dan Günümüze Vakıflar, *Vakıflar Dergisi*, S. 36.

Ertuç, H., (2009). Vakıfların Devlet Yönetimine Katkıları, *E-Akademi Hukuk*, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, S. 90.

Eryılmaz, B., (1997). *Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması*, İstanbul: Birleşik Yayıncılık.

Eryılmaz, B., (2011). *Kamu Yönetimi*. Ankara: Sözkesen Matbaacılık.

Göksoy, B., Sağol, E., (2017). Demokrasi Bağlamında Bir Değerlendirme: Türk Yerel Yönetim Sistemi ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Belediyelerin Kuruluşu, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (özel sayı 4), 734-752.

Güven, A., Dülger, B., (2017). Osmanlı'dan Günümüze Yerel Hizmet Sunan Klasik Kurumların Dönüşümü, *Enderun*, 1 (1), 44-53.

Işık, H., (2009). Bir Kamu Hizmeti Birimi Olarak Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü, *Akademik Bakış*, 16, 1-10.

Kaya, P. H., Koca, M., (2020). Osmanlı'dan Günümüze Vakıf Sisteminin Gelişimi, *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 146-160.

Kazıcı, Z., (2014). *Osmanlıda Vakıf Medeniyeti*, İstanbul: Kayıhan Yayıncılık.

Konhaber, “Konya Büyükşehir’den 2020’de 432,3 KM Su ve Kanalizasyon Şebekesi”, https://www.konya.bel.tr/haberayrinti.php?haberID=7759, Erişim tarihi: 05.01.2021.

Konhaber, “Konya’nın tarihi çeşmeleri”, 27.07.2019, https://www.konhaber.com/haber-konya_nin_tarihi_cesmeleri-1027397.html, Erişim tarihi: 05.01.2021.

Konyalife dergisi, S. 20.

Köprülü, M. F., (1942). Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü, *Vakıflar Dergisi*, 2(2), 1-37.

Köprülü, B., (1951). Tarihte Vakıflar, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8 (3), 479-518.

Kılıçbay, M. A., (1980), Osmanlıda Vakıf, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 1(1), 141-152.

Onar, S.S., (1966), İdare Hukuku’nun Umumi Esasları, c. II, 3. bası, İstanbul: Hak Kitabevi.

Ömer Hilmi Efendi, *Ahkâmu’l-Evkâf*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1307.

Önal, B., (2000). *Sivil Toplum Örgütleri ve Bir Sivil Toplum Örgütü Örneği*, Konya: Mehir Vakfı Yayınları.

Öztürk, N., (1983). *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Öztürk, N., (1984), Hayri ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar, *Vakıf Haftası Dergisi*, (1), 42-48.

Öztürk, A., (1994). *Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanma Sürecinde Karşılaşılan Yönetim Sorunlarının İncelenmesi ve Bir Model Önerisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.

Öztürk, N., Çam, M., (2010). Evkâfın Suları/veya Tarihte Su Vakıfları, *Su Medeniyeti Sempozyumu*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 353-369.

Sağır, Y., (2016). Osmanlı Su Vakıfları, *Tarihin Peşinde*, 15, 445-473.

Sak, İ., (2011). Şer’iye Sicilleri Işığında Anadolu’nun Sağ Kolu Üzerinde Bulunan Konya ve Çevresinde Su Hizmetlerine Yapılan Vakıflar (1700-1900), *CIEPO 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri*, C. III, Uşak, 1461-1478.

Sak, İ., (2012). *Kadı Sicilleri Işığında Konya’da Yapılan Vakıflar (1650-1910)*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Şensoy, F., (2010). Suyu Vakfetmek, Arşiv Belgelerinden Konya Su Vakıflarını Okumak, *Su Medeniyeti Sempozyumu*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 374-391.

Soysaldı, H. M., (2002). Vakıfların Günümüzdeki Yeri ve Önemi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1), 383-400.

TDK. (1998). Türkçe Sözlük, C. II, 1548. Ankara: Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

Tekeli İ., Ortaylı, İ., (1978). *Türkiye’de Belediyeciliğin Evrimi*, Belediyecilik Araştırma Projesi, Türk İdareciler Derneği, Bilimsel Araştırma Dizisi, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Toprak, Z., (2010). *Yerel Yönetimler*, 8. baskı, İzmir: Birleşik Matbaacılık.

Turğut, F., (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar, *Medeniyet ve Toplum*, 1(1), 93-117.

Türk Medeni Kanunu, Kanun No: 4721, Kabul Tarihi: 22.11.2001, *R.G.*, 8.12.2001-24607, m.101.

Ulutürk, M., (2011). Meram’da Tarihî Su Değirmenleri, *TÜBAR*, XXIX-Bahar, 447-460.

Ünal, F., (2011). Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 241-248.

VGM, Vakıflar Genel Müdürlüğü. *İstatistikler.* https://www.vgm.gov.tr/vakif-islemleri/vakif-istatistikleri/yeni-vakiflar, Erişim tarihi: 02.01.2021.

VGM, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf nasıl Kurulur?, https://www.vgm.gov.tr/vakif-nasil-kurulur?, Erişim tarihi: 02.01.2021.

VGM, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf Türleri, https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/01-vakiflarin-turlerine-gore-dagilimi05082020.pdf, Erişim tarihi: 02.01.2021.

Yener, S. (2002). Belediyeler ve Vakıf Sular, İdari ve Mali Mevzuat, 2 (12), 41-42.

https://www.konya.bel.tr/haberayrinti.php?haberID=7759

https://www.konya.bel.tr/sayfadetay.php?sayfaID=898

http://www.cemiyetihayriyevakfi.org/hakkimizda/

http://www.cemiyetihayriyevakfi.org/hizmetler/tesisler/

KONYA TİCARET ODASI VAKIFLARI

Ahmet ÇELİK*
Mustafa AKGÖL**
Özhan SAY***

ÖZET

Odalar, kanunla vakıf kurma yetkisini aldıktan sonra hizmet alanlarını genişletmiştir. Başta mesleki eğitim olmak üzere üniversite kurmaya kadar bölgelerinin sosyal, ekonomik, kültürel yapısını etkileyecek önemli faaliyetler yapmışlardır. Vakıf kurma ve bu vakıflara işlerlik kazandırma noktasında Konya Ticaret Odası (KTO) aktif bir odadır. KTO, tarihinde iki önemli vakfı kurmuştur. İlk, 06 Haziran 1991'de Konya Ticaret Odası Vakfı kurulur. KTO'nun bu vakfı, Alman Dortmund Meslek Odası ile iş birliği yapıp, Teknoloji, Danışmanlık ve Eğitim Merkezi binasında, mesleki eğitim çalışmaları yürütür. Bu merkez, şimdi Selçuk Üniversitesi'ne 15 yıllığına devredilmiştir.

KTO, ikinci olan KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı'nı 2005'te kurdu. Bu vakıf, 2009'da Konya'nın ilk vakıf üniversitesi, KTO Karatay Üniversitesi'ni açtı. 2010 yılında üç fakülte ile eğitim öğretime başlayan üniversite, 2020 yılı itibarıyla 6 fakülte, 3 yüksekokul, 3 meslek yüksekokulu ve bir enstitüde ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeyinde yaklaşık 9 bin öğrenciye eğitim verdi. Vakıf, ayrıca öğrenci

* Kalkınma Odaklı Stratejik Araştırmalar Merkezi (KOSAM) Müdürü
Orcid ID: 0000-0002-1177-3215
** Yeni İpekyolu Dergisi ve Konya Kitabı Yazı İşleri Müdürü / Orcid ID: 0000-0003-2568-6670
*** Konya Ticaret Odası Basın Halkla İlişkiler Müdürü / Orcid ID: 0000-0001-7161-7575

yurtları, sosyal tesisler, öğrenci konukevleri kurup burada değişik kurs ve eğitim faaliyetleri düzenlemekte, ihtiyaç sahibi başarılı öğrencilere öğrenim, barınma ve yemek yardımları yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Konya Ticaret Odası, KTO Vakfı, Karatay Üniversitesi.

WAQFS OF KONYA CHAMBER OF COMMERCE

ABSTRACT

The chambers expanded their service areas after obtaining the authority to establish waqfs by law. They have carried out important activities influencing the social, economic, and cultural structure of their region, especially in vocational education and establishing a university. Konya Chamber of Commerce (KTO) is an active chamber in establishing waqfs and making these waqfs operative. KTO has established two important waqfs in its history. The first one, Waqf of Konya Chamber of Commerce was established on June 6, 1991. This waqf of KTO cooperates with the German Dortmund Professional Chamber and carries out vocational training activities in technology, consultancy, and building of training centre. The centre has now been transferred to Selçuk University for 15 years.

KTO established the second KTO Waqf of Education and Health in 2005. This waqf established the first waqf university of Konya, KTO Karatay University, in 2009. The university which started its education with three faculties in 2010, provided education to approximately nine thousand students at associate, undergraduate, and graduate levels in six faculties, three colleges, three vocational schools, and an institute by 2020. The waqf also established student dormitories, social facilities, student guesthouses and provides various seminars and educational activities in these buildings, as well as giving aid to successful students in need for education, accommodation, and food.

Keywords: Konya Chamber of Commerce, KTO Waqf, Karatay University.

GİRİŞ

Osmanlı'da Tanzimat ve meşrutiyetten sonra batılı anlamda ticari faaliyetlerin sürdürülmesini hedef alan hükümetler, bunların teşvik edilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Bütün bu gelişmeler üzerine 20 Ocak 1880'de 11 maddelik bir nizâmnâme ile Dersaadet Ticaret Odası kurulmuştur. Ülkemizde ilk açılan ticaret odası, Dersaadet Ticaret Odası ismi ile İstanbul Ticaret Odası'dır. İstanbul dışında ticaret odalarının açılışı Dersaadet Ticaret Odası'nın 4 Kasım 1881 tarihli kararından sonradır. Anadolu'da da ticaret odaları kurulması yönünde alınan karara göre, Konya Ticaret Odası'nın kurulma kararı, padişah fermanı ile İstanbul Ticaret Odası meclisinde alınmıştır. Bu kararın ardından 1882'de Konya Ticaret Odası kurulmuştur.

Kanunla kurulan ve yönetilen odalar, bağlı buldukları bölgelere hizmet edebilmek için sürekli bir arayış içinde olmuşlardır. Kanunlar çerçevesinde birçok proje geliştirmişler veya mevcut projelere iştirak etmişlerdir. Hizmet alanlarını genişletmek ya da geniş kitlelere hizmet edebilmek için vakıf kurma çalışmalarına hız kazandırmışlardır. Odalar tarafından kurulan vakıflar, bugün bölgelerinde eksik gördükleri başta mesleki eğitim olmak üzere üniversite kuruluşuna kadar geniş bir faaliyet içerisine girmişlerdir.

Konya Ticaret Odası, kurulduğu 1882 yılından bu yana bağlı bulunduğu şehrin ekonomik, kültürel ve sosyal alanda da kalkınması ve gelişmesi için sürekli proje üreten, bu projeleri uygulayan ya da şehrin faydalanabileceği projelere iştirak eden bir kurum olmuştur.

1. ODALARIN VAKIF KURMA ÇALIŞMALARI

Odaların kuruluşları çok eski yıllara dayansa da vakıf kurma yetkileri, 5590 sayılı kanunla gelmiştir. Oda yönetimleri bulundukları şehirlere hizmet edebilmek için sürekli bir arayış içerisinde olmuş, bu anlamda çalışmalar için devlete öneriler sunmuştur. Bu önerilerden birisi de vakıf kurmak ve vakıflar aracılığı ile hizmet ağlarını genişletmektir.

Bu anlamda 08/03/1950 tarihinde 7457 Sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5590 sayılı "Ticaret ve Sanayi Odaları", "Ticaret Odaları", "Sanayi Odaları", "Deniz Ticaret Odaları", "Ticaret Borsaları" ve "Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği" Kanunu, madde 70'te Birliğin vakıf kurmasına imkan tanınmıştır.

Bu kanunda; "*Temsil, İmza Yetkisi ve Ehliyet Madde 70: (Değişik: 24/12/1981- 2567/29 md.) Birliğin hukuki temsilcisi yönetim kurulu başkanıdır. Yönetim kurulu başkanı veya başkanvekilleri ile yönetim kurulunca görevlendirilecek diğer bir veya birkaç üyenin müşterek imzaları Birliği ilzam eder. Birlik menkul ve gayrimenkul mal almaya, satmaya ve rehin etmeye, ödünç para almaya, sosyal yardımlarda bulunmaya, vakıf kurmaya ve kurulanlara iştirak etmeye yetkilidir.***"*** denilmektedir[1].

Daha sonra bu kanunla ilgili günün şartlarına göre yeniden düzenlemeler yapılmış, 5590 Sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmış, 18/05/2004 tarihinde 5174 Sayılı Kanun kabul edilmiş ve 01/06/2004 tarih ve 25479 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

5590 Sayılı Kanunda sadece bir maddede geçen ve birliğin vakıf kurma ve kurulanlara iştirak etme konusundaki düzenleme genişletilmiş, odaların vakıf çalışmaları ile bu kanunda 11., 33., 55. ve 80. maddelerde geniş bir şekilde yer almış, vakıf kuruluş çalışmalarının içeriğinde başta eğitim faaliyetleri olmak üzere burs verme, sosyal yardımlar gibi konularla ilgili yetkiler verilmiştir. 5174 Sayılı Kanun'da vakıfla ilgili yer alan maddeler aşağıda verilmiştir[2].

Odalarda Ehliyet, Temsil ve İmza Yetkisi / Madde 11: "Odalar, taşınır ve taşınmaz mal almaya, satmaya, inşa, ifraz, tevhit ve rehin etmeye, ödünç para almaya, kamulaştırma yapmaya, sosyal faaliyetleri desteklemeye, özendirmeye, bağış ve yardımlarda bulunmaya, okul ve derslik yapmaya, burs vermeye, bu Kanun hükümleri çerçevesinde şirket ve **vakıf** kurmaya veya kurulu şirketlere ortak olmaya ve benzeri hukukî işlemler yapmaya yetkilidirler."

Bu maddenin içeriği aynı olmak kaydıyla madde 33'de "Borsalar" ifadesi de ayrıca zikredilmiş ve borsalara da vakıf kurabilme yetkisi verilmiştir.

İlgili kanunun 17. maddesinde Oda meclislerinin görevleri sayılır iken **j** bendinde "Taşınmaz mal almaya, satmaya, inşa, ifraz, tevhit ve rehin etmeye, ödünç para almaya, kamulaştırma yapmaya, okul ve derslik yapmaya, bu Kanun hükümleri çerçevesinde şirket ve vakıf kurmaya veya kurulu şirketlere ortak olmaya karar vermek." şeklindeki cümle ile vakıf kurma hususundaki yetkinin meclis kararına bağlı olduğu da aktarılmaktadır.

Birlikte Ehliyet, Temsil ve İmza Yetkisi / Madde 55: "Birlik; taşınır ve taşınmaz mal almaya, satmaya, inşa, ifraz, tevhit ve rehnetmeye, kamulaştırma yapmaya, ödünç para almaya, sosyal yardımlarda bulunmaya, okul ve derslik yapmaya,

[1] 5590 Sayılı TOBB Kanunu, Erişim Tarihi: 11/12/2020 https://www.tobb.org.tr/HukukMusavirligi/Documents/Mevzuat/5590.pdf

[2] 5174 Sayılı TOBB Kanunu, Erişim Tarihi: 17/12/2020 https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/kanun-mevzuat-yonetmelik/TOBB_5174_kanun_kitap_int.pdf

burs vermeye, bağış ve yardımlarda bulunmaya, sosyal faaliyetleri destekleme ve özendirme yardımları yapmaya, bu Kanun hükümleri çerçevesinde şirket ve **vakıf** kurmaya veya kurulu şirketlere iştirak etmeye, derneklere ve kooperatiflere üye olmaya ve benzeri hukukî işlemler yapmaya yetkilidir.

Kamulaştırma, Şirket ve Vakıf Kurma / Madde 80: "Odalar, borsalar ve Birlik amaçlarını gerçekleştirmek ve faaliyet konuları ile sınırlı olmak şartı ile yetkili organlarının kararı ve Bakanlığın izni ile kamulaştırma yapabilirler. Kamu yararı kararı Bakanlıkça verilir. Odalar, borsalar ve Birlik, bu Kanunda öngörülen ekonomik nitelikli görevlerini yapmak, meslek mensuplarının müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, meslekî faaliyetlerini kolaylaştırmak ve mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak amaçlarıyla sınırlı olarak ve Bakanlığın izni ile kurulmuş veya kurulacak şirketlere iştirak edebilirler. Odalar, borsalar ve Birlik, amaçlarına uygun olarak eğitim ve öğretim kurumları kurmak üzere vakıf kurabilirler.

2. KONYA TİCARET ODASI'NIN EĞİTİM FAALİYETLERİ

Konya Ticaret Odası, kuruluşundan bugüne dek daima eğitime özel önem vermiştir. Odalar 1900'lü yılların başında vakıf kurma yetkisine sahip değildi. Ancak o yıllarda Odalar, "Ticarî ve Sınâî meslek mektepleri açma yetkisine" sahipti. Ayrıca dershane açmak, konferans düzenlemek, konusu ile ilgili kütüphane açıp, idare etmek, ticaret-sanayi tahsili için memleket içinde ve dışında okul ve müesseselere talebe göndermek, onları himaye etmek yetkilerine de sahipti. 1924-25 öğretim yılında 30 öğrenciyle, Konya Ticaret ve Sanayi Odası bir Ticaret Mektebi açar. Amaç, ticaret bilgileri vermek; her türlü banka, ticarî muâmele ve münasebetleri öğretmektir. Mektebin eğitim süresi üç yıldır. Konya merkezindedir. Fakat Afyon-Isparta›dan Niğde›ye kadar geniş bir alanın ihtiyacına hitap etmektedir. İlk yılki 30 öğrenci, 1927›de 60 olur. 1927-28 öğretim yılında 100 öğrencinin kaydı beklenirken, Millî Eğitim'e devredileceği gerekçesi ile aynı yıl kapatılır.

İlk Ticaret Mektebi›nin kapatılmasından 16 yıl sonra yeniden Ticaret Okulu açılır. Bu, Konya Ticaret Lisesi›dir. 1943-44 ders yılında ve altı yıllık okul halinde faaliyete geçirilir. Maarif Vekâleti'ne bağlıdır. İlk yeri, Anıt civarında bir evdir. Ticaret Meslek Lisesi, sonra 3 yıllık bir eğitim kurumu haline dönüştürülür. Ardından Anadolu Ticaret Meslek Lisesi açılır. Sonra odanın, Ticaret Bakanlığı ile birlikte 1927'de açmayı tasarladığı Yüksek Ticaret Okulu yerine, Selçuk Üniversitesi bünyesinde 1987-88 öğretim yılında İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi açılır. Ticaretle ilgili bir yükseköğretim kurumunun ancak 60 yıl sonra hayata geçirilebilmesi, yirmili yıllardaki ufkun mahiyetini ele vermektedir[3].

1927'deki eğitim macerasından sonra oda yönetiminin önemli bir hamlesi, 1996'da KTO Eğitim Merkezi'ni açmak olmuştur. Sanayi sektöründe vasıflı eleman sorununa çözüm geliştirmek amacıyla, Oda tarafından Eğitim Merkezi kurulur. Döneminin teknolojisi ile donatılan merkez vasıtasıyla, ekonomiye büyük girdilerin sağlanmasına çalışılır. Ayrıca bu vesile ile birçok insanımızın becerisini geliştirme fırsatı elde edilir. Eğitim Merkezi, Organize Sanayi Bölgesinde yirmi bin metrekarelik açık, dokuz bin metrekarelik kapalı alana sahip bir kurum haline getirilir. Bu çalışma Dortmund Meslek Odası ile müşterek gerçekleştirilmiştir. Maksat, Alman teknolojisini Konya sanayisine, dolayısıyla Türkiye ekonomisine kazandırmaktır. Böylece Konya Ticaret Odası Vakfı-Teknoloji Danışmanlık ve Eğitim Merkezi; kaynak, metal, CNC ve motor alanında kursiyer yetiştirmiştir. Eğitim Merkezi, 2013 yılında, on beş yıllığına Selçuk Üniversitesi'ne devredilmiştir.

[3] Caner Arabacı, 1999, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, KTO Yayını, Konya.

Odalara vakıf kurma yetkisi tanındıktan sonra, Konya Ticaret Odası eğitim çalışmalarını farklı bir boyuta taşımaya karar vermiştir. Sıra Vakıf Üniversitesi'ni kurmaya gelmiştir. Konya'nın süratli gelişen sosyal, ticari ve sınai yapısıyla, "girişimci bir nesli" yöreye kazandırmayı hedefleyen bir özel üniversitenin kurulması, 2004 yılından itibaren tasarlanmaya başlanılır. 139 yıllık oda tarihinin belki en önemli sosyal tabanlı atağı olacak olan üniversite kurma teşebbüsü, Akabe Mahallesi'nde ortalama 94.000 metrekarelik alanda gerçekleştirilip, 2009-2010 yılında eğitim-öğretime başlaması planlanır. Bu planla, günümüzdeki KTO Karatay Üniversitesi hayata geçirilmiş bulunmaktadır.

3. KONYA TİCARET ODASI'NIN KURMUŞ OLDUĞU VAKIFLAR

3.1. KONYA TİCARET ODASI VAKFI

Belirtildiği üzere, 6 Haziran 1991 tarihinde Konya Ticaret Odası adına ve aynı ismi taşıyan "Konya Ticaret Odası Vakfı" kurulur[4]. Bu kuruluş 1999 Ocak Ayı itibarıyla; "Yeni Vakıf" hükmünde, Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından denetlenen 155 vakıftan birisidir.

Kuruluş amacı uzun bir metin olmakla birlikte içinde şunlar bulunmaktadır:

- Üyeler arasında birlik ve dayanışmayı sağlamak. Teknoloji ve her türlü sanat alanında hizmet etmek.
- İleri teknoloji eğitimine kadar her dalda üniversite, fakülte, yüksekokul, teknoloji enstitüsü, sanat ve ticaret okulu, çıraklık eğitim merkezleri, atölye kurmak; kurulmuş olanlara şartlı katkılarda bulunmak.
- Üyelerine sağlık tesisleri kurmak; düşkünler için bakımevi açmak, işletmek, kurulmuş olanlara katkıda bulunmak.
- Üyelerinin sıkıntılarını gidermek için kredi vermek. Üyelerine iş yeri için siteler kurmak.
- Ülke ekonomisine, ticarete katkıda bulunmak için araştırma ve incelemede bulunmak, yayınlamak. Bu konuda her türlü yardımı almak, vakfın gayelerini gerçekleştirmek için şirketler kurmak- yatırımlar yapmak da dahil her türlü faydalı teşebbüsü gerçekleştirmek.

3.1.1. Konya Ticaret Odası Vakfı Kurucu Heyeti

Vakfın ilk kurucu heyeti şu isimlerden oluşmaktadır: Rahim Özkaymak, Seyit Mehmet Ortaer, Yılmaz Yılmaz, Mehmet Bahaettin Canbilen, Ali İhsan Döngel, Ali Rıza Yavuz, Remzi Akhan, Osman Niyazi Horasan, Süleyman Karaman, Mehmet Bayır, Mustafa Çelebi, Rüştü Kişnişçi, Mustafa Loras[5].

3.1.2. Konya Ticaret Odası Vakfı'nın Mal Varlığı ve Binası

Vakfın, 21 Mayıs 1991 tarihli 4. Noterce tasdik edilen ilk senette mal varlığı ortaya konmuştur. Buna göre, 200 milyon TL, 1991 model Wolkswagen Carevalle C. tipi minibüs, bağışlanmış 126 çeşit teknik malzemeye sahiptir. Ayrıca geleceğe dönük olarak tahsisler vardır. Ticaret Odası gelirinin %10'u tahsil edilecek, yine Oda 7.877 m²'lik bir parseli vakfa tahsis edecektir.

Vakfa, vakıf senedindeki 7.877 m²'lik arsa 2. Organize Sanayi Bölgesi'nde tahsis edilir. Sonra bu miktar 25.000 m²'ye çıkartılır. Üç ana bloktan oluşan toplam 9.229 m²'lik kapalı alana sahip Teknoloji Danışmanlık ve Eğitim Merkezi binası 1992-1996 arasında bitirilerek 17 Ekim 1996'da devrin Cumhurbaşkanı tarafından açılır. 1. Blokta

[4] Konya Ticaret Odasının 4 Yılı 1995-1999, s.9.

[5] Caner Arabacı, 1999, Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999, KTO Yayınları, Konya.

idari birimler, konferans salonları, 2. blokta yönetim-eğitim atölyeleri, teorik dershaneler, soyunma odaları, kafeterya, 3. Blokta 1865'er m²'lik iki üniteden oluşan eğitim – atölye grupları bulunmaktadır. Bina tamamıyla Türk Petrol Vakfı tarafından yaptırılmış, halen mevcut olan 4 atölyenin bütün teknik donanımını, hibe halinde Almanya Dortmund Meslek Odası'ndan sağlamıştır[6].

3.1.3. Konya Ticaret Odası Vakfı'nın Eğitim Çalışmaları

Ticaret erbabının en çok ihtiyaç duyduğu konulardan birisi, muhasebe ile ilgili kayıtların doğru tutulmasıdır. Bu nedenle oda, 1983'te üç ay süre ile muhasebe kursu açmıştır. Kurs sonu yapılan sınavlarda başarı gösteren kursiyerlere, başarı belgesi verilmiştir.

Muhasebe kursuna benzer kurs ve seminerler, ihtiyaç duyulan her sahada verilmiştir. Bunlardan birisi, 1985'te Katma Değer Vergisi (KDV) Kanunu'nun teorik ve pratik olarak daha iyi anlaşılabilmesi için Maliye Bakanlığı ile ortak düzenlenen seminerdir. Bakanlığın iki hesap uzmanına, oda üyeleri için Mevlâna Tedkik Enstitüsü ve oda brifing salonlarında seminerler verdirilmiştir.

Odanın kurs ve seminerleri, 1991'den itibaren iki merkezli verilmeye başlanmıştır. Bunlardan birisi, sanayi ağırlıklı ve Konya Ticaret Odası Vakfı bünyesinde gerçekleştirilen eğitim faaliyetidir. Bu kısım üzerinde yukarıda bilgi verilmiştir. İkincisi oda merkezinde verilen seminerlerdir.

Oda, Konya işletmelerindeki profesyonel yönetici eksiğini gidermek amacıyla "Yönetici Eğitim Merkezi"ni kurmuştur. Bu merkezde, ülkemizin değişik üniversitelerinden davet edilen akademisyenler, üst düzey yöneticilere; "çağdaş yönetim ve işletme yöntemleri"ni anlatmıştır. Yönetim ve organizasyon, pazarlama, dış ticaret işlemleri, finansman, muhasebe, hukuk gibi konularda 1995 – 1999 arasında 87 bilim adamı, bürokrat ve özel sektör profesyonel yöneticisi bilgi sunmuştur. Bu arada 5 dönem ve 15 ayrı programdaki seminerlerde 2194 kişiye sertifika verilmiştir[7].

3.1.4. Konya Ticaret Odası Vakfı'nın Yurt ve Barınmaya Yönelik Yaptığı Çalışmaları

Konya Ticaret Odası Vakfı, yurt ve barınmaya yönelik olarak, kuruluşundan itibaren bir yatırım gerçekleştirmemiştir. Bununla birlikte vakıf temsilcileri tarafından, zaman zaman bu konu ile ilgili çalışmalarda ve girişimlerde bulunulduğu, özellikle son dönemde OSB'de konuya ilişkin bir çalışma yapıldığı belirtilmiş, gerekli şartlar oluşmadığından yatırımı erteleme kararı alındığı bildirilmiştir[8].

3.1.5. 2020 Yılı Sonu İtibarıyla Vakfın Durumu

Konya Ticaret Odası Vakfı, başlangıçta odanın seçilmiş yöneticileri tarafından kurulmuştur. Yani Vakıf, Konya Ticaret Odası tarafından kurulmuştur. Fakat 1995'ten sonra yönetim seçimle değiştiği halde, vakıf yönetimi aynı kalmıştır. Yeni Oda yönetimi, 25 kişilik Konya Ticaret Odası Vakıf Genel Kurulu'nda 5 kişi ile temsil edilmiştir. Bu durumda maalesef, oda yönetimi ile vakıf yönetiminin birlik ve dayanışmasında devamlılık sağlanamamıştır.

1995 yılında yönetim değişikliği yaşandıktan sonra, Konya Ticaret Odası yönetimi, KTO Vakfı'nda yeterince temsil edilemediği düşüncesi ile vakıf yönetiminin mevcut oda yöneticilerinden oluşması için girişimlerde bulunmuş, ancak bir sonuç alamamıştır.

---

[6] Arabacı, a.g.e., s. 295 ve 296'da konu ile ilgili olarak Vakıf Başkanvekili M. Bahattin Canbilen'e ve Av. Mustafa Çelebi'ye verdikleri bilgiler nedeniyle müteşekkir olduğunu ifade etmektedir.

[7] Konya Ticaret Odası'nın 4 yılı 1995-1999, s. 4; *Yeni Gazete*, S. 520, 01.03.1999, s. 1.

[8] Konya Ticaret Odası Basın Halkla İlişkiler Müdür Yrd. Mustafa Akgöl tarafından 30.12.2020 tarihinde Konya Ticaret Odası Vakfı kurucuları arasında bulunan ve Konya Ticaret Odası Vakfı Başkan Vekili Mehmet Bahaettin Canbilen ile yapılan görüşme kaydı.

Yine bu minvalde 2013 yılında Konya Ticaret Odası'nın yöneticileri tarafından vakıf bünyesindeki Teknoloji Danışmanlık ve Eğitim Merkezi'nin KTO Karatay Üniversitesi Mühendislik Fakültesi ve Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu öğrencilerinin eğitimlerinde kullanılmak üzere KTO Karatay Üniversitesi'ne veya KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı'na devredilmesi talep edilmiş, bu talebe de olumlu bir cevap alınamamıştır. Daha sonra Konya Ticaret Odası Vakfı ile Selçuk Üniversitesi arasında 2013 yılında bir protokol imzalanmış ve bu protokol kapsamında vakfın bünyesindeki Teknoloji Danışmanlık ve Eğitim Merkezi, 15 yıllığına Selçuk Üniversitesi'ne devredildiği açıklanmıştır. 2. Organize Sanayi Bölgesi'nde bulunan ve 10 bin metrekare kapalı alana sahip olan Teknoloji Danışmanlık ve Eğitim Merkezi'nde halen Selçuk Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösterilmektedir[9]. Konya Ticaret Odası Vakfı, kurucusu olan Konya Ticaret Odası ile bir bağı veya iş birliği bulunmasa da 2020 yılı Aralık ayı itibarıyla varlığını sürdürmektedir.

3.2. KONYA TİCARET ODASI EĞİTİM ve SAĞLIK VAKFI

Vakıf tecrübesine sahip olan Konya Ticaret Odası, 24 Haziran 2005 tarihinde KTO Meclis Toplantısında KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı'nın kuruluş kararını almıştır[10]. Ancak vakfın kuruluşu, 15 Aralık 2005 tarih ve 26024 sayılı *Resmi Gazete* ilanıyla gerçekleşir[11].

KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı'nın kuruluş amaçları aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

Vakfın amacı, münhasıran eğitim, sağlık, kültürel ve sosyal konularda faaliyette bulunmak üzere genç nesillerin;

- Demokrasiyi, laikliği ve cumhuriyet yönetimini özümseyip bir yaşam biçimi haline getirmiş,
- Bilimsel ve rasyonel düşünceyi ve bilim metodunu özümsemiş,
- Bilgili, kültürlü çağdaş, teknolojiye hâkim, bilgi ve teknoloji üretebilen,
- Bilgiyi ve teknolojiyi ülkemizin ve insanlığın yararına kullanabilen,
- Yüksek iş ahlakına ve iş disiplinine sahip,
- Üretici, yenilikçi, girişimci ve inisiyatif sahibi,
- Uluslararası düzeyde rekabete ve çağla baş etmeye hazır,
- İnsan ve doğa sevgisine sahip, yaşama sevinciyle dolu, millî ve manevi değerlerini, menfaatlerini koruyan ve onlara düşkün,
- Global düşünen ve tüm insanlığı kucaklayan; dolayısıyla ülkemize ve tüm insanlığa daha yararlı, bireyler olarak yetişmesine ayrıca, yaşam boyu eğitim anlayışına uygun olarak, her yaş ve seviyedeki insanın bilgi ve kültür yönünden gelişmesine, üretici ve yenilikçi hale gelmesine çalışmak, hizmet etmek ve katkıda bulunmaktır[12].

3.2.1. Konya Ticaret Odası Eğitim ve Sağlık Vakfı Mütevelli Heyeti ve Yönetim Kurulu

Vakfın ilk mütevelli heyetinde 121 kişi vardır. Bu isimlere ilaveten; KTO Yönetim Kurulu Başkanı ve Başkan Yardımcıları, KTO Meclis Başkanı ve Başkan Yardımcıları, KTO Meslek Komiteleri Başkanları'nın tamamı, Türkiye Odalar ve Bor-

[9] https://www.haberler.com/universite-sanayi-isbirliginde-onemli-bir-adim-4219242-haberi, http://ktovakfi.atspace.org, Erişim: 21/12/2020.

[10] Konya Ticaret Odası Haziran 2005 Meclis Toplantısı Karar Tutanakları.

[11] Konya Ticaret Odası Eğitim ve Sağlık Vakfı Kuruluşu https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2005/12/20051215-4.htm Erişim: 20.01.2020.

[12] Konya Ticaret Odası Eğitim ve Sağlık Vakfı "Vakıf Senedi", 2005.

salar Birliği Başkanı, KTO Genel Sekreteri, KTO Meclis Üyeleri'nin Tamamı, KTO Disiplin Kurulu Üyeleri'nin Tamamı, Konya Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı ve Meclis Başkanı da mütevelli heyet içerisinde zikredilmiştir.

Vakfın ilk yönetim kurulu, 11 kişiden oluşmakta olup isimleri şu şekildedir: Mustafa Rifat Hisarcıklıoğlu, Hüseyin Üzülmez, Celalettin Yılmaz, Hamdi Bezirci, Naci Atalay, Hatice Mendi, Mustafa Temiz, Veli Öncan, Ertuğrul Uslu, Mustafa Büyükeğen ve Mustafa Kabakçı.

2014 yılında Vakıf Senedinde yapılan değişiklik ile KTO Meclisi'nin 144 üyesi ve 70 komite başkanı ile 6 kişilik Disiplin Kurulunun tamamı Vakıf mütevelli heyetine doğal üye olarak girmiştir. Böylece mütevelli heyet sayısı 334'e çıkmıştır. Yine senetteki değişiklik ile "Konya Ticaret Odası Eğitim ve Sağlık Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı, Konya Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı'dır" şeklinde bir hüküm getirilerek, Oda Başkanı olan kişinin, aynı zamanda Vakıf Yönetim Kurulu Başkanı olması sağlanmış ve kurumlar arasında fikir ve istişare birliği tesis edilmiştir[13].

KTO Başkanı ve aynı zamanda KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı Başkanı Selçuk Öztürk, vakfın 27 Eylül 2013 tarihli Seçimli Genel Kurulu'nda bu değişikliğe ilişkin bir açıklamada bulunmuştur. Öztürk'ün konuya ilişkin açıklaması şu şekildedir: *"2013'ün Mayıs ayında yapılan oda seçimlerimizde Vakıf senedinde değişiklik yaparak; Konya Ticaret Odası'nın gerçek sahibi üyelerinin vekâletiyle oluşturulan KTO Meclisi tarafından Vakıf yönetiminin oluşturulacağına söz vermiştik. KTO Eğitim ve Sağlık Vakfımızın Genel Kurulu'nda 27 Eylül 2013 tarihine yapılan yeni yönetim kurulumuzun belirlendiği seçimlerimizin ardından oluşturduğumuz komisyonun çalışmaları sonucunda Vakıf senedi değişikliğini hazırladık. Değişikliği hem meclis üyelerimizin hem de vakıf mütevelli heyet üyelerinin görüşlerine sunarak gelen görüş ve öneriler doğrultusunda Vakıf Senedini son haline getirdik. 21 Şubat 2014 tarihinde Vakıf Genel Kurulu'nda kabul edilen Vakıf Senedi değişikliği ile vakıf yönetimine kurumsal bir yapı kazandırdık. Konya Ticaret Odası Meclisi'nin 144 üyesi ve 70 komitesinin başkanı ile 6 kişilik Disiplin Kurulumuzun tamamı Vakıf mütevelli heyetine girmiştir. Böylelikle mütevelli heyet sayımız 334'e çıkmıştır. Emanet olan bu makamlarda görevimiz sona erdiğinde bizden sonra gelecek kişiler vakfın mütevelli heyetini oluşturacaktır.*

Konya Ticaret Odası'nın ismi ve maddi gücüyle kurulan KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı'nda sağlanan yönetim birliğinin ardından; Oda, Vakıf ve Üniversite yönetimlerinin iş birliğiyle Vakfımız amacına ve hedeflerine uygun faaliyetler yürütmektedir. Vakfımızda yaptığımız hizmetlerle; şehrimize, ülkemize ve bağlı olduğumuz tarihi, kültürel ve içtimai değerlerimize hizmet etmenin gururunu hep birlikte yaşıyoruz. Kuruluşundan bugüne kadar geçen sürede şehrimiz vizyonuna sağladığı katkıları her bir yıl artırarak çalışmalarını sürdüren Vakfımızın beşeri sermayemize ve şehrimiz ekonomisine en iyi şekilde hizmet etmesi için çalışmaya devam edeceğiz. Sorun haline getirilen ve mayıs ayındaki seçimlerimizle ilişkilendirilen Vakıf yönetimi konusu kamuoyunda da gündeme gelmiştir. Biz Konya Ticaret Odası'nın ve ona bağlı hiçbir kurumun şahsi bir çekişme ortamına sürüklenmesine izin vermeyiz. Bugün itibarıyla KTO Karatay Eğitim ve Sağlık Vakfı hakkında tüm tasarruflar KTO Meclisi ve bu meclisin seçtiği yönetimde olacaktır. Biz de bizden sonra gelecek yönetimlere emaneti devredeceğiz. Bugünkü seçimlerimizin bir örnek teşkil edeceğini 1991 yılında yine Odamız tarafından kurulan Konya Ticaret Odası Vakfı'nın yönetiminin de Oda meclisimize devredileceğini umut ediyorum."

[13] Konya Ticaret Odası Eğitim ve Sağlık Vakfı "Vakıf Senedi", 2014.

2017 yılında TOBB'un Oda Muamelat Yönetmeliğinde yaptığı değişiklikle odalarca kurulacak vakıflarda, vakıf yönetim kurulu üyelerinin çoğunluğunun, mütevelli heyet üyesi olması şartı aranmaksızın, oda tarafından önerilen oda organlarında görevli kişilerden oluşması zorunlu kılınmıştır. Oda Muamelat Yönetmeliği'nde vakıfla ilgili maddeler aşağıdaki şekildedir:

Ehliyet, Temsil ve İmza Yetkisi ile Genel Sekreter ve Yardımcılarının Görev ve Yetkileri

Ehliyet / Madde 75: "Odalar, meclis kararıyla taşınmaz mal almaya, satmaya, inşa, ifraz, tevhit ve rehin etmeye, kamulaştırma yapmaya, ödünç para almaya, okul ve derslik yapmaya, Kanun çerçevesinde şirket ve vakıf kurmaya ve kurulmuş veya kurulacak şirketlere iştirak etmeye ve benzeri hukuki işlemler yapmaya; yönetim kurulu kararıyla da taşınır mal almaya, satmaya, bağış ve yardımda bulunmaya, sosyal faaliyetleri desteklemeye ve özendirmeye ve burs vermeye yetkilidir.

Odaların, şirket veya vakıf kurabilmesi ya da kurulmuş veya kurulacak şirketlere iştirak edebilmesi ve kamulaştırma yapabilmesi Kanunun 80 inci maddesinde belirtilen amaçlarla sınırlı ve Bakanlığın iznine tabiidir (Ek cümleler: RG-8/12/2017-30264). Odalarca kurulacak vakıflarda, vakıf yönetim kurulu üyelerinin çoğunluğunun, mütevelli heyet üyesi olması şartı aranmaksızın, oda tarafından önerilen oda organlarında görevli kişilerden oluşması zorunludur. Vakıf senedinde, odaca önerilen kişinin, odadaki görevinin sona ermesi halinde vakıf organlarındaki asil ve/veya yedek üyelik görevlerinin de kendiliğinden sona ereceğine ilişkin bir hükme yer verilir. Vakfın kuruluşundan sonra bu şartlara aykırı olacak şekilde vakıf senedi değişikliği yapılamaz. Ayrıca odaların, bağış ve yardımda bulunulabilmesi ve sosyal faaliyetleri destekleyip özendirebilmesi için; bütçede karşılığının olması ve yapılacak bu harcamaların odanın kuruluş amaçları ve faaliyet konularıyla sınırlı olması zorunludur." [14]

2020 yılı aralık ayı itibarıyla KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı Yönetim Kurulu şu isimlerden teşekkül etmektedir: Selçuk Öztürk, Aslan Korkmaz, Halit Karakurt, Celalettin Yılmaz, Mehmet Çenesiz, Mehmet Polat, Teoman Yılmaz, Mustafa Öztaş, Seviban Kuşyılmaz, Durmuş Aydoğmuş, Abdullah İnce.

3.2.2. KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı'nın Faaliyetleri

KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı'nın vakıf senedinde belirtilen amaçlarına ulaşmak için hizmet vereceği faaliyet alanları, aynı vakıf senedinin 5. maddesinde 12 farklı başlıkta belirtilmiştir. Bu maddelerden bazıları aşağıdaki şekildedir:

- Her seviyede, derecede ve nitelikte özel eğitim ve öğretim kurumları, yükseköğretim kurumları, üniversiteler, lisansüstü eğitim kurumları; konservatuarlar, enstitüler, araştırma uygulama ve sağlık merkezleri kurar ve işletir.

- Gerçek ve tüzel kişilerin kurduğu her derece ve nitelikteki eğitim ve öğretim kurumuna iştirak edebilir veya bunlarla müştereken yeni eğitim ve öğretim kurumları açabilir.

- Eğitim, sağlık, kültür ve spor amaçlı tesisler kurup işletebilir.

- Öğrencilere yönelik yurtlar ve sosyal tesisler kurar ve işletir.

- Bilim, teknoloji, kültür-sanat alanlarında, eğitim, araştırma ve inceleme yapar veya yaptırır ve bunun için gerekli müesseseleri kurar.

- Yetenekli ve başarılı, fakat maddi olanakları kısıtlı öğrencilere, burs kredi ve özendirme ödülleri verir ve açacağı eğitim kurumlarındaki kapasi-

[14] Oda Muamelat Yönetmeliği, *Resmî Gazete*, 12.09.2005, S. 25934, (Ek cümleler: *RG*-8/12/2017-30264).

tenin, Mütevelli Heyet tarafından belirlenecek bir oranını bu tür öğrencilere tahsis eder.

- Kanunlar çerçevesinde her türlü eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme faaliyetlerini yürütür[15].

3.2.3. KTO Karatay Üniversitesi

KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı, vakıf senedindeki maddeler doğrultusunda hareket ederek 23 Ocak 2007 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden üniversite kurma izni almıştır. Bu izne istinaden 7 Temmuz 2009 tarihinde, ismini Selçuklular tarafından 1251 yılında yaptırılmış Vakıf Yükseköğretim Kurumu niteliğindeki Karatay Medresesi'nden alan KTO Karatay Üniversitesi'ni kurmuştur.

Kuruluş çalışmalarına, Konya sanayi ve ticaret dünyasının ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi ve karşılanması için tek bir üniversitenin yetmediği öngörülerek başlanmıştır. Sanayi ve ticaret dünyası için, nitelikli, aldığı teorik bilginin yanı sıra işin mutfağını da öğrenip uygulamada da başarılı olan mezunlar yetiştirmek amaçlanmıştır. Kuruluş çalışmalarında iş dünyasının, öğretim üyelerinin görüşleri alınmış ve piyasanın ihtiyaç duyduğu bölümler tespit edilmiştir.

Ayrıca "KTO Vakıf Üniversitesi Kuruluş Öncesi Araştırması" başlıklı Nisan 2007 tarihli bir çalışma gerçekleştirilmiş ve bu çalışmada, şu konularda anket ve değerlendirmeler yapılmıştır: Hedef Meslek ve Üniversiteler, Üniversite ve Bölüm Tercihinde Etkili Faktörler, Vakıf Üniversitelerinde Okuma İlgili Düşünceler, Vakıf Üniversitelerine Yönelik Tutum ve Yargılar, KTO-Konya Üniversitesi (Araştırmanın yapıldığı dönemde kurulacak üniversitenin adı henüz netleşmemişti) Hakkında Düşünceler, Demografik Özellikler.

Konya Ticaret Odası'nın 20.000'i aşkın üyesi de kuruluş aşamasından itibaren desteğini esirgemeyip Konya'ya marka bir üniversite kazandırmak için kuruluşa vesile olmuştur. Yapılan fizibilite çalışmalarının ardından ve örnek üniversite modellerinin incelenmesiyle KTO Karatay Üniversitesi vizyonu çizilmeye başlamıştır.

Belirlenen vizyon çerçevesinde çağdaş eğitim sistemi, yaşamla iç içe yenilikçi yapısı, uygulamalı eğitimi, en az iki dil bilen, nitelikli, piyasayı tanıyan ve iş bulma kaygısı olmayan mezunlar veren, sektör odaklı eğitim programları ile özgün, yaratıcı ve kullanılabilir bilgi üreterek toplumsal gelişime katkı sağlamayı hedefleyen KTO Karatay Üniversitesi, 07/07/2009 tarih ve 27281 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanan 2547 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilat Kanunu'na 5913 Sayılı Kanun'un 1. Maddesi ile eklenen Ek 113. madde ile kamu tüzel kişiliğine kavuşarak Konya'nın ilk vakıf üniversitesi olmuştur[16].

KTO Karatay Üniversitesi ilk öğrencilerini 2010-2011 eğitim-öğretim yılında kabul etmiş ve ilk mezunlarını Haziran 2013'te vermiştir. Böylelikle 139 yıllık tarihiyle Osmanlı son döneminin ve Cumhuriyet yıllarının canlı tanığı olan KTO, KTO Karatay Üniversitesi ile sahip olduğu hafızayı 8 yüzyıl öncesine taşımıştır.

KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı tarafından kurulan KTO Karatay Üniversitesi, bugün 90.258 m^2'si kapalı 145.669 m^2'si açık alan olmak üzere toplam 235.927 m^2 kampüs alanına ve ayrıca Konya Eğribayat'ta hazineden tahsis edilen 305.072 m^2'lik eğitim/uçuş alanına sahiptir.

KTO Karatay Üniversitesi 2010 yılında üç fakülte ile eğitim öğretime başlamış olup bugün itibarıyla 6 fakülte, 3 yüksekokul, 3 meslek yüksekokulu ve bir enstitü ile ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitim vermektedir. 2019-2020 eğitim öğretim yılında üniversitenin toplam öğrenci sayısı 9.000'e ulaşmıştır.

[15] Konya Ticaret Odası Eğitim ve Sağlık Vakfı "Vakıf Senedi", 2005.

[16] https://www.karatay.edu.tr/Kurulus.html Erişim: 25.12.2020.

3.2.4. KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı Öğrenci Konukevleri

KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı, vakıf senedindeki "Öğrencilere yönelik yurtlar ve sosyal tesisler kurar ve işletir" maddesini de dayanak alarak, başta KTO Karatay Üniversitesi olmak üzere Konya'daki üniversite çağındaki gençlere hizmet vermek amacıyla öğrenci konukevleri ve öğrenci yurdu açmıştır. Üniversitenin yakınında bulunan erkek öğrenci yurdu ve kız öğrenci konukevlerinde 2020 yılı itibarıyla 236 erkek ve 258 kız olmak üzere toplam 494 öğrenci kalabilmektedir[17].

Kanun gereği, vakıflar ticari faaliyetlerde bulunamazlar. Ticari alanda faaliyet gösterebilmek için iktisadi işletme kurmak zorundadırlar. Dolayısıyla KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı, bu tür faaliyetlerde bulunabilmek için KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı İktisadi İşletmesi'ni 28.08.2014 tarihinde kurmuştur. Yurt işletmeciliği, bu iktisadi işletme aracılığı ile yapılmaktadır.

KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı tarafından yurt ve konukevinde kalan öğrencilere yönelik sunulan hizmetler üç başlıkta sıralanabilir:

Eğitim Faaliyetleri: Genç Okulu, Ebru ve Hat Kursları, Kur'an-ı Kerim Dersleri, Konukevi Sohbetleri, Psikolojik Rehberlik ve Destek, Pozitif Değerler Eğitimi.

Bu eğitimlerde, KTO Karatay Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi, Konya Büyükşehir Belediyesi, Milli Eğitim Müdürlüğü ve Halk Eğitim Merkezi gibi farklı kurumlar ile iş birliği yapılmakta, verilen kurs ve eğitimler sonunda öğrencilerin sertifika alması sağlanmaktadır.

Kurs ve eğitimlerde şu konular verilmektedir: İlk ve Acil Yardım Kursu, Hızlı ve Etkili Okuma Kursu, Diksiyon ve Güzel Konuşma Kursu, Dürüst ve Güvenilir Olmak, Sabırlı, Sebatkar ve Sorumluluk Sahibi Olmak, Nezaketli ve Alçak Gönüllü Olmak, Kanaat Sahibi ve Şükredici Olmak, İletişim, Hitabet; Stres, Öfke Yönetimi, Olumlu Düşünme, Arkadaşlık Dostluk, Diğergamlık; Sosyal Medya.

Sosyal ve Kültürel Faaliyetler: Tanışma ve Hoş Geldiniz Toplantısı, Aşure İkramı, "Çanakkale Ben'im!" Projesi, Sinema Günleri, Öğrencilere Yönelik İftar Yemekleri, Hayırseverleri Ziyaret, Söyleşi: Geçmişten Bugüne İstiklal Mücadelemiz, STK Ziyaretleri.

Burslar: Yine KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı üniversitesi olan KTO Karatay Üniversitesi'ne yerleştiği yıl Konya ili merkez ilçeleri dışında ikamet eden ve farklı puan türlerinde ilk 1.000, 5.000, 10.000 gibi başarı sıralamasına sahip tam burslu öğrenciler, konukevinde ücretsiz kalma hakkını kazanmaktadırlar. Ayrıca yabancı uyruklu, şehit yakını, engelli, kardeş vb. farklı başlıklarda da öğrencilere yönelik burs imkânları bulunmaktadır. Öğrenci yardımları; ihtiyaç sahibi başarılı öğrencilere yapılmaktadır. Bunlar, Öğrenim, Barınma ve Yemek yardımları olarak gerçekleşmektedir. Bu yardımlar, belirtildiği üzere Vakfın Yönetim Kurulu tarafından kurulan Zekât Komisyonu'nun incelemeleri ve değerlendirmeleri neticesinde ihtiyaç sahibi başarılı öğrencilere öğrenim, barınma ve yemek yardımları yapmaktadır. Bu yardımlar, hayırseverlerin Vakfa vermiş oldukları zekâtların dağıtımı şeklinde gerçekleştirilmektedir[18].

SONUÇ

Ticaret Odaları, Ahilik kültüründen gelen, toplumsal yardımlaşma ve dayanışmayı önemseyen vakıf kültürünü benimseyerek bulundukları bölgelere hizmet vermeye gayret eden kurumlardır. Odalar bu geleneğini, vakıf kurma yetkisi tanındıktan sonra kurdukları vakıflar aracılığı yerine getirmeye çalışmışlardır.

[17] Konya Ticaret Odası ve İştirakleri Sunumu, 2020.

[18] http://www.ktovakfi.org.tr/hizmetler.php?CID=1 Erişim: 25.12.2020.

KTO, 1882 yılından bugüne iki vakfın kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Bu vakıflar, KTO Vakfı ile KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı'dır.

KTO'nun kurmuş olduğu vakıflar, ağırlıklı olarak eğitim, yurt ve barınma alanında hizmet vermiş ve vermeye devam etmektedir. Her iki vakıf da Konya'ya önemli hizmetler vermiş ve kalıcı eserler bırakmıştır. Bu Vakıflar, başta üniversite ve mesleki eğitim merkezi olmak üzere şehri, bölgeyi geliştirecek önemli faaliyetlerde bulunmuş, beşeri sermayeyi güçlendirecek önemli yatırımlar gerçekleştirmiştir.

KTO Vakfı, ağırlıklı olarak Konya sanayisinde mesleki alanda ihtiyaç duyulan kalifiye eleman yetiştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmuştur.

KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı ise, üniversite kurmuş dolayısıyla sürekli gelişen, büyüyen dinamik yapısıyla kendisine yeni hizmet alanları bulmuştur. Vakıf yönetimi ileriki yıllarda şehrin ve bölgenin ihtiyaçlarını dikkate alarak daha önemli hizmet ve projeler yapacak çalışmaları üstlenecektir. Vakıf senedinde yapılan değişiklikle KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı yönetiminin, KTO yönetiminden oluşacak olması, vakfın dinamik bir yapıya sahip olacağını ve her yönetimin yeni bir heyecanla bölgenin gelişmesi yönündeki yeni projeleri bu vakıf aracılığı ile gerçekleştirmeye çalışacağını düşündürmektedir.

"Kâmil odur ki; koya dünyada bir eser, eseri olmayanın yerinde yeller eser" sözünü düstur edindiği görülen KTO, başta Konya sonra da ülke için eserler koymaya gayret edeceğini, kurduğu vakıflar ve yaptığı hizmetler ile göstermiştir.

KAYNAKÇA

ARABACI, Caner, 1999, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, KTO Yayını, Konya.

Konya Ticaret Odası Eğitim ve Sağlık Vakfı "Vakıf Senedi", 2005.

Konya Ticaret Odası Eğitim ve Sağlık Vakfı "Vakıf Senedi", 2014.

Konya Ticaret Odası Haziran 2005 Meclis Toplantısı Karar Tutanakları.

Konya Ticaret Odası ve İştirakleri Sunumu, 2020.

Konya Ticaret Odası'nın 4 yılı 1995-1999.

Oda Muamelat Yönetmeliği, *Resmî Gazete*, 12.09.2005, S. 25934, (Ek cümleler: *RG*-8/12/2017-30264).

Yeni Gazete, S. 520, 01.03.1999.

5174 Sayılı TOBB Kanunu, Erişim Tarihi: 17.12.2020.https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/kanun-mevzuat-yonetmelik/TOBB_5174_kanun_kitap_int.pdf

5590 Sayılı TOBB Kanunu, Erişim: 11/12/2020, https://www.tobb.org.tr/HukukMusavirligi/Documents/Mevzuat/5590.pdf

https://www.haberler.com/universite-sanayi-isbirliginde-onemli-bir-adim-4219242-haberi, Erişim: 21.12.2020.

http://www.ktovakfi.org.tr/hizmetler.php?-CID=1, Erişim: 25.12.2020.

https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskii-lanlar/2005/12/20051215-4.htm, Erişim: 20.01.2020

http://ktovakfi.atspace.org, Erişim: 21.12.2020.

https://www.karatay.edu.tr/Kurulus.html, Erişim: 25.12.2020.

VAKIF İNSAN: ALİ TAHA ÖZAYDIN

Ahmet TURAN*

GİRİŞ

Vakıflar, insan ve toplum hayatının bütün alanlarında görülen bir kurumdur. Bu haliyle, İslam Medeniyetinin, Türk kültürünün sosyal yardımlaşma ve dayanışma şekillerinden eğitim, din, yardım, imar, su kültürü alanlarına varıncaya kadar etkisini hissettirir. Bu kurumların yaşaması, amaçladığı hizmetleri sürdürebilmesi için de dükkândan, hana, hamama, bağ-bahçeden tarlaya varıncaya kadar mal-mülk vakfedilir. Burada, "vakfedilen iş yeri, tarla, bahçe olur da vakıf insan olmaz mı" sorusunu öne çıkarmak gerek. Vakıf tarihi, bu anlamda kendisini insan yararına, insanların hizmetine vakfeden şahsiyetlerin varlığından da beslenmektedir. Cephede, vatan savunması sırasında canlarını sakınmayan gazi ve şehitlerin anlayışını, cephe gerisini tutan toplum içinde kendini, zamanını sel sebil eden insanlarda görmemek mümkün değildir. Vakıfların yaygın kurumlar olarak gönüllü/hasbi yöneticileri, çalışanları, hiyerarşik iç düzenleri ile onların üstünde de bir denetim mekanizması baştan bu yan hep var olagelmiştir. 1924 sonrasındaki savrulma döneminde vakıf mülklerin, vakıf eserlerin eğitim, belediye

*Gazeteci, yazar.

ile ilgili kurumlarda paraya çevrildiği vakıf tarihi için farklı gelişmelerin olduğu yıllar yaşanmıştı. Sonra, yeniden bir organizasyon ve elde kalanların yönetilmesi çalışmaları başlatıldı. Vakıf gayrimenkuller ve eserlerin korunmasında bir kamu kurumu olan Vakıflar Genel Müdürlüğü, aynı zamanda bu eserlere ve vakıf kuruluşlarına şemsiye görevi de yapmaya başladı. Genel Müdürlüğe bu işlevinde büyük desteği, bir alt kademedeki Bölge Müdürlükleri verdi. Tabi kurumun iyi işlemesi, kendini işine veren, adeta canını vakfeden, fedakâr, gayretli, memur zihniyetinin ötesine geçen çalışanlarıyla gerçekleşecekti. Burada öylesine bir vakıf insanı ele almak istiyoruz.

Tarihte anılan "vakıf insan" türüne, elbette cumhuriyet devrinde de rastlanmaktadır. Bunlardan birisi, Ali Taha Özaydın'dır. Konya dahil birçok ilde Vakıflar Bölge Müdürlüğü görevinde bulunup, birçok gayreti gösterdikten sonra sessizce kenara çekilerek kurum emeklisi olan Ali Taha Özaydın ile Ankara'daki evinde, vakıfları ve vakıf insanını konuştuk. Vakıflarla ilgili makaleler yanında, en az vakıflar kadar değerli ve öne çıkarılması gereken bir vakıf insan tipinin de bilinmesini istedik. Biz sorduk, sayın Özaydın cevapladı.

Onunla görüşürken, verdiği muhtasar cevapların gerisinde, ne fırtınaların estiğini, ne yırtıcı yürek çarpıntılarının göğüs kafeslerini zorladığını hissetmemek zor. Özaydınlı'nın, fiili görev sırasında vakıfların yöneticiliğinde bulunması, bir makamda oturmaktan çok, avucunda yanan korları tutmak gibiydi. Zaman zaman can tehlikesi ile tehdit edildi. Bu durum, kurumu ortaya çıkaran medeniyet değerlerinin karşılaştığı tehlikelerin, aynı değerleri paylaşanlarla da buluştuğunu görmek gibidir. Söyleşi, ruh ikliminde, kuru soru-cevap diyaloğunun ötesine geçmektedir. En iyisi sizi yalın soru-cevapların seyrine bırakmak:

Resim 1: Ali Taha Özaydın

- Efendim, önce sizi, sizin anlatımınızdan tanıyalım. Ali Taha ÖZAYDIN kimdir?

- 1939 Manisa doğumluyum. 1962 yılında İzmir İktisat Fakültesi'nden mezun oldum. Mezuniyet ardından 1962-1964 yıllarında vatani hizmeti ikmal ettim. Askerlikten sonra, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğünde göreve başladım. Ankara, Gaziantep, Antalya, İzmir, Balıkesir, Kütahya, Konya ve Aydın illerinde Bölge Müdürlüğü görevinde hizmet verdim. Başarılı çalışmalarım nedeniyle, Genel Müdürlük ana hizmet birimi Emlak Daire Başkanlığında önce vekaleten, sonra da asaleten 17 yıl Daire Başkanı olarak görev yaptım.

Şimdi emekliyim.

- Konuya belki biraz bodoslama girmek olacak ama, doğrudan sorsak: Vakıf eserlere tam manasıyla sahip çıkabiliyor muyuz?

- Vakıflar, bünyesinde 53.000 vakfiye bulunduran bir kurum. Bu varlığı ile yardımlaşma-kültür, sanat şahikası abideleri ile insanlığa en fazla hizmet veren bir kamu kuruluşu. Böyle olmasına

rağmen, zaman zaman çeşitli müdahalelerle, maksat ve amaç dışı yönlendirilmelere zorlanarak vakfiyedeki hizmetleri yapamaz olmuştur.

Kırk yıla yakın devlet hizmetinin otuz yılını bu kurumda geçirdim. Öyle biri olarak, hüzün ve ıstırap içinde kalarak, hiç olmazsa ecdadımdan özür ve bağışlanma dilemek zorunda bırakılarak, vakfiyelerin beddualarından korunmak maksadıyla manevi çıkış yolunu seçtim. 1970-1975 yılları arasında Antalya'da görev yaptığım sıralarda, Kuyucu Murat Paşa tarafından vakıf tesis edilen Murat Paşa vakıf arazisi, dünyanın en zengin kültür arazisi idi. Üzerinde binlerce gecekondu ile dört köy kurulmuştu. İmar yasalarına tamamen aykırı biçimde yapılan yapılar, gece değil gündüz aydınlığında yapılmıştı. Her gün 50-60 kaçak yapı ile vakıf arazi işgal edilmişti. Bir Macar su mühendisi tarafından yapılmasına ön ayak olunan bir milyon m^2'lik Murat Paşa Çiftliğini koruyabilmek için etrafına 400 milyon harcanarak, koruma duvarı çekilmişti. İdarece kültür arazisinin muhafaza edilmek istenmesine rağmen duvar taşları, işgalciler tarafından sökülerek temel malzemesi yapıldı. İşgallerin önlenebilmesi ve kaldırılabilmesi için sayın Valimizden (H. Öğütcen) izin alınarak, yapılanların yıktırılması yolu benimsendi. Yıktırma işlemi, emniyet güçleri ile belediye yetkililerinin huzurunda gerçekleştirirken silahlı saldırıya uğrayarak yok edilmek istendim. Murat Paşa Çiftliği, Antalya'mızın akciğerleriydi. Bunu her görevli Belediye Başkanı bildiği halde, yaptığım bu yıkımlara karşı çıkıldı. Yeterli destek verilmedi. Gelecek nesillere, işgal edilmiş bir şehir manzarası bırakıldı. Hatta gecekonduların 775 Sayılı Yasaya göre yıkımları için her izin talep edişimde bana; "Müdür Bey, bu işe son derece üzülüyorum, bu işlemleri sonlandıralım" dendiğinde, "Bu iş vakıfların değil Antalya Belediyesinin görevidir. Yarın emir buyurun bu işi Ankara'ya ileterek toplu yıkım yaptırarak çözüme kavuşturalım. Bu işin yapılması, Antalya için büyük bir çıkış kapısı olacaktır" dedim. Siyasiler, ne yazık ki, geleceği değil günü kurtarma tavrında. Değerli valimiz, emekliliğinden sonra yazdığı hatıratta, Antalya'da en üzüldüğü olayın, vakıf arazisi üzerindeki gecekonduların yıkımına onay verirken çektiği acı olduğunu ifade etti.

Panellerde, sempozyumlarda vakfın bir şefkat ve yardımlaşma kuruluşu olduğu ifade edilerek mersiyeler düzülmekte. Ancak Antalya gibi dünyanın en güzel şehrinin Devlet Hastanesi ile Emniyet Müdürlüğü lojmanı, vakıf arazi üzerine yaptırılarak yıllarca kullandırıldı. Vakıf arazinin büyük kısmı, yok pahasına satıldı. Elde edilen akar, toprak bedelleri ile 1971 yılında şehrin en büyük iş merkezi yaptırıldı. Fakat o da vakfa çok görüldü. Modern iş merkezi, siyasete kurban edilerek harap Belediye İşhanı ile takas yolu seçildi. Mazbut Murat Paşa vakıf tüzelkişiliği yok edildi. Son kalan narenciye çiftliği de yok olacağı akıbeti beklemektedir. Üzülerek diyorum ki, ecdada saygı bu olmamalıdır. Hele vakfın kurucusu Kuyucu Murat Paşa, sağ kalıp bugünleri görseydi beddua etmezdi, ancak görevlilere övgüde de bulunmazdı sanırım. Tarih boyunca gerek Beylikler, Selçuklular dönemi ile Osmanlılar döneminde hiç kimse vakıf hükümleri dışına çıkamaz ecdadı incitmez, kimsenin de incinmesini istemezdi.

- Antalya'dan zihninizde acı örnekler var. Konya'da da görev yaptınız. Konyalıların vakıflara bakışını nasıl yorumlarsınız?

- Konya'da görev yaptığım sıralarda en çok dikkatimi çeken husus, müstesna vakıflardan taviz alınırken, zaman zaman çıplak mülkiyet sahipleri vakıflar idaresine başvururlardı. Halkta bir vakıf duyarlılığı vardı. Böylece, arsa-ev gibi mülklerinin tavize tabi olup olmadığını sorarlardı. İdare de eski ve yeni tapu sicillerinde araştırma yaptırarak muhataplarına doğru bilgi aktarırdı. Böylece kişiler, alım ve satımlarından vazgeçerlerdi. Celaliye Vakıfları, Konya'da bini aşkın seviyededir. Bunlardan 2162

Sayılı Vakıflar Yasasına göre bir kısmı tavize alınarak kaldırılmakta, bir kısmı da hatalı kayıtlar düzeltilerek sorunlar çözülmekte idi. Eski yazıdan yeni yazıya geçilirken binlerce Mevlanâ Vakıflarının kayıt yenilemesi İdarelerce sağlıklı yapılmadığından (Vakıflar-Tapu İdaresi) tahakkuk ve tahsil yönüne maalesef gidilememişti. Yine görev sırasında iken, Vakıflarımızın hesaplarına 460 İsviçre Frangı geçtiği haber verildi. "Hesabınıza intikal ettireyim mi" diye sorulduğunda, Avrupa'dan yardım olsun diye gönderilen parayı, vakıflara değil, müzenin içinde bulunan havuzun tamirine aktarmak zorunda kaldık. Celaliye Vakfının öşürleri, maalesef az da olsa alınamamıştır. Bu yüzden idare de milyonlarca lira taviz haklarından mahrum kaldı.

Konya Selimiye Külliyesinin yıllarca Vakıflar İdaresince onarımı yapıldı. Hayratın işletilmesinden elde edilen gelir ise, Müzeler İdaresinin Döner Sermayesine yatırılmakta idi. Yavuz Sultan Selim'in vakıf yoluyla yaptırdığı bu külliye ile İstanbul'daki camisi ve Giresun'daki hayratı için bırakılan ona yakın köyün gelirleri ile Filistin ve Kayseri'deki ipek üreten ve işleyen imalat gelirlerinin icarları, Vakıflar İdaresi tarafından alınamıyordu. Bu yüzden, mabetlerin restorasyonu yapılamamıştır. 2004 yılından sonra Vakıf Yasasında değişiklik yapılarak onarımlara kaynak hazırlandı. Vakıflar Bankasında, Vakfın hissesine düşen gelirlerinden sağlanan paralarla yeterli kaynak aktarıldı.

Tarihi süreç içinde bilhassa Beylikler ve Selçuklular döneminde Vakıflar Yönetimi, idari ve mali açıdan tamamen bağımsızdı. Böyle olması nedeniyle faaliyetlerini, vakfiyede belirlenen şekillerde etkin usullerle yönetiyorlardı. Onun için vakıfların yönetimi bu süreçte sosyal ve iktisadi günün çalkantılarından en az şekilde etkilenmişlerdi. Örneğin Beyşehir'deki Eşrefoğlu Camii (M. 1297), Emir Süleyman tarafından vakıf olarak inşa edilmiş bir külliye idi. Bu değerli eser, o dönemde inşa edilen Sivrihisar Ulu Camii, Kastamonu Karabaş Camii, Afyon Ulu Camii ile Başkentimizdeki Aslanhane Camii gibi ahşap yapıların en önemlilerindendi. Tahta ve çini işçiliğin en güzel örnekleri vardı. Caminin yapımını Eşrefoğlu Süleyman Bey tamamlamış vakıflarla desteklemişti. Beyşehir, ismini de çok dürüst asker olan bu emirden almıştı. Bu tarihi yapının vakıfları, Karamanoğulları ve Osmanlılar döneminde zenginleştirildi. Zamanla 90 dükkân, 13 farklı köyde bağ yerleri, bez hanı gibi kıymetli emlakların hiçbiri bugüne kadar ulaşmadı. Birçoğu yıkıldı. Maalesef birçoğu da idarece satılarak zaman içinde tasfiyeye uğratıldı. Dünyada örneği az bulunan bu tarihi yapının hizmetlileri de çoktu. Bir imam, 4 hafız, iki müezzin, bir kayyım görev yapmıştı. İcare gelirleri çok olan bu vakfın, akarları yok olunca eser yıllarca onarılmadı. Kötü yöneticiler de eserin zarar görmesine neden oldular. Son yetmiş yılda vakıfların gayretli çalışmaları sonucu eser, aslına uygun olarak restore edilerek kullanılmakta ve korunmaktadır. Konya'da görev yaptığım sırada Boğaziçi Üniversitesinden bir profesör, altı asistanı ile Beyşehir'e gelerek Eşrefoğlu Camisi'nde inceleme yapacaklarını belirterek caminin açılmasına izin istediler. Ahşap malzemelerden kesitler alacaklardı. Çevre halkı, bu araştırmacılara izin vermemişlerdi. Konu telefonla Sayın Konya Valisine iletildiğinde Vali Bey bana, "Bu işi izle ve sonuç hakkında tarafıma bilgi ver" dedi. Beyşehir'e vardım. Orada sayın profesöre, yetki belgesini sorudum. O da kendilerine Vakıflar Genel Müdürlüğünce verilen yetki belgesini gösterdi. Bunun üzerine Konya'nın yazışmalardan haberi olmamıştı. Onun için vakıf camiye giremeyeceklerini ve ahşap malzemeden kesit alamayacaklarını kendilerine söyleyerek mabet mahallinden ayrılmalarını sağladım.

Konya'da yönetimde bulunduğum sürece halkın Vakıflara bakış açısı, çok müşfik ve samimi duygularla olmuştur. En güzel hizmetim de Konya'da gerçekleşti. Bundan büyük bahtiyarlık duydum.

25. 4. 1989

Sn. Nazif Öztürk
Hay. İ. ve Sos. Hiz. Dai. Başkan
ANKARA

Fenni Furun Konya Belediyesinin Sultan Selim Camii yanındaki bir kısım gayrimenkulüne imar planında yola gitmesi sonucu, bu gayrimenkullerin karşılığında Vakıflar idaresine verilmek üzere takas şeklinde mülkiyeti Vakıfa 1928 tarihinde geçmiştir.

1973 yılına mevcut şekliyle hizmet veren furun, 1973 yılında kiracısının furunu modern makine ve tesisatla donatması sonucu, eski müştemilatın bir kısmı kullanılmaz olmuştur.

Mevcut imar planında furunun tamamına yakının yola isabet etmesi dikkate alınarak, Müdürlüğümüz bu gayrimenkulün eski eser olarak tescilinin yaptırılması hususunda 1979 yılında Genel Müdürlüğümüz nezdinde gerekli girişimlere başlamıştır.

Bu girişimlerimiz üzerine ancak 1983 yılında Bölge Kontrolü Mimar İ. Ahmet Arslanoğlu tarafından furun incelenmiş ve fotoğrafları çekilmiştir.

Tescil daire Selebi Genel Müdürlüğümüzün 10. 1. 1984 gün ve 462-22-312/84 sayılı yazıları ile Konya Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu Başkanlığına sevkedilmiş ise de, ilgili Kurulun 13. 1. 1984 tarih ve 123 sayılı kararı ile masalesef söz konusu furunun korunması gerekli Kültür Varlığı nitelliğinde olmadığına karar verilmiştir.

1987 yılında Belediyenin imar planı gereği furunun kamulaştırılarak istimlaki karşısında, Müdürlüğümüzün ödeneğinin bilhassa üç cephesinin aynen korunarak, geriye çekilmesi gibi bir şartında bulunmuş ise de, geriye çekildiğinde kalacak kısımda furunun faaliyetini sürdürmeyeceği ve bu hususlarda Belediye ile bir anlaşma sağlanamayacağı görüldüğünden, kamulaştırılmasına takdirine göre 75000000. TL bedel ödenmesi Belediyeden 1987 yılında kamulaştırılarak, yıkılmış ve arsası yola terkedilmiştir.

1939 yılındaki yıllık kirasının 550 TL olduğu, istimlak edildiği 1987 yılındaki yıllık kirasının ise 2.182.824.— TL olduğu kayıtlarımızda görülmektedir.

Saygı ile sunarız.

A. Tahsin Özaydın

(Mektup, Nazif Öztürk, Özel Arşivinden temin edilmiştir).

Konya'daki hatıralarını geçmeden önce Ali Taha Özaydın'ı, bir de kendisini yakından tanıyan, gönül dostu olan Dr. Nazif Öztürk'ten öğrenmek istedik. Cevabı kısa, ama asıl bir sakladığı bir mektup belgesi üstünden oldu. Mektup, 25 Nisan 1989 tarihli ve *"Sn. Nazif Öztürk Hay. İş. Ve Sos. Hiz. Dai. Başkanı ANKARA***" hitabıyla başlıyor. İçeriği şöyle:**

"Fenni Furun Konya Belediyesinin Sultan Selim Camii yanındaki bir kısım gayrimenkulün imar planında yola gitmesi sonucu, bu gayrimenkullerin karşılığında Vakıflar idaresine verilmek üzere takas şeklinde mülkiyeti vakfa 1928 tarihinde geçmiştir.

1973 yılında mevcut şekliyle hizmet veren fürun, 1973 yılında kiracısının fürunu modern makine ve tesisatla donatması sonucu, eski müştemilatın bir kısmı kullanılmaz olmuştur.

Mevcut imar planında fürunun tamamına yakının(ın) yola isabet etmesi de dikkate alınarak, müdürlüğünün bu gayrimenkulün eski eser olarak tescilinin yaptırılması hususun(un) da 1979 yılında Genel Müdürlüğümüz nezdinde gerekli girişimlere başlanmıştır.

Bu girişimlerimiz üzerine ancak 1983 yılında Bölge Kontrolü Mimar İ. Ahmet Arslanoğlu tarafından fürun incelenmiş ve fotoğrafları çekilmiştir.

Tescil talebi Genel Müdürlüğümüzün 10.1.1984 gün ve Ab.yap/22-312/84 sayılı yazıları ile Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu Başkanlığına iletilmiş ise de, ilgili Kurulun 13.1.1984 tarih ve 123 sayılı kararı ile maalesef; söz konusu fürunun korunması gerekli taşınmaz Kültür Varlığı niteliğinde olmadığına karar verilmiştir.

1987 yılında Belediyenin imar planı gereği fürunu kamulaştırmak istemesi karşısında, müdürlüğümüz öncelikle fürunun bilhassa ön cephesinin aynen korunarak geriye çekilmesi gibi bir girişimde bulunmuş ise de, geriye çekildiğinde kalacak kısımda fürunun faaliyetini sürdüremeyeceği ve bu hususta Belediye ile bir anlaşma sağlanamayacağı görüldüğünden, kamulaştırılma talebine rıza gösterilmekten başka bir çare olmadığı görüldüğünden 1987 yılında 75.000.000. TL. bedel üzerinden Belediyece fürun kamulaştırılarak yıkılmış ve arsası yola kalbedilmiştir.

1939 yılındaki yıllık kirasının 550 TL olduğu, istimlak edildiği 1987 yılındaki yıllık kirasının ise 2.182.824. TL olduğu kayıtlarımızda görülmektedir.

Saygı ile sunulur. Ali Taha Özaydın".

Bu mektubun sahibi Ali Taha Özaydın hakkında, beraber sürgün dönemi yaşayan, kendisi vakıflarla ilgili önemli eserler veren Dr. Nazif Öztürk şu özgün değerlendirmeyi yaptı: "Bu mektubu yazan Ali Taha ÖZAYDIN, taşrada Antalya, İzmir, Balıkesir, Konya ve Aydın Vakıflar Bölge Müdürlüklerinde Bölge Müdürü, merkezde on dört yıl mülkiyet ve yatırım işlerinden sorumlu Emlâk Dairesi Başkanlığı olarak görev yapan; her bulunduğu görevde mektupta görüldüğü gibi evkâfın hakkını-hukukunu korumaya çalışan, Allah hayırlı uzun ömürler versin seksen yıllık ömrünün kırk yılını büyük mücadelelerle Vakıflar İdaresinde geçiren çalışkan, gayretli, fedakar, birlikte sürgün yıllarımızın olduğu, biriktirip yığmadığı emlâkini değil ama; aklını birikimini, zamanını vakfeden vâkıf bir arkadaşımızdır.

Yazmakla arası pek hoş değil ama, yine de yaşayıp gördüklerini kayda geçirse, Vakıflar İdaresi'ne yapıp ettiklerini muhasebe imkânı verecek büyük bir bilgi birikimi, gelecek kuşaklar için zengin bir vakıf ve kültür kaynağı kayda geçirilmiş olurdu. Bir editör bulunduğunda bu fırsat hala geçmiş değildir."

Ümit ederiz kendisi de vakıf insan olan Nazif Öztürk'ün temennileri gerçek olur. Artık bu fasıladan sonra, Ali Taha Bey'le sohbete devam etmek gerekmektedir.

- Yurt dışında vakıf çalışmanız oldu mu?

- Evet, Romanya da bir çalışmamız oldu.

Vakıflar Genel Müdürlüğü emriyle benim başkanlığımda üç kişilik bir heyetle Romanya'da Türklerin en fazla bulunduğu Dobruca bölgesinde 15 günlük bir çalışma yaptık. Fakat size önce Dobruca bölgesini anlatayım.

Türklerin çoğu, tarihî Kuzey Dobruca bölgesinde, özellikle de Köstence ilinde yaşamaktadır. Yalnızca bu bölgedeki sayıları, bölge nüfusunun yüzde 3, 4'ünü oluşturacak şekildedir.

Nüfus sayımını yansıtan bir araştırma merkezine göre, Romanya'da Türklerin sayısı, toplam nüfusun yüzde 0.14'ünü oluşturacak şekilde 32.098'dir.

Dobruca bölgesinde Türklerin yaşadığı çok sayıda yerleşim yeri vardır. Bu bölge, Romanya'da farklı toplumların bir arada barış içinde yaşadığı örnek coğrafyalardan biridir. Bölgede yaşayan Türkler, sadık bir Romanya vatandaşı olmakla birlikte, kendi özünü ve kültürel değerlerini korumak için de mücadele ediyorlar.

Osmanlı'nın iskân politikası çerçevesinde Dobruca'ya, Anadolu'dan Türkler yerleştirilmiştir. Bunların dışında, Kırım Tatarlarının da gelmesiyle bu bölge, önemli miktarda bir Türk nüfusunu barındırmaya başlar. Ne var ki zamanla bölgeden, Anadolu'ya doğru ters göç de yaşanır.

2011 yılına ait nüfus sayımlarının sonuçlarına göre Romanya'da, 28.226 Oğuz ve 20.464 Tatar Türkü olmak üzere toplam 48.690 Türk yaşıyor. 2002 nüfus sayımında ise Oğuz ve Tatar Türklerinin toplam sayısı 56.733 kişi olarak tespit edilmiştir.

Sosyalist dönemin başlamasına kadar Romanya Türkleri, kültürel ve dini kimliklerini yaşatma, ayrıca siyasi ve sosyal haklarını muhafaza etme hususlarında önemli ölçüde başarılı olabilmişti. Ne var ki, 1944'te başlayan sosyalist yönetim altında, diğer azınlıklarla birlikte, Romanya Türklerinin de hakları, eğitim ve kültürden dini yaşama kadar değişik ihlal ve kesintilere uğradı. 1990 başından itibaren ise Romanya'da, Türkler dahil, azınlıkların durumu düzeltildi. Her şeyden önce Romanya Anayasası'nın altıncı maddesinde, azınlıklara kendi etnik, kültürel, dilsel ve dini kimliklerini korumaları ve geliştirmeleri doğrultusunda hak ve güvence tanındı. 32. maddede ise, azınlıkların kendi dillerini öğrenebilecekleri ve kanunların öngördüğü çerçevede anadilde eğitim görebilecekleri vurgulandı. Nitekim Romanya'daki Türklerin, Romanya eğitim sistemi çerçevesindeki tüm dersleri Türkçe olan bir okulu yoktur. Diğer azınlıklar gibi, Türkler de seçmeli ders olarak anadil dersini görebiliyor. Ayrıca Türkler, tarih ve gelenekleriyle ilgili de Türkçe olarak ders alabiliyorlar.

Romanya Anayasası'nın 59. Maddesine göre, mecliste temsil edilmeyi hak edecek kadar oy alamayan azınlıklara, Romanya meclisinde sabit birer sandalye tahsis edilecektir. Bu maddeye uygun olarak hem Oğuz hem de Tatar Türklerinin mecliste birer milletvekili bulunuyor. Milletvekili adayları ise, Türk azınlığını Romanya resmi makamları karşısında temsil eden ve azınlığa tanınan yasal haklardan yararlanmaya çalışan iki derneğin genel kurulunda oylanıyor. Söz konusu dernekler; Romanya Demokrat Türk Birliği ile Romanya Müslüman Tatar Türkleri Demokrat Birliği'dir.

Romanya meclisinde bulunan iki adet milletvekili dışında, yerel seçimlere de katılan Türkler, yerel yönetimlerde yer almak suretiyle de ihtiyaçlarına çözüm bulmaya çabalıyor. Romanya Demokrat Türk Birliği ile Romanya Müslüman Tatar Türkleri Demokrat Birliği, Türklere ilişkin kültürel faaliyetlerin çoğunu gerçekleştiriyor. Ayrıca Türklerin örf ve adetlerini, dilini ve dinini de canlı tutmaya çabalıyorlar.

Bunun dışında Romanya hükümeti ödeneklerinden de istifade eden bu dernekler, Türkçe ve Romence yazıların yer aldığı süreli yayınlar ya-

yımlıyor, festivaller, sempozyumlar, toplantılar düzenliyorlar. Yazılı yayınların dışında, Köstence Radyosu'nda haftada yarım saat, Romanya ulusal televizyonunda ise, ayda bir saat Türk toplumu hakkında bilgi veriliyor.

Biz bu bilgiler ışığında çalışmamızı yaptık. Çalışmamız esnasında, bazen Türklerin evlerinde misafir olarak kaldık. Vakıf eserlerimiz ve gayrimenkullerimizle ilgili çalışmamızı tamamlayarak rapor halinde teslim ettik.

Vakıf eserlerimiz ve gayrimenkullerimiz, bizim ecdat yadigarımızdı. Millet ve ülke olarak onlara sahip çıkmak bizim boynumuzun borcuydu. Vebalimiz, kırmızı çizgimizdi.

Romanya'da çalışma yaptığımız yerleri ayrı, ayrı sizlerle paylaşayım.

KÖSTENCE

Arabamızla Tuna ile Karadeniz arasında yer alan yaklaşık 500 yıl Türk hakimiyetinde kalmış, âdeta Anadolu'dan bir parça imiş gibi bir vatan toprağını andıran "Dobruca" adıyla bilinen, ülkedeki Müslüman Türk nüfusun %90'ının yaşadığı bölgeye doğru yol almaya başladık. Köstence'ye varınca konaklama için bir otele yerleştik.

Aynı gün içerisinde, önce Başkonsolos Ergim Ülkü ve Köstence Müftüsü Osman Necat ile daha sonra Türk ve Tatar cemaatleriyle görüşmelerde bulunduk. Onlara, yapacağımız çalışmalarla ilgili bilgi verip yardımlarını beklediğimizi arz ederek ayrıldık. Romanya'nın Bükreş'ten sonra ikinci büyük yerleşim merkezi olan Köstence'de ibadete açık 5 cami mevcuttu. İskele yakınında yedi mahzen ve üç odayı vakfettiğini ifade eden vâkıfa ait belge bulduk. Bu taşınmazlardan elde edilen geliri yine kendisi tarafından yaptırılan caminin bakım, onarım, aydınlatma ve görevli ücretleri gibi harcamalarına karşılık olarak ödenmek üzere şart kıldığını söz konusu belgeden öğrendik.

TEKİRGÖL

Bu kasaba da halen ibadete açık bir cami mevcuttu. Geniş bir bahçesi olan mabedi temiz ve bakımlı bulduk.

Belde halkının ifadesine göre daha önce mevcut olan, ancak şu anda arsası üzerine şimdiki caminin imamı tarafından ev yapılan bir cami daha varmış. Çiçeklerle bezenmiş bakımlı bir bahçe içerisinde bulunan bu evde, ev sahibi Hoca Efendi'nin bir kahvesini içmek de nasip oldu.

Yaklaşık 2000 Müslüman Türk'ün yaşadığı bu kasabada vakıf kayıtlarına göre; 1701 M. tarihinde "Hacı Mehmed oğlu Hacı Ahmed" tarafından bir mektep, dört dükkân ve bir fırının vakfedildiği vakfiyesinde belirtilse de izine rastlayamadık. Yok etmişlerdi.

MANGALYA:

Tekirgöl'den sonra Mangalya'ya geçtik. Esmahan Sultan Camii önünde arabamızı park edip bahçeye girdik. Kırılmış, birçoğunun başları koparılmış mezar taşları bizi hüzne boğsa da Dobruca'nın güneyinde 425 seneden beri bir vakıf âbidesi olarak kalmayı başaran cami, içimizi bir nebze ferahlattı.

II. Sultan Selim'in kızı Sokullu Mehmet Paşa'nın hanımı, ESMAHAN SULTAN tarafından yaptırılan bu cami-i şerifin vakfiyesi, 980 H. (1573 M l tarihlidir. Vakfiyede akar olarak vakfedildiği belirtilen taşınmazlar, bugün Türkiye, Bulgaristan. Makedonya ve Romanya devletlerinin sınırları içerisinde bulunuyor. Romanya'daki mevkufatının (Herhangi bir sebeple geçici olarak alıkonulmuş, vakfedilmiş mal veya mülkler) o zaman köy olan Mangalya'nın tamamı, Tekfur Gölü (Tekirgöl) Nahiyesi'nde Rahtuvan ve Bilbanoğlu köyleri ile Karasu Boğazı Köyü olduğunu örendik.

Söz konusu akarların gelirlerini toplamak için altı kişinin tahsildar olarak görevlendirilmesi, bu

vakfın büyüklüğünü gösteriyor. 1961-1962 yıllarında Romanya Hükümeti tarafından onarıldığını öğrendiğimiz söz konusu caminin, o tarihten sonra Komünist Rejimin devrilişine kadar kısmen müze olarak kullanıldığını, cemaatin ileri gelenleri ifade ettiler. Kılınan öğle namazından sonra imam efendinin, *"Geçmişlerimizin ruhu için el-Fatiha..."* diyerek cemaati ecdadın ruhuna Fatiha okumaya davet etmeleri bizi oldukça duygulandırdı.

Demek ki bu kardeşlerimiz, hayır sahiplerini yani vakıf kuran erleri ve fatihleri asla unutmamış, onları her namazdan sonra dua ile yâd etmeyi kendileri için bir görev biliyorlardı. Yoklar hanesinde yerini alan "Kara Ahmed Mescidi'nin arşiv kayıtlan arasındaki mevcudiyetini, söz konusu mescit için vakıf kuran "es-Seyyid Feyzullah Efendi'nin 1143 H. (1731 M.) tarihli vakfiyesinden öğrendik.

MECİDİYE

Bu şehir, Sultan Abdülmecid tarafından imar edilmesi sebebiyle "Mecidiye" adıyla anıla gelmişti. Eski adı Karasu'ymuş.. Bakımlı, görkemli ve çevre güzelliğiyle dikkati çeken camisine halk *"Mecidiye Cami-i Şerifi"* diyor. Dobruca'nın merkez camisi olarak değerlendirilen söz konusu mabedin, kıble kapısı üstünde Abdülmecid Han›ın tuğrası, tuğranın altında ise dört satırlık kitabesi bulunuyor. Ta'lik hatla yazılmış olan kitabede şunlar yazılı:

"Şah-ı âlem nisbet-i nâm-ı Hümayun ile.

Oldu bu belde-i ma 'mureye revnak feza.

İşbu tarihim okundukça, ola ilm-i mezid,

Kıldı şâhinşah-ı ekrem, cami-i dilcû bina." Sene 1277.

Ebcet hesabıyla da aynı sonucu veren caminin inşa tarihi 1860'tır. Yaklaşık 10.000 Türk'ün yaşadığı, bu güzide şehirde. 1901'den 1966 yılına kadar Türk çocuklarına eğitim-öğretim imkânı sağlayan bir de medrese bulunuyor idi. Perişan bir halde gördüğümüz medresenin, devlet tarafından restore edilmek üzere korunmaya alındığı, belde ileri gelenleri ile Mecidiye Camii imamı tarafından ifade edildi.

Sekiz yıllık eğitim veren bu okulun, Babadağ'daki "Gazi Ali Paşa Medresesi" yerine Romanya devleti tarafından yaptırılarak hizmete sunulduğu, karşılığında ise Türk cemaati ile yapılan bir anlaşma gereği adı geçen vakfa ait 8 bin hektarlık Babadağ ormanlarını devletleştirdiği bölge halkı tarafından ifade edildi. Ancak şu hususu önemle ifade ediyorum. **Sözü edilen anlaşma metnini bütün gayretlerimize rağmen elde etmemiz mümkün olmadı.**

HIRŞOVA

Kasabada tarihî mirasımızdan tek örnek olan Sultan Mahmut Camisi'ni bulmak zor olmadı. Yapının giriş kapısı üstünde bulunan kitabesinde yazılı bulunan tarih 1230 H. (1815 M.) Bu tarih, caminin II. Sultan Mahmut döneminde yapıldığını gösteriyor.

Burada yaşadığım bir hatıramı paylaşayım.

Hırşova'ya ilk girdiğimizde daha önce caminin temizlik ve bakımıyla ilgilenen Nuriye Hanım'ı bulmak için bir Türk'ün kapısını çaldık. Bizi 18-20 yaşlarında genç bir Türk kızı karşıladı. Anlaşamadık, çünkü kız Türkçe konuşamıyordu. Anne ve babası Türk olan bu genç kızın, ana dilini konuşamaması bizi çok üzdü.

BABADAĞ

Bildiğiniz gibi Babadağ, sefere çıkan Osmanlı padişahlarının Tuna'yı geçmeden önce konakladıkları önemli bir yerleşim merkeziydi. Şehri önemli kılan özelliklerden biri; bu beldede "Sarı Saltuk" adında bir ulu kişinin medfun olmasıdır. Yıldırım Bayezid zamanında fethedilen şehrin manevî fatihi olarak bilinen Sarı Saltuk Hazretlerinin türbesi, kuzeye doğru sefere çıkan her padişah tarafından mutlaka ziyaret edilirmiş. Yol arkadaşlarımız ve aynı zamanda bize rehberlik eden soydaş profesör

Mustafa Ali Mehmet ile Tahsin Cemil, bölgeye giden Osmanlı padişahlarının tamamının bu adete riayet ettiğini ifade ettiler.

Buram, buram tarih kokan bu Osmanlı yadigârı şirin kasabada ayakta kalan tek mabet, "Gazi Ali Paşa Camisi"dir. Türkiye Diyanet Vakfı tarafından onarılan caminin bahçesinde bulunan Vâkıfın türbesi de tamir edilmiş. Ayrıca, ek olarak iki katlı bir de imam evi yapılmış. Bu vesileyle ülkemiz adına sevinç ve onur verici bir olay olan söz konusu onarımı gerçekleştiren T.D.V. yetkililerini tebrik eder benzeri çalışmaların devam etmesini temenni ederiz. Adı geçen paşanın yaptırdığı külliyeyi yaşatmak ve masraflarını karşılamak üzere Babadağ'a bağlı Hergele ve Sebil İlyas köyleri ile 8000 hektarlık Babadağ ormanlarını vakfettiğini 1019 H. (1610 M.) tarihli vakfiyesinden öğrendik.

Beldede kol kalınlığında, üçer kurnalı, buz gibi sularıyla ihtiyaca cevap veren üç tarihî çeşme bulunuyor. Bu çeşmelerden biri Gazi Ali Paşa Camisi avlusunda, biri Sarı Saltuk Türbesi karşısında, diğeri ise Tulça yolunda. Tulça yolunda bulunan çeşmenin oldukça tahrip olmuş kitabesini yerinde okumaya çalıştık.

Okuyabildiğimiz kadarıyla kitabe şunlar yazılı:

"Âkil olan cihanda bırakır bir eser. Dünya bir handır, konan elbet göçer."

İki kelimesini iyi çıkaramadığımız kitabeden, çeşmenin 1046 tarihinde Ahmet oğlu Hasan tarafından yaptırıldığını anladık.

Vakıf eserleri tespit gezimizi, Tuna'nın kuzeyine doğru yol alarak devam ettirdik. Yanımızda olan Prof. Dr. Mustafa Ali Mehmet, bu yörede genellikle Anadolu'dan göç eden Türklerin yaşadığını ifade etti. Hakikaten bizimle karşılaşan soydaşlar, aynı Anadolu insanı gibi evini ve gönlünü açıyordu.

Tuna'nın karşı yakasında, İbrail ve Kala şehirlerini de görmek nasip oldu. Kala'da "Türk Han Kapısı" diye bize bir han kapısı silüeti gösterildi.

Sonuç olarak yaptığımız geziyi Dobruca üzerinde yoğunlaştırdık. Zira az da olsa kültür ve vakıf mirasımızı temsil eden eserleri bu bölgede bulmak mümkündü. Romanya'dan Türkiye'ye göç eden Türklerden Müstecib Ülküsal, 1939'lu yıllarda Dobruca'da 151 cami ve mescit bulunduğunu yazıyor. 1976 Romanya Komünist Hükümeti tarafından İslâm âlemine takdim maksadıyla yayınlanan bir eserde ise, Romanya'daki cami ve mescit adedi 85 olarak gösteriliyor.

Günümüzde ayakta kalabilmiş olan cami ve mescit sayısı, 70'dir. Görüldüğü gibi hızlı bir azalma, başka bir deyişle eski eser erozyonu devam etmektedir. Restore ve onarımlar zamanında yapılmazsa bu hız daha da artacaktır.

Bizi hatırlayıp görüşlerimizi aldığınız için çok teşekkür ederim.

Resim 2: Hilal Aydemir ile Ali Taha Özaydın hakkında söyleşi

- Efendim, bilgilerinizi bizimle paylaştığınız için biz size çok teşekkür ederiz.

Ali Taha Özaydınlı, Nazif Öztürk'ün ifadesiyle, "yazmakla arası pek hoş" biri değil. Ama kendisini anlatma konusunda da istekli sayılmaz. O, kendisini anlatmasını istediğimizde de vakıfları, ataların vakıf eserlerini anlatmayı tercih ediyor. Onun için bir başka mesai arkadaşına müracaat etmeyi düşündük. Bu, Hilal Aydemir idi.

Ali Taha Özaydın ile birlikte özellikle Romanya Köstence'deki Türklere ait vakıflarla

ilgili çalışmaya katılan üç kişilik ekibin içinde Vakıflar Genel Müdürlüğü personeli Hilal Aydemir de vardı. Hilal Aydemir ile Ali Taha Özaydın ve Romanya da birlikte yaptıkları çalışma hakkında bir söyleşi yaptık.

CESUR BİR İNSAN

Aydemir, Özaydın ve Romanya'da yaptıkları vakıf eserler çalışması ile ilgili şunları anlattı:

"Ben, 1997 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde göreve başladım. Ali Taha Özaydınlı ile 1998 yılında, Romanya Dobruca bölgesinde Müslüman azınlıklara yönelik vakıf malların iadesi ile ilgili birlikte yaptığımız çalışmada tanıştık. Adnan Tüzen, ben ve Ali Taha Özaydınlı, 15 gün Romanya da kaldık. Kendisi ekibimizin sorumlusuydu. Vakıf eserler konusunda çok cesur bir insandı.

1998 de özellikle Romanya'da oradaki Müslüman azınlıkların 1940'lı yıllarda mallarına ve vakıflarına el konulmuştu. Onların iadesi ile ilgili 1998'de bir yasa çalışması tasarısı vardı. O tasarı kapsamında biz, Ali Taha Özaydınlı başkanlığında Adnan Tüzen ile birlikte üç kişi Romanya gittik.

15 günlük süre içinde özellikle Romanya'nın Dobruca bölgesinde yani Türklerin, Tatar ve Türk Müslüman azınlığın yoğun yaşadığı bölgeye gittik. Bükreş, Köstence, Mangayla, Mecidiye, Maçin, Tulca bölgelerini gezdik. Tabii 15 günlük süre boyunca, buradaki Dobruca bölgesini köy, köy gezdik ve oradaki yaşayan Türklerle birebir görüştüğümüz oldu.

Bu görüşmeler kapsamında hangi vakıfların orada taşınmazları olduğunu, eserleri olduğunu ayakta kalanları bu sayede gördük. Ayakta olmayanları da vakfiye taramasıyla tespitler yaparak bulduk. O eserler, değişik dönemlerde bakımsızlıktan yıkılmıştı.

O bölgede bulunan camiler, medreseler, tekkeler, zaviyeler, çeşmeler, her türlü hanlar, hamamlar hepsi istisnasız bir şekilde Osmanlı eserleri idi. Ama Osmanlı döneminde yapılan camiler dahil, yeni yapılan camiler bile yıkılmış, vakıf eserlerin yarıya yakını yok olmuştu.

Ayakta kalanların bir kısmı bakımsızdı. Bir kısmı da yine Türkiye'deki Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından onarımları yapılan eserlerdi. Ali Taha Özaydınlı başkanlığında bizim yaptığımız çalışmadan maksat, vakfiyeden kaynaklı vakıf yollarıyla vücuda gelmiş olan eserlerin taşınmaz mallarını, mülklerini tespit edip Romanya Meclisi'nde görüşülmekte olan yasa kapsamında malların iadesine konu etmekti.

Orada Türk ve Tatar halkın Milletvekili olarak birer tane temsilcisi vardı. Vakıf mallarının iadesini onlar takip ediyordu. Biz de onlara altlık olsun diye bu çalışmayı yapmıştık. Tabiatıyla bu, uzun soluklu bir çalışma oldu. Hem oradaki çalışmalarımızı buraya Türkiye'ye döndükten sonra değerlendirdik hem de Türkiye'de arşivdeki vakfiyeleri inceleyerek çalışmalarımızı raporladık.

Ardından da belgeleri Dışişleri Bakanlığı üzerinden oraya gönderdik. Ama oradaki süreçte, sadece yasanın çıkmasıyla iş çözülmüyordu. Yasa çıktıktan sonra da zorlu bir süreç, oradaki Müslüman azınlıkları bekliyordu.

Çünkü Romanya, oradaki malları iade etmek için neredeyse geri verecekleri malın değerine yakın bir para alıyor. Bu da oradaki azınlıkların işini zorlaştırıyor. Bu açıdan sıkıntılı bir süreç vardı.

Müslüman azınlık için ecdadın oradaki yadigarı taşınmazları yani vakfettikleri eserlerini tekrar geri almak bir kazanım. Bu nedenle çalışmaya Bükreş'ten başladık. Sonra Köstence'ye oradan Mangalya ve Babadağı'nı gezdik.

Orada şöyle bir anımız var. Vakıf eserleri tespit için gezerken, yol kenarında oturan yaşlı bir teyze bizim Türkçe konuştuğumuzu fark edince bize; "Hele durun. Siz kimsiniz, nereden gelirsiniz, nereye gidersiniz?" diye seslendi.

Biz tabi böyle sıcak bir tavrı görünce duygulandık. Ondan sonra sevinçle yanına gittik. Biz de ona, "Teyze sen kimsin, ne ararsın burada?" diye sorduk. "Ben" dedi, "Gagavuz Türküyüm. Burada yaşıyoruz. Sizin Türkçe konuştuğunuzu duyunca çok sevindim. Hasret gidermek, evime misafir almak için seslendim", dedi.

Ayaküstü epey sohbet ettik. Orada Türkçe konuşan biriyle karşılaşınca, yaşanan duygu tarif edilmiyor. Şimdi burada, yurt içinde konuştuğunuz zaman farkına varmıyorsunuz, ama yurt dışına çıktığınız zaman Türkçe konuşan birisinin oralarda yerleşik olması sizde ayrı bir heyecan oluşturuyor. Romanyalı değil, Romanya'da Türkçe öğrenen birisi de değil. Türk olan birisi ve asırlardır orada yaşıyor. Tüm bu ayrıntılar bizim için önemli yani gerçekten duygulandık etkilendik.

Osmanlı coğrafyasındaki Türk kimliğinin bize özellikle kültürel bir zenginlik kazandırdığını gördük. Zaten ecdadımız camisi, medresesi, evleri ve bütün eserleri ve insanımızla orada 500 yıllık bir medeniyet kurmuş.

Ama Osmanlının yıkılışından sonra oradaki medeniyet izimizi, bizim kültürel izlerimizi yıkarak olabildiğince yok etmeye, silmeye çalışmışlar. Ali Taha Özaydınlı başkanlığındaki üç kişilik ekip, oradaki eserlerimizin tamamını tespit edip, tekrar oradaki sahiplerine Türklere kazandırma çabası içinde olduk.

Gezdiğimiz her şehirde, her ilçede, her köyde ecdadın kendi alın teri ile yaptığı, bizim oralarda varlığımızın birer eseri, mührü niteliğindeki onca eserlerin yıkıldığını gördüğümüzde içimiz kan ağladı. Ecdadın yapıp su içtiği çeşmeyi ve ay yıldızlı kitabesini bile tahrip etmişler.

Gördük ki; oralar bizden toprak parçası olarak kopmuş. Ama kültürel yönden birer parçamız. Kültürel kollarımız yaşıyor. Bu nedenle biz Türkiye olarak çok şanslıyız. Hiçbir ülkede olmayan kültürel mirasımız bütün Osmanlı coğrafyasında mevcut. Balkanlarda, Kafkaslarda Orta Doğu'da bizi birbirimize bağlayan bağlarımız var. Bizim için ciddi bir şans ve büyük bir zenginlik. Kültürel değerler için ekstra bir efor harcamanıza gerek yok. Ecdadımız yapmış. Oralara gitmemiz yeterli. Toprak olarak bizden kopmaya rağmen kültürel bağın yaşaması müthiş bir güç. Bir ülke için bu çok önemli.

Çok teşekkür ederiz.